

Noraskogs arkiv

Johan Johansson

NORASKOGS ARKIV

BERGSHISTORISKA

SAMLINGAR OCH ANTECKNINGAR.

SJETTE HÄFTET.

(DUBBELHÄFTE.)

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1895.

Subskribenter å "Noraskogs arkiv".

Forts. från 5:te häftet.

Aktiebolaget Bredsjö bruk, Bredsjö, 15 ex.
Beckius, P. A., grosshandlare, Stockholm.
Berglund, V., bruksegare, Dalkarlshyttan, Lindesberg.
Cavalli, P. A. H., landskamererare, M. R., Malmö.
Dannemora grufvor, Dannemora.
Eriksson, Isr., landtbrukare, Dalkarlshyttan, Lindesberg.
Gleerups bokhandel, Lund.
Hygrell, A. W., häradshöfding, Lindesberg.
Israelsson, E., kassör, Stockholm.
von Koch, F. W., häradshöfding, Hälla, Falun.
Lindberg, Gust., redaktör, Kristinehamn.
Lindqvist, P. E., handlande, Gusselby.
Pershytte grufvebolag, Pershyttan, Nora, 10 ex.
Seligmann, J., bokförläggare, Stockholm.
Setterwall, Krist., amanuens, Stockholm.
Stribergs grufvebolag, Striberg, 15 ex.
Strokirk, C. E., kapten, Storvik.
Wendin, V., handlande, Gefle.
Vestgöthytte hyttelag, Gyttorp, 15 ex.

Sjette häftet af »Noraskogs arkiv», hvars omfång är ungefär dubbelt mot det vanliga, men hvars upplaga är minskad med 40 procent, *utsändes endast till de subskribenter, hvilka erlagt liqvid för alla de föregående fem häftena,* mot åsatt pris af 5 kronor. Derefter möjligen öfverblifna exemplar tillhandahållas köpare mot samma pris, men med tillägg af vanlig bokhandelsprovision. — Lösa exemplar af häftena 2—5 kunna tillsvidare erhållas mot vanliga priset 3 kronor för häfte. Deremot är första häftet utgånget.

Christina R S.

NORASKOGS ARKIV

BERGSHISTORISKA

SAMLINGAR OCH ANTECKNINGAR.

ANDRA BANDET.

(HÄFT. 4—6.)

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1893—1895.

Innehåll.

Rättelser:

Sid.	128,	rad.	24	nedifrån	*står:*	kommuns	*läs:*	kommuners
»	»	»	7	»	»	linea blifvit	»	linea nu blifvit
»	129,	»	18	»	»	kyrkostämma	»	kommunalstämma
»	157,	»	20	uppifrån	»	1894	»	1904
»	162,	»	5	nedifrån	»	Ashyttan	»	Åshyttan
»	163,	på flere ställen			»	Ashyttan	»	Åshyttan
»	209,	rad.	13	uppifrån	»	dock	»	ock
»	468,	»	7	»	»	fogden	»	af fogden

Åtskilliga bokstafsfel torde benäget ursäktas.

NORASKOGS ARKIV

BERGSHISTORISKA

SAMLINGAR OCH ANTECKNINGAR.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1889.

Noraskogs arkiv

med dess samlingar och anteckningar rörande så väl bergshandteringens som åtskilliga bergslagers äldre och nyare historia, är i verkligheten icke så nytt, som man af den nu första gången framträdande boktiteln möjligen skulle vilja antaga. Detta arkiv grundlades nämligen för 30 år sedan, eller då jag 1859 tillträdde min kort förut aflidne faders hemmans- och bergsbruk vid Ringshyttan. Den samling af äldre handlingar som fans i behåll från den tid, under första fjerdedelen af innevarande århundrade, då min farfader intog ett aktadt rum bland ortens mera framstående bergs- och kommunalmän, bildade — om jag så får uttrycka mig — grunden till arkivet, hvilket sedermera nästan oafbrutet ökats, isynnerhet sedan äfven jag småningom börjat deltaga i det kommunala och offentliga lifvet. Det är ock från denna senare tidpunkt, för omkring 20 år sedan, som arkivets tillvaro mer än en gång låtit förnimma sig, ehuru detta skett utan begagnande af dess numera öppet framlagda — »*firma*». En erinran om och redogörelse för dessa tillfällen torde ur flera synpunkter vara gagnelig, äfven om den icke kan anses nödvändig.

Sålunda utgafs under 1870 års riksdag en liten broschyr i en för bergslagerna vigtig angelägenhet med titel: **»Några ord i fråga om tackjernstiondens eftergifvande»**. Sedan denna fråga vid följande riksdag erhållit sin, så att säga, yttre eller formela lösning på det sätt, att den tackjernstillverkningen åliggande skatten från och med år 1872 skulle upphöra, mot skyldighet för bergslagshemmanen att i stället utgöra half rotefrihetsafgift och hälften af den ränta eller grundskatt, som kunde »finnas med författningarne öfverensstämma», hvilken räntepåföring utgjorde frågans inre eller kamerala innebörd af synnerligen vigtig beskaffenhet, så föranleddes derigenom utgifvandet 1872 af en ganska vidlyftig afhandling **»om vederlaget för tackjernstionden** med särskildt afseende på *Nora, Hjulsjö, Lindes, Ramsbergs, Grythytte, Hällefors, Karlskoga* och *Nya Kopparbergs bergslager*». Densamma innehåller dels utdrag af Kammar- och Kommerskollegiernas 1867 $^{31}/_{12}$ gemensamt afgifna utlåtande angående de vilkor, hvarunder tackjernsskatten i de privilegierade bergslagerna kunde upphöra, tillika med anmärkningar och förklaringar deröfver, hvilka senare bland annat innehålla fullständiga uppgifter angående samtliga ofvannämda bergslager tillhöriga hemmans och lägenheters dåvarande ränta och kronotionde; dels ock, såsom bilagor, sammandrag af de för berörda bergslager år 1845 faststälda extra roteringsverk, äfvensom en talrik samling af förordningar och resolutioner rörande så väl bergslagerna i allmänhet som hufvudsakligen och särskildt nyss uppräknade bergslager. Följden af den granskning, för hvilken 1867 års kollegii-

utlåtande sålunda gjorts till föremål, blef emellertid en förnyad undersökning i Kammarkollegiet af de kamerala tvistepunkterna i denna fråga. Under fortgången deraf utlemnades under åren 1874 och 1875 från Noraskogs arkiv en samling **»Riksdagsanföranden samt ytterligare bidrag till frågan om den halfva bergslagsräntan»**, innehållande utom andra bilagor en förut fullkomligt okänd k. resolution angående landtågsgärden i Nora och Lindes bergslager från 1617 $^{16}/_{10}$, hvars original jag efter ett långvarigt sökande lyckats återfinna och efter förevisande hvaraf Kammarkollegiet, genom beslut 1875 $^{28}/_{12}$, nödgades medgifva tillvaron af ett ganska väsentligt misstag i 1867 års föregående utredning. Efter långvariga tvister och sedan ifrågavarande räntefrågor blifvit behandlade i alla instanser hafva de nya räntorna blifvit påförda efterräkningsvis från och med år 1872 samt från början af detta årtionde af de vederlagsskyldiga hemmanen utgjorda. Icke så få hemman undgingo dock helt och hållet det ursprungligen yrkade räntekrafvet. För det stora flertalet, eller omkring 430 af förenämda bergslagers 686 hemman, böra innehafvarne jemväl med tillfredsställelse kunna erinra sig, att den ränteskuld af 33 kronor 65 öre för hvarje mantal, som beräknades i 1867 års förenämda kollegiiutlåtande, vid den slutliga uppgörelsen reducerades till 6 kronor 86 öre. Genom 1885 års riksdags beslut om grundskatternas afskrifning är det sistnämda beloppet ytterligare minskadt med 30 procent. Tackjernstillverkarne å sin sida hade emellertid undsluppit tiondejernet, en skattetitel, som, under de sista åren den utgjordes, för hela riket uppgick: år 1870 till 58,568 kronor 43 öre och 1871 till 93,618 kronor 41 öre, motsvarande omkring 2 eller 3, och för vissa nyanlagda masugnar ända till 4 procent af *tillverknings*beloppet.

Utom förenämda afhandlingar, hvilka egentligen varit en följd af mitt riksdagsmannauppdrag[1], har jag äfven på ett annat område sökt göra arkivets samlingar och anteckningar tillgängliga, både till enskildt och allmänt gagn. Sålunda meddelades år 1872 i Nora stads och bergslags tidning ett **»försök till historisk beskrifning öfver Stadra och Finnå bruk»**, hvaraf jemväl togs ett separat-aftryck i 50 exemplar, en underrättelse, som för bibliofiler bör ega ett visst intresse, isynnerhet som flertalet deraf redan spårlöst försvunnit. Derefter utgafs 1875 första häftet eller afdelningen af *äldre och nyare anteckningar* **»om Noraskog»**, innehållande dels efter originalet en af bergmästaren Erik Bergensköld författad beskrifning öfver *»Nora bergslag vid 1784 års slut»* med vidfogade *»tillägg och anmärkningar»*; dels *»anteckningar om Nora kyrka»* med tillhörande trenne planscher, hvilka anteckningar numera torde ega ett antiqvariskt värde, sedan kyrkan under åren 1878—1880 blifvit helt och hållet ombygd; dels ock slutligen *»biografiska anteckningar»* rörande en stor del af de i Bergenskölds beskrifning förekommande personer. — I slutet af år 1881 öfverlemnades till *Skatteregleringskomitén*, hvars verksamhet fortgick under åren 1879—1883, en **»historik om de till bergverkens understöd anslagne skogar»**, som tillika innehåller historiska och kamerala uppgifter *»om grufveskogarne»*, af hvilka de flesta äro belägna inom Örebro läns bergslager. Denna uppsats, likasom komiténs

[1] De afhandlingar och uppsatser i politiska och andra frågor, som i öfrigt tillkommit i följd af mina offentliga uppdrag och hvilka icke kunna anses vara af *bergshistorisk* art, äro här och i det följande lemnade ur räkningen.

öfriga s. k. promemorior, trycktes i ett mindre antal exemplar, deraf de flesta delat öde med riksdagstrycket i allmänhet, att hastigt nog förstöras, så att nyssnämda historik numera äfven torde få räknas till bokmarknadens mycket sällsynta alster.

Under åren 1881 och 1882 utgafs andra afdelningen af anteckningarna **»om Noraskog»**, ursprungligen fördelad i 3:ne häften, hvilka sedermera efter fullbordandet sammanfogades till ett enda. Denna afdelning af berörda anteckningar innehåller: 1) *»Berättelse från Nora hushållsgille år 1880»*, hvars polemiska innehåll visserligen rönt ett visst ogillande, ehuru ingen, mig veterligen, gjort något försök att vederlägga deri förekommande statistiska sammanställningar m. m., hvilka emellertid lära gifvit anledning till åtskilliga förändringar vid primäruppgifternas samlande och bearbetande i och för den officiela jordbruksstatistiken; 2) *»Bidrag till kännedomen om Noraskog under medeltiden»*; 3) *»Anteckningar om Noraskog under tiden för konung Gustaf I:s regering (1521—1560)»*, innehållande jemväl flera notiser angående det första stångjernssmidet inom Sverige, utdrag ur ortens äldsta skattelängder för åren 1539—1540 och 1550, åtskilliga handlingar rörande en med sköldebref försedd bergsmansslägt, Våla- eller Vikers-Ekestubbeslägten, som ännu fortlefver inom orten, samt bidrag till rättsväsendets och lagskipningens historia under förenämda tidrymd; 4) historiska och statistiska *»anteckningar om bergshandteringen i Noraskog»* från 1609 till och med år 1880, hvilka anteckningar äfven i framtiden böra ega ett visst intresse; samt slutligen 5) några uppgifter om *»den första kapellförsamlingen i Noraskog»*, hvilken 1633 bildades i *Grythyttan*. — Ett enda omdöme, af de få, som kommit till min kännedom angående förevarande afdelning, må det tillåtas anföra. En anmälare (HANS FORSSELL) i Nordisk tidskrift för år 1883 yttrar nämligen derom, att den »intager ett ganska framstående rum bland våra provinsbeskrifningar, och är dessutom ett af de bättre bidragen till den svenska bergshandteringens historia». — — —

Den tredje afdelningen utgafs under den något ändrade titeln af **»Noraskog,** *anteckningar och bidrag till Örebro läns historia och topografi»* i 3:ne särskilda, mera tidskriftsartade häften, af hvilka det 1:sta utkom 1884, det 2:dra 1886 och det 3:dje 1887. Ifrågavarande afdelning innehåller bergshistoriska *»anteckningar om Dalkarlsberget»* från grufbrytningens början till år 1695; *»bidrag till Karlskoga härads äldsta historia»*, omfattande till största delen förut okända uppgifter angående Karlskoga församlings bildande och den äldsta odlingen derstädes; åtskilliga uppgifter om *»Grythytte härads bildande 1640»*; *»anteckningar ur Hällefors församlings äldsta kyrkobok»*, om denna kyrkas invigning 1645 och dess första presterskap; anteckningar *»från Finnmarken»*, upptagande en del finska person- och ortnamn med förklaringar, från Hällefors med omnejd; *»äldre och nyare anteckningar om Nora stad»*, samt *»blad ur Dalkarlsbergets nyare historia»*, de flesta uppsatserna derjemte åtföljda af tillsammans öfver 40, till största delen förut icke tryckta bilagor och handlingar, deribland här endast må nämnas städerna *Nora och Lindesbergs första privilegier*. Vidare innehåller denna afdelning alla hittills bevarade *»relationer om bergverken i Örebro län år 1684»*, tillika med sammandrag af samma års *blåsnings-* och *tionde-*, samt *hammarskattslängder* för länets samtliga bergslager. Slutligen upptager hvardera af dessa tre

häften under den gemensamma rubriken »*hvarjehanda*» åtskilliga kulturhistoriska anteckningar och bidrag, deraf några såsom tillägg och rättelser i förut meddelade skildringar.

Af denna redogörelse för hittils utgifna större eller mindre afhandlingar, hvartill äfven kan räknas en kortare uppsats rörande **»en märklig bergsmansslägt»** — *Gellnerska* ättelängden — ursprungligen införd i tidningen Nerikes Allehanda n:r 36 år 1886 $^{7}/_{3}$, men derjemte särskildt tryckt i ett mindre antal exemplar, — hvilka samtliga skrifter leda sitt egentliga upphof från i Noraskogs arkiv förvarade bergshistoriska samlingar och anteckningar, torde man kunna finna, att detta arkiv icke bör vara alldeles obekant för allmänheten. Huru härmed i verkligheten kan förhålla sig vill jag lemna osagdt. Den anmärkningen anser jag mig likväl kunna uttala, att inom den ort, som närmast beröres af anteckningarna »om Noraskog», de bergsmanshem, i hvilka en fullständig samling af denna publikation är att finna, snart skola vara räknade. De mer eller mindre dyrbara praktband, som — vanligen på skryt — finnas framlagda inom många familjer, innesluta i regeln icke något arbete om hembygden... Den yfverborna »fosterländskhet», som nu i många kretsar vill göra sig gällande, borde dock utgöra en maning att icke glömma — just denna bygd. Emellertid kan jag icke beklaga mig deröfver, att »lagerbehållningen» af ifrågavarande anteckningar är särdeles stor, ty både andra och tredje delarne kunna numera knappast erhållas annat än vid auktioner eller genom någon antiqvarisk bokhandel; men icke desto mindre må jag öppet tillstå, att det allmänna intresset för desamma varit skäligen ringa, samt att den möda och de uppoffringar, som med detta arbete varit förenade, i flera hänseenden kunnat fördelaktigare och måhända äfven nyttigare användas [1].

Det berättas om den bekante bygdeforskaren Erik Fernow, att »efter hans död (1791) voro flera historiens vänner, som erbjödo sig att igenlösa hvad af hans samlingar kunde igenfinnas». Konsistorium och presterskapet i Karlstads stift, särskildt i de församlingar, mellan hvilka Fernow under de sista åren af sin lefnad oupphörligt »skjutsades», ansträngde sig i detta hänseende och en del af hans efterlemnade samlingar och anteckningar blefvo verkligen återfunna. Så vidt mig är bekant, har likväl detta historiska material sedermera, under det gängna seklet, lemnats obegagnadt. Anledningarna härtill kunna vara flera, men det ligger ju nära till hands att antaga, det en stor del af dessa anteckningar äro af den beskaffenhet, att de för antecknaren sjelf gifvit en god ledning, hvilken åter för en annan till större eller mindre del kan vara oanvändbar. Det vigtigaste hindret torde antagligen ha varit, att bygdeforskare, sådana som Fernow och åtskilliga andra, i allmänhet icke, som ordspråket lyder — »växa på trän». Trots all den examenslärdom, som i vår tid utvecklas, måste det anses som en ganska sällsynt företeelse, att finna någon med kärlek och

---

[1] De olika häftena om *Noraskog* ha visserligen varit ganska begärliga, men de flesta afnämare hysa den föreställningen, *att dylika arbeten kunna erhållas tryckta utan kostnad för utgifvaren* samt försumma derför vanligen att liqvidera sina häften; och om vissa kommissionärer och bokhandlare gäller hvad vår berömde Tegnér en gång i tiden skref till en sin förtrogne vän, att de »väl nöja sig med femtio procent af försäljningssumman för sitt besvär, men med vilkor att aldrig utbetala de återstående femtio». Under dylika omständigheter kan företagets ekonomiska sida naturligtvis icke vara afundsvärd...

nit egna sig åt en mer eller mindre undangömd och i anledning deraf jemväl föga uppmärksammad landsorts *historia*. När emellertid något sådant undantagsvis inträffar, borde det finnas tillfällen för åtskilliga »vederbörande» att på lämpligt sätt medverka derhän, att bygdeforskaren sjelf kunde göra ett godt och nyttigt bruk af sina anteckningar; men, tyvärr, synes det fortfarande icke vara bättre ställdt, än att »historiens vänner» företrädesvis vilja ådagalägga sitt intresse för en dylik forskares anteckningar och samlingar — sedan han upphört med sin verksamhet... *Detta* intresse kan dock, af naturliga skäl, för honom vara ganska likgiltigt.

Med intresset för bygdeforskning och deraf härflytande skrifter må emellertid förhålla sig huru som helst; det kan möjligen ökas och jemväl vid ett eller annat tillfälle visa sig i handling, men det kan äfven minskas och tillika lemna en ytterligare bekräftelse på den gamla satsen, att ingen är profet i sitt eget land [1]. Under alla förhållanden lärer dock böjelsen för ifrågavarande anteckningar, oaktadt deremot mötande hinder och svårigheter, icke komma att upphöra; och om äfven endast en ringa del deraf i den närmaste framtiden skulle blifva synlig i tryck, torde möjligen anstalt vidtagas, för att åt kommande slägten bevara de samlingar till fosterbygdens och bergslagernas historia, hvilka för mig och andra »historiens vänner» ega ett värde, som naturligtvis icke på något sätt kan fattas af de nyttans beräknare, de der föga bekymra sig om vården af dylika minnen, och endast ega sinne för sina enskilda, materiela intressen eller sträcka sina omsorger och bemödanden till sådana på dagordningen stående frågor, som med dessa intressen ega ett nära förbundet och innerligt sammanhang. Det må sedermera blifva en senare framtid förbehållet att tillgodogöra sig det bergshistoriska material, som ett oblidt öde icke unnat den trägne samlaren att sjelf ordna och bearbeta.

När den här ofvan omtalade Stadra-beskrifningen började publiceras i Nora tidning (n:r 50 för 22 Juni 1872), beledsagades den med ett slags förord, hvars innehåll det må tillåtas att här återgifva:

»Tidningens läsare behagade finna, att i dagens nummer i stället för följetong blifvit börjad ett *'försök till historisk beskrifning öfver Stadra och Finnå bruk'*. Med denna beskrifning är ingalunda afsedt att gifva någon ersättning för de berättelser, som, mer eller mindre romantiserade, förut upptagit denna del af tidningens utrymme. Man har endast på detta sätt velat bereda tillfälle för en mera vidgad läsarekrets att erhålla del af en beskrifning, som uteslutande afhandlar någonting, hvilket för Nora bergslagsboer i allmänhet borde vara af särskildt intresse, nämligen en liten del af samma bergslags egen, hittils nästan försummade *historia*. Sedan jag genom Stadra bruksegares välvilja erhållit tillfälle att genomgå brukets jemförelsevis icke obetydliga samling af äldre och nyare handlingar, ansåg jag mig böra till så väl eget

---

[1] Den vältalighetens tystnad, hvarmed de i Nora utkommande tidningarna städse omfattat de särskilda häftena af »*Noraskogs*» tredje afdelning, hoppas jag äfven måtte komma »*Noraskogs arkiv*» till del; men i den händelse ett eller annat af omständigheterna framtvingadt »saxhugg» derur framdeles skulle ega rum, torde vederbörande godhetsfullt — »icke försumma att kungöra hvarifrån de hemtat sin visdom». — *Nora tidning* n:r 73 år 1888.

som andras nöje och nytta anteckna det vigtigaste derur, och det är dessa anteckningar, tillökta med åtskilliga uppgifter från andra håll, som på detta sätt, och då de icke väl egna sig att utgifvas i bokform, härmed öfverlemnas till offentligheten. Naturligtvis kunna dessa anteckningar icke innehålla allt, hvad man om bruket eller dess egares öden skulle önska att veta, likasom åtskilligt deremot kommit att inflyta, som bort och kunnat vara borta; men den, som inser med hvilka svårigheter dylika försök äro förenade, och som derjemte finner sig mera tillfredsställd af ett bristfälligt något, än ett, om än aldrig så fullkomligt, intet i detta afseende — densamme skall ock öfverse med försökets brister, så mycket hellre som dessa brister icke kunna blifva afhulpna med mindre man får veta hvari de bestå. För dem bland tidningens läsare, som anse beskrifningen, oaktadt dess brister, värd att tillvaratagas, har man derföre vidtagit samma anordning med tryckningen deraf, som numera begagnas af åtskilliga andra tidningar vid tryckning af deras följetongar, hvilket sätt till en början torde förefalla besvärligt för den ovane, men som man snart lär sig att med fördel begagna [1].

Det vore önskligt om ortens invånare af denna beskrifning ville lära sig inse nyttan af att icke förskingra eller förstöra s. k. gamla papper, hvilket, sorgligt nog, ofta lärer vara händelsen. Dessa gulnade och för de flesta numera oläsliga 'papper' befinnas stundom vara handlingar af oskattbart värde, och jag vill härom anföra ett exempel. Det 'vederlag för tackjernstionden', som af bergsmanshemmanen skall utgöras med half ränta och half rotering, är, hvad den halfva räntan angår, ännu icke behandladt af 'vederbörande'. För dem, som tagit närmare del af det nyss utgifna arbetet härom, är det icke obekant, att deruti bestrides rättmätigheten af att påföra bergsmanshemmanen någon den ringaste del af den gamla landtågsgärden, emedan någon eftergift derutinnan icke erhållits. De anförda bevisen för detta påstående torde dock icke anses tillfyllestgörande, enär den handling hvarigenom landtågsgärden första gången bestämdes för bergsmanshemmanen, och hvilken handling derom bort lemna den säkraste upplysning, icke kunnat tillrättafås, hvarken af Kammar- och Kommerskollegierna eller af mig, oaktadt mycken möda nedlagts för att i Kammar- och Riksarkiven uppleta densamma. Då jag för några dagar sedan gjorde ett tillfälligt besök i ett bergsmanshus och, på tillfrågan om 'gamla papper', fick en mansbörda sådana till granskning, anträffades deribland just den i Stockholm sökta handlingen, visserligen icke i original, men dock i afskrift af säker och pålitlig beskaffenhet, hvarigenom tillfälle beredts att i sinom tid faktiskt bevisa riktigheten af de om landtågsgärden gjorda påståenden [2]. Men utom nyssberörda handling påträffades äfven åtskilliga andra papper af mer eller mindre vigtigt innehåll, som kunna blifva till mycken nytta i flera afseenden, isynnerhet för den, som vill lära känna bergslagernas äldre förhållanden. När man vet, huru föga detta ämne hittils blifvit behandladt och huru litet man i detta afseende känner sin egen bygd — det försök, som den 83-årige Mozelius för 80 år sedan utarbetade är väl värdt erkännande, men motsvarar föga nutidens anspråk — samt derjemte besinnar huru nödvändigt det

---

[1] Stadra-beskrifningen trycktes ursprungligen såsom »klipp-följetong».

[2] Jfr sid. II här ofvan. Den ifrågavarande handlingen — 1617 års k. resolution — återfans genom en lycklig tillfällighet det följande året — i Stockholm... Den här ofvan omtalade afskriften af samma handling anträffades hos numera aflidne bruksidkaren *Olof Persson* i Vassland, † 1886, i hvars ganska betydliga samling af gamla handlingar jag funnit många intressanta och värderika bidrag till ortens historia.

är för en forskare att hafva tillgång till både det ena och andra, till både den stora samlingen i ett arkiv och den lilla som kan finnas hos den enskilde, då bör man ej heller missförstå en vördsam uppmaning att icke onödigtvis förskingra 'gamla papper', utan hellre öfverlemna dem till någon offentlig eller enskild samling, der de kunna få sin rätta användning. Vill man vinna god och tillförlitlig kännedom om sin fosterbygd och sina förfäders förhållanden och omständigheter — och hvem som älskar denna bygd och dessa fäder skulle icke vilja det! — den får och bör icke heller undanhålla hvad han derom vet, litet eller mycket, utan 'låta sitt ljus lysa' äfven för andra. Då jag i sådant syfte gjort åtskilliga anteckningar, hvilka i många afseenden behöfva kompletteras innan de kunna offentligen framläggas, har jag tillåtit mig denna erinran, under förhoppning att den icke skall blifva alldeles utan resultat. Jag vill således hoppas att månget 'gammalt papper', ju äldre och mera svårläst desto bättre, mången undangömd anteckning om märkligare händelser, om slägtförhållanden, eller om aflidna inom orten mera framstående personers verksamhet, eller hvad annat det vara må, som är egnadt att sprida något ljus öfver bergslagernas historia, skall småningom söka sig fram till någon, som derom vill och kan göra icke 'en visa', men väl ett godt och allmännyttigt bruk. För min del är jag särdeles tacksam för hvad som i nyssnämda hänseenden kan blifva mig anförtrodt, och skall visserligen, om tid och krafter sådant medgifva och om den nu började beskrifningen öfver Stadra icke blifver ogynsamt upptagen, framdeles meddela ytterligare bidrag till kännedomen af våra bergslager.»

Ehuru denna uppmaning skrefs redan för 17 år sedan, eger den i åtskilligt ännu sin fulla tillämpning. Att jag för min del icke underlåtit att lemna »ytterligare bidrag till kännedomen af våra bergslager» torde framgå af den här ofvan lemnade redogörelsen. Deremot återstår mycket att önska i fråga om bergslagsinvånarnes benägenhet, att genom tillhandahållande af här och der förvarade »gamla papper» eller genom meddelande af underrättelser bidraga till spridande af kännedom om fosterbygden och dess historia. Visserligen må jag tacksamt erkänna de tillfällen, som småningom blifvit mig beredda att taga del af några bruks- och grufarkiv, såsom vid Dalkarlsberget, Elfvestorp, Hällefors, Pershyttan, Rockesholm och Stadra, äfvensom af samlingarna i åtskilliga sterbhus och hos några få enskilda, men detta hindrar dock ej att ännu mycket återstår för den vetgirige forskaren. För denne är det icke alltid nog att ega snart sagdt obegränsadt tillträde till de mer eller mindre offentliga arkiven, enär dessa genom sitt omfång snarare kunna vara till hinder än tvärtom, till följe af den tidsuppoffring deras genomsökande stundom kräfver. För bygdeforskaren är det oftast af den största vigt att ega kännedom om de smärre privata samlingarna, der man måhända utan synnerlig möda kan vinna upplysning om just det, som för utredning af en viss fråga eller af vissa detaljer kan erfordras. Jag tillåter mig derför ånyo anhålla hos ortens invånare, att benäget låta mig få del af sina »gamla papper», ju äldre desto bättre. Särskildt vill jag erinra derom att alla de gamla fastebref, å pergament eller papper, som ännu kunna finnas i behåll från 15- eller 1600-talen, för bygdens historia äro af ett stort, ja stundom ganska högt värde [1], just emedan hvart och ett af dessa bref i sitt slag är en unik eller fullkomligt enastående handling.

---

[1] Se härom vidare *Noraskog* III: 442—444.

I sammanhang härmed torde jemväl böra erinras derom, att det område, åt hvars förhållanden under äldre och nyare tider jag företrädesvis egnat min uppmärksamhet, närmast sammanfaller med det bergslagsdistrikt, som under åren 1642—1648 bildade »*Järla* eller *Nora stads landshöfdingedöme*», nämligen *Noraskoga* (Nora-Hjulsjö) bergslag, *Grythytte* bergslag med *Hällefors*-verken, *Lindes*, *Ramsbergs* och *Nya Kopparbergs* samt *Karlskoga* och *Filipstads* bergslager, jemte derinom belägna *städer*. Men i fråga om framdeles blifvande bergshistoriska samlingar och anteckningar, torde nämda område stundom komma att utvidgas med angränsande *Lekebergs* och *Lerbäcks* bergslager samt *Fellingsbro* härad, emedan dessa orter vanligen tillhört Nora-Lindes bergmästaredöme, och således i de flesta fall egt och delvis ännu ega gemensamma intressen med öfriga här ofvan uppräknade bergslager.

Härmed har jag tillika velat antyda min afsigt att, i den mån krafter och tillgångar medgifva, i »*Noraskogs arkiv*» framlägga dels mer eller mindre fullständigt utarbetade historiskt-topografiska skildringar rörande skilda delar af föregående område, med dertill hörande smärre samlingar af äldre urkunder och handlingar; dels ock kulturhistoriska bidrag samt biografiska anteckningar öfver mera kända eller framstående personer, isynnerhet embets- och förtroendemän, tillhörande dessa trakter, äfvensom angående mer eller mindre märkliga bergsmansslägter, hvilkas medlemmar derstädes haft sin hufvudsakliga verksamhetskrets o. s. v.

I den förmodan att »allt hvad som bidrager till fäderneslandets närmare kännedom icke skall finnas öfverflödigt», utan att äfven de minsta bidrag i ofvan angifna hänseenden skola vara egnade att i sin mån utvidga kännedomen om åtskilliga af våra vigtigaste bergslager, deras fornminnen och historia, tillåter jag mig härmed uttala min tacksamhet till de intresserade vänner, som på ett eller annat sätt, genom subskription eller annorledes, redan medverkat till, eller framdeles vilja befordra ett fortsatt utgifvande af ifrågavarande »bergshistoriska samlingar och anteckningar». Jag vågar derjemte uttrycka den förhoppning, att dessa ärade vänner och gynnare tillika skola anse de föreliggande anteckningarna såsom en enkel, om ock ringa gärd af tacksam erkänsla för visad välvilja och vänligt tillmötesgående vid en bygdeforskning, som, föga ansedd hos allmänheten, är uteslutande hänvisad till sig sjelf och sina idkares nitfulla och offervilliga hängifvenhet. Af denna anledning torde ock resultaten af en sådan forskning företrädesvis egna sig för den enskilda vänkretsen, och ej böra ytterligare belamra den af romaner och dylika lärdomsalster öfverfylda bokmarknaden.

»En ryktbar författare säger, att ett af adelskapets företräden ligger deri att det vidgar personens pligter och likasom ökar hans lefnadstid. Han känner sig icke mera såsom en ensam länk i skapelsen, som endast är ansvarig för sin korta lifstid. Hans tillvaro går tillbaka i höga minnen och sträcker sig in uti en ärofull framtid. Han lefver både med sina fäder och med sina efterkommande, och inför båda står han i högsta ansvar. Han har mottagit mycket af dem, som gått före honom till grafven: han känner sig förbunden att lemna lika så mycket åt dem, som komma efter honom. Företagen på hans egendomar synas afse ett längre lif än andra menniskors, ty inga äro så böjda att

bygga och plantera för tillkommande åldrar, som ädla män, hvilka mottagit sitt arf från förflutna tider.

Om det sålunda kan sägas, att detta är ett företräde i främsta rummet hos adeln, som noga känner sin egen historia, så kan man dock å andra sidan säga detsamma om hvilken slägt som helst, som vårdat sig om att bevara eller återupplifva minnet af sina bortgångnas arbete i det godas tjenst. Lyckan att på detta sätt kunna ställa framför sig upphöjda exempel på mod och ståndaktighet, gifna af menniskor, som stå oss närmare än alla andra, är derför att skatta såsom en dyrbar egendom, hvilken, mer än man kanhända tror, djupt inverkar på individens och slägternas öden.

När så är förhållandet med den enskilde, måste det äfven i hög grad vara det, då fråga är om ett helt samhälle, hvars väl eller ve, framåtskridande eller tillbakagång, är en lifssak för hvarje enskild medlem, som der fäst sitt bo, och så småningom lärt sig älska det. En varaktig, medveten och sann kärlek till hembygden kan likväl endast uppstå då, när man gjort sig fullt förtrogen med densamma, studerat dess egendomligheter, och låtit historiens ljus falla ned i de gångna seklernas dunkel.»

Med dessa innehållsrika och tänkvärda ord inleder en af våra dagars författare[1] sina kulturhistoriska skildringar rörande det samhälle han sjelf tillhör. Det må tillåtas mig att tillämpa detta yttrande jemväl på de anspråkslösa skildringar öfver min egen hembygds äldre och nyare historia, som i det följande komma att offentliggöras, så mycket hellre som det är min afsigt att äfven meddela åtskilliga biografiska och genealogiska anteckningar rörande personer och slägter, hvilka hufvudsakligen tillhört Örebro läns norra del eller derstädes haft sin egentliga verksamhet. Att början dervid göres med ortens *bergmästare* synes vara desto mera på sin plats, som dessa embetsmän ända intill vår egen tid med skäl kunna betraktas som bergslagens verklige styresmän, och en hvar af dem i sin mån jemväl utöfvat ett stort och i de flesta fall välgörande inflytande på ortens och befolkningens både enskilda och allmänna angelägenheter[2]. Likasom presterskapet för den förflutna tiden kan anses utgöra medelpunkten för den andliga verksamhetens områden, bildade bergmästaren i sjelfva verket en medelpunkt för bergslagens ekonomiska förhållanden, och skildringen af dessa embetsmäns lif och verksamhet bör således blifva ett uttryck af eller rättare ett slags historia öfver bergslagens egen fortgående utveckling. Att jag derjemte vågat försöket att tillika framlägga några slägtanteckningar torde endast få anses såsom ytterligare bidrag till hembygdens historia, på samma gång de måhända kunna bilda ett icke olämpligt perspektiv till öfriga skildringar.

De källor, som för åstadkommande af dessa anteckningar blifvit anlitade, äro hvarken få eller lätt uppräknade. Så mycket kan dock sägas, att der stundom en eller annan uppgift blifvit hemtad ur någon tryckt

---

[1] Wilhelm Berg, samlingar till Göteborgs historia.

[2] Ursprungligen var det min afsigt att i främsta rummet meddela biografiska anteckningar om de båda landshöfdingar, riksrådet Karl Bonde och hans son Krister Bonde, som under några år residerade i Nora; men då våra häfdatecknare ex professo företrädesvis sysselsätta sig med dylika högförnäme stormän och deras historia, skulle *vår tids* stormän på det ena eller andra området antagligen icke med blida ögon se en dilettant eller rättare sagdt »klåpare» syssla dermed, hvarför jag ansett mig böra åtminstone tills vidare afstå derifrån. Redan min djerfhet att söka skildra ortens bergmästare torde komma att ådraga mig ett varnande »*ne sutor ultra crepidam!*»

skrift, har denna i allmänhet blifvit särskildt angifven. I öfrigt har det varit häradstingens domböcker, gruf- och hammartingens protokoller, bergstingsrättens domböcker, kronans räkenskaper och fogdehandlingar, kyrkornas anteckningsböcker och öfriga bevarade samlingar, samt i enskildes vård eller ego varande slägtdokument och andra handlingar, som lemnat det mesta och rikhaltigaste materialet. Den för ändamålet erforderliga arkivforskningen har visserligen fordrat både tid och arbete, och jag kan i detta afseende fullkomligt instämma i hvad den nyss anförda författaren yttrar derom, att »arkivforskning är alltid mödosam, ofta otacksam; men det ligger det oaktadt en alldeles egendomlig tjusning i studiet af dessa åldriga, dammuppfylda folianter, emedan det är med deras tillhjelp vi förmå att från sekelgamla grafvar kalla tillbaka dem, som då verkade, kämpade och ledo, ställa in dem i en omgifning, som en gång var deras verkliga, och låta dem för oss berätta sin lefnads saga».

Huru det lyckats mig att lösa den sålunda föresatta uppgiften tillkommer andra att afgöra. Äfven med bästa vilja kunna misstag och oriktigheter stundom icke undvikas. Man torde icke heller böra fordra alltför mycket af ett arbete, som till väsentligaste delen blifvit utfördt på sådana fristunder, hvilka af det stora flertalet vanligen offras — åt nöjen och förströelser; men oaktadt dessa och andra missgynnande omständigheter har jag dock på bästa sätt sökt tillämpa den kända refrängen

— »Jag gör min sak så godt jag kan,
Och det är vackert så.»

Mina vedersakare må göra den bättre. Jag vill emellertid hoppas att »Noraskogs arkiv» under alla förhållanden skall utgöra ett kraftigt och talande vittnesbörd derom, att äfven under den simpla bergsmansrocken kan klappa ett varmt och fosterländskt hjerta för fädernebygden och dess minnen, samt att frånvaron af *alla* examensbetyg ingalunda behöfver utgöra något hinder för träget, i vissa fall äfven nyttigt arbete i den historiska forskningens tjenst: *Invenit interdum coeca columba pisum!*

Slutligen må erinras, att jag med nöje och tacksamhet skall mottaga alla de upplysningar, rättelser och tillägg, som af anförda lefnadsomständigheter och andra uppgifter kunna påkallas.

Ödmjukligen

J. Jöhansson.

Bergmästare i Nora—Lindes m. fl. bergslagers distrikt.

Den äldsta urkund, i hvilken *bergmästare* omtalas, är konung Magnus Erikssons »privilegier» för kopparbergsmännen vid Falun af 24 Februari 1347, hvarigenom föreskrefs, att bergsmännen egde tillsätta 14 faste rådmän, deraf 2 skulle utses till bergmästare. Dessa skulle hvar sitt år vara domare i alla mål och hvad de lagligen gjorde skulle stadigt gälla för bergslagen. Nämda privilegier bekräftades sedermera genom särskilda kungabref, af Erik från Pommern 1413 $^{16}/_{4}$, af Kristofer från Bäjern 1442 $^{26}/_{2}$, af Karl Knutsson 1449 $^{1}/_{2}$ och af Kristiern I 1459 $^{6}/_{2}$. I samtlige dessa bref tages »bergmästaren och alla bergsmän» under konungens synnerliga hägn och beskydd. I de följande privilegiebrefven är bergmästaren ej vidare omtalad förr än man återfinner honom i kon. Gustaf II Adolfs förordning för kopparbergsmännen 1621 $^{21}/_{4}$. Det är dock ej troligt att sysslan under tiden legat nere eller varit obesatt, utan det är mer än sannolikt att bergmästarens funktioner utöfvats af »bergsfogden», hvilken i åtskilliga handlingar, företrädesvis från Sturarnes tid, nämnes som ordningsmaktens främste representant vid Kopparberget.

I jernbergslagen är bergmästaren under den äldsta tiden okänd. Deremot blef redan i Magnus Erikssons förordning för bergsmännen å Vestra berget i Nerike 1340 $^{7}/_{11}$ föreskrifvet, att denna bergslag skulle hafva en *fogde*, som tillika med 12 »rådgifvare» skulle bevaka bergsmannasaker och afdöma angelägenheter rörande bergsbruket. Denna »bergsfogdens» domsrätt fortfor sedermera ända till Gustaf I:s tid, hvarefter den småningom öfvergick till »lagläsaren» eller häradshöfdingen, och bergsfogdens embetsmannaställning blef af mera underordnad betydelse. Det lifliga intresse, som nyssnämde konung visade för bergshandteringens utveckling, föranledde honom dock snart att i och för denna näring tillsätta ett slags öfveruppsyningsmän. En sådan var nämligen den *Markus Klingensten*, vanligen kallad »hammarsmed», som 1548 $^{3}/_{3}$ fick konungens fullmakt att »allestädes draga omkring i riket till konungens hammarsmedjor och öfver dem hafva en noggrann och flitig tillsyn», och som derefter 1557 sattes till befallningsman öfver desamma [1]. Senare omtalas s. k. bergsöfverstar för olika bergslager eller provinser och 1585 förordnades en öfverstebefallningsman öfver alla jernbruk och kopparhamrar i riket [2]. Omkring år 1600 nämnes *Peter van Binningen* som »bergsföreståndare» och 1605 $^{19}/_{11}$ utfärdade Karl IX fullmakt för *Tideman Persson* å enahanda befattning öfver Nora och Lindes bergslager. Sedan denne några år senare fått sin

[1] »*Om Noraskog*» II: 127, 155.
[2] *Odhner*, Sveriges historia under Kristinas förmyndare, s. 164.

embetsverksamhet förlagd till Vermland, finner man åren 1612 och 1613 Peter v. Binningen ånyo tjenstgöra som bergsföreståndare i Nora—Lindes distrikt. Sedermera, under åren 1615—1619, innehade befallningsmannen *Mikel Henriksson* föreståndarebefattningen öfver samma bergslager. Konstmästaren vid Sala grufva *Nils Jönsson Krook*, hvilken 1624 afgaf en mycket knapphändig berättelse eller relation öfver Svea rikes bergverk, torde jemväl ha innehaft något om ock tillfälligt uppdrag i samma riktning [1].

En annan grupp af bergslagens styresmän bilda kronans *arrendatorer* eller förpaktare. Genom kontrakt 1621 $^{19}/_{6}$ öfverläts alla kronans räntor och inkomster af Nora och Lindes bergslager samt Fellingsbro härad, jemte kronans härstädes egande bruk, grufvor, hyttor och gårdar, på arrende till *Kristofer Andersson* och *Anders Bengtsson*. Enligt detta kontrakt ålades fögderiets invånare att »bevisa förbemälde arrendatorer hörsamhet och lydno uti allt det, som de dem till vårt och kronones bästa bjudandes och befallandes varda, såsom ock i rättan tid sig på ting och stämmor finna låta, när dem tillsagt varder». Dessa arrendatorer innehade sina rättigheter i 2 år, hvarefter nytt kontrakt 1623 $^{3}/_{2}$ upprättades med *Hubert Gillisson (de Besche)*, som innehade fögderiet i 4 år. Under åren 1627—1630 var den namnkunnige *Louis de Geer* arrendator af detta fögderi och dref jemväl för egen räkning, särskildt inom Lindes bergslag, en ganska betydande bergverksrörelse. Dennes biträde *Andreas Dress* erhöll 1631 $^{28}/_{5}$ arrenderätten på sig öfverlåten och innehade densamma, ehuru med åtskilliga jemkningar och inskränkningar, sedermera till sin död 1651. — Det öfverinseende i fråga om bergshandteringen och bergverkens angelägenheter, som af dessa arrendatorer utöfvades, upphörde helt och hållet med tillsättandet af bergmästare inom det ifrågavarande distriktet, hvilket skedde i början af år 1637.

Sten Andersson blef denna orts och jemväl Örebro läns förste bergmästare. Angående hans tidigare lefnadsöden vet man blott, att han var en son till bergsmannen *Anders Stensson* i Linde samt att han redan i barndomen fått begifva sig från föräldrahemmet »och antaga tjenst till att uppvakta höge och förnäme herrar». Omkring 1618 synes han dock ha blifvit »tiondeskrifvare» i Lindes bergslag, med hvilken tjenstebefattning då var förenad skyldighet att uppbära och redovisa kronans tiondejern, samt förordnades i November 1633 till befallningsman eller häradsfogde i Nora och Lindes fögderi, från hvilken tjenst han erhöll afsked 1641. Under tiden hade han (1637 $^{14}/_{2}$) blifvit utnämd till bergmästare i det stora och vidsträckta distrikt, som till och med 1656 omfattade »Nora, Lindes samt Vermlands jernbergslager, tillika med Lerbäcks socken i Nerike», men sistnämda år erhöll Vermland sin särskilda bergmästare [2],

[1] Det berättas att denne Nils Jönsson »stod i så stor nåd hos konung Gustaf Adolf, att då konungen kort före sin utresa till polska kriget 1620 var nere i grufvan, tog han sitt hattband och skänkte Nils Jönsson för dess skicklighet och välförhållande». — *Angman*, beskrifning öfver Norbergs bergslag, s. 153.

[2] Härtill utnämdes 1656 $^{2}/_{12}$ *Erik Johansson*, hvilken 1645 $^{19}/_{7}$ förordnades till bokhållare vid Hällefors silfververk och följande året blef inspektor derstädes. Han tog på grund af ålderdom afsked från sin bergmästaretjenst 1671 $^{8}/_{10}$ och afled 1674. — *Noraskog* III: 234.

hvilket förhållande sedermera fortfarit. Sten Andersson skulle enligt den af drottning Kristinas förmyndareregering utfärdade fullmakten, hvilken sedermera af drottningen sjelf »konfirmerades» 1646 $^{30}/_{10}$, bekomma i årlig lön 450 daler »hvitt mynt», men genom Bergsembetets beslut 1637 $^{26}/_{10}$ bestämdes densamma till 600 daler silfvermynt, att utgå från och med samma år. Denna lön utgick derefter med oförändradt belopp så väl under Sten Anderssons tjenstetid som under flere af hans efterträdares, hvarjemte vissa år ett mindre belopp, vanligen 30 daler, lemnades som ersättning för resor i tjensten. — Sedan kyrkobyn å Lindesås 1645 $^{10}/_{11}$ erhållit bekräftelse å sina redan 1643 $^{20}/_{12}$ erhållna stadsprivilegier, blef Sten Andersson tillika den nya staden Lindesbergs förste borgmästare [1], från hvilken syssla han dock afträdde 1652 till förmån för sin son Anders Stensson.

Sten Anderssons fullmakt såsom bergmästare meddelas bland här efter intagna bilagor. Den särskilda instruktion (»memorial»), som derjemte för honom utfärdades, hvilket memorial till och med synes ha blifvit utgifvet 14 dagar tidigare än fullmakten, har redan förut meddelats i tryck [2]. I båda dessa handlingar åläggas bergmästaren att hålla hand deröfver, att den föregående året utfärdade provisoriska *bergsordningen* måtte blifva »obrottsligen hållen», tills densamma kunde blifva öfversedd och förändrad, »efter som tiden och tarfverne» kunde fordra. Detta skedde dock ej förr än 1649, hvilket år den sedermera i långliga tider gällande och allmänt kända »jernbergsordningen» blef utgifven. Då emellertid den provisoriska bergsordning, som derförinnan under 13 år tillämpades, icke, så vidt hittils är bekant, någonsin blifvit fullständigt tryckt, hvarken såsom särskild författning eller i de genom Bergskollegiets försorg utgifna samlingarna af »bergsförordningar» [3], har utg. ansett lämpligt att jemväl införa denna, i mer än ett afseende intressanta och värdefulla förordning bland bilagorna.

Af ifrågavarande handlingar framgår den vigt och betydelse, som fästes vid den nyinrättade embetssysslan. Bergmästaren skulle utöfva tillsyn och kontroll så väl öfver kronans som den enskildes grufvebrytningar, tackjernsblåsningar, osmunds- och hammarsmide m. m.; han skulle icke allenast söka förekomma att »slemt och elakt jern» tillverkades, utan ock förbjuda all brytning i sådana grufvor, som lemnade »röd- och kallbräckte» malmer och, ej nog dermed, dylika grufvor skulle han ödelägga, »kastandes till den ände dem fulle med grus och sten» (!). Framför allt skulle bergmästaren noga kontrollera debiteringen och uppbörden af *tiondejernet*, som den tiden var en af statsverkets förnämsta inkomstkällor. Detta tiondejern levererades i osmundsjern, såsom förut varit brukligt; men genom ett Bergskollegii bref 1649 $^{17}/_{3}$ gjordes häri den ändring, att tiondejernet skulle beräknas och levereras i tackjern, med 26 lispund på ett skeppund, hvarjemte lösningspriset för ett sådant skeppund för samma år bestämdes till 3 daler smt, hvilket värde sedermera ganska länge bibehölls i kronans jordeböcker och räkenskaper.

Bergsmännens rätt till hammarsmide hade dels genom särskild författning och dels genom bergmästareinstruktionen blifvit till väsentlig

---

[1] Hans fullmakt i denna egenskap finnes i *Noraskog* III: 367, 368.

[2] *Noraskog* III: 119—121.

[3] Ett utdrag af den ifrågavarande *äldsta* bergsordningen finnes dock meddeladt i *Noraskog* III: 42—45.

grad inskränkt, så att detta endast fick ega rum vid de stångjernshamrar som antingen funnos bygda före år 1608, eller voro belägna i Jerle eller Bondebyfjerdingen af Nora socken, i Vedevägs- eller bondefjerdingen af Linde socken samt i Asphyttefjerdingen och i sjelfva staden inom Filipstads bergslag. Detta förhållande torde ock ha medverkat dertill, att bergsmännen fortfarande med en viss förkärlek omfattade det urgamla, men kolödande och således dyrbara osmundssmidet. Bergskollegiet fann småningom denna jerntillverkning »vara bergslagen fast mera skadlig än gagnelig» och önskade derför att osmundssmidet måtte upphöra och att tackjernstillverkningen i stället måtte idkas med större flit. För detta ändamål resolverade kollegiet 1661 $^{23}/_{11}$ att bergmästaren Sten Andersson skulle »än ytterligare lägga sig vinning om, huruledes med god fog och lämpa bergslagen kan till sinnes förd blifva den skada som detta osmundsjernets smidande dem tillfogar, med allvarlig förmaning att de dermed, för sådan orsak skull, härefter alldeles upphöra, och använda i det stället sin jernmalm och kol uppå tackjerns blåsande, som deras möda och omkostnad bättre än osmundsjernet löna kunde». De bergsmän, som icke ville förmå sig till denna förändring utan fortsatte med sitt osmundssmide, skulle deremot åläggas att af hvart fat (= ett skeppund) osmundsjern utgöra en särskild afgift af 4 lispund. Trots denna extra beskattning, som dock näppeligen kan sägas ha blifvit strängt tillämpad, fortfor emellertid osmundssmidet, ehuru i småningom minskad omfattning ända till början af innevarande århundrade, vid hvilken tidpunkt det helt och hållet upphörde.

Sten Andersson var till en början bosatt vid Lindesås, men flyttade sedermera till det af honom inköpta strax derutanför belägna Dalkarlshyttan. Det af gammalt härstädes varande stångjernsbruket blef af honom om- och tillbygdt, så att det slutligen bestod af 2 hamrar med 4 härdar, med en hammare på hvardera sidan om strömmen[1]. Å detta sitt bruk, som han »en lång tid roligen possiderat och brukat», undfick han 1645 $^{3}/_{11}$ Bergsembetets privilegie- och försäkringsbref, hvarå K. M:ts »försäkran och konfirmation» meddelades $^{13}/_{11}$ samma år. Han erhöll 1648 $^{31}/_{10}$ Bergskollegiets förord att få nämda bruk Dalkarlshyttan, med 2:ne fjerdingstorp (d. v. s. $^{1}/_{4}$ hemman) Fröddesboda, under bergsfrälsefrihet »för sin långlige tjenst i samfälte 30 år», hvilken frihet också kort derefter genom en kungl. resolution 1648 $^{20}/_{11}$ meddelades, »i anseende af den långlige, flitige och oförtrutne tjenst, som han gjort och bevist hade». Jemlikt drottning Kristinas donationsbref 1651 $^{20}/_{12}$ erhöll Sten Andersson under bergsfrälsefrihet hemmanen Väng 2 mantal, Munkhyttan 2, Siggeboda 1, Sqvatthammaren $^{1}/_{2}$, Bromsjöboda $^{1}/_{2}$ och Sqvatthammarshult $^{1}/_{4}$ mantal, alla i Lindes bergslag, af hvilka hemman han dock, till följd af deras skattenatur, endast uppbar den årliga räntan[2].

Vid Karlskoga häradsting 1642 $^{16}/_{5}$ »upplästes välbetrodde Sten Anderssons fullmakt, som landshöfdingen välborne herr Karl Bonde hade honom gifvit, att såsom en *landsfogde uti hans ställe* bevista häradsting å landet och rådstufvor i städerne, jemväl ock utfordra K. M:ts extra ordinarie hjelper». Sten Andersson bevistade ock sedermera flera ting i Karl

---

[1] Den ena af dessa hamrar kallades *Björka* hammar, hvilken Sten Andersson 1641 åter uppbygde med åtnjutande af 6 frihetsår.

[2] Detta enligt Bergskollegii redogörelse öfver meddelade bergsfrälsefriheter. Donationsbrefvet, meddeladt bland bilagorna, synes deremot afse en fullständig eganderätt.

Bondes ställe öfverallt inom Nora dåvarande landshöfdingedöme. Att han för öfrigt varit verksam för bergsbrukets främjande inom Karlskoga och denna orts förvandling till bergslag, kan synas deraf att han 1655 utfärdade tillståndsbevis, s. k. mutsedlar, för anläggning af nya hyttor vid Immetorp, Qvarntorp, Linnebäck, Knapfors, Qväggen, Gälleråsen och Hollsjöhyttan, alla inom Karlskoga härad. De första bergslagsprivilegierna för denna bygd utfärdades sedermera 1660.

Efter en särdeles långvarig, städse nitisk och mödosam, tvifvelsutan i synnerlig måtto gagnande verksamhet, afled Sten Andersson 1665 $^{25}/_{5}$, »och blef med kristelige och öflige ceremonier uti höge och förnäme mäns närvaro och mycken folkrik process, på den (?) Juni samma året beledsagad till sin hvilokammar i Lindesbergs kyrka». Vid detta tillfälle blef icke allenast »utfärdspredikan» utan äfven likpredikan »uti största enfaldighet sammanfattad och hållen» af *Matthias Hernelius*, »Generosissimo Dn Abrahamo Leyonhufvud à concionibus Sacris», såsom det heter å titelbladet. Predikanten yttrade i sin predikan bland annat, att den aflidnes »tjenster, möda och arbete hafva varit honom icke en stund, dag, vecka, månad eller år, utan hela hans lifstid igenom, allt ifrån hans barndom, och så fort allt bort åt in till sin höga ålderdom». Huru han förhållit sig till sina underhafvande och bergslagen, yttrade predikanten vidare, »är mig icke för nöden att tala, efter jag ser att J bergsmän, som till en stor myckenhet hit till denne salige mannens begrafning komne äro, honom med suckande och pustande, ja, ock med bittra tårar beklaga och begråta, och dermed tillkännagifva att en god man, ja, en fader är eder ifrån fallen, af hvilken J tillförene nog hjelp och bistånd haft hafven». Angående den aflidnes ålder visste predikanten blott, »att han med Mose säja kunde: mina dagar äro 70, och komne in uti de 80 åren» [1].

Bergmästaren Sten Andersson förärade 1659 en nattvardskalk af silfver, vägande 79 $^{1}/_{4}$ lod, och hans arfvingar 1678 en större ljuskrona af messing med 30 armar, till Lindes kyrka [2]. — Han var gift 2:ne gånger. Namnet på hans första hustru är ej kändt, ej heller tiden för hennes frånfälle, som dock synes ha inträffat före 1630. Hans senare hustru, *Elisabet Svensdotter*, »salig Sten Anderssons, bergmästaren vid Dalkarlshyttan», afled 74 år gammal och begrofs 2:dra söndagen trinitatis (9 Juni) 1678. Vid Lindes häradsting 1660 $^{15}/_{10}$

— — — »bekom bergmästaren välbetrodde Sten Andersson *fasta och tingskötning* uppå ett emellan sig och sin kära maka, gudfruktiga matrona, hustro Elisabet Svensdotter upprättadt *testamente,* underskrifvet af förnäme adel. och oadelige personer såsom vittnen, som sjelfva brefvet i bokstafven, dat. d. 25 Februari 1655 utvisar; är ock samma testamente 1657 d. 14 Februari uti

[1] Hernelii likpredikan trycktes i Göteborg 1666 och upptager ej mindre än 48 sidor i mindre qvartformat, deraf titel och förord upptaga 4 sidor. Oaktadt denna vidlyftighet lemnas nästan ingen upplysning om Sten Anderssons yttre lefnadsomständigheter. De uppgifter härom, som i föregående teckning finnas anförda, äro från andra, vidt skilda källor hopletade. — *Matthias Haqvinii Hernelius*, född omkring 1638 i Hernösand och son till en handlande, den rike herr Håkan, blef student i Upsala 1658, magister i Jena 1668, enkedrottning Hedvig Eleonoras hofpredikant 1669 och 1676 utnämd till kyrkoherde i Riga och superintendent öfver Lifland, men dog innan tillträdet i Stockholm 1677 $^{1}/_{1}$. — *Westén*, svenska hofkleresiets historia II: 127.

[2] *Berglunds* beskrifning öfver Lindes m. fl. bergslager, s. 25.

häradsprotokoll infattadt och med lag och landsens öflige bruk likmätigt funnit, och nu sedermera lagbudit och lagståndet.»

Angående Sten Anderssons *barn* hafva följande anteckningar från spridda håll kunnat sammanletas, dock utan säker kännedom om ordningen efter ålder dem emellan.

a) I *första* giftet:

Anders Stensson, blef 1652 $^{20}/_{2}$ faderns efterträdare såsom borgmästare i Lindesberg[1], hvilket embete han frånträdde 1684 $^{5}/_{6}$[2], och torde kort derefter ha aflidit. Han var ock stadens ombud vid åtskilliga riksdagar, såsom år 1660, 1664, då han erhöll i arvode »500 daler kpmt i ett för allt», 1680 och 1682, möjligen ännu flera. Egare till Iskarbohammar i Fellingsbro, erhöll han 1660 $^{8}/_{11}$ Bergskollegiets privilegium på anläggning af Ölsboda hammar, som han sedermera öfverlät på brodern Johan Stensson. — Gift med en dotter till borgmästaren Johan Björsson i Karlstad.

Anna Stensdotter, gift med *Lars Kastensson* i Danshyttan, hvilken 1651 blef bergsfogde öfver Lindes bergslag och i denna egenskap afled 1658, efterlemnande betydliga skulder både till kronan och enskilde. Vid Lindes häradsting 1659 $^{12}/_{11}$ utverkade »sal. bergsfogden Lars Kastenssons enka Anna Stensdotter» sig rättens vittnesbörd derom, »att hennes goda var arresteradt, och att hon med de sine fattige små faderlöse barn allsintet hade efter sin sal. man, icke heller det ringaste sitt eget, det undantagandes, som kreditorerne henne af miskundsamhet till att skyla sin kropp med förundt hafva».

Johanna Stensdotter, gift med hammarsmeden *Matthias Bertilsson* vid Kungshammaren i Nora bergslag[3]. Angående dessa makar innehåller Noraskoga häradsdombok 1663 $^{8}/_{10}$ följande:

»Hammarsmeden mäster Matthias Bertilsson vid Kungshammaren presenterade ett skrifteligt emellan sig och sin k. hustro Johanna Stensdotter upprättadt, och med trovärdige vittnen underskrefne testamente, af innehåll, huru såsom de i betraktande till sin dödelighet och den store åhoge, såsom ock kärlige omvårdnad som de för hvars annars välfärd nu en rum tid bortåt dragit hafva, isynnerhet, att den aldrahögste Guden dem under deras varande äktenskap icke med lifsarfvingar hafver täckts välsigna, såsom ock allt hvad de nu egde, är med deras egen flit, mödo och arbete samt kristelige bekymmer förvärfvadt och sammanbragt, att icke en penning eller dess värde på någondera sidan är ärfdt; fördenskull uti sin välmakt och med berådde mode sins emellan således slutit och belefvat, såsom de i kraft af denna deras gjorda förordning vele obrottsligen skall hållet varda, att hvilkendera af dem, som Gud den

[1] Derom innehåller stadens protokoll för nämda dag, att å Lindesbergs rådstuga, i närvaro af landshöfdingen Krister Bonde och bergmästaren Sten Andersson, »förordnades välaktad *Anders Stensson* till borgmästare och aflade sin ed efter lag».

[2] *Berglund*, a. st. sid. 28.

[3] Af Lindes häradsdombok 1654 $^{20}/_{8}$ synes framgå, att borgmästaren Anders Stensson och bergsfogden Lars Kastensson haft en »svåger Gregorius», hvarmed torde åsyftas den *Gregorius Pescheur*, som var anställd vid Hammarby bruk och afled derstädes 1661; men hans hustru hette *Marina Bertilsdotter*, antagligen en syster till förenämde Matthias Bertilsson. Sannolikt är »svåger Gregorius» en misskrifning för »svåger Matthias». Samtliga dessa personer torde ha kommit till Hammarby med Andreas Dress, och tillhöra vallonslägt. Utg. tror sig nästan ha visshet derom, att afkomlingar efter Pescheur ännu lefva i Nora bergslag.

aldrahögste täckes ifrån denne usle verlden till sig igenom den timmelige döden hädankalla, så skall den qvarlemnade njuta och behålla efter den andra allt det, som efter hans död i förråd finnas kan, antingen det då är löst eller fast, oqvaldt för bägges deras slägts åtalan. Och i fall den qvarlemnade af dem utan arfvinge äfven aflede, så skall hans efterlåtenskap dens slägt tillfalla, som sist aflider, alldeles som sjelfva testamentsbrefvet, dateradt den 7 Oktober anno 1663 i bokstafven uttryckeligen utvisar; ödmjukeligen här hos begärandes, att denne loflige tingsrätten detta deras välmente uppsåt, såsom det i sig sjelft skäligit och med landsens öflige bruk likmätigt, dem till större säkerhet måtte uti detta bergslags dombok infattas och med härads vanlige sekret bekräftas. Så alldenstund vid ofvanbemälte testamentes uppläsande och noga förhör ingen fans som deremot hade något inspråk, allmogen också hvad ofvanskrifvet är betygade vara i sanning; hvarföre dömde rätten denna deras gjorde ytterste vilje och förordning om deras rätta aflinge hafva laga kraft, hvilket verificerades med häradshöfdingens och detta bergslagets vanlige signete.»

b) I *andra* giftet:

Joel Stensson blef 1665 $^{17}/_{7}$ bergsfogde i Noraskoga bergslag efter den till bergmästare utnämde Knut Larsson (se nedan). Erhöll tillsammans med Georg de Besche — en brorsson till den förut nämde bruksarrendatorn Hubert Gillisson — Bergskollegiets tillståndsresolution 1669 $^{18}/_{12}$ på anläggning af Kortfors hammar, hvilken vid hammarting å Nora kungsgård 1674 $^{7}/_{9}$ skattlades till 2 skepp. hammarskatt[1]. Joel Stensson var ock egare till Bastnäs i Nora socken, hvilken gård han kort före sin död sålde till masmästaren Johan Eriksson för 1,400 daler kpmt. Han köpte i stället Risbacken, men hade knappast tillträdt denna egendom, då han i slutet af 1671 afled, och samtidigt äfven hans hustru, sannolikt utan bröstarfvingar, emedan hans syskon omedelbart derefter nämnas såsom delegare i Kortfors hammare.

Johan Stensson Hammarström, född 1632 $^{25}/_{9}$ i Linde, var först bokhållare på Holländska handelskontor; blef 1656 förvaltare af Forsmarks bruk i Roslagen; förvärfvade sedermera sin aflidne broder Joels andel i Kortfors hammar, hvilken bruksbyggnad af honom fullbordades, och bygde, tillsammans med ofvannämde Georg de Besche, jemväl Ölsboda hammar, samt bortbytte 1672 $^{17}/_{12}$ broderns hemman i Risbacken till en enka »emot hemmanet Ödeshults stubberätt». Han gjorde äfven ett försök att till Kortfors bruk få inlösa »skatträttigheten» till $^{1}/_{4}$ hemman Spjutvik, men då denna fråga föredrogs vid Noraskoga häradsting 1681 $^{4}/_{1}$ protesterade bergsmännen energiskt deremot, så att frågan den gången förföll, men sedermera dömdes han och de Besche vid häradstinget 1696 $^{17}/_{10}$ att betala presträttigheter af samma hemman för de 20 nästförflutna åren. På sätt Noraskoga härads dombok 1683 $^{9}/_{10}$ utvisar blef den s. k. jernbodvägen förbi Nyviker till Svartelfven anlagd af Kortfors bruksegare, hvilken väg sedermera under en tidrymd af omkring 170 år begagnades som allmän landsväg. — Johan Stensson eller Sten, som han vanligen kallas, blef adlad 1684 $^{25}/_{11}$ med namnet Hammarström, men afled barnlös 1699 $^{21}/_{6}$

---

[1] Vid Noraskoga häradsting 1670 $^{7}/_{2}$ begärde borgmästaren Anders Stensson, bergsfogden Joel Stensson, Daniel Stensson och Georg de Besche häradsbevis angående »ett hammarställe uti *Vestgöthytteforsen*, det de bebygga ville», men hvartill »nämnden svarade sådant *icke* kunna tillåtas utan detta bergslags stora skada och nackdel i många måtto». — Jfr *Noraskog* II: 409.

och slöt således sjelf sin adliga ätt samt ligger, jemte sin fru *Anna de Besche*, f. 1642, † 1709, begrafven i Valö kyrka (Roslagen), hvarest deras grafsten och hans vapen skola finnas, och till hvilken kyrka han, för sin grafs underhåll, lät gifva en summa penningar. Efter honom gafs i testamente till Forsmarks kyrka en silfverkanna, tecknad med hans och hans frus vapen och namn samt årtalet 1700. Han uppgifves hafva vinnlagt sig mycket om handel och bergverksrörelse[1].

I det för Hammarström af Karl XI utfärdade sköldebrefvet heter det om hans verksamhet sålunda:

— — — »Emedan vår trounderåtare, bruksförvaltaren oss älskelig, ärlig och förståndig *Johan Steen* är icke allenast af ärlige och hederlige föräldrar härkommen, utan har ock allt ifrån sin ungdom låtit sig anlägit vara att trakta efter ära och dygd, och att söka de medel och vägar hvarigenom han kunde göras skicklig till att bevisa sitt fädernesland någon nytta och tjenst, till hvilken ända han sedan sin första ålders tid lagt på nödiga studier, han ock fattat lust till att inhærera de vetenskaper, som hans fader, varandes bergmästare i Nora och Linde samt Vermlands bergslager, vid bergverken har haft, och (hvilken?) sig derigenom förvärfvat det goda loford af sina förmän, att han både uti hans maj:ts konung Gustaf Adolfs, glorvördigst i åminnelse, jemväl i hennes maj:ts drottning Kristinæ tid gjort sitt fädernesland goda tjenster, särdeles vid jernbergslagerne, så att han derföre är till det bästa ihågkommen; hafvandes han fördenskull till sådant sitt måls erhållande intet underlåtit först sig af bemälde sin fader att underrätta och inhemta all tjenlig förfarenhet om bergverkens natur och egenskap samt deras behöriga bruk, befordring och uppkomst, och sedan genom resor uti främmande land förskaffat sig all vidare kunskap både uti åtskilliga språk jemväl uti de stycker, som till hans ändamål syftat och för en god bergsman nödige vara kunna, eftersom han ock sedermera vid sin återkomst goda prof visat hafver till att sätta det uti praktik, hvad han såmedelst kan lärt och förfarit hafva, samt till den ända intet spart några medel och bekostnader, hvilka han på åtskilliga hemman och orter derest han slike verk har inrättat, till vår och kronones nytta samt dess inkomsters förkofring och tillväxt har användt och nedlagt; fördenskull» — — —

Angående hans »vapen och sköldemärke» stadgades i samma bref, att det skulle utgöras af »en tvärt och ändelångst i 4 lika delar afdelt sköld, uti hvilkens högre öfre och vänstre nedre delar äro trenne korsvis lagde hamrar uti hvitt fält, och vänstre öfre och högre nedre delar en blå ström i gult fält; ofvanpå skölden en öppen tornerehjelm, hvarpå står ett grönt lindeträ, kransen med hjelmtäcket och löfverket blått, gult, hvitt och rödt under hvart annat fördelt». — — —

Daniel Stensson, förvaltare och slutligen egare af Dalkarlshytte bruk, der han afled omkring 1712; ärfdes af sina systrar och systerbarn.

Magnus Sten eller *Stensson* omtalas vid 1694 års hammarting i Skärmarboda såsom bokhållare vid Riddarhyttan. Det är dock tvifvelaktigt om han tillhör denna syskonkrets. Så är äfven förhållandet med

Göran Sten, kronobefallningsman i Vester-Sysslet, † 1720; gift med *Magdalena Ysing* (dotter till Johan Ysing på Valåsen?), som följande året blef omgift med prosten Johan Chenon i Kila (Vermland)[2].

---

[1] *Anreps* ättartaflor II: 195.
[2] Sv. Slägtkalender IV: 68.

Elisabet Stensdotter blef gift med stadsnotarien och borgaren *Per Larsson* i Lindesberg, jemväl delegare i Gusselhyttan. Han blef 1671 $^{14}/_{12}$ af Bergskollegiet förordnad till bergsfogde i Nora bergslag efter svågern Joel Stensson, men nödgades efter 3 månaders förlopp lemna denna syssla, »efter det han ej gittade prestera kaution (borgen) för sig». Hustru Elisabet omtalas 1694 såsom enka och uppgifves i 1698 års hammartingsprotokoll vara »egarinna till Dalkarlshytte nedre hammars öfre härd». — Barnen antogo namnet Dahlström. En son *Karl Dahlström* var någon tid »bruksskrifvare» och delegare i Dalkarlshyttan, sedermera i Ölsboda och Kortfors[1]. En annan son *Daniel Petri Dahlström* blef 1698 rektor i Lindesberg och 1702 kyrkoherde i Lillhärad i Vestmanland, der han afled 1715[2]. En tredje son *Lars Dahlström* var bruksförvaltare i Östergötlands bergslag, der han afled några år senare. En dotter *Elisabet* var gift med ryttmästaren *Johan Gisler*[3]; en dotter med borgaren *Johan Buller* i Lindesberg, och en dotter (Ingrid?) med *Jöns Håkansson Berg*, äfven borgare i Linde.

Kristina Stensdotter, f. 1646, blef i December 1666 gift med *Henrik Gisler*, som då var pastorsadjunkt i Linde, men 1671 blef kyrkoherde i Berg och erhöll fullmakt till Munktorps pastorat, som han dock ej hann att tillträda innan han afled 1680 $^{2}/_{6}$. Deras en son *Karl Gisler* var äfven någon tid bruksförvaltare vid Dalkarlshyttan. En annan son, magister *Per Gisler*, blef konrektor i Falun 1705, rektor derstädes 1714 och kyrkoherde i Bro 1721, der han afled 1740 $^{9}/_{10}$. Denne Gisler var i sitt andra gifte förenad med Katrina Torner, en dotter till den bekante prosten Torner i Nora[4].

Magdalena Stensdotter, gift antagligen med den *Paul Schütz*, som 1701 förordnades till »bardberare» eller fältskär vid Avesta bruk, men derförinnan under 1690-talet tjenstgjorde i nämda egenskap inom Linde och Nora bergslager. Magdalena afled enka 1724 och var efter brodern Daniels död egarinna af $^{1}/_{3}$ i Dalkarlshytte bruk. Såsom hennes mågar äro kände *Johan Österberg*, borgare och rådman i Linde, samt *Johan Qvarnström* derstädes, hvilka bägge någon tid hade bestyret med brukets angelägenheter, den förre t. o. m. ganska länge.

Sten Andersson hade äfven en broder, *Kristofer Andersson*. Denne blef »befallningsman» i Nora och Lindes fögderi 1619, hvarefter han, tillika med förutvarande faktorn vid Qvarnbacka kronobruk *Anders Bengtsson*, 1621 erhöll arrendekontrakt på fögderiet jemte kronans dervarande

[1] Brukspatronen *Karl Dahlström* blef 1713 gift med *Anna Maria Tingström*, kyrkoherdedotter från Karlskoga. Deras äldsta dotter *Klara Dahlström*, f. 1716, blef 1734 gift med hofrättskommissarien och brukspatronen *Karl Daniel Luthman*, som grundlade och utvidgade Karlsdals bruk. Porträtter af dessa senare makar med trenne deras döttrar finnas å Stadra gård.

[2] *Muncktells* herdaminne öfver Vesterås stift I: 322.

[3] Deras son *Daniel Gisler* var på 1730-talet delegare i Dalkarlshytte bruk.

[4] *Muncktell* I: 225, 398. — Slägten *Gisler* härstammar från hammarsmeden vid Gislehammar i Noraskog *Per Mårtensson* och hans hustru *Ingeborg Persdotter*. Deras son *Olaus Petri Gislerus* afled som kyrkoherde i Lindesberg vid 52 års ålder 1656. Denne Olaus var far till den ofvan omtalade Henrik Gisler, men han hade äfven en son *Peter*, hvilken 1683 adlades med namnet *von Gisler* och dog 1701 som öfverstelöjtnant vid norra skånska infanteriregementet. Denna adelsätt anses nu vara utgången.

bruk, grufvor, hyttor och gårdar. Detta kontrakt innehades i 2 år. Under den tid Kristofer Andersson sålunda utöfvade »befallningen» inom Noraskog förvärfvade han sig och bebygde å Jerlehyttans egor det s. k. Fogdetorpet, sedermera Hammarby bruksgård[1], der han tillika med ett par intressenter anlade ett stångjernsverk, som i förstone kallades Fogdehammaren, till skillnad från den högre upp i strömmen belägna kronohammaren, kallad Gislehammar och senare Kungshammaren. Nämda Fogdetorp med hammar och öfriga tillhörigheter inköptes 1632 af dåvarande »kronoarrendatorn» Andreas Dress.

Kristofer Andersson, som under åren 1624 och 1625 innehade »befallningen» i en del af Vestersysslets fögderi i Vermland, begagnade sin myndighet såsom befallningsman och arrendator på ett sätt, hvilket sedermera blef föremål för en skandalös och långvarig rättegång. Denna synes jemväl ha slutat till hans nackdel och torde gifvit anledning till hans försäljning af det nyanlagda bruket, till betäckande af honom ådömd ersättningsskyldighet för undansnillade kronoräntor och uppbörder. Det vidlyftiga ransakningsprotokollet, omfattande 10 rättegångsdagar dels i Noraskog och dels i Lindesås, under Augusti månad 1624, lemnar talrika bevis på de underslef, prejerier och annan orättfärdighet, som en kronans fogde i forna tider stundom kunde tillåta sig. En närmare redogörelse derför må dock tillhöra den särskilda afdelning, som framdeles torde kunna egnas åt rättskipningens historia inom orten.

Kristofer synes ha aflidit i slutet af 1630-talet. Någon tid senare, vid ett rättegångstillfälle i Noraskog 1645 $^6/_2$, begärde »bergmästaren Sten Andersson af rätten ett vittnesbörd om sin sal. broder Kristofer», emedan en svarandepart under tinget haft nedsättande yttranden om Kristofers handlingssätt vid en rågångsförrättning. »Hela nämden säja sig detta vittnesbördet kunna gifva sal. Kristofer Andersson, att han var alltför redlig sådant göra, som Peder Hansson om honom berättar; ty han var en rättrådig och enfaldig (!) man, af hvilken intet ondt spordes, ej heller hafva honom uti någon måtto att beskylla». Glömskans täckelse hade således under de gångna 20 åren hunnit breda sig öfver Kristofers fogdeverksamhet...

Kristofer Andersson har så väl af utg.[2] som af andra författare blifvit förvexlad med den *Kristofer Geiger* eller *Geijer*, som under åren 1630—1633 var befallningsman i Nora och Lindes fögderi. Denne Geijer blef sedermera 1637 $^9/_{11}$ af Bergsamtet förordnad till bergmästare öfver bergverken i Upland, Roslagen, Södermanland och Östergötland, samt är stamfader för den vidt utgrenade slägten af samma namn. Han efterträddes som befallningsman af Sten Andersson och räknade ingen skyldskap hvarken med denne eller brodern Kristofer Andersson. Noraskogs domböcker lemna derom öfvertygande bevis.

Knut Larsson. Hans födelseort är ej med visshet känd; men det är ej osannolikt, att han varit en son till den *Lasse Skrifvare*, hvarom

[1] Vid Noraskoga häradsting 1621 $^{30}/_5$ »gaf Erik Olufsson i Stensnäs Kristofer Andersson 'lyssen' (= lysning, rätt till fasta) på ett torp östanför Kongshammaren uppå Jerlehytte egor, för hvilket han till fullo nöje bekommit hafver 25 skeppund stångjern och 5 $^1/_2$ alnar engelskt kläde».

[2] *Noraskog* I: 306; II: 401.

det heter i Noraskoga dombok för 1611 $^{27}/_{8}$ sålunda: »den tomten, som Lasse Skrifvare vid kyrkebolet hafver länge häfdat, blef honom tilldömd, med sådant förord, att hon skall byggas innan år och dag, hvar om icke, skall hon inrymmas androm till att bygga, der kronan kan bekomma skatt och utskylder af.» Knut Larsson omtalas i handlingarna första gången 1633, då han synes ha lemnat sin befattning såsom »skrifvare» eller förvaltare vid Ramshytte nyanlagda stångjernshammare i Kils socken, hvilken hammare egdes af en borgare och »vandtmakare» Hans Strijfver i Jönköping. Knut Larsson nämnes derefter såsom bosatt vid Nora kyrka, der han 1634 af sin svärmoder erhållit såsom gåfva tredingen i en gård. Å denna eller möjligen någon annan gård erhöll han 1637 laga uppbud 2:dra och 3:dje gången. Han synes emellertid ha sysselsatt sig både med jordbruk och spanmålshandel, enligt hvad tingsprotokollen för denna tid gifva vid handen. Af landshöfdingen Gustaf Leijonhufvud 1640 förordnad till bergsfogde i Noraskogs bergslag, torde han å denna tjenst följande året ha bekommit Bergsembetets fullmakt. Åtminstone rekommenderades han härtill af Sten Andersson i en skrifvelse 1641 $^{8}/_{4}$, hvari det heter, att denne »finner honom till det embetet rätt tjenlig; jag ser det honom blif:r befallt är han flitig; han haf:r utfodrat 100 t:or aska till Hälleforsen af Nora socken, och eljest med virke till konsterna tager han ingen försummelse». Bergmästaren slutar sin skrifvelse med en anhållan att låta Knut Larsson »blifva vid den tjensten, efter hela bergslaget honom begära; de hafva lång tid varit illa med bergsfogde försörjde». Denna anhållan blef omsider bifallen och Knut Larsson skötte sin tjenst med nit och skicklighet, så att han 1663 $^{4}/_{11}$, då Sten Andersson, »för dess höga ålder ej orkade så bestrida dess syssla som sig borde, förordnades att vara vice bergmästare öfver Nora, Lindes och Nerikes bergslager» och, efter hans frånfälle, bekom Bergskollegii fullmakt 1665 $^{30}/_{5}$ på ordinarie sysslan, hvilken befattning Knut Larsson sedermera innehade till sin död i Juli 1675.

Knut Larsson var i flera hänseenden en mycket verksam och driftig man, och synes hafva på ett ganska kraftigt sätt deltagit i ortens allmänna angelägenheter. Sålunda kontraherade han med Nora socknemän att »upprätta» sockenstugubyggningen och kistan (= fängelset) mot en ersättning af 1 hundr. jern af hvarje bergsman. Sedan detta arbete blifvit »riktigt efter deras nöje» verkställdt, ålades de bergsmän, som resterade med sina afgifter, vid häradstinget 1642 $^{12}/_{3}$ att innan 14 dagar, vid äfventyr af utpantning och 3 mark vite, fullgöra sina liqvider. Sedermera åtog han sig genom kontrakt 1648 $^{16}/_{1}$ bestyret med »gästningen», som den tiden kunde vara betydlig nog. Han skulle nämligen »uppehålla» lagläsaren (domhafvanden), nämden och landsgevaldigern med sina tjenare så ofta ting skulle hållas, antingen det skedde en, två eller tre gånger om året; vidare skulle han med gästning försörja »hans nåde herr Karl Bonde» (Bergsembetets president) eller annan förnämlig person, som reste genom orten, dock med befrielse för alla »upptåg eller sträckning med krigsfolk»; och slutligen skulle gästningen äfven omfatta »bergmästaren med sina underhafvande», då denne på kronans vägnar höll stämmor med bergslagen, derifrån dock gruftingen skulle vara undantagna. Häremot skulle Knut Larsson af hvart mantal i hela tingslaget ega att årligen uppbära en våg tackjern och ett pund osmundsjern. Af »grefvinnans torpare», d. v. s. af de numera Elfvestorps bruk tillhöriga *gamla* frälsehemmanen,

skulle han endast få uppbära »tingsjernet», utgörande »ett pund osmundsjern af hvart mantal om året»[1].

Knut Larsson innehade sedermera under en följd af år hufvudbestyret med Nora kyrkas reparation och ombyggnad. »Genom så väl skriftliga som muntliga kontrakter och afsked» hade han varit ombedd och förtrodd att, på församlingens vägnar, »låta reparera och uppbygga kyrkan, dess balk och mera dertill behörigt, upptaga och leverera föräringsjern och annat, som icke kunde så här uppräkneligen nämnas och specificeras». Han ville derför vid ett häradsting 1662 $^4/_2$ »förfråga sig så hos nämden som menige tingsallmogen, om han allt sådant icke hafver efter sin anförtrodde plikt vederbörligen och med flit förrättat och bestält och om de honom deruppå ett rättmätigt attestatum meddela och kommunicera ville». Utan någon invändning svarades, »att han uti allt, hvad som honom på församlingens vägnar uti ett och annat hafver varit anförtrodt till dato att beställa, med största flit, trohet och beröm hafver efterkommit och förrättadt», hvarför äfven »nämden och menige tingsallmogen» hade »hög orsak honom för sådan uppå sig antagne mödo och arbete högeligen att betacka». Öfver hvad sålunda förekommit »meddeltes honom rättens vittnesbörd, under bergslagens signete».

Kyrkobyggnaden var dock långt ifrån fullbordad, då Knut Larsson, af okänd anledning, skaffade sig föregående »attestatum». Ännu återstod den ingalunda obetydliga tornbyggnaden, hvilken först 1671 blef fullbordad och som uppgifves hafva kostat 13,143 daler 9 öre kopparmynt. Kostnaden för kyrkans utvidgande ensamt uppgick till 23,793 daler 27 öre, betydliga belopp under en tid, då ett tackjernsskeppund köptes för omkring 8 à 10 daler[2]. — Vid det följande häradstinget nödgades Knut Larsson åter anhålla om rättens medverkan i och för det pågående byggnadsföretaget. Derom innehåller domboken 1662 $^{17}/_6$ följande:

»S. d. Gäfvo befallningsmannen Arvid Bengtsson och bergsfogden Knut Larsson tillkänna, huru såsom de hafva efter församlingens flitige begäran och trägna anhållande för 6 år sedan låtit med deras egne bekostnad framföra limsten att bränna kalk utaf, såsom ock sten och sand, den församlingen till påstående kyrkobyggning lofvade och förobligerade sig vilja behålla och för riktig betalning uppköpa. Nu göra största delen tvärt deremot, köpandes sådana materialier af andra, hvarigenom de (sökanderne) för sin gjorda försträckning, utlagde reda penningar och stora besvär en stor skada och nackdel taga, hvarutinnan de bådo att rätten dem adsistence göra ville. Hvarföre blef resolveradt och afsagdt af nämden, att ingen efter denna dag skall hafva makt af någon annan att köpa kalk, sten och sand till körkones byggning, utan allena af befallningsmannen och bergsfogden, intill dess deras förråd och förskott af de slagen blifver konsumerat och försålt; och det vid plikt tillgörandes.»

Byggnaden fortgick emellertid, och att Knut Larsson såsom ekonomiförvaltare ej haft så ringa besvär dermed kan man finna deraf, att han emellanåt måste anlita domstolens biträde för att utfå förfallna tillskott till byggnaden, till och med af sådana församlingsbor, som Hammarby

---

[1] Originalkontraktet angående ifrågavarande tingsgästning finnes ännu i behåll. Detsamma är på bergslagens vägnar undertecknadt och bekräftadt af dåvarande landshöfdingen i Nora *Krister Bonde* och tillika försedt med bergslagens gamla sigill. Knut Larsson har jemväl underskrifvit handlingen.

[2] Se vidare »om *Noraskog*» I: 215.

bruks dåvarande innehafvare. Huru länge Knut Larsson fortsatte med detta bestyr är ej med visshet kändt; men det vill synas, som om han skulle frånträdt detsamma sedan han blifvit bergmästare. — Ännu ett drag från denna byggnadsperiod må anföras. I häradsdomboken 1666 $^{22}/_{2}$ heter det, att »de 450 daler kpmt, som *Joen murmästare* af församlingen för kyrkoarbete hafver till att fordra, förmantes vederbörandom dem honom att betala, på det han icke må derutinnan blifva uppehållen och för gjordt arbete längre mista sina penningar, dem han till sitt uppehälle väl kan behöfva ...»

I sammanhang med dessa byggnadsminnen må jemväl erinras derom, att Knut Larsson och hans hustru Kerstin Andersdotter redan 1650 till Nora kyrka förärade »en liten tafla af svart tälgsten med hvita bokstäfver», enligt 1740 års kyrkoinventarium, hvilken tafla fans inmurad i södra kyrkoväggen intill dess den gamla kyrkan nedrefs 1878. Denna tafla inmurades några år derefter i norra väggen på det å norra begrafningsplatsen uppförda grafkapellet. Taflan, som numera är målad i brunt med de upphöjda bokstäfverna i gul färg, har en inskription, hvilken utgöres af oafbrutet efter hvarandra fortlöpande både enkla och sammanbundna bokstafstyper utan något system, af följande svensk-tyska innehåll:

»HÄR HAFVER GVDH GIORT RÄT OC LIJKA
HÄR LIGGIA FATIGA IBLAND THE RIKA
NV I HÖGWISA KOMMER OCH SÄGER
HWILKEN AFF THEM DRÄNG ELLER HERRE ÄR.
GOTT IST WAHRHAFTIG VND GERECHT
HIR LIGT DER HERR VND AVCH SEIN KHNECHT
NV IHR WEIT WEISEN TRETT HIR BEIJ
SAGET WELKER KNECT ODER HERR SEIJ.
ÅHR 1650
FÖRÄRAT AF KNVT LARSON BÄRGSFOGDE OCH KIRSTIN ANDERSD.»

Denna inskrift omgifves af en sköldram, bestående af en fortlöpande ranka. Nederst till venster synes en dödskalle, till höger ett timglas, och bredvid dessa figurer benknotor[1]..

Sedan Nora kyrkoby 1643 erhållit sina stadsprivilegier, finner man Knut Larsson äfven såsom borgare i den nya staden. 1647 $^{25}/_{6}$ aflade han sin *rådmansed* och tjenstgjorde — ehuru under de senare åren mera sällan — i denna egenskap tills han 1663 blef vice bergmästare. Under sin rådmanstid vill det synas som att Knut Larsson, åtminstone en gång, vid 1660 års riksdag, varit stadens »herredagsman».

Knut Larsson utvecklade äfven en ganska betydlig, enskild affärsverksamhet. Utom sitt förut omtalade jordbruk och den spanmålshandel, som han utöfvade innan han blef bergsfogde, och hvilken affärsrörelse han jemväl sedermera såsom borgare i Nora stad fortsatte och utvidgade, bland annat som direktör för ett monopoliseradt »tobakskompani» i staden, till dess han blef bergmästare, förvärfvade han sig 1641 »ett stycke jord vid Pershyttevägen vestansunnan för Hageby», hvilket han under de följande åren utvidgade genom ytterligare inköp af »jordstycken» och hagar, hvar-

[1] Ofvanför denna tafla läses på samma vägg dessa inskrifter:
»BEGRAFNINGSPLATSEN INVIGD $18^{9}/_{7}65$.
KAPELLET BYGDT 1867.»

efter han 1645 $^{8}/_{2}$ erhöll laga fasta å sitt sålunda nyanlagda »torp», som då kallades stundom »bergsfogdens torp», stundom Sjöbacken. Detta torp blef sedermera ytterligare utvidgadt och utgjorde första upprinnelsen till det nuvarande bergmästareboställe *Knutsberg*, som efter anläggaren erhållit sitt namn[1]. Sistnämda år inköpte Knut Larsson äfven »en ström vid Hageby», der han genast med vederbörligt tillstånd började anläggningen af *Fibbhytte hammar*[2], men denna kunde ej fullbordas förr än han genom en 1655 $^{25}/_{8}$ afslutad »förliknings- och köpeskrift» blifvit egare jemväl af »halfparten uti Fibbehytte *hytta* med der tillhörige kommoditeter och lägenheter, såsom fundament vid hyttan, hytta, ström, smedjerum, tre gamla kolhus, en gammal bod, ett gammalt qvarnhus, rostrum, så ock alla dess adpertinentier inom hyttebleket», för hvilket allt köpeskillingen utgjorde 65 daler kopparmynt. Genom Bergskollegiets resolution 1656 $^{10}/_{12}$ erhöll Knut Larsson tillstånd att jemväl uppräta en knipphammare härstädes, hvarjemte han erhöll 3 års frihet från hammarskatt, men denna hammare synes icke ha kommit till stånd. Följande året (1657 $^{10}/_{6}$) undfick han häradsrättens bevis att »en skogsholma, *Stormosse ö* benämd» var belägen på kronans allmänning eller utmål, och det lyckades honom äfven att få denna skogstrakt, sedermera kallad *Fibbhytte allmänning*[3] upplåten till kolfångst åt den nya hammaren. År 1671 $^{30}/_{11}$ utverkade Knut Larsson sig Bergskollegiets privilegium att vid Fibbhyttedammen uppbygga en liten »*stjerthammar*» till utsmidande af spik och »andra små manufakturer», men ett par år derefter, eller 1673 $^{19}/_{11}$ förändrades nämda rättighet sålunda, att Knut Larsson på denna sin hammare skulle i 20 års tid, med uteslutande af andra inom hans bergmästaredöme, få »låta smida runda panneplåtar», å hvilket privilegium han erhöll kungl. bekräftelse 1674 $^{14}/_{5}$. Till detta smide skulle användas kol från egna skogar. Knut Larsson hade nämligen under årens lopp förvärfvat sig åtskilliga hemmansdelar, särskildt i vestra Sund, Fingerboda och Skymhyttan, hvarjemte han 1649 $^{7}/_{11}$ erhöll Bergskollegiets bekräftelse på nyttjanderätten till $^{1}/_{4}$ mantal Bomanshyttan, hvilket hemman redan hans företrädare i bergsfogdetjensten *Jakob Persson* 1638 $^{5}/_{11}$ erhållit »fritt på sin lön och beställning». Genom k. donationsbref 1653 $^{14}/_{7}$ erhöll Knut Larsson samma hemman under bergsfrälsefrihet.

Knut Larsson var 2:ne gånger gift. Namnet å hans första hustru är obekant, men hon lär ha dött 1647. Hon var en dotter till Nils Hansson och hans hustru Brita, som varit boende vid Nora kyrka och tillika egt andel i Hagby hemman. — Vid Nora rådhusrätt 1662 $^{4}/_{8}$ »præsenterade i rätten väl:d Knut Larsson arfskiftet emellan sig och förrige barnekullen, att han den sålunda afvittrat och gifvit gården neder vid sjön för det fasta och egorna i Elfvestorp, och för lösörena skall gifva dem hvar sitt

---

[1] Angående inköpet af Knutsberg till bergmästareboställe, se vidare längre fram angående bergmästarne *Tuhnberg, Bergensköld* och *Troilius*.

[2] År 1645 $^{3}/_{11}$ utfärdades Bergsamtets privilegium »för bergsfogden vid Nora Knut Larsson på en hammar, som han uppå hr Karl Bondes sedel och tillstånd uti en sig tillhandlad skatteström på södra sidan gent emot Fibbhyttan haf:r uppsätta låtit, med 6 års frihet för tiondejernet ifrån den tiden räknadt hammaren är kommen till gångs».

[3] Denna allmänning kallades till en början så, till skillnad från den bredvid belägna »Hagby allmänning», som var upplåten till Hagby hammare. Båda dessa allmänningar innehafvas f. n. af Pershytte grufbolag, jemlikt Bergskollegii resolution 1689 $^{1}/_{6}$. *Noraskog* I: 239.

100 daler; begärandes det måtte under stadens sekret konfirmeras, till större säkerhet ock beviljandes». — Knut Larssons andra hustru *Kristina (Kerstin) Andersdotter Lind*, † omkring 1690.

De kända barnen i *första* giftet äro:

Nils Knutsson, kallade sig äfven *Norelius*, var någon tid magistratssekreterare och stadsnotarie, äfvensom postmästare i Nora[1]; under de sista åren af faderns lefnad hans biträde, en verksamhet, som föranledde åtskilliga klagomål från bergslagens sida. Han tituleras stundom som (vice) häradshöfding.

Lars Knutsson, |
Gustaf Knutsson, | båda döda i yngre år.

En *dotter*, gift med rådmannen *Jöns Andersson* i Nora, hvilken 1658 $^{18}/_{8}$ ingick en förlikning med svärfadern om sin hustrus mödernearf.

I *andra* giftet:

Anders Knutsson Lind, kallas 1688 kammarskrifvare.

Johan Knutsson, kallas 1684 »manhaftig» drabant.

Lars Knutsson Lind, var 1692 invecklad i ett slagsmål vid Bergsäng, men hade kort derefter begifvit sig till Stockholm.

En *dotter* (Maria?) gift med *Karl Giliusson Tollet;* denne blef 1676 kronobefallningsman i Nora och Lindes fögderi, hvilken tjenst han nödgades frånträda med anledning af iråkad balans, till betäckande hvaraf all hans lösa och fasta egendom, enligt landshöfdingens order 1689 $^{9}/_{3}$, belades med qvarstad. Han var nämligen egare af Bergsängs egendom, som han 1677 $^{6}/_{6}$ köpt af sin företrädare Johan Frumerie för 6,000 daler kpmt, hvarjemte han af sina medarfva 1682 inköpte en del af svärfaderns fastigheter. Flera borgare och bergsmän, som varit borgesmän, blefvo ruinerade genom Karl Giliussons kronobalans, och sjelf blef han »i Kammarrätten för sin otrohet och förgriplighet dömd till galgen», men som han då var försedd med kungl. lejdebref kunde han ej »strax gripas och exeqveras». Han blef »omsider under sin flykt åt ryska gränsen fasttagen», och satt »öfver tre månaders tid fängslad i Narven», hvarefter genom k. bref 1693 $^{12}/_{12}$ föreskrefs, att »som det lärer tjena andra hans vederlikar och otrogne sällar till varning» skulle han föras »väl bevarad» till Stockholm »och senare derifrån till Marstrand i halsjern, att arbeta i alla sina lifsdagar».

En *dotter*, gift med kamereraren vid Hällefors silfverbruk, senare kommissarien *Gillis Bossard.*

En *dotter*, gift med faktorn *Anders Fabrit,* omtalas 1683.

En *dotter*, gift med ryttmästaren *Hans von Gertten,* adlad 1663 $^{6}/_{6}$, jemte sina bröder; † barnlös och slöt således sjelf sin adliga ättegren. Genom köpebref 1682 $^{13}/_{8}$ hade ryttmästaren Hans von Gertten och hans svåger Johan Knutsson sålt $^{1}/_{2}$ h:n Fingerboda, som de erhållit i arf efter

---

[1] Vid allmän rådstuga i Nora stad 1670 $^{17}/_{1}$ »insinuerade för detta stadsskrifvaren Nils Knutsson K. M:ts nådigst till honom gifne restitution till sin ära och existimation, som förorsakats honom, förmedelst den afsagde dom emellan hr borgmästaren välbe:de Johan Hansson och sig, den utverka, angående de 80 mark smt honom i k. hofrätten äre pådömde, begärandes att han publiceras må för dem, som hans namn förklena, till åtvarning; och såsom han förbigick borgmästaren med skriftens öfverlevererande och fick henne till rådman Gerdt Tresk, dy talade han (borgmästaren) på den despekt och sidovördnad honom derigenom skedt är». Det anförda kan ju anses som en ganska betecknande interiör ur forna dagars småstadslif.

Knut Larsson, till en bergsman Anders Nilsson i Sund för 1,000 daler kpmt.

Erik Snack, adlad **Sneckenberg.** Bland de många nederländare, som i början af 1600-talet inflyttade till Sverige, var äfven en *Olof Pedersson Snack*, född i staden Snackenburg i Flandern. Denne Snack blef slutligen handelsborgmästare i Nyköping och på 1620-talet gift med *Brita Hemmingsdotter*. Dessa makars yngste son *Erik Snack*, född i sistnämda stad 1634 $^{8}/_{6}$, blef redan 1647 anstäld i det kungliga kansliet och sedermera vid generalguvernementet i Pomern, der han mestadels biträdde öfver-proviantmästaren i Stettin. Derifrån reste den unge Snack till Hamburg, der han studerade medicin och anatomi, samt då han hade särdeles lust och böjelse för kirurgiska operationer, på sin lärares tillstyrkan, äfven lärde sig fältskärs- eller, som det den tiden hette, barberareyrket, i hvilket yrke han derefter genomvandrade »åtskilliga förnäma orter i Tyskland», hvarpå han 1654 anstäldes som regementsbarberare vid lifgardet. I denna egenskap åtföljde han följande året regementet till Polen och fick derigenom deltaga i Karl X Gustafs fälttåg härstädes. Han förvärfvade sig derunder konungens förtroende och tjenstgjorde någon tid som dennes enskilda barberare och kammartjenare, hvarefter han 1660 $^{4}/_{12}$ förordnades att vara rådman och barberare i Sala bergslag. Under sin ganska långa tjenstgöring härstädes hade Snack »gjort sig om bergverken och deras rätta natur, bruk och egenskaper väl underrättad», så att han 1674 $^{10}/_{12}$ af K. M:t erhöll en rekommendationsskrifvelse till Bergskollegiet, att han »vid förefallande öppning af någon bergmästare-, inspektors- eller annan sådan tjenst honom anständig, (måtte) förhjelpas». Han erhöll ock kort derefter (1675 $^{3}/_{6}$), i följd af bergmästaren Knut Larssons »höga ålder och opasslighet», förordnande till vice bergmästare, mot half lön, »till dess han efter dennes död fulla lönen oafkortadt uppbära och till godo uti staten undfå kunde»; men redan i följande månad ($^{13}/_{7}$), sedan Knut Larsson emellertid aflidit, och »i anseende till de goda och trogna tjenster, som barberaren och rådmannen i Salberget, ärlig och förståndig Erik Snack uti åtskilliga beställningar i långlig tid gjort och bevist hade», blef han af Karl XI utnämd till ordinarie bergmästare öfver Nora, Lindes och Nerikes bergslager. Den oförtrutna verksamhet Snack i detta sitt embete ådagalade, i det att genom »hans sorgfällighet och bearbetande öfver 20 nya grufvor äro uppfunna och tiondejernet till några hundra skeppund förökt, att förtiga hvad omsorg han ock alltid har haft om konsternas så väl som de djupa kapitalgrufvornas årliga vidmakthållande och skogarnes konservation», föranledde hans upphöjande i adligt stånd medelst kungl. sköldebref 1684 $^{27}/_{9}$. Han kallade sig derefter *Sneckenberg* och introducerades på riddarhuset 1686. Afled utan manliga bröstarfvingar 1695 $^{23}/_{1}$ och slöt således sjelf sin adliga ätt, samt blef begrafven i Sala stads kyrka[1]. — Gift med *Märta Kristina Schmidt*[2]. En *dotter*, † före

[1] Jfr *Anreps* ättartaflor, samt tjenstefullmakter och sköldebref i riksregistraturet. Det sistnämda meddelas bland bilagorna.

[2] Hon var förmodligen en dotter antingen till den *Kasper Schmidt*, hvilken 1639 förordnades till barberare vid Sala bergslag och 1651 blef inspektor vid alunverket i Skåne, eller ock till *Göran Schmidt*, som 1642—1659 var barberare i Nora, Lindes, Nya Kopparbergs och Hällefors bergslager.

1703, blef gift med bergsguardien vid Sala silfververk ***Anders Lorentsson Stockenström***, i dennes första gifte. Denne Stockenström, f. 1664 $^{19}/_{5}$, † 1737 $^{13}/_{5}$, var en yngre broder till den här nedan omtalade bergmästaren Erik Stockenström, och blef genom sitt andra gifte 1703 $^{19}/_{2}$ med Beata Lybecker, svåger till hans efterträdare Christiernin.

Det berättas om Karl XI att han en gång förklarat, att om embetsmännen icke blefvo rika i hans tjenst, borde de åtminstone bli saliga. Detta yttrande kan i viss mån tillämpas på Sneckenberg, ty han var en bland de tjenstemän, som under flera år å råd fick pröfva på att tjena utan lön. Af Bergskollegiets gamla räkenskaper kan man nämligen inhemta att han först 1682, eller efter 7 års förlopp fick uppbära full liqvid för de föregående årens löneinkomster, hvaraf han under de 5 åren 1675—1679 icke synes ha fått mottaga en enda daler. Men ej nog dermed att tjenstemän, isynnerhet under krigsåren, fingo vänta på sina löner. De fingo ock vidkännas betydliga skatteafdrag eller s. k. bevillningar, och såsom exempel derpå kan nämnas, att 1683 utgick en dylik bevillning med icke mindre än *elfva* procent af lönen, så att Sneckenberg af sin till 600 daler smt bestämda lön fick vidkännas ett afdrag af 66 daler. Denna beskattning gälde statens alla löntagare. Till och med en konstdräng för sin årslön af 75 daler erlade i bevillning 8 $^{1}/_{4}$ daler.

I likhet med sina företrädare i embetet var Sneckenberg varmt och lifligt intresserad af sin orts angelägenheter och han ingrep äfven med kraftig hand i bergslagens allmänna och enskilda hushållning. Till den s. k. hammarkommission, som af konungen förordnades att undersöka ställningar och förhållanden inom Nerikes och Vermlands läns olika bergslager, och hvilken kommission började sina sammanträden i Nora 1687 $^{3}/_{9}$, inlemnade Sneckenberg ett ganska vidlyftigt memorial, märkligt för sitt rikhaltiga innehåll, som vittnar om en synnerligt skarp blick för bergshandteringens flerehanda behof, enligt den tidens uppfattning och föreställningssätt. Detta memorial synes i mer än ett hänseende ha legat till grund för en stor del af de resolutioner af 1689 $^{1}/_{6}$, hvarigenom ej blott ett stort antal stångjernshamrar och härdar inom nyssnämda bergslager utdömdes och raserades, såsom hinderliga för en utvidgad tackjernstillverkning, utan äfven betydliga skogstrakter anvisades till de »kapitale» grufvornas underhåll och behof, hvilka skogstrakter ännu i de allra flesta fall af samma grufvor disponeras [1].

Sneckenberg var bosatt i Nora stad, men synes icke ha deltagit i stadens angelägenheter i annan måtto, än att han tillika med dåvarande kyrkoherden Barkman och några andra af stadens mera framstående personligheter bidragit till den sjelfrådige och despotiske borgmästaren Johan Hansson Dreijlichs afsättning 1681. År 1688 $^{22}/_{11}$ åtog han sig, tillika med borgmästaren Ingemar Larsson i Filipstad att »föra direktion vid Hälleforsverket», hvilket uppdrag dock ej torde räckt synnerligen länge. — Såsom bergmästare och domare var Sneckenberg »rask i vändningarna» och straffet följde oftast omedelbart på domen, hvilken åter afkunnades genast efter slutad ransakning. Under rubriken »ett gatulopp vid Bleks-

[1] Den vigtiga, numera 200-åriga handling, hvarpå ifrågavarande dispositionsrätt ytterst grundar sig, utgöres af ett Bergskollegiets bref till Sneckenberg af 1 Juni 1689, som i sin helhet är intaget i *Noraskog* I: 237—244.

bergstorp» är på annat ställe ett exempel lemnadt på snabb exekution [1]. Ett par likartade fall må ytterligare här anföras, på samma gång betecknande för tidens sed: Vid ett hammarting i Skärmarboda 1684 $^{9}/_{6}$ dömdes 2:ne mästersvenner för olydnad mot sin husbonde, mästersmeden Johan Ersson vid Vedevågs bruk, hvilken dom ock »strax exeqverades, androm till varnagel, i det de på väggen i handklöfvar upphängdes». — Å ett grufting i Bleksbergstorp 1692 $^{3}/_{6}$ blef en bergsman i Nor »öfvertygad att hafva borttagit krönt tiondejern, dock sedan betalt; och som han för sin fattigdom skull intet kunde fullgöra den plikt, som han eljes med rätta borde sakfällas till: ty blef han för denne gången, androm till en varnagel och sig sjelf till förtjent straff, med handklöfvar hängd på väggen». Dylika straff tillämpades äfven under följande århundrade, ehuru då mera sällan. Sneckenberg var otvifvelaktigt en varm vän af ordning och skick, och han var heller icke »blödig», då det gälde tilllämpning af sin tids i många afseenden nog stränga förordningar.

Ett annat ganska betecknande mål från denna tid innehålles i följande utdrag af domboken vid Noraskoga häradsting 1678 $^{25}/_{2}$:

»S. d. Upplästes hr bergmästarens välbetrodde Erik Snacks nu på stunden till rätten skrifna sedel, deruti han begärer dess beskydd för en främmande kornett, (som) honom till lifvet gjort hotelse, på det icke någon skada dem emellan tima må, och att bem:te kornett må derföre sättas på behörig ort och honom hans gevär aftagas till dess lagligen utfördt blifver; och der honom (Snack), hans folk eller hus något göres, eller ock i nödvärn förorsakas att göra och ej njuter rättens assistens, då vill han vara undskyllad, helst som samma kornett i går gått med laddade pistoler och gjort hotelser; hvilket ärende remitterades till häradsskrifvaren Johan Björnlund, efter kronones befallningsman ej tillstädes var, att härutinnan villfara hr bergmästaren i sin begäran och hvad som skäligt vara må, det ock Björnlund strax tillhöll vaktmästaren Jonas Bengtsson att efterkomma, och till assistens förordnades vaktknekten Torsten profoss. Nämdeman Erik Hansson berättade sig hört att kornetten var harmsint, men på hvem vet han intet, utan hade pistoler och då han gick ifrån Nils Hanssons hölt han ena pistolen opp åt fönstren vid rådman Petres gård, då ungt folk var på dess nattstuga. Nämdemännen Per Olofsson i Öskevik och Hans Larsson på Grängshyttan berättade det bemälde kornett i går afton varit hos Nils Hansson, enär de äfven der voro, och då varit ifrig, säjandes: min värd skall jag betala hvad förtärt är, men en annan skall bita mig en nöt innan jag reser hädan, dock nämde ingen i namn.»

Hela det anförda domboksutdraget erinrar om en, äfven i våra dagar ganska vanlig sqvallerhistoria ur småstadslifvet. Hvad som dock kan vara förvånande är det, att häradsrätten ville eller kunde befatta sig dermed. Dylika »mål» hade den tiden eljest sitt rätta forum inför — »kämnerskammaren».

Johan Ahlman säges ha varit »en mycket lärd och förståndig herre»; han »blef rådman i Arboga, præses på kämnerskammaren, syndicus, häradshöfding i Vestmanland, sist bergmästare öfver Nora, Lindes och Lekebergslagen» [2], till hvilken senare befattning han utnämdes 1695 $^{4}/_{6}$. Det

---

[1] *Noraskog* III: 158.
[2] *J. B. Lohman*, Arboga känning, tryckt 1737.

må tilläggas att Ahlman redan 1681 blifvit förordnad till »stadsskrifvare» i Arboga, att han blef rådman 1684, s. år $^{21}/_{6}$ syndikus (magistratssekreterare eller ombudsman) och 1685 förordnad till »kämnersdomare», samt att han tillika med borgmästaren Hans Barkhusen var stadens ombud vid 1686 års riksdag. Sedan Ahlman blifvit bergmästare bosatte han sig å Bergsängs egendom, hvilken han inköpte af kronan, som kort förut nödgats öfvertaga densamma i följd af förre egarens, kronofogden Karl Giliussons iråkade balans.

Under sin rådmanstid hade Ahlman äfven drifvit en ganska omfattande bruksrörelse, dels såsom egare af Norrby och Sverkesta stångjernshamrar, hvardera med 2 härdar, inom Fellingsbro socken [1], och dels såsom någon tid arrendator af Röfors hammar, jemväl med 2 härdar. Vid ett hammarting i Skärmarboda 1687 $^{30}/_{5}$ »besvärade» sig Ahlman isynnerhet deröfver att en »s:r Abram Rönick vid Vesslingbyholm» uppstegrade priset å kolen, »honom till icke ringa præjudice». Denna sin klagan ville Ahlman bevisa medelst uppvisande af några vittnesattester, hvarigenom ett par hemmansegare i Norrby »tillstått sig hos Rönick bekommit för hvar stig kol 7 $^{1}/_{2}$ daler kopparmynt samt 1 tunna sill och 16 alnar fris, jemte annan plägning af öl och vin på hela handeln». Till ett par andra hemmansegare hade Rönick »gifvit för hvar stig 7 $^{1}/_{2}$ daler kpmt och salt fisk på köpet», men »på försträckning» betalade han blott 6, 6 $^{1}/_{2}$ à 7 daler för stigen. Rönick deremot »förklarade dessa attester bestå af osanning, erbjudandes sig med ed att betyga icke öfver 7 daler efter allmän markegång der i orten gifvit». Han sade sig derjemte »som nykommen» till orten »ej afveta hvad k. Bergskollegii ordningar om slikt diktera, emedan han ej länge umgåtts med hammarverk». Hammartingsrätten, med Sneckenberg som ordförande, förklarade, att som det i »denna sak ej var stämt, kunde rätten något angående hr rådmans klagan ej definiera». Rönick fick sig dock en skrapa af rättens ordförande för det han »allt för mycket uppstegrade kolen, andra brukspatroner till præjudice», och dermed fick frågan förfalla.

Ahlmans förhållande såsom bergmästare torde kunna karakteriseras af hans ofta upprepade förmaningar till vederbörande gruflag och tingsmenigheter, »att för all ting vid sitt grufarbete hafva Gud för ögonen och ingalunda dervid föra trätor, svordom och oenighet sins emellan». Om tvister uppstode, borde sådana angifvas hos bergmästaren eller bergsfogden, som ej skulle underlåta att gifva de tvistande »all laga handräckning». Han sökte äfven med allvar tillämpa ett i 1649 års jernbergsordning (§ 16) förekommande stadgande, i det syfte att »ingen skulle dädanefter understå sig att upplåta eller till någon annan försälja sin grufvedel innan han först derom notificerat bergsfogden, att han kunde pröfva om den, som densamma ville bekomma, vore kapabel nog att den förestå och riktighet deraf till kronan erlägga». Men jemväl i andra hän-

---

[1] Norrby bruk med underlydande hemman och lägenheter sålde Ahlman 1698 $^{9}/_{12}$ till brukspatronen Adam Jakobsson Leyel och hans syster Maria Leyel, för en köpeskilling, som enligt ännu bevarade qvittenser synes ha utgjort 16,000 daler kpmt. Vid denna försäljning innehades bruket »arrendevis» af »sal. hr inspektoren Tersmedens enka, dygdesamma matrona Kristina Börstillia», som till en början vägrade att afträda detsamma, men dock snart fogade sig deri. Angående denna hennes vägran meddelas på annat ställe en i sitt slag egendomlig handling, dat. Örebro 21 Januari 1699.

seenden utöfvade han sitt embete med iakttagande af sträng ordning och rättrådighet. Han hade dock sina svårigheter att öfvervinna, och isynnerhet bereddes honom mycket obehag af den envise, inbilske och processlystne brukspatronen Johan Ysing, egare af Valåse och Hagby bruk. Vid 1697 års hammarting i Skärmarboda beskylde denne bergmästaren för ovilja och »kitslighet», men den rätta halten af Ysings mer eller mindre grava beskyllningar torde ganska tydligt framgå af följande utdrag ur protokollet för Dalkarlsbergs grufting 1698 $^{9}/_{6}$:

»Bergmästaren förklarade sig vara förorsakad hr Ysing inför rätten att påminna, huru vidlöfteligen han anställer sina små aktioner, som dock af ringa vigt och värde äro, inkallandes ett stort antal af vittnen, af hvilka största delen litet eller alsintet hafva att berätta, som någon upplysning till sakerna gifva kan; bemödar sig ock med ett fast onödigt och vidlöftigt skrifvande, särdeles i saken emot Petter Lang i Utterbäck, uti hvilken han icke allenast en libell har ingifvit med sina allegatis n:o 1 och 2, utan jemväl under 3 och 4; inkommer med tvänne onödige och vidlöftige relationer, samma sak angående, dem han bägge med egen hand sjelf har underskrifvit; varandes klagomålets värde så ringa, att ett sådant vidlöftigt skrifvande aldrig der vid kan meriteras: ty åtvarnade hr bergmästaren honom att akta sig det honom icke en laga korrektion påkommer, hvarmedelst domaren uti sitt embete mycket fatigerad blifver. Hr Ysing svarade här till: jag begär komma ifrån bergmästaren, såsom han alltid, då mina saker förehafvas, visar sig mycket vidrig; hvilket uppå bergmästarens begäran uti protokollet fattadt blef[1].»

Det må tilläggas att det ifrågavarande målet gälde någon obetydlig qvantitet Dalkarlsbergsmalm, Ysing tillhörig, som svaranden beskyldes ha borttagit ur en råste vid Sibbohyttan. Ej mindre än 6 vittnen hördes, men saken uppsköts och den synes t. o. m. ha fått förfalla, emedan den ej omtalas i de följande tingsprotokollen. För öfrigt bör erinras att flera hyttelag inom Karlskoga bergslag i judicielt hänseende hörde till Dalkarlsbergs gruftingslag, och att vanligen 2, stundom 3 sexmän från dessa hyttelag tjenstgjorde som bisittare i tingsrätten.

Ahlmans tjenstgöring som bergmästare blef ej särdeles långvarig. Redan vid det här ofvan omförmälda gruftinget omtalas hans svaga helsotillstånd, hvilket ej tillät honom att på vanligt sätt verkställa besigtning å grufvorna. Vid det extra hammarting, som 1698 $^{15}/_{12}$ hölls i Skärmarboda, hade annan ordförande, i följd af Ahlmans sjukdom, blifvit förordnad. Han afled kort derefter, i slutet af Januari 1699, antagligen i sin bästa mannaålder, efter att ha innehaft bergmästaretjensten i ej fullt 4 år. Någon tid efter hans död hölls ett extra grufting i Nora (1699 $^{26}/_{6}$) för »att skärskåda och afdöma» ett af en sexman i Dalkarlsbergs tingslag vid grufting i Vikersgården $^{16}/_{5}$ samma år angifvet mål, angående en bergsman i Hofmanstorp, som föregående året ($^{19}/_{10}$), »då malmbytet skedde vid Bondegrufvan, skall injurerat så väl framlidne bergmästaren Joh. Ahlman, i det han kallat honom orätträdig domare, som bergsfogdarne och de andre af gruftingsrättens bisittare och ledamöter orätträdige karlar». Sedan 4 vittnen blifvit hörda, tillstod slutligen den anklagade »att han sådana ord fält hade, då han varit mycket drucken, och eljest af någon hufvudsvaghet besvärad». Han dömdes enligt 18 § i 1649 års gruf-

---

[1] Af den vid protokollet tjenstgörande bergsfogden *Johan Frumerie.*

artiklar[1] att »för denna sin obetänksamma utlåtelse böta 40 mrk smt». Anledningen till den anklagades utbrott skall ha varit, att han kort förut blifvit fråndömd någon andel i Kittelgrufvan.

Ahlman var gift med *Elisabet Pemer*, en syster eller dotter till den Nikolaus Pemer, som »född i Augsburg af ädel familj», sedermera blef handlande i Arboga.[2] Enkan sålde ett år efter mannens död till hans efterträdare i embetet, Jakob Hertzen, Bergsängs egendom för 6,700 daler kpmt.

Margareta Ahlman, som på 1690-talet blef gift med *Johan Schaeij*, rådman och handlande i Arboga, var möjligen en dotter till bergmästaren Ahlman.

Jakob Hertzen, adlad **Åkerhjelm.** Son till *Jakob Hertzen*, hvilken, född i Hertzogenbusch i Holland, 1628 inflyttade med sin moder och syskon till Göteborg, der han blef handlande och dog 1675 $^{9}/_{6}$, sedan han 2:ne år förut (1673 $^{20}/_{4}$) derstädes ingått äktenskap med *Katarina Mollsdorff* i hennes första gifte, † i Åbo 1735; hon var dotter till tullförvaltaren Lars Danielsson Mollsdorff och blef omgift 1676 $^{6}/_{7}$ med statssekreteraren *Samuel Månsson Agriconius*, adlad *Åkerhjelm* 1679 $^{13}/_{10}$, † 1702 $^{25}/_{6}$ i Stockholm.

Den yngre *Jakob Hertzen*[3] föddes 1674 $^{1}/_{3}$ i Göteborg och blef efter slutade studier auskultant i Bergskollegium 1693 $^{31}/_{10}$; gjorde efter någon tids tjenstgöring en resa till Hartz och de Sachsiska bergverken, hvaröfver han aflemnade tvänne relationer till kollegiet, der han efter sin återkomst 1697 $^{6}/_{5}$ utnämdes till stipendiat å kollegiets stat; innehade sitt stipendium till dess han 1699 $^{9}/_{3}$ utnämdes till bergmästare i Nora, Lindes, Leke och Lerbäcks bergslager; adlad 1704 $^{9}/_{3}$[4] och adopterad på sin dåmera aflidne styffaders adliga namn och nummer, samt introducerad s. år; erhöll genom fullmakt, utfärdad i det historiskt ryktbara Bender 1712 $^{21}/_{10}$, förordnande att vara öfverjägmästare i Nerike och Vermland, i hvilken egenskap han 1719 $^{21}/_{12}$ undfick majors rang, heder och värdighet; erhöll 1732 $^{19}/_{6}$ sitt afsked ur statens tjenst med titel af bergsråd. Från 1712 egare till Hjelmarsberg i Almby och Vrana i Sköllersta socken afled Åkerhjelm 1733 $^{8}/_{4}$, 59 år gammal, och ligger, jemte sin fru, begrafven i egen murad familjegraf, belägen vid östra gafveln af Almby kyrka. Hans (år 1886 renoverade) vapensköld finnes upphängd i kyrkans kor, och är försedd med följande, målade inskrift:

---

[1] Denna paragraf innehåller att »såsom bergmästaren, edsvoren och sexmännerne samt gruffogden, laga det bästa de kunna, men icke förmå eller kunna göra alla till nöjes, der öfver de lida många onyttige ord, det dem intet borde tillskyndas, ty de skola rätta andre; alltså skall allom vara förbjudet dem att snubba. Understår sig någon det att göra, han skall böta 40 marker».

[2] Nämde Pemer synes ha varit gift 2:ne gånger: 1) med en dotter till borgmästaren i Nora Johan Hansson Dreijlich och 2) med Eufrosina Petre, en dotter till handlanden Vilhelm Petre i Stockholm. En dotter till Nikolaus Pemer, *Eufrosina Katarina,* blef 1705 gift med *Maurits Schwardz,* bergsfogde i Grythytte, Hällefors och Nya Kopparbergs bergslager.

[3] I *Anreps* ättartaflor kallas han *Hartzen* och i Biografiskt lexikon *Hartz.* Sjelf skref han sig *Hertzen* och så kallas han äfven i alla samtida handlingar, som kommit under utg:s ögon.

[4] Detta datum uppgifves sammanstämmande i alla adels- och tjenstematriklar; men sjelfva adelsbrefvet har, oaktadt flitiga efterforskningar, ej kunnat anträffas, vare sig i konsept, original eller afskrift.

"Kongl. Maj:ts Troman och Bergsråd
Wälborne Herr Iacob Åkerhielm
Herre till Hielmarsberg
född i Göteborg den 1:a Marti 1674,
död på Hielmarsberg den 8:de April 1733."

Hertzen-Åkerhjelm synes, åtminstone i sina yngre år, hafva egt ett något flyktigt och oroligt sinne. Under sin utländska resa var han på vippen att ingå ett i föräldrarnes ögon »skadligt» giftermål. Till att förekomma detta åtog sig den unge *Josias Cederhjelm* [1], »af vänskap till oss (föräldrarne) och till Jakob Hertzen» att »göra all möjlig flit med ett hastigt resande» för att hindra förbindelsen och »att quouing modo skaffa honom derifrån till hvad ort det ock kunde vara, men helst hit hem». För detta ändamål utrustades Cederhjelm med en reskassa af 100 daler smt utom nödigt kreditiv, en vidsträckt fullmakt [2] och en särskild instruktion, ett s. k. memorial i 10 olika punkter. Enligt denna instruktion skulle Cederhjelm, »till vår son Jakob Hertzens rättning ifrån sitt förehafvande med ett skadligt giftermål» under sin resa efterfråga honom, i Vexiö, Ystad, Stralsund. Kommen dit skulle ombudet uppsöka kommissarien *Watky* och med honom öfverlägga huru de »med godo och lämpa» kunde få Hertzen derifrån; men, heter det vidare, »om man märker att han dertill ej står till att öfvertalas, eller att han döljer sitt förehafvande, så måste i kraft af fullmakt starke oppositioner göras, och sökas vederbörlig handräckning hos andlige och verldslige; till hvilken ände ock konsulteras kan med gode advokater, och drifvas huru pilten är *minorennis* och ej *sui juris* [3], stående ännu under sin moders och sin förmyndares i Göteborg *David Amijas* [4] lyduo, som ännu ingen kunskap härom hafver».

---

[1] Denne Cederhjelm blef sedermera riksråd och 1704 gift med en dotter till Hertzens styffader, *Anna Åkerhjelm.*

[2] Denna fullmakt lydde sålunda: »Vi undertecknade authorisera och fullmäktige härmed hr kommissarien B. J. Watky samt hr Josias Cederhjelm att bägge tillsammans eller endera särskilt, på våre vägnar hindra och förbjuda det giftermål, som vår son Jakob Hertzen berättas förehafva utomlands mot vår vilja, och att till ett sådant hindrande och förbjudande också substituera andre, och allt göra med lika makt och myndighet som vi sjelfve det göra kunne. Datum Stockholm d. 18 Oktober 1696.

Samuel Åkerhielm. *Karin Åkerhielm.*»

Instruktionen är utfärdad samma dag och egenhändigt underskrifven af båda föräldrarne. Originalen finnas i Riksarkivets biografiska samlingar.

[3] D. v. s. att han var minderårig och ej myndig eller sin egen herre. Han var dock fylda 22 år.

[4] Denne *David Amija* »var en af Göteborgs mest framstående borgare, dref handel och stor rederirörelse», † 1706, 54 år gammal. Hans far, *David Amija,* f. 1616, † 1674 var gift med *Antoinette Hartz,* f. 1613, † 1681. Detta enligt *W. Berg,* samlingar till Göteborgs historia. — Vid Lindesbergs rådhusrätt 1656 $^{28}/_{2}$ »insinuerades tvänne testamentsskrifter emellan bägge bröderna *Johan* och *David Amija,* samt deras hustrur *Sofia* och *Antoinette Hertzen* upprättade, lydandes: att emedan männerna köttslige bröder och hustrurna köttsliga systrar äro, der till är Johan med sin hustru Sofia barnlösa, sitt gods efter sina föräldrar odelt tillhopa idkat och drifvit; sins emellan frivilleligen slutit, det David Amija gifver sin broder och hans hustru uti de renaste och förnämste medel, som är kontante penningar eller sölfver 5,000 riksdaler för sitt afträd, och sedan eger David Amija med sin hustru allt det de bägge efter sina sal. föräldrar ärft eller sedan förvärft hafva, med infordrande gäld och betalande skulder; hvilket allt uti sjelfve skriften finnes och uttryckligare förmäles, hvilken är daterad den 24 November anno 1654». Den äldre David Amija var således gift med den unge Jakob Hertzens köttsliga faster. Johan

I memorialet föreskrifves jemväl att »det kan gifvas icke allenast Jakob Hertzen utan ock den qvinspersonen, som honom förförer och hennes anhörig tillkänna, att vi hafva i vår makt att göra Jakob så kal och fattig, att han ingen penning skall hafva till arfs efter sin fader, så att de ej må söka att få honom i deras nät för hans penningars skull». Föräldrarne kunde visserligen »ej föreskrifva någon viss modum procedendi att få honom lös», utan stälde detta till ombudens godtfinnande; men, säga föräldrarne i sitt bekymmer, »skulle så vida vara kommet, det Gud förbjude, att med giftermålet vore allt beställdt, så ville hr Cederhjelm säga honom å våra vägnar, att han aldrig må te sig för våra ögon». Så långt behöfde det dock ej gå. Den på villovägar stadde sonen återkom snart till hemmet. Inom ett halft år blef Hertzen Bergskollegiets stipendiat och 1699, då han nyss hade fyllt 25 år, utnämd till bergmästare, men så torde han ock i sin styffader hafva egt en mäktig förespråkare.

I början af sin tjenstetid utvecklade Hertzen-Åkerhjelm en nitisk verksamhet. Vid de första gruftingen, som höllos å förut vanliga tider och ställen, blefvo sexmän, som ej ordentligt kommit tillstädes, bötfälda; bergsfogden Johan Frumerie, som gjort sig skyldig till något fuffens, tilldelades vid ett tillfälle en allvarsam skrapa; bergsmännen erhöllo förmaningar »att tillhålla sina barn, det de lära sig arbeta vid hyttorna och att de intet taga främmande folk dertill, som intet förstå sig på deras hyttor och verk, emedan derigenom deras jern ofta kan blifva bortskämdt och således komma i förakt och vanpris, som dem sjelfve länder till största skada». Vid ett annat tillfälle blefvo bergsmän och allmoge »allvarligen tillsagde, att ett annat år sig i tid och klockan sju om morgonen vid gruftinget inställa, efter som då hvar och en skall blifva uppropad, och den som befinnes borta skall behör- och lageligen plikta». För att gifva denna tillsägelse mera eftertryck upplästes jemväl ett par lagparagrafer. Alla gruffogdar tillsades, »att om någon af gruflaget skulle stå tillbaka med virke, ved och annat, som blifver påkalladt till grufvornas behof, så skulle de strax till påföljande ting densamma angifva, på det att den brottslige må lagligen tilltalas och behörigen plikta». Grufdelegare förbjödos vid 40 mrks plikt att uthyra grufdelar till fogdarne, »efter som sådant gör stor oreda af sig». Emellertid visade det sig ganska snart, att de stränga föreskrifterna icke i allo kunde efterlefvas. Vid ett grufting i Skrekarhyttan 1702 $^{10}/_{5}$ heter det i protokollet: »sedan sexmännerne med gemene allmogen församlade voro, förestälde bergmästaren dem, huru som förmedelst de många rättegångssaker nu infalla[1], hyttelagerne, hvilka under detta tingslag sortera, ej efter listorne uppropas kunna, utan förmantes till nästkommande grufting sig flitigt inställa, då sådant ofelbart ske lärer». Men — detta skedde dock icke, lika litet som en och annan gruffogde, hvilken, för att göra sig vigtig, instämt försumlige delegare, hade någon hugnad deraf; emedan de tilltalade vanligen undsluppo med en liten förmaning, »att ej göra så mer».

Från och med 1687 hade i regeln hållits ett grufting om året, vanligen tidigt på våren, i hvardera af de olika tingslagen inom Noraskog.

Amija med sin hustru Sofia Hertzen bodde någon tid i Lindesberg, der de drefvo stora affärer på Nya Kopparberget, en rörelse, hvilken Sofia Amija såsom enka under flera år fortsatte med samma kraft som under mannens tid.

[1] Detta grufting pågick i 3 dagar och protokollet upptager 45 foliosidor.

Från och med införandet af 1649 års jernbergsordning hade nämligen Noraskoga bergslag indelats i flera särskilda gruftingslag, ett för *Dalkarlsberget* med angränsande grufvor och hyttor, ett för *Pershytte*fältet, ett för *Stribergs-* och *Nybergs*fälten, ett för *Klacka-* och *Lerbergs*fälten samt ett tingslag för grufvor och hyttor inom *Hjulsjö* socken. Detta förhållande medförde naturligtvis många resor för vederbörande bergstjenstemän och för presterskapet. Med den bekante prosten Torner i spetsen, besvärade sig presterne hos Bergskollegiet deröfver, »att så många tingspredikningar af dem erfordrades, som här varit tingsställen», hvarför de begärde, att alla grufting i Nora bergsfögderi »måtte dragas tillsammans» på ett ställe. Om parter, rättsökande och grufegare derigenom nödgades resa långa vägar var naturligtvis likgiltigt. Detta ärende föredrogs vid de särskilda gruftingen 1703, då bergsmännen öfverallt, beskedligt nog, förklarade sig »vara tillfreds dermed, att gruftingen härefter till *Klacka* grufvor varda sammandragne». Så skedde ock, men här — i Klacka »konstegård» — hölls grufting blott i 3 år, ty redan 1707 flyttades desamma till Gyttorps vid samma tid inrättade gästgifvaregård. der den gamla tingslokalen ännu (1889) finnes qvar. Anledningen till denna flyttning omtalas ej i protokollen, men då detta tingsställe är beläget i närheten af Bergsängs gård, bergmästarens dåvarande bostad, ligger den misstanken nära till hands att det för honom var beqvämast att hålla Noraskogs grufting härstädes. Så skedde ock — de år han behagade tjenstgöra som domare. Det må tilläggas att för åren 1705, 1708, 1711 saknas alla gruftingsprotokoll och 1712 hölls ortens grufting i Nora stad icke af bergmästaren sjelf, utan af en från Bergskollegiet hitsänd notarie, ett förhållande som i forna dagar hörde till de mycket sällsynta undantagen[1].

Vid det hammarting, som 1709 $^{22}/_{6}$ började i Skärmarboda och i Åkerhjelms frånvaro hölls af bergsnotarien Lars Benzel,

»föredrogo samtl. brukspatronerne och hammarsmederne den olägenhet de deraf hvar om sig förnimma måste, att bergmästaren välb:ne herr Jakob Åkerhjelm genom offentliga publikationer *låtit förbjuda tackjernets härdande* emot förra vanligheten[2], emedan deraf skall hända: 1:o) att när tackjernet intet är härdt (härdadt), utan förblifver i stora jössar, är det mycket ohändigt att föra, helst uppå de orter der det måste klöfjas fram på hästeryggen, som på många ställen sker; 2:o) att tackjernet blifver belastadt med en hop grof sand och annan orenlighet, som icke allenast förorsakar mindre vigt, utan jemväl ofta så skämmer bort härden för smeden, att densamma måste ställas om, dem till skada och tidsspillan; 3:o) att med smidningen af det ohärda tackjernet mycket långsammare än eljest tillgår; 4:o) att de icke kunna veta af det ohärda jernet hurudan materien är, förr än jössen är nedersmält, då sedan är för sent göra efterräkning på säljaren eller bergsmannen.

[1] Som bergmästare begagnade Åkerhjelm sig ganska ofta af tjenstledighet. Vid Lekebergstinget 1709 $^{3}/_{6}$ var han »hindrad af sin sal. svärfaders dödsfall och Medevi brunskur».

[2] Denna härdning, som af föregående bergmästare vid de flesta grufting flitigt påbjöds, tillgick på det sätt, att tackjernet nästan omedelbart efter tappningen ur masugnsstället vräktes i en s. k. sump af rinnande vatten, der det fick ligga tills det blifvit fullkomligt afsvalnadt. — Den af Åkerhjelm utfärdade särskilda kungörelsen ang. förbud mot tackjernets härdning är dat. 3 Mars 1708 och finnes intagen bland efterföljande bilagor.

Icke till förtigandes 5:o) det en del hyttor, särdeles i Nora och Leke bergslagen skola vara så belägne, som bergsfogdarne Johan Norin och Broström intygade, att bergsmännen för hyttornas trängsel skull i råstugan omöjligen kunna regera sig med mindre de få sitt tackjern härda; samt att 6:o) största delen af hyttelagerna alldeles ingen tillgång hafva af så grann[1] och duglig sand, som till det ohärda jernet brukas kan, så framt de icke till sin största afsaknad måste några mil köra derefter. Och fördenskull såsom 7:o) af den hårda jerngången det skall blifva ofelbart att både jern och kol bortsmides, derigenom både bruksegaren och arbetaren mycket komma att lida: alltså anhöllo de att underteeknad (t. f. bergmästaren) ville allt detta uti det höglofl. k. Bergskollegio referera, och der hän söka till förmå, att bergslagerna måtte efterlåtit varda sitt tackjern hädanefter som härtils att härda, helst emedan bergsmännen ändå skola kunna så tätt märka sitt tackjern, att deraf och igenom härdningen ingen osäkerhet må vara att befrukta.»

Dessa för handteringens dåvarande ståndpunkt ganska betecknande klagomål lofvade rättens ordförande »vid protokollernas insinuerande uti högbem:te k. kollegio att tydeligen remonstrera och ett nådgunstigt utslag underställa». Ehuru utg. icke gjort sig besvär att taga reda på resultatet af detta underställande, är det dock sannolikt att vederbörande erhöllo frihet att härda sitt tackjern bäst de ville, — ty denna metod begagnades ännu för 25 à 30 år sedan vid flertalet af våra bergsmanshyttor . . .

Åkerhjelm lemnade, såsom redan är omtaladt, 1712 sin bergmästarebefattning. I stället hade »K. M:t i nåder för godt funnit att anförtro öfverjägmästaren Åkerhjelm uppsigt på allmänningarne och de private skogarne i bergslagerne uti Nerike och Vermland, att såsom aktor få uti vederbörande foris angifva och utföra alla de förefallande och så skogarne som bergsbruken i gemen concernerande mål, på det åtskilliga i bergslagen inritade missbruk, särdeles med bergsmansskogarnes utödande medelst svedjande och kolens olofliga afsalur eller dragande ifrån blåsningarne, derigenom i görligaste måttan måge kunna hämmas; beståendes hans K. M:t öfverjägmästaren ej annor lön än, jemte åklagarens del, kronones andel uti de saköreu, som rätterna kunna pröfva skäligt dem brottsligan att pålägga». I denna befattning utvecklade Åkerhjelm, åtminstone till en början, en nästan feberaktig ifver och gruftingsprotokollen blifva nu nästan uteslutande fylda af hans skogsmål, hvilka oftast vill förefalla en nutida betraktare såsom skäligen obetydliga. De som isynnerhet utsattes för Åkerhjelms åklagareifver voro Nora stadsbor, både borgare och andra, drängar och pigor om hvartannat. Men äfven bergsmän, hvilka forslat ett eller annat lass ved till staden, någon ryss eller skrinda kol till Hagby bruk o. s. v. undgingo icke heller den vaksamme skogsvårdaren. Och der icke de gamla författningarna voro tillfyllestgörande utverkades nya. Sålunda utfärdade Bergskollegiet 1715 $^{12}/_{3}$ ett påbud, hvarigenom vid laga plikt strängeligen förbjöds så väl borgerskapet i Nora att köpa som bergsmännen att sälja timmer, gärdsle och ved, samt att med sådana varor köra den vestra vägen förbi Gyttorp! . . . Vid Bergsäng var nästan som en tullport inrättad, och vid ett grufting beslöts till och med, att en bred gata skulle upphuggas å Gyttorpsskogen från Bergsängs gård söderut, på det att man derifrån så mycket lättare skulle kunna upptäcka åverkare eller sådana

[1] Grann = fin, skarp- eller finkornig sand.

som med skogskontraband ville passera förbi. Särskilda skogvaktare blefvo flerestädes förordnade och dessa uppträdde vanligen som angifvare. I denna egenskap utmärkte sig äfven en *Peter Couchois* eller Cochoij, som namnet vanligen skrifves, hvilken varit »stadsvägare» i Nora och, sedan Åkerhjelm flyttat till Hjelmarsberg, någon tid som hyresgäst bodde vid Bergsäng[1]. Denne höll isynnerhet ett vaksamt öga på grannen, brukspatronen *Peter Vester*, egare till Hagby bruk[2], att han ej månde bekomma en enda tunna kol från bergsmansskogarne, något som då var strängt förbjudet och vid upprepade förbrytelser kunde straffas med förlust af bruksprivilegierna.

Från denna Åkerhjelms verksamhetsperiod må ytterligare ett par tilldragelser omtalas. Vid 1721 års hammarting i Skärmarboda, hvilket började 19 och slöts 27 Juni, förekom en särdeles långvarig och pikant tvist mellan Åkerhjelm och direktören Johan Ehrenpreus. Denna tvist, som fyller omkring hälften af det 220 foliosidor dryga tingsprotokollet, rörde sig hufvudsakligen om den förres befogenhet att föra talan mot Ehrenpreus i den instämda saken angående dennes olofliga kolhandel i Ervalla socken till sin enskilt egande hammar vid Vedevåg. Svaranden använde alla möjliga konstgrepp och juridiska finter för att slingra sig från åtalet, men förgäfves. Han nödgades till sist vidgå icke allenast Åkerhjelms behörighet som åklagare, utan äfven erkänna den åtalade förseelsen, och detta resultat torde närmast böra tillskrifvas den lugna skicklighet, hvarmed dåvarande bergmästaren Erik Stockenström ledde förhandlingarna.

Bland de olika slag af förbrytelser mot då gällande skogsförfattningar, som gjordes till föremål för öfverjägmästarens åtal, var olofligt svedjande det oftast förekommande. Till 1725 års grufting anstäldes en ordentlig razzia bland bergsmännen i nämda hänseende, så att närmare 200 personer blefvo instämda i de särskilda tingslagen. De flesta bland de tilltalade erkände »det de utan föregången laglig besigtning anstält ett olofligt svedjande på deras hemmansskogar och merendels inuti hagar och hägnader, och således icke iakttagit hvad som K. M:ts skogsordning af år 1664 innehåller». Dessa dömdes enligt samma förordnings 21 § till hvardera 12 mrk silfvermynts böter, »med åtvarning att hädanefter se sig väl före, att vid sådant svedjande ställa sig K. M:ts skogsordning till behörig efterlefnad». Ej mindre än 57 personer blefvo sålunda dömda vid Dalkarlsbergstinget, 70 vid Klackatinget, men endast 6 vid Pershyttetinget, af hvilka sistnämde dock 2:ne bötfäldes till hvardera 40 mrk smt. De anförda siffrorna ådagalägga derjemte huru allmänt svedjande i forna dagar användes å bergsmansskogarne.

---

[1] *Peter Couchois* var gift med en dotter till rådmannen Nils Jonsson i Nora. I följd af bristande redovisning blef han skild från sin vägaretjenst 1708. Han egde en son, *Johan Petersson*, som ändrade sitt namn till *Cosswa*, såsom lättare för svenska uttalet. Denne var född 1708 $^{13}/_{6}$ i Nora stad och blef gift med en handlandes dotter *Katrina Lind* derstädes; var under en följd af år bruksförvaltare vid Högfors i Vestmanland, egde senare Klafveströms bruk i Småland. Deras söner *Mikael* och *Magnus Cosswa* adlades, den förre 1772 och den senare 1787, båda med namnet *Anckarsvärd*. Den i vår politiska historia bekante grefve *Karl Henrik Anckarsvärd* var son till Mikael Cosswa. (Anreps ättartaflor I: 67.)

[2] *Peter Andersson Vester* var gift med en dotter till den förut omtalade brukspatronen Johan Ysing å Valåsen och erhöll 1707 köp å Hagby *bruk* af sin svärfader. Vester afled derstädes i April 1734. — Hagby *hemman* egdes af bergmästaren Åkerhjelm från 1710 till i början af 1720-talet, då han sålde detsamma till rådman P. Bergmark i Nora, hvilken ännu på 1740-talet var egare deraf.

Kort efter sitt anträde till bergmästaretjensten inköpte Hertzen-Åkerhjelm (1699 $^{2}/_{9}$) af sin företrädares enka Elisabet Pemer Bergsängs egendom med växande gröda för 6,700 daler kpmt, och några månader senare (1700 $^{13}/_{2}$) inträdde han i äktenskap med sin mosters styfdotter *Elisabet de Besche*, f. 1679 $^{3}/_{6}$, † 1760 $^{8}/_{10}$ på Vrana. Hon var en dotter af brukspatronen Gillis de Besche till Näfveqvarn och Broxvik i hans andra gifte med Katarina Störning. »Han ansågs såsom den rikaste bruksegare i Sverige på sin tid.» [1]

Genom Kammarkollegii förpantningsbref 1700 $^{6}/_{10}$ blef Åkerhjelm innehafvare af skatterättigheten till det bredvid Bergsäng belägna, Nora stad egentligen tillhörande hemmanet Gyttorpsgärde, mot en årlig ränta af 5 skeppund tackjern. Vid häradsting 1711 $^{22}/_{2}$ lagfor han sitt köp af Hagby hemman, »en halfpart och $^{5}/_{7}$», som han enligt köpebref 1710 $^{13}/_{10}$ för 3,000 daler kpmt förvärfvat af handelsman Jakob Schmidt i Nora »å egna och dess svärfaders vägnar», Anders Linqvist, Mats Linqvist, Abraham, Maria och Johan Linqvist, hvarjemte Åkerhjelm enligt köpebref $^{26}/_{11}$ s. år inköpt af Anders Örnbeck och hans hustru Maria Persdotter deras andel för 200 daler kpmt. Omkring år 1712 inköptes egendomen Hjelmarsberg i Almby socken, der familjen sedermera var bosatt. Genom köpebref 1715 $^{30}/_{8}$ sålde Åkerhjelm Bergsäng »med underlydande» till bruksförvaltaren Daniel Sundell för 15,600 daler kpmt [2]. Fru Åkerhjelm erhöll som arf Vrana egendom i Nerike, hvilken hon genom testamente 1752 $^{8}/_{8}$ bortgaf till sin yngsta dotter (se nedan), en gåfva som föranledde en långvarig rättegång mellan arfvingarne, dock utan att rubba gifvarinnans vilja.

Makarne Åkerhjelm hade ej mindre än 16 barn, nämligen:

Jakob Åkerhjelm, f. 1701 $^{10}/_{5}$, vice häradshöfding, † 1759 $^{21}/_{5}$ i Stockholm. Utgaf från trycket 1745—46 »Trenne samtal mellan Pennan, Pliten och Plogen» samt 1748 Sveriges rikes lag af 1734 i versifierad form. Gift (1 med *Margareta Elisabet Dahlborg;* 2) med *Maria Helena Dahlberg* [3].

---

[1] *Gillis de Besche* var född 1624 på Guldsmedshyttan i Lindes bergslag och son till den *Hubert Gillisson,* som under åren 1623—1627 innehade Nora och Lindes bergsfögderi på arrende. Denne Gillis de Besche var jemväl delegare i Kortfors bruk. Han afled 1709, 85 år gammal, och begrofs i S:t Nikolai kyrka i Nyköping. Gift 1) med *Kristina Möller;* 2) med *Katarina Störning* och 3) med *Margareta Mollsdorff,* en syster till bergmästaren Åkerhjelms moder.

[2] Denne *Daniel Sundell* var en son till dåvarande komministern i Hed Johannes Jacobi Sundelius, som blef komminister i Jernboås 1693 och † derstädes 1722 $^{15}/_{6}$. Efter någon tids verksamhet som bruksskrifvare och arrendator, deribland vid Ervalla bruk, blef Daniel Sundell en verksam delegare och förvaltare för den koppartillverkning, som åren 1710—1740 drefs i Nora och Jernboås socknar, förnämligast vid Gyttorp. Erhöll 1726 $^{8}/_{2}$ Bergskollegii fullmakt att vara »malmletare» i Nora, Lindes och Hällefors bergslager, samt nämnes 1733 som en af delegarne i det då nybildade Hällefors silfververksbolag. Han afled på Bergsäng 1743 $^{4}/_{12}$, 69 år gammal. Hans hustru *Margareta Marcker* uppgjorde 1720 ett köpeaftal om en andel i Rågreks koppargrufvor på sin frånvarande mans vägnar.

[3] I Presteståndet 1761 $^{16}/_{11}$ »upplästes ett hos Ridd. o. Adeln ingifvet samt med dess påskrift till ståndet ankommet memorial, hvaruti aflidne *advokaten Åkerhjelms enka, Dahlberg,* anhåller, det må henne skaffas någon afsättning på den svenska lagboken, som hennes man i svensk vers författat. Kyrkoherden doktor Celsius (Stockholm) gaf vid handen åtskilliga omständigheter, som utmärka desse personers mindre goda frejd; och som detta arbete tillika ansågs vara af föga värde, resolverades, att ståndet kan sig dermed icke befatta». (*Bexell,* riksdagshistoriska anteckningar.)

Katarina, f. 1702 $^{27}/_{8}$, † s. år $^{16}/_{9}$ [1].

Gillis Åkerhjelm, f. 1703 $^{12}/_{9}$; efter studier i föräldrahemmet och vid Upsala akademi blef han 1721 e. o. landskanslist i Örebro; erhöll 1722 $^{27}/_{7}$ plats i Kanslikollegium och auskulterade samtidigt i Stockholms rådhus- och kämnersrätter; 1723 e. o. kanslist i Krigskollegium; auditör vid lifdragonerna i Finland 1725 $^{6}/_{3}$; tjenstgjorde jemväl både som domare å landet och i Åbo hofrätt; utnämd till häradshöfding på Åland 1739 $^{17}/_{11}$; erhöll 1743 $^{30}/_{7}$ transport till Vehmo och Nedre Satakunda härad, men kom ej att tillträda i anledning af det ryska kriget utan fick i stället s. år $^{1}/_{10}$ genom byte häradshöfdingesysslan i Erlinghundra, Seminghundra, Långhundra, Sollentuna, Vallentuna, Danderyd, Åkers, Vermdö och Färentuna härad i Stockholms län; assessor i Kammarrevisionen 1747 $^{15}/_{5}$; kammarrevisionsråd s. år $^{6}/_{11}$. »Nödsakad att till sin och de sinas räddning från total undergång hos Rikets ständer vid 1762 års riksdag söka tjenstfrihet, för att undvika det kostsamma Stockholm, med det uttryckliga vilkor att framdeles få söka ytterligare befordran, när någon ledighet med bättre utkomst sig yppa kunde» [2], gjorde han flere försök att erhålla någon landshöfdingebeställning, sist 1771 i Västerås, dock utan framgång. Han hade likaledes redan 1759 sökt ett statssekreterareembete utan att lyckas [3]. † 1773 $^{13}/_{7}$ och ligger jemte sin fru i familjegrafven vid Almby kyrka. Fädernegården Hjelmarsberg tillföll hans barn. — Gift med *Eva Juliana Hacker*.

Samuel Åkerhjelm, f. 1705 $^{18}/_{7}$; kommendörkapten vid amiralitetet i Karlskrona; † 1784 $^{11}/_{4}$. — Gift 1733 med *Maria Kräkel*, † 1771 $^{8}/_{5}$. — Från dessa makar härstammar den ännu lefvande adliga ätten Åkerhjelm, n:r 987.

Henrik Jakob Åkerhjelm, f. 1706 $^{5}/_{7}$; kommendörkapten i Karlskrona; † 1767 $^{24}/_{9}$. — Gift med *Anna Katarina Farsén*.

Karl Åkerhjelm, f. 1707 $^{16}/_{7}$; blef 1732 sin faders efterträdare som öfverjägmästare i Nerike; † ogift några år senare.

Elisabet Åkerhjelm, f. 1708 $^{19}/_{8}$, † 1740. — Gift 1733 $^{14}/_{8}$ med mantalskommissarien *Mårten Mårtensson Vesterling*, i hans 1:a gifte.

Katarina, f. 1709 $^{30}/_{8}$, † s. år $^{24}/_{12}$.

Anna Kristina Åkerhjelm, f. 1711 $^{17}/_{5}$, † 1765 $^{2}/_{8}$. — Gift 1733 $^{21}/_{8}$ med ryttmästaren *Karl Pistolsköld*, f. 1696, † 1765.

Gustaf, f. 1712 $^{16}/_{5}$, † s. år $^{26}/_{12}$.

Charlotta, f. 1713 $^{1}/_{7}$, † 1718 $^{5}/_{3}$.

Abraham Åkerhjelm, f. 1714 $^{12}/_{8}$; underkonduktör vid Fortifikationen; erhöll 1763 $^{30}/_{8}$ öfverjägmästarenamn och heder; † 1764. — Gift med *Hedvig Sofia Anberg*.

Isak, f. 1716 $^{5}/_{1}$, † s. år $^{18}/_{4}$.

---

[1] Detta enligt *Anreps* ättartaflor. I en af Nora församlings kyrkoböcker säges denna Katarina vara född 1702 $^{24}/_{8}$ och † $^{12}/_{9}$ s. år, samt »begrafven i kyrkan i sal. Jonas Ålbergs graf.»

[2] Bland de af ständerna vid 1760—62 års riksdag behandlade »befordringsmål» förekommer äfven en hemställan ang. kammarrevisionsrådet *Gillis Åkerhjelm*, »att, i anseende till sina tjensteår och sin ålderdom, antingen hugnas med tjenstfrihet med lönens bibehållande, eller ock framdeles med någon förmån få afträda sin innehafvande syssla till någon i turen närmast varande.» (*Riksdags tidn.* s. 516.)

[3] Förestående uppgifter äro hemtade ur hans egen tjensteförteckning, förvarad bland Åkerhjelmska familjens »biografica» i Riksarkivet.

Hedvig Åkerhjelm, f. 1717 $^{6}/_{8}$, † enka 1807 $^{29}/_{4}$ på Hammar i Askers socken. — Gift 1740 $^{6}/_{5}$ med ryttmästaren *Alexander von Meijerhelm*, f. 1702, tog afsked 1761, efter att hafva deltagit i pommerska kriget.

Konrad Åkerhjelm, f. 1719 $^{11}/_{7}$; öfverstelöjtnant vid Lifregementet; † 1782 $^{1}/_{12}$. — Gift 1) med *Ulrika Eleonora Sonnström*; 2) med *Hedvig Beata Gadde*.

Ebba Charlotta Åkerhjelm, f. 1721 $^{26}/_{7}$, † 1804 $^{14}/_{4}$ på Vrana. — Gift 1741 $^{14}/_{2}$ med majoren *Jakob Reinhold Anrep* till Lekeberga, f. 1705, † 1764.

Erik Stockenström. Föräldrar: *Lorents Andersson Stockenström* [1], direktör och delegare i Hällefors silfververk, och *Beata Eriksdotter*, en dotter till den förut omtalade bergmästaren Erik Johansson derstädes. Född 1659, ingick Erik Stockenström efter slutade studier i det kungl. kansliet; förordnades derifrån 1690 $^{26}/_{11}$ till landssekreterare i Nerikes och Vermlands län, efter den till protokollssekreterare i senaten befordrade landssekreteraren Fredrik Schantz; erhöll sedermera Karl XII:s i hufvudqvarteret i Bielewitz 1702 $^{15}/_{3}$ utfärdade fullmakt »uppå justitieborgmästare-embetet uti Örebro, som medelst Lars Pijhlträäs dödelige frånfälle är kommit att blifva ledigt»; deltog i 1710 års riksmöte i Stockholm såsom ombud för städerna Örebro och Askersund; utnämdes 1712 $^{21}/_{10}$, genom k. fullmakt, utfärdad vid Bender, »i anseende till dess skicklighet uti bergverkssaker», till bergmästare öfver Nora och Lindes samt Karlskoga, Leke och Lerbäcks bergslager »i Jakob Åkerhjelms ställe», i hvilken sistnämda egenskap han efter en kort sjukdom afled 1722 $^{23}/_{6}$, 63 år gammal.

Stockenström var en nitisk och skicklig embetsman, högt värderad och aktad i de olika beställningar han innehade. Bergskollegiet, i sin anmälan till K. M:t om hans frånfälle, »betygade sig sakna en mogen och fullkommen man uti de stycken, som embetet tillhörde och sysslornas nöd-

---

[1] Lorents Andersson Stockenström var en son till rådmannen i Stockholm *Anders Henriksson* och *Kristina Olofsdotter*, en syster till borgmästaren Hans Olofsson Törne. »Af denne Anders Henriksson härstammar i rätt nedstigande linia adel. ätten von Stockenström, men filiationerna äro ej kända», säges det i Anreps ättartaflor. Det torde derför ej vara olämpligt att efter en i bruksarkivet på Elfvestorp förvarad handskrift om »Stockenströmerne» meddela följande förteckning öfver nyssnämda makars afkomlingar, tillika med några från andra håll inhemtade upplysningar:

Hans Andersson; om honom saknas alla underrättelser.

Olof Andersson Grund, bodde någon tid i Öregrund, deraf han tog sitt namn; återkom till Stockholm, der han blef kommissarie i banken. En dotter Anna Grund blef 1684 gift med reduktionskommissarien Johan Stjernflycht på Tjelfvesta i Snaflunda socken af Nerike.

Henrik Andersson Stockenström, var anstäld vid Stockholms rådhusrätt samt direktör i Palmstruchska banken. Under åren 1662—1669 var han egare af Jerle skattehammar i Noraskog, hvilken hammar med 2 halfva hemman i Yxe han sistnämda år sålde till Hans Preus för 10,000 daler kpmt. † 1670.

Göran Andersson Stockenström, anstäld vid kämnärsrätten i Stockholm; † 1686. Efterlemnade utom andra barn, en son, hofmästaren Gerhard Stockenström.

Lorents Andersson Stockenström, vid Hällefors, † omkring 1690, stamfader för adliga ätten von Stockenström.

Anders Stockenström, kapten, bodde i Wismar. Adlad 1674. »Dess fru har han haft utur Tyskland, Gud vet hvar ifrån. Efter honom var ingen son, men 2 döttrar.»

Magdalena Stockenström, gift med en häradshöfding Depken i Norrköping.

Barbro Stockenström, gift med en officer Peter Berendtsson.

Kristina Stockenström, gift med en Lennart Hansson, vid stora sjötullen.

vändighet fordrade i det angelägna bergmästaredömet». Som bergmästare riktade han sina bemödanden isynnerhet på upphjelpande af tackjernstillverkningen. Redan vid sitt första grufting i Nora 1713 förmådde han bergsmännen att öfverenskomma om ordnande i vissa delar af sambruk vid hyttorna; särskilda föreskrifter för vinnande af detta ändamål meddelades, till en början blott på ett år; 2:ne uppsyningsmän vid hvarje hytta tillsattes, »masmästareåldermän» förordnades, viten och andra straffbestämmelser utsattes för tredska eller försumlighet vid den nya ordningens tillämpning, så väl i fråga om blåsningarna som angående det tillverkade jernets märkande och stämpling m. m. Vid 1714 års grufting, sedan en lycklig erfarenhet i det hela bekräftat de vidtagna anordningarnas lämplighet, »fann gruftingsrätten för skäligt att stadfästa den förordning, som vid förlidet års grufting gjordes angående en allmän sammanblåsning, vid lika straff för hvar och en som sig deremot förbryter, som förlidet års protokoll förmäler». Visserligen skulle detta stadgande gälla blott »för detta året», men det vill synas som det nya förhållandet sedermera af sig sjelf och utan vidare embetsåtgärd fortfarit. Måhända bidrog härtill äfven den omständigheten, att beskattningen af tackjernstillverkningen genom bergmästarens åtgöranden omsider ordnades på ett mera lämpligt sätt än förut, så att *tiondeafgiften* derefter fick erläggas med ett visst qvantum för hvarje blåsningsdygn, med rättighet derjemte att »njuta de tre första dygnen frie, sedan bälgorne släppas till gångs», enligt k. brefvet 1721 $^{13}/_{4}$. I sammanhang härmed må ock anföras, hurusom vid 1718 års grufting »gjordes följande förordning» angående *hyttarbetare och deras tillsättande*, nämligen: »att bergslagen tillåtes att utse och betinga sig masmästare att ställa vid hyttan, hvilken dem bäst synes och faller behagligt af dem som ofvanför nämde äro[1]; men vidare må ingen fördrista sig att göra något val af hyttedräng och uppsättare, utan stånde allt sådant uti masmästarens fria vilja och behag, efter han för hela blåsningsverket och tillverkningen är ansvarig; förbryter sig någon häremot, då pliktar hyttelaget 20 daler smt; och hvilken hyttedräng eller uppsättare häremot till någon hytta sig inträuger plikte 40 mrk smt.» Dessa stadganden, som skulle gälla för namngifna 45 hyttor inom Noraskog, torde ock ha gjort sitt till att småningom koncentrera masugnens och tillverkningens skötsel i en enda persons hand, i stället för att förut rådande plägseden var den, att hvarje bergsman, han månde ega stort eller litet »rede», ville vara sin egen masmästare och husbonde, under det att detta rede afbrukades.

Om det äfven af bevarade handlingar vill synas som att Stockenström med en viss förkärlek egnat sin omvårdnad åt tackjernsblåsningarnas höjande, försummade han dock icke derför bergshandteringens öfriga grenar. Han egnade sålunda sina omsorger jemväl åt grufbrytningen, och man torde i detta afseende böra ihågkomma att krut omtalas såsom användt vid sprängning i Pershytte grufvor redan före 1720. Det nyvaknade intresse, som, trots det utarmade tillstånd hvari landet kommit genom en sjelfrådig och oefterrättlig envåldskonungs oupphörliga krig, under Stockenströms tjenstetid uppstod för uppsökande inom bergmästaredömet af både silfver- och kopparmalmsanledningar — under några år synes det hafva

[1] Samtlige af bergmästaren godkände masmästare uppräknas. Större delen af dem voro tillika brukande bergsmän.

rådt en ordentlig »kopparfeber» — samt anläggning och drifvande af nya smälthyttor för dessa malmers tillgodogörande, egde i honom en varm och tillgifven målsman. Stångjernssmidets upphjelpande, så i tekniskt som i ekonomiskt afseende, äfvensom frågor om tackjernshandelns reglerande, utgjorde äfvenledes föremål för hans embetsåtgärder. Han egde obestridligen en särdeles god administrativ förmåga, uppöfvad som den blifvit i hans ganska olikartade embetsbefattningar, och denna förmåga var präglad af ett starkt utveckladt ordningssinne. Såsom ett enda exempel i det senare afseendet må nämnas, att protokollen för de af honom hållna gruf- och hammartingen under åren 1714—1721 inlemnades i Bergskollegiet, bundna i starka band hvarje år för sig, hvarigenom dessa årens tingshandlingar äro lätta och beqväma att använda, under det att alla öfriga protokoll, genom kollegiets försorg, visserligen blifvit inbundna, men i oformligt stora band — ordentliga »svinryggar» — hvarigenom deras begagnande blifvit i hög grad försvåradt. 1713 års protokoll är inbundet i en dylik svinrygg, men för 1722 saknas alla protokoll, utom det för Stråssa grufting, som, efter Stockenströms hastiga frånfälle hölls af den tillförordnade bergmästaren Lybecker. Protokollen för de öfriga tingen detta år, hvilka höllos af Stockenström, hade förmodligen ej till uppsättning medhunnits innan dödsfallet inträffade.

Såsom en egendomlighet må jemväl anföras, att sedvanlig tingspredikan af Nora presterskap ej blef hållen vid ett enda af de inom pastoratet förrättade gruf- eller hammartingen under hela Stockenströms tjenstetid. Denna försummelse är ock lika regelbundet antecknad i hvarje af de dervid förda protokollen. Det är ganska betecknande för ordningen hos presterskapet sjelft, som, enligt hvad förut är omtaladt, med prosten Torner i spetsen klagade öfver de många tingspredikningarne och sedermera, när deras önskan blifvit beviljad, helt och hållet försummade dem.

Samma egenskaper af ordningssinne, administrationsförmåga och företagsamhet, som utmärkte Stockenström som embetsman, ådagalade han äfven i fråga om vården af sina enskilda angelägenheter. Sedan »genom K. M:ts ändtelige sentens och högrättvisa dom (1689 $^{5}/_{12}$) all sal. bergmästaren Erik Johanssons efterlemnade lösa och fasta egendom», i följd af lemnade försträckningar, tillfallit riksrådet och riksskattmästaren Gustaf Bondes arfvingar, mågarne Nils Gripenhjelm, Jakob Spens och Karl Gustaf Mörner[1], utfärdade dessa i Örebro 1692 $^{7}/_{3}$ köpebref till Stockenström

[1] Frih. *Gustaf Bonde*, en son till den förut omtalade Karl Bonde, f. 1620 på Esplunda; blef kammarråd 1645, landshöfding i Södermanland 1648, riksråd och rikskammarråd 1653, öfverinspektor för bankoväsendet 1659, kammarpresident och riksskattmästare 1660, s. år medlem af förmyndareregeringen under Karl XI:s minderårighet, samt tillika lagman i Östergötland 1661; † 1667 i Hamburg, på resa till de tyska baden. — Gift 1) 1644 med *Maria Elisabet Ulfsparre* och 2) 1647 med *Anna Kristina Natt och Dag*.

Frih. *Nils Gripenhjelm*, f. 1653, studer-page hos Karl XI, student i Upsala 1671, hofråd 1674, direktör öfver k. biblioteket 1676, lagman på Öland 1681, i Östergötland 1682 och i Upland 1686, landshöfding i Kopparbergs län 1692, landtmarskalk vid riksdagen 1697, utnämd till k. råd samt president i Bergskollegium 1706, men dog s. år i Falun innan utnämningen kom honom tillbanda. — Gift 1680 med *Maria Elisabet Bonde*, i hennes 2:a gifte.

Frih. *Jakob Spens*, f. 1656, var redan 1681 öfverstelöjtnant för K. M:ts drabanter till häst, anförde 1697 såsom öfverste lifregementet till häst, generalmajor 1698, generallöjtnant 1701, afsked ur krigstjensten 1704, k. råd och president i Bergskollegium 1710, upphöjd till grefve 1712; † 1721. — Gift 1680 med *Beata Bonde*.

Frih. *Karl Gustaf Mörner* (af Morlanda), f. 1658, blef öfverste för Östgöta kavalleri

å »Varnäs bergsmanshemman med Ers- och Skärtorp, samt Varnäs stångjernshammar, såg och mjölqvarn med hyttedelen i Käringborns hytta tillika med hemmanet dersammastädes», hvilka fastigheter, belägna i Grythytte socken, Stockenström, »som är sal. debitorens dotterson begärt till sig inlösa». Af köpeskillingen, som var öfverenskommen till 10,000 daler kpmt, skulle 5,000 daler betalas kontant: »skolandes han resten tu år derefter riktigt klarera och på ett bräde aflägga». Sedermera utverkade han sig 1695 $^{11}/_{8}$ k. tillståndsbref å besittningsrätten till Ullnäs hemmanet i samma socken, men nödgades 1698 afträda denna rätt till Sigrid Ekehjelm, hvilken s. år derå lyckats erhålla ett nytt k. tillståndsbref. Men genom köpebref, utfärdadt af förut nämde Spens 1706 $^{4}/_{5}$ förvärfvade sig Stockenström full eganderätt så väl till Ullnäs gård, 1 mantal, som till de derunder lydande hemmanen stora Högborn $^{1}/_{4}$, norra Högborn $^{1}/_{4}$, Högborns ås $^{1}/_{4}$, Elfvestorp $^{1}/_{4}$, Fetebergstorp $^{1}/_{4}$ och Kråkviken $^{1}/_{4}$, alla af frälse natur[1]. Medel härtill erhöll Stockenström till hufvudsaklig del genom försäljning af sin fru Emerentia Rockes' ärfda andel uti Kolstads egendom i Östergötland, som henne tillfallit »efter framlidna fru öfverstinnan Laurin», hvilken jord försåldes till svägerskan, enkefru Anna Maria Liljenstrahl, född Rockes[2]. Innan dessa sistnämda egendomsaffärer egt rum, hade Stockenström redan 1702 mot 600 daler kpmt förvärfvat sig skatterätten till $^{1}/_{4}$ hemman Löfnäs i Grythytte socken, deraf han dock redan följande året afyttrade hälften eller $^{1}/_{8}$ hemman till Stadra bruksegare.

Enär »till följe af ridderskapet och adelns privilegier» det icke var tillåtet för ofrälse man att besitta frälsehemman eller lägenheter, anförde Stockenström hos K. M:t, »huruledes han, dels genom arf, dels ock genom egen flit och sparsamhet, sig förvärfvat några frälselägenheter», i anledning hvaraf han jemväl i underdånighet anhöll, det måtte »efterlåtas honom och dess hustru, att under frälsemannarätt och friheter besitta berörde

---

1695, generalmajor 1700, generallöjtnant 1704, general 1711, guvernör öfver Bohus 1712, inkallad i senaten 1716, då han tillika blef generalguvernör öfver Göteborg, Bohus, Nerike, Vermland, Halland, Skaraborgs och Elfsborgs län, s. år jemväl upphöjd till grefve, fältmarskalk 1717, men kom i ogunst hos drottning Ulrika Eleonora och förlorade 1719 fältmarskalkslönen och guvernementsbefattningen, samt förflyttades såsom president till Göta hofrätt; † i Jönköping 1721. — Gift 1) 1685 med *Katarina Margareta Bonde* och 2) 1705 med *Kristina Anna Bjelke*. — *Anrep:* adelns ättartaflor.

[1] Jakob Spens hade redan 1681 $^{13}/_{4}$ tillhandlat sig dessa frälsehemman af den bekante rikskansleren *Magnus Gabriel de la Gardie*, hvilken åter bekommit dem i arf efter sin moder *Ebba Brahe*. De reducerades till kronan 1690 och behandlades som andra kronohemman till dess de af Spens återvunnos under frälserätt, jemlikt k. bref 1705 $^{30}/_{1}$.

[2] *Anna Maria Liljenstrahl*, f. Rockes, var gift med Nils Hult, hvars fader Johan Håkansson Hult adlades med namnet Liljenstrahl 1693. Denne *Nils Hult-Liljenstrahl*, f. 1650 $^{16}/_{11}$, blef borgmästare i Örebro 1683, assessor i Svea hofrätt 1695, samt † 1696 $^{14}/_{9}$ och begrafven i familjegrafven i Eksjö kyrka. — *Öfverstinnan Ingeborg Laurin*, f. Rockes, var en dotter till rådmannen Paul Rockes, hvarom ses nedan, och en syster till Emerentia Rockes-Stockenström och Anna Maria Rockes-Liljenstrahl. Hennes man, *Johan Laurin*, syskonbarn till Emerentias första man, Lars Laurin, var en af dessa »karolinska krigsbussar», som från soldat tjenade sig upp till öfverste. Han afled barnlös 1698 $^{3}/_{7}$ och hans egendom Kolstad i Risinge socken öfvergick då till hustrun. Efter hennes död 1705 ärfdes denna egendom af Emerentia Stockenström till $^{1}/_{3}$, hvarefter bergmästaren Stockenström, som emellertid inköpt ytterligare $^{1}/_{3}$, enligt köpebref 1709 $^{16}/_{2}$ för 10,000 daler kpmt sålde dessa $^{2}/_{3}$ till sin svägerska Anna Maria Liljenstrahl, hvars dotter Brita Katarina och hennes man löjtnanten vid Östgöta kavalleri Fredrik von Schneidern sedermera efter modren blefvo egare till det hela.

dess frälselägenheter.» Genom drottning Ulrika Eleonoras bref 1720 $^{19}/_{3}$ blef denna anhållan bifallen, och meddelades sålunda åt »honom, bergmästaren Erik Stockenström, och dess hustru adliga privilegier samt frälsemannarätt och friheter på de hemman och lägenheter, hvilka han nu för tiden besitter och honom antingen genom arf, köp eller på annat sätt lagligen kunna vara tillfallne».

Såsom redan blifvit antydt, var Stockenström gift med *Emerentia Rockes*, i hennes andra gifte, dotter till handlanden och rådmannen i Göteborg Paul Rockes[1], samt enka efter civilnotarien vid Stockholms stads södra kämnärsrätt Lars Laurin. Emerentia var en kraftfull och dugande qvinna, som med framgång fortsatte mannens bruksaffärer, hvilka ytterligare utvidgades medelst anläggning af Rockesholms »saltpanneplåthammare» med en härd, å hvilken bruksanläggning Bergskollegii privilegium meddelades redan 1723 $^{14}/_{11}$, ehuru byggnaden först 10 år senare kom till utförande. Härmed följde äfven rättighet till kolfångst å en del af »Karlskoga östra allmänning», hvilken skogstrakt i senare tider blifvit skattlagd till $^{9}/_{16}$ hemman Katrinelund. Vidare inköptes 1734 $^{7}/_{10}$ en tredjedel i Stadra och Finnå bruksegendom för 40,000 daler kpmt och »20 dukater in specie» till äreskänk. Fru Emerentia biträddes visserligen i förvaltningen af sina söner och mågar, af hvilka än den ene, än den andre var hennes fullmäktig vid yttre uppgörelser — Stadraköpet är sålunda utgifvet till sonen Lorents Stockenström — men det var dock hennes ande och vilja, som gjorde sig gällande i det hela, och bruksarkiven på Elfvestorp och Rockesholm förvara ännu åtskilliga minnen af hennes egen personliga verksamhet. Vid tilltagande ålder begynte hon dock tröttna. Till Luciadagen 1739 inbjödos samtliga arfvingarne för att skifta det hittils gemensamma vidlyftiga boet och på sjelfva julaftonen samma år undertecknades den handling, hvarigenom barnen på sin andel erhöllo Varnäs och Käringborns bruk med tillhörande egendom, hvaremot modren i vederlag för arfvejord och i giftorätt fick behålla Ullnäs säteri med hytta, $^{1}/_{4}$ mtl Högborn, $^{1}/_{4}$ mtl Fetebergstorp, $^{1}/_{8}$ mtl Skärtorp, Rockesholms plåthammare och andelen i Stadra bruk. Hon afled kort derefter 1741 $^{31}/_{5}$, och det heter derom i en af Grythytte församlingsböcker: »efter en i två månaders tid med kristeligt tålamod utstånden sjukdom samt gudelig förbere-

[1] *Paul Rockes*, af skotsk adlig slägt, var »rådsherre» i Göteborg från 1664 $^{1}/_{1}$ till sin död 1684 $^{13}/_{7}$. Han efterlemnade 2:ne söner, *Mikael Rockes*, karduansmakare i Göteborg, och *Gerhard Rockes*, krigsfiskal, båda sannolikt aflidna före 1709, samt åtminstone 5 döttrar, *Brita Rockes*, f. 1655 $^{30}/_{5}$, † 1698 $^{17}/_{9}$, gift med brukspatronen *Johan Linroth* på Bjurbäcken i Vermland; *Anna Maria Rockes*, gift med borgmästaren, sedermera assessoren Nils Hult-Liljenstrahl; *Cecilia Rockes*, † 1688, gift med handlanden Adam Altensleben i Göteborg; *Ingeborg Rockes*, † 1705, gift före 1679 $^{25}/_{11}$ med sedermera öfversten Johan Laurin, boende å Kolstad i Östergötland (se nästföreg. not); *Emerentia Rockes*, som i det följande vidare omtalas. Rådmannen Paul Rockes fick 1674 $^{26}/_{11}$ Bergskollegii privilegium att vid Upperud å Dalsland anlägga 2:ne stångjernshamrar. Jakob Herweg och Olof Simonsson, såsom förmyndare för Paul Rockes omyndiga barn, samt *Adam Altensleben*, på sin hustru *Cecilia Rockes'* vägnar, sålde 1684 $^{16}/_{9}$ Upperuds bruk med gården norra Upperud och öfriga tillhörigheter för 7,000 daler smt till ofvannämde Johan Linroth. De omyndigas kapital skulle hos köparen innestå mot 6 proc. ränta, och 1695 $^{24}/_{6}$ utgaf dåvarande förmyndaren Johan Herweg ett qvitto af innehåll att Linroth betalt ej allenast köpeskillingen 7,000 daler, utan jemväl för »materialierna och möbler i lika måtto väl förnöjdt» 10,231 daler, »tillika med derå upplupet intresse, som sig bestigit till 2,487 d:r 8 öre smt», hvilka samtliga medel »å hvars och ens konto för sal. Paul Rockes arfvingar godtgjorde äro».

delse afsomnade uti en salig stund fru bergmästarinnan Emerentia Rockes på Varnäs, som uti 67 år väl och berömmeligen vandrat sin verld igenom, och begrofs med anständig heder uti Grythytte kyrka den 25 Juni». Hennes porträtt i olja förvaras ännu på Elfvestorps bruk[1].

Hon blef moder för ej mindre än 16 barn, nämligen:

1) i sitt första gifte med notarien Lars Laurin:[2]

Maria Margareta Laurin, f. i Mars(?) 1692, † 1723 $^{15}/_{8}$. — Gift 1718 $^{3}/_{10}$ med häradshöfdingen *Johan Linderstedt*, f. 1685 $^{31}/_{10}$, † 1764 $^{9}/_{9}$. Han blef assessor i Svea hofrätt 1735, adlad 1743 och hofrättsråd 1744. Under åren 1715—1716 tjenstgjorde han någon tid som tillförordnad domare i Nora och Lindes dåvarande domsaga; utnämdes 1718 $^{1}/_{10}$ till lagman derstädes, men erhöll redan 1719 $^{2}/_{4}$ transport till Roslagen, der han tjenstgjorde som häradshöfding och lagman till dess han utnämdes till assessor i hofrätten.

2) i andra giftet med Erik Stockenström:[3]

Lorents Stockenström, adlad *von Stockenström*, f. 1694 i April, student i Upsala, auskultant i Svea hofrätt 1717, notarie vid Gardeskrigsrätten 1718, auditör vid Lifgardet s. år, vice häradshöfding 1722, häradshöfding i Vester-Nerikes domsaga 1724, assessor i Svea hofrätt 1747, adlad 1751 $^{22}/_{11}$, vice lagman i Upland, sist hofrättsråd; † 1761. Genom förening 1744 $^{26}/_{7}$ med sina bröder Erik och Salomon blef han egare till Ullnäs säteri med en nybygd hammare och Elfvestorps hemman, men han sålde redan 1748 $^{23}/_{1}$ dessa fastigheter till bemälte sina bröder för en köpeskilling af 100,000 daler kpmt och en äreskänk af 150 lod silfver. Gift på 1720-talet med *Maria Elisabet Fegræa*.

Anders Stockenström, f. 1700 $^{7}/_{2}$, köpman i Stockholm; på grund af erhållna försträckningar till belopp af 28,813 daler 16 öre kpmt, utom räntor, afsade han sig genom afhandling 1733 $^{25}/_{8}$ sin arfsrätt efter föräldrarne, i följd hvaraf dessas qvarlåtenskap vid arfskiftet 1741 delades mellan qvarvarande 4 bröder och 9 systrar i 17 lotter (broder ärfde dubbelt mot syster); † 1763. — Gift med *Elisabet Reenstjerna*, f. 1683, enka efter inspektoren vid jernvågen i Stockholm Daniel Müller; hon afled 1749 $^{26}/_{2}$ »efter ett dygns sjukdom», på Högborn i Grythyttan, der makarne då voro bosatta.

Erik Stockenström, adlad (baron och grefve) *von Stockenström*, f. 1703 $^{9}/_{4}$, student i Upsala, der han förnämligast studerade kemi och bergs-

---

[1] Enligt kyrkobokens uppgift skulle fru Emerentia således vara född 1674. Denna uppgift torde ock böra ega vitsord framför den i *Anreps* ättartaflor (IV: 211) förekommande, der hon säges vara född 1677. Då hennes förste son i *andra* giftet föddes 1694, skulle modren enligt ättartaflorna blott vara 17 år gammal, *sedan* hon varit enka minst ett år och erhållit barn i sitt första gifte! Vid 20 års ålder kan dylikt vara möjligt, men näppeligen vid 17. För öfrigt bör anmärkas att hennes första man ej finnes uppförd å ättartaflan för slägten Laurin, och vill man jemföra uppgifterna om »Emerentia Paulsdotter Rockes» i ättartaflornas II del å sidorna 615 och 771, skall man snart finna, att någon ofullständig eller felaktig uppgift å förra stället föreligger. I ättartaflorna uppgifves ock att Emerentias första man hette *Johan* i st. f. *Lars* Laurin.

[2] Denne Laurin var född 1664 $^{15}/_{4}$ och blef gift i Örebro med Emerentia Rockes, som då vistades hos sin syster, borgmästarinnan Anna Maria Hult-Liljenstrahl. Mannen drunknade på hemfärden till Stockholm straxt efter bröllopet i Juni 1691. (Se »*slägten Laurin*» af A. Kinberg, sid. 18, der dödsåret orätt uppgifves till 1698.)

[3] Bröllopet synes ha stått i Örebro 1693, men säker uppgift derom har ej anträffats. Örebro kyrkas arkiv är för den äldre tiden mycket ofullständigt.

vetenskap; auskultant i Bergskollegium 1725, notarie derstädes 1726; geschworner vid Stora Kopparberget 1730, gjorde han 1732—1736 en vidsträckt utländsk resa, hvarunder han besökte de förnämsta grufvor och bergverk i Norge, England, Tyskland, Holland och Frankrike; bergmästare i Södermanlands, Östergötlands och Smålands bergslager 1738; ledamot af Vetenskapsakademien 1739; assessor i Bergskollegium 1747; justitie-revisionssekreterare 1749; adlad 1751 $^{22}/_{11}$; justitiekansler 1758; riksråd 1769 och serafimerriddare s. år med valspråk *ratio non ira;* upphöjdes 1770 till friherre, då han förordnades till president i lagkommissionen; blef 1771 grefve och s. år kansler för universitetet i Åbo; nedlade rådsembetet och öfriga sina befattningar 1772 $^{27}/_{3}$, men återtog det förra på Gustaf III:s önskan s. år $^{22}/_{8}$, efter regementsförändringen; afgick vid uppnådda 86 års ålder 1789 ur rådet samt afled i Stockholm 1790 $^{23}/_{2}$, utan söner och slöt sjelf sin adliga ättegren. — Gift 1750 $^{28}/_{6}$ med *Johanna Bedoire,* f. i Stockholm 1729, † derstädes 1808 $^{31}/_{5}$. — Erik v. Stockenström var en bland dem, som uppgjorde planen till inrättande af Jernkontoret, och arbetade som en af dess fullmäktige till 1766, då det förbjöds en del tjenstemän och deribland äfven justitiekanslern att innehafva dylika civila befattningar. Han blef ock småningom ensam egare till Varnäs bruksegendom, hvilken af honom utvidgades genom betydande frälseköp, samt var äfven någon tid egare af hälften i Rockesholms bruk. Varnäs, eller som det, efter ytterligare utvidgningar, numera heter, Elfvestorps bruk, eges till hufvudsaklig del af ättlingar till hans dotter *Johanna,* som 1777 blef gift med generalmajoren, grefve Albrekt von Lantingshausen.

Paul Stockenström, f. 1704 $^{11}/_{12}$, var kommissarie i kammarrevisionen då han 1747 $^{16}/_{5}$ blef kamererare i Kammarkollegii första provinskontor; utnämdes 1761 $^{22}/_{6}$ till kammarråd, från hvilken tjenst han tog afsked 1774 $^{10}/_{5}$; † 1777 [1]. Han utgaf 1745 $^{25}/_{1}$ i Stockholm köpebref till bröderne Erik och Salomon å sin arfslott i Varnäs, Ullnäs och Rockesholm för 64,000 daler kpmt. — Gift med *Helena Katarina Enander,* f. 1730, † 1808 $^{2}/_{7}$ på Fölingsö säteri i Kisa socken af Östergötland.

Salomon Stockenström, f. 1711 $^{29}/_{4}$; af sina medarfva inköpte han, tillsammans med brodern Erik, småningom Varnäs- och Ullnäsverken med tillhörande egendomar, hvilka de sins emellan delade 1750, då Salomon erhöll Ullnäs hammare med underlydande. De hade derjemte gemensamt inköpt sina medarfvas lotter i Rockesholms bruk, men redan 1752 sålde Salomon sin hälft deri till O. Holmgren. Han bortbytte Ullnäs egendom 1757 $^{10}/_{8}$ till W. Hising och bodde sedermera å Stadra bruk, som han ensam egde, till 1766 $^{4}/_{6}$, hvarefter han flyttade till Långvinds bruk i norra Helsingland; huru länge han här vistades är obekant. De sista lefnadsåren bodde han på Gymninge i Tysslinge socken, Nerike, der han afled 1783 $^{23}/_{10}$, och är begrafven i Stockenströmska familjegrafven derstädes [2]. — Gift på 1740-talet med *Katarina Kalmeter* från Falun.

---

[1] *Örnbergs* anteckningar om Kammarkollegiet.

[2] Denna familjegraf är murad i Tysslinge kyrkas kor. Nedgången till grafven täckes af en större gjuten tackjernshäll, väl bevarad, med särdeles tydliga, upphöjda figurer och ornamenter samt denna inskription:

Beata Stockenström, gift med bruksförvaltaren *Erik Montan*, en son till Lambertus Petri Montanus, rektor i Nora 1680 och komminister i Jernboås 1685, der han afled 1692; Erik begärde vid faderns död att blifva prestvigd till nådårsprest, men var för ung[1], hvarför han i stället vände sin håg till bergshandteringen; hade förmodligen varit »skrifvare» vid åtskilliga bruk innan han 1708 omtalas som »bruksarrendator» vid Varnäs, kallas 1716 bruksförvaltare derstädes, hvarmed han synes ha fortfarit till sin död 1725 $^{5}/_{4}$[2].

Brita (Britchen) Stockenström, gift med prosten och kyrkoherden i Askers socken, Nerike, *Elias Kristofersson Thuring* i dennes 2:dra gifte. Han blef student i Upsala 1713, prestvigdes 1718 $^{4}/_{7}$, på kallelse af sin fader, som han sedermera biträdde i embetet; blef hans efterträdare som kyrkoherde i Asker 1722. »Thuring gick hastigt fram till befordran och snart bort utur tiden». † 1736 $^{15}/_{8}$[3].

Emerentia Stockenström, gift med kaptenen vid Nerikes och Vermlands regemente *F. Munster*.

Magdalena Stockenström, gift med landskamereraren i Skaraborgs län *Peter Hedengran*. Denne var från 1719 $^{8}/_{6}$ kammarskrifvare i Kammarkollegii andra provinskontor, intill dess han 1731 $^{31}/_{5}$ utnämdes till landskamererare.

Kristina Stockenström, gift 1741 $^{1}/_{9}$ med vice häradshöfdingen *Anders Linder;* han tjenstgjorde under 1740-talet någon tid som häradshöfding i Nora och Lindes domsaga.

Charlotta Stockenström, f. 1708 $^{26}/_{1}$, † 1776 $^{12}/_{2}$; gift 1734 med brukspatronen *Peter Roland Printzell*, f. 1696 $^{12}/_{10}$, † 1781 $^{9}/_{8}$. Han förordnades 1730 $^{2}/_{5}$ till vice och något år senare till ordinarie bergsfogde i Grythytte bergsfögderi, från hvilken tjenst han tog afsked 1744 $^{10}/_{3}$, hvarefter han flyttade till det af honom inköpta Klafreströms bruk i Småland, hvilket han dock sedermera sålde till Johan Cosswa[4].

Katarina (Kajsa) Stockenström, gift 1745 $^{20}/_{7}$ med kamereraren i Bergskollegium *Samuel Thomas Schultze*, i dennes 2:dra gifte. Han bekom 1726 $^{16}/_{5}$ kollegiets »promotorial och resepass till bergverken, isynnerhet östra och vestra jernbergslagen, att inhemta någon kunskap

---

SCHOPUS VITÆ
CHRISTUS.
ERICH STOCKENSTRÖM
EMERENTIA ROKES
EXPERS INTERITUS

1722

Bland kyrkans handlingar finnes ett af grefve Erik v. Stockenström 1784 $^{16}/_{4}$ utgifvet donationsbref samt en Konungens Befallningshafvandes resolution 1823 $^{7}/_{2}$ ang. förvaltningen af Stockenströmska grafkassan. På södra kyrkoväggen hänger en ganska dyrbar minnesvård öfver nyssnämde grefve.

[1] Se *Muncktells* herdaminne II: 74.

[2] Dessa makars ende son, *Erik Montan*, började sin bana som skrifvare å Örebro landskontor, blef sedan bruksbokhållare; förordnad 1744 $^{23}/_{4}$ till vice bergsfogde efter P. R. Printzell, »som var dess mosters man»; erhöll 1746 $^{3}/_{9}$ fullmakt som ordinarie bergsfogde i Grythytte fögderi; † 1753 $^{15}/_{4}$ å Hällefors (i vattusot) 35 år gammal. — Slägten Montans äldsta kände stamfader är bergsmannen *Lambert Persson*, hvilken åtminstone under åren 1606—1629 innehade ett hemman Born i Nora socken.

[3] *J. E. Follén*, Strengnäs stifts herdaminne II: 9.

[4] Ang. honom se not. å sid. 26.

till dess dessein vid kungl. akademien»; blef auskultant i Bergskollegiet 1728 $^{16}/_{3}$; erhöll s. år $^{11}/_{4}$ resepass till bergslagen för andra gången; 1730 $^{13}/_{3}$ kollegiets fullmakt på bokhållaretjensten vid Stora Kopparbergets kopparkontor efter sin svärfader Olof Kalmeter; 1737 $^{21}/_{2}$ kollegiets fullmakt som kamererare i Bergskollegium, från hvilket embete han 1756 $^{13}/_{10}$ erhöll afsked. I ett bref dat. Stadra i Sept. 1763 från Salomon Stockenström till brodern Erik heter det: — — »det gör mig ondt att bror Schultze är utan förhoppning, hvarigenom syster Kajsa sättes uti tryckande omständigheter. Knapt tror jag ock att bror Schultze är vuxen *Tynnelsö* skötande på gamla dagar. Jag är icke ohågad om någon förändring sker med honom, att med min bror gå in i kontraktet, ty då ville jag disponera min tid här om vintern och på Tynnelsö från våren och till hösten».

Hedvig Stockenström; medan hon ännu var ogift sålde hon 1751 sin arfsandel i föräldrarnes egendomar för 15,000 daler kpmt (några syskon fingo 10,300, andra 13,000 daler för sina lotter). Hon blef sedermera gift med borgmästaren i Askersund *Karl Magnus Lönroth*, riksdagsman i borgareståndet vid 1755, 1760 och 1765 års riksdagar.

2 döttrar, döda i späd ålder.

Hans Filip Lybecker. Son till bergmästaren och assessoren Harald Lybecker och Emerentia Runsvik. Född 1677 $^{17}/_{10}$ vid Salberget blef unge Lybecker 1699 $^{22}/_{7}$ Bergskollegiets stipendiat i bergsmekanik »och var han tillika med Samuel Skunck de förste, som ett sådant stipendium på Bergskollegii stat åtnjöto»; han afsade sig dock detsamma 1703 $^{25}/_{3}$; blef sedermera auskultant i Bergskollegiet 1704, geschworner vid Salberget 1710 $^{12}/_{11}$; bekom 1712 $^{27}/_{6}$ »promotorial och resepass till riksens bergverk»; utnämdes 1719 $^{26}/_{3}$ till bergmästare i Nya Kopparbergs, Grythytte och Hällefors bergslager; transporterades 1722 $^{14}/_{7}$ till samma befattning i Nora och Lindes bergmästaredöme efter Stockenström, men blef genom k. bref $^{19}/_{12}$ samma år »qvarsittande vid Nya Kopparberget efter dess egen begäran»; erhöll 1737 $^{15}/_{3}$ afsked från bergmästaretjensten med assessors karakter; † 1746 $^{10}/_{6}$ på ett honom tillhörigt torp vid Salberget. — Gift 1724 $^{11}/_{2}$ med *Magdalena Björck,* f. 1705 $^{14}/_{9}$ i Pennsylvanien, † 1768 $^{1}/_{5}$; dotter af prosten och kyrkoherden i Falun, mag. Ericus Tobiæ Björck och hans 1:a hustru Kristina Petersdotter Stalkopp.

Lybeckers verksamhet inom Nora och Lindes bergmästaredöme inskränkte sig dertill, att han förrättade det till följd af företrädarens sjukdom och död uppskjutna gruftinget med Lindes och Ramsbergs bergslager, hvilket hölls vid Stråssa 23—30 Juli 1722. Till denna tingsförrättning utfärdades dock redan 27 Juni Bergskollegiets förordnande, tillika med uppdrag åt Lybecker att »om det öfriga, som hushållningen angick, all god och behörig författning och anstalt göra». Han föredrog emellertid, såsom förut är sagdt, att som bergmästare qvarstanna i Nya Kopparberget, men tjensten gick dock ej från slägten. Den öfverlemnades i stället till Lybeckers svåger

Peter Jakob Christiernin. Föräldrar: dåvarande kyrkoherden i Säter, sedermera i Fellingsbro, kontraktsprosten Johannes Christierninus och Magdalena Simonia. Af deras 13 barn var sonen Peter f. 1670. Han blef auskultant i Bergskollegiet 1696 $^{9}/_{12}$, stipendiat derstädes 1702 $^{8}/_{7}$; bekom

1707 $^{16}/_{1}$ fullmakt af kollegiet »att vara bergskommissarius vid Stora Kopparberget, som för den orsaken ditförordnades, att han, under då varande assessoren Harald Lybeckers anförande och undervisning, skulle göra sig om verket kunnig, på det om någon förändring med bemälte assessor sig tilldroge, Bergskollegio då måtte hafva flere att välja utaf och dertill employera den, som habilast funnes; och på det han med något eftertryck i sin beställning och med någon heder der å orten måtte kunna vistas, tillades honom, i anledning af K. M:ts itererade bref af den 2 Januari 1707 titul af bergskommissarius, samt uti lön för samma beställning så mycket som K. M:ts bref den 29 September (1706) dertill beviljat», nämligen 400 daler smt. Sedermera 1721 $^{27}/_{3}$ »avancerade han ifrån denna kommissariebeställning och blef direktör vid vedkontoret samt bergsfiskal vid Stora Kopparberget; ifrån hvilken tid och allt härtill ingen bergskommissarius varit vid verket». Enär i detta bergmästaredömet »ej allenast äro många jerngrufvor samt en stor och tät bergslag så väl som åtskilliga koppargrufvor och skärpningar utan ock grannlaga hushållning, påfordrade nödvändigheteten att en skicklig samt uti bergshandteringen väl förfaren man» måtte dit förordnas, hvadan, och då den af kollegiet först föreslagne Lybecker ville qvarstanna på sin plats i Nya Kopparberget, Christiernin 1722 $^{19}/_{12}$ utnämdes till bergmästare i Nora och Linde, i hvilken tjenst han vid 69 års ålder afled på sin egendom Knutsberg 1739 $^{3}/_{10}$ [1].

Sin bergmästaretjenst skötte Christiernin med nitisk och allvarlig pligttrohet, ehuru en viss långsam grundlighet synes ha gjort sig gällande hos honom både vid syner och andra förrättningar, men isynnerhet vid gruftingen. Ehuru Nora bergslag under hans tjenstetid var fördeladt i 3:ne tingslag, Dalkarlsbergs, Pershytte samt Klacka och Stribergs, hvardera med ett ting om året, hvilka höllos än här och än der i byarne, så var det dock ganska vanligt att hvarje ting kunde pågå hela veckan och deröfver. Till denna långsamhet bidrog måhända Christiernins benägenhet att vilja förlika mellan parterne de oftast obetydliga tviste- och rättegångsmålen, och om detta ej alltid lyckades medgaf han gerna uppskof. Protokollen äro emellertid förda med all tillbörlig omsorg och noggrannhet, stundom kanske med öfverflödig vidlyftighet; men så hade han ock nästan hvarje år som biträden en eller flere, unge ämnessvenner = auskultanter, med »promotorial och resepass till riksens bergverk» utsända från Bergskollegiet. Bland dessa må nämnas: 1724 Anders Tuhnberg, som efterträdde honom som bergmästare; 1725 Erik Stockenström, som slöt sin bana som riksråd och grefve (se sid. 34); 1733 Daniel Tilas, landshöfding och friherre, bekant som bergsvetenskapsman, historisk och genealogisk samlare [2], m. fl.

Under Christiernins tjenstetid blef *krutet* småningom ganska allmänt begagnadt vid grufbrytningen. Början dermed gjordes redan under före-

[1] Detta är den vanliga uppgiften. I Nora församlings dödbok säges dödsdagen vara 2 Oktober. Likbegängelsen firades i Nora 25 i samma månad, hvarefter liket fördes till Falun.

[2] Om *Daniel Tilas*, se Noraskog I: 316. — På Klacka och Stribergs grufting vid Ringshyttan 1733 $^{26}/_{4}$, »uppviste auskultanten välborne hr Daniel Tilas det af K. M:ts och Riksens höglofl. Bergskollegio honom meddelte promotorial och resepass till de inrikes bergverken af d. 3 April 1732, som upplästes, hvarefter hr Tilas uppå dess begäran till en ledamot uti rätten antagen blef och således den vanlige domareeden aflade».

trädarens tid, hufvudsakligen i Pershytte grufvor, der man 1723 hade kommit så långt dermed, att det i tingsprotokollet heter att bergsmännen »betjena sig mycket med bergsprängning af borrning och krut», men denna nyhet tog naturligtvis bättre fart sedan Bergskollegiet genom cirkulär 1726 $^{30}/_{4}$ uppmanat samtlige bergmästare »att tillhålla vederbörande att bruka sprängning i jerngrufvorna hvarest det, utan deras vanstyrka, kunde låta sig göra». Trots denna påstötning gick det dock skäligen långsamt med den nya metodens allmänna införande, ett förhållande som i forna dagar var ganska vanligt med alla nyheter. Sålunda var det först efter många föreställningar som Christiernin lyckades förmå »grufvornas sexmän och gemene bergslagen att ändtligen måtte byggas *hus öfver konsthjulen*, hvarigenom de blifva mycket konserverade, som ock vattnet derigenom besparas, när hjulen alltid äro täta och intet af torka gistna och sönderfalla». För öfrigt fick bergmästaren vid hvarje grufting oupphörligt erinra bergsmännen om vidtagande af än den ena än den andra åtgärden till den allmänna och enskilda »hushållningens» förbättrande. Än åtvarnades de att »mycket sparsamt och rätt umgås med sina skogar, att ingen vårdslöshet dervid måtte förspörjas, utan att all ting toges uti akt, helst som skogen, näst grufvorna, äro endaste medlen till bergslagens upprätthållande». Än gälde det att utforska »hvad rätta orsakerna månde vara till den excessive dyrheten, som nu (1724) öfverallt förspörjes på jernmalmen». Än förmanades till sträng hushållning med »konstvattnet»; än fick rätten »tillfälle att förbjuda allt ölmångleri vid och omkring grufvorna», än att gifva föreskrifter om de »vanliga bönestunderna vid grufvorna», huruledes »bönen dagligen borde ske, med andakt och i gudsfruktan», och att »gruffolket måtte tillhållas bönen samdrägtigt med andakt bevista och icke, när den påstode, gå ute på grufbacken och hafva något oanständigt väsende för sig», hvaröfver stundom klagades. Med ett ord, om allting, så i stort som smått, skulle bergmästaren draga bekymmer och tingsprotokollen äro jemväl öfverfylda med råd, förmaningar och varningar i dessa och likartade frågor.

På sätt redan blifvit nämdt gälde det en gång att utforska orsaken till jernmalmens »excessiva dyrhet». Detta borde ju snarare ha varit en fördel, att få väl betalt för malmen, men hela undersökningsprotokollet är en genomgående klagovisa deröfver att mycket annat också blifvit dyrare. Visserligen hade malmen några år förut kunnat köpas för 3 daler, högst 5 daler kpmt för ett lass, men nu kostade lasset 7, 8 à 9 daler, ja någon hade till och med fått 12 daler. Orsakerna härtill föregåfvos vara: 1) att i förtiden varit flera grufvor, hvarföre det ej vore underligt om nu, sedan på malm existerat större brist, han stigit till högre pris; 2) att veden blifvit dyrare för den långa vägen, som de måste honom hemta, så att de nu nödgas betala för skifvan eller $^{1}/_{4}$ stafrum 4 daler, der de tillförene allenast 1 daler 16 öre och ibland mindre derför gifvit; 3) att arbetsfolket blifvit dyrare, så att man nu måste lega dem för nästan dubbelt högre lega än tillförene, och der de så dyrt ej blifva betalte, så stå de ej att finna; 4) att lädret blifvit dyrare, som till pumpar och linor brukas; 5) att gruffogdarnes lön ökats i proportion mot grufvornas större besvärlighet, så att om de intet få den lön de påstå, kunna de dem intet behålla; och 6) beklagade sig bergsmännen alla med en mun, det uppfordringen på någon tid blifvit långt besvärligare och kostsammare än

tillförene. Såsom en ärad läsare behagade finna voro forna dagars bergsmän nästan lika skickliga att sjunga jemrande klagovisor som nutidens... Men denna konst har förmodligen, lika som mycket annat, gått i arf under seklernas lopp!

Ännu en bild må det tillåtas att framdraga från denna tid. Med anledning af ålagd accis å bränvinshandel m. m. förestälde vederbörande sig att försäljning af bränvin vid grufvor och hyttor för dervarande arbetspersonals behof skulle vara ganska vanlig och i följd deraf större accisinkomst således vara att påräkna[1]. Saken gjordes till föremål för undersökning vid gruftingen; men i protokollet för Klacka och Stribergs grufting vid Fåsjöhyttan 1734 $^{8}/_{6}$ heter det härom: — — »ty gjorde uppå tillfrågan och allvarsam föreställning alla i gemen den enhälliga berättelse, att uti detta tingslag äro inga andra grufvor än sådana, som bergsmännen sjelfva låta bryta, antingen med egna lagstadda hjon, som gå till dess disk och duk, eller ock af annat torparefolk i orten, som hålla sig sjelfva mat och dricka, utan att någon bränvinsbrännare är vid grufvan, som bränvin till dem försäljer, och hvad gruffogden angår hålla intressenterne honom hvar sin vecka, så länge grufbrytningen påstår; men vid hyttorna njuta masmästare, uppsättare och hyttedrängar mat, dricka och bränvin af dem som dygnetals blåsa, det må vara ett eller flere dygn, och är således icke heller vid dem någon bränvinssalu, utan bränner allenast bergsmannen hvar och en till husbehof, hvarefter ock accisen efter förordningen erlägges.»

Christiernin var mycket flitig och arbetsam och satt nästan alltid self sina ting, till och med ännu i sin sena ålderdom. Omkring 1725 inköpte han och bosatte sig å egendomen Knutsberg, der han ock sedermera afled. Efter den eldsvåda, som 1731 $^{29}/_{4}$ öfvergick Nora stad med kyrkan, förärade han till kyrkogårdshägnaden ett par stora jerngrindar, som fordom funnits vid vestra ingången, på hvilka stått ett förgylt P C med krona öfver[2]. Dessa grindar äro antagligen desamma, som ännu begagnas vid Bergsängs gård.

Christiernin blef 1708 gift med *Emerentia Lybecker*, i hennes 2:dra gifte, f. 1681 $^{18}/_{12}$, † 1735 $^{7}/_{1}$; dotter af bergmästaren Harald Lybecker och Emerentia Runsvik, samt enka efter markscheidern Samuel Buschenfelt. Hon var syster till den förut omtalade bergmästaren Hans Filip Lybecker i Nya Kopparberget (sid. 37).

Barn, som hittils äro kända:

Harald Christiernin, f. 1711 $^{29}/_{9}$; auskultant i Bergskollegium 1733 $^{17}/_{3}$; bokhållare vid Jäders bruk 1736, vid Risshytte bruk 1738; vice bergsfogde i Östérbergslagen 1741 $^{6}/_{5}$; bergsfogde i Vesternorrland 1744 $^{1}/_{6}$; seder-

---

[1] Enligt § 3 i bränvinsaccisförordningen 1731 $^{21}/_{7}$ var föreskrifvet, att »antalet af personerne vid alla bruk, grufvor, manufakturier samt faktorier på landet, ehvad namn de hafva, böra efter mantalslängden taxeras till 1 daler kpmt bränvinsaccis om året för hvar person och arbetare, som vid slike bruk och verk göra tjenst, och likmätigt 3 § ej få tillstånd att bränna; börandes manufakturisten, bruksidkaren eller den, som brånvinet för dem tillverkar och utsäljer, denna afgiften, såsom den der redan på sjelfva varan stannar, till kronan erlägga och betala, jemte 2 daler smt för hvar panna han dertill nyttjar, men hafve dock ej makt sitt tillverkade bränvin till andra än till bruksfolket att försälja, vid 20 daler smt:s plikt till angifvaren, med mindre han ej derför betalar en särskild saluaccis.»

[2] Se härom Noraskog I: 262.

mera vice bergmästare i Vestmanland och vice advokatfiskal i Bergskollegium; † 1791. — Gift 1) med *Anna Katarina Petré;* 2) med *Maria Charlotta Laurin.* Sonen i 2:dra giftet *Harald Christiernin,* adlad *af Christiernin,* f. 1751, »var en utmärkt skicklig och käck sjöman», afled som konteramiral och kommendant i Karlskrona 1799.

Brita Christiernin.

Emerentia.

Apollonia.

Magdalena.

Andrietta Johanna, gift 1744 $^{29}/_{7}$ med löjtnanten och regementsqvartermästaren *Karl Gustaf Taijarden,* å hans boställe i Fellingsbro[1].

Beata.

Anna Maria, gift 1736 $^{5}/_{2}$ med *Kristian Christiernin,* bruksförvaltare vid Stadra 1731—1738.

Märta Charlotta[2].

Anders Tuhnberg Olofsson, en son till kyrkoherden i Toresund (Södermanland) magister Olaus Nicolai Tuhnberg och hans fru i 2:dra giftet Margareta Leufstadia, var född 1697. Efter att ha genomgått Strengnäs gymnasium blef Tuhnberg student i Upsala 1716 $^{24}/_{4}$ och magister derstädes 1722 $^{13}/_{6}$, hvarefter han egnade sig åt bergshandteringen[3]. Han blef sålunda auskultant i Bergskollegium 1722 $^{12}/_{10}$; erhöll 1723 $^{28}/_{3}$ promotorial och resepass till rikets bergverk, antogs s. år $^{14}/_{8}$ vid kollegii protokoll »de ord. notarierne till hjelp»; tjenstgjorde 1724 som notarie och biträde hos sin företrädare Christiernin; förordnades till extra ord. notarie i Bergskollegium 1725 $^{18}/_{2}$, till ord. notarie 1729 $^{2}/_{12}$, till advokatfiskal 1736 $^{1}/_{6}$, å hvilken syssla han dock icke erhöll fullmakt förr än 1739 $^{24}/_{3}$; utnämdes 1740 $^{18}/_{2}$ till bergmästare i Nora och Lindes bergmästaredöme, med rätt att fortfarande behålla advokatfiskals karakter och heder, samt 1752 till extra ord. assessor med säte och stämma i Bergskollegium; † ogift på det åt honom inköpta bostället Knutsberg 1758 $^{23}/_{11}$, 61 år gammal, »allmänt saknad» som det heter i kollegiets auskultantbok.

En af Tuhnbergs efterträdare, Bergensköld, yttrar om honom, att »han hade till sitt symbolum *intet är vackrare än ordning,* och det hade han på grekiska språket låtit måla med förgylda bokstäfver öfver sin bokhylla i embetskontoret[4]; och efter denna princip utförde han sitt värf med

[1] En son till den namnkunnige prosten Andreas Taijard i Munktorp. Af dessa makars barn blef sonen *Gustaf Adolf Taijarden* prost och kyrkoherde i Skinnskatteberg, der han afled 1821. *Muncktells* herdaminne I: 387.

[2] De knapphändiga uppgifter, som här meddelas om bergmästaren Christiernins barn, äro hemtade ur Nora församlingars äldsta kyrkoböcker. De utgöra i all sin ofullständiga torftighet särdeles talande exempel, huruledes denna gren af kyrkoförvaltningen handhades under prosten Torners embetstid.

[3] Tuhnbergs magisterdiplom, som är tryckt på pergament och undertecknadt af »*Israel I. Nesselius,* Græc. Lit. Prof. et Ordin. in his solennibus Acad:æ sacris Promotor», tillvaratogs af utg. sommaren 1872 vid ett auktionstillfälle i f. d. Swartz'ska gården i Nora, tillika med åtskilliga andra »gamla papper», rörande kronofogdarne Peter Mozelius och Erik Swartz. Hela den i en vrå liggande pappershögen var afsedd att förpassas i — soptunnan, hvilket här må nämnas blott som ett enda exempel, med hvilken pietet man stundom vårdar gamla handlingar och — gamla minnen!

[4] Tuhnberg ansågs vara mycket lärd, särskildt i grekiskan. Den omtalade hyllan finnes ännu qvar i arkivet på Knutsberg.

önsklig framgång, hvartill han hade så mycket lättare, som utom det han som domare och styresman egde hjelp af embetets myndighet, *så hade grofhyfveln gått före*» ... Med de sista af utg. kursiverade orden åsyftas den uppfostrande verksamhet bland bergslagsbefolkningen, som den bekante prosten Torner under sin verksamhetstid (1694—1740) inom orten skall ha utöfvat. Ehuru det utan tvifvel ligger en öfverdrift i omdömet angående den sistnämdes »uppfostringsverk» — ty en despot som Torner, hvilken på samma gång nästan blifvit en typ för oordning och oreda, både som husfader och embetsman, kan ej ha varit synnerligen lämplig som uppfostrare — så utgör detta omdöme tillika ett orättvist underskattande af den i alla afseenden nyttiga och gagneliga verksamhet, som Tuhnbergs embetsföreträdare, hvar efter annan, under loppet af ett århundrade, utöfvat så väl på befolkningen i allmänhet som på »handteringen» i synnerhet. Tuhnberg fortsatte med nit och framgång den uppfostrande och ordnande verksamhet, som hvar och en af hans företrädare satt en heder uti att fullfölja och att efter sin tids sed och åskådningssätt fullkomna. Och samma omdöme kan utan egentlig inskränkning egnas äfven hans efterträdare. Bergslagen har »alltid blifvit hugnad med embetsmän och domare, som rest sig sjelfva ärestoder, genom skicklighet, kunskaper och rättvisa, uti samtida underhafvandes hjertan och efterkommandes tacksamma minne», yttrade med full sanning den äldste sexmannen — Anders Bengtson i Kåfalla — till Samuel Troilius, när denne vid 1791 års bergsting för första gången intog sin plats som bergslagens domare och styresman. Och det torde kanske vara någonting ytterst ovanligt, att i en så pass lång kedja af embets- och förtroendemän som den ifrågavarande bergmästareserien, finna alla länkarne af samma ypperliga och gedigna halt, hvilken i alla tider just varit ett utmärkande drag för — Norajernet. Det är dock så. Naturligtvis måste man alltid taga hänsyn till hvarje särskild tidsålders olika skaplynne vid bedömandet af hvars och ens verksamhet, men utg:s omdöme grundar sig uteslutande på det intryck, som studiet af bevarade handlingar och skrifter kunnat lemna och icke på mer eller mindre sannolika hörsagor.

En af de första förändringar, som Tuhnberg fick genomförd, var en annan ordning för de hittills s. k. gruftingen. På hans förslag och sedan »alla vederbörande» blifvit hörda, utfärdades 1742 $^{5}/_{3}$ det kungliga bref, hvarigenom förordnades, att, i stället för tre särskilda grufting med Pershytte, Dalkarlsbergs, samt Klacka och Stribergs gruflag, ett enda »ordinarie *bergsting*» med alla tre skulle hållas i Mars eller April årligen i Nora stad[1]. Härvid skulle dock hvarje gruflag, »så snart de på en gång hört förordningarne» uppläsas, erhålla sin vissa dag, dock på det sätt, att det gruflag, som »först kom fram» det ena året, blefve sist det följande, hvarjemte Stribergs och det dermed förenade Nybergs gruflag skulle få »sin särskilda dag». I öfrigt skulle bergmästaren så ofta nödigt pröfvades eller någon angelägenhet det fordrade, med bergsmännen hålla samman-

[1] *Hjulsjö* socken, som småningom blifvit ansedd som särskild bergslag, räknades från 1740 till Nya Kopparbergs och Grythytte bergmästaredöme. — *Karlskoga* bergslag, utom den obetydliga del deraf som ännu under innevarande århundrade lydde till Nora-Lindes bergmästaredöme, hade redan någon tid förut blifvit förenad med Vermlandsdistriktet.

komster och stämmor vid grufvorna angående hushållningen, deras rätta brytning eller hvad eljest dem kunde röra.

Med nyssberörda förordning förlorade de hittils varande gruftingen sin mest kännetecknande karakter, att tillika vara bolagsstämmor för de olika gruflagen. De nya »bergstingen» upptogos till hufvudsaklig del med rättegångsfrågor i bergsangelägenheter. Derjemte behandlades ärenden af mera allmän ekonomisk natur, rörande såväl hyttor som grufvor o. s. v. Bergmästarens och bergsfogdens hittils nästan obegränsade inflytande på de många gruflagens enskilda angelägenheter blef småningom jemförelsevis ganska ringa; »sexmans»-väldet vid grufvorna blef i stället så mycket större, tills detta i sin ordning, 100 år senare, undanträngdes. De forna gruftingen öfvergingo till »samtal» eller stämmor vid de särskilda grufvorna, och det var endast vid särdeles vigtiga tillfällen, då en besigtning var nödig eller ett derpå grundadt domslut behöfde göras, som bergmästaren sammankallade det ena eller andra gruflaget vid sjelfva grufvan.

Det *hammarting*, som förut under en längre tidrymd, omkring 60 år, oafbrutet hållits vid *Skärmarboda*, för behandling af de inom norra delen af bergmästaredömet belägna brukens och dervid anstälda bruksfolkets tvistemål och angelägenheter, flyttades från och med år 1741 till *Nora stad*, en åtgärd, som onekligen för både domare och parter lände till fördel, i synnerhet som dessa hammarting stundom kunde pågå hela veckan och deröfver. Sedermera föreskrefs, genom k. bref 1806 $^{10}/_{6}$, att »det så kallade Nora hammarting» skulle upphöra och att de dervid förefallande rättegångs- och ekonomimålen skulle fördelas på de ordinarie bergstingen inom bergmästaredömet.

Det skulle blifva allt för vidlyftigt att här uppräkna alla de af bergstingsrätten under Tuhnbergs tjenstetid »vidtagne och påbudne författningar» till befrämjande af ordning och skick inom bergshandteringens olika grenar. Några må dock antydas. För tackjernsblåsningarna stadgades 1745 $^{12}/_{3}$ en särskild ordning, afseende ett närmare och bättre reglerande af hytteintressenternes inbördes rättigheter och skyldigheter. Denna stadga kompletterades 1748 $^{7}/_{4}$ med en annan, hvarigenom särskilda uppsyningsmän förordnades vid de olika hyttorna för att hafva tillsyn öfver rostbränningen — som ända till medlet af innevarande århundrade skedde i särskildt murade gropar — »ibärningen» i hyttan af malm och kol, samt öfver brukningen i allmänhet, och hvilka uppsyningsmän det äfven skulle åligga att hos vederbörande angifva »om någon emot ordning och hyttelagets bästa handlade». Hyttelagen förbjödos äfven 1741 $^{20}/_{6}$, vid 20 daler smt vite, att antaga någon masmästare eller uppsättare från annat bergmästaredöme, så länge man icke kunde visa »brist på egne skicklige arbetare». Likartade stadgar, stundom kallade »unionsreglor», utfärdades jemväl för särskilda gruflag, hvari noga bestämdes de särskilda åligganden grufvans föreståndare, intressenter, fogdar och arbetare hade att iakttaga och fullgöra. Grufarbetarnes förhållanden voro i synnerhet föremål för många ordningsföreskrifter: »intet grufhjon fick, vid 10 daler smt vite, med sig på arbetet taga vaggebarn eller andre hvilka fordrade eftersyn»; vid samma vite var äfven förbjudet att antaga gruffogdens hustru till arbete i den grufva, »hvaruti mannen hade uppsigten»; enahanda vite var ock utsatt för det grufhjon, »som sjelfsvåldigt från arbetet uteblef eller derifrån bortgick innan arbetstimman upphörde». Man sökte äfven reglera arbets-

lönerna vid grufvorna, hvilka »ständigt stegrades». Sålunda förböds vid 1757 års bergsting, vid 20 daler smt vite, »så väl bergsman att för en hel del, arbetstiden räknadt ifrån valborgsmessan till mikaeli, gifva, som grufhjonet att taga mera än 120 daler kpmt, jemte vanlig städsel, eller ock 1 daler kpmt för hvarje arbetsdag», under hvilken aflöning de förut vanliga sko-, mjöl- och matskottspengarne skulle vara inbegripna. Derjemte stadgades en särskild plikt af 2 daler smt för hvarje arbetsdag hjonet försummade, utom skyldighet att »uppfylla» dagsverket.

Jemväl skogshushållningen gjordes till föremål för åtskilliga ordningsföreskrifter utöfver hvad gällande författningar i allmänhet stadgade. Likaså undgingo ej bruksegare och hammarsmeder den noggranna och vaksamma tillsyn, som Tuhnberg å embetets vägnar egnade bergshandteringen i öfrigt. Och, för att sluta denna anspråkslösa teckning af hans verksamhet, här må ytterligare anföras ur den ofvan anförda sexmannens tal: »hvilken af oss finnes, hvars varma hjerta för bergslagens väl ej röres, då han påminner sig en Tuhnberg! Denne omskapare af skick och ordning i bergslagen; denne rättvisans stränge beskyddare: han lefver än ibland oss, han lefver så länge Nora bergslag eger lif och varelse!» [1]

Det säkraste bevis att Tuhnberg både som embetsman och menniska tillvunnit sig allmän högaktning och tillgifvenhet, är inköpet af Knutsbergs dåvarande egendom till »ett ständigt boställe» så väl för honom som för hans efterträdare, att »man efter man tillträda och nyttja». Tuhnberg hade inköpt denna egendom af sin företrädares arfvingar och så mycket påkostat densamma, »både hvad egorna och åbyggnaden angick», att den med fog kunde sägas »vara en eller annan gång mera värd» då den 1748 $^{2}/_{3}$ för 24,000 daler kpmt såldes till boställe än då Tuhnberg köpte egendomen. Medel till boställsköpet insamlades genom allmän subskription inom bergmästaredömet, på det sätt, att bruksegarne lemnade 100 daler kpmt för hvarje härd och bergsmännen af hvarje hyttelag från $2^{1}/_{2}$ till $10^{1}/_{2}$ skeppund tackjern — de flesta hyttorna lemnade 6 skepp. —, hvilken senare insamling inom Nora bergslag inbringade omkring 130 skeppund, till ett värde af 2,300 daler. Till ett mera varaktigt minne af hela denna transaktion, är det utg:s afsigt att framdeles meddela rörande Knutsbergs boställe åtskilliga handlingar så väl från äldre som nyare tid. Efter hvad som nyligen varit nära att hända, nämligen vid 1885 års riksdag, då statsverket ville tillgodoräkna sig boställets afkastning, torde ett dylikt publicerande möjligen i en framtid lända till nytta.

Karl Bulich. Angående hans härkomst har ingen annan upplysning kunnat vinnas än att han till börden varit skåning. Födelseåret är äfven okändt. Han blef auskultant i Bergskollegium 1734 $^{21}/_{5}$, extra ord. notarie derstädes 1739 $^{11}/_{4}$; utnämdes 1746 $^{11}/_{6}$ till bergsfiskal vid Sala silfververk och till bergmästare efter Tuhnberg 1759 $^{20}/_{8}$.

Till sistnämda befattning torde han dock ej ha varit fullt lämplig. Det vill synas som om han saknat nödig kraft att upprätthålla sina företrädares traditioner. Innan kort hade äfven oordningar och sjelfsvåld af hvarjehanda slag »inritat» sig både vid grufvor och hyttor. Det ingenting mindre än smickrande omdöme öfver hushållning och förvaltning inom bergslagen, som uttalas i Bergskollegiets, på grund af hållen kom-

[1] Detta tal finnes i sin helhet intaget bland bilagorna.

missionsundersökning, 1764 $^{22}/_{11}$ aflåtna vidlyftiga bref, och hvarom på annat ställe blifvit taladt[1], torde näppeligen någon annan än Bulich kunna tillgodoräkna sig. Han tröttnade ock snart på den under dåvarande bekymmersamma konjunkturförhållanden mer än vanligt mödosamma befattningen som bergslagens styresman, och genom k. bref 1766 $^{20}/_{11}$ blef det af honom aftalade tjenstebytet med efterträdaren Bergensköld faststäldt, hvarigenom han erhöll den mera lugna, men samma heder och anseende åtföljande protonotarietjensten i Bergskollegiet. Men redan 1768 $^{10}/_{2}$ erhöll han på sin egen önskan afsked från sistnämda, till indragning då mera bestämda tjenst, mot åtnjutande af halfva lönen som pension, hvarjemte han, förmodligen såsom en ytterligare uppmuntran hugnades med assessors namn och heder. Kort derefter och knappast hunnen i åtnjutande af vare sig det ena eller andra[2], afled Bulich s. år $^{13}/_{8}$, inemot 60 år gammal, på Knutsberg, der han då tillfälligt vistades. Han var ej gift.

Erik Bergensköld, son till bergsrådet Erik Esberg, adlad Bergensköld, och Hedvig Tersmeden, blef född 1733 $^{28}/_{9}$. Redan 1749 $^{3}/_{4}$ hade unge Erik »erhållit veniam auscultandi» i Bergskollegium, men först 1751 $^{26}/_{9}$ aflade han sin ed; blef extra ord. notarie derstädes 1753 $^{1}/_{12}$, ord. notarie 1758 och »protonotarius» 1761. Erhöll genom byte med Bulich och i anseende till »vista prof af tillförlåtelig insigt och skicklighet uti de till bergmästarebeställningen hörande stycken samt städse betygadt välförhållande» 1766 $^{20}/_{11}$ k. fullmakt å samma beställning; hugnades 1787 med heder och värdighet af bergsråd; † 1791 $^{3}/_{2}$, nära 57 $^{1}/_{2}$ år gammal, på Knutsberg[3].

I likhet med sina företrädare var Bergensköld under sin 24-åriga verksamhet som bergmästare ett mönster för en pligttrogen och nitisk embetsman, egande tillika ett ordningssinne som nästan gränsade till pedanteri. Att han derjemte var skicklig i sitt kall intygas till fullo af de många för den tidens förhållanden nyttiga och kloka åtgärder, som till bergshandteringens utveckling och förkofran i alla riktningar tid efter annan vidtogos. De talrika »författningar», resolutioner och föreskrifter, som af Bergstingsrätten under hans ordförandeskap utfärdades dels för

---

[1] *Noraskog* III: 380.

[2] Såsom ett exempel på att man äfven i forna tider kunde söla med expeditioner må nämnas, att ehuru det k. brefvet om Bulichs afsked med assessors karakter är dateradt 10 Februari, ankom detsamma till Bergskollegiet först 13 Juli, eller jemnt en månad innan Bulich dog.

[3] Bergsrådet Erik Bergensköld härstammade från en nerkisk slägt, hvars förste säkert kände medlem magister *Andreas Laurentii Edsbergius*, f. bondson i Edsbergs by och socken, var kontraktsprost och kyrkoherde i Kumla och Halsbergs pastorat när han dog 1685 $^{1}/_{5}$. Dennes son, *Zakarias Andreæ Esberg,* magister och teol. doktor, var hofpredikant och kyrkoherde i Riddarholmens församling när han 1708 utnämdes till biskop i Vexiö, men han afled s. år $^{26}/_{6}$ vid Medevi helsobrunn innan det ens för honom och allmänheten blifvit bekant att han utnämts till biskop. Under sin presterliga tjenstgöring i Stockholm var han för sina predikogåfvor så omtyckt, att folket trängdes för att få höra honom. Han hade 2:ne söner: *Erik Esberg,* f. 1699, † 1769, assessor och bergsråd, nämd här ofvan; och *Karl Henrik Esberg,* f. 1700, † 1779, hofrättsråd och vice president. Båda bröderne adlades 1751 $^{22}/_{11}$ med namnet *Bergensköld.* Af den äldre brodern Eriks söner blef *Erik Bergensköld* bergmästare i Nora och *Karl Bergensköld,* f. 1736, † 1808, häradshöfding i Kumla, Askers, Hardemo m. fl. härad, och erhöll lagmans titel. Den sistnämdes son *Erik Johan Bergensköld,* justitiekansler, var landshöfding i Örebro län 1835—1856. — Ätten utgick på manssidan 1867.

bergslagen i allmänhet och dels för särskilda hytte- och grufvelag, äro talande vittnesbörd om hans nitälskan för skick och ordning inom bergslagens allmänna och enskilda hushållning. Att här redogöra för dem alla eller endast för ett fåtal, är så mycket mindre nödigt, som de vigtigaste utdragen deraf numera finnas i tryck tillgängliga[1]. Ur synpunkten af vår tids ändrade och utvecklade industriförhållanden torde visserligen åtskilliga af ifrågavarande författningar förefalla något småsinnade eller vittnande om en viss kortsynthet för att kunna sägas vara till handteringens verkliga gagn, men samtiden uppskattade dem annorlunda och den gamle sexman, som förut blifvit citerad, förklarade sig jemväl »prisa Bergenskölds mångåriga och oförtrutna nit, samt hans kloka och goda författningar inom denne bergslag, hvaraf vi redan smakat frukten, men hvilken efterkommande skola skörda med ymnighet».

I sin egenskap af bergslagens domare var Bergensköld sjelfskrifven ledamot af Nora församlingars kyrkoråd, hvilket i forna tider var kommunens enda förvaltningsmyndighet. Han deltog dessutom ganska flitigt och kraftigt i många andra ortens och isynnerhet kommunens angelägenheter. Han var sålunda mycket verksam för en mera ordnad och förbättrad fattigvård, så mycket nödvändigare under en tidpunkt, då den fattige vanligen saknade annan utväg än att taga till »käppen och säcken», eller att från dörr till dörr anropa bättre lottades barmhertighet. Det var i verkligheten Bergenskölds förtjenst att socknen erhöll ett fattighus vid Hagby, af hvars tillvaro orten haft nytta och gagn ända till våra dagar[2]. Han intresserade sig ock lifligt för en förbättrad folkupplysning, och rätt många »barnalärare» omtalas från denna tid, äfven om deras kunskaper vanligen inskränkte sig till det minsta möjliga. Likaså var han den kanske verksammaste för att bereda en bättre helso- och sjukvård, genom anskaffande af en mer än förut fast anställd läkare inom orten, hvilken till väsentlig del aflönades genom de bidrag han lyckades utverka af de större grufbolagen[3]. Det nuvarande komministerbostället, $^1/_4$ mantal i östra Sund, inköptes för församlingens räkning i följd af Bergenskölds derom framstälda förslag och sedan erforderliga medel på frivillighetens väg blifvit insamlade[4]. Han ifrade ock mycket för inrättande af ett spanmåls- eller »sädesmagasin», men utan framgång. Den tidens bergsmän hyste den uppfattningen, att en dylik inrättning icke skulle öka bergslagens tillgångar, »utan endast i en knapp vändning lätta den fattiges tillgång att mot dryg ränta få låna», och allt hvad lån hette var för dem i allmänhet en styggelse. Bergslagens nyss bildade malmöreskassa, som genom bergsfogden Bergströms oredlighet var nära att gå alldeles förlorad,

---

[1] »Om *Noraskog*», 1 delen, hvars senare afdelning af Bergenskölds beskrifning öfver Nora bergslag nästan öfverflödar af dylika författningsutdrag, unionsregler, fogdeinstruktioner o. s. v.

[2] Fattighuset såldes 1867, såsom varande olämpligt för sitt ändamål. Köpesumman utgjorde 419 kronor 90 öre. Byggnadsplatsen, i närheten af Hagbybron, återgick till Hagby gård mot en särskild godtgörelse af 300 kronor. — I stället uppfördes ett nytt sjukhus i Nora stad.

[3] Genom k. bref 1785 $^{13}/_7$ faststäldes den mellan Nora stad och bergslag kort förut ingångna föreningen om aflöning åt en läkare till ortens betjening.

[4] I kyrkans arkiv finnes en af Bergensköld upprättad fullständig redogörelse angående både insamlingen till och köpet af detta komministerboställe, en redogörelse till hvilken utg. framdeles vill återkomma.

bragtes åter på fötter, men delades samtidigt mellan de särskilda tingslagen, hvarigenom ett mera verksamt gagn deraf ganska väsentligt inskränktes. På särskild anmodan af länets höfding organiserades 1775 af Bergensköld »Nora hushålls sambälle», hvars första uppgift omfattade att bereda en bättre vård och uppfostran åt fattiga och kringvandrande barn samt att vidtaga åtgärder för »ungdomens inöfvande i allehanda hushållsslöjder». Detta samhälle, som kan sägas vara en föregångare till vår tids »hushållningsgillen», ledde väl till åtskilliga nyttiga uppslag, men intresset derför bortdog ganska snart och då tröttnade äfven »samhällets» ordförande.

Bergensköld deltog föga eller intet i sin tids politiska strider, oaktadt han från faderns död 1769 var hufvudman för ätten och således sjelfskrifven ledamot af riddarhuset. Han bevistade nämligen blott en enda riksdag, 1771—72, ty vid de öfriga som derefter inföllo var ätten representerad af annan medlem. Ytterst lojal till sina tänkesätt var han för öfrigt ett barn af sin tid och ville gerna sätta sitt anseende såsom »välboren» embetsman högre än det för hans personliga ställning inom orten var behöfligt. Hade han lefvat i vår tid skulle man kunnat om honom säga att han varit aristokrat, detta ord dock taget i sin ädlaste bemärkelse. I alla förhållanden var han dock en ärans man och förtjenar emellertid att af bergslagen bevaras i ett tacksamt minne.

Ett värderikt minne af sin nitiska verksamhet har Bergensköld efterlemnat i den af honom författade beskrifningen öfver »*Nora bergslag* vid 1784 års slut». Okänd för alla utom ett försvinnande fåtal, låg den begrafven i arkivens gömmor i 90 år, eller till dess densamma för 14 år sedan offentliggjordes i tryck. Denna beskrifning, samtidig med den mera bekanta af Johan Fredrik Bagge författade beskrifningen »om uppstaden Örebro», har numera fyllt sitt första sekel, och det må derför tillåtas att med några ord erinra om densammas tillvaro.

Väl är det sant, att Bergensklölds beskrifning »är affattad uti en lika egendomlig som gammaldags stil», men det är ock visst, att den »innehåller icke blott förträffliga och fullt säkra upplysningar om bergshandteringen i denna ort utan äfven goda skildringar af folkets seder och bruk», och man har derför ansett att den borde »blifva en säker grundval till en ny och fullständig beskrifning öfver denna bergslag». Olyckligtvis har denna senare åsigt hittils stannat vid en from önskan, som först en sent kommande tid möjligen kan få se uppfyld. En sådan beskrifning, om den skall fylla måttliga anspråk, är nämligen förenad med vida större möda och besvär än man vanligen föreställer sig; den är till och med vida mödosammare än »månget under storslagen titel och med stora anspråk framträdande alster af det moderna bokmakeriet». Det bör således icke vara underligt att dylika skildringar af nutidens lärde äro så sällsynta, och det bör ej heller, under slika omständigheter, väcka förundran att »den äldsta af våra fornminnesföreningar», för hvilken åtminstone denna ortens historia ej borde vara främmande, »nu icke på länge låtit höra af sig» [1].

En särskild tvistefråga, af betydenhet för sin tid, var närmaste an-

[1] *Historisk tidskrift* 1885, sid. 162. — Sedan förestående skrefs har en liten afhandling om »Örebro läns fornminnesföreningars verksamhet 1856—1888» utkommit, hvarjemte anledning förefinnes att den nuvarande föreningen innan kort skall vidare »låta höra af sig». Den verksamhet, som föreningen derjemte under de båda sista åren utvecklat till förmån för »Örebro läns museum», är förtjent af synnerligt erkännande.

ledningen till beskrifningens författande. Det gälde att bevisa hvilka hemman inom bergslagen af ålder varit indelta i hyttelag eller ej. »Det skedde som man kunde, och för att fria efterkommande ifrån ett lika bekymmer», anmodades Bergensköld vid 1782 års bergsting, »att infordra af hvarje hyttelag en omständlig uppgift på dess dåvarande sammansättning och belägenhet, och att sedermera derefter göra en beskrifning», som kunde tjena till ledning vid framtida behof. Denna plan blef sedermera något utvidgad, särskildt med afseende på den vägledning i åtskilliga hänseenden, som arbetet kunde lemna hans efterträdare i embetet. För öfrigt torde man vid detta arbetes närmare bedömande böra erinra sig hvad förf. sjelf yttrar derom: »till tidsfördrif under lediga stunder har jag företagit mig detta arbete, och jag räknar det för belöning och, om jag får tillägga, tacksamhet att läsaren, isynnerhet uti ett tidehvarf härefter, finner, att jag okonstladt och utan någon särdeles möda bjudit till att roa med en teckning, som vid sina tillfällen kan vara nyttig.»

Det är icke utg:s afsigt att här ingå i en detaljerad redogörelse för beskrifningens förtjenster eller — fel. Äfven de senare saknas ingalunda, ty hvem — utom påfven — är ofelbar här i verlden?... Men detta må ej förringa den tacksamhet en ortens invånare otvifvelaktigt bör hysa för det öfvervägande goda, som i beskrifningen framlägges; må den, som dermed icke kan eller vill vara nöjd, i *handling* visa att — han förmår åstadkomma någonting *bättre*...

Under Bergenskölds tjenstetid blef Knutsbergs boställe tillökadt med $^1/_3$ mantal, som inköptes 1778 för 12,000 daler kpmt, hvilket belopp insamlades på det sättet, att bruksegarne inom bergmästaredömet erlade 24 daler för hvarje skeppund hammarskatt. Denna åtgärd vidtogs med anledning deraf, att vid 1776 års storskiftesdelning inom Elfstorps byalag det förut varande bostället $^1/_3$ mantal, befans efter sitt hemmantal innehafva omkring dubbelt mera jord än som vederborde, hvadan det öfverskjutande jordområdet antingen skulle afstås eller ock inlösas. Bruksegarne föredrogo då på Bergenskölds hemställan det senare.

Bergsrådet och bergmästaren Bergensköld blef gift 1768 $^{20}/_{10}$ med sin kusin, *Hedvig Eleonora von Ehrenheim,* f. 1747 $^2/_6$, † 1814 $^{27}/_7$ i Stockholm; dotter af kammarherren och brukspatronen på Malingsbo Karl Gustaf v. Ehrenheim och Sara Regina Tersmeden. Bergenskölds äktenskap var barnlöst.

Samuel Troilius. Härstammande från en gammal prestslägt[1] och yngste sonen af kontraktsprosten och kyrkoherden Magnus Troilius och Margareta

---

[1] Landbofogden på Tidö säteri i Vestmanland *Truls Larsson,* gift med Emfred Unosdotter från Helsingland (båda döda år 1618) var Troiliska prestslägtens stamfader genom sonen Uno, som efter tidens lärda sed utbytte namnet Trulsson mot Troilius. Denne *Uno Troilius,* f. 1586, på farfaderns, bonden Lars' gård Backa i Hyltinge socken af Södermanland, var en man af stora insigter och lärdom, den han utbildat under resor utomlands. Han blef 1618 kyrkoherde i Leksands församling, som han förestod i 46 år, till sin död 1664 och der han vårdade sig om kristendomskunskapens utbredande samt sin sockenkyrkas hushållning och prydande. Gift 1618 med den för sin skönhet och husliga dygder »mycket gätna» Margareta Buræa Zæbrozynthia, prestdotter från Säbrå i Helsingland, mest känd under namnet *Stormoder i Dalom,* f. 1594, † 1657, enka efter hans företrädare i Leksand mag. Elaus Terserus, således styfmoder till biskopen Jöns Elai Terserus, och för öfrigt stammoder för mer än 30 slägter. Med henne hade Uno Troilius 12

Elisabet Svedelius, föddes Samuel i Husby prestgård i Dalarne 1757 $^{2}/_{11}$; efter slutade studier vid Upsala akademi blef han vice notarie vid Stora Kopparbergs grufverätt i Oktober 1777 och auskultant i Bergskollegium 1778 $^{6}/_{2}$; geschworner i Lerbäcks bergslag 1780; bergmästare i Nora och Lindes bergmästaredöme 1791 $^{10}/_{2}$; erhöll titel och karakter af bergsråd 1812 $^{18}/_{2}$; utnämd till riddare af Vasaorden 1817; på grund af hög ålder tjenstfri från 1836, afled han 1841 $^{26}/_{9}$ på Knutsberg, nära 84 år gammal, och ligger, jemte sin 2:dra hustru begrafven å Nora stads södra begrafningsplats. Grafplatsen pryddes i Juni 1884 med ett väldigt malmblock från Asboberget af nära 5 fots höjd samt 2 à 3 fot i genomskärning, uppstäldt å en släthuggen granitkub, 2 ½ fot i fyrkant [1]. Med det enkla namnet TROILIUS utmärkes hvem som gömmes under den egendomliga minnesvården. Må denna lefnadsteckning kunna derom lemna en tydligare och bättre föreställning.

Sam. Troilius.

I det förut anförda yttrande, hvarmed helsningstalet besvarades då Troilius vid 1791 års bergsting tog sitt inträde som bergslagens domare, förekommer äfven denna strof: »Sent komme den dag, som, sedan högädle herr bergmästaren genom sitt goda och rättvisa uppförande

---

barn, 5 söner och 7 döttrar. Den förstfödde af dessa, *Samuel Troilius*, f. 1619, blef 1659 faderns biträde och 1664 hans efterträdare, men afled redan 2 år derefter. I sitt gifte med Margareta Güthræus, prostdotter från Stora Tuna, hade han flera barn, af hvilka äldste sonen *Jakob Troilius*, f. 1657, blef kyrkoherde och prost i Husby församling af Dalarne, der han afled 1717. Han var gift med Kristina Horneman, och af flera barn blef sonen, mag. *Magnus Troilius*, f. 1704, † 1762, sin faders efterträdare som kyrkoherde och prost i Husby. Denne blef 1746 gift med Margareta Elisabet Svedelius, f. 1730, † 1788, dotter till domprosten i Vesterås. Deras yngste son var bergmästaren och bergsrådet *Samuel Troilius*. Efter mannens död blef enkan 1764 omgift med hans efterträdare vid Husby pastorat, mag. Erik Norberg, som dock afled redan 1767, hvarefter hon 1770 ingick sitt 3:dje äktenskap med Johan Martin Muncktell, f. 1713, † 1790, direktör vid bergslagens vedkompani i Falun och derefter vid Grycksbo pappersbruk.

Prosten i Leksand, Samuel Troilii yngre son *Olaus Troilius*, f. 1661, † 1732 som prost och kyrkoherde i Stora Skedvi, och gift med Helena Gangius, prostdotter från Stora Tuna, hvilka båda, mannen i tredje och hustrun i fjerde led härstammade från ofvannämda Margareta Säbråensis, Stormor i Dalom, blef genom sonen *Samuel Troilius* (f. 1706, biskop i Vesterås 1751, erkebiskop 1757, † 1764) stamfader för adliga ätten *von Troil*. — Slägten *Troili* är en tredje utgrening från prosten Uno Troilius i Leksand. — (*Biografiskt lexikon; Muncktells* herdaminne; *Anreps* ättartaflor och »Svenska slägtboken».)

[1] Malmblocket väger 43 centner, sockeln 24 centner, enligt *Nora tidning* n:r 45, för 1884 $^{4}/_{6}$.

vunnit vår kärlek, väckt vår vördnad och stadgat gemensamt förtroende, vill skilja herr bergmästaren ifrån oss och bergslagen.» Denna skilsmessans dag kom verkligen sent: ty fullt ett halft århundrade var han innehafvare af sin tjenst, ett förhållande som redan i och för sig nästan saknar sitt motstycke. När då härtill kommer, att Samuel Troilius derjemte var en den värdigaste arfvinge till de »ärestoder af skicklighet, kunskaper och rättvisa», som hans företrädare Tuhnberg och Bergensköld förstått att resa sig sjelfva »i samtida underhafvandes hjertan och efterkommandes tacksamma minne», så torde man i möjligaste korthet hafva karakteriserat arten och beskaffenheten af den nitiska, pligttrogna och oförtrutna verksamhet han i sitt kall utöfvade. Hans inflytande på ortens och bergslagens angelägenheter var också synnerligen stort — under ett drygt skede af sin tjenstetid var det så godt som enväldigt — och den fördomsfrie granskaren måste göra honom den rättvisan, att hans åtgöranden och handlingssätt ständigt buro prägeln af de allvarligaste bemödanden och det största intresse så väl för handteringens som för det allmännas och den enskildes bästa och välgång. Hans närvaro vid alla företag af någon betydenhet inom orten blef småningom nästan oumbärlig. Han tog äfvenledes en särdeles verksam del icke allenast inom de kommunala bestyrens område, utan jemväl inom hytte- och gruflagens enskilda angelägenheter och hushållning. Man återfinner öfverallt spåren af hans verksamhet i dessa hänseenden såsom medlare, oftast såsom ledare. De vidlyftiga och i de minsta detaljer noggranna stämmoprotokollen, embetshandlingarna och memorialen bära alla vittne om hans outtröttliga arbetsamhet och flit, — egenskaper, hvilka jemväl omtalas med den största beundran af alla, som nu, nära ett halft sekel efter hans död, erinra sig hans personliga omständigheter och förhållanden. I det enskilda umgängeslifvet vänlig och förekommande bemötte han för öfrigt en hvar, som hos honom hade något att bestyra, med välvilja och tillmötesgående, månhända någonting ovanligt under en tid, då man ännu icke torde ha glömt huruledes bergsmännen icke vågade sig in vid bergmästareboställtet eller i kyrkoherdegården »med hatt på hufvudet, utan den aflyftades med det porten öppnades och påsattes intet förr än (vid) återkomsten till gatan» [1]. Denna den slafviska ödmjukhetens och kryperiets tid tillhör numera historien — och äran af att ha brutit denna fördom lärer i första rummet böra tillskrifvas bergslagens dåvarande främste personlighet, bergsrådet Troilius.

År 1793 inköptes för 1,000 rdr bankospecie ytterligare $^1/_2$ hemman i Elfstorps by till utvidgande af Knutsbergs boställe, hvarigenom detsamma numera utgör 1 $^1/_6$ mantal. Köpeskillingen insamlades af bruksegarne på det sätt, att 1 skill. 4 rst. i riksgäldsmynt erlades för hvarje skeppund privilegieradt smide, hvarmed fortsattes under några år till dess det erforderliga beloppet erhållits.

Såsom ett vedermäle af bruksegarnes och bergslagens tacksamhet och välvilja fick bergsrådet Troilius år 1836 emottaga en genom subskription åstadkommen äreskänk, bestående af en större konstnärligt utförd dryckeskanna af silfver med en derå graverad så lydande inskrift:

---

[1] Så lyder Bergensk ölds skildring derom i *Noraskog* I: 6.

»Af
Bruksegare och Hyttelagen
inom Nora och Lindes Bergmästaredöme
till
Bergsrådet och Riddaren Herr
S. Troilius
som ett uttryck af erkänsla och högaktning
för ådagalagdt varmt nit till Jernhandteringens bästa
under en tjenstetid af 45 år som
Ordinarie Bergmästare
den 22 April 1836.»

Någon redogörelse för ifrågavarande tillfälle har icke anträffats; men af en i Örebro tidning n:r 17 för 16 April s. år intagen, af grefve August Anckarsvärd undertecknad kallelse till sammanträde med bruksegarne kan man emellertid finna, att en vigtig fråga jemväl förevarit till behandling samma dag, som den nämda äreskänken blifvit öfverlemnad. Kallelsen är nämligen af denna lydelse:

»Herrar Bruksegare inom Nora och Lindes bergmästaredöme kallas till allmänt sammanträde under Örebro vårmarknad d. 22 April, kl. 11 f. m., å rådhussalen, då föredragningsämnet blifver de föreslagne nya lagarna i och för jernhandteringens bedrifvande, så att, i möjligaste mån åsigterna från bruksegare inom Nora och Linde måtte kunna sammanjemkas till ett bestämdt resultat, innan frågan förekommer vid den till början af Maj månad utsatte extra allmänna sammankomst i Jernkontoret.»

Såsom ett exempel på tidningspressens dåvarande ståndpunkt må nämnas, att hvarken stadens nyssnämda tidning eller, så vidt utg. kunnat finna, någon Stockholmstidning innehåller ens den ringaste notis om det ifrågavarande sammanträdet och hvad dervid föreföll. Man finner endast några torftiga underrättelser om marknadsprisen. Emellertid torde kunna antagas, att det i vårt land sedvanliga festmiddagsätandet med åtföljande officiella och »fria» skåltal icke heller försummades vid det högtidliga tillfälle, då bergsrådet Troilius genom den förenämda gåfvan hedrades af sina medborgare inom bergmästaredömet.

Bergsrådet Troilius var gift 1) 1792 $^{27}/_{9}$ med *Brita Fredrika Burén*[1], f. i Hällestad 1773 $^{2}/_{11}$, † i lungsot 1799 $^{27}/_{6}$ vid Knutsberg och begrafven på Nora stads äldsta kyrkogård, invid kyrkan; dotter af brukspatronen Daniel Burén (en af stamfäderna till adliga ätterna af Burén och Burenstam) och hans 3:e hustru Fredrika Elisabet Adlerhjelm[2]. — 2) 1800 $^{4}/_{11}$ i Arboga med *Ulrika Maria Vestén*, f. derstädes 1778 $^{2}/_{2}$, † 1855 $^{14}/_{3}$ i Örebro, der hon de senare åren af sitt enkestånd bodde; dotter af handlanden i Arboga, brukspatronen Erik Vestén och Dorotea Hellberg.

Barn, alla födda å Knutsberg:

1. *Daniel Magnus Troilius*, f. 1795 $^{5}/_{1}$; egnade sig åt domarevärf och blef slutligen 1831 utnämd till häradshöfding i Tuhundra, Siende och Snäfringe häraders domsaga af Vesterås län; † 1865 $^{6}/_{10}$ i Vesterås. —

[1] Så kallas hon i Nora församlingsböcker. I »Svenska slägtboken» deremot kallas hon *Karolina Fredrika*.
[2] Se *Anreps* ättartaflor I: 358.

Gift 1) med *Adolfina Martina Brunnmark* och 2) med *Maria Theresia Odin.*

1. *Karolina Elisabet Troilius,* f. 1796 $^{3}/_{6}$; sinnessvag och 1848 $^{26}/_{7}$ intagen på Vadstena hospital, der hon afled 1873 $^{31}/_{5}$.

2. *Erik Samuel,* f. 1801 $^{3}/_{10}$, † 1802 $^{24}/_{11}$.

2. *Maria Charlotta Troilius,* f. 1802 $^{30}/_{11}$, † ogift 1859 $^{23}/_{9}$ i Stockholm, under sökande af läkarehjelp, samt begrafven i Nora.

2. *Fredrika Dorotea Troilius,* f. 1803 $^{20}/_{12}$, † 1852 $^{30}/_{1}$ i Gefle och med sin man begrafven derstädes. Gift 1833 $^{15}/_{8}$ på Knutsberg med geschwornern, sedermera bergmästaren i 3:dje distriktet, *Lars Zachrisson,* f. 1802 $^{11}/_{2}$, † 1851 $^{23}/_{5}$ i Gefle. Han tjenstgjorde under 1830-talet flera år som bergmästare i Nora-Lindes distrikt.

2. *Erik Samuel,* f. 1805 $^{14}/_{11}$, † 1806.

2. *Hedvig Katarina,* f. 1807 $^{17}/_{8}$, † 1814 $^{2}/_{9}$ på Knutsberg.

2. *Lovisa,* f. 1810 $^{19}/_{8}$, † 1814 $^{31}/_{8}$ på Knutsberg.

2. *Karl Oskar Troilius,* f. 1813. Se nedan [1].

Karl Oskar Troilius, företrädarens son i hans andra gifte, f. 1813 $^{26}/_{1}$ på Knutsberg. Efter slutad skolkurs i Örebro skola, dit han kom 1823, samt efter enskild undervisning blef han 1827 student i Upsala, hvarest han 1831 aflade hofrätts- och 1834 bergsexamen; blef inskrifven såsom auskultant i Svea hofrätt 1831 och i Bergskollegium 1834 $^{30}/_{6}$, men fortsatte 1834—1835 sina studier vid bergsskolan i Falun och befordrades till andre markscheider 1836 $^{22}/_{2}$.

»Uppvuxen inom en ort, der grufbrytning och jernhandtering utgjorde förnämsta näringskällorna, och under sin nitiska och arbetsamma faders ledning tidigt bekant med dertill hörande studier och arbeten, egnade Troilius de första åren af sin tjenstemannaverksamhet uteslutande åt grufmätningar, anordningar af grufarbeten samt forskningar om malmernas natur och förekomstsätt i flere af rikets bergslager, och deltog i en geognostisk undersökning af Falu koppargrufva åren 1835 och 1836, äfvensom intill 1841 uti den allmänna geologiska undersökning företrädesvis af bergslagerna, som bekostades af brukssocieteten under ledning af bergshauptmannen i Sala J. H. af Forselles.»

Bland dessa geognostiska undersökningar må äfven nämnas den, som 1836 företogs af Dalkarlsbergs grufvor. Den sakrika, om redan mognade insigter och erfarenhet vittnande berättelse öfver denna undersökning, som den unge grufingeniören då afgaf, försvarar ännu sin plats i grufspåltets arbetshistoriska annaler [2], då deremot den undersökningsberättelse, hvilken omkring 20 år senare af en vetenskapsman ex professo blef af-

---

[1] Föregående uppgifter angående bergsrådet Troilii familjeförhållanden äro hufvudsakligen hemtade ur »Svenska slägtboken» af *G. Anrep,* I: 269, 270.

[2] Angående denna förrättning innehåller t. f. bergmästaren Lars Zachrissons relation af 29 Oktober 1837 följande: »Sedan på derom gjord hemställan k. kollegium under den 30 Maj 1836 behagat bifalla, att kostnaderne för en markscheidermätning i Dalkarlsbergsfältet kunde till ett belopp af högst 500 rdr bko få bestridas af Dalkarlsbergs enskilte malmöreskassa, så har en sådan mätning också förlidet år blifvit verkstäld och grufvorne icke endast ånyo ända från dagen blifvit afmätte utan ock en ny grufvekarta öfver detta fält blifvit af andre markscheidern C. O. Troilius författad.» — Fem år senare säges det hårom i en annan relation, att »grufvebrytningen vid Dalkarlsberget har alltsedan år 1836 följt den efter grufvornas då skedda mätning uppgjorda arbetsplan, utan att något ens i dess detaljer behöft förändras».

Karl Oskar Troilius.

gifven och som förmodligen på grund af sitt innehåll blef tryckt i Vetenskapsakademiens handlingar, genom en senare tids årligen upprepade erfarenheter befunnits ega ett tvifvelaktigt värde.

Efter faderns under år 1841 timade död, förordnades sonen att fortfarande förestå hans redan förut ett par år innehafda bergmästareembete; blef 1845 $^{15}/_{5}$ geschworner vid Stora Kopparberget, men tillträdde aldrig denna tjenst, utan fortfor med bergmästareförordnandet intill dess han 1855 $^{23}/_{2}$ utnämdes till bergmästare i det dåmera så kallade sjette distriktet, omfattande i det närmaste samma bergmästaredöme som fadern innehaft, med tillökning af Skaraborgs län.[1]

»Under utöfningen af bergmästaretjensten lärde han sig snart att inse skadligheten af de band, hvarmed det föråldrade privilegii- och beskattningssystemet fjettrade utvecklingen af landets jernhandtering, och bemödade sig, dels genom sådana embetsåtgärder, som lågo inom bergmästarens befogenhet, dels genom till högre myndigheter ingifna förslag, och, under enig samverkan med bergsbruksidkare inom distriktet, att i sin mån bidraga till upplösande af dessa band.»

Genom den 1859 $^{20}/_{9}$ utfärdade k. förordningen angående utsträckt frihet för bergshandteringen lossades de gamla banden fullständigt, ty derigenom upphäfdes så väl förut gällande hammarsmeds- och masmästareordningar som författningarne rörande kolhandel, stångjernssmide och den gröfre jernförädlingen samt öfriga i strid mot nedan anförda bestämmelser varande äldre stadganden. I stället blef nu föreskrifvet, att »masugnar eller hyttor, stångjernsbruk, manufakturverk och alla andra inrättningar, som afse tillgodogörande eller förädling af mineralrikets alster och ej äro såsom handtverkerier att anse, skulle, i afseende å vilkoren för rörelsens utöfning, hänföras till fabriker och således, utan inskränkning i fråga om tillverkningsbelopp eller arbetsmetod, vara underkastade de stadganden, som angående fabrikers anläggning och drifvande, äfvensom beträffande der anstälde arbetare, äro i allmänhet gällande». I öfverensstämmelse härmed och till följd af den frihet, som sålunda blifvit medgifven jemväl för tackjernstillverkningen, skulle den skyldighet till blåsning i hytta eller masugn, som förut ansetts åligga bergsmansjorden, upphöra och de gamla hyttelagen inom tackjernsbergslagerna ej vidare utgöra tvungna föreningar, hvadan äfven lotter i hyttorna kunde utan sammanhang med bergsmansjord förvärfvas och innehafvas. Vid denna utsträckta frihet för bergshandteringen, som blifvit tillämpad från 1 November 1860, fästades slutligen det förbehåll, att vederbörande inom bergslag skulle vara underkastade den inskränkning i bergsmans-

---

[1] Genom Bergskollegii kungörelse 1845 $^{31}/_{7}$, föranledd af k. br. $^{13}/_{6}$ samma år, föreskrefs att Lindes och Ramsbergs bergsfogdedistrikt skulle frånskiljas Nora-Lindes och i stället förläggas till Nya Kopparbergs bergmästaredöme, i följd hvaraf det förra sålunda förändrade bergmästaredistriktet benämdes *Nora bergslags* och *Nerikes bergmästaredöme*. Sedermera stadgades i k. skr. 1854 $^{6}/_{10}$, angående förändrad indelning af bergmästaredistrikten, att det *5:te distriktet* skulle omfatta Nya Kopparbergs, Hjulsjö, Grythytte och Hällefors samt Lindes och Ramsbergs bergslagssocknar, tillika med Fellingsbro och Glanshammars härad af Örebro län, samt det *6:te distriktet* hela den öfriga delen af Örebro län, med dervarande Nora bergslagssocken samt Lerbäcks, Lekebergs och Karlskoga bergslager, äfvensom hela Skaraborgs län, hvilken indelning derefter gälde intilldess genom k. skr. 1874 $^{13}/_{11}$ Örebro och Skaraborgs län förenades till ett gemensamt distrikt, kalladt 4:de eller *mellersta bergmästaredistriktet*.

friheterne, som i behörig ordning kunde varda bestämd; och genom k. kungörelse 1871 $^{9}/_{6}$ afgjordes denna senare fråga på det sätt, att den hittils utgjorda tackjernstionden i berörda bergslager skulle upphöra från och med år 1872, mot det att hemman och lägenheter derstädes, efter det rotetal, till hvilket de voro extra roterade, ålades rotevakansafgifter till hälften mot annan roterad jord i samma län, och att hvarje hemman och lägenhet inom privilegierad bergslagsort, som åtnjutit någon frihet i afseende på ränta, samtidigt skulle till hälften åsättas de skyldigheter härutinnan, som öfverensstämde med författningarne. (Jfr sid. II här ofvan.)

Redan innan dessa vigtiga författningar till bergshandteringens frigörande utfärdades, hade genom en annan k. förordning 1850 $^{5}/_{6}$ blifvit föreskrifvet, att bergstingsrätterna med slutet af år 1851 skulle upphöra, äfvensom den domsrätt, hvilken dittils tillkommit de vid Sala och Stora Kopparberget befintliga grufverätterna. De till bergstingsrätternas handläggning förut hörande tviste- och brottmål samt andra domare-ärenden skulle derefter upptagas af allmänna domstolarne. Troilius blef således den siste af denna orts bergmästare, som egde att handlägga domstolsärenden vid bergstingsrätt.

»I nära sammanhang med bergverksindustriens frigörande stod frågan om kommunikationernas förbättring inom bergslagerna. Första steget dertill inom hans (Troilii) verksamhetsområde togs på 1840-talet, genom omläggning af samtliga landsvägarna inom Nora bergslag, hvartill Rikets ständer då för första gången anvisade anslag af statsmedlen[1]; samt dernäst genom anläggningen af Nora—Ervalla jernväg, hvartill första förslaget, allenast åsyftande en hästbana emellan Nora och Örebro, år 1850 framlades för Örebro och Skaraborgs läns bruksegare, men hvilket sedermera, när frågan om Köping—Hults jernväg fick lif, förändrades till en med denna likspårig och sammanhängande lokomotivbana, som för trafik öppnades den 5 Mars 1856.»[2]

»Den samtidigt härmed inledda bekantskapen med chefen för statens jernvägsbyggnader, öfversten friherre Ericson, och den välvilja, hvarmed Troilius af honom omfattades, blef anledningen till den förändrade riktningen af Troilii verksamhet under den sedermera förflutna tiden. Sålunda förordnades han 1858 till ledamot af komitén för jernvägsundersökningarne, blef 1860 chef för kansli- och kameralafdelningen hos chefen för statens jernvägsbyggnader, och d. 30 December 1862 utnämnd till *generaldirektör och chef i styrelsen för statens jernvägstrafik.*»[3]

Troilius har dock under en stor del af denna tid, åtminstone nominelt, tillika varit innehafvare af bergmästaretjensten, från hvilken han undfick afsked 1874 $^{11}/_{12}$. Han har dessutom tjenstgjort såsom sekreterare vid

[1] Till vägomläggningarna beviljades år 1845 i Nora socken 40,800 kronor, samt i Jernboås och Hjulsjö socknar 26,400 kronor. Dessa vägarbeten, som till större delen utfördes under ledning och ansvar af häradsdomaren och bruksegaren *Per Persson i Vassland* (f. 1804, † 1886), fullbordades 1850, hvilket årtal jemväl synes på de nya milstolpar af tackjern, hvilka då på erforderliga ställen blefvo uppsatta.

[2] Till Nora—Ervallabanan lemnades af statsmedel dels ett anslag af 112,500 kronor och dels ett låneunderstöd af 225,000 kronor, hvilket senare för några år sedan blef till fullo återgäldadt. Förutnämde Per Persson i Vassland och brukspatronen *Anders Vedberg i Nora* (f. 1795, † 1864) medverkade som ledamöter af statsutskottet vid riksdagarne 1848 och 1851 till detta, för det i sin början synnerligen vanskliga jernvägsföretaget, lyckliga resultat.

[3] *P. von Möllers* biografiska anteckningar om 1867 års första kammare; tryckta som manuskript.

5:te allmänna landtbruksmötet i Örebro 1850, och såsom ordförande i Nora hushållningsgille under åren 1852—1858; valdes till extra fullmäktig i Jernkontoret 1856 och till ordinarie 1862, hvilket uppdrag, under flera år förenadt med ordförandebefattningen hos fullmäktige, upphörde 1880; varit ledamot i komitén för Sveriges deltagande i verldsutställningen i London 1862 och i Wien 1873, samt under sistnämda år jemväl valts till president i internationella juryn för första gruppen, omfattande bergverksindustrien. Han invaldes 1866 af Örebro läns landsting till ledamot af riksdagens första kammare, och deltog i denna egenskap under hela den 1:sta nioårsperioden 1867—1875, hvarunder han isynnerhet ganska verksamt deltog i förhandlingarna rörande landets kommunikationsväsen.

Generaldirektören Troilius har äfven blifvit öfverhopad med yttre utmärkelser. Sålunda är han sedan 1858 riddare och 1880 kommendör med stora korset af Nordstjerneorden, sedan 1865 kommendör af danska Dannebrogens 1:a grad, 1866 af Vasaorden och 1871 af norska S:t Olafsorden; riddare af preussiska Kroneorden och af ryska S:t Stanislaiordens 1:a klass, kommendör af franska Hederslegionen och innehafvare af turkiska Medjidiordens 3:dje klass. Han är derjemte sedan 1877 ledamot i styrelsen för Tekniska högskolan i Stockholm; blef samma år ledamot af Krigsvetenskapsakademien; 1878 ledamot af Vetenskapsakademien, hvars præses han var under 1884, och är sedan sistnämda år jemväl hedersledamot af Landtbruksakademien.

Oaktadt den ändrade riktning, som Troilii verksamhet sålunda erhöll, fortlefde dock minnet af hans tidigare lifsgerning inom den bygd, der han såsom bergmästare förvärfvat sig odelade anspråk på tillgifvenhet och tacksamhet. Dessa känslor sökte sig ett uttryck vid det tillfälle, i Örebro 26 Februari 1876, då ett hundratal af ortens och länets jerntillverkare för honom gåfvo en ståtlig middag, vid hvilken såsom tacksamhetsgåfvor till den forne bergmästaren öfverlemnades en af professoren Edvard Bergh målad större tafla, föreställande Knutsbergs boställe — Troilii gamla hem och fädernehem — samt en stor silfvervas, prydd med bergverksrörelsens sinnebilder. Taflan och silfvervasen bära denna inskrift:

»Till
Bergmästaren
C. O. Troilius
från Jerntillverkare i Sjette Bergmästaredistriktet
år 1864.» [1]

Men äfven såsom generaldirektör och chef för statens jernvägstrafik förvärfvade sig Troilius allmän aktning och tillgifvenhet. Samma dag, eller 1 December 1881, då statens jernvägar firade sitt 25-års jubileum, aftäcktes det i jernvägsstyrelsens sessionssal, midt emot porträttet af svenska jernvägarnes grundläggare öfverste Nils Ericson, uppsatta, af grefve Georg von Rosen målade porträtt af Troilius, hvilket hela rikets jernvägspersonal subskriberat till minne af hans dåmera 19-åriga chefskap. Aftäckningstalet hölls af byråchefen Limnell och besvarades med rörelse af

[1] En fullständigare skildring af denna festlighet med de dervid vexlade talen finnes bland efterföljande bilagor. Taflan kostade 2,500 och vasen 1,000 kronor. Fotografier deraf utdelades bland deltagarne i festen, hvilken hade varit afsedd att hållas redan långt förut, derest icke allmän lag lagt hinder deremot.

Troilius. Statsrådet Hederstjerna framförde Konungens lyckönskan och erkännande samt uppräknade namnen på de jernvägstjenstemän, som i dagens ordenskapitel blifvit tillerkända vedermälen af kungl. nåd. Högtidligheten bevistades derjemte af statsministern grefve Posse, f. d. statsrådet Thyselius och generaldirektör Beijer samt af flere hundra jernvägstjenstemän. Derefter var Troilius inbjuden till festmiddag å Grand hotel och på aftonen samma dag uppträdde han sjelf som värd vid en å Stockholms centralstation anordnad festlighet för omkring 400 personer af jernvägsstaten. Beskrifningen öfver denna högtidsdag upptager ej mindre än tre hela spalter i Post- och Inrikes tidningar, der den afslutas med följande ord:

»Hela dagen kan i ordets fulla mening kallas för en hedersdag för generaldirektör Troilius och hvad som gaf åt festen dess bästa betydelse var helt visst det uttryck af varm, uppriktig tillgifvenhet, djup aktning och fast förtroende till den vördade och älskade chefen, hvilket tydligt gaf sig tillkänna hos alla; ett det vackraste och mest hedrande vittnesbörd om det goda förhållande, som råder mellan personalen vid Sveriges jernvägstrafik och dess förste ledare.»

Några år senare eller 1886 $^{22}/_{2}$ firade Troilius 50:de årsdagen af sin anställning i statens tjenst, dervid äfven Konungen, som då vistades i Norge, ihågkom honom med ett vänligt telegram så lydande:

»Femtioårig trogen och skicklig statstjenst har förvärfvat Dig rättvist kraf på mitt och fäderneslandets tacksamma erkännande, och jag sänder Dig i dag min uppriktiga lyckönskan dertill. *Oscar.*»

Men åldern tog småningom ut sin rätt. Den verksamme mannen behöfver slutligen hvila. Efter derom gjord ansökan, beviljade K. M:t 28 Oktober 1887 afsked åt generaldirektören och chefen för k. styrelsen för statens jernvägstrafik m. m. Karl Oskar Troilius, i sammanhang hvarmed K. M:t, såsom bevis på sitt nådiga välbehag öfver det nit och den pligttrohet, hvarmed Troilius under sin långvariga embetsverksamhet gagnat det allmänna, tilldelade honom medaljen i guld af 18:de storleken med inskrift ”*Illis quorum meruere labores*” att i kedja af guld bäras om halsen. I ”*Jernbanebladet*”, tidning för Sveriges, Norges och Danmarks jernbanor, egnades den afgående styresmannen följande vackra afskedsord:

»*Generaldirektören Troilius* har nu nedlagt sitt embete såsom chef för statens jernvägstrafik, ett embete som han under en tidrymd af i det närmaste ett fjerdedels sekel innehaft. Han var en af dem, hvilka, så att säga, utlade grundstenarne för den storartade bygnad, som man kallar svenska statsbaneförvaltningen, och han har varit med allt sedan om att infoga sten efter sten i denna bygnad, tills hon blifvit hvad hon nu är. En lifsgerning i det allmännas tjenst, sådan som denna, är i sanning ovanlig.

Må hända stå vi dock ännu allt för nära afslutningen af generaldirektör Troilii embetsmannaverksamhet för att ett fullt opartiskt omdöme om den samma skall kunna fällas. Men när en gång de svenska statsbanornas historia för de första trettio åren varder skrifven, skall häfdatecknaren ej kunna undgå att samtidigt skildra, hvad C a r l O s c a r T r o i l i u s verkat. Och när han det gör — efter allvarligt forskande i trafikstyrelsens arkiv och oförvillad af de intryck, hvilka stridiga intressen påtvinga äfven den samvetsgrannaste vid teckningen af en närvarande eller en nyss förfluten tidsperiod — då skall, vi äro vissa derom, skildringen varda sådan, att hon inflätar friska blad i den lager, som redan nu tacksamt räckes den afgångne, åldrige jernvägschefen.

Men, är det för tidigt att bedöma generaldirektör Troilii verksamhet i hela dess omfattning, ej är det för tidigt att döma om hvad han varit såsom *förman*. Fast mer är det rätta stunden dertill just nu, medan de ännu kunna vitna derom de tusenden, som hafva namnet Troilius tecknadt under sina fullmakter såsom jernvägsmän. Så vare det sagdt, att han i pligttrohet och nit, i omutlig rättrådighet varit den värdigaste föresyn för alla sina underordnade. Vare det sagdt, att han på »fadersvis» utöfvade sin myndighet öfver dem.

Vare ock det erinradt, att under generaldirektör Troilii chefskap statens jernvägstrafiks pensionsinrättning kom till stånd, en inrättning, som slägte efter slägte skall sprida välsignelse i tusentals hem, och som, så länge Sveriges statsbanor finnas till, skall hos dessas personal hugfästa minnet af »den förste generaldirektören».

De statistiska jemförelser öfver de svenska statsbanornas utveckling under den tid Troilius innehade chefskapet, som Jernbanebladet äfven meddelar, torde här saklöst kunna förbigås, såsom närmast hörande till de svenska jernvägarnes ännu oskrifna historia. Deremot må här anföras det »meddelande», som han afiät till sina underlydande samma dag han frånträdde sitt embete:

»Till tjenstemännen och betjeningen vid statens jernvägstrafik.

Innan jag afgår från det embete, som generaldirektör och chef i k. styrelsen för statens jernvägstrafik, hvilket varit mig nådigst anförtrodt sedan den 30 december 1862 och hvarifrån jag nu hos K. M:t i underdånighet anhållit om nådigt afsked, känner jag mig förbunden att på detta sätt betyga eder min uppriktiga och varma erkänsla för all den tillgifvenhet, vänskap och förtroende, hvarmed jag funnit mig af eder omfattad under min förflutna nära tjugufemåriga tjenstetid och hvarpå jag haft glädjen mottaga mångfaldiga bevis.

Erinringen derom skall blifva ett af mina dyrbaraste minnen under återstående dagar, och med denna försäkran samt under lifliga önskningar för Eder framtida välgång bjuder jag Eder alla mitt lika enkla som hjertliga tack och farväl. *C. O. Troilius.*»

Utg. har jemväl tillåtit sig att bland bilagorna intaga redogörelser för de afskedshyllningar, hvilka egnades Troilius så väl af hans forna underlydande som af trafikföreståndarne vid de enskilda svenska jernvägarne. Äfven om det hela blir temligen vidlyftigt, torde dock "*Noraskogs arkiv*" böra innehålla något så när fullständiga anteckningar om en af denna bygds mest framstående och af sin samtid måhända mest hedrade och uppburne söner.

Troilius blef gift 1850 $^{27}/_{8}$ i Stockholm, efter i Ofvansjö i Gestrikland afkunnad lysning, med sin halfkusins dotter *Emilia Henrika Augusta Petré*, f. 1828 $^{23}/_{12}$ på Hammarby i Ofvansjö, † 1880 $^{5}/_{12}$ i Stockholm, dotter af brukspatronen Johan Thore Petré och Gustava Elisabet Ulrika Munktell.

Barn, alla födda på Knutsberg:

Thore Samuel Hjalmar Troilius, f. 1851 $^{13}/_{9}$; kom i nya elementarskolan i Stockholm 1863 och på handelsakademien i Antwerpen 1870; prokurist hos firman Alrutz & C:o i Stockholm sedan 1878. Gift 1883 $^{3}/_{3}$ med *Sofia Lovisa Amelie Nordenskjöld*, f. 1850 $^{17}/_{4}$, dotter till majoren Karl Adam Nordenskjöld och Johanna Amalia Charlotta Stålhammar.

Martina Malvina Ulrika Fredrika Troilius, f. 1852 $^{13}/_{10}$; gift 1882 $^{13}/_{8}$ med filosofie doktor *Karl Oskar Fyhrvall*, f. 1846 $^{1}/_{12}$; lektor vid högre allmänna läroverket i Gefle.

Oskar Kasimir, f. tvilling 1854 $^{19}/_{10}$; † $^{2}/_{11}$ s. år.

Karl Robert Vilhelm Troilius, f. tvilling 1854 $^{19}/_{10}$; studerat i Staafs förberedande elementarskola, sedermera benämd »Stockholms Atheneum», som år 1874 erhöll dimissionsrätt; student nämda år. Aflade i September 1879 vid Upsala universitet examen till rättegångsverken (hofrättsexamen). Biträdde 1880—81 domhafvanden i Upsala läns södra domsaga (P. G. Jancke) i domaregöromålen samt erhöll 1881 $^{3}/_{10}$ af Svea hofrätt titel af vice häradshöfding. Har tjenstgjort i Stats- och Bankoutskotten under riksdagarne 1883—89 samt såsom amanuens i k. Justitiedepartementet. Sekreterare i åtskilliga komitéer (för utarbetande af förslag till ny instruktion för riksdagens revisorer 1884; norrländska jernvägskomitéen 1885 m. fl.) samt utnämdes 1887 $^{22}/_{4}$ till notarie i Bankofullmäktiges expedition.

Magnus Arvid August Troilius, f. 1856 $^{4}/_{10}$; studerade vid högre allmänna läroverket i Upsala, der han blef student 1875; åren 1875—78 elev vid tekniska högskolan och utexaminerades sistnämda år från fackskolan för metallurgi och hyttkonst. Sedermera elev vid Bångbro jernverk, samt derefter anstäld hos ingeniören C. P. Sandberg i London. Efter att hafva besökt åtskilliga jernverk i Tyskland — deribland Krupps — och Belgien, begaf han sig 1879 till Amerika, der han vann anställning först såsom biträde och sedan som föreståndare för Midvale Steel Works' i Filadelfia kemiska laboratorium. Åtskilliga uppsatser i metallurgi, som han fick införda i amerikanska facktidskrifter, ådrogo sig, enligt uppgifter äfven i svenska tidningar, ej ringa uppmärksamhet, hvilket utan tvifvel i sin mån bidrog till att är 1885, då export af svenskt jern till Amerika i större skala började ega rum, en stor exportfirma i Stockholm, såsom representant för ett konsortium af svenska bruksegare, erbjöd honom att blifva chef för ett af dem upprättadt institut för försäljning af och kemiska analyser å svenskt exporteradt jern. Vid ett besök, som han Oktober 1885—Januari 1886 gjorde i Sverige träffades härom definitivt aftal; och vid återkomsten till Amerika i Februari 1886 började han sina förberedelser till företagets genomförande. Under dessa visade sig dock, att kroppskrafterna icke ville förslå för de olikartade och trägna arbetena, och efter någon tids sjuklighet ändades hans lif genom hjertslag, enligt hvad den af coronern föranstaltade läkareundersökningen gaf vid handen. Dödsfallet inträffade mellan lördagen den 17 och måndagen den 19 April 1886, man vet ej rätt när. Sedan han lördags middag afskedat sitt kontorsbiträde, anträffades nämligen påföljande måndag liket utsträckt på golfvet framför arbetsbordet. Å detsamma fans ett påbörjadt bref, stäldt till »Dear friend», men utan annan adress. I detta bref uttalades missmod öfver den alltmer framträngande känslan af otillräckliga kroppskrafter, hvilka ej syntes honom komma att förslå för det arbete han ville utföra och åtagit sig. — Efter honom finnes en år 1886 i New-York tryckt, på engelska utgifven bok "*Notes on the chemistry of iron*".[1]

Kristian Gustaf Barthelson, f. 1828 $^{10}/_{3}$, andre sonen till dåvarande borgmästaren i Norrtelje, sedermera häradshöfdingen i Norra Roslags

[1] Meddelande af brodern, v. häradshöfding C. R. Troilius.

domsaga, lagman Karl Gustaf Barthelson (f. 1782, † 1862) och Gustava Schoerbing (f. 1793, † 1878); blef student i Upsala 1843 $^{14}/_{6}$; aflade 1846 $^{12}/_{12}$ juridisk-filosofisk examen och 1849 $^{31}/_{5}$ examen för inträde i rättegångsverken; blef s. år $^{20}/_{6}$ e. o. kanslist i Justitierevisionen och 1850 $^{26}/_{6}$ auskultant i Svea hofrätt; aflade sedermera 1853 $^{15}/_{9}$ bergsexamen i Upsala och inskrefs s. år $^{13}/_{10}$ som auskultant i Bergskollegium. Efter fortsatta studier vid Falu bergsskola, der Barthelson 1853 $^{27}/_{10}$ antogs som ordinarie elev, förordnades han 1855 $^{26}/_{2}$ till extra grufingeniör inom 5:te och 6:te bergmästaredistrikten; erhöll 1856 $^{4}/_{2}$ sitt första förordnande som bergmästare och hade innehaft sådana i sammanräknadt $1^1/_2$ år när han, ensam sökande, 1859 $^{6}/_{5}$ utnämdes till bergmästare inom första distriktet (Norrbottens län), hvilken tjenst han ännu vid sitt frånfälle 1874 $^{6}/_{4}$ innehade, ehuru han från 1860 nästan oafbrutet var tjenstgörande bergmästare i sjette distriktet, å hvilken befattning Barthelson 1863 $^{14}/_{1}$ erhöll formligt förordnande, under det att ord. tjensteinnehafvaren såsom tillförordnad chef för statens jernvägstrafik var ledig från bergmästarebefattningen.

Chr. G. Barthelson.

Det blef sålunda inom sjette distriktet, hvilket efter 1855 års förut omtalade reglering innefattade Nora, Lerbäcks, Lekebergs och Karlskoga bergslager i Örebro län samt hela Skaraborgs län, som Barthelson hade sin egentliga tjenstgöring och hufvudsakliga verksamhet. Redan i början af sin tjenstgöring härstädes, gjorde han 1861 en resa till åtskilliga af de förnämsta bergverken i Tyskland, Frankrike och Belgien, hvarom han i handskrift efterlemnat anteckningar, som förvaras i arkivet å Knutsberg. Högt aktad och värderad tjensteman, ansågs Barthelson som en af bergsstatens mest bildade och kunskapsrike medlemmar. Om han äfven icke såsom organisatör och befordrare af mera storartade bergverksföretag kunnat inlägga framstående förtjenster, var han dock på ett annat område, såsom grufingeniör och metallurg, särdeles skicklig samt åtnjöt i detta hänseende och isynnerhet som tekniskt grufbiträde ett nästan odeladt förtroende inom distriktet. Han intresserade sig ock på det lifligaste för allt som stod i samband med grufbrytning; sålunda konstruerade han sjelf en förbättrad teodolith, som han derefter med fördel använde vid sina grufmätningar, och tillverkade med egna händer nästan fullständigt en bergborrningsmaskin, hvarmed försök anstäldes i Stribergsfältet. Vid den allmänna industriutställningen i Stockholm 1866 erhöll Barthelson hedersdiplom »för upplysande utställning af malmer och bergarter». Han följde ock med ett

aldrig tröttnande intresse sin tids framsteg i bergsvetenskapen och fortsatte oafbrutet sina studier deri. Sedan han blifvit utnämd till bergmästare i Norrbottens län studerade han med ifver det finska språket, för att derigenom blifva fullt förtrogen med de blandade språk- och rättsförhållanden, som i detta distrikt äro rådande. Ungefär samtidigt utgaf han äfven »ett försök» från trycket: »*om grufve-egendom*, dess förvärfvande och bevarande», som utkom i Örebro 1860. Hans öfriga tryckta skrifter utgöras af några uppsatser i »Jernkontorets annaler», nämligen: om »analys af skeppsbleck från England», i 1859 års årgång; »iakttagelser om arbetet och uppfordringsverken vid några grufvor i Tyskland och Belgien», ett utdrag af förutnämda reseanteckningar, om 20 sidor, i 1862 års årgång; samt »om förhållandet mellan metallhalten och egentliga vigten hos jernmalmer», i 1863 års årgång.

Såsom embetsman var Barthelson i högsta grad välvillig och tillmötesgående och mången grufegare minnes honom säkerligen ännu med saknad. Man kunde ej förebrå honom att, såsom ett par af hans samtida kamrater, begagna sig af den i början af 1870-talet högt uppdrifna mutsedelindustrien till beredande af enskilda fördelar. Under de senare åren var hans helsotillstånd mycket vacklande — följder af öfveransträngning — och under sista tiden af sin lefnad åtnjöt han ock tjenstledighet i följd af tilltagande sjukdom. Han upplifvade då sina kunskaper i grekiskan, för att kunna jemföra det nya testamentets skrifter med grundtexten. Allvarlig och djupt religiös, utan fromleri och yttre helighetsåthäfvor, var han som menniska särdeles enkel, anspråkslös och vänfast, om äfven hans något slutna lynne stundom kastade en skugga öfver hans yttre uppträdande.

Gift 1862 $^{5}/_{8}$ med *Amalia Beata Vilhelmina Lindstedt*, f. 1839 $^{1}/_{12}$, dotter till postmästaren m. m. i Norrtelje Karl Ludvig Lindstedt och Bernhardina Schoerbing.

Barn, alla födda å Knutsberg:

Karl Gustaf Barthelson, f. 1863 $^{3}/_{12}$; student 1882; aflade examen till rättegångsverken 1886; s. år antagen till e. o. notarie i Svea hofrätt, vid särskilda tillfällen förordnad att vara amanuens hos hofrättens arkivarie äfvensom att bestrida arkivariebefattningen; har ock haft domareförordnanden i Norra Roslags domsaga; sedan 1887 notarie i Första kammarens kansli

Henrik Olof Barthelson, f. 1865 $^{15}/_{6}$; efter att hafva genomgått 4 klasser i Sjökrigsskolan i Stockholm, begaf han sig 1883 till Södra Amerika, der han efter omvexlande verksamhet som landtbrukare och sjöman omkom genom drunkning i La Plata-floden 1888 $^{29}/_{4}$ under resa med ångaren »Tyr».

Otto Ludvig Barthelson, f. 1867 $^{20}/_{7}$; har efter åtnjuten undervisning i Stockholms högre realläroverk genomgått Schartaus handelsinstitut och är numera anstäld å grosshandelskontor i Stockholm.

Erik Herman Barthelson, f. 1869 $^{21}/_{8}$; efter aflagd studentexamen 1888 $^{15}/_{5}$ elev vid Tekniska högskolan.

Karl Frans Westberg, född i Stockholm 1829 $^{31}/_{8}$ af expeditionssekreteraren A. G. Westberg och Anna Helena Sofia Edelheim[1]; af-

[1] Dotter till statsrådet F. W. Edelheim i Finland.

lade studentexamen i Upsala 1850 $^{6}/_{6}$ och bergsexamen 1857 $^{29}/_{1}$; antagen till auskultant i Bergskollegium 1857 $^{6}/_{2}$; genomgick under åren 1857 och 1858 Falu bergsskola; förordnad till stipendiat på Jernkontorets metallurgiska stat 1859 $^{2}/_{3}$; till extra grufingeniör i 5:te och 6:te bergmästaredistrikten s. å. $^{26}/_{10}$ och till ordinarie grufingeniör 1875 $^{30}/_{4}$ i mellersta distriktet. Efter bergmästaren Barthelsons död tillförordnad bergmästare i 6:te distriktet 1874 $^{10}/_{4}$ och, sedan ordinarie innehafvaren af bergmästaretjensten, generaldirektör Troilius, derifrån undfått afsked, konstituerad bergmästare i samma distrikt 1874 $^{29}/_{12}$; sedermera 1878 $^{1}/_{3}$ tillförordnad bergmästare i det nybildade mellersta bergmästaredistriktet, å hvilket embete ordinarie fullmakt meddelades 1885 $^{8}/_{8}$. Bergmästaren Westberg är sedan 1884 $^{1}/_{12}$ riddare af Vasaorden. Han har författat smärre uppsatser i Jernkontorets annaler, nämligen: om en »analys af masugnsslagg från Gimo»; om en »analys af röd messing från Skultuna», och »anteckningar under en resa i södra Finland 1859», alla dessa i 1860 års årgång; samt en mindre afhandling »om det svenska markscheideriet» i 1867 års årgång. — Gift 1870 $^{10}/_{10}$ med *Anna Henniken Thomsen,* född i Trondhjem 1845 $^{21}/_{1}$ af köpmannen (grosserer) J. B. Thomsen och hans maka.

Barn:
Fanny Helena Maria, f. 1874 $^{19}/_{9}$.
Einar Karl Gustaf, f. 1876 $^{30}/_{4}$.
Emma Constance Matilda, f. 1878 $^{19}/_{12}$.

Bilagor.

Ordningh,

Hwar efter Hennes K. Maij:t nådigst will, att Bergzmännen vthi Jernbergzlagen provisionaliter och till wijdhere H. K. Maj:tz förklaringh sigh retta och förholla skole. Datum Stockholm den 18 Jan. 1636.[1]

Till thet *Första*. Medhan Gudh alzmechtigh hafwer dhenne Landzort medh monge rijke och ymnige Bergzbruk wälsignat, hwar af icke allenast Richssens Inwåhnare, vthan och monge Vtenlandz deres godhe nährningh hafwa: Hwarföhre will H. K. M:t först och fremst hafwa her medh sine trogne vndersåthere, i synnerhet samptlige Bergzmennen i Jernbergzlagerne, nådeligen förmandt, att dhe dett för een synnerligh Gudz nådh och welsignelse ehrkenne och vptage, Gudh derföre tacke, och förmedelst Hans helige och wörde Nampns sanna dyrckan och åkallan honom dher till förmå, att han hwars och eens handteeringh och nähringh ähnnu ytterligare der vtinan welsigna wille.

Till thet *Andra*. På dett nu Bergzmännen så mycket bettre kunna Bergzbruken fort settia och wedh macht holla, tillåter H. Maij:t nådigst, att dhe Bergzlager, som för dette hafwa nutidt nogon frijheet för Vthskrifningh, och det medh framfarne Konungers breff bewijsa kunna, skole samma frijheet och her efter på dheres nödtorftige fålck niuta, och dher emoot wara förplichtade att holla och sielfwe löhna så monge drengier wedh Crонones Bruck, som nödtorfteligen kunne behöfwes.

Till thet *Tridie*. Alle dhe som sigh vndan för vtskrifningen i Bergzlagen insticka, skole wara vtnembningen vnderkastade, vndantagandes dhe som ifrån Städherne resa till Bergzlagen, den tijdh som Bergzmennerne antingen bryta i Grufworne eller hugge Kåhleskogh, och meehre hielp ähn elliest på dhe andre tijder om åhret behöfwa. Och skole sådhanne Persohner hafwa deres bewijss ifrån Städherne, dher dhe hemma ähre, eller dheres Hussbönder, huru lenge dhem förlåfwat är att blifwa bortta: Såssom och altidh stå inföhrde vthi Städhernes Borgere och Båtzmäns Rullor.

Till thet *Fierde*. Inge andre förswarskarler skole blifwa lidne i Bergzlagerne, eller af Bergzmennerne nogott arbete gifwes, vthan dhe som för dette pläga, på nogre wekor tillgiörandes, för blåtte Maaten arbetha wed Cronones Bruuk; nähr Malmbryttningh påstår, moge så monge, som icke bofaste Män i Stederne eller å Landet äre, förfoga sigh till Swafwellbrucket i Näricke, och Bergzmännen wara skylldige, som i dhen andre Punchten förmählt är, att holla

[1] Efter en samtida afskrift, jemförd med den i riksregistraturet införda.

nödtorfftige drenger, till Cronones Bruuck i deras stelle; Hwar opå Fougdten och Bergmestaren ett noga inseende hafwa skole.

Till thet *Fempte.* Effter alle Berghwerck och Grufwor ähre ett Regale och höra H. K. M:t och Cronan till, dy må ingen Bergzman tillegna sigh dheri nogon Arfzrettigheet att hafwa: Vthan så lenge een flijtigt achter sitt grufwe arbethe, och gitter i tijdh gifwa Cronan sin tijendhe der af, skall wara een berettiget Bergzman till grufwan, och dhen blifwa dher ifrån stött, som ähr een Drickesbultt och finnes later och försummeligh.

Till thet *Siette.* Eij må Bergzmennen ödheleggia nogon gammell Grufwa, för än dhen af Berghmestaren, Grufwefougdten och Sexmennen är beseddh, och hwadh schääl dher till wara kan annoterade, effterkommandom till rettellsse; och dher skäligt pröfwes, att nogon gammell Grufwa må Ödhe leggies, dhå schola Bergzmennen wara förplichtadhe att leggia sitt arbete nedh vthi een annan dugeligh Grufwe, och icke vthi dhe små Jern-Putterne, som gifwa ellacht rödr- och kallbrecht Jern, hwilcket icke allenest setter dhet godhe Jernet medh sigh vthi fremmandhe landh i föracht och wahnwördan, vtan och förohrsaaker, att andre store och dugelige Grufwor der igenom ödhelagde warda, H. K. M:t och Cronon icke till ringe skadha; Vnderstår sigh nogon dhet at giöre, skall till dhe stora Grufwors vppehelle och vnderholdningh böthe, hwar gångh, han dher medh blifwer beslagen, ett halfft Skeppundh Stongh jern.

Till thet *Siunde.* Wille nogre Bergzmän lengre arbeta och bryte i Grufwan, ähn som dheres Rotheseller, eller Paar giöre wela, skall dhem sådhant frijtt stå och effterlåtidt warda; Doch så att dhe ingen rothe förhindra, när hans tijdh är och han bryta will; Och nehr een eller annan vphörer att bryta, skall han wara förplichtadt att leefrera Grufwan alldeeles reen effter sigh.

Till thet *Ottonde.* H. K. M:t och Cronan will hafwa sigh förbehollidt i hwar Grufwa, som icke på Adelens eenskylltte ägor belägen är, een tridie eller åtminstone fierde part till sine egne Bruck: eller åth dhem som bruken till sigh förpachta wela; och på dhen parten skall Cronan, eller dhen som dhem för pachter giöra Grufwenes ombkåstnadt bodhe i byggningh och rymningh.

Till thet *Nijende.* Ner någott Grufwelagh wele effter Grufwans stoorleek öösa Grufwan och Mallmen brenna, skall först kungiöres Grufwefougdten dher om, och han sedhan låte Berghmestaren dett weta, som skall tillstedes wara, och giöre her om wist afskeedh, ahnteckna alles dheres nampn och huru stor dheel hwar i Roothen tager, såssom och Grufwelaget dher till holla, att dhe all behörligh reedskap på dhe tijdher medh sigh hafwa.

Till thet *Tijende.* Och på dett att wedh alle Grufwor må deste skickeligere tillgå, skall Bergmestaren förordna och tillsettia wedh hwar Grufwa Sex Bergzmän, som kalles skole Grufwornes Sexmen, såssom och een Grufwefougdte, hwilken skall medh Sexmennernes inrådhande förestå Grufworne och Sexmennen altidh stemma Bergzmennerne. Och hwilcken Bergzman som af Bergmestaren, Fougdten och Sexmennen blifwer stembdh till nogon Ohrdt, antingen om Grufwornes besta att rådslå, eller och vthi grufwan at arbeta och icke på föresagdan tijdh och ortt kommer, skall hwar gong böta Tuhundrade Jern som han stempningen försitter och icke Comparerar, hwillcket iern till grufwornes bästa anwendas skall. Och skole Grufwefougden och Sexmännen opbära alla de böter, som sålunda falla kunne, och hvad der aff till grufwornes bästa anwändt warder, i Jernlijner, Windebyggning och hwad meera af nöden wara kan, göra der redo och räkenskap före.

Till thett *Elloffte.* Blifwer någon i rotan vthan laga förfall bortta när

hans tijd kommer, och han till något arbete i grufwan stämbd warder, och der igenom icke allenast sig sielff skadar, vthan ock andre, som framkomma willia, förhindrar, då böthe den samma Tuhundrade Jern, och intedt hafwe något anspråk mera på Mallmen; Och der de som framkomma förmå arbetedt för sig allena förrätta, då måge de kasta weden i dens ställe som bortta ähr, och medh brenningen forttfara.

Till thet *Tollffte.* När tijden om ähr, och Grufwelagett hafwe så mycken malm, som de förmeene sigh det åhredt hafwa nog af, då Bergmästaren eller i hans stelle Grufwefogden och Sexmennerne tillsij och så laga, att Grufwelagett lempne grufwan reen efter sigh af Gråbergh, Gruus och annan oreenligheedt, så att hon alldeeles richtig och reen finnes, när man henne åter bruka skall, doch detta så tillförståendes, att heela Grufwelagedt skole alldra först göra henne wäll reen, för än ett trädh kastas der i till mallmbrenningen, och sedan hwar rota efter sigh, allt in till dess den blifwer stilla ståendes. Försummas thett af Grufwelagett, heele Rootan eller någon Bergzman, een eller flere, som i grufwan arbetat hafwer, böte då hwar för sigh effter Mätesmanna ordom, som skadan kan pröfwas wara stoor till.

Till thet *Trettonde.* Widh hwar och en grufwa, som något stor ähr, skall byggias en Kista eller Fångehuuss för dem, som ogudachtige äre, och mcotwillighet drifwa: Och hafwe Grufwefogden och Sexmännerne macht sådane att fängzle, när så behöfwes, antingen för de böter de till grufwan skyllige blifwe, annan olydno, slagzmål, eller hwadh slijckt thedt wara må, och slippe förr intedt vthur Kistan för än the få lofite, at swara widh thed tingedt, der saken afdömmas bör.

Till thet *Fiortonde.* Hwad grufwornes brytande, Bergfesten, Winder, Kraner, Watukonster, eller hwad nampn thed hellst hafwa kan, som till Bergzbruken nödigt behöfwes, wedkommer, skall thett inthet begynnas, eller något sådandt göras, för än som thed af Bergmästaren, grufwans Sexmän och Grufwefogden är berådslagitt och beslutidt: sedan hielpe huar der till, efter som på Grufwetingedt afsagdt blifwer.

Till thet *Femptonde.* Widh de store grufwor moste hwart Grufwelagh hafwa Grufwestugur, som Grufwetingedt kan hollas vthi; Ithem Bodar at förwara grufwans redskap vthi, såsom och en liten Stufwu eller boodh för Grufwewachtaren, som moste hafwa wid grufwan sitt tillholl, till att ackta att icke skallckar [som för detta alltid skedt ähr] göra någon skade på windar och grufwan.

Till thet *Sextonde.* De gamble grufwor, som öde liggia och god mallm vthi finnes, skole Bergzmännen optaga, och om de så weela siellfwe få bruka. Men hwar de siellffwe dem icke optaga och brwka weele, då skall Köpmän eller andre som weela, effterlåtidt warda dem at optaga och brwka, allenast de der af Hennes K. M:t sin tijonde giöra.

Till thet *Siuttonde.* Hwillcken Bergzman, som hitter något nytt Jernstreek, den samme må och skall niuta fritt för tijonden den malm han der finner, så lenge och in till des hans omkostnadt, effter Stådthollarens och andre gode mäns werdering, betallt ähr; Men sedan skall thed deelas till så monge Bergzmän, som thed kan spisa och wara gott till.

Till thett *Adertonde.* Ingen, ehoo han och ähr, må här efter fördrista sigh att hugga in på en annars Kohlebotn, eller den skog, som een annan tofsadt hafwer; Gör thet någon, hafwe förwärkadt alldt sitt arbete, och ware der öfwer skyllig att swara och plichta wid tingett för gierning sino.

Till thet *Nittonde.* Haffwer någon Bergzman lagdt wedh i grufwan, och inthet kommer tillstädes, när malmen afbrändt ähr, då bryte de löst malmen som i rättan tijd framkomma, och der af opwinda och taga så myckett som för deeres arbete sig belöpa kan; Och skall han, som bortta bliffwer, hafwa förwärkadt och förbrutidt både weed och malm, nembligen ⁴/₅ deelar af malmen till Rotesällarne, och ¹/₅ partt till grufwones vnderholdningh.

Till thet *Tiugunde.* Inthedt Grufwelagh må igenom thed, att de inthedt weela bryta länger, än till så monge weekusteen de behöfwa, förhindra androm at bryta mehra, vthan stånde dem, som lust och förmögenheett hafwe, fritt att bryta och arbeta så lenge de kunne och förmå, och när de ophöre, då lempna grufwan reen som sig böör.

Till thet *Tiugförsta.* Ingen Bergzman eller någon annan må tubba den andres Leijo eller Stadgebion: icke heller någott inpass göra på en annors fortingade Kohleskogh, Timber- eller Wedeskog, der på han äganden penninger på handen gifwitt hafwer; Den thet giör, böte effter lagen och gälle den andre skadan åter.

Till thet *Tiugonde Andra.* Der så händer, at någon i rotan icke hafwer sin grufwe weed tillredz, när så behöfwes, och de andre, som wed haffwe, effter honom inthedt töfwa kunne: då måge de make till vti hans stelle, som weeden feelas, och sielffwe taga den malm, som der effter falla kan.

Till thet *Tiugu Tredie.* Effter Hambrarne i Bergzlagen allaredo allt för monge åhre och myckett förhindra blåssningarne, Cronan och Bergzmännen till afsacknadt; Hwarföre will Hennes K. M:tt at inge Hyttor, nye eller gamble, skole borttrifwas, och Hambrar i den staden opbyggias.

Till thet *Tiugu Fiärde.* Alle de som i Bergzlagen obygde strömmar äge, skole wara förplichtede dem till att bebyggia, eller der de thet inthet göra weele eller kunne, då opläte och sellie strömmarne för en billigheett och efter mätesmanna ordom, ådt den som dem Cronan, Bergzlagen och Mållsäganden till nytto bebygga kan, der på Häredzfogden med Bergmästaren noga opsicht hafwa skole, och der de befinne een eller flere besittia någre hemman och doch icke förmögne åhre att blåsa, skole de icke desto mindre hemmanedt för en wiss Jernsumma skattlägga låta.

Till thet *Tiugu Fempte.* Hwart åhr skole 3 af Sexmännerne förlofwas af tiensten, och åter 3 andre i deres stelle wällias och antagas, på thet the 3 nykomne af de andre 3 gamble Sexmän om Bergzbruken och grufwornes beskaffenheedt måge vnderrättade blifwa, och sålunda alle någon förfarenheet der om bekomma, doch detta så till förståendes att en Sexman i Tw åhr tiena moste för än han förlofwas kan; Och skall Bergzlagett löna Sexmännerne, effter som de kunne åsämias och förlijkas om, med twå, tree, eller flere wekustenar, hwar till grufwelagett dem wed holla skall.

Till thet *Tiugu Siette.* Hwillcken som köper af en Bergzman hans Grufwedeell och will träda till arbetet vthi grufwan och kallas Bergzman, skall effter mätesmanna ordom och gode mäns Censur, föruthan ded han för Grufwedeelen betallt hafwer, någott till samma grufwes vnderhollande contribuera och gifwa, för än han träder till någott grufwoarbete.

Till thet *Tiugu Siuende.* Effter som her till stoor klagemål hafwer waritt om den olijkheett, som brukes i Bergzlagerne med måhl och wichtt, i thedt at någre bruka ett Sallt-trä till klissna och kalle thed een Spann: någre sådane Tunnor, som med inthedt rätt måhlträ öfwer ens kommer, effter som och lijka bedragh skeer med Pundare och Bessmar; Hwarföre will Hennes K. M:tt att

Bergzmännen sig här efter skole rätta efter den ordning, som Hennes K. M:tt på måhl och wichtt görandes warder.

Till thet *Tiugu Ottonde.* Hennes K. M:tt will härmed hafwa tagitt och anammadt Bergmästaren, Grufwefougden och Sexmännen i sitt Konungzlige hägn och förswar, så att ingen af dem, som be:te Bergmästare, Grufvefougden och Sexmän hafwe att Commendera till Chronones gagn och brukens fortsettiande, skole dierfwas att sättia sig op emott dem; ho thed gör hafwe begångitt Edzöresbrott.

Till thet *Tiugu Nijonde.* Hennes K. M:tt will och vthi lijka motto här med förswara och beskydda allom dem, som widh Bergzlagen boendes åhre och der sin handteering drifwe, för all orätt, öfwerwold och wåldzwerckan, så att ingen skall hafwa macht dem emott Lagh och denne wår giorde Bergzordning något att tillfoga, widh straff och Hennes K. M:ts högste onåde tillgiörandes. Till yttermere etc.

G. G. O. C. C. H. C. C. G. P. Sp. G. B. O.

Memorial

hwareffter hennes Kongl. May:tt nådigst will att Bergmästeren i Noora, Lindes, sampt Wärmelandz Jernbergzlager, tillijka med Lerbeck sochn i Näricke, *Steen Andersson* sig rätta skall. Actum (Stockholm 30 Januari 1637).

Detta memorial är i sin helhet tryckt i »*Noraskog*» III: 119—121.

Fullmacht för *Steen Andersson,* att wara Bergmästare i Nora, Lindes och Wermelandz bergzlagor. (Datum Stockholm 14 Februari 1637).

Wij CHRISTINA etc. Göre witterligitt, att wij hafwe tillbetrodt och förordnadt, effter som wij här med tillbetro och förordne wår troo vndersåte Steen Andersson, att wara Bergmästare i Noora, Lindes sampt Wärmelandz Jernbergzlager, tillijka med Lerbecke Sochn i Närike. Och skall han först och främbst wara Oss och Sweriges Chrono hulld och trogen i alle motto, Wårtt och Rijkssens gagn alltijd söka, skada och förderff i tijd tillkännagifwa, och effter högste macht sino hielpe att förekomma och affwäria. Enkannerligen skall han draga der åhoga före, huru Jernbergzbruken oppå ofwanbe:te orter, af them som wederbör, måge rätt forttsättias och widh macht hollas, såsom och bäras ett flijtigdt inseende med Blåssningerne widh alle hyttor och grufwor, att wårtt och Chronones Tijonde Jern i rättan tijd och tillborligen vttfordratt warder, och sedan att han alldeles rättar sig så i allt detta, som dedt öfrige, effter wår för dette gjorde Bergsordning, och thett memorial honom nu medgifwen åhr, icke tillåtandes, så wijda honom någonsin till står, att förbe:te wår ordning af någon öfwerträdd warder. Och effter som ofwanbe:te Jernbergzlager åhre widt belägne, och han icke allena kan alltt förrätta, dy bestå wij honom en dugelig karll till hielp, och till åhrlig Löhn och bestellning bekomma för sig 450 D:r hwitt m: och för be:te sin adiutant 75 D:r h. m. vtaff de Ränttor, som i dett Landzhöfdingedömet falle, och wijdare oppå Staten dem skall assignerat blifwa. Wij befalle fördenskull wår Landzhöfdinge och andre wåre och Chronones tienare, som för wåre skuld weele och skole giöre och låte,

att de räckie bemellte Steen Andersson handen, vthi thet han them åå wåre wegner om adsistence ansökiandes warder; jämwäll och alle Bärgzmän, Masemästare, Konstwachtare och allom som med Jerngrufwe arbete åå be:te ordter hafwe att giöra, att de merbe:te Steen Andersson för wår och Chronones bergmästare erkänne, bewijsandes honom åå wåre wegner all tillbörlig lydno i de saker han till wår och Rijkssens tienst biudandes och befallandes warder. Till yttermehre etc.

G. O. G. J. D. C. C. G. A. O. G. O. B.

Confirmation för Bärgemästaren Sten Andersson på Dalekars hytteqvarn och tuå andra hambrar, dem att besittia för des afgående vthskylder. (Dat. Stockholm 10 November 1645.)

Wij CHRISTINA etc. Giöre witterligit, att Oss hafwer wår Tro Tiänare och Bärgmästare öfver Noore- och Linde- sampt Wärmelandz Bärgslager, Ehrligh och Förståndigh Sten Andersson, vnderdånigst præsentera låtet ett wår och Rijkzens för detta warande Förmyndares och Regerings bref, daterat Stockholm den 8 Novemb. åhr 1638, att niuta den förfallne Miölqwarnen, Dalekarls hytteqwarn be:dh, som han på sin egen bekåstnadt, opå hans egne Skattägor belägen, opbygdt hafwer, för sigh, sin hustro, barn och Erfwinger aldeles odrifne, så länge han och dee kunne och förmåå des afgående Rättigheet åhrligen till Oss och Chronan vthgiöra. Item tw andre wåre och Rijkz Bärgsembtes breef, bägge daterat Stockholm, det förre den 4 Novembris åhr 1640, der uthinnan honom efflerlåtes Sex åhrs frijheet på en gammal förfallen hammar, be:dh Biörckehammar, belägen på hans egne äghor wid Dalekarls hyttan wäster sijdan om åhn, och effter be:te 6 frijheetz åhrs förlop den behålla för sigh och sina Erfwinger, så länge han och dee kunna och förmå hålla wärcket oprätt, och till Oss och Chronan der afgående vthlagor åhrligen præstera. Det andra den 4 Novembris 1645 på twänne hambrar, be:dhe Dalekarls hambrar, en på huar sijdan Dalekars strömmen, uthi Lindesåhs bergslagh och på hans egne skattägor belägne, i lijka måtto possidera och behålla. Ödmiukeligst begerandes wij honom förbem:te breef nådigst Confirmera wele. Denne hans vnderdånige begäran hafwe wij medh nåder anhördt och af gunst och nåde, så och för flitigh och trogen tiänst, som han Oss och Sweriges Crono giordt och bewist hafuer, dett samma han ähn ytterligare förplichtat wara skall att giöra och bewijsa, hafue vndt och Confirmerat, effter som wij och här medh och i detta wårt öpne breefs krafft vnne och Confirmere honom förbe:te breef i alle des Clausuler, som dee i siälfwe bookstafwen innehålla. Förbiude fördenskull allom som Oss medh hörsambet och lydno förplichtade ähre och för wår skull wele och skole, att giöra eller tillfoga förbe:te Sten Andersson, hans hustru eller Erfwinger här emot hinder, mehn eller förfångh i någon måtto, nu eller i tilkommande tijder.

CHRISTINA.

Nils Nilsson Tungel.

Confirmation för Sten Anderson på Bergmästerskapet, sampt Wermelandz Järnbergzlagor. (Dat. Stockholm 30 Oktober 1646.)

Wij CHRISTINA etc. Göre witterligit, att såsom wår för detta wahrande Förmyndare och Rijkzens Regering hafwe å wåre wägna på wårt nådige be-

hagh förmedelst öpen fullmacht daterat Stockholm den 14 Febr. 1637 förordnat wår troo vndersåthe, Ehrligh och förståndig Steen Anderson att wara Bergmästare i Nora, Lindes, sampt Wermelandz Järnbergzlager, tillijka medh Lerbecks sokn i Närike; och wij nådigst förspörie honom samma Ämbete och tienst i warande tijdh och till dato wäll och trooligen hafwa förestådt; Alltså hafwe wij honom wijdh samma tiänst welat confirmera, effter som Wij härmedh och i detta wårt öpne brefs krafft honom confirmera, tilbetroo och förordna än här efter och till wår widhare förordning widh bem:te Bergmästare Ämbete på åfwanberörde ohrter och Bergzlager att förblifva; och skall han först och främbst wara Oss och Cronan huldh och troogen i alla måtto, wårt och Rixsens gagn altijdh sökia, skada och fördärf i tijdh till känna gifwa och efter sin högsta macht hiälpa afweria och förekomma. Enkannerligen skall han draga där åhogo före, huru Järnbruken oppå mehrbem:te ohrter af dem som wederböhre måge rätt fortsättias och widh macht hållas, såsom och hafwa ett noga inseende medh Blåssningarne widh alle hyttor och grufwor, att wår och Crones tijonde Järn i rättan tijdh och tilbörligen uthfordrat warder, rättandes sigh uthi thedh öfweriga efter siälfwe giorde Bergzordning, och som wälbemelte wåre Förmyndares honom gifwne Memorial daterat Stockholm den 30 Januarij 1637 uthi alle sine puncter innehåller och förmähler, icke tillåtandes, så wijda honom någon sin till ståår, att bem:te Bergzordning aff någon öfwerträdd warder. Och effter som ofvanbem:te Järnbergzlager åhre temlign wijdt belegne och han icke allena kan (allt) förrätta; Dy bestå wij honom så här effter som härtill een karl till hielp och till åhrligh Löhn och beställning bekomma för sigh 450: d:r hwitt Mynt och förbem:te sin adiutant 75: d:r hwitt mynt uthaf dhe räntor som i dett Landzhöfdingedömet falla och wijdare oppå Staten der assignerat blifwer. Wij befalle fördenskull wår Landzhöfdinge och andre wåre och Crones Tiänare, som för wåre skull wele och skole göra och låta, att dhe räcke Steen Anderson händren uthi det han dem å wåre wägner om adsistence omsökiandes warder; jämwäll och alle Bärgzmän, massemästare, konstwachtare, och allom som medh Jerngrufwe arbete å bem:te ohrter hafwa att göra, att dhe bem:te Steen Anderson för wår och Crones Bergmästare erkenne, bewijsandes honom å wåre wegne all tillbörligh lydno i dhe saker han till Wår och Rijkzens tiänst biudandes och befallandes warder. Till yttermehra wisso etc.

Öpet bref för Bergmästaren Sten Andersson på hemman under Bergsfrälsse. (Dat. Stockholm 20 November 1648.)

Wi CHRISTINA etc. Göre witterl. att Wi af Gunst och nåde, i anseende af den långlige, flitige och oförtrutne tjänst, som Oss, Wår Högstährade Sal. Käre Herr Fader [: Glorwyrdigst i åminnelse :] och Sweriges Chrono wår Troundersåte och bergmästare wid Nora och Linde, ärlig och förståndig Sten Andersson enkannerl. wid järnbergslagerne gjordt och bewist hafwer, jemwäl härefter, så länge han lefwer och förmår, troligen att göra och bewisa förplicktad wara skall, hafwe undt, skänkt och gifwit, eftersom Wi härmed och i detta wårt öpna brefs kraft, unne, skäncke och gifwe honom, hans hustru och efterkommande Arfwingar, och så arfwinge efter arfwinge, hans eget Skattehemman i Lindesåhs sockn Dalckarshyttan be:d samt twenne fjerdingstorp Frödersbo i Fellingsbro Sockn med alle därtillydande ägor, pertinentier och lägenheter i hus, jord, åker, äng, sjöar, strömmar, hytte skog och skjul, och alle

andre tillägor i wåto och tårro, närby och fjärran, intet undantagandes af allt hwad som därtill lyder, af ålder lydt och legat hafwer, eller härefter med Lag och dom tillfalla och winnas kan, att njuta, bruka och behålla under Bergsfrälsses frihet, wilckor och Conditioner till ewärdelig egendom. Förbjude fördenskull etc. Till yttermera wisso etc.

CHRISTINA. *Nils Tungel.*

Donation för Sten Andersson på några hemman vnder Bärgzfrälsse. (Dat. Stockholm 20 December 1651.)

Wij CHRISTINA etc. Giöre witterligit, att Wij af gunst och nåde, i anseende af Wår troo vndersåtes och Bergmestares, Ehrlig och förståndig Sten Anderssons nu en rum tijdh trogne och flitige oss och Chronan bewijste tiänst, den han och än widare här efter för sigh och sine Efterkommande, Oss och Chronan troligen att giöra och bewijsa, så lenge han lefwer och förmår, förplichtadt wara skall, hafwe vndt, skiänkt och gifwit, som Wij här medh och i detta wårt öpne brefz kraft, vnne, skänkie och gifue honom efter skrefne hemman, belägne uti Lindesbergz sochn, Wäng, skattehem. 1. Munkehytta skattehem. 1. Siggeboda skatthem. 1. Squathammaren skatthem. 1. fierndel. item Brumssiöboda och Hult, medh alle der till lydande ägor och lägenheeter i hws, jordh, hytta, skogh och skiuhl, fiske och fiskewatn och alle andre tillägor, som af ålder der till lydt och legat hafwa, nu liggia, eller medh lagh och dom tillwinnas kunna, för sigh, sin hustru och arfwingar, vnder Ewerdeligit Bergzfrälsse och dess Conditioner att niuta, bruka och oklandrat behålla; doch icke hafwa macht bem:te hemman någon af Adelen eller Frälsemän försällia, pantsätia eller bortbyta, uthan uthi theras nödtrång, till den som dem under rätt Bergzfrälsses wilkor besittia och häfda will och kan. Så skall och Skatterättigheten af Skattehemmanen Bördesmannen nu och framdeles efter Lagh wara oförkränkt. Förbiude för den skuldh här medh alle, som Oss medh hörsamheet och lydno förplichtade äre, och för Wår skull wele och skole giöra och låta, att tillfoga bem:te Sten Andersson, hans hustro eller arfwing:r här emoth hinder, mehn eller förfång i någon måtto, nu eller i tillkommande tijdher. Till etc.

Utdrag af Lindes bergslags häradsdombok för 29 Augusti 1654. (Svea hofrätts arkiv.)

Kom för Rätten Bergmästaren w:t Steen Anderson och tiensteligen begierade, att Rätten wille giöra et vtslagh emillan honom och hanss barn med sin förrige salige hustru, och præsenterade ett breff aff sin Sohn Borgmästaren Anders Stenson och Mågh Bergsfougden Larss Carstenson honom vti all som större Sonlig ödmiukheet tilskriffwit, at han, her Bergmästaren, deras kiere Fader, wille ihugkomma deras möderne. Där till her Bergmästaren swarar sig gierna willia bequäma sig till, dät hans faderlig skyldighet fodrar och dät the med rätta kunna winna; Tilfrågar them om the icke bekommit sine lössören effter sin salige moder? dhe swara där till Jaa. Larss Carstenson säger sig intet wara här vtinnan citerat eller affvetat för änn på stunden, och emädan theras Svåger Gregorius intet tilstädes, kunna the intet för dänne gången widare swara, vtan öndska till een godh ändskap komma. Her Bergmästaren framwiser een Räckning om sine barns möderne vti Dalkarshytte hemmanet och hammaren, där aff skall barnen een Copia öffvergifvas.

Her Bergmästaren præsenterar någre attester om hammaren såsom dän war thän tiden dheras s: moder bleff dödh, såsom aff Erich Nilson på Dalkarshyttan och Joen Bångh, såsom at betaltes till Bången 26 skepp. 6 l℔ stångeiern, dätt Joen inför Rätten tilståår, än till hans Broder Anders Bång 5 skepp. stångeiern. Om Hammarens wärderning dän tiden aff Erich Nilson attesterat om 20 skepp., dätt han tilbiuder sig med sin Edh ehrholla.

Ehuru följande utdrag icke på långt när omfatta allt hvad domböckerna innehålla om Knut Larsson, torde man dock deraf kunna erhålla en föreställning så väl om den verksamhet han inom orten utöfvade, som huru det i allmänhet gick till inför Häradsrätten under den tiden. De flesta utdragen äro hemtade ur de i Riksarkivet förvarade domböckerna — för åren 1643 och 1644 deremot ur Svea hofrätts arkiv — hvilket här anmärkes af den anledning, att häradets domboksexemplar, som förvaras i Riksarkivet, och det renoverade exemplar af samma dombok, som finnes i hofrättsarkivet, om ock till det hufvudsakliga innehållet lika, icke alltid fullt öfverensstämma med hvarandra i fråga om ordställning och satsbyggnader. För åtskilliga häradsting saknas emellertid dombok helt och hållet och för andra ting åter är domboken mer eller mindre defekt. En del af domböckerna finnes i två exemplar, ett i hvardera arkivet; men af det stora flertalet är blott ett enda exemplar i behåll, deraf de flesta förvaras i hofrättsarkivet.

Utdrag ur *Noraskoga* härads domböcker angående bergsfogden och bergmästaren *Knut Larsson*.

1633 $^{10}/_{12}$: Samme dagh kom för rätten Oloff i Brootorp och Axbergz sochn och keradhe till Cnut Larsson widh Kiörkebohlett, fodrandes aff honom betallningh för 20 t:r spannemåhl han hafuer tagitt aff Oloff på sin gamble husbondes wegnar, Hans Strijfuers vthi Jönekiöpingh, huilkett effter handhskrifften Cnutz så vthwijste, dömdhes Cnut att betala åtta dagar för Hendrichssmessa år 1634.

1634 $^{6}/_{12}$: Kommo för rätten Olof Larsson vidh Kyrkiebolet sampt hans syskon, och kerade till Knut Larsson ibidem, klandrandes en gåfva som deres moder, H. Brita, s. Nils Hanssons efterlefverska, hafver gifvit och skenctt den ena sin dotter, Knut Larssons hustru, nemligen att hon hafver gifvit henne all sin tredingh i gården bodhe nu efter hennes dödh. Vthi den saken, all den stundh Olof Siggesson och Jöns Andersson med edh å book wittnade sålunda sant wara, att moderen henne för åhret hafver som be:lt är; Item effter och bewijsat blef att mestedeels gården är aflinge jord och byrd köpt, med hvilken man må gifva eller sellia hvem man will och synes 9 Cap. J. B.; therföre blef dömdt och afsagdt att hvadh som vthi samma tredingh aflinge jord är, skal gåfvan blifva stadigh och fast, men hvadh annat är procederas efter lagh. Her emot in lade Vederparterna sine vadepenningar och satte löfte för sigh att vthföra saken till neste laghmans tingh.

1637 $^{20}/_{4}$: Item bleff af Retten samtyckt och bewilliat, att Knut Larssonn uidh Noore skall få loff att uprätta den wägen han hafuer åstundat, wästan för sin hage, efter dett åhr ingen till skadha, och giör honom på sin egne ägor iemptagen och iempngodhan.

1637 $^{21}/_{4}$: Effterskrefne gårdar och jordeparter blefuo på dhetta tinget vpbudne: — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Cnut Larsons gård uidh kiörkan tridie gången.

1637 $^{2}/_{10}$: Kom för Retten Albret Gumunssonn, Welhelms Petri tienare i Stockholm, och fordra itt käremåhl, på be:te sin huusbondhes wägnar, till Andhers Oloffssonn, Påuell Boossonn, Andhers Pedherssonn i Örebro och Cnuut Larssonn widh Noora, om någon Spannemåhl dee hafua till sigh handlat vthaff hans huusbondhe, för huar aderton tynnor en läst osmunssiern att gifua, såssom sielfue contracten i bookstafuen lydher. Och alldenstundh be:te contrahenter i sin obligation och contract hafue sigh för skrifuit att betalla effter som Påuell Boossonn och till foderbondeenn gifua kan vthwissa, der före han och på principals wegnar fodhradhe så mycket iern som sigh kan belöpa effter quittenzerne, och oansedt contrahente för gifua att dee så mycket Spannemåhl inthet hafua bekommit, som Allbretz quitenzer för mälla, derföre dee inthet mehra betalla wille än som dee vpburit och bekommit hafua; doch likuell effter dee i sin obligation vthtryckeligen hafua sigh föreskrifuidt, att betalla effter obligationen; derföre dömdes att dee betalla Welhelm Petri på itt hundrade och fyrtyie tynner, effter som quitenzierne vthwijssa; Och der något mangel ähr på Spannemåhlen, skolla dee sin fullnadh sökia hoos dem som Spannemåhlen hafua haft under henderna, nempligen Påuell Boossonn; belangandhe Påuell Boossonn uill föregifua att Allbretz quitenzer inthet skolle wara godhe, så att Spannemåhlen der effter inthet skall wara inkommen; Alldenstundh han till förende medh egen handh kiendhe dem godhe, såssom och effter Allbreth hafuer vist honom by och bondhe medh specification på Spannemåhlen; derföre sadhes Allbret frij för Påuellz till tahl och Påuel, som sagt ähr, vpfylle skadhen. Medh denne dom wille Påuel inthet låtta sigh nögia, vthan i rättan tijdh inladhe sine peningar 3 mrk, appellerates till en lagh mans dom.

1638 $^{12}/_{4}$: Samme dagh kom för Rätten Knut Larssonn uidh Noore och kieradhe till Bencht Jöenssonn, Arendatorens tienare, för dett han hafuer låntagit een båth af honom och inthet igänlefreradt, vthan låtit honom af vädrett sönderslås. Såsom Bencht dett bekiendhe; derföre blef afsagdt att Bencht båten efter mätzmanna ordom båthen betala skall.

1640 $^{16}/_{11}$: Blefwo in för sittiandhe Rätten ente och förlichte Torbiörn Larssonn på Skrikarehyttann och Lars Pederssonn på Elffhyttann, anlangandhe den Contratz ryggiandhe, som dee in för Rätten parterat och oprättat hafwe, aldenstundh dee tilhoopa inthet kunne föreenas, at efter som godhe men hafwe warit vthöfwer samme (handel?) Nembligen *Knut Larsson, bergzfougdenn,* Jönss Engelbrechtsson på Elffhyttan, Oloff Månssonn på Wijker och Lares Erichssonn i Hofmanstorp, och dee dem emillan hafwa oprettat enn skrefft, skall och det oryggeligenn hollas, som sielfwe bockstafwenn lydher, vndantagandes dee fempton faat ossmundzjernn Lars deen andre skyldigh ähr, vpgofwes nu vthi tolf faat, nembligen läst, att betala till det datum som i deres oprättelse förlichningz skrift förmäles, sedhan ware åtskildee, såsom och Rätten denn separation och åtskildnan approberade och samtychte.

1640 $^{17}/_{11}$: Kommo för Rätten Anna Jöns Dotter wid Noore, en Pijga, Sampt Melcher Loosstepare Ibid., fulmechtigh af be:te Anna Jöns Dotter och hennes Syskonn, och käradhe till Lars Hansson i Hageby och Knut Larssonn widh Noora, om deres Arflotter vthi Hageby, dem dee inthet hwarken nutit hafwa eller peningh eller peningz werdhe bekomit, vthan be:te Larss Hansonn, deres modher brodher, hafwer altsammans deeras arfzloth borthe, som dee efter

sin modher erfwa bordhe, sampt Knut Larsson och Olof Larssonn widh Noore, som ähre Nils Hanssons mågar; hwilkenn sack dee berättadhe sålunda hengia tillhoopa, att Lars Hanssons fadher, Hans, hadhe en brodher heet Matz; desse twå egte halfwe Hageby, hvilket nu ähr i twå deelar, Elfestorp och Hageby, Elfwestorp igen twå fierdedeelar och Hageby enn Fierdepartt, och oansedt att Larss Hansson och Nilss Hansson hadhe fleere syskonn, hadhe dee bådhe lickwäll till sigh (tagit) enn fierdhepart hwardeera, Lars Hanssonn i Hageby enn fierdeepart, och Nils Hanssonn enn fierdhepart i Elfwestorp; det andre halfwe i Elfwestorp, eller dee twå Fierdeparterna der vthinnan kommer dem inthet widh, vthan höra saligh Matzsens Arfwingar till; och effter deres modher eller dee inthet hafwa bekomit, hwarken i Hageby eller Elfwestorp, derföre fordrade dee sina deelar huarstädes. Och oansedt att Lars Hanssonn föregaff sigh hafwa betalt giäll efter sin fadher, såsom han der på ett register vpräcknadhe, dock liqwel, efter dee sine Arfloter inthet bekommit hafwa, afsadhes, at dee sine arfzloter bekomma skole, dock efter dee mindste deelen hafua, at dee tagha Penningar för sine deelar. Belangandhe denn jorden Lars Hansson solt hafwer, skole och desse Arfwingar bekomma sina deelar så godh som hon nu ähr, efter hon inthet är hefdat till Cronones bästa, och om jordenn ähr förståndin, som det 18 Cap. Jord. B. förmå, taghe sinn Rätt af den honom soldt hafwer, nembligen Lars Hanson. Jord. B. Cap. Belangandhe enn hage som Knut Larsson brukar och de föregifua, att sal. Jonn Anderssonn hafwer den kiöpt af sinn Swerfadher, och gifwit derföre enn galt och itt halfft sch⌀ Stångeiern, så emedhan sådant inthet befinnes lagligen giort; Derföre om dee kunna bewijsa något sådant wara vthlagt, hafwa de sådant igenn at krefia, men sielfue Jordenn, gånge der om, som den andre iorden sagt ähr.

Item klandradhe de på några Lössörer, som skulle wara efter sal. Hans Nilsson, nembligen en kopper kettell, om en Fierdingh och otta kanner, enn Kåp och enn Ryia, som Lars Hansson skall hafwa bekommit; efter som Lars Hansson neckar her til, påladhes dhem sådant att bewisa till näste tingh.

1641 $^{28}/_{3}$: Effterschrefne gårdar och jordeparter blefwo på detta tinget opbudne: —

Ett styckie jordh wedh Pershytte wägen westan sunnan för Hageby af Knut Larsson förste gången. — — — — — — — — — — — — — —

1641 $^{19}/_{6}$ uppbjöds samma stycke jord andra gången.

1641 $^{17}/_{9}$: — — — Ett jordestycke ofwan för Hageby, emellan almenne wägen och Pershytte wägen af Knut Larsson andre (tredje?) gången.

Noch itt jordhe stycke af Knut Larsson förste gången. — — — — —

1641 $^{16}/_{11}$: Kom för Rätten Knut Larsson Bergzfougde och käradhe till be:te Lars Jönssonn[1] om itt passqvil eller en bespottare wijsa han skall hafwa sungit honom till wanähra, för hans hustrus skull, hwilken dock för sådant som wijsan gick vth på, ähr för Rätta befriatt; till hvilket passqwill, efter grofwa omstendigheeter funnes, påladhes Lars Jönsson befria sigh sielf siette till neste tingh.

1642 $^{11}/_{3}$: Kom för Rätten Cnutt Anderssonn vidh Noore skreddare och anklagadhe Håkon Skomakare ibid: för dett han hafwer huggit honom i bröstett medh een knijff, och som Cnut mente der igenom hafwa brutit Edzöret, såsom tillförenne på itt annat tingh något der om omrördt är, i dett han först war

---

[1] Denne, som var boende vid Nora, hade nyss förut blifvit dömd för slagsmål.

wthdrifwen der han begynte perlementa, och kom igen och bödh Jöns Skreddare med sigh, som Håkon föregifwer att kiöpa itt stoop öhl åth honom, men emoth sigh sielf sedhan bekiendhe dett han wiste der war inthet öhl falt; 2) sadhe han att han stodh på gården, och när han fick see Jöns på gatan badh honom gå in, men befans att der war mördht. *Cnut Larsson Bergzfogden* berättadhe, att när han först examinerade dem, bekiendhe dee bådhe Håkon och Jöns, att Håkon ropadhe på gatan, och när Jöns kiendhe hans roop, roopadhe han emoth. När de möttes åth sadhe Håkon till honom kom in medh mig, iagh will gifwa tigh itt stoop öhl; Item bekiendhe Håkon att det war högt qwellsätter när det skedde och war flock mörckt. Alldenstundh Håkon begieradhe att hustru Ingri, Zachris Swenssons, skulle giöra sin eedh och wittna i denne saaken, hvilkett hon och giordhe, wittnadhe således att när dee hafwa warit hoop att sloss första gången i stufwan, togh han i Håkon, och förde honom igenom porten och stengdhe honom igen, en stund der efter kom Håkon in och giordhe skaden, och porten war wthaff hakarna, dett och *Bergzfogden* wittnadhe. Sielfwe Edzörett belangandhe skötz dett vpp till wijdare ombuxande och ransakningh, men afsahdes, att Håkon skall betala bårdskäraren ellofua d:r, skadeståndett, sweeda och werk, der om blefwo dee förlijchta, att Håkon gifwer den andre trettyie d:r kopparmyndt; der aff Cnut straxt gaff till kiörkian tyie daler.

1642 $^{12}/_{3}$: Effter såsom Sochnemännerna i Noore hafwa contraherat medh bergzfogden Cnut Larssonn om Sochnestufwu byggningen och kijstan, dett han richtigt effter deeras nöie hafwer vprättatt, och de der emoth hwardeera hafwa tillsagt honom 1 hundra iern; Derföre emedhan och klages öfwer någre som restera medh samme iern, derföre afsades aff Rätten, att hvilken innan fiorton dagar dett icke betalatt hafwer, skall vthpantas och medh tre marker. Samme dom vare om Herredagz penning:r som restera och klagas öfwer.

1642 $^{12}/_{3}$: Lars Jönssonn widh Noore hafwer på näst förledet tingh fäst lagh sielf tredie[1] för den wijsa och pasquill han hafwer sungitt om Cnutt Larssonn Bergzfogden och dichtat, hwilken lagh gångh han fylla bordhe dette tingett, hwilkett han inthet alleenast hafwer förachtadt, vthan till öfwer flödh förachtadh dee buud honom tillsendhe aff Rätten wore, att han skulle inthet swijka för än han sin saak klart giordt hafwer, der han doch tillstedes war i byen och bekom bodhet och dett förachtadhe; derföre blef han effter dett 9 och 34 cap. Tingh: B: bundhin till saaken, och efter dett 20 cap. eiusdem tit. saakfelt till sine 40 mrk. Och effter han hafwer förachtat arrest och budh honom af Rätten pålades, bleff han och derför sakfelt till sine 40 mrk; och om någon effter denne dagh exempel af honom tager och her om rörer, ware wijte allom thet wnderstå sigh att giöra på något sätt Femptyie daler godt myndte, ehuem dett wara kan.

1642 $^{31}/_{5}$: Bleff anklagat Joen Benchtssonn i Örebro, af Bergzfogden Cnut Larssonn, för dett han brukar itt falskt Bisman, hwilket effter så befans, och han sigh inthet kundhe befria sig der medh hafwa giordt till en mrk skadha; derföre blef han effter dett 19 cap. K. B. St. L. saakfelt till sine 40 mrk.

1642 $^{31}/_{5}$: Effterskrefne gårdhar och iordeparter blefwo på detta tingett wpbudne; —

En hage widh Elfwestorpa vägen och Pershytte, item hage widh Åassboosiön widh allmenna wägen, af Bergzfogden Cnut Larssonn tredie gången. — —

[1] I det åberopade tingsprotokollet står dock »siette».

1643 $^{5}/_{8}$: Kom för Rätten Cnut Larssonn Berghzfogden och keradhe till Oloff Wastessonn, om en hage wester wid Aåsbosiön, som han hafuer till sigh byedt, vthaff hans hustru syster, saligh Bencht Joenssonns i Elfuestorp, för en hage han hafuer kiöpt vthaff saligh Bencht Joenssonn, hvilken ähr laghbudin och laghståndin; der till suaradhe Oloff, att den hagen han kiöpte af s. Bencht för fem faat iern war inthz Benckt mechtig till att sellia, vthan Anders Ifuarssonn wan igen en deel der aff, på itt faat iern, derföre Cnut Larssonn gaf honom den westre hagen; frägadhes, huilken ägte den wästre hagen, suaradhe Oloff Benchtz efterlefuerske men, doch att Cnut togh Måhlzmans döme aff sin hustru syster, n: att betale giell och byta denne hagarne och mehra; der till Cnut suaradhe, på det egorne icke skulle komma i fremmande hender handladhe han till sigh den hagen som laghståndin ähr, mente han sigh wel winna det andra i byrdh; frägadhe parterne till om dem hadhe engen mehra att framföra sadhe dee neij; Denne saak skötz till Nempden och alldenstundh att den samme hagen, huilken ähr medh skifte förwerfuat aff Oloff, och Cnut vnder en prætext hafuer byedt på dett han bådhe hagarne kundhe bekomma; Derföre afsadhes, att Oloff inthz bådhe måtte fructreras, vthan niute och bibeholle den hagen laghbudinn och laghståndin och ware ifrån den andre, och huad Olof rödt hafuer betale Cnut effter mätzmanne ordom [1].

1643 $^{6}/_{8}$: Effter såsom Sochnen hafuer Contraherat medh bergzfogden Cnut Larssonn om sochnestufwu bygningen, item om een kiörkiebod som stodh i kiörkemuren, att han den skulle flöttie in på kiörkegården, och låte giöre mur i staden, att en Port der allenast blifuer i staden, men inthz träwerke; Der emoth skulle huar bergzman contribuere fyra hundrat iern, huar kiörkieboblzman en d:r koppm.; huilkett dee samptligen samptychte hollas och efterkommas skall på både sijder och ingen sedan dett klandra.

Item, att Cnut Larssonn skulle låte förferdige Portbyggningen i Prestegården, och timbret låta bergzmennerne sielfue till, derföre huar bergzman skulle gifua 6. L℔ iern, hwilket och på samme sett hollas skall, såsom af bådhe sijdher dett bleff protocollerat, effter deras begieran.

1644 $^{21}/_{3}$: Effter såsom bergzfogden besuäradhe sigh 10. tompter är honom för myckett påfördhe, derföre beuilladhes derpå ransakningh.

Item bleff afsagt emellan Bergzfogden Cnut Larssonn och skyllige allmogen om boskapz och Mantalz Pening:e för 43, att all den stundh han hafuer most Effter inwijsningar betala Posten, och lijder der på skadhe, att han sökier sin skadhe och rebans hoos resteradhe allmogen igen.

Blef specificerat vthi w:tt Cnut Larssons dom, om hans skadheståndh vthi Boskapz och Mantals Pengr:ne, att till Sakörenom moste alla dee, som effter Juul hafue vthgifuidt, skole böte fierdingen högre.

Effter såsom Bergzfogden Cnuut Larsson hafuer sigh beswäradt och dett är honom påfördt fleere tompter widh Nore än der äre, derföre hafue Nempdhen noge der om ransakatt tompt ifrån tompt, att icke flere boståder än Nyietije tuå. Lofvadhe altså och der vppå tingz bewijs.

(P. M.) Cnut Larsson begier heradz bewijs på tompterne och dee som äre bortrymbde allt vthi itt bewijs; och domen om boskapz och Mantalz Peng:e 3. item dom på tijendhejernet i Grythytte sochn, passerat widh Grythyttan tingh.

---

[1] Omedelbart härefter förekommer:

»Effter Oloff Wastessonn giorde Rätten sijwerdningh och begabberi och åthlöije åth sin wederpart; derföre dömdes han i fengelse — 3 dygn.»

Cnut Larssonn will hafue lengdh på dee gårdarne, som ska skusse.

1644 $^{19}/_{6}$: Effter som Nempden hafue värderat det arbete som Olof Wastessonn haf:r nederlagt på den hagen Cnut Larsson hafuer igenbyedt till sitt torp, sampt den deelen vore byedt för den andre deelen af hagen till Elfuestorp, att Cnut gifuer ut för alt tu faat järn, och flöttie gietzelgården ig. hagen i sitt förre rum igen.

Bleff afsagt emellan w:t Cnuut Larssonn Kärandhe och Pedher Larsson på Åås anlangandhe 18. d:r som Cnut för Hans skull hafuer lagt vth till lille Bencht i Örebro, derföre Pedher lofuadhe honom förgånget år strax halft annat faat iern, när jernett giordhe derföre skiel; derföre emedhan afslaget på jernet är, och saken skett genom Pedher, derföre skall Pedher betala dee 18 D:r och Cnut Larssonn hafue Hansens tre Sk*ø* tackiern i vnderpant, efter Hans skulle det vthgifue på sin fader faders hemman, efter fadher fadren war den skull skylligh lille Bencht[1].

1645 $^{7}/_{2}$: Bergzfougden Cnut Larson beswärar sigh öffwer een stor rest på Boskaps och Mantalspenningar stå inne hoss Bergzmännen, hwilken rest han ähr twingat och hafwer måst effter invisningen betala, och nu intet kan be:te rest och betalning mechtig blifwa, och när han låter panta för samme rest giöra the sig ingen flijt panten igenlösa, utan står den eene tiden effter den andre och tiläfwentyrs kan henda någen olycka på samme panter, hwarföre begiärer han Rättens betänkande och assistens uti denne saak. Aldenstundh een part aff tresko och motwillighet intet uti rättan tidh utläggia Cronans utlagor och utskylder, een part aff fattigdom, och enär dhe blifwa pantade intet beflita sig om be:te pant igenlösa; derföre finner Rätten skiäligit att dhe panter som hafwa sedan i föråhrs stått, skole nästkommande Söndagh aff Nempden uti Sochnestufwan wärderas, strax dem som weederböre heembiudas, öfwer dhetta gifwes dem åtta dagars dilation; hwar och icke the då them igenlösa, skole the effter lagh them fast stånda att försällia. Anbelangande dhe sedermehra panter Bergzfougden hafwer för Boskaps och Mantalspenningarne, skole the och wärderas och hembiudas, sedan aff Nempden pröfwas huru lång dilation them kan gifwas, så lagandes at vpbördhzmannen thär igienom icke sker meehn.

1645 $^{7}/_{2}$: Bergsfougden Cnut Larson och Anders Ifwarson i Elfwestorp framwiste ett kiöpebreff på ett jordestycke, nordan för Anders Swensons hage, där utinnan dhe både om ett ände råå hafwa twistat, och ähre här om alt så in för Rätten wäll eente och förlickte, at offbe:te ände råå skall bortkastas och sedan holla sig wid sielfwe hufwud rådet.

1645 $^{8}/_{2}$: Bergsfougden Cnut Larsson gifwer tillkienna sig hafwa kiöpt ett jordestycke aff Pershytteboerne, hwilket ähr in om hanck och stör intagit, med begieran thet måtte frånskillias.

S. d. Cnut Larson Bergsfougden bewillias fast på sit torp Siöbacken, med hwilket han lagligen procederat.

Bergzfougden gifwer tillkienna anno 1643 den 4 Aug. emillan sig Oluff Wastenson om een hage Cnutz hustru war bördig till och hwad Oluff hafwer röigt och bättrat i samme hage skulle effter mätzmanna ordom contenteras, hwilket nu ähr synt och mätt, och så wida emillan them eent och förlickt att

[1] Bleff Pedher sakfelt för det han skilte Rätten döme orätt, till en minnesbete — 3 mrk.

Cnut skulle gifwa Oluff uti wederlagh 2 fat iern, hwilken förlickning han begierer må infattas, och på samme hage fast bewillias[1].

1645 $^{15}/_{7}$: Öskebohyttan ett halfft hem sampt een hage ibm, hwilket Bergsfougden Cnut Larson haf:r tilförende lagligen låtit vpbiuda, till öfwerflöd än en gång, hwilket han kiöpt af Hans Oluffson.

1645 $^{16}/_{7}$: Bergzfougden Cnut Larsson beswerer sigh öfwer een stor deel vthi Bergzlagen, af hwilka han intet kan blifwa mechtig Chronans tiondejern för anno 1643, för hwilket han långdt för detta hafwer måst klarera; affsagt, at dee som restera för be:te åhrs tijondejern skole effter Cronans werderingh det betala, nembligen 5 d:r sölf:r m:t för hvart fat.

1645 $^{19}/_{12}$: Efftersch:ne gårdar och strömmar vpbiudas:

Cnut Larson vpbiuder sin halfve ström gent emot Fibbetorp — 3 gång.

Item ett stycke jordh gent emot sitt torp Siöbacken på norre sidan om allmänne wägen — 1 gång.

1646 $^{3}/_{7}$: Beswerade sig åther Bergzfougden Cnut Larsson öfver een stor deel af almogen vthi Bergzlagen restera och tillbaka stå med Cronans tijondejern för åhr 1645, der af han stor skade och hinder måste taga, helst emedan han förbe:te åhren af sitt egit måste clarera och betala. Begerade Rettens assistens hvarvthinnan, så ehuru wäll ofta och åthskilligen för detta almogen vthi gemen ähro tillholdne och med alfvar och ifrån förmante sin tijonde vthi rättan tijd på behörligit wiss framföra och ehrleggia, at der öfwer icke så offta må beswäras; men fast annorlunda befinnes: Hvarföre blef af retten beslutit och förafskedat at den, som icke i rättan tijd vthgiör Cronans tijonde och dem framföra een månadz tijd efter blåssningen skall wara fallin till tu L☉ jerns plicht; sedan betala effter Cronans för det åhrs werderningh vthi peningar eller vpfylla med jern: Men den tijonde jernet vthtager och det icke framförer, vthan till sin egin nytto anwender och serdeles Cronans tijonde försniller stående sin egin fara.

1647 $^{8}/_{2}$: Cnut Larsson Bergzfougden bewillies fast på een sågh och ström aff Hageby ägor, emedan der på ähr intet klander etc.

1649 $^{4}/_{1}$: Bergzfougden Cnut Larsson klandrar på ett jordestycke af Elfwerstorpe ägor hans swåger för någon tijd sedan såldt till Mårthen skreddare, begierandes samma jordestycke igen lösa; så aldenstundh detta kiöp intet lagligen skeedt, finner Rätten skiäligit Bergzfougden det igenlösa, dock der någon bekostnad användt, skall honom efter mettismanna ordom betalas. Stugan anlangandes der vpsatt ähr, skall med det fordeligest dedan flyttias.

1649 $^{14}/_{8}$: Kom för Rätten Bergzfougden wäll:tt Cnut Larsson gifwandes tillkienna huruledhes den högtähradhe kongl. BergzEmbtet fört beswer på Elfztorpehyttan; så aldenstundh samptelige Nempden nogsampt kunnigt huruledes med be:te hytta warit beskaffat, dy begierde w:tt Bergzfougden der om ett sanferdigt heradz bewiijss. Her om wart Nempden tillfrågat, hwilke wittna och berättadhe at samme Elfztorpehytta intet warit wid macht på 16 åhrs (tidh), vtan aldeles förstörd.

1650 $^{5}/_{3}$: Bergzfougden Cnut Larsson lät vpläsa det Konungzlige Bergz Collegij bref, honom gifvit 1649 d. 7 Novemb: på ett fierdedelss hemman chrone Bomansshyttan honom effterlåtit, begärade förbodh på skogen der sam-

---

[1] Denna hage, likasom torpet Sjöbacken, var belägen å Elfstorps egor. Knut Larssons hustrus farfader Hans Nilsson i Hageby hade jemväl varit egare af hemmansdel i Elfstorp, enl. hvad häradsdomboken 1640 $^{17}/_{11}$ utvisar.

maståndess, så att änkian intet wijdare brukar ther, än bergzfougden henne tillåter.

1650 9/7: Tillåtes Bergzfougden att några aff nämpden skole besee dett jordestycke nest Älffuestorp s. Mårten Skreddare kiöpstadt af Erich Iffuarsson, althenstundh han thet klandrar.

1650 16/12: Bergzfougde Cnut Larsson klagar till Peder Pedersson på Bomanshytta hafwa emoot förbudh fält faal på Bomanshytta ägor, vpskiutes till ransachningh huru vist han fält.

S. d. Bergzfougden klandrar på någre hemman på Skymhyttan Johan Schaij köpt, hvilke restera Cronans utlagor.

S. d. Hustru Anna, Anders Klockarens, på sine barns wägnar tilltalar s. Mårten Skreddarens mågh Olof Pedersson, om något jern hennes barnn effter sin s. fader aff honom skall restera på enn hage den Bergzfougden igen klandrat och betalt, Olof skole hafva bekommet af Bergzfougden 50 d:r k.m:tt, men hennes s. man allena 2 1/2 faat jernn; vpskiutes till neste tingh [1].

1651 18/3: Bergsfougden Cnut Larsson förfrågar sigh om dee hemman som försälies och Cronones vtlagor innestå; resolutio: Cronans bewijsligh rest skall först betalas.

1651 17/6: Bergsfougden Cnut Larsson fordrar wärdering på Anders Matssons hemman på Skymhyttan Johan Skaije kiöpt, effter han hafuer der något att fordra på Cronones wägnar.

S. d. Bergzfougden Cnut Larsson insinuerade een längd vppå några hytter, hwilka ähre till beswär fördan; om hwilka bewilliades häreds bewijs.

1651 14/11: Kom och för Rätten Bergzfougden Knut Larsson, bewisandess klarligen huruledess nan är kommin till Jöranss hemman i Fingerbo, som ett halfft hem ähr, nembligen först hafft hanss wret uthi underpant för 10 faat 11 L℔ och 7 mrk ossmundz jern; sedhan löst den andre delen utur Chronanss händer för 21 faat 8 L℔ 17 1/2 mrk; item till Befalningzmannen Nilss Månsson 1 faat 2 L℔ 15 mrk; sedan betalt till Anders Swensson i Nora takiern 1 skep. Summa uthlagt 33 faat 10 L℔ 19 1/2 mrk; och alldenstundh bemelte Jöran eller hanss arfwingar intet warit mechtige samma Jern till Knut Larsson igen betala, haffwer han måst lagligen her medh procedera och utföra, som ähr werderat för 36 faat; begärer han för den skull aff Rätten att honom måtte å samma halfwe hemman fast medelass. Så alldenstundh detta så i sanning ähr som åfwanförmäless och ingen finness här å hafwa någon åtalandh eller klander, uthan hwadh resterar effter werderningen skall lefwererass till den wederbör, doch medh Rättens wetenskap; hwarföre dömdess detta halfwa hemmanet för Knut Larssonss wällfågne possession och egendom [2].

1653 17/6: Berghsfougden Cnut Larson eentes och förliktes medh Erich Nilson på Pärshyttan i så måtto, att ifrån dhet rööset wiijdh wägen som wiser wäster söder in till rööset widh kohlebotnen, dher ifrån till Hälleröös et, såsom öster wth in till östre ändhen på Erich Pädhersons Pälles fall, sedhan in till skildnadhen emillan Erich Nilsson och Hans Mattzon, sedhan norr wth in till

[1] Hvarken denna sak eller åtalet om skogsåverkan på Bomanshytteskogen förekomma i de följande tingsprotokollen, hvadan det kan antagas att målen blifvit förlikta.

[2] Angående beskaffenheten af ifrågavarande hemman innehåller domboken för 1653 15/12 följande:

»Betyges om Jörans hemman wthi Fingerboo att dher till åhr ingen skogh, wthan blåtte wreeten medh någon wthmark, eij heller någre fleere huus behåldne åhn twenne bodher och een elaak laadha.»

allmenne wägen igen, och skall gööras een skildnadh emillan Erich Matson och Erich Nilson; hvilken offuanbe:te förlijkningh ehrkiändes godh och stadigh [1].

1654 $^{25}/_{8}$: Knut Larson bergzfogden tilltalar Johan Månson i Elfwestorp om en pant 3 åkrar bergzfogden hadhe af hustru Kerstin Jönsdotter, Kellersons, för 7 fatt ossmunssiern; samme pant Johan försålt, som war werderat för 4 fatt; item en koo för 2 faat, detta Johan intet kunde neka. Resolutio: Johan skall betala bergzfougden samma skull han hadhe att fordra effter s. Jöns Kellersons, som ähr 7 faat och 7 L℔, till nästkommande Mårmessan, effter han wnderstått sigh den panten taga och försällia; hwar och icke han dett effterkommer, will rätten sigh widare der wppå förklara.

1655 $^{28}/_{2}$: Bencht Joensson, till at vndfly all widlöfftigheet och een sådan ond och argh menniskia som Johan Månsson ähr, vpbiuder sin deel vthi Elfwerstorp till kiöpz.

Belangandes hustru Kirstins, sal. Jöns Kellerssons thestemente, nembligen det jordestycke norr om fåhuset Johan Månson tillijka med en deel aff sin jord försåldt till Bencht Joensson, som tillförende war pantsat Bergzfougden Cnut Larson, skal Bencht Joensson så stor deel af Johans behåldne jord till metes förste legenheet vthi så god läge och henne betala dee 4 faat till Bergzfougden. Johan skall och henne sin koo betala eller igen lefwerera.

1655 $^{26}/_{6}$: Belangandes den twist emillan Oluf Ifwarsson och Erik Nilsson på Pershyttan om den jord Erik Hansson försåldt till Oluf och det jordestycke Erik försåldt till Bergzfougden Cnut Larsson, så ähr der om ransakat och befunnit Erik Nilsson intet widare sålt än till Erik Hanssons skildnad, eij eller Erik Hansson widare än till Erik Nilssons skildnadt, derföre blifwer alt efter som Nempden tillsynt Bergzfougden [2].

S. d. Nilss i Bastnäs bekienner sigh efter en richtig rechning wara skyldig Bergzfougden Cnut Larson 6 faat 13 $^{1}/_{2}$ L℔, det han lofwar betala.

S. d. Bergzfougden fordrar på Cronans wägnar (för) någre faat osmundsiern vthi vnderpant et stycke af wreten sundan för ladan [3].

1655 $^{26}/_{10}$: Bergzfougden Cnut Larsson låter vpbiuda s. Larss Olufzons och hans syskiones deel i Elfwerstorp, som ähr $^{1}/_{3}$ part i s. Nils Hanssons, hans moderfaders [4] halfwe hemman han kiöpt för 200 d:r — 1 gång.

Item et lijtet jordestycke Browreten för 60 d:r — 1 gång.

1656 $^{19}/_{11}$: Bergzfougden well:tt Knut Larson in för Rätten tilstodh sigh hafwa till kiöps wpdragit Johan Tomeson på Grängzhyttan Lars Pedherssons halfwe hemman ibm för 2 läster ossmunsiärn, hwilket iern Johan lofwar nu wthi winter betala eller der emot förhopning skier, tå Bergzfougden skadelöser hålla.

1656 $^{20}/_{11}$: Bergsfougden w:te Cnut Larson wpbiuder s. Oluff Larsons erfwingars deel wthij Elwestorp — 2 gången. — Item en half wret wedh Hagebybroen — 2 gången.

1657 $^{9}/_{2}$: Sahlig Oloff Larssons arfwingars arfwedeel i Elfztorp aff Bergzfougden well:tt Knuth Larsson — 3 g.

---

[1] Denna rösebeskrifning lär väl afse det »jordestycke», som Knut Larsson inköpt af »Pershytteboerne» enligt domboken 1645 $^{8}/_{2}$ (sid. 75). Se vidare härom under 1655 $^{26}/_{6}$.

[2] Se här ofvan under 1653 $^{17}/_{6}$.

[3] Hvar uppgifves ej; men af det föregående i domboken vill det synas, som om denna fordran gälde en enka i Skymhyttan.

[4] Nämligen Lars Olofssons morfader. Lars Olofssons fader Olof Larsson var nämligen gift med en dotter till Nils Hansson, likasom Knut Larsson i sitt 1:sta gifte äfven var måg till samme Nils Hansson.

Item een Wreet wid Hagebybroen aff dito — 3 g.

S. d. Kom för Rätten Bergzfougden well:tt Knut Larsson insinuerandes en förlijkningz- och kiöpeskrifft, honom och well:tt Erich Andersson her i Nohra stadh emellan, uti Bergmästarens well:tt Steen Anderssons, och Befallningz:ns well:tt Arfwedh Bengdtssons närwaru, den 25 Augustij 1655 giord och uprättat, der uthinnan bem:te Erich Andersson, medh sin hustroes gode iaa och samtychie updrager och försällier welbem:te Knuth Larsson, sin hustroes förre mans, Befallningzmannens salige Niels Månssons halfpart uthi Fibbehytte hytta medh der tillhörige commoditeter och lägenheter, såsom fundament wed hyttan, hytta, ström, smedierum, tree gamble kohlhuus, en gammall bodh, ett gammalt qwarnhuus, rostrum, så och alle des adpertinentier in om hyttebleket, för sextijo och femb d:r kop:r m:tt af orsaker, så och under sätt, conditioner och wilkor, som sielfua förlijkningz skrifften i bookstafwen wijdare förmäler: Tienstligen begerandes att rätten wille samma deras förlijkningh och kiöp yterligare confirmera och bekräffta. Så alldenstund ingen fans som der emoot något hade at inwenda, utan dhet till ingens præiuditz eller förfång, men meera månges nytta, effter Bergzlagens privilegier och ordningar, befans wara skedt och afhandlat: dy bleef och samma f(örlijkningh) och kiöp af Rätten på det krafftigaste confirmerat, stadfäst och bekräftat, och här effter så åh begge sijdor dem emellan, som af allom androm oryggeligen oqwald och obehindrat hållas och bestående blifua skall.

1657 $^{10}/_{6}$: Samma dagh kom för Rätten Bergzfoudten wellaktadt Knuth Larsson, tienstligen begärandes, det Rätten wille honom ett sanferdigt bewijs meddela, om en skougzholma, Stormösse öö benemd, huru när han någons affwittradhe och tilldeelte skoug eller uppå hwars ägor må wara belägen. Hwilket hoos Nembden och gemene allmogen noga ransakat och effterfrågat bleff, och i sanning befunnidt, det förbemelde skougzholme ligger uppå Cronones allmenning eller uthmåhl, och kunde affskillias på östre sijdan emot Skrickareboo stijgen, på södre och wästre sijdan emot stoore öknen och det uthan någon hyttas, hammars eller bruuks folckz förfång eller præiuditz, welbemelte Knuth Larsson till sitt bruuks idkande och fortsättiande. Remitterandes detta åhrendet för det öfrige till welb:ne herr Landzhöfdingens wijdare disposition och gottfinnande.

Samma dagh betygadhe Nembden och gemeene Allmogen att laghmanshemmanet Skymhyttan hafwer ingen skough eller åker, uthan allenast en lijten wreeth om 3 lass höö åhrligen att bruuka och tillijta, fördenskull det och ingaledhes mehre än för ett fierdels hemman skatta kan; effter hwilken proportion såsom hans högh-greffl. excell. Lagmannen uthlagorne dher uthaff upbär; altså bleff Bergzfougdten well:tt Knuut Larsson detta bewijs aff Rätten bewilliadt på det han om dess förmedling uthi Cronones uthlagor hoos dhe högh- och wälborne herrar Rijkz- och Cammar Rådh, sampt wälb:ne herr Landzhöfdingen, deste fogh- och skäbligare sökia och anhålla kunde; till hwilkes wijdare disposition och gottfinnande detta tienstligen remitteras[1].

[1] Angående ifrågavarande lagmanshemman innehåller en föregående dombok 1651 $^{14}/_{12}$ följande:

»Bewilies härads bewis om laghmanshemmanet på Skymhyttan, som Nils Julmackare besijtter, hwilket åhr infördt uti Jordeboken för eett helt hemman, och där till inthet finnes meer än en lijten wreett om 3 hestelass höö, elliest där till ingen skogh eller uthmarck, och samma hemman inthet kunna behållet blifuee, medh minder dett blifuer förmedlat, och anser dett inthet kunde mehre swara än för eett fierdedel eller högst eett halfft; dogh dätta till höge öfwerheeten heemställandes.»

1657 $^{9}/_{10}$: Samma dagh upsteeg för Rätten Bergzfougden well:te Cnut Larsson, förfrågandes sig hoos Rätten, om icke Lagmanshemmanet på Skymhyttan, hwilket han possiderar, iämpte dhe andra gårdarna ibm, må hafwa sin deel och lott i skougen, hälst emädan det aff ålder för ett helt hemman uthi Cronones Jordebook infördt, och elliest mitt i byen aff tompterne ähr beläget? Hwar uppå Rätten sig icke annorlunda kunde förklahra ähn att berörde hemman effter det 6 cap. Bygn. LL. iu böhr och tillkommer så wäll sin deel och rätt i skougen som något aff dhe andre hemman ibm belägne ähre; Men kunde icke wist wetta orsaken hwarföre berörde hemmans rättigheet i skougen här till icke ähr affdeelt och i acht tagen. Då berättade Nembden, att uppå offtabemelte hemman hafwa tillförene elacka åboer waritt, dee der des rättigheet hafwa försummadt att observera och förswahra, fördenskull det och som offtast legat ödhe, och nu till sådhana trångzmåhl redigerat och så aff sig kommit ähr, att det icke hafwer den ringaste skoug anten till wedhebrandh eller gårdhefångh att tillgåå, uthan the andra grannarnes loff och minne; men sadhe der hoos att uppå förbemelte Skymhytte ägor skall ännu någon skoug wara odeeldt, hwilken till berörde Lagmanshemman beqwembligst läggias kunde. Dhe aff Skymhytte jordägandher som tillstädes woro swaradhe, att denne olijkhet berörde hemman emellan aff ålder waridt hafwer och är aff Lagmanshemmanetz jordägandher tillförenne icke klandradt wordet; dy förmeente dhe nu oskäligen der någon ny deelning kunna tillåtas, uthan dhe willia sig medh sin häffd förswahra. Hwarföre bleff detta ährendet till Rättens wijdare förklaring upskuttit.

1657 $^{9}/_{11}$: Samma dagh berättadhe Befalningzman att han, effter näst föregående Tingz håldne ransakningh, medh Nembden hadhe bijlagdt Bergzfougden well:tt Cnuth Larssons twist med Skymhytteboerne om Laghmanshemmanetz skoug ibm, och dhem i så måtto förlijkt, att berörde hemmans skough här effter skall affskillias, östan till, ifrån Oloff Erichssons skougzaln, sunnan effter ifrån Höghåshe slätt, norr uth i Presteskougzskillnadhen. Men wästan till emot Gottskalk Perssons hemman, ifrån Gottskalks norre teppa, uthi nord wäst till flyet, sedhan uthi Hoghlöse mosse, och så uthi samma strech till dhes ofbe:te Presteskougzskillnadt tager emoth: Hwilken skougzaln Nembden uthi nästkommande wåhr medh laghlige råå och röör affwittra skole, på dhet berörde Laghmans hemman och dhes jordägander samma skough, nu och i tillkommande tijdher, deste wissare och säkrare måge wette att tillijta, och sigh eller hemmanet till nytto bruka och behålla. Så aldenstundh wedherböhranderne her medh wäll hafwa waridt tillfridz och benögde, bleff dette till större säkerhet uthi Bergzlagens dombok infattadt och aff Rätten stadhfäst och bekräfftat. Serdeles sadhe Rådhmännen Lars i Fingerbodha och Israel i Bondebyn sigh willia stå der före, att Gottskalk, som nu frånwarande war, så och samptlige Skymhytteboerne och dess jordägander, med dhenne förlijkningh skole wara benögde.

Donation på ett Chronetorp uthi Norebergslagen vnder Bergsfrelsse, för Befallningsmann Knut Larson. (Dat. Stockholm 14 Juli 1653.)

Wij CHRISTINA etc. Göre witterligit, att Wij aff gunst och nåde, så uthi anseende af den trogne och flijtige tienst, som Oss och Chronan, wår troo tienare och befallningsman uthi Norabergslagen, Ehrligh och förståndigh Knut Larson, giordt och bewijst hafwer, och häreffter at giöra och bewijsa förplich-

tadt wara skall, hafwe vndt, skiänckt och gifwit, som wij her medh vnne, skiäncke och gifwa, honom, hans hustru och Erfwingar, ett wårt och Chronans torp, Boman(s)hyttan be:d uthi Norabergslagen belägit, det medh alle dess tillhörige ägor och Lägenheeter i huus, jiordh, skogh och skiul, fiske och fiskewatn, sampt alla andra tillägor, som aff ålder der till lydt och legat hafwer, nu ligger, eller medh lagh och domb tillfalla och winnes kunne, att niuta, bruka och behålla, vnder ewerdeligit Bergsfrelsse och dess conditioner. Här alle som wederböre, och för wår skuldh wele och skole giöra och låta, hafwe sigh at efterrätta, icke giörandes honom Knut Larson, hans hustru och Erfwingar, häremodh hinder, mehn eller intrång i någon måtto nu eller framdeeles. Till yttermehra wisso etc.

Kongl. Bärgz Collegij Resolution angående Ossmuns Järnet vthi Nohra och Lindes, Leeke- och Carlskoga bärgzlager. Datum Stockholm den 23 November 1661.

Såsom Kongl. Bärgz Collegium finnandes Ossmuns Järnetz tillwärkandet i Nohra och Lindes Bärgzlager wara Bärgzlagen fast mehra skadeliget ähn gagneliget, i så måtto att dess vthsmidande consummerar fast mehra Kohl ähn wärdet af sielfwe Järnet importerar, dätt för längst gärna hade sedt och önskat heel måtte af Bärgzlagen nederlagdt, och i dätt stället Tack Järns tillwärckandet idkat och med flijth drijfwet warda, som sådant fuller Bärgzlagen på åthskillige tijdher behörligen är remonstrerat och förehållet wordet; Jcke däste mindre emedhan där på dän effect ännu icke folgdh är som bordhe: Hwarföre skall Bärgmästaren Wäl:t Steen Andersson ähn ytterligare läggia sigh winning om, huruledes medh godh foogh och lämpa Bärgslagen kan till sinnes föredh blifwa dän skadha som dätta Ossmuns Järnetz smidande dhem tillfogar, medh alfwarlig förmaning, att dhe där medh för sådan orsak skull här effter aldeles vphöra, och anwända i dätt stället sin Järnmalm och Kohl oppå Tack Järns blåsande, som dheras mödha och omkostnad bättre ähn Ossmundz Järnet löhna kan. Män dhe bärgzmän som sigh ingalunda willia där till med godho intala lätha, vthan alt frambgeent så här effter åth, som för dätta medh Ossmundz Järnetz smijdande fortfahra, af dhem skall Bärgmästaren på Kongl. Maij:tz och Chronones wägnar obligerat wara att fordra och annamma låtha vthaf hwart Faat Ossmundz Järn som dhe smijdha Fyra Lisspundh. Dätt Bärgmästaren hafwer sigh till fulkomblig effterrättelse att ställa.

Erick Flemingh.

Lorentz Creutz. *N. Kanterhielm.*

J. Nilsson.

Sköldebref för Bergmästaren *Erich Sneckenberg.* (Dat. Kungsör 27 September 1684.)

Wij CARL etc. Giörom witterligit att ehuruwell dygden i sig sielf sitt egit wärde, och sin egen belöhning haf:r så att dhe, hwilka med henne äro begåfwade theras största och endeste lycksaligheet uti ett dygdigt lefwerne sättie, så haf:r lijkwähl hoos alle Christelige Regementer och Potentater, och uppå alle dhe orter, hwarest dygd och ähra ähr blefwen ällskad och hedrad, det uti ett berömmeligit bruuk warit att dhe, willka dherom sig winlagdt hafwa, ähre dherföre wähl belönte och medh serdeles digniteter och ähreprijser

bekrönte wordne, både till en wedergiällning för dhem, iembwähl och till att dherigenom andra till dheras efterfölgd uti dygden upmuntra och upwäckia, effter som och heruthaf adelig herkompst och andre Åhretitlar sitt första uhrsprung hafwa, såsom dhe dher upfundne äro, till dhen ändan att dygd och redeligheet måtte blifwa uti wyrdning hållen, ochså dherigenom wählbeställte och på sådane grundfästen funderade Regementen i dheras Flor och wählstånd erhåldne wara. Såsom nu Wåre förfäder Sweriges Konungar hoos sigh uti serdeles consideration och wärde altijd dhem hafwa låtit komma som med underdånig trogen och devot tienst hafwa sökt fram för andre att giöra sigh meriterade, så att dhe dhem sådant hafwa låtit komma till godo till framsteeg och förmehring i ähro, högheet och wärde; Alltså Wij och dheras footspor heruthinnan så wähl som uti alle andre dheras beprijselige bedriffter giärna träde och effterföllie, och i så måtto dhem, hwilka dher effter sträfwa och trachta huru dhe måge kunna wara sin öfwerheet och K: Fädernesslandet sampt och dhet allgiemena bästa till gagn och nytta, det ware sig genom Wapn el. lärdom och bookelige konster, el. och andre Stycken hwarigenom Rijketz och Landetz wählfärd kan förmehras och befrämias, hoos Oss i Nådig åtancka altijd hafwom till att låta dhem åthniuta för dheras trogne nijth och oförtrutne tienst en nådig erkientzel; Altså emedan Wår Trotienare och Bergmestare öfwer Nora Skoga, Grytbytte, Linde och Lekebergslagen Ehrligh och Wählförståndig *Erich Schnach,* ähr icke allenast af hederlige föräldrar född och härkommen, uthan och städze ifrån Barndomen låtit finna sig ibland dhem som beflijtat sig om ett dygdigt och ährebart lefwerne, hafwandes effter dhen anledning som hans Föräld:r honom gifwit, sedan han någon tijd öfwat sig uti bookelige konster, och dherigenom sig skickelig giordt, att förträda någon tienst, sökt uti hennes May:ttz drottningh Christinæ Regiementztijd A:o 1647 först instegh uti hennes May:ttz Cancellie hoos då warande Secret:n Johan Månsson Silf:rStierna, men sedermehra på det han iembwähl uti Räckningar och Cammarsaker måtte kunna inhempta någon kundskap, upwachtadt någon tijd wid General Gouvernementet i Pommern och enkannerligen gådt dher öfwerprowiantmästaren uti Stettin tillhanda, begifwandes sig sedan dherifrån till Hamburg, hwarest han af Stads Physio dersammastädes D:r Slägell låt sig uti medicina och Anatomien informera, och ytterligare på dess inrådande, effter han serdeles lust och inclination hade fattat till operationes Chirurgicas, lärde Bardberare Embetet, såsom ett godt och säkert medell, hwarigenom han iempte annat på hwarjehanda händellse måtte kunna sig och dhe sine med ähran nära och försörja. När han nu således sine vngdoms åhr ährl. och wähl tillbracht och åtskillige förnähme ohrter i Tyskland på detta handtwerket genom wandrat, blef han för förwärfwade förståndh och förfahrenheet wid hemkompsten A:o 1654 förordnat till Regiementz bardberare wid hans Maj:tz Wår Högt Sahl. H:r Faders Garde, och på undfången befaldning åhret dhereffter följde med till Pohlen, vpwachtandes heela dhet Pohlnische kriget, igenom samma tienst med sådan flijth och snällheet att högstbem:te Hans May:tt fattade ett Nådigt behagh till att bruka honom såsom för sin egen Bardberare och Cammartienare en tijd bort åth, och så lenge den som egenteligen dher till bestält war i Thorn uti Preussen med Siukdom och krankheet behäfftad war, uti hwilken bestellningh, som han iembwähl wijste gode prof af sin skickeligheet och wällförhållande till mehr högstbem:te Hans Maj:ttz nådige åthnöije, så blef han och något dhereffter wid vacancen af Bardberaretiensten uti Sahlberget, dher med försedd, hwarwid han sedan i 18 åhr med godt beröm och låford haar upwachtat, och i medlertijd

giordt sigh om Bergwerken och dheras rätta natur, bruuk och egenskaper wähl underrättadt, dherföre alt Wij A:o 1674 meddelte honom Wår Nådige förtröstning på förste lööshlifwande Bergmestare tienst, dhen han och in Junio åhret dhereffter fick werkel. niuta till godo, uti Nora och Lindes Bergslagor etc. som han dhen samma nu werkel. för tijden bekläder, och såsom han altsedan så wähl som tillförende med stoor nijth och ifwer haar söökt att giöra oss och Fäderneslandet trogne, redelige och nyttige tienster, både genom Bergsbrukens tillwäxt och förkofring, sampt dhen rättigheetz tillbörlige observænce, som oss och Chronan dheraf åhrligen tillkommer, så att förmedelst hans sorgfeldigheet och bearbetande öf:r 20 nya grufwor ähre upfundne och Tijonde Jernet till några hundrade Skieppund förökt till förtiga hwad omsorg han och altijd haar hafft om konsternes så wähl som dhe diupa Capitalgrufwornes åhrligen wid machthållande, och Skogernes conservation, med hwad mehra, Bergsbruken angående, haar kunnat förefalla, och hans plicht och huldheet till Wår tienstz och interesses främiande fordrat, Så ähr om Wij i Nåder beweckte och föranlåtne wordne att ihugkomma honom till en wählförtient troheetz belöhning med någon heder och förmåhn genom förbättring af hans förre Stånd, och altdherföre her med sampt i krafft af detta Wårt öppne bref af gunst och Nåde så och Kongl. macht och myndigheet, unne, skäncke och gifwe honom Bergmestaren Erich Schnak och alle hans effterkommande ächta Lijfzarfwingar både födde och ofödde, Man så wähl som Qwinkiön, Adeligit Ståndh och privilegier, sampt effterfölliande Wapn och Skiöldemerke, Nembl: En Skiöld fördelt åfwan ifrån till bägge sijdorne med twenne krumma linier i trenne dhelar, dhe bägge öfre blå, med en Snöske af Sölf i hwartdhera, och dhett undra Feltet af gull, hwaruti står ett blått brinnande berg, med röda Eelzflammor, ofwan på Skiölden en öpen Tornerhielm, hwaröfwer upstijga twenne uthsträkte wingar, hwilkas högre öfre och wänstre nedandhelar guhle, men dhen högre undre och wenstre öfre dhelen blå, och dheremellan trenne wexande röda Lillior. Crantzen och löfwerket blåt gult och rödt, hwart om annat bemängt alldeles som sielfwa Wapnet med sine egientelige färgor här hoos aftecknat uthwijsar. Wij effterlåtom honom och dhem dheriempte till en åthskillnadt ifrån andre Familier att hereffter nembna och skrifwa *Sneckenberg* och detta förtalde Wapn och nampn att föra och bruka uti alle Adelige och Ridderlige samqwemmen etc.

Fullmakt för Erik Stockenström, att vara landssekreterare i Nerikes och Vermlands län, dat. Stockholm 26 November 1690. (Original i Elfvestorps bruksarkiv.)

Wij CARL med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Konung, Storförste till Finland, Hertig uti Skåne, Estland, Lijfland, Carelen, Brehmen, Verden, StetinPommern, Cassuben och Wenden; Förste till Rügen, Herre öfwer Ingermanland och Wissmar; Så och PfaltsGrefwe wiijd Rhein i Beyern, till Julich, Clewe och Bergen Hertig; Giörom witterligit, att såsom Wij i nåder hafwe kallat Secreteraren Friedrich Schantz från Lands Secretariatet i Närike till Protocolls Secreterare tiensten uti Wår Senat; blifwandes bem:te Lands-Secreterare beställning uti ofwanber:de province derigenom vacant och ledig; Och af nöden will wara att samma beställning åter med ett capabelt subjecto må warda ährsatt; Kommandes dertill hos Oss i anledning af Landshöfdingens giorde wahl uti nådig consideration Cantzlisten uti Wårt Cantzlij Ehrlig och Förståndig Eric Stockenström, såsom den der förmedelst sin flijtige hertills

giorde oppwachtning uti bem:te Wårt Cantzlij samt alltijd erwijste skickelige och redelige förhollande haar giordt sig till slijk befordring wärdig och förtiänt; Alltså constituere och förordne Wij her med i kraft af denne Wår öppne Fullmacht bemälte Eric Stockenström till att wara LandsSecreterare uti Nerike och Wermelands höfdingedöme i Friedrich Schantzes ställe; Och skall han nest den huld och trohets plicht med hvilken Oss, Wår högt Ellskelige gemåhl och K. Lijfsarfwingar han förbunden är och wara skall, i synnerheet wetta sitt Embete derutinnan bestå, att med största flijth och dexteritet fatta och förferdiga alle de bref och saker som derutur LandsCantzlijet böre Expedieras; desslijkes ock låta sig wara angelägit att i god richtighet holla och förwahra alle acter och handlingar uti ofvanbemälte Cantzlij som alleredan der äro eller herefter dijth med komma kunna; rättandes sig så i detta som alt annat efter Wår där nu wahrande Landshöfdinges eller hans Successorers ordres och befallningar: In summa han skall sig i alt så förholla som en trogen och redelig tiänare wäll ägnar och anstår, och han det in för Gud, Oss och hwar redelig Man tryggeligen will och kan answara; Och på det han detta sit ombetrodde kall och Embete deste tro- och flijtigare må kunna för rätta; Ty unne och bestå Wij honom derwijd dhen lön och vnderhold som hans Antecessor för honom nutit hafwer och det Embetet uti Staten påförd är eller herefter åhrligen bestås och påföras kan. Wij efterlåte också her med nådigst ofwanbem:te LandsSecreterare Eric Stockenström det han wijd denne honom ombetrodde tiensten stadigt skall så förblifwa, ehwad mutation Wij med Wåre Landshöfdingar dersammestädes giörandes warda, så att ingen skall hafwa macht Wår fullmacht sig att förwärfva derpå eller honom derifrån att trängia, så lenge han sig derutinnan wäll och troligen förholler. Hvilket alle som wederböre hafwe sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermehra wisso hafwe Wij detta med egen hand vnderskrifwit och med Wårt Kongel. Secret bekräfta låtit. Datum Stockholm d. 26 Novemb:r A:o 1690.

CAROLUS.
(Sigill.)

C. Piper.

Landssecret:e fullmacht för Stockenström i Nerike.

Extract af kongl. Swea HoffRätts Protocoll, hållit den 16: Maii A:o 1702.

Samma dagh, uplästes Hans Kongl. Maij:ttz, wår allernådigste Konungs gifne fullmacht, daterat hufwudqwarteret Bielevitz den 15. Martii af innewarande åhr, till för detta Landz Secreteraren Wälb:de Erich Stockenström uppå justitiæ Borgmästare Embetet uti Örebro, som medelst Lars Pijhlträäs dödelige frånfälle är kommit att blifwa ledigt; Hwar uppå bemelte Stockenström blef inkallad, som med hand å book aflade den wanlige troo- och huldz heetz sampt dommare och Borgmästare Eden, hwilcket honom här med utur Protocollet till wederbörligit bewijss meddelt warder. Actum ut supra.

Ad mandatum
Supremi Iudicii Regii

Bengt Schening.

Fullmakt för Erik Stockenström att vara bergmästare i Nora-Lindes distrikt; dat. Bender 21 Oktober 1712.

(Original i Elfvestorps bruksarkiv.)

Wij CARL med Gudz nåde Sveriges, Giöthes och Wändes Konung, Storförste till Finland, Hertig uti Skåne, Estland, Lijfland, Carelen, Brehmen, Vehrden, Stettin-Pommern, Cassuben och Wänden, Förste till Rügen, Herre öfwer Jngermanland och Wissmar; så och Pfaltz Grefwe wijd Rhein i Beyern, till Gulich, Clewe och Bergen Hertig. Giöre witterligit, at såssom, medelst Jacob Åkerhielms befordran till Öfwer Jägmästare, Bergmästarebeställningen öfwer Nora och Lindes, samt Carlskoga, Leke och LeerBäckz bergzlagor i Närike är kommen at blifwa ledig, och dertill oss underdånigst föreslås Wår tro tienare och Borgmästare uti Örebro oss Elskelig Erich Stockenström i anseende till dess skickeligheet uti Bergwärckz saker; Alltså hafwe Wij härmed och i kraft af denna Wår öpne fullmacht nådel:n welat förordna honom Erich Stockenström at wara Bergmästare uti åfwanbe:te Bergzlagor i Jacob Åkerhielms ställe, beståendes honom den löhn, som samma beställning i Staten påföres; det alle som wederbör hafwa sig hörsaml:n at efterrätta. Till yttermehra wisso hafwe Wij detta med egen hand underskrifwit och med wårt kongl. Sigill bekräfta låtit. Wed Bender d. 21 Octob. 1712.

CAROLUS.

(Sigill.)

C. Feif.

Fullmacht för Erich Stockenström at wara Bergmästare i Närike.
(Vppläst uthi Kongel. Bergs Collegio d:n 4. Nowemb. 1713.)

Adelsprivilegier för bergmästaren Erik Stockenström och hans hustru, dat. Stockholm 19 Mars 1720.

(Original i Elfvestorps bruksarkiv.)

Wi ULRICA ELEONORA med Guds Nåde, Sweriges, Giötes och Wendes Drottning, etc. Giöre witterligit, att såsom Wår Tro tienare och BergMästare Oss älskelig Erich Stockenström Oss i underdånighet tillkänna gifwit, huruledes han, dhels genom Arf, dhels och genom egen flijt och sparsamhet sig förwärfwat några Frälselägenheter, hvilka han såsom OfrälseMan till föllie af Ridderskapets och Adelens Privilegier intet kan besittia: anhållandes fördenskull i underdånighet, det Oss i Nåder må täckas efterlåta honom och dess hustru, att under FrälseManna rätt och frijheter besittia berörde dess frälselägenheter; Altså och emedan, Wij i anseende till de långlige, trogne och nyttige tienster, hwarmed ofwannembde BergMästare Oss och Wårt Rijke städse tillhanda gådt, i Nåder för gådt funnit, därtill att samtyckia; Ty hafwe Wij härmed och i kraft af detta Wårt öpne Bref i Nåder welat förunna och meddhela honom BergMästaren Erich Stockenström och dess Hustru Adeliga Privilegier, samt FrälseManna rätt och frijheter, på de hemman och lägenheter, hwilka han nu för tijden besitter och honom antingen genom Arf, Kiöp eller på annat sätt lagligen kunna wara tillfallne. Det alle som wederbör hafwa sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera wisso hafwe Wij detta med Egen hand

underskrifwit, och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholm d. 19 Martii 1720.

ULRICA ELEONORA.

(Sigill.)

S. Bark.

Adeliga Privilegier för BergMästaren Eric Stockenström och dess Hustru.

Bergmästare-cirkulär angående tackjernsblåsningarna; dat. 3 Mars 1708.

(Tillhör utg:s samlingar.)

Såssom åtskillige BrukzPatroner hoos mig äro med klagomåhl inkomne deröfwer, att ett elakt och oförswarligit Tackjärn her i Bergzlagen skall tillwärkas; Altså har iag till hemmande deraf funnit nödigt, wederbörande blåssningzlagor att anbefalla, det de icke allenast icke bruka antingen förbudne Grufwor eller Jordputor, hwilkas Malm ej är worden wederbörligen proberad och af mig gillad; utan och i anledning af den 6:te puncten i Kongl. May:ts Jernwräkareordning, daterad d. 15 December A:o 1671, alt sitt Tackjärn merkia, således att så lenge wärmningen och hopablåssningen påstår, skall hwar och en Tackjärnsgiös med hyttemerket allena märkt blifwa; Och sedan skall hwar och en Bergzman åligga, uppå hwar giös han i sine blåssningzdyngn tillwärkar, att sättia icke allenast hytte- utan och derjemte sitt egit märke, skolandes och på det giösarne måge blifwa hela och de pågutne märken så mycket bätre skönjas hermed till widare anstalt wara förbudit nogot Tackjärn att härda, utan böra Bergzmännen bruka wid utslagen sådan sand, hwaruti järnet utan härdning lika wel kan giutas rent. I lika måtto skall ej heller Bergzmännen wara tillåtit att stöpa större giösar än högst till ett halft Skeppundz wicht giösen; förutan detta skall och ingen Bergzman wid 40 mrk Silfwermyntz plicht understå sig att tillåta nogot Jernbyte innan hyttefogden dagen förut hoos mig tagit underrättelse om och jag järnbytet kan komma att bewista el:r ej, efftersom och Bergzfogden fåt ordres järnbytes terminen några dagar föruth mig at notificera. Detta hwar och en som wederbör sig till hörsam effterlefnad steller. Bergzäng d. 3 Martij A:o 1708.

Jacob Åkerhielm.

Tal vid Nora bergsting 1791.

(Enligt handlingar i Pershytte grufarkiv.)

Detta bergsting öppnades af nyutnämde bergmästaren *Samuel Troilius* med följande helsningstal:

»Den fullmakt Kongl. Maj:t i nåder behagat låta för mig utfärda på bergmästaresysslan i Nora och Lindes bergmästaredöme, hoppas jag benäget åhöres, då den nu af herr bergsfogden Norström blifver uppläst:

»*Vi Gustaf med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, arfvinge till Norge samt hertig till Schleswig-Holstein etc.*

Göre vetterligit, att som bergmästarebeställningen uti Nora och Lindes bergmästaredöme, igenom bergsrådet Erik Bergenskölds dödeliga frånfälle är vorden

ledig, och vid dess återbesättande hos Oss uti nådig åtanka kommit Vår trotjenare, geschworner, Oss älskelig Samuel Troilius; Altså vele Vi härmed och i kraft af denna Vår öppna fullmakt nådeligen hafva förordnat honom, Samuel Troilius, att vara bergmästare uti Nora och Lindes bergmästaredöme och framlidne bergsrådet Bergenskölds ställe; hvarvid han hafver att åtnjuta den lön och förmåner samma embete tillkomma. Det alle, som vederbör, hafve sig hörsammeligen att efterrätta.

Till yttermera visso hafve Vi detta med egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms slott den 10 Februari 1791.

GUSTAF.

(Sigill.)

E. Schröderheim.»

Ellofva år äro förbigångne, sedan jag, vid då varande bergsting, första gången hade tillfälle inhämta någon kunskap om denna orten och dess rörelse, samt hedren lära känna dess respektive innevånare.

Naturligtvis har, på den sedermera förflutna tiden, åtskilligt förefallit, som på mer eller mindre betydligt sätt rört en hvar enskilt, eller ock någon del af Edert samhälle; men hvad som nu egentligen fäster Eder uppmärksamhet, är den förlust bergslagsorten samfält måst vidkännas genom sin förre styresman, bergsrådet och bergmästaren välborne herr Erik Bergenskölds dödliga frånfälle, och hvilken saknad förnyas, då tiden nu är inne, att han här mötte Eder, full af nit, kunskap och vilja att bidraga och föranstalta om bergslagens väl, samt ömsint handhafva rättvisan, men Edra ögon söka nu honom förgäfves.

Lika så säker herr bergsrådets saliga bortgång är, lika så oföränderlige böra vi vara att hålla dess minne i helgd, vörda dess goda hjerta och med tacksamhet erkänna dess outtröttliga bemödande, att vinna skick och ordning i förefallande ärender.

Nora bergslag har haft bästa tillfället begagna sig af denna älskade styresmannens rådighet och mogna insigter, varande jag öfvertygad, att om allt gått efter dess önskan och afsigter, skulle många, om ej alla, af de svårigheter och oordningar, som ännu kunna möta, långt för detta varit undanröjde eller förekomne.

Den otacksamme torde det förefalla mindre uppriktigt, då äfven just jag försäkrar mig verkligen sörja denne min förlorade förman; men en sådan vet ej hvad verkan vänskap och godhet hafva på ett känslofullt hjerta.

Jag åtnjöt först mer ömhet af sal. herr bergsrådet och uti dess hus, än mången visas af sina närmaste slägtingar, och då jag sedan hade lyckan få anse honom såsom förman, vid den mig anförtrodde sysslan i Lerbäck, saknades intet å dess sida af hvad som åstadkommer ett rätt och värdigt förtroende embetsmän emellan.

En skyldig tacksamhet fordrar af mig dessa sanningsfulla uttryck, och jag har valt detta ställe att den förklara, öfvertygad att de aldrig kunna lemnas i bättre händer, och att de alltid af Eder varda gillade.

Det är ock ett sådant uppförande af mig, som kan gifva Eder, mina vänner, hopp, att I uti något mål skolen få ersättning i Eder förlust.

Men dessutom har ock sanning och rättvisa alltid varit mina föremål, samt arbete mitt nöje. Jag värderar ej den rike för dess skatter, och uslingen

bemötes ej med förakt för dess fattigdoms skull. Det äro andra grunder jag vill bygga mina omdömen på.

En gudfruktig vandel, vördnad för majestätet, trohet, kärlek och uppriktighet emot hvar man, samt anständig idoghet och flit i sin handtering äro de tecken, som alltid utmärka en god och nyttig medborgare, och som vinner alla rättsintas aktning. Egde menniskorne dessa egenskaper i högre grad, så vore domaresysslor mindre nödige, men erfarenheten vittnar om vederspelet.

Mig tillkommer nu, enligt den upplästa nådigsta fullmakten, intaga detta domaresätet, men förr än jag det gör, anropar jag Dig, Du Allrahögste om Din milda nåd, rika välsignelse och mäktiga hägn, icke allenast öfver mig och mina göromål, utan särdeles öfver denna bergslagsort, dess respektive innevånare, deras egendomar samt deras vidlyftiga och farliga rörelse! Upplys äfven Herre vårt förstånd och låt oss på rätt sätt bruka detta timliga goda! Lär oss känna dess förgänglighet och huru litet det kan jemföras med det evigt oförgängliga.

Den kännedom jag eger om det mig i nåder anförtrodda bergmästaredömet i allmänhet, öfvertygar mig, att inom Nora bergslag är den förnämsta och största bergsrörelsen i hela distriktet. Det är härifrån, som tusendetals menniskor skola få ämnet för sitt arbete, och med det samma sin bergning, och det är af denna ortens produkter som Konung och Fäderneslandet till ej obetydlig del vinna tillgång, att på handelsvägen ersätta våra utländska behofver.

Denna tanka bör väcka vår äresjuka och stadga vår föresats att så ställa rörelsen, att den alltid anses lika nödvändig och vi lika nyttige. Jag ville gerna omtala dess önskade förkofran, men mina insigter och krafter svara ej kanske mot min vilja och håg att dertill bidraga; dock hvad som i denna vägen gör mig gladt hopp, är mina herrar embetskamraters allmänt kända nitfulla bemödande, uti hvad på hvar och en kan ankomma.

Hitintills hedrad med herrarnes vänskap och förtroende, anhåller jag både på egne och bergslagens vägnar om fortfarandet deraf. Oss tillkommer heder och tacksamhet samt bergslagen nytta, då goda anstalter vidtagas och blifva handhafde. Skulle ilska och egennytta till en tid förtaga vår lott deraf, så skola dock våra goda samveten fägna oss, och våra rena afsigter slutligen vinna sin belöning.

Hvad nöje skall det icke för mig blifva, att i sällskap med herr geschworner *Tunelius* bese, huru den trefne bergsmannen på ordningsamt sätt förskaffar sig underjordiska rikedomar; att sedermera vid masugnarne finna hvad verkan herr direktör *Winbergs* mogna insigter, grundade på lång erfarenhet och bevista genom goda råd, tjenliga anstalter, samt kunnige masugns-arbetare redan gjort och vidare kan uträtta; och under allt detta befara landets prydnader, bergslagens klenoder, de dyrbara skogarne. Deras vård är i synnerhet herr bergsfogden *Norströms* åliggande, och tviflar jag visst ej på att herr bergsfogden, öfvertygad om nödvändigheten, på allt sätt sjelf och genom de öfrige dertill förordnade, lägger denna angelägna sak ömt på hjertat; försäkrande jag, att intet skall å min sida eftersättas, som kan lända till det goda ändamålets vinnande: skogarnes ordentliga nyttjande och önskade tillväxt.

Men mina vänner, bergslagens respektive och menige innevånare! Mitt och mina embetskamraters goda bemödande i alla omnämde saker skulle, snart sagdt, vara förgäfves, åtminstone blifva ganska tungt, om det ej mötes af Edert förtroende och vänskap vid deras pröfvande, och befordras af Edert nit och drift,

vid deras påföljande verkställighet. Men lyckligtvis har jag äfven härutinnan anledning hoppas det bästa.

Denna domstol har i långliga tider varit prydd af ledamöter, som, hedrade utom orten, egt sina medbröders kärlek och aktning. Detta har ej kunnat vinnas utan på ett ganska välförtjent sätt, och jag högmodas öfver min företrädares testamente, att jag vid förefallande öfverläggningar genast får begagna mig af så hedervärda, så upplysta och om ortens rättigheter så nitiska *sexmän*. Det är Eder förbehållit, jag behöfver ej säga Edert åliggande att gifva äskade upplysningar. Sådana tarfvas så mycket mer vid början af min förestående tjenstetid, som hvarje ort och hvart ställe fordrar sin egen kännedom, hvarförutan den bästa vilja aldrig vinner syftemålet. Mitt bemödande skall dock blifva att snart nog sjelf skaffa mig nödiga kunskaper, och hvad glädje för mig, samt heder för Eder blifver det då icke att finna, det Edra förra yttranden varit instämmande med sanning och billighet.

De öfriga af bergslagen anmanar jag, att följa dessa sina äldre aktningsvärda medbröders exempel i ära, tro och redlighet: I skolen då alltid vara välkomne med Edra anföranden, och jag skall med nöje söka afhjelpa de svårigheter, som kunna möta i handteringen.

Frukten Gud, vörden Konungen, fören redlig vandel, så hoppas jag den högstes nåd och ymnoga välsignelse skall vara och blifva öfver eder allom; och då är äfven min uppriktiga önskan vunnen.

Gudi vare ära evinnerlig!»

Detta bergmästarens helsningstal besvarades af äldste sexmannen, *Anders Bengtsson* i Kåfalla (f. 1727, † 1797; riksdagsman 1789), sålunda:

»Högädle herr bergmästare!

Då denna hedervärda bergslag, ej utan ömmaste saknad, nyligen måst känna förlusten af en älskad och hedrad styresman uti bergsrådet, välborne hr Erik Bergensköld, upplifvas åter igen våra nedslagna sinnen, när utaf en nådig konungs hand vi få i dag uti vårt sköte mottaga högädle hr bergmästaren, såsom denna bergslags första embetsman och vördade domare.

Ibland mångfaldig beprisad nåd, som rikets framlidna glorvördigste konungar bevisat denna bergslag, räkna vi ej den minsta, att bergslagen alltid blifvit hugnad med embetsmän och domare, som rest sig sjelfva ärestoder genom skicklighet, kunskaper och rättvisa, uti samtida underhafvandes hjertan och efterkommandes tacksamma minne. Hvilken af oss finnes, hvars varma hjerta för bergslagens väl ej röres, då han påminner sig en *Tuhnberg!* Denne omskapare af skick och ordning i bergslagen; denne rättvisans stränge beskyddare: han lefver än ibland oss, han lefver så länge Nora bergslag eger lif och varelse! Och våra barn skola med ej mindre förtjent erkänsla prisa en *Bergenskölds* mångåriga och oförtrutna nit, samt hans kloka och goda författningar inom denna bergslag, hvaraf vi redan smakat frukten, men hvilken efterkommanderne skola skörda med ymnoghet.

Ingalunda kunna vi vänta oss en mindre nåd af vår nu regerande allernådigste konung, då han förordnat oss en bergmästare. En konung, hvilken redan såsom kronprins omfattat denna bergslag med synnerlig nåd, och hvilken ännu sprider ljus och värme till alla våra rörelser. Hvad smickrande hopp kunna vi då icke göra oss vid detta vår nådigste konungs val! Hvad glad utsigt för vår handtering! Hvilket stöd för våra rättigheter, och hvilken allvarsamma hand öfver våra skyldigheter!

Högädle herr bergmästaren leder i öfrigt sin upprinnelse ifrån en stam,

som hedrat sin fosterjord och sträckt sina fruktsamma grenar till rikets förnämsta embeten i alla stånd, deruti de alltid lyst och ännu lysa. Högädle herr bergmästaren har lagt grunden medelst kännedom och insigt i bergsvetenskapen och lagfarenheten till en säker utöfning af sitt innehafvande embete, och under sin värde företrädares handledning har högädle hr bergmästaren gjort sig underrättad om vår hushållning och vår handtering, samt lagt hand vid de göromål, som embetet åtfölja, under hans skarpsynta granskning. Allt detta sammanlagdt med högädle hr bergmästarens kända ädelmod och goda hjerta kan ej annat än lofva bergslagen ett lyckligt tidehvarf under hr bergmästarens styrelse. Jag och mina medbröder önska således hr bergmästaren lycka, välsignelse, helsa och krafter, att länge och väl utföra sitt ombetrodda värf och befrämja sitt dyra kall.

Sent komme den dag, som, sedan högädle hr bergmästaren genom sitt goda och rättvisa uppförande vunnit vår kärlek, väckt vår vördnad och stadgat gemensamt förtroende, vill skilja hr bergmästaren ifrån oss och bergslagen.

Men skulle högädle hr bergmästaren nödgas gå dit, en stor konungs nåd och äran vidare kallar honom, så hoppas vi vinna ett ännu kraftigare stöd för denna bergslags välgång, och en man, hos hvilken vi kunna tryggt andraga våra angelägenheter till skyndsam befordran och önskad utgång.

Vi innesluta nu oss och vår handtering i högädle hr bergmästarens gunstiga benägenhet och rättvisa omtanka, och försäkra, att, om vi med våra enfaldiga rådslag kunna något underhjelpa hr bergmästarens dryga omsorg, den bästa vilja och uppriktigaste välmening skall leda våra tänkesätt till allmänt väl och vår älskade bergmästares heder.»

Bergslagens hyllningsfest för sin förre bergmästare C. O. Troilius i Örebro 26 Februari 1876.

(Ur Nerikes Allehanda.)

Vid denna fest, förut omtalad sid. 55 här ofvan, egnades efter gammal sed åt Konungen den första skålen. Hon utbringades af landshöfdingen *Åkerhielm* i följande ordalag:

»Mine herrar! Jag ber Eder att för en älskad och vördad Konung i underdånighet tömma hans skål!»

Hurrarop, fanfarer och folksång.

Derefter höll bruksegaren *Carl Lindberg* på Carlsdahl för hedersgästen följande tal:

»Jag utbeder mig äran att å jerntillverkares och grufegares inom 6:te distriktet vägnar få föreslå en skål för vår förre bergmästare herr generaldirektör Troilius.

Bergmästare Troilii verksamhet inom denna ort stod i så nära samband med jernhandteringen och dess utveckling, att jag utbeder mig att få förflytta herrarnes tankar litet tillbaka i tiden.

Man gör sig ofta sjelf den frågan, likasom man hör andra göra den, hvad orsaken må vara, att svenska jernhandteringen står så långt efter andra länders, Englands, Frankrikes, Belgiens, Tysklands, Österrikes, och dock vågar ingen påstå, att vi varit styfmoderligt behandlade vid den stora utdelningen af rudimaterier, särdeles om man tar i beräkning de hundratusentals hästkrafter, som vi ha så godt som till skänks i våra floder. Orsaken till detta

sorgliga förhållande kan ej vara en; dertill måste bidraga flere samverkande, men en, som i högst väsentlig grad dertill bidragit, är, att svenska jernhandteringen sedan århundraden tillbaka, i all välmening, varit bunden i de mest prohibitiva band. Detta förhållande fortfor till medlet af 1840-talet, tills konung Oscar I besteg tronen. Sedan lossades banden. De lossades långsamt, men oupphörligt, tills handteringen blef fri och denna i sin helhet våldsamma lagförändring skedde med så mycken klokhet, att man aldrig hört, att något intresse blifvit dervid förfördeladt. Att jernhandteringen, sedan den blef fri, gått framåt, det synes tydligen, men om vi, ovana vid friheten, förstått att rätt begagna den och gått framåt i rätt riktning, derom kunna tankarne vara delade och det kommer framtiden att utvisa.

Jag utbeder mig få anföra blott några få exempel på, till hvilken grad jernhandteringen var bunden ännu vid början af 40-talet. Så t. ex. var det, som många här närvarande minnas, utom de stora svårigheterna att få tillstånd till anläggande af nya smiden, förbjudet att vid en härd utom bergslag tillverka mera än 450 skepp. stångjern och inom bergslag endast 400 skepp. Inom bergslag var det förbjudet att köpa kol och använda dem till stångjernssmide; båda dessa lagbestämmelsers öfverträdande var belagdt med stora plikter, som kunde gå till flera tusen riksdaler. Ännu år 1826 ingingo tvänne svenske män, geschwornern Emanuel Rothoff och assessorn i Bergskollegium Per Lagerhjelm till K. M:t med ansökan om tillstånd att få anlägga valsverk. Öfver denna ansökan hördes alla auktoriteter, som med saken kunde ha något att skaffa. Alla afstyrkte eller så godt som afstyrkte, utom en, som personligen och för länge sedan lemnat denna verlden, men lemnat sådana spår efter sig, att icke ens tidens tand kan utplåna dem: det var Berzelius. Han sade i sitt utlåtande, »att jernets valsning är svenska jernhandteringens framtid». Detta oaktadt och ehuru då varande kronprinsen mycket intresserade sig för en annan utgång (jag har en handling i mitt förvar som tydligen ådagalägger detta) så blef dock ansökningen afslagen eller så godt som afslagen. Valsverk skulle få anläggas, men ej mera tillverkas än som var privilegieradt vid de på stället varande en eller två härdar. Jernk. annaler för 1826 och 1827 ådagalägga det mest stationära motstånd, och dock säges med visshet, att en svensk, Polhem, var den, som uppfann första ideen till valsverk; att engelska parlamentet voterade medel åt en engelsman att fara till Sverige och Dalarne för att taga kännedom om denna utomordentliga idé för jernets sträckning; och att det är engelska nationen, som utvecklat den, det veta vi allt för väl. Man blir vemodigt stämd när man tänker på detta, på andra länders stora försprång och att det dröjer kanske ett århundrade eller mer, innan vi hafva ett Sheffield, ett Birmingham, ett Liège fast i mindre skala. Derhän kommer det dock otvifvelaktigt att gå, ty den finare jernindustrien är dock vårt slutliga mål. Nu öfversvämmas vårt land af den utländska jernindustriens alster; nu är det svenska jordbruket och ladugårdsskötseln, som till väsentlig del lemna förlag till svenska jernhandteringen och dessa näringars storartade utveckling fordrar deremot att jernhandteringen skall bereda dem afsättning för åtminstone någon större del af sina produkter inom eget land.

Men, mine herrar, den som minnes, och många äro de, huru det såg ut medan jernhandteringen var fängslad, hvilken tröghet, nedslagenhet, brist på intresse och i de mesta fall, hvilken brist på kunskap som rådde hos jerntillverkare i allmänhet, och det värsta af allt, hvilket olyckligt öfvermod, som gaf sig tillkänna i den allt för ofta uttalade åsigten, att andra länder aldrig skulle

kunna göra sig oberoende af svenskt jern; den som minnes detta och tänker derpå, förvånas öfver, att vid medlet af 1840-talet allt icke stod ännu värre till, än det verkligen gjorde.

Dertill var i väsentlig mån orsaken Jernkontorets stiftelse 1747 och inrättandet af Falu bergsskola 1821, men en annan institution, som gjort mycket litet väsen af sig, som var mycket äldre än de förut nämda och som gjort mycket godt, ehuru den, som så mycket annat, endast haft sin tid, var, att landet i hvad som rörde jernhandteringen var deladt i distrikt och att inom hvarje distrikt var en bergmästare och en geschworner. Desse herrar representerade kunskapen; bergmästaren var den som ordnade allt som till grufbrytningen och jernhandteringen hörde, uppmuntrade till dess ordentliga bedrifvande, till framåtskridande och god hushållning, han var ordförande vid grufvestämmorna, förde protokollen, som utgöra materialier till grufvebolagens historia; han ordnade hyttelagen, kasserade den malm och det jern som voro oartade, han bilade tvistigheter, han utöfvade den juridiska rätten, och det var en bergmästare, som lät inhugga i en af Nora bergslags grufvor *»1712, Soli Dei gloria»*; han utöfvade ock den moraliska rätten.

Om icke här vore samlade så många unge till orten nykomne män, så skulle jag ej ens behöfva nämna — de äldre minnas det väl — att bergmästaren Troilius mer än någon af hans föregångare arbetade i sitt dyrbara kall till grufvebrytningens och jernhandteringens förkofran, till ortens bästa i allo, till allas stora belåtenhet och han har inom Nora bergslag lemnat minnen qvar af sin verksamhet, som icke försvinna. De förbättrade kommunikationer, som denna bergslag, förr än någon annan, kom i åtnjutande af, hafva vi honom i första rummet att tacka för. Af dessa många vill jag endast nämna Nora—Ervalla jernväg, den första bredspåriga bana inom vårt land, som af svenskt bolag bygdes. Den hade utomordentliga svårigheter att strida emot och detta var början till det mödosamma arbete för jernvägarnes och jernvägstrafikens ordnande och utveckling, som bergmästar Troilius senare i egenskap af chef för statens jernvägstrafik blef kallad att utföra, och äfven under denna, af honom så länge och så väl utöfvade verksamhet, har svenska jernhandteringen haft sin stora fördel, då den, mer än någon annan landets industri, är i behof af en väl ordnad jernvägstrafik.

Bergmästar Troilius gagnade ock jernhandteringen i sin helhet mycket genom att, då alla de i senare hälften af 40- samt 50-talet förekommande lagförändringsförslag rörande jernhandteringen remitterades till utlåtande af bergmästarne, han alltid uttalade sig för handteringens frigörande från de prohibitiva banden och detta under en tid då tankarne voro mycket delade och då hvarje ord för en friare lagstiftning var af stort värde.

Att vi i dag äro samlade för att fira en af vårt lands trognaste arbetare i fäderneslandets tjenst, derför hafva vi att tacka 3:ne män, som för flere år sedan lemnat denna verlden, efter att hafva mycket arbetat inom denna orten, nämligen öfversten grefve *August Ankarsvärd*, öfverpostdirektören baron *Hugo Hamilton* och brukspatron *Anders Vedberg*. Desse herrar visste väl hvad de gjorde, då de ombestyrde en inbjudning till denna dagen. Att den kommer 11 år senare än som var meningen, dertill är den borgerliga lagen orsaken. Jag utbeder mig att få uppläsa den enkla inbjudningen:

Undertecknade, som mycket högt uppskatta och värdera den osparda möda, det uppoffrande nit och den sällsporda skicklighet, bergmästaren och riddaren herr C. O. Troilius städse ådagalagt under sin långvariga utöfning af berg-

mästarekallet inom Nora och Nerikes bergmästaredöme och hvarom vår utvidgade grufvebrytning, vår jerntillverkning och våra förbättrade kommunikationer bära vitne, önska att genom en hedersskänk visa en, ehuru ringa, gärd af vår stora tacksamhet.

Den enkla gåfva, som nu af sjette distriktets jerntillverkare och grufegare öfverlemnas till vår förre bergmästare herr Carl Oscar Troilius, är en ringa gärd af vår tacksamhet och ett minne från det ställe, der bergmästar Troilii vagga stod. Jag är öfvertygad om, att jag nu går allas Edra önskningar till mötes, då jag föreslår en tacksamhets- och välgångs-skål för vår förre bergmästare, chefen för statens jernvägstrafik, herr generaldirektör Troilius.

Generaldirektör Troilii skål.»

Härpå svarade herr Troilius, djupt rörd, i hufvudsak följande:

»Mina ärade herrar! Jag törs väl säga: Mine käre vänner! I detta ögonblick kan jag icke tolka hvad mitt hjerta känner af högaktning och tacksamhet och varm tillgifvenhet. Nu sammantränga sig för min blick de dyrbaraste minnen från barndomshemmet, genom mannaåldern till den inträdande ålderdomen. Redan vid min början de verksamhet möttes jag af framstående män, som med faderlig välvilja uppmuntrade arbetet. Få hafva haft lyckan att blifva så emottagna som jag blef det i min fädernebygd. — Det fattas blott fyra år i fulla seklet sedan min far började verka inom detta län, och det är 86 år sedan han tillträdde Knutsberg. Det vardt under honom ett hem för frid och lycka, för arbete och vänskap. Det är ej min förtjenst, om jag senare gjort landet något gagn; det skulle tvärtom läggas en man till last om han ej *så* lärt sig blifva till nytta. För min framgång tackar jag dels det föregående, dels det deltagande, hvaraf jag möttes, den vänskap, innerlig, trogen och full af ömsesidig aktning, som städse följt mig.

Det nämdes nyss om bergshandteringens behof af frihet. Det var ej svårt att fatta det. Med den kommande friheten gick också arbetet lugnt och fredligt framåt. Men utom friheten måste man äfven hafva lätta, för alla tillgängliga samfärdselmedel. Det ena följde af det andra. Hvarje bergshandteringens vän ville äfven arbeta för samfärdselns förbättrande. När jag började verka härför, möttes jag äfven då af vänskap och uppmuntran af dem som stodo öfver mig.

Aldrig har jag dock mottagit dyrbarare gåfva än i dag. De som sett mitt fädernehem förstå mig, då jag af innersta hjerta tackar för den välvilja, som kommit mig till del. Gåfvan blir ej endast ett minne för mig, utan ett arf för mina efterkommande.

Då jag nu tackar Eder alla vördsamt och hjertligt, önskar jag att flit, arbete, förnöjsamhet, samdrägt och enighet städse måtte bo i dessa bygder. *Då* skall välsignelsen ej uteblifva. Hvad som felats af de bortgångna skall glömmas, men vid segern skall man tacka dem, som lagt grunden.

Här hafva aldrig saknats män, som fört landets runor med den äran.

Jag höjer mitt glas för Nora—Lindes, för Nora bergslags, för sjette bergmästaredistriktets bergverksidkare!»

Härefter höjdes lefverop för herr Troilius och blåstes Ulfåsamarschen.

Till fru Troilius afläts under middagens gång följande telegram:

»De på festmiddagen samlade vännerne till generaldirektör Troilius framföra sin vördnad till fru Troilius. *C. Lindberg.*»

Vid bålen upplästes af kapten *Grill* följande af honom till hedersgästens ära författade verser:

Det var en tid, då det fans *kung* i Nora,
Och *medregentens* hof just taflan återger.
Då gjordes upp, vid tal och skålar, frågor stora.
Så sades det den tiden både här och der.

Man vände sig till kungens pung i Nora,
Ty ännu fans i Nora ingen riktig bank,
Och på det viset gjorde både små och stora,
Fick genast sitt förlag, när kassan blifvit pank.

Man då som nu ur jordens innandömen
Drog fram den rikedom, som orten redan njöt;
Och det var medregenten, som i jernets gömmen
Utpekade det bästa, folket se'n det bröt.

Det var ett lif i skog, på vägar och på sjöar,
Ja öfver allt man mötte stora, långa tåg
Af kol och malm och jern, och stora öar
Af grufvans guld än här än der man såg.

Dock allt för små syns alstren af den möda;
För tung och hård var kampen — ortens strid,
Man borde mera få och flere armar föda
Om kraften ökas och om bättre nyttjas tid.

Ty folkets kraft föröddes, tyckte mången,
Af gammalt öfvadt sätt att åka bort sin tid.
Visst gaf så friskt ett lif material åt sången,
Men rus och skrål och gräl det gaf och strid.

Den rikedom, som jorden i sig döljer,
Kan bringas fram uti mångfaldig mängd
Med större forslingskraft, om annan väg man följer
Och om med ångans fart man minskar vägens längd.

Von Rosen, Eugène, med mycken strid och möda
Just börjat kampen för vårt stora jernvägsnät,
Som skulle nya näringar åt landet föda
Och gifva riktning åt så många stores fjät.

Här fans då en, som anade det bättre
Och skådade som siare i framtid hän.
Ej längre dessa mödors kraf nu fjättre
Vid tömmen och på vägen starke män!

Han står här, mannen, som den tanken tänkte,
Och gaf den form i ord, i skrift, i jern.

En Hamilton, en Ankarsvärd, en Vedberg skänkte,
Liksom Montgomery med fler, åt fostret värn.

Så bröts för mer än tjugo år tillbaka
Den första jernvägsbit i Sveas land;
Man var ej ännu riktigt hemma i att staka,
Men mellan Örebro och Nora knöts dock band.

Det bandet var som sagdt det aldra första,
Att smida bandet samman var Troilii bragd.
Nu är han vårdaren utaf det största,
Förbindelsen, som öfver Sveas land blef lagd.

I tjugo år han varit från oss borta
Och ledt åt staten så dess industri,
Att vinsten blifvit stor — och ej ett öre borta —
Ja mer än dubbel vinst mot den, som troddes bli.

Men lyckan gör de lycklige så djerfva,
I rikets kamrar man ej alltid skådar klart.
Den mycket får, blott mera vill förvärfva —
Och så kom fraktförhöjningen i fart.

Att blanda politik i festens gamman
Kan tyckas orätt, men det skadar likväl ej
Att tala litet sanning sisåhär, tillsamman,
Blott dervid icke rynkas någons konterfej.

Det ses ej klart som förr hvad landet kräfver,
Att industrien bäst vid lindrig börda trifs,
Att höjningen af taxan mycket godt förqväfver,
Som jemn och lindrig börda kallade till lifs.

Hvad är väl grundskattsfrågans stora fasor
Mot orättvisan uti kostnad för transport?
Rifs gamla, orätt höga taxor uti trasor
Och sänkas, straxt dör missbelåtenheten bort.

Det borde kraftigt visas riksda'ns gubbar
Att det är mera lättnad, mera jemn tribut,
Som gör det hela väl, att ojemn börda rubbar
Såväl förtroendet som vinsterne till slut.

Den afkomst jernvägsbandet landet gifver,
Skall allt förökas bäst med industri'n.
Då andra banker upp sin ränta drifver,
Bör jernvägsbankarna nedsätta sin.

Till tröst man kan ju på den saken peka,
Att stora företag ge sällan afkomst snart,

Att högst ovanlig lycka — det kan ingen neka —
Är afkomststegringens oväntadt stora fart.

För tidningsankors snabba flykt i natten
Och probenreutrars brådska kring vårt land
Och blanco-karlars, I för mycket matten
En sträfsam jernvägstrupp! Det kostar allt ett grand.

Ty detta sällskap kunde nog som andra
På dagens snälltåg följa annat hyggligt folk;
De fingo förr förutan dag- och natt-tåg vandra,
Och deras fordringar behöfva ingen tolk.

Om ursäkt för den afväg jag beträdde
-- Jag borde ensamt tolkat hedersgästens pris —
Att mångas tankar jag i orden klädde,
Men sättet ej är likt hos ovis med hos vis.

Nu sist vi önska dig all möjlig lycka —
Och haf den varma tack, du än som förr förtjent!
Med hurra'n och fanfarer låt oss smycka
Den hedersskål, som är så hjertligt ment.

Bruksegaren *Harald Ericsson* sjöng följande lilla visa, hvars senare hälft han sjelf författat:

Jernvägsvisa.

Go' vänner vi Er vilja ge
Kille ville ville vip bom bom
Till lifs en gräslig händelse
Kille ville ville vip bom bom
Hur tåget ifrån Göteborg
Kille ville ville ville vip bom bom
Frös fast till mången fästmös sorg.
Kille ville ville vip bom bom

Det var en vinterdag så kall,
Uti hvar enda knut det small;
Men se Försynen fogat så
Att det ej snöstorm var ändå.

Hör! pipan hvisslar, tåget går,
I mångens öga märks en tår;
Ty mången ungmö, mången sven,
På länge ej får se sin vän.

Men med på tåget också var
En fästman, som till fästmö far,

Der hon i Töreboda gick
Och väntade med tårad blick.

Han reste nu med mynt och hopp
Från staden, der han tjent sig opp.
De skulle giftas med hvarann,
När han till Töreboda hann.

En snöstorm uppstår i en hast,
Der sitta de i drifvan fast
Och fästman i den djupa snö
Får sitta, ej hos fästemö.

Af köld de hacka tänderna,
De spände till svältremmarna,
Ty ingen mat fans der att få,
Hvad skulle man väl göra då?

Så sutto de i dagar tre,
Då eldaren fick en idé,
Han sina kalfskinnsbyxor tar
Och med en suck i bitar skar.

O! ungmö, ögat ner ej slå,
Kalsongerna han hade på.
Den blygsamhet, naturen gaf,
Förbjöd att taga dem utaf.

Förstås, i grader tjugufem
Han var ej nog betjent af dem,
Men hvad görs ej af mensklighet?
För resten var maskinen het.

De rostades på bästa sätt,
För ögonblicket blef man mätt.
När intet mera var att se,
Man grep sig an med stöflarne.

Att streta var ej längre värdt;
Ty snart var alltihop förtärdt.
På lätta englavingars par
Hvarenda själ till himlen far.

Och när det se'n igen blef tö,
Till stället går den bleka mö.
Det enda som då återfans
Det var en byxknapp, det var hans.

Hon bär den ständigt kring sin hals
Och glömmer honom intet alls.

Hon i hans knapp en helsning ser
Och sorgen genom tårar ler.

Så gick det anno sjuttifem,
Och hvem var skulden, säg mig, hvem?
Jo — säger tidningsredaktörn —
Bestämdt herr gen'ral-direktörn.

Han bära skall all jernvägsskuld
Han vara emot alla huld.
Och alla dumma jernvägsmän
Förse med snillehufvuden.

Han reglementen skrifva skall,
Att aldrig det blir olycksfall.
Och vända lyktan grön och röd
Så ingen men'ska får sin död.

Mot snöstorm skall han vara qvar,
Se efter huru vinden far,
Och laga att hvar fästemö
Blott i sin fästmans famn får dö.

Han alltid artig vara skall,
En huggare dock i sitt kall,
Och tillse att polis det fins
Att det af hvarje fyllbult mins.

Om posten stannar ner vid Belt,
Strax direktören illa stält.
Går båten ej från Helsingör
Man bums till hans merit det för.

Han låga frakter hålla bör,
Ty detta ju stor inkomst gör,
Och nattåg ställa in med id
Att folk få dag till sofvetid.

Ty här i Sverige, som man vet,
Är tiden just en dyrbarhet.
Det är ju derför synd och skam,
Att tåg ej komma punktligt fram.

Men nog om saken — ty jag ser,
Att jag just snart uttröttar Er.
Jag går tillbaka till mitt hörn,
Förnöjd med gen'ral-direktörn.

Då fruarna naturligtvis fråga efter matsedelns lydelse, meddelas den här:

Middag den 26 Februari 1876.

Jordärtskockspuré	Scherry. Portvin. Bordeaux.
Färsk Lax, S:ce hollandaise	Yqueme.
Lamkotletter, Kokt Skinka, Rimmad Oxtunga — Legymer	Champagne.
Gåslefverpastej	Bourgogne.
Hjerpe med sallader	Champagne.
Färsk Sparris...	Selters.
Pudding à la Pompadour............................	Madeira.
Ananasglace	Portvin.
Ost med Cakes	Scherry.
Desert	»

Afskedshyllning för generaldirektören Troilius.

(Ur *Jernbanebladet.*)

Lördagen 5 November 1887 uppvaktades förre generaldirektören Troilius i trafikstyrelsens sessionssal af samtlige tjenstemän inom styrelsen samt utsedde representanter af alla grader från trafikdistriktens olika afdelningar.

På aftonen samma dag var för generaldirektören Troilius å hotel W. 6 anordnad en afskedsfest, till hvilken infunnit sig närmare 400 jernvägsmän från skilda delar af landet.

Till festen inbjudna voro närvarande statsrådet von Krusenstierna samt generaldirektör Troilii söner och måg, grosshandlaren Troilius, häradshöfdingen Troilius och lektorn Fyhrvall.

Festdeltagarne samlades i hotellets stora sal, hvilken var smakfullt och rikt dekorerad med lefvande växter. I midten vid ena kortsidan var rest ett standar, å hvilket inom en hjulring stodo bokstäfverna C. O. T. samt derunder orden:

En man af ära.
Allt godt åt alla
Var hans lära.

På sidorna funnos tvenne mindre standar, det ena med årtalet 1860 och det andra med årtalet 1887.

Skåltalen öppnades af öfverdirektören frih. Sparre, som föreslog en underdånig skål för H. M. Konungen, hvilken skål åtföljdes af hurrarop och folksången, sjungen af en jernvägsmännens sångkör. Derpå föreslog öfverdirektör Almgren en skål för statsrådet v. Krusenstierna, dervid yttrande, att den anspråkslösa hyllning jernvägsmännen nu egnade den chef, som under ett fjerdedels sekel ledt statsbanetrafiken, finge ökadt värde genom närvaron af den man, hvilken för statsbaneförvaltningen visat så stort intresse som statsrådet v. Krusenstierna.

Hr statsrådet tackade för den honom egnade skålen.

Af hjertat ville han deltaga i den hyllning, som nu egnades den högt värderade man, statsbanorna så länge haft såsom chef. Men då det icke tillkom honom att här i ord framlägga bevisen af hans lifsgerning, ville han endast vända sig till statens jernvägstrafiks personal, hvilken hade sin goda andel i det stora arbete, som vid jernvägarne uträttats, påminnande om denna personals oförtrutenhet och pligttrohet i tjensten och om den humanitet personalen visat allmänheten, egenskaper, hvilka den hedrande förvärfvat och bibehållit och som gjort den till en elitkår bland samtliga länders jernvägsmän.

Öfverdirektören d:r Löfman höll talet för hedersgästen, och var detta af ungefär följande lydelse:

Ett fjerdedels århundrade har snart gått till ända, sedan här i hufvudstaden jernvägsmän gemensamt framburo sin hyllning åt sin då afgående chef, den frejdade Nils Ericson. De ännu öfverlefvande af deltagarne i denna afskedshögtid erinra sig väl den rörelse, hvarmed alla mottogo sin beundrade förmans farväl, och huru smärtsamt det kändes att skiljas från den man, under hvars ledning de haft äran deltaga i det stora verk för fosterlandets utveckling, hvarmed han afslutade och satte kronan på sin ärorika verksamhet.

Likartade och än varmare äro de känslor, som i dag slutit kring eder denna krets af medlemmar af den talrika, eder hängifna personal, öfver hvilken ni under tjugufem år fört befälet. Då nemligen det budskap kom, att ni sökt entledigande från det höga embete ni så länge beklädt, genomträngdes en hvar af en innerlig önskan att få personligen betyga eder sin vördnad och tillgifvenhet genom att skynda hit från norr, vester och söder, från alla delar af det vidsträckta statsbanenätet för att bringa eder sin vördsamma afskedshelsning och trycka eder trofasta hand. Ni har nu ytterligare velat glädja oss med eder närvaro i det enkla lag, hvartill vi samlats, innan vi åter spridas och återvända en hvar till sin verkningskrets.

Må det då tillåtas oss att i denna afskedsstund gifva ett svagt uttryck åt de känslor för eder, hvaraf vi städse besjälats och som med öfverväldigande makt tränga sig på oss i ett ögonblick, som med nödvändighet manar fram för vår syn allt hvad vi gemensamt med eder genomlefvat. Härvid framträder för oss främst taflan af den utomordentliga utveckling, hvari jernvägsväsendet under nämda skede varit stadt, och erinringar om, huru trafiken, som vid edert inträde nyss slagit rot, efterhand vuxit upp till ett träd med vidt utbredd krona, hvars äldre grenar redan lemna nöjaktig afkastning och alltjemt skjuter nya skott, hvilka väl, äfven de, en gång skola bära frukt. Hvad särskildt statsbanorna beträffar och om vi hålla oss till fakta, hvarmed ju vi, praktiske män, gerna umgås, så kunna de yttre måtten af denna utveckling i korthet sammanfattas sålunda, att medan de jern- och stållagda banorna svält ut till mellan tre och fyra gånger den längd de hade, då ni öfvertog deras förvaltning, har antalet af dem, som begagnat dessa banor för sina resor, femfaldigats, mängden af det gods, som på banorna framförts, mer än sextonfaldigats och intägten i dem tolffaldigats. Sådana förhållanden kunna väl icke uttrycka, men dock för den deröfver reflekterande gifva en antydan om tyngden af den börda, som vården af ett så stort verk som det eder anförtrodda, tillgodoseendet af så väl det allmännas som enskildas intressen, främjandet och betryggandet af samfärdseln samt samfärdsmedlens förbättring, lagt på edra

skuldror. Men den bördan har ni med den Högstes bistånd med heder burit i så väl ljusa som mulna dagar, i stunder af enskilda bekymmer, trots förlusten af två edra äldste och förtrognaste, af oss alla högt värderade och saknade medhjelpare, samt nästan oberörd af åren. Och denna uthållighet kan icke annorlunda förklaras, än att den haft sin källa i en pligttrogenhet, som varit oss alla till en föresyn, i eder kärlek till edert kall och i den af himlen förlänade gåfvan att vinna allas hjertan, tack vare hvilken ni ock förmått hos edra underlydande väcka en anda af samhörighet och enighet, hvilken vi hoppas skall förblifva ett utmärkande drag hos statens jernvägstrafiks personal.

Lifligast framställer sig dock för oss det personliga i förhållandet mellan eder och oss. Vare det derom i korthet sagdt: allas våra hjertan har ni eröfrat genom eder rättrådighet, eder godhet, uppmuntrande för den sträfsamme, undseende med den svage, eder omsorg att i så vidsträckt mån som möjligt bereda edra underlydande trygga tjäll, hvaruti de kunna hemta krafter till förnyade ansträngningar, och att lätta bekymren för de dagar, då arbetskraften tryter. Ja, ni är oss kär; och då ni nu, herr generaldirektör, går att efter mer än femtioårigt arbete i fosterlandets tjenst, njuta den ro ni väl förtjent, inom kretsen af edra närmaste och edra vänner, åtföljes ni af våra innerliga välgångsönskningar, hvilka vi ej kunna bättre sammanfatta än i en bön, att Gud måtte välsigna eder och göra eder ålderdom lik aftonen af en lång sommardag, lugn, molnfri, full af frid och minnen.

Generaldirektör Troilius svarade på det honom egnade talet i följande ordalag:

Sex år äro i det närmaste förflutna, sedan statens jernvägstrafiks hela personal gaf mig det värdefullaste bevis på sin tillgifvenhet, som en förman kan erhålla af sina medarbetare. Det var den 1 december 1881, den 25:e årsdagen af statsbanetrafikens öppnande i Sverige, som min af jernvägspersonalen bekostade bild uppsattes i trafikstyrelsens sessionssal för att der blifva till ett varaktigt minne, icke så mycket af min person som icke mera af det förhållande mellan mig och de underlydande, som åt mig beredt en sådan utmärkelse.

Den sedermera alltför tidigt bortgångne högt värderade vän, som då förde eder talan, yttrade vid detta tillfälle, att denna utmärkelse var sigillet under eder dom öfver min verksamhet, och att denna dom bar stämpeln af den tacksamhet, tillgifvenhet och välvilja, som det lyckats mig af eder förvärfva. I svaret på denna adress sade jag, bland annat, att en sådan hedersbevisning vitnade derom, att det emellan oss fans ett annat föreningsband än det, som bestämmes af reglementen och instruktioner. Det bandet är nemligen väfdt af ömsesidigt sträfvande att genom pligttrohet och hängifvenhet för det gemensamma målet också lätta den gemensamma bördan af det ansvar, som är förknippadt med det åt statsbanornas vårdare anförtrodda samhällsvigtiga värfvet; ty af denna känsla, om den är af rätta sorten, alstras såsom en gifven följd också ett sådant förhållande af tillförsigt och förtroende emellan befallande och underlydande i alla grader, hvarpå verkets bestånd och förkofran i väsentlig mån beror, och det bandet skall aldrig brista inom detta verk.

Härnti tror jag med visshet ligga orsaken till den endrägt och det oafbrutet lyckliga samarbete inom statens hela trafikförvaltning, hvaråt vi under den förflutna tiden kunnat glädja oss och som utgjort vår styrka.

Ehuru redan vid den nämda tidpunkten stående nära gränsen af den ålder,

då tanke- och handlingskraften pläga försvagas, blef det mig dock förunnadt att ännu några år fortsätta den mig anvisade verksamheten såsom chef för statens jernvägstrafik, till dess att sjukdom lade sitt förlamande inflytande till årens tyngd.

Och nu står framför eder en åldring, en gubbe, men hjertelaget hafva hvarken år, mödor eller sjukdom kunnat förändra. Mitt hjerta klappar lika lifligt som förr för allt, som kan befrämja framgången af det verk, för hvilket jag hitintills fått gemensamt med eder arbeta; och lika varmt som någonsin är mitt deltagande för allas eder välgång.

Nu är mitt arbete slutadt, sedan Konungen bifallit min underdåniga ansökan om afsked från det mig anförtrodda ansvarsfulla embetet. Och I hafven med anledning deraf ännu en gång samlats för att egna en vänlig afskedshelsning åt eder gamle chef, såsom en sista gärd af eder tillgifvenhet och en bekräftelse på den dom, som för sex år sedan af eder öfver honom fäldes. Heder och tack för all mig visad vänskap samt öfverseende och förtroende! Och främst af allt för eder städse ådagalagda pligttrohet i de ansvarsfulla värf i det allmännas tjenst, hvilka det varit en hvar bland eder pålagdt att, hvar på sin plats, ombesörja, ej att förglömma det inbördes emellan eder rådande goda förhållande och den hjelpsamhet, som jag haft många tillfällen att med glädje iakttaga.

Näst den Högstes beskydd, Konungens nåd samt förmäns kraftiga understöd och välvilliga öfverseende, har den redan från tiden före mitt arbetes början medärfda anden inom verket varit det fasta ankar, hvarvid jag från början och intill slutet vågat fästa hoppet att kunna uppbära det ansvar, som är förenadt med det embete, jag nu i nära 25 år sträfvat att efter insigt och förmåga till fosterlandets bästa förvalta. Må Guds välsignelse fortfarande hvila öfver eder alla och edert återstående arbete intill lifvets gräns! Det vare mitt sista tack och farväl.

Främst vänder jag mig härmed till mina kära embetsbröder i styrelsen, hvilkas trofasta och upplysta råd och stöd i både med- och motgång aldrig svikit, och dernäst till alla verkets tjenstemän och öfriga tjenare. Heder och tack för allt edert bistånd, eder vänskap och förtroende, som blifva mina käraste och rikaste minnen under återstående dagar från en tjenstemannabana, som nu efter 52 år är slutad!

Härefter följde ett lefve och ett niofaldigt hurra för den afgångne statsbanechefen.

Öfverdirektör Hahr uppläste derefter ingångna telegram.

Ett från danska statsbanornas styrelse hade följande lydelse:

General-Directeur Troilius.

Stockholm.

Fra de danske Statsbaner beder Jeg Dem modtage en hjertelig Hilsen i den vemodsfulde Stund, da De samles til Afsked med tidligere Collegaer og Undergivne. Jeg beder Dem väre forsikkret om at alle her, der i en närmere Beröring have lert at skatte Deres sjeldne Egenskaber baade som Jernbanefagmand og Collega, stedse ville bevare Dem i erefrygdtfuld og venlig Erindring i det vi forene os i de bedste Önsker om at Deres Livs Aften maa henrinde i Tilfredshed samt i den Hvile, som Bevidstheden om en lang og daadrig Livsgerning ene kan give.

Paa egne og Collegaers Vegne *Holst.*

För öfrigt hade telegram inkommit från personalen vid stationerna Morshyttan, Östersund, Storvik, Charlottenberg, Linköping, Tranås och Norrköping. Från samtliga de betjente vid Stockholms central samt norra och södra stationer, hvilka voro hindrade närvara vid festen, ingick en skrifvelse, som uttryckte tacksamhet för allt godt den afgångne chefen beredt dem.

Efter talen följde sånger af den förut omnämda sångkören.

Statsrådet von Krusenstierna frambar härefter civildepartementets tack i ungefär följande ordalag:

Till de varma tacksambetsbetygelser, som framförts till generaldirektör Troilius för allt hvad han uträttat för jernvägspersonalen, ville tal. äfven lägga ett tack från dem, hvilka haft att inför Konungen bereda Troilii framställningar rörande våra jernvägar. För att en förvaltningsgren skall nå en högre utveckling, för att ett framåtskridande skall ega rum, fordras godt samarbete, förtroende mellan vederbörande departementschef och chefen för denna förvaltningsgren. Sådant har förhållandet alltid varit mellan civildepartementets chefer och hr Troilius; hvarje ny civilminister fick från den afgående mottaga vittnesbördet, att han tryggt kunde lita på hr Troilius; att han i dennes sakkunskap, stora förmåga, arbetsamhet, aldrig svigtande fosterlandskärlek, lojalitet egde det säkraste stöd. För detta stöd ville tal. nu uttrycka sin erkänsla; han gjorde det i främsta rummet å egna vägnar; han gjorde det ock på grund af ett uppdrag i sådant hänseende, som han haft nöjet mottaga från f. d. statsrådet Thyselius, och om han än icke haft tillfälle att erhålla dylikt uppdrag från de båda andra f. d. civilministrarne, landshöfdingarne Bergström och Hederstierna, var han dock viss, att de ej skulle jäfva honom, då han äfven å deras vägnar till generaldirektör Troilius bembar civilministrarnes tack.

Sedan generaldirektör Troilius tackat för hr statsrådets yttrande, framhållande den välvilja han alltid af civildepartementets chefer åtnjutit, och öfverdirektör Almgren föreslagit en skål för generaldirektör Troilii söner och måg, var den officiela delen af festen afslutad.

Souper serverades sedermera, hvarefter kaffe intogs, allt under den hjertligaste stämning.

Vid festen upplästes (af frih. Sparre) efter de ofvan nämda telegrammen, följande af en jernvägstjensteman (notarien Kruse) skrifna verser:

Det ligger vemodstämning på festligt lag i qväll.
Ett afsked utan miskund och dugande appell
Har kallat hit till mönstring i vida W. 6 salen
En hel armé af vänner kring gamle generalen.

Men bakom samlad skara, som trängs på festen här,
En vida större stamtrupp sig döljer blygt och bär
På släpets hvardagsrustning men dock på högtidstankar
I bantåg och stationer, kring vallar och på bankar.

Och dessa samma tankar, som alla sämjas om,
De gå i modlöst kretslopp kring samma känsla, som
Om gjord förlust för alltid i skilda tonfall mäler,
Så vidt som staten vittjar sitt dyra nät af räler.

Förlusten är för dyrbar att kunna mätas ut
Med grofva siffermåtten från början och till slut,
Och någon statshushållning skall med sin konst ej heller
Förmå att slugt beräkna hvad den i myntguld gäller.

Det gäller här ej vara, som vägs med krämarvigt,
Men väl en sträfsam vilja, som ärligt fylt sin pligt,
Som stått sitt prof med heder, till dess hon, trött af åren,
Med värdigt dämpad drifkraft förstått att gå ur spåren.

Med »*triplex æs*» kring bröstet har generalen stått
Vid styret, stark, omutlig, beredd att kläda skott,
Och af sitt jemnmods sköldborg i någon strid ej sviken
Han värnat väl sitt rike, den vanskliga trafiken.

Det fordras konst att värna ett rike väl, som lagt
Sin grund på *hjul*, som rulla i ständig intägtsjagt,
Ty hur man än befäster och söker stärka muren,
Så bräcks allt af det vindkast, som kallas konjunkturen.

Men när man gjort sitt bästa, så går det ju ej an
Att äska något bättre, helst när man har, som han,
Från det han kom till makten, fått vidga ut affären
På djupet lika väl som på längden och på tvären.

Helt trygg han kan nu peka på fullgjord dagsidrott
Som på en rotfast äring af gagneligt och godt.
Hvad mer, om stundom sådden kan tyckas skymd af säden?
Man ser ju skogen sjelf ej ibland för bara träden.

Att nu han gått ur striden, fast ej till hvila just,
Med seger, vet en hvar här. Hvem vet, om ej en dust
Han frestar än och böstar triumf på annat forum,
Än der han lönen fått i medaljen »*Illis quorum*».

Vi här, de djupa led, som han kommendera fått,
Vi ha blott *tack* att bjuda — ett tack för tid som gått
För att på gömda strängar i minnets natt vibrera —
Åt generaldirektorn, som slutat dirigera.

Ett tack för vaken omhug, som städse haft till mål
Det helas väl som delens, för heder, som ej tål
Ens skuggan af en prutmån, för fem och tjugu åren,
För oväld, känd och vitnad af jernvägsmannakåren.

Vårt tack åt generalen! Ett tack på tungomål,
Som ädla hjertan tyda. Må tiden, ej för snål,
Med stundlig fägnad träget gå hans vigör till handa,
Till dess att statens räler nå opp till Haparanda!

Nu må ej mer här sysslas med dårligt rimmarglam!
Nu må ett sjufaldt hurra på allvar bryta fram,
Ett hurra, som ger eko sju gånger här i salen,
Ett hurra för den gamle, den gode generalen!

Till förre generaldirektören Troilius öfverlemnades 16 December 1887 en af Trafikföreståndarne vid de enskilda svenska jernvägarne undertecknad adress, så lydande:

Till Herr Generaldirektören och Kommendören Carl Oscar Troilius.

Då Ni, Herr Generaldirektör, nu står i begrepp att frånträda chefskapet för Statens jernvägstrafik, är det för undertecknade, trafikföreståndare vid enskilda jernvägar inom landet, ett djupt kändt behof att få till Eder uttala några enkla men från våra hjertan gående, afskeds- och tacksamhetsord, förvissade, som vi äro, att Ni, Herr Generaldirektör, skall med öfverseende och välvilja mottaga vår ringa hyllning.

När en man, efter en lång och omfattande verksamhet, finner sig manad att nedlägga sitt embete och unna sig en väl behöflig ro under lefnadens höst, sker detta säkerligen icke utan en känsla af vemod — arbetsdagen är till ända och den för hvila afsedda aftonen inne. Men lika visst är det ock, att denna känsla måste hos Eder, Herr Generaldirektör, vara parad med den sanna tillfredsställelse, som medvetandet om samvetsgrant uppfylda pligter ensamt kan skänka.

Äfven vi, som alla, mer eller mindre omedelbart, stått i beröring med Eder, känna till fullo betydelsen af den förändring, som förestår. Alla hafva vi lärt att på det högsta vörda och värdera Eder, och vi bedja derför att få på detta sätt frambära uttrycken af vår vördnad och tacksamhet för de upphöjda egenskaper, den oväld och den humanitet, som vi hos Eder, Herr Generaldirektör, städse varit vane att finna, och som vi lärt oss att så högt skatta.

Men de känslor, som vid ett tillfälle sådant som detta egnas en person, hos hvilken de framstående förtjensterna finnas förenade med själens sanna adel, kunna icke gälla blott den tid som gått, utan måste afse äfven de dagar som stunda. Må det derför tillåtas oss att jemväl uttala våra bästa och varmaste välönskningar för det lifsskede, som nu för Eder tager sin början. Måtte den Högste hålla sin hägnande hand öfver Eder och måtte Ni, Herr Generaldirektör, under Eder lefnads afton få njuta helsa och en ostörd frid!

Under vördsam anhållan att framgent få vara inneslutne i Eder för oss dyrbara välvilja, teckna vi oss

Herr Generaldirektörens ödmjuke tjenare
(Underskrifter.)

Adressen, hvilken aflemnades af trafikföreståndarne Murray, von Krusenstierna, Waldenström, Kamph och Simonsson, är i sig sjelf ett lika vackert som dyrbart konstverk och utgör ett nytt bevis på den höga ståndpunkt, vissa grenar af vår konstindustri för närvarande intager. Den är elegant textad på pergament af fröken Julia Beck. En om utsökt smak vitnande titelram är komponerad af arkitekten Oscar Lindberg. Adressen inneslutes i en dyrbar, praktfull och i alla afseenden konstnärligt utförd portfölj, hvilken, efter ritning af fröken Sofia Gisberg, förfärdigats i läder-

plastik af J. Victor Beck (firma F. Beck & Son). Ytterst ser man en ram af lagerkransar, derinom ornament af eklöfskransar, öfverst bland dessa två sköldar med årtalen »1862—1887», derunder en stor sköld och nederst jernvägsemblemet: ett bevingadt hjul, omgifvet af de svenska lejonen. På den stora skölden läses följande i lädret ingraverade och derefter i guld målade inskription:

Till
Generaldirektören
Kommendören
C. O. Troilius
från
Trafikföreståndarne
vid
Enskilda Jernvägarne.

Hvarje detalj i detta utsökt vackra konstarbete är utförd med sådan precision, att man måste beundra det tålamodspröfvande arbetet lika mycket som den betydande konstskicklighet, hvarom det bär vittne. Portföljen prydes i öfrigt af vackra ciselerade hörnbeslag.

Den vackra hyllningsgärden egnades hr generaldirektören af trafikföreståndarne enskildt och icke såsom ombud för de olika jernvägsbolagen.

(Ur *Jernbanebladet.*)

Riksdagsmän från Noraskogs härad.

Såsom den allraförsta i sitt slag, torde efterföljande serie af lefnadsteckningar öfver ett härads ombud vid riksdagar och möten väl behöfva ett mildt öfverseende för deri förekommande bristfälligheter. De högt uppsatte i samhället, prester, läkare, embetsmän af alla slag o. s. v. ha i alla tider funnit sina villiga och nitiska häfdatecknare, till och med af framstående rang; men sällan skall man på en gång finna ett större antal af allmogens män med pietet och omsorg biografiskt skildrade. Vår tids lärde och pamflettister kunna vanligen icke nog skarpt framhålla »landtmännens» brist på fosterlandskärlek, deras egennytta, partisinne samt andra dåliga egenskaper och lyten; och i forna tider ville man förgylla det utöfvade eller tillämnade bondeförtrycket med den klassiska ordleken: *ungentem pungit, pungentem rusticus ungit.* Att under sådana, man kunde vara frestad säga, försvårande omständigheter framlägga biografiska anteckningar öfver en temligen fullständig serie af ett härads förtroendemän, torde derför möjligen komma att betraktas som en djerfhet, den der väl förtjenar grundlig näpst. Den välvilligt stämde läsaren må emellertid benäget afgöra om icke de i det följande framstälda personligheterna, ehuru blott simple, i arbetets mödor uppfostrade och härdade, sträfsamme bergsmän dock kunna förtjena att blifva ansedda och behandlade som — »hedervärda» menniskor, äfven om de icke kunnat finna rum på den byråkratiska fåfängans rangskala.

Engelbrekt (Pedersson?) i Pershyttan och

Olof Nilsson dersammastädes, uppräknas bland de ärlige gode män från *Nerike*, som deltagit i »Sweriges Rijkes Rådz och Ständers förening om K. Hanses son, Christiern (som sedan bleff Tyrann) til Sweriges Konung effter sin Faders dödh, etc. Dat. *Stockholm* 10,000 Riddares dagh [22 Juni] 1499» [1].

I förteckningen på de bergsmän, som deltagit uti den i landets och reformationens historia djupt ingripande riksdagen i *Vesterås*, i Juni månad 1527, uppräknas följande från »*Noreskogxberg: Suen Rib, Ödn Monson, Tidicha Gerigson, Karll Benctson*». Angående dessa ombud hafva följande upplysningar kunnat vinnas:

[1] *Hadorph*, bilagor till rimkrönikan, II: 367—371. — *Noraskog* II: 88.

Sven Rib upptages i 1539 och följande årens skattelängder såsom »bergsfogde», hvilken syssla vid denna tid synes närmast ha motsvarat en länsmansbefattning. Han är antecknad såsom egare af hela Bondeborn, $^1/_5$ af Born, en särskildt skattlagd vret eller tomt derstädes, kallad Tofveboda, samt af en gård, en vret eller tomt vid Nora kyrkebol, för hvilka fastigheter sammanräknade skattebeloppet utgjorde 9 $^1/_2$ hundr. osmundsjern eller deremot svarande 1,520 skålpund tackjern, hvilket jern han dock på grund af sin tjenst åtnjöt såsom frihet. Vid lagmansting på Noraskoga 1539 $^{16}/_1$ framstälde han anspråk på en gård »Trengetorp»[1], som fordom blifvit skänkt till kyrkan, och bevisade att den kommit från hans rätta förfäder. »De 12 dannemän», som sutto i rätten, intygade att Sven var rätter bördeman, och han tilldömdes derför gården, dock med skyldighet att ersätta kyrkan halfva värdet af den byggnad hvarmed gården blifvit förbättrad. På grund af sin bergsfogdetjenst utfärdades 1541 för honom ett k. »försvarelsebref» mot det öfvervåld eller den orätt, som kunde honom tillfogas under tjenstens utöfning. Han innehade äfven någon tid på förläning Alnetorps kronogård, men sedan denna öfverlemnats till förvaltning af en ny fogde eller befallningsman Bengt (Eriksson) Skrifvare, erhöll Rib genom k. bref, dat. Arboga 1544 $^{23}/_8$ en årlig ersättning af 6 skeppund tackjern, som han uppbar till och med 1548, hvilket år han troligen aflidit. Han deltog 23 Januari s. år i en särskild lagmansnämd angående ett tidelagsbrott. — Sonen *Anders Svensson Rib* hade redan året förut blifvit hans efterträdare i tjensten.

Önder Månsson i Skoftehyttan nämnes visserligen i ett lagmanstingsprotokoll af Februari 1529 som »domare» eller främste ledamot i häradsnämden, men detta förtroende torde ej ha varat särdeles länge; åtminstone nämnes en annan domare 1539. Vid Noraskoga ting 1542, å »sankta Birgittæ dag», hade Önder på Skoftehyttan »utfäst» för sig sjelf eller någon familjemedlem att för begånget horsbrott utgifva 10 lod silfver. Vid ett annat ting 1544 blef en hans dotter dömd att för »kätteri» böta en läst eller 12 fat osmund, ett bötesbelopp så betydligt, att Önder fann sig nödsakad att hos konung Gustaf begära ett års anstånd med en del deraf, hvilket ock honom beviljades. Vid 1545 års lagmansting i Nora blefvo Önder och en annan benämd Gilla-Nisse dömda att »för en konungssak» böta hvardera 1 fat jern. Den senare, hvars egentliga namn torde varit Nils Olsson, hade nämligen blifvit beskyld att hafva ihjälslagit en Hans Brun, men frisades för dråpet och ålades endast vådabot. Derjemte afsades att nämde Nils Olsson och Önder Månsson, som antagligen varit inblandad i slagsmålet, skulle ingå förlikning med den dräptes barn, »och göra dem en kärlig bot för deras faders död, på det vänskapen dem emellan skulle stadig blifva; och 6 dannemän blefvo derpå här utaf tinget uppnämda, som dem skulle förlika». — Önder finnes i 1539 och 1540 årens skattelängder upptagen endast för $^1/_7$ i Åshyttan, men år 1550 skattade han för $^2/_7$ i Skoftehyttan, $^1/_8$ i Åshyttan och ett boderum vid kyrkan tillhopa 3 h. 15 osmund, eller 5 centner tackjern. Han torde ha dött före 1560.

[1] Denna gård har varit belägen å Nora stads nuvarande egor, i den så kallade Trängbovreten.

Tidik Geriksson i Öskevik upptages i 1539 års skattelängd endast för en »torpestad» i östra byn med 40 osm. i skatt; men 1550 finnes han antecknad dels för »bondejord» i Östra Öskevik med 90 osm. skatt, och dels för $^1/_{12}$ i Öskeviks hytta, $^3/_{16}$ i Nya Borns- eller Bergsmanshyttan samt ett boderum vid Nora kyrka med tillhopa 465 osm. eller 6,20 centner tackjern i skatt[1]. Tidik uppräknas 1545 bland nämdemännen i Noraskog; 1548 såsom domare, i hvilken egenskap han qvarstod till 1555, då han efterträddes af Anders Svensson (Rib). Under alla de åren Tidik tjenstgjorde som domare var han befriad från att utgöra den här ofvan nämda skatten. Hans dödsår okändt.

Karl Bengtsson var antagligen boende i Fåshyttan och död före 1539. Detta år upptages nämligen i skattelängden en Bengt Karlsson härstädes, och denne synes vara den ende inom hela Noraskog, hvars far hetat Karl.

En femte bergsman från Noraskog synes ock ha bevistat 1527 års riksmöte, ehuru han icke finnes upptagen i den här ofvan nämda förteckningen. Detta ombud skulle vara dåvarande bergsfogden

Nils Olsson i Gamla Pershyttan, som genom en k. skrifvelse 21 Maj samma år anmodades dels att infinna sig till samma möte och dels att antaga eller värfva så många knektar han kunde öfverkomma. Att han verkligen varit tillstädes vid mötet framgår deraf, att enligt 1527 års räntekammarbok gafs bland andra »bönder till hielp i Vestrårs møte åår etc. XXVII» äfven »Niels Ollss(on) aff Noraskogha xij ört.» samt »Erick Ollss(on) aff Lindesberg xij ört». Angående nämde Nils Olsson må för öfrigt hänvisas till den serie af lefnadsteckningar, som på annat ställe meddelas öfver bergsfogdarne i Noraskog.

Anders Månsson i Hjulsjö omtalas i en handling från Gustaf I:s tid, tillika med Anders Bengtsson på Kårberget, hafva gjort en »undervisning» öfver »sjöar, elfvar och fiskevatten» i Noraskogs och Lindes bergslager, förmodligen inför konungen personligen, 2 November 1556. För hvilket eller hvilka ändamål i öfrigt dessa ombud, som det synes, sökte konungen, har ej kunnat utletas. Något riksmöte hölls åtminstone icke nämda år. Men det är ganska möjligt att frågan gällt någon lindring i de många och dryga »hjelperna» till den då ännu pågående koppararmalmsbrytningen vid Håkansboda eller Mårtenshyttan, hvilken handtering kort derefter (»tredje veckan efter påsk 1557») upphörde. — Anders Månsson upptages i 1539 och 1540 års skattelängder för $^1/_3$ af Hjulsjöby, men 1550 synes han vara flyttad till det vid samma by belägna »torpet» (Mårtensbo), hvilket sannolikt af honom då innehades som ett fordom vanligt »undantag». Hans dödsår okändt.

Bland de »trogne vndersåther, som beskeedde och tilstädes wore i then Herredag, som stoedh vdi Vpsale then 19 Maij anno Christi 1567», uppräknas från »Näricke» och »Noreskoge: Måns Joensson i Öskewijk, Peder

[1] I *Noraskog* II: 239 står 610 skålp., hvilket bör vara 620 skålpund.

Andersson i Waslehytte». Det var nämda dag som ständerna, med undantag dock af presterna, efter den då nästan vansinnige konung Eriks egen föredragning, dömde Sturarne och flere af den högre adeln »öfver hufvud, som ärelösa landsförrädare». Denna dom underskrefs i domkyrkan 26 Maj, två dagar efter de sorgligt ryktbara Sturemorden. Följande dagen utfärdades befallning om utdelandet af en half tunna salt till hvar riksdagsman. Enligt ett i Kammararkivet förvaradt »Herredagsbönders register» för åren 1567 och 1568, hade denna utdelning egt rum i Stockholm till ej mindre än 374 personer, »som beschedde och tilstädes wore i Vpsale», deribland äfven de bägge ombuden från Noraskog. Af dem finnes

Måns Jonsson i Öskevik upptagen både i 1539 och 1550 årens skattelängder, i den senare för $^1/_6$ i Öskeviks hytta och ett boderum med en skatt af 465 osm. eller 6,20 centner tackjern. I den stora riksbouppteckningen 1571, till Elfsborgs lösen, upptages Måns såsom egande i lösören 47 $^3/_4$ lod silfver, 6 $^1/_2$ lispund koppar, 2 hästar, 1 oxe, 9 kor, 3 ungnöt, 20 getter och 3 svin, för hvilket allt han fick utgöra tiondedelen af uppskattade värdet med 46 mark 9 $^3/_5$ pgr. Af bevarade handlingar framgår att Måns Jonsson i Öskevik varit nämdeman åtminstone åren 1578—1590, hvilket senare år han upptages främst bland nämdens ledamöter.

Per Andersson i »Vaslehytte» (Vassland) var, enligt 1571 års nyss omförmälda taxeringslängd, en af ortens mest förmögne bergsmän. Han fick nämligen erlägga sin tiondepenning för 5 mark i kontanter, 89 $^1/_4$ lod silfver, 13 lisp. koppar, 2 $^1/_2$ skålp. tenn, 3 hästar, 10 kor, 3 ungnöt, 80 skepp. tackjern, 8 »veckostenar» malm och 10 stigar kol med ett belopp af 187 mark 5 öre 4 $^4/_5$ pgr[1]. I fastighet egde han $^1/_6$ eller 1 hemman i Vassland, och är antagligen samme Per Andersson, som 1572 och 1578 uppräknas bland nämdemännen.

I det här ofvan anförda registret öfver »herredagsbönder» förekommer äfvenledes, att »thesse effter:ne Prestmän och Bönder wore tilstädes vdi Stockholm wid Herredagen (som) beramet war then 23 Augusti anno etc. 1568», nämligen från »Näricke» och »Noreskogebergz sochn: Erich Hanson på Pedershytten, Peder Larson på Tijdemandzhytten». Hvad som vid denna riksdag uträttades, förbigås vanligen af våra historieskrifvare, men i *Stiernmans* samling af riksdagars och mötens beslut (I: 276) förekommer ett »Ständernas betänkande om fred eller stillestånd med utländske fiender, enkannerlig Danmark och Polen», hvilket är dat. Stockholm 20 Augusti s. år. — Den härvid närvarande

Erik Hansson i Gamla Pershyttan synes ock ha varit en af ortens mera förmögne bergsmän. Han förekommer redan 1550 som egare af $^1/_8$

[1] Inom Noraskog är detta skattebelopp det 4:de i ordningen. Det högsta erlades af en fogde-enka i Husby med 302 mark; en bergsman i Gamla Viker utgjorde 257 mark och en i Vestgöthyttan 199 mark. Kyrkoherden *Sveno Benedicti* (Sven Bengtsson) påfördes 92 mark, och alla de öfriga vid kyrkobordet boende tillsammans 175 mark. De fleste bergsmännen utgjorde endast mellan 10 och 60 mark hvardera. Huru mycket som vid en dylik närgången taxeringsförrättning kunde undandöljas, vet man naturligtvis icke.

i nämde by, men 1571 upptages han för $^{1}/_{4}$, samt fick erlägga tiondepenning för 160 lod silfver, 17 lisp. 3 ℔ koppar, 3 ℔ tenn, 12 ℔ messing, 3 hästar, 5 kor, 30 skepp. tackjern, 2 veckostenar malm och 5 stigar kol med 160 mark 4 öre 21 $^{3}/_{5}$ pgr. Han är förmodligen densamme Erik Rib, som i en häradssynedom 1572 $^{16}/_{6}$ upptages bland nämdemännen, så mycket hellre som i ett par samtida jordeböcker namnet Erik Hansson Rib förekommer.

Per Larsson i Timanshyttan upptages i 1550 års skattelängd såsom egare af halfva byn eller hyttan samt ett boderum, med ett skattebelopp af 975 osm. eller 13 centner tackjern. Taxerades 1571 för 62 mark i kontanter, 50 lod silfver, 8 lisp. 4 ℔ koppar, 10 ℔ messing, 2 hästar, 7 kor, 5 ungnöt, 13 getter, 1 veckosten malm och 40 stigar kol till erläggande af 56 mark 6 öre 14 $^{2}/_{5}$ pgr. Uppräknas bland nämdemännen 1572; såsom deras främste man 1578 och 1581, men förekommer ej 1582, så att han antagligen vid denna tid aflidit. — Hans fader *Lars Månsson* på Timanshyttan kallas i ett gåfvobref 1520 $^{15}/_{2}$ bergsfogde och upptages såsom egare till halfva Timanshyttan i 1539 och 1540 årens skattelängder. Från honom härstammar den Timanderska slägten, hvilken efter all sannolikhet ännu fortlefver inom Noraskogs härad.

Tre veckor efter den i Stockholm beramade herredagen voro bergsmännen på Noraskoga berg med »häradshöfdingen Karl i Gyttorp» kallade till Örebro, för att, som det heter i den härom utfärdade handlingen, »gifva vår mening tillkänna om den trohet som oss egnar och bör att bevisa vår rätta öfverhet, som är de högborne furstar hertig Johan och hertig Karl». I likhet med »alle andre riksens undersåtar», som hade gifvit nämda furstar sin trohetsed, förklarade äfven Noraskogsombuden sig vilja »bevisa deras furstliga nåder all trohet och rättrådighet och ingen annan känna för vår rätta öfverhet», hvilket de bekräftade med både muntlig och skriftlig ed, dat. Örebro 13 September 1568, och försedd med bergslagens »insegel». De bergsmän, som med Karl i Gyttorp afgåfvo denna försäkran, äro icke namngifna i handlingen, men torde få antagas ha varit de tolf edsvurne dannemän, som suto i nämden. Deras »häradshöfding»,

Karl Nilsson i Gyttorp, som antagligen vid mer än ett tillfälle varit bergslagens ombud, tillhörde äfven bergsmansståndet. Han upptages nämligen i alla skattelängder från 1539 som egare af Gyttorps gård och hytta; kallas »domare» vid lagmanstingen i Noraskog 1542 och 1545 samt deltog i en särskild lagmansnämd 1548. Gift i början af 1550-talet med *Anna Stensdotter,* enka efter Torbjörn Pedersson (Ekestubbe) på Våla, erhöll Karl Nilsson genom ett kon. Gustafs bref, dat. Kungsör i Juli 1551, bekräftadt af kon. Erik XIV i Örebro 6 November 1560, skattefrihet för Gyttorps gård och hytta, förmodligen derför, att han åtagit sig att utgöra rusttjenst både för hustruns förut egande frälsejord och för sin egen skatteegendom. Huru länge han tjenstgjorde som lagläsare eller häradshöfding inom orten är ej med visshet kändt, men redan 1561 kallas han i fogderäkenskapen som »häradshöfding». Han afled vid mikaelitiden 1569 och hans hustru 1574[1].

[1] Ang. Karl Nilsson och hans hustru Anna Stensdotter se vidare »*Noraskog*» II: 286—296. Å sidan 295 derstädes är uppgifvet, att Torbjörn Pedersson på Våla var gift

I *Stiernmans* förut anförda samling af mötesbeslut förekommer äfven en »Ständernas kassation af det beslut, som skedde i Upsala anno 1567», dat. Stockholm 1569 $^{25}/_{1}$. Bland de häri deltagande uppräknas från Nerike bland andra »Niells i Gunnarsökna på Norreskoghen». Ehuru utg. icke varit i tillfälle att se originalet till denna handling, som lärer finnas i Upsala, är det dock ganska möjligt att något misstag blifvit begånget, så att man läst Gunnarsökna i stället för *Gammelviker*. Är denna förmodan riktig, så skulle ombudet från »Noreskoge» denna gång ha varit

Nils Gottskalksson i Gamla Viker. Han egde, som det vill synas, $^{1}/_{6}$ af hyttan och byn, samt upptages i 1571 års taxeringslängd för nära 2 lisp. koppar, 2 hästar, 4 kor, 1 ungnöt och $^{1}/_{2}$ veckosten malm till ett skattebelopp af 11 mark 6 öre 7 $^{1}/_{5}$ pgr. Är för öfrigt okänd.

Olof Ingevaldsson i Norra Husby har efter all sannolikhet varit ortens ombud vid riksdagen i Stockholm 1590. Ständernas, hvart stånd för sig, utgifna »försegling», äfvensom den gemensamt afgifna arfsföreningen till konung Johan, är daterad 7 Mars. Tre dagar senare eller 10 Mars utfärdades för »denne brefvisare Olof Ingevaldsson i Huseby uti Noreskoge socken» ett k. bref angående »det hemman han besitter», i hvilket bref förmäles att samma hemman fordom »varit under ett mantal»; men sedan Olofs »farfader för sin ålderdom och svaghet icke förmådde allena förestå samma hemman, upplät han sin son, denne brefvisares fader, deruti en del att bruka», hvilket hade till följd att hemmanet blef »inskrifvet för tu mantal», ehuru »samma hemman var litet och icke gör fyllest mera än för ett». Han begärde alltså »att få njuta och behålla det för ett mantal». Sökanden hänvisades till kronans fogde, Anders Larsson, som befaldes att han »samt de tolf» skulle derom ransaka, »och der bevisligt är, att det hafver af ålder varit ett hemman och icke gör fyllest för tu», så skulle den begärda rättelsen meddelas. Denna synes ock ha skett på det enkla sättet, att när fogden fick se »hufvudbrefvet», hade han svarat: »det är godt Olof; det må blifva dervid [1].

En annan för orten mera vigtig handling blef ock samtidigt utfärdad, nämligen kon. Johans bref om skattefrihet för stomhemmanet i Östra Sund, hvilket bref är dat. 11 Mars 1590 [2], och sålunda kan anses som en följd af ombudets verksamhet vid detta riksmöte.

Olof Ingevaldsson blef nämdeman 1582 och qvarstod i denna egenskap till sin död, som synes ha inträffat 1622. Från 1590-talet t. o. m. 1616 upptages han i bevarade handlingar främst bland nämden. Sannolikt har han äfven vid åtskilliga andra tillfällen än 1590 varit bergslagens ombud, ehuru närmare underrättelser derom icke kunnat vinnas. — Vid Noraskoga ting 1611 $^{27}/_{8}$

---

med en syster till Anna Stensdotter. Denna uppgift är oriktig, ty enligt ett »register uppå adelns igenvunna godso», som utg. senare funnit i riksarkivet, var nämligen Anna Stensdotter gift 2:ne gånger, först med nyssnämde Torbjörn Pedersson och sedan med Karl Nilsson i Gyttorp.

[1] En kopia af brefvet finnes i Vestmanlands handl. 1591, n:r 10 i Kammararkivet.

[2] Detta bref är tryckt i *Noraskog* I: 204. Det i brefvet förekommande namnet »Nättzski Pechin» bör läsas *Wotzskipetin*.

»Bekände och tillkännagåfvo Lasse Månsson på Nyhyttan och Anders Månsson, samt Olof Ingevaldsson i Huseby, huruledes deras broderson Måns Persson hafver utlöst dem och andra sina medarfvingar utur Måns Tidemanssons gård på Tidemanshyttan, och bekände de sig hafva alla tillhopa utaf honom bekommit osmundsjern 59 $^{1}/_{2}$ fat.»

Häraf synes, att Olof haft sitt gifte från Timanshyttan. Huruvida han efterlemnat afkomlingar är obekant [1].

Lars Torkelsson i Skärmarboda finnes antecknad som en af Bondeståndets fullmäktige vid utskottsmötet i Stockholm 1628, hvadan han således varit ombud vid åtminstone den ena af de båda riksdagar, som höllos i Stockholm 1627 [2]. I den äldsta egentliga dombok för Noraskog, som numera finnes i behåll af 1611 $^{27}/_{8}$, uppräknas i häradsnämden »Lasse Torkilsson i Skedemoboda»; antagligen hade han något år förut blifvit ledamot deraf. I domboken 1617 $^{10}/_{3}$ kallas han »domare» och synes hafva qvarstått i denna egenskap till sin död 1634. — Han har sannolikt mer än en gång varit ortens ombud vid de många riksdagar, som under hans verksamhetstid blifvit hållna, ehuru några underrättelser derom icke kunnat erhållas, då riksdagsbesluten icke äro försedda med namnunderskrifter, utan i stället bekräftade med stads- och häradssigillen [3]. Några valprotokoll, fullmakter eller andra handlingar, som kunde lemna upplysning om de för hvarje riksdag utsedda ombuden, finnas icke heller att tillgå. I de resolutioner öfver anförda »klagopunkter och besvär», som nästan för hvarje riksdag meddelades för de olika häraderna, vårdade man sig icke — af högmod eller lättja — att namngifva den eller de, som ingifvit besvären.

Lars Torkelsson synes ha varit gift 2:ne gånger. Den senare hustrun *Karin Andersdotter*, † före 1644, var en kusin till den här nedan omtalade Israel Persson i Bondebyn. I sitt första gifte egde Lars Torkelsson 3 söner: *Henrik Larsson*, som, enligt hvad Noraskogs dombok 1642 $^{10}/_{3}$ utvisar, i landshöfdingen Gustaf Leijonhufvuds »præsens och närvarelse» hade slutit köp med sina bröder om fädernegården i Skärmarboda, för hvilken han skulle betala 50 fat osmundsjern. — *Anders Larsson* i

[1] I 1539 och 1540 års skattelängder upptages *Ingevald Persson* i Huseby; i 1550 års längd förekommer *Per Ingevaldsson* derstädes, hvilken troligen är densamme, som vid 1539 års lagmansting frisades för ett dråp, och som äfven omtalas vid lagmanstingen 1545 och 1548. Sonen *Ingevald Persson*, som 1572 uppräknas bland nämden, taxerades 1571 för 20 $^{1}/_{2}$ lod silfver, 3 $^{1}/_{2}$ lisp. koppar, 2 hästar, 6 kor och 7 ungnöt till 24 mark 6 öre.

[2] I det hos *Stiernman* (I: 807) trycka utskottsmötets betänkande 1628 $^{16}/_{1}$ förekommer han under namnet »Lars Torkillson i Skinnerbo», med tomrum för valdistriktet, hvars namn förmodligen varit oläsligt.

[3] Det stora antal riksdagar och utskottsmöten, som i slutet af 1500-talet och förra hälften af 1600-talet blifvit hållna, kan ses af följande förteckning deröfver, hemtad ur *Stiernmans* samling: i Söderköping 1595, Arboga 1597, Stockholm s. år, Upsala och Vadstena 1598, Jönköping och Stockholm 1599, Linköping 1600, Stockholm 1602, Norrköping 1604, Stockholm 1605, *Örebro* 1606, Upsala 1607, Stockholm 1609, *Örebro* 1610, Nyköping 1611, Stockholm 1612, *Örebro* 1614, 1617, Upsala 1617, Stockholm 1620, 1621, 1622, 1624, 1627 (2:ne möten), 1628 och 1629, Upsala 1629, Stockholm 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636 och 1638, Nyköping 1640, Stockholm 1641, 1642, 1643 och 1644, vid hvilken sistnämda riksdag drottning Kristina mottog riksstyrelsen; i Stockholm 1645, 1647, 1649, 1650, 1651 och 1652; i Upsala 1654, då Kristina nedlade sin krona; i Stockholm 1655 och i Göteborg 1658, hvartill äfven bör räknas provinsmötet i Arboga 1657. Från 1660 års riksmöten äro, med ett eller två undantag, samtliga Noraskogs riksdagsmän kända.

Bleksböl, nämdeman 1635—1661. — *Krisman Larsson*, komminister; uppgifves orätt i Munktells herdaminne (II: 45) vara född i Norbergs församling; prestvigd 1634 och s. år komminister i Näsby, der han dog 1647 $^{28}/_{2}$. Till förmån för denne sin son hade Lars Torkelsson en gång blifvit förledd att missbruka sin ställning som domare, en händelse hvartill utg. en annan gång möjligen torde återkomma.

Gottskalk Hansson i Lindesby bevistade åtminstone 1644 års riksdag, och sannolikt äfven flera. Han var nämdeman 1626 och blef 1635 domare efter Lars Torkelsson; tillika sexman i Klacka gruftingslag, samt innehade dessa båda förtroendeuppdrag till sin död 1655. Han hade ock förvärfvat sig ett sådant anseende som skicklig masmästare och masugnsbyggare, att han genom Bergsembetets bref 1641 $^{12}/_{10}$ tillerkändes ett årsarvode af 2 fat osmundsjern eller 10 daler silfvermynt »för det han skulle lära unga drängar mura masugnar», och detta arvode utgick, enligt Bergskollegiets räkenskaper, till och med 1654. — Vid Noraskoga häradsting 1645 $^{8}/_{2}$ inträffade att

»Domaren Gottskalk Hansson besvärar sig öfver att några hafva utspridt om honom, emedan han var herredagsman, att han skulle vara orsaken till *utskrifningen uti bergslagen:* begärer nu fliteligen att rätten ville ransaka hvarutaf detta tal hafver sitt ursprung och är först utkommet. Gottskalk sjelf säger sig detta hafva hört af Peder Larsson på Born, Peder af Sven Larsson, Sven af Olof Gabrielsson; Olof säger att tvänne nyskrifne knektar derom talade för honom, hvilka nu äro i fiendeland. Uppskjutes till vidare ransakning.»

Den fortsatta undersökningen om upphofvet till detta politiska sqvaller synes dock ha torkat in, ty domboken har derom intet vidare att förmäla. Det anförda visar emellertid att forna dagars riksdagsmän lika litet som nutidens undgingo — sqvallret och förtalet.

Gottskalk Hansson efterlemnade flera barn: sönerne *Lars Gottskalksson* och *Erik Gottskalksson*, som delade faderns hemman i Lindesby sig emellan. En *dotter* var gift med nämdemannen *Erik Hansson* i Gammelhyttan, hvilken 1684 $^{16}/_{9}$ blef utesluten ur nämden för fylleri, men efter deröfver hos landshöfdingen förd klagan 1685 $^{10}/_{9}$ åter insatt.

Olof Gottskalksson i Gammelhyttan, en son till bergsmannen Gottskalk Eriksson derstädes, aflade sin ed som nämdeman 1648 $^{11}/_{1}$ och tjenstgjorde i denna egenskap till 1684 $^{12}/_{9}$, då han på grund af hög ålder tog afsked. Han var äfven från 1666 under några år sexman i Klacka tingslag samt bevistade åtminstone två riksdagar, 1655 och 1660, båda i Stockholm. Vid den senare riksdagen meddelades (1660 $^{29}/_{11}$) en resolution, hvarigenom den vid Jernboås uppförda kapellkyrkan och af kapellförsamlingen gjorda inköpet af prestgård i Finshytte by erhöll förmyndareregeringens godkännande och stadfästelse, dock med vilkor af »konungens egen konfirmation vid hans myndiga år»[1]. Olof Gottskalksson, som förmodligen varit en af de verksammaste bland församlingens medlemmar för åstadkommande af kyrka och prestgård, erhöll sedermera, såsom ett

---

[1] *Jernboås* kapellkyrka grundlades 1658 $^{5}/_{10}$ och första gudstjensten deri hölls 1659 $^{2}/_{10}$. — Enligt köpebref 1660 $^{8}/_{8}$ hade församlingen förvärfvat $^{1}/_{2}$ hemman Finshyttan för 30 fat osmundsjern och någon tid senare ytterligare $^{1}/_{2}$ hemman derstädes. Konung Karl XI:s eget bekräftelsebref erhölls i Örebro 1687 $^{17}/_{7}$.

vedermäle af församlingens tacksamhet, fri grafplats i den nya kyrkan. — Angående hans afskedstagande ur häradsnämden innehåller Noraskoga dombok 1684 $^{12}/_{9}$ följande redogörelse:

»S. d. Uppsteg för rätten nämdemannen Olof Gottskalksson på Gamlebyttan, begärandes af rätten afsked och förlof ifrån sitt nämdemansembete, hvilket han i 40 års tid[1] förestått hafver, emedan han nu till en hög ålder kommen och alltså oförmögen är längre samma sitt nämdemansembete att förestå; hvilken hans begäran rätten honom intet sönia kunde, utan honom sitt afsked ifrån sitt här till företrädde nämdemansembete beviljade, *med det vittnesbörd, loford och beröm, att han sig derutinnan som en ärlig, uppriktig och redlig man på alla rum, ställen och förrättningar förhållit.* Hvar öfver honom detta bevis om sitt välförhållande beviljades under mitt namn och bergslagens sekret»[2].

Olof Gottskalksson lefde ännu i början af 1698, »men låg mest i sängen, nästan som barn på nytt». Han torde ock kort derefter ha aflidit. — Gift med en dotter till frälsemannen Torbjörn Fransson (Ekestubbe) till Vikersgård, var han således svåger till den här nedan omtalade Frans Torbjörnsson. Olof efterlemnade flera barn och hans slägt fortlefver ännu, åtminstone till en del, inom Jernboås socken.

Israel Persson i Bondebyn, en son till bergsmannen Per Jonsson derstädes, blef omkring 1635 egare till fädernegården, å hvilken han erhöll fastebref 1645 $^{20}/_{12}$; vorden nämdeman 1644 qvarstod han i denna befattning till sin död i Februari 1674, då han var den äldste i nämden. Efter tillfällig tjenstgöring både vid hammarting och grufting blef han 1661 $^{8}/_{1}$ sexman i Pershytte tingslag. Han var ock häradets ombud vid riksdagen i Göteborg 1659—1660 och möjligen äfven vid något annat tillfälle[3]. — »Israel i Bondebyn» synes ha varit en i många hänseenden verksam och driftig bergsman, med ett ganska stort anseende bland sina samtida. Han deltog i ett särdeles stort antal syne- och rågångsförrättningar och hans namn förekommer ofta nog i den tidens handlingar.

Israel Persson var gift 2:ne gånger. Första hustruns namn är ej kändt; den andra, *Ingrid Olofsdotter,* öfverlefde honom. Sonen i första giftet *Nils Israelsson* i Bondebyn, sex- och nämdeman under många år, egde jemväl ett godt anseende. Dottern *Kerstin Israelsdotter*, en rustande och karlvulen qvinna, vanligen kallad »stormor i Timanshytta», blef gift med Sven Hidensson derstädes och farmoder till den här nedan omtalade Israel Timander.

Anders Eriksson i Bleksberg (Bleksböl), född på »Vermlands-Dal» 1618, blef omkring 1652 gift med enkan *Marit Olofsdotter* i Bleksberg, och synes samtidigt ha blifvit sexman i Stribergs tingslag; utsågs till nämdeman 1661 $^{12}/_{6}$, vald till häradsdomare 1664 $^{10}/_{10}$[4], och tjenstgjorde

[1] Egentligen blott omkring 37 år, enligt hvad här ofvan antydes.

[2] Häradshöfdingen *Erik Lagerqvist* var i slutet af 1600-talet ortens domhafvande.

[3] Denna riksdag var utlyst till 15 November 1659, men det egentliga arbetet började ej förr än 4 Januari 1660. Genom konung Karl X Gustafs plötsliga frånfälle 13 Februari påskyndades riksdagens afslutande. Af Noraskoga dombok 1659 $^{3}/_{11}$ inhemtas, att alla nämdens ledamöter då varit tillstädes, »undantagandes *herredagskarlen Israel i Bondebyn*».

[4] I forna tider och ännu i början af innevarande århundrade utsågs häradsdomaren genom val af nämden. Det är först under en senare tid och sedan »domaren» blifvit en

i denna egenskap till sin död i Februari eller Mars 1678. Såsom häradets ombud bevistade han riksdagen i Stockholm 1664 och sannolikt äfven 1668 års riksdag. Under den förra afslöts det för bergslagerna vigtiga s. k. persedeljernskontraktet, hvilket ännu kan sägas vara gällande. Angående så väl detta kontrakt som hans lefnads- och slägtförhållanden i öfrigt, hänvisas till den särskilda monografi, hvilken på annat ställe finnes meddelad öfver sonen, den beryktade »Domare-Pelle» och hans slägt.

Frans Torbjörnsson, född 1614, och ende sonen till den förut nämde Torbjörn Fransson till Vikersgård, upptog och bebygde omkring 1640 å Skrekarhytte bys område afgärdahemmanet Rudeskog, senare kalladt Råskog, hvilket hemman 1660 $^{2}/_{10}$ skattlades till $^{1}/_{4}$ mantal med en ränta af 16 lispund osmundsjern. Han förvärfvade sedermera åtskilliga närbelägna fastigheter och begärde vid häradsting 1681 $^{31}/_{5}$ skattläggning å faderns egendom Vikersgården, emedan den genom hertig Karls förnyade adels- och sköldebref 1596 $^{25}/_{3}$ för farfadern beviljade frälserätten ej blifvit ordentligt fullgjord; men då klander deremot icke egt rum och fadern, som var rätter frälseman, ännu lefde, blef denna begäran af rätten afslagen. Sedan han efter faderns död 1682 $^{14}/_{2}$ blifvit egare jemväl af nämda egendom, beviljades $^{26}/_{5}$ s. år den ånyo begärda skattläggningen, »efter han intet ville derföre utgöra rustning», hvilken förrättning af domare och nämd verkstäldes 1682 $^{21}/_{8}$, dervid Vikersgården skattlades till $^{1}/_{4}$ mantal med 24 lisp. osmundsjern i skatt.

Frans Torbjörnsson var en mycket ansedd och verksam bergsman, som i rikt mått åtnjöt sin orts förtroende. I 44 års tid (från 1656) var han sålunda sexman i Dalkarlsbergs tingslag och, såsom skrifkunnig, under större delen af denna tidrymd tillika så godt som ensam styresman för Dalkarlsbergs grufvor. Ansedd som skicklig masmästare och »stegresare» (masugnsbyggare) förordnades Frans Torbjörnsson 1678 $^{28}/_{1}$ till ålderman för samtlige masmästare i Dalkarlsbergs, Pershytte och Stribergs tingslag, med åliggande »att gifva rättelse så uti trätomål, såsom ock att gifva de andre masmästarne sina rätte mästerbref, efter föregånget prof och gjordt mästerstycke», och efter det föll honom svårt att allena förrätta masugnsbyggeriet, beviljades »honom fritt för utskrifning och rotering njuta en af sina söner, hvem som dertill största lusten hade». Denna åldermansbefattning synes han ha lemnat 1686. Till nämdeman blef han vald 1666 $^{22}/_{2}$ [1], och aflade sin ed $^{13}/_{6}$ s. år; utsågs till häradsdomare (efter Anders Eriksson i Bleksböl) 1678 $^{10}/_{10}$; tog afsked 1696 $^{23}/_{5}$, då han af häradsrätten erhöll det vitsord, att han »sig uti alla stycken vist som en hederlig, förståndig och rättrådig man, den der ock städse beflitat sig efter yttersta förmåga att befordra hvad som till denne bergslagens gagn och nytta ländа kunnat».

Frans Torbjörnsson var åtminstone vid 1672 års riksdag i Stockholm

---

mindre betydande personlighet än hvad han fordom varit, som högsta antalet tjenstår inom nämden anses berättiga till denna hedersplats.

[1] Derom innehåller häradets dombok för samma dag: »Tillfrågade välborne hr häradshöfdingen nämden om de äro omtänkte, eller hafva kiest någon nämdeman uti deras ställe som döde och bortfallne äre; så sade de sig allenast dertill utvalt en ärlig och skickelig man benämd Frans Torbjörnsson i Råskog, som nästa ting skall komma tillstädes».

och möjligen vid ett par andra tillfällen bergslagens fullmäktig. Han bereddes ock en personlig fördel vid nämda riksdag derigenom, att han 1672 $^{6}/_{12}$ »af synnerlig gunst och nåde, och för särdeles orsaker skull» erhöll k. bref på lifstidsfrihet för sig och sin hustru å $^{1}/_{4}$ hemmanet Råskog »för alla vissa och ovissa deraf gående utlagor», en frihet, som möjligen föranledt att detta hemman sedermera städse varit befriadt från utgörande af kronotionde. Han afled i början af år 1700 å sin egendom Vikersgården, 86 år gammal. — Gift 1) med *Emborg*, bergsmansenka, antagligen från Nya Viker, † omkring 1650; 2) med *Ingeborg Torbjörnsdotter*, bergsmansdotter från Skrekarhyttan, † 1701. Fem barn i första och sju i andra giftet uppnådde mogen ålder, så att denna med sköldebref förlänade bergsmansslägt ännu inom Noraskogs härad fortlefver i talrika utgreningar[1].

Olof Hansson i Fåshyttan, en son till bergsmannen Hans Andersson i Östra Sund och broder till komministern i Hällefors Erik Sundius; blef sexman i Klacka tingslag 1677 $^{12}/_{2}$, från hvilken syssla han efter 37 års tjenstgöring 1714 $^{11}/_{5}$ begärde afsked, som dock icke kunde fullkomligt beviljas, »i anseende till den goda kunskap han om Klacka grufvor hade», af hvilken anledning gruftingsrätten fann skäligt att, »honom till något understöd», förordna sonen Nils Olsson till hans biträde som sexman[2]. Olof Hansson blef nämdeman 1680 $^{10}/_{5}$ och hade i denna egenskap tjenstgjort öfver 31 år, då han »för sin ålder och bräcklighet» 1711 $^{23}/_{9}$ begärde och af häradsrätten erhöll sitt afsked med synnerligen godt loford och beröm. Vid tre riksdagar, i Upsala 1675, i Göteborg 1678 och i Stockholm 1682, var han ombud för Noraskogs härad[3]. Utom den nästan vid hvarje riksdag återkommande framställningen om förnyad »konfirmation» eller bekräftelse å bergslagens gamla privilegier och förmåner, utgjorde bergsmännens förut beviljade frihet, att få sälja sitt jern »till hvem dem lyste», ett af de önskemål, hvars sorgfälliga bevarande och möjliga utvidgande han såsom riksdagsombud hade att bevaka och främja. Ett annat klagomål, som Olof Hansson framstälde vid 1675 års riksdag, gälde huruledes allmogen stundom »illa handterades» af tullbetjenterne, både vid Skärmarboda tull och i Nora, hvarom resolverades, att landshöfdingen skulle »taga den oförrättade i försvar, efter som skäligt pröfvas».

Olof Hansson åtnjöt äfven stort anseende som skicklig masmästare och förordnades 1686 $^{11}/_{2}$ att vara ålderman för masmästareskrået inom Klacka och Pershytte tingslag. Han skulle i detta afseende »sig till hjelp och understöd betjena af Erik Larsson på Kåfalla, som honom hörsam uti kommando obligeras att vara». Huru länge Olof Hansson innehade detta åldermansuppdrag synes ej af de bevarade gruftingsprotokollen. Han afled i Fåshyttan 1723 $^{7}/_{1}$, enligt dödbokens uppgift, i den höga åldern af 108 år. Denna uppgift kan dock dragas i tvifvelsmål och med stor sannolikhet nedsättas åtminstone ett tiotal år, om icke mera. — Gift 3:ne gånger efter-

---

[1] Se *Schlegels* och *Klingspors* ättartaflor öfver ointroducerade svenska adeln, samt *Termeulens* kalender öfver i Sverige lefvande ointroducerad adel, i hvilken senare slägtens nu kända medlemmar finnas uppräknade.

[2] Jfr *Noraskog* III: 236.

[3] Till den sistnämda riksdagen valdes han inför häradsrätten 1682 $^{4}/_{9}$, och tillades en aflöning »af 6 mrk kopparmynt för hvart hjonelag.»

lemnade han, utom den ofvan nämde sonen *Nils Olsson*, en son *Hans Olsson* i Stackerud, häradsdomare i Lindes härad och dess ombud vid 1713 års riksmöte, en tredje son *Lars Olsson*, bosatt i Fåshyttan, jemte flera andra, både söner och döttrar. — Denna slägt, som till skillnad från andra blifvit kallad *Sundiiska* slägten, räknar ännu ganska många afkomlingar inom Noraskogs härad.

Olof Nilsson i Kåfalla, son till bergsmannen Nils Olsson derstädes, blef, emedan han fans till embetet »tjenlig», nämdeman 1678 $^{8}/_{10}$ och sexman i Klacka tingslag ett par år senare 1680 $^{12}/_{7}$. Han innehade bägge dessa uppdrag till sin död, som synes ha inträffat år 1713. Olof Nilsson var bergslagens ombud vid 1680 och 1686 års riksdagar, båda i Stockholm. Det vill synas som om han vid den sistnämda riksdagen jemväl representerat Lindes bergslag, emedan den då afgifna k. resol. »uppå allmogens underdånige insinuerade besvärspunkter» är gemensam för Nora och Lindes bergslager. Genom denna resolution, dat. 1686 $^{10}/_{11}$, erhöllo bergsmännen företrädesrätt framför hammarpatronerne samt borgerskapet i Nora och Lindes städer, att köpa all kol- och timmerskog, »som de förnimma fal vara, till deras hyttors, konsters och grufvors vidmakthållande», ett företräde hvarvid Bergskollegiet, »genom den der å orten varande bergmästare», skulle »bergsmännen handhafva låta».

Olof Nilsson, som var ganska väl förfaren i den då för tiden bland allmogen mindre vanliga skrifkonsten, användes af ortens domstolar i mångfaldiga uppdrag, vid arfskiften, egodelningar, syner och andra förrättningar, och de handlingar, som af honom vid dylika tillfällen upprättades, äro fullt jemförlige med dem, som en nutidens skickligare nämdeman förmår åstadkomma. Han åtnjöt ock rättvisligen ett godt anseende. Vid ett »allmänt stolbyte i Jernboås kyrka», som förrättades af prosten Torner 1708 $^{12}/_{1}$, gafs ett allmänt förbud för alla utsocknes att »inkräkta sig vissa stolrum, men gamla nämdemannen Olof Nilsson vid Kåfallet beviljades att stå i den första bänken i sista qvarteret i sin lifstid, efter han icke så ofta går hit till kyrka»; och ehuru ordalagen äro något tvetydigt affattade, låg dock i denna tillåtelse uppenbarligen en aktningsbetygelse för den i kommunala värf högt ansedde mannen. — Angående hans familjeförhållanden är ingenting med visshet kändt. Han torde emellertid ha tillhört samma Kåfallaslägt, som den här nedan omtalade Bengt Johansson, ehuru sammanhanget ej är fullt klart.

Abraham Hindersson i Skärmarboda, en son till Henrik Larsson och sonson till domaren Lars Torkelsson derstädes (sid. 113), blef utsedd till nämdeman 1670 $^{10}/_{10}$ och aflade sin ed 1671 $^{27}/_{2}$, häradsdomare (efter Frans Torbjörnsson i Vikersgården) 1696, och tog efter 38-årigt uppvaktande vid häradsrätten afsked 1708 $^{8}/_{6}$. Efter tillfällig tjenstgöring vid grufve- och hammarting utsågs han till sexman 1685 $^{5}/_{2}$ och deltog 1703 $^{20}/_{6}$ i sitt sista bergsting, för Pershytte tingslag. Såsom ombud för Noraskogs härad bevistade han 3:ne riksdagar, alla i Stockholm, åren 1689, 1693 och 1697[1]. Vid den första af dessa riksdagar tillerkändes honom i

[1] Såsom ett egendomligt sammanträffande må anföras, att brodern *Lars Hindersson Krög*, med hvilken han i flera år tvistade angående besittningsrätt till en del af fädernegården i Skärmarboda, jemväl var riksdagsombud de tre nämda riksdagarne i Borgare-

arvode 1 daler af hvarje rök eller matlag, och angående valet till sistnämda riksdag innehåller häradets dombok 1697 $^{18}/_{10}$ följande korta valprotokoll:

»S. d. Öfverlade rätten hvem som skall väljas till herredagsman för denne bergslag, och efter noga öfvervägande utsågs dertill domaren välaktad Abraham Hindersson i Skärmarboda, efter ingen var af allmogen, som deremot något hade att invända.»

Vid 1689 års riksdag »supplicerade bergslagen att det måtte betagas *Nora stad* den frihet som han deruti brukar, att tillhandla sig årlig års mycket timmer och annan skog, hvarutaf bergslagen torde taga en total ruin, när den bästa och största skogen vore förödder; hafvandes dessutan staden sin tillordnade allmänning att tillgå». Derå resolverade K. M:t $^{20}/_{3}$ s. år, att han fann »denna bergslagens begäran skälig, och ville bemälte stad strängeligen förbjuda något olofligt skogshygge uti bergslagen tillhörige skogar att föröfva, vid behörigt straff». Häröfver skulle landshöfdingen hafva en noga uppsigt och, »när sådant hos honom vederbörligen tillkännagafs, en tidig bot derpå skaffa». Det anförda utgör en illustration till förhållandet mellan Nora stad och bergslag för 200 år sedan.

Vid 1693 års riksdag utfärdades den famösa »resolution för bergsmännen uti Nora, Lindes och Grythytte socknar», hvarigenom äfven de urgamla skattehemmanen derstädes i ett slag förvandlades till kronohemman. Såsom ett för orten dyrbart minne från envåldsperioden må denna åtgärd ännu en gång påpekas[1].

Äfven efter sitt afsked som häradsdomare finner man Abraham Hindersson en eller annan gång omtalad i handlingarna. Vid häradstinget 1714 $^{5}/_{3}$ utlofvade han att betala 30 daler kpmt, som vid hållen inventering saknats i häradskistan, och hvilken brist man trodde härledde sig från den tid han såsom domare var ansvarig för dess innehåll. När han afled är ej med visshet kändt, men vid häradstinget 1719 $^{4}/_{6}$ förordnades om arfskifte efter honom. Han torde dock ha uppnått öfver 90 års ålder, emedan han i 1711 års dombok säges vara 84 år gammal. — Gift 2 om icke 3 gånger, blef sonen *Abraham Krög* egare till faderns hemman och gästgifveri i Skärmarboda; *Henrik Abrahamsson* bergs- och nämdeman i Fogdhyttan och *Jockum Abrahamsson* borgare i Nora.

Hans Larsson i Hjulsjö aflade sin nämdemansed 1696 $^{20}/_{10}$, sedan han förut deltagit i tvänne ting; blef häradsdomare efter Abraham Hindersson 1709 $^{13}/_{3}$ och tjenstgjorde som sådan till sin död i slutet af år 1717. Att han äfven varit sexman, framgår deraf att han i denna egenskap för Hjulsjö tingslag bevistade grufvetingen i Klacka konstegård 1706 $^{18}/_{4}$ och i Kåfalla 1715 $^{3}/_{5}$. Han deltog i det under konung Karl XII:s »långsamma frånvaro i dess höga kungl. namn» sammankallade utskottsmöte »af K. M:ts trogna ständer»(!), som började i Stockholm 1710 $^{30}/_{3}$ och som efter en kort sammanvaro upplöstes $^{8}/_{6}$ s. å. Den för Hans Larsson utfärdade fullmakten är så till vida märklig, att densamma är under-

ståndet. Lars Krög, som han kort och godt benämdes deraf att fadern var gästgifvare, i forna tider kallad krögare, i Skärmarboda, blef 1678 $^{11}/_{2}$ förordnad till landsfiskal i Nerike och Fellingsbro »med derunder sorterande städer»; 1687 $^{16}/_{9}$ utnämd till borgmästare i Lindesberg, der han dog 1716.

[1] Se härom äfven *Noraskog* III: 444.

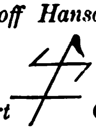
skrifven af ombud från Nora och Grythytte samt Lindes och Nya Kopparbergs bergslager, hvaremot de till valförrättningen kallade ombuden från Lekebergs och Lerbäcks bergslager uteblifvit. Såsom för öfrigt i sitt slag ganska egendomlig meddelas denna fullmakt här nedan.

Angående Hans Larssons familjförhållanden är för närvarande endast kändt, att han efterlemnade enka, *Ingeborg Ersdotter*, och 2:ne söner *Nils Hansson* och *Hans Hansson* i Hjulsjöby.

Hans Larssons ofvanberörda fullmakt är af denna lydelse:

Aldenstund dheras Exellencier Högwällb:ne Herrar Grefwar och Kongl. Råder genom bref af d. 9 Febr. sidstl. för högst angelägit funnit wid närwarande beswärl:e tider och Hans Kl. May:tz långsamma frånvaro i dess höga Kl. Nampn at förskrif:a och kalla et utskått af Kl. May:tz trogne Ständer till en sammankomst i Stockholm d. 30 Martii nästinstundande at förnimma och ärfara hwadh som till rikzens ok fäderlandetz bästa och wällfärd må pröfwas nödigt dhersammastädes at företagas; Så emädan i föllie der af Baron och Landzhöfdingen Högwällborne Salomon Cronhielm medelst publicationer å prädikestolarne låtit till i dag hit i Nora Stadh sammankalla de af Allmogen i Nora, Grythytte, Nya Kopparbergs, Ramshytte, Lindesbergs, Lerbäckz ok Lekebergslagerne, at efter et moget öfwerläggande af det ståndet, likmätigt kallelse brefvet, utwällia ok med behörig fullmacht förse en el. twå skickel:e personer, som wid den förordnade sammankomsten måge sig inställa, hafwandes 2:ne af hwar Bergslag sig hörsammel:n här infunnit och till fullgiörande af wällb:te deras Exellenciers höga befallning oss således förenat, at de å Allmogens wägnar i förberörde Bärgslager beskiedel. Bärgsman och Dommaren ifrån Nora Bergslag och Julsiö Hans Larson i Julsjöby wid berörde sammankomst sampt på den förelagde terminen och orten må wara tillstädes; Altså i et säkert förtroende till dhes skickel. ok ärl. förhållande hafwa samtel. undertechnade Bergslagers fullmechtige till dhen berammade sammankomstens biwistande här med å wåre wägnar Constituerat och befullmächtigat honom Hans Larson i Juhlsiö. Och som dhenne wår fullmächtige will för swårt falla alle Härads Sigiller at medföra, ty hafwe samptl. för bäst funnit at utee Nora Bergslags Sigill såsom fast och kraftigt för alla Bergslagerne dher någon bekräftelse af wårt ståndh för Bergslagerne i någon måtto skulle reqvireras; hvilket med wåre egenhändige underskrifter och Bergslags sigillers undersättiande här medh betygat warder. Nora d. 7 Martii 1710.

Uppå Nora Bergzlags wägnar
Oloff Hanson på Fåsiöhyttan.

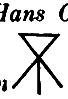

Lambert *Olofsson* i Norra Huusby.

Uppå Grythytte Bergslagz wägnar
Lars Jakobson
på Brunshytan.

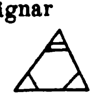
Olof Suenson
i Flosiöttorp.

Uppå Lindes Bärgzlags wägnar
Dommarn *Hans Olufsson* i Stackerå.

Nemd:m *Jan* *Ersson* i Korberget
och Ramsbergs Sochn.

Uppå Nya Kopparbergz bergzlags wägnar

Domaren *Hans* *Swensson*
i Lundh.

Johan Nilsson
mpria
på Heeden.

Handlingen är försedd med *Nora, Lindes, Grythytte* och *Nya Kopparbergs* dåvarande häradssigiller i rödt lack.

Lars Andersson i Gamla Pershyttan, son till bergsmannen Anders Larsson derstädes, blef nämndeman 1709 $^{8}/_{10}$, hvarom domboken innehåller detta korta meddelande:

»S. d. Antogs till nämdeman bergsmannen Lars Andersson vid Gamla Pershyttan, hvilken sin huld- och trohetsed till höga öfverheten samt nämdemansed med hand å bok aflade.»

Han förordnades 1714 $^{11}/_{5}$ till sexman i Pershytte tingslag, men aflade först sin »sexmansed» 1715 $^{6}/_{5}$. Från denna befattning tog han afsked 1731 $^{27}/_{4}$. Såsom skicklig masmästare förordnades han 1718 $^{11}/_{3}$ till »uppsyningsman öfver masmästareembetet», med tillåtelse att »ställa» vid masugnar och skyldighet att undervisa de andra masmästarne inom sitt distrikt (Pershytte tingslag). Han tjenstgjorde äfven i många år som byggmästare och konstvaktare vid Pershytte grufvor, från hvilken tjenst han vid bergstingsrätten 1734 $^{22}/_{4}$ begärde och erhöll afsked med goda loford för sin verksamhet. Sitt nämdemansuppdrag synes han ha lemnat redan 1719. Lars Andersson afled 1740 $^{2}/_{7}$, då han uppnått 72 års ålder. — Såsom Nora bergslags ombud bevistade han den »allmänna sammankomst» hvartill »K. M:ts ständer», under konungens frånvaro, »af högst trängande vigtiga skäl och orsaker», sammankallades i Stockholm 1713 $^{14}/_{12}$, »då förutan de förnämare stånden äfven af allmogen en ärlig och beskedelig bofast man af hvarje härad skulle, med riktig fullmakt försedd, sig inställa».

Gift 1699 med *Karin Olsdotter*, en dotter till bergsm. Olof Olsson i Gamla Pershyttan och enka efter Erik Fransson (Ekestubbe)[1] derstädes, efterlemnade Lars Andersson, så vidt nu är kändt, en son Anders Larsson, som här nedan skall vidare omtalas.

Den för Lars Andersson utfärdade fullmakten lyder sålunda:

»Alldenstund uti Hans Kongl. Maj:tz wår Allernådigste Konungz fiärran frånwaru, Hennes Kongl. Höghet wår nådigste Arf-Princessa och deras Excellencier Kongl. Maj:tz hemma warande höge Herrar Grefvar och Råd, af högst trängiande wichtige skiähl och ordsaker hafwa funnit nödigt och oundgiängeliget i Hans Kongl. Maj:ts Höga Kongl. Namn att förskrifwa och till Stockholm uppkalla Hans Kongl. Maj:tz Ständer till en allmän sammankomst d. 14 Decembr. nästkommande, då förutan de förnämare Stånden äfwen af Allmogen en ärlig och beskiedelig bofast Man af hwarie härad skall, med richtig Fullmacht försedd, sig inställa. Alt därföre till underdånigt hörsammande hafwe Menige Allmogen i Nohra Bergslag, utsedt och befullmechtiga welat å samme Bergslags wägnar NemdeM:n Erlig och Förståndige Lars Andersson på gaml. Pärshyttan att sig å berörde tid och ort å Nohra Bergslags vägnar inställa. Årkiännandes wi hemmawarande af bem:te Häradz Allmoge, för godt och giltigt, hwad han å wåre wägnar giör och låter, hwilket med Häradetz wanlige Sigills undertryckande bekräftes och stadfästes. Datum Nohra d. 3 Decembr. Åhr 1713.

(Häradets sigill.) Samtelige Allmogen af Nohra Bergslag.»

Israel Nilsson i Öskevik, son till nämdem. Nils Israelsson i Bondebyn och sonson till Israel Persson derstädes (se sid. 115), förordnades 1711

[1] Son till förut omtalade Frans Torbjörnsson i Vikersgården.

till sexman i Klacka tingslag, aflade som sådan sin ed 1712 $^{5}/_{5}$ och lemnade denna befattning 1729. Han omtalas i gruftingsprotokollen såsom »en braf och drifvande bergsman»; var fullmäktig för Noraskogs härad vid 1719 års riksdag samt för både Nora och Lindes härader vid den följande 1720 års riksdag, båda i Stockholm. Af Noraskogs dombok 1720 $^{10}/_{9}$ inhemtas ock, att

»S. d. Inkom herredagsmannen. Israel Nilsson i Öskevik, inlevererandes de dokumenter och resolutioner som han för Nora bergslag pro anno 1719 och 1720 ifrån Stockholm med sig haft.»

Af dessa handlingar framgår, bland annat, att bergslagen begärt förskoning för inqvartering, deri landshöfdingen anbefaldes att »lisa så mycket möjligt är»; att kronotionden, som man ville lösa efter markegång, fortfarande skulle utgöras in natura, enligt tiondeförordningen; att bergsmännen skulle erhålla riktiga och särskilda qvittenser å tiondejernet för hvarje blåsning, så att hela hyttelaget ej måtte sammanblandas i ett enda; samt att bergsallmogen skulle vara »obehindrade att handla och vandla på sin egen torgplats i Nora stad», på förut vanliga tider, »till klockan 2 eftermiddagen», dock med enahanda rätt för Grythytte bergslag: »börandes borgerskapet på berörde stunder intet præjudicera eller hindra bergslagen i deras handel, som de till sin näring bedrifva».[1]

Hjulsjö socknemän anförde genom riksdagsombudet särskilda klagomål öfver prosten i Nora, Kristian Torner, som förvägrade dem »att begrafva sina döda innan de med ansenliga gåfvor och fordrande rättigheter resa till Nora prestegård och sådant prosten tillkännagifva, samt testamente (likstol) helt och hållet afleverera». Vidare klagades deröfver, att när någon åstundade lysning »måste han först erlägga 6 daler kpmt innan han får prostens efterlåtelse dertill, genom en liten sedel». K. M:t, som »fast ogerna» förnam dylika klagomål, föreskref emellertid rättelse i de öfverklagade prejerierna, hvaremot socknemännens ansökan att Hjulsjö socken måtte få bilda eget pastorat, med sin dåvarande komminister Erik Beckius såsom pastor — »helst som prosten i intet mål efterlefvat de föreningar, hvarom presterskapet i Nora och Hjulsjö öfverenskommit, samt allt ifrån år 1713 der i församlingen ej mer än en gång predikat» — remitterades till landshöfding och konsistorium att deröfver afgifva yttrande, hvarefter K. M:t derom framdeles ville besluta[2].

Vid 1719 års riksdag voro bönderna uteslutna från alla utskott, fingo knappt del af hvad som afgjordes, och de fleste hemförlofvades före riksdagens slut. Bondeståndet erhöll dock genom k. resol. på allmogens besvär 3 Juni s. år ej allenast den uttryckliga försäkran, att åbo å kronohemman skulle ega företrädesrätt att »köpa» detsamma till skatte, utan äfven att köpeskillingen skulle bestämmas genom taxering efter mätismanna ordom, men icke efter auktion. Förgäfves fordrade detta stånd år 1720 och vid följande riksdagar att inkomma i sekreta utskottet; det blef likväl någon gång tillkalladt. I allmänhet deltog det i andra deputationer, såsom utskotten under frihets- eller partitiden kallades, men var enligt regeringsformen uteslutet från den deputation, som bestämde rådsvalen.

[1] K. resol. på allmogens i Noraskoga bergslag underd. besvär och klagopunkter 1720 $^{12}/_{7}$.
[2] K. res. på Hjulsjö sockens besvär 1720 $^{8}/_{7}$.

Allmogen var derföre ej partisk för den nya friheten; den fruktade *herreväldet* lika så väl som enväldet[1].

Israel Nilsson afled i Öskevik i Februari 1736, vid 77 års ålder. — Gift 1699 $^{24}/_{9}$ med *Karin Eriksdotter*, † 1730, 72 år gammal; dotter till bergsm. Erik Eliæsson i Öskevik och hans hustru Kerstin Hansdotter, en syster till här ofvan (sid. 117) omtalade Olof Hansson i Fåshyttan. Israel Nilsson var således beslägtad med honom. Han egde en son, sexmannen *Nils Israelsson* i Öskevik och åtminstone en dotter, *Ingeborg Israelsdotter*, gift med bergsm. Nils Olofsson i Torphyttan.

Anders Persson i Finshyttan, son till bergsm. Per Hansson, öfvertog omkring år 1700 den af fadern förut i mer än 20 år innehafda gästgifvaregården, som då var förlagd i Finshytte by, och som först senare flyttades till Jernboås kyrka. — Såsom dertill »tjenlig och skicklig» utsågs Anders Persson 1715 $^{23}/_{9}$ till nämdeman och aflade 1716 $^{2}/_{3}$ sin ed att »med samma beställning redligen umgås». Han erhöll 1726 $^{18}/_{6}$ af häradsrätten ett vackert afsked för 15-årig tjenst, som det heter i protokollet, ehuru den i sjelfva verket fortgått endast något öfver 10 år.

Anders Persson bevistade 1723 års riksdag såsom fullmäktig för Nora och Grythytte härader, samt riksdagen 1726—27 ensamt för Nora härad[2]. Under sin vistelse vid den förra riksdagen inlemnade han en ansökan om rättighet för sig och sina grannar att bygga en »sqvalteqvarn» vid Finshyttan, hvilken ansökan naturligtvis remitterades till vederbörandes hörande. Saken föredrogs inför häradsrätten vid 1723 års både sommar- och hösteting, men först vid det senare afgåfvo Hagby qvarnegare en kraftig protest mot den tillämnade konkurrensen. Någon qvarnbyggnad kom icke heller till stånd den gången, och i den resolution som 1729 $^{3}/_{7}$ meddelades Nora bergslag, förklarade K. M:t att »som uti 1638 års riksdagsbeslut är stadgadt huru med qvarnars byggande skall förhållas, så hafver allmogen att ställa sig detsamma till efterrättelse». Vid båda dessa riksdagar hade ombudet visserligen ingifvit valkretsens »enskilda besvär» angående en mångfald olika ärenden, såsom om skattemannarätten, om hytte- och andra extra »kontributioners» afskaffande, om »vägerödningen» inom bergslagen, om presträttigheternas utgörande, om stadsboernas skogsåverkan, nämdemännens friheter, tackjernshandeln, »om skjutsningen på åtskilliga vägar till Loka källa», angående frihet »för att fortskaffa de handelsmän, som resa i bergslagen att indrifva sina fordringar, samt handtverkare och dem som resa i gästabud», o. s. v., men de kortfattade och lakoniska svaren å dessa klagomål, med hänvisningar till särskilda författningar, till landshöfdingen eller annan myndighet, eller uttalande af en svag förhoppning, som t. ex. i fråga om inqvartering, der det heter att »allmogen lärer, vid händelse af inqvarteringar, på allt sätt derifrån förskonas», — alla dessa omständigheter i förening bragte snart riksdagsombuden till insigt deraf, att dylika framställningar voro skäligen lönlösa, så att de sedermera nästan helt och hållet upphörde.

Vid 1723 års riksdag föreslog Bondeståndet, på hofvets anstiftan, i ett memorial till Borgarståndet, »att konungen måtte få ega och bruka

[1] *Naumann*, Sveriges grundlagar m. m.

[2] Der icke annorlunda uttryckligen angifves ha de härefter omtalade riksdagarne hållits i *Stockholm*.

den kongl. makt och myndighet, som Sveriges framfarne konungar haft hafva efter rikets gamla lag och stadgar, dock all suveränitet och envälde alldeles härifrån undantaget», men detta försök till konungamaktens utvidgande strandade mot Adelns häftiga motstånd, med kraftigt understöd af Preste- och Borgarestånden, och tjenade endast till att ännu mer inskränka denna makt, hvarefter genom en ny riksdagsordning ständernas välde fullkomligt stadgades, ehuru rådet ännu någon tid lyckades att i vissa hänseenden bibehålla en ej ringa myndighet.

De beqvämligheter och förmåner, som stodo den tidens riksdagsmän till buds, voro sannerligen icke stora. Till belysning häraf må anföras, att Bondeståndet vid 1726—27 års riksdag måste hålla sina sammanträden i en lokal, som var af så usel beskaffenhet, att det torde förefalla vår tid nästan otroligt. I diarium öfver det som vid nämda riksdag afhandlades uppå riddarhuset, anföres 1727 $^{19}/_{4}$:

»Bondeståndet levererade in ett memorial, hvaruti de beklaga, att de så illa blifva entretenerade i det så kallade Stenbergiska huset; de hafva i vinter stått der ut en stor inkommoditet af köld i deras sal, emedan intet spjäll deruti varit, och bläcket frusit i pennan för deras sekreterare, att de med förtret måste se honom föra protokollet med en blyertspenna; en del af dem har derigenom dragit ohelsa på halsen, fönstren har varit så sönder, att de med möda kunnat hålla snödrifvan ur salen; dörrarne så spruckne, att arbetsfolket utanföre hafva, om de haft lust, kunnat hört deras angelägnaste rådslag; stenhuggare hafva larmat utanföre, att de knapt hört deras egna deliberationer, men nu sedan de mera begynt att rifva, är der ett så otroligt dam och orenlighet, att de vid deras helsas förlust ej kunna der vara, ej heller några deputationer af de andre förnämare stånden till sig förvänta, emedan grus och orenlighet går öfver skon; de hafva tillsagt husvärden att han skulle dem väl ackommodera och dem ej således oroa, men detta oaktadt hafva de så i huset tillpyntat, *att ståndet både i går och i dag måste stå på gatan under bar himmel,* sig till största skymf och vanheder, och till alla förbigåendes åtlöje; begära derföre en vederbörlig satisfaktion, och anhålla hos Ridderskapet och adeln, att de ville dertill hjelpa, att de måtte få ett beskedeligit rum att hålla sammankomster uti.»

Angående det riksdagsarvode, som denna tid bestods, torde följande utdrag af domboken vid Nora bergslags hösteting 10 Oktober 1727, vara särdeles upplysande:

»§ 63. S. d. Inkom herredagsmannen Anders Persson i Finshyttan, andragandes skrifteligen, huruledes han ifrån d. 25 Aug. 1726 varit ombetrodd att vid 1727 års riksdag vara Nora bergslags herrdagsman, betygandes jemväl sina tacksamma utlåtelser, intet allenast för det allmogen i samma ärende velat hafva till honom dess besynnerliga förtroende, utan jemväl derföre, att allmogen igenom bevillningar utfäst sig att understödja Anders Persson med 2 daler smt om dagen, hvilket för 363 dagar skall göra 726 daler smt, och af denne summa tillstår Anders Persson före dess afresa härifrån orten sig sjelf hafva uppburit 233 d:r 21 öre smt, och sedermera igenom kronobefallningsman Örqvist fått uppburna 374 d:r smt, som gör tillhopa 607 d:r 21 öre smt redan undfångne penningar; skolandes hos ingen af allmogen någon rest af bevillningarne vara innestående i proportion af det, som hvart hemman sig åtagit att utbetala, under den tiden allmogen ej kunnat vara förvissad, huru länge riksdagen skulle påstå; men alldenstund Anders Persson ännu är obetalt för

någon öfvertid till en summa af 134 d:r 11 öre smt, hvarutinnan sig besticker en liten omkostnad till 16 d:r smt, som innan afresan till Stockholm han för allmogens skull måst göra; fördenskull hemställer Anders Persson till allmogens ompröfvande, huruledes han för bem:te 134 d:r 11 öre smt må komma till dess betalning; skolandes de mesta af hans herrdagsmedel under den långvariga riksdagen vara åtgångne, och om något ringa skulle öfver vara, förmodar han sådant vara en välförtjent ersättning för dess omak, och den tid han måst försumma sina egna angelägenheter hemma vid; Och som befallningsman Örqvist skall innehafva Anders Perssons räkning för de uppburne 607 d:r smt, hvarom nämden intet tviflar; alltså utlät sig jemväl *häradsnämden*, uppå samtelige allmogens vägnar, det ganska billigt vara att, i proportion till de utfäste 2 d:r smt om dagen, Anders Persson bör åtnjuta de resterande 134 d:r 11 öre smt; hafvandes allmogen det förtroende till befallningsman Örqvist, att han reparterar samma rest emellan alla dem, som slika medel utgöra böra, och att då den, som med betalningen tredskas, må blifva exeqverad. Detta allmogens öfverenskommande med Anders Persson i Finshyttan blifver härmed på begäran attesterat.»

Anders Persson i Finshyttan afled 1739 $^{18}/_{12}$, 59 år gammal. Han efterlemnade i sina båda giften flera söner och döttrar, af hvilka *Sara Andersdotter* blef gift med här nedan omtalade Israel Timander.

Olof Olsson i Lockhyttan, uppräknas bland nämdemännen 1720 $^{26}/_{2}$ och aflade sin ed $^{18}/_{5}$ s. år; nämnes som häradsdomare 1752 $^{1}/_{3}$, antagligen dertill utsedd vid nästföregående hösteting. Fullmäktig för Noraskogs härad vid 1731 och 1734 års i det hela jemförelsevis lugna riksdagar, under hvilken senare den ännu i hufvudsakliga delar gällande allmänna lagen blef af ständerna antagen.

Angående Nora bergslags vid riksdagen 1731 ingifna »enskilte besvär», resolverades 1733 $^{12}/_{9}$ i fråga om begärd förskoning för »hyttekontributionen», att bergslagen hade att tillgodonjuta den i riksdagsbeslutet beviljade lindringen uti extra ordinarie utskylderna, genom hvilket beslut denna från 1719 utgjorda och oupphörligt öfverklagade tilläggsbeskattning verkligen upphörde. Bergslagen hade vidare klagat deröfver, att borgerskapet i Nora stad, tvärt emot äldre resolutioner, »upphandlade största delen af det som till salu inkommer, innan bergsmännen fått köpa de dem nödiga varor». Till förekommande af de öfverklagade förköpen äfvensom af allt skadligt underslef vid mätandet, skulle »ett våg- och mätarehus i Nora stad inrättas», hvarjemte stadgades, att »ingen vid 10 daler smt vite, så väl för säljaren som köparen hvardera, samt varans konfiskation, skulle understå sig förr än på rätte torgdagarne, och då först med rådstuguklockan eller trumman tecken gifves, att betinga och köpa något af hvad allmogen till stads förer». Slutligen förelades »presterskapet i denna bergslag att gifva bergsmännen behöriga qvittenser på den rättighet som betalas, på det de vid händelse af dödsfall eller presternas befordran ej måge på nytt sökas», en ytterligare illustration till det mellan prosten Torner och hans åhörare rådande stridiga förhållandet.

Till belysning af det inflytande, som en af ortens större bruksegare, tillika medlem af ridderskapet och adeln, kunde utöfva på innehållet och beskaffenheten af de framställningar, som af allmogens riksdagsombud blefvo gjorda, torde följande attest icke sakna sin betydelse:

»Nämdemannen ärlig och välförståndig Olof Olofsson från Lockhyttan och Kils socken, nu vid riksdagen befullmäktigad ifrån Nora bergslag, hafver vist mig den underdåniga supplik och ansökning, som hos hans Kongl. M:t han ärnar ingifva, det bemälde bergslag i nåder kunde tillåtas dess kronotiondespanmål sjelf årligen att inlösa emot fem daler smt tunnan för den strida säden och hälften mindre för den slöa säden eller hafren, eller ock, om det icke skulle kunna låta sig göra, att då densamma få efter hvarje års markegång betala, hvarutinnan jag, för de hemman, som sortera under Hammarby bruk, med honom är alldeles ense, som efter begäran härmed till bevis lemnas. Stockholm den 31 Mars 1731. *J. Möhlman.*»

Denna framställning blef emellertid icke bifallen, utan bergsmännen fingo fortfarande, likasom förut, ännu i långliga tider utgöra sin tiondespanmål in natura.

Under 1731 års riksdag hade jemväl »herredagsmannen» Olof Olsson, såsom ombud för Pershytte gruflag, inlemnat ansökan i Bergskollegiet om anslag till lön åt en »konstknekt» vid Pershytte grufvor. Denna ansökan, som föranledde åtskillig skriftvexling rörande grufvornas föregående öden och deras dåvarande beskaffenhet, blef slutligen bifallen och den sedvanliga konstvaktarelönen af 75 daler smt för år på öfligt sätt utanordnad. Såsom en tidsbild må för öfrigt jemväl antecknas, att vid Pershytte gruftingt 1727 $^{3}/_{6}$ blef »nämdemannen Olof Olsson på Lockhyttan» för oloflig skogsåverkan på Ramshytte bruksskog pliktfäld till 40 mrk smt.

Olof Olsson, hvars verksamhet eljest är föga känd, synes ha aflidit omkring år 1756.

Bengt Johansson i Kåfalla, son till bergsmannen Johan Bengtsson och Brita Eriksdotter derstädes, finnes ganska fördelaktigt omtalad i ett protokoll, hållet vid grufting i Timanshyttan 1727 $^{1}/_{5}$ med Klacka och Stribergs båda gruflag. Frågan gälde en åmera, i följd af 1693 års förut omförmälda resolution, mycket vanlig tvist om åborätten till ett bergsmanshemman, hvars förra innehafvare nödgats frånträda detsamma. Bengt Johansson förordades af bergmästaren till hemmanets besittning — afgörandet tillhörde landshöfdingen — »efter det allmänna goda loford han om sig hafver», emedan han vore »i sin handtering både med hemmanet så väl som bergsbruket mycket flitig och arbetsam», hvarjemte sexmännen tillika intygade, att han var »en flitig och drifvande bergsman». Kort derefter — ettdera af åren 1728 eller 1729 [1] blef han jemväl utsedd till sexman, men redan 1733 $^{1}/_{5}$ [2] tog han afsked »med det skäliga loford, att under den tiden som han sexmanssysslan förestått, hade han så väl vid domstolen som uti de öfriga förrättningarna, som honom kunnat anförtros, sig beskedeligen och väl förhållit, så att han i alla mål rätten ett godt nöje gjort».

Vid Klacka och Stribergs grufting i Fåshyttan 1740 $^{16}/_{5}$ blef Bengt Johansson ånyo antagen till sexman, men »i anseende till dess annalkande ålder och andra tillstötande bräckligheter» begärde han vid bergstinget i Nora 1745 $^{1}/_{4}$ för andra gången sitt afsked. Ehuru rätten sökte öfvertala honom att ännu någon tid behålla uppdraget, vägrade han bestämdt

[1] Protokollen för dessa båda år saknas i det forna Bergskollegiets arkiv.
[2] Klacka och Stribergs grufting hölls detta år vid Ringshyttan.

och blef alltså »medelst detta (protokollsutdrag) ledig gjord ifrån dess härtills företrädda sexmans beställning, med det loford, att han alla honom dervid uppdragna förrättningar väl bestridt och verkställdt, samt som en ärlig domare och sexman sig alltid skickat och uppfört».

Sexman Bengt Johansson — eller Jansson, som han äfven kallas — var ombud för Nora härad vid de båda riksdagarne 1738—39 och 1740—41. Vid den förra skulle det lyckas det krigiskt sinnade hattpartiet att störta den utmärkte statsmannen Arvid Horn och med honom jemväl det fredälskande mösspartiets hittils, under partitidehvarfvets första skede, rådande och för landets lugn och framåtskridande lyckobringande välde. Vid denna riksdag inrättades ock för första gången klubbar för alla stånden, hvarigenom partijäsningen underhölls, och hvilka klubbar snart visade sig vara ett kraftigt medel att inverka på tveksamma ståndsledamöter. Sedan hattpartiet genom väl beräknade tillställningar gjort sig till mästare icke allenast öfver det mäktiga sekreta utskottet, utan äfven öfver ständernas alla öfriga utskott, de s. k. deputationerna, skred det med ohejdad fart till sina krigiska planers genomdrifvande, och mot slutet af år 1740 öppnades den senare, af Bengt Johansson bevistade riksdag, som skulle ånyo införa Sverige på krigets blodiga bana. Krig med Ryssland blef riksdagens allmänna lösen, men beslutet om krigsförklaringens utfärdande kunde dock endast genomdrifvas medelst öfverraskning. Näppeligen skola vårt lands häfder ha att framvisa ett på samma gång så skamligt och så olyckligt fälttåg som det, hvilket egde rum under detta dumdristiga krig, och som innan kort erhöll ett för upphofsmännen lika snöpligt som för fosterlandet nesligt slut.

Bengt Johansson tillhörde jemväl kommunens förtroendemän, i så måtto, att han var en af de 4 bergsmän som 1740 $^{29}/_{6}$ inkallades i församlingens kyrkoråd, den tiden kommunens enda förvaltningsmyndighet, der han sedermera oafbrutet qvarstod i det närmaste så länge han lefde. Vid en sockenstämma 1742 $^{17}/_{3}$ utsågos »för staden, rådmannen och notarien välbetrodde Peter Österman, och för bergslagen, sexmännen förståndige och beskedelige Bengt Jansson vid Kåfallet och Anders Larsson vid Gamla Pershyttan», att på församlingarnes vägnar, »hos hans K. M:t i underd. anhålla, att amiralitetspastoren, ärevördige och höglärde hr magister Lars Wicander, kunde till herde och pastor i Nora förordnad blifva, hvilken församlingen så enhälligt voterat uppå»; men denna deputationsframställning lemnades »i nåder» utan afseende, och till kyrkoherde utnämdes i stället en extra sökande, magister Lars Tunelius [1].

Bengt Johansson afled i Kåfalla 1763 $^{28}/_{1}$, 71 år 10 mån. gammal, och begrofs i Nora kyrka. Vid den gamla kyrkans rifning i Januari 1878 påträffades i de under golfvet murade, rektangelformiga grafvarne en del ej förmultnade ben och likkistor. »På en af kistorna kunde tydligt läsas namnet Bengt Jansson från Kåfalla, död 1763» [2]. Att begrafva i kyrkan var i forna tider mycket vanligt ända till år 1773, då vid en stark röd-

[1] Wicander erhöll tillsammans 188 $^{1}/_{16}$ röster. Af de andra båda på förslaget uppförde erhöll mag. G. Barchæus 5 $^{1}/_{4}$ röster och mag. S. Hesselius ingen röst. Wicander erhöll sedermera 1743 nästan enhällig kallelse till Arboga pastorat, å hvilket han ock erhöll konungens fullmakt 1744.

[2] *Nora tidning* n:r 6, för 1878 $^{19}/_{1}$.

sotsepidemi inom församlingen beslöts att upphöra dermed, hvarefter 1776 genom en k. författning allt jordande af lik inom kyrkorna blef förbjudet. — Han efterlemnade flera barn, af hvilka sonen *Anders Bengtsson* längre fram skall vidare omtalas.

Anders Larsson i Gamla Pershyttan, f. 1701, son till förut (sid. 121) omtalade Lars Andersson derstädes. Utsågs till sexman vid Pershytte grufting i Nya Pershyttan 1731 $^{27}/_{4}$, hvarom protokollet innehåller:

»S. d. Som sexmannen Lars Andersson på Gamla Pershyttan, hvilken uti 17 år gruftingsrätten biträdt, anhåller om afsked från samma beställning; alltså tog gruftingsrätten i öfvervägande hvem som till sexman i hans ställe antagas skall: då samtelige gruftingsrättens ledamöter föllo på de tankar att Lars Anderssons son Anders Larsson på Gamla Pershyttan dertill må antagas, hvarföre han ock närvarande sin sexmansed aflade och tog sitt säte i rätten.»

Såsom en händig och i åtskilliga afseenden förfaren man, blef Anders Larsson 1734 $^{22}/_{4}$ jemväl sin faders efterträdare som byggmästare och konstvaktare vid Pershytte grufvor. Han säges ock ha ledt en del reparationsarbeten vid Nora gamla kyrka, då hon efter 1731 års brand iordningstäldes. De fyrdubbla korsvis infattade grofva jernstänger, hvilka sammanhöllo murarne i kyrkans kor, skola hafva blifvit sammanfogade och ditpassade af honom, som dervid begagnat en tillfällig, stor och öppen smedja å stadens torg såsom verkstad[1].

Förut är omtaladt att sexman Anders Larsson var en af pastoratets 3 deputerade för att begära kyrkoherde 1742. Redan derförinnan hade han, vid kyrkorådets omorganisation 1740 $^{29}/_{6}$, blifvit en af dess ledamöter. Fullmäktig för Noraskogs härad vid 1742—43 års riksdag, hedrades han med det föga angenäma uppdraget, att vara en af Bondeståndets 7 medlemmar i den ständernas kommission, som efter en lång ransakning dömde de från det olyckliga finsk-ryska kriget kända generalerna Buddenbrock och Lewenhaupt till döden[2].

Med vitsord att ha varit en hederlig, beskedlig och väl ansedd bergssexman, afled Anders Larsson i Pershyttan 1771 $^{20}/_{10}$, i en ålder af 70 år och 5 mån. Han efterlemnade åtminstone en son, sedermera häradsdomaren *Hans Andersson* i Gamla Pershyttan, som egde anseende af att vara en af socknens mest förmögne bergsmän för sin tid. Slägten fortlefver ännu inom bygden.

Johan Eriksson i Ås, född i Augusti 1702 af bergsm. Erik Johansson och Anna Matsdotter derstädes, blef nämdeman i början af 1730-talet och häradsdomare 1757 efter Olof Olsson i Lockhyttan. Invald i församlingens kyrkoråd 1752 $^{1}/_{6}$. Såsom fullmäktig för Nora bergslag bevistade han riksdagarne 1746—47 och 1751—52.

Vid den förra riksdagen, som blef långvarigare än någon förut hållen, enär den räckte i fulla 15 månader, fortgingo partistriderna med stor häftighet, slutande med hattpartiets öfvervigt. Ständerna utöfvade tillika en maktfullkomlighet, som ofta nog åsidosatte konungamaktens grundlagsenliga rätt. Embeten och tjenster, som konungen enligt regeringsformen

---

[1] *Om Noraskog* I: 248.
[2] *Malmström,* Sveriges polit. hist. III: 57.

egde tillsätta, blefvo af ständerna egenmäktigt tillsatta, och de upptogo beredvilligt till pröfning ända till 1300 klagomål, anförda af tjenstemän öfver lidna eller förmenta orättvisor i befordringsväg. Det segrande partiet anstälde jemväl svåra förföljelser mot flera underordnade personer, hvilka visat sig tillgifna det motsatta mösspartiet.

Å Hjulsjö sockens vägnar frambar Johan Eriksson under nämda riksdag en ansökan att få leverera sitt tiondejern inom bergstingslaget och slippa föra det till Nora stad, men denna ansökan kunde icke bifallas med mindre än att de bruksegare, som behöfde Hjulsjöjern, ville lösa det till lika högt pris som Nora tiondejern gälde på auktionerna, jemlikt den k. resol., som deröfver utfärdades 1747 $^{5}/_{8}$.

Kort efter kon. Fredrik I:s död sammanträdde om hösten 1751 åter en riksdag, som fortgick till inemot det följande årets slut. Vid denna riksdag dref man uppenbart den satsen, att ständernas myndighet vore upphöjd öfver all ansvarighet, och man sökte blott åstadkomma nya inskränkningar i den redan förut mycket kringskurna konungamakten. Riksdagen stannade ock slutligen vid det beslut, att konungens vilja nästan i allt skulle vara underordnad rådets och ständernas. Midt under de oupphörliga partistriderna vidtogs dock på denna riksdag en märklig, samhällsnyttig anordning, genom att införa den så kallade nya stilen eller tideräkningen, hvilken då redan blifvit införd i de flesta af Europas andra länder, och som från 1753 jemväl tillämpades i Sverige.

Vid denna riksdag ingaf Johan Eriksson å bergslagens vägnar en anhållan derom, att de af forna Svea konungar bergsallmogen förunnade förmåner ej allenast måtte stadfästas, utan ock, så vidt möjligt vore, förökas, i anseende till allmogen tryckande svårigheter. Af den häröfver meddelade resolutionen, dat. Stockholm i rådkammaren 1752 $^{27}/_{5}$, inhemtas att Bergskollegiets utlåtande öfver denna ansökning infordrats, hvaraf K. M:t »förnummit, det de friheter och förmåner, som bergsmännen uti Nora bergslag blifvit förundte, förnämligast deruti bestå, *att* de och deras arfvingar få orubbade behålla och besitta sina egendomar, så länge de underhålla bergsbruket och till kronan betala sina utskylder; *att* de äro fria från knektehåll; *att* de, så väl hemma som i städerna, få sälja eller bortbyta sina tillverkningar till dem, som hafva rättighet att köpa dem; och *att* de på utsatte torgdagar få i städerna, utan intrång af andra, handla hvad de behöfva»; hvarefter resolverades:

»Nu emedan Nora bergsmän jemväl finnas hafva dessa friheter från äldre tider alltid njutit och om deras bibehållande dervid framgent äro medelst flera kongl. resolutioner försäkrade; ty vill ock K. M:t berörda friheter, till dessa bergsmäns så mycket säkrare handhafvande dervid i framtiden, i nåder hafva konfirmerat och stadfästat: men att nu något derå må tillökas, hvarigenom, efter riksdagsfullmäktigens underd. anhållan, spanmålen med flera erforderliga varor skulle för dem sättas i mindre pris, än de allmänt i handel gå och gälla, eller deras utlagor mer än andra deras vederlikars minskas, dertill kan K. M:t så mycket mindre samtycka som rörelsen emellan undersåtarena derigenom ganska mycket skulle lida, utom flera olägenheter som deraf följa skulle. Hvilket ofvannämde bergslags allmoge härigenom till svar och efterrättelse länder, förblifvandes K. M:t i öfrigt den samma jemte dess riksdagsfullmäktig med k. nåd och ynnest städse bevågen.»

Såsom en tidsbild och tillika en erinran om hvad de stundom så

mycket omskrutna bergslagsprivilegierna i verkligheten inneburit, torde föregående resolution vara af en viss märklighet; men den är måhända märkligast för hvad den *icke* innehåller, nämligen någon antydan om af bergslagshemmanen åtnjutna ränte- eller skattefriheter. Det har varit en senare tid, *vår* tid förbehållet att vinna en efter omständigheterna dyrbar kännedom derom, och att således embetsverkens officiela utlåtanden icke alltid äro grundade på verklig sakkännedom eller ens på verkliga fakta.

Häradsdomaren Johan Eriksson i Ås afled derstädes 1759 $^{4}/_{2}$, omkring 56 $^{1}/_{2}$ år gammal. — Gift 1719 i September med *Karin Nilsdotter*, f. i Skärhyttan 1691, † 1766 $^{24}/_{6}$ vid 75 års ålder.

Israel Larsson Timander, son till bergssexman Lars Svensson och Karin Jönsdotter i Timanshyttan, föddes 1708 $^{18}/_{12}$; ankom som gosse 1721 $^{25}/_{2}$ till Upsala, der han efter tidens sed blef student redan s. år $^{18}/_{4}$ och inskrefs i Nerikes nation, i hvars matrikel det om honom heter: »*Uxorem ducendo monticola dives evasit in Timandshyttan juxta Nora regione montana. Exemplum non adeo matum.*» (Genom giftermål blef kan en rik bergsman i Timanshyttan af Nora bergslag. Ett icke dåligt föredöme.) Det var dock ej ensamt giftermålet, som gjorde honom till en förmögen bergsman. Hans föräldrar, tillhörande bygdens äldsta slägter, voro äfven förmöget folk. Emellertid torde Timander, som redan 1724 erhöll styffader, icke ha tillbragt synnerligt lång tid i Upsala, och man vet att han någon tid egnat sig åt »information» eller barnaundervisning både i hembygden och annorstädes, innan han 1740 $^{18}/_{5}$ trädde i brudstol med *Sara Andersdotter,* f. 1701, dotter till förut (sid. 123) omtalade Anders Persson i Finshyttan och sedan 1738 $^{30}/_{12}$ enka efter bergs- och nämdem. Anders Andersson i Nyhyttan. Det fins t. o. m. antecknadt, att Timander gifvit i morgongåfva 60 lod silfver och »hederskläde».

I sin beskrifning öfver Nora bergslag yttrar bergsrådet Bergensköld om Timander, som då var 76-årig och »förkofrat sig till en betydande förmögenhet», att denna vunnits med biträde af annan rörelse, hvaruti han — och flera med honom — »af flit och omtanka blifvit förde», samt tillägger derefter:

»Uppå 1730-åratalet var ännu Nora-bergsmannen så litet undervist, att utom den kunskap han egde i kristendomsvägen voro få som kunde skrifva mera än endast rita sitt bomärke, och den bergsmannen hölls för *rik,* som *efter sig lemnade gäldfri egendom, vackert husgeråd och en kista med plåtar* [1].

Vid denna tiden gifte sig Timander, som då var akademiestudent, med en bergsmansenka och emottog ett stort bo, då nyfikna ögon vändes uppå honom för att se huru herren skulle sköta bergsbruket.

Enär han med sin flit och beskedlighet vunnit bifall att vara skicklig, söktes han som deras medbroder och hvilken ganska väl kunde skrifva vid flera tillfällen, hvarigenom han tilldrog sig förtroende och flera gånger valdes till riksdagsman. Den penning han genom sparsamhet kunde samla, vände

---

[1] *Plåtar,* den tidens stora kopparmynt, af olika valörer, och af hvilka man ännu kan finna en och annan förvarad som en kuriositet. — Månne icke nutidens bergsmän borde taga det anförda exemplet till minnes? Huru många äro väl de, som numera efterlemna en *gäldfri* egendom? Skulder och — högfärd följas vanligen åt, och sluta i regeln med armod.

han på flera håll, fast *laudatur ab his, culpatur ab illis* (berömd af somliga, klandrad af andra), in summa, han blef känd af förmögenhet och uppväckte flera till den öfvertygelse, att utvägar gifves i alla stånd att lofligen förtjena, hvadan man ock nu finner flera dess efterföljare, som ock ganska många bergsmän som skrifva en läslig stil och det med sammanhang.»

Timander hade dock ett eller annat år före sitt giftermål återgått till bergsmansståndet, samt äfven hunnit blifva sexman, hvilket skedde å Klacka och Stribergs grufting i Öskevik 1739 $^{5}/_{3}$, hvarom protokollet för samma dag innehåller:

»Proponerades af sexmännen att nödigt vore det en sexman vid Klacka gruftingslag blefve tillförordnad, gifvandes förslag uppå bergsmannen Israel Timander i Timanshyttan, hvilken närvarande var, om hvilkens skicklighet samtlige gruftingsrättens ledamöter så mycket mindre tvifvelsmål draga kunde, som nogsamt bekant är, att han är väl uppöfvad i läsande och skrifvande, och således mycket nödig vid hvarjehanda tillfällen att kunna göra betjening. Blef fördenskull bergsmannen Israel Timander till sexman antagen, och derpå med hand å bok sin embetsed aflade.»

Sedan Timander 1740 blifvit gift, bodde han någon tid på hustruns egendom i Nyhyttan, men flyttade sedermera till fädernehemmanet i Timanshyttan, å hvilket han uppförde en ny gård, den s. k. Timansgården. Han deltog ock ganska verksamt i de kommunala värfven. År 1755 ingaf han en ansökan till domkapitlet i Vesterås, att för sig och sina grannar i Timanshyttan få flytta till Jernboås socken, hvilken ansökan dock ej föranledde till någon åtgärd, i följd af de öfrige socknemännens och presterskapets afgjorda obenägenhet för en sådan flyttning. Någon tid derefter (1760 $^{28}/_{12}$) invaldes han i Nora kyrkoråd, der han ännu på ålderdomen synes ha qvarstått.

Vald till riksdagsman första gången i September 1755 bevistade han den märkvärdiga riksdag, som följande månad sammanträdde och som, efter den misslyckade sammansvärjningen 1756 till konungamaktens utvidgande, ledde derhän, att denna makt blef ännu mera kringskuren och inskränkt än någonsin tillförene. I Nora bergslags »enskilda besvär», som vid denna riksdag af ombudet ingåfvos, begärdes en reglering af antalet s. k. försvarskarlar »för de vid grufvorna i berörda bergslag förefallande konst- och andra byggnader»; men denna framställning afgjordes först *elfva* år derefter, då, jemlikt en k. resolution 1766 $^{12}/_{9}$, antalet af dessa »försvarskarlar» — hvartill ej finge antagas »unga och lösa drängar», utan endast sådana personer i bergslagen som der hade sitt hemvist, såsom masmästare och uppsättare m. fl., hvilka hade slutat sina arbeten vid hyttebruket när arbetet i grufvorna om våren tog sin början — bestämdes till 7 vid Dalkarlsberget, 5 vid Klacka, 2 vid Stribergs och 3 vid Pershytte grufvor, eller tillsammans 17 man.

Timander återvaldes andra gången till den långvariga riksdagen 1760—62, som varade omkring 20 månader, hvarunder ständerna för det mesta endast sysselsatte sig med en mängd småsaker och enskilda besvärsmål, naturligtvis nu, likasom förut, under trycket af obejdade politiska lidelser och ett gränslöst partisinne och hat. Timander fick emellertid ej bevista riksdagen till slut af följande anledning. Vid riksdagens början hade det beryktade kommerserådet Anders Nordencrantz utgifvit en »vördsam föreställning till rikets ständer» angående den rådande oredan i vexel-

och penningeväsendet, deri han bland annat föreslog en vexelberedning till det ondas afhjelpande. Detta förslag verkade ungefärligen som salt i surt öga på det ännu rådande hattpartiet och på dettas tillskyndan beslöts först i Borgarståndet att Nordencrantz' bok skulle hänvisas till en särskild deputation att granskas och vederläggas, samt att så väl författaren som censor, hvilken tillåtit tryckningen, skulle ställas till ansvar inför samma deputation. Detta beslut vann — besynnerligt nog — Bondeståndets bifall. Af Bondeståndets protokoll 1761 $^{13}/_{6}$ inhemtas, »att den vanliga oppositionen, Josef Hansson, Jon Bengtsson, Timander m. fl. yrkat omröstning med slutna sedlar enligt riksdagsordningen, men att detta af talmannen (Olof Håkansson) vägrats under påstående, att derom redan var afgjordt; de gingo då sin väg, så att vid omröstning i en förberedande fråga endast 17 röstat mot majoriteten, som räknade 68, hvarefter Borgareståndets beslut bifölls utan omröstning». Sedan frågan äfven blifvit afgjord hos Adeln och Presteståndet, dock i en något mildare form, sökte de missnöjde att upprifva Bondeståndets beslut, hvilket under några plenidagar i Juli månad förorsakade ett efterspel, som slutade dermed, att Timander, som icke iakttog nödig försigtighet i sina yttranden, för missfirmelse mot talmannen och ståndets sekreterare, *uteslöts ur ståndet* för det återstående af riksdagen [1].

Detta missöde, som för öfrigt var en ganska vanlig företeelse under partitidens riksdagar, hade dock intet inflytande på Timanders förtroende inom hembygden, ty han omvaldes för tredje gången till riksdagsman och bevistade sålunda äfven 1765—66 årens riksdag, som medförde hattpartiets undergång, sedan det i 27 år nästan uteslutande varit vid väldet. Statens finanser voro då uti ett nära förtvifladt tillstånd, enär dess årliga utgifter beräknades till öfver 20 millioner daler, men de säkra inkomsterna knappast utgjorde mer än hälften, hvarförutom rikets skuld uppgick till en summa af vid pass 60 millioner daler smt (600 tunnor guld). För att afhjelpa detta missförhållande antogo de nu till väldet komna mössorna såsom grundsats, att statens utgift skulle rätta sig efter inkomsterna, men detta i sig sjelf ganska kloka beslut blef i högsta grad förderfligt genom det brådstörtade och våldsamma sätt, hvarpå det verkstäldes, och hvilket jemväl hade till följd utbrottet af en af de svåraste ekonomiska kriser, som Sverige genomgått. Snart var all kredit försvunnen, all handel afstannad, och nöden blef gränslös, då otaliga bankrutter hörde till ordningen för dagen, under det att priset på alla varor och all egendom nedtvingades till mindre än halfva värdet. Tackjernet, som i början af 1767 gälde 45 daler kpmt, såldes vid slutet af året till 19 daler, i Lindes bergslag t. o. m. till 15 daler, och så det ena med det andra; spanmålen var dyr och svår att få, penningen saknades, krediten borta, »kort sagdt, den ena kunde icke hjelpa den andra», yttrade Bergensköld i ett offentligt tal, 20 år senare [2].

Den ändrade maktställningen inom riksdagen hade äfven till följd, att Timander, som vid de båda föregående riksdagarne fått nöja sig med en blygsam plats i »bergsdeputationen», vid 1765 års riksdag bereddes plats i ej mindre än 3 deputationer: *justitie-*, *bevillnings-* och *stora* de-

[1] Jfr *Malmströms* polit. historia V: 83. — Se vidare härom det såsom bilaga meddelade utdraget ur Bondeståndets protokoll angående denna sak.

[2] Om *Noraskog* I: 230.

putationen, hvarigenom hans inflytande inom ståndet väsentligt ökades. Utrustad med jemförelsevis goda kunskaper yttrade han sig vanligen med skoningslös skärpa mot politiska motståndare. Både hans tal och skrifna anföranden röja i hög grad den stridslystne, oförsonlige partimannen.

Timander och hans meningsvänner beredde sig ock vid denna riksdag revanche för Timanders uteslutande ur ståndet vid den nästföregående riksdagen. Sekreta utskottet hade, utan att närmare angifva skälen derför, hemställt att några bland riksråden borde afskedas, såsom icke vidare förtjenta af de allsmäktiga ständernas förtroende. Vid afgörandet af denna sak yrkade Lars Torbjörnsson, att riksråden borde dömas icke af sekreta utskottet utan af stånden, samt att utskottet fördenskull borde uppgifva skälen, hvarföre de ansetts hafva förverkat Riksens ständers förtroende; ty, sade han, »också den ringaste tiggare har rätt att höras och få sin sak ransakad, innan han dömes, och rådsherrarne äro dessutom icke utskottets utan ständernas ombud och böra fördenskull dömas af dem, men icke af utskottet». Häruti instämde ståndets förre talman[1] Olof Håkansson och två andra ståndsbröder, men fingo dervid emot sig alla de öfriga, hvilka upptogo invändningarna så illa, att de uteslöto Olof Håkansson och hans tre medhållare ur ståndet för det återstående af riksdagen, emedan dessas motsägelse ansågs innebära en olydnad mot gällande lagar och ett brott mot riksdagsordningen, eller såsom det ock sades vara, ett »förgripligt yttrande mot rikets grundlagar»[2]. Talmannen sökte förgäfves att bringa ståndet till ett lindrigare beslut. På detta svaga skäl blef emellertid Olof Håkansson utdrifven ur det stånd, hvars talman och ledande personlighet han under många riksdagar varit, och han nödgades återbetala de riksdagspenningar han i förväg uppburit. »Så högt gingo partiförbittringens vågor», tillägger en af våra förnämste häfdatecknare, »att Bondeståndet sålunda utstötte sin utmärktaste medlem, derför att han hyllat en åsigt, som i alla stånd hade många försvarare[3].» Men så är det ju alltid när partihatet förmår göra sig gällande. De bästa förmågorna drabbas i främsta rummet af detta hat, under det att odågor och medelmåttor vanligen lemnas i fred. Liknande händelser får man upplefva äfven i våra dagar.

Ifrågavarande riksdag blef emellertid Timanders sista. Hans hustru *Sara* hade aflidit kort före riksdagens början. Det något häftiga, stridsamma lynnet förmildrades småningom af årens tyngd. Efter 40-årig tjenstgöring tog han jemväl afsked som sexman och vid 75 års ålder sålde han sitt hemman Timansgården och inflyttade till Nora stad, till sin ende son, rådmannen och vice borgmästaren *Lars Timander*, der han framlefde en fridsam ålderdom och i den höga åldern af nära 91 år afled 1799 $^{14}/_{9}$.

Jakob Persson i Gamla Viker, f. 1724, en son till bergsm. Per Jönsson och Anna Olofsdotter derstädes, samt kusin till förenämde Timander, uppräknas bland nämdemännen 1753 $^{1}/_{2}$ och inkallades i kyrkorådet 1768 $^{7}/_{2}$. Han tjenstgjorde äfven någon tid som sexman i Dalkarlsbergs tings-

---

[1] *Josef Hansson* från Elfsborgs län hade nämligen med betydande röstöfvervigt blifvit vald till Bondeståndets talman vid 1765—66 årens riksdag.

[2] Nu för tiden kallas dylikt »ohörsamhet emot lag eller laga myndighet», enligt den allra nyaste ändringen i strafflagen.

[3] *Malmström* V: 332. — Jfr *Fryxells* berättelser 41: 93.

lag. Af ett mera fogligt och fridsamt lynne än Timander, torde han varit dennes jemlike i kunskaper och skicklighet. Han skref en präktig och flytande handstil samt finnes ofta anlitad som »concepist» och förrättningsman vid boutredningar, syner, egodelningar och andra likartade förrättningar. Utsedd till Nora bergslags fullmäktig vid den riksdag, som i medlet af April 1769 sammanträdde i Norrköping och som någon tid derefter flyttades till Stockholm, insattes han i bevillnings- och expeditionsdeputationerna. Hattpartiet, som nu åter kom till väldet, skyndade att kullkasta mössornas dittills följda hushållningsplan, och att efter gammal vana utöfva ett storartadt slöseri med statens medel till pensioner, gratifikationer och ersättningar af alla slag. Ett försök att genom en grundlagsändring åstadkomma någon utvidgning af konungamakten, strandade mot partiernas stämplingar. »Hvart stånd», heter det i en minnesteckning från denna tid, »hade sina konungar, och de hade möda vid att aflemna spiran till Sveriges.» När ändtligen, efter nära ett helt års sammanvaro, denna under stora förhoppningar påbegynta riksdag afslutades, rådde också ett ökadt missnöje på alla håll, förebud till stundande hvälfningar.

En ny riksdag, den sista under den s. k. frihetstiden, öppnades i Stockholm under Juni månad 1771. Till denna riksdag hade visserligen Jakob Persson erhållit af valförrättaren, häradshöfdingen Joh. Welin $^{24}/_{5}$ s. år utfärdad fullmakt; men detta val, som företett åtskilliga oegentligheter, kasserades, tillika med många andra, af det i Bondeståndet denna riksdag herrskande musspartiet, hvadan ståndet $^{9}/_{7}$ till K. M:t aflät skrifvelse angående förrättande af nytt val för Nora bergslags härad, vid hvilket senare tillfälle bergssexmannen *Per Persson i Vassland* utsågs till riksdagsman, och i denna egenskap erhöll fullmakt $^{22}/_{10}$ s. år. Under sin korta vistelse vid riksdagen hade dock Jakob Persson å bergslagens vägnar hunnit inlemna ansökning, »det K. M:t ej allenast i nåder måtte täckas konfirmera och stadfästa deras tid efter annan af Svea rikes framfarne glorvördigste konungar och regenter förundte privilegier, utan ock den tiondesättning bergslagen efter indelning årligen bör utgöra, så att de dervid nu och framdeles måge handhafde och bibehållne varda». Såsom den *sista,* hvilken i sådant hänseende blifvit meddelad, må den deröfver gifna resolutionen, dat. Stockholm i rådkammaren 26 Juni 1772, här nedan anföras, så lydande:

»Kongl. Maj:t har denna underdåniga ansökning, sedan dess och riksens Bergskollegium deröfver blifvit hördt, uti behörigt öfvervägande tagit; och hvad först angår ofvannämde bergslags allmoges förr undfångne privilegier, hvilka egentligen skola deruti bestå: att de och deras arfvingar få orubbade behålla och besitta sina egendomar så länge de underhålla bergsbruket och betala sina utskylder till kronan, att de äro frie från knektehåll, att de så väl hemma som i städerna få sälja eller bortbyta sina tillverkningar till dem som hafva rättighet att köpa, och att de på utsatte torgdagar få utan intrång af andra i städerna handla hvad de kunna behöfva; så vill K. M:t dessa privilegier för berörde bergslags allmoge i nåder hafva konfirmerat och stadfästat, sådane, som de nu efter författningarne dem verkligen innehafva; Och beträffande dernäst den omförmälda tiondesättningen, så emedan densamma så till kronans säkerhet som bergsmannens uppmuntran redan igenom 13 § af k. förordn. under den 19 April 1740 angående stångjernssmidet och flera hushålls-

mål vid jernverken, blifvit till framgen efterrättelse faststäld; ty finner ock K. M:t att det härutinnan äfven dervid bör förblifva. Hvilket härmed etc.»

Oaktadt sin ingalunda obetydliga förmåga och ehuru han i vissa fall var ganska mycket anlitad, egde dock Jakob Persson icke det odelade förtroende bland bergsmännen, som flertalet af hans före- och efterträdare i riksdagsmannakallet. Han ansågs nämligen mer än tillbörligt vilja gå de s. k. knappekarlarnes[1] ärenden och det allmänna omdömet bland hans vederlikar sökte sig ett uttryck i vedernamnet »*herrehylla*». Denna omständighet förklarar ock, att han under den senare perioden af sin lefnad högst sällan finnes använd såsom bergsmännens förtroendeman. Det var också hufvudsakligen genom det inflytande ortens embetsmän kunde ega, som det lyckades att 2:ne gånger drilla igenom hans val till riksdagsombud.

Jakob Persson afled 1786, vid 62 års ålder. — Gift 1) med *Karin Ersdotter*, f. 1729, † 1772; och 2) med *Anna Johansdotter Norblad*, f. 1749, som år 1788 blef omgift med en skomakare Jonas Berglöf i Nora stad. Jakob Persson efterlemnade ett enda barn, dottern Karin, f. 1774 och gift 1796 med byggmästaren Karl Otterström vid Vedevåg.

Den af Bondeståndet till K. M:t med anhållan om nytt val efter Jakob Persson aflåtna skrifvelsen är af denna lydelse:

»Til Kongl. Maij:t.

Aldenstund utaf thet inkomne Wahl Protocollet, och flere Handlingar, rörande thet Riksdagsmanswahl, som utj sidstl. Maji månad, hölts för Nora Bergslags Härad, utj Nericke och Wermeland, icke kan utrönas, hwilcken af dem som röster erhållit, wärkeligen undfådt Pluralitet, — emedan Wahl Protocollet icke utsätter Hemmantahlet, hvarföre röstat blifwit, och det af Wahlförrättaren utförde röstetahlet, icke instämmer med Jordeboks utdraget, då det dermed jämföres, hwartil äfwen kommer at åboer å ståndspersoner tilhörige Hemman fådt i wahlet deltaga, med mera; Fördenskull och som detta mål icke på annat sätt tilförliteligen kan utredas, än igenom ett nytt anställande ordenteligit vahl; så anhåller Bonde Ståndet underdånigst, at Eders Kongl. Maij:t Nådigst täckes anbefalla LandsHöfdingen i orten, at derom skyndesammast besörja, och hwarwid acktas bör, at hwarcken Ståndspersoner sjelfwa eller för deras ägande Hemman får röstas, samt at de väljandes röster bör efter Hemmantalet beräknas, och utj vahl-Protocollet tydeligen utföras.

Med djupaste undersåtelig wördnad och nit framhärdar etc. Stockholm d. 9 Julii 1771.»

---

[1] »*Knappekarlar*» var i forna dagar det gemensamma vedernamnet på alla herremän, som gingo med *knappar* i rocken. En äkta bergsman gick nämligen efter förfädrens sed alltid med *häktor* i sin rock, hvarför ock bergsmännen af sina vedersakare i allmänhet kallades »*häktekarlar*».

Utdrag ur Bondeståndets protokoll rörande Timanders uteslutande ur ståndet vid riksdagen 1760—62.

6 Juli 1761.

— — — Ankommo 12 deputerade ifrån Ridderskapet och adeln, anförde af hofmarskalken och grefven Lagerberg, hvilken gaf tillkänna, att Ridd. och adeln förehaft Borgareståndets extractum prot. af d. 25 Maj, samt borgmästaren Arvid Schauws dervid fogade memorial, angående kommerserådet Nordencrantz tryckte bok; hvaröfver Ridd. och adeln stannat i det slut: att berörde arbete, under titel af vördsam föreställning till Riksens nu församlade ständer, skall remitteras till Stora särskilta deputation; dock utan ansvar för auctor och censor.

— —

Israel Timander påminte nu om Nordencrantz'ska sakens företagande och afgörande; men som flere ståndets ledamöter protesterade emot detta redan afgjorda måls vidare omtalande, emedan derigenom icke annat åstadkommes än hinder i andra angelägne måls afgörande, så upphörde diskursen härom.

— —

Uppå Jon Bengtssons påminnelse det måtte saken angående Nordencrantz företagas, svarades af en del ledamöter i ståndet, att som det målet en gång blifvit med pluralitetens bifall i ståndet afgjordt, så kunde det samma ej åter upptagas; dessutom, i fall ståndet skulle vilja ånyo företaga detta mål, är tiden redan förliden, att det nu icke kan låta sig göra.

Dernäst erinrade taleman Jon Bengtsson, att han, enligt dess talemansed och embetsskyldighet ej skall underlåta att i rätt ordning föredraga målen, så att påminnelse härom är mindre nödig.

9 Juli 1761.

— —

Timander påminte häruppå, att saken angående kommerserådet och riddaren Nordencrantz nu måtte företagas och lagligen afgöras, på det man en gång måtte komma från densamma.

Taleman gaf tillkänna att saken för detta vore afgjord och att således ej någon qvæstion derom vidare nu kunde yppas.

Josef Hansson utlät sig: då ståndet yttrat sig öfver detta mål, var jag hvarken närvarande, har ock aldrig vetat eller vet ännu att ståndet afgjort saken. Icke desto mindre och ehuru jag vill medgifva att saken här är slutad, finner jag dock att Ridd. o. adeln yttrat sig deröfver med den ändring att Nordencrantz och censor borde vara fria från tilltal och ansvar; jag hemställer sålunda om icke ståndet må jemka sig till Ridd. o. adelns föred:a utlåtande.

Lars Torbjörnsson androg: som ståndet en gång lagligen afgjort saken ang:de Nordencrantz, så kan jag för min del icke bifalla, att någon fråga derom skall uppväckas, och protesterar alldeles deremot, hvaruti åtskillige med honom instämde.

Josef Hansson utlät sig vidare: jag påminner mig, hurusom den af Nordencrantz vid början af riksdagen genom trycket utgifna bok varit mycket berömd; men sedan Nordencrantz begynte skrifva om vexelkursen fick boken helt annat omdöme; och som jag ej finner att han derutinnan skrifvit något anstötligt, vidare än att han på ett eller annat ställe omvördt något ang:de embetsmän, hvilket jag ej kan anse för så farligt, att han derföre bör ställas till ansvar.

Härvid anmälte Sekreteraren, att som sista plenidag blifvit begärt, det de i målet hållne protokoller måtte såsom i dag justeras, så frågade Sekreteraren om ståndet ville tillåta honom att sådant nu efterkomma; och som ståndet dertill biföll, så upplästes till justering protokollet för d. 12 Juni sistlidne; men härunder anmältes, att 8 deputerade ifrån Preteståndet begärt företräde; —

Timander påminte om sakens företagande ang:de kommerserådet Nordencrantz, yttrandes sig hålla före bäst vara, att ståndet förenar sig med Ridd. och adelns yttrade tankar, då ståndet aldralättast kunde erhålla slut härutinnan och målet lagligen blifva afgjordt; Hvarvid som Svan utlät sig, att saken förut en gång vore afgjord och att den aldrig borde upprifvas, samt att således det af Timander nu gifne förslag icke torde vara det bästa och försigtigaste; så förestälde Timander Svan att han icke borde falla honom i talet, utan om han fått större förstånd än andra, han då med saktmodighet borde underrätta den som vore enfaldigare.

Mats Matsson ifrån Vermland erinrade: att det af Timander nämde ordet *lagligit* måtte anmärkas, emedan dermed tyckes vara ment, att det slut, som ståndet redan fattat uti det nu omtalte mål vore olagligit.

Josef Hansson sade: om man ponerar saken vara afgjord, så kan dock icke förenämda slutsats dragas af Timanders yttrande; men jag vet icke målet vara afslutit: ty ingen proposition vet jag vara gjord och justerad, utan så mycket vet jag, att boken blef i förstone berömd, ända intill dess Nordencrantz begynte skrifva om vexelkursen.

Taleman underrättade Josef Hansson: att saken är ordentligen genom proposition afgjord, och vore det Josef Hanssons egen skuld, att han gick bort då den var före och ej blef qvar i ståndet och afhörde slutet.

Hvarefter, som det begärtes, att protokollet härom måtte uppläsas, så blef protokollet af d. 13 nästl. Juni, som härom handlar, uppläst. Och påminte Josef Hansson derunder vid de orden, att han vinkade med handen åt ledamöterne i bänkarne och bad dem komma och gå ut, att ej så skedt, utan har han allenast gjort en rörelse med handen, som honom vanlig är, hvarvid han sig utlåtit att saken efter riksdagsordningen borde ligga på bordet tills vidare, och att om härom skulle voteras sådant borde ske med sedlar och att han annars ginge sin väg.

Vid voteringens uppläsande utur förenämde protokoll, påminte Bryngel Håkansson, för hvilken ja var tecknadt, att han ej under voteringen varit tillstädes: och då Taleman erinrade honom, att han stod på golfvet bredvid sekreterarens pulpet, yttrade han sig hafva sagt allenast att boken skulle genomses.

Lars Persson från Skaraborgs län, för hvilken ock ja var tecknadt, sade sig icke hafva varit inne. Dessa bägge erinrades, att voteringen genast blef uppläsen, och att då ingen påminnelse dervid blifvit gjord.

Erik Jonsson från Jönköpings län, för hvilken äfven ja var tecknadt, sade, att han icke utlåtit sig något, utan hade Svan, då hans namn ropades, svarat att han säger ja.

Sedan protokollet var uppläst, sade Mårten Göransson från Gotland: låter oss nu företaga och afgöra målet, jag håller det icke för afgjordt innan vi få votera med sedlar efter riksdagsordningen.

Josef Hansson och Timander utläto sig, att de icke förr hört målet ang:de kommersrådet Nordencrantz genom trycket utgifne bok på det sätt vara afgjordt i ståndet, som det nu uppläste protokoll utvisar.

Talemannen utlät sig härvid: att Mårten Göransson, Timander och Josef så mycket mindre kunnat åhöra ståndets slut i förenämde mål, som de enligt nämde protokoll gingo ut ur ståndet enär voteringen började och sedermera icke återkommo. Och som några ledamöters frånvaro så mycket mindre kunde emot 16 § i riksdagsordningen hindra sakens fullföljd, som i slutet af b:de § stadgas, att om någon utan laga förfall går bort förr än votering är sluten och målet afgjordt, det lika fullt vara gildt, som de närvarande slutit; så hade ståndet i följe deraf afgjort saken.

Josef Hansson androg: att dess tanka ej vore att söka upprifva hvad ståndet på förenämde sätt beslutit; han ville allenast genom förb:de dess utlåtande blifva närmare underrättad om sammanhanget deraf; och sedan han numera erhållit den äskade underrättelsen, sade han sig ej vidare vilja eller kunna neka, det ju saken på lagligt sätt blifvit sluten: men förmodade i öfrigt, att man lättast vore ifrån vidare diskurs och tal härom, om ståndet med förtrolig- och enighet samt saktmod ville närmare öfverlägga de härvid varande omständigheter, och så jemkar, att det kan gå in uti det slut Ridd. och adeln fattat.

Lars Torbjörnsson sade: det han ej ville tro, att någon nekar det målet är på lagligt sätt afgjort, alldenstund det icke allenast efter skedd votering öfver preliminär-quæstionen om saken skulle den dagen afgöras eller ej, utan jemväl sedermera, i anseende till sjelfva hufvudsaken genom ordentlig och efter diskurserne i ståndet lämpad proposition blifvit afslutit; men på händelse någon skulle finnas klandra eller sätta sig emot samma slut, kunde Lars Torbjörnsson för sin del ej annat finna än att den gjorde sig förlustig dess säte och stämma i ståndet. Påståendes slutligen att ingen fråga härom, såsom stridande emot lagarne, vidare må göras.

Taleman förmälte vidare: att om någon säger, att saken ej är afgjord, klandrar han ståndets beslut och tillviter honom och Sekreteraren förseelser i deras embeten och att hafva hållit ett oriktigt protokoll: vore någon som ville våga sig det göra, borde en sådan anmäla sig och föra sin tanka till protokollet, då Taleman och Sekreteraren vore redo att honom derå svara; derhos sade Taleman att han icke understode emot embete och embetsed tillåta att någon vidare qvæstion om en genom pluralitetens beslut afgjord saks upprifvande, med mindre ståndet enhälligt, och utan någons gensago sig dertill begifver.

Svan utlät sig. att han icke funne, hvartill de ständige disputer i ståndet tjena: och som målet qvæstionis i detta stånd varit under öfverläggning och blifvit slutligen afgjort först genom votering i preliminärfrågan, och sedan

med enhälligt ja och bifall till proposition i hufvudsaken, och några ledamöters bortovaro icke kan eller bör gälla till jäf derutinnan; så påstod han ingen qvæstion om en afgjord sak vidare må ega rum.

Sekreteraren förestälde att ståndet gjorde säkrast om det ej vidare ventilerade härom.

Jan Jansson från Nerike[1] sade: att han var tillstädes vid sakens slutliga afgörande och att han gaf första anledning till proposition om voteringen, och nekar icke att hufvudmålet uppå ordentlig proposition, som med ja blef besvarad, är lagl. afgjort; men han trodde att ståndet sådant oaktadt kunde ingå uti någon jemkning härutinnan, och hvad remissen af kommerserådet Nordencrantz bok angår foga sig till Ridd. och adeln samt Presteståndet, som befriat Nordencrantz från allt ansvar, och för öfrigt remitterat boken till stora deputationen, hvarutinnan han förmente, det ståndet så mycket hellre borde vilja ingå, som det icke lär vara någon i ståndet som vill skada hr kommerserådet till dess person.

Härunder ropades af många, att som ståndet för detta afgjort saken, och man sål. vore ifrån densamma, det fördenskull ingen vidare fråga härom emot lag kunde tillåtas.

Per Larsson från Stockholms län androg: att som detta och Borgarståndet sagt att boken bör komma under en deputations granskning; men tilllika icke utnämdt samma deputation, och det således vore bäst att gå den lindrigaste vägen härmed; så förmente han, att berörde bok, på sätt som Ridd. och adeln sig yttrat kunde remitteras till stora särskilte deputation.

Erik Jonsson ifrån Nerike yttrade sig, saken är ju afgjord; den bör icke upprifvas.

Jon Bengtsson bad att ståndet ville med sämja och enighet öfverlägga samt gå in med Ridd. och adeln, och i anledning deraf remittera boken till stora deputation, att derstädes genomses och granskas.

Men häruppå yrkades af en stor del, att ingen proposition vidare kunde göras, sedan saken en gång blifvit lagligen afgjord, eller någon qvæstion hvarken om det ena eller andra göras.

Jon Bengtsson utlät sig åter, att som han hört, det några memorial inkommit, sedan ståndet afgjort denna sak, som torde böra komma under öfvervägande hos ståndet, så påstod han att de måtte läsas.

Taleman och Sekreteraren anmälte att väl några memorialer sedan saken här blifvit afgjord inkommit; men att de ej behöfde läsas med mindre ståndet icke enhälligt ville förena sig om målets företagande ånyo.

Jan Jansson från Nerike anmälte än ytterligare, att som förenämda memorialer torde bidraga till kommerserådet Nordencrantz' befrielse och urskuldande ifrån de honom tillagde beskyllningar, samma memorialer fördenskull måge läsas.

Lars Torbjörnsson yttrade sig: att som merasagde memorialer inkommit sedan ståndet afgjort kommerserådet Nordencrantz' sak, och desamma nu mera ej lära kunna förorsaka någon ändring i ståndets fattade beslut; så påstod Lars Torbjörnsson, att ståndet på dem ingen aktning eller reflexion hafva måtte, eller de i ståndet uppläsas.

---

[1] Denne *Jean Jeansson*, såsom han sjelf skref sig, bodde i Stjelphyttan och var riksdagsman för *Filipstads bergslag*. Nerike och Vermland utgjorde nämligen vid denna tid ett enda län. Jan Jansson tillhörde samma meningsgrupp som Timander.

Häruppå yrkades af åtskilliga att, som man vore från saken, ståndet nu finge skiljas åt.

Talemannen proponerade i anledning häraf, om han finge göra den proposition, att ståndet finge åtskiljas. Svarades med rop både af ja och nej.

Och emedan det än vidare ropades: vi äro ju från saken, det är tid att ståndet åtskiljes; ty proponerade Talemannen: får ståndet skiljas åt, hvartill svarades med långt rop, ja, utan att Taleman och Sekreteraren förmärkte att någon sade nej. Hvarpå ståndets ledamöter gingo ur sina bänkar samt Taleman och Sekreteraren först stego in i kansliet att efterse några saker och sedan gingo bort.

År 1761 d. 10 Juli uppkom ståndet in pleno kl. 9 och hölt bön, hvarefter protokollet för d. 1 sistl. Juni justerades.

Talemannen gaf tillkänna, att han i går efter middagen fått bud ifrån herr grefven och Landtmarskalken att vara honom och de öfrige hrr talmän till mötes; hvilket sedan Talemannen efterkommit hade Landtmarskalken gifvit tillkänna, det ett rykte utkommit, att plenum uti Bondeståndet skulle hållits samma eftermiddag, tillfrågandes Talemannen om det sig så förhölle; och ehuru Talemannen yttrat sig deraf ej veta, emedan ståndet kl. half 3 varit åtskildt, då han och Sekreteraren gått bort, hade likväl Landtmarskalken anmodat honom att göra sig derom närmare underrättad, med förmälan derhos, att Landtmarskalken till den ändan vore föranlåten, att låta slå an plenum till i dag; hvarföre och som de andre stånden jemväl i anledning af förb:de anslag funnit nödigt att sig härvid på lika sätt förhålla; så hade Talemannen äfvenledes föranstaltat, att anslag till plenum i ståndet blifvit tills i dag kl. 9 expedieradt; frågandes fördenskull Taleman i anledning häraf huru härmed vore beskaffadt.

Josef Hansson tillika med månge andre ståndets ledamöter yttrade sig, att de ej visste det något plenum i går efter middagen i Bondeståndet blifvit hållet, utan hade ståndet sedan Taleman och Sekreteraren gått bort, äfven skilts åt; men Timander och Jan Jansson utläto sig, att som vid det tillfälle att proposition gjordes af Taleman om ståndet ville skiljas åt några svarat nej, men Taleman och Sekreteraren lika fullt gått bort, så hade pluraliteten af ståndet, bestående af 74 ledamöter, som förmodat att Taleman bort blifva qvar till dess ståndet enhälligt bifallit förenämde proposition, setat qvar en stund i bänkarne, men ändtligen, sedan de ej längre kunnat vänta på Talemannen, åtskilts.

Talemannen förmälte härvid att han med ståndets bifall, sedan det flere gånger ropats att ståndet ville skiljas åt, gjort proposition och efter erhållet svar derå, samt emedan han af den rörelse som var i ståndet ej annat kunnat finna, än att ståndet var åtskildt och att $^2/_3$:delar af ståndet var ute, hade Talemannen gått ut ur ståndet.

Jan Jansson yttrade sig, att vid förenämde tillfälle hade väl några svarat nej, men som det kunnat hända att Talemannen det ej så noga hört, så hade han dervid icke något vidare att påminna, utan begärte, att saken som i går var före om kommersrådet Nordencrantz i ståndet, nu åter måtte företagas och afgöras.

Timander utlät sig: jag håller före att Talemannen vid alla propositioner som han gör till ståndet, bör rätta sig efter pluraliteten, hvilket äfvenledes

vid ofvanb:de tillfälle bort ske, då 74 af ståndets ledamöter, som utgöra en fullkomlig pluralitet, ännu suto qvar i bänkarna, men allenast några och 60 gått bort.

Taleman hemstälde att det icke vore hans skuld, att en del af ståndet blifvit qvar, sedan ståndet var åtskildt och tiden förliden.

Jan Jansson yttrade sig: jag påminner mig, att Talemannen i går utlät sig, att om allenast 20 à 30 äro qvar vid votering eller då saker komma att afgöras, sker det likafullt. Häraf synes ock följa, att Talemannen äfven vid ofvanb:de tillfälle bort rätta sig derefter.

Taleman utlät sig: jag fullgör min skyldighet; och kan den som finner att jag derutinnan felat tilltala mig derföre, då jag är redo att svara honom.

Mats Matsson från Nerike: jag håller för onödigt att härom vidare diskureras. Och ehuruväl några i går påstodo, att saken om Nordencrantz, hvarifrån ofvanb:de disput härörer, ej vore afslutad; men protokollet likväl vittnar, att densamma är på lagligt sätt afgjord; alltderföre protesterar jag emot all ventilation derom och kan ej begifva mig till någon ändring derutinnan.

Anders Nilsson från Vestmanland sade: qvæstion är nu icke, huruvida målet är afgjordt eller ej, utan om jemkning i ståndets beslut. Jag håller före att ståndet kunde foga sig till Ridd. och adelns deröfver yttrade tanke.

Josef Hansson androg vidare: jag märker, att man den ena gången vill hafva så och en annan gång annorlunda; ibland gäller det slut som 20 à 30 qvarblifvande ledamöter göra, men vid ett annat tillfälle icke en gång några och 70. Dock härmed må vara huru det vill: så emedan jag bedyrar att jag ej hört ståndets slut i målet innan protokollet upplästes, utan allenast protesterade emot voteringen så framt den ej skedde med slutna sedlar, och Ridd. och adeln yttrat sig att Nordencrantz borde vara fri, så är min tanka, att ståndet äfven kunde jemka sig till någon lindring och göra ett härutinnan med Ridd. och adeln.

Mats Matsson utlät sig vidare: jag beklagar mig såsom ännu ung karl, att hafva kommit hit, när jag med grämelse måste finna, huru lagl. afgjorda saker och ståndets beslut den ena gången efter den andra vilja upprifvas. Jag och hela ståndet vet att saken qvæstionis är lagl. afsluten, och jag anser vår Taleman för så rättsint, att han ej tillåter att målet vidare omröres.

Josef Hansson åter anmälte: det är ju icke farligt att tala om saken, här föreställes endast jemkning i ståndets beslut; sker icke det, beklagar jag om påföljden häraf för oss blifver svidande.

Pål Svensson sade: jag vet icke annat, än att den som går ut ifrån votering förlorat sin röst, och bör åtnöjas med hvad de närvarande slutit: åtminstone gifver (icke) riksdagsordningen en sådan tillstånd att rifva upp en afgjord sak, om ock större delen hållit sig derifrån.

Bengt Jonsson från Kalmar län: jag instämmer med Pål Svensson och protesterar att en lagl. afgjord sak må upprifvas.

Lars Torbjörnsson androg: min mening är, att sedan en sak en gång blifvit lagl. afgjord, densamma ej vidare bör vidröras; de som nu bestridt att saken på sådant sätt är slutad, hafva vid protokollernes justering inför protokollet vidgått riktigheten deraf: det således ingen qvæstion derom må göras eller tillåtas, och protesterar emot all ventilation derutinnan.

Olof Larsson ifrån Nerike utlät sig: sedan Borgareståndet enligt dess till ståndet ankomna extr. prot. förvist målet till en deputation, har ståndet

på sätt som protokollerna, hvilka blifvit upplästa och till sin riktighet erkände, lagl. afgjort saken och bifallit Borgarståndets ofvanb:de extr. prot. Lagarne förbjuda ju, att mål som en gång äro behörigen afslutna ej få upprifvas. För min del understår jag mig icke att dertill samtycka, och tror jag det icke eller någon annan som är mån om lagarnes hållande dristar sig det göra. Det är ingen betaget att försvara sig och sitt göromål; saken angår icke eller oss utan Nordencrantz, och jag kan försäkra att om våra hemmavarande få höra att vi förhålla oss annorl. än lagl. och endast sysselsätta oss med onödige diskurser, att derigenom upprifva lagl. afgjorda saker, lära vi vid vår hemkomst vara lagom välkomna; låtom oss derföre göra hvad rätt och försvarligt vara kan och ej längre uppehålla oss med denna sak.

Anders Nilsson yttrade sig: Ridd. och adeln har igenom deputerade gifvit ståndet deras tanka om Nordencrantz tillkänna; att ståndet jemkar sig derefter är icke farligt men väl tillåtet, och derigenom upprifves ej en afgjord sak.

Harald Jansson sade: jag erinrar mig hvad Preseståndets deputerade sist berättade och ståndet bifallit, näml. att riksdagen bör slutas 3 månader härefter. Ståndet har ännu många mål oafgjorde, och den ena dagen går förbi efter den andra med onödige diskurser och dispyter, hvarigenom ståndet sjelf lider mest; hvad den ena gången afgöres, upprifves den andra; hvad nytta sådant medförer, eller huru vi dermed gagna våra hemmavarande, hemställer jag till ståndets ömma eftersinnande: jag är således af den tankan att den nu omtalte sak, såsom lagl. afgjord ej vidare bör vidröras, och fördenskull protesterar emot all ventilation derom; och må den som är af annan mening föra sin tanka till protokollet och beder att Taleman och Sekreteraren hålla sig vid lagarne och ej göra proposition i en afgjord sak.

Josef Hansson sade: det lärer icke vara någons mening att rifva upp saken, utan allenast att jemka något dermed.

Svan androg: flere månader hafva förflutit med dispyter om sådane saker som icke på ringaste sätt röra eller åtminstone icke gagna ståndet, och huru afgjorde saker måge upprifvas. Saken om Nordencrantz och dess bok är för detta afgjord; kunnandes den som vill visa protokollets oriktighet och låta föra sitt yttrande till protokollet, då det sedan blir en särskilt sak emot sekreteraren. Emellertid som sådant nu mera ej kan ega rum sedan protokollet blifvit erkändt, så påstår jag att ståndets beslut bör stå fast och saken icke upprifvas.

Sven Håkansson: när saken om Nordencrantz var före, nödgades jag för åkommen opasslighet gå utur ståndet innan saken var slutad, och visste således icke huru densamma blef afgjord; men sedan jag nu fått höra protokollet finner jag att dermed lagl. tillgått, och således hvarken vill eller understår jag mig att dervid göra någon påminnelse, utan är fullel. nöjd med ståndets derutinnan fattade beslut: och ber för Jesu död skull att en och hvar af oss må under inbördes förtroende och enighet, utan all korruption och annan afsigt än blott rättvisan och fäderneslandets bästa lefva efter lagarne och efter yttersta vett och samvete skicka oss så, att det må lända riket, oss sjelfva och våra hemmavarande till gagn och nytta.

Lars Persson från Skaraborg utlät sig vara af enahanda mening med Sven Håkansson.

Anders Andersson från Stockholms län instämde äfven i lika yttrande.

Josef Hansson anförde: låt oss utan hetta tala om saken; låt den vara

afgjord; men som proposition ej blifvit justerad, så kunna vi ju i vänlighet komma öfverens och foga oss till Ridd. och adeln samt Borgarståndet; vi böra som redel. och ärl. folk öfverväga saken, att vi ej måge stöta ståndets rätt, som i annor händelse härvid kommer att lida.

Taleman förestälte att proposition både blifvit gjord och justerad, och att Josef Hansson ej borde ställa sådant i qvæstion.

Mårten Göransson från Gotland: jag är af den tanken, att som vi ej fått votera med sedlar, är slutet ogilt.

Sekreteraren förestälte att saken angående voteringssättet vore för detta afgjord, och kunde således derom ingen fråga vidare existera.

Taleman yttrade sig, att sedan målet om voteringssättet varit före i ståndet och efter pluralitetens mening blifvit afgjordt, kunde han ej finna huru detsamma nu mera kunde ställas in qvæstione; han förestälte och bad ståndet att för sin egen heder icke sätta sig emot lagarne, utan så härutinnan som allt öfrigit ställa sig till efterrättelse de beslut, som ståndet pröfvat rättvist att fatta.

Anders Nilsson från Vestmanland sade sig ej veta att saken om voteringssättet är afgjord, och begärde att Borgarståndets extr. prot. angående kommerserådet Nordencrantz måtte uppläsas.

Taleman förestälte vidare: att målet om voteringen vore efter pluralitetens mening afgjordt; och hvad Nordencrantz sak angår, så alldenstund ståndet flere gånger erkänt densamma vara afgjord och protesterat emot dess upprifvande; ty kunde Talemannen vid så fatte omständigheter ej samtycka till Anders Nilssons begäran derutinnan.

Jan Jansson sade: som Borgar- och Bondestånden ej utlåtit om någon viss deputation dit saken om Nordencrantz skulle förvisas; men Ridd. och adeln nämdt stora särskilda deputationen och således ingen expedition kan följa i anseende dertill att 2 stånd yttrat sig olika emot de andra 2:ne stånden, så förmente Jan Jansson, att det vore en omständighet hvarom nu borde ventileras och ståndet utlåta sig till hvilken deputation målet må remitteras.

Harald Jansson sade: Taleman är vald af ståndet och Sekreteraren både af detta stånd, af alla 4 ståndens talemän tillika: de äro således R. St. för sine göromål ansvarige. Jag beder att Taleman i stöd af lag, sitt embete understödjer det lagl. beslut ståndet en gång fattat i den nu så ofta omtalte Nordencrantz sak, och icke vidare tillåter att något derom må ventileras, mindre att saken i någon måtto må upprifvas; utan påstår att man måtte vara ifrån saken.

Härvid ropades af många, vi äro af samma tanka som Harald; låter oss vara skilde ifrån saken. Men Timander begärde att få tala.

Taleman sade till Timander: att om han hade något att anföra, som ej rörde det tillförene lagl. afgjorde mål, vore sådant honom icke betaget; men i annor händelse, och derest hans tanka vore att tala något uti berörde afgjorde mål, kunde Talemannen, emot ståndets mening och vilja, ej lemna bifall dertil.

Timander utlät sig häruppå med mycken häftighet och ifver: *skall Taleman befalla mig att tiga, emot lag, sådant tror jag icke vara honom tillåtit* [1].

---

[1] Utg. har tillåtit sig att kursivera såväl detta som ett följande yttrande af Timander, emedan, så vidt protokollet ger vid handen, desamma föranledde Timanders utvoterande ur ståndet. För älskare af partityranni och s. k. maulkorbgesetze torde dessa yttranden förtjena ett närmare skärskådande.

Talemannen anmälte: hurusom han icke allenast nu, utan äfven ofta tillförene blifvit af Timander bemött på ett ganska hårdt och eftertänkeligt sätt, i det att han angripit honom i sitt embete, och beskylt Taleman för oriktiga och olagl. beslut, och förestälte huruledes han långt ifrån att befalla Timander att tiga, allenast varnat och förestält honom, att om han ville tala uti något annat mål än det som en gång vore lagl. afgjort, sådant stode honom fritt, men att honom icke kunde tillåtas att omröra något uti en förut afgjord sak: allt sådant lemnade Taleman till ståndets eget rättsinta ompröfvande; och bad att ståndet ville taga honom i protektion och lemna honom det biträde som vederbör samt den värdighet och aktning som embetet kräfver, om han annars med fullkoml. nöje skall kunna detsamma och sin egen skyldighet fullgöra.

Häruppå ropade många på en gång: Taleman skall souteneras och den som på något sätt honom angriper straffas efter lagarne.

Lars Torbjörnsson utlät sig: som Timander på ett ganska oanständigt sätt angripit Taleman i embetet, med tillvitelse, som skulle Taleman befallt honom att tiga, hvilket likväl icke skett, utan Timander allenast blifvit varnad och förmant att ej tala uti en afgjord sak; och ståndet för detta beslutit att den, som på något sätt cederar taleman skall gå ut ur ståndet; så är min tanka att Timander genom förenämde sitt olagliga förhållande, och hvilken ofta förut angripit Talemannen med ohemula beskyllningar, gjort sig förlustig säte och stämma i ståndet.

Härvid ropades åter af många: vi böra bibehålla Taleman i sin rättmätiga heder och värdighet.

Josef Hansson sade: Gud bevare ifrån att icke Taleman skall souteneras; vi få likväl utan ifver och häftighet resonera om saken; vi böra på lika sätt hålla oss vid lagarne.

Talemannen gaf härpå tillkänna: det han nödgades beklaga, att han (af) en ståndets ledamot så blifvit bemött, som Timander nu nyligen och äfven ofta förut gjort: hemställandes tillika, att det under all den tid han haft den äran att vara ståndets taleman alltid satt sin heder deruti, att sakerna måtte blifva i den ordning som vederbör föredragne, och efter ståndets och pluralitetens tanka lagl. afgjorde, så att han ej behöfde frukta, att någon skulle kunna förebrå honom något fel derutinnan; men att han nu tvärt emot lag och billighet blifvit på ett eftertänkligt sätt angripen och tillvitt för ett sådant uppförande, som ej vore med det honom af ståndet uppdragne och anförtrodde embete enligit, sådant vore, hvaröfver Taleman nu vore föranlåten hos ståndet sig besvära; begärandes fördenskull under gråtande, att ståndet ville taga målet i ömsint öfvervägande och befordra honom till erhållande af satisfaktion för den af honom af Timander tillagde skymf och missfirmeliga tillvitelse, emedan han dessförinnan ej kunde befatta sig med sitt embete eller göra proposition i någon sak innan målet vore afgjordt och han till sin heder åter blifvit af ståndet restituerad.

Sekreteraren förestälte huru han med hjertelig oro och bekymmer funnit, att Taleman ofta blir i sitt embete angripen, huru så väl honom som Sekreteraren tillvites än den ena än den andra förbrytelsen, och att när så tillgår det vore svårt att vara Taleman och Sekreterare. Ibland bestrides här protokoller och deras riktighet, ibland åter vill man emot lag upprifva afgjorda saker, och när det ej går attackeras Taleman till sin heder och värdighet som nu af Timander. Ståndet lider härigenom till sitt eget anseende, hvarföre det

ock blir angeläget att ståndet protegerar sin Taleman; och som han begärt ståndets försvar och att Timanders förhållande måtte beifras, och att han derförinnan ej kunde göra sitt embete: så hemstälde Sekreteraren om icke Timander må taga afträde till dess ståndet sig angående honom utlåtit.

Timander utlät sig, *att han ej angripit eller missfirmat Taleman, utan allenast förestält, att Timander ej kunde nekas tala i saken.*

Svan androg: som Taleman förklarat sig icke kunna göra någon proposition innan ståndet utlåtit sig öfver den af Timander emot Taleman gjorde tillvitelse, och det icke lärer finnas någon i ståndet som ej är af den tankan att Taleman och Sekreteraren böra souteneras vid deras heder och värdighet; så är min mening att ståndet genast må taga detta mål till afgörande, och att Timander bör gå ut medan ståndet härom öfverlägger.

Lars Torbjörnsson: sade sig vara af lika tanka med Svan, och att Timander emellertid borde taga afträde.

Uti sistnämde yttrande instämde äfven Mats Matsson ifrån Nerike.

Olof Larsson från sistnämde län: lagarne böra hållas, den som är deremot och ej hedrar Taleman, utan talar emot pluraliteten bör anses efter lagarne.

Svan androg vidare: som lagarne stadga att den som gör deremot bör efter lagarne anses, och Timander på ett eftertänkligt (sätt?) angripit Taleman, så att ståndet funnit sig föranlåtet att taga honom i protektion; så är jag äfven af den tanken att Timander bör taga afträde, till dess ståndet resolverat öfver målet huru den af Timander Taleman tillagde beskyllning bör anses.

Lars Torbjörnsson anmälte härvid: jag har med mycken oro måst erfara, huruledes ståndet den ene tiden och månaden efter den andra blifvit uppehållet med disputer om hvarjehanda saker, hvarigenom ståndet klagan värdt blifvit uti dess angelägenheter uppehållet och hindradt, hvartill än den ene än den andre men i synnerhet Timander i det mesta bidragit; och ehuru han flere gånger blifvit åtvarnad att dermed upphöra, han likväl icke velat rätta sig derefter utan likafullt derutinnan fortfarit, så att han till slut angripit Taleman med otidige och skymflige utlåtelser; allt derföre är min tanka, att Timander må vara utur ståndet, till dess ståndet delibererat huru dess förseelse bör anses.

Svan tillade dess förre utlåtande, att det vore önskeligt om slike orolige hufvuden kunde en gång förmås till enighet med ståndet, på det sakerne måtte komma i mera skick och ordning.

Sekreteraren förestälte: att sedan saken numera kommit så långt, att det påstås att Timander skall gå ut till dess ståndet yttrat sig öfver honom; så emedan det är Sekreterarens skyldighet att icke allenast hos ståndet föreställa saken rörande Talemannens restitution till sin förra värdighet och heder, utan ock att denne omständighet å vederbörlig ort anmäla, i fall han här ej finge den satisfaktion honom tillkommer; ty hemstälte Sekreteraren än vidare om icke Timander skall gå ut till dess ståndet afgjort detta mål? Häruppå ropades af många, att Timander bör gå ut, medan ståndet ventilerar om saken.

Josef Hansson sade: jag är icke deremot att ju Taleman bör souteneras, men jag ser dock ej att den af Timander brukade utlåtelse är så missfirmelig, att han derföre skall böra gå ut.

Mats Matsson från Nerike förmälte härvid: det bedröfvar mig att höra

vår gamle och hederlige Taleman med tårar i ögonen bedja ståndet om beskydd; det vore obilligt att neka honom en tillbörl. satisfaktion.

Taleman utlät sig: vill ståndet att jag längre skall vara deras Taleman, så beder jag att ståndet afgör saken, emedan jag dessförinnan ej kan befatta mig med mitt embete.

Lars Torbjörnsson sade: Timander bör taga afträde, medan ståndet härom ventilerar.

Sekreteraren frågade om det vore ståndets mening att Timander skall taga afträde till dess ståndet utlåtit sig om detta mål? svarades både ja och nej.

Svan androg: att ståndet för en tid sedan afvist en dess ledamot för någon dess förseelse emot Taleman och Sekreteraren i Stora deputationen till dess ståndet fann för godt att honom i ståndet åter intaga; på lika grund förmente Svan att Timander äfvenledes borde afträda.

Sekreteraren frågade vidare hurudan ståndets mening vore: då Timander utlät sig: Sekreteraren har intet att befalla.

Sekreteraren förestälte Timander, att han allenast fullgjorde sin skyldighet lämpad efter ståndets mening, och att äfven denna utlåtelse vore vanvördelig.

Erik Andersson från Giörkhyttan: det lärer förmodeligen ingen gifvas som ej vill soutenera Taleman och erkänna honom för ståndets förman; låt Timander bedja om förlåtelse och få åtvarning att ej vidare så skicka sig.

Sekreteraren anförde: att som qvæstion härom uppkommit, så borde den ock nu afgöras; hvarvid som det ropades på votering, så frågade Sekreteraren: är det ståndets mening att om saken skall voteras, hvartill svarades ja.

Vidare förestälde Sekreteraren: får jag göra proposition? och emedan dertill äfven öfverallt svarades ja; ty gjorde Sekreteraren till ståndet följande proposition: *den som vill att Timander skall taga afträde utur ståndet så länge och intill dess målet angående dess emot Talemannen brukade anstöteliga utlåtelse blir afgjord, säger ja; men den som det icke vill, säger nej.*

Och som vid föregående proposition icke något var att påminna, så begyntes voteringen och uppropades ståndets ledamöter efter länen, begynnandes på Upland; härvid utlät sig Josef Hansson, att Timander godvilligt kunde gå ut, hvilket Timander äfven gjorde och afträdde i kansliet.

Sedan kontinuerades med voteringen, och yttrade sig ståndets ledamöter öfver ofvanb:de proposition på följande sätt nämligen:[1]

— — — — — — — — — — — — — — — —

Efter fulländad votering medelst 2:ne upprop, och sedan rösterna både för ja och nej blifvit uppräknade, befans att pluraliteten, som bifallit, det Timander bör vara utur ståndet intill dess saken angående de af honom emot Taleman brukade missfirmeliga utlåtelser blifvit i ståndet afgjord, var 83 ja emot 2:ne nej.

Häruppå förestälte Taleman, att som målet på förenämde sätt vore igenom pluraliteten afgjort, och Timander således i följe deraf kommer att vara ute ur ståndet medan ståndet öfverlägger sjelfva saken eller huru Timanders förseelse bör anses; så hemstälde Taleman om ståndet ville i dag företaga det-

[1] Voteringsprotokollet, som innefattar ett uppräknande af alla ståndets ledamöter och deras röster, har utg. ansett sig kunna utesluta. Af detsamma framgår, att 46 af ståndets ledamöter voro frånvarande och att 8 afhöllo sig från omröstningen dels emedan Timander redan aflägsnat sig och dels emedan de ville votera med (slutna) sedlar.

samma eller vänta dermed till en annan gång; för sin del såge han helst att med målet lemnades något anstånd, då han emellertid kunde få tillfälle att härom med Timander närmare tala.

Sekreteraren anmälte härvid, att han funne bäst om ståndet skulle behaga vänta med sakens afgörande till en annan gång, på det Taleman emellertid kunde få tala vid Timander, och ståndet i så beskaffad omständighet ej nu förut besväras med detta mål.

Josef Hansson utlät sig: saken skall i dag afgöras, emedan man i annor händelse ej är säker huru länge man får vara qvar i ståndet; på sådant sätt och när jag ser att här går så till, är jag nöjd att nu rent begära afsked ifrån ståndet och resa min väg hem.

Taleman yttrade sig härvid: att han förmodade, det ståndet ej lärer vägra honom en så billig begäran, om något anstånd med saken, emedan honom och Timander derigenom lemnades tillfälle att med hvarannan angående förenämde mål (öfverenskomma[1]); och således frågade Taleman: om icke ståndet skulle vilja dertill samtycka; hvartill af en stor del svarades ja, med tilläggning, att saken en annan gång och sedan samtal emellan Taleman och Timander föregått, kunde företagas.

Josef Hansson utlät sig vidare: låtom oss besinna vår och ståndets heder, och ej vara emot rättvisan; saken kan ju i dag afgöras.

Svan utlät sig: jag ser icke hvarför det begärte anståndet skall nekas Talemannen, emedan det förnäml. tyckes syfta på förening Taleman och Timander emellan, hvarvid jag ej finner, att någon påminnelse skäligen bör göras; och fördenskull bifaller, att saken vid så beskaffade omständigheter må lemnas till en annan gång; och hvad Josef Hanssons yttrande, det han är nöjd att begära afsked ifrån ståndet angår, bifaller jag äfven att detsamma må honom meddelas.

Mats Matsson från Nerike sade: hvad Timander angår, kan jag väl icke neka det han i början af riksdagen fört sig beskedeligen, men att han nu på en tid, af hvad orsak är mig obekant, blifvit kär i sina egna idéer och på så många till honom skedde föreställningar och åtvarningar icke velat gå ifrån sin en gång fattade föresats, utan väcka stridigheter i alla saker; men derhos finner jag, att sedan ståndet nu afgjort det Timander skall blifva utur ståndet till dess saken angående honom blifvit afgjord, den skäliga begäran ej kan nekas Talemannen att få anstånd med saken, till att om möjeligt är i vänlighet öfverenskomma med Timander, helst jag, om saken än i dag skulle företagas, ej kan vara af annan tanka, än att Timander igenom sin förseelse gjort sig förlustig säte och stämma i ståndet.

Häruppå, och såsom det af åtskillige yrkades, att man vore från saken och att få proposition; så frågade Talemannen om han finge göra proposition, hvartill svarades ja.

Och proponerade fördenskull Talemannen: är det ståndets mening, att med saken angående Timander skall hafvas anstånd så länge och intill dess han med Talemannen fått samtala och öfverenskomma, och målet derefter afgöras; hvartill öfverallt svarades ja.

Talemannen förestälde, om han nu finge föredraga andra mål till afgörande, hvilket bifölls.

---

[1] Ordet är i protokollet öfverstruket.

Och begärte Jan Jansson från Nerike att Borgarståndets extr. prot. angående kommersrådet Nordencrantz måtte uppläsas.

Sekreteraren yttrade sig: att sådant icke vore af nöden, emedan saken om Nordencrantz för detta blifvit lagl. afgjord; och således ingen qvæstion derom nu mera kunna uppkomma eller emot lag ega rum.

Och som det jemväl af mesta delen påstods, att man vore från den saken, och att andra mål borde företagas, så anmälte Sekreteraren att löparen till Sekreta Utskottets extractum protocolli af d. 2 Maj sistl., ang:de husar regementet etc. — — — — Hvarefter ståndet skildes åt kl. ½ till tu.

År 1761 den 13 Juli trädde ståndet tillsammans in pleno kl. 9 och hölt bön.

Som det fants, att Timander, hvilken sista pleno beslutit skulle, för dess emot Talemannen brukade missfirmeliga utlåtelse, taga afträde utur ståndet, till dess ståndet afgjort samma mål, nu vore inne i ståndet, så förestälde Talemannen Timander, som satt på en bänk, att han till följe af ståndets yttrande och beslut sista plenidag ej vore berättigad att vara inne i ståndet, eller bevista dess öfverläggning, förr än målet rörande dess ofvanb:de förhållande vore afgjordt; tillsäjandes således Talemannen honom, att respektera ståndets beslut, och ej vidare sätta sig deremot, samt följakteligen taga afträde.

Timander yttrade sig: att han af ståndsledamöter blifvit underrättad att ståndets ofvanberörde slut ej vore annat än att han endast skulle blifva utur ståndet medan om målet ventilerades, hvartill han jemväl trott sig ega så mycket större hopp, som han icke kunde finna dess meranämde utlåtelse vara så förgriplig, att han derföre längre borde vara utestängd ifrån ståndets samfund.

Talemannen underrättade häruppå Timander om hvad lagarne i sådane fall, som detta är, stadga, och hvad ansvar den underkastar sig som sätter sig deremot och kränker ett helt stånds beslut; åtvarnandes honom derhos, att ställa sig ståndets resolution till efterlefnad; men Timander påstod icke desto mindre att få blifva inne i ståndet.

Per Jansson ifrån Vesternorrland utlät sig härvid: att han icke fattat annat begrepp om ståndets yttrande i sista pleno, rörande Timander, än att han allenast skulle blifva utur ståndet, så länge som angående det då emot honom anmälte mål öfverlades, eller ock till nästa plenum; i följe hvaraf Per Jansson förmente att målet nu kunde afgöras.

Sekreteraren androg: att han vid detta tillfälle ej kunde underlåta, att efter sin embetes skyldighet erinra, hvad äfventyr den ställer sig uti, som söker att kränka ett stånds rättigheter, och sätter sig emot ett lagligt beslut; han vore derföre föranlåten att härom underrätta så väl Timander som Per Jansson, med åtvarning, att taga sig för sådant till vara, och med tillbörlig vördnad och aktning åtlyda, hvad ståndet i förenämde omständighet ang:de Timander beslutit.

Svan anförde: att han för sin del ansåg Timander vara på dubbelt sätt brottslig, först i det han gripit Taleman an i embetet med missfirmel. utlåtelser, hvarföre ståndet varit nödsakadt att derutinnan på ofvanberörde sätt sig utlåta, och sedan att Timander nu uppenbarligen opponerat sig emot samma beslut, och således vore Svan af den tankan, att Timander genast bör afträda eller i annor händelse efter lagarne anses.

Sekreteraren gjorde häruppå, med ståndets bifall, Timander den fråga: Om han efter ståndets sista plenidag fattade beslut godvilligt ville taga afträde eller sätta sig deremot.

Timander yttrade sig häruppå, att han väl ville taga afträde; men begärte tillika, att målet angående honom nu måtte företagas och afgöras, på det han må kunna rätta sig derefter, och få veta, om han af ståndet anses för en ovärdig ledamot eller ej.

Taleman underrättade Timander: att sådant vore en sak, hvarom sedermera kommer att ventileras; men att Timander emellertid nu genast borde afträda.

Lars Torbjörnsson utlät sig: det honom förekomme besynnerligit, att, sedan ståndet med en så stor pluralitet afgjort saken angående Timander, han likväl sådant oaktadt vågat att sätta sig deremot; för öfrigt bad Lars Torbjörnsson att ståndet för all ting måtte vara mån om dess heder och aktning, utan interruption, och att tillika vidtaga sådane medel och utvägar hvarigenom slike olaglige och högst straffbara försök nu och för framtiden måge hämmas och utur vägen rödjas.

Mats Matsson ifrån Nerike sade sig härutinnan till alla (delar) instämma med Lars Torbjörnssons förenämde yttrande.

Harald Jansson förklarade sig jemväl vara af enahanda tanka med Lars Torbjörnsson, nämligen att Timander borde taga afträde så länge och intill dess ståndet afgjort målet rörande Timanders meranämde förhållande emot Talemannen.

Jan Jansson från Nerike androg: att han hyste all högaktning för ståndet och vördar dess beslut; likväl sade han sig ej kunna förbigå att anmäla, det han ej fattat proposition i sista pleno rörande Timander annorlunda, än att han ellenast skulle taga afträde, medan ståndet ventilerade om den då förevarande qvæstion angående dess utlåtelser emot Talemannen, eller så länge saken emellan honom och Talemannen vore oafgjord.

Taleman yttrade sig härvid: att han ej hade någon sak, hvarom ståndet behöft ventilera, utan vore sådant endast rörande Timander och dess oanständige förhållande emot Taleman.

Icke dess mindre förmente Jan Jansson, att målet äfven rörde Talemannen, och sål. trodde, att Timander nu mera äfven vore berättigad att sitta i ståndet, emedan Taleman efter Jan Janssons tanka vore äfven delaktig i saken och den ena ej borde afträda mera än den andra.

Sekreteraren erinrade härvid: att han för sin del ej dristade styrka ståndet att ändra sitt en gång tagna beslut, i följe hvaraf Timander jemväl genast borde afträda; yttrandes sig derhos, att hvarken han eller Talemannen kunde företaga några andre till ståndets afgörande hörande mål, innan Timander tagit afträde och ståndets beslut sålunda gått i verkställighet; *hvarpå Timander änteligen gick ut.*

Och anförde Lars Torbjörnsson derefter: att som Timander icke allenast på förenämde sätt vågat att sätta sig emot ståndets sistl. plenidag tagne beslut, utan ock dessutom i flere månader med diskurser, under hvarjehanda förevändningar sökt upprifva åtskilliga i ståndet lagl. afgjorde mål, hindrat ståndet uti andre dess angelägne öfverläggningar, med mera, så vore hans tanka, att utur ståndets protokoller må utdragas alla de omständigheter, som röra Timanders ofvanb:de förhållande, så att ståndet deraf må kunna inhemta rätta sammanhanget af alltsammans och finna, huruvida Timander i större eller

mindre mån gjort sig skyldig till den uti ståndet vedertagne och faststälte lagar utsatte rättelse.

Sekreteraren förestälte jemväl, att det ej vore värdigt för ståndet att tillåta, det ståndets beslut må i någor måtto ändras; helst som Timander så ganska oförsynt och uppenbarligen satt sig deremot, och sålunda opponerat sig emot ett helt stånd.

Josef Hansson utlät sig: att ståndet med enighet och samdrägt, såsom för ett stånd tillbörligt, måtte härom öfverlägga, helst han ej tviflade att ju den ene tänker så rätt och väl som den andre; han kunde för sin del ej finna att Timander i så hög grad gjort sig brottslig, som nu emot honom velat påstås, emedan (han) sista plenidag godvilligt gått utur ståndet, och jemväl i dag på erhållen föreställning rättat sig derutinnan efter ståndets behag.

Talemannen anmälte: att som detta stånd eger samma rättighet inom sig, som någotdera af de andra stånden, att fästa sitt beslut på pluralitet, som sedan bör anses för lag, hvaremot ingen är tillåtit att sig opponera, utan att bryta lag, i hvilken händelse han ej kan eller bör undgå laga rättelse och näpst; så emedan lagen är det band, som håller hela vår sammansättning oskiljaktigt tillsammans, så att allt går i sin rätta ordning, och följaktligen bör af hvar rättsint man hållas helig och vid sin fulla kraft bibehållas, i det den laglydige njuter beskydd emot vrångvisan, då deremot den brottslige befordras till behörig korrektion; ty vore Talemannen föranlåten sådant allt till ståndets ompröfvande hemställa, i den säkra förmodan det ståndet icke mindre nu, än alltid tillförene lärer i akt taga dess heder och värdighet, och ej tillåter, att något emot lag och ståndets beslut må försökas.

Sekreteraren förestälte härvid: att så mycket det å ena sidan gladde honom att han hade tillfälle tjena detta ärade stånd; äfvenså mycket ömmade honom, å den andra, att han måste se sin och ståndets heder och kredit på hvarjehanda sätt angripas, och af några oroliga hufvuden i ståndet sättas i yttersta äfventyr: han bad fördenskull, att ståndet ville vara ömt derom, att enighet i ståndet må bibehållas, lagarne hållas, lagbrott straffas, och rättvisan utan afseende på personer eller omständigheter vederbörligen handhafvas.

Häruppå ropades af många på en gång, att man nu mera vore ifrån saken, och att Taleman ville göra proposition; och alldenstund det uppå skedd föreställning af Talemannen om han finge göra proposition öfverallt svarades ja; så proponerade Taleman:

Förblifver ståndet vid det i sista pleno fattade beslut att Timander skall afhålla sig ifrån ståndets öfverläggningar till dess saken angående honom blifver sluteligen afgjord, [samt att till den änden utur protokollerne skall dragas huru Timanders förhållande vid flere tillfällen här i ståndet varit, till ståndets vidare ompröfvande][1]; hvilket jemväl med enhälligt ja besvarades.

Hvarefter ståndet företog sig andra mål till afgörande. — — — — —

20 Juli 1761.

Dernäst justerades protokollerne under d. 10 och 13 i denna månad; och gjorde Josef Hansson dervid den erinran, att hans mening icke varit, att begära alldeles afsked ur ståndet, utan allenast tillstånd att för någon ange-

[1] Såsom ganska betecknande för den dåvarande situationen må anmärkas, att det inom [ ] anförda tillägget blifvit senare tillskrifvet.

lägenhet göra en resa; hvilken omständighet likväl sedermera blifvit afhulpen och den omförmälte resans nödvändighet försvunnit.

Jan Jansson ifrån Nerike yttrade sig jemväl: att hans mening ej varit, att Taleman såsom delaktig i saken angående Timander, borde gå ut, emedan den sistnämde då redan var ute; men Sekreteraren androg, att be:de utlåtelse varit sådan som den i protokollet finnes intagen, och att Jan Jansson fällt densamma medan Timander ännu var inne i ståndet, hvilket jemväl af åtskillige besannades, och äfven intogs af protokollet, som förmäler, att Timander strax efter sedan Jan Jansson på förb:de sätt sig yttrat, änteligen gått ut.

Häruppå anmäldes, att 10 deputerade ifrån högl. Ridderskapet och adeln

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sekreteraren androg, att han efter ståndets befallning låtit utur protokollerne utdraga de omständigheter, som angå *Timanders förhållande i ståndet* vid flere tillfällen, och som visa det han icke allenast sökt upprifva ståndets beslut i hvarjehanda saker, hvarigenom hinder i målens afgörande förorsakats, utan ock att han på missfirmeligt sätt angripit Taleman i dess embete med mera, hemställande fördenskull Sekreteraren, om han nu finge uppläsa berörde af honom författade anmärkningar, hvilket bifölls;

Men härunder berättades att 8 deputerade från Borgarståndet voro i förmaket, hvilka begärt företräde; — — — — afträdde deputerade.

Sekreteraren gjorde häruppå en omständelig relation, ang:de den här ofvantill omförmälte sak rörande Timander, och frågade, om ståndet ville tillåta honom att kontinuera med uppläsandet af de utur protokollerne extraderade omständigheter; men som det af en stor del i ståndet, som på en gång talte ropades, att det ej vore af nöden, sedan af de både förut och äfven i dag justerade protokoller funnits, att Timander på hvarjehanda sätt gjort sig ståndets förtroende ovärdig, så upphördes med läsandet deraf; och yttrade sig Sekreteraren: att så nöjd och villig han vore att efter yttersta förmågo tjena ståndet, äfven så tungt blefve för honom, att derutinnan fullgöra sin önskan om icke ståndet sjelf ville skydda och bevara sin heder; i sådant fall vore den att beklaga, som på det sättet skulle vara Taleman eller Sekreterare i ståndet, och med suckan nödgas göra sitt embete.

Härvid utlät sig Svan: Riksdagsordningen, så väl som ståndets vid riksdagens början vedertagne och faststälte lagar förmå tydeligen huru den bör anses, som dristar att sätta sig upp emot ett helt stånd; näml. att en sådan bör mista säte och stämma i ståndet. Timander har icke allenast på ett utan mångfaldiga sätt brutit mot lagarne, i det han nu på ett, nu på annat sätt sökt upprifva ståndets beslut, endast i afsigt, att hindra angelägne måls afslutande, och att uppväcka misshällighet ståndets ledamöter emellan, och sätta ståndet uti inaktivitet, samt änteligen understått sig att angripa Taleman i embetet med vanvördel. utlåtelser; min tanka är således den, att Timander oemotsäjeligen gjort sig förlustig säte och stämma i ståndet.

Lars Torbjörnsson anförde: jag förenar mig så mycket mera med Svans andragande, som Timander nu i 3:ne månaders tid hindrat och uppehållit ståndet uti många vigtiga och angelägna sakers afgörande, till både rikets, våre egne och våre hemmavarandes förmån, och till slut öfverfallit ståndets Taleman och Sekreteraren med oanständige utlåtelser; jag håller alltså före att Timander bör mista säte och stämma i ståndet vid denne riksdag.

Härunder anmältes att 8 deputerade ifrån Presteståndet begärt företräde; som beviljades; — — — —

Deputerade afträdde, och företog sig åter ståndet det här ofvantill omförmälte mål rörande *Timander;* och androg

Harald Jansson: att som Timander ifrån början af riksdagen, men i synnerhet nu på en tid förorsakat mycket(?) i ståndet och på hvarjehanda sätt sökt upprifva mål som i ståndet blifvit lagl. afgjorde, och dessutom icke allenast angripit Taleman med missfirmel. utlåtelser i embetet, utan äfven tvärt emot ståndets sedermera tagne beslut sökt tränga sig in i ståndet; så är min tanka, att Timander bör förklaras förlustig säte och stämma i ståndet; helst ståndet i annor händelse med allt skäl kunde af honom och flere dylike oroliga hufvuden hafva en långt större olägenhet.

Häruppå begärte åtskillige att Sekreteraren måtte uppsätta det slut, som i anledning af hvad i målet blifvit diskuterat, kunde för ståndet uppläsas, hvilket Sekreteraren gjorde, och derefter uppläste detsamma, af följande innehåll:

»Som *Israel Larsson Timander* vid flere tillfällen icke allenast sökt upprifva ståndets i förehafde mål en gång tagne beslut, hvarigenom han åstadkommit mycken oro, samt lagt hinder i vägen vid andre riksdagsärenders företagande och afgörande; utan ock på ett vanvördeligt och oanständigt sätt angripit ståndets Taleman i dess embete, samt till öfverflöd vågat sätta sig emot ståndets beslut, med mera; alltså pröfvade ståndet att, i anseende till ett sådant Timanders olagl. förhållande, förklara honom förlustig dess säte och stämma i Bondeståndet vid denna riksdag.»

Taleman förestälte om ståndet bifölle hvad sålunda uppläst blifvit, hvartill öfverallt svarades ja. Justerat d. 3 Aug. 1761.

29 Juli 1761.

Anmälte Sekreteraren, att han i dag af Jan Jansson från Nerike emottagit ett memorial, underskrifvet af för detta riksdagsfullmäktigen Israel Timander; förmälandes Sekreteraren derjemte, att han till följe af ståndets tillförene faststälte beslut, det alla memorialer, som af private personer till ståndet ingifvas, böra af Talemannen genomläsas, innan de i ståndet föredragas, borde detsamma till Talemannen öfverlemna; hvarpå det jemväl af Talemannen emottogs.

31 Juli 1761.

Sedan gaf Taleman tillkänna, att han i anledning af ståndets för detta faststälte beslut, genomläsit det af för detta riksdagsfullmäktigen Israel Larsson Timander till ståndet ingifne memorial, hemställandes om han nu finge detsamma hos ståndet föredraga; och som ståndet dertill samtyckte, så upplästes berörde memorial, dateradt d. 29 i denna månad, hvaruti han anhåller om ståndets extractum protocolli så väl öfver det beslut ståndet tagit om hans uteslutande, som ock af det utdrag Timander skall hört vara gjort utur Protokollerne om alla de förseelser han hela tiden bortåt i ståndet skall begått; samt bevis huru han vårdat sine hemmavarandes angelägenheter vid denne riksdag. Häröfver resolverades: att det begärte utdraget ej kan emot riksdagsordningen Timander beviljas; men att han genom utdrag af protokollet skulle undfå bevis deröfver, att han blifvit förklarad dess säte och stämma förlustig.

Det åberopade stadgandet i 1723 års riksdagsordning, § 22, innehåller: — — »Så skola inga vid riksdagarne hållne protokoller, hvarken uti stånden, eller uti hvart stånd, eller uti Sekrete utskottet, eller uti deputationerne, af någon, eho det vara må, utfordras, eller till någon utlevereras, utan böra de å sina orter uti godt och säkert förvar hållas.» Samma föreskrift återfinnes äfven i 48 § af 1720 års regeringsform. Kunde sålunda de maktegande i Bondeståndet vägra Timander, att erhålla utdrag »ur protokollerne om alla de förseelser han hela tiden bortåt i ståndet skall begått», så egde de lika liten eller ingen rätt att genom utdrag *af samma protokoll* meddela honom bevis deröfver, »att han blifvit förklarad dess säte och stämma förlustig» i ståndet, så mycket mera, som uteslutningsåtgärden var en sjelftagen rättighet, utan något stöd af riksdagsordning eller regeringsform. Och såsom en ytterligare belysning af vederbörandes tillvägagående må äfven antecknas, att någon anmälan till den regerande myndigheten om Timanders uteslutande icke egde rum, hvadan icke heller valkretsen bereddes tillfälle att insätta annat ombud i Timanders ställe, ehuru riksdagen först under det följande året upplöstes.

Ehuru icke egentligen hörande till föreliggande ämnen, må dock här, såsom en kuriositet, anföras följande, från den ifrågavarande partitidens dagar sig härledande handskrifna anteckningar i ett af riksdagsbibliotekets exemplar af 1720 års regeringsform, så lydande:

»*Sex fuerunt sunt et erunt causa malorum in Svecia.* Sex ting hafva varit, äro och lära blifva orsakerna till allt ondt i Sverige.

1. *Contemtus legum.* Att ingen håller hand öfver rätt och lag.
2. *Proprium commodum.* Egennyttighet.
3. *Invidia.* Missundsamhet.
4. *Nimius favor in exteros.* Allt för stort medhåll för utländingar, att de dragas in i landet, våra till förfång uti tjenster.
5. *Patinax odium in suos.* Ett oaflåtligt hat till sina egne.
6. *Novarum rerum cupido.* Nyfikenhet eller förvetenhet att apa efter nytt i seder och kläder.»

Anteckningar om Ramsbergs församling vid tiden för dess bildande år 1589.

Den som bergsvetenskapsman, genealog och forskare bekante titulärlandshöfdingen m. m. friherre DANIEL TILAS berättar, i sin dagbok öfver dåvarande kronprinsen, sedermera konung Gustaf III:s historiskt ryktbara resa genom bergslagerna i September 1768 [1], angående tillkomsten af denna socken och bergslag följande:

»Hela *Ramsbergs socken* var ej ännu till på 1540-talet. Alltsammans lydde då under Fellingsbro socken och den trakten, som nu ligger kring kyrkan, och är en stor bygd, var då en pur ödesmark, och på lika sätt var det nästan beskaffadt med de öfrige bygderne inom denna socknen, att der då voro allenast små torp och nästen. Vid den tiden eller 1547 kom hit upp en tysk vid namn *Ambrus Markusson Keijser,* och hade par andre sine landsmän, *Seppenfelt* kallade, med sig, som lade an först masugn och sedan hammarsmide der nu Ramshyttan ligger; tog upp hemman af ris och rot, och sedan med kon. Johans tillstånd bygde kyrkan och fick socken för sig sjelft afskilder. Ifrån denne Ambrus Keijser, som dog en man något öfver 100 år gammal, härstammar en vidlyftig bergsmansslägt, hvilke på manslinien nu för tiden kallas *Ramberger,* och äro få byar eller gårdar i socknen, der icke någon af Keijsers afkomma finnes; så att man med ovedersägliga skäl kan bevisa, både att Keijser med sine barn och mågar Seppenfeltar peuplerat denna socknen, som ock all möda ändå varit fåfäng för honom, om han ej haft bergsbruk att fundera sin uppodling uppå.»

I samma ämne berättar kronofogden MOZELIUS i sin år 1791 tryckta beskrifning öfver Nora och Lindes bergslagers fögderi:

»I forntiden har drygaste delen af den trakten, som utgör Ramsbergs socken, legat till Lindes landsförsamling, och den mindre till Fellingsbro [2]. Men i anseende till den långa väg denna ortens inbyggare haft till desse socknekyrkor, har konung Gustaf I redan under sin regering här förordnat ett särskildt prestgäll, som konung Johan III sedan stadfäst, hvarefter

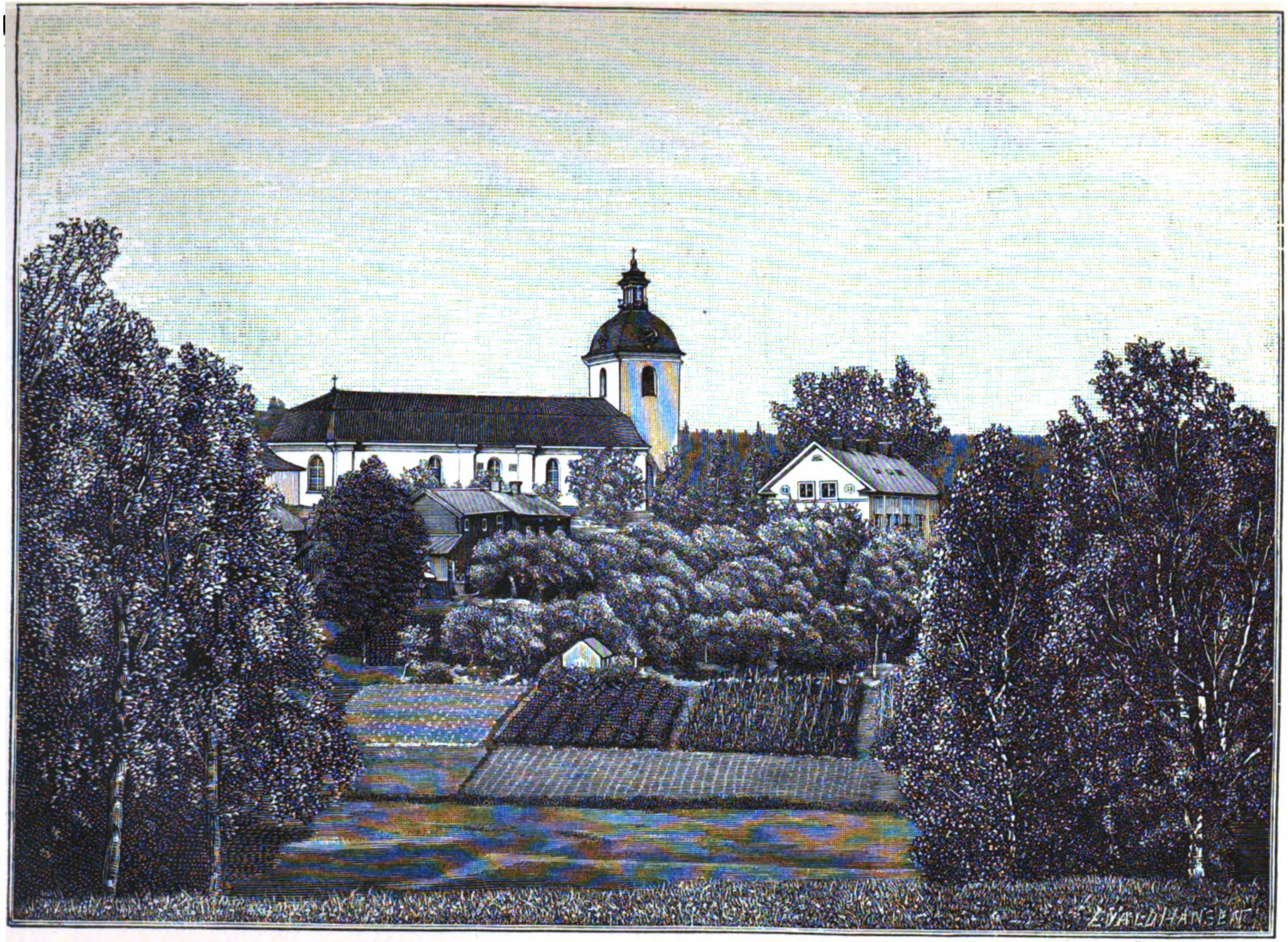
En kyrka år 1589 blifvit anlagd $2^3/_8$ mil i nord från Lindes stad vid vägen, som ligger derifrån genom denna socken. Samma lilla träkyrka, som en tysk vid namn *Ambros Markusson* bygdt, sedan han förut, eller år 1547 anlagdt Ramshyttan [3], har blifvit ombygd 1673.

---

[1] Handskrift i kungl. biblioteket.

[2] Den mindre delen består af Gammelbo säteri, 2 mantal och $3^1/_2$ derunder lydande frälsehemman, samt Grimsö $^1/_2$ skatte. — Anm. af MOZELIUS.

[3] »Härom har man läst en målad anteckning på väggen i sakristian till den år 1673 ombygde kyrkan, som herr prosten WESTÉN behagat mig vid handen gifva. Uti direkt.

Ramsberg.

Det här ofvan åberopade privilegium till ett särskildt prestgäll, har konung Karl IX sedermera, genom bref af d. 18 Mars 1606. ej allenast bekräftat, utan ock tillagdt kyrkoherden vid denna församling tolf tunnor spannemål till underhåll af kronotionden; hvilket allt konung Gustaf Adolf medelst bref af d. 17 December 1613 konfirmerat, med åberopande af konung Gustafs privilegium.

Om grunden till socknens namn har jag väl icke kunnat erhålla någon tillförlitelig underrättelse; men anledningen dertill synes dock varit den, att sedan Ramshytteby och hytta blifvit anlagd nära vid lilla sjön *Ramen*, samt deraf kallad Ramshyttan, och kyrkan sedermera bygd nära der intill; så har socknen förmodligen af denna grund och i anseende till här omkring varande bergshöjder fått namn af *Ramsberg.*»

Efter meddelande af hvad dessa häfdatecknare sålunda haft att anföra om socknens äldsta öden, må det tillåtas att ur samtida, ännu bevarade handlingar meddela några anteckningar derom, hvilka, änskönt de icke i allo öfverensstämma med ofvan anförda uppgifter, likväl i vissa fall bekräfta desamma och för öfrigt torde vara egnade att närmare belysa en del omständigheter rörande tillkomsten af Ramsbergs församling.

Af de hyttor och byar, som fordom tillhört Lindes församling men som genom 1589 års bref och derå meddelade bekräftelser blifvit förlagda till Ramsberg, äro *Löa*, östra och vestra, Öfre och Nedre hyttan på *Kårberget,* dit äfven *Håkansboda* då räknades, samt *Resta* och *Osarhyttan* uppräknade i 1539 och 1540 års mantals- och skattelängder, de äldsta som finnas bevarade. *Ramshyttan* deremot återfinnes först i 1547 års jordebok, med anteckning att denna hytta blifvit skattlagd samma år till 8 hundr. osmundsjern, motsvarande 3 skepp. 4 lisp. (= 64 L*tt*) tackjern, hvilken skatt, tillika med »9½ fora 1 fyllefat» kol, utgjordes af egaren eller innehafvaren, benämd *»Sorbo Jacop»*, hvilken, på grund af denna sin benämning, torde få antagas varit bördig från Sorbo, nuvarande Sorby i Björskogs socken af Vestmanland. Samma anteckningar upprepas äfven i 1548 års jordebok, men 1549 och nästföljande år är Ramshyttan delad mellan 6 egare sålunda:

»Gorlenge Jöns»	med en	bergsskatt af	16 L*tt*,
»Mester Jören».............	»	»	13 »
»Lasse Smidh»	»	»	8 »
»Erick Ingelsson»	»	»	10 »
»Oloff Tuillingh»	»	»	5 »
»Erick Jåpsson»	»	»	12 »
		Summa	64 L*tt*.

Samtidigt med nyssomförmälda skattläggning af Ramshyttan, utfärdades kon. Gustafs öppna bref, dat. Stockholm 20 April 1547, hvarigenom konungen hade undt och efterlåtit »denne vår tro undersåte mäster *Jöran*

GRAUS Vestm. beskr. in not. p. 31 nämnes väl ett litet kapell, som här redan år 1487 skall blifvit inrättadt; men derom har jag ej kunnat få någon vidare underrättelse», anmärker MOZELIUS. Angående det af GRAUS uppgifna årtalet torde detta vara en missskrifning antingen för 1547, hvilket år Ramshyttan skattlades, eller ock för 1587, då den år 1673 ombygda kyrkan ursprungligen torde ha blifvit uppförd. Man kan nämligen af fundationsbrefvet finna att kyrka eller kapell redan funnits bygdt, när kon. Johan år 1589 bildade den nya socknen. *Utg:s anm.*

Byssegjutare, att han må köpa den halfpart uti '*Ramsahytte*' uppå Lindesberg, som vår undersåte Olof Mårtensson tillförene egt hafver, och nu honom lagligen upplåta vill; dock med så skäl och förord, att han af samma hytta skall gifva den ränta och rättighet, som der årligen afgå pläger, så att samme brukning må och skall vara oss och kronan till godo och gagn». Men redan ett halft år senare eller 13 Oktober, skref konungen till fogden Nils Tulesson, »att vi den Jöran Byssegjutare dit upp till berget skickade för någon tid sedan att han skulle gjute några lod och skytt till vårt och kronones behof; så förnimme vi, att samme Jöran gör oss föga gagn, utan brukar sin egen köpmanshandel på sitt bäste, i stället för att han vårt arbete befordra skulle; derföre är vår vilje att du honom dädan förskicke skall hit till oss.» Efter all sannolikhet är han samme »mäster Jöran», hvilken i 1549 och följande årens jordeböcker upptages såsom egare till större eller mindre andel i Ramshyttan med derå belöpande bergsskatt. Sålunda uppgifves denna andel 1549 motsvara en skatt af 13 L℔ tackjern eller en dryg femtedel af hela hyttan. Från och med år 1551 är »mäster Jöran Byssegjutare» antecknad dels för $^1/_8$ i Ramshyttan och dels för en »ödesgård» i Resta (Ristehyttan), hvars storlek uppgifves stundom till en half fjortondel och stundom till en half sjundedel af denna hytta; men från år 1556 — då någon reglering mellan dessa båda hyttelag synes hafva egt rum, i det Ramshyttan säges ligga i 10 delar med en förhöjd skatt af 15 hundr. eller $2^1/_2$ fat osmund, och Ristehyttan i 12 delar, med en skatt, som 1556 höjdes från 4 till 8 hundr., 1549 med ytterligare 90 osm., och som nu uppföres till 12 hundr. osmundsjern — upptages »mäster Jören Byssegjutare» för $^1/_{10}$ i Ramshyttan, hvilket förhållande derefter fortfor oförändradt under en lång följd af år. Trots sitt återkallande af konung Gustaf, torde han dock emellanåt ha vistats vid Ramshyttan, och att han sedermera lyckades förvärfva sig sonen, konung Eriks ynnest framgår deraf, att genom dennes bref 26 April 1565 erhöll »Jören Bössegjutare på Norremalm» skattefrihet så väl för sin gård i Ramshyttan, som för sin derstädes egande stångjernshammare, den s. k. *Gamle hammaren* med deraf gående hammarskatt 4 skepp. 16 lisp. stångjern. Genom kon. Johans bref 11 Mars 1569 för »*Jören Singelbring*» bekräftades denna skattefrihet för Gamle hammaren i hans lifstid, hvaremot hans arfvingar skulle för hammaren utgöra vanlig afrad.

Enligt hvad de sistberörda båda brefven gifva vid handen lärer denne mäster Jöran få anses som grundläggare af nämda »gamla hammare» vid Ramshyttan. Att hammarsmide nästan omedelbart efter hyttans skattläggning 1547 härstädes kommit i gång torde man ock kunna sluta deraf, att en »Lasse smed» här finnes omtalad redan följande året. I 1548 års saköreslängd finnes nämligen »Lasse smeds dräng på Ramshyttan» hafva utfäst för slagsmål 1 skepp. tackjern och Lasse smed sjelf finnes från 1549 och framgent antecknad som egare först af $^1/_8$ och senare af $^1/_{10}$ i Ramshyttan. Enligt 1552 års saköreslängd utfäste »*Hans Andersson,* hammarsmed på Ramshyttan» för en blånad 5 L℔ stångjern, och samtidigt omtalas äfven en »Anders smed» såsom delegare i hyttan. Härefter saknas alla underrättelser om hammarsmidet intilldess man i 1558 års räkenskap öfverraskas af att finna omtaladt, att ej mindre än *fem* stångjernshamrar funnos i gång vid Ramshyttan, hvilka egdes af bergsmän och som under $^1/_2$ år tillverkat 105 skeppund stångjern tillsammans. Anled-

ningen till detta omtalande är af så pass märklig art, att en redogörelse derom icke torde böra saknas. Fogden Bengt Skrifvare redovisar nämligen en ny skatteinkomst sålunda:

»Item är vetandes att om påska kom kongl. maj:ts befallningsbref, att bergsmännen och alla andre, som bruka sitt eget stångejern, skulle gifva hans nåde uti taxa hvart 11:te skeppund[1] för den skada, att hans nåde fick icke sälja sitt jern efter sitt värde, som det värdt var, i den orsak, att bergsmännen sålde sitt [som värre var smidt] för ringare köp. Desse efternämde hamrar var då uti brukning och utgjorde denne ränta för det halfva år som än då var inne»:

På Lindesberg.	Tillverkning Sk*tt*.	Skatt Sk*tt*.	L*tt*.
Af 5 hammare på *Ramshyttan,* egas af bergsmän, tillverkade	105	10:	10
Af *Dalkarlshytte* hammar, som presten på Linde brukar	$60^1/_2$	6:	1
Björka hammar af bergsmän	75	7:	10
Vederågs hammar, af domaren på Linde allena	11	1:	2
Gusleby hammar, af bergsmän	4	—	8
*Lindshytte*hammar, af bergsmän	23	2:	6
2 *Guslehytte*hamrar, som då stodo under byggning och ej smidde mer än	1	—	2
Summa	$279^1/_2$	27:	19.

Redan följande året skedde dock den förändring, att samtliga då i gång varande 18 hamrar i Nora och Lindes bergslager genom ett k. bref, dat. Vesterås 1559 $^9/_1$, ålades att »i en stadga» utgöra såsom hammarskatt 100 skepp. stångjern, efter den fördelning dem emellan, som fogden »med tolf utaf de förnämsta bergsmännen» skulle jemka, efter som rättast kunde vara. Sedan denna jemkning egt rum, finner man att af nämda skatt de 5 Ramshyttehamrarne hvardera bekommit:

Gamle hammaren	4	Sk*tt*	16	L*tt*
Öfre »	4	»	16	»
Grinde »	3	»	4	»
Riste »	3	»	4	»
Glie »	1	»	12	»

eller tillsammans 17 Sk*tt* 12 L*tt* hammarskatt,

hvilken sedermera synes ha oförändradt utgått till dess *tackjernstionden* år 1608 infördes, hvarigenom nämda hammarskatt tillsvidare upphörde.

Den af Tilas och Mozelius omtalade grundläggaren af Ramshyttan, ***Ambrus Markusson,*** förekommer första gången i 1556 års jordebok under namnet »Ambrosius Hammarsmed» antecknad såsom egare af $^1/_{10}$ i Ramshyttan. Öfrige delegare (och grannar) uppgifvas då vara: mäster Jören Byssegjutare, Hans Pipere, Örian Botvidsson, Lasse Smed, Olof Snab, Örian Finne, Anders Smed, Nils i *Bråtan* och Kristofer ibidem, alla egande hvar sin $^1/_{10}$ i hyttan. Ambrosius återfinnes jemväl i följande årens jordeböcker, ehuru stundom kallad Ambrosius Tysk, för samma andel i hyttan, men utan närmare uppgift om hvilken hammare

[1] Egentligen hvart 10:de skeppund, på sätt debiteringen utvisar.

som af honom innehades. Angående hans förhållanden i öfrigt lemnas man af 1560-talets handlingar i fullkomlig okunnighet, men i 1571 års taxeringslängd för Elfsborgs lösen skingras dock till någon del detta mörker. Här finnes nämligen Ambrosius hammarsmed antecknad som egare af 90 lod silfver, 8 pund koppar, 5 hästar, 4 oxar, 8 kor, 1 ungnöt och 20 getter, samt för dessa föremål taxerad till ett skattebelopp af $74^5/_8$ mark, ett belopp så pass stort att blott en enda inom hela Lindes bergslag erlade ett något högre, eller nära 79 mark. Af öfrige grannar vid *Ramshyttan* är Henrik Hammarsmed för egande af $102^3/_4$ lod silfver och 4 pund koppar taxerad till $54^3/_8$ mark; Hans Klausson för $3^7/_{20}$ pund koppar, 1 häst och 1 ko till $4^1/_4$ mark; Hans Pipeleker, om hvilken är antecknadt att han är »husfattig», taxerades dock för 1 häst och 1 ko till 2 mark; Lasse Jonsson för 1 häst, 3 kor och 1 ungnöt till $4^1/_2$ mark; Måns Fatemäster för 2 lod silfver, $2^{11}/_{20}$ pund koppar, 3 hästar och 3 kor till nära 9 mark; »Karin, Tvillings» (enka) taxerades för $3^1/_4$ lod silfver, $2^3/_4$ pund koppar och 2 kor till $5^{11}/_{16}$ mark; Ambrus i *Torrbråten* för 1 pund koppar, 1 häst och 4 kor till $5^3/_4$ mark; samt »Gubben i *Sundet*» för $^1/_4$ pund koppar, 1 häst, 2 kor och 1 ungnöt till $3^5/_{16}$ mark. Vid *Ristehyttan* med 10 grannar, hvilka tillsammans egde 9 hästar, 28 kor, 2 ungnöt, 43 getter och 2 svin, taxerades ingen högre än till 13 mark, men väl förekommer ett par så låga belopp som 1 och 2 mark. Af dessa 10 grannar är Grels Hammarsmed taxerad till $4^1/_8$ mark, Mårten Finne till 10 mark och Paul Finne till 13 mark, hvilka senare båda namn antyda, att äfven finnar inflyttat till orten.

»Ambrosius Markusson» uppräknas äfven bland de 12 nämdemän från Lindes bergslag och lika många från Noraskoga bergslag, som med *Joen Starke,* häradsdomhafvande, deltogo i den häradssyn vid Born i Nora socken 1572 $^{16}/_6$, hvarvid en derstädes belägen, under 1550-talet uppbygd stångjernshammare blef utdömd för den skada, som densamma genom vattenuppdämning i Fåsjön förorsakade strandegare i Öskevik, Vassland och Tolsböl.

I en af dåvarande pastor Jonas Petri med kyrkones sexmän omkring 1620 upprättad handling, heter det, att »Ambrus Markusson, en tysk, — — — hvilken först hafver upptagit Ramshyttan 1547 uti salige konung Göstas tid utaf skog och öde mark, och sedan anno 1589[1] uti salige konung Johannes tid låtit uppbygga kapellet» o. s. v. Häraf skulle således framgå att Ambrus varit den förste odlaren vid Ramshyttan. Ehuru han icke finnes omtalad i kronans jordeböcker förr än 1556, kan det dock vara möjligt att han varit med derstädes redan 1547, möjligen både som anhörig — kanske måg? — och som biträde åt den förut nämde Jöran Byssegjutare, hvilken, på sätt konung Gustafs bägge bref af sistnämda år utvisa, då haft sin verksamhet derstädes. Huruvida åter konung Gustaf redan då förordnat om inrättande af ett kapell härstädes är dock mera ovisst. Visserligen säges det i sonsonen Gustaf II Adolfs bekräftelsebref 1613 $^{17}/_{12}$, »att vår salige, älskelige käre faderfader [högloflig i åminnelse] konung Gustaf hafver nådigest förordnat ett särdeles prestegäld, benämdt Ramshyttan, och der tillagt en hop byar utaf Fellingsbro och Lindesås

[1] Af handlingen synes, att detta årtal ursprungligen varit skrifvet *1583,* men att trean sedan ändrats till en *nia* eller till *1589.*

socknar, hvilket bref vår salige älskelige käre herr fader, kristelig i hugkommelse, med sitt konungslige, öppne bref konfirmerat och bekräftat hafver, eftersom *bägge brefven* vidare uti bokstafven innehåller och förmäler»; men någon bekräftelse angående detta kon. Gustafs förordnande har icke kunnat återfinnas, och hvad mera är, kon. Johans här nedan omförmälda bref antyder icke heller, att ett dylikt förordnande blifvit lemnadt. Icke desto mindre känner man dock namnen på tre prester, hvilka skola ha tjenstgjort vid Ramshyttan, åtminstone under någon del af ifrågavarande tidsperiod före 1589, nämligen:

»1. *Mikael.* En finne ifrån Nyland, antecknad såsom förste här sittande prest i konung Gustaf I:s tid.

2. *Benedictus.* Nämnes för detta seculum i en gammal akt ibland konsistorii handlingar.

3. *Georgius Danus.* Kom härifrån till Tillberga pastorat, hvarvid han dog 1583. Synes således varit här på 1570-talet.» [1].

Efter att sålunda ha uppräknat dessa tre prestmän, tillägger MUNCKTELL, i sitt herdaminne (II: 48) denna fråga: »Men då k. Johan 19 Juli 1589 först tillstadde Ramsbergs byamän att bygga kapell och få egen prest, med hvad skäl hafva då desse tre blifvit uppförde?» Utg. vill svara: naturligtvis på grund af kon. Gustafs i 1613 års ofvanberörda bref omtalade förordnande, derest detta i verkligheten blifvit utfärdadt. Omöjligt kan det ej vara; men, som redan är sagdt, utg. har förgäfves sökt bekräftelse härom i de från denna tid ännu bevarade och för honom tillgängliga arkivhandlingar [2].

Genom kon. Johans nyss anförda bref vans emellertid full rätt för Ramshytte kapell att utgöra egen församling med sin egen »sockneprest». Detta bref är af följande hufvudsakliga innehåll:

»Efter vi förnummit hafve, att våre undersåtar, bönder och bergsmän vid Ramshyttan, Rista, Kårberget, Löda, Fanthyttan, Bergshyttan, Grimsö, Hägernäs och Morskoga *hafva bygdt sig ett kapell,* såsom ock *köpt någon skattejord till kyrkebord,* och de, samt med några som uti näst omliggande byar boende äre, och tillförene en part af dem till Fellingsbro och en part till Lindesås lyda och legat hafva, ödmjukeligen låtit bedja oss, att dem måtte blifva tillstadt och efterlåtet att få hafva deras egen sockneprest, för den långa väg skull och eljest annan olägligbet, som de hafva till deras soknekyrkor; så på det att gudstjensten i så måtto dess mera kunde förökas och undersåtarne dess bättre läras och undervisas uti Guds ord, och eljest med de heliga sakramenten kunde besökte och tjente blifva, hafve vi samme deras ödmjuke bön nådeligen hört, och nu härmed alldeles af konglig makt efterlåte och tillstädje att för:de *Ramshytte kapell* skall blifva vid makt, och undersåtarne

---

[1] Om denne prest heter det på ett annat ställe: »*Georgius Petri,* ifrån Danmark inkommen, en orolig man, som gjorde många utbyten och flyttningar. Träffas *först i Ramsberg,* kom derifrån *1568* till Ramnäs, kort efter till Hubbo och 1582 till Tillberga. Dog hastigt i Vesterås 1583, 'en part trodde, att han med brännevin sig förderfvat, en part ville taga honom fri.' Måste dock köpa kyrkogården.» — MUNCKTELLS herdaminne I: 178.

[2] I 1629 års visitationshandling för Ramsberg uppräknas dock såsom förut varande »*pastores:* dn *Michael Nylandus,* dn *Georgius Danus,* dn *Andreas Helsingus*», hvilken sistnämde kom till Ramsberg 1589. Den af MUNCKTELL nämde *Benedictus* upptages deremot icke. Namnet *Mikael Erici* förekommer verkligen i en af den tidens fogderäkenskaper.

så många som der till nu lyder och sig lagdt, så ock någon hjelp till prestebordet gjordt hafva, måge och skola till everldeliga tider dertill lyda och ligga, och hafva och njuta deras egen sockneprest, som dem med Guds ord och all tillbörlig kyrkotjenst kan förestå; hvarföre vi och härmed gifve vår tro undersåte biskopen fullkomligt tillstånd, att förordna till samma kapellgäld egne kyrkoprester, när så behöfves. Förbjude fördenskull etc.»

Nästan omedelbart härefter blef *Andreas Helsingus* hitsänd som kyrkoprest. »Han hade en kort tid här varit kapellan då biskop Bellinus 1591 gjorde 'presten i Ramshytta fullmyndig att hafva all presterätt'. Ibland Upsala mötes underskrifter 1593 saknas hans namn» [1].

Att det vid denna tid funnos åtskilliga församlingsmedlemmar inom det nybildade kapellet, hvars ekonomiska förhållanden voro ganska bedröfliga, framgår af en ransakningslängd öfver utestående rester å kronoutskylder, hvilken längd, dat. 15 Mars 1590, är bekräftad af kyrkoherden Anders Eriksson i Lindesås och bergslagens samtlige »tolfmän» samt bland annat innehåller följande:

»*Store Markus* på Ramshyttan hafver upptagit sitt hemman af stubberot, som hade legat öde i 18 år, och är uti mycken stor fattigdom, hafver många små barn och icke mera än en ko och ingen häst. Står tillbaka på 4 års utlagor med tackjern 20 L*tt*; loppejern 2 skeppund; kol 16 foror; dagsverken 29; osmundsjern $2^1/_2$ L*tt*; stockar $7^1/_2$ stycken; näfver 12 L*tt*; kedjor en famn; yxa 1 st.; hackor 5 st.; hagel $^1/_2$ L*tt*; hästskor en gång; söm 2 gångar, samt 28 L*tt* stångjern för hammarskatten.

Hans Klasson ibidem är en armer man; står tillbaka med 5 års utlagor, som han platt ingen råd hafver att betala, nämligen: tackjern $2^1/_2$ skeppund; loppejern $2^1/_2$ skepp.; kol 5 stigar 2 foror; osmundsjern $2^1/_2$ L*tt*; dagsverken 40; stockar $9^1/_4$ st.; — — —[2] [hammar]skatt stångjern 2 skeppund. Är [fattig och eger] hvarken häst eller ko.

Hans Pipelekare är blinder och utfattig, står [med sina] persedlar tillbaka lika mycket som den näst tillförene. [Han står] ock tillbaka med hammarskatt 3 skepp. 4 L*tt* stångjern; [han eger] ock hvarken ko eller so utan tigger till sin föda.

Hustru Marit, Nils Månssons efterlefverska på Rams[hyttan], är uti stor fattigdom kommen och är blifven K.M:t skyldig på de utlagor af det hemman hon och h[ennes] man besutit hafva tackjern 10 L*tt*; loppejern 10 L*tt*; [kol] $10^1/_2$ fora; dagsverken 22; hammarskatt stångjern 3 skepp. [? L*tt*]; stockar $5^1/_4$ st.; hackor 3 st.; kedjor 2 famnar; yxa [? st.]; hagel $^1/_2$ L*tt*; hvilket alltsammans hon föregifver sig a[llsin]gen råd hafva att betala. — — — —

Dess till yttermera visso, att detta så alldeles uti sanning är och finnes som här föreskrifvit står, så trycker jag Andreas Erici pastor loci mitt samt bergsens insegel här under samt bergsens tolf mäns bomärken. Datum den 15 Mars anno 1590.»

Bland de 12 män, hvilka sålunda undertecknat denna handling, tillhörde 4 den nya kapellförsamlingen, nämligen Erik Gottskalksson på öfre

---

[1] MUNCKTELLS herdaminne II: 48.

[2] Handlingen är delvis förstörd genom eldsvåda, hvadan deri förekomma åtskilliga lakuner. Några af dessa äro dock gissningsvis insatta inom [ ].

och Tore Andersson på nedre Kårberget, Erik Nilsson på Ristan och Måns Olsson i Löda.

Det här ofvan meddelade utdraget af restransakningen, som dock endast innefattar en mindre del af alla de rester, hvilka utestodo inom Nora och Lindes dåvarande fögderi, torde emellertid i sin mån lemna en bekräftelse på den, i de mörkaste färger målade, framställning af tillståndet inom landet, som *det svenska rådet lemnade till konung Johan i September 1589*, och hvari rådsherrarne anhöllo att han måtte låta undersåtarnes nöd gå sig till hjertat: »den vore nu efter 28 års krig stigen till den höjd att riket intet mer förmådde gifva; utom skatten af den tionde penningen i flera år (till fullgörande af Elfsborgs lösen m. m., som till Danmark enligt Stettinska freden måste betalas), hade allmogen nästan årligen måst utgöra först den stora kostgärden, dernäst tre till fyra hjelpgärder om året, och ändå penningar samt stora körslor och dagsverken; det mesta vore påbjudet ej med öfverenskommet råd och betänkande, såsom lag säger, utan af kamererare och köksskrifvare. Under den hårda tiden i trenne nästlidna år hade mycket folk, hästar och boskap af hunger omkommit: månget hus hade genom de stränga årliga utskrifningarna mistat tre till fyra söner; lindring i bördorna hade ofta nog blifvit utlofvad, men ej följt; den oskickliga och slösaktiga hofhållning utan ordning och lydnad, de stora byggningar, slott och kyrkor öka den menige mans armod, så att der förr hafver varit åker och äng, der växer nu stor skog, och hvar fordom i många år sutit välbehållna bönder, der löpa de nu med säcken och käppen.» [1] Till alla de missförhållanden, som måste förorsakas af yttre och inre strider och af en hufvudlös och mot en sjelfsvåldig adel vanmäktig regering, sällade sig äfven olyckor som ingen styrelse kunde hjelpa: *pesten* hemsökte landet flere gånger, senast åren 1588—1590 och då dertill kom *hungersnöd* — alla åren 1587—1589 var skörden svag eller inträffade rent af missväxt — så kan man ej undra på, att allmogen icke förmådde utgöra sina årliga, drygt tilltagna utskylder, utan blef restskyldig det ena året efter det andra, och att, om konungen nödgades fordra någon hjelpskatt, tålamod måste hafvas dermed stundom ett helt år, »förrän de fattiga undersåtarne hade råd till att komma (skatten) ifrån sig». [2] — Under sådana, allt utom gynsamma och lyckliga omständigheter var det, som Ramsbergs församling för 300 år sedan bildades.

Dessa missförhållanden vinna ytterligare bekräftelse af den skrifvelse, som konungen 10 Juli 1590 aflät till kronans dåvarande fogde i Nora och Lindes bergslager, *Anders Larsson*. Deri säges att bergsmännen på Lindesberg hade haft sitt bud till konungen, för att gifva tillkänna om deras fattigdom och den motgång, som de lidit under de nästförflutna åren, hvarföre de nödgades bönfalla om tillgift och förskoning för några af deras hjelpeutlagor. De anhöllo sålunda till det första att befrias från den stig hjelpekol — de s. k. kopöreskolen —, som hvarje bergsman skulle årligen utgöra. Derpå svarades, »att om sådana kol någorledes kunde umbäras från bruken», skulle bergsmännen derifrån befrias, »men alla de andra kolen skulle de utgöra», d. v. s. de kol, som ingingo i den årliga skatten. Vidare skulle de förskonas från det »hjelpe-timmer» och »hjelpe-

[1] GEIJERS Svenska folkets hist. II: 237.
[2] Jfr ALIN, Sveriges historia, III: 354.

näfver», som de nödgats årligen utgöra, änskönt det icke alltid behöfdes. »När något kunde behöfvas att bygga hamrarne, hyttorne eller annat med, då skulle dertill påläggas en hjelp, efter som lägenheten kunde tillsäja, men icke årligen.» Hvad som resterade af föregående årens hjelper i kol, timmer eller näfver skulle utkräfvas af dem som egde råd dertill, men de som saknade sådan råd skulle lemnas okrafde, på det att de så mycket bättre kunde utgöra sin årliga eller ordinarie skatt. Likaså förbjöds fogden att pålägga hjelpedagsverken oftare än det oundgängligen behöfdes, icke heller fick han taga jern som ersättning för dem, såsom hittills hade egt rum, »ty detta är icke deras årliga skatt och pliktighet».

Bergsmännen hade i sin andra besvärspunkt klagat deröfver, att de blifvit ålagde att skaffa »en hop harar och foglar» till det kungliga köket, och att fogden fordrade af dem för hvarje hare eller fogel ett pund (osmunds)jern eller en half mark i penningar. Detta pris syntes dock konungen vara för högt, »efter de icke alltid kunde hafva sådana djur i händerna när de ville», utan derför ålades fogden att icke kräfva mer än ett halft pund jern eller två öre penningar för stycket; men denna ersättning skulle uttagas och levereras till den kungl. köksmästaren Mats Bengtsson, som derför egde att »köpa fogel, harar och annat hvad som behöfdes i vårt kök». Bergsmännen klagade äfven att både adelsmän, köpmän och andre brukade sina egna tjenare och drängar att skjuta rådjur, harar och foglar så väl i olaga som i laga tid, hvarigenom sådana djur blefvo mycket förminskade och utödde. Detta oskick florerade hufvudsakligen derför, att någon tillsyn öfver jagten icke egde rum, »hvilket oss ingalunda står till att lida», förklarade konungen. Fogden befaldes fördenskull, vid konungens onåd och straff, att icke tillstädja sådant ofog, och dem han kunde beslå dermed — hvilket konungen ej betviflade att fogden »många finnandes varder, om han något litet håller ögonen öppna» — skulle han låta tillbörligen straffa enligt derom i rikets alla landskap utgångna mandat, eller ock ville konungen låta straffa fogden så, »som den der våra påbud och befallningsbref intet aktade».

Bergsmännen klagade till det tredje deröfver att adel, köpmän, köpmansdrängar och köpsvenner, äfvensom andra, »de der bo ute på Rumbolandet», köpte undan dem tackjernet, hvarigenom bergsmanshamrarne försattes, så att de kommo »till akters» med sin tillverkning och kronans rättighet förminskades. »Så skall du veta», förmanas fogden, »att vi ingalunda vela tillstädja att någon, hvem det helst vara kan, skall härefter blifva tillstadt och efterlåtet att köpa eller till sig snike något tackjern, förr än bergsmännen hafva utsmidt detta till osmunds- eller stångjern, att dermed först göra våra utskylder ifrån sig och sedan af det andra tillhandla sig hvad de vilja och behöfva.» Härutinnan skulle fogden, som framför andra var betrodd till befallningsman i bergslagen, hafva ett flitigt inseende och han förtjenade ingen tack derför att han tillåtit sådan handel.

Bergsmännen klagade till det fjerde »öfver mycket olaga köp och många landsstrykare, som äro menige bergslagen till mycken tvång och skada». I detta afseende borde fogden väl ihågkomma att dylikt ofta tillförene varit nog hårdeligen förbjudet; och efter han sådant härtill intet hade aktat, ville konungen än mera hafva erinrat, att han, utom sitt eget, jemväl borde akta konungens gagn så, att bergsmännens frihet och

privilegier blefvo skonade och att konungen icke blefve förorsakad att straffa honom »för sådan handel», samt att hos honom utsöka återstående rester. Till det femte klagade bergsmännen deröfver, att de måst utföra köpmansgods till Arboga, fritt ibland kronans gods. Med en dylik tunga, som förklarades vara en stor »otrohet» och som fogden och andra »med mutor och skänkningar» beredt till egen fördel, finge undersåtarne ingalunda besväras. I den händelse fogden blefve beslagen dermed, att han sådant tillstadde eller inrymde någon, vare sig adel, prestmän, borgare eller andre att göra detsamma, skulle han derför tillbörligen, andra till varnagel, blifva straffad och en annan insättas i hans kall, som »troligare» (med större trohet) visste och kunde akta kronans och de skattskyldiga undersåtarnes gagn och bästa.

Slutligen förmanades fogden, att, när han utkräfde kronans rättigheter och utskylder, »hafva åtskillnad mellan den fattige och den rike, och icke så taga af den oförmögne att han blefve barsliten och arm, och derför måste draga från hemmanet och (bergs)bruket», utan han skulle låta dessa småningom utgöra hvad de voro ålagde, »så att de måga blifva behållna». Allt detta skulle fogden ställa sig till fullkomlig efterrättelse, så att konungen icke vidare måtte besväras med liknande klagomål.

En ytterligare bekräftelse af det bedröfliga tillståndet här och hvar inom dessa bygder lemnas jemväl i ett annat ransakningsprotokoll angående utestående rester m. m. Detta protokoll upptager visserligen till en del samma personer som förut blifvit omtalade, men ett upprepande af detsamma kan ju tillika bestyrka riktigheten af 1590 års restransakning. Ifrågavarande protokoll, som är dateradt 26 September 1591, är undertecknadt och besegladt i det närmaste lika med den föregående handlingen. Följande utdrag må derur meddelas:

»*Store Markus* på Ramshyttan hafver tagit sig före (att bruka) ett armt hemman, som ringa lägenheter till är; hafver nu i många år dragits med en öfvermåttan stor fattigdom; begär för Kristi namn skull tillgift på 7 fat(?) l℔ osmundsjern; blifver ändå skyldig 3 fat, förutan 2 skepp. 12 l℔ stångjern i hammarskatt, som han klen råd hafver till att betala.

Simon Hindersson hafver tagit sig före att bruka ett armt, nederrött och förlamadt hemman, och är kommen i stort armod; begär underdånigst tillgift på 2 fat $13^1/_2$ l℔; blifver ändå 2 fat skyldig; är bar fattig.

Erik Bengtsson hafver ock fått sig ett armt hemman på Ristan att bruka och derigenom kommen i stort armod; begär för Guds skull tillgift på $2^1/_2$ fat osmundsjern; blifver ändå tu fat skyldig; är utfattig.

Lasse Finne hafver väl varit en god skattdragare, men på några år hafver han haft stor vanlycka; begär underdånigst tillgift å $37^1/_2$ l℔; blifver ändock 3 fat skyldig.

Lasse Mårtensson ibidem begär tillgift för Guds skull på 24 l℔ osmundsjern; blifver ändock $2^1/_2$ fat skyldig.

Hustru Märta på Ramshyttan hafver sutit några år ensörjande och hafver en stor fattigdom att dragas med; hafver hvarken hus eller hem, står med mycken utlagor tillbaka; begär underdånigst för Guds skull tillgift på $3^1/_2$ skepp. stångjern; blifver ändå 4 skepp. skyldig som hon ganska klen råd hafver att betala.

Hans Klasson går nu omkring och tigger sin föda och hans son Erik

Hansson brukas ibland knektarne; är blifven högstbe:te K. M:t skyldig 5 skepp. $3^1/_2$ lℓℓ stångjern, som de allsingen råd hafva att betala.»

Oaktadt alla dessa och andra svårigheter, som sålunda vid denna tid tryckte bergslagens invånare, betungades de fortfarande med extra hjelper och gärder, än af det ena och än af det andra slaget. Af dessa beskattningsåtgärder, som för öfrigt årligen upprepades, må här endast erinras om de »hjelpeskattspenningar», hvilka pålades år 1590. Denna extra beskattning skulle nämligen, mot vanligheten, utgöras i penningar och blef derigenom så mycket mer besvärlig, som mynt vid denna tid var ganska sällsynt och alla liqvider gjordes i varor, hufvudsakligast i jern. Nämda hjelpeskattspenningar skulle utgöras med 3 mark af hvarje bergsman. Den ganska primitiva längd eller förteckning öfver dessa, som ännu finnes i behåll — ehuru, likasom så många andra handlingar i Kammararkivet, mer eller mindre skadad vid eldsvåda — kan emellertid så till vida vara af intresse för en nutidens forskare, som den lemnar några, om ock mycket torftiga underrättelser om de personer, hvilka då lefde och verkade inom bygden. Den har ock hjelpt utg. att närmare klargöra vissa genealogiska uppgifter, till hvilka anledning lärer gifvas att längre fram återkomma.

Konung Johans här ofvan omtalade bref angående bildandet af Ramshytte kapell innehåller ingen bestämmelse om de aflöningsförmåner, som bestodos åt den samtidigt hitsände kyrkopresten. Man torde dock kunna antaga att han, utom då för tiden vanliga »offer» och andra af församlingsmedlemmarne mer eller mindre frivilligt utgjorda rättigheter, äfven fått uppbära det så kallade *prestejernet*, hvilket kort förut hade tillkommit såsom en ny lönerättighet. Konungen utfärdade nämligen i Stockholm 26 Juni 1589 ett »öppet bref för presterskapet i bergslagen att bekomma *en jerntacka af hvar blåsning* utaf bergsmännen dersammastädes». Angående det närmare innehållet af detta bref kan någon redogörelse icke lemnas, enär endast rubriken, men icke brefvets ordalydelse finnes intagen i det bevarade riksregistraturet för nämda år. Att emellertid detta »prestejern» utgjordes och stundom kunde blifva en inkomst för församlingen sjelf, har utg. varit i tillfälle att se af handlingar i Jernboås kyrkoarkiv. Den ifrågavarande lönerättigheten afskaffades omkring 100 år senare genom de lönekonventioner, hvilka 1687 upprättades för de flesta af stiftets församlingar.

Enligt anteckning i ett visitationsprotokoll från 1737, fans då bland Ramsbergs kyrkohandlingar »en vidimerad afskrift af konung Johan den tredjes befallning, att Ramsberg skall njuta 'Capel' af d. 24 Aug. 1590». Denna afskrift, tillika med några andra af kyrkans äldsta handlingar — deribland äfven det egentliga fundationsbrefvet af 19 Juli 1589 — ha under senare tider försvunnit, oaktadt de tillika med ett 70-tal andra handlingar varit inbundna i särskild bok[1]. Det har icke heller lyckats

[1] När utg., genom bruksegaren *Harald Ericssons* benägna och välvilliga medverkan, i April månad 1889 blef i tillfälle att taga närmare kännedom om denna stympade bok, voro de 6 första handlingarna försvunna och af handlingen n:r 7, 1606 års här nedan omförmälda kungl. bref, nära trefjerdedelar bortrifvet. Hvilka de sålunda förlorade handlingarna varit eller hvad de innehållit, torde numera vara omöjligt att med säkerhet utreda. Utg. har emellertid sökt att från andra håll, så vidt möjligt varit, komplettera så väl föreliggande anteckningar, som den ifrågavarande urkundsamlingen.

utg. att i andra arkiv uppleta original eller afskrift af nyssberörda 1590 års bref. Man torde dock kunna antaga att detsamma innehållit en konungens befallning till presterskapet i de båda moderförsamlingarne eller till andra vederbörande, att respektera den nybildade kapellförsamlingens genom 1589 års bref tillerkända rättigheter och förmåner.

Jemlikt ett konung Sigismunds bref 20 April 1594, som dock icke kunnat återfinnas, hade blifvit lagdt »till prestebordet vid Ramshyttan, [som] kyrkoherden dersammastädes nu besitter och [brukar] och hafver fritt», nämligen ett bergsmanshemman Ramshyttan, hvars årliga skatt eller ränta utgjorde 1 hundr. 30 osmundsjern. Anteckningen härom, som första gången finnes vara gjord i 1593 års fogdehandling, är beledsagad med den anmärkning, att bref-»kopian finnes uti denna räkenskap»; men, tyvärr, har så väl nämda handling, som ett par andra, innehållande samma anmärkning, varit utsatta för eldsvåda, hvarigenom det åberopade brefvet, jemte många andra brefkopior och handlingar gått förlorade. Emellertid återfinnes enahanda uppgift om det till prestebord upplåtna hemmanet i Ramshyttan äfven i de följande årens fogdehandligar till och med år 1624, visserligen med en och annan variation i ordalagen, men alltid med samma uppgift i fråga om det som verifikation åberopade kungabrefvets datum. Man har således icke anledning betvifla att detta bref verkligen funnits till. Att detsamma jemväl i andra fall blifvit tillämpadt, framgår deraf, att i en uti 1597 års fogdehandling förekommande längd öfver »hjelpeskattspenningar, som med hans furstliga nåde hertig Karls, riksens råds samt menige Sveriges rikes ständers samtycke och bevillning, till riksens gäld och afbetalningar, uti Söderköping pålagde blefvo den 22 Oktober anno 95» — hvilken längd, för hvad den angår Lindes bergslag, är undertecknad och beseglad af »*Salomon Erici pastor loci*» och »*Andreas Pauli indignus pastor apud Ramshytenses*» [1], — finnes äfven »herr Anders» i Ramshyttan, likasom hvarje annan besuten bergsman debiterad för sina 8 mark, men med tillagd anmärkning: »prestebordet fritt». På grund af 1594 års bref afkortas jemväl i fogderäkenskaperna, åtminstone från 1599, hammarskatten för en s. k. hammardel, som förvärfvats till prestebordet; för hvilken hammardel, motsvarande $^1/_8$ i den gamla hammaren vid Ramshyttan, sedermera kallad *Presthammaren*, den frinjutna skatten utgjorde 12 lispund stångjern. Såsom anmärkningsvärdt må ock anföras, att i åtskilliga räkenskaper från 1610 afkortas ej mindre än 3 skeppund såsom hammarskatt för prestebordshemmanet.

En annan och för denna tid mera värdefull förmån bereddes presten derigenom att hertig Karl, å den i Polen frånvarande kon. Sigismunds vägnar, medels bref, dateradt Nyköping 9 Maj 1597 — enär Ramshytteboerna genom deras utskickade tillkännagifvit att »de hade en ond och lång väg till deras rätta socknekyrka och fördenskull måst uppbygga sig ett träkapell», samt tillika beklagat sig deröfver att de icke förmådde hålla sig kapellan till gudstjenstens uppehållande — till kapellanens aflöning beviljade »tre pund spannemål», motsvarande 12 tunnor. Redan i samma månad uppbar »Andreas Pauli, församlingenes lärare vid Ramshyttan», af kronans fogde 6 skeppund stångjern såsom liqvid för nyss-

[1] I öfversättning: Anders Paulsson ovärdig pastor i Ramshyttan. Det hörde till den tidens sed att prester och andra statens tjenare vanligen skrefvo sig som »ovärdige».

nämda spanmålspost, jemlikt sitt derå 23 Maj utgifna egenhändiga qvitto; men för de följande åren erlades denna aflöning i spanmål i enlighet med brefvets ordalydelse. Genom kon. Karl IX:s bref, dateradt Örebro 18 Mars 1606 bekräftades rättigheten till berörda 12 tunnor aflöningsspanmål för dåvarande kyrkoherden *Jonas Petri Helsingus;* och genom Gustaf II Adolfs i Vesterås 17 December 1613 utfärdade, förut omförmälda bref, blef icke allenast detta kyrkoherdens löneanslag ytterligare bekräftadt, utan ock Ramshytte församlings fortsatta tillvaro såsom sjelfständigt pastorat än vidare »konfirmerad och bekräftad».

Emellertid, hvad sistberörda rättighet angår, hade Karl IX redan förut genom särskildt bref, utgifvet å Sätra gård 12 November 1607, förklarat att den nybildade församlingen skulle kallas *Ramsberg*, samt att Kårbergs och Löa hyttor och byar, hvilka velat draga sig derifrån »för marknadsplatsens skull som är vid Linde», skulle derefter »med alla deras utlagor» ligga till Ramsberg; och, för att tillfredsställa anspråken på fri marknad, ville konungen vid Ramsberg »efterlåta dem en fri marknadsplats lika som vid Lindesås hvar lördag». Som han derjemte förnummit, att i Ramsberg funnos »goda lägenheter till att förmera bergslagen, efter der finnes malm, skogar och strömmar öfverflödigt», ville konungen tillika medgifva, att derest »några gode män vele sig der nedersätta och upptaga nya hytteställen och uppbygga hamrar», så skulle de derpå erhålla frihet i 6 år för alla utlagor, »hvad namn de helst hafva kunde». Bergsföreståndaren *Tideman Persson* befaldes ock att utse sådana lägenheter, der man kunde bygga hytteställen och hamrar, samt att »dela dem skog och annan lägenhet till», så att bergslagen kunde blifva »förmerad». Dessa Ramsbergs s. k. privilegier blefvo sedermera »konfirmerade» eller bekräftade dels af drottning Kristina i bref, dat. Stockholm 30 Oktober 1646, och dels af konung Karl XI genom resolution, gifven på Upsala slott 25 September 1675.

Af en k. skrifvelse till nyssnämde bergsföreståndare Tideman Persson, dat. Örebro 24 Mars 1606, inhemtas att bergsmännen vid Ramshyttan och Resta hade haft sitt bud till konungen, »och nu som ofta tillförene klagat öfver den orätt Krister Klasson Horn», egare till Fanthyttan eller Gammelbo sätesgård, gjorde bergsmännen dels genom vattenuppdämning på deras ängar, dels genom att »med våld taga deras hö ifrån dem», och dels genom att vägra dem rätt till malmbrytning, ehuru grufvorna voro belägna i »store allmänne skogen», som icke »komme honom vid». Som konungen »ingalunda ville lida att förenämde Krister Klasson skulle dem sådant öfvervåld tillfoga», synnerligast uti det hvartill han ingen rätt hade, befaldes Tideman att med fogden Anton Cleophas härom ransaka och att tillsäga Krister Klasson att »afstå med sådant öfvervåld», hvarjemte bergsmännen skulle tillstädjas »att bryta malm hvar dem bäst syntes»; ty, förklarar konungen, »bergsbruken» — det vill här säga malmbergen — »de höra efter recesser och stadgar kronan till och ingen annan». Huru den sålunda anbefalda ransakningen utföll är ej kändt, då alla handlingar derom saknas; men såsom ett resultat deraf torde man få anse den af Tideman Persson, vid Ramsberg 5 December 1608, utgifna handling, hvarigenom han på »K. M:ts vägnar och nådiga behag» upplät till Ramsbergs prestebord, som »slätt inga vretar eller täppor hafver utan allenast bara

sandbacken» der presten bodde, »ett torp benämdt *Sund,* hvilket torp hr Krister Klasson med ingen rätt under sig vällat hafver».

Angående detta torp Sundet, som det vanligen kallas, hade sedan längre tid tillbaka tvistigheter varit rådande mellan bergsmännen i Ramshyttan, som förmenade detsamma vara beläget på deras område, och egarne till Fanthytte säteri, som ville tillräkna sig eganderätten deraf. Då de tillgängliga handlingarna icke närmare beskrifva torpets läge, torde icke heller namnlikheten böra föranleda till det antagande, att det omtvistade torpet skulle motsvara det nuvarande frälsehemmanet Sundet ($^1/_4$ mantal). Snarare torde det omtvistade torpet motsvara nuvarande lägenheten Glisundet. Emellertid upptogs den gamla tvisten om detta torp ånyo vid Lindes häradsting 1621 $^4/_{10}$, hvarom ett domboksutdrag, afskrifvet af kyrkoherden Jonas Petri, förvaras bland kyrkans handlingar, af hvilket framgår att ytterligare ransakning om torpets natur af frälse eller skatte skulle ega rum. Dåvarande egaren till Fanthyttan, riksrådet Klas Kristersson Horn, synes kort derefter ha tillegnat sig samma torp, med hvilken rätt må lemnas derhän, enär församlingsboerna funno sig föranlåtna att deröfver anföra besvär. Såsom en i många hänseenden intressant kulturbild, torde följande bland kyrkans handlingar förvarade, ej underskrifna eller daterade »relation», antagligen använd som besvärsskrift i detta mål, förtjena att i sin helhet meddelas, så lydande:

»När Ramshyttan, på hvilken vi hafva satt och uppbygdt vår kyrka, hvilken församling sal. konung Karl hafver låtit kalla Ramsberg, begyntes på ödemarkene och kronones allmänning uti vår nådige konungs faderfaders sal. konung Gustafs regementes tid; så begyntes ock Sundet på ödemarkene (om hvilket länge hafver varit träta och än nu är) utaf en man som het Måns Vestgöte. Han var den som först röjde skogen af och bodde der någon tid; utaf honom köpte gamle Ambrosius Markusson vid Ramshyttan, [som] brukade det någon tid allenast för hö skull. Efter honom kom en som het Nils Månsson, och efter honom en som het Ragvald; och så blef det öde någon tid, uti en stor pestilentia, som var anno 1564 (?), folket var utdödt och ingen var som det försvarade. På den tid voro två boendes vid Fanthyttan, en som het Bengt Eriksson och den andra Peder Olofsson, och efter två kunde der intet blifva behållne, begärde Peder Olofsson besitta det allena. Då kom en fogde ifrån Penningby herregård och ville sätta Bengt Eriksson inpå Sundet; och efter han intet dit ville, utan drog till Torp i Lindes socken, så satte han [fogden] en derpå, som het Nils Oxe och lade på honom 4 pund jern. Då sade Peder Olofsson: detta Sundet kommer här intet vid, utan det kommer dem till som bo vid Ramshyttan; svarade fogden, det skall nu komma och ligga här till och han skall göra ut samma jern. Svarade Peder Olofsson, nog kan han göra det ut, så länge han får det behålla; men han får intet länge behållat, de taga väl igen det; hvilket också skedde. Någon tid derefter kommo Ramshyttekarlarna med laga syn, som gjorde en skillnad emellan bägge hyttorna med ett kors uti ett trä, som stod på Grimsnäs, och viste ginast öfver sjön till Nycklebäcken; och detta skedde medan Fanthyttan låg till Penningby gård [1].

[1] *Penningby* säteri i Länna socken af Stockholms län egdes under 1570-talet af fru *Brita Fleming* (f. Tre Rosor), enka efter Lars Fleming, † 1561 i Reval i pesten. (Se FORSSELL: Sverige 1571 och ANREPS ättartaflor). — Af fogdehandlingarna vill det dock synas som att Fanthyttan legat till *Sundby* gård i Södermanland, som egdes af lagmannen i Nerike och Noraskog, riksmarsken och riksrådet *Lars Siggesson Sparre,* efter hvars död 1554 detta gods öfvergick till sönerne Johan och Erik Sparre.

Men sedan sal. hr Krister Klasson hade bytt sig till Fanthyttan, ville han intet gilla samma skillnad, utan ville blifva vid det som fogden hade gjort. Så nödgades Ramshytteboerna draga anno 93 till hertig Karl och funno honom i Nyköping och fingo bref till välbördige hr Bengt Ribbing. Han kom hit upp till Grimsnäs med laga syn och fann samma förbemälte korsträ vara af missförstånd omkullhugget och inlagdt uti en kolmila, som dock icke var påtänd. De gingo till och kastade henne ut, stock ifrån stock, till dess de funno trä igen, och buro till stubben och reste å ända, så viste det ginast öfver sjön åt Nyckelbäcken. De lade det der ned och höggo ett kors uti ett annat trä der hardt bredvid, hvilket korsträ sal. hr Krister Klasson icke heller gillade, utan ville blifva vid det som förbemälte fogde hade gjort och beställt. Så nödgades åter Ramshyttekarlarna anno 1606 draga till konung Karl och funno honom i Örebro och fingo bref till Tideman Persson och Antonium Cleophas, som befallningsmän voro på Lindesberg på den tiden. De togo med sig 6 edsvurne män utaf Nora nämd och 6 utaf Fellingsbro nämd och hela Lindesbergs nämd. Och församlade sig alla vid Ramshyttan, och drogo så till Fanthyttan, och funno der hr Krister Klasson och frågade honom om han hade något bref eller jordebok som viste ut huru långt hans egor skulle räcka. Han sade sig intet hafva, utan socknerået skall det utvisa; de gingo så ifrån honom och till förbemälte skillnad Grimsnäs och lade der ned ett korsröse, som viste ock ginast öfver sjön till Nycklebäcken, utöfver hvilket röse välborne hr Klas Kristersson hafver gått år 1624 och tagit förbemälte torp Sundet ifrån vårt lilla prestebord, hvilket ganska ringa och armt är. Och sedan om hösten samma år hafver haft underlagmannen Erik Olofsson och Snäfringe häradsnämd hit upp, hvilka icke heller hafva ogillat samma skillnad och röse; ty röset ligger ännu orördt; hade de ogillat så måtte de hafva tagit det upp och satt ett vissare ned igen. Men efter nu så icke är skedt, och så många syner och edsvurne män så ofta hafva ransakat, förnyat och stadfäst samma skillnad och rösegång, bedje vi, att vi måtte få det behålla och njuta. Hvar och icke, så måste vi nu bedja Gud, att han ville der öfver en domare vara, att vi fattige män måtte en gång få veta här emellan en rätt skillnad, hvad kronones eller frälses vore.»

Tvisten om ifrågavarande torp synes ha utvecklat sig ända derhän att Klas Kristersson annekterat hela prestgårdshemmanet; ty från och med 1624 till och med 1634 finnes i jordeböckerna *icke* något hemman upptaget såsom tillkommande församlingens kyrkoherde. Visserligen är i 1623 års arrenderäkenskap antecknadt att »efter salig och högloflig konung Karls bref den 20 April 1594 och nu hans k. m:ts konfirmation den 17 December år 1613 är lagdt under Ramsbergs prestebord, bergsmanshemman 1», med denna skatt:

9 L℔ drängejern	2 daler	8 öre	— pgr,
körslen (= brukshjelpen)	4 »	25 »	12 »
16 foror gärdekol (= landtågsgärden)	2 »	21 »	8 »
eller tillsammans	9 daler	22 öre	20 pgr,

och denna anteckning upprepas äfven i 1624 års räkenskap; men för de följande åren återfinnes icke någon dylik anteckning om afkortning å hemmanets ränta, så att man nödgas antaga att dess natur af prestgårdshemman för de ofvan nämda åren helt och hållet försvunnit. Från och med år 1635 uppföres detsamma likväl ånyo såsom kyrkoherdens boställs-

hemman. Under tiden hade nämligen drottning Kristinas förmyndareregering genom bref 4 November 1634 — emedan, på sätt orden lyda, »våra trogne undersåtare menige man uti Ramsbergs socken i Vestmanland hafva begynt upprätta en ny kyrka, för den långlige och besvärlige väg skull, som de eljest hafva till deras rätta socknekyrka, ödmjukligen begärandes, efter deras prest intet kan sig väl föda af det torp de till prestebol köpt hafva, att dem nådigst efterlåtas måtte till prestebords förbättring, frihet på ett hemman Grindhammar benämdt, som räntar 8 lispund jern, hvilket herr Klas Kristersson dem undt och efterlåtit hafver» — beviljat, »att de förbemälte hemman till prestebols förbättring fritt för afgående skatt och utlagor, undantagandes hvad till krigs utförande expresse pålagt är eller blifver, må njuta, bruka och behålla». Från denna tid synes det ock vara slut med de gamla tvistigheterna. Man finner i stället i alla jordeböcker Ramsbergs kyrkoherde antecknad såsom innehafvare af ett helt hemman Ramshyttan, och från slutet af 1600-talet är till stöd för denna anteckning jemväl åberopadt ett k. bref af 17 Oktober 1617, hvilken anteckning dock är oriktig och i stället bör vara 4 November 1634, eller det nyss anförda brefvet.

Måhända slöts tvisten om torpet Sundet med en sådan uppgörelse mellan parterna, att församlingen afstod från sina anspråk på torpet mot erhållande af det nämda Grindhammarshemmanet, hvilken uppgörelse derefter bekräftades genom 1634 års ofvanberörda bref, ehuru detsamma blef affattadt i den för adelshögmodet mera behagliga formen, att hemmanet skulle utgöra en gåfva af Klas Kristersson till församlingen.

Äfven detta Grindhammarshemman har sin egendomliga historia. Redan i 1572 års fogderäkenskap uppgifves hälften af Grindhammaren, med derå belöpande hammarskatt 1 skepp. 12 lisp. stångjern, vara obegagnad, såsom vederkänd af »Sundby-junkrarne». I 1575 års handling säges »herr Lars Siggessons söner hafva vederkänt halfparten uti Grindehammaren», i följd hvaraf nyssberörda hammarskatt afkortas. I 1584 års handling lyder anteckningen härom sålunda:

»Grindehammaren ligger 1/2 öde, hvilken hammardel den gode herre, hr Erik Sparre och hans broder Johan Sparre för någon tid sedan hafver låtit vederkännas, och hafver varit dem påskrifven uti afkortningen, ändock de hafva aldrig låtit honom bruka utan hafver *alltid legat öde,* som nu förbemält är. Räntar föreskrifne hammardel stångjern 1 skepp. 12 lispund.»

Äfven i följande årens fogdehandlingar upptages halfva Grindhammaren såsom öde. Men i 1593 års räkenskap finner man en mera fullständig och upplysande anteckning af följande innehåll:

»Hafver den ädle och välbördige herre, hr Krister Klasson till Näs *tillegnat sig ett hemman,* såsom och 1/4 part uti hyttan, hvilken den gode herren menar vara sitt rätta frälse, och håller sin afvel uppå det gamla frälset Fanthyttan; — — — hammar 1, näml. Grindhammaren — — — räntar stångjern 3 skeppund 4 lispund, osmundsjern 2 1/2 hundradt.»

Aptiten hade således vuxit med den nye egaren till Fanthyttan. Men då sistberörda handling genom eldsvåda blifvit delvis ofullständig, torde följande utdrag ur 1599 års handling komplettera denna historia:

»Hafver hr Krister Klasson till Näs i lång tid brukat och hafver fritt, som han förmenar vara sitt arf och eget, dock finnes vara skatte egor i kro-

nones jordebok: bergsmanshemman 1, Ramshyttan; hammardel 1, n.: Grindhammar; ränta: stångejern 3 sk℔ 4 l℔, osmundsjern 3 hundr. 15 osm.»

Dessa anteckningar upprepas äfven i de följande årens fogdehandlingar, till dess att år 1606 finnes antecknadt att »hr Krister Klasson till Näs hafver uti lång tid brukat och *nu ligger platt öde*, som förseglade längden vidare förmäler», så väl hemmanet i Ramshyttan som Grindhammaren, i följd hvaraf det utgående osmundsjernet och stångjernet afföres såsom afkortning.

I 1609 års handling är antecknadt, att Grindhammaren med det dertill hörande hemmanet, »som Krister Klasson länge klandrat hafver, *ligga öde för fäfot*»; men samtidigt är om hemmanet jemväl tillagdt, att detsamma »upptogs i detta år 1609». Nybyggaren hette Nils Andersson, stundom kallad »Herrhammars-Nils», hvarefter hemmanet ständigt återfinnes i fogdehandlingarna, under det att sjelfva hammarstället fortfarande låg obegagnadt. Man torde få antaga att hemmanet blef återupptaget för frälseegarens räkning, så att nybyggaren derå endast var hans brukare; men någon anteckning härom förekommer icke i jordeböckerna.

Af anteckning i ett visitationsprotokoll för 1684 $^{31}/_{1}$ inhemtas, att prestebordet då bestått af 3 vretar, deraf 2 till äng om 8 lass hö och den 3:dje till åker om 2 tunnors utsäde; att skogen utgjort 4 delar, nämligen 2 till prestgården, och 2 delar till »ett halfgärdshemman Grindhammar, som är gifvet till prestegården». Häraf torde således vara uppenbart att den ursprungliga prestgården utgjort $^{1}/_{2}$ mantal och Grindhammarshemmanet likaledes $^{1}/_{2}$ mantal. Detta förhållande synes äfven bekräftas af en annan handling, upprättad 6 Juni 1613, med anledning af då verkstäldt »skogebyte» mellan samtlige grannarne vid Ramshyttan, hvilken handling jemväl legat till grund för en år 1732 upprättad karta med rösebeskrifning »öfver Ramsbergs prestegårds skogstegar». I denna beskrifning förmäles att de i 1613 års handling tillagde tegarne till »herr Jon» och Nils Andersson, den förut nämde nybyggaren, dåmera innehades af prestebordet, såsom varande bägge de sistnämdes rättsinnehafvare. Såsom en i många afseenden upplysande och vigtig handling meddelas derför 1613 års »skogabref» bland bilagorna. Man kan vid betraktande deraf icke annat än förvånas öfver den enkelhet, som utmärkte våra förfäders skiftesförrättningar. Icke desto mindre kunde dylika gamla skogabref fortfara att lända till efterrättelse t. o. m. i århundraden, och om utg. icke alltför mycket misstager sig, utgör ifrågavarande »skogebyte» ännu det egentliga grunddokumentet för prestgårdshemmanets innehafvande skogstegar.

Enligt ett af kyrkoherden Jonas Petri och kyrkans sexmän afgifvet, men odateradt intyg, antagligen tillkommet omkring år 1620, hade den till prestgården hörande *hammardelen* blifvit inköpt för 5 skeppund stångjern af Ambrus Markusson, en tysk, »hvilken först hafver upptagit Ramshyttan»; och emedan på samma hammardel icke var mera betalt än 3 skeppund, så hade arfvingarne efter hans död gifvit de återstående 2 skeppunden till kyrkan. Äfven denna handling meddelas fullständigt bland bilagorna.

Angående *jordbrukets* ståndpunkt inom bergslagen vid tiden för Ramsbergs församlings bildande, saknar man närmare underrättelser. Att detsamma dock varit skäligen obetydligt framgår deraf, att af hela Lindes

dåvarande bergslag utgjordes den årliga kronotionden icke i spanmål, såsom på andra orter, utan i — osmundsjern, som utgick »uti en stadga» eller med ett en gång för alla bestämdt (= stadgadt) belopp, utgörande 7 fat eller skeppund osmund, hvilket belopp oförändradt årligen utgick under hela den senare hälften af 1500-talet, detta likväl »allenast af dem, som brukade bondejord, det är åkerbruk», som en anteckning härom lyder i 1586 års fogdehandling. Och i hvilka byar den s. k. bondejorden fans, kan man finna af de på annat ställe omtalade mantals- och skattelängderna för åren 1539 och 1540. I Nora bergslag var det ännu sämre ställdt med jordbruket, ty uti samma 1586 års räkenskap heter det, att »*Noraskoga bor göra ingen tionde,* ej heller af ålder gjort hafve, *efter de hafva intet åkerbruk*». Detta förhållande kunde emellertid icke få fortfara. I en skrifvelse till bergsföreståndaren Tideman Persson, dat. Örebro 14 Mars 1606, säger kon. Karl IX att det blifvit honom förkunnadt, »att vid Nora och Linde bergslag skall vara en hop af bergsmän som åker bruke, och slätt ingen tionde vele utgöra, som eljest vid andra bergslager sker; sammaledes skall der ock vara en hop finnar på skogen, som sig torp uppprödt hafva, som ock sitta fria och ingen tionde vele utgöra». Detta kunde naturligtvis icke gå an, och derför befaldes Tideman Persson, »att han skulle ransaka och uppskrifva huru många finnar der voro, som på skogen bygdt hade, som ock huru många bergsmän som åker brukade». Dessa skulle han tillsäga »att de både efter andlig och verldslig lag göra tionde af den säd Gud dem gifver, såsom det vid andra bergsbruk och i andra landsändar skedde, alldenstund de äro under en öfverhet och en lag allesammans». Följden af denna befallning blef ock den, att redan samma år den sålunda påbjudna kronotionden uppbars och redovisades i alla bergslagssocknarne, men de utgjorda spanmålsbeloppen voro i regeln så små och obetydliga, att de sannerligen icke voro värda allt det besvär och den förargelse som den nya tungan, åtminstone under de första åren, medförde för de skattdragande. År 1615 uppgick det för hela Ramsbergs socken redovisade tiondebeloppet till endast omkring 10 tunnor, deraf ungefär hälften råg och hälften korn. År 1628 hade denna spanmål ökat sig till 8 tunnor råg och 4 tunnor korn, men med hvilken långsamhet odlingen i forna dagar framskred kan man finna deraf, att då den s. k. vissa tiondesättningen för Ramsbergs socken öfver 100 år senare eller 1745 egde rum, hade kronotionden under de nästföregående åren i medeltal uppgått till omkring 33 tunnor »strid» spanmål om året, hvilket belopp då på en gång höjdes till 45$^1/_2$ tunnor, hvarvid det sedermera förblef intill dess rekognitionsskogarne blefvo skattlagda, hvarigenom någon, ehuru obetydlig ökning i denna tiondespanmål uppkom.

De obetydliga belopp, som erlades i kronotionde under den första tiden, föranledde särskilda åtgärder och undersökningar för att närmare kontrollera riktigheten af tiondeuppbörden. Vederbörande ville icke tro att åkerbruket inom bergslagssocknarne i verkligheten var så klent, som denna uppbörd angaf. Kyrkoherdarne, som sjelfva voro intresserade af denna inkomst, affordrades jemväl förklaringar deröfver, och det kan derför vara af intresse att erfara deras omdömen om åkerbruket och tiondeuppbörden. I en skrifvelse af 1627 $^3/_{12}$ säger kyrkoherden i Linde, *Daniel Johannis,* sålunda derom: »medan här är liten och svag säd, bindes ock svåra små band, dem icke väl räknas kan; största delen af säden sättes

upp på hässjor att torkas, om hvilken man ingen räkning kan göra, utan allmogen utlofvar på ära och redlighet att göra allenast hvar tionde span rätt och redeligen, att de vilja svära detta med sin trygga ed» o. s. v. Kyrkoherden *Magnus Hieronimi* yttrar i sin skrifvelse, dat. Noraskoga 1628 $^{29}/_{1}$, att bergsmännen »icke kunna komma till att hålla sådan ordning med deras tionde som det sker på landsbygden; ty det är minsta delen af bergsmännerna som så på åker, och eljest binda de små band, somliga hässja upp säden i skogen; kunna ock icke komma säden hem till byn om hösten; derföre är dem intet godt att ingöra deras tionde till Thomasmesse efter lagen; utan de beplikta sig vilja göra sin tionde, så att de kunna tryggeligen hålla med sin ed att det skall vara rätt»[1]. — Från andra landsdelar berättas, att dylik edgång stundom skedde på det sätt, att tiondegifvaren lade »händerna på kyrkoväggen» till bekräftelse att han redligen utgjorde sin tionde. Det är möjligt, att samma metod begagnats äfven i våra bygder, ehuru derom ingenting är med visshet kändt. Hvad som deremot är säkert, det är, att längre fram i tiden måste alla af presten eller församlingen utsedda »sädesräknare» vid domstol aflägga ed, att fullgöra sitt anförtrodda värf »efter bästa förstånd och samvete». Det är föga sannolikt att man numera skulle önska tillbaka dylika representanter af den s. k. gamla, goda tiden, huru tillgifven man än må vara vår tids — tullbeskattningsideer.

Beträffande *bergshandteringen* inom dessa bygder för 300 år sedan, torde föga vara att tillägga till de anteckningar, som förekomma derom på annat ställe och till hvilka således hänvisas[2]. Särskildt torde böra märkas den skildring om sättet för brytningen i Blanka grufva i Ramsbergs socken år 1590, som deri finnes intagen. Från och med införandet af tackjernstionden år 1608, erhålles mera fullständiga underrättelser både om tackjernstillverkning och stångjernssmide; och ehuru, strängt taget, ett närmare relaterande af en del detaljer från en mera framskriden tidpunkt egentligen icke borde tillhöra dessa anteckningar, må dock några få uppgifter meddelas. Den långsamhet hvarmed näringarnes utveckling under detta tidsskede fortgick, torde ock sannolikt föranleda en mycket ringa skiljaktighet mellan början och slutet af en tidsperiod, omfattande exempelvis de 50 åren 1689—1638. Sålunda finner man att tackjernstillverkningen vid Ramshyttan år 1608 beräknats till 124 skeppund, vid Resta till 156 skeppund och i Löa båda hyttor till 510 skeppund. År 1609 utgjorde tillverkningen vid Ramshyttan 130 och vid Resta 165 skeppund. För att icke trötta med många siffror må ytterligare endast anföras att vid Ramshyttan tillverkades 1612 omkring 140 skepp., men 1613 endast 70 skepp., år 1614 var tillverkningen åter uppe i omkring 115 skepp., och 1616 uppgick den till 150 skepp. För 1618 är Ramshytte blåsning redovisad sålunda:

Henning Ambrosiisson	under	6 dygn	23	skepp.
Markus Hindersson	»	7 »	27	»

---

[1] Man behagade ock jemföra huru kyrkoherden Olof Hansson i Karlskoga skref i samma ämne år 1608; se *Noraskog* III: 189, 213.

[2] »*Om Noraskog*» II: 323—333.

Didrik Hindersson	under	8	dygn	30	skepp.
Velam Sepenfelt	»	5	»	20	»
Mats Nilsson	»	5	»	20	»
Herrhammars-Nils	»	1½	»	6	»
Erik Skomare i Pipareboda	»	1½	»	6	»
Erik Andersson i Torrbråten	»	1½	»	6	»
Summa	under	35½	dygn	138	skepp.

Kort derefter bygdes en ny masugn af den här ofvan nämde bergsmannen Mats Nilsson vid nuvarande Ramsbergs bruk, och i den äldsta bergmästarerelationen, af bergmästaren Sten Andersson aflemnad i Bergsamtet 5 Februari 1638, uppräknas följande 8 masugnar i Ramsbergs socken: Ramshytte gamla, Mats Nilssons nya, Resta, Löa 2, Flögfors, samt Kårbergs öfre och nedre hyttor, hvilkas årliga tillverkning i medeltal vexlade mellan 150 och 200 skeppund för hvarje masugn.

I fråga om stångjernssmidet saknas andra uppgifter än de, som angå huruvida hamrarne varit begagnade eller icke. Genom den skattläggning af dessa, som skedde 1636, kan man dock erhålla ett ungefärligt begrepp om smidets storlek och omfattning, emedan den då ålagda hammarskatten synes ha motsvarat 1½ à 2 procent af det årliga smidesbeloppet. För öfrigt kunna de från skilda källor hemtade notiserna om Ramsbergs-hamrarne sammanfattas sålunda:

Gamla eller *Ramshytte presthammar* (Ramshytte bruk), som är den äldsta, var alltifrån dess första byggande i oafbruten verksamhet; den brukades af kyrkoherden och några bergsmän, egde öfverflödig skog, god ström; »kunde gå mestedels år och dag, ändock masugnen stod i samma dam», men fordrade »litet vatten, alldenstund det gick med öfverfall»; skattlagd till 4 skepp. stångjern i hammarskatt.

Den gamla öfre eller *Hindriks hammar*, senare kallad Markus Hinderssons (Vrethammar), hade äfven varit i oafbruten verksamhet från första anläggningen; den egde likaledes öfverflödig skog, god ström och »kunde gå år och dag»; brukades »af bergsmän och en gammal hammarsmed» (Velam Sepenfelt); skattlagd till 4 skeppund.

Grindhammarens öde är förut omtaladt. I dess ställe och möjligen på samma plats uppfördes 1636 af Didrik Hindersson en ny hammar, som äfven kallades *öfre*, men vanligast *Didriks* eller *Dijrks hammar*. Såsom berättigad till frihetsår blef den först under 1640-talet skattlagd.

Gliehammaren »tog vattnet bort anno 1581 och hade sedan legat öde». Den återuppbygdes i början af 1600-talet af förut nämde Mats Nilsson och öfvergick 1637 till dennes son Jonas Matsson. Äfven denna hammar kunde »mest gå år och dag, oansedt samma bergsman egde både masugn och hammar i en dam; skog dertill öfverflödigt». Den skattlades 1636 till endast 2 skeppund hammarskatt af den anledning att egaren icke förmådde »tillverka mera (tack)jern än han på 2 månaders tid kunde utsmida» och det var förbjudet att bruka hälftensmide (s. k. hälftejern), d. v. s. att utsmida andras tackjern med egna kol[1].

Resta hammar, senare kallad *Kifnäbbs*hammaren, var i temligen

[1] Denna hammar, nuvarande *Ramsbergs bruk*, öfvergick några år senare till en borgare i Linde *Jonas Gustafsson*, hvilken åter 1651 sålde densamma med tillhörande hemman till en »förnämlig» köpman i Stockholm, *Petter Klausson*, ifrån hvilken bruket

oafbruten verksamhet allt ifrån dess första anläggning. Under 1570-talet angifves dock 1/3 i densamma såsom »öde» eller obegagnad. »Dertill är temmelig god ström och i samma ström en masugn; alltså förhindras hammaren att derpå icke jemväl smidas kan; dertill skog öfverflödigt». Skattlades till 2 skeppund.

Rälls- eller *Löa hammar*, tillkommen efter 1609, brukades af bergsmän; »dertill är god ström, kan gå år och dag, skog öfverflödigt». Hammarskatt 4 skepp.

Flögfors hammar, bygd af Louis de Geer under hans arrende af fögderiet 1627—30. Denna hammar hade äfven god ström, kunde gå år och dag, men saknade skog, som köptes af Kårbergs, Löa och Vasselhytte bergsmän. Den gjorde icke så stor skada som »*Mårgenhammar*, som är ödelagd» (1637), af den orsak att bergsmännens närliggande skog var »utödder»; men med tiden ansågs äfven Flögforshammaren blifva öde. hvilket ock ganska snart inträffade »sedan skogen vardt utödd». Den skattlades 1636 till 4 skeppund.

Kårbergs (öfre?) *hammar*, anlagd efter 1609, brukades af bergsmän, egde god ström och kunde »gå år och dag». En del af bergsmännen hade skog, men andra åter, som sålt till Flögfors hammar, »hade nästan intet». Hammarskatten 4 skeppund.

Grimsö hammar, anlagd efter 1609, brukades af »skattetorpare»; egde god ström, »sammaledes skog öfverflödigt»; skattlagd till 3 skeppund.

Gammelbo frälsehammar, tillhörig Klas Kristersson Horn.

Af de 8 hamrar, hvilka sålunda skattlades 1636, utgjorde sammanräknade hammarskatten 27 skeppund stångjern, som i 1636 års kronoräkenskap debiterades, à 8 daler, med 216 daler [1].

Angående kommunikationerna torde böra anföras, hvad som gjordes till deras förbättrande under den tid (1615—19) Mikel Henriksson var »bergsföreståndare» inom Nora-Lindes fögderi. Det säges nämligen härom i en handling från år 1619:

»Ramsbergs bergslag är belägen 2 mil ifrån Lindesås, och efter det att kronans jern årligen tillförene derifrån skulle föras till Lindesås om sommar, höst och vår uppå hästerygg; och efter deremellan är en slem, bergig och stenig väg, och eljest var der mer än en stor mil ifrån Arboga, som jernet fördes af vägen tillbaka längre upp i bergslagen, hvilket var K. M:t till skada och undersåtarne till stor tunga och besvär; men efter det att ifrån för:de Ramsberg till Arboga var en en gammal vagnsväg ödelagd och förfallen: derföre lät han den upprödja och förfärdiga, så att den blef bättre än vagnsvägen ifrån Lindesberg till Arboga, och vid Ramsbergs kyrka till kronones jern blef uppbygd en varubod.»

Med anledning af de uppgifter, som förekomma i den af Tilas förda dagboken, särskildt angående de personer eller hammarsmeder, hvilka isynnerhet medverkat till Ramsbergs uppodling och församlingens bildande, är utg. i tillfälle att om dessa meddela några ytterligare upplysningar, hemtade ur äldre arkivhandlingar.

---

omkring 20 år senare öfvergick till en holländare *Peter van Oestgest*, som var bosatt derstädes och afled i December 1711 vid 70 års ålder.

[1] Angående Ramsbergshamrarne och deras skatt omkring 50 år senare, hänvisas till 1684 års relationer och hammarskattslängder i »*Noraskog*», 3:dje delen.

Ambrosius Markusson Keyser angifves vanligen såsom den förste nybyggaren vid Ramshyttan, ehuru han, på sätt förut blifvit vidrördt, icke synes ha ditkommit förr än 1556. Hans lösa förmögenhet, enligt 1571 års bouppteckning, är äfven omtalad, likasom hans deltagande som nämdeman i en häradssyn vid Born 1572. Vidare må anföras, att han i ett vidlyftigt »restantieregister», upprättadt vid ett fogdeombyte 1574, finnes uppförd för resterande hammarskatt för »gamle hammaren» med $12^1/_2$ skeppund stångjern. I 1586 års kronoräkenskap redovisas hurusom »2 tyskar vid Ramshyttan uti Lindesbergs socken, benämde Ambrosius Markusson och Jochim Kroch, hafva låtit tillsmida af sitt eget jern och kol, desslikes på sin egen omkostnad och sedan sålt det till K. M:ts behof för penningar, jern, spanmål och fetaliepersedlar», åtskilliga persedlar, nämligen:

252 st. murhackor, väg. 2 sk*tt* 16 l*tt* 14 *tt*, à 6 öre...	189	mark
300 st. skoflar, » 3 sk*tt* 8 l*tt* à 4 öre	150	»
7 tusen 3 hundradt »tvebred»-spik à 4 öre hundradet...	$36^1/_2$	»
7 tusen »enbred»-spik à 4 öre hundradet	35	»
Summa	$410^1/_2$	mark.

Af räkningen häröfver kan jemväl inhemtas, att 1 skeppund stångjern värderats till 18 mark, 1 skeppund tackjern 9 mark, 1 tunna gryn 8 mark, 1 tunna spanmål 5 mark, 1 pund smör $2^1/_2$ mark, 1 pund fläsk 2 mark, 1 pund kött $1^3/_4$ mark och 1 tunna strömming till 10 mark.

I 1587 års räkenskap redovisas helt kort, att »af tyskarne vid Ramshyttan är köpt för 63 mark 6 öre penningar, 5 fjerd. mjöl, 1 pund smör, 1 pund fläsk och 1 pund kött: tvebred-spik 4 tusen 3 hundradt; byggningsspik 10 tusen $8^1/_2$ hundradt». Dessa anteckningar, hvartill motstycken torde finnas äfven i andra numera delvis förstörda och defekta räkenskaper, gifva emellertid vid handen att Ambrosius och hans kamrater icke uteslutande sysselsatt sig med det gröfre stångjernssmidet, utan äfven idkat ett jemförelsevis ganska afsevärdt manufaktursmide.

Ambrosius beredde sig äfven en annan förmån. I 1599 års räkenskap finnes nämligen antecknadt, att »efter sal. konung Johans bref den 20 Augusti år 83 är gunsteligen efterlåtet gamle Ambrosius Markusson på Ramshytta den del han brukar, nämligen: Ramshyttan, bergsmanshemman $^1/_2$», för hvilken hemmansdel den belöpande räntan 75 osmund afkortades. Derjemte antecknas att denna eftergift blifvit »förgäten 98», hvarför jemväl för detta år afkortning egde rum. Samma afkortning upprepas äfven i de närmast följande årens fogdehandlingar, ehuru med någon variation i uttryckssättet, som t. ex. år 1600 då det heter: »Gamle Ambrosius Keyser brukar $^1/_{20}$ i (hyttan) och haf:r fritt efter sal. konung Johans bref, bergsmanshemman $^1/_2$, näml. Ramshyttan, osmundsjern 75 osm.» Det må dock anmärkas, att det åberopade brefvet, som icke kunnat återfinnas, antagligen blifvit utgifvet 1587 eller 1589, emedan den ifrågavarande afkortningen icke förekommer i 1584—87 års räkenskaper, hvilka finnas qvar, under det att alla de följande årens t. o. m. 1598 saknas [1].

[1] Mer eller mindre defekta jordeböcker, register, qvittenser m. m. finnas visserligen i behåll för dessa år, men de egentliga räkenskaperna för Nora-Lindes fögderi ha försvunnit.

Månne således den gissning eller förmodan kan anses obefogad, att Ambrosius erhållit nämda skattelindring såsom ett vedermäle eller erkännande för sin verksamhet och frikostighet vid uppförandet af Ramshytte kapell år 1589?

Ambrosius utverkade åt sig i Örebro 2 April 1606 af konung Karl IX ett »öppet manebref» angående »gäld, som han hade till att kräfja på sin salige sons vägnar». Denne son synes nämligen ha drifvit köpmansaffärer samt egde derför både skulder och fordringar, hvilket allt den gamle fadern nödgades utreda[1]. Genom detta bref uppmanades dock vederbörande »befallningsmän samt borgmästare och råd i städerna» att vara »honom på rättvisans vägnar behjelplige, det han utan någon uppehållning blefve tillfyllest förnöjd och betald». Ett annat k. bref afläts ett par dagar senare till ståthållaren i Dalarne Lasse Christiansson, att han skulle skaffa »Ambrus Markusson rätt på presten i Gränge». Denne prest, förmodligen dåvarande kyrkoherden i Grangärde, Petrus Andreæ, var nämligen skyldig Ambrosius ej mindre än 100 skeppund tackjern, hvilken fordran han förgäfves sökt utbekomma, emedan presten föredragit att hålla sig undan. Båda dessa handlingar anföras i sin helhet bland här efter följande bilagor.

Att Ambrosius jemväl egt hemman i Löa framgår af följande korta utdrag af Lindes härads dombok 1621 $^8/_{10}$:

»Olof Matsson i Löa gaf tillkänna att för hans fader Mats Hansson är förkommet ett jordebref igenom vådeld, som hans farfader bekommit hafver utaf Ambrosius Keyser vid Ramshyttan, uppå det hemmanet som Olof Matsson nu besitter der i Löa, för hvilket hemman Ambrosius hafver bekommit 12 skeppund tackjern, det ock nämden vittnar sant vara.»

Att Ambrosius sålt en hammardel till församlingen för att begagnas af presten är förut omtaladt, äfvensom att arfvingarne skänkte den resterande köpesumman till kyrkan. Af den häröfver upprättade handlingen inhemtas ock, att Ambrosius aflidit kyndelsmessodagen (2 Februari) 1612, »något öfver 100 år gammal», berättar TILAS, men denna höga ålderssiffra torde, likasom flertalet dylika från äldre tider, böra ej oväsentligt reduceras. TILAS säger ock, att från denne Ambrus Keyser härstammar en vidlyftig bergsmansslägt, som på manslinien då kallades *Ramberg*. Så vidt utg. hittils kunnat utleta sammanhanget härmed, skulle ätteledningen vara följande:

1. *Ambrus Markusson Keyser*, † 1612.

2. *Henning Ambrusson*, bergsman i Ramshyttan, afled i början af 1620-talet.

3. *Hans Henningsson*, upptages i 1624 och följande årens skattelängder såsom egare af ett helt hemman i Ramshyttan; egde med sin hustru *Arha* (Anna?) åtminstone 3 söner: *Nils*, *Henning*[2] och *Per*, af hvilka den yngste

---

[1] Hvad denne son hetat, synes ej i handlingarna, derest man icke får antaga att han är samme »Ambros vid Ramshyttan», hvilken vid Lindesbergs sommarting 1597 »för slagsmål» fäldes till böter af 6 L℔ osmundsjern. Ty icke får man väl antaga att den gamle Ambrus, som då skulle vara närmare 90 år gammal, om man nämligen får tro den höga ålderssiffra som TILAS berättar, varit så ungdomligt sinnad att han kunnat inlåta sig i — slagsmål?

[2] *Henning Hansson* i Ramshyttan, »en gammal bergsman», död vid 85 års ålder i Januari 1690; hans hustru *Elin Joensdotter* afled 87 år gammal i Maj 1708.

4. *Per Hansson* blef innehafvare af föräldrahemmanet. Han afled i Oktober 1683, 66 år gammal och hans hustru *Malin* i Januari 1689, 71 år gammal. Af deras flera barn blef en af de yngre sönerne

5. *Erik Persson* med tiden en framstående bergsman och gästgifvare vid Ramshyttan. Han var Lindes härads fullmäktig vid 1719 och 1723 årens riksdagar; död under 1730-talet. — Gift 1) med *Ingeborg Larsdotter*, † 1691 vid 25 års ålder; 2) 1692 $^{10}/_{7}$ med enkan *Kerstin Matsdotter*, † 1755 $^{4}/_{5}$ vid 86 års ålder. — Angående Erik Perssons söner hafva följande upplysningar blifvit inhemtade:

Petrus Ramberg, † 1720 $^{8}/_{5}$, 31 år gammal, som vice pastor vid k. lifregementet.

Erik Ramberg, gift 1731 $^{3}/_{10}$ med *Margareta Markusdotter*, en dotter till den här nedan nämde Markus Larsson i Ramshyttan.

Anders Ramberg, gift 1734 $^{25}/_{8}$ med *Margareta Velamsdotter*, en dotter till sexman Velam Larsson på Vreten vid Ramshyttan. Anders Ramberg sålde 1774 $^{5}/_{6}$ ett hemman Ramshyttan med 100 skepp. smide till handlanden Erik Westén i Arboga för 72,000 daler kpmt, hvilket hemman denne transporterade på bokhållaren Anders Sandell och hvaraf sedermera Vrethammars bruk bildades[1].

Efter all sannolikhet fortlefver Ambrus Keysers slägt ännu inom Ramsberg och angränsande bygder. Omständigheterna ha icke medgifvit att för närvarande anställa vidare undersökningar derom, än hvad föreliggande anteckningar utvisa. De torde dock möjligen kunna gifva uppslag till ytterligare forskningar om denna antagligen vidt utgrenade slägt.

Henrik Hammarsmed, bland de förmögnare i 1571 års skattelängd, finnes äfven upptagen i 1574 års restlängd såsom delegare i dåvarande öfre hammaren vid Ramshyttan med en skuld af 4 skepp. 16 lisp. stångjern. Den andre delegaren *Måns Fatemäster* upptages i samma längd för resterande 6 skepp. 4 lisp. stångjern. Det är möjligt, att nämde Henrik hammarsmed är densamme som *Henrik Sepenfelt*, hvilket namn förekommer i handlingarna från 1590 t. o. m. 1616, men full visshet härom torde numera icke kunna vinnas, lika litet som en säker utredning kan åstadkommas om dennes eller deras slägtförhållande till Ambrus Keyser. Emellertid må anföras, att i 1606 års mantalslängd upptages »Henrik Sepenfelt» såsom varande öfver 60 år gammal, med hustru och 2:ne söner. Att dessa båda söner äro de här nedan nämde synes vara säkert:

1) *Didrik Hindersson*, som från år 1609 nämnes som egen bergsman i Ramshyttan; blef nämdeman 1620 $^{27}/_{9}$ och bygde 1636 den efter honom uppkallade Didriks eller öfre hammaren. Han upptages i 1629 års »folkelängd» med hustrun *Gertrud*, sonen *Markus*, dottern *Elisabet* och en syster *Margareta Henriksdotter*.

2) *Markus Hindersson*, förekommer i längderna från 1613 såsom boende i Kureboda vid Ramshyttan; han blef egare till faderns eller »Hindriks hammar», hvilken sedermera kallades Markus Hinders' hammar. Båda dessa bröder upptagas i 1624 och nästföljande årens jordeböcker såsom egare af hvar sitt hela hemman i Ramshyttan. Båda efterlemnade

[1] *Berglunds* beskrifning sid. 68.

ock talrika afkomlingar, men en tillförlitlig redogörelse kan för närvarande till följe af de villande namnlikheterna icke lemnas[1].

I häradets dombok för 1618 $^{8}/_{7}$ förekommer att

»Dirich Hindersson och Villam Sippenfelt gifva tillkänna, att gamle Ambrose gård på Ramshyttan är sönderrifven och bytter uti tre, och är der en liten del derifrån kommen, som kallas Kureboda, hvilken (består) af $^{1}/_{20}$ med de andra grannarne uti skogen, och hafva der två eller tre sutit hvar efter andra och kunna sig dermed intet behålla; derföre blef det så afsagdt, att det skall komma tillbaka igen under Dirichs och Villams gårdar.»

Det må tilläggas att i 1624 års jordebok uppräknas följande hemmansegare i Ramshyttan: Markus Hindersson 1, Hans Henningsson 1, Didrik Hindersson 1, Velam Sepenfelt 1, Mats Nilsson 1, Zacharias Andersson 1, Erik Bengtsson $^{1}/_{2}$ och Erik Andersson i Torrbråten $^{1}/_{2}$; tillsammans 7 mantal.

Hans Klausson, äfvenledes upptagen i 1571 års skattelängd, stod 1574 såsom innehafvare af Gliehammaren (senare Ramsbergs bruk) till rest med 7 skepp. 12 lisp. stångjern af sin hammarskatt. Följande året stod Gliehammaren »öde», hvarför årets skatt 1 skepp. 12 lisp. afkortades. Genom vattenflödet 1581 förstördes denna hammare. I 1590 års ransakning omtalas egaren såsom utarmad, med betydliga rester, och följande året säges han »gå och omkring och tigga sin föda»[2]. Sonen Erik Hansson hade samtidigt nödgats taga sin tillflykt »bland knektarne».

Hans Andersson, vanligen kallad *pipare* eller *pipelekare*, hvaraf man torde få antaga att han varit musikant, omtalas redan 1552 såsom bötfäld för slagsmål till 5 lisp. stångjern. Omkring år 1570 hade han kommit i delo med »Sundby-junkrarne» om sin innehafvande hammar Grindhammaren, med den påföljd att han i 1571 års skattelängd upptages som »husfattig» och att hammaren till hälften låg öde eller var obegagnad. Genom ett k. bref, dat. Stegeborg 24 Oktober 1572, utverkade han sig eftergift af 6 skepp. stångjern, 2 skepp. tackjern och 2 stigar kol, som »han stod tillbaka med» i sina utskylder. Oaktadt denna eftergift finnes »Hans pipere» för Grindhammaren i 1574 års restlängd med en rest af 2 skepp. 4 lisp. stångjern, och vid 1590 års ransakning var han fullkomligt ruinerad: han var blind och utfattig, samt egde »hvarken ko eller so utan tigde till sin föda». Sonen *Anders Pipare* försvarade i det längsta faderns hemmansdel i Ramshyttan, som kallades Torrbråten, och åtog sig fördenskull knektetjenst. Han var i denna egenskap med »på Rigeske tåget 1605», men han återkom ej och i 1607 års räkenskap uppräknas bland andra

[1] I 1664 års husförhörsbok uppräknas sålunda följande familjer i Ramshyttan, som med visshet torde få anses vara nämda bröders afkomlingar:

Markus Didriksson med hustru Gertrud, sönerne Henrik, Markus och Ambrosius samt dottern Karin.

Henrik Markusson med hustru Brita, sönerne Anders och Didrik.

Didrik Markusson med hustru Kerstin samt döttrarne Margareta och Kerstin. — Full visshet om de särskilda ättartalen kan icke vinnas utan ett noggrant och tidsödande studium jemväl af andra från 1600-talet bevarade handlingar. Inom orten möjligen bevarade anteckningar om äldre slägtförhållanden skulle väsentligt underlätta ett sådant studium.

[2] Se här ofvan sidd. 160 och 163.

knekteenkor äfven Anna i Torrbråten, samma »Pipe-Anna», som vid 1613 års skogsbyte i Ramshyttan fick tegar för sitt halfva hemman derstädes. I 1618 års längder upptages »Erik Skomare» såsom innehafvare af »Pipareboda», förmodligen samme Erik Bengtsson, som i 1624 och följande års jordeböcker är antecknad för $^1/_2$ hemman i Ramshyttan. Han kan möjligen vara en måg till »Pipe-Anna».

Grels eller **Gregers Hammarsmed,** som finnes upptagen i 1571 års skattelängd, lärer väl få anses vara den, som egentligen innehade Resta- eller Kifnäbbshammaren. Han återfinnes ej i 1574 års restlängd, en antydan derom att han erlagt sina utskylder, och såsom ordentlig skattdragare upptages Grels eller Gregers, som han äfven kallas, i 1590 och 1597 års hjelpeskattslängder. Genom hertig Karls bref, dat. Arboga 2 Mars 1597, förunnades hammarsmeden *Grels Baltzer,* för den trogne och månglige tjenst han gjort och bevist hade, »till hjelp och föda uti sin lifstid 6 tunnor spanmål», och i ett å Guldsmedshyttegård 15 September s. år utgifvet qvitto erkände han sig ha blifvit tillgodoräknad 3 skepp. 6 lisp. stångjern i resterande utskylder af sitt hemman för de 6 t:or spanmål, som hertig Karl hade efterlåtit honom till hjelp uti sin ålderdomstid. Han förekommer derefter icke vidare i handlingarna. — Sonen *Ambrus Gregersson* ingick i knektetjenst, hvarigenom han befriades från utskylderna af hemman och hammare. Han återkom lyckligt från fälttågen; och i 1624 års m. fl. jordeböcker finner man »Ambrosius Grelsson» såsom egare af ett hemman i Resta. Han torde äfven ha efterlemnat afkomlingar, ehuru derom ingenting är med visshet kändt. — Vid »laga ting å Lindesås» 1613 $^3/_6$ förekom bland annat att

»Ambrosius Gregersson på Risten hafver öfverfallit sin kyrkoherde herr Joen med onyttig mun, samt ock herr Daniel vid Linde, och har blifvit satter uti jernen och brutit sig utur. Blef benådder, efter han skulle draga för riksens fiender; men kommer han igen och gör så mera, skall allt stå honom öppet.»

Vid häradstinget 1617 $^{14}/_5$ finner man att

»Salige hr Kristiern Klaessons son herr Maurits kräfver utaf Ambrosius Gregersson vid Ristan 7 skepp. tackjern och 3 skepp. stångjern, som han är skyldig, till hvilket han icke kan neka. Blef sagdt: det skall utmätas och betalas.»

Wilhelm eller **Velam Sepenfelt,** som han vanligen kallas, torde, på sätt TILAS antager, med säkerhet få anses vara en af Keysers mågar. Denne Velam förekommer i handlingarna från 1590 till 1630-talet såsom smed och bergsman, i 1624 års m. fl. jordeböcker som egare af ett helt hemman Ramshyttan. Han idkade äfven ett icke obetydligt manufaktursmide för kronans räkning. Sålunda redovisas i 1607 års räkenskap:

»Velam Sepenfelt på Ramshyttan hafver smidt af sitt eget jern och kol 1607 till kronones behof:

jernskoflar 60 st. à 6 öre }
» 100 st. à 7 öre } pgr 33 daler 4 öre.

Deremot hafver han bekommit uti betalning

penningar	16 daler 22 öre	
3 skepp. stångjern à 5: —...	15 » —	
1 stig kol à 3 mark...........	— » 24 öre	32 daler 14 öre;

så är kronan honom skyldig 22 öre.»

År 1609 hade »Velam skoflesmed» tillverkat 350 st. »jernskoflar» eller skyfflar à 12 öre för ett värde af 131 $^1/_4$ daler. 1611 utgjorde tillverkningen 145 skoflar à 8 öre till 36 $^1/_4$ daler; 1612 tillverkades 200 »jernskofler» för 50 daler; 1616 hade Velam på Ramshyttan smidt 400 skoflar för 100 daler; 1617 ej mindre än 500 sådana (à 1 mark) för 125 daler och 1618 utgjorde antalet 300 till värde af 75 daler o. s. v.

I 1629 års (delvis defekta) folkelängd uppräknas Velam Sepenfelt med hustru *Elin* och 4 söner: *Hans Velamsson*, förmodligen densamme, hvilken i närmare 40 år tjenstgjorde som klockare i Ramsberg och som efterträddes i denna syssla af sonen Ambrus Hansson; *Velam Velamsson*, hammarsmed, tillika anstäld som kyrkovaktare; *Ambrus Velamsson* och *Didrik Velamsson*. Ehuru full visshet derom saknas, torde från Velam Sepenfelt äfven härstamma: *Velam Johansson* i Ramshyttan, kyrkovärd 1672, nämdeman och slutligen »domare» i Lindes härad samt fullmäktig vid 1682 års riksdag; dennes son *Lars Velamsson*, nämdeman, död 1710 vid 67 års ålder, och sonsöner: *Markus Larsson*, äfven nämdeman, »en hedersman i sitt stånd», † 1732 vid 59 års ålder, samt sexmannen *Velam Larsson*, jemväl boende vid Ramshyttan (å Vreten), hvilken senare var häradets fullmäktig vid 1738 års riksdag, och afled, 69 år gammal, 1750 $^{27}/_{12}$. Framtida forskningar torde närmare upplysa dessa slägtförhållanden och tillika utreda de misstag, som i föregående anteckningar antagligen icke kunnat undvikas.

Genom riksdagsbeslut år 1625 infördes den s. k. qvarntullen, såsom ett försök att grunda statsinkomsterna på indirekta skatter. Den skulle utgå i penningar till olika belopp för olika slags säd och bestämmas efter den qvantitet, som å hvarje qvarn förmaldes. Emedan handqvarnar då ännu mycket begagnades, föreskrefs äfven, till förekommande af förlust för kronan, att en hvar, som egde en handqvarn, skulle uppgifva huru mycket han på den ville förmala och skatta derefter. Denna qvarntull förvandlades redan 1627 till en personel skatt, hvilken ännu fortfar under namn af mantalspenningar.

Med anledning af förenämda riksdagsbeslut hölls »anno 1625 den 8 Augusti en noga och flitig ransakning vid Guldsmedshyttan med Lindes och Ramsbergs socknar», dervid alla sqvaltor och handqvarnar antecknades tillika med den deraf utlofvade tullen. För att likasom ursäkta de små belopp som skulle erläggas, tillägges den anmärkningen: »förståendes att de köpa mest malen säd». Vid Ramshyttan funnos då 3 qvarnar: en, som egdes af hr Joen kyrkoherden, Hans Henningsson och Erik Hansson, för hvilken qvarn skulle erläggas 6 daler; en annan, som egdes af Didrik Hindersson och Vilhelm Tysk (Sepenfelt) 3 daler, och den tredje, som egdes af Markus Hindersson, Zacharias Andersson och Anders Nilsson, skulle erlägga 4 $^1/_2$ daler. Af handqvarnar antecknades en för Mats Nilsson i Ramshyttan och en för Per Olofsson i Torrbråten, hvardera till 4 öre. Vid Resta antecknades en sqvaltqvarn med 6 delegare till 9 daler och en, jemväl med 6 delegare, till 6 dalers tull. För hela Ramsbergs socken utgjorde det sålunda skattlagda antalet 13 sqvaltor och 19 handqvarnar, och den sammanräknade qvarntullen för hela häradet uppgick till 269 daler 8 öre.

När sedan denna qvarntull utbyttes mot mantalspenningarne, så finner man, att, i den äldsta mantalslängden, som nu finnes i behåll för 1628, antalet mantalsskrifna personer, hvilka erlade denna skatt, i Ramsbergs socken uppgått till 250 personer. Denna folkmängd hade sålunda från 1606 års mantalsskrifning, till de då utgjorda månadspenningarne, mer än fördubblats. — År 1785 utgjorde den mantalsskrifna befolkningen i Ramsberg 1,199 personer, fördelade i 285 matlag, och hela folknummern uppgick då till 2,542 personer. Vid 1889 års ingång utgjorde folkmängdssiffran 4,571 personer.

Då den af TILAS förda dagboken öfver kronprinsen Gustafs bergslagsresa förut blifvit använd som källa, torde från densamma jemväl böra lemnas en redogörelse för hans resa genom Ramsberg. Derom innehåller nämda dagbok, att Onsdagen 28 September 1768, sedan bönestund hållits i Lindes kyrka af doktor Lindgren, »och när psalmen Nu tacker Gud allt folk etc. afsjöngs, lossades de på torget planterade kanoner». Derefter och sedan vederbörande tagit afsked fortsattes resan till Stråssa grufva. »Hela dagen var regnduggigt väder, som gjorde resan obehaglig och förorsakade mindre munterhet», hvarefter dagboken fortsätter:

»Vid Stråssa gick H. K. höghet till fots upp till grufvorna, hvarest grufplatsen med äreport och häckar af granris var dekorerad, och steg så neder så långt vägen räckte uti den vidrymmige samt uti idel jernmalm afsänkta öppne grufvan.

Besåg det påbegynte Liljenbergsschaktet, samt tillät baron Tilas att i dess höga närvaro med någon slags allvarsamhet tillfråga bergsbetjeningen om orsakerne till senfärdigheten med schaktets afsänkande, och hvari skulden omsider stannade på någon af sexmännen med grufvefogden.»

Resan fortsattes härifrån till Ramshyttan, hvarefter dagboken innehåller ett långt resonnement om bergsbrukets nödvändighet, dess förmåga att bidraga till ett lands uppodling o. s. v., hvarpå den i början af dessa anteckningar anförda korta historiken om Ramsbergs sockens första bebyggande meddelas. Dagboksförfattaren fortsätter derefter angående besöket vid Ramshytte gästgifvaregård, der ombyte af hästar egde rum, sålunda:

»Landshöfdingen Hamilton (från Örebro) och baron Tilas hade en intrig för sig, att låta på en stor förstuguqvist servera en liten taffel till frukost af Rambergarnes tillredning, på det menigheten skulle så mycket bättre få se prinsen, och de kunde med säkerhet lita på deras matlagning, såsom både snygg och vällagad att sätta fram på store herrars bord. Men strecket gick dem ej an: ty en ganska inkommod prest, prosten Vigelius hängde efter prinsen och ville bjuda honom in till sig på syltsaker, så att prinsen blef ledsen, och så fort hästar voro ombytte befalte köra fort. Baron Tilas var så förtretad på presten, att om han kunnat döma honom till att aldrig få äta annat än syltsaker i all sin lifstid, hade han det gerna gjort.»

Så långt denne författare. Med erinran om den gamla regeln: *audiatur et altera pars*, må äfven anföras hvad prosten Per Vigelius har att berätta i saken. Dock torde böra tilläggas, att han afled kort härefter, 27 Maj 1769, vid 65 års ålder. I en af församlingens anteckningsböcker

har han nämligen bland andra märkvärdiga händelser, som timat i Ramsberg, äfven upptecknat följande, som återgifves med bokstaflig noggrannhet:

»A:o 1768, d. 28 Sept. vid middagstiden, hände thenne orten den synnerliga Nåd at Hans Kongl. höghet, Svea Rikes CronPrintz GUSTAF, Nådig och Munter, från Lindes stad, anlände til Stråtza Grufva, der han upvaktades af Prästerskapet, med samtl. denna Bergslagens SexMän, vid en derstädes uprättad Äreport, på hvilken sågs det Höge Namnet *Gustaf,* tecknat på en liten tafla, genom *Påskrifft* af följande Initial-bokstäfver: *Gud Uppehålle Swea Throns Arf-Förste!* Efter lyckligt nedstigande i och återkomst utur Grufwan fortsattes Resan, under frögdefulle Berg-skott, gienast derifrån hit til Kyrkiobyn Ramshyttan, der Hans Kongl. Höghet aldra Nådigast täcktes afhöra et kort och underdånigt *Tal* af denna församblingens Probst Vigelius vid en, genom vederbörandes försorg, här mitt för Prästegården upförd Äreport, beprydd med en Tafla, som under den Försteliga Cronan, innom 2:ne frukthorn, utvisade följande Inscription: GUSTAVUS. *per. Anagramma.* Svecorum. præsertim. Monti-colarum. AVGUSTUS. Aldranederst såg man sign. ♂tis, betecknande Jern-bergslagen. Efter betygad synnerlig Nåd, och skyndsamt ombyte med hestar, fortsattes den höge Afresan, under Styckeskott samt alle närvarandes hjertelige Lyckönskningar härifrån, genom Fellingsbro, på Arboga.»

Den *äldsta* visitationshandling, som utg. kunnat finna i de flere kyrkoarkiv, hvilka han varit i tillfälle att genomforska, förvaras bland Ramsbergs kyrkohandlingar. Denna handling förskrifver sig från 1629, då den kraftfulle *Johannes Rudbeckius* — om hvilken MUNCKTELL yttrar »att han icke allenast bör anses för den störste reformatorn af stiftet, utan troligen ock för den gagneligaste biskop, som funnits i riket» — biträdd af sin svärfader, prosten i Fellingsbro magister Karl Hising och dåvarande vice konsistorie-notarien, sedermera kyrkoherden i Stora Skedvi Kristofer Schilling, höll s. k. general-visitation hos »then Christeligha Församling vthi Ramsberg», samt i ett tryckt formulär lät anteckna »hennes Stoorheet, Tienare, äghor, inkomst och vthgifft etc.» Ur denna ganska märkliga handling torde efterföljande anteckningar ega ett visst intresse.

Främst antecknas att församlingen utgjordes af »80 små och stora» hemman och gårdar; att dess *förra pastorer* varit »dn. (dominus) Michael Nylandus, dn. Georgius Danus, dn. Andreas Helsingus»; att dåvarande *pastor* var »dn. Jonas Petri Helsingus» och *kapellan* »dn. Matthias Marci Arbogensis», hvilken senare samtidigt med visitationen blifvit utnämd till denna syssla. Vidare uppräknas: *klockaren* Per Jonsson; *sexmännen* Hans Henningsson på Ramshyttan, Erik Ivarsson på Kårberget, Bengt Eriksson i Löda, Erik Hansson på Ristan, Lars Bengtsson på Bergshyttan och Olof Hansson i Grimsö; *kyrkovärdarne* Markus Hindersson i Ramshyttan och Lars Ivarsson i Morskoga; samt *kyrkovaktarne* Nils Eriksson och Jöns Eriksson, båda på Ristan.

Kyrkobord: »är en plats emellan kyrkobalken och prestegården». — Presteboord: »af socknen köpt af en bergsman», med 3 st. åkervretar, hvarå såddes 1 span, »när det hvart år varder gödt»; äng: »gement om 12 eller 14 sommarlass af vretarna»; fiskevatten 0; verkeställe 0; qvarneställe 0; »skog och mulebeet: stora öde marken»; utjord: »Sund, ett torp som välb. Klas Kristersson hafver sig förvällat». Kapellansbord: 0.

Klockarebord: ett torp i skogen, med en liten vret till hö, någon skog och fiske i sjön nedanför gården. — I prestegården uppräknas: ny hvälfd, god källare, en redestuga, en ny sängestuga, en nattstuga med elak spis, en mälte- och torkestuga, nytt bryggehus, en gammal sädesbod, ett gammalt visthus, samt en bod till jern. »Två nya bodar höra herr Jon till.» I fägården fans en tionde- och gårdslada med ett golf, fähus, getehus, svinhus vid gethuset, och ett stall. Utom gården hörde dit en fjerdedel, sedan ändradt till en åttondedel, i en hammarsmedja. Såsom inventarium i prestegården är antecknad en bryggepanna af jern, söndrig; »sedan en om en tunna och fjerdingsrum ny till köpts af herr Jon kyrkoherden för inventarieoxen». »Spjäll och fönster höra prestegården till; item lås 5 st.», af hvilka det för källaren var »förloradt». En oxe, som skulle finnas som inventarium, var »bortbytt i jernbryggepanna och spis och ugn, jern och dörrejern i nya stugan».

Kyrkoherdens årliga *inkomst* utgjordes af: vederlag 12 tunnor spanmål; skaft-tionde »gifs af dem som så»; qvicktionde »gifs af torpare»; smörtionde »gifs af torpare en mark af hvar ko»; för öfrigt tionde af humle, lin, hampa och fisk; matskott af torparne och i påskemål 4 (5) vågar jern. Hans ovissa och tillfälliga inkomst bestod i högtidsoffer vid 5 högtider, då »somliga gåfvo jern, somliga penningar»; dukoffer af somliga; altarelega »ost och kaka af torparne»; kyrkogångspenningar af »bergsmän $^1/_2$ hundra jern»; vigselpenningar »100 jern»; testamente »vilkorligit»; likstol, der »arf faller 100, de andra ett halft hundra (jern)». — Kyrkoherdens *utgift* utgjordes af taxen »en femtedel af 4 riksdaler»; gärden 1 skeppund jern; herredagspenningar 2 mark; qvarntullspengar 4 daler; boskapspengar och handqvarnspengar.

Kapellanens inkomst bestod dels i »fri kost, stuga, säng, ljus och ved», som han erhöll af kyrkoherden, dels af lön från socknen, nämligen matskott och 2 vågar jern af hvarje bergsman; af hvarje torpare en fjerding säd efter 6 fjerdingar på tunnan, samt ljus och matskott.

Klockarens inkomst utgjordes af en våg tackjern eller ett pund stångjern af bergsmännen, en fjerding säd af torparne, matskott samt ost och kaka »i kyrkogång».

»Sjelfva *kyrkan*, af trä, bygd af socknen 1589», var försedd med 3 målade väggar, godt spåntak, golf af trä, 2 dörrar af trä, 1 lås, 3 »taflor» och 4 fönster; altaretafla »af välb. Klas Kristersson skänkt»; målad funt af trä; »bokestol ny»; »biskopsstol god»; »predikestol gemen»; »sexmäns stol 0»; »bänkar goda».

Sakristia, »af trä bygd år 1622 med liten källare», godt tak, en dörr med lås. *Vapenhus* af trä med godt tak, en dörr med lås. *Klockstapel*, »ny, skön bygd» med godt tak. *Kyrkobalk* af trä, »der och hvar felas tak», med en ny god port. Ett *kyrkoherberge*, »behållet», med godt tak.

Kyrkans inventarium är antecknadt sålunda: bref, kon. Johans 1 st., kon. Karls 4 st., kon. Gustaf (Adolfs) 1 st.; kopia af »ett synebref på Sundet» förvaradt »vid kapitlet»; en bibel af gammal edition; en psalmbok in qvarto, inköpt vid visitationen för 10 öre (?); 3 st. handböcker, en skrifven sångbok. 2 kalkar af silfver, den ene förgyld, med 1 patén. En »öfflätz» (oblat) ask af trä. En klocka om 4 $^1/_2$ pund och en »små klocka». En stake af messing, ett messingsbäcken »uti funten». 3 st. tennflaskor, »en om en kanna, de andra mindre». En jernstake med 3

pipor, 2:ne kronor, 2:ne yxor och en spade. — 2 st. »jernslagna» kistor af trä. — Vidare uppräknas: 3 st. »mässehakar», en af blått damast, en »af hvit atlask med guldsnören» och en »af rysseverk». 2 st. »mässesärker», en ny och en gammal. 1 st. corporal», sydt med silke. Af »altarekläder» uppräknas 3 st. förhängen, ett »af röd gold atlask», ett af tyskt »täkerna» och ett af »dyrdinn dej»; ett underkläde och en duk med silke; 3 borddukar, deraf en sydd med silke och 2:ne med blått; »foteklöde: björnahud». Af likkläder: ett tyskt »täpen»päll, ett svart engelskt bårkläde.

»Kyrkones upbörd» utgjordes årligen af 2 tunnor byggningssäd; offer, som »gifs hvar söndag i pungen»; »klockepenningar gifs af socknemännerna 2 öre, andra som intet hafva kostat på 4 öre, främmande en daler»; »hjelp af församlingen då behöfves». — Kyrkones utgift utgjorde: vin och oblater »för 10 eller 12 daler om året». Kort före visitationen hade blifvit »bygdt och förbättradt» dels »klåckestapulen» med den större klockan och dels »målat kyrkan innan». Vidare hade tillkommit en »atlask messehaka» och en »altartafla skänkt». — I förråd fans: 2 tunnor säd, i penningar 2 daler 4 öre klippingar och 2 mark i rundt mynt; 3 tusen spik, 3 tunnor tjära. Viss »gäld att upkräfva» fanns 26 daler 2 mark, »deraf skänktes till domkyrkan 4 daler 3 mark och 4 öre».

Handlingen afslutas med en uppmaning, att bygga och förbättra hvad utgammalt och förnött är, samt att anskaffa »det som felas efter råden», dock »först det nödigast är».

Denna visitationshandling åtföljes af en bilaga, kallad »Folkelengd widh Ramsbergh 28 Febr. A:o 1629». Tyvärr är denna bilaga endast fragmentarisk. Den lemnar dock i sitt ofullständiga skick åtskilliga värdefulla upplysningar, af hvilka några här ofvan redan blifvit meddelade.

Biskop Rudbeckius höll sin 2:dra visitation i Ramsberg 23 Februari 1637, men handlingen deröfver, upprättad enligt samma formulär som begagnades vid 1629 års visitation, är fullklottrad med anteckningar från en tredje visitation, hållen 13 Februari 1672. Vidare hafva dylika visitationer hållits af följande biskopar: *Carolus Carlsson* 31 Januari 1684 och 2 Mars 1699, af *Matthias Iser* 13 Februari 1715, af *Andreas Kalsenius* 31 Juli 1737 och af *Samuel Troilius* 10 Februari 1754. Äfven i senare tider hafva naturligtvis biskopsvisitationer hållits, ehuru handlingarna derom till nu föreliggande anteckningar icke varit tillgängliga. Förutom dessa hafva jemväl ett betydligt antal »special»- eller s. k. prostvisitationer blifvit förrättade. Månhända skall det gifvas anledning att ur ofvan omförmälda handlingar framdeles meddela de kulturhistoriska bidrag, hvilka stundom ganska rikligt derstädes förekomma.

Vid en af konung Karl XI förordnad s. k. kommission, bestående af länets höfding och stiftets biskop samt andra både lekmän och prester, hvilken sammanträdde i Nora i Juli månad 1687, reglerades lönerättigheterna för presterskapet i samtliga bergslagsförsamlingarna och således äfven i Ramsberg, hvarom en föreningsskrift, dat. Nora 20 Juli 1687, upprättades och undertecknades, hvilken förening sedermera i långliga tider varit gällande. Några år senare blef genom en k. resolution 17 Februari 1691 »kapellanen i Ramsberg nådigst förunnad ett oskattlagdt torp Nyckelbäcken på K. M:ts allmänning» till framtida boställe.

Det af Ambrosius Keyser år 1589 om- eller nybygda »träkapellet»

blef 1673 ombygdt på samma plats, der nu begrafningsplatsen är belägen. Den nya kyrkan blef »hvälfd» 1684, målad första gången 1686, andra gången 1729, saknade pelare och torn, men egde vidbygd sakristia. Golfvet bestod till större delen af jernhällar öfver de derunder belägna grafvarne. Tvänne läktare uppfördes i kyrkan 1727. Men äfven denna kyrka blef småningom otillräcklig, hvadan ock församlingen 1786 vid en allmän sockenstämma, som bevistades af biskop *Lars Benzelstjerna*, beslöt att bygga ny kyrka af sten, »till hvilken grunden lades i Juni 1788 och avancerade byggnaden så, att gudstjenst der kunde hållas *böndagen den 25 Oktober 1789;* men ehuru den blef fullt färdig 1790, invigdes den ej förr än 1791 af biskop Benzelstjerna» [1]. Efter tidens lojala sed, blef densamma, med vederbörligt tillstånd, kallad *Gustaf den tredjes kyrka.* Den uppfördes af byggmästaren och rådmannen Johan Vestman från Sköfde »emot en betingad entreprenadsumma af 4,000 rdr specie, jämte alla dugeliga byggningsmaterialier af gamla kyrkan» [2]. Byggnadsstilen är den, som då för tiden var öflig för kyrkobyggnader och hvarom bifogade, efter fotografi tagna afbildning torde gifva en föreställning. Kyrkan »är fri från pelarrader, ljus och rymlig, eger 14 fönster och 3 dörrar samt är onekligen den vackraste i domsagan», yttrar den förut anförde författare, till hvars öfriga anteckningar om kyrkan och dess tillhörigheter utg. tillåter sig att ytterligare hänvisa [3].

Såsom en måhända icke olämplig afslutning af föreliggande anteckningar om Ramsbergs församling i äldsta tider, må här äfven meddelas den — antagligen allrasista — »kungörelse», som upplästes i den gamla kyrkan omedelbart före dess nedrifvande i Juni 1788. Såsom ofta händer fans denna kungörelse lös instucken bland andra kyrkans handlingar, så att den lätt kunnat förkomma. Då emellertid slumpen fogat den i utg:s händer, bör ock denna kungörelse här nedan, som man vill hoppas, för en lång framtid vara bevarad. Med något moderniserad stafning lyder den sålunda:

»Som den till allmän gudstjenst hitintils nyttjade kyrka uti ingående vecka blifver nedtagen; alltså gifves härmed tillkänna, att den allmänna gudstjensten hädanefter kommer att förrättas uti tingssalen på gamla gästgifvaregården, hvilken herr bruksidkaren Per Vikbom till detta kristeliga och nödvändiga bruk församlingens ledamöter benäget upplåtit.

Blifver således derstädes hädanefter alla till den offentliga gudstjensten hörande stycken, som brudvigsel, barndop, kyrkogångar, skriftermål och den heliga nattvardens utdelande, förrättade. Erinras likväl denne kristelige och hederlige församlingens ledamöter, att i anseende till rummets trånghet och deraf förorsakad trängsel, så få som möjeligt är på en gång sig till nattvarden anmäla, och kunna några om så åstundas, strax efter skriftermålets slut deraf blifva meddelte.

Som den rätta gudstjensten sker i andanom och sanningene; och herren den store Guden sjelf betygat: på hvad rum jag stiftar mitt namns åminnelse, der vill jag komma till dig och välsigna dig, så har han ock dermed betagit oss de tvifvelsmål, som kunna hos den enfaldiga uppkomma om rummets, ortens och ställets helgd. Herren är i alla rum och på alla orter till finnandes; alle-

[1] BERGLUNDS beskrifning s. 62.
[2] MOZELIUS, sid. 168.
[3] BERGLUND, nyss anf. ställe.

nast vi söka honom med ödmjukhet, vördnad och botfärdighet samt i en rätt kristelig ordning. Vi hafva emellertid största och billigaste orsak, att nedlägga inför den allrahögste Guden vår innerligaste och djupaste tacksägelse för hvart Guds ord, för hvar väckelse, för hvar lärdom, för hvar tröst och vederqvickelse, för hvar och en obehindrad tillgång till de dyra salighetsmedlen, vi i denna kyrka, i detta herrans hus intill denna dag emottagit. Lika stort skäl till tacksamhet emot vår Gud hafva vi ock deruti, att herren af nåde förskonat denna boning ifrån eld och våda. Vi få af den välsignelse Gud gifvit oss, af vår kyrkas egna medel, se denna gamla, bristfälliga, snart förvandlad i en ny, prydelig och rymligare kyrka. Lofvadt vare herrens namn, som med så många välgerningar gjort sig stor och högtlofvad inom denna församling. Allt folket svare och säge härtill Amen, Amen!!!

Sedan rådmannen herr Vestman som byggemästare lofvat att så fort som möjeligit är inrymma den nya kyrkan till gudstjensts hållande, och det innan vintern infaller, så uppmuntras denne kristelige församlingens respektive ledamöter, hvilka förut gifvit så hedrande bevis af sin hjelpsamhet och drift i det nya herrans huses byggande, att ännu vidare häruti fortfara. Väl vetande att ju flere hjelpsamme händer honom härvid räckes, ju förr får ock församlingen inträda och nyttja den nya kyrkan till offentlig gudstjenst, hvarom man ock gör sig det allrabästa hopp.

Hvar och en i allmänhet, men ungdomen isynnerhet, förmanas och åtvarnas, att under gudstjenstens hållande å det utsatte stället iakttaga en kristelig ordning, stillhet och skick. Hvaruppå uppsyningsmännen och kyrkobetjeningen komma att hafva ett vaksamt öga och befordra de ostyrige till välförtjent aga och näpst.

Vårs herras Jesu Kristi nåd och frid, Guds kärlek och den helige Andes delaktighet vare med och öfver oss allom! Amen!!!»

Bilagor.

Öpit bref for M: Jörenn Byssegiuttere, att han må Köpe then halffpart vdi Ramsahytte och att han af samme hytte skall göre rettighet vtaff. Datum Stockholm 20 Aprilis Anno etc. 1547.

Wij GUSTAFF etc. Göre witterligit, att wij aff wår synnerligit gunst och nåde haffwe vnt och efftherlåtidt, som wij och nu medt thetta wårtt öpne breff vnne och efftherlåthe, thenne wår tro Vndersåte M: Jörenn Byssegiutere, att hann må köpe thenn halffpartt vdi Ramsahytte vpå Linnisbärg, som wår Vndersåthe Oluff Mårthensonn tillförende åt haffwer, och nu honum lagligen vplate will, Doch medt så skäll och förordt, att han aff samme hytte skall giffwe, then rente och rättigheett som ther årligen affgå pläger. Så att samme bruckning må och skall ware oss ō Cronone till gode och gangn etc. Hwarfföre biude wij wåre Fougter och Befalningzmän, och alle andre som för wåre skuld wele och skole göre och late, att the wethe sig her effther rätte. Datum.

Till Niels Tuleson om then Jörenn Bössegiutere som Kong:l Ma:t vp till bergit skickedt haffwer etc. Datum Stockholm 13 Octobris Anno etc. 47.

Wår gunst etc. Weett Niels Thulesonn, att wij thenn Jören Byssegiutere titt vp till bergit för någhenn tijdt sedhenn förschickedhe, att hann skulle giuthe någer lodt och Skott till wårt och Cronones behoff. Szå förnimme wij att samme Jörenn oss föge gagn gör, vthan brucker sijnn eghenn köpmandtzhandell på sitt bäste, J then städt han wårtt arbethe förfordre skulle, Therföre är wår wilie att thu honom dädenn förskicke skalt hitt till oss. Dat.

Frihetsbref för Jöran Singelbring (Bössegjutare) på sin egendom i Ramshyttan, dat. Stockholm 26 April 1565.
(Kopia i Vestm. handl. 1566, n:r 13.)

Wij ERICH thenn fiortonde med Gudz nådhe, Suerges, Göthes, Wendes samtt thess flere till behörningh[ers] Konung etc. [Göre] weterligt, att wij aff synnerligh gunst och nåde, [så och], longliger tro tienst skul, som thenne breuisare [Jören] Singelbritt Biusgiutare haff:r beuist wår käre [her] fader, salige och höfflofflige wtij åminnelse, [som] och sigh förplichtatt haff:r, att oss [och Cronan] weluilligen bewise medh sitt handewerk [in] alles så lenge han leffuer, haffue vntt och efflerlåtitt, och nu medh thette wårtt öpne breff wnne och efflerlåte, att hann [må] bruka och nuta och behålla thz heman hann wprättatt haffuer på Ramshytten ther wpå Lindesbergh, frijt för alle uttskyller wtij hans

liffztidh, och effter hans dödlige affgongh skole hans rette Eruingar samma heman beholla till euerlige Egendom, doch [att desse] skola ware förplicktigh att göra wtt aff [den] hammar, huadh som han kan skattlegia[s före] och såsom andre the ther [hammar] bruka kan [och] bör wt[görandes] warde. Ther wåre Beffalninghzmen och alle [andre], som för wåre skull wilie och skole göre [låte] måge wethe sig her effther rette, icke [görendes] förschreffne Jören eller hans Erffu[inger her] emott nogott hinder eller förfång. [Datum Stock]holm then 26 Aprilis a:o 6[5].

Wnder wårtt kon[gl. sekret]
Ex mandato R. M. — — —
Magnus Johans.

Utdrag ur fogderäkenskapen för år 1566:
»Haffuer M. Jörenn Bössegiutere på Norremalm frijtt Gamble hammaren på Lindisbergh, Ther på K. M. breff dat. thenn 26 aprilis anno 65.
Stonngeiärnn — 4 scheppund 16 l℔.»

Utdrag ur afkortningslängden för nämda år:
»Haff:r mest:r Jören Bössegiutare på Norre malm $^1/_{10}$ del wtij Ramshytte frijtt med Konungl. Matt:z breff dat. 26 Aprilis anno 65; R[entar] Skatte jern — 1 hundratt 30 odzmunder.»

Förnyadt frihetsbref för Jören Singelbring på sin egendom i Ramshyttan, dat. Stockholm 11 Mars 1569.
(Kopia i Vestm. handl. 1569, n:r 10.)

Wij JOHAN then tridie medh Gudz nåde, Sueriges, Götes och Vendis etc. Konungh, göre viterligit, ath wij aff synnerligh gunst och nåde, så och för långlige tro tienst, som thenne Breffuissare Jöran Singelbringh Byssegiutere hafver beuist [wår] salige käre här fader, högloflig vdij åminnelse konung Gustaff, haffue vndtt och efterladit, som wij och nu medh thette wårtt öpnne breff vnne och effterlade, ath han vdhij sin liffztiidh må brucke, niytte och beholle then hammar han wprättadh haffuer på Ramshyttan vidh Lindzbärgh, frijtt för alle vtskylder, som ther aff bör vtgöres; och effter hans dödelige affgångh schole hans rätte Erffuinger samma hammar behålle till Euärdeligh eigendom, doch medh sådane beskedh, ath hans Erffuinger schole vare förplichtede vtgöre aff för:de hammar huadh som han kan skattleggias före, och såsom andre the ther hambrer brucke vtgörendes varde. Ther wåre Beffalningzmenn och alle andre måge wette sigh effter rätte; Giff:tt på vårth Slott Stockholm then 11 Martij anno etc. 69.

Afkortningsbref för Hans Hammarsmed vid Ramshyttan på resterande utskylder, dat. Stegeborg 24 Oktober 1572.
(Original i Vestm. handl. 1572, n:r 9.)

JOHAN then Tridie medh Gudz nåde,
Swerig:s Göthis och Wendis etc. Konungh.

Wår gunst tilförende etc. Må tu wette Peder Michilss:n Atth thenne breffwijsere Hans Hammersmedh på Lindesbergh, haffuer j vnderdånighz latidt giffwe Oss tilkenne, atth han sthår tilbake medh Sex skeppundh Stånge Järn, Tw skepp:d Tackeiärn och Twå stijger Kholl, som honom borde vthgöre aff en hammer han vdi thesse nästförledne åhr bruketh haffuer, Och effter han seger sigh

ingen rådh haffue, till att vthgöre huad som honom vdi så måtte bör, Therföre haffuer han ödmijukeligen begäreth, atth han medh samme återstäde måtte bliffwe förschonedt. Så effter wij icke wette huru vm hans berättilsse vdi saningh ware kan, Therföre ähr wår willie och befalningh, atth tu ther om rätteligːn ransaker, Och huar så ähr, att han ähr så fattigh och oförmögen som han berätthz haffːr, Dhå äre wij nådigːt til frijdz. att han må bliffue förschonedt medh thz som han vdi så måtte icke haffuer förmögenhz åstadh komme etc. Ther rätte tigh effter, Datːm på wårt Slott Stägeborgh then 24. Octobr Anno etc. 1572.

Utanskriften:

Till wår tro tiänere och Fougte på Noreskoga och Lindesbergh Peder Michilssːn etc. gunsteligen.

Konung Johan III:s tillståndsbref för Ramshytte kapel och dess invånare att bilda egen församling; dat. Stockholm 19 Juli 1589.

(*C. H. Berglund:* beskrifning öfver Lindes m. fl. bergslager.)

Wij JOHAN then Tridie med Gudz nåde Sweriges, Göthes och Wendes Konung, Storfurste til Finland, Carelen, Wåtzskipethin och Ingermanland i Ryssland och öfuer the Ester i Liffland Hertig. Göre wetterliget, efter wij förnummit hafwe, att wåre Vndersåter Bönder och Bergzmän widh Ramshyttan, Ristadh, Kåhrberget, Löde, Fanthyttan, Bergzhyttan, Grijmsöö, Hägernäs och Mooskoga hafwe bygdt sig ett Capell, såsom och kiöpt någon Skattejordh till Kyrkiebordh, och the sampt med några som vthi nest omliggiende byer boende ähre, och tilförende en part af them till Fellesbro, och en part till Lindesåås lydt och legat hafue, ödmiukeligen låthet bedie oss, att them måtte blifue tilstadt och efterlåthet, att få hafua theras eigen Sochneprest, för then långa wäg skuld och elliest annan olägligbet, som the hafua till theras Sochnekyrkior; Så på thet att Gudztiensten i så måtto thes merere kunde förökas, och vndersåterne thes bättre läres och vnderuises vthi Gudz ordh, och elliest med the heliga Sacramenter kunde besökte och tiente blifua, hafue wij samme theras ödmiuke bön nådeligen hört, och nu här med aldeles af Konglig macht efterlåthe och tilstädie, att förːde Ramshytte Capell skall blifue wid macht, och vndersåterne så många som ther till nu lyder och sig lagdt, så och någon hielp till Prestebordet giordt hafue, måge och skole till ewerdelige tider ther till lyda och liggia, och hafue och niuthe theras eigen Sochneprest, som them med Gudz ord och all tilbörlig Kyrkietienst kan förestå; Hwarföre wij och här med gifue wår tro vndersåte Biscopen fulkomlig tilstånd, att förordne till samme Capelgäld eigne Kyrkieprester när så behöfues. Förbiude för then skuld alle, ehoo the helst ware kvnne, som oss med hörsamheet och lydno äre förplichtede, och besynnerligen Kyrkioherdarne vdi Fellesbroo och wid Lindesåås, sampt Sochnemännerne thersammestedes, att giöra förːne Ramshytteboer och the elliest meere till förːne Cappelgäld nu lagde äre, med theras Kyrkieherde, här emoth något mehn eller förfång, wid wår och wåre efterkommendes Sweriges Rijkes Konungers hempd och wrede. Ther hwar och een hafuer sig efter rätte. Schrifuit på wårt Konglige slott Stocholm denn 19 Julij Anno etc. 1589, vdi wår regementstijd på thet Förste och Tiugonde.

Vnder wårt konglige Insegle

(L. S.)

(Kopia i Vestm. handl. 1597, n:r 7.)
Om gamble Gregers hammarsmedh widh Ramshyttan.

Wij KARLL etc. Göre witt[er]ligit att wij vpå K. M. till Swerige och Pålens etc. wår elskelige käre herbroders wägne och nådige behagh, så och för thenn trogne och långlige tienst som thenna brefwijsare och hammarsmedh Grels Baltzer giort och beuijst hafuer, hafua vndt och eftt[er]låtitt såsom wij och nu mz thetta wårt öpna breff nådig:t vnne och efftt[er]låte honom till hielp och föde vti sinn Lijfztijdh Sex tunnor spannemåll, af kyrkieherbergett och oförlänt Tiende i thett häradh hann boendes ähr årligen att bekomma. Der hög:te K. M. befalningzmän, Cammererare, och andre måge wetta sigh eftt[er]rätta låtandes honom förbe:de Spannemåll årligenn bekomma. Af Arboga thenn 2 Martij åhr 97.

CAROLUS.

(Kopia i Vestm. handl. 1597, n:r 7.)
Ramshytte karlarnas bref om hielp till theras kyrkeheerde.

Wij CARLL etc. Göre witterligitt att Cronones vndersåter widh Ramshyttan hafua haftt theras budh här hoos oss och vti vnderdånigheett klageligen tillkänna giffuitt, att the hafua en ondh och långh wägh till theras retta Sokna kyrkio, och förtenskuldh hafua måst vpbyggia sigh ett trä kappel, och ther hoos beklagat sigh at the iche förmå hålla sigh en Cappelan, som them Gudz tiensten vppehåller, bidiandes ödmiukeligen om någon hielp till samma Cappelans vppehälle. Szå haffue wij opå K. M. till Swerige och Pålen, wår elskelige käre herbroders vägne, theras ödmiuke begäran nådigestt anseet, och gunnsteligen efft[er]låtitt them Try pundh Spanne:ll till för:de theras Cappelans vppehälle, hvilken Spanne:ll Fougten ther sammastädes them årligen lefuerera skall. Der högbe:te K. M. Cammerere och fougtenn ther sammastädes måge wetta sigh efftt[er] rätta; af Nyköpingh thenn 9 Maij anno 97.

CAROLUS.

Till Tideman Person att ransake om Tijenden widh Noore och Lindes bergslagh. Actum Örebro 14 Martij Åhr etc. 1606.

Wij CARL med Gudz nåde Swerigis Rijkes vtkorede Konungh och Arffurste etc. Göre witterligit oss ware förkunnedt, att widh Noore och Linde Bergzlag skall wara en hop af Bergzmän som åker bruke, och slett ingen Tijende wele vthgiöre, som elliest widh andre Bergzbruk skeer. Sammaledhes skall der och ware een hop Finner opå Skogen, som sigh Torp vprödt hafwe, som och sittie frij och ingen Tijende wele vthgöre; Hwarföre och på dett de icke må ware frij mehr ähn de andre, hafwe wij i befalning gifwidt wår tro tienere och Jernbergz föreståndere Tideman Person, att han skall ransake och opschrifwe huru månge Finner der äre som på Skogen bygdt hafwa, så wäll som och huru månge Bergzmän der äre som åker bruke; Och tilseije dem att de bådhe effter Andeligh och Werdzlig Lagh göre tijende aff den Sädh Gudh dem gifwer, så de som widh andre Bergzbruk och i andre Landzänder skeer, Aldenstund de äre vnder Een Öfwerheett och een Lagh allesammens; Der medh

de göre bådhe dett Gudh är techt, och Oss, som deres af Gudh förordnedt öfwerheett är, skeer till behagh. Datum ut supra.

Till Tijdeman Persson och Anthoni Cleophas om gemene Bergzmäns klagemål emott Cristiern Classon till Åminne. Aff Örebro 16 Martij åhr etc. 1606.

CARL etc. Wij lathe idher wette Tijdeman Pedersson och Anthoni Cleophas, att gemene bergzmän ifrån — — — — hafwe hafft sitt budh her hos oss, och i vnderdånigheett klagligen gifwidt tilkenne, att Christen Classon till Åminne, tilfoger dem stoor orätt och öfwerwåld, i thett han stemmer watnet opå deres Enger, och gör dem der mz stoor skadhe, såsom och elliest gör dem hinder, och är dem förnär och till hinders i alle andre måtto han kan, och förbiuder dem att brythe Malm vthi then Grufwan som ligger på hans ägor, så wäl som vthaff de andre Grufwor, som oss och Cronan skole tilhöre, och will alt tilwälle sigh, så att wåre Vndersåther skole hafwa den minste deelen; Så aldenstund att — — — — Recesser förmå att ingen, hwar Adel eller Oadel, skole hafwe macht till att förbiude eller förhindre någen att brythe vthi Malmgrufwen wedh Bergzlagen, Vthen thett skall ware allom lofligitt, som vnder Bergzlagen äre boende, som något bergzbruk tilförende hafwe bruket, och framdeles bruke kunne och förmå att bryte, antingen dett ligger opå Cronones eller frelse egor; Hwarföre befale wij, att i begifwe idher dijtt vp till samme bergzbruk, och förnimme om samma grufwor ligge opå hans ägor, och hwad orätt och öfwerwåld han them tilfoger, antingen i een eller annan måtto, och icke tilstedie att vndersåterne må skee orätt, och tilseije för:de Christer Claesson, att så frampt han icke will wende igen att tilfoge vndersåtherne öfwerwåld och orett, på deres ägor och Jernbruk, så frampt wij icke blifwe förorsakede att göre annadt i saken, och så frampt i icke tage dem vthi hegn och förswar för all öfwerwold och orätt till Lagh och rette, vthan lathe dem af bådhe een och annen blifwe platzede och orätt tilfogede; så skole i ware förtänckte att wij wele edher derföre tilbörligen hafwa tiltaledt. Der i måge hafwe ider fulkomligen att efter rette. Datum ut supra.

Confirmations bref opå Ramshytte Cappells Prestebordh och Kyrkieherdes åhrlige vnderhåld. Datum Örebro den 25 Martij åhr etc. 1606[1].

*Wij K*ARL etc. medh Gudz nåde, Sweriges rikes vtkorade Ko*nungh* och Arffurste, Hertigh till Södermannelandh, Näricke och *Verme*landh. Göre wetterligit, att efter wåre vndersåtare Bönder *och Bergz*män widh Ramshyttan, Ristadh, Korberget, Lödhe, Fanthyttan, *Bergzhy*ttan, Grijmsiö, Hägernäs och Mooskoga, sampt och några *Nästom*kringliggiende byer, som till Fällesbro och Lijndesås Prestegäld lydt *och legat* hafwe, hafwe för then långe och oläglige wägh skuld, *som the* till theras Sochnekyrkier haft hafwe, så widt hos wår kiäre *Herbro*dher (Saligh hos Gudh i åminnelse) vthi ödmiuck vnderdånigheett *begätt,* att the

[1] Enligt riksregistraturet, jemfördt med kopior i Kammararkivet och det fragment af originalbrefvet, som finnes i Ramsbergs kyrkoarkiv. Hvad som af originalbrefvet finnes i behåll, är återgifvet med *kursiv* stil. Att dateringen i registraturet och originalet är olika torde bemärkas. Dylika olikheter äro för öfrigt icke ovanliga för den ifrågavarande tidsperioden.

medh eigen Kyrckieherde och Siälesöriere hafwe blifwitt *försårgde,* ther till the och sielfwe någen SkatteJordh till Kyrkan och Prestebolett *hafwe k*iöpt och vpsatt Cappell och Prestegårdh opå, efter som samme bref *them gi*fwidt vthi Bookstaffwen widere förmåler. Och aldenstund the *opå ny*tt hafwe vthi vnderdånigheett oss besöckt om widare Confirmation *opå sam*me deres bref, såsom och ödmiukeligen der hos begäret att theres *Kyrkeher*de, efter the någorlunda hafwa kommit Prestebolet till macht, *måtte medh* vnderhåld såsom andre Sockne-Prester blifwe försörgdt; Så haf*we wij* theres ödmiuke och vnderdånige bön nådigest ahnseedt, och gunste*ligen h*är medh wele haffua confirmeret och stadfäst, såsom wij och her *medh th*etta wårt öpne breff vnne och stadfäste, att för:te Ramshytte Ca*pell må*tte blifwe widh macht och wåre vndersåtare, som för:te äre och *ther till* liggie, och vthi wår kiäre Herbrodhers tidh till lagde äre, måge till ewer*delige* tijdher ther till blifwa. Wij hafwe och Nådigest vndt honom *till åhr*ligit vnderholdh Tålff *tunner* spannemål aff *Tijendefogden att bekomma.* Doch skall han *ware f*örplichtadh att Predike och för kunne församblingen ther samme*städes*, Gudz klare och reene ordh, efter som thett vthi the Prophetiske och *Apostol*iske schrifter författet är, vthan ingen menniskios dicht och bij*lähro, S*åsom och föregå sine åhörere medh ett skickeligit och ostraffe*ligit* lefwerne, såsom en trogen Siälesöriere plichtigh är till att *göra. Biudhe och befale Ider trogne Vndersåter samplligen, att i och vtgörendes honom i rättan tidh wälwilleligen och vthan knor Tijende, Lijkstool och all annan deel, som i efter lagen, Kyrkieordningen och een godh Gammal sedwahne skyldige och plichtige äre. Förbiudhe och her med alle, som oss med lydno och hörsamheet äre förplichtede att tillfoge them emot thenne wår giffne Confirmation hinder heller förfång i någon måtto. Det alle och hwar i sin stad weet sigh effter retta. Af Örebro then 18 Martij Åhr etc. 1606.*

CAROLUS.
(Rikssigill).

Christian Philipsson.

A:o 1689 d. 23 Sept. upläst på Kongl. Commission i Ramsbergs Soknestufwa.

Till Tijdeman Pedhersson om Böndernes klagemål widh Norebergh emot Christiern Claesson, Örebro 24 Martij 1606 [1].
(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

CARL medh Gudz nåde Suerigis Rikis vttkorede Konung och ArfFurste, Hertig till Sudermanland, Nerichie och Wermelannd etc.

Wij lathe tig wette Tideman Pederssonn, att gemeene man [2], män ifrån Ramshyttan och Rijsta, de hafue hafft deres budh her hoss oss, och nu som offta tilförenne klaget öfuer den orätt Christier Claesson Horn giöör dem bådhe på deres ägor [3] medh sin Watndempninng, så well som och tagit medh woldh deres höö ifrån dem, och elliesth icke will tilstedie och effterlåthe dem att de op i Skogen der Malmbergen är, och är store Almenne skogen så att dedh kommer honom inthet wedh, motte få brythe malm och förkoffre sig vdi deres näring medh, som du af deres inlagde Suplication hafuer till att see; Huar-

---

[1] Denna öfverskrift är hemtad ur Riksregistraturet, hvarest brefvet jemväl finnes intaget.
[2] I registraturet står: »bergsmän vid».
[3] I registraturet: »Enger».

före och efter wij ingelunde wele lijdhe, att för:de Cristier Claesson skall dem sådant öfuerwåld tilfoge, vdi dedh besynnerlig som han ingen rätt hafuer till; Szå befale wij att du med Anthonio Cleophas begiffuer dig dijtt och ransaker der om och tilseger för:de Crister Claesson att han afstår medh sådant öfuerwåld eller wij wele, huar wij ytterligere klagmåll der om bekomme, på annet sätt wette till att lathe handle medh honom; Och befale wij att du fritt tilstår Bergzmännerne att brythe malm huar dem bästh synes, dy Bergzbruken, de höre effter Recesser och Stadgar Cronon till och ingen annen. Rette tigh her effter. Af Örebro then 24 Martij åhr 1606.

CAROLUS.

Utanskrift:

Till wår tro tienere och Bergzbefalningzman vdi Nora och Lindes Bergzlag Tideman Pedersson, gunstelig.

Dennes anteckning: Ankom den 1 Aprillis 1606; lidher om Christenn Klasson.

Öppett Mahnebreff för Ambrosio Marckusson Bergzman, om gäld som han hafwer till att kräfwia på sin Salige Sons wegna. Örebro den 2 April 1606.

Wij CARL etc. Göre witterligitt, att effter brefwisere och Bergzman widh Ramshyttan Ambrosius Marckusson hafwer oss i vnderdånigheett tillkenna gifwidt, att han för någen tijdh seden hafwer mist sin Son igenom dödhen, och opå framledne hans Sons wegne hafwer een hoop Geldenärer, som samme hans Son äre skyldige blefne, bådhe i Städerne och på Landzbygden, hwilcke ifrån then eene tijden till then andre hafwe förhollitt betalningen, inne medh sigh, och ähnnu thett samme tilbiude, att göre wele, och effter thett framledne hans Son är och månge blefwen skyldigh, hwilke nu dagligen mahne opå sin betalningh af för:de Markus; Hwarföre han ödmiukeligen hafwer biditt, att wij nådigest wele förhielpe, att han vthan någen lengre oppeholdning måtte till samme sin framledne Sons betalning komme, på thett han och måtte hafwa rådh till att betale dem som hans Son är skyldigh blifwin. Szå efter dett tilbörligitt är att hwar thett han är berettigett till, derföre hafwe wij icke kunnett honom sådan förfordringh förneke; Vtan wele her medh vthi thette wårt öpne breff hafwa tilsagdt och förmahnett them som för:de Ambrosius opå sin framledne Sons wegne om någen deel medh rette kan haffwe till att fordre och krefwie, att the vthan någen vppeholdningh och lengre drögzmål stelle honom tillfridz, att han icke oftere der efter någen fåfengeligh omkostnedt göre må. Biude och befale fördenskuld wåre befalningzmän sampt Borgmestere och Rådh i Städerne, att the äre honom opå rettwisennes wägne behielpelige, thett han vthan någen oppeholdningh blifwer tilfyllest förnögd och betalt; så frampt annorlunda skeer, och wij oftere her om bekymbrede och besöchte blifwe, thett wij då warde förorsakede att lathe wisse honom vthi deres godz, som honom således skyldige äre. Der för:de geldenärer så och alle andre, som för wår skuld wele och skole göre och låthe, måge wette sigh att effter rätte. Ut supra.

Till Lasse Christiansson att han förskaffar Ambross Markusson rätt på Presten i Grenge. Dat. Örebro 7 April åhr 1606.

KARL etc. Wår gunst etc. Wij lathe tigh wette Lasse Christiansson att denne Brefwisere Ambrosius Marchusson hafwer här för oss waridt, och i vnder-

dånigheett klageligen tilkenne gifwidt, dett en Prest vthi Grenge skall wara honom Etthundrede skep:d tackjern skyldigh. Ödmiukeligen fördenskuld biditt, att han samma Jern af honom bekomma måtte. Dy han haffwer ofta fordredt samme Prest till rätte, och aldrigh kunnedt bringe honom der till. Befale fördenskuld att du der om ransaker, och lather honom wederfahres hwadh som lagh och rätt medhgifwer; Ändeligen så lagendes att han icke oftere må oss der om bekymbre. Ut supra.

Vittnesintyg angående torpet Sundet, dat. Ramsberg 11 Juli 1606[1]. (Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

A:o 1689 d. 23 Sept. insin. på Commission i Ramsbergs Soknstufva.

Bekienne wij oss Eftherskreffne Ambrosius Keyser, Hindrich Sippenfeldt, Willam Sippenfeldt, Henningh Ambrosijsonn, sampt Erich Nielsonn, boendes vid Ramshyttan; och giöre witterligitt, att tu små Torpestelle, nembligen, Torbröten och Sundett, hafua waridt brukade vnder Cronan vtaff ålder, och legatt hijdt til Ramshyttan, efther Ambrosius war then förste man som körde åkerfor ther wid Swndett, och sidan vthaff fatigt folck besuttidh, Män sidan then Edle och wälbördige Christiern Claesson kom til Fantehyttan, hafuer han welat tuinga them vnder sigh, och gifuitt före, att the skulla haffua bygdt vppå hans ägor, huar igenom thett eena ähr bliffuit ödhe och för fääfott, Och ingen man mins eller weett vthan, the sampt med the andra hemman skolla wara bygde vthaff Cronones Allmenningh, thett bidie wij osz så Gud til hielpa. Att så i sanning ähr, vnder wåre Signete och Boomärckier, dat. Ramshyttan then 11 Julij 1606.

Privilegiebref för Ramsbergs socken och bergslag, dat. Sätra gård 12 November 1607. (Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Wij CARL then Nionde medh Gudz nåde, Swerigis, Götis, Wändis, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Liflandh Konungh. Göre witterligitt att effter wij förnimme att widh Ramsehytta, som wij wele nu skall kallas Ramssebärgh och Sochnn, finnes ju så godh lägenheet, både i Malm, Skogh och Strömmer, som widh Nora och Lindesbärgh, Huarföre hafue wij i fiord förordnadt ther en särdeles Präst och lagdt ther till Kårbärgett och Löde hyttor, på thett att Presten skulle deste bättre blifue behollen, och Sochnen deregenom förmeratt, Män så förnimme wij doch att för:te Kårbärgh och Lödhe hyttor wele inthett liggie till för:te Ramsebärgh; Orsaken är för Marcknadzplatzen skull, som the widh Lindö her till hafft hafue, Män så wele wij her mz hafue befalet vthi dette wårtt öpne breffz krafft att för:te hyttor medh alle theres vttlagor, som the äre plichtige att göre oss, och skole

[1] Denna handling är skrifven med lagläsaren *Erik Anderssons* handstil.

göre theres Kyrckieheerde, skole effter thenne dagh liggie till Ramsebärgh, Och wele wij der efftherlåthe dem een frij Marcknadtzplatz lijcke som wiidh Lindessås huar lögerdagh, Och althenstund wij förnimme, att ther wiidh för:te Ramsebärg ähr godh lägenheet till att förmere Bärgzlagen, effter der finnes Malm, Skoger och Strömmer öfuerflödigdt, Derföre huar några godhe Män wele sigh der nidersättie, och opptage nye hytteställen och opbyggie hambrar, då wele wij gifue them friheet der på vthi Sex åhr för alle vttlagor huadh nampn the hälst hafue kunne; Och skole the seden niuthe och beholle samme hytteställen och hambrer, som the opbyggie för sigh och theres efftetkommande för een tilbörlig skatt till euärdeligh egendom. Befale förthenskull wår Bärgzförståndare Tideman Pädersson att han deler dem vtt sådanne lägenheeter, der de kunne byggie hytteställen och hambrer opå, och deler dem Skog och annen lägenheet till så att Bärgzlagen kan blifue förmerat. Dette hafue wij allom them som sigh widh Ramsebärgh nidersättie wele och ther boo, medh wårtt öpne breff witterligit ware, och tilkennegifuitt. Och huar i sin stadh weet sigh effterrätte. Af Sättragård then 12. Nouembris åhr 1607.

CAROLUS.
(Sigill.)

Tideman Perssons upplåtelsebref å torpet Sundet till Ramshytte prestgård, dat. Ramsberg 5 December 1608.
(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

A:o 1689 d. 23 Sept. insin. på Commission i Ramsbergs Skn.

Stormechtige högborne Herres och Konnungz, Konnung CARL den Nyionde Suerigis, Giötis, Wändis etc. Konnungz vnderdånige Tiänare och tilförordnatt Bergzförståndare öfuer Nora, Lindes och Skinschattebärgzlager. Bekiännes iag Tideman Pedersonn, och giör her medh för allom witterligidtt, att effter wår Allernådigeste Herre och Konnungh hafuer af gunsth och Nåde förordnadtt, att Ramsbergzlaag som tilförende hafuer legadtt till Linde, schall wara een Sochnn för sig siälf, och hafua sijn egin Prästt och Siälasöriare, och effter hann till samma Prästabooll slätt ingenn Wretar eller Täppor hafuer, vtan allenastt bara Såndbacken der han sitter opå; Derföre hafuer iag opå Högb:te K: M:tz wägner och nådige behaag efftetlåtidtt att vnder samma Prästebooll schall liggia ett Torp benemdtt Sundh; Huilckett Torp H. Cristiernn Claesonn medh ingen Rätt vnder sig wält hafuer. Huarföre ähr min tiensttwillige begärann till alle Wår N:de Konnungz högbetrodde männ, som ähre Stotthållare, Fougdter, eller huad Nampnn dhe hälstt hafwa kunde, att dhe läte honom för:de Torpställe vnder Prästaboledtt brwka och beholla, till dhes hann medh Tijdenn kan wijdare schaffa sig W: N:de Konnungz breeff der opå. Att detta så i sanningh ähr, förseglat medh mitt Signethe. Datum Ramsbärgh den 5 Decembr. åhr 1608.

(Sigill).

Sigillet innehåller orden TIMAN PERSON omkring en sådan figur

Å baksidan är brefvet försedt med denna anteckning: Sundztorpet giffuitt til prästagården aff Tideman Pedersson A:o 1608.

Beskrifning öfver skogsdelningen vid Ramshyttan 6 Juni 1613. (Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Bekiennes Jagh Erich Anderson, Häratzhöfdingie dhom hafuandes vthi wära vid Lindesberg och Noraskoga Bergzlager, vppå Kong. M:tz tro tienares och Secreterares, then Erlige och wälachtige, Michil Oluffsons wegna, och giör för allom vitterligitt med thette mitt öpne breff, att åhrom efther Gudz byrd, 1613. then 6. Junij. Bleff iag med the tolff Eedsuorne vtaff nämpnde kallatt til itt Skoge bythe vidh Ramsberg, och bleff skogen bytt allom grannomen Emillom som Eftherfölgier. Först hafuer här Joen sin skogzdell, näst vid grufue wägien, 15. par wäflar, huart par 27. famnar. Hindrich Zippelfeltt 30. par wäflar. Dirich Hinderson 15. par wäflar. Thett thesse efthrföliande, icke hafua så monge par wäflar som the förskreffne, giör att theras skogzdelar åhro längre, Henning Ambrosson 11. par wäflar. Willam Zippelfeltt 5½. par wäflar. Markus Hinderson 5½ paar väflar. Mattz Nielson 11. par wäflar. Pipe Anna 5½ par wäflar. Niels Anderson 11. par wäflar. Erich vthi Torbrötan 5½ par wäflar. Vppå Baakskogen hafua the huar som Eftherfölgier. Her Joenn 4. par wäflar. Henning Ambrosson 4. par väflar. Hindrich Zippenfältt 4. par. Dirik Hinderson 4. par wäflar. Markus Hinderson 4 par wäflar. Niels Anderson 4. par. Pipe Anna 4 par wäflar. Willam Zippelfeltt 4. par. Mattz Nielson 4 par. Erich vthi Torbrötan 4 par wäflar. Heden åhr således bytt. Pipe Anna itt par wäflar, Henning Ambrosson 2. par wäflar. Niels Anderson 2 par. Mattz Nielson 2. par. Erich vthi Torbrottan itt par wäflar. Willam Zippelfeltt itt par. Markus Hinderson itt par wäflar. Och åhr Hindrich Zippelfeltt afdelatt itt styckie til Nöttzloskogh, efther han togh ickie mera än som the andra vppå Bakskogen, ther han skulle haftt dubbeltt. Willam och Markus Hinderson, hafua och bekommitt sin afskilda deel til gålefång, af Henningz skogzdeell, men the andra skola hafua sitt gålefång för sijna wretar, oanseett för huars skogzdelar the liggia, dogh ickie mera än som til then gärdzgården som för skogzdelen ligger. Hindrich Zippelfeltt och Dirik Hinderson skolla hafua få backan, halfparten huar thera. Emillom Klokkarebolett och Grindehammaren hafua Mattz Nielson, Niels Anderson, Erich vthi Torbrottan och Pipe Anna itt styckie. Och woro tilstädes thesse Eftherskreffne aff Nämdene, Oluff Månson och Oluff Larson i Löda, Erich Nielson på Risten, Erich Jakopson på Korbergit, Erich Erson ibm, Peder Nielson på Phanthyttan, Oluf Person i Frögiesboda, Joen Larson i Ryda, Peder Hanson på Snuggan och Anders Larson i Forneboda. Att så vthi sanningh åhr Tryckier iagh mitt Signett här nedan före. Loco et tempore ut supra.

(Sigillet otydligt.)

Bekräftelsebref för Ramsbergs kapell att utgöra egen församling, dat. Vesterås 17 December 1613.

(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Wij GUSTAF ADOLPH med Gudz nåde Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade Konungh och Arffurste, Storfurste till Finnlannd, Hertigh till Estlannd och Wässmannelannd etc. Göre witterligit att wår Salige elschelige käre fader fader [högloffligh i åminnelsse] Konungh Gustaff hafuer Nådigest förordnedt ett särdeles Prästegäldh, benempdt Ramshytan, och der tillagdt een hoop byer vthaf Fellsbro och Lindes åhrs Sochnar, huilket bref wår Salige elsche-

lige käre her fader, Christeligh ihugkommelsse, medh sitt konungzlige, öpne bref Confirmeret och bekräfftet hafuer, effter som bägge brefuen widere vthi Bockstafuen innehålder och förmälle. Derföre hafue wåre vndersåther vthi för:te Sochn Ramshyttan her för oss warit och på thet vnderdånigiste ödmiukeligen begeradt wår Confirmation och Stadfestelse opå för:te breff, såsom och der till medh opå deres Kyrkieherdes wederlagh och vnderhåldh, som hög:te wår käre her fader dem efflerlathet och Nådigest vndt och bewilliget hafuer. Wij hafue förthenskuldh theres ödmiuke begeren nådigest ahnseedt och af gunst och nåde vndt och Confirmeret, såsom wij och nu medh thette wårt öpne breff Confirmere och bekräffte, att för:te Sochn her effter som her till medh dess tillagdte, och nu tilligiendhe byer och lägenheet, aldeles obehindret ware och till ewerdeligh tidh blifue må och skall. Derhoos hafwe wij Nådigest effterlathet att för:te theres Kyrkieherdhe och Sielesöriere åhrligen och owägerligen må niutha och behålla dee tolff tynner i Wederlagh, som honom tillförendhe vndt och effterlathet är. Der alle som för wåre skuldh wele och skole göre och låthe wethe sigh effter rätta, Icke görandes her emoth i någon måtho hinder. Af Westeråhrs denn 17 Decembris åhr etc. 1613.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

(Rikssigill.)

Hans Olofsson.

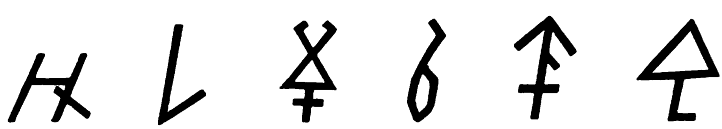
Attest angående inköpet af en hammardel till Ramshytte prestgård, upprättad omkring år 1620.

(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Hammardelen till Præstegårdhen är köpter aff en man som hette Ambrus Marcusson en Tysk för 5 skip:d stångiern, hvilken först haffuer vptaghit Ramshyttan 1547 vti salighe Konungh Göstas tidh vtaff skogh och ödemarck, och sädan Anno 1589 vti salige konungh Johannes tidh låthit vpbyggia Capellet, och effter på samma hammardeell war icke meer betalt än 3 skip:d stångeiern när han i herranom affsomnadhe Kyndersmesse dagh anno 1612, så haffuer hans arffuingar geffuit the 2 till kyrckian effter hans dödh. Att så i saningh är wittne wij som kyrckienes sexmän wore på then tidh. Henningh Ambroson hans egen son. Lasse Bentson i Bergzhyttan. Embiörn Pärsson på Glijpson. Eric Nilsson på Risten. Nils Olsson widh Kårbergit. Benth Ersson i Lödha. Till ytermere wisse sättie wij wår Bodmerckien här vnder.

Scripsit Pastor Propria manu.

Sub sigillo & prio *Jonas Petri* Pastor.

Henning Ambrosijson. — *Lass Bengson* i Bergzhyttan. — *Ambiörn Person* i Glifson. — *Erich Nilsson* wid Risten. — *Nils Olson* vid Korberget. — *Bengt Erichson* i Lööa.

Årtalet 1589 synes ursprungligen vara skrifvet 1583, men *trean* sedan ändrad till en *nia*. Pastors sigill, i rödt lack, har ungefärligen detta utseende:

Domboksutdrag angående torpet Sundet, dat. Lindesås 4 Oktober 1621.

Afskrift (af kyrkoherden Jonas Petri) i Ramsbergs kyrkoarkiv[1].

A:o 1689 d. 23. Sept. upläst på Kgl. Commission i Ramsberg.

Then 4 Octobris Anno 1621 hultz Laga tingh wedh Lindesåss vti then Edle och velborne herres, Carll Bondes, ståthållarens vtöffuer Wässmannelandh och Dalarne sampt befalningsmannens then Erlighe och wälförstondighe Christopher Andersons (och förstondig Anders Bengtsons) närwaru.

Kom för Rätten Edle och welborne herre Claus Christierson och tilspordhe her Joen, kyrckeherdhe wedh Ramsberg, huruledhes han är kommen till thet torpet som han brukar vnder prestebordet, nemligen Sundhet benemdt, och förmente wälborne herre att thet torpet haffuer hans fadher hafft och är honom arffueligen tilfallett effter sin salighe fadher; ther till her Joen svaradhe, att then tidh Bergsföreståndaren Tideman Person hadhe bekommit [s. hos Gudh] konungh Karls breff att han medh Nämdene skulle ransaka effter then skijldnat, som salige her Bengdt Ribbing hade giordt medh tuå Tolffter, emellan Risten och Fanthyttan, effter them war oenigheet emellom kommen om ägorna. Thå haffuer för:de Tideman Person tagit medh sigh Befalningsmannen Anthonium Cleophas samt Lagläsaren Erich Anderson, och sex nämdemen ifrå Fellensbro och sex ifrå Lindes sochen och sex ifrå Norskogha och ransakadt (och sökt) effter samma byaskildnat, then the haffua funnit haffua warit affmerkt vthi itt trä, och trädhet omkulhuggit och inlagdt vti en läggie mila, huilken än thå låågh okålat; then kastadhe the vth, stock ifrån stock, till thes (att) the funne samma mercke trä igen, och boro thet till stubben, ther thet war affhuggit, och reste thet å endha, hvilke mercketrä wiste genest till Nycklebecken, och sedhan ladhe the nedher itt röse wedh stubben; Och när som förb:de Synomen drogho ther ifrå, haffua the begynt att tala om thetta (torpet) Sundhet (benämdt), som salighe herre Christiern Claesson wille sigh tilägna, effter han förmente, att hans ägor skulle sträckia sigh intill Risten. Thå haffuer en gammal man Ambrosius Keyser på Ramshyttan svarat och sagt, att han war then förste man, som ther kördhe åkerfåro wedh Sundhet, och thå wiste ingen, att ther skulle wara någon frelsesiordh inne, Och effter förskrefne Befalningsmän förmente, att then jorden war wällatt ifrå Cronan, effter her Christiern wille sigh så widt medh sina ägor tilägna, fingo (the) her Joen thet torpet vnder præstebordet. Och Erich Anderson Lagläsaren sadhe, att när hans styfadher Nils Erson hadhe hafft Befalninghen här widh Linde (annis) 75, 76, 77 och 78, och han kom och kraffde Restantierne, pantadhe han vtaf en

[1] Denna afskrift är jemförd med domboken i Svea hofrätts arkiv. Några smärre olikheter äro anförda inom ( ).

skielle smedh, som bodde widh Sundhet, trij långh (lag-) nätt för åtherstäder. Bleff sagdt (att) wälb:te herre skulle bewisa medh sin jordhebook att thet är frälse, och låta ransaka här effter vthi förschne åhrs Rekenskaper, om thet icke är skatte jordh.

Eric Anderson.

Lindes häradsdombok för samma dag (4 Oktober 1621) innehåller jemväl följande rättegångsmål angående Ramsberg:

Kom för rätten Edle och wälb. Herre, her Claus Christiernson, och tilfrågade Nämdhen, om hans Brodher Mauritz Christiernsson hadhe warit här vidh Linde för rätta, och anmodatt Sällinge Niels på Ristan om itt par oxar, som hans s. fadher hade gifuit honom, för thett han til hans behoff skulle vpbrytta mursten til en Masungz bygningh [1]. Och Ambrosius Gregerson om 7 schipp:t tache iern och $2^1/_2$ schipp:t Stonge iern, som han och hafuer warit hans s. fadher skyllligh [2]. Ther til the swaradhe, att them hafuer warit tilsagt vtaf rätten, att sex vtaf Nämdene skulle afuittra vtaf theras boo så myckit som sig ther vppå kunde belöpa, huilkier ther ickie fantz til lösörer så myckit att vttaga, vthan Ambrosius satte til vnderpant sin wrett, och Sällingie Niels sin wrett, som ligger vidh Siöen, huilckie vndherpanthar wälb:te herre skulle hafua macktt öfuer att bruka sigh til nytto, til thes han vtaf them kunde komma til sijn betalningh.

Theslijkies tiltaladhe wälb:te Herre them som hafua bruttidh vti the grufuor, som liggia vppå hans herlighettz Eenskylthe äghor, ther til the inthed neka kundhe, att wara så händt. Blef vtaf rätten afsagtt, att the skolla sigh förlijcka medh hans herlighett ther om, och intedh mhera ther vthi brytta vthan medh looff och minne.

Bekräftelsebref på prestgårdshemman i Ramshyttan, dat. Stockholm 4 November 1634.

(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Wij CHRISTINA medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertighinna vthi Estlandh och Carelen, Fröken öffwer Jngermanlandh. Göre witterligit, att emedan wåre trogne vndersåthare menige man vthi Ramsbergz sochn i Wässmanlandh, haffwe begynt oprätta en ny kyrkia, för then långlige och beswärlige wägh skull, som dee elliest haffwe till deres rätte sochnekyrckia: Ödmiukeligen begärandes, effter deres Präst inthett kan sig wäl födha aff dett Torp dee till Prästebool köpt haffwa, att dem nådigst effterlåtas måtte till Prästebools förbättringh, friheet på ett hemman Grinhammar be:dh, som ränther otta lispund jern, hwilket her Claes Christiersson dem vndt och effterlåtitt haffwer. Dy haffwe wij deres ödmiuke bön nådigst anset, och aff gunst och nåde bewilliat, som wij och här medh vnne och bewillie, att dee förbe:te hemman till Präste-

---

[1] Angående denna skuldfordran förekommer i domboken 1617 $^{14}/_5$ följande:

»Bertil Hindersson, s. herr Christiern Claessons tjenare, hafver för 10 år sedan fått Sällinge-Nils på Risten ett par oxar, och han hafver lofvat uppbryta der mursten före till en masugnsbyggning, hvarutaf han hafver uppbrutit något litet. Och efter han icke hafver låtit honom bekomma murstenen tillfyllest uti rättan tid, skall han betala oxarna och behålla sjelf sin mursten.»

[2] Se sid. 179 här ofvan.

bools förbättringh fritt för affgående skatt och vthlagor, vndantagandes hwadh till krigz vthförandett expresse pålagt är, eller bliffwer, må niutha bruka och behålla. Der alle som wederböre, wetta sighéffterrätta. Till yttermehre wisso är detta medh wårt Secret, och wårt, sampt Sweriges Rijkes respective förmyndares och Regeringz vnderskrifft bekräfftat. Aff Stockholm den 4. Novembris Anno 1634.

(Rikssigill.)

Matthias Soop	*Jacobus De la Gardie*	*Carl Gylldenhielm*
i R. dråttzenz ställe.	Sueries Rikes Marsk.	Riks Ammiral.

Per Sparre	*Carl Bonde*
wthi Rijks Cantzlerens stelle.	i Skatmestarens stelle.

S. Kempe.

Bekräftelsebref å Ramsbergs bergslagsprivilegier, dat. Stockholm 30 Oktober 1646.

(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Wij CHRISTINA medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottning och arffurstinna, Storfurstinna till Finland, Hertiginna vthi Estlandh och Carelen, Fröken öfwer Ingermannelandh. Göre wetterligit at såssom wår högstährade sahl: kiere her faders Fader, Konung Karl den Nijonde, högloffigh i åmminnelsse, hafwer af serdeles betrachtande till Ramsbergs bruks dess bättre excolerande, förordnat der en serdeles Präst, och lagdt der till Kårberget och Löda hyttor, på dedh Prästen dess bättre måtte blifwa behållen, och Sochnen der igenom förmehrat; Jämwäl och bewilliat at widh bem:te bruuk en fri MarknadzPlatz eller Torgdagh lijka som widh Lijndessåhs huar Lögerdagh at hållas, Och sidst förvndt och éffterlåtet alle dem, som sigh widh bem:te bruuk nidsettia, nya hytteställen vptagha och hambrar byggia wele, at niutha frijheet på Sex åhr för alle vthlagor ehuadh nampn de hälst hafwa kunne, såssom och at niutha och behålla samma hytteställen och hambrar som de opbyggia, för sigh och deres éffterkommande, för en tilbörligh skatt, till Ewerdeligh Egendomb; Alltsså och emedan bem:te wåre Vndersåthere och Bergzmän sammestädes oss vnderdånigst ansökia om wår nådige Confirmation på åffwenbem:de dem förvnnte privilegier, willkor och frijheeter; Hwarföre, oppå dedh bem:te Ramssbergs bruuk, widh huillked wij förnimme sköne lägenheeter i Malm, Skoogh och Strömmar finnes, dess fortare må tilltagha, och Oss och Chronan, så wäl som wåre Vndersåthere, någon frucht och nytta tillwäxa. Dy hafwe wij denne deres begäran medh nåder anhördt, och fördenskull Confirmerat och bekräfftad, éffter som wij här medh och i detta wårt öpna breffz krafft, Confirmere, stadfäste och bekräffte mehrbem:te wåre Vndersåthere och Bärgsmän widh bem:de Ramssbergs bruuk, alle ofwanbem:te willkor, frij- och rättigheter, så wijda dee ickie helt lööpa emoth andre Bärgslags Städers sedermehra wälfångne privilegier, at niutha och oquald behålla, som de här vthinnan specificerade ähre, och mehr högh bem:te wår sahl. Faderfaders der å gifne breff i bokstafwen innehåller, och detta till wår wijdare Disposition och förordning framdeles. Här alle detta widh kommer hafwe sigh at éffterrätta, ickie görandes mehrbem:te wåre Vndersåthere widh Ramsshyttan här emoth hinder, meehn eller förfångh i någon måtto. Till yttermehra wisso, hafwe wij detta medh

egen hand vnderskreffwet, och wårt Secret bekräfftadh. Datum Stockholm den 30. Octobris Anno 1646.

CHRISTINA.

(Rikssigill.)

(Original i Ramsbergs kyrkoarkiv.)

Kongl. Maij:ttz Nådige Resolution och förklaring uppå dhes trogne vndersåthares, bergzmännens ifrån Ramsebergh Sockn igenom deras vthskickade fulmächtige Herredagzman vnderdånigst andragne anhållande. Gifwen på Vbsala Slott d. 25 Sept. A:o 1675.

Kongl. Ma:t hafuer des trogne vndersåthares Bergzmännens ifrån Ramseberg Sockn vnderdånigst inlagde anhållande i nåder förmerckt, och som de dheruthinnan begära Confirmation uppå konung Carl den Nijondess högloflig i åminnelse gifne breff daterat d. 12 Novembr. 1607, huaruthinnan dhem efterlåtes en fri Marknatz Platz, och att nogre gode män wille sig dher ned sättia och uptage nye hyttestellen, och hambrar upbyggia, då skulle dhe wara frie uppå Sex åhr medh huadh mehra som samme bref förmähler; Så wil Kongl. M:t dem ofwanbem:te breeff här medh hafua Confirmerat, så att dee alt huad de i krafft der aff nu nyttia, och här till oklandrat hafua niutit, jämwähl här effter skole oqwalde niuta, bruka och behålla. Actum ut supra.

CAROLUS.

(Rikssigill.)

Jacob Watrang.

Rikedomar i Garphytteklint.

Bland märkliga höjder i de s. k. Kilsbergen är tvifvelsutan *Garphytteklint,* »hvarifrån man har en utomordentligt vidsträckt och vacker utsigt öfver större delen af Nerikes slättland, och hvarifrån synes, bland annat, 28 kyrkor, 20 herregårdar samt Örebro stad»[1]. Alldeles i närheten af denna klint har »*Garphytte silfverbruk*» varit beläget, »ett gammalt verk, om hvilkets första uppkomst och drifvande man ingen underrättelse kunnat inhemta», säges det i Harmens' registerverk i f. d. Bergskollegii arkiv. Sannolikt är dock detta silfverbruk ej äldre än från hertig Karls, sedermera konung Karl IX:s tid. Denne om bergshandtering lifligt nitälskande furste lemnade ingenting oförsökt, att »utur djupa jorden och hårda hälleberget» frammana de håfvor och den välsignelse en allgod försyn nedlagt till menniskors uppehälle. Under den tid Lekeberga bruk, med dess under en kort period storartade rörelse, var ett kärt föremål för hertig Karls omsorger[2], torde jemväl sägner om rikedomar i Garphytteklint hafva ådragit sig hans uppmärksamhet och lockat till anställande af försök. Derom är dock ingenting med visshet kändt. Deremot vet man, enligt en till rikskammarråden af öfverbergmästaren *Georg Griesbach* 1632 $^5/_1$ afgifven relation, att den förut bearbetade silfvergrufvan »då nästan alldeles stått under vatten». Den skärpning, som dåvarande ståthållaren i Örebro län, ***Karl Bonde***, i närheten af samma grufva »i ett moras hade påbegynt», var underkastad samma olägenhet af vatten, ehuru Bonde »en graf dersammastädes till vattnets afhållande låtit uppgräfva». Utsigterna till silfververkets »beständighet i längden» voro således skäligen klena; »ingen liknelse syntes» dertill, klagade Griesbach. I en ny relation till kon. Gustaf II Adolf, dat. 1632 $^9/_{10}$, hade Griesbach äfven »gifvit tillkänna, att arbetet uti gamla grufvan, så för det tillträngande vattnet, som malmens svaghet, var inställdt; men som då nyligen en grufvedräng der på berget hade uppfunnit några goda silfver- och blymalmsarter, och der gafs hopp till ett varaktigt verk, så blef arbetet med kronones bekostnad på det stället fortsatt». Den för detta arbete erforderliga omkostnadsstaten, »bestigande sig till 183 daler kpmt i hvarje månad», blef i sammanhang dermed aflemnad.

Härefter synes arbetet ha fortgått någon tid utan störande afbrott, om ock med skäligen svaga resultat. I den af bergmästaren *Sten Andersson* vid 1638 års början afgifna »relation opå Garpehytte sölfverbruk» omtalas nämligen verkets omständigheter sålunda:

---

[1] L. G. Westerling, Kalender för Örebro län, 1869. Se vidare ett tillägg här nedan.
[2] Se härom *Noraskog* III: 8—18.

»Anbelangande grufvan, så är der mäkta svag malm, och finnes små streck i bergen der och hvar, och synes intet väl kunna löna omkostnaden kronan derpå använder, såsom sjelfva räkningen hos Landsbokhållaren är att se. Men der det kongl. Bergsamtet synes godt att vara, att låta antaga 8 eller 10 stycken grufvedrängar, och göra med dem en viss ordning huru mycket slicht (slig) hvar skulle vara pliktig leverere årligen och derföre sedan blifva för utskrifning fri, och allena en häst dertill foder bestå; dermed kunna de nogsamt köra all malm ifrån grufvan och till bokverket, i den staden (i det stället) nu hålles 3 hästar; och enär med dem varder en viss ordning gjord, gjorde de sitt bästa och flit att uppsöka den bästa och rikaste malmen de finna kunne, såsom ock honom leverera, och försäkra den en summa penningar, som något nytt streck uppfinna kunde, så kostade kronan der på intet mera. Här om är ock med väl:d kamereraren Arvid Pedersson diskurerat; dock ödmjukligen hemställes detta det kongl. Bergsamtet nådeligen upptaga och betänka.

Prof hafver jag låtit göra, huru mycket som om dygnet kan bokas, nämligen 10 lass malm; der efter 3 kannor slicht; alltså vill behöfvas till en tunna slicht 160 lass malm, och kan ock träffas den malm, som mera vill till.»

Kort härefter, i en skrifvelse till dåmera generalguvernören i det nyinrättade Bergsembetet, nyssnämde Karl Bonde, af 1638 $^{26}/_{9}$, klagade befallningsmannen i Vester-Nerike, slottsfogden *Erik Gustafsson* i Örebro, huruledes vattnet vid Garphyttan syntes vilja taga öfverhanden, hvarför han begärde, »att Vermelands knektar på en 14 dagar måtte dit förordnas, (eller) så länge de sjön dersammastädes aftappa kunna». I sitt svar härå, dat. Stockholm 1638 $^{15}/_{11}$, förklarade Bergsembetet att det »med första ville afsända dit neder kommissarien *Frans Kruse*», hvilken skulle ha med sig besked så väl om vattensänkningen, »som ock om bruksfolkets lön». I sistberörda svarsskrifvelse yttras äfven, att embetet hade gerna, på slottsfogdens begäran, undt honom »det *gamla bokverket*», men emedan dermed ville följa »någon misstanka, så kan det fördenskull nu icke ske», heter det, utan fogden måste nöja sig med en försäkran att »hvad eljest vi kunna vara eder till viljes, äre vi gerna bevågne».

I detta afslag om bokverkets öfverlemnande låg förmodligen en svag misstanka gömd om dolda, egennyttiga afsigter; verket lemnade icke heller »någon nytta och profit till hans K. M:t och kronan»; ingen föreståndare fans, »som verket med manér och allvar angripit och drifvit hafver»: allt nog, två år senare (1640 $^{12}/_{11}$) förordnades *Kristofer Petzel* »till grufvestigare vid förberörde bruk», försedd med instruktion att i möjligaste måtto söka befordra verkets bästa och förkofran; men resultatet motsvarade ingalunda kronans betydliga omkostnader och de sangviniska förhoppningarna, ty grufvedriften härstädes afstannade helt och hållet omkring 1645.

Några år senare, eller 1649 $^{30}/_{3}$, utfärdades af Bergsembetet privilegium för *Simon Funck* och *Peter Bohm*, bägge borgare i Stockholm, samt *Hans Meinich*, borgare i Örebro, att upptaga Garphytte silfverbruk och nyttja detsamma utan erläggande af någon lösen. Anledningen härtill säges i nämda handling vara, att, sedan silfververket med kronans medel först blifvit upptaget, *men genom onda menniskors anbringan sedermera nedlagdt*, och kronan derefter ej ville mera bidraga till dess återupphjelpande, detsamma skulle för alltid ödeläggas och blifva till intet nyttigt, derest icke bemedlade enskilda personer voro hugade att åter sätta

verket i stånd. Ofvannämda »participanter» eller bolagsmän erhöllo sålunda verket under egen förvaltning med åtföljande inventarier, samt lika rättigheter och förmåner som då kronan innehade detsamma. Till företagets ytterligare främjande erhöll äfven det nya bolaget $^{15}/_{11}$ s. år Bergskollegiets rekommendationsbref till K. M:t, att bekomma Rosta hemman i Längbro socken under bergsfrälsefrihet[1]; men oaktadt alla dessa fördelar underläto bolagsintressenterne helt och hållet att drifva verket. Det låg fortfarande nere intilldess förutnämde Peter Bohm, med en ny bolagsman *Johan Funck,* förskaffade sig nya privilegier och förmåner, i så måtto, att Bergskollegiet i skrifvelse 1660 $^{15}/_{7}$ uppdrog åt landshöfdingen Abraham Leijonhufvud i Örebro, att föranstalta om en skogsdelning till silfververkets behof, samt i andra skrifvelser, alla under samma år: 6 Juni till nyssbemälde landshöfding, 8 December till Krigskollegiet och 14 December till regeringen, hemstälde om Vintrosa och Tysslinge socknars befrielse från utskrifningsbördan mot skyldighet »att försörja detta bruk med stafrumsved och dagsverken». I sistnämda skrifvelse föreslog kollegiet derjemte, att intressenterne måtte tillåtas få efter kronovärdering inlösa den förut till hofstaten anslagna, af Örebro qvarn fallande arrendespanmål, till understöd vid bruksfolkets underhållande. Sistberörda hemställan lemnades emellertid utan afseende, men deremot bifölls den föreslagna utskrifningsfriheten för Vintrosa och Tysslinge socknar, mot vederlag af stafrumsved och dagsverken.

Genom alla dessa, sålunda vidtagna åtgärder, synes silfververket småningom åter ha kommit i gång. Dertill torde jemväl i någon mån ha bidragit landshöfdingens personliga ingripande, hvarom ett grufttingsprotokoll från samma tid innehåller:

»Anno 1661 den 18 Juni hölls ordinarie grufveting med allmogen af Lekebergslagen uti Latorp; närvarandes landshöfdingen välborne herr *Abraham Gustafsson Leijonhufvud,* bergmästaren välbetrodde *Sten Andersson* med bergsnämd.

Samma dag bekände Nils Engelbrektsson i Mårtenstorp sig hafva brutit med sina föräldrar på *Garphytteklint, efter stora rikedomar;* Kristofer i Sutareboda gaf god förhoppning derom; Nämden sade (sig) hafva hört af de gamla, *att Garphytteklint är så rik som hela Vester-Nerike.*

Dito proponerade hans nåde, välborne herr landshöfdingen, att bergsmännerna skola göra ett prof derpå, och lofvade der på hvar sitt dagsverke att försöka om Garphytteklints rikedom. Herren försäkrade att förfordra ved der till.»

För sistnämda ändamål anvisades den senare s. k. *Silfvergrufveskogen,* »belägen på Garphytte egor litet vestan för Hjulåsen», om hvilken skogstrakt det för 100 år sedan hette, att den var »upplåten till nyttjande åt närgränsande bergsmän, emot rekognition till kronan, och mest alldeles uthuggen»[2]. — Det återupptagna silfververket drefs sedermera till omkring 1680, då arbetet dermed synes ha upphört. Den sist bearbetade

---

[1] I denna rekommendationsskrifvelse yttras, att, »bland andra *desperate* bruk», kollegiet »varit förorsakadt att *öfvertala* desse gode män, Peter Bohm, Simon Funck och Hans Meinich *att antaga Garphytte silfverbruk*», hvaraf man torde kunna finna, att kronan icke haft anledning att rosa den verksamhet, som å verket förut blifvit nedlagd.

[2] J. A. FAHLROOTH, historisk beskrifning öfver Garphytte jern- och alunverk, tryckt i Upsala 1786, hvilken beskrifning i vissa delar här ofvan blifvit följd.

grufvan ansågs då vara »för bergslagen alldeles ofruktsam»; utskrifningsfriheten för Vintrosa och Tysslinge socknar hade under de nästföregående krigsåren (från 1676) upphört och dermed jemväl allmogens skyldighet att utgöra ved och dagsverken. Väl hade *Kristian Geisler*, som 1678 »tillades direktionen öfver hela Garphyttan», i en ansökan till Bergskollegiet förklarat sig hugad att, »på ett annat ställe, der goda tecken sig visa, upptaga och belägga detta silfverstreck med arbete», men denna afsigt fullföljdes icke, likasom ett försök å samma silfverstreck, hvarå bergmästaren Christiernin 1730 meddelat mutsedel, »icke ens lärer hunnit till någon början».

De vid 1661 års bergsting omtalade stora rikedomarne i Garphytteklint inskränkte sig således, i det hela taget, till en obetydlighet; och nu för tiden uppräknas bland bygdens *fornminnen* »en för länge sedan öfvergifven silfvergrufva nära Hjulåsen, samt en annan grufva något norr om Garphyttan, i orten allmänt kallad för *Guldhålet*», med tillägg att »bägge dessa grufvor hafva varit arbetade medelst eld, innan krutet ännu uppfunnits»[1]. *Så* långt tillbaka i tiden, som *före* krutets uppfinnande, kan man dock icke förlägga det gjorda grufarbetet; men om man erinrar sig, att först på 1720-talet krutet begynte användas vid grufbrytning, kan man ock förstå, att de under 1600-talet arbetade silfvergrufvorna bära spår af tillmakning »medelst eld». — Ho kan för öfrigt säga, innan man med nutidens utvecklade insigter och förmåga företagit en närmare undersökning af bergets innandömen, hvad som derstädes kan gömmas? Måhända skall man ännu en gång få höra talas om — »rikedomar i Garphytteklint».

Den vidsträckta och storartade utsigt man eger från Garphytteklint är förut omtalad. I »historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige», 3:dje bandet (tryckt 1862) lemnas deröfver en närmare redogörelse, som utg. tillåter sig meddela, så mycket hellre, som den icke finnes omtalad i ett enda af de rörande Örebro län under de senare 20 åren utgifna arbeten. Den som har tid och lust må sjelf på ort och ställe kontrollera riktigheten af nämda redogörelse, hvars lydelse är följande:

»*Ervalla kyrka,* längst till venster, nordost från klinten; *Kils dito,* tydligt och på nära håll; *Axbergs dito,* otydligt, i en skogsdunge; *Dylta bruk,* tydligt med tub; *Kåfö herrgård,* öfver Ekers-skogen; *Ekers kyrka,* inuti skogen, bortom sjön Tysslingen, synes ej alltid väl; *Hofsta dito; Glanshammars dito,* hitom skogen Käglan, tydligt; *Rinkaby dito,* närmare Hjelmaren; *Myrö herrgård,* ännu närmare Hjelmaren; *Lillkyrka kyrka,* otydligt, rakt öfver Myrö herrgård; *sjön Hjelmaren; Örebro stad; sjön Tysslingen; Åkerby herrgård; Källtorp,* mer till höger om Tysslingen än förenämda; *Gräfve kyrka; Karlslund; Nasta herrgård,* långt till höger från Karlslund; ännu mer till höger ligger *Hyddan,* ett landtställe; *Hjelmarsbergs herrgård,* vid Hjelmaren; *Almby kyrka,* något till höger; *Tysslinge dito; Mellösa dito; Norbyås dito,* något till höger om Mellösa, ej alltid synlig; *Göksholm,* öfver skogen bortom Norbyås kyrka, till höger om Mellösa; *Sickelsjö herrgård,* strax till höger från Göksholm; *Lännäs kyrka,* halfva tornet synes endast; *Askers dito,* utan torn, synes tydligt till höger, något närmare Lännäs; *Sköllersta dito,* vester om Asker, synes blott med tub; *sjön Qvismaren,* omgifven af den stora slätten i Öster-Nerike;

[1] WESTERLINGS kalender, sid. 328.

Nynäs herrgård, till höger om Qvismaren; *Gällersta kyrka,* för ändan på Qvismaren, rakt hitom, synes ej väl; *Ekeby dito,* tydligt, vester om Nynäs; *Mosåssjön; Mosjö kyrka,* på kala fältet; *Säbylunds herrgård,* höger om Mosjön; *Kumla kyrka,* till höger om Mosjö; *Halsbergs dito,* något mer till höger, längre bort; *Täby dito,* hitom sistnämda kyrkor, å en stor slätt; *Vintrosa dito; Falkenå herrgård,* bortom Vintrosa-slätten, invid en massiv skog; *Skoftesta,* något söder om Falkenå; *Kräklinge kyrka,* utan torn, synes ej med blotta ögat, en skogsdunge vester om den stora slätten skymmer den; *Hardemo dito,* mörk, rakt söder öfver slätten; *Hackvas dito,* tydligt, till höger om Hardemo; *Edsbergs dito,* tornet synes öfver en skogsbacke, något till höger från Hackva; *Knista dito,* tydligt hitom Edsberg; *Hidinge dito; Sticklinge herrgård,* något till höger bortom Edsberg; *Trystorps dito,* mycket till höger från föregående; *Bolby dito,* ännu mer till höger; *Latorps alunverk* samt *Gymninge,* hitom Tysslingen.»

Under de 30 år, som förgått sedan denna förteckning upprättades, torde mycket ha blifvit förändradt. Skogsdungar torde på flera ställen ha försvunnit; nya byggnader deremot uppkommit eller ock gamla, förut undangömda, blifvit synliga o. s. v. Af statens jernbanenät fans då på hela Nerikes-slätten knapt en skena utlagd, ännu mindre de flera stationer, som numera finnas spridda derstädes. En förnyad undersökning af alla de märkliga punkter, som nu för tiden kunna vara synliga från Garphytteklint, torde således icke vara obehöflig. Våra turister i allmänhet och »svenska turistföreningen» isynnerhet lära väl knappast underlåta att — efter denna lilla och blygsamma erinran derom — närmare granska jemväl detta slag af »rikedomar», som tillhöra så väl Garphytteklint, som andra delar af Kilsbergen.

Enligt den till geologiska kartbladet »Latorp» hörande beskrifning finnes en höjdbestämmelse medelst ett † »inhugget på *Garphytteklints högsta platå,* under den der uppförda altanen», hvilken punkt är belägen 655,3 fot öfver hafvet. Bland Kilsbergen finnes dock andra, vida högre punkter, såsom på *Sånnaboda signalbergs* högsta platå, med en höjd af 905,4 fot; högsta platån af *Skogstorpsklinten* i Kils socken 886,4 fot m. fl. En annan högt belägen punkt är jemväl den s. k. *Hammarbo limpa,* hvars höjdsiffra dock icke finnes angifven, men som icke torde vara mindre än omkring 800 fot. Om denna senare punkt skref den gamle MOZELIUS för snart 100 år sedan, att den var en

»*Märkvärd höjd,* belägen på afgärda $^1/_4$-dels hemmanet Hammarbo, 1 dryg mil i syd från Nora stad uppå Lockhytte mark. Ifrån samma by och hytta är en jemn höjning af ungefär $^1/_6$ mil i nordvest till nämde hemman. Uti dess vret nära vid gården och på högsta höjden finnes en liten jordkulle om 20 alnars diameter och 3 alnars höjd i form af en limpa. Uppå denna kulle är en så vidsträckt utsigt, att, ehuru trakten på alla sidor näst deromkring, är öfvervuxen med grof granskog, ser man der likväl *Örebro stad och slott, sjön Hjelmaren och deromkring belägne herrgårdar, samt nästan alla kyrkor i Öster-Nerike.*

Antagligen är utsigten från Hammarbo limpa nu för tiden mera vidsträckt än fordom, emedan grof granskog för närvarande är någonting sällsynt inom den del af Kils socken, som före 1870 års reglering tillhörde Noraskogs härad.

Jernhandteringens »trenne bröder».

Följande karakteristiska och delvis mycket pikanta yttranden så väl om dessa bröder som angående de sträfvanden till handteringens frigörande från det gamla näringstvånget, hvilka för 60 år sedan började mera allmänt göra sig gällande, torde förtjena att i föreliggande samlingar förvaras, äfven om de icke, strängt taget, tillhöra det område för hvilket »Noraskogs arkiv» egentligen är afsedt. De äro emellertid af bergshistorisk art samt kunna till och med för dagens historia ega ett visst intresse. Ifrågavarande yttranden förekomma i en »relation om bergverksrörelsen uti Vestmanlands och Stora Kopparbergs läns jernbergslager för året 1828» och äro af denna lydelse:

»Förhållandet har varit det ostörda lugnets. Men öfverväger man de stora resultater som förestå: först af den lilla komiténs förslager till bergsjuridikens öfverflyttande under häradsrätterne och bergsekonomiens under en ministeriel föredragning, samt sedermera af den stora komiténs, eller riksdagens, realisations- och lånesystemer, så torde det njutna lugnet kunna jemföras med det, som, efter beskrifningar, vanligen råder uti Italiens och södra Amerikas atmosferer, kort före vulkanernas utbrott. — Förändringar af dessa slag, våldsamt genomdrifne, störa alltid näringarnes trefnad för en lång tid och förtjena säkert en ganska mogen, på verklig sakkännedom grundad pröfning. Men begäret att upplefva sitt idealiserade storverk, medgifver inga öfvergångsformationer och vår tids Horatii: »*justi et tenaces propositi viri*», förena med det mod han beskrifver äfven förmågan att sjelfve bereda jordbäfningarne, som stundom krossa dem under de ramlande byggnaderne.

Emellertid bör man vara nöjd med det goda man har och underlåter ej heller att vara det, sedan allmänna sinnesstämningen, äfven bland bergverksegarne, visserligen med många undantag, men dock icke omärkbart kommit derhän, att ej sträcka sin omtanka utöfver gränsorne af dagens vinst och behofver. Man prisar förfädrens kloka hushållning, predikar återtagandet af deras sparsamhet och sjunger botpsalmer öfver den tilltagande vällefnaden; men våra förfäder nekade sig ej heller lifvets njutningar och säkert leda de flesta, både egendomar och allmänna inrättningar, hvaraf vår tid njuter, sitt upphof från förfädrens alltid djerfva, alltid med idé, men också oftast högst vågade företag, under det konsten att spara, både idéer och utgifter, aldrig varit drifven till större perfektion än den nu är. Lefve jag och ingen annan tyckes vara toasten för dagen.

Af dessa skäl torde ej förefalla underligt, att, då jag hvarken så noga känner eller just anser af särdeles värde för det hela, de lyckliga kontrakter, som, enligt rykten, skola vara träffade för flere år om vissa brukstillverkningar, tillhörande redan öfverflödigt isolerade bruksegare, inskränker sig hvad jag har att redovisa till ganska vanliga uppgifter, som innefattas under nedanstående, genom cirkulär föreskrifne afdelningar. — — — — — — — — —

För jernverksrörelsen i vårt land är den perioden förfluten, som skulle kunna jemföras med menniskans i vaggan. Fostrad af en kraftfull och förståndig amma, om jag så skulle våga kalla rikets fordna bergsamt, har den numera ingått på utvecklingens bana; och, ehuru utgörande blott ett subjekt, framställer den sig dock i sina trenne afdelningar: grufverörelse, tackjernstillverkning och stångjernssmide, såsom trenne bröder af olika åldrar. Stångjernssmidet, redan man i staten, känner väl bristerne af sin bildning och osäkerheten af sin ställning, men sauverar apparanserne och söker försvara sin plats, tappert stridande mot alla uppoffringar, alltid beredd att med siffra bevisa huru mycket vinsten är under hvad den borde vara och skyldrande med ett palladium, ej olikt ett par kasserade ryttarebyxor [1]. Tackjernstillverkningen, nyss myndig och ändock i de riktiga slyngelåren, sjelfförtroendet personifieradt, skriker högt öfver alla band och all ordning, såsom våld på medborgerliga friheten och eganderätten, och tror att familjens ärfda rikedom aldrig kan taga slut. Vid sidan af dessa vandrar, ännu i sin oskyldiga ålder, grufverörelsen, med hvars arfstillgångar de äldre syskonen sköta sina spekulationer. Ännu lyssnande till ledarens röst, känner den sin egen oförmåga och begär ej bättre än att erhålla råd och föreskrifter. Måtte dess lott i boet, under dess utbildningstid, ej förstöras och må den riksdagen ännu vara långt borta, då den maskerade patriotismen, äfven i denne broderns namn, skall utropa för våld, hvad som är ordning.

Förhållandet af årets grufvehushållning upplyses af hosföljande fullständiga geschworner-relation, vid hvilken jag ej har annat att tillägga, än den önskan, att jurisdiktionen länge måtte få behålla en geschworner, som på elfva år tillvägabragt en omtanka och en ordning hos jernmalmsgrufveegarne, af hvilken man förgäfves söker några spår i den förflutna tidens annaler.» — — — —

Denna relation är daterad »Vesterås den 31 December 1828» och undertecknad af bergmästaren *Abraham Hülphers*. Son till den berömde topografiske författaren, direktör Abraham Abrahamsson Hülphers (1734—1797) [2], var han född 1777 $^{25}/_{8}$, blef auskultant i Bergskollegiet 1797 $^{19}/_{6}$, vice notarie derstädes 1801 $^{23}/_{2}$, ordinarie notarie 1803 $^{14}/_{12}$; utnämdes till bergmästare 1807 $^{13}/_{10}$ i Skåne och Kronobergs bergmästaredöme, hvarifrån Hülphers, genom tjenstebyte med bergsrådet Sandels, 1810 $^{5}/_{3}$ blef bergmästare i Öster- och Vesterbergslagen, der han utöfvade en nitisk och pligttrogen verksamhet till sin död 1839 $^{26}/_{12}$. Den geschworner, som erhöll förestående ampla vitsord för sin då elfvaåriga verksamhet inom sistnämda bergmästaredöme, var *H. P. Eggertz*, som under 1820-talet verkstälde den undersökning af Dalkarlsbergs grufvor, hvilken sedermera föranledde de särskilda grufvornas sammanläggning till ett enda bolag år 1825, och hvarom en kort redogörelse på annat ställe blifvit lemnad [3].

[1] Detta uttryck, som är en reminiscens från den bekanta historien om ett par dylika byxor, hvilka på 1820-talet upprörde — äfven de grefliga — rusthållarnes sinnen, synnerligast inom Nerike, åsyftar den i vanliga stångjernsmärken förekommande smides-*tången*.

[2] Ang. denne Hülphers se *Noraskog* III: 299 o. följ.

[3] *Noraskog* III: 385.

Riksdagsmän från Noraskogs härad.

(Forts. från sidd. 107—135 här ofvan.)

Per Persson i Vassland, f. 1737 $^{26}/_{2}$, en son till bergssexmannen Per Olsson och Kerstin Persdotter derstädes; blef sexman under 1760-talet och hade tidigt gjort sig känd som en driftig och verksam man, då han redan i Maj 1771 vid första valet i Nora bergslag skulle ha blifvit riksdagsombud, derest icke valförrättaren genom oriktig röstberäkning förklarat den för honom och hans parti mera behaglige nämdemannen Jakob Persson såsom vald. Emellertid infunno sig båda vid Bondeståndets första sammankomst $^{13}/_{6}$ s. å. Af det ofullständiga protokollet synes framgå, att Jakob Persson, såsom försedd med valförrättarens fullmakt, till en början fått deltaga i förhandlingarna, ehuru hans val kort derefter blef underkändt, hvarefter nytt val förrättades i Oktober, då Per Persson erhöll afgjord röstöfvervigt. Han reste skyndsamt till riksdagen och af Bondeståndets protokoll $^{2}/_{11}$ 1771 inhemtas, att »i anledning af inlemnad riksdagsmansfullmakt, dat. Nora d. 22 sistl. Oktober, intogs uti ståndet Per Persson ifrån Vestmanland till fullmäktig för Nora bergslags härad».

Under denna riksdag nådde det, under nästan hela partitidehvarfvet rådande, skamliga missbruket med mutor och bestickningar sin höjd. Otroliga summor kostades redan på riksdagsmannavalen och så fortgick det sedan under hela riksdagens lopp. För öfrigt utgjorde icke penningar det enda bestickningsmedlet, utan äfven medgifvandet af personliga fördelar, löften om tjenster, rättegångars vinnande och dylikt användes för samma ändamål. Rättvisa, embeten, statens vigtigaste angelägenheter uppoffrades för partiafsigters genomdrifvande och i de flesta fall såldes besluten åt den mestbjudande. Mössorna hade skaffat sig öfvervigt i de ofrälse stånden, hvilka voro förbittrade öfver rådets partiskhet för adeln vid befordringar och häftiga partistrider förestodo således. Förgäfves åvägabragte den på tronen nyss uppstigne kon. Gustaf III ett slags försoning mellan mössornas och hattarnes ledare, förgäfves använde han sin personliga tjusningskraft och uppmanade ständerna i vältaliga ordalag till endrägt — partihatet och splitet blefvo värre än någonsin. Först tvistade adeln och de ofrälse stånden i många månader med mycken bitterhet om konungaförsäkran och de adliga privilegierna; den förra underskref konungen utan att ens läsa den, hvarpå han blef krönt i Maj 1772. Redan förut hade mössorna fått öfverhand i alla stånden och genomdrifvit att samtliga riksråden af hattpartiet blefvo afskedade, hvarefter en ny rådkammare bildades, uteslutande sammansatt af mösspartiets medlemmar. Partiyran tilltog derefter allt mer: de gamla partierna började upplösas och falla sönder, de ofrälse stånden spelade herrar, dock utan att sinsemellan kunna

förlikas, och af fruktan för deras öfvermakt kastade sig en stor del af det adliga hattpartiet i hofvets armar. Råd och ständer ådrogo sig allmänhetens förakt, ty rådsherrarne voro sålda till Ryssland och lydde den ryske ministerns vink, ständerna leddes af samvetslöse partimän, som blott tänkte på att förfölja och plundra sina motståndare; och under all denna villervalla anklagade det med hungersnöd hotade folket ständerna derför, att de hvarken velat förbjuda bränvinsbränningen eller vidtaga några verksamma anstalter till anskaffande af spanmål. Med den allmänna förvirringen steg nöden till sin höjd — då konungen 19 Augusti 1772 på några få timmar och utan blodsutgjutelse genomförde en af behofvet högligen påkallad statshvälfning, hvarigenom han återvann den makt och myndighet, som Sveriges konungar fordom egde. Knapt var revolutionen utförd, förrän samma ständer, hvilka kort förut ifrigt äflats att så mycket som möjligt nedsätta konungamakten, skyndade att på det häftigaste fördöma det förra regeringsskicket samt med utsökt smicker tacka konungen derför, att han frälsat riket på brädden af dess undergång och krossat medborgarnes bojor. Konungen å sin sida aflade en ny konungaförsäkran och förklarade det för sin största ära att vara den förste medborgaren bland ett fritt folk. Sedan han derpå afskedat det gamla riksrådet och utnämt ett nytt, bestående af medlemmar från båda partierna, samt förbjudit de gamla partinamnen hattar och mössor, upplöstes riksdagen 9 September. »De fängslade lösgåfvos, ingen förföljelse eller bestraffning förekom, det förflutna skulle vara glömdt, försoning och endrägt var konungens lösen», heter det i en af nutidens historiska läroböcker[1].

Efter denna allmänna öfversigt af ifrågavarande riksdags förhandlingar, torde det icke vara olämpligt att ur de hittills otryckta bondeståndsprotokollen meddela några anteckningar till närmare belysning så väl af ståndets handlingssätt i allmänhet, som Noraskogsombudets särskildt och isynnerhet. Redan efter en kort sammanvaro och »i anseende till befunnen oordning och sorl under diskurserne, beslöt ståndet, att talemannen — hvartill Josef Hansson blifvit vald — först yttrar sin mening uti hvarje förekommande sak, och derefter hvar och en ledamot, i den ordning han sig anmält, samt att den häremot bryter, eller faller den andre i talet, genast pliktar 6 öre smt till de fattiga.»

I plenum 28 September 1771 anmälde Olof Persson från Vermland att en hans länskamrat Brynte Halvarsson af Nils Jeremiasson från Elfsborgs län blifvit öfverfallen »icke allenast på publikt ställe utan än ytterligare hemma i sitt qvarter» — — — — »med den högst eftertänkliga undsäjelsen: du är en mössa och du skall dö som en hund om du sätter dig emot mig och mitt parti.» Under den ganska vidlyftiga diskussionen, som med anledning häraf uppstod, yttrade sig bland andra *Erik Öhman* från Nya Kopparberget, hvilken »ansåg det som emellan Nils Jeremiasson och Brynte Halvarsson förelupit för ett narri eller groft

[1] »*Samhällsfrid och försonlighet*» är det år 1888 införda »nya systemets» vackra valspråk; men i olikhet med det historiska föredömet, sökte man genast att från alla förtroendeuppdrag inom riksdagen utesluta misshagliga, politiska motståndare, ehuru makten i sjelfva verket var grundad på ett valresultat från rikets största valkrets, hvars like man fåfängt torde söka. Bakslaget synes emellertid ha kommit hastigare och jemväl blifvit snöpligare än hvad mången af 1888 års stormän i sin blinda ifver kunde vänta; men *sic sunt fata hominum!* Äfven i det politiska lifvet kan man stundom finna att — »högmod går för fall» ...

skämt», men denna uppfattning delades icke af det stora flertalet. Med 107 röster mot 54 blef Nils Jeremiasson »ovärdig förklarad att nu eller framdeles varda riksdagsman». Mindretalet deremot röstade för ett under öfverläggningen framstäldt förslag om offentlig afbön, 10 daler smt böter samt förlust af säte och stämma i ståndet uti sex veckor.

Omedelbart derefter anförde Jonas Jakobsson från Stockholms län mot en af hattpartiets dåvarande främste män inom ståndet, Lars Torbjörnsson från Bohuslän, hvilken någon tid under nästföregående riksdag, efter Olof Håkanssons plötsliga frånfälle, varit ståndets talman och en af dem som verksammast bidrog till Timanders bortvoterande 1761, att han »allt ifrån riksdagens början ifrigt sökt utvidga sin riksdagsmannarätt utöfver de gränser som i riksdagsordningen finnes utstakade» o. s. v. Ehuru det renskrifna protokollet här blifvit afbrutet — 10 oskrifna blad följa nämligen härefter — är dock kändt, att »den anfallne försvarade sig käckt och understöddes af flere; han yrkade att frågan skulle bordläggas, men detta förklarades af sekreteraren för olagligt. Förbittrad häröfver, och utan tvifvel inseende, att kamp var fåfäng, gick Lars Torbjörnsson sin väg efter ett häftigt utfall mot talmannen. Större delen af hans anhängare följde honom, hvarefter förslaget om hans uteslutning med stor röstöfvervigt blef bifallet. Dermed var motståndet bland bönderna qväfdt; ingen vågade vidare upphäfva sig mot pluralitetens åsigter»[1]. I nästa plenum 5 Oktober beslöts, att de ledamöter, som gått bort med Lars Torbjörnsson, skulle plikta 8 öre smt och undfå varning, och en vecka senare, 12 Oktober, justerades skrifvelser till K. M:t om anställande af nya val efter bägge dessa, sålunda uteslutna medlemmar.

Nästan omedelbart efter sitt inträde i ståndet, inlemnade Per Persson ett »ödmjukt memorial», af honom sjelf uppsatt och underskrifvet, och som derför såsom ett prof på hans »skrifkunnighet» må meddelas, af följande innehåll:

»Ibland de ärender, som mine hemmavarande medbröder i Nora bergslag, vid min afresa derifrån för några dagar sedan, enhälligt pålade mig vid herredagen att anmäla, var isynnerhet den *missväxt på säd*, hvarmed den högste Guden behagat denne och nästgränsande orter hemsöka, och hvarigenom bergsallmogens nöd och undergång blifver oundvikelig, så framt Riksens högloflige ständer ej genom utrikes spannemåls införskrifvande tager mått och steg deremot. Jag kan ock inför det hedervärda Bondeståndet betyga, att denne min och mine medbröders klagan är grundad och sannfärdig, samt alldeles fri från uppdiktadt samt planeradt skri och rop. Såsom bevis deröfver må jag endast åberopa den händelsen, att då de förra åren denna tiden nästan hvar torgdag funnits 200 t:r säd till salu i Nora stad, är nu deremot några få lass till finnandes. Af Riksens högloflige ständer, som både vilja och kunna afvända denna fara och nöd, förväntar alltså Nora bergslag att härutinnan blifva undsatte antingen med spannemål utifrån eller de orter inom riket, der något odisponeradt upplag kan vara att tillgå, hvarom jag ödmjukast anhåller, samt att det hedervärda Bondeståndet med dess gällande föreskrift till de öfrige respektive stånden denna min anhållan understödja täcktes. Stockholm den 6 November 1771. *Pär Pärsson*,

riksdagsfullmäktig för Nora bergslags härad.»

[1] *Malmströms* polit. hist. VI: 268.

Redan tidigare under året hade, med anledning af den hotande missväxten, K. M:t föreslagit att tullfrihet skulle beviljas för spanmål, som infördes från utrikes ort. Detta förslag bifölls af ständerna och tullfriheten skulle gälla till årets slut, dock endast för svenska skepp. När den hungersnöd, som förut endast hotat på afstånd, efter skördetiden visade sig stå för dörren, beslöto ständerna, dels i följd af föregående »memorial» och dels af andra anledningar, att anmoda K. M:t att »vidtaga alla möjliga anstalter till uppmuntran af spanmåls hitförsel», och tullfriheten utsträcktes till följande Maj månads slut äfven för den spanmål, som kunde införas med främmande skepp från England eller andra orter vid vesterhafvet — »en utsträckning, hvars värde var ringa, då årstiden var minst gynsam för segelfart, och då spanmål i England var förbuden till utförsel», anmärker med rätta en föregående författare härom [1].

I plenum 11 December blef för ståndet anmäldt,

»att riksdagsmannen Erik Gustafsson, hvilken varit utnämd till ledamot uti Protokollsdeputationen, någon tid varit och ännu skall finnas så sjuk och svag, att dess upprättelse skall synas mycket tvetydig och osäker; så blef för godt ansedt, att *Per Persson* från Nerike och Vermland [2] skulle Erik Gustafssons ställe uti samma deputation intaga, hvarom protokollsutdrag honom meddelas skulle».

Denne Erik Gustafsson, från Nedre Hollola härad i Nyland, dog kort derefter, vid jultiden, i Stockholm.

För Februari och Mars månader saknas protokoll; men i plenum 1772 $^4/_4$ »föredrogs än ytterligare Sekreta utskottets extractum protocolli af d. 31 sistl. Oktober, angående någon tillökning uti *H:s M:t Enkedrottningens stat*».

»*Per Persson* från Vermland anförde härvid: att som uti 2:dra och 3:dje punkterna af detta protokollsutdrag endast omtalas någon tillökning uti utfodringen vid H. M:t Enkedrottningens stallstat samt att nödig kol och ved till dess hofhållning må bestås, men ingen härtill erforderlig summa utsättes; så vore han så mycket hellre af den tankan att Sekreta utskottets utlåtande deröfver borde inhemtas, som nödvändigt vara vill att den beviljade summan härtill skall vara fixerad, så vida k. Statskontoret icke skall sättas i den förlägenhet, att antingen utassignera hvad summor som helst härtill reqvireras kunna, hvilket torde blifva ansvarigt, eller ock blottställas för missnöje, som i flere afseenden kunde blifva obehagligt. Men hvad annars sjelfva saken vidkommer, så försäkrade Per Persson sig vara så villig som någon, att bidraga till allt, hvad som kan befordra det höga kongl. husets önskan och nöje, men kunde för ingen del förmoda att det skulle kunna onådigt upptagas, om ståndet åstundade precise veta hvad det beviljade.»

Ståndet beslöt ock, efter en ganska liflig öfverläggning, att återvisa denna del af frågan till utskottet, i likhet med hvad Presteståndet redan gjort.

I den brännande partifrågan angående vissa ***rådsherrars uteslutande*** ur konungens råd, hvilken fråga afgjordes i Bondeståndets plenum 11 April, anförde Per Persson:

»Det han icke kan neka, att på hvilken sida man vänder denna grannlaga sak, så är hon ganska öm; men som deras excellenser hrr riksens råd,

[1] *Malmström*, VI: 371.

[2] Nerike och Vermland utgjorde under åren 1654—1779 tillsammans ett landshöfdingedöme, med residens i Örebro. Från sistnämda år blef Vermland särskildt län.

grefvarne Rudensköld, Bielke, Scheffer, Beckfriis, Posse, Hermansson och Bark, på sätt, som Sekrete- och Justitiedeputationernes betänkanden förmäla, emot lagarne på ett mindre värdigt sätt nyttjat det förtroende K. M:t och R. St:r dem uppdragit, så kan, i stöd af lag och dess pligt, han ej annat än bifalla Sekretedeputationens betänkande, det högbemälde deras excellenser gjort sig R. St:s förtroende förlustige, samt böra undfå afsked; och som af nyssnämde betänkande äfven är att intaga, det deras exc. grefvarne Wallvijk och Sinclair i mindre mån felat, Wallvijk jemväl i flere mål och i vissa delar skilt sig ifrån de öfrige deras exc:r, och lagligen handterat de ömmaste af våra rättigheter, då tvister uppstått uti riksdagsmannaval; så kunde han för sin del ej annat än tillstyrka det ärbara ståndet, att dessa tvänne herrar måtte vid sina rådsembeten blifva bibehållna.

Hvad åter beträffar hr riksrådet grefve Schwerin, såsom frånvarande och med H:s M:t Enkedrottningen på utrikes ort stadd, hvilken således ej fått tillgodonjuta den lagliga förmånen att sig öfver de anmärkta målen förklara, så fann han så mycket skäligare att äfven tillstyrka dess bibehållande vid rådsembetet, som det ärbara ståndet ogörligen lärer emot Regeringsformens 14 § kunna ingå uti något beslut om dess afsättande, innan högbemälte hr riksråd fått tillfälle att sig öfver de gjorda anmärkningarne förklara.»

Motsidans talan fördes hufvudsakligen af Anders Matsson från Malmöhus län, som yttrade:

»Att det nu är 4:de gången han har äran vara riksdagsman och hvar gång har han, icke utan bekymmer, måst deltaga uti öfverläggningar om rådsherrars licentierande; men lemnar derhän om följderna deraf varit för det allmänna båtande. Han kunde icke neka att de uti Sekrete- och Justitiedeputationernes betänkanden uppnämde herrar riksens råd varit felaktige; men felen förekommo honom likväl sådane, som dels lätt kunna begås af misstag, der lagens föreskrift kan finnas mörk och mindre utredd, och dels sådane, som menskligheten åtfölja och är ofullkomlighetens lott, samt följaktligen fordrar af medmenniskor så mycket mildare uttydning och benägnare afseende, som i hela naturen icke kännes något fullkomligit. I sådant afseende, så väl som till sämja och enighets desto mera befrämjande och stadgande, både för det närvarande och tillkommande, hemstälde han allt derföre till ståndets ömsinta öfvervägande och godtfinnande, om icke hr hofrättsrådet von Posts i saken gifna särskilta votum må blifva antaget och bifallet.»

Häri instämde, utom andra, flere bergslagsrepresentanter, nämligen *Olof Bruse* från Filipstads bergslag, *Erik Öhman* från Nya Kopparberget, *Olof Larsson* från Lekebergslagen och *Peter Hultman* från Karlskoga, hvaremot *Nils Andersson* från Löa »hvarken ville uppehålla ståndet eller onödigtvis uppfylla protokollet, sedan så mycket blifvit i saken taladt innan ordningen kommit till honom». Han ville derför endast förklara att han instämde med dem, som talat för rådsherrarnes afskedande[1]. Förenämde

---

[1] Bergssexmannen *Olof Larsson Bruse* i Långbanshyttan var riksdagsman för Filipstads och Nyeds bergslager vid 1771—72 och 1778 års riksdagar. — Bergssexm. *Erik Öhman* vid Laxbro för Nya Kopparbergs bergslag åren 1769—1772. — Häradsdomaren *Olof Larsson* i Kinkhyttan för Lekebergslagen 1769—1772. — Bergssexman *Peter Hultman* i Källmo för Karlskoga härad vid 1771—72, 1778, 1786 och 1789 års riksdagar. Vid 1778 års riksdag var han en af Bondeståndets deputerade, som stodo faddrar vid kronprinsen Gustaf Adolfs dop till åminnelse af hvilken ära Hultman dekorerades med en vase af guld. Han afled 1801 $^{18}/_{4}$ i den höga åldern af 82 år 5 mån. — Nämdemannen *Nils Andersson*

Anders Matsson samt Olof Olofsson från Östergötland och Olof Thorsson från Kalmar län »påstodo enständigt votering». Denna företogs omsider och utföll med 116 ja för afskedandet, med det tillägg »att ingen pension beståsۚ», mot 38 nej, för von Posts ofvan angifna votum[1].

I plenum 9 Maj (eftermiddagen) förekom att

»*Per Persson* från Nerike ingaf följande till protokollet: under den lilla tiden jag såsom ledamot har haft den äran att bevista öfverläggningarne här uti det ärbara ståndet, har händt, det jag icke utan oro och bekymmer sett uti hvad oordning *protokoller och handlingar uti vårt kansli* sig befinner; många rätt angelägna papper äro antingen alldeles borta, eller så bortblandade, att ingen kan få rätt på dem; men jag har med uppmärksamhet gjort mig underrättad uti hvad ordning de öfrige resp. stånden hafva sina kanslier och med förordningar kompletterade. Jag har jemväl på anslagen sett, huru vissa deputerade och revisorer af de öfrige resp. stånden sammanträdt till öfverläggning uti ekonomimål, hvart och ett inom sig sjelft. Detta allt har åter ledt mig in uppå den tanken, att det skulle vara både nödigt och nyttigt samt med ståndets värdighet öfverensstämmande, att något reglemente eller författning inom vårt stånd äfven vidtoges, så att ståndets protokoller eller dokumenter blefvo registrerade, och så mycket möjligt vore kompletterade, samt för framtiden bättre bevarade och under säker vård stälde. I anledning häraf underställes till fader Talemannens och det ärbara ståndets godtfinnande, om icke angeläget vore, det antingen vissa deputerade af elektorerne utses kunde, eller till deputerade öfver fullmakternas granskning uppdragas måtte, att med första träda tillsammans, och icke allenast projektera något reglemente eller förordnande angående direktion vid ståndets kansli för framtiden, och det sedermera till ståndets granskning och fastställande uppgifva, utan ock en eller annan gång i månaden sammanträda att uppteckna och inventera alla ståndets dokumenter och handlingar samt böcker och förordningar.»

I anledning häraf beslöts, utan öfverläggning, »att ståndets elektorer efter framdeles skeende anslag skulle sammanträda, att detta ärendet närmare öfverväga samt med sina tankar derom till ståndet inkomma». Att saken var af trängande behof påkallad synes bäst deraf, att både den ifrågavarande och åtskilliga föregående riksdagars protokoll och handlingar rörande Bondeståndet förete ganska betänkliga luckor och bristfälligheter.

Per Persson var äfven i andra afseenden angelägen derom att ståndets rätt och värdighet icke skulle trädas för nära. I plenum 3 Juni

»förde han ståndet till minnes, hurusom, för några veckor sedan, saken rörande pension för trenne herrar riksens råd blifvit från Expeditionsdeputationen expedierad, oaktadt den delen af saken, som rörde pensionerne, var här i ståndet hvilande och oafgjord. Och som han ansåg detta för stridande emot bemälte deputations instruktion, samt detta stånds både värdighet och rätt, så kunde sådant ej annat än oroa honom, och det så mycket mer, som han för-

i Löa var riksdagsman för Lindes och Ramsbergs bergslager vid 1755—56 och 1765—66 årens riksdagar, samt inträdde ånyo i Bondeståndet 1772 $^{7}/_{3}$ såsom ombud för såväl nämda som för Grythytte och Hellefors bergslager, sedan det förut utsedda ombudet, *Johan Ottoson Agorell* i Saxhyttan, såsom tillhörande annat stånd, förklarats icke vara valbar i Bondeståndet.

[1] Såsom ett egendomligt sammanträffande må nämnas, att de tre, som ifrigast försvarade de anklagade statsråden, sedermera hvar efter annan blefvo Bondeståndets talmän: *Anders Matsson* vid 1778 års riksdag, *Olof Olofsson* 1789 († under riksdagen) och *Olof Thorsson* vid 1792 års riksdag.

märkt, att äfven andra af alla fyra stånden afgjorda saker blifvit uti Expeditionsdeputationen antingen hvilande eller lagde ad acta. Af sådan anledning hemstälde Per Persson: om icke ståndets värdighet och rätt kräfde målets närmare öfvervägande. Att söka ändring uti hvad 3 stånd om pensionerne bifallit höll han för ganska betänkligt, fast expeditionssättet varit utom sin laga ordning; men var likväl af den tanken, att, i anledning deraf borde genom protokollsutdrag hos de öfriga stånden yrkas på bifall till den för Expeditionsdeputationen projekterade nya instruktionen, eller ock någon annan författning vidtagas, så att icke de meste sakerne måtte kunna lemnas oexpedierade till riksdagens slut och derefter af olika begrepp om ståndens mening och deputationens instruktion antingen blifva lagda ad acta eller ock orätt expedierade, sedan deputationen är utom kontroll samt äfven utom tillfälle att kunna om ständernas rätta mening vidare blifva underrättade och upplysta.»

Sedan en medlem af Expeditionsdeputationen upplyst att han och hans kamrater protesterat mot den åsyftade expeditionens verkställande utan att kunna hindra densamma, »blef för godt ansedt, att med ytterligare diskurs i denna sak låta tillsvidare anstå».

De anförda utdragen torde tillräckligt antyda riktningen af den verksamhet Per Persson vid denna sin första riksdag utöfvade. För att vara nybörjare yttrade han sig temligen ofta. Man lär dock knappast kunna neka honom det vitsordet, att han i sakkännedom och insigter var fullt jemförlig med de äldre ståndskamraterna och i många fall öfverlägsen det stora flertalet.

Åtskilliga af de åtgärder, som i början af denna riksdag vidtogos för att *anskaffa spanmål,* äro förut omtalade. Dermed var dock föga vunnet och till hungersnödens afvärjande återstod ej annat, än att för kronans räkning skaffa säd, som kunde till skäligt pris aflåtas till de nödstälda orterna, eller för intet utdelas bland de fattige. Intill midten af Augusti 1772 blefvo 10 tunnor guld dertill anvisade och inemot 90,000 tunnor spanmål dels genom köp, dels ur kronans förråd till understöd anskaffade. Men dermed var nöden icke på långt när afhulpen; och svårigheten att forsla så stora förråd, som behöfdes, till aflägsna landsorter, gjorde, att hungern hann skörda sina offer, innan undsättningen framkom. Det var isynnerhet bergslagerna, Vermland och Dalarne som ledo mest, ehuru äfven andra och bördigare landskap icke undgingo hemsökelsen. Såsom vanligt under stora olyckor saknades icke beskyllningar om bristande nit eller förvända anstalter, hvarigenom hjelpen skulle hafva förfelats. Äfven ifrån Örebro län förnummos dylika beskyllningar. Ehuru tjenstförrättande kronofogden Mozelius (den yngre) »var beträdd med grofva fel i sysslan» och jemväl åsamkat sig uppbördsbalans, blef han, detta oaktadt, af landshöfdingeembetet förordnad att verkställa kronospanmålens utdelande i Nora och Lindes fögderi, hvilket uppdrag verkstäldes på ett sådant sätt, att klagomål deröfver framburos af, bland andra, Per Persson, å Jernboås församlings vägnar, men hvilka klagomål, under den oreda som då var rådande i länets styrelse, ej synas hafva föranledt någon rättelse [1].

»Ehvad som än häruti må kunna läggas embetsmän och verkställande myndigheter till last» — yttrar en af de ypperste häfdaforskarne, och

[1] Jfr *Noraskog* III: 321, 322.

hvars framställning utg. här delvis följt — »säkert är att riksens ständer illa fullgjorde den pligt, som hvilade på dem såsom högsta maktegande. Väl fattade sekreta utskottet ståtliga beslut om de kraftigaste anstalter, som genom K. M:t skulle bringas till verkställighet; men sjelft gick det till väga med en förunderlig långsamhet, när det gälde skyndsamma åtgärder. Och hvad K. M:t framför allt önskade för att rädda landet från hungersnöd, nämligen ett bränvinsförbud, det var omöjligt att förmå ständerna till att medgifva» [1].

Hösten 1771 hade, som förut är sagdt, tullfrihet blifvit beviljad för inkommande spanmål till följande Maj månads slut. Förlängning deraf begärdes af de handlande och tillstyrktes af Kommerskollegium; en sådan bifölls ock af Bondeståndet 24 Mars, hvari Adeln instämde. Borgarståndet remitterade frågan till Sekreta utskottet, men presterne underläto att yttra sig, i följd hvaraf saken afstannade. När 1 Juni kom, trädde de gamla tullbestämmelserna i kraft och spanmålspriset steg i förhållande derefter. Samma medel, som Presteståndet här användt för att hindra ett misshagligt beslut, användes ock vid tillfälle af de andra stånden. I Bondeståndet 9 Maj

»Upplästes Per Perssons från Nerike memorial om frihet för hvar och en, att så väl af utländske som inhemske få till förnödenhet upphandla spannemål; och blef, i anledning deraf, beslutat att ett extractum protocolli skulle derom till de öfrige stånden afgå, hvilket ock genast blef uppsatt och justeradt».

Adel och prester biföllo; men Borgarståndet, som fann, att detta på det ömmaste rörde dess privilegier, beslöt 22 Maj att »alldeles nedlägga detta mål».

Under sitt bemödande att skaffa tillgångar på säd, hade Statskontoret afslutit kontrakt med ett handelshus (Falk) i Stockholm om uppköp af 20,000 tunnor råg till ett pris, som något öfversteg det förut gångbara. Detta blef genast i Borgarståndet klandradt såsom misshushållning eller väld, och saken sköts till Sekreta utskottets undersökning. Sekreta utskottet gillade 9 April Statskontorets åtgärd, hvarmed Adeln och Presteståndet läto sig nöja, och Borgarståndet fattade åtminstone ett beslut; men Bondeståndet lät saken hvila. Fåfängt bådo riksdagsmännen från de nödlidande orterna — deribland äfven Per Persson — att ståndet måtte fatta något beslut, på det att den tingade spanmålen måtte komma deras hungrande landsmän till godo. Jon Bengtsson från Småland förklarade rättfram och rått, att den som vore nödstäld, borde sjelf söka sin bergning, der den kunde finnas, och icke vänta, att brödet på allmän bekostnad skulle föras honom i munnen; så hade folket i hans ort fått göra. Han understöddes af andra riksdagsmän från landsändar, som icke behöfde understöd. Spanmålen hade redan till någon del hunnit anlända på Stockholms ström, men kunde ej användas, emedan intet Riksens ständers beslut om det under deras godtfinnande dragna kontraktet hade åstadkommits. Sekreta utskottet aflät då 4 Maj en ny och trängande uppmaning till ständerna att icke genom längre dröjsmål med sitt utlåtande hindra verkställigheten af de åtgärder, som blifvit vidtagne till afvärjande af en hungersnöd, hvaröfver klagorop från flere landsändar dagligen framträngde.

I Bondeståndet föredrogs 6 Maj Sekreta utskottets ifrågavarande framställning. Genast begärdes, att den måtte hvila till nästa plenum, ehuru

---

[1] *Malmströms* polit. hist. VI: 374 och följ.

talmannen tillstyrkte dess afgörande omedelbarligen. Per Persson erhöll derefter ordet:

»Han bad på det ömmaste, att Sekreta utskottets extr. prot. om kontraktet med Falk måtte till slutligt afgörande nu blifva företaget, helst nöden uti en del landsorter är så stor, att den icke kan beskrifvas, och minsta utdrägt förorsakar således ej mindre än förlust af menniskors lif, om de längre förgäfves skola ropa och söka efter bröd; och som hvarken K. M:t och kronan eller Falk tyckes kunna på något sätt bestyra om spanmåls införskaffande, så länge saken hålles i den ovissa ställning den nu är, så påstod han, att i händelse den i dag ej skulle blifva afgjord, det då ofelbart måtte ske till nästa plenum».

Häri instämde Peter Hultman, Olof Larsson m. fl. från Örebro län. Saken uppsköts till följande dag, 7 Maj, då

Per Persson från Nerike utlät sig, att för egen och sina kommittenters del, som till en stor del äro i ett fattigt tillstånd, och derjemte nödsakade att köpa nästan allt hvad till lifvets bergning fordras, kan han väl icke annat än bekymras deröfver, att regeringen varit nödsakad gå in uti ett så drygt spanmålskontrakt; men då hungersnöd trycker landet, då missväxt in- och utrikes existerat, då berättelser inlöpa att medborgare dött af svält, då vissa stater och krigande makter liksom täflat med hvarannan att kunna slå under sig spanmålsförråderna på utrikes orter; då grosshandelssocieteten härstädes inför k. Kommerskollegio yttrat, att spanmålen vid öppet vatten skulle här vid bron kosta öfver 84 daler kpmt tunnan; då den, efter landshöfding Segebadens berättelse, skulle kosta i Pomern 72 daler d:o; då K. M:t och äfven detta ståndet blef som tidast öfverhopadt af egne medbröders klagan och ansökningar om spanmålsunderstöd; då Sekreta utskottet, i anledning af Bondeståndets utgångna extractum protocolli, i underdånighet tillstyrkte Hans Maj:t att vidtaga all möjlig och snar anstalt till spanmåls anskaffande, regeringen äfven måste vidtaga den nödfallsanstalt, att på sista föret mod kronoskjuts förskaffa flere 100:de tunnor säd till de beträngdas undsättning i Dalarne; då och i en sådan ställning var, efter Per Perssons tanka, full anledning att sluta nu i fråga komne kontrakt. Han lemnade derhän om den föregifna dyrheten utrikes och nöden inrikes är verklig, men beklagade att den senare, åtminstone i dess hemort, vore sådan. Att häfva ett med vederbörande embetsmän slutet kontrakt, hölt han väl för allmänna säkerheten skull helt betänkligit; men som Falk sjelf begärt blifva derifrån entledigad, med vilkor af skadeslöshet och att, efter räkningar och korrespondans, dem han vill beediga, få öfverlemna till kronan den spanmål, han på utrikes orter kan hafva liggande; så väcktes deraf hos Per Persson en ny oro och villrådighet, ty han befarade, att om spanmålen skulle igenom kronans embetsmäns försorg införskaffas, torde det draga nog långt på tiden och kronan slutligen stanna i mera lidande. Lika verkan trodde han att sakens längre uppehåll kunde hafva med sig: han påstod allt derföre dess slutliga afgörande, och ville ej förmoda det dess egna medbröder, som sjelfva klagat öfver landets trångmål, skulle dervid vilja lägga hinder i vägen; dock, om så hände, ville han vara utan skuld, om obehagliga påföljder deraf hända kunde. Och om rågen skulle af kronan lemnas åt nödlidande undersåtare för 11 à 12 plåtar tunnan, så förmentes derigenom ingenting skulle förloras, i anseende dertill att en del spanmål skall blifvit inköpt till nog drägeligit pris, men den nödlidande deremot mycket blifva understödd och lättad igenom krediten.»

Protokollet innehåller vidare, att »många yrkade än ytterligare att saken måtte hvila; men på de af Per Persson anförda skäl begärde Olof Larsson m. fl. från Nerike och Vermland, att saken nu måtte företagas och tillika med Per Persson begärde proposition». Saken uppsköts dock tillsvidare. Den förekom åter 9 Maj, då Olof Larsson m. fl. talade för, men Jon Bengtsson och andra emot. Något afgörande kom icke heller nu till stånd. I plenum 11 Maj begärde Olof Larsson ånyo spanmålskontraktets behandling, men utan annan påföljd än att detsamma fortfarande skulle hvila. Följande dag, sedan Borgarståndet genom en deputation begärt frågans *snara* afgörande, företogs den till slutlig behandling, då Per Persson, »i anseende dertill, att en del ledamöter sökte sådant bestrida», yttrade sig sålunda:

»Att om han kunde finna, eller derom öfvertygades, att allmänheten genom tidens utdrägt något vunne, skulle han gerna vara derför, äfvensom han önskade, att R. St. på något sätt kunde komma ifrån det dryga kontraktet; men för sin del kunde han ej annat finna, än att genom utdrägten mera förloras än vinnes, i den ställning saken är; ty sedan kontraktet nu andra gången af 2:ne stånd ovilkorligen och af det tredje vilkorligen blifvit faststäldt och antaget, så befarade han, att, ehvad beslut Bondeståndet ock stannade uti, kontraktet dock står fast. Skulle åter saken uppskjutas till riksdagens slut, sker, som han hört nämnas, likväl expedition; men spanmålen blir emellertid liggandes för kronans räkning, henne till last, den nödlidande blir utan hjelp, och den öfriga inkommande spanmålen stiger så mycket mer i priset, som tillgången derigenom minskas. Om deremot kontraktet fastställes, kan kronan någorlunda blifva skadeslös, den nödlidande räddad innan hjelpen blir för sen, och mindre dyrkan ske på den öfriga spanmålen. Han fortfor vidare, att han befarade detsamma, som han af några medbröder i ståndet hört, nämligen att ryktet om ett så oneröst kontrakts fastställande skulle väcka missnöje i landet; men fant tillika, att fruktan derföre borde icke verka angelägne sakers uppskof den ena plenidagen efter den andra. Hvar ledamot hade ju rätt att säga sina tankar till protokollet, och sedan genom utdrag deraf göra dem sina kommittenter kunnoge. Han tyckte, att det passade minst detta stånd, att draga ut tiden, emedan det var deras medbröder, som lida nöd och sucka efter hjelp, och påstod allt derföre att saken för dess betydlighet och angelägenhet i dag måtte afgöras.»

Öfverläggningen härom blef nu ganska liflig och sedan, om en stund, Per Jeppsson från Skåne yrkat, »att den uppkastade frågan om hvad qvantum spanmål hvar ort tarfvar, och dess specifika uppgifvande skulle först afgöras, innan hufvudmålet vidröres», förmenade

»*Per Persson* från Nerike, att denna uppkomna nya fråga icke rätteligen hörde till saken eller den uppehålla kunde; försäkrandes derjemte, att han och dess länskamrater ej mera varit orsaken till kontraktet än någon annan; protokollerna få vittna om icke rätt så ömma klagorop hörts från andra orter, som ifrån Vermland. Men om det blir en nödvändighet, att hvar och en skall låta anteckna huru stort qvantum han till sin ort behöfver, innan hufvudmålet företages; så hölt Per Persson före, det Sekreta utskottets underd. bref till K. M:t om priset bör först fastställas: ty obilligt vore om Vermland och bergslagen skulle betala 81 daler kpmt och andra rikets inbyggare efter markegång eller omkring 60 daler. Hvad annars qvantiteten vidkom, så trodde han att Nerike och Vermland skulle ensamt behöfva 20,000 tunnor.»

Olof Larsson från Lekebergslagen, som flera gånger yrkat frågans afgörande och med hvilken Peter Hultman instämt, anmälde slutligen, »att sedan han varit ute och rådgjort med sitt läns höfdinge», friherre Johan Abraham Hamilton, »samt öfverlagt med sina vänner och medbröder, så är öfverenskommet, att för ståndet skulle förklaras, det Nerike och Vermland med tillhörande bergslager vill för sig behålla det spanmålspartiet af 20,000 tunnor, hvarom med grosshandlaren Falk kontraheradt blifvit». Men nu fordrade motsidans talare *borgen* för ett sådant öfvertagande.

»*Per Persson* från Nerike tillika med Brynte Halvarsson yttrade hvar för sig, att de med sina länskamrater icke kunna deruti ingå, att en för alla och alla för en ansvara för denna ansenliga spanmålsposten och hålla kronan skadeslös, men för så mycket ville de ansvara, som deras kommittenter igenom K. M:ts nådiga försorg kunna blifva understödda med, och det till sådant pris som spanmål till andra orter kan blifva aflemnad. Större förmåner än andra orter begära de icke, men till lika tro de sig vara berättigade.»

Det renskrifna protokollet för denna dag företer här en lucka. Vid justering i ståndet 20 Maj anmärkte

»*Per Persson* från Nerike, att som han vid propositionens justerande i denna sak ej var närvarande, och deruti omröres kronans skadeslösbållande efter hvad kontraktet innehåller; så fant han sig föranlåten att iterera det förbehåll som han och Brynte Halvarsson om spanmålspriset sista plenum gjorde och förut i protokollet upptaget finnes».

Bondeståndet gaf emellertid icke ett rent bifall till kontraktets godkännande. Det förenade sig, vid frågans afgörande 12 Maj, med Borgarståndet, som väl velat, att den betingade spanmålen skulle mottagas, men icke till det betingade priset utan mot ersättning af säljarens kostnad och ett visst arvode för hans besvär. Bondeståndet fogade härtill ännu ett vilkor, som då det endast af ett stånd yrkades, ingenting annat förmådde än att visa detta stånds sinnelag — det vilkoret nämligen, att riksdagsmännen från Nerike och Vermland skulle mottaga de 20,000 tunnorna och derför hålla kronan skadeslös. Ännu i sista stund sökte bönderna hindra kontraktets verkställande, då deras ledamöter i Expeditionsdeputationen 20 Maj ville vägra utfärdande af någon R. St:s skrifvelse härom, förebärande att saken förfallit, då två stånd stannat mot två; men de andra ståndens ledamöter förenade sig i den åsigt, att ett af K. M:t gilladt kontrakt ej kunde upphäfvas, så vida icke tre stånd derom blifvit ense, samt att för öfrigt skiljaktigheten emellan ståndens beslut i detta ärende icke rört hufvudsaken utan endast sättet. Sålunda blef omsider det omtvistade spanmålsköpet stadfästadt [1].

De tvister, till hvilka nöden, ökad genom ny missväxt 1772, och de åtgärder, som till dess afvärjande borde vidtagas, hade gifvit upphof, fortgingo under de sista veckorna af ständernas välde nästan med växande bitterhet. Sedan tullfriheten för införd spanmål, genom Preståndets uraktlåtenhet att derom yttra sig, redan hade upphört, fann detta stånd ändtligen (17 Juni) för godt att utlåta sig om Bondeståndets begäran, att denna frihet skulle förlängas: Preståndet förklarade, att en sådan förlängning skulle vara ändamålslös, emedan tillräckliga förråd af säd redan hade blifvit införda i landet; det gälde numera endast att forsla dessa från

---

[1] *Malmström*, VI: 377.

sjöstäderna till de aflägsnare landsorterna; en förnyad tullfrihet skulle endast förorsaka kronan en minskning i inkomster, som intet stånd torde vara hugadt att genom bevillning fylla. Dessa skäl öfvertygade icke alla; en riksdagsman i Bondeståndet ingaf 27 Juni ett memorial, hvari han på Presteståndets vägran att tillåta tullfriheten kastade skulden för den fortfarande nöden. Memorialet trycktes och oroade det högvördiga ståndet så, att det 15 Augusti fann nödigt att »lägga dess ofog fram under de öfriga ståndens ögon» — ett uppsåt, som genom revolutionen hindrades. Bondeståndet gaf emellertid så vida efter, att det icke längre yrkade på tullfrihet; deremot ville det icke medgifva, att spanmålsförrådet inom riket redan var tillräckligt, utan yrkade (6 Augusti) att främmande skepp måtte, med samma förmåner och friheter som svenska, få införa både spanmål och salt till alla rikets hamnar intill slutet af Juli månad följande år, och dessutom när helst spanmåls- och saltprisen i någon rikets stapelstad öfverstege, det förra 2, och det senare 1 ¹/₂ rdr hamburger banko för tunnan. Nu tog Borgarståndet eld; i ett vidlyftigt protokollsutdrag 15 Augusti förestälde det de andra stånden, att en sådan handelsfrihet, som bönderna föreslagit, vore »enda och rätta vägen att efter hand alldeles ödelägga handel och sjöfart, städer och borgerskap, samt omsider bringa riket åtminstone under utländskt handelsok, om ej dess sjelfständighet tillika förlorades»; Borgarståndet mente, att bönderna sjelfva bäst kunde främja ändamålet, en ymnigare spanmålstillgång, genom utvidgning af jordbruket och inskränkning af bränvinsbränningen [1].

Bondeståndets nyssberörda yrkande föranleddes genom ett af Per Persson i ståndets plenum 5 Augusti ingifvet, så lydande

»Ödmjukaste memorial.

Ibland de flere riksvårdande ärender, hvarmed Riksens högl. ständer denna riksdag sorgfälligt varit sysslosatt, räknar jag billigt de anstalter som blifvit vidtagne till nödig spannemåls anskaffande för landets inbyggare, hvilka innevarande år af hunger och dyr tid i de flesta rikets provinser varit plågade.

Det skulle väl tyckas att nu snart tillstundande skörd, som på många ställen är vacker och härlig, skulle lofva för nästkommande år en lyckligare tid än det framfarna, men då man eftersinnar att alla så väl publike som enskilte magasiner och förråder äro uttömde, hvilka åter skola uppfyllas, och att allmänheten igenom det dyra spannemålspriset blifvit så utblottade att de till större delen medtagit det redbaraste och endaste de haft att tillgå för nödigt lifsuppehälle, så torde säkert finnas, att den ymnogare spannemålstillgång, som af en mera välsignad årsväxt kan vara att förvänta, märkeligen blifver för instundande år förminskad, och att allmänheten, som är nödsakad att köpa säd, isynnerhet bergslagsorterne alldeles är utur tillstånd att uthärda med ett blifvande högt spannemålspris.

Så angeläget det varit att för den framfarna tiden utse och vidtaga nödiga utvägar till spannemåls anskaffande, till ehvad pris den kunnat erhållas; äfvenså angeläget tycker jag i min enfaldighet det vara att i tid påtänka sådana medel hvarigenom spannemålspriset för nästkommande år blifver drägeligit, och enskilte personer icke hafva tillfälle att för egen vinning till den arbetande och närande folkhopens totala undergång derå uppstegra priserne.

---

[1] *Malmström*, VI: 379.

Skulle derföre det ärbara ståndet täckas ingå uti pröfning af detta mitt välmenta andragande, så vågar jag såsom botemedel häremot föreslå: det utlänningen må lemnas frihet att med egne fartyg få i höst så länge öppet vatten varar, och till Juni månads slut nästa år, införa spannemål på lika sätt som nästl:ne våras var tillåtit, emot vanlig tulls erläggande.

Och som äfvenledes brist och dyrhet för framtiden på både spannemål och salt möjligen kunna befaras, hvarå flere beklagelige exempel af hvad hitintills händt kunna uppgifvas, så har jag icke eller bort undgå att till det ärbara ståndets godtfinnande öfverlemna om icke ett generelt tillstånd för utlänningen kunde beviljas, att enär spannemåls- och saltpriserne i någon rikets stapelstad öfverstiga det förra 2 1/2 riksdaler och det senare 2 riksdalers värde tunnan, dem då måtte vara öppet lemnadt, att emot vanlige tullumgälders erläggande fritt införa slike oumgängeliga nödtorftsvaror.

För öfrigt hemställes till det ärbara ståndets godtfinnande, antingen, det ärbara ståndet igenom sitt extractum protocolli täckes befordra hvad sålunda föreslaget blifvit till gunstbenäget bifall, eller ock tillåta att med detta memorial få vända mig till de öfrige respektive stånden. Stockholm d. 5 Augusti 1772.

Pär Pärsson.
Nora bergslags härads riksdagsfullmäktig».

I sammanhang härmed torde jemväl ståndets beslut öfver detta memorial böra meddelas. Det samma innehåller åtskilligt, som till och med i våra dagar kan vara beaktansvärdt. Beslutet innefattas i följande

»Utdrag af protokollet, hållet uti Bondeståndet vid riksdagen i Stockholm d. 6 Aug. 1772.

S. d. De bevekeliga skäl och omständigheter, som uti riksdagsfullmäktigens ifrån Nora bergslag Per Perssons hosföljande memorial blifvit förestälte, har gifvit Bondeståndet anledning, att under ömt öfvervägande taga huru den här i riket uppstegne dyrhet isynnerhet på spannemål och salt, såsom ibland alla varor de mest oundgängeliga, måste till allmänhetens och särdeles de fattigas lisa och undsättning hindras och afböjas.

Vid bekymmersam öfverläggning angående säkraste utvägars vidtagande *till förekommande af salt- och spannemålsbrist och dyrhet, fant Bondeståndet bästa hjelpemedlet deremot böra sökas uti en fri och obehindrad tillförsel af dessa nödvändighetsvaror* [1].

Bondeståndet ansåg derföre nödigt att för sin del besluta, det må K. M:t i underdånighet tillstyrkas, ej allenast att utlänningen måtte lemnas frihet att med egne fartyg få i höst, så länge öppet vatten är och till Juli månad nästa år, till alla rikets stapelstäders hamnar införa spannemål och salt med samma förmåner, som svenska skepp med spannemåls- och salt-laddningar förundte blifvit, utan ock att samma frihet och förmåner må utlänningen beviljas, enär spannemåls- och saltpriserna i någon rikets stapelstad öfverstiga, det förra två riksdaler och det senare 1 1/2 riksdaler hamburger banko.

Och som en billig ömhet för den fattigare delen af nationen, hvilken aldra mest får känna tyngden af odrägelig spannemåls- och saltpris, kräfver, att in-

---

[1] Kursiveringen af utg. — Hvem skulle kunna tro, att Bondeståndet någonsin uttalat dylika frihandelsteorier!

genting må försummas till rikets hjelp och räddning i detta riksvårdande ämne. Alltså skulle detta genom protokollsutdrag ödmjuk-vördsammeligen anmälas hos de öfrige respektive stånden, i den vördsamma förmodan, att de med Bondeståndet härutinnan gunstbenäget täckas instämma. Ut supra. Ex protocollo.

J. Odelius».

Det torde vara tid att sluta dessa, måhända alltför vidlyftiga utdrag ur Bondeståndets protokoll. Ett enda ärende må dock ytterligare omtalas. I plenum 8 April

»Upplästes riksdagsmännen Nils Anderssons, Per Perssons och Erik Öhmans memorial af detta dato, angående *torghandeln uti Nora och Lindesbergs städer;* och förklarade ståndet sig härom på enahanda sätt som dess i saken här förut vidtagne beslut innehåller.»

Angående detta beslut innehåller protokollet icke någon närmare redogörelse. De nämda bergslagsombuden ingingo emellertid till K. M:t med en ansökan om befrielse från det intrång, som borgerskapet och de handlande i Nora och Lindes städer »skola dymedelst tillfoga bergsallmogen i deras från äldre tider nyttjade handelsrättigheter å de vanliga torgdagarne i ofvannämde städer, att, sedan uti 64 § af k. resol. på allmogens besvär vid 1766 års riksdag, hvarigenom de i Nora och Lindes bergsstäder vedertagne ringningar till marknads utlysande på berörde torgdagar blifvit afskaffade, de orden kommit att inflyta, att bergsmän och borgare egde frihet *tillika handla* med landtallmogen, till klockan 2 efter middagen, hade bemälte borgerskap deraf tagit sig anledning, att icke allenast *handla tillika* med bergsallmogen, utan ock *uppköpa framför* bemälte allmoge allt hvad till torgs kommit, hvarefter priset för bergsmännen stegrats», m. m.

Öfver denna ansökning infordrades Bergs- och Kommerskollegiernas gemensamma utlåtande, efter pröfning hvaraf K. M:t genom resolution 1773 $^{18}/_{5}$ pröfvade skäligt, »att försätta förberörde bergslagers allmoge i deras gamla och lagliga rättigheter, så att dem bör tillkomma att på de vanliga torgdagarne i Nora och Lindes städer, till kl. 2 eftermiddagen, *ensamme och utan intrång handla* med dit ankommande landtallmoge och andra, som till försäljning ditföra varor» [1].

En del af den *undsättningsspanmål*, som föranledde så många stridigheter vid riksdagen, blef sedermera under loppet af sommaren utlemnad till de nödstälde inom bergslagerna, dock mot vilkor af återbetalningsskyldighet. Detta vilkor orsakade åter, med anledning af ny missväxt inom landet, nya bekymmer hos dessa orters fullmäktige, hvarom följande k. bref till Statskontoret och Bergskollegium, dat. 1773 $^{29}/_{3}$, lemnar en antydan. Det heter nämligen deri:

— — — »Hos Oss hafva Nora, Hjulsjö och Lindes bergslagers invånare tillika med Bredsjö hyttelag, genom hitsände fullmäktige, bevekligen förestält de svårigheter, hvilka dem skola möta, då de nu böra betala den af kronan förledne sommar låntagne spannemålen, och hvilka svårigheter ofelbart skulle blifva ännu mera tryckande, om tackjernspriset, hvilket förut skall vara ganska lågt och hvaraf bergslagerne redan skola hafva dryg känning, än vidare skulle nedsättas derigenom, att bergsmännen af fruktan för exekutionstvång, hvarmed de blifvit af kronobetjeningen hotade, skulle nödgas att, till denna sin skulds

[1] Jfr *Noraskog* III: 335.

afbördande, sälja sin tillverkning för hvad en mindre öm eller hugad köpare oskäligen ville bjuda; anhållandes bergslagerne derföre underdånigst, att något anstånd med betalningen för ofvannämde spannemål dem måtte förunnas, då de förmoda att fram på sommaren handelsställningen torde blifva fördelaktigare och tackjernet åter komma uti ett mera proportioneradt pris; hvilket, med allt det öfriga, som härvid är vordet anfört, Vi tagit uti behörigt öfvervägande, och väl funnit att sökanderne härmed icke bort Oss omedelbarligen besvära: men som Vi icke dess mindre, uti nådigt behjertande utaf ofvan andragne bevekande omständigheter, vele, att något anstånd må hafvas med den af desse bergsmän inom få dagar befarade utmätning, så hafve Vi, till vinnande af tiden, velat Eder sådant härmed i nåder tillkännagifva, på det I, Vårt Statskontor, skyndesammast mågen låta nödige ordres till Vår Befallningshafvande i orten afgå, om berörde utmätnings inställande; åliggandes Eder, Vårt Statskontor och Bergskollegium, derhos att tillse, och genom vederbörande hålla noga hand deröfver, att tackjernet, som vid innevarande års blåsningar erhålles, ej må varda förskingradt, utan på det sätt, hvartill sökanderne uti deras inlaga gifvit anledning, hålles Oss och kronan tillhanda, till så stor del, som svarar emot den utborgade spannemålens värde; och är till Eder emellertid Vår nådiga vilja och befallning, att, sedan landshöfdingen i orten blifvit hörd, I med underdånigt utlåtande inkommen, så väl angående det sökta anståndet med betalningen af meranämde spannemål, som de till samma betalning föreslagne utvägar, till hvilken ända de till Oss i detta ämne insinuerade und. suppliker i afskrift Eder härhos till handa sändes. Och vi befalle» etc.

Det sålunda beviljade anståndet medförde åsyftad verkan, så att innan årets slut de flesta låntagarne hade återgäldat den erhållna undsättningen. Måhända bidrog härtill äfven den omständigheten, att rågpriset i Nora, som under 1773 års förra hälft stod i 84, ända till 96 daler tunnan, i Augusti nedgick till 54 och i September till 48 daler. Tackjernspriset åter höll sig temligen oförändradt hela året, mellan 28 och 32 daler kpmt för ett skeppund.

Förut är omtaladt att på missväxten 1771 följde ytterligare *missväxt 1772*. En landsplåga af den förfärliga art som hungersnöden 1772—73, med sitt vanliga följe af farsoter, förorsakade den största dödlighet, hvilken någonsin hemsökt Sverige under den tidrymd, som förflutit sedan tabellverkets upprättande (1749) — »större än krig eller landtvärnssjukan eller koleran mäktat åstadkomma» [1]. I Fellingsbro socken, som dock kan räknas till sädesbygden och som vid 1772 års slut hade en folkmängd af 4,126 personer, gick följande året rödsoten så starkt, att 492 personer dogo, eller omkring 5 gånger det vanliga antalet; och huru man bar sig åt i en af de större bergslagssocknarne, der dödligheten äfven var oerhördt stor, och der man den tiden hvarken hade apotek eller läkare i närheten, kan synas af det utdrag ur Nora sockenstämmoprotokoll, som här nedan meddelas, och hvaraf man äfven kan finna, hvilket »underdånigt» språk, som då begagnades, när man skulle omtala regeringsåtgärder:

»År 1773 den 15 Augusti hölls allmän sockenstämma: då förkunnades K. M:ts, hvars högstbepriseliga ömhet och landsfaderliga omvårdnad för sina undersåtares väl ej med nog vördnad kan erkännas, nådigste förordnande genom ven. konsistorii cirkulärbref af d. 2 Aug. sistl., att för de sjuke af allmogen

---

[1] *Malmström*, VI: 377.

förskaffa och betala af kyrkones medel fria medikamenter emot de nu gångbara farsoter, rötfebern och rödsoten, hvilka sedan, såsom förskotter af K. M:t och riksens Statskontor, komma att ersättas. I kraft häraf beslöts:

1) att ifrån Örebro apotek för kyrkans penningar köpa för ungefär 100 sjuka personer af denna församlings invånare medikamenter, som stå att fritt hemtas af de i förenämde sjukdomar liggande kranke hos klockaren här i staden;

2) att under dessa smittosamma farsoters härjande inga lik må begrafvas uti kyrkan.»

Efter 14 års förlopp bevistade Per Persson sin *andra* riksdag 1786, såsom ombud för *Nora* och *Hjulsjö* samt *Lindes* och *Ramsbergs* bergslager. Vid denna helt oförmodadt sammankallade riksdag, hvilken samlades 2 Maj, möttes konungen af en motsträfvighet, som tillräckligt öfvertygade honom, att ett mäktigt parti sökte hindra hans planer. En rad af svåra missväxtår, de både i moraliskt och ekonomiskt afseende menliga följderna af kronobrännerierna, konungens utländska resor och en vårdslös statshushållning gåfvo ökad näring åt missnöjet. De få vigtiga beslut, som vid riksdagen fattades, voro: att inrätta allmänna spanmålsmagasin öfver hela riket till behöfvande landsorters understödjande vid inträffad spanmålsbrist; att i allmänhet trenne stånds öfverensstämmande mening skulle gälla för ständernas beslut, samt att tjenstemän ej fingo afsättas utan dom och ransakning. Under ömsesidigt missnöje upplöstes den i flera afseenden bedröfliga riksdagen efter blott några få veckors sammanträde, 23 Juni. Bondeståndets ihärdiga bemödanden att återvinna den 1775 förlorade husbehofsbränningen misslyckades, men redan följande året (1787) lät konungen, enligt särskilda öfverenskommelser med allmogen i landsorterne, upphäfva kronobrännerierna och frigifva bränvinsbränningen mot en viss afgift.

Per Persson hade af talmannen Nils Svensson blifvit ifrågasatt att insättas i det lagutskott, som skulle behandla åtskilliga af K. M:t föreslagna lagförändringar, men han afböjde förtroendet och blef icke heller vald under den oroliga, för att icke säga stormiga valförrättningen. Deremot blef han utsedd till en af de ståndets 9 ledamöter, som fingo öfvervara en offentlig examen med dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf.

Per Persson yttrade sig under riksdagens lopp vid åtskilliga tillfällen med samma reda och sakkännedom, som han vid sin föregående riksdag ådagalagt. Efter det stormiga utskottsvalet »kunde han ej undgå att för sin del bedja samtelige ståndets ledamöter att, efter de stora exempel vi från konungatronen fått, allt mer och mer befästa oss uti kärlek och enighet, såsom det säkraste medel till en stats välstånd». — I fråga om ståndets ansökan att erhålla en *fri husbehofsbränning*

»Anförde *Per Persson* från Nora bergslag, att denna fråga vore ganska öm, och ehuru han ej hade den i sina postulater, och ehuru intresset deruti kan förhålla sig olika uti bergslagerne som nödgas köpa sin mesta säd, och uti landsorterne som hafva säd att sälja, och utan att nämna något om bränvinets nytta eller skada, vore han dock långt ifrån att skilja sig från ståndets enhälliga önskan att få husbehofsbränning, den han dock i sådan händelse önskade måtte räcka hela året igenom, och af hvarje hushållare få efter beqväm-

ligheten inrättas, helst inskränkning till vissa månader skulle utsätta allmogen för svåra besök af fiskaler och uppsyningsmän, samt flerehanda besvär, eftersom i sådant fall redskapen, så snart den tillåtna tiden upphörde, nödvändigt måste förseglas. Denna rättighet trodde han ej eller utan bevillning kunna erhållas, och den hölle han före icke lämpligen kunna inrättas efter hemmantalen, utan med mera lätthet kunna utgå efter de å hvarje hemman mantalsskrifne personers antal.

I öfrigt och i den ställning och allmänna fattigdom landet nu är, och då allmogens redbaraste egendom på många ställen redan genom pantning för skuld bortgått, då trenne missväxtår tryckt landet och vi synes hotas med det fjerde, hemstälde han till ståndets ompröfvande, om icke på det underbalansen i handeln genom spannemåls införskrifvande till bränvinsbränning icke måtte blifva allt för stor och rikets redbaraste penningestock derföre bortgå, anledning vore, att jemte underdånig anhållan om en fri husbehofsbränning framdeles, när en rikare skörd och derigenom samlad större förmåga det tillåta, tillika underdånigst bönfalla, det all bränvinsbränning emellertid måtte förbjudas och upphöra; tviflandes han icke det hans K. M:t vid betraktande af ståndets omsorg icke allenast om närvarande utan ock om framtida väl, skulle dess begäran i nåder bevilja, samt att de öfrige medstånden, när de sågo Bondeståndet ur sådane skäl för sig inskränka snart sagdt deras enda öfverflödsvara, äfven ville vara betänkte att taga mått och steg emot den yppighet som hos dem sig innästlat.»

Angående *allmänna bevillningens* utgörande för längre eller kortare tid tyckte väl Per Persson att densamma,

»i jemlikhet med 1772 års riksdagsbeslut kunnat utsättas till sex år, ty i fall efter fyra års förlopp den ej kan umbäras, blifver riksdag oundviklig, och täta riksdagar äro alltid kostsamma; men sedan Ridd. och adeln tagit sitt beslut [1], kunde efter hans tanka ståndet ej på minsta sätt gå derifrån, hvarken i anseende till tiden eller den ena procentens afdragande årligen, fastän uträkningen deraf blir mera besvärlig än lönande».

Ett af konungen under denna riksdag framstäldt erbjudande, att *återställa husbehofsbränningen mot en särskild årlig bevillning* af 18 tunnor guld eller 300,000 rdr specie, hvilket förslag strandade på Adelns motstånd, föranledde naturligtvis både lifliga och långvariga öfverläggningar inom Bondeståndet. Derunder yttrade sig äfven

»*Per Persson* från Nerike, (som) höll före, att om ändamålet skulle vinnas, borde medlen sökas. Om hufvudsumman af 18 tunnor guld i bevillning för bränvinet, voro alla fyra stånden ense, änskönt man tyckt att någon jemkning i fördelningen deraf kunde ega rum; men om samma bevillning skall blifva beständig, lärer af en hvar anses betänkligt, och böra i underdånighet undanbedjas; att på sätt en värd ledamot nyss anfört nu genast i anledning af Ridderskapet och adelns beslut och herr direktören Frietzckys diktamen yrka få bränvinsbränningen åter, vore efter hans tanka mindre passande, helst Ridd. o. adeln lagt hela frågan på bordet till nästa riksdag, utan på det ståndet snarast

[1] Detta beslut innehöll, att bevillningen skulle utgöras i 4 år, »dock med minskning af en procent på årliga bevillningssumman», med hvilket afdrag man afsåg dels att kunna bereda den fattigare delen af de skattdragande någon lindring, och dels att »bevara sin rättighet till bevillningens ökande eller minskande efter omständigheterna, på det icke, som i fordna tider händt, frivilliga utskylder genom ett slags häfd, till stadigt förblifvande räntor och beskattningar omsider måtte förvandlas».

måtte vinna sin önskan och landet bli tillfredsställdt, ansåge han till ändamålet mera ledande, att bifalla det af Gabriel Månsson ingifne projekt, antingen på 15, eller med den föreslagne inskränkning till 8 år, hvilketdera ståndet för nyttigast pröfvade, och då ståndet aldrig undandragit sig att efter förmågan kontribuera till statsverkets upprätthållande, och samma tänkesätt alltid lärer bibehållas, förmodade han ock i underdånighet, att hans K. M:t i nåder täcktes samtycka till bevillningens inskränkande på vissa år; och i händelse detta vunne nådigt bifall, så att bränningsfriheten erhölles, och bevillningen i följe deraf komme att utgå, hemstälde han på det ömmaste, om icke fattige grufbrytare i jernbergslagerne och gifta inhyseshjon kunde i så måtto lindras, att årliga afgiften för dem nedsattes till fyra skillingar i likhet med soldater, och om summan annorledes icke fyllas kunde, att bonden hellre sjelf åtoge sig 9 skill. om året, eller en skill. utöfver hvad beredningens betänkande innehåller, på det den fattigaste delen måtte i all möjelig måtto varda lindrad».

»Härmed instämde Peter Hultman och Jonas Jonsson från Vermland». Med 145 ja mot 16 nej biföll ståndet sedermera »Ridd. och adelns extractum protocolli jemte Frietzckys memorial, dock med den skillnad att saken genast företages och bevillningen utgöres på 8 år, enligt beredningens betänkande». Genom Adelns beslut att uppskjuta frågan, var den dock fallen, ehuru den efterlängtade bränningsfriheten genom konungens eget initiativ följande året erhölls, enligt hvad förut är omtaladt.

Vid föredragande af Adelns protokollsutdrag »angående *tjenstemäns säkerhet och bibehållande vid sina embeten*» yttrade sig

»*Per Persson* från Nora bergslag: innehållet af Ridd. och adelns extractum protocolli bifalles, men som en god domare är bättre än en god lag, deremot en vrångsint och ogen domare isynnerhet för Bondeståndet är skadlig, och det beslut, som nu tages medförer ej mindre för den senare än den förre förnyad säkerhet vid sitt innehafvande embete, så fordrar reciprociteten mellan rättigheter och skyldigheter, att ett starkare band varder å embetsmännen lagdt till sine pligters oförkränkta fullgörande i samma mån, som deras rättigheter blifva stadfäste, och detta sker, då, till förekommande af sådan klagan en värd ledamot i ståndet anmält, domaren, som handlar mot klar och beskrifven lag, eller annan embetsman, som emot allmogens fria samtycke till dess betungande tager sådane steg, hvilka af öfverdomaren med ansvar, eller så kallad skrapa för embetsmannen, ogillas, denne senare i sådane händelser anses skyldig ersätta den förolämpades lidande och kostnad, såsom för den oskyldige i alla fall kännbar. Det synes derföre nödigt, att ståndet härå är omtänkt och denna tanka godkänner».

Ståndet beslöt ock några dagar senare en framställning till K. M:t derom, att de författningar deruti embetsmäns skyldigheter utstakades, äfven på det nogaste måtte handhafvas, och att de embetsmän måtte tillbörligen straffas, som öfverskredo sin befogenhet.

I fråga om ett från Borgarståndet inkommet memorial angående *förbud »emot förpaktningar af näringsgrenar* och emot *monopolier*», yttrade Per Persson att

»Monopolier och sammansättningar af handlande voro bägge lika farliga och skadlige; exempel derpå hade man sett af spanmålshandeln, och de botemedel hans K. M:t deremot vidtagit visade nogsamt att hans K. M:t varit omtänkt att hindra alla slika skadliga missbruk; han ansåge således betänkligt att genom allmänna författningar lägga hinder i vägen för hans K. M:t

att vidtaga de bästa utvägar, och tillstyrkte således att memorialet måtte afslås».

Detta blef ock ståndets beslut. Man hade nämligen redan lärt sig inse fördelen af det kungl. påbud, hvarigenom spanmålshandeln förklarades fri öfver hela riket.

Angående 1786 års riksdag torde slutligen böra antecknas, att Per Persson t. o. m. två gånger nödgades upprepa sin hemställan om att »*ståndets kansli* borde öfverses och inventeras». Han var alltid noggrann om handlingars vård och denna hans berömvärda egenskap har mer än en gång varit utg. till gagn i föreliggande anteckningar.

Såsom ombud för *Nora* och *Hjulsjö* samt *Nya Kopparbergs* bergslager bevistade Per Persson sin *tredje* riksdag 1792. Denna riksdag sammanträdde i Gefle 23 Januari och upplöstes redan 24 Februari. Den blef lika kort som föga betydelsefull. Dess märkligaste handling var beslutet, att låta det år 1789 upplifvade Riksgäldskontoret öfvertaga den genom ryska kriget betydligt ökade statsskulden, uppgående till 32 $^1/_2$ mill. rdr specie. Härjemte åtogo sig ständerna den allmänna bevillningens fortfarande till nästa riksdag. Den af de ofrälse stånden föreslagna tacksägelseadressen för säkerhetsakten, rådsembetets afskaffande, ofrälse mäns intagande i Högsta domstolen och Allmänna beredningen (för rikets ärender), vågade man icke låta föredraga hos Adeln, utan expedierade den i form af de ofrälse ståndens biafsked.

Redan i riksdagens början utsågs Per Persson till en af Boudeståndets 9 ledamöter i det »hemliga utskott», som K. M:t äskat för att »öfverlägga om de ärender, som rikets nytta och penningeväsendets iordningsättande fordrar». — I ståndets plenum 20 Februari förekom bland annat, att

»Riksdagsmannen *Per Persson* i Vassland inlemnade följande memorial.

Den oskattbara nåd K. M:t genom de åter upplifvade *skatteköpen* låtit samtelige rikets allmoge vederfaras, förbinder oss till den osvikeligaste trohet och att i våra hjertan för alla tider vörda K. M:t både som stor konung och vår högste välgerningsman. Under en sådan föresats vågar jag likväl anmäla ett hinder som ligger de efterlängtade skatteköpen i vägen och gör den förmån K. M:t nådigst lemnat allmogen mera svår att vinna än med konungens nådiga afsigt torde instämma. Efter 1723 års skatteköpsförordning skall en sökande åbo genom vederbörande skattevärderingsmän låta öfver hemmanet anställa värdering, och som åboerne nu för tiden sällan bebo hela och halfva hemman, utan merendels fjerdedelar, och på en del orter ännu mindre hemman, så blir skattevärderingskostnaden, tillika med hvad till instrumentets uppvisande vid tinget kan åtgå, ofta så dryg som sjelfva skatteköpeskillingen, hvarigenom allmogen utblottas, utan att K. M:t och kronan minsta nytta derigenom tillskyndas. Från denna kostnad och dermed förknippad omgång äro likväl alla rusthållare befriade, hvilka blott genom utbetalning af sex års ränta genast vinna sina skatteköp, och på lika sätt allmogen i Finland, som emot tre års ränta blifver af denna förmån delaktig. K. M:ts och rikets Kammarkollegium lärer kunna intyga, att då ett medium beräknas af de inkomna skattevärderingarne, lärer det stanna vid 6 $^1/_2$, högst 7 års ränta. I anseende hvartill jag tror mig

ega anledning att hemställa till ståndets öfvervägande, om icke ståndet, å egna och medbröders i Sverige vägnar, skulle finna nyttigt hos K. M:t i underdånighet anhålla, det K. M:t allernådigst täcktes tillåta hemmans åboer i allmänhet, att, emot nedsättning af 8 års ränta efter kronovärdie, få utan vidare omgång komma i åtnjutande af skatteköp, på lika sätt som rusthållare emot 6, och allmogen i Finland emot 3 års ränta i nåder är förundt. Hvaremot de åboer, som innehafva så svaga hemman, att de anse en sådan lösen för dryg, kunde lemnas öppet att låta hålla skattevärdering.

Då Svea rikes allmoges beredvillighet att vid trängande behof gripa K. M:t under armarne är utan gränsor och svarande emot vår tillgifvenhet, lärer konungen icke onådigt anse att allmogen deremot önskar undslippa sådana utgifter, som icke komma kronan till godo och möjligen kunna besparas. Allmogen har jemväl så oinskränkt förtröstan till konungens höga nåd och faderliga ömhet att den kan hoppas nådigste bifall på denna underdåniga ansökning, att hädanefter med mera lätthet kunna vinna skatteköp, hvarå vår och våra barns framtida säkerhet beror och måttet af vår underdåniga önskan blir uppfyldt».

Protokollet innehåller härom vidare:

»Och som samtelige ståndets ledamöter, hvilka äfven betygade sitt välbehag öfver den med en berömvärd kännedom förenade åhåga att främja medbröders bästa, Per Persson ådagalade, tydeligen insågo fördelen som allmogen skulle tillskyndas, i den händelse befrielse från de uti författningarne påbudne värderingar till skatteköp på de vilkor Per Persson föreslagit, i nåder blefve beviljad; så beslöts, att, i likhet med Per Perssons ofvan intagne memorial i detta ämne, allmän underdånig ansökning skulle göras, dock med den tilläggning, att hos K. M:t jemväl underdånigst anhölles, det någon viss lämplig tid måtte föreskrifvas, sedan skatteköpeskillingen i landtränteriet blifvit nedsatt, inom hvilken Konungens befallningshafvande blefve förpligtad att dess yttrande deröfver utan lösen till kongl. Kammarkollegium insända, som sedermera utan uppehåll borde besörja om skattebrefvens utfärdande emot den afgift taxan utsätter. Om hvilket allt expeditionen genast uppsattes och justerades».

Dessa skattevärderingar blefvo sedermera delvis afskaffade genom k. kung. 1790 $^{24}/_{1}$ och yttermera i k. skr. 1793 $^{10}/_{10}$, hvarigenom skatteköp tillätos för vanliga kronohemman mot erläggande af 10 års räntor, och värderingar endast i vissa fall kunde ega rum. Genom k. kung. 1848 $^{15}/_{12}$ upphörde skattevärderingarne helt och hållet, hvarefter skatteköpeskillingen bestämmes endast efter hemmansräntans kronovärde.

Under denna riksdag, då de ofrälse stånden sinsemellan täflade i underdånigt fjesk, förekom äfven fråga om beviljande af en *bröllopsgärd* till dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf. Denna gärd hade redan beviljats af Preste- och Borgarstånden, då frågan 22 Februari förekom i Bondeståndet och der föranledde öfverläggning, under hvilken

»*Per Persson* i Vassland ifrån Örebro län androg skriftligen:

Uti förevarande fråga angående *brudskatts beviljande* till H. K. H. kronprinsens höga förmälning, hvartill den högste Guden i sinom tid förlänar sin välsignelse, skulle jag inom mig sjelf ega, och af mina hemmavarande medbröder få förebråelser, om något hinder deruti af mig gjordes, och jag hoppas det samtelige ståndets hedervärda medbröder lära, uppeldade af kärlek och nit för ett vördadt och älskadt konungahus derutinnan med mig instämma; men sättet till uppbörden torde föranlåta till öfverläggning.

Enligt 1766 års bevillning till brudskatt, tyckes ofelbart att Bondeståndet, i jemförelse mot de öfriga stånden, fått känna den drygaste delen. Vågar således till denna gärds utgifvande föreslå följande alternativer.

1:o. Att ledamöter af alla stånd blefve utsedde att i sammanträde något billigare jemka och repartera denna gärd än 1766 års förordning innehåller, hvilket dock torde medföra den olägenheten att det drager ut på tiden, eller

2:o. Att Bondeståndet ovilkorligt ingår att betala, då tiden infaller, en lika stor brudskatt, som ståndet åtog sig 1766 års riksdag; men som hemmans klyfning i mindre delar så väl som folknummern ansenligt ökat sig ifrån den tiden, så tillstyrkes, det den tillökning, som hemmansklyfning och folkökningen utgör, kunde af K. M:t reparteras till förminskning af den fattigaste klassen inom vårt stånd, och 3:o. Yttersta medlet, i fall Riksens ständer ej nu kunde förenas om bröllopsgärden, föreslås, det ett kreditiv eller försäkring af R. St. nu utgifves, till så stor summa eller något större än år 1766 beviljades, att upplånas emot billigaste vilkor, som vid höga förmälningen straxt finge lyftas med det vilkor, att R. St. vid nästa riksdag då kunde repartera samma summa till betalning sins emellan».

Ståndet biföll en lika stor bröllopsgärd som den 1766 beviljade, i förtröstan att K. M:t med afseende på missväxt och andra möjligen infallande olyckor täcktes så föranstalta, att en likhet mellan lika skattskyldige måtte vinnas och de mindre hemmansegarne och fattigare njuta någon lindring.

I plenum följande dag

»Utnämdes en *deputation* af 16 ledamöter, hvilka anförde af riksdagsmannen *Per Persson* i Vassland ifrån Örebro län afgingo, så väl för att särskildt kungöra Preste- och Borgarstånden Bondeståndets beslut af den 21 Februari, att hos Konungen i und. aflägga tacksägelse för den mot ofrälse stånden genom verkställighet af säkerhetsakten viste outsägliga nåd, som ock, att hos de öfrige trenne stånden samfält betyga den fägnad deras vidtagne åtgärd till minnets bevarande af Svensksunds seger Bondeståndet tillskyndat».

På riksdagens upplösningsdag, 24 Februari, blef Per Persson utsedd att deltaga i 1793 års *revision* af Riksgäldskontorets förvaltning, äfvensom att anföra en mindre *deputation* af 6 ledamöter för att hos ståthållaren och landshöfdingen i Gefle, Johan af Nordin, »ådagalägga ståndets erkänsla och högaktning» för den gästfrihet som ståndet under riksdagen åtnjutit. »Det låg nämligen i de styrandes intresse att riksdagsmännen denna gång ej skulle besväras hvarken af trängsel eller dyrhet, en omsorg som ock, hvad bönderna beträffade, hade åsyftad verkan».

Härmed var Per Perssons riksdagsbana slutad, ty den följande riksdagen upplefde han icke. Att han emellertid som riksdagsman åtnjutit ett godt anseende framgår bland annat deraf, att den som statsman bekante biskop Wallqvist i Vexiö i efterlemnade skrifter lär egna honom ett ganska berömligt erkännande. Att han för öfrigt ansågs ega ett stort inflytande inom sitt stånd vittnar den kända anekdoten om gunstlingen Schröderheims brorskap med Per Persson, hvarom det berättas, att denne vid ett senare sammanträffande i Stockholm fortfarande behöll minnet deraf, men af Schröderheim hånfullt afvisades med det näpna svaret: »hut, Per

Persson, riksda'n är slut!» Ödets lotter falla dock ojemnt. Den forne, högmodige konungagunstlingen slöt sina dagar, om icke alldeles som »vedhuggare vid Jerfva», dock i bekymmersamma omständigheter, då deremot den af honom föga aktade eller föraktade riksdagsbonden kunde räkna sin förmögenhet i »tunnor guld» och derjemte efterlemna ett fläckfritt lefnadsminne, hvilket icke kan sägas blef Schröderheims lott.

Per Persson var en utomordentligt idog och driftig man, hvars hela verksamhet dock bar prägeln af en sträng och omutlig rättskänsla och redbarhet. Ehuru han efter sina föräldrar icke ärfde mer än $^1/_4$ hemman i Vassland lyckades han dock småningom genom klok sparsamhet och hushållning förvärfva sig en jemförelsevis betydande förmögenhet. Han egde i *Vassland* slutligen *2 $^3/_8$ hemman*, hvilka värderades 1791 $^{18}/_{10}$ för att derefter skatteköpas, samt under längre eller kortare tider egendomar jemväl i flera angränsande byar, ja, han egde samtidigt fastigheter i Jernboås, Hjulsjö, Nora och Lindes socknar så att han, efter den tidens lagstiftning, på en gång kunde vara »inbrukare» i icke mindre än 12 hyttor. I sistnämda socken egde han ock under 1780-talet andel i Andershammars bergsmanshammare, hvilken han 1789 $^3/_1$ sålde till Hällefors bruk.

I sitt personliga umgänge skall han mot en hvar, äfven mot den simplaste daglönare visat sig vänlig och tillmötesgående, samt tillika öfvat stor gästfrihet. Då han i September 1784 begrof sin första hustru, stod visserligen grafölet efter gammal sed i två hela dagar, men det var mera ovanligt att en mängd ståndspersoner jemväl voro inbjudna. Bergensköld berättar derom, att dylikt icke hände i andra bergsmanshus än de, som egde ett särdeles stort anseende. Till denna begrafning voro både han »och alla embetsmännen med flere budne», och det förvånade honom, då han på andra dagens förmiddag »besökte bergsfolket» — de mera simpla gästerna, förstås — hvilka voro samlade i grafölshusets nedra våning [1], att »finna dem uti all ordning roa sig med att vid flera bord spela fyrfemkort och pass om en styfver, utan att derunder hvarken på det ena eller andra sättet öfverflöda». Den »välborne» och ej så litet högdragne bergmästaren synes dock ha funnit sig något generad i denna samling, ty han skyndar att i sin berättelse likasom ursäktande tillägga, att den »bestod till största delen af de hederligaste och beskedligaste» inom orten.

Att Per Persson både var en lojal undersåte och frikostig gifvare, synes af följande

»Utdrag af domboken, hållen vid laga höstetinget med Nora bergslags härad i Nora stad den 5 November 1778.

S. d. Sedan den i dag ifrån Stockholm ankomne posten medbragt den för hela riket högst hugneliga tidning, att hennes K. M:t vår allernådigsta drottning blifvit lyckligen förlöst med en prins; så anmälte, genom ingifven skrift, nämde- och bergssexmannen Per Persson ifrån Vassland och Jernboås församling, det han, såsom tacksamhetsoffer till det högsta Gudoms majestätet, samt för att

[1] Bergenskköld berättar på annat ställe, att »sexmannen Per Persson i Vassland anlagt på en ny tomt en ganska ordningsam och vacker byggnad». Denna uppfördes på det af honom år 1768 förvärfvade hemman n:r 3 i Vassland, och har sedermera 2:ne särskilda gånger under innevarande århundrade blifvit förlängd, hvilka tillbyggnader just icke bära vittne om synnerlig smak hos byggmästaren, en sonsons son och namne till förenämde Per Persson.

betyga dess undersåtliga vördnad vid en så glad tidning och högst oskattbart tillfälle, ville skänka och deponera tuhundrade femtio riksdaler specie, af hvilka årliga räntan, till *Jernboås församlings fattige barns undervisning i kristendomskunskapen,* nu och framdeles komma att hållas oförryckt, med anhållan, det häradsrätten ville förordna någon af socknemännen, som jemte honom, under ansvar och redogörelse, besörjer om dessa medels förräntande; förbehållandes sig, att i samråd med presterskapet och församlingens äldste få öfverenskomma om nyttigaste dispositionen af räntan, till ändamålets vinnande.

Häradsrätten emottog derefter utaf bemälte nämdeman berörde summa 4,500 daler kopparmynt eller 250 riksdaler specie; och betygade sin tacksägelse öfver hans utmärkta nit och omtanka, att vilja af det goda, hvarmed den högste honom genom dess flit och idoghet välsignat, vid ett så högst hugneligt tillfälle lägga grund till en så nyttig och nödig inrättning, samt uppmuntrade en hvar, att efter råd och lägenhet följa nämdemannen Per Perssons berömliga exempel; och, efter öfverläggning, förordnade bergsmannen Lars Israelsson i Nyhyttan, att, jemte Per Persson sjelf, besörja om dessa medels säkra förräntande, och att nästa söndag, efter pålyst socknestämma, detta för hela församlingen anmäla, till öfverläggning af presterskapet och socknens äldste om dispositionen af räntan; och hvarefter merberörde summa till Lars Israelsson aflemnades. Och skulle jemväl häröfver honom bevis, genom utdrag af protokollet, meddelas. År och dag som förr skrifvet står. På Häradsrättens vägnar

Joh. Welin» [1].

Bergensköld berättar ock i samma ämne, att »till 1780 var denna kassa efter öfverenskommelse orörd; men sedermera har derutaf betalts årligen informationslön för 12 à 14 fattiga barn och tjenstefolk, hvilka i allmän sockenstämma utnämnas». Icke dessmindre egde kassan vid slutet af Maj 1784 en behållning af 321 rdr 36 sk. 8 rst. specie. Bergensköld tillägger, att »Patriotiska sällskapet förärade till välbehagstecken för denna vackra gerning sexmannen en liten *guldmedalj*, men han bär densamma intet, och vill för ingen del synas af det han berömligen gjort» [2]. — Det må tilläggas att ifrågavarande fond, numera kallad »*beklädnadskassan*», för närvarande utgör i kapital 1,200 kronor och att årsräntan användes till beklädnad af fattiga skolbarn.

Det låg i sakens natur, att Per Persson skulle utöfva ett stort inflytande på ortens och isynnerhet på sin egen kommuns angelägenheter. Med stor ihärdighet sträfvade han att få Jernboås kapell skildt från Nora pastorat, och för befrielse från kapellets åliggande att deltaga i moderförsamlingens prestgårds- och annan byggnadsskyldighet. Det var antagligen dessa inbördes tvistigheter, som föranledde att han icke blef riksdagsman hvarken 1778 eller 1789, då ombuden togos från Nora socken. Genom en k. resolution 1776 $^{10}/_{12}$ förklarades, att Jernboås församling fortfarande och framgent skulle vara förenad med Nora stads- och bergsförsamlingar under

---

[1] Detta Häradsrättens protokollsutdrag finnes tryckt i Stockholmstidningen *Dagligt Allehanda* n:r 260, för fredagen 13 November 1778. — Gustaf IV Adolfs »högsthugneliga födelse» 1 November s. år gaf anledning jemväl till en annan gåfva. Häradsdomaren *Olof Gabrielsson* i Bondeborn skänkte nämligen 50 rdr specie eller 900 daler kpmt, hvilket belopp ursprungligen gafs till Nora kyrkas utvidgande, men sedermera 1779 $^{11}/_{3}$ öfverlemnades till pedagogien i Nora, der de under benämning »Gabrielssonska gåfvomedlen» komma behöfvande skolungdom till godo. — Jfr *Noraskog* III: 316.

[2] *Om Noraskog* I: 26. — *Mozelii* beskrifning s. 109.

en pastor, men efter någon tids hvila blef frågan om skilsmessa åter upptagen, gemensamt för både Jernboås och Hjulsjö, med den utgång, att, genom k. resolution 1795 $^{21}/_{1}$, dessa båda, hittillsvarande kapellförsamlingar skulle få bilda egna pastorat efter dåvarande kyrkoherdens afgång, hvilket dock först 1824 inträffade.

I den långvariga tvistefrågan mellan Nora bergslag och Vedevågs manufakturverk angående det s. k. Kungshammarsmidet med dertill hörande kolfångsträttigheter, var Per Persson oafbrutet ett af bergslagens måhända mest verksamma ombud. Efter nära 15 års oupphörliga stridigheter blef denna för sin tid ganska vigtiga fråga omsider 1794 bragt till ett lyckligt slut, dock icke utan uppoffringar från bergslagens sida[1]. Han arbetade ock för vinnande af en friare tackjernshandel, men utan önskad framgång. Det skulle ännu dröja mer än ett halft århundrade innan lagstiftningen mognat för borttagande af det tryckande förmynderskap hvarunder denna rörelse då hölls bunden.

För egen del gjorde han sig dock oberoende af nämda förmynderskap, då han 1793 inköpte *Skönnarbo* bruksegendom i Östergötland af kaptenen Fredrik Lagersvärd för 28,000 rdr specie, och 1797 tillsammans med sin yngste son Per Vassrin äfven det närbelägna *Folkströms* bruk. Oaktadt sålunda blifven »patron», och oaktadt sin rikedom och sitt personliga anseende för öfrigt, var »gamle patron», som han under de senare åren af sin lefnad vanligen kallades, lika enkel och lika tarflig i klädsel och lefnadssätt, som under sina yngre dagar. Det berättas, att då han inköpte Skönnarbo, som lär ha sålts på auktion, hade han, trogen sin vana, rest dit i största enkelhet, åtföljd af en dräng eller torpare. Klädd i sin vanliga drägt, grå vadmalströja och knäbyxor, hade han stilla och tyst slagit sig ner i en vrå af auktionsrummet. Åtskilliga andra spekulanter — mer eller mindre förnäme herrar — hade äfven infunnit sig. De bligade med ett visst förakt på den tarflige bergsmansgubben. Denne stannade emellertid för högsta anbudet, och det blef nu fråga om, hvem han var och hvilken säkerhet han kunde erbjuda. Gubben tillsade då sin följeslagare att bära in det på hans resor alltid oskiljaktiga matsäcks-»skrinet». Detta skedde, och han uppräknade nu halfva köpesumman i kontanter med en ödmjuk fråga om »den säkerheten dugde» och om det vore tillräckligt att betala den andra hälften på samma sätt, när säljaren å sin sida lemnade »klara papper» på affären. De närvarande, förbluffade öfver gubbens lugna tvärsäkerhet, fingo nu ett annat omdöme angående hans vederhäftighet och de försummade ej att »trycka» honom vid den sedvanliga »köpskålen». Han erhöll ock vänliga förebråelser för sin tarfliga klädsel och enkla uppträdande.

Förut är omtaladt att han blef sexman under 1760-talet. Några år senare eller 1778 blef han ock nämdeman samt slutligen häradsdomare. Han innehade dessa uppdrag äfven sedan han blifvit bruksegare, och deltog i förekommande förrättningar lika pligttroget och med samma intresse som förut. Han afled efter en kort sjukdom i Vassland 1800 $^{28}/_{2}$, vid nyss fylda 63 år. — Gift 1) 1756 $^{29}/_{9}$ med *Marina Persdotter*, f. 1735, † 1784 $^{16}/_{9}$, dotter till bergsm. Per Olsson i Öskebohyttan; hon erhöll vid gifter-

---

[1] En närmare redogörelse för denna tvistefråga under dess olika skeden finnes meddelad i *Noraskog* I: 195—201.

målet i morgongåfva 30 lod silfver och »hedersklädning»; 2) 1787 $^{22}/_{11}$ med enkefru *Anna Elisabet Vahlström*, f. *Ahlborg* i Arboga, f. 1745, † 1806 $^{24}/_{6}$; efter sin andre man Per Perssons frånfälle omgift 1801 $^{1}/_{10}$ med brukspatronen *Lars Örnberg*, f. i Grythyttan 1745, † 1818 $^{25}/_{10}$ på Bergsäng i Nora socken, der han från början af 1790-talet varit bosatt.

Af 13 barn i Per Perssons första gifte dogo de flesta i späd ålder. Äldste efterlefvande sonen *Olof Persson* blef i många stycken sin fars efterträdare och omtalas vidare här nedan. Sonen *Israel Persson*, f. 1762 $^{11}/_{6}$, »for till sjös hösten 1779; det sista bref, som erhållits från honom var dateradt Bordeaux den 20 Maj 1781, och straxt derpå tagit fransk hyra åt Vestindien; efter berättelse skall han sjuknat under resan dit, blifvit afsatt på ön S:t Domingo och dött der på sjukhuset»[1]. Yngste sonen *Per Persson Vassrin*, f. 1776 $^{18}/_{11}$, † 1841, egare till Skönnarbo, Folkströms och Lämnå bruksegendomar; efterlemnade en betydande förmögenhet åt 4 barn, af hvilka de 3 sönerne aflidit, alla utan bröstarfvingar, men dottern, enkefriherrinnan *Mina Lagerfelt*, f. Vassrin, som afled i Linköping 1887 i ganska hög ålder, egde flera barn.

Nils Erlandsson i Ringshyttan, f. 1730 $^{4}/_{1}$, yngste sonen till bergsm. Erland Svensson och Greta Ring derstädes. Blifven egare till fädernegården i Ringshyttan, som derförinnan mer än ett sekel tillhört Ringska slägten, förvärfvade han sig derjemte flera andra egendomar, så att Nils Erlandsson räknades bland de mera förmögne bergsmännen på sin tid. »För sitt nyktra, sediga och beskedliga uppförande» blef han tillika en af ortens mest ansedda personligheter; utsågs 1760 till nämdeman och till häradets ombud vid 1778 års riksdag samt innehade derjemte åtskilliga smärre förtroendeuppdrag. Han drunknade 1783 $^{13}/_{12}$ i sjön Vikern, stadd på hemväg från en malmlottningsstämma vid Dalkarlsberget. Sorgen och saknaden öfver hans plötsliga frånfälle fingo ett rörande uttryck så väl genom den efter honom i Nora kyrka upplästa tacksägelsen som genom det »välmenta» sorgeqväde, hvilket en »ortens bekant» tillstälde hans anhöriga vid likbegängelsen.

Vid ständernas hemförlofvande 1772 hade Gustaf III sagt sig vilja återse dem efter sex år. Af denna anledning sammankallades riksdagen till Stockholm 1778 $^{19}/_{10}$. Denna riksdag bildade en fullkomlig motsats till de föregående och efterföljande mer eller mindre stormiga riksmötena. Oaktadt det missnöje, som de kort förut inrättade kronobrännerierna börjat alstra, voro ständerna vid det bästa lynne och täflade i att visa konungen sin tacksamhet och sitt underdåniga nit: de stodo fadder åt den under riksdagen födde kronprinsen och visade sin frikostighet både mot den nyfödde och mot andra konungahusets medlemmar. De antogo äfven till större delen konungens lagförslag, hvilka gingo ut på att inskränka dödsstraffet och mildra strafflagens hårdhet; äfven Adeln gick utan synnerlig svårighet in på hans förslag om återinförande med vissa förändringar af 1626 års riddarhusordning, hvarjemte i afseende på Adelns representationsrätt den vigtiga förändringen infördes, att derefter hvarje adlig ätt skulle på riksdagarna representeras endast af den efter förstfödslorätten äldste inom ätten, eller s. k. *caput* (hufvudman). När riksdagen, efter nära tre månaders sammanvaro afslöts 1779 $^{26}/_{1}$ uttryckte riksdagsbeslutet endast

[1] Enligt faderns egenhändiga anteckning, anträffad sommaren 1886 vid Vassland.

belåtenhet med konungens styrelse; på ständernas begäran stadgades några år derefter fri religionsöfning för inflyttade utländingar. Äfven judarne fingo vissa borgerliga rättigheter.

Angående Nils Erlandssons riksdagsverksamhet lemnas man af de få qvarvarande protokollen i okunnighet. För hela riksdagen finnes blott några fragment i behåll af Bondeståndets protokoll, vittnande derom att ingen hållit reda på ståndets kansli. Af det obetydliga, som finnes qvar, må dock anföras ett enda utdrag af protokollet för 29 Oktober 1778, egentligen för de deri omtalade personligheterna, hvilkas namn gått till efterverlden. Detta utdrag lyder sålunda:

»Anmältes herr hofsekreteraren *Bellmans* åstundan att få gå ståndet vid dess kansligöromål tillhanda, och biföll ståndet detta så mycket hellre, som det förut hade haft tillfälle att erfara herr hofsekreterarens berömliga skicklighet och tillgifvenhet, och hr expeditionssekreteraren *Schröderheim* jemväl förklarat sig både behöfva och åstunda hans biträde vid ståndets expeditioner.»

Den bekante Elis Schröderheim hade nämligen förordnats till Bondeståndets sekreterare. Dennes försumlighet och slarf har man således att tillskrifva protokollens ofullständiga beskaffenhet.

Nils Erlandsson blef gift 1753 $^{27}/_{5}$ med *Karin Israelsdotter*, f. 1734, † 1811 $^{23}/_{7}$; dotter till sexman Israel Larsson i Bleksberg, en sondotters son till förut (sid. 115) omtalade Israel Persson i Bondebyn. Karin ingick 1787 $^{19}/_{4}$ sitt andra äktenskap med Lars Israelsson i Ringshyttan, jemväl en afkomling, men i rätt nedstigande led till nämde Israel Persson, och som förekommer vidare längre fram.

Anders Bengtsson i Kåfalla, född i November 1727 och son till Bengt Johansson derstädes (sid. 126). Han var en bland de, icke synnerligen talrika bergsmän, hvilka Bergensköld omtalar såsom åtnjutande det största förtroende af sina medbröder och församlingsbor. Blifven hemmansegare 1756, kallades han samtidigt till sexman, hvilken befattning han innehade i fullt 40 år, och var under större delen af denna tidrymd tillika föreståndare för Klacka grufvor. I församlingens kyrkoråd invaldes han 1762 $^{28}/_{12}$ och qvarstod der så länge han lefde. Han hedrades dessutom med en mängd andra mer eller mindre vigtiga enskilda och kommunala uppdrag[1], samt användes af domstolarne ganska ofta vid syner och andra likartade förrättningar. Dels genom arf och dels genom en förståndig och klok hushållning egare till flera hemman i Kåfalla, Skomakartorp och Timanshyttan, bidrog han ock verksamt till föreningen af Kåfalla och Fåshytte hyttelag, genom uppförande 1777 af gemensam masugn vid Fervhyttan.

Vid den märkliga riksdagen i Stockholm 1789 var Anders Bengtsson fullmäktig för *Nora* och *Hjulsjö* samt *Nya Kopparbergs* bergslager. Vid denna riksdag genomdref Gustaf III, medelst användande af våld mot Adeln och genom beviljande af vissa förmåner och privilegier åt de ofrälse stånden, antagandet af den ryktbara »Förenings- och säkerhetsakten», hvarigenom konungamakten på ett betänkligt sätt utvidgades. Denna handling gaf nämligen konungen fullkomlig makt öfver krig och fred samt öfver riksstyrelsen i allmänhet. Rådkammaren upplöstes och ersattes dels genom »Rikets allmänna ärendens beredning» och dels genom

[1] Större delen af dessa äro förtecknade i *Noraskog* I: 299 och följande.

»Högsta domstolen», bestående af både frälse och ofrälse ledamöter. Ständerna beröfvades genom säkerhetsakten rätten att sjelfve föreslå nya lagar; den urgamla beskattningsrätten bibehölls visserligen, men i mycket sväfvande ordalag. Den till 21 millioner riksdaler uppgående riksskulden förmåddes ständerna att öfvertaga, och dess förvaltning uppdrogs åt deras egna fullmäktige i det s. k. Riksgäldskontoret, hvilket ock bemyndigades att utgifva eget pappersmynt, riksgäldssedlar. Allmänna bevillningen, en af de drygaste som i Sverige utgått, blef ock genomdrifven enligt konungens önskan, d. v. s. på obestämd tid och intill nästa riksdag. För Bondeståndet medförde dock antagandet af säkerhetsakten förmånen af skatteköpens återställande, hvarigenom bonden kunde förvärfva sig sjelfständig eganderätt till sin jord. Han erhöll ock rättighet att besitta frälsehemman. För landet i sin helhet hade den skedda statshvälfningen inom loppet af 20 år de mest olyckliga följder och dess upphofsman undgick icke heller sitt sorgliga öde.

För att representera bergslagsintresset insattes Anders Bengtsson som en af ståndets 6 ledamöter i denna riksdags vigtigaste utskott, det s. k. Bevillnings- och krigsgärdsutskottet. Någon framstående verksamhet som riksdagsman synes han icke ha utöfvat; ty inför protokollet yttrade han sig icke på annat sätt, än att han vid några få tillfällen »instämde» med någon eller några af sina ståndsbröder. Derjemte inlemnade han tillsammans med några bergslagskamrater »besvär» angående dels utgörande af *saluaccisen i Nora och Lindesbergs städer* för dit införda landtmannavaror, och dels om *tullafgifterne för osmundsjern,* hvilket ännu, ehuru i mindre omfattning, var föremål för tillverkning i bergslagen.

I den senare ansökningsskriften, som var gemensam för Nora, Hjulsjö, Lindes, Ramsbergs, Nya Kopparbergs, Grythytte och Hällefors bergslagers allmoge, anfördes, »att ehuru inom dessa bergslager i förra tider blifvit tillverkadt s. k. valdt eller hugget osmundsjern, hvilket, såsom en mera förädlad vara, blifvit vissa tullafgifter underkastad; skall dock, sedan denna tillverkning numera upphört, enahanda tullafgifter blifvit bibehållne och lämpade på en sämre tillverkning af grof eller ovald osmund, som, i anseende till beskaffenhet och värde, närmast skall öfverenskomma med tackjern, och för hvilken berörde afgift skall vara ganska känbar att erlägga». På denna grund begärde allmogen »att ovald osmund måtte anses på enahanda sätt som tackjern, och de derföre hittils beräknade tullafgifter upphöra«; men i häröfver 1790 $^{25}/_{2}$ meddelad resolution förklarade K. M:t — som inhemtat, »att skillnaden emellan vald och ovald osmund är obetydlig, och för öfrigt priset på bägge sådant, att tillverkningskostnaden väl kan bära den ålagda tullen» — sig icke finna anledning att till ansökningen lemna bifall[1]. Inom ett årtionde hade jemväl osmundstillverkningen i dessa trakter helt och hållet *upphört,* också ett exempel bland många, huruledes tullar stundom förmå inverka på en närings öde.

Vid nära 70 års ålder och med presterligt vitsord, att städse hafva ådagalagt ett »hederligt uppförande», afled Anders Bengtsson 1797 $^{27}/_{6}$. Gift 1) 1756 med enkan *Karin Malmberg* från Jernboås, f. 1712, † 1783; och 2) 1785 $^{13}/_{12}$ med *Brita Dahlberg* från Grythyttan, f. 1760 $^{2}/_{10}$, döds-

---

[1] Ang. tillkomsten af denna tullafgift hänvisas till sid. 4 här ofvan samt Bergskollegii resolution af år 1661, införd sid. 81.

året obekant[1]; efterlemnade Anders Bengtsson i senare giftet 3 söner och en dotter. Bland hans afkomlingar må här antecknas en sonsons son, bruksegaren *Olof Ohlsson*, förr egare till Åkerby m. fl. hemman vid Fåshyttan, numera bosatt i Stockholm.

Per Olofsson i Vassland, härstammande från en sedan början af 1600-talet känd bergsmanssläkt, och son till bergsm. Olof Andersson (norr) och Anna Persdotter — en syster till förut nämde häradsdomaren och brukspatronen Per Persson i Vassland — var född derstädes 1748 $^{8}/_{10}$. »I anseende till det förtroende han genom flit, skicklighet och städse betygadt välförhållande sig förvärfvat», kallades Per Olofsson till sexman 1786 $^{24}/_{4}$; förestod under »flera års förlopp» Klacka och Lerbergs grufve- och malmöreskassa »med ordning och vaksamhet samt till kassans förmån», hvilken befattning han lemnade 1812 $^{30}/_{4}$, då han »icke kunde öfvertalas att dermed fortfara». Sexmansuppdraget behöll han deremot till sin död 1819 $^{2}/_{8}$.

En år 1799 inträffad missväxt, det under någon tid rika bohusläuska sillfiskets förminskning och en del kronobränneriers fortsatta verksamhet hade vållat dyr tid i landet. Krigsrustningar ökade missnöjet och den finansiella oredan: riksgäldssedlarne hade sjunkit till omkring halfva värdet och i allmänna rörelsen saknades nästan allt skiljemynt. Härigenom tvingades Gustaf IV Adolf att samla Rikets ständer och en riksdag utlystes alltså till Norrköping 1800 $^{10}/_{3}$. Till denna valdes Per Olofsson som fullmäktig för *Nora* och *Hjulsjö* bergslager. Under riksdagen firades konungaparets kröning, hvars i sig sjelf ovanligt ringa glans fördunklades af flera missöden. Enligt den framlagda finansplanen skulle Banken inlösa 15 millioner rdr riksgäldssedlar, hvartill skulle användas en del af bevillningen, och en särskild förmögenhetsskatt af 4 $^{1}/_{2}$ millioner rdr i silfver. En realisationsgrund bestämdes af 40 skillingar för 48, hvarefter likväl de ofrälse ständen öfverlemnade åt konungen »att vidtaga de mått och steg, som konungen fann till realisationens befrämjande mest rättvisa, möjliga och för de skattdragande drägligast». Planen visade sig snart outförbar; ett allmänt missnöje uppstod öfver den dryga silfverskatten och den ena hälften deraf måste efterskänkas. I stället upptogs ett utländskt lån mot pant af staden Wismar, hvarigenom myntregleringen 1803 kunde taga sin början, dervid riksgäldssedlarne inlöstes af Banken till $^{2}/_{3}$ af sitt namnvärde.

Bondeståndet företog sig i plenum 13 Juni att ganska betydligt afpruta den del af bevillningen, som erfordrades till realisationen och riksgäldens afbördande. Detta ståndets beslut hade till följd, att den bekante generalen *Johan Kristofer Toll*, på konungens vägnar, följande dag gjorde ståndet en kraftig föreställning, att om ock ståndet trott sin rätt vara att göra ett sådant afdrag å bevillningen i stöd af hvart stånds rättighet att beskatta sig sjelft, var konungens och de tre andra ståndens öfvertygelse derom helt annan. Denna ostridiga rätt tillkom stånden då fråga vore om en beskattning till ett icke beviljadt ändamål, men ingalunda då frågan vore att uppfylla en redan ingången eller fastställd förbindelse. På dessa och andra skäl föreslog generalen det hedervärda ståndet att rätta sitt under gårdagen tagna beslut, och derefter genast genom en deputation underrätta sina medständer om ståndets åtagande af bevillningen i hela

[1] Brita blef 1801 omgift med bergsm. Peter Fröberg från Käringborn, som afled 1805 å Skomakartorp. Sålunda enka för andra gången blef hon såsom sinnessjuk 1810 förd till Örebro hospital, der hon afled något år derefter.

sin vidd, utan ändring eller afkortning af hvad på ståndet blifvit reparteradt. »Jag väntar härtill ståndets bifall, yttradt genom ett enhälligt ja», slöt han sitt tal; »finnes någon af annan tanke, han träde fram och, om han vill, låte anteckna sin mening och sina skäl, på det rikets häfder måga förvara dess tänkesätt».

Men ingen af de föregående dagen så tappert prutande och knorrande ledamöterna hade nu ett enda ord att invända. Protokollet innehåller nämligen, att »till den sålunda gjorde proposition svarade ståndets ledamöter, under synbar rörelse och med upplyftade händer, allmänt *ja*, och, på ytterligare fråga, om någon var af annan mening, lika enhälligt: *nej; vi äro alle undergifne K. M:ts nådiga vilja»*. Ett protokollsutdrag härom författades genast, justerades och en deputation affärdades till de öfriga stånden, hvarpå det kungliga ombudet, »generallöjtnanten baron Toll, af ståndets deputerade beledsagad, afträdde, under allmänt utrop af ståndets ledamöter: lefve konungen!». — *Så* kunde det gå till i den gamla, s. k. goda tiden.

Under denna riksdag fattades äfven de märkliga besluten, att samtliga ståndens protokoller dädanefter skulle i tryck offentliggöras, samt att Bondeståndet skulle ega rättighet att deltaga i Bankens styrelse och förvaltning, en rättighet som dittils allt jemt varit ståndet nekad.

Per Olofsson blef vid riksdagens början insatt i Lagutskottet, men förflyttades innan kort till Hemliga utskottet, hvarom protokollet för 23 April innehåller:

»Sedan riksdagsmannen ifrån Södra Helsingland, Olof Jonsson i Kurland, nästledne dag med döden afgått, anmodade ståndet nu sina elektorer att i hans ställe välja en ledamot i Rikets ständers hemliga utskott; i hvilken afsigt elektorerne ock genast i kanslirummet afträdde, samt vid återkomsten förmälte sig hafva enhälligt uppdragit detta förtroende till fullmäktigen för Nora och Hjulsjö bergslager i Örebro län, *Per Olofsson* i Vassland. Och som Per Olofsson förut var ledamot i Lagutskottet, trädde elektorerne, på ståndets begäran, åter tillsamman, att efter honom utse någon annan medlem i sistnämda utskott, hvarvid, enligt skedd anmälan, deras val fallit på fullmäktigen för *Karlskoga* bergslag i samma län, *Jonas Jonsson* i Viviken; och skulle bevis deröfver genom utdrag af protokollet bemälte ledamöter meddelas.»

Ehuru Per Olofsson icke egde sin företrädare och morbroder Per Perssons lätthet att muntligen uttrycka sig, synes han dock ha egt goda insigter i föreliggande frågor och ganska god förmåga att skriftligen affatta sin mening. Till det mesta förenade han sig med andra, som uttalat åsigter, öfverensstämmande med hans egna. Ett enda anförande till ståndets protokoll, undertecknadt af alla 12 ledamöterna från Örebro län, och förmodligen uppsatt af Per Olofsson, såsom medlem af Hemliga utskottet, må här meddelas, så lydande:

»Vi äro alle angelägne att få reglering i myntet: vi äro äfven angelägne derom, att ej bevillningen måtte ökas eller den fattige för mycket betungas; och då det förra ej kan ske, och det senare ej undvikas med mindre att någon uppoffring göres af den som har råd och förmögenhet, och vi i detta hänseende ej finna något förslag mera lämpligt än det som Hemliga utskottets betänkande innehåller; så få vi härmed förklara, det vi, under djupaste underd. erkänsla för K. M:ts äfven vid detta tillfälle sitt trogna folk bevista nåd, till alla delar godkänna Hemliga utskottets betänkande, samt till befrämjande af verkställig-

heten tillstyrka, det Hemliga utskottets vidare utlåtande inhemtas, huru den beviljade afgiften må rätteligen utgå, utan att någon må kunna sig skäligen derifrån undandraga, och utan att någon förolämpas genom värderingar och uppskattningar. I öfrigt förnya vi det förbehåll hela ståndet redan gjort, att så vida ej ståndet lemnas rättighet att få deltaga i Bankens förvaltning, förfaller den beviljade två procents afgiften[1]».

Af protokollet för 30 April inhemtas att

»I anledning af Per Olofssons i Vassland ifrån Örebro län i memorial gjorda anmälan om den *brist på krut*, för bergslagens behof, som de senast förflutna år inträffat, skulle underd. ansökning om afhjelpande deraf, på bergslagsallmogens vägnar, hos K. M:t göras.»

Den bästa redogörelsen angående verkliga inneborden af sistnämda memorial, torde erhållas af den i anledning deraf meddelade resolutionen, hvilken jemväl innefattar *en* sida af det förmynderskap, hvarmed man i århundradets början omhuldade bergshandteringen. Denna handling lyder sålunda:

»Kongl. Maj:ts nådiga resolution uppå de besvär Nora bergslag genom Talemannen för Bondeståndet vid sist förflutne riksdag Olof Larsson i underd. deröfver anfört, det skall de senare åren saknats tillräcklig tillgång till krut uti Skebäcks magasin vid Örebro, deruti bergslagen, jemte anförande af flere omständigheter, för framtiden sökt nådig rättelse, på det den för landet så angelägna bergsmanna handteringen med nödig drift må kunna skötas och handhafvas. Uti häröfver afgifvet underd. utlåtande, har K. M:ts och rikets Krigskollegium förmält sig så mycket mindre hafva förmodat klagan öfver brist i denne del, som de senare årens reqvisitioner och åtgång öfverstigit gemenligen de föregående årens behof; skolandes dock någon brist på krut en eller annan gång kunnat sig förete under vintermånaderna, då bergslagen för sig ansett beqvämligast att krut reqvirera och hemta, men sådant har endast för kort tid inträffat, och härrört af brist på salpeter, som först i Oktober och November månader ankommer, och om vintern svårligen till krut kan förarbetas. I anseende till den ändring, som blifvit sökt i den hittils iakttagne ordning vid kruts reqvirerande för bergslagens behof, anförer K. M:ts och rikets Krigskollegium, att från äldre tider varit förordnat, det borde genom Bergskollegium det föregående året från vederbörande bergmästare till Krigskollegium uppgifvas de krutqvantiteter, hvilka för bergslagerne det påföljande behöfdes; men sedan årsreqvisitionerne allt mer och mer börjat uppgå öfver vanligheten, har det genom bemälte Bergskollegii åtgärd vunnit den ordning för innevarande år och framdeles, att från bergmästarne specifikt uppgifves hvarje år i December månad det krut, hvart och ett bergverk och grufvor det påföljande tarfvar, och hvarigenom mera ordning och jemnhet skall vinnas. Då vidare yrkas anläggning af ett nytt krutbruk vid det nära Örebro belägna Dylta svafvelbruk, i händelse landet ifrån Husby kloster ej skulle kunna förses, finner Krigskollegium en slik anläggning så mycket mindre erfordras, som å ena sidan vid förberörde krutbruk med de öfrige icke saknas fullständiga inrättningar och förmåga för en vida större kruttillverkning, än kontrakterne för dem utsätta, och å andra sidan landets salpeterleveranser icke göra tillfyllest för det krutarbete samma kontrakter innehålla. Och i betraktande af den vid krutlevereringar nyttjade kontroll af vederbörande bergmästares betyg öfver reqvisitio-

[1] Denna afgift var föreslagen att utgå med 2 procent af hvars och ens verkliga förmögenhet.

nernes riktighet anser K. M:ts och rikets Krigskollegium densamma så mycket mer nödig, som den länder till säkerhet icke allenast för bergslagen, att andre obehörige på dess räkning icke må något uttaga, utan äfven för Krigskollegio, så vidt ske kan, att under skydd af bergslagens namn, någon oloflig utpraktisering af krut utom riket icke må ega rum. Gifven Stockholms slott den 3 November 1800.

Kongl. Maj:t har detta mål, jemte hvad dess och rikets Krigskollegium dervid anfört, hos sig i nådigt öfvervägande komma låtit; och finner i anledning deraf ej skäl, att till denna bergslagens underd. ansökan nådigt bifall lemna. Hvilket vederbörande till underd. efterrättelse länder. Datum ut supra.

GUSTAF ADOLPH.

P. Lagerbring.»

Gemensamt med ombudet för Lindes och Ramsbergs samt Grythytte och Hällefors bergslager, bergsm. *Peter Andersson* i Gusselhyttan, inlemnade Per Olofsson till K. M:t en ansökan ansående återvinnande af bergsallmogens gamla förmånsrätt framför borgerskapet i fråga om *spanmålshandeln* å torgdagarne i Nora och Lindesbergs städer. Denna ansökan, hvars fullständiga utredande för Per Olofsson medförde åtskilliga uppoffringar, blef omsider afslagen, enligt hvad följande k. skrifvelse till Kommerse- och Bergskollegierna, samt till ortens bergmästare närmare utvisar:

GUSTAF ADOLPH etc. etc. Vi hafve i nåder låtit Oss föredraga Edert den 27:de nästl. November gemensamt afgifne underd. utlåtande, angående den af bergsallmogen i Nora och Linde, genom dess fullmäktige vid sista riksdag Peter Andersson och Per Olsson, gjorde underd. ansökning, att som nämde städers borgerskap emot flere åberopade äldre författningar, skall till allmogens förfång företagit sig, att å de fria torgdagarne före kl. 2 på eftermiddagen upphandla nästan all den inkommande spannemål, hvilket skall föranledt till denna varas ovanliga uppstegrande, bemälte allmoge måtte ostörd af borgerskapet och utan hinder af utkomne senare författningar om allmän frihet i spannemålshandeln, få till godo njuta den rättighet allmogen af ålder egt, att intill kl. 2 på eftermiddagen hvarje lördag ensam uppköpa den säd eller öfrige viktualier, som till Nora och Linde ankomma samt för allmogens behof erfordras.

Vid öfvervägande af detta mål hafve Vi funnit, att, på sätt I, Vårt Kommersekollegium välgrundadt anfört, en sådan inskränkning i den fria spanmålshandeln, som bergsallmogen nu i underd. yrkat, alldeles icke kan förenas med afsigten och uttryckliga innehållet af kongl. författningarne den 22 Mars 1775 och den 30 November 1780, hvarigenom spannemålshandeln blifvit förklarad fullkomligt fri, utan afseende på tid och ställe, och utan att några deremot stridande författningar borde i vägen ligga: i följe hvaraf, och då det vore betänkligt, att rubba eller gifva anledning till undantag uti hvad sålunda till landtbrukets uppmuntran och förmån är i allmänhet stadgadt, eller underkasta landtmannen något sådant tvång vid försäljningen af dess produkter, hvarigenom han komme att sakna en naturlig konkurrens af köpare, Vi lika med Eder, Vårt Kommersekollegium, icke funnit skäl till nådigt bifall å hvad Nora och Lindes bergsallmoge begärt, såsom en anstalt stridande både emot tydliga författningar och erkände grundsatser. Hvilket Eder härmed till nådigt svar tillkännagifves. Och vi befalle Eder Gud allsmäktig synnerligen nådeligen.

Stockholm den 19 Mars 1805.

GUSTAF ADOLPH.

M. Rosenblad».

Innan ifrågavarande riksdag afslöts, hvilket skedde 15 Juni 1800, hade Per Olofsson blifvit vald till en af Bondeståndets revisorer vid 1801 års revision af Banken och Riksgäldskontoret. Att döma af de olika uppdrag, som sålunda tillföll honom, hade han, under de tre månader riksdagen varat, i rikt mått tillvunnit sig sina ståndsbröders aktning och förtroende.

Såsom ett mera skämtsamt minne må ock meddelas följande, bland Per Olofssons efterlemnade papper anträffade

»*Bondeståndets morgonbön vid 1800 års riksdag.*

Herre! värdes undanröja
Hushållskomiténs försåt,
Tillåt ock derjemte höja
Skjutsafgiften till en plåt.
Låt all tionde försvinna,
Som vi ge åt presterna;
Och låt sedan bränvin rinna
Hemma och på vägarna.»

Sexman Per Olofsson, som enligt dödbokens vitsord »fört en utmärkt vacker lefnad», afled såsom förut är omtaladt i Vassland 1819 $^2/_8$. Gift 1775 $^{20}/_{10}$ med *Anna Persdotter*, f. 1754 $^{20}/_{11}$, † 1817 $^{31}/_{12}$, hvars minne ännu lefver i bygden med den vackra benämningen »de fattigas moder»; hon var ensamt barn till nämdeman Per Persson och Karin Ersdotter[1], boende å $^3/_4$ hemman n:r 5 i Vassland. Per Olofsson, som tillika egde $^1/_2$ hemman n:r 1 derstädes, hade egt 13 barn, af hvilka 2 söner och 4 döttrar öfverlefde honom. Äldste sonen, häradsdomaren och riksdagsmannen *Per Persson i Gammelhyttan* torde en annan gång komma att vidare omtalas.

Olof Persson i Vassland, f. 1761 $^{29}/_5$ och son till förut omtalade riksdagsmannen och bruksegaren Per Persson derstädes, i hans första gifte. Sonen bosatte sig 1783 på hemmanet Timansgården, hvilket hemman förut egts af sexmannen och riksdagsfullmäktigen Israel Timander; han bodde sedermera några år på sin svärmoders egendom Göranstorp, till dess han år 1800 dels genom arf och dels genom köp blef egare till faderns efterlemnade egendomar i Vassland[2]. Han blef jemväl faderns efterträdare både i bergstingsrätten och häradsrätten, likasom ock i kommunens angelägenheter.

Fullmäktig för *Nora* och *Hjulsjö* bergslager bevistade Olof Persson *två* riksdagar, dels den vigtiga, konstitutions- och samhällsomskapande riksdagen i Stockholm, som började 1 Maj 1809 och pågick under ett helt år, till 2 Maj 1810; dels ock den urtima valriksdag, som började i Örebro 23 Juli och slöts i Stockholm 12 November sistnämda år. Vid den förra riksdagen förklarades Gustaf IV Adolf och hans ättlingar förlustiga Sveriges

[1] Denna *Karin* var en sonsons dotter till nämde- och riksdagsmannen Olof Gottskalksson i Gammelhyttan, förut omtalad å sid. 114. — Se härom äfven »*Svenska ättartal*» för år 1889, sid. 81.

[2] Olof Persson köpte 1800 $^{28}/_6$ af sin broder *Per Persson Vassrin* dennes ärfda hälft i egendomarne, nämligen $^1/_4$ mtl n:r 2, $^1/_2$ mtl n:r 3, $^1/_4$ mtl n:r 4 och $^3/_{16}$ mtl n:r 6 i Vassland, $^1/_{24}$ mtl i Holmsjöbråtar och $^1/_6$ i Rastelfsqvarn för 5,000 rdr riksgäldssedlar, hvilket må anföras till belysning af då gällande egendomsvärden.

krona; en ny regeringsform utarbetades derefter och antogs inom den korta tiden af tre veckor, hvarpå Karl XIII 6 Juni 1809 mottog ständernas anbud af kronan och bekräftade den regeringsform, som ännu är en af rikets gällande grundlagar. Väl gjorde Bondeståndet stora svårigheter innan regeringsformen godkändes, emedan det fordrade ståndsprivilegiernas afskaffande, men ståndet gaf slutligen efter, då adeln åtog sig bevillning för all sin jord, mantalspenningar för sina egna och tjenares personer, kronoskjuts för sina säterier under krig och för sina frälsehemman jemväl i fredstid, extra rotering och inqvartering under krig, samt afsade sig rättigheten att uteslutande besitta säterier och dylika hemman, hvarjemte prester och borgare jemväl åtogo sig en del nya bördor. Bondeståndet afsade sig ock den uteslutande besittningsrätten af bergsmanshemman; men dess yrkande på all jords likformiga beskattning kunde icke vinnas, och detta önskemål har sedermera utgjort en mer eller mindre »brännande» fråga vid alla efterföljande riksdagar. Af öfriga beslut vid denna minnesvärda riksdag må ock nämnas antagande af riksdagsordning, tryckfrihets- och successionsordningar, genom hvilka grundlagar den nya statsförfattningen närmare bestämdes. Den för landets inre samfärdsel skadliga »lilla tullen», eller de s. k. landttullarne afskaffades. Den för sin tid storartade anläggningen af Göta kanal beslöts, o. s. v.

Olof Persson, som visserligen hade ärft många af faderns goda egenskaper, egde ej dennes ganska stora förmåga att i tal och skrift uttrycka sina tankar. Han tog derför icke någon verksammare del i riksdagsförhandlingarna, utan inskränkte sig vanligen till att »instämma» med någon mera talför och erfaren ståndsbroder. Gemensamt med ombudet för Lindes och Ramsbergs samt Grythytte och Hällefors bergslager, bruksidkaren *Erik Edlund* inlemnade han, efter urgammal sedvana, vid 1809 års riksdag en anhållan om kunglig stadfästelse å *bergslagernas privilegier*, eller deras vid föregående tillfällen förunnade och senast vid 1772 års riksdag bekräftade fri- och rättigheter[1]. Vidare begärde dessa ombud fastställelse dels af den *tiondesättning*, som för bergslagerna 1781 $^{21}/_{1}$ skulle ha blifvit utsatt, och dels att, »med fastställande af den bergsallmogen, genom särskilda kungl. resolutioner, tillerkända rättighet att torgdagarne i städerna upphandla dess nödiga *spanmålsbehof*, borgerskapet måtte än ytterligare vid ansvar förbjudas, att före klockan tu eftermiddagen, eller då allmogens handel kan vara gjord, någon spanmål uppköpa». Angående bergslagsprivilegierna, blefvo dessa visserligen genom k. bref 1810 $^{5}/_{2}$ ytterligare stadfästade, men dock endast »så vida desamma icke genom senare författningar ändrade blifvit», hvarjemte denna stadfästelse icke heller skulle sträcka sig till besittningen af bergsmanshemman, hvilken besittningsrätt kort derefter genom k. kungörelsen 1810 $^{6}/_{4}$ utsträcktes till hvarje svensk medborgare. I fråga om tiondesättningen vill det synas som om de sökande riksdagsmännen önskat fastställelse å en 1781 $^{5}/_{1}$ meddelad resolution angående spanmåls- eller kronotiondens utgörande; men vederbörande torde ha missförstått denna ansökan och utfärdade 1811 $^{31}/_{7}$ en sådan förklaring, »att hvad om tiondesättningen i bergslagerna i allmänhet blifvit genom k. förordn. 1740 $^{19}/_{4}$ i nåder stadgadt, äfven bör tjena bergsallmogen i Örebro län till efterrättelse», hvilken sistnämda förordning

[1] Se härom sid. 134 här ofvan.

gäller sättet för tackjernstiondens utgörande. Om nu ansökningen egentligen afsåg kronotiondesättningen, så var den alldeles öfverflödig, enär genom k. resol. 1789 $^{4}/_{4}$ — ett af vederlagen för »förenings- och säkerhetsakten» — dylika tiondesättningar öfver hela riket förklarats »skola i evärdliga tider ega bestånd och aldrig någon ändring eller rubbning deri tillåtas». Beträffande slutligen den tredje ansökningen, om spanmålshandeln, kunde densamma, enligt k. bref 1811 $^{20}/_{3}$, icke bifallas, »såsom åsyftande rubbning i de nu gällande författningar om en fri spanmålshandel, hvilkas goda verkan erfarenheten tillräckligt bestyrkt»[1].

Att bergshandteringens idkare allt emellan klaga öfver sin närings ogynsamma belägenhet, är visserligen ingenting nytt; men såsom en jemförelse för alla dem, hvilkà nu för tiden icke underlåta att medelst högljudda jemmerrop tillkännagifva näringens betryckta ställning, torde följande »memorial», inlemnadt i Bondeståndet 8 Juli 1809, icke sakna sitt intresse. Temat är det gamla vanliga; endast variationerna bära spår af sin tids skaplynne och — smak. Klagovisan lyder sålunda:

»Bergsmannarörelsen, som utgör hufvudnäringen i de orter, hvarest sjelfva naturen lagt oöfvervinnerliga hinder, att med bästa vilja kunna hämta någon fördel af jordbruket, har fått på sin lott, att utur jordens innersta gömmor framskaffa de metaller, hvars oumbärlighet sjelfva nordamerikanska vilden värderar, och hvarförutan till och med den bästa jordmån vore vanvårdad, åtminstone ej, utan största möda kunde begagnas. Denna näring, som oemotsägeligen är den tyngsta, besvärligaste och minst lönande af alla, har i sekler utgjort vårt lands nästan enda och hufvudsakliga exportvara och satt oss i relation med den öfriga verlden, har nu igenom alla möjliga olyckor blifvit försatt i den svåraste belägenhet och hardt nära sin fullkomliga undergång.

Den kännedom vi undertecknade ega om denna närings vigt, och det förtroende, som våra hemmavarande betryckta medborgare oss lemnat, ålägga oss, att oförtäckt tolka jerntillverkningens svåra belägenhet, att nämna de flere orsaker, som utom missväxt och konjunktur vållat dess fall, och föreslå några medel, hvarigenom bergslagen fast långsamt och med mycken möda kan upphjelpas.

Grufvedriften, såsom första steget och anledningen till bergslagens existens, bör följakteligen blifva första ämnet för allmän uppmärksamhet, hvars aftagande, genom dyrhet och åtföljande omkostnader är synbar, och följakteligen blir hufvudgrunden, hvarpå hela rörelsens vanmakt beror. En högst ofantelig och emot all proportion varande dyrhet på ätande varor, som gjort det omöjligt, att underhålla de flere tusende arbetare, som nödvändigt fordras till grufvearbetet, är första orsaken. Dessas årslöner hafva som en följd deraf måst ökas öfver all proportion, och då man för hvarje grufdräng beräknar minst 100 rdr om året, blir deraf en förlagssumma, som är högst betydelig. Härtill kommer oräkneliga andra omkostnader till grufvedriftens fortdrifvande och malmens uppfordring, konstbyggnader, af hvilka en del äro 4000 alnar långa, och hvarjehanda kostsamma inrättningar, som kosta otroligt, grufvornas djup af 60, 70,

---

[1] Jfr sid. 239 här ofvan; *Noraskog* III: 337.

80 à 100 famnar, göra arbetet allt mindre lönande, och sluteligen krutets öfver all proportion varande dyrhet, och hvaraf årligen konsumeras 1000:de centner.

Blott denna artikel, som nu på några år stigit 100:de procent, har, utom att öka förlaget, ej sällan felat flera veckor och månader, hvaraf arbetet upphört och folket icke dess mindre åtnjutit sin fulla lön, hvarefter grufvorna, som under denna tid blifvit igenfylda af vatten, likasom utur ödesmål åter måst upptagas och hvilket ej ringa ökat kostnaden.

Det är förnämligast denna omständighet, som för denna gången fordrar största uppmärksamhet. Just då riket åtagit sig en allmän salpeterafgift, hvarigenom sjuderimanskapets aflöning och dyra kärils underhåll upphört, har krutet stigit femdubbelt, och brist derpå uppkommit. Det torde ej vara Riksens högloflige ständer ovärdigt, att äfven till detta ämne sträcka nödig uppmärksamhet, och anställa derom undersökning. Vi våge föreslå, om icke flera krutbruksanläggningar kunde tillåtas, isynnerhet och egenteligen för bergslagens behof, eller ock, att igenom riktig undersökning om rätta tillverkningspriser, en taxa med skälig vinst utsättes, hvarföre bergslagen finge sitt årliga behof, och undginge ett med hvarje månad stegradt pris, och de många besvärliga formaliteter, som blifvit utsatta för att erhålla denna nödvändighetsvara.

Af allt detta följer solklart, att malmen blir oerhördt dyr i uppfordring, till och med intet lönande, hvaraf sedan de öfriga och oberäkneliga kostnader, som åtgå vid processen att deraf tillverka tackjern, tillkomma, hvilket gör, att bergslagen ej längre på sådan grund kan fortsätta sin mödosamma näring. Sädesprodukten (produktionen) är omöjelig och emot naturen, och kan således ej idkas i en ort, hvars lokal är nästan emot all slags plantering. Således blifva snart följderna, att dessa orter återgå till sitt förra intet och blifva förvandlade till ödemarker. *Magasinsinrättningar* för bergslagens behof borde blifva första steget, *krutprisets nedsättande* det andra, och erhållet *understöd af penningar* det vigtigaste, och det emot lindrig ränta och lika lindrig afbetalning å kapitalet, det sista. Härförutan kan aldrig bergslagen hjelpas, och är detta sista så mycket nödigare att skyndsamt få, som bergslagens förläggare ej allenast upphört att lemna förlag, utan äfven nu med yttersta stränghet infordra sina förlagsfordringar i just denna brydsamma konjunktur, som efter hand och på 30 och 40 år varit åsamkade.

Beskrifningen öfver det hela och allt, som borde och kunde sägas i detta ämne, öfverskrider den gräns, som ett memorial kan tillåta. Vi anhålle, att en kommission nedsättes, som i hela sin vidd och på hvarje ställe undersöker förhållandet, med den vidsträckta instruktion, att ej allenast behofven och bristerna afhjelpas, utan äfven missbruken hämmas, och som rättar det felaktiga i oekonomiska författningar, som ehuru olämpeliga för det närvarande, dock tjena till efterföljd, och just i stället att gagna, skada och undertrycka. Vi anhålle vördsamt, att detta memorial, hvars vigt ej lärer kunna bestridas, måtte igenom protokollsutdrag de öfrige respektive medstånden meddelas, och af hvars gemensamma arbetande på lifvandet af den nyttiga jernverksrörelsen, vi äro visse om, ej kan medföra annat än de bästa följder så för bergslagen enskildt som för det allmänna hela. Stockholm den 2 Juni 1809.

Erik Bruse från Filipstads bergslag. *Erik Eriksson* från nya Kopparbergs bergslag. *Erik Edlund* från Lindes, Ramsbergs och Grythytte bergslager. *Per Jansson* för Vester-jernbergslagen. *Johan Persson* ifrån Norbergs bergslag. *Per Andersson* för Gestriklands bergslag. *Anders Johansson* från Jönköpings län rörande Tabergs bergslags jernbruk och jernverk i orten.

Riksdagsmännen *Olof Persson* i Vassland och *Per Oxelberg* från Karlskoga förenade sig genast härmed, men memorialet begärdes af andra på bordet, der det således tillsvidare blifver hvilande».

Trots den jemmerfulla ton, i hvilken förslagsställarne sålunda skildrat bergslagernas nödstälda belägenhet, blef memorialet qvarliggande på bordet i flera månader och hade måhända legat der än, om icke K. M:t hade räckt vederbörande en hjelpsam hand, genom aflåtande 1 November 1809 af en proposition »angående *understöd för tackjernsbergslagerne*». Sedan nämligen ständerna kort förut, på K. M:ts föreställning om angelägenheten af en skyndsam hjelp för de genom kriget lidande invånarne i Vesterbottens län, beviljat dessa »ett lån på förmånliga vilkor af 50,000 rdr bko», och sedan freden med Ryssland blifvit bekräftad samt de dryga kostnaderne af kriget sålunda upphört, ansåg »K. M:t sig böra af R. St. äska något understöd för en af rikets vigtigaste näringar, tackjernstillverkningen», hvars talrika idkare igenom flera olyckliga tillfälligheter, dem de icke kunnat afvärja, blifvit bragte i den yttersta förlägenhet», hvarefter det heter:

»De hinder för afsättningen af rikets exportabla produkter, som både det allmänna kriget i Europa och Sveriges enskilta förorsakat, hafva förnämligast verkat till inskränkning af svenska jernhandeln. I följe häraf har tackjernsbergsmannen, som vanligen icke eger tillgång till betydliga förlag, och hvars rörelse är beräknad på en hastig försäljning af hans tillverkning, nödgats föryttra densamma till vanpris, då deremot spannemål och andra förnödenhetsvaror, som han alltid måste köpa, uppstigit till en utomordentlig dyrhet. På bergslagsorterne hafva derjemte krigets tyngder fallit svårare än på de fleste sädesgifvande provinser. Ett stort antal af bergsmanshemman, som för skuld blifvit sålde, och den allmänna nöden ibland de af bergsbruket beroende arbetare bevittna denna närings behof af en uppräthållande hjelp.

K. M:t är öfvertygad, att R. St. icke med likgiltighet kunna anse tackjernsbergslagernas vådliga ställning. Deras undergång skulle förorsaka riket och dess penningeverk oersättliga förluster. — Då tackjernstillverkningen är grunden för den, näst jordbruket, vigtigaste af Sveriges näringar, då den underhåller en betydlig, för styrka och härdighet utmärkt, del af Sveriges folkmängd, och då den befrämjar odlingen af Sveriges ödemarker, så anser K. M:t sig ega rätt, att af R. St:rs omtanka och nit för rikets väl vänta ett nödigt understöd åt dem af K. M:ts trogne undersåtare, som drifva denna mödosamma handtering».

På dessa och andra skäl föreslog K. M:t, att R. St. ville anvisa 200 à 250,000 rdr banko, att såsom lån mot lindriga ränte- och betalningsvilkor till bergslagernes understöd användas och på hyttelagen utdelas mot sådana säkerheter, som de kunde lemna och K. M:t funne antagliga. I anledning häraf och utan afsevärda meningsskiljaktigheter inom stånden, samt »vid betraktande ej mindre af tackjernsbergslagernes behof af någon snar hjelp, så framt de skola kunna räddas från undergång, än den oersättliga förlust, som saknaden af ett sådant understöd skulle ådraga både riket i allmänhet och en mängd samhällsnyttige medlemmar isynnerhet», beslöto R. St. »att till dessa högst angelägna ändamål» af Banken skulle förskjutas en summa af 200,000 rdr, samt att enahanda ränte- och återbetalningsvilkor dervid skulle fästas, som blifvit faststälda för Bankens öfriga förskott till statsverket, om hvilket beslut skrifvelse till K. M:t afläts 27 Mars 1810.

Genom en särskild proposition 19 Februari sistnämda år, hade K. M:t äfven framstält »*jernhandteringens* svåra belägenhet och oundgängliga behof af allt möjligt understöd». Denna framställning föranledde dock ej annat beslut, enligt R. St:s skrifvelse af 14. följande April, än att förlängning i tiden för återbetalning till banken af vissa s. k. *jernlån* medgafs, äfvensom att de på attester ifrån uppstädernas vågar beviljade lån skulle få åtnjuta enahanda förmån hvad återbetalningen angick, »som författningarne för lånen å de i stapelstadsvägarne förvarade effekter medgåfve».

I Bondeståndets plenum 21 Juli 1809 upptogs till öfverläggning det af Ridderskapet och adeln, såsom vilkor för afsägelsen af sin hittills innehafda uteslutande besittningsrätt af säterier samt rå- och rörshemman, gjorda förbehåll, att all annan jord, som med lika rätt af andra stånd innehades, och deribland *bergsmanshemman*, måtte på enahanda sätt af hvar och en fritt få förvärfvas och besittas. Denna debatt öppnades af *Oxelberg*, som i ett »vördsamt memorial», underskrifvet jemväl af Erik Eriksson, Erik Bruse m. fl., bland annat yttrade:

»Om bergslagens innebyggare endast sågo på egen förmån, vunno de i första påseendet igenom denna frihet, att hvilken som helst finge ega och besitta bergsmansegendomar, till någon del utvidgades; men undertecknade bergslagsfullmäktige anse sig ej tillständigt, att för det närvarande, med åsidosättande af allmän fördel och frånvarande samhällsledamöter ohördan, blott sysselsätta sig med en ringa egen. Om nu rättigheten att köpa bergsmansegendomar till det hela blefve fri, skulle derigenom den stora olägenheten uppkomma, att de bruksegare, hvars verkstäder äro belägna nära omkring bergslagerna, skulle uppköpa de närmast belägna egendomarna med hyttedelarna, och som dessa äfven satt sig i besittning af de mest lönande grufvorna, komma i tillstånd att slå under sig den drygaste delen af jerntillverkningen och kanhända efter konjunkturens varierande godhet, draga kolen undan tackjernsblåsningarna till stångjernssmidet, som aldrig kan förekommas; härigenom skulle efterhand de aflägsna och på köpetackjern funderade bruken komma i den mest svåra belägenhet och slutligen gå under, hvarigenom ej allenast staten komme att förlora sin påräknade vigtiga inkomst af dylika verk, utan rikets nyttiga och nästan enda exportvara skulle förminskas».

På dessa skäligen klena och andra ännu svagare skäl ansågo ifrågavarande bergslagsfullmäktige sig ej kunna »tillstyrka annan ändring i hvad hittills varit vanligt än det, att bergsmansegendomar väl må kunna köpas af hvilken som helst bland allmogen, som kunde finna sig hugad att på stället bosätta sig och idka ortens hufvudnäring, som ock vid alla sådana köp bör blifva hufvud-förbehållet; men att alldeles ingen bruksegare borde tillåtas köpa bergsmansegendom och derigenom komma att rubba de förmåner, som för andra aflägsnare böra vara lika respekterade».

Denna mening, att bruksegare icke skulle få besitta bergsmanshemman, erhöll understöd af några ståndets ledamöter, deribland af den berömde dalarepresentanten Mats Persson, Anders Jansson Hyckert, filosofie magister och Bondeståndets vice talman vid flera riksdagar, m. fl. Motsidans talan fördes hufvudsakligen af Jon Jonsson från Blekinge, J.

M. Wessing och andra, hvilka framhöllo fördelarne af en fri och utsträckt besittningsrätt, synnerligast beträffande säterier, och att man icke borde försumma att begagna sig af adelns afsägelse, om den också vore förenad med en motsvarande afsägelse af rätten till besittning af bergsmanshemman, hvilken rätt de för öfrigt icke funnit med något giltigt skäl kunna försvaras. Frågan uppsköts emellertid till ett följande sammanträde.

I följande plenum 26 Juli yttrade sig först *Erik Edlund*, som förbehöll sig att, då han trodde sig finna ståndets tänkesätt i ämnet vara i det närmaste stadgadt, få föra dess uppmärksamhet på den frågan, »huruvida icke, då bergverken i allmänhet och allt, hvad dermed gemenskap eger, stode under k. Bergskollegii inseende och vård, ordningen fordrade, att bemälde kollegium häröfver blefve hördt och med sitt utlåtande inkomme, innan hufvudsakligt beslut vidtoges». *Oxelberg* återupprepade sina vid föregående sammankomst anförda skäl och påstod slutligen att frågan måtte »öfverlemnas till konungens egen höga pröfning och decision, utan att R. St. och än mindre ett stånd enskildt må tillåta sig att i granskning häraf ingå».

Till protokollet aflemnades nu åtskilliga skriftliga anföranden, deribland ett ganska vidlyftigt och uttömmande af den bekante Anders Danielsson från Elfsborgs län, jemte honom undertecknadt af en mängd andra ledamöter. I de flesta af dessa anföranden sparades icke heller bittra anmärkningar öfver bergslagsrepresentanternes ensidiga och ej så litet småsinnade och fördomsfulla motstånd till den åsyftade likställigheten för hvarje svensk medborgare i fråga om jordbesittning. Sålunda förekom det en ståndsbroder besynnerligt,

»att allt ifrån riksdagens början har knapt någon ledamot af skatteallmogen hunnit öppna sin mun om jordbruket och dess brister, innan bergslagsfullmäktige både muntligen och skriftligen tillika sökt inblanda och tillägga bergshandteringen, såsom af samma vigt, och i samma eller ännu större betryck och behof; — är det nu sant, som det föregifves, att bergshandteringen är så usel och illa lönande, så måtte den ju icke missunnas till försäljning åt hvem som helst, som har råd och förmögenhet att den betala, och kanske orsaken till den öfverklagade farhågan och fattigdomen är den, att dessa egendomar hittills blott bibehållits inom bergslagen och ej fått gå i förmögnares händer. I alla fall kan jag inom mig sjelf icke finna någon rimlighet uti, att å ena sidan klaga öfver alla möjliga svårigheter, och likväl å den andra genom särskilda undantag, vilja bibehålla sig vid dessa usla egendomar. — Om man af här i ögonen fallande omständigheter såsom utseende, klädedrägt och öfriga omständigheter och förhållanden skulle hafva anledning att sluta till ortens beskaffenhet och invånarnes förmögenhet, så tyckes efter allt utseende ortens fullmäktige i allt detta ej eftergifva, utan snarare taga företrädet för den öfriga skatteallmogen. Såsom besynnerligt får äfven nämnas att den, som för någon tid sedan, ända till och med (med) tårar i ögonen kunde yrka på privilegiers upphäfvande i det hela, nu nästan drifves med lika ifver om egennyttig förmån för några få, som dock vore skadligt för hela riket i en sak, der privilegier ej ega rum — besynnerligt är ock, att denna villan redan hunnit sprida sig till de annars mest upplyste af våra ledamöter, hvilkas tänkesätt således med årstiden lärer undergått ändring och nötning samt kastar om som vädret i April».

Dylika och ännu mera beska påståenden vankades i riklig mängd, och

icke så få ville framhålla »med högsta skäl, om icke den rot- och rustningsfria bergslagen måtte i likhet med å andra orter gällande rustningskontrakter deltaga uti rikets försvarsverk, åtminstone under krigstider». Hyckert, Mats Persson och *Oxelberg* sökte väl bemöta några af de framstälda anmärkningarna, den förstnämde bland annat dermed, att om Bondeståndet med begagnande af rättigheten att till sig köpa säterier, ville å sin sida förena den förbindelse, att genast för desamma åtaga sig grundränta skulle mycket vara vunnet till den skattdragande allmogens förmån. Genom allmogens besittningsrätt af säterier i deras närvarande beskaffenhet skulle kunna inträffa, att då i en framtid genom förvärfvandet af dylika egendomar åtskilliga ledamöter af Bondeståndet kunde höja sig till en belägenhet utöfver den jemna välmåga, som utgör grunden för Bondeståndets styrka, torde man icke utan skäl befara, att en rik man med köld och liknöjdhet skulle se sina medbröders behof och med mindre noggrannhet bevakade deras angelägenheter; men sedan Anders Danielsson erinrat derom, att frågan blott gälde besittningsrätten af bergsmanshemman, icke bergsmansfriheterna eller dem åtföljande skyldigheter, hvilka genom en vidsträcktare besittningsrätt icke underginge förändring, framstälde slutligen talmannen följande proposition:

»Bifaller ståndet de vilkor och förbehåll, hvilka blifvit fästade vid de resp. medståndens eftergifter af sina privilegier, hvaribland räknas bevillning för de säterier, rå- och rörs, insockne, frälse samt andra från bevillning befriade hemman, hvilka af Bondeståndet nu innehafvas eller framdeles af dess ledamöter förvärfvas samt rättighet för hvar och en, att besitta bergsmanshemman, utan att ändring derigenom må ske i dessa hemmans natur».

Denna proposition besvarades »med ett högt och länge fortsatt ja». Endast några få af ståndets ledamöter, hvilka »hörts afgifva ett nekande svar», reserverade sig mot beslutet, deribland *Oxelberg*.

I plenum följande dag, 27 Juli, »sedan bön blifvit hållen, upplästes till justering det protokollsutdrag angående ståndets sistl. gårdag vidtagne beslut, som kommer att de öfrige respektive stånden tillställas». Denna handling, tillika uttryckande förhoppningar »om ett vidare deltagande i Bondeståndets bördor», och hvars slutord för öfrigt innehåller åtskilligt, som ännu i våra dagar torde förtjena ett allvarligt öfvervägande, må derför i sin helhet meddelas, så lydande:

»Utdrag af protokollet, hållet hos Bondeståndet
den 26 Juli 1809.

S. d. Bondeståndet företog till afgörande de vilkor, höglofl. Ridderskapet och adeln genom protokollsutdrag af den 2 sistl. Juni fästat vid dess afsägelse af uteslutande besittningsrätt till säterier, samt åtagande af bevillning på säterier, rå- och rörs-, insockne och frälsehemman, näml. att det måtte vara hvarje svensk man af hvilken klass medborgare som helst obetaget, att förvärfva fast egendom och jord inom Sveriges rike af hvad natur som helst emot uppfyllande af dermed förknippade och redan stadgade skyldigheter samt att, hvarest annan skattfri jord i riket finnes, bevillning likaledes för densamma åtagen varder; äfvensom i sammanhang härmed förekom det af vällofl. Borgarståndet samt högvördige Presteståndet i samma ämne meddeldte protokollsutdrag.

Bondeståndet, som med känsla af sina mångfaldiga tryckande behof, med förutsättande af sina respektive medständers benägenhet, att dem lätta, påkallat

deras behjertande häraf, har icke annat, än med synnerlig tillfredsställelse kunnat erfara, att dess önskningar i detta afseende åtminstone till en del vunnit dess respektive medständers uppmärksamhet, och om ståndet häruti trott sig finna ett hopp, att äfven i framtiden dess önskningar om ett vidare deltagande i Bondeståndets bördor skulle gå i fullbordan, har ståndet skyndat, att antaga de vilkor, hvarmed sådana eftergifter af fri- och rättigheter å de öfrige ståndens sida nu blifvit förknippade.

Det är i öfverensstämmelse med dessa tänkesätt, som Bondeståndet härigenom afsäger sig den uteslutande besittningsrätt af bergsmanshemman, som ståndet hittills innehaft, så att det hädanefter må vara hvar och en obetaget, att sådana hemman förvärfva, utan att likväl rubbning må ske i jordens natur efter nu gällande lagar eller förrän den öfriga privilegerade jorden blifvit försatt i lika natur med allmogens innehafvande skattehemman; äfvensom att Bondeståndet likaledes till nästa riksdag åtager sig bevillning för de säterier, rå och rörs, insockne och frälsehemman samt all annan från bevillning befriad jord, som för närvarande i Bondeståndets ego finnes eller af dess ledamöter framdeles förvärfvas, samt för öfrigt ovilkorligt instämmer i de förbehåll, som de öfrige respektive stånden vid deras eftergifter af fri- och rättigheter behagat fästa; smickrande sig Bondeståndet, att dess respektive medständer uti detta frivilliga offer af de enda uteslutande rättigheter Bondeståndet innehar, lära finna ett ojäfaktigt bevis på ståndets böjelse för rättvisa och öfvertygelse derom, att *fäderneslandets trefnad och lugn endast genom en lika fördelning af rättigheter och skyldigheter medborgare emellan kan vinnas och för framtiden befästas* [1].

Efter uppläsningen häraf uppstod ett litet efterspel, så pass märkligt att det torde förtjena ett fullständigt återgifvande ur protokollet. Detta efterspel innefattar det sista vanmäktiga försöket att till bergsmansståndets mera inbillade än verkliga förmån bevara en rätt, som under bergshandteringens fortgående utveckling endast skulle hafva blifvit förderfbringande för densamma. Det lärer näppeligen kunna bestridas att denna handtering, lika litet som någon annan, icke egnar sig för ett slutet eller isoleradt skråväsen. — Enligt protokollet yttrade nämligen

»Mats Persson ifrån Dalarne: Vid hvad uti detta protokollsutdrag förmäles angående bergsmanshemmanens natur får jag anmärka, att den är tvåfaldig, i det somliga af dem icke innehafva några andra friheter än skattehemman, men andra åter eller så kallade bergsfrälsehemman närma sig i afseende på privilegier till säterier; ett undantag synes mig sålunda böra göras på det icke dessa friheter må för alltid befästas genom det i protokollet befintliga uttrycket: utan förändring af jordens natur.

Anders Sandsten från Jönköpings län: Det synes mig vara alldeles rätt, att, då Ridderskapet och adeln fästat vid afsägelsen af säterier och bevillningars åtagande för desamma det vilkor, att jordens natur måtte blifva oförändrad, ett lika förbehåll af Bondeståndet fästas vid dess nu gjorda afsägelse så mycket mer, som ostridigt lärer vara, att då all annan privilegierad jord en gång i framtiden kan undergå förändring i afseende på sin natur, ett lika öde också träffar det så kallade bergsfrälset; hvaruti Jon Jöransson och Nils Nilsson från Kalmar län sig förenade.

Mats Persson ingaf följande memorial.

---

[1] Slutorden kurs. af utg.

Ödmjukt memorial!

Sveriges allmoge fick utan tvifvel mera än någon annan klass af medborgare erfara tyngden af ett olyckligt krig dessa senare åren; men detta hårda öde var lika säkert för bergsmannen dubbelt tryckande, då för honom nästan ingen afsättning af dess tackjernstillverkningar var möjlig, och om det någon gång lyckades honom att få sälja, måste han åtnöja sig med en betalning, vida under tillverkningskostnaden, samt betala alla slag af lifsmedel efter ett högst uppstegradt pris, under det jordbrukaren för sin spannemål och andra produkter erhöll en bättre betalning. Genom en mera jemn fördelning statens medlemmar emellan af de uppoffringar ett olyckligt krig gjorde nödvändiga och fosterlandet i farans stund egde rättighet fordra af hvarje medborgare, hoppades våra hemmavarande bröder finna räddning i deras tryckande belägenhet, och vi trodde en lycklig början dertill vara gjord, då högloft. Ridderskapet och adeln bland annat afsade sig rättighet, att med andras uteslutande besitta säterier. Likväl är det nu denna uppoffring man vill taga till anledning att beröfva en klass af medborgare sina urgamla rättigheter, ehuru dessa båda saker med hvarandra ej ega minsta verkligt sammanhang. Vårt stånd utgöres af tvänne klasser, jordbrukare och bergsmän. Genom förenämde Ridderskapet och adelns frivilliga afsägelse vunno kanske de förre; men måste denna vinst nödvändigt göras med den senare klassens uppoffring och undergång? Och månne Ridderskapet och adeln deraf kan hafva minsta förmån? Vi tro det icke, och vi afsäga oss frivilligt den fördel vi kunna vinna genom den oss lemnade rättighet att besitta säterier, helst vi aldrig deraf kunna erhålla minsta fördel. Likväl missunna vi ej våra medbröder den, endast det icke sker på statens bekostnad och vårt förtryck.

Den tankan torde kanske vara allmän, att bergsmanshemman åtnjuta åtskilliga förmåner framför andra hemman, men jordeböcker och roteringslängder skola upplysa oriktigheten af denna tanka. Såsom bevis derföre kan Ofvansjö, Vester- och Torsåkers bergslager med flera tjena, hvilka socknar äro strängare roterade än en del andra socknar.

Hvarje bergsmanshemman åtföljer tackjernsblåsningsskyldighet, som ovilkorligen måste fullgöras, och dryga utskylder deraf till staten erläggas. En innehafvare af bergsmanshemman får icke för annat behof använda sin skog, då andra efter godtycke till hvilken som helst få föryttra den.

I de tider, då man kanske fästade mera uppmärksamhet på de fördelar det allmänna tillskyndades af bergshandteringen, var man angelägen på bästa sätt underlätta denna mödosamma och osäkra rörelse, och på det den omtänksamme och idoge bergsmannen skulle i arf åt sina barn kunna lemna, jemte de små jordtorfvor han odlat, håg och skicklighet för sitt hårda yrke, stadgades, att egendomen ej skulle försäljas utom ståndet. Nära ett och ett halft århundrade visade nyttan af denna visa författning, utom hvilken någon bergslag nu icke mera existerat.

Genom 1748 års förlagsordning stadgades, på hvad sätt bergsmans fasta egendom måtte dragas utur ståndet; men de olägenheter, som deraf blefvo en följd, förmådde snart en vis styrelse, att 1756 deri göra ändring. Orden lyda der så: — — — 'Dock likväl och alldenstund bergsmansegendomar, vid hvilka hyttebruket är den väsendtligaste handteringen, härigenom torde för mycket komma att gå ifrån ståndet till andra ståndspersoner, särdeles bruksegare, som gemenligen hafva större fördel deraf, att antingen nyttja skogen till andra behof än tackjernsblåsning, eller ock inskränka den samma efter hvad de sjelfve

oumgängeligen tarfva, hvarigenom de på köpetackjern privilegierade bruken. som icke ega egen blåsning, skulle i sitt tackjernsfång och årliga smide brista, och omsider sina verk så väl oss och kronan som sig sjelfve till obotelig skada nedlägga; Fördenskull etc.'

De äldre författningar i detta afseende, såsom kongl. resolutionerne af den 15 November 1664, den 11 November 1686, den 18 Maj 1689 och den 17 September 1723, öfverensstämma alla häruti, och förnyades än ytterligare ofvannämde författning år 1786.

Om vi opartiskt betrakta de följder, som blifva oundvikeliga genom det att besittningsrätten oinskränkt fråntages ståndet, så skall ingen neka, att det blifver bergsmansståndets undergång och kan hända hela handteringens förfall. — Efter hand skola bruksegare blifva medinteressenter i hyttelagen, för att för sina smiden och andra behof använda bergslagsskogarne, och då den är förstörd, faller onekligen hela tyngden af tackjernsblåsningen på de jernbrukare af bergsmansståndet, som genom en bättre hushållning ännu ega skogstillgång; men snart skola äfven desse utarmas och bruksegaren ensam blifva masugnsegare. Kan då tackjernstillverkningen lemna honom någon vinst, fortfar han dermed, i annat fall icke, och staten blifver i saknad af de betydeliga inkomster, som nu af bergsmanshyttorne utgå. Men det är icke nog med denna förlust för staten; en ännu större blifver deraf en följd. En stor del af jernbruk äro grundade på köpetackjern från bergslagerna. Dessa måste nödvändigt af sig sjelfva upphöra, och de betydeliga utskylder, som af dem utgjordes till staten, försvinna. Erfarenheten styrker sanningen häraf. Det finnes bergslager, som i senare tider, sedan bruksegare underslagit sig hyttedelar, ej kunnat åstadkomma fjerdedelen af de förut vanliga tillverkningar.

Detta allt hoppas vi, att våre medbröder lära inse, och vi tro dem icke ega någon rätt, att fråntaga oss våra lagligen erhållna rättigheter, dem vi icke hafva på deras bekostnad, men som äro oumgängeligen nödiga för vårt bestånd.

Så länge andra stånd ega rättigheter, som för det allmänna äro skadeliga, må man fråntaga dessa stånd dem, men är det derföre nödigt och nyttigt att borttaga sådana, hvarigenom en del af vårt stånds upplösning påskyndas; hvilket beklageligen af sig sjelf nog torde inträffa.

Detta allt hafva vi velat öfverlemna till våra medbröders närmare öfvervägande i hopp att hvad vi yrka skall finnas billigt och grundadt; och vi rättfärdiga oss derigenom hos våra hemmavarande bröder, hvars rättmätiga förebråelser icke skola falla på oss, då de, utträngde från hus och hem, måste lemna sin handtering; förbehållande vi oss, att detta anförande må åtfölja det protokoll, som i denna fråga kommer att afgå till de öfrige respektive medstånden.

Mats Persson från Dalarne. *Per Andersson* från Gestrikland. *Per Jansson* från Kopparbergs län. *Jonas Larsson* från Örebro län. *Erik Edlund* från dito. *Olof Persson* från Nora bergslag. *Erik Bruse* från Filipstads bergslag genom *Olof Olsson* enligt fullmakt.»

Angående det sålunda föredragna memorialet innehåller protokollet vidare:

»Ett allmänt uttryck af missnöje förspordes efter uppläsandet häraf, hvarunder med ifver yrkades, att ståndets i går tagna beslut måtte stå fast samt att det nu upplästa anförandet väl finge i protokollet intagas men alldeles

icke åtfölja det protokoll i ämnet, som ståndet fann genom en deputation böra de öfrige stånden kommuniceras.

Mats Persson: jag är förundrad deröfver, att ståndet till och med vill bestrida mig att låta vår reservation komma till våra medstånders kunskap, då jag likväl förmodar sådant vara hvarje riksdagsmans rätt. Jag är föranlåten förklara, att derest ett sådant beslut, emot min förmodan, inom ståndet skulle kunna fattas, jag måste ärendet till rättelse hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla och bestrider på det högsta den omnämde deputationens afgång.

Anders Danielsson från Elfsborgs län: målet blef i går afgjordt och det är ståndets ostridiga rätt, att genom en deputation derom lemna sina medstånder underrättelse. — Det kan dervid alldeles icke vara en enskild ledamots rätt, att, då ståndet sådant icke beslutar, låta sin reservation, hvilken uti protokollet till hans säkerhet är förvarad, åtfölja ståndets allmänna yttrande, men det lärer deremot icke kunna förnekas Mats Persson, att på det sätt, han för godt finner, enskildt låta sin tanka komma till allmän kunskap.

Anders Jansson Hyckert från Upland förmenade deremot, att samma rätt en ledamot i ett utskott egde, att låta sin särskilda tanka medfölja utskottets betänkande, vore också förvarad för honom i ståndets allmänna sammankomst.

Sekreteraren anmärkte härvid: att enligt all vanlig riksdagsordning kunde ett särskildt i protokollet intaget votum icke medfölja ståndets beslut, hvilket blott till underrättelse meddelas, men att deremot det är hvarje ledamot i ett utskott obetaget, att låta sin mening jemte utskottets betänkande, såsom icke innefattande ett beslut, komma till ståndens öfverläggning.

Olof Schåre från Bohuslän instämde häruti af det tillagde skäl, att Mats Perssons ifrågavarande memorial innehåller så många oriktiga uppgifter, hvilka lätt kunde vederläggas, att han ansåg någon kommunikation deraf äfven på sådan grund icke böra tillåtas; hvilket ståndet med afgjord pluralitet biföll.»

Härmed var denna fråga slutbehandlad i Bondeståndet. Genom k. kungörelse angående förändringar och jemkningar uti riksståndens innehafvande privilegier, förmåner, rättigheter och friheter, af 6 April 1810 förklarade K. M:t sig hafva till samma förändringar och jemkningar så mycket hellre velat lemna sitt bifall, till framdeles efterlefnad och iakttagande, som K. M:t i dessa uppoffringar funnit ett nytt prof af den fosterlandskänsla, som beredt dessa Riksens ständers beslut.

I Bondeståndets plenum 1 September 1809 inlemnades följande anförande, angående *fri och oinskränkt tackjernshandel* inom riket:

»Ibland de tvång, som äro lagde på bergsmannarörelsen, kan med skäl räknas såsom skadlig och olämplig den författning, som förbinder bruksegare, att ifrån vissa föreskrifna hyttor eller bergslager förse sitt bruk med erforderligt tackjern, och hvaraf händer att bruksegaren ofta nödgas köpa och på längre afstånd förse sig med den tackjernssort, hvarpå hans smide är funderadt, ehuru han från en annan bergslag kunde hafva sitt behof af lika godt jern på närmare håll och vida bättre pris; och häraf händer att, då i den ena bergslagen all tillgång på tackjern för bruksegaren saknas, kan i en annan vara stora lager, ofta flera år gamla, oförsålda, bergsmännen, men i synnerhet den fattigare till ett alltför känbart lidande.

Vi våga derföre anhålla om rättelse och ändring i allt som rörer tackjernshandeln, och föreslå till den ändan, att denna handel öfver hela riket måtte

hädanefter blifva alldeles fri, så att hvem som vill i städerna och på landet öppet lemnas, att upphandla och när som helst till salu hålla tackjern, och bruksegare detsamma vid hvad bruk som helst utsmida i större eller mindre partier, hvilket synes så mycket nödvändigare, som torde hända alla och i synnerhet bruksegare blifvit tillfälle att inköpa bergsmanshemman, och hvaraf synes följa att bruksegare, som inköpa bergsmanshyttor och för eget behof anställa blåsning, ingalunda lära kunna åläggas försälja en vara den de sjelfva behöfva till andra, om ock dess smide vore grundadt på en sådan hyttas eller masugns tillverkning; således bör efter vår tanka tackjernshandeln vara alldeles fri, och anhålla vi att detta memorial genast till Ekonomiutskottet remitteras, på det att detta för bergslagerne vigtiga ämne af sakkunnige män måtte utvecklas, och sådana författningar vidtagas, som skydda denna näring från de orimliga tvång, som en längre tid vållat denna närings aftynande. Stockholm den 26 Augusti 1809.

Erik Eriksson fullmäktig för nya Kopparbergs bergslag; *Erik Edlund* för Lindes, Ramsbergs och Grythytte bergslager; *Olof Persson* från Nora och Hjulsjö; *P. Oxelberg* från Karlskoga bergslag.»

Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet afgaf deröfver ett jemförelsevis hugnesamt och i hufvudsak tillstyrkande utlåtande, hvars innehåll återfinnes i ständernas här nedan meddelade skrifvelse i frågan. När detta utlåtande 6 December föredrogs i Bondeståndet, uppläste *Oxelberg* ett längre memorial, hvari han, med erkännande af »utskottets benägenhet», sökte närmare belysa några af dess i viss mån vilseledande yttranden, som han ansåg vara »en följd af den ofullkomliga kännedom i vissa delar, som rörer denna fråga», och tillade, att »som ingen af bergslagsfullmäktige, som saken egentligen rörde, fått vara tillstädes vid detta ämnets afgörande, kunde de ej misstänka att misstagen haft sin grund i annat än en förhastad välmening.» Efter framställande af de anmärkningar, hvartill utskottsbetänkandet sålunda gifvit anledning, erinrade Oxelberg vidare, »att äfven det bästa tackjern igenom vårdslöst och orätt behandlingssätt i smedshärden kunde blifva mindre välartadt, till och med odugligt stångjern, och att följakteligen tackjernstillverkaren med all möjlig varsamhet ej kan vara orsak, att dess vara blir vanryktad», samt utbrast slutligen:

»Frihet att köpa hvar som helst, hvilken blandning som en kunnig och i sin handtering förfaren bruksegare åstundar, blir enklaste medlet att hjelpa denna näring till mer och mer fullkomlighet; hvilken förmån, med den naturliga och billiga rätt, bergslagsfullmäktige för sig och bergslagen endast sökt, skall efter hand fullkomna jernförädlingen, och skall äfven, som hufvudsakligt är, spara mycken utgift och chikan, både för säljare och köpare, som hittills sorterat under skråförfattningar och deras godtycke, som dem handhaft, och lägga alla dessa utgifter på vinstens räkning, oberäknadt att bergskarlen utan hinder får sälja till den, för hvilken han ligger beqvämast, och som bäst betalar.»

»*Med Oxelberg förenade sig samtelige öfrige fullmäktige från bergslagerne*», säger protokollet vidare, hvarefter *Olof Schåre* från Bohus län väl fann, att i allmänhet en fri försäljning af tackjern hvar som helst inom riket innefattade en naturlig rättighet för bergslagen; »dock trodde han densamma icke böra utsträckas derhän, att fri försäljning skulle vara tillåten till utrikes orter, enär afsalu af våra produkter till främmande land alltid vore för riket skadlig»(?!).

Häruti instämde äfven Erik Eriksson — den egentlige förslagsställa-

ren —, men han trodde att ett undantag i anseende till Finland, med hänsyn till brukens bestånd, vore nödvändigt, hvaremot Schåre erinrade, »att då, genom det nyligen afslutade fredsfördraget med Ryssland, Finland till nämde rike blifvit afträdt, vore det att anse i lika förhållande med hvarje annan utländsk stat». — De gjorda anmärkningarna föranledde emellertid, att ståndet återremitterade frågan till utskottet; men då de öfriga stånden bifölllo utskottsbetänkandet, Borgarståndet likväl med en erinran derom, »att hvad R. St. i detta allmänna hushållningsmål till underd. föreställning besluta, helt och hållet ankommer på konungens eget godtfinnande», hade R. St. sålunda beslutat följande skrifvelse i frågan:

»I anledning af riksdagsfullmäktiges för åtskillige bergslager ingifne memorial, angående en yrkad fri och oinskränkt tackjernshandel inom riket, hafva R. St. granskat de flere författningar, hvilka angående tackjernshandeln tid efter annan utkommit; och ehuru k. förordningen af år 1740, såsom grund för åtskillige bruks rättighet att köpa tackjern, åberopat deras privilegier vid fundationen, hvilka privilegier innehålla tillstånd, att från vissa bergslager kunna köpa tackjern, såsom tillgång för smidet; likväl och enär i alla dessa privilegier icke nämnes någon uteslutande rättighet framför andre bruksegare eller något tvång för bergsmännen, att endast åt vissa bruk få försälja deras ofta med svårighet och förlust tillverkade produkt, samt författningarne härom, hvilka äro oekonomiske och ombytlige efter tidernas beskaffenhet, sedermera tillkommit, finna R. St., att bruksegare icke hafva någon vid brukens anläggning uti privilegierne utsatt exklusiv rättighet till köpetackjern inom viss bergslag. R. St. äro deremot öfvertygade att en i detta afseende fri tackjernshandel skall betydeligen lända till bruksegarnes förmån, helst de, i sådant fall, kunna ifrån hvilken bergslag som helst, samt för det lindrigaste pris upphandla deras behof, utan att besväras med rättegångar, och pliktfällas för det de inköpt tackjern från bergsmanshyttor inom den ena eller andra socknens rågång; men då likväl denna frihet icke bör så vidt utsträckas, att den kommer att förnärma bergslagshandlandes särskilte rättigheter, då deras rörelse, för hvilken de till det allmänna erlägga skatt, egenteligen består uti handel med tackjern, anse R. St. det icke böra betagas egare af sådane jernbruk, som äro grundade på köpetackjern, att från hvilken bergslag eller ort de tjenligast finna, med deras tackjernsbehof sig förse och förlag gifva, samt att egare af finare gjuteriinrättningar icke eller må förmenas, att tackjern uti hvilken bergslag som helst för eget behof uppköpa; men att för öfrigt, utom de, som emot spanmål och andre varor, enligt gällande författningar, ega att tackjern sig tillbyta, likväl utan rättighet att deraf göra upplag, eller till annan än den, som till inköp deraf är berättigad, förytttra, inga andre än bergslagernes privilegierade handlande må handel med tackjern eller förlag utdela; börande, på det brist å tackjern icke må uppkomma, de verk, som på egen tillgång deraf äro funderade icke tillåtas, att köpa tackjern till större belopp, än som svarar emot den rättighet de till köpetackjern egt, utan vara skyldige att tackjern sjelfve tillverka.

Sluteligen hafva R. St. ansett det böra stadgas, att tackjern, såsom en för Sverige dyrbar inhemsk rudimaterie, icke bör få till utrikes ort exporteras, undantagande till Finland, dit det i grund af sista fredstraktaten är tillåtet att föras.

I händelse af nådigt bifall till de förändringar, som uti nu gällande författningar om tackjernshandeln således blifvit nödige ansedde, anhålla R. St.

i und., det täcktes E. K. M:t till följe deraf låta nådig kungörelse härom utfärdas.»

Denna om en jemförelsevis frisinnad uppfattning vittnande skrifvelse lyckades ej tillvinna sig nödigt afseende. Bergshandteringens då varande främste målsmän, Bergskollegiet och Jernkontoret, afstyrkte båda den föreslagna handelsrätten, såsom förnärmande mot vissa bruksprivilegier, och man fick vänta ännu i 25 år innan tackjernshandeln *inom* landet, utan fara för det gamla skråtvånget, kunde frigifvas, hvarom dock mera framdeles.

I Bondeståndet föredrogs 4 November 1810 K. M:ts proposition om »särskilda kraftiga anstalter till rikets försvar och framtida säkerhet», det första utkastet till en svensk värnpligtslag, som efter det riksstånden förut enhälligt undanskjutit en enskild motionärs förslag i ämnet, nu skulle med stöd af regeringens auktoritet genomdrifvas. »Vid detta tillfälle inträffade ett af de märkligaste uppträden, som de ofrälse ståndens annaler haft att uppvisa», yttrar en framstående historisk författare[1], hvars skildring deröfver, i enlighet med protokollet, utg. tillåter sig att i hufvudsak meddela.

Efter propositionens föredragning uppstod några ögonblicks allmän tystnad, hvarefter en danneman[2] hördes förklara, att han, med afseende på det allmänna missnöje förra landtvärnsutskrifningen i landet förorsakat, och i anseende till den allmänna ovilja hans hemmavarande hyste för allt slags dermed likhet egande inrättning, för sin del icke vågade propositionen bifalla; och genast »instämde under mycken oro nästan hela ståndet i samma nekande yttrande, hvarunder af ståndets ledamöter, hvilka större delen på en gång talade, särskilda orsaker till afslaget anfördes».

Talmannen hemstälde nu, att ärendet med hänsyn till dess vigt måtte till nästa sammankomst blifva hvilande, men detta besvarades »med ett starkt flere gånger upprepadt nej». Ståndet förklarade »nästan mangrant, att ingen vidare öfverläggning behöfves, att ståndets tanke vore alldeles orygglig att ej under något vilkor åtaga sig en nationalarmering». Särskilda ledamöters kraftuttryck gillas enstämmigt medelst ständigt förnyadt utrop: »Nej, vi åtaga oss ingen armering!»

Stojet afbröts för ett ögonblick, då med vanlig högtidlighet anmäldes och infördes grefve Jak. de la Gardie med en deputation från riddarhuset, för att underrätta att ridderskapet och adeln infordrat statsrådsprotokollen till samma K. M:ts proposition, — och under stillheten efter denna ceremoni sökte sekreteraren att med åberopande af den nyligen antagna regeringsformens §§ 56, 81, 87 och 89 föreställa ståndet, att det enda som nu kunde vid ärendet företagas vore remiss till utskott, hvarefter ståndet ju i hvarje fall egde att sin pröfningsrätt utöfva. Han öfverröstas af flera ståndsledamöter, som yrka, att remiss af konungens propositioner ej vore föreskrifven i ett fall sådant som det nu föreliggande, der hvarken lag- eller konstitutionsutskottet kunde mottaga ärendet.

Talmannen hemstälde ånyo, om icke ståndet af skyldig vördnad för K. M:t funne lämpligt låta frågan hvila, till dess man fått inhemta de öfriga riks-

---

[1] Hans Forssell i sin lefnadsteckning öfver *Hans Järta*; se dennes »valda skrifter» I: xxxvi och följande.

[2] *Johan Matsson* från Stockholms län.

ståndens tankar derom, till hvilket utskott propositionen borde hänvisas, »men under häftigt upprepade afslag härtill fortfor ståndet att yrka målets afgörande nu genast». Enstaka ledamöter höras nu yrka på målets hvilande, och särskildt begär Wessing[1], att talmannen åtminstone måtte få inför K. M:t anmäla ståndets tankar, innan dess beslut kommunicerades medstånden; men dessa moderata förslag väcka fortsatt »stark oro af de flesta ledamöterna inom ståndet». Ett annat af talmannen understödt förslag, att ståndet måtte afböja all öfverläggning om propositionen allenast af det skäl, att statsrådsprotokollet ej medföljt propositionen, förkastas lika orubbligt, och »ståndet förklarade högtidligen, att frågan nu skulle afgöras». Ännu en gång begär Wessing frågan på bordet; — nytt sorl och starka rop, att han måtte taga yrkandet tillbaka, »hvaraf han till tystnad förmåddes».

Sekreteraren, som fann att ståndet icke kunde bringas från sin föresats att afslå propositionen, försökte nu att vädja till känslan för det passande, och hemstälde, att, om ståndet vidhölle sin grundlagsstridiga afsigt att genast afslå den kongl. propositionen, förklarandet härom åtminstone icke måtte kungöras och medstånden delgifvas, förrän ordentlig expedition blifvit uppsatt och konungen vederbörligen, genom talmannen, delgifven. Icke ens härtill ville ståndet, oaktadt talmannens och sekreterarens ifriga föreställningar, lyssna, utan förklarade flertalet bestämdt och under flerfaldigt upprepade nej sitt afslag härtill samt att deputation borde genast till medstånden afgå.

Sekreteraren delgaf nu ståndet, att han ansåge sig skyldig att om hvad sålunda förelupit underrätta konungen, och bortgick. Protokollet antyder icke, att under hela uppträdet någon proposition af talmannen framstälts, vare sig om afslag eller om deputation, men väl att under sekreterarens frånvaro »protokollsföranden på ståndets anmodan författade en anteckning till rättelse för deputationen». Sedan sekreteraren efter sin återkomst från konungen från denne framfört en försäkran om hans omtanke för rikets välfärd, försökte så väl han som talmannen ännu en gång att afstyra ståndets förehafvande. Förgäfves. En deputation af 16 ledamöter, företrädd af Anders Jansson Hyckert, afgick till medstånden med underrättelse, att bondeståndet afslagit den k. propositionen i hvad den afsåg frågan om nationalarmering och i öfrigt hänvisat den samma till statsutskottet.

Om grundlagsvidrigheten af ett dylikt omedelbart beslut *kunde* man vid denna tidpunkt — då 44 § riksdagsordningen ännu ej var grundlag — hafva olika meningar; men oväsendet, trotset, oformligheten af talmannens öfverröstande voro otvifvelaktigt i och för sig egnade att ingifva bekymmer, så mycket hellre som bondeståndet äfven i öfriga frågor visade stor benägenhet att sönderbryta riksdagen, och som man väl icke utan skäl under denna bångstyrighet anade bearbetningar af motståndarne till den nya ordningen. Inom regeringen beslöt man sig för en kraftåtgärd och sökte att vända saken till en disciplinfråga, der konungen uppträdde som grundlagens väktare. Det torde väl böra antagas, att man härvid icke blott afsåg den formella rättelsen för formens skull — i hvilket fall den högtidliga skrifvelsen mera varit en polisåtgärd än en politisk handling —, utan äfven hoppades att vinna något i sak. Med den af grundlagen föreskrifna behandlingen kunde ju dock i nödfall ernås ett riksdagens beslut genom trenne stånd, — hvilken sakens utgång åter bönderna

---

[1] *Johan Magnus Wessing*, riksdagsman för Siende och Tuhundra härader i Vestmanland.

just fruktade och trodde sig med sin vägran af remiss omöjliggöra. Vid detta tillfälle inträdde (Hans) Järta såsom föredragande i ett mål, som väl egentligen tillhört hofkansleren, och ur hans penna flöt en K. M:ts nådiga skrifvelse af den 9 November till bondeståndets talman, hvilken innehåller ett och annat i stilen af konung Gustafs tal till de vrångsinte dalkarlar[1]. — — — — — —

Obestridligt är denna skrifvelse af en hög vältalighet, och den skulle hafva bevarat sin plats som ett betydande aktstycke i våra riksdagshäfder, om omständigheterna medgifvit regeringen att med kraft fullfölja sina afsigter eller att åtminstone vidhålla och genomdrifva sin fordran å propositionens behandling af utskott och grundlagsenliga besvarande. Såsom saken nu förlopp, fick man föga mera än vältaligheten i behåll. I bondeståndet aflemnades den 11 November den kungliga skrifvelsen, förseglad, af hofkansleren[2], som förklarade sig »hafva befallning att afträda, innan den upplästes, för att derigenom gifva ett nytt, och som han hoppades verkande, vedermäle af K. M:ts aktning för regeringsformens helgd, af dess omsorg att främja laglig ordning inom detta rike». Men dylika vedermälen af grannlagenhet var ståndet icke denna dag sinnadt att låta på sig verka. Vid sekreterarens föreställning, att nu kunde ståndet finna, huru äfven K. M:t ansett dess förfarande olagligt, och på hans uppmaning att genast skrida till remiss af propositionen, svarade Anders Sandsten, att han visst icke kunde finna något grundlagsvidrigt hafva den 4 November förelupit, men att det deremot vore alldeles stridande mot ståndets värdighet att återtaga ett redan fattadt och medstånden kungjordt beslut, — i hvilken förklaring 104 af ståndets ledamöter genast instämde och det skriftligen. Härvid uppkom ganska häftigt sorl, och protokollet vittnar, att under den följande öfverläggningen den upphetsade majoriteten med ett stötande öfvermod behandlade de få moderate ledamöterna. När Wessing påpekade olagligheten af det förra beslutet, ropade några dannemän, att »ehvad beslutet vore lagligt eller ej, vore det emellertid fattadt och kunde således ej vara ändring underkastadt», och talmannens förklaring, att »det s. k. beslutet ej vore något beslut, då han detsamma aldrig proponerat» bemöttes så, att tålamodet slutligen brast den lugne och beskedlige Lars Olsson. Han förklarade, att om föreställningar ej förmådde återföra sinnena till sans, ville han nedlägga sitt embete. Intet hjelpte. Mats Persson begär nu, att saken må få hvila, men mötes af nästan hela ståndet med ett starkt nej; — begär åter, att »talmannen och sekreteraren måtte få anhålla hos konungen, att ståndet antingen mangrant eller genom en deputation» ... men afbrytes åter af nej och sorl, — till dess att ändtligen en af tidens många parlamentariska ceremonier, en deputation från riddarhuset, kom förhandlingen att afstanna, och ärendet sålunda faktiskt fick hvila.

Så gick det till denna gång, och ofta, i 1809 års bondestånd, och det måtte snart nog hafva blifvit tydligt för regeringen, att det politiska experiment man pröfvat var allt för vådligt. Sedan preste- och borgareständen remitterat ärendet till ekonomiutskottet, men ridderskapet och adeln, der oppositionen var ganska stark ehuru dold i finare former, genom en af regeringens parti

---

[1] FORSSELL, som i sin förenämda lefnadsteckning jemväl meddelar det kungl. straffbrefvet, antager att *Järta,* hvilken ofta påyrkade kraftig tillrättavisning af hvad han ansåg stridа mot grundlagen, såsom upphofsman till förslaget att bestraffa bondeståndet för sitt ifrågavarande handlingssätt, jemväl fått åtaga sig utförandet, i hofkanslerens ställe. Järta hade 12 förutgångna Juni blifvit utnämd till statssekreterare och föredragande i finansärenden, en befattning, som han dock redan 18 Mars 1811 lemnade.

[2] Den berömde statsmannen *Gustaf af Wetterstedt* var vid denna tidpunkt hofkansler.

bestridd men med 49 rösters öfvervigt beslutad remiss till konstitutionsutskottet, visat, att föga utsigt fans till enighet ens mellan de tre andra stånden, gaf regeringen efter. Saken uppgjordes på ett sätt, som alltigenom företedde en den mest egendomliga motsats mellan form och sak, och bondeståndet köpte med några underdåniga fraser och en afbön den fullständigaste seger icke blott öfver den kongl. propositionen utan äfven öfver skrifvelsen af den 9 November.

Den 22 November förebragtes på flera ledamöters begäran frågan ånyo i ändamål att förena ståndet om en underdånig ansökning, att »K M:t, utan vidare afseende på hvad rörande ärendets behandling hos ståndet förekommit, täcktes återtaga sin framställning om en nationalarmering». Förslaget var af beskaffenhet att genast vinna bifall, och ingen invändning gjordes heller mot sekreterarens erinran, att »denna anhållan borde framställas i ordalag, som tydligen utmärkte den undersåtliga vördnad och tillgifvenhet ståndet alltid för dess milde konung hyser». Skyndsamt uppsattes och justerades det tal, hvarmed talmannen och en stor deputation följande dag uppvaktade konungen, och hvari ståndet i de mest underdåniga ordalag erkände sig hafva blifvit »af den nådiga skrifvelsen öfvertygadt, hurusom vid öfverläggningen den 4 November det förhastande egt rum, att i stället för att den kongl. propositionen bort enligt regeringsformen till något utskott remitteras, ståndet till hufvudsakligt afgörande detta vigtiga ärende genast företagit» ... »Men, allernådigste konung! om den farhåga, ståndet hyser för en allmän konskription och en nationalbeväring, vid detta tillfälle åstadkommit en ifver, som under minnet af nyss framfarna missöden fört dem till uraktlåtande af den i grundlagen stadgade ordning för ärendets handterande; då värdes, milde konung, uti detta ståndets erkännande af en åsidosatt form hemta nådig anledning till ett mildt öfverseende.» Så var förebråelsen afväpnad, och man hade lofvat att aldrig göra så mera. Men på det icke den sålunda erkända grundlagens obeqvämlighet måtte varda allt för tung, och de ångerfulles lydnad för mycket ansträngas, framställdes derefter ståndets anhållan, att »konungen af nåd och ömhet för dess allmoge måtte icke vidare fullfölja sin begäran om en nationalarmering».

Denna bön vardt af konungen genast bifallen, enär »bondeståndet nu genom eder högtidligen för mig erkänt dess misstag och medelst åkallande af min ömhet för Sveriges allmoge anhåller, att jag ej vidare måtte yrka på ifrågavarande proposition, och enär genom detta edert beslut frågan härom åter inträdt i grundlagsenlig form, öfverensstämmande med min och grundlagens värdighet».

Föga mer än två år efter dessa uppträden beviljade Bondeståndet med samma enighet och utan någon medlems protest införandet af en allmän — *nationalbeväring!*... *Så* kunna tänkesätten och tiderna förändras.

Den *urtima riksdag*, som 1810 sammankallades till Örebro, hade till hufvudändamål att, i anledning af den vid nästföregående riksdag utsedde tronföljaren och kronprinsen *Karl Augusts* plötsliga frånfälle å Qvidinge hed 28 Maj samma år, välja ny tronföljare. Några särdeles vigtiga lagstiftningsfrågor bragtes nu ej å bane, då riksdagen egentligen afsåg ett mera allmänt ärende och blott några månader förflutit efter ständernas sista sammanvaro. En viss slapphet tycktes för öfrigt ha efterträdt förra årets verksamhet och ansträngning. En välment filantropisk liberalism, som mest flöt ut i allmänna önskningar och abstrakta resonnemanger, hade

bemäktigat sig sinnena. De lösa reformförslag, som framkastades, voro sällan grundade på faktisk eller historisk grund och buro blott undantagsvis vittne om en mera praktisk blick för det helas väl.

Angående riksdagens hufvudärende innehåller Bondeståndets protokoll för 21 Augusti följande:

»Då, i följd af Riksens högloft. ständers förenade beslut, nu företogs det vigtiga hufvudmålet för denna urtima riksdag, valet af en tronföljare, gjorde, i underdånig anledning af K. M:ts den 18 dennes i nåder meddelade och för ståndet uppläste proposition till Riksens ständer, rörande val af en efterträdare till Sveriges krona, talmannen denna framställning: »bifaller Bondeståndet, i enlighet med konungens nådiga proposition och med de vilkor densamma innefattar, att hans furstliga höghet Johan Baptist Julius Bernadotte, furste af Ponte-Corvo, antages och härigenom anses utkorad till Sveriges kronprins och vår nuvarande allernådigste konungs efterträdare på den kongl. svenska tronen?» Hvilket af ståndet besvarades med ett högljudt alldeles enhälligt ja! under glada och förnyade utrop: *lefve konungen! lefve kronprinsen!*

Hvarefter talmannen yttrade sin glädje öfver den enighet, som rådde inom ståndet, och han hoppades nedkalla himlens välsignelse öfver beslutet.»

Om detta ståndets bifall och val blefvo de öfriga stånden underrättade genom en deputation af 24 ledamöter, under anförande af fullmäktigen från Karlskoga bergslag *Per Oxelberg*. Det var några dagar senare, i ett memorial af 30 Augusti angående den allmänna magasinsinrättningen, som Oxelberg riktade sitt våldsamma angrepp mot nämda inrättnings direktion, hvilket angrepp hade till följd att Oxelberg, med »enhälligt» medgifvande af Bondeståndet, blef, efter åtal genom Justitiekanslerens försorg, i alla tre instanserna dömd till ganska hårdt straff[1].

Sedan alla vid denna riksdag framstälda frågor blifvit afgjorda, åtskildes Bondeståndet i Örebro 19 Oktober och sammanträdde åter, ehuru ganska decimeradt, i Stockholm 27 i samma månad, egentligen »för att mottaga och hylla» den nyvalde tronföljaren, som af kon. Karl XIII adopterades under det sedermera så historiskt ryktbara namnet Karl Johan. Denna hyllnings- och adoptionsakt egde rum å rikssalen 5 November, hvarefter riksdagen en vecka senare upplöstes.

Under båda dessa riksdagar hade Olof Persson icke erhållit annat förtroendeuppdrag af ståndet, än att han 1809 $^{28}/_{10}$ uppdrogs »att revidera de under Bondeståndets kanslidirektions vård befintliga arkiver». I hembygden var han för sitt godmodiga och vänliga sätt mot alla, med hvilka han kom i beröring, synnerligen aktad och ärad. Han var ock en god husbonde samt hade stor omsorg för sina underlydandes hushållning och bergning, var gifmild mot de fattige och gästfri mot sina vänner. Han hyste äfven stort intresse för sin handtering och erhöll af Patriotiska sällskapet en silfvermedalj, säsom ett erkännande af hans nit för införande inom orten af en förbättrad kolningsmetod. För sin tid den förmögnaste bergsmannen inom Jernboås, utöfvade han jemväl på grund deraf ett stort inflytande så väl på kommunens som bergslagens allmänna angelägenheter.

Olof Persson, som efter en kort sjukdom afled i Vassland 1811 $^{28}/_{8}$, något öfver 50 år gammal, var gift 2:ne gånger: 1) 1783 med *Lisa Lind-*

[1] Angående *Oxelbergs* lefnadsöden och riksdagsverksamhet för öfrigt hänvisas till de längre fram meddelade anteckningarna om *Flosjötorp* och dess egare.

qvist, f. 1766 † 1802 $^{8}/_{11}$; dotter till klockaren i Jernboås Erik Lindqvist och hans hustru Lisa Norberg. 2) 1804 $^{25}/_{9}$ med *Karin Andersdotter*, f. i September 1779, † 1820 $^{8}/_{5}$; dotter till torparen Anders Larsson (?) och Anna Ersdotter från Nora[1]. Redan som mycket ung kom Karin i tjenst hos sin blifvande man och dennes första hustru, börjande som vallflicka och blef slutligen den främsta af husets tjenarinnor. Hon beskrifves af traditionen som en i alla afseenden förträfflig, rask och dugtig qvinna samt en utmärkt husmoder. Blifven enka erhöll hon vid boutredningen på sin lott Finnsjö gård och blef 1812 $^{24}/_{9}$ omgift med den förut omtalade riksdagsmannen och bruksidkaren *Erik Edlund* från Ramshyttan, född i Edsberg 1769 $^{27}/_{12}$, efter giftermålet bosatt å hustruns egendom, der han afled 1833 $^{7}/_{11}$, nära 64 år gammal. Edlund, som varit god vän till sin riksdagskamrat Olof Persson, skall en gång vid ett besök under det denne på sistone låg sjuk hafva yttrat: »du är så klen Olle, att du dör snart och då tar jag vid enkan». Den sjuke vännen fann naturligtvis ett dylikt yttrande skäligen ogrannlaga och opassande, men föga mera än ett år derefter hade dock spådomen gått i fullbordan[2].

Olof Perssons ende efterlefvande son i förra giftet *Per Olsson*, f. 1785, † 1830, blef hans efterträdare å hufvudgården i Vassland. I det senare giftet egde Olof Persson en son *Olof Wassrin*, f. 1806, † 1834 å Grythyttan, och en dotter *Karin Wassrin*, f. 1805, † 1869; gift 1823 med sex- och nämdemannen Per Persson, boende först vid Finnsjön och senare å sin föräldragård i Gammelhyttan, der han afled 1861 vid 58 $^{1}/_{3}$ års ålder.

Lars Israelsson i Ringshyttan, f. 1759 $^{15}/_{4}$, son till torpegaren Israel Larsson och Karin Eriksdotter i Finsketorpet å Skofthyttans egor. Efter en mycket bristfällig uppfostran i det torftiga föräldrahemmet, fick unge Lars tidigt pröfva lifvet, först som tjenare och sedermera som grufve- och hyttearbetare. Anstäld som hyttedräng vid Fervhyttan, erhöll han af hyttelaget för ådagalagdt välförhållande ett silfverfickur till uppmuntran. Utrustad med godt hufvud förvärfvade han sig på egen hand hjelplig kunskap i skrifning och räkning, samt begaf sig vid 25 års ålder till Finland, der

---

[1] Utg. har någon anledning tro, att denna Karin varit kusin till den här nedan omtalade häradsdomaren *Lars Israelsson* i Ringshyttan, men full visshet härom har icke kunnat vinnas, oaktadt all använd möda. Under större delen af förra århundradet skötte nämligen presterskapet, både i Nora och Jernboås, sina husförhörslängder på ett sätt, som ingalunda kan sägas vara berömvärdt. Lars Israelsson var emellertid enkans ombud och rådgifvare vid boutredningen 1811.

[2] I sitt äktenskap med Edlund erhöll Karin 2:ne döttrar: *Anna Kristina Edlund*, f. 1815, † 1858, gift 1840 med brukspatronen *Johan Vilhelm Beskow* å Vrethammar, f. 1814, i hans första gifte, och *Greta Lisa Edlund*, f. 1818, † 1867; gift 1839 med bergsmannen *Erik Olsson* i Lindesby, f. 1819, † 1881, i rätt nedstigande led härstammande från Olof Gottskalksson i Gammelhyttan, omtalad å sid. 114. — En son *Erik Edlund* blef bruksförvaltare. — Fadern Er. Edlund var, såsom redan är nämdt, fullmäktig i Bondeståndet vid 1809—10 årens riksdag, der han dock ej synes hafva utöfvat någon särdeles framstående verksamhet. Genom sitt första gifte med en enkefru Vikbom blef han omkring 1797 egare af Ramshytte bruk (i Ramsbergs socken), som han omkring 1813 nödgades afträda till sina styfsöner *Peter Anders* och *Nils Henrik Vikbom*, hvilken senare slutligen blef ensam egare deraf. Edlunds senare hustru, förenämda Karin Andersdotter, fick med 11,000 rdr infria hans skuld på Ramshyttan och dermed rädda honom från ekonomisk undergång. Edlund lär för öfrigt ha varit en klen hushållare och han förbättrade icke sedermera boets ställning, så att denna både vid hustruns frånfälle 1820 och äfven under hans senare enklingstid varit vacklande.

han blifvit anställd som fogde eller förman vid Kalkumäki jernmalmsgrufva, öfver hvilket uppdrag både instruktionen och ett fragment af hans egen räkenskap ännu finnas i behåll. Efter 2 års vistelse i Finland (i Kisko och Kulla socknar) återvände han med »godt vittnesbörd» om sin verksamhet derstädes till hembygden, der han en kortare tid lärer tjenstgjort som »barnalärare» till dess han 1787 ingick äktenskap med enkan Karin Israelsdotter, boende å $^1/_2$ hemman n:r 4 i Ringshyttan, hvilken hemmansdel makarne under de närmast följande åren förvärfvade sig med full eganderätt. Genom detta giftermål erhöll Lars Israelsson en jemförelsevis oberoende ställning och småningom ett mera vidsträckt fält för sin ganska stora förmåga, arbetsamhet och duglighet i praktiska värf. Omedelbart efter bröllopet förordnades han (1787 $^{24}/_4$) till sexman i Stribergs och Nybergs tingslag; blef nämndeman 1798 $^2/_4$ och häradsdomare 1809; upptogs 1805 som medlem af det ett par år förut inrättade Hushållningssällskapet för Örebro län och insattes vid Januari-sammankomsten 1812 till en af de 11 ledamöterne i sällskapets »Ekonomi- och räkenskapsutskott»; valdes 1812 $^{12}/_3$ enhälligt till fullmäktig för *Nora* och *Hjulsjö* bergslager samt följande dag för *Lindes* och *Ramsbergs* bergslager vid urtima riksdagen i Örebro, der han insattes i Konstitutionsutskottet, och vid riksdagens slut (1812 $^{18}/_8$) af Bondeståndets talman och sekreterare erhöll det skriftliga vitsordet, »att han med utmärkt redlighet och nit iakttagit sina hufvudmäns angelägenheter, vid öfverläggningarne visat städad urskillning, stadgad erfarenhet och tillbörlig foglighet»; var en af länets markegångsdeputerade 1814 och förmodligen äfven vid flera tillfällen, samt blef 1815 $^{31}/_1$ ånyo vald till riksdagsman för Nora och Hjulsjö bergslager, men vägrade då att mottaga förtroendet.

»Domar'n i Ringshytta», som han vanligen kallades, erhöll derjemte en mängd andra, mer och mindre vigtiga förtroendeuppdrag så väl för bergslagens som kommunens räkning. Under en lång följd af år var han sålunda medlem af församlingens kyrkoråd, som den tiden utgjorde kommunens enda förvaltningsmyndighet. Vid extra roteringens införande i bergslagerna var han ganska verksam för att denna nya börda måtte blifva så dräglig som möjligt. Han var nästan oafbrutet Nora sockens ombud i denna vigtiga fråga och nödgades tillika med några andra sockenombud år 1811 göra en resa till Stockholm för att hos K. M:t utverka befrielse från skyldigheten att uppsätta manskap för de nya rotarne. Denna frihet blef slutligen beviljad, ehuru på ganska hårda vilkor. Likaså var Lars Israelsson sockenombud vid många andra tillfällen, då bergslagens eller kommunens angelägenheter behandlades. I egenskap af sexman förestod han Asbobergs grufförvaltning i nära 40 år. Han hedrades ock med guldmedaljen: »en svensk bergsmans hedersmärke för snille och flit». På samma gång han sålunda utöfvade ett stort inflytande inom orten och synnerligast inom kommunen, skötte han äfven med allvar och kraft sin enskilda ekonomi: verkstälde betydande odlingar å sina egendomar och vårdade omsorgsfullt sina skogar. Hjelpsam mot anhöriga egde han ock ett välförtjent anseende som god och välvillig husbonde mot alla sina underlydande. I olikhet med den hos nutidens bergsmän rådande seden, att »rusta» med lånta medel, köpte han sällan en egendom förr än han egde ett tillräckligt öfverskott i penningar eller tackjern att använda dertill. Han var en afsvuren fiende till skuldsättning och en revers, som han utgaf vid tiden

för sitt första giftermål, blef efter inlösningen sedermera troget förvarad såsom ett varnande exempel. Vid sin död 1827 5/9 var han skuldfri egare af 1 hemman i Ringshyttan, 2 i Holmshyttan, 3/8 hemman i Bäsjöbodar, hälften i Hagby och Gyttorps qvarnar, utom ganska ansenliga hytte- och grufvedelar, fordringar m. m.

Gift 1) 1787 19/4 med *Karin Israelsdotter*, f. 1734, † 1811 23/7, i hennes 2:dra gifte, dotter till sexm. Israel Larsson i Bleksberg och 1:sta gången gift med här ofvan (sid. 233) omtalade nämdeman Nils Erlandsson i Ringshyttan; — 2) 1812 6/9 med sin hushållerska *Karin Johansdotter*, f. 1788 17/5, dotter till bergsm. Johannes Olsson och Karin Karlsdotter i Skofttorp. Sedan Karin blifvit enka ingick hon 1828 7/12 sitt 2:dra äktenskap med bergsm. Israel Larsson i Bäsjöbodar, der hon afled 1855 7/3.[1] — I sitt senare äktenskap egde Lars Israelsson 9 barn, af hvilka 2 söner och 3 döttrar öfverlefde honom. Det har blifvit en af hans sonsöner förunnadt att framlägga dessa anteckningar så väl om farfadern som öfriga företrädare i riksdagsmannakallet[2].

Efter denna lefnadsteckning, som till hufvudsakligaste delen är hemtad ur manuskripten till en påtänkt men icke fullföljd »Noraskogs slägtbok», torde en mera detaljerad redogörelse för 1812 års ganska märkliga riksdag, särskildt hvad Bondeståndets förhandlingar vidkomma, vara jemförelsevis ganska berättigad. Denna redogörelse är icke alldeles ny; den har nämligen i 18 år legat färdig.

»År 1812 den 17 April, fredag, sammanträdde det hedervärda Bondeständet in pleno klockan 3/4 till 12», lyder den första anteckningen i ståndets protokoll. De båda första dagarne upptogos efter vanligheten af uppvaktningar och helsningar, hvarvid inträffade att dåvarande kronprinsen, sedermera kon. Karl XIV Johan, för första och enda gången talade till något riksstånd på svenska språket. Detta tal finnes, efter hans egenhändiga koncept, tryckt som facsimile bland »handlingar ur v. Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby», utgifna 1859, och det heter derom: »Den 17 April[3] ofvannämde år (1812) uppvaktade alla fyra stånden genom stor deputation[4] konungen, drottningen, kronprinsen och hertigen af Södermanland. Kronprinsen besvarade Bondeståndets talemans tal på svenska. Detta var den enda gång Karl Johan talade till ett riksstånd på svenskt språk. Böndernas förvåning och förtjusning lära varit utomordentliga, enligt intyg af en vid tillfället närvarande, ännu lefvande person.» Det i sitt slag märkvärdiga talet, med bokstaflig noggranhet återgifvet efter konceptet, är af denna lydelse:

Redelige Dannemen.

»Med reurelsé sér Jag éider, feur andra Gongen, samlade omkring er Konnungs throun — — han har med tillfeursigt kallat éider, — — att rodslo euver statens behouf och nüdvendigheten att feurvara ot den Scandinaviska half-un den fribet den aiger sedan so monga sékler. — — detta riké, dêt

[1] Hennes fader, Johannes Olsson var sonsons son till Olof Hansson i Fåshyttan af Sundiiska slägten, omtalad sid. 117.

[2] Ang. Lars Israelssons slägt se för öfrigt »*Svenska ättartal*», 1889 års årgång, sidd. 80, 285.

[3] Enligt ståndsprotokollen skedde uppvaktningen *18* April.

[4] Bondeståndets deputation räknade, utom talmannen, 24 medlemmar.

ailsta i Europa, befriadés fron hvarjé outleəst oûk af éra fairfaiders moud. —
— I skolen vandra i deras spor, och ej tillota nogot vold mout er religion, eller era rettibeter.

Konnungen har beslutat, att Bibeholla eider i fullt otnioutande af era feurdéilar; och han skall Göra om intêt alla bemudanden att bringa ér under ouket, om I vid honum hvilen med feurtrouende.

Vendom ey méra vor tanka po den tid, som varit naira att feurstura Sverige. — —

Nioutom det nairvarande lougnet och bedjom goud att feurlena hvar och en noug dugd och moud att vail tchena sin konung och sitt faidernesland.»

Måhända skall ett meddelande jemväl af det talmannens tal, som föregick detta kronprinsens svar, icke vara alldeles utan intresse, genomsyradt som det är af underdånigt smicker:

»Högborne Furste, allernådigste Kron-Prins!

Aldrig hafva vördnadens och trohetens offer blifvit framburna med mera sanning, än i det ögonblick Svenska Bonde-Ståndets vid Riksdagen befullmägtigade Ombud, få den nåden att i största underdånighet helsa Eders Kongl. Höghet, såsom både Konungens och Folkets älskling.

Den tid Eders Kongl. Höghet fört Spiran med vishet och kraft, har gjort ett djupt intryck på Landets Allmoge; har öfvertygat den, att Eders Kongl. Höghet vida öfverträffat allt hvad ryglet förkunnat, och det mäst förtjusande hopp någonsin lofvat, icke allenast i stora egenskaper, utan ock i ömhet och huld omvårdnad för dess nya Fädernesland; och då lättrogna medbröders brottsliga förvillelse nödgat Eders Kongl. Höghet att uppfylla Samhällslagens kraf, har Eders Kongl. Höghet med rättvisans utöfning, förenat ädelmodets och mildhetens grundsatser, och derigenom fästat nya Lagrar vid de många segertecken, som Eders Kongl. Höghet förvärfvat på ärans fält.

Allernådigste Herre!

Utsedd af Försynen att vara Sveriges Skyddsängel, skall Eders Kongl. Höghet säkert stödja dess Thron, freda dess sjelfständighet, och Svenska Allmogen vågar allerunderdånigst försäkra, att den skall hafva lif och blod osparde för dessa stora föremål. Skall med villighet och mandom ställa sig under den Hjeltes fanor, som uppoffrat dess lugn för att göra vår lycka.

Bonde-Ståndet kan icke nog enträget utbedja sig Eders Kongl. Höghets nåd och höga omtanka; hela dess förtröstan för framtiden hvilar derpå, och det anhåller derom underdånigst.»

Samma dag (18 April) förrättades, utom andra, äfven val till det utskott, som skulle »samla och granska ståndets allmänna och enskilta besvärsoch ansökningsärenden, på sätt förut varit vanligt», bestående detta utskott af 24 ledamöter eller en från hvart län, och invaldes deri Lars Israelsson från Örebro län.

I ståndets plenum 23 April bröts och lästes det till ståndet under försegling ingifna protokoll öfver elektorernas 21 i samma månad förrättade val af ledamöter till de i grundlagen stadgade utskotten, hvaraf inhemtades, att bland de 6 ledamöter, som invalts i *Konstitutionsutskottet*, Lars Israelsson äfven blifvit hedrad med detta förtroende. Härefter beslöts, på framställning af Erik Öman från Upland, understödd af den sedermera namnkunnige representanten Anders Danielsson från Elfsborgs län, att utse

en deputation, som skulle inbjuda de öfriga stånden att, tillsammans med Bondeståndet, inför konungen och kronprinsen betyga sin underdåniga tacksamhet för konungens under föregående år vidtagna åtgärd, att under sin sjukdom till kronprinsen öfverlemna vården af fäderneslandets angelägenheter, och kronprinsen särskildt för dess kraftfulla styrelse under nämda tid och dervid ådagalagda omsorg för fosterlandets välgång, hvarjemte tillika skulle uttryckas den önskan, »att så ofta Kongl. Maj:ts helsa icke tilläte uppfyllandet af dess dyra konungsliga kall, Hans Kongl. Höghet då måtte inträda i utöfningen af konungamakten, med all den rätt grundlagarne densamma tillade, och i Kongl. Maj:ts namn föra rikets styrelse», samt att denna ståndets önskan jemväl måtte införas och bekräftas i riksdagsbeslutet.

Omedelbart efter det denna deputation blifvit utsedd och under anförande af Joh. Longberg från Gestrikland afgått att meddela de öfriga stånden ifrågavarande inbjudning, inlemnades af Lars Israelsson ett så lydande memorial:

»Ingen välsinnad medlem inom vårt samhälle lärer vara utan bekymmer för den dagligen tilltagande brist på spanmål, och den hungersnöd för instundande sommar, som deraf tyckes vara mera än sannolik. I synnerhet är denna utsigt bedröflig för bergslagerne, som redan måste på Örebro torg för en tunna råg betala 16 1/2 riksdaler riksgäldssedlar, och dessutom bekosta en långväga och dyr transport, och hvem kan utan förskräckelse föreställa sig de olyckor, som af en total spanmålsbrist kunna inträffa? Hvem inser icke att en oinskränkt bränvinstillverkning dertill är enda orsaken, och hvem skulle icke hjertligen önska, att den ofördröjligen måtte hämmas? Det kan väl invändas häremot, att den äfven inträffade foderbrist, gör understöd af drank till kreaturens framfödande nödvändigt. Men erfarenheten besannar, att sådan brist på mångfaldiga andra sätt kan underlättas, och årstiden lofvar äfven deruti snar hjelp. I allt fall måtte väl ingen jemförelse emellan hushålls beqvämligheter och räddning af menniskolif någonsin ega rum.

Alla de hamnar, hvarifrån spanmål skulle erhållas, äro tillstängde af krigets utbredda låga; alla tillgångar inom oss sjelfve aftaga dagligen; den fattige går omkring för att köpa dess bröd, men finner öfver allt endast anledning till tårar. Bittida eller sent skall denna rättmätiga sorg föda förtviflan, skall hota vårt lif och vår egendom, och ve den, som icke i rättan tid velat förekomma dessa utbrott.

Värde medbröder! Jag hemställer till edert behjertande, att vi förena oss uti anhållan till de öfrige riksstånden, att utan minsta dröjsmål, genom talemännen, hos Kongl. Maj:t i underdånighet begära, att bränvinsbränningen måtte blifva instäld, och det kraftigaste förbud deremot utfärdadt ifrån den 1 nästkommande Maj, intill dess Kongl. Maj:t och Rikets ständer kunna en annan författning derom vidtaga. Örebro den 22 April 1812.

Lars Israelsson

från Ringshyttan, riksdagsman för Nora, Hjulsjö, Lindes och Ramsbergs bergslager.»

»Härmed förenade sig *Erik Bruse* från Karlstads län, samt alla fullmäktige från bergslagerne, Westernorrland och Gefleborgs län och Dalarne», tillägger protokollet.

Under den öfverläggning, som med anledning häraf genast uppstod, uttalade sig de flesta till förmån för förslaget, endast med den inskränkning i fråga om tiden för förbudets inträdande, att densamma skulle räknas från medlet af Maj månad, enär frågans behandling icke kunde medhinnas så snart som motionären föreslagit. Ståndet beslöt emellertid enhälligt, att memorialet, jemte hvad derom nu förekommit, skulle öfverlemnas till Allmänna besvärs- och ekonomiutskottet, med anmodan, att, i anseende till ämnets vigt, skyndsamt inkomma till ståndet med utlåtande deröfver, öfver hvilket beslut de öfrige stånden genom protokollsutdrag »vördsamt och vänligen» skulle underrättas.

Lika beskaffade motioner väcktes emellertid äfven i de andra stånden, och att behofvet af en inskränkning i bränvinsbränningen ansågs vara i högsta grad påkallad framgår deraf, att redan 1 Maj justerades i samtliga stånden en skrifvelse derom till K. M:t och 3 Maj utfärdades den k. förordning, hvarigenom all bränvinsbränning förbjöds från och med 18 i samma månad intill dess annorlunda blefve förordnadt. Genom särskilda förordningar 2 September och 11 November samma år förnyades samma förbud och först 29 Sept. 1813 upphäfdes förbudet, dock till en början endast för tiden från 1 November till 15 December nyssberörda år.

I fråga om införande af *allmän beväringsskyldighet*, som denna riksdag på K. M:ts förslag beslöts, framgår af protokollen, att i plenum 4 Maj, då den kongl. propositionen i ämnet efter föregången bordläggning blef behandlad, uppstod en ganska liflig öfverläggning huruvida adelns inbjudning att remittera propositionen till behandling af ett särskildt utskott, sammansatt af tre ledamöter från hvardera ståndet, skulle antagas eller frågan öfverlemnas till något af de ständiga utskotten. Lars Israelsson synes hafva biträdt det af ståndet sedermera fattade beslutet att tillsätta ett särskildt utskott. Tillika med ett par andra ståndsbröder förbehöll han sig endast att, sedan det särskilda utskottets betänkande inkommit, få göra de anmärkningar dervid, hvartill han kunde finna sig befogad. Redan 12 Maj inkom och bordlades utskottets afgifna, i hufvudsak tillstyrkande betänkande öfver den k. propositionen, och 15 i samma månad behandlades frågan i ståndet, hvarvid en mängd skriftligen affattade anföranden, enligt den tidens parlamentariska sed, inlemnades och hvar för sig upplästes, innehållande samtliga dessa anföranden åtskilliga anmärkningar emot särskilda detaljer i det k. förslaget. Ingen ville likväl bestrida nödvändigheten af beväringspligtens införande, för att derigenom i nödens stund kunna erhålla behöflig förstärkning af den egentliga krigsstyrkan. Efter uppläsandet af samtliga de inlemnade memorialen, om hvilkas innehåll dessutom många skriftligen förenat sig, uttalades jemväl muntligen af flera ledamöter ett instämmande uti något eller några af dessa anföranden. Lars Israelsson förenade sig sålunda i de särskilda yttranden, som afgåfvos dels af Anders Nilsson och dels af Erik Bruse, båda från Karlstads län. Anders Nilssons memorial innehöll 2:ne anmärkningar, den ena afseende den för beväringsyngling föreslagna rättigheten att genom legning af annan person frigöra sig från sin personliga beväringspligt, hvilken rättighet han ansåg blifva i så måtto skadlig, som endast bemedlade ynglingar kunde utan egentlig olägenhet begagna sig deraf, hvarför han ville föreslå, att så väl under-

hållet för den beväringsskyldige under öfningsmötet som legan, hvilken ej borde erläggas förrän han blefve utkommenderad, måtte utgöras i förhållande till bevillningen, hvarigenom alla skattskyldige finge vidkännas en billig andel för härmed förenade kostnader. Den andra anmärkningen uttryckte en önskan, att den föreslagna beväringsåldern icke måtte utgöra hinder för rust- och rotehållare att inom hvilken åldersklass som helst inom 40 år antaga »tjenstbare och skicklige ämnen till soldater, husarer och båtsmän». I detta memorial hade för öfrigt icke mindre än 19 ledamöter skriftligen förenat sig.

Det memorial, som af »riksdagsmannen för Fernebo härad och Nyeds bergslag» *Erik Bruse* aflemnades och hvilket anförande var försedt med skriftligt instämmande af en ledamot från Blekinge, torde vara förtjent att i sin helhet återgifvas, mera för de sunda åsigter, som deri uttalas, än för det pompösa och svulstiga språk hvarmed de framställas:

»Riksens högloflige ständers särskilda utskott har till hedervärda Bondeståndet aflemnat ett memorial, som innehåller utskottets om förändring i utskrifningssättet af faststälda förstärkningsmanskapet fattade resultat.

Efter noggrann genomläsning deraf, kan å egne och mina kommittenters vägnar, jag ej annat än med djup vördnad för utskottets, vid bearbetandet af detta hela svenska nationens intresse rörande vigtiga ämne, ådagalagda upplysning, insigter och nit, vitsorda alla de grunder på hvilka samma resultat fotadt är.

Ingen redligt sinnad svensk undersåte, som andas den rena och sanna patriotiska känslan lärer finnas, som icke med första vink dertill, anser den pligt hedrande att deltaga uti fäderneslandets försvar, och högtidligt den uppfyller; hvadan också jag, lika med högloflige utskottet pröfvar hvar och en, inom den för förstärkningsmanskapet bestämda åldern, emellan 20 och 25 år varande svensk medborgare, af hvad börd eller stånd som helst, skyldig att antingen sjelf deltaga uti detta manskaps utgörande, eller ock genom legning fylla sitt rum. Likväl torde till de utskrifne ynglingarnes uppmuntran under deras exercistid, någon gärd i penningar, lämpad efter deras ålder vara af nöden, hvilken gärd, som jemte legan, den der ej förr än de utkommenderas i fält, till dem erläggas bör, tillika med denne sednare, i grund af skeende bevillningen, antingen läns-, härads-, eller socknevis utgå, ofelbart skall hafva en icke ringa inflytelse så väl på den nu förestående, som en framtida uppsättning af det tillväxande manskapets lust för krigstjensten, när det, trotsande krigets faror, ser sig af sine i lugnet qvarblifne medbröder både ihågkommit och understödt.

Om något undantag ifrån utskrifningen månde ega rum, finnes enligt min tanke få omständigheter, som skulle kunna dertill föranleda, nämligen:

1:o) Den yngling, hvilken såsom enda sonen, är sina gamla och orklösa föräldrars enda stöd, genom hvars borttagande desse komma att försmäkta i uselhet.

2:o) Den, på hvars dragande försorg, minderårige syskons framtida välfärd, helt och hållet ensamt beror; och

3:o) De, som förr än Kongl. Maj:ts i förevarande ämne utfärdade proposition kungjordes, gift sig och blifvit bosatte, samt till staten utgöra skatt och tunga.

Å dessa omständigheter bönfalles om nådigt afseende, då deremot de önskningar, att studerande ungdomen bör i vissa fall, ifrån deltagande i utskrifningen befrias, alldeles icke medföra något skäl, emedan den eller de af dem,

som utmärka snille och goda egenskaper, som gemenligen åtfölja den oförskräckte krigaren på dess bana, ofelbart hafva, derest de vilja med sina medbröder sjelfve dela hedern uti bidragandet till fäderneslandets försvar och nationens sjelfständighet, att af den skarpsynte och rättvise furste, som täckes leda det hela, och hvars blick genomtränger den minsta del deraf, uppbära motsvarande lagrar och belöningar.

Jag har nu i detta ämne anfört hvad jag tänker, och är dessutom öfvertygad, att mine hemmavarande kommittenter, fastän på deras lott den tunga handtering fallit, att från bergens nästan ogenomträngliga djup uttvinga de naturens råa alster, hvarigenom så väl nationens effektiva försvar tillskapas, som en af dess betydligaste handelsgrenar, hvilka hela sekler retat utlänningens afund och begär, uppkommit och bibehålles; och fastän jemväl deras fasta egendom inroterad är, likväl i dessa mina tänkesätt fullkomligen instämma — hvilken af oss skulle väl icke, utan afseende härpå, vilja påräkna samma hedrande hågkomster af efterverlden, som fordom våra emellan skogar och berg boende och byggande förfäder, hvilka under en *Engelbrecht*, en *Sture*, med så fullt mått af patriotisk anda, läto egen och medbröders sårade sjelfständighet ligga sig om hjertat, att för dess värjande ingen uppoffring af dem ansågs för stor. Örebro den 15 Maj 1812.»

Efter en liflig öfverläggning rörande de särskilda anmärkningsanledningar, som mot utskottets förslag blifvit framstälda, och sedan ståndets sekreterare, lagmannen G. Brinkman, i ett vidlyftigare anförande sökt lugna de under diskussionen allmänt yppade farhågorna angående den inskränkning af rust- och rotehållares rekryteringsfrihet inom de bevärings-pligtige åldersklasserne, som utskottets förslag ansågs innefatta, framstälde talmannen slutligen, på förnyade yrkanden af åtskilliga bland ståndets mera framstående ledamöter, ett skriftligen affattadt och justeradt förslag till proposition, hvars innehåll, tillika med det deröfver fattade beslutet, här torde böra meddelas till erinran om den vigtiga och för fosterlandets framtida oberoende löftesrika stund, då svenska allmogens representanter återupplifvade den urgamla värnepligten. Propositionen var af följande lydelse:

»Bifaller Hedervärda Bondeståndet Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition, angående en ny inrättning af Förstärknings- eller Beväringsmanskapet, på sätt det till handläggning deraf förordnade Särskildta Utskott, uti dess deröfver den 11 i denna månad afgifne Betänkande, föreslagit; men att med förkastande af Utskottets förslag till Riksens Ständers underdåniga önskningar, Bondeståndet i fullkomlig förtröstan på Kongl. Maj:ts vishet och hullda omvårdnad för Rikets Allmoge, för Jordbrukets och Bergverkens bestånd och trefnad, till Kongl. Maj:ts Eget Nådiga bepröfvande i underdånighet öfverlemnar, att vidtaga de Reglementariska Författningar, som Kongl. Maj:t med Nådigt afseende deruppå till ändamålets befrämjande aktar nödige, efter de af Kongl. Maj:t i Nåder föreslagne grunder, och de omständigheter, som i särskildta fall kunna förekomma eller hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmälas?»

I protokollet förekommer härefter vidare:

»Denna proposition blef med högljudt och upprepadt enhälligt ja besvarad och bifallen; hvarefter talmannen, med uttryck af de ömmaste känslor, betygade ståndet sin uppriktiga aktning och erkänsla, för den enighet och förtroende, som skall utmärka denna dag i tidens häfder, likasom den, då Hans Kongl. Höghet Kronprinsen valdes till arftagare af Sveriges urgamla thron. Vid bägge

dessa tillfällen har Bondeståndet förvärfvat och bekräftat dess anspråk på Hans Kongl. Höghets nådiga omvårdnad, och säkert skall dess ädla själ icke svika svenska folkets hopp; säkert skall han upplyfta Sverige ur den vanmakt, hvaruti det under framfarna tider nedsjunkit. Säkert skall han föra Manhems söner till fäderneslandets försvar, med en framgång, som gifver hvarje af landets inbyggare den sälla njutning, att i dess enfaldiga hydda vara fredad från utländskt våld eller inhemskt förtryck, och då dess ögon slutas med växande hopp på en sällare framtid, få läggas till sina fäder med samma förtröstan som de, att dess stoft icke skall trampas af eröfrare eller slafvar. Frid och välsignelse skola hvila öfver deras minnen, som satt fäderneslandets sjelfständighet framför alla enskilda fördelar. Lyckan och äran skola blifva deras lott, som, upplifvade af så ädla tänkesätt, känna deras förbindelse att dö för fäderneslandet och veta att uppfylla den.

Detta med utmärkt värma och patriotisk anda utförda tal, gjorde ett synbart intryck på hela ståndet, och mottogs med glädjetårar och en utmärkt erkänsla.

Om detta beslut ansågs lämpligast, att genom en deputation, under anförande af Anders Nilsson från Jemtland, underrätta de öfrige stånden, och talmannen begaf sig till Hans Maj:t Konungen och Hans Kongl. Höghet Kronprinsen, för att betyga den underdåniga vördnad och förtröstan som detta beslut åstadkommit; likasom deputationen afgick, försedd med protokollsutdrag öfver talmannens proposition och det dertill lemnade bifall. Och den kom efter en kort stund tillbaka, under återförande af de öfrige ståndens utmärkta loford och vänskapsbetygelser.»

Såsom bevis på den hängifvenhet och kärlek för konungahuset, som utmärkte den tidens bondestånd, torde vara lämpligt att ur protokollet jemväl återgifva talmannens redogörelse för sin uppvaktning hos konungen och kronprinsen, så lydande:

»Nu återkom talmannen ifrån dess underdåniga uppvaktningar hos H. M:t Konungen och H. K. H. Kronprinsen, intog dess rum och gaf tillkänna, att Hans K. M:t med utmärkt nöje och synnerligt välbehag upptagit Bondeståndets beredvillighet i beväringsfrågan: att K. M:t visste värdera Bondeståndets så eniga som hedrande tänkesätt och alltid skulle hafva ståndet i sin nåd och hulda omvårdnad inneslutet. H. K. H. hade förklarat, att så oroande de dagarne förut inlupna underrättelser om mindre öfverensstämmelse i denna vigtiga angelägenhet, varit för H. K. H., dess nya fäderneslaud oinskränkt tillhöriga hjerta, så mycket hade Bondeståndets nu ådagalagda sanna fosterlandskänsla, upplifvat H. K. H:s hopp att föra riket till ära och lycka. H. K. H. vore nu öfvertygad, att svenska allmogen fullkomligen liknade deras förfäder i mandom och tapperhet, i trohet och kärlek för konung och fädernesland. Derigenom egde Bondeståndet ett otvifvelaktigt anspråk på H. K. H:s aktning och tillgifvenhet, och då H. K. H. tryckte talmannen till dess bröst, skedde det med samma värma för hela ståndet, med den allvarliga föresats, att låta dess angelägenhet städse vara sig högt om hjertat, och med den oskrymtade önskan, att ibland ståndets barn finna värdige föremål för dess uppmärksamhet och åtanka; likasom det för H. K. H. skulle vara en verklig glädje, om ibland ståndets nuvarande ledamöter en eller flere kunde se deras söner, följande H. K. H:s fanor och underviste i erfarenhetens skola, förvärfva de lagrar och det anseende som utmärka härföraren och utgöra den sanna förtjenstens rätta belöning.»

Härefter tillägger protokollet:

»Dessa nådebetygelser emottogos med den lifligaste glädje, med den mest

synbara tillfredsställelse, och besvarades under utrop: Lefve konungen! Lefve kronprinsen! Välsignelse öfver dem och fäderneslandet!»

Vid en jemförelse mellan innehållet af föregående protokollsutdrag för 15 Maj 1812 och skildringen öfver de uppträden, som egde rum i Bondeståndet i November 1809, då en likartad fråga behandlades, kan man icke undgå att märka den totala omkastning i tänkesätt, som under tiden försiggått hos ståndets medlemmar. *Då* lydde svaret: vi åtaga oss ingen nationalarmering; *nu* åter åtog sig samma stånd utan svårighet en nationalbeväring, som i grund och botten var precis detsamma, eller hvad man nu för tiden kallar *allmän värnepligt*. Att i en redogörelse som denna utforska anledningarna till den skedda omhvälfningen i sinnena, torde vara mindre nödigt; men den anmärkningen må icke undanhållas, att framgången i stora och vigtiga politiska frågor beror ytterst derpå, att vederbörande för sina framställningar förstå att iakttaga den gyllene regeln: *att på rätt sätt begagna den rätta tidpunkten.*

De af konung och riksdag denna gång antagna hufvudgrunderna innefattade: allmän beväringsskyldighet för hvarje svensk man mellan 20 och 25 år, med undantag af embetsmän och sjuklingar; rättighet för beväringsman att lega karl i sitt ställe, samt för riksstyrelsen att när, hvarest och på hvad sätt den lämpligast syntes till krigsöfningar och under krig använda de beväringsskyldige, hvaremot dessa af kronan skulle förses med beklädnad, beväpning och nödiga utredningspersedlar.

I plenum 28 Maj inlemnades ett så lydande memorial angående *prestlönekonventioner:*

»Af en värd ledamot är förut yrkadt, att det högvördige Preståndets, genom K. M:ts nådiga kungörelse den 6 April 1810 bekräftade begifvande om vissa öfverenskommelser, angående dess löningsvilkor af församlingarne måtte vinna verkställighet, och af det högvördige ståndets ömhet och välvilja för dess åhörare, är säkerligen ett godt slut derpå att förvänta; men i anledning af mine hemmavarande medbröders enträgna begäran, kan jag icke undgå att anmäla deras lika beskaffade angelägenhet, och anhålla, att den hos det hedervärda ståndet och samtelige Riksens högloflige ständer måtte vinna tillbörlig uppmärksamhet och handläggning. Örebro den 26 Maj 1812.

Lars Israelsson,
riksdagsman för Nora, Hjulsjö, Lindes och
Ramsbergs bergslager».

Detta memorial skulle hvila på bordet till dess Allm. besvärs- och ekonomiutskottets yttrande inkommit rörande det af Anders Nilsson från Jemtland i samma ämne förut ingifna och dit remitterade memorial, hvilket senare åsyftade en anhållan hos K. M:t om dess medverkan för åstadkommande af lönekonventioner mellan församlingarne och dess presterskap; men dessa memorial föranledde icke någon åtgärd till följe deraf, att denna fråga blef inblandad i den från föregående riksdagar oafgjorda tvistefrågan mellan Bondeståndet och de öfriga tre stånden angående deras enskilda förmåner och företrädesrättigheter, en tvistefråga, hvars fullständiga lösning aldrig blifvit uppnådd. Till belysning af hvad ståndet i berörda fråga för sin del önskade, må anföras de beslut som fattades 13

Juni, hvari det bland annat heter: »att de konventioner om det högv. Presteståndets löningssätt, som blifvit utlofvade, äfven måtte blifva ofelbart och skyndsamt verkstälde på alla de ställen, som församlingarne det åstunda, och sig derom anmäla; att grunderna och sättet dertill, så vidt möjligt är, nu äfven måtte stadgas och i allt fall handhafvas af oväldige män, så att då antingen församlingarne eller kyrkoherden äro obillige, några å ömse sidor utvalde personer, under ordförande af K. M:ts befallningshafvande eller den han i sitt ställe förordnar, måtte kunna afgöra hvad rätt och billigt är; och att den förhatliga benämningen *likstol* måtte utur Presteståndets rättigheter alldeles försvinna eller åtminstone till en afpassad afgift i penningar nedsättas.»

Vid ytterligare föredragning i plenum 13 Juni af Ekonomiutskottets betänkande angående vilkoren för *bränvins tillverkning*, och i anledning af dervid uppkommen öfverläggning, förklarade Lars Israelsson »sig vara af samma tanka med vice talmannen Jon Jonsson» från Blekinge, som nyss förut haft ordet och yttrat sig sålunda:

»I afseende på tiden för bränvinstillverkningen, tror jag att 8 månader äro dertill tillräcklige, helst kreaturen under sommarmånaderne födas ute genom bete på marken, och medelst hvarje hemmansegares rättighet att begagna den kannerymd, som är nästa maximum öfver hvad som på hemmanet belöper, i tillverkningen kan vinnas mer än genom bränvinsbränning under hela året.

Värdering å jorden, såsom grund för storleken å pannerymden, anser jag olämplig och i verkställigheten förenad med mångahanda svårigheter. Å ett hemman med dålig jord, som derför sättes i minsta klassen, måste odlas jordfrukter, och dessa användas till bränvinsbränning. Ett sådant hemman behöfver således lika så stor pannerymd, som det med bättre jord.

Äfven finner jag den för städernas bränningsrättighet föreslagna grund mindre väl vald. De hafva derigenom verkligen en fördubblad tillverkningsrätt, emot hvad dem rätteligen borde tillkomma. På landet, synnerligast i skärgårdarne af min ort, finnas hela hemman som bebos af mer än 100 personer. Om ett sådant hemman, som väl kunde hända, anses höra till sämsta klassen, får dertill, oaktadt dess stora personal, endast nyttjas en 34-kannors panna, hvaremot i städerna, för en lika personal, får begagnas 50 kannors pannerymd; hvaraf synes, att på flere ställen landet endast får nyttja tillverkningsrätt efter personalen och alldeles icke för jorden.»

I anledning af de särskilda ståndens stridiga intressen, kunde denna fråga icke bringas till sin lösning förr än mot slutet af riksdagen. Uti den af samtliga stånden 18 Augusti godkända s. k. Riksens ständers förordning om bränvinsbränningen, förklarades husbehofsbränning tillåten under 8 månader af året, på landet för alla som egde hemman, för en efter hemmanets värde lämpad pannerymd från 20 till högst 90 kannor, och i stad det antal pannor af minst 50 och högst 90 kannors rymd, som efter en viss folkmängd var särskildt föreskrifvet. För denna bränvinsbränningsrättighet skulle erläggas bevillning, som för statsverkets behof var beräknad till den jemförelsevis höga summan af 700,000 rdr bko, och hvilken bevillning skulle erläggas dels för kannerymden med olika belopp efter pannornas storlek, från 2 sk. till 1 rdr pr kanna, dels efter hem-

mansvärdet med 24 sk. för hvarje 1,000 rdr deraf, dels ock **såsom konsumtionsafgift** med 12 sk. af hvarje mantalsskrifven mansperson, för hvilken senare afgift det likväl stod hvar och en fritt att befria sig, genom att afsäga sig nyttjande af bränvin.

I plenum 20 Juni inlemnades af Erik Bruse från Filipstads bergslag ett memorial om *tackjernstiondens upphörande*, så lydande:

»Ingen lärer kunna neka, att ju bergslaget, hvars belägenhet i det förflutna tidehvarfvet varit och i detta är den mest bedröfliga, det oaktadt, likväl med rikets öfriga allmoge täflat, att, med beredvillighet, dela statens bördor, hvilket bergslagets deputerade vid sist förflutna riksmöten visat vara genom uppoffringar af uråldriga friheter, såsom besittning af bergsmannajord m. m., med allt patriotiskt nit fullgjordt.

Denna beredvillighet i förening med bergslagets svaga författning, som dess deputerade jemte idkare af hvad slags jerntillverkning som helst, lifligt känna, såsom ock betraktandet af de förluster, rikets drätselverk kommer att lida, om denna vigtiga del af näringarne skulle upphöra, föranlät bergslagets deputerade, att vid 1809 års riksdag, uti till Riksens ständer ingifvet memorial, fullkomligen uppdaga detta förhållande; men då något afseende derpå icke lemnades, må det väl icke vara bergslagets deputerade obetaget, att nu, eldade af enahanda patriotiska nit som förut, yrka, att dess näring ej måtte utöfver all proportion betungas.

I frågorna om *rotering* och *konskription* var bergslaget ibland de första, som till deltagande uti fullgörande af dessa begge skyldigheter jakade, fastän derigenom ett onus mera, jemförelsevis mot öfrige skattallmogen, drabbade bergslaget, helst det emot erläggande af den betydliga tiondejernsafgiften, såsom fullkomligen svarande emot det ifrån roteringsskyldigheten oskiljaktiga onus, tyckes med allt skäl hafva ifrån denna skyldighet varit befriadt.

Längre tid tillbaka har kronan visligen öfverlemnadt till en hvar den förut regala rättighet, att söka och begagna fynd under jorden. Att likväl bergslaget, en ringa del deraf undantagen, är genom brist på denna, till jernets tillverkning oumgängliga rudemateria, i afseende på priser och vilkor, årligen ganska hårdt taxeradt, bevisas deraf, att en ifrån gruftorget hämtad malmhop, som gifver 50 skeppund tackjern, skall med 26 à 27 skeppund betalas, och då malmens framkörning 4, 5 à 6 mils väg, dess rostning, bokning, hyttefolkets aflöning, afgång på kol, hvars tillverkning blifver, skogens värde oberäknad, mycket kostsam, korgfatning, dyra verkstäders underhåll m. m. härtill lägges, lärer hvar och en lätteligen inse den ringa båtnad, som tackjernstillverkningen åtföljer, och att svett och möda är den arbetande bergskarlens enda behållning.

Utom allt detta finnas ännu bindande författningar och förlagsförordningar, som då de inrättades, visserligen medförde nytta, men såsom andra ekonomiska stadgar, tarfva, efter tid och lokal, sina täta förändringar, som oaktadt bergslagets deputerade äfven i denna del vid 1809 års riksdag genom memorial gjorde påminnelser, ändå icke skett, hvilka författningar pålägga denna näring för stort tvång för att slutligen kunna bestå, hvadan den af sig sjelf måste upphöra; och jordbruket såsom näringsgren vidtagas, hvilket särdeles i bergslagsorterna, då det skall skötas, med utmattade armar och utmärglade dragare alldeles ligger nere, samt brist på säd till födan och brist på jern till försvar,

sätta landet i saknad af medel till dess så ifrigt önskade sjelfständighet. Och enär i öfrigt det betraktas, att en tunna råg ej löses med mindre än 5 à 6 skeppund tackjern, som på detta århundradetalet händt, och uppenbart är, att den ena näringen ej räcker den andra en hjelpsam hand, samt då af konung och ständer i ty fall vidtagna nådiga och visa författningar, synas helt och hållet hafva förfelat deras ändamål; finna bergslagets deputerade för deras kommittenter, som af deras efter föregående kalkyl högst obetydliga öfverskott måste tillbyta sig ett mer än knappt lifsuppehälle, ingen utväg öfrig till tillgång på medel att utgöra kronoutskylderna.

Bergslagets deputerade, som älska sanningen, hafva ej kunnat undgå lemna denna alldeles intet öfverdrifna beskrifning på bergslagets belägenhet. Den fordrar en ömmande behjertenhet, och deputerade våga hoppas, att bergslaget hädanefter icke blifver beskattadt utöfver den proportion, som i anseende till rikets öfrige skattejordsegare blifvit iakttagen, hvilket onekligen sker, om det ensamt för nyttjandet af sina skogar, då alla andra nyttja deras utan särskild afgift, skall den ganska betydliga tackjernstionden årligen erläggas jemte alla öfriga utskylder och dessutom deltaga i rotering och konskription, och i följd af denna senare sakna sin påräknade, dock alltid knappa arbetsstyrka, vissa tider på året längre eller kortare tid.

Bergslagets deputerade känna mer än väl behofvet och inkomst för drätselverket. Och hvarken vi eller hemmavarande medbröder tveka, att för dessa vigtiga ändamål uppoffra allt; men vi alla hoppas en billig och lika fördelning deraf, och våga föreslå, att den betydliga summa, som genom erläggande af tionde-tackjernsafgiften utgöres, och af tiondelängderna till siffran säkrast utrönes, och hvilken bergslaget hittills ensamt fått vidkännas, hädanefter uträknadt efter ett medium af 10 år, fördelas på hela landet; då bergslaget visst icke undandrager sig ett på deras jord belöpande deltagande deri.

Om allt hvad nu anfördt är tages i noga öfvervägande, torde det göra tillfyllest att verka den nu åsyftade lindring i bergslagets onera. Likväl torde oss tillåtas, att genom ett kort sammandrag visa, att bergslagsrörelsen verkligen förtjenar all möjlig uppmärksamhet, och ej bör benämnas med det mindre lämpliga namnet *binäring*.

Rikets totala tackjernstillverkning har för åren 1803, 4 och 5 eller 3:ne år utgjort för bergslagerne

efter	17,142	dygn,	208,117	skpd	21	lpd,			
dito	5,241	d:o	63,059	d:o	7	d:o	9	℔	vid bergsmanshyttor af ståndspersoner,
dito	11,407	d:o	123,161	d:o	21	d:o	5	℔	af ståndspersoner utom bergslag,
	33,790	dygn	394,338	skpd	23	lpd	14	℔.	

Och då häraf efter dygnen, tiondejernsafgifterna efter hvarje hyttas tiondetaxering uträknas, blir denna afgift, den bergslaget ensamt bestridt, ganska betydlig.

Bergslagets deputerade, som nu fullgjort tvenne åliggande pligter, den ena att aflemna en fullständig relation om dess mer än brydsamma belägenhet, och den andra, att uppgifva sättet hvarpå den förbättras, ja, uppbjelpas kan, anhålla ödmjukast, att detta memorial blir kommuniceradt med de andre respektive medständer, som, eldade af renaste nit för allmänt väl, ädelmodigt böra inse vigten af vår motion, och lika ädelmodigt understödja bergslagets anhållan om förskoning för tiondejernsafgiften, såsom det rätta medlet att lätta bergslagets bördor och om möjligt är upprätthålla en näring, så vigtig för staten,

och hvars fall ofelbart skulle medföra en oersättlig rubbning åt de öfriga. Dock, derest denna vår önskan icke vinnes, föreslå vi åtminstone befrielse ifrån afgiften af samma tionde för det tackjern som kan blåsas, intill dess masugnarne, deri det tillverkas, hinna blifva så uppvärmde, att någon fördel af dem kan dragas, hvartill en månads tid gemenligen åtgår.

Till närmare utredande af åtgående kostnader till ett skeppund tackjerns tillverkning, hafva bergslagets deputerade bilagt ordentligen upprättad kalkyl derpå, som i all ödmjukhet åberopas. Örebro den 20 Juni 1812.

Erik Bruse,
Riksdagsman för Filipstads bergslag.

Med föregående memorial förena sig: *Olof Eriksson* för Grythytte och Hellefors bergslag. *Joh. Olsson Longberg* för Ofvansjö och Torsåkers bergslag. *Peter Eriksson* för Karlskoga och Lekebergs bergslag. *Per Jonsson* från Vesterbergslagen. *Jan Andersson* från Norbergs bergslag.

Den i memorialet åberopade bilagde kalkyl var af detta innehåll.

För tackjernstillverkningen fordras *kol,* hvaraf åtgången kan vara olika, emedan den beror af kolens olika styrka, af malmens olika halt, olika smältighet och flere omskiftliga händelser; och ehuru för hvarje uppsättning blott räknas 12 tunnor ren harkad kol, som då masugnen är i full gång, gifver minst 12 skeppund tackjern (pr dygn), är dock troligt, att malm och kol till halt och godhet öfver hufvud tagne för en allmän beräkning, och med afseende på värmnings- och rostningsbehofven, samt på den tid både sättning och drifning måste återhållas, äfvensom på öfverblifvande bark och stybbehögar, kolåtgången för hvarje skeppund tackjernstillverkning ej kan räknas ringare än 18 tunnor, som à 1 rdr 28 sk. stigen, gör banko	1: 9 —	
Framkördt ur skogen till hyttan, efter medelafstånd räknadt till tvenne hvarf om dagen, då ottarne nyttjas, gör för en körare 12 sk. och en dragare 8 sk. vinterdags pris	— 17. 6.	1: 26. 6.
Malm, en så tung som vådlig åtkomst äfven till medelhaltighet, ansedd à 50 procent, räknas på hvarje skeppund tackjern, en vigt efter gångbart pris		1: 20 —
Forlönen emellan grufvan och hyttan för medelafstånd 2 mil till 8 sk.		— 16 —
Rostning med vedinläggning och inkörsel beräknas på hvarje skeppund		— 5. 4.
Malmbokning den der ej sker genom mekanisk anstalt, hvilket är och förmodligen blir händelsen vid bergsmanshyttor i allmänhet		— 2 —
Limsten med bränning och bokning inbegripet		— 2 —
Aflöning för hyttefolket		— 8 —
Uppassning under blåsningsdygnen		— 2 —
Kronoutskylder eller tionde och bevillning efter senare årens förhållande		— 6. 8.
Byggnader och redskaper att uppsätta och underhålla		— 6 —
Och kostar således hvarje skeppund tackjern, olyckshändelser, omsorg, förlag m. m. oberäknadt rdr		3: 46. 6.

Anders Karlsson från Lerbäcks bergslag samt *Lars Israelsson*[1] från Nora och Lindes bergslager, förenade sig med Bruses anförande, hvilket derefter till Statsutskottet remitterades.»

I sitt häröfver 14 Juli afgifna betänkande anförde utskottet:

»Att enligt författningarne utgöres tiondetackjernet af masugnar och hyttor med vissa lispund tackjern för hvarje blåsningsdygn, och får antingen erläggas in natura eller ock lösas med penningar efter den taxa kongl. Kammarkollegium, kongl. Statskontoret och kongl. Bergskollegium årligen fastställa, och som är olika för olika bergslager. Denna afgift är icke någon bevillning, som grundar sig på taxering, utan en ständig eller ordinarie ränta och skatt, hvilken, sedan den efter föregången undersökning vid masugnsanläggningen, blifvit till lispundtalet för hvarje blåsningsdygn utsatt och faststäld, sedermera utgöres endast i proportion af tillverkningstiden. Och som denna afgift, lika med statsverkets öfriga ordinarie inkomster, är uti riksstaten upptagen och beräknad för 17,830 skeppund à 2 rdr 32 sk. skeppundet, till en årlig inkomst af 47,546 rdr 32 sk. banko, och statsverket icke kan en så betydlig inkomst umbära, utan att derför erhålla särskild ersättning, så kan Statsutskottet icke föreslå någon förändring härutinnan, eller att bergslagerne ifrån merberörde räntas utgörande måge befrias, helst någon annan utväg till statsverkets ersättning härför icke gifves, än att dermed öka allmänna bevillningen, men hvilket Statsutskottet ansett sig hvarken böra eller kunna tillstyrka.

Men på det bergslagerne icke må ega anledning till någon klagan öfver ett för högt uppsatt lösningspris å tiondejernet, i händelse de skulle finna för sig förmånligare, att detsamma med penningar lösa, än in natura leverera, så har Statsutskottet trott sig böra till Riksens höglofl. ständer öfverlemna huruvida riksens höglofl. ständer anse nödigt, att hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla, det vederbörande måge undfå nådig befallning, att vid den årliga tiondejernstaxans upprättande i möjligaste måtto iakttaga, att den icke öfverskrider de i orten då gångbara tackjernspris; hvilket dock Riksens höglofl. ständers eget ompröfvande vördsamligen hemställes.»

Vid föredragning inom stånden bifölls denna utskottets hemställan af Preste-, Borgare- och Bondestånden, hvaremot Ridderskapet och adeln återremitterade betänkandet, med uttryckande af farhågor att den föreslagna åtgärden i fråga om lösningspriset för tiondejernet skulle möjligen kunna förorsaka icke allenast förluster för staten, utan äfven bereda åtskilliga svårigheter »i den för bruksegare nödige tillgång på tackjern för deras smiden». Då emellertid utskottet i anledning af denna återremiss icke ansåg sig kunna föreslå någon förändring i dess förut framstälda af de öfriga stånden bifallna hemställan, blef densamma slutligen äfven af Ridderskapet och adeln godkänd och skrifvelse i öfverensstämmelse dermed till K. M:t aflåten.

I plenum 13 Juli, vid slutlig behandling af Statsutskottets betänkande ang. tillstyrkt årlig *pension* af 333 rdr 16 sk. banko för en kirurgie magister Osbeck, som vunnit ryktbarhet för uppfinning af en ny metod att behandla veneriskt sjuka personer, finner man Lars Israelsson uppträda bland dem, som ville bifalla den föreslagna pensionen. Den bifölls ock af riksdagen.

---

[1] I det tryckta protokollet står *Anders* Israelsson, som dock påtagligen är ett tryckfel.

Vid behandling 21 Juli af väckt fråga, angående skyldighet för egare af *vattenverk*, att mot i föreskrifven ordning bestämd ersättning förändra eller alldeles borttaga detsamma, derest det funnes vara till skada för andras egor, uppträdde Lars Israelsson mot förslaget, och förklarade sig så mycket hellre biträda en föregående talares yrkande om afslag derå, »som den föreslagna nya författningen slutligen skulle kunna leda derhän, att många bergverk och grufvor komme att försvinna i brist af vattentillgång». Detta yrkande rönte dock icke ståndets sympatier, emedan vid anstäld votering förslaget bifölls med 60 röster mot 21, hvarjemte de öfriga stånden äfven bifollo detsamma, så att skrifvelse derom till K. M:t affärdades.

I plenum 24 Juli föredrogs till slutligt afgörande Lag- samt Allmänna besvärs- och ekonomiutskottets »gemensamma» betänkande med förslag till sådan ändring i allmänna lagens stadganden i 24 kap. 5 och 6 §§ byggningabalken, att det måtte tillåtas delegare i särskildt upprättade s. k. *brandstodsföreningar* i landsorten att utgå ur sådan förening och i stället ingå i den genom k. kungörelsen 15 April 1782 stiftade »allmänna brandförsäkringsfonden». Under den öfverläggning, som uppstod öfver detta förslag, yttrade Lars Israelsson, att som det »i Nora och Lindes fögderi funnes en brandstodsförening, hvilken vore för orten passande och derjemte billig, så syntes det honom icke rättvist att någon delegare skulle få rubba sina derstädes redan ingångna förbindelser». Utskottets förslag bifölls dock af alla stånden, och uti den derom aflåtna skrifvelsen till K. M:t förordades den ifrågasatta lagförändringen, likväl med förbehåll att de på bestämd tid ingångna brandstodsföreningarne icke finge rubbas eller upphäfvas, med mindre alla vederbörande derom åsämjades.

I plenum 10 Augusti behandlades förslaget till ny *bevillningsförordning*, hvaruti äfven förekom den bestämmelse, att för hundar skulle erläggas bevillning med en rdr för hvarje knähund samt 8 sk. banko för hvarje annan hund utan åtskillnad. Då denna punkt föredrogs yrkade Anders Jonsson från Vesternorrland, att vallhundar skulle befrias från dylik bevillning. Han erhöll ock understöd af åtskilliga andra ledamöter från de norra orterna. I motsatt riktning yttrade sig Lars Israelsson »med åtskilliga andre, hvilka funno vallhundar desto mindre böra undantagas, som derigenom skulle öppnas tillfälle för mångfaldige underslef, så att afgiften för hundar blefve nästan ingen, och om man eger en god vallhund, må derföre gerna betalas den föreslagna afgiften; i anledning hvaraf ståndet, uppå talmannens föreställning, biföll hvad utskottet i denna del föreslagit».

På tal om bevillning för hundar, torde förtjena att äfven erinras om åtskilliga andra bestämmelser i 1812 års bevillningsstadga, hvilka numera knappast någon skulle vilja på allvar ifrågasätta och hvilka man säkerligen endast med svårighet skulle kunna tillämpa. Sålunda stadgades i IV art. »om bevillningsafgifter för vissa öfverflödsartiklars bruk och nyttjande» bland annat, att hvar och en mansperson öfver 15 år som rökte, snusade eller tuggade tobak, och som tillhörde Ridderskapet och adeln, eller presterskapet, eller vore borgare eller ståndsperson, så i städerna som på

landet, skulle erlägga 12 skill., samt hvar och en af allmogen, i tjenst varande skattskrifne manspersoner jemte öfrige af arbetande klassen 6 skill. Det enda undantag, som härifrån fick ega rum, var för gemenskapen af kronans krigsfolk, så länge de voro i verklig tjenst. I fråga om denna förbrukningsafgift stadgades vidare, att som densamma utgick allenast af förbrukaren, så skulle ock behörig anmälan vid mantalsskrifningen göras af alla dem, hvilka önskade fritagas från en dylik afgift, hvarjemte den, som sålunda afsagt sig tobaksförbrukning, men ändock dermed beträddes, skulle göra sig förfallen till 5 rdrs böter, angifvarens ensak. Till att förekomma öfverträdelser mot dessa bestämmelser föreskrefs derjemte, att efter mantalsskrifningarnes slut skulle för hvarje socken upprättas förteckningar öfver alla dem, som afsagt sig förbrukningsrätten af snus och tobak, hvilka förteckningar, sedan de å sockenstämma blifvit upplästa, sedermera skulle anslås i sockenstugan. Vid påföljande mantalsskrifning skulle samma förteckning ånyo uppläsas inför den vid förrättningen närvarande menigheten, och om vid sådant tillfälle tvänne välfrejdade män kunde intyga, att någon på förteckningen upptagen person under året gjort sig skyldig till förbrukning af snus och tobak, skulle densamma i laga ordning befordras till utgifvande af den stadgade plikten.

Så vidt bevillningsförordningen dertill gifver anledning, egde fruntimmer full frihet att i hvad form som helst begagna snus eller tobak utan afgift. Deremot finnes det i samma förordning en §, nästan uteslutande skrifven för menniskoslägtets »bättre hälft», och hvaruti lagstiftaren antagligen trott sig finna en god guldgrufva för staten, nämligen i fråga om fruntimrens fåfänga i klädsel, särskildt då de utstyrde sig i siden. Sålunda innehöll 4 § stadganden om afgifter för bruket af sidentyg och förgylda möbler. I ett mom. föreskrefs nämligen att Ridderskapets och adelns, Preseståndets, Borgareståndets och alla andra ståndspersoners fruar och hustrur, som brukade sidentyg, skulle erlägga 24 sk., samt deras döttrar, öfver 15 år, 12 sk.; hvaremot tjenare, alla öfriga till arbetsklassen hörande af qvinnokönet i städerna, likaledes handtverkares, mjölnares, smeders och flera deras vederlikars på landet, äfvensom allmogens hustrur, döttrar och pigor, samt torparehustrur och af arbetsklassen i öfrigt, jemte ryttares, soldaters och båtsmäns hustrur sluppo med 4 skillingars bevillning; och tillämpades enahanda bestämmelser i afseende å kontrollen häröfver, som här ofvan finnes omtaladt för tobakskonsumenter, tillika med den uttryckliga föreskrift, att, om än sidentygspersedeln var större eller mindre, således för klädningen som för halsduken eller bandet, skulle afgiften likafullt erläggas.

Men äfven herrarnes fåfänga att begagna t. ex. fickur, var en nagel i ögat för den tidens statsekonomer. Sålunda föreskrefs att begagnandet af guldur kostade 12 sk., och »för alla andra fickur» 6 sk. bevillning pr st. Deremot slapp man bevillning för promenadkäppar, glasögon eller »näsklämmare», antingen dylika persedlar ännu icke så allmänt begagnades eller om andra hinder möjligen förefunnits, som icke medgifvit påförande af dylik skatt.

I det föregående äro den IV artikelns flesta paragrafer mer eller mindre vidrörda, nämligen den 3:dje om tobak, den 4:de om siden, den 5:te om fickur och den 7:de om hundar. Af öfriga nu förbigångna §§,

handlade den 6:te om spelkort och biljarder och den 2:dra om öfverflödig betjening, hvilken senare § föreskref, att derest hos privat person fanns flere än två betjenter eller »laquayer», skulle för den tredje, utom afgift efter II art., erläggas bevillning med 2 rdr, för den fjerde 4 rdr, för den femte 6 rdr och för hvarje af de öfrige 10 rdr, hvarjemte stadgades, att under namn af betjening skulle förstås kammartjenare, taffeltäckare, jägare och alla andra af mankön, som till uppassning brukades, ehvad namn de än månde hafva, minderåriga tjenstegossar härifrån dock undantagna. Dessutom skulle all sådan betjening i ett hushåll sammanräknas, så att om frun t. ex. uppgaf sig hafva särskild betjent, för att dymedelst undvika den högre afgiften, så kunde en dylik uppgift icke godkännas. Slutligen fanns föreskrifvet i IV art. första §, att den, som med vederbörligt tillstånd begagnade husprest, skulle erlägga 25 rdr i bevillning. Om nutidens lagstiftare fingo det infallet, att bestämma en likartad afgift för alla kringresande eller vandrande »prester», som »förkunna ordet» i enskilda hus, så skulle statskassan antagligen tillskyndas en icke obetydlig inkomst, derest icke en slik beskattning kunde ha till följd, att dylika »näringsidkares» antal betydligt förminskades.

Under farhåga att allt för länge hafva uppehållit sig vid 1812 års bevillningsförordning, nödgas utg., om ock med saknad, förbigå åtskilliga andra bestämmelser i densamma, särskildt i II art., hvilken visserligen har sin motsvarighet i senare tiders bevillningsförordningar, men likväl i många afseenden är af skiljaktig beskaffenhet. För att nu icke tala om det deri förekommande uppräknandet af alla möjliga sorters embeten och sysslor och dess stundom nästan hårfina skiljaktigheter, såsom t. ex. då en kammarjungfru skulle erlägga bevillning för »lön, rörelse och egendom m. m.» med 4 rdr, men pigor deremot vara befriade o. s. v., hvilket allt skulle kunna gifva anledning till åtskilliga intressanta jemförelser, så torde man dock af det anförda kunna finna huru väsentligt tiderna förändrats i fråga om beskattningsväsendet under den tidrymd, som förrunnit sedan denna bevillningslagstiftning var gällande.

Slutligen torde det benäget ursäktas, om man äfven skulle kasta en hastig blick på 1812 års riksdags verksamhet i öfrigt.

Utom åtskilliga förändringar i allmänna lagen, hufvudsakligen i fråga dels om inskränkning af den numera alldeles upphäfda rättigheten för s. k. nabo att inlösa försåld fastighet i stad, dels om bördsrätten derstädes, dels om ransakning vid flera domstolar med sådana för stöld tilltalade personer, hvilka begått dylikt brott på olika orter, dels om straffbestämmelser för dem, som taga gåfvor eller mutor från utrikes makter, och dels huru förfaras borde med sådan svensk undersåte, som tagit tjenst utomlands m. m., beslötos jemväl nya stadganden angående besvärs anförande hos K. M:t öfver konsistoriernas utslag, angående inskränkning af den konungen hittils förbehållna pröfningsrätten i vissa gröfre brottmål, äfvensom ang. ett par smärre förändringar i utsökningslagarna.

På särskilda framställningar från K. M:t upplätos kungsgårdarne Flyinge och Dalby, »för att till stuterianläggning åter begagnas», — anslogos 20,000 rdr för anläggning af ny väg mellan provinserna Vermland och Jemtland, — bifölls inrättande af ett invalidhus vid något af de kongl. lustslotten,

för hvilket ändamål tillhörande byggnader och lustparker, men icke underlydande hemman skulle få användas, — befriades rusthållare vid de skånska kavalleriregementena ifrån den förut åtagna skyldigheten att utgöra vargeringsmanskap, hvarjemte en s. k. passevolansafgift beviljades att af rotehållarne vid den indelta armén utgöras i stället för den kostnad dessa fingo vidkännas för matsäckar, drickspengar och skjuts åt soldaterna vid öfningsmöten.

I afseende på under riksdagen yppade frågor om »rikshushålls-författningar, andra ekonomiska anstalter, ledande till en allmän och till menighetens nytta eller särskilda inrättningars förbättrade skick», anmäldes hos K. M:t, genom skrifvelser, ständernas »hemställanden, önskningar och förslag» i åtskilliga ämnen, af hvilka några må här anföras, såsom: om utfärdande af en författning rörande skogarnes rensning från stubbar och skatar; om inskränkning i tillåtelsen för skojare och tattare, att stryka omkring på marknader; om undersökning rörande förhållandet med fjerdingsmäns boställen; om författningar rörande gårdfarihandeln; angående straff för den, som felat i fullgörandet af åliggande snöskottning; angående inrättande af så kallade hushålls-nämder; angående inskränkning i näringsidkares rätt att besöka frimarknader; angående slag-afgiften vid auktioner; angående ersättning till stamrotar af s. k. hjelp- eller strörotar för så väl soldattorp, som mulbete, vedbrand och gärdslefång; angående rättigheten att begagna ekskog; angående medel till fabrikernas upphjelpande; angående skärpning i straffet för lurendrejeri och tullförsnillning; angående jemkning i extra roteringen; angående förhöjning i postskjutslegan, samt åtskilliga andra förbättringar i postböndernas vilkor; om medel till åstadkommande af folkets och landets förbättring; om den instälda bränvinsbränningens frigifvande; om fångars forslande och vård; rörande landttullbetjeningens förflyttande till strand- och vägbevakning, samt om salpetertillverkningen i riket, o. s. v.

En bland de vigtigaste uppgifter 1812 års riksdag hade att lösa, var ordnandet af rikets finanser, hvilka vid denna tid befunno sig i ett ganska betänkligt tillstånd, synnerligast till följd af föregående riksdagars beslut att till betäckande af krigskostnader m. m. anlita Riksbankens kredit genom utsläppande af en större sedelmassa utan motsvarande grundfond. Den jemförelsevis till bankens metalliska valuta och rörelsens behof öfverdrifvet stegrade massan af allmänna och enskilda kreditsedlar, hade i en otrolig grad höjt alla varupriser och derjemte förorsakat rubbningar i de flesta penningaffärer, hvarjemte Sveriges utrikes handel drabbades af kännbara förluster genom skeppsuppbringningar, kaperier o. s. v. Vidare hade 1811 års missväxt gjort införskrifvandet af ett mer än vanligt stort förråd af spannmål till en nödvändighet. På grund af dessa och åtskilliga andra förhållanden uppsprang kursen på Hamburg till en medelhöjd af 112 $^1/_2$ skillingar banko för en riksdaler, under det att Riksbankens silfverutvexling inskränktes och Riksgäldskontorets räntebetalningar å den utländska skulden instäldes, hvilken senare vid 1810 års slut uppgick till 11 millioner rdr specie.

I ändamål att med ständerna öfverenskomma och besluta om den sålunda nödvändiga regleringen af rikets finanser, vidtog regeringen åtskilliga dertill ledande åtgärder. Sålunda öfverlemnades 25 April till ständerna en kungl. skrifvelse angående bevillningen och samma dag äfven

propositionen om statsverkets tillstånd och behof. Några veckor senare eller 13 Maj öfverlemnades till Riksdagens hemliga utskott en vigtig skrifvelse rörande *afskrifning af någon del af den utländska statsskulden*, hvilken framställning i hufvudsak bifölls af utskottet. Styrkt genom detta bifall, afläts 3 Juni den ryktbar vordna k. proposition, hvaruti på anförda skäl föreslogs att *afskrifva* $^2/_3$ *af rikets gäld*, till kapital och räntor, i de under Frankrike då lydande staterna Holland, Brabant och Genua; och 13 Juli förekom till afgörande i stånden Statsutskottets tillstyrkande betänkande angående denna proposition, i hvilket betänkande derjemte föreslogs att en årlig summa af 300,000 rdr skulle vid trängande behof vara att tillgå såsom ränta och amorteringsfond för ett nytt lån af högst 4 mill. rdr. Betänkandet bifölls af Ridderskapet och adeln samt Preste- och Bondestånden, men afslogs deremot af Borgarståndet, hvars flesta medlemmar ansågo den ifrågavarande finansåtgärden vara egnad att gifva en dödlig stöt åt landets utländska kredit och heder.

Redan innan denna finansoperation af riksdagen beslöts, hade riksstatens särskilda inkomst- och utgiftstitlar blifvit bestämda, hvarvid de sistnämda ökades med nära 900,000 rdr specie i förhållande till deras belopp år 1810. Å andra sidan åtogo sig ständerna visserligen några förhöjningar i afseende på statsverkets extra ordinarie inkomster, men ändock beräknades 1812 års statsbrist komma att utgöra 1,740,800 rdr och de följande årens 804,900 rdr. Beloppet af den allmänna bevillning, som ständerna åtogo sig till fyllande af Riksgäldskontorets och statsverkets samfälda penningbehof, bestämdes till 2,650,000 rdr banko specie, eller endast 150,000 rdr högre än vid näst föregående riksdag. Detta oaktadt hade dock statsverkets ordinarie utgifter, på sätt redan är nämdt, blifvit ökade med omkring 900,000 rdr, hvarjemte 300,000 rdr blifvit anslagna såsom fond till det nya lån, som regeringen bemyndigades att i händelse af behof upptaga. Ett så jemförelsevis gynnsamt resultat kunde endast vinnas derigenom, att man annullerade största delen af den utrikes gälden till ett belopp af 7,495,129 rdr specie. Denna åtgärd blef således den vigtigaste, som af 1812 års ständer vidtogs, på samma gång densamma blifvit underkastad de mest olika, för den svenska redbarheten icke alltid hedrande omdömen.

En annan vigtig fråga, som vid 1812 års riksdag förelåg till behandling, var den då antagna, i hufvudsakliga delar ännu gällande *tryckfrihetsförordningen*, hvilken dock i väsentlig mån vanstäldes genom införandet af den s. k. indragningsmakten, hvarigenom visserligen afsågs att hejda pressens s. k. missbruk, ehuru på ett sätt som icke kunde blifva annat än förhatligt. Indragningsmakten, hvilken sedermera först år 1845 afskaffades, bestod nämligen deri, att åt hofkansleren förunnades rättighet att i händelse han ansåge »dagblad eller periodisk skrift vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt, eller af en fortfarande smädlig egenskap», genast låta inställa dagbladets eller den periodiska skriftens vidare utgifvande. Ett stadgande af denna beskaffenhet, egnadt att mer än tillbörligt kringskära tryckfriheten, möttes äfven af mycket motstånd.

Frågan behandlades 26 Juni hos Ridderskapet och adeln, hvilket stånd efter ett plenum, som räckte öfver 9 timmar, och efter votering med 122 ja mot 42 nej biföll det kungliga, af Konstitutionsutskottet tillstyrkta förslaget

härom. Samma dag bifölls detsamma äfven af Preste- och Borgarstånden. I Bondeståndet följde ej antagandet förrän följande dag, förnämligast i i följd af Anders Danielssons och Longbergs m. fl:s frisinnade motstånd, hvilket, enligt hvad den hemliga riksdagskrönikan eger att förmäla, blott på enskild förtrolig väg och efter mycket besvär å vederbörandes sida stod att afväpna. Protokollen lemna ingen upplysning om den ståndpunkt Lars Israelsson intog till denna fråga, men då han, såsom ledamot af Konstitutionsutskottet, icke reserverat sig mot dess förslag, kan man utan fara för misstag antaga, att han biträdt de af riksdagens majoritet omfattade åsigterna härutinnan.

Förut är antydt, att ståndets talman och sekreterare vid riksdagens slut meddelat Lars Israelsson ett skriftligt vitsord öfver hans förhållande. Det vill synas som om dylika »orlofssedlar» i forna tider blifvit allmänt utdelade till Bondeståndets ledamöter, ehuru utg. derom saknar närmare kännedom. Det ifrågavarande vitsordet är emellertid försedt med ett nummer (62) och lyder i sin helhet sålunda:

Riksdagsmannen för Nora, Hjulsjö, Lindes och Ramsbergs bergslagers härader af Örebro län, Lars Israelsson i Ringshyttan, har allt ifrån urtima riksdagens början intill dess slut den samma bevistat, och derunder med utmärkt redlighet och nit iakttagit dess hufvudmäns med Bondeståndet gemensamma angelägenheter, vid öfverläggningarne visat städad urskiljning, stadgad erfarenhet och tillbörlig foglighet, och dermed förenat ett ärbart och skickligt väsende, samt genom allt detta gjort sig berättigad till förtroende och aktning.

Örebro den 18 Augusti 1812.

Lars Olsson
Bondeståndets Taleman.
(Sigill.)

G. Brinkman
Bondeståndets sekreterare.
(Sigill.)

Till närmare belysning af tillvägagåendet vid förra tiders riksdagsval, må här äfven meddelas ett par valprotokoll. Det torde dervid böra erinras, att elektorer utsågos på allmän sockenstämma samt att protokollsutdrag öfver dessa val jemväl finnas bilagda den valakt, hvarur nedanstående protokoll blifvit hemtade:

»År 1812 den 13:de Martii infann sig undertecknad Lagman och Häradshöfdinge i Tingshuset i Nora Stad, att verkställa Riksdagsmansval, med menige Man och Allmogen af *Nora* och *Hjuhlsjö* Bergslagers härad, till den, genom Kongl. Maij:ts, den 23:dje sistledne Januarii, utfärdade Nådiga Bref och Påbud, beramade Urtima Riksdag, som enligt Kongl. Maij:ts ytterligare Nådigste Förordnande, den 4:de i denne månad, kommer att öppnas i Staden Örebro den 13:de nästkommande April; närvarande härvid de af Församlingarne, hvaraf Häradet bestå, i behörig ordning utsedde Electorer, utom Nämndemannen *Olof Ersson* i Elfhyttan, Nora Socken, som anmältes vara af hastigt åkommen sjukdom hindrad att sig inställa.

Straxt efter det att hit hörande delar af Riksdags-Ordningen blifvit uplästе förklarade Electorerne enhälligt att de till Riksdagsman nämnde *Härads-Domaren Lars Israelsson i Ringshyttan,* som sig ock det åtog; emot utfäst arfvode af En Rdr Trettiotvå sk:r Banco om dagen beräknadt fyra dagar före och fyra

dagar efter Riksdagen samt Åtta Rdr Banco i Respenningar. Sålunda aflupit; Betyga

På Embetets vägnar
J. Welin J:son.

Såsom utsedde Electorer:

Lars Israelsson i Ringshyttan.	*Lars Ersson* i Alntorp.
Olof Nilsson i Kåfalla.	*Johannes Olofsson* i Grexåsar.
Jan Ersson i Åshyttan.	*Lars Jansson* vid Dahlkarlshyttan.
Eric Olsson i Västra Öskevik.	*Eric Ericsson* i Gammelhyttan.
Eric Eriksson i Wassland.	*Anders AN Nilsson* i Finshyttan.
Nils Nilsson i Lindesby.	*Petter Qvarnström* Grängshyttan.
Anders Olsson Siggebohyttan.	*Israel Svensson* i Öskebohyttan.

Anders Ålansson i Hammar-Boda.»

»År 1812 den 14:de Martii blef, till underdånigste åtlydnad af Kongl. Maij:ts Nådiga Bref och Påbud af den 23:dje sistledne Januarii, angående en Urtima Riksdag, som enligt Kongl. Maij:ts ytterligare Nådigste Förordnande, af den 4:de i denna månad, kommer att öppnas i staden Örebro, den 13:de nästkommande April, Riksdagsmansval verkställdt med *Lindes* och *Ramsbergs* Bergslagers Härad; närvarande härvid undertecknade af Lindes Församling utsedde Åtta och af Ramsbergs Församling tvänne Electorer.

Samtelige Electorerne förklarade enhälligt att de till deras Ombud antaga Riksdagsmannen för Nora och Hjuhlsjö Bergslagers Härad Nämndemannen *Lars Israelsson* i Ringshyttan, som således undfår Fullmagt.

I Dagtractamente beståss Fyratio skillingar Banco beräknadt fyra dagar före och fyra dagar efter Riksdagen och i Respenningar Fem Rdr Specie; Sålunda afgjordt; betyga Lindes och Ramsbergs Bergslagers härads Tingshus i Lindesberg ut supra.

På Embetets vägnar
J. Welin J:son.

Såsom utsedde Electorer:

Pehr Nilsson i Guldsmedshytta.	*E. Persson* i Åboda.
Petter Pärsson i Gusleby.	*Eric Ericsson* väster i Aspa.
Anders Persson i Rya.	*Cal Olson* i Bohr.
Pehr Ersson i Stackerud.	*Frantz Frantzon* Forbohyttan.
B. Tengman.	*And. Pehrson* vid Nederhyttan.»

Till närmare upplysning om den tidens riksdagsarvoden, må äfven meddelas följande

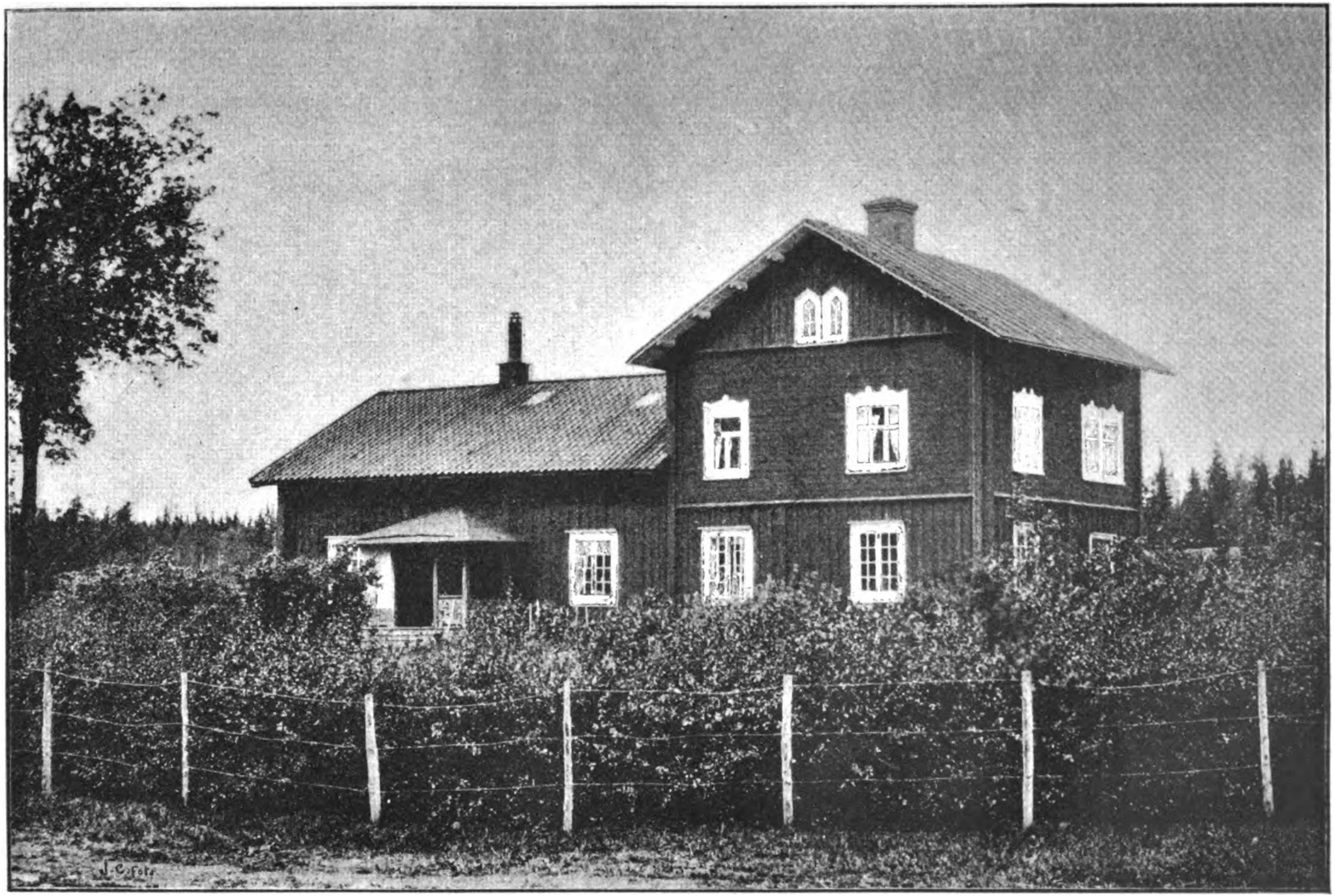
Uträkning öfver riksdagspenningarne till häradsdomaren Lars Israelsson i Ringshyttan för 1812 års riksdag i Örebro.

Af *Nora* härad.

Ifrån och med den 13 April, till och med den 18 Augusti, som riksdagen började och slutade och gör 128 dagar, samt 8 dagar för och efter riksdagen, tillsammans 136 dagar à 1 rdr 32 sk. bko	226: 32	
Resepenningar	8: —	234: 32.

Af *Lindes* härad.

I lika förhållande à 40 sk.	113: 16	
Resepenningar	5: —	118: 16.
	Banko	353 rdr.

FLOSJÖTORP.

Anteckningar om Flosjötorps gård och hammar samt dess egare.

Omkring år 1604 nedsatte sig **Påvel** eller *Pål* såsom den förste odlaren vid Flosjötorp, i nuvarande Grythytte sockens södra del, hvilken trakt då räknades till Karlskoga socken. Denne nybyggare var förmodligen, likasom de flesta öfriga i denna trakt, finne till börden. Att döma af ställets namn synes han dock ha varit svensktalande. Platsen kallas under de båda första årtiondena stundom *Flosjötorp*, stundom »*Svartåna hvena*», d. v. s. Svartelfs-vena, eller ock endast *Vena*[1]. Slutligen blifver Flosjötorp det namn som uteslutande begagnas, ehuru man stundom kan finna det förvridet till »Flogesjötorp.» I alla händelser utmärker dock namnet ställets naturliga beskaffenhet. *Flo* eller *fly* betecknar sump- eller kärraktig mark, likasom *vena* utmärker en ängsmark, bevåxt med hven, en af våra vanligaste gräsarter. Pål bygde sitt torp i omedelbar närhet af den här varande naturliga ängsmarken och valde läget så, att han hade ungefär lika långt till Flosjön och till sjön Halvarsnoren, i hvilken senare midt för Flosjötorp är belägen en ö, som än i dag kallas *Ven-ön;* och att han hade sinne för det sköna och storartade i naturen kan man genom besök på stället blifva på ett tilltalande sätt öfvertygad.

Efter de vanliga sex frihetsårens förlopp skattlades Flosjötorp 1610 — blef »tillökt», som det heter i jordeboken — till $^1/_4$ hemman, med den för sådana inom Karlskoga socken då vanliga räntan af $^1/_2$ lisp. smör, 1 dagsverke, 1 årlig- och $^1/_2$ kungshästfodring, med den derför bestämda lösen i ved eller annan persedel, samt i s. k. städslepenningar 1 mark och »fodernötspenningar» 6 öre ($^3/_4$ mark), hvilka poster ännu qvarstå i hemmanets grundskatt, tillika med senare tillkomna utskylder.

Nybyggaren Pål, som till skillnad från andra med samma namn kallades Ven-Påvel, men hvars lefnadsöden i öfrigt äro okända, afled omkring 1640, efterlemnande 3 söner och 5 döttrar, nämligen sönerne *Erik*, *Mats* och *Mårten*, samt döttrarne *Elsa, Gertrud*, *Elin, Anna* eller *Annika* och *Cecilia.* Det obetydliga, som om några af dessa afkomlingar kunnat uppspåras, kommer att i det följande meddelas. Till dem öfvergick vid nämda tid faderns af ödemarken upptagna, då mera jemförelsevis väl brukade nyhemman, hvilket, efter Grythytte församlings bildande 1633, blifvit förlagdt från Karlskoga till Grythyttan.

Vid Grythytte häradsting 1644 $^{26}/_6$ utverkade trenne af Påls arfvingar, sönerne *Erik* och *Mårten,* samt mågen *Staffan Klemetsson*, gift med

---

[1] Kyrkoherden Olof Hansson i Karlskoga har i några tiondelängder skrifvit »*Quena*».

dottern *Elsa,* sig rättens intyg derom, att de för Flosjötorps hemman jemväl kunde »inrymmas» i den fem år förut beviljade nya masugnsanläggningen vid *Flosjöhyttan*, hvilken hyttebyggnad under följande året fullbordades, och från hvilken tid bergshandteringen i detta hyttelag räknar sin begynnelse.

Enligt salubref, undertecknadt nyårsdagen 1645, hade nyssnämde Staffan Klemetsson af sina svågrar *Mats* och *Erik Pålssöner* inköpt deras »brodersdelar» i Flosjötorp, som de »ärft efter sin sal. fader». Mats erhöll för sin andel 30 riksdaler[1]. Erik, med hvars lott äfven följde »huggna och sådda fall, med alla persedlar, boskap» m. m., erhöll 55 rdr, 1 par »valmansböxor» och ett par skor. Å köpebrefvet, utfärdadt och bevittnadt af kyrkoherden i Grythyttan *Olaus Jacobi Arbogensis,* är äfven antecknadt att Staffan köpt en systerdel af sin svägerska *Sissila* (Cecilia) *Pålsdotter* för $9^1/_2$ rdr och att han med sin hustru ärft en systerdel.

Staffan Klemetsson var född å det närbelägna hemmanet *Löfnäs.* Vid Grythytte häradsting 1644 $^{11}/_3$ »blef afsagt emellan Bertil i Löfnäs och hans broder Staffan, anlangande gården Löfnäs, den Bertil i 19 år besutit hafver och väl häfdat och förbättrat, att Bertil gården besitter, *och Staffan söke sig lägenhet annorstädes*, särdeles efter Bertil tillbjuder sig på alla konditioner att försörja sin moder, antingen hon behåller sin treding eller ock han får den utlösa». Staffan upptog då genast hemmanet *Svartbäcken* och torde ha bott der ungefär ett år innan han, på sätt nyss är omtaladt, förvärfvade sig andelar i Flosjötorp och der bosatte sig.

Denne Staffan var en driftig och verksam man, som med kraft och energi ganska betydligt utvidgade och tillökade sina egodelar. Med ledning af ännu bevarade handlingar är det möjligt att meddela åtskilliga drag af hans, som det synes, rastlösa verksamhet.

Vid Grythytte häradsting 1652 $^{10}/_9$ »kom för rätten Staffan Klemetsson från Flogesjötorp, klageligen gifvandes tillkänna huruledes hans hemman förledne vår af en oförmodelig och häftig v å d e l d störste delen af husen med all hans egendom, undantagandes någon boskap, vordo uti asko förbrände; och alldenstund han är sinnad sin gård ånyo uppbygga, begärer han ganska ödmjukeligen af rätten härom ett sannfärdigt häradsbevis, på det han dess säkrare om några års frihet söka kan: så emedan samtlige nämnden vittna och betyga så uti sanning vara, som ofvan förmäles, och denna skada om nattetid skett, så att han slätt intet af sin egendom kunde undan få, utan allenast sin boskap, tvänne sköna hästar blefvo ock uppbrände», — erhöll Staffan det önskade beviset. Genom landshöfdingen *Krister Bondes* resolution deröfver $^{27}/_9$ samma år »efterläts denne Staffan Klemetsson 3 års frihet, mantalspengarne och kyrkotionden undantagandes».

Staffan hade, såsom nyss är omtaladt, upptagit torpet *Svartbäcken*, hvarå han erhöll fastebref 1649 $^{25}/_8$, »hvarutinnan förmäles att torpet strax det varit nedersynt[2] är skattlagdt» för $^1/_4$ hemman. Enligt häradsrättens protokoll 1655 $^{18}/_6$ »blef samma torp vidare skog tillsynt», med anledning

[1] En riksdaler »hvitt» mynt, eller silfvermynt motsvarade närmast den gamla specieriksdalern, och skulle således ha ett värde af omkring 4 kronor i nutidens mynt. — *Mats Pålsson,* som enligt häradsdomboken 1664 $^{14}/_6$ var »född i Flosjötorp af ärlige och redlige föräldrar», hade samma år dött ogift, och ärfdes af syskonen. — Brodern *Mårten Pålsson* upptog det sedermera s. k. Mårtenstorp å Flosjöhytte mark, hvarom mera längre fram.

[2] Detta torde hafva skett 1644.

hvaraf »det efter denna dag skulle skatta för $^3/_8$ hemman», hvilket ock är dess nuvarande mantal. Enligt nyssberörda protokoll hade äfven »*Flosjötorpet* för några år sedan blifvit omrösadt», enligt deri angifna rågångspunkter; och som »ingen finnes derå hafva någon åtalan eller klander: ty vardt samma rågång konfirmerad och stadig erkänd och (skall) efter denna dag för en viss bolby-skillnad emellan bemälde torp hållas».

Å häradstinget 1668 $^{15}/_6$ inträffade att

»*Filip Klemetsson* i Svartbäcken berättade sig hafva bott en tid på sin broders Staffan Klemetssons hemman ibidem, det skattat före och förbättrat uti den mening att få köpa och behålla hemmanet, men nu vill hans broder emot förrige lofven drifva honom derifrån utan vedergällning. Staffan svarade sig icke vilja sälja sitt torp för sina många barns skull, dem han ingen annan råd visste för, än låta somlige bo derpå. Resolverades ändtligen, att alldenstund Staffan icke kan begära Filips arbete och omkostnad för intet och nämden det värderat hafva till 250 daler kpmt, så skall Staffan dem honom före hans affärd tillställa och leverera, sedan han likväl detta året på hemmanet bott och det brukat hafver; och skall nämden forderligast nedsyna Filip Klemetsson uppå ett annat beqvämligt byggningsställe, der han kan på hytteskogen få bo och bygga, efter han eger del i hyttan med de andra grannarne.»

Den sålunda beslutade »nedsyningen» blef ej verkstäld. Filip skaffade sig dock snart ett annat hem, ehuru ej som nybyggare. Han sökte först att, å sin hustrus vägnar, få i börd inlösa hemmanet *Trösvattnet*, men detta försök kröntes ej med framgång[1]. Innan frågan härom blef afgjord köpte han 1669 $^5/_5$ $^1/_4$ hemman i *Domvik* af dess innehafvare Ingevald Andersson, som var gift med enkan till detta hemmans förste odlare Nils Larsson. Den Filip tilldömda odlingsersättningen för Svartbäcken fick han emellertid vänta på. Brodern Staffan gjorde svårigheter med liqviden, men han undgick dock ej att betala sin skuld. Derom innehåller häradsrättens protokoll 1670 $^1/_2$ följande:

»Emellan Staffan i Flosjötorp och Filip i Domviken bröder vardt befunnet, att uti deras tvist anno 1668 den 15 Juni här för rätten något varit dömt och Staffan deremot icke appellerat. Eljest så betygade de gode män af nämden, som med bergsfogden hafva värderat förbättringen af torpet Svartebäcken, som Filip derpå användt hade, att de derföre så mycket sjelfva gifva ville; ty blef afsagdt uti detta mål, att dervid så vida beror, som de gode män gjort hafva, men ändå till förbättring lofvade Filipus sin broder Staffan, för bättre sämja och enighets skull, att täcka stugan han bygt hafver och förfärdiga henne med inrede och murning.»

När Filip Klemetsson aflidit är ej kändt, men i häradsdomboken 1682 $^{16}/_5$ omtalas, hurusom salig Filips enka *Karin* Staffansdotter i Domvik fått betala 10 daler kpmt för det hennes son *Peter Filipsson* olofligen gått

[1] Hemmanet *Trösvattnet*, som någon tid äfven kallades *Rödetorp*, upptogs på grund af hertig Karls tillståndsbref, dat. Eskilstuna 1596 $^{22}/_{11}$, af nybyggaren Bertil Andersson. Dennes barn öfvergåfvo hemmanet, lemnande det åt sitt öde. Efter någon tids förlopp fick en Markus »inrymning» derå, derefter en Tofve-Henrik. Efter dessa blef först Johan Simonsson och sedan Staffan Olofsson hemmanets innehafvare. Nämde Staffan sålde detsamma omkring 1654 till Karl Björsson, som längre fram kommer att omnämnas. Genom rättens beslut 1670 $^1/_2$ fick denne, som i 16 år oklandradt bebott hemmanet, fortfarande behålla detsamma. — Filip Klemetsson var gift med en dotter till förenämde Staffan Olofsson, och det var på grund deraf han yrkade bördsrätt till hemmanet, men — han hade förlorat densamma.

ur sin tjenst[1]. I samma dombok, för påföljande dag, är intagen en ransakning, som i någon mån äfven berör Staffan Klemetsson och som derför här meddelas, innehållande att landsgevaldigern *Anders Göransson* en afton kommit till en af grannarne i Domvik, *Klemet* (*Pedersson*), och bedt honom »låna sig sin häst till Staffan i Flosjötorpet, men Klemet bad honom till morgon töfva och lägga sig, hvilket han intet ville, utan sade sig vilja fort dit *att hemta 2 st. loskinn och en björnhud åt välb. hr landshöfdingen*, derföre Klemet stod upp, tog sin häst och satte hans (gevaldigerns) i stallet, hvarmed de följdes åt till Flosjötorpet och körde samma vägen öfver sjön (Halvarsnoren) åstad som tillbaka». När de, efter förrättadt värf hos Staffan, senare på aftonen skulle återvända till Domvik, hade Staffans piga följt »dem med stickbloss till sjön, då Klemet satte sig fram på slädan», men isen hade under deras korta frånvaro blifvit osäker och båda drunknade. Enligt hvad Noraskoga dombok gifver vid handen skulle detta ha skett Matsmessodagen nämda år.

För att återkomma till Staffans öfriga egendoms- och skogsaffärer, må till en början anföras, att han 1658 inköpte $^1/_6$ i Flosjöhyttan af en Anders Olsson. Vid häradsting 1660 $^{17}/_2$ klandrades detta köp af en enka derstädes, »hustru Kerstin», på den grund att hon deri skulle ega en tredjedel, eller $^1/_{18}$ i hyttan. Huru denna tvist, som blef uppskjuten, afgjordes, synes ej af de följande protokollen, men Staffan behöll emellertid sin köpta egendom. Han kom dock snart i delo med sina grannar om hytteskogen, hvarom häradsrättens protokoll 1664 $^{16}/_6$ lemnar en ganska målande skildring sålunda:

»Samtlige intressenterne och grannarne vid Flosjöhyttan begärade syn och delning uppå hytteskogen, såsom ock att Staffan Klemetsson, den der hafver så mycken skog till sina torp Flosjötorpet och Svartebäcken som hela hyttelaget, dermed han intet annat gör än bålar och bränner, måtte låta sin skog gå till delnings emellan hela hyttelaget, så väl honom som de andre till godo. Deremot framsteg Staffan Klemetsson och presenterade ett här af rätten konfirmeradt skogebyte emellan sina torp Flosjötorpet, Svartebäcken och Domvik, hvarefter han vill häfda och bruka hvad som honom tilldelt är af befallningsmannen och nämden den 18 Juni 1655. Detta ärende upptogs så (till) vida till doms, att hvad hytteskogen vidkommer, så må den väl med ref och tråd grannarne emellan delas och skiftas, besynnerligen dem till godo som ingen skog sig hafva tilldelt, men hvad Staffans enskilte skog angår, och han hafver konfirmation uppå, kan rätten sig derutinnan intet befatta utan tillåtelse af högre hand och deras disposition som derutinnan hafva makt att råda[2]. De fall, som Staffan Klemetsson hafver afverkat på hytteskogen, skola till nästa

[1] Vid Grythytte häradsting 1685 $^{20}/_6$ »sakfältes Peter Filipsson i Domvik för sidvördnad för rätten, i det han inkom i tingsstugan med hatt på hufvudet, till sine 3 mark smt». — Såsom en egendomlighet i afseende på bröders dopnamn må nämnas, att denne Peter hade en broder med namnet Per (se domboken 1698 $^5/_2$). — Enligt hvad en annan dombok för 1704 $^{19}/_2$ utvisar, hade *Per Filipsson* i Domvik köpt faderns hemmansdel derstädes af sina bröder *Peter Filipsson*, som då var bosatt i Skärhyttan, Nora socken, samt af *Mats* och *Staffan Filipssöner*. Genom giftermål blef Per Filipsson sedermera bergsman i Käringborn.

[2] Vid häradsting 1674 $^{23}/_2$ »förbjöds Erik Nilsson i Flosjöhyttan och alla andra vid 40 mark smt att åverka in på Staffans egor i Flosjötorp, efter som han å sin rågång framviste afsagd dom den 18 Juni 1655».

ting stå in seqvestro till rättens vidare förklaring framdeles, och att emellertid grannarne emellan kan skipas ett laga utslag.»

Den sålunda ifrågasatta delningen synes dock icke omedelbart hafva kommit till stånd, ty vid häradstinget 1677 $^{20}/_{2}$ beviljades ånyo »syn och skogeskifte emellan Flosjöhytteboerne och Staffan i Flosjötorp i nästkommande vår uti bergmästarens eller bergsfogdens m. fl. vederbörandes närvaro». Enligt hvad ett protokoll deröfver, dateradt $^{24}/_{9}$ s. år gifver vid handen, hade nämligen syn och delning mellan delegarne först då egt rum. Staffan hade emellertid, enligt köpebref 1672 $^{1}/_{2}$, af bruksdirektören vid Hällefors och Varnäs *Lorents Andersson Stockenström* inköpt $^{4}/_{18}$ i Flosjöhyttan, så att han vid nyssberörda skogs delning var egare af *halfva hyttan* och i följd deraf äfven tilldelades hälften i hyttelagets gemensamma skog. Staffan utverkade sig jemväl häradsrättens fastebref, som är dat. 1679 $^{26}/_{2}$, å *halfva Flosjöhyttan*, men detta bref redovisar icke huru nämda hälft blifvit förvärfvad i annan måtto än hvad angår ofvan berörda $^{4}/_{18}$. Man torde dock kunna antaga att dervid tillgått så, att han för Flosjötorps hemman egt $^{2}/_{18}$ i hyttan; $^{3}/_{18}$ hade han inköpt 1658, enligt hvad förut är angifvet, och de öfriga $^{4}/_{18}$ förvärfvades från Stockenström[1].

I det af Stockenström utgifna salubrefvet upptages äfven ett torp, »der Karl Nilsson hafver bott», antagligen detsamma, som sedermera och ännu i dag kallas *Karlstorp*. Köpesumman för det hela utgjorde 80 skeppund tackjern. »Malmen och kolen vid hyttan varda ock i samma köp inneslutne, jemte de 130 stafrum ved i skogen, som nu nyss af finnar äre huggne, dock så att Staffan sjelfver till hammar-finnarne betalar huggarelönen», stadgar köpebrefvet, men i tingsprotokollet 1678 $^{25}/_{2}$ heter det, att ehuru Staffan borde betala vedhuggarelön med 28 öre för hvart stafrum, förening träffats derom att, »efter veden af skogseld är uppbränder, Staffan allenast hälften, nämligen 65 stafrums huggningslön betalar».

Såsom förut är omtaladt hade skogsdelning vid Flosjöhyttan egt rum i September 1677. Staffan synes dock ha varit missnöjd med resultatet deraf, ty vid häradstinget 1678 $^{10}/_{6}$

»Beviljades Staffan i Flosjötorpet uppå dess begäran en ny syn och skogadelning emellan sig och sina grannar vid Flosjöhyttan uppå deras skogsstridighet, hvilken förrättas, jemte bergmästaren, af lagföraren och de sex nämdemän, som intet förr varit på synen, emedan Staffan förmenar sig vara för när skedt af den syn förr skedd är, emot fastebref och domar han hafver».

Huruvida denna senare syneförrättning verkligen kom till stånd är ej kändt, då någon handling derom icke återfunnits. Den år 1677 verkstälda delningen synes ock i hufvudsakliga delar hafva legat till grund för de olika delegarnes rättigheter i hyttelagets skog, till och med ännu så sent, som till det i början af 1870-talet förrättade laga skifte mellan de flesta hemmanslotterna i Flosjöhyttan. Ifrågavarande delningsförrättning skulle derföre i mer än ett hänseende förtjena att närmare skärskådas, men tyvärr har utg. ej lyckats anträffa mera än ett fragment af den fordom vigtiga handlingen. Derur må dock antecknas, att förrättningen blifvit

[1] Stockenström erhöll 1667 $^{15}/_{2}$ första uppbudet å $^{1}/_{4}$ torphemman vid Flosjöhyttan med $^{1}/_{9}$ i hyttan, som han köpt af Ingevald Andersson i Domvik. 1669 $^{19}/_{6}$ erhöll Stockenström uppbud dels å $^{1}/_{18}$ i Flosjöhyttan, köpt af Erik Nilsson, och dels å $^{1}/_{18}$ derstädes, köpt af Olof Nilssons enka i Svartnäs. Hvilka köpesummor, som Stockenström för de sålunda förvärfvade $^{4}/_{18}$ i Flosjöhyttan erlade, finnes ej omtaladt.

verkstäld[1] af bergsfogden *Gustaf Larsson* i Grythyttan, med biträde af sex nämdemän, häradsdomaren Per Andersson i Vestgötetorpet, Olof Nilsson på Brunshyttan, Harald Davidsson och Nils Tolsson i Saxhyttan, Per Persson i Grythyttan och Lars Persson i Käringborn, samt afslutad 24 September 1677. Någon gradering egde icke rum i annan måtto, än att den ena tegen eller »repet» stundom gjordes bredare eller längre än den andra, dervid man dock sökte taga någon om ock obetydlig hänsyn till markens olika beskaffenhet. Hvarje delegare fick sina skogstegar på flera, ända till 7 eller 8 olika ställen om hvarandra, somliga större och somliga mindre, i den största oordning, hvarigenom ock framtida tvister grundlades om tegarnes läge och storlek m. m. Slutorden i den förevarande handlingen gifva ock en antydan om delningssättet, då det heter:

»Såsom nu desse ofvanstående rösegångar äro så väl af nämdemännen som af bergsmännen sjelfva på det bästa sättet öfversedda och jemngjorda, efter den oländiga mark som der fans; och af bergsmännen är lottkastat, hvilkadera af repen skulle lyda hvar och en till, (så) att vi undertecknade kunna intet efter vårt yttersta förstånd och förmågo rättare och bättre afdela än som ofvan skrifvet i bokstafven finnes.»

De flesta skogsdelningar inom bergslagen förrättades under 1600-talet på ungefär enahanda sätt. Det dröjde ännu i årtionden, innan dylika delningar verkställdes af landtmätare efter föregående uppmätning och kartläggning.

Under tiden fortfor Staffan att ha ett godt öga till sina grannars egendomar. Att han dervid stundom gick till väga på ett ganska sjelfrådigt sätt, synes af följande utdrag af häradets dombok 1678 $^{26}/_{2}$:

»Staffan i Flosjötorpet fordrar af Per Anderssons hustru i Flosjöhyttan 56 uppsättningar kol, dertill (hon) ej nekar, utan hustrun säger att Staffan tagit hemmanet deras förliden vår, det sådt, bergdt och skurit, och säden och höet derifrån fört och inga utlagor för samma torp utlagdt. Än fordrar (Staffan) ved till 15 famnars mila, som han skulle Per betalt att hugga och inresa. Hustrun säger veden vara huggen, men Staffans huskarl veden uppbrändt, och för inkörarelönen hade Staffan bekommit 4 lass rostebränder malm, det dock ej kunde bevisas. Noch fordrar Staffan $2^1/_2$ skepp. tackjern och $2^1/_2$ pund råg: till rågen och jernet nekar hustrun ej heller, utan säger ytterligare sig transporterat Staffan halfva hemmanet i betalning till dess han blifver betalter; dock vill sonen betala och tillträda hemmanet. *Resolutio.* Rätten finner skäligt att gifva Per Anderssons son tu års dag ofvanskrefne skuld betala och hemmanet strax tillträda; men för det Staffan brukat hemmanet detta år skall han af skulden afräkna 2 stigar kol, och inhyseskarlen söka som veden uppbrändt».

Efter de båda årens förlopp erhöll Staffan formligt köpebref å ifrågavarande hemman, det sedermera s. k. Per Anderstorp i Flosjöhyttan, med tillhörande en half adertondedel i masugnen. I detta köpebref, dat. 1681 $^4/_3$, yttrar säljaren Per Andersson, att halfparten i hemmanet hade Staffan bekommit för 120 dalers gäld, »som jag honom skyldig var och jag intet mäktig var att igenlösa; och nu den andra halfparten i bemälte hemman hafver jag sålt honom endels för min svaghet och sjukliga tillstånd, såsom ock till att betala andra som jag var skyldig». För denna hälft hade Staffan betalt »180 daler och ett pund råg»[1]. Brefvet härom

[1] Det må anmärkas att man vid denna tid ganska allmänt i bergslagen handlade med spanmål efter vigt och ej efter mått.

är uppsatt och bevittnadt af »*Michael Holstenius*, v. d. comminist. in Grythytta». I domboken för 1684 $^{6}/_{2}$ finnes derjemte antecknadt:

»S. d. Beviljades Staffan Klemetsson i Flosjötorp rättens fastebref uppå det halfva hemman, som han den 4 Mars anno 1681 för 180 daler och ett pund råg af Per Andersson i Flosjöhyttan köpt hafver, emedan samma halfve hemman lagbudit och lagståndet var; dock härmed opræjudicerad K. M:ts och kronones rätt uti jorden».

Det vill häraf synas som om fastebrefvet endast skulle gälla för hälften af det hemman som Staffan från Per Andersson förvärfvat, men i verkligheten torde detsamma hafva omfattat hela den ifrågavarande hemmansdelen.

Vid häradsting 1666 $^{16}/_{6}$, i närvaro af landshöfdingen Abraham Leijonhufvud, skattlades ej mindre än 3 hemmansdelar i Flosjöhyttan, hvardera till $^{1}/_{4}$ mantal och en ränta af 6 *Lℓℓ* osmundsjern, nämligen förenämda Per Anderssons torp, Erik (Nilsson) skräddares torp och Mårten Pålssons enkas torp. Att Staffan blifvit egare af Per Anders torp är nyss omtaladt; Erik Nilssons var inbegripet i det med Stockenström afslutade köpet; men huruledes det sistnämda torpet kommit i Staffans ego är ej närmare kändt. Vid häradstinget 1681 $^{11}/_{1}$ anmälde dock Staffan att detta $^{1}/_{4}$ hemman s t å t t ö d e i 5 å r, hvarför han begärde och jemväl erhöll uppdrag åt nämden att hålla syn derå. Två år senare, vid häradsting 1683 $^{2}/_{2}$, intygade nämden angående »Mårtenstorpet, som för $^{1}/_{4}$ hemman i kronones jordebok (är) infördt och många år ödelegat», att den hade »befunnit samma torp hvarken det ringaste bebygdt eller uppbrukadt mer än en liten vret, som intet kan svara för ett torp eller $^{1}/_{4}$ hemman», hvaröfver Staffan i Flosjötorpet beviljades ett häradsbevis. Vid ett följande ting, 1684 $^{24}/_{5}$, »bevittnade nämden, som ock bevistes med jordeboken, det $^{1}/_{2}$ hemman uppföres (i 1683 års kontributionslängd) på Staffan i Flosjöhyttan, som intet finnes att han innehafver; äfven $^{1}/_{4}$:dels torp, som kallas Mårtenstorp, hvilket är lagt öde: bör alltså afgå detsamma $^{3}/_{4}$ torpare påförde äre i bemälte 1683 års kontributionslängd». Ifrågavarande »kontribution» eller särskilda bevillning skulle nämligen utgöras med 2 skepp. tackjern af hvarje helt hemman. Emellertid synes dock det slutliga resultatet ha blifvit det, att Mårtenstorps $^{1}/_{4}$ hemman, åtminstone hvad skatten beträffade, till en tid var förloradt, ehuru Staffan antagligen ej försummade att annektera dess egoområde till sin öfriga egendom[1].

Vid häradstinget 1684 $^{6}/_{2}$

»Beviljades besigtning och syn i tillkommande vår på ett torp, benämdt *Karlstorp*, på Flosjöhytte egor beläget, så att pröfvas kan om det är bolby för när eller ej, sedan om det kan skattläggas eller icke, efter Staffan Klemetsson i Flosjöhyttan sådant begärde. Äfven ransakas med det samma om Per Anderssons hemman dersammastädes, som Staffan köpt hafver; emellertid betalar Staffan 1681 års 'skippehjelp' (skeppshjelp) 16 öre silfvermynt».

Angående resultatet af denna besigtning och ransakning har någon handling ej återfunnits; men det vill synas af samtida jordeböcker som att de torp och hemmanslotter Staffan förvärfvat sig i Flosjöhyttan slut-

---

[1] Vid häradstinget 1687 $^{11}/_{6}$, ett par år efter Staffans död, »vittnade nämden, att till Mårtenstorp intet är mera än en liten hage, som sal. Staffan Klemetsson i Flosjötorp brukat hafver till bemälte sitt torp Flosjötorp och nu hans enka brukar; varandes eljest be:de Mårtenstorp alldeles öde och obebygdt».

ligen tillsammans bildade det halfva hemman under n:r 1, hvilket sedermera nästan oafbrutet intill vår tid legat i sambruk med Flosjötorp och tillhört samma egare.

Staffan Klemetsson hade äfven grannar vid Limmingen och Mosserud. Vid häradstinget 1672 $^{16}/_{2}$ beviljades på hans begäran rågångssyn mot *Limmingen*. Denna tyckes dock hafva inskränkt sig till ett mera fullständigt uppgående af den genom 1655 års förut omtalade syneprotokoll fastställda gränsen. Elfva år senare, vid häradstinget 1683 $^{2}/_{2}$, begärde Staffan »syn och besigtning» å skillnaden mellan Flosjötorp och *Mosserud*, men först 2 år senare, vid häradsting 1685 $^{12}/_{3}$

»Förordnades domaren Björn Persson på Saxhyttan, nämdemännen Karl Björnsson i Trösvattnet, Per Persson vid Grythyttan och Lars Persson på Käringborn, att bese och förfara granneligen om Staffan Klemetsson i Flosjötorp njutit den rösegång till godo, som 1655 års den 18 juni (gifna) dom honom tillegnar, och om Henrik Henriksson i Mosserud der utöfver någon åverkan gjort, som Staffan sig besvärar öfver. Då der så i sanning är som Staffan klagar och parterne ense blifva, må nämdemännen upprätta lagliga rösen; sedan der de icke kunna sämjas om den förmenta åverkan, stånde sådant till lagligt ompröfvande och utslag, enär synemännen derom gifva sin berättelse».

Den ifrågasatta förlikningen synes dock hafva kommit till stånd, emedan saken icke vidare förekommer i domböckerna.

Vid Grythytte häradsting 1684 $^{7}/_{2}$

»Kommo för rätten Björn Nilsson i Svartnäs och Staffan Klemetsson i Flosjöhyttan, berättandes å sina egne och sina grannars vägnar huruledes de af stubberot och ödemark hafva upptagit följande torp: Flosjötorp och Svartnäs, Skärsjön (Sirsjötorp) och Lönnhöjden, Vestgötetorp och Hälletorp, Hasslehöjden och Furunäs, Stensnäs och Torrvarpsund, i hvilka torp de föregåfvo sig underdånigst åstunda hos hans K. M:t ansökning att göra, det de dem för sig och sina barn till *skatte* (vele) sig tillhandla, begärandes rättens attestatum om dessa torp icke således af dem upptagna äre vordne, som ock att de bruka och idka bergsbruk. Kronones befallningsman, äreborne och välbetrodde Karl Giliusson med häradsnämden vittnade (att) dessa alla torp purt krono- och stadgehemman äro, endeles af dess åboers förfäder eller af dem sjelfva upptagna varit, eller ock att de af andra sig tillhandlat röjselrätten och att de idka bergsbruk; hvilket vittnesbörd dem beviljades under mitt namn och häradssekret».

Denna framställning om skatteköp ledde ej till önskadt resultat. Enligt landshöfdingen Didrik Wrangels bref 1688 $^{14}/_{4}$ »afslogs och förvägrades torparen att köpa skatterättigheten af Flosjötorpet». Det dröjde sedan nära ett helt sekel innan denna förändring i jordnaturen för de flesta af uppräknade torpen kunde åvägabringas. Huru dervid tillgick torde blifva tillfälle att en annan gång relatera.

Ännu en hemmanstvist — den sista — som Staffan ville utföra, förekom vid häradstinget 1685 $^{13}/_{3}$, hvarom det heter i domboken:

»S. d. Uppsköts till nästa ting det käromål Staffan Klemetsson i Flosjötorp hade till Nils Jonsson i Svartbäcken angående inlösningsrätten af Svartbäckshemmanet, efter Staffan Klemetsson icke hade de åberopade brefven med sig angående hemmanet. Emellertid förbödos parterne (att) osparsamligen och vårdslöst handtera skogen».

Vid det följande tinget, som pågick 18—20 Juni samma år, finnes denna sak icke omtalad. Antingen hade den blifvit förlikt, eller ock — hvilket är lika sannolikt — hade Staffan under tiden *aflidit.* Tiden för dödsfallet kan ej närmare angifvas; men å häradstinget 1686 $^{12}/_{6}$ förordnades af rätten 3:ne nämdemän »att förrätta ett lagligt *arfskifte* emellan salige Staffan Klemetssons enka i Flosjötorp och hennes styfbarn».

Att Staffan med kraft och nit skötte sina enskilda angelägenheter framgår af hvad här ofvan blifvit måhända allt för vidlyftigt relateradt. Att han icke heller fruktade att säga sin mening, äfven då han kunde misstaga sig, skall jemväl visas med ett exempel. På häradstinget 1680 $^{23}/_{2}$

»Beskylte Staffan i Flosjötorpet bergsfogden hr Gustaf Larsson nu för rätten offentligen att hafva tagit mera jern af honom, än förmenas han bort göra emot sina grannar, af det som detta bergslag beviljat hafver; det efter ermälte bergsfogdes begäran infattadt blef, på det han derom vid nästa ting må kunna med honom lagligen utföra».

Vid det följande tinget 1680 $^{14}/_{5}$ fick Staffan plikta 40 mark smt, enligt 20 kap. tingmålabalken, för beskyllningen mot Gustaf Larsson, »att han tagit mera jern af honom till *landshöfdingens föräring* än honom bordt». Efter noga undersökande befans nämligen »att Staffan proportionaliter skulle betala 6 vågar tackjern, som han ock betalt, ehuru *hans grannar ännu ej erlagt en enda jernmark*». — Reflexionerna göra sig sjelfva.

Såsom en jemförelsevis förmögen man, låg det i sakens natur att Staffan skulle vid domstolarne hafva åtskilliga skuldfordringsmål. De rörde sig vanligen om smärre belopp, dels i penningar och dels i malm, jern eller andra persedlar. Några af dessa mål kunna till och med anses ega ett kulturhistoriskt intresse, och såsom exempel på sättet för deras behandling må några här jemväl anföras. — Vid häradsting 1675 $^{12}/_{6}$

»Fordrade Staffan i Flosjöhyttan af Börje Larsson ibidem skadestånd för en smedja han för honom skall uppbrändt hafva. Börje bekände sig deruti smidt och kan hända, att elden deraf kommit lös. Resolutio: Förmedelst detta sig tilldragit af våda, finner rätten skäligt det Börje efter 36 kap. Byggningabalken Landslagen eger betala en fjerdedel af samma smedja, efter mätismanna ordom, men för de penningar Staffan fordrar vare fri, efter han sig med ed purgerade; dock betalar han till Staffan ett skepp. näfver, som han bekänner sig skyldig vara»[1].

Vid ett annat häradsting (1677 $^{20}/_{2}$) lät »Staffan i Flosjötorpet uppbjuda de tvänne kor, som Karl Nilsson i Flosjöhyttan honom pantsatt

---

[1] Angående *Börje Larsson,* — som ej må förblandas med *Börje Andersson,* jemväl boende i Flosjöhyttan och förste nybyggare på det hemman derstädes, som nu kallas *Krontorp,* — torde följande utdrag af domboken för 1677 $^{25}/_{6}$ icke sakna intresse:

»Testamenterade enkan hustro Kerstin Elofsdotter i Flosjöhyttan sitt $^{1}/_{4}$ hemman dersammastädes till sin måg Börje Larsson och dess barn, att det oturberat njuta för de andra hennes barns tilltalan, efter hon det i sitt enkestånd aflat hafver, som tolfmännen bevittnade i sanning vara; deremot skall hennes dotter Brita njuta af bemälte Börje 6 fat osmundsjern till 'weldh', det nu för rätten utlofvades; derjemte utfäste mågen att han till dödsstunden skall föda och försörja samt sköta denna sin svärmoder och sedan, när hon blifvit död, då på sin bekostnad låta henne tillbörligen komma till grafven, hvilken förordning af rätten konfirmerad och gillad blef».

hafver». Det var den tiden vanligt att man å tinget lät uppbjuda lemnade panter, både i fast och lös egendom. Dylika uppbud kunde till och med ske 1, 2 à 3 gånger. Om panten icke efter viss tid inlöstes, tillföll den innehafvaren. — Vid nyssnämda tillfälle dömdes »Per Karlsson i Hult att betala till Staffan i Flosjötorp 40 lass malm nu i vinter»; dock om Per med laga vittnen och skäl kunde bevisa sig något derpå förut betalt, så skulle detta afgå. — 1679 $^{19}/_{6}$ »afsades för rätten det Olof Börjesson i Flosjöhyttan och enkan hustro Valborg ibidem skola betala Staffan ibm 56 daler kpmt i skadestånd för uppbränd stafrumsved, emedan det genom våda skedt är, af bägge utsatte eldar på svedjefall». Vid tinget 1680 $^{24}/_{2}$ »pålades Börje Larsson i Flosjöhyttan att betala 9 daler kpmt till Staffan ibidem, som han skyldig var», och 1682 $^{16}/_{5}$ blef Anders Henriksson i Hasslehöjden, som af Staffan lånt 800 daler kpmt till inbördande af en hemmansdel, ålagd att betala 6 procents årlig ränta för den tid af flera år som pengarne för Staffan varit borta. I ett annat tingsprotokoll (1685 $^{13}/_{3}$) heter det:

»Tillstod Anders Henriksson i Hasslehöjden sig vara skyldig Staffan Klemetsson i Flosjötorp 19 sexdalersplåtar, dem han af honom låntagit för 6 år sedan, hvilka honom pålades utan uppehåll till Staffan betala; dock gaf Staffan Anders dertill en månads dag».

Staffan Klemetsson var äfven en väldig björnjägare. Förut är berättadt huruledes en gevaldiger hos honom skulle hemta 2 loskinn och en björnhud för landshöfdingens räkning. Ur tingsprotokollen må härtill följande notiser anföras angående Staffans björnjagter:

1671 $^{20}/_{6}$: »Staffan Klemetsson hade skjutit 2 gamla björnar, och blef honom efter k. jagtordinantien beviljat skottpenningar».

1674 $^{23}/_{2}$: »Beviljades Staffan i Flosjötorp och Erik i Vaskebäcken skottpenningar för 1 gammal och 2 unga björnar, som de skjutit hafva, nämligen 6 daler smt antingen af häradet eller, der det intet finnes, då så mycket af kronones saköre efter 1664 års djurfångstordnings 18 punkt».

1678 $^{25}/_{2}$: »Staffan i Flosjötorpet har förl. år 1677 skjutit 2:ne gamla björnar».

1679 $^{19}/_{6}$: »Bevittnade nämden det Staffan i Flosjötorp hafver skjutit 2 gamla björnar, för hvilket honom beviljades skottpenningar efter djurfångsordinantien».

1681 $^{17}/_{5}$: »Attesterade och vittnade nämden att Staffan i Flosjötorp med de flere honom följaktige varit, hafva i fjol skjutit 1 gammal björn och 3 unga, samt i detta år 1 gammal och 1 ung björn».

Af domboken 1680 $^{14}/_{5}$ framgår af en då afgjord tvist, att Staffan mot en granne i Sirsjötorp egt hälften i 3:ne loskinn, af hvilka ett blifvit såldt för 14 daler smt. Denne granne ålades äfven »att restituera Staffan en länt bössa, så god som kan bevisas henne varit då han den emottog». Staffan var för öfrigt icke den ende björnjägaren inom häradet, men han synes ha varit en af de mest ihärdiga och på samma gång den lyckligaste. Tillgången på björnar var under denna tidsperiod ovanligt riklig och det gick knappast ett ting förbi, utan att attester om flere eller färre skjutna sådana meddelades. Det må tilläggas att den förut såsom drunknad omtalade Klemet Pedersson i Domvik 1677 $^{25}/_{6}$ tillerkändes skottpenningar för 5 gamla och 2 unga björnar, samt att 1678 $^{25}/_{2}$ en jägare vid Sandsjön

och en i Mången erhöllo bevis att på en vinter hafva fält tillsammans 7 gamla björnar.

Staffan Klemetsson var 2:ne gånger gift: 1:o med *Elsa Pålsdotter*, dotter till den förut omtalade nybyggaren Påvel i Flosjötorp; 2:o med *Valborg Matsdotter*, som öfverlefde sin man. I första giftet hade Staffan följande kända *barn:*

Mats Staffansson, som genom en arfsförening 1673 17/6 erhöll hemmanet Svartbäcken. Angående honom innehåller häradsdomboken 1670 14/6 följande:

»Mats Staffansson i Flosjötorp hade belägrat Margreta Gabrielsdotter i Käringborstorp, (för) hvilket brott han pliktade med sina 40 mark efter lag, och konan hans 20 mark smt; gaf derhos henne i förlikning en ko och 5 daler smt, jemte det att han lofvade att skaffa henne i kyrkan».

Under kriget 1676 hade Mats blifvit utskrifven till soldat, för bevakningstjenstgöring vid Eda skans, men han legde i sitt ställe Mats Nilsson i Skärtorp och utrustade honom med »bössa, hölster och kruttyg». Fyra år senare 1680 14/5 yrkade Mats Staffansson att återfå denna mundering, men »som intet kontrakt om bössans restituerande fans», blef hans påstående härom ogilladt. Kort derefter synes Mats Staffansson hafva aflidit. — Han var gift med *Kerstin Eriksdotter* från Brunshyttan och hade med henne 2:ne söner, Klemet och Staffan. Kerstin blef sedan omgift med *Nils Jonsson*, hvilken snart kom i delo med Kerstins förra svärfader Staffan Klemetsson i Flosjötorp, så att denne vid häradstinget 1683 2/2 pliktfäldes till 3 mark smt för oqvädinsord mot Nils Jonsson. Staffan ville sedermera återvinna Svartbäckshemmanet, hvarom förut (sid. 288) är antydt, men hans död afbröt denna rättegång. Nils Jonsson, eller rättare sagdt hans hustru Kerstin, väckte efter Staffans frånfälle rättegång mot dennes öfriga arfvingar angående hemmanslösen m. m. i Flosjötorp, hvarom vidare längre fram.

Karin Staffansdotter, blef gift med bergsmannen *Göran Matsson* i Sången. Den förut (sid. 284) omtalade landsgevaldigern Anders Göransson var en son till denne Göran. Enligt en afhandling 1714 30/10 skulle, med faderns samtycke, sonen Göran Göransson efter föräldrarnes död besitta hemmanet i Sången och till hvardera af sina bröder Mats och Staffan betala 200 daler kpmt såsom lösen för deras arfsrätt i löst och fast.

En son *Erik Staffansson* omtalas i ett tingsprotokoll 1699 5/6 såsom lefvande »för vid pass 12 år sedan». Hans lefnadsomständigheter i öfrigt äro ej kända, ej heller om han tillhör faderns 1:sta eller 2:dra gifte. Han synes hafva dött ung, före 1687, emedan han ej finnes omtalad i de tvister om arfsfördelningen, som från sistnämda år pågingo mellan de öfriga syskonen.

I sitt 2:dra gifte hade Staffan Klemetsson trenne döttrar, nämligen:

Anna Staffansdotter, † 1746 25/9, »vid pass 80 år gammal». Gift 1:o med *Per Matsson* i Flosjötorp och 2:o med *Olof Svensson*, hvilka här nedan skola vidare omtalas.

Marit Staffansdotter, † 1743 13/3 i Käringborn, då hon enligt anteckning i församlingens dödbok skulle ha varit 79 år gammal[1]. Marit var

---

[1] På tal om äldre kyrkoböcker må här en gång för alla anmärkas de ofullständiga och i många afseenden t. o. m. vilseledande anteckningar som de innehålla. De måste begagnas med stor varsamhet och helst i jemnbredd med andra samtida handlingar, der

gift 3 gånger: 1:o med bergsmannen *Olof Andersson* i Käringborn, † 1715 $^{24}/_{5}$; 2:o 1716 $^{15}/_{6}$ med bergsm. *Jakob Nilsson* derstädes, † 1722 $^{6}/_{8}$; och 3:o 1724 $^{23}/_{10}$ med bergsm. *Olof Andersson* från Brunsjötorp, som tillika med 2:ne döttrar i första giftet öfverlefde henne. Angående hustruns arf har sistnämde Olof Andersson utgifvit följande qvittens, dat. Käringborn 1735 $^{25}/_{1}$:

»Härmed qvitterar jag min svåger Olof Svensson i Flosjötorp för de 8 skeppund tackjern, som vi voro förlikte om på 1734 års vinterting uti Grythytte gästgifvaregård, hvilket jag skulle bekomma till på min hustrus arf».

Brita Staffansdotter, † 1715. Gift med bergsmannen *Peter Svensson* i Ringshyttan, † 1745 $^{11}/_{12}$, 76 år gammal. Dessa makar egde tillsammans 10 barn. Efter Britas död ingick Peter Svensson nytt äktenskap 1716 $^{8}/_{7}$ med enkan Maria Persdotter från Vedevåg, hvilket äktenskap blef barnlöst. Han egde ett godt anseende; förordnades till sexman i Stribergs tingslag 1716 $^{7}/_{5}$ och tjenstgjorde i denna egenskap till sin död. Hans andra hustru öfverlefde honom.

Vid Grythytte häradsting 1687 $^{11}/_{6}$

»Förordnades af rätten nämdemannen Karl Björsson i Trösvattnet och Påvel Persson i Nor att vara förmyndare för sal. Staffan Klemetssons i Flosjötorp omyndiga tvänne döttrar *Marit* och *Brita* Staffansdöttrar; hvilkas plikt och skyldighet vara skall att de efter lag och förmyndareordningen om de omyndiga döttrarnes kristeliga upptuktelse och deras goda en flitig och tidig försorg hafva skole; dock lemnas Påvel Persson fritt vid nästa ting, i förmågo af förmyndareordningens 32 punkt, dat. den 17 Mars 1669, att te och visa sitt laga förfall, så framt han något hafva kan, emedan han nu intet tillstädes var».

Såsom i alla tider ganska vanligt uppstod äfven efter Staffan Klemetsson tvister mellan arfvingarne om qvarlåtenskapens delning. Mera som exempel på den tidens sätt att gå till väga i dylika fall än såsom i och för sig märkliga handlingar meddelas här nedan några domboksutdrag angående arfs- och bördestvisterna mellan Staffans efterlefvande. Sålunda innehåller domboken 1687 $^{10}/_{2}$ angående det första arfskiftet följande:

»S. d. Kunde rätten intet gilla den förlikningsskrift, som kyrkoherden, vördige och vällärde hr Jakob Fabricius med nämdemännen Harald Davidsson på Saxhyttan, Olof Olofsson i Helgsnäs och Lars Persson i Kärfvingeborn underskrifvit den (?) Juli förledit år, emellan Staffan Klemetssons enka hustru Valborg Matsdotter i Flosjötorp och hennes styfbarn, om arfvet efter hennes man och deras fader, alldenstund bemälte enkas in för rätten munteligen gjorde fullmäktige, välaktad Göran Högfeldt högst deremot protesterade, såsom det

---

sådana finnas att tillgå. Åldersanteckningar vid dödsfall äro för den äldsta tiden icke heller vanliga — i Grythyttan började dylika först 1724 —, personers namn och bostäder äro jemväl ytterst slarfvigt antecknade, stundom icke alls. Totalintrycket af dylika böckers studium har hos utg. ofta blifvit en harmfull förvåning öfver den lättja och liknöjdhet i fråga om bokföring, som synes ha varit hufvuddraget hos äldre tiders presterskap. Åtskilliga anteckningar äro i sin knapphändighet rent af cyniska, som t. ex. följande i Grythytte församlings äldsta bok: 1706, Aprilis 13. »Holmtiärs Ingebors vallkullas horunge dödde»; begrofs 22 i s. månad. I medlet af 1700-talet äro dock anteckningarna, synnerligast om aflidna personer, särdeles fullständiga, men i slutet af samma århundrade började formulärens tidehvarf, och sedan dess äro alla kyrkoboksanteckningar stöpta i samma tabellariska form.

enkan och hennes barn skall vara mycket præjudicerligit och aldrig af dem underskrifvet, påståendes han att njuta ett lagligt arfskifte och delning, så att ingen må ske något för när; hvilket honom af rätten beviljades att förrättas af domaren Björn Pedersson på Saxhyttan, nämdemännen Olof Nilsson på Brunshyttan, Per Persson på Grythyttan och Lars Jakobsson på Brunshyttan, således, — att enkan njuter sin treding och fördel efter lag och bägge barnekullarne ärfva efter fadern lika; men hvad anbelangar det sal. Mats Staffanssons enka och Göran Matsson af första kullen vilja prætendera mera mödernesarf innan de till skifte träda, så kan rätten intet finna dem der till berättigade vara, emedan de en gång med det arfskiftet varit benöjde, som deras sal. svärfader med dem den 17 Juni 1673 uti gode mäns närvaro gjort, och intet ifrån den tiden deremot protesterat eller klandrat».

Nytt arfskifte hölls kort derefter, 1687 $^{24}/_{5}$, men några dagar derförinnan, eller 16 Maj, hade den hemmavarande mågen **Per Matsson** af sin svåger Göran Matsson köpt hans hustrus »systerdel uti fäderne och möderne» så väl i Flosjötorp, som i Per Anderstorp och Karlstorp i Flosjöhyttan, för 299 daler kpmt, och denna egendomsaffär gaf sedermera uppslaget till nya rättegångar, hvarom vidare här nedan. Utg. kan nämligen icke underlåta att derförinnan kasta en blick på Flosjötorps jordbruk, som måste hafva varit mer än lofligt klent, om man får tro hvad domböckerna derom veta att förtälja. Vid häradstinget 1687 $^{11}/_{6}$ tillsades 2:ne nämdemän, ofvan nämde Olof Olofsson och Lars Persson, »att värdera säden i Flosjötorp, som på åkern står, hos sal. Staffan Klemetssons, den tid han mogen är och uppskäras skall, arfvingarne till större riktighet»; men vid tinget 1689 $^{8}/_{10}$ »aflade Per Mattson i Flosjötorp sin ed, att 1687 intet blifvit mera än *en half sillfjerding*, som skulle delas emellan Staffan Klemetssons arfvingar; derföre frikändes han för arfvingarnes moders tilltal i detta mål». Häraf vill det ju synas, som om spanmålsskörden varit ytterst obetydlig. Att åkerlapparne varit små, kan man dock anse som säkert, ty i bergslagen odlades nästan all spanmål denna tid på svedjelanden.

Angående den här ofvan omförmälda nya tvisten om bördesrätt i Flosjötorp, hvilken synes hafva tagit sin början vid häradstinget 1689 $^{27}/_{1}$, innehåller domboken för s. år $^{31}/_{5}$ följande:

»S. d. Kärade Nils Jonsson i Svartebäcken, genom sin hustru Kerstin, till Peder Matsson i Flosjötorp, angående den del som Göran Matsson vid Sången uti Flosjötorpshemmanet till svaranden försålt hafver och tillkommit hans hustru Karin, hvilken hustru Kerstin så vida förmenar sig der till berättigad, som hennes sal. man Mattes Staffansson var bemälde Karins broder, och nu å sina barns vägnar det inbörda söker, hvilket hemman ock är hennes sal. mans fasta möderne. Kyrkoherden vördige och vällärde hr Jakob Fabricius, å svarandens vägnar, exciperade sägandes: att emedan Staffan Klemetsson, som fader var åt kärandens man, har gjort i sin lifstid den förordning, att efter Mattes Staffansson, kärandens man, skulle hafva Svartbäcken, så skulle deremot den andra systern Karin, Görans hustru, hafva sin del i Flosjötorp, som då den tiden intet bättre excolerat var än som Svartbäcken. Käranden vill intet tillstå den gjorde förordning, hvilken för henne, som den skrifteligen fattad är, upplästes, men de lösören, som deruti förmäles fördelte vara och hon undfått, dem tillstår hon, sägandes icke någon fördelning gjord vara på det fasta, utan allenast i det lösa. Svaranden tillstod att det varit hennes sal. mans mödernes jord, eller hennes svärmoders rätta tillfallne ärfteliga egendom efter sin fader

Ven-Påvel. Påvel hade tre söner Erik, Mattes och Mårten, och fem döttrar Elsa, Gertrud, Elin, Annika och Cecilia. Elsa har varit kärandens svärmoder och hon tillika med sin man skall inlöst hafva och besutit Flosjötorpshemmanet. Detta uppsköts till måndagen, då svaranden pålades att framskaffa brefven, af hvilka rätten kan hafva underrättelse, huruledes detta Flosjötorpshemmanet inlöst är.»

Men då denna sak åter företogs $^{3}/_{6}$, saknades åter de äskade brefven, hvarföre rätten

»Pålade Peder Mattsson i Flosjötorp tillika med sin svärmoder hustru Valborg Matsdotter, att sig vider 20 daler smts vite inställa uppå det tinget, som de saker upptagas skola, hvilka nu oafgjorde blifva, med alla sina bref och dokumenter som angå köpet på Flosjötorpshemmanet, att emot Mats Staffanssons barn utföra, då denne sak skall företagas och lagligen afgjord blifva».

Å det följande tinget 1689 $^{8}/_{10}$ förekom saken ånyo, då svaranden visserligen var försedd med dokument angående afl. Staffans egendomsaffärer; men nu, heter det, att som käranden, hustru Kerstin Eriksdotter, »intet hade någon målsman med sig för sina barn, så kunde rätten icke uti saken skrida till doms». Sådana målsmän eller förmyndare hade visserligen ett par gånger blifvit förordnade, men ingen synes ha velat åtaga sig uppdraget, förmodligen af den orsak att barnens moder, hustru Kerstin, icke varit af den angenäma sortens qvinnor. »Domaren» Björn Persson vittnade emellertid angående sterbhusets ställning, »att ingen säkerhet är om gälden», hvarmed han menade de utestående fordringarna, emedan dessa funnos antecknade endast »på karfstockar», med anledning hvaraf rätten ålade enkan, »hustru Valborg att uppsätta en förteckning på all den gäld, som hon uppburit hafver, att den sedan delas kunde proportionaliter emellan samtliga arfvingarne». Härjemte tillsattes Olof Nilsson i Skärtorp och Anders Eriksson i Brunshyttan, barnens morbroder, till förmyndare för afl. Mattes' barn.

Vid häradstinget 1690 $^{23}/_{5}$ afgjordes tvisten på det sätt, att ny värdering af kronobefallningsmannen Anders Warg och sex nämdemän skulle hållas på sterbhusets samtliga egendomar, innan sjelfva hufvudfrågan kunde afgöras. Mot detta beslut vädjade svaranden Per Matsson till lagmansrätten, som å häradsrättens utslag tecknade en så lydande resolution:

»Denna domen præsenterades på lagmanstinget i Vesterås den 19' Juni 1690, hvaruppå resolverades att appellanten tillåtes taga stämning på sina kontraparter till nästa lagmansting, då dom och hvad lag och processen likmätigt är vederfaras skall. På lagmansrättens vägnar *Gabr. Er. Lillieflycht*».

Denna resolution synes icke ha fallit hustru Kerstin i smaken, enligt hvad följande domboksutdrag för 1690 $^{20}/_{8}$ närmare utvisar:

»Åtvarnades Nils Jonssons hustru i Svartbäcken, som enständigt påtalar och med åtskilliga invändningar vill disputera lagmansrättens resolution af den 19 Juni sistledne; rättandes hörsamligst sig hon med sin vederpart Per Matsson i Flosjöhyttan efter bemälte lofl. lagmansrättens resolution».

Samma dag (1690 $^{23}/_{5}$) rätten meddelade sitt ofvan anförda beslut om ny värdering å Flosjötorps fastigheter

»Insinuerade Nils Nilsson i Moen [1] en skriftelig protest emot det köp, som hans svärfader Göran Matsson i Sången gjort med Peder Matsson i Flosjötorp,

[1] Beläget å Skålhyttelagets egor.

förmälandes: att Per Matsson till dato intet ännu till hans svärfader tillfyllest betalt de 950 daler kpmt, som han utfäst för hans svärmoders lösa och fasta arfsrätt efter sin sal. svärfader Staffan Klemetsson; derföre kan han intet tillåta det Per Matsson, som är en utom börden, skall få hans hustrus rätta bördsrätt inlösa, efter som hans svärmoder en arfvinge är af Flosjötorp, hvars morfader sal. Påvel det upptagit; begärandes han penningarne emot köpet få insätta och jorden inbörda; hvilken protest efter begäran till vidare lagligt utförande intecknades».

Denna protest synes dock ha stannat dervid, enär något beslut eller annan åtgärd i följd deraf ej kunnat återfinnas i häradets handlingar. Men äfven hustru Kerstins bördsanspråk tyckes småningom ha fått förfalla. Visserligen »resolverades» 1690 $^{21}/_{8}$, att så snart frågan om ny värdering efter lagmansrättens $^{19}/_{6}$ gifna resolution blifvit afdömd, »ville rätten sig med dom förklara emellan Olof Nilsson i Skärtorp tillika med hustru Kerstin i Svartbäcken och hustru Valborg så väl som Peder Matsson, angående Flosjötorpet och de flere hemmansdelar, som Peder Matsson sig tillhandlat hafver af Göran Matsson vid Sången den 16 Maj 1689, till hvilkas inlösande hustru Kerstin i Svartbäcken å sina barns vägnar hafver hos domaren välaktad Björn Persson insatt penningar, som hans qvittens skall utvisa»; och genom lagmansrättens dom 1691 $^{11}/_{6}$ blef häradsrättens utslag om ny värdering och delning faststäldt, så att befallningsmannen Warg 1692 erhöll landshöfdingens order att »sådant till en rättmätig exekution ställa»; — men förmodligen ansågs frågan sedermera vara af så qvistig natur, att häradsrätten icke tilltrodde sig att afgöra densamma, ty den hänvisade parterna slutligen (1693 $^{28}/_{1}$) till — Bergskollegium . . . Beslutet härom, som är ett karakteriserande fattigdomsbevis, lyder sålunda:

»S. d. Remitterades i ödmjukhet sal. Mattes Staffanssons omyndige barns förmyndare Olof Nilsson i Skärtorp och Klemet Matsson i Svartbäcken, som nu intet tillstädes var, utan styffadern Nils Jonsson å hans vägnar, till det högloft. kongl. Bergskollegium, att ödmjukligen denne sak andraga och utföra låta, om den rättighet käranderne prætendera af Flosjötorps besittningsrätt för svaranden Peder Matsson i Flosjötorp; emedan som samma hemman är upptaget på allmänningen, och *tingsrätten ej underrättad är om slikt hemmans rättighet;* kunnandes då svaranderne alla sina skäl och fastebref i ödmjukhet producera, så framt det högloft. kongl. Bergskollegium täcktes denne sak upptaga». (!)

Vid det följande häradstinget uppstod fråga om ersättning för rättegångskostnad, men äfven detta käromål afvisades på grunder, som synas vara något egendomliga. Det heter nämligen derom i domboken 1693 $^{30}/_{5}$ sålunda:

»Kunde rätten intet upptaga det käromål, sal. Mattes Staffanssons omyndige barns målsman Olof Nilsson i Skärtorp, jemte modern hustru Kerstin Eriksdotter i Svartbäcken hade till Per Matsson på Flosjöhyttan, angående vedergällning de söka för den omkostnad och (de) rättegångsexpenser de föregifva sig vid den lofl. lagmansrätten användt på saken, som angår värderingen uppå sal. Staffan Klemetssons hemman och torp, efter som Per Matssons hustru ursäktade sin man vara hindrad deraf, att hans fader Mattes Persson nyligen är blifven död».

Härefter finnes denna bördestvist icke vidare omtalad. Antingen hade den i Bergskollegium afgjorts till Per Matssons fördel eller ock hade frågan fått förfalla. Emellertid innehade *Per Matsson*, »bofast och ärlig

man», som han kallas i en häradsattest 1692 $^{21}/_{5}$, med sin hustru *Anna Staffansdotter*, fortfarande besittningsrätten till Flosjötorp. Såsom kulturbilder från denna tidsperiod må dock ännu några domboksutdrag meddelas:

1689 $^{7}/_{10}$: »S. d. Upphofs det käromål, som hustru Valborg i Flosjötorp hade till Nils Jonsson i Svartbäcken, angående det hans styfson Klemet Matsson skolat lagdt en kafla i munnen på hennes häst, efter det hölls af intet värde, ej heller hafver hästen derutaf tagit skada».

S. d. »Gaf sig in för rätten af hastige mode Nils Jonsson i Svartbäcken fanen; derföre pliktade han till Grythytte kyrka en kanna spanskt vin eller 6 daler kpmt».

1690 $^{22}/_{5}$: »S. d. Frikändes enkan hustru Valborg Matsdotter i Flosjöhyttan för enkan hustru Valborgs i Limminge käromål om skadestånd för (det) hennes svin skall hafva ätit opp hustru Valborgs i Limminge rågstack, emedan enkan, som rågstacken egde, intet om honom gärdat hafver, utan låtit svinen i förleden höst något efter Mikaelis tid honom uppäta».

1690 $^{20}/_{8}$: »S. d. Förordnades nämdemännen Karl i Trösvattnet, Lars Persson på Kärfvingeborn, Lars Jakobsson på Brunshyttan och Håkan Larsson i Elgviken att mäta och värdera den skada och åverkan som Erik Olofsson i Limminge tillfogat hafver Peder Matsson i Flosjöhyttan på sin skog, både med skogefällande, löftagning och näfvertägt, sökandes parterne att förena, eller, så framt de icke kunna förenas, så skall Erik Olofsson denna bemälte åverkan betala efter dessa gode mäns mätis ordom och ompröfvande, samt skall Erik Olofsson betala till Per Matsson 9 daler kpmt för en galt han tillstod sig för Per ihjälslagit, då han kört honom ur sin hägnad der han var inkommen».

Inom *Grythytte bergslag* var den ekonomiska ställningen vid denna tid ganska bekymmersam. Om anledningen och orsakerna härtill lemnar nedanstående häradsattest, afgifven å ting 1691 $^{16}/_{5}$, en ganska målande skildring:

»S. d. Upplästes en *restlängd*, och vittnade nämden den sann och riktig vara efter de annotationer, som gjorde äro vid hvart och ett hemman och person, jemväl att kronones befallningsman räntorne inmant med all flit till de terminer de utgå bort, hafvandes allmogen fuller gjort sin flit dem att erlägga; men emedan 1) i denna bergslag är en mycket dyr och svag ort, långt ifrån städerne aflägsen, så att allmogen hafver lång väg till Nora, hvarest de mestedels till sitt uppehälle köpa måste, hafvandes ock de till grufvorne en mycket lång väg; 2) hafver tack- som stångjernet i dessa år fallit uti mycket ringa pris, att bergsmannen sig till skada arbetar, hvarigenom ock allmogen förlorat all sin kredit; 3) är ock derföre nu en svår tid efter penningar; 4) saltets stegrande och dyrhet hafver ock allmogen tryckt; 5) varit beklageligen en stor missväxt och svår fodertid för kreaturen i dessa år; 6) äro ock de hemman och torp, hvilka under Hällefors silfverbruk lagde äro, med många dagsverken besvärade, men hafva ringa och små hemman; och således hafver allmogen för ofvantalde orsaker intet kunnat, som de gerna velat, denne rest betala».

I fråga om tackjernspriset må här tilläggas att detsamma, som åren 1684 och 1685 utgjorde 12 daler, sedermera oafbrutet nedgick, 1686 till 11 daler, 1687 till 10 daler, 1688 till 9 daler, 1689 till 8 daler, 1690 till 6 daler, 1692 till 5 à 5 $^{1}/_{2}$ daler kpmt för ett skeppund. Priset höjde sig derefter småningom, så att det 1697 utgjorde 8 till 10 daler, hvilken sistnämda siffra i 1700-talets början under åtskilliga år var så godt som oförändrad. Af de anförda siffrorna kan man ock erhålla en föreställning om

de värden, som vid egendomsafhandlingar denna tid gjorde sig gällande, men man bör tillika ihågkomma obetydligheten af de tackjernsqvantiteter, som med då varande små resurser kunde åstadkommas, och hvarigenom årstillverkningen inom Grythytte bergslag vanligen höll sig omkring 5,000 skeppund. Det dröjde ännu några decennier innan denna tillverkning visade någon afsevärd tillökning [1].

Per Matsson i Flosjötorp, som, enligt hvad redan blifvit antydt, var en son till bergsmannen Mats Persson och Ingrid Bengtsdotter i Björkskogsnäs, öfverlät 1696 sin »arffallne stubberättighet» i hemmanet derstädes till sin broder Henrik Matsson. Vid Grythytte vinterting i Februari 1697 uppträdde Per Matsson personligen såsom kärande dels i ett skuldfordringsmål och dels angående en stöld, som föröfvats ur hans »sädesbod», i hvilket senare mål den anklagade dock blef frikänd af brist på bevisning. Han förekommer derefter icke vidare; men i »det protokoll, som hölls å Nora rådhus d. 8 September 1697, uti hans nådes högvälb:ne hr generalmajorens och landshöfdingens Fromhold Fægerskölds närvaro, angående ransak- och dömandet öfver private uppsatte *qvarnar* uti allmänningsåarne, samt väder- och sqvalteqvarnar, uppsatte odelqvarnarne till præjudice och afsaknad, uti Grythytte och Nora bergslager», upptages *Per Matssons enka* i Flosjötorp, hvilken med sin granne Nils Jousson i Flosjöhyttan berättigades att behålla sina bägge sqvaltqvarnar, »emot åtta öre silfvermynts årlig afgift för hvardera». Per Matsson hade således under mellantiden aflidit, och man finner sedermera hans enka *Anna Staffansdotter* sjelf utföra sina rättegångssaker vid vintertinget i Februari och sommartinget i Maj 1698. Vid det senare tinget hade hennes svåger Olof Andersson i Käringborn instämt Anna och hennes moder enkan Valborg om ny värdering efter Staffan Klemetsson, men som denna stämning ej blifvit delgifven i laga tid upptogs ej målet. Af domboken för samma ting (1698 $^5/_5$) inhemtas derjemte att

»Uppå Per Matssons enkas i Flosjötorp hustru Anna Staffansdotters anhållan förordnades nämdemännen Olof Olsson i Sandviken och Karl Björsson i Trösvattnet att förrätta ett riktigt *arfskifte* efter sal. Per Matsson, dess hustru och *barn* emellan; och tillsattes härmed till barnsens målsman deras farbroder Henrik Matsson i Björkskogsnäs, som der till betygas tjenligast vara, hvilken efter lag och kungl. förordningar åligger detta sitt förmynderskap försvarligen att förestå».

Kort derefter ingick Anna nytt äktenskap med **Olof Svensson** från Ringshyttan i Nora socken, och vid den jordransakning, som 1699 $^3/_1$ hölls i befallningsmannen Johan Ytters bostad vid Sund, antecknades i protokollet, att Olof Svensson och hans styfbarn innehade tre torp (Flosjötorp, Karlstorp och Per Anderstorp), men bebodde blott ett enda, nämligen Flosjötorp.

Vid det första häradsting, som hölls efter det Olof Svensson genom sitt giftermål med Anna Staffansdotter blifvit egare till Flosjötorp, i Februari 1699, uppträdde han i flera rättegångar mot sina grannar. Sålunda hade en af dem stängt hans kyrkoväg genom kolvedshuggning, men detta mål föranledde ej annan påföljd än att, sedan veden blifvit upphuggen, vägen återstäldes i sitt förra skick. Ett par andra grannar hade i sin

---

[1] Jfr *Noraskog* II: 354, 370, 386.

egenskap af »sädesräknare» uppskattat hans tiondeafgift för hög. Deröfver klagades hos länsstyrelsen, som faststälde en af andra personer verkstäld lägre uppskattning. Häraf tog sig Olof Svensson anledning att stämma de båda första sädesräknarne med yrkande bland annat af ersättning för den honom förorsakade kostnaden hos länsstyrelsen, men detta yrkande afslogs, så att han derigenom i verkligheten fick betala mera än om han nöjt sig med den första uppskattningen. Han vann blott den erfarenheten, som man ofta glömmer, att »snålheten bedrager visheten». Vid det följande tinget, 1699 $^5/_6$

»Androg Olof Svensson i Flosjötorp, som stämd blifvit af Anders Ersson i Flosjöhyttan angående slagsmål på honom och hans hustru, saken förlikt vara, hvarvid länsmannen ansades att underrätta sig om saken, och, der den af värde fins, å embetets vägnar den samma utföra».

Förmodligen var saken obetydlig, ty man finner hvarken detta eller något likartadt mål angående Olof Svensson omtaladt i de följande domböckerna.

Under sina första år vid Flosjötorp hade han deremot ett icke obetydligt antal skuldfordringsmål att bevaka, dels för sterbhusets och dels för sin enskilda räkning. Blott ett enda domboksutdrag må i detta hänseende anföras. Det lemnar en ganska god inblick huru det vanligen tillgick vid öfverlåtelser och utredningar inom bergsmanshusen under denna tid, och lyder sålunda:

1699 $^5/_6$. »S. d. Kärade Olof Svensson i Flosjötorp, fullmäktig för sin broder Peter Svensson, å bemälte sin broders vägnar, till sal. Olof Börilssons enka i Flosjöhyttan, hustru Marina Ersdotter, skuldfordran angående; berättandes det sal. Olof Brynilsson, som varit Olof Börilssons svåger och haft dess syster till hustru, blifvit skyldig till Peter Svenssons svärfader Staffan Klemetsson i Flosjötorp 25 skꝼ tackjern, 6 pund mjöl och ett pund salt, hvarpå, jernet nämligen, skall varit en skärstock, då bytet varit efter Staffan Klemetsson, som sedan förkommit, och det öfriga Per Matsson, Staffans måg, uppskrifvit; — påståendes Olof Svensson å sin broders vägnar, att som Olof Börilsson antagit den systerdel, som efter Olof Brynilsson varit i hemmanet, enkan ock denna gäld måtte betala. Enkan svarade, det har Olof Brynilsson eller dess enka, då hon lefde, denna skuld aldrig erkänt, dess utan har Olof Brynilsson ingen del egt i hemmanet å sin hustrus vägnar, utan hon blef död innan fadern Böril Andersson, som hemmanet egde, hvilken ock på hemmanet ett testamente den 28 Maj 1697 gjort och det, hvad besittningen vidkommer, till sin son Olof Börilsson uppdragit, mot det han honom och Olof Brynilssons små fattige barn föda, gamle mannen efter dess död till grafva, och barnen till en rätt uppfostring förhjelpa skulle, som testamentet af samma innehåll för rätten uppvistes. Uppå Olof Svenssons begäran intygade skomakaren Per Ersson, att han hörde Olof Brynilsson något före hans död tillstå i Flosjötorp, att han var Erik Staffansson, Staffans son, skyldig 5 skꝼ tackjern, och det är för pass 12 år sedan. Svaranden androg än ytterligare, att enkan lefde efter i 10 år och krafdes aldrig derpå. Olof Svensson begärade anstånd till annat ting med saken, att Peter Svensson må med de öfrige Staffan Klemetssons arfvingar här om få konferera, efter de alle äro i skulden lika delaktige, och den dem emellan är odeld, hvilket vid sådan beskaffenhet rätten beviljade med tillsägan det Peter Svensson, innan rätten sluter något vidare i denne sak eller den före-

tager, anten visar denna fordring på sin hustru delt vara eller de öfriges fullmakt att saken utföra».

Detta skuldfordringsmål förekom sedermera vid ett följande ting, men blef äfven då uppskjutet. Derefter finnes saken ej vidare omtalad. Måhända hade den blifvit förlikt, men det kan ock vara möjligt att käranden kommit till insigt derom, »att der ingenting fins att taga har kejsaren förlorat sin rätt».

Olof Svensson blef dock skadelös på annat sätt. Han erhöll nämligen något år derefter af sin svärmoder ett testamente, hvarom domboken för 1702 $^{23}/_{6}$ innehåller följande:

»S. d. Blef efter Olof Svenssons i Flosjötorp anhållan i rätten uppläst och till mera säkerhet i protokollet infattadt det testamente och förordning, som den 5 December 1701 dess svärmoder hustru Valborg Matsdotter i Flosjötorp under åtskillige trovärdige vittnen låtit författa, af det innehåll att hon af fritt och välbetänkt mode testamenterat denne sin hemmavarande måg Olof Svensson och dess hustru Anna Staffansdotter all sin hafvande rätt i boskap, säd och matvaror, att efter hennes död dermed styra och råda som dem bäst gitter och synes, hvartill hon så mycket mer skall föranlåtas, som de utfäst sig pligtige henne till dödedag väl försörja och underhålla, och hon tillförene i besagde mål gifvit de andra barnen sina delar. Men der Gud skulle kalla denne hennes måg eller dotter före henne bort, så behåller hon för sig samma testamente, och hvad hennes egendom särdeles i penningar och kläder vidkommer, skola de efter hennes död samtlige arfvingarne emellan delas, och till hennes begrafning af oskifto tagas».

Ett par år senare var Olof Svensson utsatt för ett ganska oblygt prejeriförsök. Ty något annat afsågs icke i verkligheten med den angifvelse, hvaröfver nedanstående dom af häradsrätten meddelades. Den penningesumma, hvilken i densamma antydes såsom utlofvad, utgjorde 440 daler kpmt, ett belopp efter den tidens värden alldeles för stort, för att vara rimligt. Straffpåföljden för det misslyckade försöket synes ock vara skäligen obetydlig, men att beljuga sin nästa har i alla tider snarare ansetts vara mer berömligt än motsatsen ... Den ifrågavarande domen lyder sålunda:

»Häradsrättens sentens och dom öfver Anders Isakssons i Flintenhäll och dess hustrus Brita Hermansdotters, så ock hennes moders Karin Larsdotters i Berg och Karlskoga socken, angifvan vid sistl. ting, och påståènde vidare vid detta ting, emot Olof Svensson i Flosjötorp, deruti bestående, att när Brita Hermansdotter för någon tid sedan tjente vid Flosjötorp hos Olof Svensson, skall hon der af honom blifvit belägrad, men Anders Isaksson vorden öfvertald att taga på sig det han henne belägrat, och att henne till hustru taga emot någon belofvad penningesumma, så till Anders Isaksson som Brita Hermansdotter, hvar emot Olof Svensson dem åter tilltalat för en sådan honom tillagd som han förmenat obevislig beskyllning; afsagd på Grythytte bergslags ord. ting på Grythyttehed d. 18 Juni anno 1704.

Det hafver Anders Isaksson i Flintenhäll och dess hustru Brita Hermansdotter samt hennes moder Karin Larsdotter denne beskyllning emot Olof Svensson ej allenast vid sistl. ting angifvit utan ock så då, som vid detta ting, med många vittnen sökt honom detta att bevisa, men som der emot de inkallade och edel. afhörde vittnen icke kunnat intyga, att hafva sett eller förstått något olofligt · förelöpa emellan Olof Svensson och Brita Hermansdotter den tid hon der tjent, utan fast mer att de intet annat än ärligit och godt af Olof

Svensson förstått, Brita Hermansdotter ock, då hon i Flosjötorp hafvande blef, sedan fick barn och sig med Anders Isaksson, som ock der tjente, gifte, så väl som han bekänt och angifvit sig med hvar annan haft lägersmål, utan att på behörig ort anmäla något slikt om Olof Svensson, som nu sedermera skedt är, snart ett år efter vigseln; alltså pröfvar rätten rättvist Olof Svensson för den nu af desse personer på honom gjorde tillvitelse i detta mål härmed att frikänna; blifvandes Anders Isaksson, Brita Hermansdotter och modern Karin Larsdotter här med hvar för sig för sådan sin Olof Svensson tillagde obevislig beskyllning sakfälte till sine 3 mark silfmt hvardera, och det i anledning af kap. 20 tingmålabalken».

Det må tilläggas att det enda vittne, som hade något för Olof Svensson graverande att berätta, var en finngubbe med ganska tvetydigt rykte. Samma dag föregående dom afsades, blef denna finne dömd för stöld af råg vid Flosjötorp till 5 daler 8 öre silfvermynts böter, som han icke kunde erlägga utan i stället fick »plikta med kroppen»; derjemte bötfäldes han för oqvädinsord mot Olofs hustru Anna till 2 gånger 3 mark smt, ålades att betala sin skuld 16 daler kpmt till dem och att utgifva 3 daler smt i rättegångskostnad.

En annan hustru »Karin Persdotter på Skogen» hade jemväl vid samma ting roat sig med att angifva Olof Svensson för begånget »skälmeri» mot henne, då hon tjente vid Flosjötorp, men äfven denna obevisade beskyllning straffades med böter 3 mark smt och 1 daler kpmt i expenser.

Värre gick det för Olof Svenssons svåger Olof Andersson i likartadt mål. Derom innehåller domboken för 1706 $^{22}/_{6}$ följande

»Resolutio. Alldenstund efter vidlyftig och noga hållen ransakning befunnet, tillstådt och bekändt är, det Olof Andersson i Kärfvingeboren, gift karl, och ogifte qvinfolket Karin Ersdotter, som dersammastädes tjent, hafva med hvar annan enkelt hor bedrifvit, beståendes således af ingen bevislig sanning hvad som om drängen Per Larsson i Notbindaretorpet och Johan Johansson vid Kärfvingeboren angifvit varit, att de samma qvinsperson skolat belägrat, hvilken senare af Olof Andersson och dess hustru undfått penningar[1] på det han skulle taga saken på sig; alltså skole för detta sitt begångne enkla hor Olof Andersson, som gift är, böta 80 daler silfmt och konan Karin Ersdotter 40 daler silfmt, och skola bägge undergå kyrkoplikt, ståendes 3:ne söndagar hvardera på. pliktepallen i Grythytte kyrka. Orka de ej botum, plikte Olof Andersson med sex gånger gatulopp, och Karin Ersdotter hudstrykes för tingsstugudörren, och det allt efter 1653 års straffordnings 1 punkt; och som häradsrätten äfven förklarar Olof Andersson för barnefader till Karin Ersdotters oäkta barn, så bör ock han till dess föda och uppfostring förskjuta årligen tjugu daler kpmt, och det ifrån den tid barnet till verlden födt är, och till dess det sig sjelft födan kan förtjena, hvilka penningar Karin Ersdotter åtnjuter så länge hon barnet hos sig hafver»[2].

Olof Svensson, som i likhet med sin svärfader äfven var björnjägare, ehuru närmare underrättelser saknas angående omfånget af denna hans verksamhet, hade en gång tillika med ett par andra varit ute på björn-

---

[1] 100 daler kopparmynt.

[2] Karin Ersdotter var »barnfödd» vid Sandsjöhöjden i Nora socken, och hade framfödt »ett pigebarn för 13 veckor sedan», då målet 1706 $^{20}/_{6}$ handlades första gången. Hon saknade naturligtvis tillgång till bötesbeloppet och blef alltså »hudstruken» för sitt välförhållande mot husbonden.

jagt, men som erhöll den oväntade utgången att de samtliga blefvo stämda till tinget för olaga skjutande af — elg. Emellertid utröntes hvem den sannskyldige varit, så att genom utslag 1707 $^{25}/_{6}$ Olof Svensson och hans kamrater frikändes från åtalet, och elgskytten, en dräng, som varit ute och jagat på egen hand, sakfäldes efter 1664 års jagtordning till 50 daler smts böter eller deremot svarande 6 gånger gatulopp.

På derom framstäld begäran och på grund af dåvarande bergmästares order, hade tvänne sexmän 1706 $^{4}/_{9}$ förrättat byte och rösläggning mellan Flosjötorp och Limmingen, hvilken förrättning af Bergstingsrätten 1711 $^{2}/_{6}$ »konfirmerades». Sedermera påstod vid Grythytte häradsting 1732 $^{8}/_{2}$ Olof Olsson i Limmingen, att Olof Svensson i Flosjötorp måtte åläggas underkasta sig »en rätt och laga skillnad uti skogen deras hemman emellan», till stöd för hvilket påstående käranden endast uppvisade K. M:ts år 1672 $^{2}/_{11}$ till sin aflidne fader Olof Karlsson gifna skatteköpebref å $^{1}/_{2}$ hemman i Limmingen. Häremot yrkade svaranden att vara bibehållen vid 1706 års byte och rösläggning. Till belysande af den uppfattning, som i dylika tvister under denna tid gjorde sig gällande vid domstolen, och såsom ett exempel derpå att dylika rågångsförrättningar fingo ega vitsord, ehuru endast ett par simpla sexmän verkstält desamma, torde häradsrättens i ämnet meddelade »resolution», hvilken ej synes ha blifvit öfverklagad, ega ett visst intresse, så lydande:

»Ehuruväl Olof Olsson genom högstberörde kungl. bref visar sig ega skattemannabörd och rätt på sitt åboende hemman uti Limmingen, så att i följe af K. M:ts nåd. bref af d. 5 Januari 1685 denna tvistighet om rätta rågången berörde hemman och Flosjötorp emellan, såsom rörande private personers egor och icke någon allmänning i bergslagen, synes höra under häradsrättens upptagande och afgörande; dock som bergstingsrätten den af dess ledamöter år 1706 gjorde del- och röseläggningen d. 2 Juni 1711 redan konfirmerat: ty anstår nu icke häradsrätten att sig med denna stridighet vidare befatta eller skärskåda, huruvida den af sexmännen skedda förrättningen kan vara laglig eller icke. Actum ut supra. På häradsrättens vägnar

Jonas Hagelberg».

På ansökan af Olof Svensson, och efter föregången undersökning af bergmästaren Hans Filip Lybecker, meddelade Bergskollegiet genom resolution 1728 $^{5}/_{9}$, »på det hytteintressenterna måga hafva att tillgå nödiga bräder till hyttans och hemmanens[1] nödiga vidmakthållande utan att dertill behöfva klyfva stockarne till bräder, hvarigenom mera skog förspilles», tillstånd för Olof Svensson, »att på sitt eget hemmans egor och det af bergmästaren utsedda stället, få uppbygga en *såg*, den han och hans hytteintressenter få nyttja till sågande af deras egna skogar till hyttans och deras enskilte husbehof, dock med uttryckligt förbud att inga bräder derpå till salu såga, eller till lego den utläna åt andra än deras hytteintressenter, icke heller använda bräderna till annat än (hvad) sjelfva resolutionen medgifver, vid 40 daler smt plikt första gången, andra gången dubbelt och tredje gången tredubbelt, eller 120 daler smt, jemte brädernas konfiskation hvar gång; förblifvandes sedan vid dessa sista böterne hvar

[1] I originalresolutionen står visserligen »hammarens», men detta ord är påtagligen en misskrifning. Något hammarsmide vid Flosjöhyttan fans icke förr än långt senare; och det osmundssmide som här möjligen kunde finnas, torde ha varit allför obetydligt att föranleda särskild uppmärksamhet.

gång och så ofta ytterligare egaren till sågen skulle kunna öfvertygas häremot bryta, och sådant allt likmätigt K. M:ts resol., sågandet angående, af d. 27 December 1723». — Så beskaffad och sålunda kringskuren var rättigheten att *såga* bräder i »frihetstidens» dagar; men att *klyfva* sågtimmer — »och således skämma mycken skog» — den rättigheten var oinskränkt!..

Olof Svensson i Flosjötorp njöt i rikt mått sina härads- och sockenbors förtroende. Han tjenstgjorde sålunda som sexman i Grythytte bergslag i 26 år; var häradets fullmäktig i Bondeståndet vid 1719 års riksdag, samt under en längre tid medlem af församlingens kyrkoråd — i forna dagar kommunens enda förvaltningsmyndighet — från hvilket senare uppdrag han befriades 1740 $^{27}/_{1}$, emedan han »för sin ålder skull sällan kunde komma till kyrkan». Redan 1724, genom ett 8 Maj utgifvet köpebref, hade Olof Svensson och hans hustru Anna Staffansdotter upplåtit till *sonen Olof Olofsson* halfparten af »Flosjötorp $^{1}/_{4}$ hem och Flosjöhyttan $^{1}/_{2}$ hem», emedan föräldrarne, som de säga, för tilltagande »ålderdom ej längre mäkta med att förestå hela hemmanet». Den utfäste köpeskillingen utgjorde 900 daler kpmt. Det vill synas som om denna uppgörelse sedermera, efter åtskilliga rättegångar mellan arfvingarne, föranledde att sonen Olof erhöll förmånsrätt att inlösa sina medarfvas lotter i hela fastigheten.

Anna Staffansdotter afled 1746 $^{25}/_{9}$, vid pass 80 år gammal och begrofs utan personalier, upplyser Grythytte församlings dödbok. Hon öfverlefdes af sin senare make Olof Svensson. Af hennes barn i första giftet med Per Matsson († 1697) äro endast 2:ne döttrar kända:

Anna Persdotter, † 1729 $^{28}/_{2}$, 40 år gammal; gift 1712 $^{30}/_{12}$ med bergsmannen *Jonas Olsson* i Flosjöhyttan, f. 1681, † 1761, boende å det numera s. k. Krontorpshemmanet, hvilket för närvarande innehafves af en afkomling i 5:te led från dessa makar. Af deras barn blef sonen *Peter Floselius*, f. 1713, komminister i Hjulsjö, der han afled 1791, vid nära 78 års ålder. — *Olof Jonsson*, f. 1715, blef bergsman i Sandsjöhöjden, Nora socken. — *Karl Jonsson*, f. 1717, masmästare och boende vid Gräsbäcken, afled vid 90 års ålder 1807. — *Erik Jonsson*, f. 1720, men okänd för öfrigt. — *Stefan Jonsson*, f. 1722, faderns efterträdare å Krontorpshemmanet, † 1816, nära 94 år gammal. — *Göran Jonsson*, f. 1724, bergsman i Flosjöhyttan, † 1817 vid 93 års ålder. De flesta bröderna uppnådde således ovanligt höga ålderssiffror.

Ingrid Persdotter, som efterlemnade 2:ne döttrar, nämligen en dotter gift med bergsmannen *Olof Nilsson* i Sirsjötorp, och *Ingrid Olsdotter*, gift med bergsmannen *Jöns Larsson* i Östra Kärne.

I sitt andra gifte med Olof Svensson egde Anna Staffansdotter följande 3:ne barn:

Olof Olofsson, f. 1699, † 1770, egare till Flosjötorp, hvarom vidare här nedan.

Sven, f. 1702 $^{26}/_{9}$, † 1704 $^{11}/_{6}$.

Brita Olofsdotter, f. 1706 $^{16}/_{8}$, † 1793 $^{24}/_{10}$, öfver 87 år gammal. Hon blef gift 1727 $^{10}/_{10}$ med bruksidkaren *Erik Olsson Dahlberg* vid Skarphyttan och hade i detta äktenskap 10 barn, 5 söner och 5 döttrar, af hvilka endast äldste sonen öfverlefde henne; blef enka 1747 och efter 15 års enkestånd 1762 omgift med bruksidkaren Peter Olsson i Käringborn i hans 2:dra gifte. För öfrigt finnes om Brita antecknadt, att hon till det sista var

sängliggande $1^1/_4$ år; att hon hade 10 barn, 19 barnbarn och 23 barnbarnsbarn, eller tillsammans 52 afkomlingar, af hvilka 1 + 6 + 15 = 22 lefde vid hennes död[1]. — Hennes man i senare giftet, sexmannen och bruksidkaren *Peter Olsson* i Käringborn, född derstädes 1712 »och från fattigdom bragte sig upp till vacker förmögenhet», var gift 1:sta gången med bergsmansenkan Kristina Nilsdotter i Käringborn och 2:dra gången med nyssnämda Brita, som öfverlefde honom. Han afled 1790 $^{23}/_{11}$.

»År 1746 den 29 Oktober blefvo efter välborne hr häradshöfdingens Jonas Hagelbergs gunstige order under d. nästförvekne 17 ejusdem, undertecknade kallade af bergs- och sexmannen ärlige och välförståndige Olof Svensson i Flosjötorp, att uppteckna och värdera dess dygde beprydde hushållerskans, aflidna saliga hustrus Anna Stefansdotters qvarlåtenskap, i närvaro af dess kära son, bergs- och nämdemannen ärlige och välförståndige Olof Olofsson i Flosjötorp, samt måg bruksförvaltaren hr Erik Olofsson Dahlberg vid Skarphyttan och dess son Olof Dahlberg å dess hustrus och moders vägnar; och å Joen Olssons aflidna hustrus arftagares vägnar Staffan och Göran Joenssöner; äfven å aflidna Ingrid Persdotters dess arftagare Olof Nilsson i Skirsjötorp och Jöns Larsson i Karlskoga och östra Kärne; och blef som följer, nämligen:» — —

Så lyder ingressen till den handling, ur hvilken åtskilliga uppgifter här nedan skola meddelas till belysning af förhållandena inom ett jemförelsevis ganska förmöget bergsmanshus, vid medlet af 1700-talet. Fastigheten, bestående af $^1/_4$ hemman Flosjötorp och $^1/_2$ hemman Flosjöhyttan med tillhörande $^{13}/_{36}$ delar i Flosjöhytte masugn, »$^1/_2$:del uti en såg, samt en bredvid sågen varande sqvaltqvarn», värderades till ett belopp af 9,500 daler kpmt. Hvad lösegendomen beträffade, fans »inneliggandes i bodarne» ej mindre än 500 skeppund tackjern, upptaget à 15 daler till 7,500 daler; fordringar, enligt »obligationer» (reverser) uppfördes till 5,560 daler; af kreatur fans 2 hästar à 72 daler, 26 kor à 36 daler, 1 tjur à 36 och 1 à 24 daler, 3 qvigor à 20, 3 grisar à 12, 8 får à 6 och 40 getter à 3 daler, tillsammans 1,404 daler; af spanmål fans 8 tunnor råg à 27 daler, 3 t:or korn à 26, 10 tunnor hafre à 13, 6 tunnor rågmjöl à 24 och 6 tunnor hafremjöl à 12 daler, eller tillsammans för ett värde af 640 daler; för öfrigt upptages öfver 100 lod silfver à 4 och 6 daler; olika slags kärl af tenn (ej mindre än 9 lispund), messing, koppar och jern; en rikedom af sängkläder, linne och »alnmål», d. v. s. väfnader af olika slag, samt hvarjehanda både inre och yttre inventarier. Deremot är möbleringen ytterst enkel: den inskränker sig för 2:ne boningsrum, »stugan» och »sätesstugukammaren», till en »säng och skåp», ett bord med 2:ne skåprum, ett litet skåp, 1 gammalt bord, 2:ne »fållbänkar» och 4 »spännestolar». Visserligen uppräknas en del skåp, bord och stolar, såsom förvarade å andra ställen, men det hela vittnar dock om den största tarfighet, hvartill man nu för tiden knappast skulle finna motstycke hos den fattigaste familj. Trots denna fattigdom på möbler utgjorde emellertid boets sammanräknade tillgångar 26,769 daler 19 öre, hvartill ytterligare bör läggas värdet på de saker, som vid »inventeringen» blifvit afglömde, utgörande enligt särskild »specifikation» ett belopp af 741 daler 18 öre. Alltsammans var boets *verkliga behållning*, ty *någon skuld fans ej*. Ett

[1] En sondotter *Brita Dahlberg* blef 1785 gift med bergssexmannen *Anders Bengtsson* i Kåfalla, omtalad här ofvan sid. 234 och följ.

dylikt förhållande i ett nutidens bergsmanshus torde höra till det ytterst sällsynta, om det ens kan uppvisas.

Arfvingarnes lotter i boets fasta egendom blefvo jemväl vid denna förrättning bestämda. Innan detta skedde, uppviste sonen Olof Olofsson ett häradsrättens utslag af 1733 2/6, innehållande, »att 1/4 af alla ofvanstående fastigheter tillfallit dess k. fader genom jordaskifte, som bemälte hans fader med dess svåger och broder Peter Svensson i Ringshyttan gjort, hvilken dom han förmenade nu icke af någon borde qväljas». Vidare uppviste sonen Olof de köpebref, hvarigenom han under åren 1736—1739 tillhandlat sig de arfslotter, som skulle tillfalla Peter Floselius, Olof Jonsson i Sandsjöhöjden och Karl Jonsson i Gräsbäcken, utgörande tillsammans en half systerlott. Fadern Olof Svensson »uppviste ett original-gåfvobref eller testamente, som (mellan) honom och dess k. hustru i lifstiden d. 19 Februari 1739 blifvit upprättadt, hvilket offentligen här för sjelfva arftagarena blef uppläst och dem deraf en vidimerad afskrift tillstäld, vid hvilket gåfvobref Olof Svensson förmente sig få trygga; helst som hans hustru tillika med honom samma år och dag inför Grythytte vällofliga häradsrätt erkändt samma bref ega sin riktighet, och således funnit den gunst (att) det i domboken kommit att inflyta till bägge gifvarenas säkerhet».

Fastigheterna skiftades efter det åsatta värdet sålunda:

fadern Olof Svensson erhöll genom det förut omtalade »jordaskiftet» 1/4 af värderingssumman 9,500 daler, eller		2,375
sonen Olof Olofsson, arftagare till en brorslott motsvarande	2,850	
inköpt af afl. dottern Anna Persdotters 3:ne barn tillhopa 1/2 systerlott, motsvarande	712 1/2	3,562 1/2
Anna Persdotters 3:ne yngre barn, tillhopa den andra hälften af samma systerlott		712 1/2
Erik Olofsson Dahlberg för sin hustru Brita Olofsdotter en systerlott		1,425
Aflidna Ingrid Persdotters båda arftagare tillsammans en systerlott		1,425
	Summa	9,500 daler.

Lösegendomen, som på grund af det mellan Olof Svensson och hans hustru upprättade här ofvan omförmälda inbördes testamentet, skulle förblifva den efterlefvande makens enskilda tillhörighet, kunde sålunda icke blifva föremål för någon arfsdelning. Det är dock sannolikt att Olof Svensson deraf med varm hand gjort utdelningar mellan barnen. Huruledes han förfogade öfver återstoden framgår af nedan intagna förordnanden, hvilka i och för sig äro ganska betecknande i fråga om det inbördes förhållande, som rådde mellan husets medlemmar:

»Sedan den aldra högste behagat hädankalla min i lifstiden kära hustru Anna Staffansdotter, hvilken ibland andra öfvertygande bevis om dess för mig hafde uppriktiga vänskap och förtroende, förordnat att jag efter hennes död bör åtnjuta den lösa egendom, som hon efter sig lemnat; så har jag, som nu är mätt utaf ålder, och dagligen finner mina krafter aftaga, velat, medan jag ännu ett sundt förnuft eger, taga uti öfvervägande, huru jag skall kunna förekomma de tvister, som efter min död, hvilken Gud låte ske uti en salig stund, om min lösa egendom arfvingarne emellan torde uppväxa; och dervid å ena

sidan mig erinrat, att jag min måg Erik Olofsson Dahlberg, tid efter annan, med penningar och mera bisprungit; men å andra sidan åter att jag emot min son Olof Olofsson, som hela sin tid mig med tillbörlig lydno tillhandagått, icke så yttrat min faderliga välvilja, som jag den verkligen hos mig hyst. I anseende hvar till jag densamma härigenom velat upptäcka, samt i kraft häraf förklarar min yttersta vilja vara, och framgent skola förblifva, att bemälte min son Olof Olofsson skall, efter min död, uti testamente åtnjuta all den lösa egendom, af hvad namn den vara må, som jag mig efterlemnandes varder; och skola min måg eller dotter derå så mycket mindre hafva att klandra, som de dertill ingen laglig anledning kunna hafva. Till yttermera visso hafver jag detta med min egen hand stadfästa velat, samt anmodat nedanskrefne gode män såsom vittnen sina namn att underteckna. Hvilket skedde på Grythyttehed den 16 Februari år 1747.

Olof Svensson.

Att detta testamente är af nämdemannen Olof Svensson med egen hand underskrifvet och af sundt förnuft erkändt, betygas af undertecknade.

Nils Ytter. *Nils Nilsson.* *Jakob Olofsson.*

Emedan den aldrahögste i nåder behagat förunna mig under min stora ålder än vidare lifstiden, och mina sinnen och betraktelser tillsammans honom derföre vare evigt ära; så har jag i anseende till min k. sons Olof Olofssons emot mig dagligen betygade kärlek och hörsamhet, härmed velat förnya och stadfästa föreskrefne beslut, gåfva och testamente af alla de lösören, som efter min död kunna finnas, så väl egna som de, hvilka af min sal. k. hustru till mig testamenterade blifvit, så att de samma skola endast och allena min k. son tillfalla, och följaktligen dess arfvingar efter honom åtnjuta, emot det att jag på mina ålderdomsdagar anständigt och väl skötes och uppvaktas, å sätt och vis som härtils skedt, hvarpå jag ock icke tviflar, utan önskar i så måtto min k. son och dess barn Guds milderika välsignelse! Datum Flosjötorp d. 17 Maj år 1750. *Olof Svensson.*

Till vittne: *Ant. Kock.* *Nils Wall*».

Olof Svensson afled 1754 $^{17}/_{3}$ å Flosjötorp i den höga åldern af 87$^{1}/_{2}$ år. Han var född 1667 vid Ringshyttan i Nora socken af bergsmannen *Sven Olsson* († 1713 $^{1}/_{10}$) och *Ingeborg Jonsdotter*[1]; blef, såsom förut är omtaladt, 1698 gift med Anna Staffansdotter, hvilket äktenskap upplöstes genom hennes död 1746 $^{25}/_{9}$, sedan de varit gifta 48 år. Deras trenne barn äro uppräknade sid. 302. Att Olof Svensson varit en idog, hederlig och rättskaffens bergsman, samt hedrad med sin orts synnerliga förtroende, lärer tvifvelsutan framgå af här ofvan meddelade handlingar och anteckningar[2]. Hans äldste son

[1] Olof Svensson egde utom sin broder och tillika svåger, sexman *Peter Svensson*, som egde föräldragården i Ringshyttan, och förut är omtalad (sid. 292), äfven en tredje broder *Lars Svensson*, bergsman i Nor af Nora socken; f. 1671, † 1745 $^{11}/_{7}$; gift med Brita Svensdotter från Ringshyttan.

[2] Att man icke får obetingadt lita på de äldre församlingsböckerna angående aflidna personers ålder o. s. v. framgår af de anteckningar, som Grythytte sockens dödbok innehåller om Olof Svensson. Han säges här ha dött 1754 af ålderdomskrämpor, 85$^{1}/_{2}$ år gammal, ehuru födelseåret på samma gång uppgifves vara 1667. Vidare säges att han gifte sig vid 32 års ålder, hvilket, då detta skedde 1698, icke heller kan vara riktigt; och slutligen säges han ha varit gift i 46$^{1}/_{2}$ år, hvilket dock påtagligen bör vara 48 år. Kyrkoherden *Sebenius* i Grythyttan, som gjort dessa anteckningar, synes ha varit skäligen klen i räknekonsten.

Olof Olofsson var född i Flosjötorp vid »valborgsmessotiden» 1699 och gifte sig i November 1724 med *Katrina Dahlberg*, f. 1700 $^{25}/_{1}$, † 1748 $^{9}/_{12}$. Hon var en dotter till bruksförvaltaren *Olof Dahlberg* och hans hustru *Brita Dahlberg* vid Skarphyttan i Kroppa socken. Äktenskapet välsignades med 10 barn, 5 af hvardera könet, af hvilka blott trenne döttrar öfverlefde modern, och hvilka längre ned skola omtalas. Mor Katrina lemnas af sin själasörjare det vitsord, att »hennes lefverne hafver varit af en sann gudsfruktan, af kärlek, tålamod, saktmodighet, mildhet och alla kristliga dygder lysande, att hon med allas berömmelse vandrat sin verld igenom».

Den bouppteckning, som efter henne upprättades 1749 $^{29}/_{5}$ vittnar om husets goda ställning, på samma gång som beqvämlighets- och lyxartiklarnes antal ökats i ganska väsentlig grad. Visserligen hade det inneliggande tackjernet minskats till 400 skeppund (à 15 daler), men deremot fans kontant i silfverpenningar, s. k. karoliner, ej mindre än 7,000 daler; guld och silfver upptogs till ett värde af 1,156 daler 16 öre, fordringarne till öfver 9,400 daler, men kreatur och spanmål upptagas nära nog lika som i 1746 års bouppteckning. Deremot hade tillkommit 354 tunnor jernmalm till ett värde af 882 daler; 3 långvedar »redhuggen och halfparten inkörd» kolskog, som upptogs till 7 daler långveden; 20 långvedar »fäld» kolskog värderades till blott 3 daler o. s. v. Att jordbruket ännu intog en underordnad ståndpunkt synes deraf, att af »åkerredskap» endast fans 3 »förlorade finnplogar» och en harf. Den enda *fastighet*, som uppfördes i bouppteckningen var: »Per Lars' egendom vid Flosjöhyttan, som är aflinge och bestående af ett fjerdedels hem i åker och äng, skog och mark, med ett dertill lydande Henrik Nils' torp kalladt, samt $^{1}/_{18}$:del uti Flosjöhyttan (masugn) med dertill lydande bod och kolhus jemte o s m u n d s s m e d j a och stampar, värderadt i ett för allt till 2,500 daler»; äfvensom »husen vid Loka källa», värderade till 150 daler. *Tillgångarnes* sammanräknade värde utgjorde, oberäknadt »ovissa» fordringar, ett belopp af 32,962 daler 29 öre, hvaremot boets *skulder* uppgingo till 3,587 daler 22$^{1}/_{2}$ öre, hvadan behållningen således utgjorde 29,375 daler kpmt, utom värdet af Flosjötorps egendom.

Det här ofvan antecknade $^{1}/_{4}$ hemmanet i Flosjöhyttan inköptes af Olof Olofsson 1740 $^{30}/_{5}$ för 2,000 daler kpmt. Förut är omtaladt hurusom han redan 1724 $^{8}/_{5}$ af sina föräldrar för 900 daler förvärfvat sig »halfparten» af Flosjötorp $^{1}/_{4}$ och n:r 1 Flosjöhyttan $^{1}/_{2}$ hemman, samt att detta köp sedermera beredde honom företrädesrätt till inlösen jemväl af sina medarfvas lotter i samma egendomar. Denna rätt vans dock icke utan upprepade rättegångar om bördelösen, isynnerhet med svågern Erik Olsson Dahlberg. Genom en 1748 $^{13}/_{7}$ med denne ingången förlikning fick Olof Olofsson mot en summa af 7,000 daler kpmt på sig öfverlåten Dahlbergs och hans hustru Brita Olofsdotters »ärfteliga egendom så löst som fast i benämde Flosjötorp och tillhörande hyttedelar, både i möderne och fäderne». Dermed hade han ock blifvit ensam egare till det hela, sedan han likväl dessförinnan tid efter annan inköpt de öfriga arfvingarnes smärre fastighetslotter.

Med anledning af det första köpet af föräldrarne hade Olof Olofsson, till följd af egendomens krononatur, nödgats begära s. k. immisson. Detta

skedde vid en »bergsransakning», som af landshöfdingen E. Wrangel 1732 $^{10}/_{1}$ hölls å Saxhytte gästgifvaregård, dervid följande resolution meddelades:

»Som emot Olof Olofssons skicklighet till bergsbrukets förestående ingenting är att påminna, utan lemna sexmännen honom godt loford af en flitig och drifvande bergsman; så hafver ock kronobefallningsmannen välbetrodde Lars Öhrqvist, conjunctim med vederbörande bergsfogde, straxt att lemna honom immission uti hälften af fjerdedels hemmanet Flosjötorp och halfva hemmanet uti Flosjöhyttan, som fadren Olof Svensson och modren Anna Staffansdotter, medelst föregående transport, till honom afstått. Saxhytte gästgifvaregård d. 10 Januari 1732.

E. Wrangel.»

Det i bouppteckningen efter hustrun upptagna $^{1}/_{4}$ hemmanet (n:r 5) i Flosjöhyttan, synes Olof Olofsson såsom arf eller annorledes öfverlemnat till sin dotter Brita och hennes man Sven Andersson; men icke långt derefter förvärfvade sig Olof, genom köpebref 1751 $^{12}/_{3}$, ett annat $^{1}/_{4}$ hemman (n:r 3) i Flosjöhyttan, från enkan Brita Andersdotter och hennes son Olof Eriksson derstädes, mot en köpeskilling af 3,200 daler kpmt, deraf 1,000 daler utgjorde modrens och 2,200 daler sonens andel deraf. Sedan Olof Olofsson »å förenämde fjerdedels bergsmanshemman i Flosjöhyttan, utan klander, erhållit trenne laga uppbud», ålåg det honom att antingen inom 3 månader från häradsbevisets meddelande eller ock vid nästa bergsransakning anmäla sig hos landshöfdingen »om behörig påskrift». Den erhölls, och är af följande innehåll:

»År 1752 den 2 November uppläst i Örebro läns landskansli, och finner jag för min del icke något härvid att påminna, utan må Olof Olofsson trygga sig vid denne sin erhållne lagfart och possession, så länge han bergs- och hemmansbruket försvarligen sköter, samt kronoutskylderna i rättan tid erlägger.

Ut supra.

Nils Reuterholm[1].

Seth Lampa».

Immissionsformuläret hade sålunda efter 20 års förlopp blifvit bragt i närmare öfverensstämmelse med innehållet af 1693 års resolution, genom hvilken det stora flertalet af denna ortens bergsmanshemman förlorade sin urgamla skattenatur och förvandlades till kronohemman.

»Som 1723 års skatteköps- med flere förordningar tilläto skatteköp på bergsmanshemman efter värdering, då egaren det sjelf begärde, och så vida han var en drifvande och flitig bergsman»; då Olof Olofsson, »efter kronobetjentes intygande väl förestod sitt bergsbruk», och derjemte var jemförelsevis ganska förmögen, begagnade han sig af denna rätt att skatteköpa sina fastigheter. För sådant ändamål hölls äfven den i författningarna stadgade särskilda värdering, hvaröfver det upprättade instrumentet här nedan i sin helhet införes, alldenstund detsamma lemnar så väl de bästa upplysningar om egendomarnes dåvarande beskaffenhet till alla delar, som öfvertygande bevis om allt det krångel och de svårigheter, hvilka i forna tider måste öfvervinnas, då det gälde att försäkra sig om tryggad besittningsrätt till en mödosamt förvärfvad egendom.

---

[1] Namnteckningen är icke egenhändig, utan tillkommen genom stämpel. Denne landshöfding begagnade nämligen, på samma sätt som konung Fredrik under sista åren af sin regering, en namnstämpel, hvarmed utgående handlingar expedierades.

»År 1754 den 31 Oktober blef till följe af högvälborne herr baron och landshöfdingens, samt kommendören Nils Reuterholms utslag af den 26 sistl. September, hvarigenom nämdeman Olof Olofsson i Flosjötorp, uppå dess ansökning, fått tillstånd, att till skatte köpa sitt åboende fjerdedels kronobergsmanshemman i bem:te by, med dertill hörande skattlagde mjölqvarn och tre fjerdedelar i Flosjöhytte by, belägne i Grythytte bergslag och socken, samt Örebro län, hvilka hemman äro skattlagde, näml. fjerdedels hemmanet Flosjötorp till 2 daler 1 öre jordeboks- och 1 daler 31 öre hemmantalsränta; halfva hemmanet i Flosjöhyttan till 3 daler 16 öre jordeboks- och 1 daler 24 öre hemmantalsränta, samt fjerdedels hemmanet derstädes, Torrbo kalladt, till 2 daler 16 öre jordeboks- och 28 öre hemmantalsränta, jemte 8 öres qvarnränta, tillhopa 12 daler 28 öre smt, laga skattevärdering förrättad af undertecknad häradshöfdinge och kronobefallningsman, tillika med nämdemännen Otto Olofsson vid Saxhyttan och Jakob Fröberg vid Kärfvingeborn; hvarvid sig äfven infunno bergsfogden välbetrodde herr Peter Castorin och häradsskrifvaren välbetrodde herr Peter Dyrén, tillika med nämdeman Olof Olofsson sjelf.

Hvarefter skattevärderingsmännen togo förevarande hemman till hus och egor uti besigtning och funno vid fjerdedels hemmanet Flosjötorp och halfva hemmanet Flosjöhyttan, hvilkas egor ligga tillsamman, näml. vid Flosjötorp:

I mangården.

En byggning vester på gården, bestående af tvänne stufvor, kök och 2:ne kamrar, samt förstufva med en ohväfd källare under i godt stånd.

Norr på gården, en ny oinredd byggning af sex kamrar, kök och förstufva.

En byggning söder derom, bestående af tvänne stufvor, kammare och förstufva, mest obrukbar.

Öster på gården 3:ne bodar och 2:ne kamrar, samt en bod, under hvilken senare är en liten ohvälfd källare, någorlunda behållen.

På vestra sidan om denna byggning en liten bod.

Ett hemlighus.

I ladugården.

Ett stall på södra sidan om gatan, med skulle och foderlada, samt ett redskapshus derintill.

Än ett stall gent emot det förra, med skulle uppå, och näst derintill ett redskapshus.

Ett fähus med låne samt skulle öfver. Vester derom ett fähus med skulle.

På södra sidan om gatan tvänne fähus med skullar, samt vid östra ändan en foderlada med låne och vid vestra ändan ett fårhus och tvänne gethus.

Ett svinhus vestersöder derifrån.

Alla dessa hus äro i försvarligt stånd.

Utom gården.

En badstufva.

Ett brygghus, vedhus och bod sammanbygda.

Tvänne gamla klensmedjor.

Trenne spannemålsbodar, hvaraf tvänne äro gamla.

En gammal spanmålsbod, ett sköfve och en mädeslada sammanbygda.

En gammal visthusbod.

Söder derifrån ett torkhus eller ria. En sädesbod; varandes alla ofvanberörde hus under tak af näfver och torf.

Vid halfva hemmanet Flosjöhyttan finnes ej annan åbyggnad än en stufva och en bod, som nyttjas under det blåsningarne uti masugnen påstå.

Åkern till fjerdedels hemmanet Flosjötorp och halfva hemmanet i Flosjöhyttan består af klapper och örjord:

Det så kallade Per Anderssons torp, en täppa om $^{3}/_{4}$ tunnland.
En dito om $^{1}/_{16}$ tunnland.
Karlstorp $^{1}/_{8}$ tunnland.
Öster om gården en täppa om $1^{3}/_{8}$ tunnland.
Norr om gården en dito om 1 tunnland.
En dito af $1^{1}/_{2}$ tunnland.
Vesterut en dito om 1 tunnland.
En dito söderut om $^{1}/_{2}$ tunnland, med många stenrösen uppå.
Östersöder en täppa om $^{3}/_{4}$ tunnland.
En dito om $^{1}/_{4}$ tunnland. Tillsammans $7^{5}/_{16}$ tunnland.

Äng uti åtskilliga stenbundna slåtterhagar, samt på instängd utmark, som med mycket besvär och kostnad bergas, bestigande inalles till 250 lass hö hvaraf 75 lass är hårdvalls- och det öfriga skogs- och kärrhö.

En kryddegård af $^{1}/_{8}$ tunnland.
Tvänne kålgårdar hvardera om $^{1}/_{16}$ tunnland.
Humlegård till 120 stänger, icke synnerligt bärande.
Mulbete tillräckligt, både i hagar och på utmarken.
Malmstreck äro på hemmanets egor ej några.
Fiske till husbehof i sjön Halvarsnorn, bägge Flosjöarne och åtskillige små kärnar.

Skogen och utmarken är stor och vidlöftig, och består till någon del a god och växtlig, men till större delen af stenbunden, skarp och kärraktig jordmån; varandes derå trenne torp: Jungfrubo, Katsviken och Bergen kallade nyligen anlagde.

I Flosjöhyttebäcken längst upp en behållen mjöl- och en sågqvarn, som gå med en och samma vatturänna till husbehof. Mjölqvarnen går allenast höst och vår med trällhjul och ett par stenar, om en och en half alns diameter.

Vid fjerdedelshemmanet Flosjöhyttan, eller Torrbo kalladt, finnes följande hus nämligen:

I mangården.

En stufvubyggning söder på gården med kök och ett skjul på hvardera ändan, samt en bod med källare under.
Vester på gården en bod i försvarligt stånd.
En gammal stufvubyggning med kök norr på gården.

I ladugården.

Ett stall med lada och en bod.
Ett behållet fähus med 2:ne lador.
Ett litet dito gammalt.
En foderlada gammal.
Ett fårhus.

Utom gården.

En ria, en gammal klensmedja och en badstufva.

Öppen åker af örjord.

Söder om gården till $^1/_2$ tunnas utsäde.
Österut till $^3/_4$ tunnland.
Norr om gården till $^1/_2$ tunnland.
Äng, till 4 $^1/_2$ tunnland lindevall, hvarpå kan bergas 12 vinterlass hö.
Äng- och skogsslåtter till 6 lass.
En liten humlegård om 50 stänger. — En kålgård.
Ett litet hampeland.
Godt mulbete på skogen, som är nog afbrukad; dock finnes ännu någon mogen timmerskog.
Fiske är till denna hemmansdel ej något.
Till förenämda höra $^{11}/_{18}$ i Flosjöhyttan.
Flere lägenheter voro ej att iakttaga.
Sedan skattevärderingsmännen således ofvanberörda hemman till alla deras lägenheter i noga ögnasigte tagit, pröfvades efter bästa förstånd och samvete skatteköpeskillingen å desamma högst kunna utsättas, näml. för fjerdedelshemmanet Flosjötorp och halfva hemmanet i Flosjöhyttan till 240 daler; för fjerdedelshemmanet i sistnämde by, Torrbo kalladt, till 40 daler och för mjölqvarnen till 4 daler, tillsammans 284 daler silfvermynt. År och dag som förr skrifvet står.

På skattevärderingsmännens vägnar
Carl E. Grewesmöhlen.
P:r Mozelius.

År 1755 den 8 Februari, vid laga vintertinget med Grythytte bergslag, uti Grythytte gästgifvaregård, blef föregående skattevärderingsinstrument till Häradsrätten ingifvit, samt för den närvarande tingsallmogen uppläst, och hade ej någon dervid att påminna; hvilket betygar

På Häradsrättens vägnar
Carl Öijer».

Samma år, 2 Juni, erlades den föreskrifna skatteskillingen i Örebro landtränteri, och 10 dagar senare utfärdades Kammarkollegii skattebref å berörda hemman och lägenheter.

Redan innan detta skatteköp sålunda fullbordades, hade Olof Olofsson medelst afhandling 1753 $^{10}/_{10}$ till sin måg Erik Eriksson Dahlberg och dotter Katrina Olofsdotter upplåtit Flosjötorps egendom med tillhörande $^3/_4$ mantal Flosjöhyttan, hytte- och grufdelar samt inventarier mot ett årligt arrende af 800 daler kpmt; »dessutom skola ofvannämde min måg, dess k. hustru eller min dotter, mig och min gamle sängliggande käre fader med all barnslig lydno och skötsel, så väl som med mat och dricka försigteligen tillhandagå, som ock hålla ved och värme i de hus vi äro», m. fl. undantagsförmåner. Detta kontrakt var gällande i några år, hvarefter Dahlberg småningom erhöll full eganderätt till alltsammans, på sätt här nedan skall vidare omtalas.

Olof Olofsson lefde sedermera i stilla tillbakadragenhet till sin död, som inträffade 1770 $^{17}/_5$. I församlingens dödbok säges det om honom, att han »förde en orolig lefnad; ålderdomskrämpor försvagade omsider hans

krafter och slag ändade hans lif, som varat i 71 år och 3:ne veckor vid pass». Omdömet angående hans oroliga lefnad bekräftas dock icke af de handlingar, som för utg. varit tillgängliga. De vittna snarare om motsatsen, och redan det förhållande att han nära 17 år före sin död öfverlemnade sitt bergsbruk till mågen synes tala derför, att han snarare älskat hemtrefnad och lugn än det yttre lifvets strider. Under sin verksamhetstid tjenstgjorde han ock en följd af år som nämdeman i Grythytte härad.

I sitt äktenskap med förutnämda Katrina Dahlberg, som afled 1748 och efter hvars frånfälle Olof Olofsson lefde som enkling, hade han 10 barn, af hvilka endast följande 3:ne döttrar öfverlefde föräldrarne:

Brita Olofsdotter, f. 1726 $^{18}/_{2}$, † 1817 $^{12}/_{6}$, öfver 91 år gammal; gift 1750 $^{30}/_{9}$ med bergsmannen *Sven Andersson* i Svartnäs. Af 9 barn lefde 4 söner och 1 dotter efter modern.

Anna Olofsdotter, f. 1727 $^{16}/_{7}$ (?) och 1747 $^{10}/_{11}$ gift med masmästaren och ställmästaren »konsterfarne» Jöns Larsson i Östra Kärne af Karlskoga socken. Genom en 1756 $^{17}/_{3}$ utfärdad handling qvitterade han den arfsandel, som honom och hans hustru »tillkommit så i det ena som det andra, intet undantagandes» efter deras moder och svärmoder i Flosjötorp, »med ränta på det som innestått till dato».

Katrina Olofsdotter, f. 1736 $^{14}/_{2}$, † 1808 $^{8}/_{6}$. Gift 1753 $^{5}/_{6}$ med sin kusin

Erik Eriksson Dahlberg, f. 1731 och en son till här ofvan omförmälde bruksidkaren Erik Olsson Dahlberg vid Skarphyttan och hans hustru Brita Olofsdotter (sid. 302)[1]. Unge Erik »höll fort med studierne till 1753, då han gifte sig med Katrina Olsdotter Dahlberg, en dotter af nämdemannen Olof Olofsson på Flosjötorp, på hvilken gård han genast flyttade», heter det i en af Grythytte församlingsböcker. Det är nyss omtaladt huruledes han på hösten sistnämda år öfvertog sin svärfaders egendomar och bergsbruk på arrende, som fortgick några år, men han blef snart egare till så väl dessa egendomar som åtskilliga andra. Sålunda inköpte han 1755 $^{21}/_{7}$ af sin svåger Sven Andersson och hans hustru Brita Olofsdotter deras egande $^{1}/_{4}$ mantal Flosjöhyttan n:r 5 med »derunder lydande Olof Hinderssons torp kalladt, tillika med $^{1}/_{18}$ i Flosjöhyttan med kolhus, bodar och rostrum, jemte $^{2}/_{3}$, som hört oss till i osmundssmedjan med sinderstampar och all behörig redskap», för en köpesumma af 4,833 daler kpmt, och 1760 $^{17}/_{1}$ erhöll Dahlberg Kammarkollegii skattebref så väl å nyssberörda $^{1}/_{4}$ hemman, som å $^{1}/_{2}$ mantal Käringborn n:r 2, kalladt Simons hemman, samt $^{1}/_{3}$ mantal n:r 3 derstädes, för hvilka egendomar skattelösen erlades med tillsammans 280 daler silfvermynt[2]. Dahlberg hade nämligen några

---

[1] Vid den arfsutredning, som i November 1749 hölls efter s. år aflidne Erik Olsson Dahlberg, uppgick enkan Brita Olofsdotters andel till ett värde af 23,420 daler 24 öre. Hvar och en af sönerne *Olof*, *Erik*, *Peter* och *Magnus Dahlberg* erhöll i fastigheter 9,799: 16 och i lösegendom 4,172: — eller tillsammans 13,971 daler 16 öre; samt hvar och en af döttrarna *Brita*, *Anna* och *Stina* i fastigheter 4,899: 24 och i lösegendom 2,086: — eller tillhopa 6,985 daler 24 öre. — Boets sammanräknade behållning utgjorde alltså 100,264 daler kopparmynt.

[2] Beräknad enligt skattevärderingshandling 1759 $^{12}/_{10}$ för:

Käringborn	$^{1}/_{2}$ mtl	n:r 2	75	daler,	
»	$^{1}/_{3}$ »	» 3	160	»	och
Flosjöhyttan	$^{1}/_{4}$ »	» 5	45	»	
			Summa 280	daler.	

år förut tillhandlat sig de båda hemmansdelarne i Käringborn, hvaraf till $^1/_3$ hemmanet äfven hörde 100 skeppund årligt stångjernssmide i den norra bergsmanshammaren derstädes.

År 1760 erhöll Dahlberg köpebref dels af svågern Sven Andersson och hans hustru på hennes arfsandel i Flosjötorp och Flosjöhyttan, försåldt med fadern Olof Olofssons bifall och samtycke för 6,500 daler kpmt; och dels af båda svågrarne Sven Andersson och Jöns Larsson deras hustrur tillkommande arfsandelar i Olof Olofssons ännu innehafvande lösegendom, »intet undantagandes», mot en köpesumma af 5,000 daler kpmt till dem hvardera. Antagligen hade Dahlberg äfven samtidigt inköpt Jöns Larssons och hans hustrus arfsandel i Flosjötorp, ehuru köpebrefvet derom icke kunnat återfinnas. Med inberäknande af den $^1/_3$ i löst och fast som tillkomme hans hustru såsom arf, hade Dahlberg emellertid blifvit egare till all sin svärfader Olof Olofssons lösa och fasta egendom, tio år före dennes bortgång ur tiden.

Omkring år 1764 förvärfvade Dahlberg ytterligare $^1/_2$ mantal Käringborn n:r 1 med dertill hörande 50 skepp. stångjernssmide. Detta hemman, hvarå skatteköp erhållits 1755 $^{12}/_6$, hade förut egts af nämdemannen Jakob Fröberg, hvilken afled 1760, hvarefter hans enka Brita Björn hösten 1761 blef omgift med bokhållaren Anders Löfberg, hvilka makar sedermera sålde hemmanet till Dahlberg. Denne åter bortbytte detsamma, dock med bibehållande af smidesrätten, redan 1765 $^5/_1$ till sin dåvarande styffader, sexmannen Peter Olsson mot hans egande 75 skepp. smidesrätt, dervid berörda halfhemman skulle anses i värde till 25,000 daler kpmt. Vidare hade Dahlberg 1764 $^9/_{12}$ fått på sig öfverlåtet $^1/_8$ mantal Käringborsön, hvilken hemmansdel nämde Peter Olsson för 3,550 daler inköpt af Johan Eriksson i Högborn, som återvunnit densamma i börd af Jakob Fröbergs sterbhusdelegare. Dahlberg åter bortbytte 1765 $^9/_1$ denna egendom till Jakob Hindersson i Käringborn, mot erhållande af denne tillhöriga 25 skepp. smide. Vid detta byte beräknades hemmansdelen till ett värde af 3,500 daler, hvarjemte Dahlberg skulle erlägga 2,000 daler kontant i mellangift.

Sedan Dahlberg sålunda blifvit egare af tillsammans 250 skepp. smide utaf de 300 skepp., hvarå norra Käringborns hammare egde laga privilegium, ingick han till Bergskollegiet med ansökan om smidets flyttande till Flosjöhyttan, der han förklarade sig vilja uppbygga ny hammarsmedja. Han inköpte tillika 1766 $^{11}/_5$ af sin broder Peter Dahlberg $^1/_8$ *mantal Flosjöhyttan n:r 6,* kalladt *Flosjönäs,* för 12,000 daler kpmt, hvilken egendom brodern ett par veckor förut genom sin styffader Peter Olsson inropat å exekutiv auktion för 8,425 daler. Genom detta egendomsköp ville Erik Dahlberg betrygga både sin vattenrätt och att för den nya hammaren erhålla det fördelaktigaste läget.

Vid den undersökningsförrättning, som af ortens bergmästare Erik Odelstjerna med biträde af bergsfogden Castorin och 4 sexmän, enligt Bergskollegii uppdrag, hölls 1765 $^{18}/_5$ och följande dagar vid Flosjötorp, anmäldes protester mot det tillämnade byggnadsföretaget dels af egarne

---

Att skattelösen för $^1/_3$-hemmanet var så mycket större än för $^1/_2$-hemmanet, berodde derpå att till det förra hörde jemväl 100 skepp. smide med 100 storstigars årlig kolning på den s. k. hammarskogen.

till återstående smidesrätten 50 skepp. i Käringborns norra hammare, och dels af åtskilliga delegare i Flosjöhytte masugn. Med de senare lyckades Dahlberg komma öfverens under förrättningens fortgång; beträffande de förra åter mötte större svårigheter. Berörda smidesrätt innehades af nämdemannen Jakob Fröbergs omyndiga barn, för hvilka Dahlberg sjelf och barnens frände, f. bergsfogden och bergmästaren Jakob Fröberg i Nora voro förmyndare. Den senare förde i detta fall sina myndlingars talan och sökte isynnerhet framhålla att den ifrågasatta smidesflyttningen af 250 skepp. från Käringborn skulle hafva till följd, att den återstående smidesrätten derstädes skulle förlora nästan allt värde. För att emellertid kunna öfvervinna detta hinder, hvilket syntes vara nära nog tillräckligt att omöjliggöra den af Dahlberg ifrigt eftersträfvade smidesflyttningen, blef han nödsakad att inköpa äfven den återstående smidesrätten, som betingade en ersättning af 16,000 daler kpmt. Köpet härom afslöts $^{17}/_{6}$ s. år i Stockholm, der båda kontrahenterna då vistades i egenskap af riksdagsmän, Fröberg i Borgarståndet och Dahlberg i Bondeståndet [1]. Sedan Häradsrätten derefter genom beslut $^{24}/_{9}$ bifallit denna uppgörelse och den förut verkstälda undersökningen gifvit till resultat att flyttningen borde lända alla vederbörande till verkligt gagn, voro alla formela svårigheter undanröjda, och $^{16}/_{10}$ meddelades Bergskollegii utslag, hvarigenom Dahlberg erhöll »det begärda tillståndet att å det utsedda nya byggningsstället vid Flosjöhyttan få uppsätta en stångjernshammare med en härd, och dit flytta det vid norra Käringborns bergsmanshammare förut lofgifna årliga smidet af 300 skeppund, med derå belöpande 3 skepp. årlig hammarskatt; kommande vid detta *nya* hammarverket, *Flosjöhammaren* kalladt, att nyttjas närstående stämpel: (KE F) hvaremot det förra eller *norra Käringborns hammarverket* kommer att *ödeläggas* och utrifvas, och den derstädes förr ålagde hammarskatten uti kronoräkenskaperna att afskrifvas».

Den sålunda utdömda hammaren vid Käringborn skall ursprungligen hafva blifvit uppbygd af bergsmannen Lars Persson år 1635, men det var först dennes son Per Larsson, hvars initialer synes i smidesstämpeln, som bragte stångjernssmidet härstädes i full gång. Detta fortgick under loppet af 130 år. Efter ett nytt sekel hade jemväl Flosjöhammaren försvunnit.

Den nya hammaren blef färdig under år 1766, då smidet derstädes började. Detta smide, som kunde drifvas blott höst och vår, uppgick under de första 10 åren, då egaren ännu hade obegagnad smidesrätt från den ödelagda Käringbornshammaren att tillgodoräkna sig, till följande belopp:

År 1766	104	skepp.	År 1771	365	skepp.
» 1767	374	»	» 1772	414	»
» 1768	428	»	» 1773	404 ½	»
» 1769	459	»	» 1774	358 ½	»
» 1770	472	»	» 1775, ½ året,	193 ½	»

Hvarefter smidet årligen höll sig omkring det privilegierade beloppet, med hammarskatten utgörande 303 skeppund.

[1] Såsom vittnen tjenstgjorde »*Carl Kröger*, prost och kyrkoherde i Vinslöf i Skåne (och) *Jean Jeansson* från Filipstads bergslag».

Dahlberg fortsatte äfven sedan han fått den nya hammaren till stånd med sina egendomsaffärer. Han sålde nämligen 1766 $^{15}/_{2}$ sina skatteköpta hemmansdelar $^{5}/_{6}$ mantal i Käringborn till bruksbokhållaren Bengt Lundblad å Varnäs för 35,000 daler kpmt; men denne, såsom hörande till ståndspersonernas klass, fick ej, enligt då gällande lagstiftning, besitta bergsmansegendom. Denna rättighet meddelades dock genom Bergskollegii resolution $^{9}/_{5}$ s. år. Det visade sig emellertid efteråt, att Lundblad i sjelfva verket varit endast bulvan åt sin principal, riksrådet Erik Stockenström, ty denne, som förskotterat köpesumman, lät genom exekutiv auktion 1775 $^{5}/_{8}$ försälja ifrågavarande egendom för sin fordran 35,000 daler, och inropade sjelf densamma för värderingssumman 30,000 daler, hvarefter han $^{4}/_{9}$ sistnämda år undfick landshöfdingeembetets immission »om rolig och oklandrad besittning derå», enär ingen inom bergsmansståndet velat eller kunnat inlösa hemmanet. Detta sätt att kringgå en förvänd lagstiftning, som först 1810 upphörde, praktiserades ganska allmänt, då en bruksegare ville förvärfva sig eganderätt till för dem välbelägna bergsmanshemman.

Genom afhandling 1767 $^{23}/_{7}$ afstod Dahlberg till förenämde Stockenström, såsom egare till Varnäs bruk, $^{1}/_{8}$ mantal i Käringborn, äfven kalladt Ön, och erhöll deremot den s. k. *Venön*, belägen i sjön Halvarsnoren, midtför Flosjötorp, samt en kontant mellangift af 2,200 daler kpmt, hvarjemte åtskilliga andra vilkor stipulerades. Denna på sitt sätt märkliga afhandling meddelas i sin helhet bland bilagorna.

Genom köpebref 1769 $^{21}/_{6}$ förvärfvade Dahlberg för 2,400 daler kpmt jemväl $^{1}/_{36}$ i *Flosjöhyttan* med dertill hörande skogsteg och derå belägna torpet *Gräsbäcken*, tillhörigt Johan Bengtsson i Svartnäs. Denna fastighet, som i en senare tid blifvit kallad »Svartnäs utjord», tilldelades Svartnäs hemman vid 1677 års skogsdelning, och blef äfven föremål för ett återvinningsförsök af en annan bergsman i Svartnäs, ett försök som dock tillbakavisades genom ett K. M:ts utslag, dat. Rom 23 Mars 1784 [1].

Nämdemannen Nils Nilsson i Grythyttehed inköpte, enligt salubref dat. Nora 1768 $^{8}/_{9}$, af Erik Olsson och Stina Persdotter i Grängshyttan för 5,000 daler kpmt $^{1}/_{2}$ mantal i Käringborn, hvarefter genom särskild afhandling i Varnäs 1769 $^{8}/_{4}$ Stinas broder, Hans Persson i Vassland, afsade sig sin bördsrätt till hemmansdelen. Nils Nilsson transporterade sedermera 1775 $^{26}/_{8}$ nämda hemmansdel till Dahlberg, hvilken åter samma dag bortbytte densamma till Varnäs bruksegare mot erhållande af $^{1}/_{4}$ mantal frälse *Vaskbäcken*, som derefter införlifvades med Flosjötorps egendom.

Dahlberg, som hade ärft »något mindre än $^{1}/_{8}$:del» i fäderneegendomen vid Skarphyttan, egde vid sin död $^{5}/_{12}$ i nämda hela hytta och hammare med tillhörande 325 skepp:s årligt smide. När och huru dessa andelar förvärfvats, framgår icke af Flosjötorpshandlingarna.

Erik Dahlberg, som »från ungdomen egde god helsa», plågades under de sista åren af sin lefnad af gikt. »Efter medicorum uppgift dog han af vattusot i lungorna», å Flosjötorp 1777 $^{28}/_{2}$, endast 46 år gammal. Han efterlemnade minnet af en »redlig, verksam och välgörande» man, som under lifstiden erhöll sitt uttryck i både enskildt och allmänt förtroende. Han innehade sålunda tid efter annan vigtiga förmynderskap och andra mer eller mindre maktpåliggande uppdrag, samt var vid 1765—1766 års

[1] Se bilagorna.

riksdag Grythytte härads fullmäktig. Välvillig mot sina underlydande och hjelpsam mot vänner, vårdade han sin hushållning och affärsverksamhet med ordningsfull omsorg och försigtighet. — Dahlberg var en af löftesmännen för kronofogden Mozelius, vid utredningen af dennes kronobalans, men han begränsade sin ansvarighet till ett bestämdt belopp af 1,000 daler silfvermynt [1].

Gift 1753 $^{5}/_{6}$ med Katrina Olofsdotter Dahlberg, egde makarne följande 5 barn:

Brita } båda döda i barndomen.
Erik }

Anna Dahlberg, f. 1757; gift 1:sta gången 1775 $^{13}/_{6}$ med brukspatronen och handlanden *Sven Geijer* i Filipstad, f. 1746 i Juli; student i Upsala 1760; död i Filipstad 1780 $^{6}/_{5}$. Enligt ett 1790 $^{10}/_{5}$ af Joh. Holmstedt å Hennikhammar, såsom »kurator» i Geijers konkurs afgifvet intyg, hade »aflidne handelsmannen Sven Geijers fru, fru Anna Dahlberg, fått uti lösören enligt auktionsinrop en summa af boet stor 212 rdr 46 sk. 4 rst specie, jemte hela sin arfslott i Skarphyttan ograverad behålla». Hon gifte sig 2:dra gången med handlanden *Anders Lidback* i Karlstad, som enligt nyssberörda intyg jemväl var afliden, och som »uti konvention med Geijerska kreditorerna undfick en summa uti banko kontant 666 rdr 32 sk. specie». Gift 3:dje gången 1795 $^{20}/_{7}$ med kaptenen *Harald Höke*, afled fru Anna i Karlstad 1815 $^{26}/_{4}$, efterlemnande jemte mannen en dotter *Karolina Höke*, f. 1798 $^{30}/_{1}$, hvilka båda arftagare sid. 318—320 ytterligare omtalas.

Brita Dahlberg, gift 1777 $^{22}/_{5}$ med brukspatronen *Gustaf Wahlund*. Fru Brita afled 1791 $^{21}/_{5}$ å Vassgårda bruk, efterlemnande 6 barn, hvilka omtalas sid. 320 och 321.

Olof Dahlberg, † 1790 $^{22}/_{1}$ i lungsot, »19 år och några månader». Han skulle således vara född 1770, men återfinnes ej i Grythytte församlings dopböcker.

Vid bouppteckningen i Maj 1777 efter aflidne Dahlberg, »öfverenskommo samtlige sterbhusintressenterna, i anledning af den disposition, som hr brukspatronen i lifstiden påtänkt och i koncept författa låtit, men för dess mellankomne död ej blifvit underskrifven, att hela egendomen uti både löst och fast skulle tillsvidare förblifva odelt och under Enkefruns förvaltning, emot det att hon, för alla så ordinarie som extra utskylder och onera af hvad namn de vara månde, svarade, och såsom arrende för sina barns andelar årligen betalade 16,000 daler kpmt eller 888 rdr 4 sk. 8 rst. specie», allt i öfverensstämmelse med derom upprättadt kontrakt, hvilket sedermera, hvad anginge omyndige sonen Olofs rätt, af Häradsrätten godkändes $^{23}/_{10}$ s. år. Detta arrende fortgick 2:ne år, hvarefter arfskifte förrättades 1779 $^{19}/_{5}$.

Enär enkefru Katrina Dahlberg vid denna senare förrättning »enständigt yrkade, att varda bibehållen vid hela Flosjötorpsegendomen med dertill hörande lägenheter, tillika med hemmanet Vaskebäcken, såsom nödigt för bruket och dertill inköpt», blef slutligen öfverenskommet, att fru Dahlberg, »jemte öfverlåtande af sin aflingejord vid Skarphyttan, med tillslagne grufdelar, skulle, för att ensam få behålla hela Flosjötorpsegendomen med

[1] Se härom *Noraskog* III: 321.

dertill hörande lägenheter och grufdelar, till sina barn betala 60,000 daler kpmt eller 3,333 rdr 16 sk. specie», hvaraf på sonen Olof skulle belöpa 1,666 rdr 32 sk. och på hvardera af de båda döttrarna 833 rdr 16 sk. specie; Flosjötorps bruksegendom dervid beräknad till ett värde af 126,000 daler kpmt eller 7,000 rdr specie. Utom nyssnämda lösen för Flosjötorp, erhöllo barnen boets andel i Skarphyttan, hvilken beräknades ega ett värde af 120,000 daler.

Sedan boets behållna lösegendom, uppgående till omkring 60,000 dalers värde, i laga ordning fördelats mellan arfvingarne, hade »slutligen Enkefrun och förmyndaren sexmannen Peter Olofsson (i Käringborn), angående den omyndige sonens uppfostran, sålunda öfverenskommit, att frun, som åtagit sig derom besörja, skulle utan ränta hos sig få innehafva, så länge sonen, hvilken vid fadrens död allenast varit sju år gammal, uppfostran behöfde och för honom informator hålles», ett belopp af 40,000 daler kpmt, hvilken öfverenskommelse, äfvensom arfskiftet i hvad det rörde sonens rätt, af Häradsrätten gillades och faststäldes, enligt dess protokoll 1779 $^{12}/_{10}$.

Kort härefter ingick Katrina Dahlberg nytt äktenskap med sin bokhållare eller förvaltare, den sedermera i vår riksdagshistoria olyckligt bekante *Per Oxelberg Persson* från Fellingsbro socken [1]. Han var då en helt ung man om 27 år, då Katrina deremot närmade sig 44 års ålder, och vigseln egde rum på tredje lysningsdagen 1779 $^{24}/_{10}$. Detta äktenskap, som, oaktadt den mellan makar mindre vanliga olikheten i ålder, synes ha varit ganska lyckligt, upplöstes genom hennes död 1808 $^{8}/_{6}$. Hon hade då uppnått en ålder af 72 $^{1}/_{3}$ år.

Några veckor förut, $^{1}/_{5}$ s. år, hade fru Oxelberg i vittnens närvaro undertecknat sitt testamente, skrifvet och antagligen författadt af hennes man. I denna handling uttrycker hon den ömhet och välvilja, som hon alltid hyst för sitt folk, och förordnar att de namngifna underhafvande, »som längst varit här under Flosjötorp», när de af ålder och svaghet blifvit vanföre, skola njuta ett årligt underhåll, för hvilket ändamål ett kapital af hennes enskilda lott, »stort femhundrade rdr banko afsattes, att orubbadt för alla tider innestå i hela Flosjötorps egendomen och igenom inteckning försäkras, hvaraf räntan årligen användes till säd och de behof desse eller andre vanföre under Flosjötorp ega få ett årligt understöd, som till julen utdelas, samvetsgrant efter hvars och ens nödtorft».

Fru Katrina förordnade vidare att de skulder, hvari arbetarne under Flosjötorp häftade, skulle afskrifvas och, tillägger hon, »då jag döende förklarar dem denna välvilja och prof af min erkänsla, ålägger jag dem tillika, att med fortfarande trohet och flit hädanefter arbeta för mina barns väl och båtnad, hvilka senare jag ock ålägger den för mitt hjerta så ömma pligten, att de hushålla ömt och beskedligen med sitt folk och underhafvande».

Till 2:ne gamla pigor, som tjenat henne i många år och en 90-årig dräng, »som snart nalkades sin förvandling», förordnade hon om underhåll och vård till döddagar. »En ovilkorlig följd af detta mitt förordnande», säger hon vidare, »blir, att när Gud hädankallar någon af dessa här förut nämde torftige, de då få en anständig begrafning».

---

[1] Oxelbergs flyttningsattest från Fellingsbro är visserligen dat. 1779 $^{6}/_{10}$, men att han redan förut vistats vid Flosjötorp, framgår deraf, att det i föregående Maj månad förrättade arfskiftet efter Erik Dahlberg är renskrifvet af Oxelberg. Förrättningsmän voro nämligen häradshöfdingen i orten Joh. Welin och nämdeman Jan Magnusson i Käringborn.

Slutligen föreskrifves att församlingens kyrkoherde, kapellpredikanten (vid Rockesholm) och rotmästaren skulle, »i samråd med den eller de, som disponera Flosjötorp», afgöra angående hvilka underhafvande, som borde blifva delaktiga af det årliga understöd testator för dem afsett. — Tyvärr gick det dock med föregående donation, som det ganska ofta händer, att verkställigheten i dess vigtigaste punkt — uteblef.

Tre år efter hennes död restes å grafven »till venster straxt inför östra kyrkogårdsporten» vid Grythyttan en *minnessten*, hvars inskription numera genom förvittring är i det närmaste oläslig, men enligt ett gammalt kyrkorådsprotokoll skall vara af denna lydelse: ERIK DAHLBERG, ÄGARE TILL FLOSJÖTORP. REDLIG. VERKSAM. VÄLGÖRANDE. DOG DEN 28 FEBR. 1777. 46 ÅR. DESS MAKA CATHARINA DAHLBERG DOG DEN 8 JUNI 1808. 72 ÅR. SAKNAD AF RELIGIONENS VÄNNER OCH DEN LIDANDE MENSKLIGHETEN. BARN OCH BARNBARN RESTE STENEN 1811.

Per Oxelberg, såsom förvaltare af sin hustrus egendom, lärer icke förtjena mycket beröm. Den skuld, som Katrina Dahlberg, vid sitt öfvertagande af Flosjötorps bruk, iklädde sig, hade visserligen blifvit gulden, men medel härtill erhölls genom arfvet efter hennes son i föregående giftet Olof Dahlberg, som, enligt hvad förut är omtaladt, afled 1790. Hennes måg, kapten Höke, förklarade vid arfskifte efter sin hustru Anna Dahlberg i Karlstad 1817 $^5/_7$, att Flosjötorps egendom, vid svärmoderns död 1808, »på 30 års tid ej varit vidmakthållen», och att han mottagit densamma »alldeles förfallen och nedrutten, så att han måste hus och masugn reparera, nybygga stall, ladugård och alla uthus samt nästan alla befintliga torp med en ganska stor kostnad».

Vid bouppteckningen efter fru Oxelberg, som förrättades 21 och 22 Juni 1808, upptogs Flosjötorp med underlydande till ett värde af 25,000 rdr, samt lösegendom, fordringar m. m. till 15,689 rdr 3 sk., eller tillsammans 40,689 rdr 3 sk. banko, hvaremot skulderna antecknades till ett sammanräknadt belopp af 2,938 rdr 33 sk. samma mynt. Vid hufvudgården funnos då 6 hästar, 27 kor, 2 tjurar, 4 ungnöt, 18 getter, 10 killingar, 20 får, 4 årsgamla svin och en fargalt. Af beräknade värden må anföras: för en häst 50 rdr, en ko 11 rdr, en tjur 12 rdr, en get $1\,^1/_3$ rdr, ett får $1\,^1/_2$ rdr; ett skeppund tackjern vid hyttan $2\,^2/_3$ rdr, i Kristinehamn $3\,^1/_3$ rdr; ett skepp. stångjern i Kristinehamn $6\,^2/_3$ rdr; en tunna råg 8 rdr, en tunna hafre 4 rdr, en tunna korn $6\,^2/_3$ rdr, en tunna sill 10 rdr, en tunna salt 7 rdr banko o. s. v.

Genast efter slutad bouppteckning afvittrades Oxelbergs andel i boet. Inberäknad den ersättning han erhöll för egendomens omedelbara afträdande, uppgick denna andel till omkring 9,000 rdr banko. Uppgörelsen härom skedde i all sämja och knapt 14 dagar efter hustruns död lemnade Oxelberg Flosjötorp, flyttande till Karlskoga församling, der han redan någon tid förut vidtagit anstalter för sin framtida bosättning.

Oxelberg hade emellertid tillbragt 29 af sina bästa verksamhetsår inom Grythytte församling. Ehuru han måhända icke åtnjöt samma förtroende inom kommunen, som hans »företrädare i äktenskapet» Erik Dahlberg, var han dock ganska uppburen, samt tjenstgjorde både som sexman, och i sju år äfven som nämdeman — fastän han vanligen titulerades brukspatron — hvilka förtroendeuppdrag under då rådande skilda klassförhållanden kan

anses såsom ganska ovanligt. Angående det senare uppdraget innehåller Grythytte härads dombok 1801 $^{22}/_{9}$, att efter aflidne häradsdomaren och brukspatronen Nils Nilsson i Grythyttan »antogs med nämdens och menighetens enhälliga bifall till nämdeman, sexmannen och bruksidkaren *Per Oxelberg Persson* på Flosjötorp, som eger alla de egenskaper, som till sysslans skickliga bestridande erfordras». Han aflade omedelbart härpå sin »tro-, huldhets- och tjensteed». Vid häradstinget 1808 $^{7}/_{10}$ utsågs till nämdeman efter Oxelberg, »efter det han afträdt dess här i socknen nyttjade egendom och härifrån afflyttat», bergssexmannen Anders Olsson i Brunshyttan. Huru länge Oxelberg tjenstgjorde som sexman (i bergstingsrätten) är för närvarande icke kändt. Då emellertid Flosjötorp var ett bergsmanshemman och icke ett stångjernsbruk i egentlig mening, ehuru derunder lydde en bergsmanshammare, tillhörde Oxelberg af denna anledning bergsmansståndet. Han kunde således utan klander sitta både i bergstingsrätt och i häradsrätt. I Karlskoga egde han blott ett vanligt bergsmanshemman, och var således ur alla då gällande synpunkter valbar till riksdagsman i Bondeståndet.

Året efter sin flyttning till Karlskoga, blef nämligen Oxelberg detta härads fullmäktig i Bondeståndet, ett uppdrag, som förnyades vid 1810 års riksdag, men hvilket då för honom slöt ganska olyckligt. Denna afdelning af hans lifsverksamhet är skildrad af en mera skicklig och förfaren hand än den, som sysslat med föreliggande anteckningar. Med hänvisning dertill må här blott tilläggas, att Oxelberg afled i Karlskoga socken å sin egendom Karåsen 1821 $^{7}/_{2}$, i en ålder af omkring 69 år.

Flosjötorps bruksegendom öfvergick efter Katrina Oxelbergs död 1808 till hennes arfvingar och mågar, kaptenen **Harald Höke** och brukspatronen *Gustaf Wahlund*, den senare såsom förmyndare för sin aflidna hustru *Britchen Dahlbergs* efterlemnade *barn*. I sammanhang med det storskifte som, efter vederbörligt förordnande, följande året tog sin början inom Flosjötorps och Flosjöhytte skifteslag och som redan 1810 fullbordades, delades äfven Flosjötorp med underlydande i 2:ne hälfter, hvilka sedermera hvar för sig omhänderhades af nyssnämda båda egare. Wahlund hade nämligen, efter hvad det vill synas, förvärfvat sig eganderätt till sina barns gemensamma hälft i bruket.

Beträffande den hälft deri, som disponerades af kapten *Höke*, torde det vara lämpligt att meddela den redogörelse han sjelf afgaf så väl deröfver, som öfver sina ekonomiska förhållanden i öfrigt, vid arfskifte 1817 $^{5}/_{7}$ i Karlstad efter sin hustru *Anna Dahlberg*, som aflidit 1815 $^{26}/_{4}$, hvilken redogörelse är af följande innehåll:

»Då jag 1795 den 20 Juli ingick äktenskap med min numera aflidna hustru Anna Dahlberg egde jag visst ej mera än min syssla och mina obetydliga möbler, men jag var ingen man skyldig och mina behofver voro ej stora: de uppfyldes lätt af min lilla lön och inkomst. Min aktningsvärda och ömma hustru förmådde mig lemna min lilla syssla, i den förmodan, att aspekterne lofvade oss tillräcklig utkomst och att min tid och närvaro vore nödig för vår gemensamma nytta och sällhet. Med min hustru erhöll jag: 1) $^{1}/_{4}$:del i Lidbackska fastigheten här i staden, hvilken utgick i $^{5}/_{8}$:dels ödetomten n:r 53, som jag ännu innehar med egor; 2) en del lösören, hvars värde jag ej kan uppskatta, men som till stor del ännu äro i behåll; 3) en fordran i räntmä-

staren Sjöstedts konkursmassa 500 rdr; 4) $^{28}/_{168}$:delar eller 74 skeppunds smide i Skarphyttan, som var bortarrenderadt till min svåger brukspatron G. Wahlund emot 250 rdr rgs årligen, men vid liqviden härom påfördes egendomen en skuld af 2,733 rdr 39 sk. 3 rst.

Sedan beräknande af nödig utkomma således felslagit, måste jag på egen kredit underhålla mitt hus och uppfostra mina barn, i hopp att framtiden skulle sätta mig i bättre författning. Med lånta penningar köpte och reparerade jag min nu iboende gård[1] till en betydande summa, hvilken jag, om så behöfves, på runstycket kan visa.

Ytterligare då min svärmoder 1808 dog, var väl min hustru arftagare till halfva Flosjötorp, men dermed var förknippad betalande af husets till flere tusende rdr beräknad skuld, hvarjemte jag af Oxelberg måste köpa nästan hela nuvarande lösa bo och inventarier samt betala för pretentionen vid afträdet. Egendomen, som på 30 års tid ej varit vidmakthållen, emottog jag alldeles förfallen och nedrutten, så att jag måste hus och masugn reparera, nybygga stall, ladugård och alla uthus samt nästan alla befintliga torp med en ganska stor kostnad.

Ytterligare fick jag igenom min saliga svärmoders testamente flera lifstidspensionärer att försörja, och var enligt vid bruket och öfverallt i den orten varande gammalt kontrakt förbunden att till alla underhafvande, vid pass 70 varelser, lemna all behöflig råg för 6 rdr rgs, der den likväl kostat mig 20 rdr och derutöfver. Således torde finnas, att vid denna egendoms drifvande och återupphjelpande har den förmögenhet åtgått, i hvilken jag bort hafva giftorätt och fördel. Allt detta vill och kan jag med oemotsägliga dokumenter visa, om så skulle behöfvas; men hvarje menniska i den trakten känner sanningen häraf.

Ytterligare kan jag nu genast med bruksböckernas kapital- och vinst och förlustkonto visa att jag aldrig haft 100 rdrs reveny af Flosjötorps bruk.

Äfven vill jag nämna, att jag vid Skarphyttan inköpt en $^{27}/_{168}$:del och måste betala all min hustrus farbroders efterlemnade skuld, som var flere tusende riksdaler, samt blef förbunden att till döden försörja dess efterlemnade blinda enka, som ännu lefver och har rum och underhåll på Flosjötorp[2]; hvarefter torde vara bekant att jag icke sparat kostnad vid min dotters uppfostran och att jag med all möjlig ömhet för gamla sjukliga hustrun sökte utan afseende på kostnaden befrämja allt som kunde bidraga till hennes väl. Allt detta kan jag fullkomligen styrka och påstår, i stöd deraf, att jag må minst njuta min fördel och min giftorätt till godo i lösa boet.

H. Höke».

Vid första sammanträdet kunde någon uppgörelse härom, mellan Höke och hans omyndiga dotter *Karolina Hökes* ombud, icke träffas; men vid ett följande sammanträde, $^{30}/_{7}$ s. år, dervid dotterns förmyndare, kammarrättsrådet Karl Fredrik Norrman, var personligen närvarande, afslöts den förening, att så vida Flosjötorpsegendomen kunde säljas till en summa af 25,000 rdr banko, skulle kapten Höke såsom giftorätt få behålla dels sitt bibliotek och möblerna i sina rum, dels ock undfå en summa af 4,000 rdr s. mynt, hvilken dock icke skulle få uttagas innan sterbhusets så väl lösa som fasta egendom blifvit å offentlig auktion försåld samt alla dess skulder godtgjorda.

[1] N:r 79 i Karlstad.

[2] Enkan *Anna Jonsdotter Dahlberg* afled å Flosjötorp 1823 $^{11}/_{9}$, 86 år gammal.

Denna förening blef af rådhusrätten i Karlstad fastställd medelst följande *utslag* (1817 $^{9}/_{8}$):

»Då hr kapten Hökes vid arfskiftet gjorda uppgifter angående orsakerne till det gäldbundna tillstånd, hvaruti sterbhuset för närvarande sig befinner, icke blifvit motsagda utan tvärtom medgifna, samt hr brukspatron Gustaf Wahlund såsom den omyndigas närmaste frände å mödernet tillstyrkt stadfästelse å föreningen, hvarmed demoiselle Höke uti handbref till sin förmyndare, på sätt ofvanberört är, sig nöjd förklarat; pröfvar rådstufvurätten, i förmågo af 20 kap. rättegångsbalken, att till framtida efterrättelse gilla och med dom fastställa den emellan hr kapten Höke och dess omyndiga dotters förmyndare träffade, här förut intagna öfverenskommelse, hvilket äfven derå antecknades. År och dag som förut.

In fidem protocolli
Per Lanner.

Genom särskildt utslag af samma dag biföll rådhusrätten jemväl det af förmyndaren begärda tillståndet att försälja sin myndling, Karolina Hökes, efter modern arffallna hälft i Flosjötorp.

Det visade sig dock sedermera att den sålunda förberedda försäljningen mötte stora svårigheter. Ej mindre än 4 särskilda auktioner höllos utan att något resultat kunde ernås. Vid den 4:de auktionen, som hölls 1819 $^{13}/_{2}$, hade borgmästaren Per Lanner stannat för högsta anbudet 16,500 rdr banko, »hvilket han sedermera skriftligen sig afsagt», hvarefter ifrågavarande hälft i Flosjötorp ändtligen försåldes, mot erläggande af nyssnämda köpesumma, till egaren af den andra hälften

Gustaf Wahlund, enligt af Norrman å sin myndling Karolina Hökes vägnar $^{27}/_{2}$ s. år utgifvet kontrakt. Då denna köpesumma ganska betydligt understeg den vid arfskiftet efter fru Höke stipulerade, blef deraf en gifven följd, att den af kapten Höke fordrade och af förmyndaren vilkorligt medgifna giftorätten helt och hållet gick förlorad. Måhända hade Höke under tiden aflidit; men någon upplysning derom har ej kunnat vinnas af brukets handlingar. Dottern Karolina Hökes arfsbehållning genom denna försäljning synes hafva uppgått till omkring 12,000 rdr banko.

Wahlund egde sedan ensam hela bruket till sin död, som inträffade 1826 $^{16}/_{11}$ på Wassgårda. Han var en synnerligen verksam och driftig bruksegare och affärsman, samt efterlemnade en betydlig förmögenhet, hufvudsakligen bestående af flera större och mindre bruksegendomar. I sitt äktenskap med *Brita Dahlberg* († 1791 $^{21}/_{5}$) egde han följande barn:

Beata Gustafva Wahlund, f. 1778 $^{18}/_{8}$, † ogift i Januari 1836. Vid arfskiftet efter henne, hvilket hölls i Oktober sistnämda år, beräknades behållningen till omkring 140,000 rdr banko, oaktadt hon derförinnan genom testamente bortgifvit 16,666 rdr 32 sk. till systersonen *Johan Robert Löthner.*

Katrina Maria Wahlund, f. 1780, † 1857. Gift 1798 $^{26}/_{8}$ med brukspatronen *Olof Daniel Holmgren* på Rockesholm, om hvilka makar hänvisas till hvad här nedan förekommer.

Anna Lisa, f. 1781, † före fadern.

Brita Karolina, f. 1783, † 1801 $^{28}/_{8}$.

Sara Fredrika Wahlund, f. 1785, † före fadern. Gift med häradshöfdingen och brukspatronen *C. D. Löthner* i hans 1:sta gifte, efterlemnade

hon en son, *Gustaf Löthner*, som vid arfskiftet efter sin morfader var »på 7:de året» och efter honom ärfde en fjerdedel.

Ulrika Wahlund, f. 1791; gift med förenämnde *C. D. Löthner* i hans 2:dra gifte.

Vid arfskifte 1827 $^{6}/_{9}$ efter Wahlund erhöllo arfvingarne hvar för sig, efter lottning, följande fastigheter:

Gustaf Löthner, lotten n:r 1: Vassgårda bruk med underlydande.

Ulrika Löthner, född *Wahlund*, lotten n:r 2: Spjutbäcks och Molkoms bruk med tillhörigheter.

Gustafva Wahlund, lotten n:r 3: andelar i Storfors och Skarphyttan, gårdar i Kristinehamn m. m.

Katrina Maria Holmgren, född *Wahlund*, erhöll lotten n:r 4, beräknad sålunda:

Rockesholms bruk med underlydande	38,000	
Flosjötorps d:o d:o	42,000	
$^{1}/_{9}$ i Finnbytte hammar, $^{1}/_{18}$ i Björkskogsnäs och $^{1}/_{16}$ mantal Trösvattnet, i Grythytte socken	9,000	
Bygda tomten n:r 274 i Kristinehamn	800	
$^{1}/_{44}$ i Storgrufvan och $^{1}/_{56}$ i Krangrufvan i Persbergs grufvefält	2,500	
Summa	92,300	rdr
Derå skulle hon betala till lotten n:r 3	91:32,	
hvadan arfslottens behållna värde utgjorde	92,208:16	sk. bko.

Enligt hvad förut är antydt hade Katrina Maria Wahlund 1798 $^{26}/_{8}$ blifvit gift med **Olof Daniel Holmgren.** Han var yngste sonen (och barnet) till brukspatronen *Olof Holmgren* och hans hustru *Ulrika Eleonora Luthman* på Rockesholm. Sonen Olof Daniel, f. 1776 $^{23}/_{5}$, tog 1793 $^{11}/_{6}$ i Upsala examen för inträde i rättegångsverken och aflade ed som auskultant i Svea hofrätt $^{20}/_{6}$ s. år; tillträdde 1795 Rockesholms bruk, som tillfallit honom i arf efter fadern, och började genast rättegång med sina svågrar om nytt arfskifte, hvilken rättegång snart bilades. Han egnade sig sedermera uteslutande åt sin bruksrörelse, dock utan framgång, så att han nödgades 1821 $^{22}/_{6}$ sälja Rockesholm till sin svärfader, ofvannämde Gustaf Wahlund, för 40,835 rdr bko. Misshälligheter makarne emellan hade jemväl uppstått, så att äktenskapet, genom en egendomlig af häradsrätten faststäld öfverenskommelse, blef så godt som faktiskt upplöst samma år, likväl utan att skiljobref i laga ordning utfärdades. Holmgren bosatte sig derefter i Örebro, der han egde gården n:r 89 söder och afled 1847 $^{14}/_{2}$, nära 71 år gammal. Hans stoft fördes till Rockesholms begrafningsplats, der de under lifvet skilda makarne, efter bådas önskan, äro förenade i en gemensam graf.

Fru Holmgren deremot var bosatt å Rockesholm alltsedan makarne på förut nämda sätt blifvit åtskilda. Sedan hon genom 1827 års ofvan omförmälda arfskifte blifvit egarinna till både *Rockesholms* och *Flosjötorps* bruk, förvaltades dessa gemensamt för hennes enskilda räkning genom särskildt förordnade gode män, hvilket förhållande fortgick så länge hon lefde. Hon dog å Rockesholm 1857 $^{31}/_{3}$, omkring 78 år gammal.

De gode män, hvilka sålunda förvaltade hennes affärer, voro: brukspatronen *Olof Hagberg* under åren 1827—34; bergsfogden *Johan Erik*

Fægreus 1834—39; hennes måg, auditören *Karl Wilhelm Geijer* 1840—44, samt brukspatronen *M. Th. Berggren* åren 1844—57. Under denna tid blef, genom Bergskollegii utslag 1834 $^{13}/_{2}$, Flosjöhammars smidestillverkning befriad från åsättande af den särskilda bergsmansstämpeln, och genom ett annat utslag 1839 $^{14}/_{10}$ beviljades rättighet att öka smidet härstädes från 300 till 400 skeppund, mot en förhöjd hammarskatt af $4^{1}/_{2}$ skeppund. Sedan Bergskollegium slutligen 1857 $^{30}/_{7}$ medgifvit smidets nedläggande under en tid af 25 år, upphörde smidet samma höst, hvarefter, med tillämpning af kungl. förordningen angående utsträckt frihet för bergshandteringen 1859 $^{20}/_{9}$, *Flosjöhammaren* i början af 1860-talet blef helt och hållet *raserad*. Endast några stenrös utvisa numera platsen der denna hammare, under en nära 100-årig verksamhet, varit medelpunkten det fredliga och idoga arbetets tjenst.

Makarne Holmgren egde tillsammans följande barn:

Katrina Ulrika Holmgren, f. 1801 $^{6}/_{12}$, † 1842 $^{5}/_{5}$. Gift med bruksinspektoren *Karl Bäckgren*, f. 1799 $^{28}/_{6}$, † 1842 $^{18}/_{10}$.

Olof Gustaf, f. 1803 $^{28}/_{11}$, † i ungdomsåren.

Karl August Holmgren, f. 1806 $^{30}/_{11}$; anstäld som bokhållare å handelskontor i Göteborg, der han afled ogift 1840.

Sofia Holmgren, f. 1809 $^{8}/_{5}$, † 1870 $^{14}/_{4}$ i Karlstad; gift 1834 $^{18}/_{10}$ i Rockesholms brukskyrka med auditören och brukspatronen *Karl Wilhelm Geijer*, f. 1809 $^{8}/_{2}$ på Lindfors bruk i Nyeds bergslag; genomgick Karlstads skola och gymnasium; student i Upsala 1828; vice auditör vid Vermlands fältjägare 1835—36; sålde sin ärfda andel i Lindfors bruk och Hedenskogs hytta samt köpte 1834 säteriet Berg i Väse socken; sålde Berg 1838 och köpte då Kärn med Näshammars bruk i Nyeds socken; måste afstå dessa egendomar 1845 och flyttade då till Karlstad och hade der kommissionskontor till 1858 samt köpte slutligen gård i nämda stad; direktör i Vermlands enskilda bank från nämda år; † 1865 $^{6}/_{4}$ i Karlstad och ligger, jemte sin hustru, begrafven på nya kyrkogården derstädes. Sedan han på Kärns-Näshammars-affären förlorat sin efter föräldrarne ärfda förmögenhet, upparbetade han sig åter genom otrolig möda till välstånd, och vann derigenom allmän högaktning och mycket förtroende. Angående hans hustrus arf se här nedan[1].

Axel Klaes Holmgren, f. 1810 $^{20}/_{9}$; utnämd till stadsläkare i Kristinehamn 1849 $^{27}/_{8}$, der han afled 1858 $^{18}/_{4}$. Se härom vidare sid. 326.

Brita Karolina Holmgren, f. 1812 $^{3}/_{9}$, † 1852. Gift med brukspatronen *P. A. Sundström* i hans första gifte.

Vid arfskifte 3 Oktober och 12 December 1857 efter ofvannämda enkefru Holmgren, delades de efterlemnade fastigheterna i 4 lotter på det sätt, att Rockesholms och Flosjötorps bruk med underlydande skulle tillsammans utgöra 3 lotter, samt Finnhytte bruksegendom, hvaraf den aflidna under årens lopp blifvit ensam egarinna, med tillhörande grufdelar den 4:de lotten.

Vid lottningen erhöll:

1) doktor *Holmgren* $^{1}/_{3}$ i *Rockesholm* och *Flosjötorp*;
2) *Sofia Holmgren*, gift med *C. W. Geijer*, $^{1}/_{3}$ i samma bruk;

---

[1] ANREP, svenska slägtboken II, 260.

3) aflidna *Brita Karolinas* 2:ne söner, *Gustaf Sundström* och *Alfred Sundström*, tillsammans $^1/_3$ i nämda bruk; samt
4) aflidna *Katrinas* barn, sonen *Karl Bäckgren* och dottern *Hilda Bäckgren*, gift med brukspatronen *J. V. Bäckgren* å Dohnafors, gemensamt *Finnhytte* bruksegendom[1].

Värdet å *hela* Rockesholm med Flosjötorp beräknades vid detta arfskifte till 466,373 rdr 16 sk.; å Finnhyttan till 192,633 rdr, samt de under sistnämda egendom nyttjade gruflotter till 59,033 rdr 16 sk., hvarigenom den ifrågavarande 4:de lotten hade att till sina medarfva erlägga en mellangift af 72,156 rdr 20 sk., alldenstund det behållna värdet å hvarje lott upptogs till 179,509 rdr 44 sk. — I lösegendom beräknades värdet per lott till 26,907 rdr 1 sk. 2 rst, som dock till större delen erfordrades till skuldernas betäckande. Dessa utgjorde nämligen inalles ett belopp af 73,423 rdr 8 sk. 1 rst. — Den af enkefru Holmgren efterlemnade förmögenheten uppgick således i rundt tal till något öfver 750,000 rdr riksmynt.

Samma dag, 1857 $^{12}/_{12}$, som förenämda arfskifte afslöts, sålde auditören Geijer sin ärfda tredjedel i Rockesholm med Flosjötorp till sina medarfva, nämligen hälften eller $^1/_6$ i det hela, till doktor Holmgren, samt andra hälften till bröderne Gustaf och Alfred Sundström, hvilka således blefvo egare till hvar sin $^1/_4$. Kort derefter afled doktor Holmgren, hvarefter hans hälft i bruken, efter åtskilliga underhandlingar, 1863 $^{20}/_2$ öfvergick till P. A. Sundström mot en köpesumma af 260,000 rdr. Vid Holmgrens köp år 1857 beräknades denna hälft ega ett värde af 300,000 rdr rmt.

Sedermera sålde Gustaf Sundström år 1868 sin $^1/_4$:del till fadern P. A. Sundström, hvilken sålunda under loppet af ett år innehade $^3/_4$ af bruket, tills han 1869 försattes i konkurs. Alfred Sundström, som ifrån 1857 års uppgörelse innehaft återstående $^1/_4$, inköpte 1870 $^{20}/_2$ af faderns konkursmassa den $^1/_4$, som brodern Gustaf förut egt, för 62,750 rdr rmt.

Den hälft i Rockesholm med Flosjötorp, som doktor Holmgren endast en kort tid innehade, såldes 1869 $^{22}/_{12}$ af P. A. Sundströms konkursmassa till nämde Holmgrens arfvingar, sönerne *Gustaf* och *Karl*, samt döttrarna *Anna* och *Ida Holmgren*, hvilka åter, nästan omedelbart derefter (1870 $^{28}/_2$) öfverläto sitt köp till brukspatronen *C. Lindberg* å Karlsdal.

Den andra hälften, som dåmera, på sätt nyss är omtaladt, innehades af *Alfred Sundström*, såldes af honom i Maj 1871 till brukspatronerne *C. P. Lindberg* och *Lars Lindberg*, att tillträdas 1 November s. år. Den sistnämdes andel, eller $^1/_4$ af det hela, inköptes 1872 $^{30}/_{12}$ jemväl af C. P. Lindberg med beräknadt tillträde från 1 November 1871. Dels genom köp och byte, i sammanhang med förrättande under åren 1871—1874 af nytt laga skifte inom Flosjötorps och Flosjöhytte skifteslag samt Rockesholms öfriga fastigheter, och dels genom särskilda köp under hösten

[1] Angående dessa medlemmar af slägterna Bäckgren hänvisas till ättartalen längre fram. — Jemlikt salubref, dat. Örebro 11 Mars 1859, sålde enkefru *Hilda Bäckgren*, genom sin svärfader och fullmäktig bruksegaren Joh. Jansson å Markebäck, den ärfda hälften i Finnhytte egendom med grufdelar för 150,000 rdr rmt till öfverintendenten frih. W. von Knorring och Aug. v. Höpken för $^7/_{12}$ samt frih. Axel Gabr. Leijonhufvud och Eva Rålamb för $^5/_{12}$ i Elfvestorps bruksbolag. Enligt ett annat salubref, dat. Grythyttehed 2 september 1859, sålde handlanden C. O. Rydberg i Askersund, i egenskap af förmyndare för omyndig förklarade *Karl Bäckgren*, dennes ärfda hälft i samma egendom med grufdelar, jemväl för 150,000 rdr rmt till nyssnämda köpare.

1879 från brukspatronen C. Lindbergs konkursmassa, blef Flosjötorps gård ånyo, efter 50 års förlopp, en särskild egendom, som från och med år 1880 eges af den sistnämdes dotter, fröken *Stina Lindberg.*

Flosjötorp har således från dess första bebyggande år 1604, oafbrutet gått från föräldrar till barn, intill dess den siste ättlingen af Ven-Påvel och hans måg Staffan Klemetsson, förutnämde Alfred Sundström, år 1871 försålde sin andel till brukspatronerne Lindberg. Det tyckes höra till nutidens förfinade bergslagscivilisations förbannelser, att sällan eller aldrig någon af bygdens ättlingar kan behålla den jordtorfva, som förfädren med svett och möda »från stubberot» uppodlat eller förvärfvat . . .

Flosjötorps gård utgöres för närvarande (1890) af:

	Åker Hektar.	Äng Hektar.	Skog Hektar.	Impedimenta Hektar.	Summa Hektar.
Flosjötorp n:r 1, 1/8 mantal	5,64	6,51	88,97	0,09	101,21
Flosjöhyttan n:r 1, 13/192 mtl, Katrineberg	3,60	6,32	60,13	0,07	70,12
» » 7/96 » Högåsen ...	—	0,02	154,56	1,—	155,68
» n:r 3, 1/8 »	4,93	2,44	200,46	0,06	207,89
» n:r 6, 1/8 »	4,19	10,19	93,14	0,05	107,57
Tillsammans	18,36	25,48	597,36	1,27	642,47

Flosjötorp eger jemväl 12/72 i *Flosjöhytte masugn,* som dock icke varit begagnad sedan 1878 års blåsning. Egendomens skogsprodukter hafva i stället användts vid närliggande bruk eller hyttor. Jordbruket skötes med största omsorg och ett väl ordnadt *mejeri,* om ock i mindre skala, har under de senaste 15 åren bidragit till höjande af gårdens afkastning.

Den 10 Januari 1889 invigdes och två dagar senare öppnades för allmän trafik *Svartelfs jernväg,* som förbinder *Kortfors* å Nora-Karlskoga med *Grythyttehed* å Bergslagernas jernväg. I närheten af Flosjötorp och i den gamla, numera nästan alldeles förfallna masugnens omedelbara granskap är *Flosjöhyttans* station belägen. En af de största olägenheter, hvarmed Flosjötorp i forna dagar haft att kämpa, nämligen besvärliga och bristfälliga kommunikationer, har sålunda blifvit lyckligt afhulpen.

I sammanhang med dessa anteckningar om Flosjötorp har utg. äfven ansett sig böra meddela några slägtanteckningar angående ett par af de familjer, af hvilka medlemmar längre eller kortare tid varit delegare i samma egendom. Dessa slägtanteckningar äro visserligen icke så fullständiga som de borde och kunde vara, men det är nu en gång så, att fullkomlighet i dylika hänseenden icke står att vinna. En kommande bygde- eller slägtforskare skall genom deras meddelande åtminstone slippa någon del af de mödor och besvär, som varit förenade med sammanförande af här nedan anförda uppgifter.

Slägten Holmgren.

Denna slägt, som är en helt annan än den slägt med samma namn, hvars ätteledning och nu lefvande medlemmar finnas upptagne i 1889 års årgång af »*Svenska ättartal*», leder sitt kända ursprung från

1. **Petter Persson,** bergsman i Torskebäcken af Filipstads bergslag under förra delen af 1700-talet. Om denne åter tillhör någon af de gamla bergsmansslägterna inom orten har utg. ej haft tillfälle att närmare undersöka. Slägtnamnet antogs af sonen

2. **Olof Holmgren,** f. 1719, d. 1786. Han började sin bana som »springpojke» å ett brukskontor, avancerade småningom till bokhållare och förvaltare till dess han 1750 $^{11}/_{8}$ köpte hälften i Rockesholms då nyanlagda plåtsmide och stålugn af brukspatronen Salomon Stockenström (sid. 35) för 100,000 daler kopparmynt, hvilken köpesumma han till hela beloppet lånte hos ett köpmanshus i Stockholm[1]. Den andra hälften inköptes 1765 $^{14}/_{8}$ af brodern Erik Stockenström, men denna hälft betingade ej mindre än 250,000 daler, utom en s. k. äreskänk till hans fru af 300 lod silfver eller deremot svarande 10,000 daler kpmt. Holmgren inköpte sedermera 1774 $^{2}/_{9}$ Stadra och Finnå bruksegendom för 420,000 daler samt förvärfvade dels genom sitt giftermål och dels genom köp äfven Karlsdals bruk med Kortforshammare. Då han vid 67 års ålder afled 1786 $^{3}/_{3}$ egde han således alla tre de närbelägna bruken Rockesholm, Stadra och Karlsdal, och vid den några månader derefter afslutade bouppteckningen beräknades boets tillgångar i fast och lös egendom till 97,069 rdr och skulderne till 24,795 rdr, utvisande således en behållning af 72,274 rdr *specie.* Gift 1763 (?) med *Ulrika Eleonora Luthman,* f. i Kalmar 1742 $^{9}/_{9}$, död å Rockesholm 1814 $^{17}/_{8}$; en dotter till dåvarande hofrättskommissarien, sedermera brukspatronen Karl Daniel Luthman å Karlsdal (sid. 9); omgift nyårsdagen 1788 med kaptenen Gustaf Fabian Stjerncrantz, f. 1750 $^{25}/_{1}$, † barnlös 1800 $^{29}/_{7}$ i Stockholm och slöt sin ätt[2].

Barn:

Karl Peter Holmgren, f. 1764 $^{16}/_{8}$, drunknade i sjön Skärjen 1787 $^{20}/_{12}$ och begrofs vid Rockesholm $^{30}/_{12}$ s. år, två dagar innan modern gick i brudstol andra gången.

Klara Brita Holmgren, f. 1765 $^{12}/_{8}$; gift med majoren *Erik Adolf Lundstedt.*

Anna Katrina Holmgren, f. 1766 $^{14}/_{9}$, † 1837 $^{19}/_{6}$; gift med brukspatronen *Johan Hedblad* å Stadra, f. 1741, † 1806 $^{26}/_{7}$, begrofs $^{3}/_{8}$ med likpredikan i Rockesholms kapell af prosten Vestman från Nora.

Maria Kristina Holmgren, f. 1768 $^{7}/_{11}$. Gift 1793 $^{13}/_{10}$ med kaptenen vid Vestmanlands regemente *Erik Tersmeden,* f. 1762 $^{28}/_{9}$, † 1832 $^{29}/_{11}$.

Ulrika Eleónora Holmgren, f. 1770 $^{14}/_{3}$. Gift med bergsfogden och brukspatronen *Per Castorin,* f. 1761 $^{19}/_{10}$, död å Elfvestorp 1808 $^{20}/_{1}$.

---

[1] Den af Holmgren sedermera inlösta reversen å nämda summa förvaras ännu i Rockesholms bruksarkiv.

[2] ANREPS ättartaflor IV: 163, der hustruns namn säges vara okändt. — I Nora, der makarne bodde någon tid, uppgifves i församlingsböckerna att kapten Stjerncrantz var född 1750 $^{8}/_{2}$.

Lovisa Gustafva Holmgren, f. 1772 $^{13}/_{9}$, † 1837. Gift 1) med handlanden och brukspatronen *Georg Ahlborg* i Arboga, död omkring 1806; 2) med brukspatronen *Erik Westén* i Arboga, som afled före sin hustru.

3. **Olof Daniel Holmgren,** f. 1776 $^{23}/_{5}$, † i Örebro 1847 $^{14}/_{2}$. Angående honom och hans familjeförhållanden hänvisas till sid. 321 här ofvan.

Hans son

4. **Axel Klaes Holmgren,** f. 1810 $^{20}/_{9}$ å Rockesholm; efter att ha genomgått skolan och gymnasium i Karlstad, blef han student i Upsala hösten 1829, med. fil. kandidat våren 1833, med. kandidat 1838 $^{16}/_{6}$, disputerade för medicinska graden 1839 (om inflammation i luftstrupen, præses *Hwasser*); blef med. licentiat 1839 $^{10}/_{6}$, kirurgie magister 1840 $^{26}/_{5}$, fullgjorde embetsprofvet $^{4}/_{6}$ s. år och promoverades till medicine doktor 1841. Doktor Holmgren var underläkare vid allm. garnisonssjukhuset ifrån 4 Augusti till 25 September 1834, och derefter, intill 7 November s. år underläkare vid kolerasjukhuset å ladugårdslandet i Stockholm. Efter slutade examina nedsatte han sig som enskild praktiker i Kristinehamn, intill 10 Maj 1841, då han blef stadsläkare i Karlstad, hvilken befattning han innehade till 28 Januari 1847. Återflyttade sedan såsom praktikus till Kristinehamn, der han 27 Augusti 1849 utnämdes till stadsläkare och afled härstädes 18 April 1858, 47½ år gammal[1]. —
Gift 1845 $^{1}/_{1}$ med *Ottiliana Matilda Hagberg*, f. 1817 $^{14}/_{7}$, † 1888 $^{31}/_{3}$; dotter af brukspatronen Olof Hagberg och Klara Öhnqvist.

Barn:

5. **Olof Gustaf Holmgren,** f. 1845 $^{1}/_{11}$; aflade maturitetsexamen 1865 $^{3}/_{6}$, officersexamen 1868 $^{21}/_{3}$; blef underlöjtnant vid Nerikes regemente $^{24}/_{3}$ s. år, befordrades till löjtnant 1875 $^{14}/_{5}$, till kapten 1886 $^{14}/_{1}$ och blef $^{25}/_{8}$ s. år chef för Visnums kompani. Ogift. Bekom i arf enligt bouppteckning 1888 $^{30}/_{5}$ efter sin moder $^{1}/_{3}$ af gården och tomterna n:ris 165, 166, 170, 171, 173, 174 och 175 vid Kungs- samt Tegelslagare- och Vesterlånggatorna i Kristinehamn, och köpte enligt salubref 1890 $^{26}/_{3}$ öfriga $^{2}/_{3}$ i samma gård och tomter af sin syster Anna Holmgren och svåger majoren Th. Palm, den senare såsom förmyndare för sina söner *Axel Anders Engelbert* och *Karl Hampus Theodor*, efter en för det hela beräknad köpesumma af 25,000 kronor.
Karl Holmgren, f. 1847 $^{12}/_{10}$, landtbrukare; † 1881 $^{10}/_{3}$, ogift.
Ida Klara Maria Holmgren, f. 1849 $^{6}/_{7}$, † 1875 $^{22}/_{10}$; gift 1871 $^{18}/_{12}$ med kaptenen vid Nerikes regemente *Mauritz Engelbert Theodor Palm*, major i armén, R. S. O., f. 1828.
Anna Sofia Holmgren, f. 1851 $^{8}/_{12}$.

Angående tvänne med hvarandra nära befryndade slägter *Bäckgren* har utg. haft den stora tillfredsställelsen att från riksdagsmannen och landt-

[1] *Sveriges Läkarehistoria* af WISTRAND (s. 172) och BRUZELIUS (s. 335).

brukaren *C. G. Bäckgren* mottaga efterföljande slägtuppgifter, hvilka meddelas i sin helhet och detta så mycket hellre, som desamma både äro de *första* och de förnämsta i sitt slag, hvilka kommit »Noraskogs arkiv» till del. Utg. stannar i mycket stor förbindelse för detta tillmötesgående, och skulle lifligt önska att exemplet följdes af flera inom de orter, för hvilka dessa anteckningar närmast äro afsedda[1]. Trots alla uppmaningar och föreställningar nödgas utg. i regeln personligen uppsöka och sammanföra alla de underrättelser och data, som erfordras för att i ett någorlunda passabelt skick kunna framlägga sina bidrag till bergslagernas och dess befolknings historia. Måtte sålunda det af en värderad riksdagskamrat nu gifna exemplet icke sakna efterföljd för framdeles möjligen blifvande »bergshistoriska samlingar och anteckningar»!

Äldre slägten Bäckgren.

I. **Nils.**
Hans son

II. **Bengt Nilsson,** hemmansegare i Vinnaskogen i Askersunds socken, gift med *Kerstin Andersdotter.*
Deras barn:

III. 1. **Bengt Bengtsson,** kallad Svarte Bengt, f. 1720 8/11, gift med *Stina Månsdotter* från Stora Björstorp. De egde både Vinnaskogen och del i Stora Björstorp.
2. *Nils Bengtsson.*
Bengt Bengtssons och Stina Månsdotters barn:

IV. 1. **Jan Bengtsson,** f. 1748 1/12, d. 1834 11/3, hemmansegare först i Stora Björstorp och sedan i Markebäck.
2. *Kerstin*, f. 1754 17/12.
3. *Nils Bengtsson*, f. 1758 15/2.
4. *Britta*, 1761 24/4, gift med *Anders Jönsson*, f. 1760 19/4.
Jan Bengtsson var gift 1:sta gången 1769 med *Kajsa Persdotter* från Stora Björstorp, död 1783.
Deras barn:
1. *Kristina*, f. 1773 30/1, gift med prestmannen *Lars Stockenstrand*, f. 1738 2/5.
2. *Petter*, f. 1774 19/10.
3. *Jan Jansson*, f. 1775 14/11, död af lungsot 1828 16/6; hemmansegare i Markebäck, nämdeman. Gift 1:sta gången 1808 med *Margareta Nilsdotter* från Norra Hunna (syster till fadrens 2:dra hustru Sara Nilsdotter [se nedan]), f. 1781 10/3, död af slag 1810 17/2. Deras barn: *Klara Jansson*, f. 1810 19/1, d. 1866 25/12, gift med bruksegaren *Johan Jansson* på Dohnafors, f. 1802 27/9, d. 1882 15/9. Jan Jansson var gift 2:dra gången 1811 med enkan *Karin Larsdotter* från Stora Björstorp, f. 1758 26/12, d. 1826 18/5 i inflammatorisk feber. Gift 3:dje gången 1827 med *Klara Håkansdotter* från Vagersta, f. 1805 10/9. De båda senare äktenskapen voro barnlösa.
4. *Petter*, f. 1777 26/9.
5. *Katarina*, f. 1779.

---

[1] Jfr sid. VIII här ofvan.

6. *Katarina*, f. 1780 15/10, gift med *Erik Olofsson* i Långsmon.
7. *Anders*, f. 1782 17/9.
Jan Bengtsson blef enkling 1783, flyttade under sitt enklingstånd till Markebäck och ingick 1786 nytt äktenskap, denna gång med *Sara Nilsdotter* från Norra Hunna, död i kolera 1834 25/8.

Deras barn:

1) 8. *Nils Jansson*, 1787 5/9, d. 1839 28/10.
2) 9. *Anders*, f. 1789 19/3, d. 1790 14/2.
3) 10. *Britta*, f. 1790 7/12, d. 1792 8/7.
4) 11. *Petter Jansson*, f. 1793 8/6, d. 1845 vid Dohnafors, ogift.
5) 12. *Anders Jansson*, f. 1795 2/7, d. vid Löckna i Lerbäcks socken.

V. 6) 13. **Carl Bäckgren,** f. 1799 28/6, d. 1842 18/10, inspektor vid Mokärnshyttan, förvaltare och handsekreterare hos brukspatron N. Mithander på Alkvettern, inspektor vid Jonsbol, egare af Carlslund eller Svinstad och Tolerud (fordom Thordaryd) i Huggenäs socken, Näs härad, Vermlands län. Gift med *Katarina Ulrika Holmgren*, f. 1801 6/12, d. 1842 5/5. (Jfr sid. 322).

7) 14. *Jonas Bäckgren*, f. 1802 15/9, dog som komminister i Vintrosa socken.

Carl Bäckgrens och Katarina Ulrika Holmgrens barn:

1. *Hilda Maria Ulrika*, f. 1832 16/3, d. 1867 6/12; gift 1:sta gången 1849 med *Johan Viktor Bäckgren;* 2:dra gången 1862 med dennes broder *Anders Petter Bäckgren* (se sid. 330).
2. *Augusta Sofia Karolina*, f. 1833 3/8, d. 1847.

VI. 3. **Carl Bäckgren,** f. 1834 18/8, d. 1889 13/10[1]; gift 1859 med *Ida Augusta Christiernsson*, f. 1833 27/9, dotter till handlanden i Askersund *Anders Adolf Christiernsson*, född 1795 20/11, och hans hustru *Klara Lovisa Pettersson*, född 1803, d. 1865 5/8.

---

[1] *Nerikes Allehanda*, n:r 159 för 1889 14/10, innehåller om honom följande minnesruna:

— — — — — — — — — — — »Bördig från Rockesholm i Grythytte socken, genomgick den nu aflidne några klasser af Karolinska skolan. Sedan ett rätt betydande slägtarf tillfallit honom, gjordes af förmyndaren, dåvarande provinsialläkaren Kull, ett försök att föra den unge mannen in på bruksbanan. Detta misslyckades. I stället försökte sig myndlingen på konstnärsbanan som elev vid fria konsternas akademi, der han, som förut med framgång skurit »gubbar i trä», förnämligast egnade sig åt bildhuggeri och modellering. Gladlynt och sällskapligt anlagd, torde han dock ha egnat mera tid åt nöjet än åt arbetet.

Efter vistelsen i Stockholm gifte Bäckgren sig och slog sig ned i Askersund, der han nedlade återstoden af sin förmögenhet i ett hus, af hvilket han, efter hvad vi hört, ännu skall ha haft någon inkomst. För hvad som tarfvades att fylla lefnadsbehofven arbetade han med renskrifning åt jurister, senast åt häradshöfding Geijer härstädes, en lott, som väl emellanåt torde ha känts tung nog för den gamle, som sett bättre dagar.

En svag natur, men full af innerlig godhet och välvilja, efterlemnar B. det beklagansvärda minnet af en man, som, för att begagna ett kändt ordstäf, varit värst mot sig sjelf.

Han efterlemnar sörjande hustru och barn. Vänner räknar han många, som med djupt deltagande förnimma nyheten om hans sorgliga slut. Från deras mun skall ingen hård dom falla».

Carl Bäckgrens och Ida Augusta Christiernssons barn:

VIII. 1. *Carl August*, f. 1860 $^{9}/_{7}$, apotekare.
2. *Carl Axel Rudolf*, f. 1863 $^{15}/_{4}$, anställd vid statens jernvägstrafik.
3. *Hilda Ida Karolina*, f. 1865 $^{11}/_{5}$, d. 1867 $^{30}/_{3}$.
4. *Hulda Maria*, f. 1867 $^{11}/_{4}$, e. o. postskrifvare.
5. *Per Alfred Emanuel*, f. 1869 $^{14}/_{6}$, d. 1877 $^{8}/_{6}$.
6. *Katarina Lovisa*, f. 1871 $^{10}/_{5}$.
7. *Klara Hildegard*, f. 1873 $^{28}/_{6}$, d. 1877 $^{6}/_{4}$.
8. *Gustaf Fredrik*, f. 1875 $^{19}/_{6}$, d. 1877 $^{12}/_{4}$.
9. *Hedvig Kristina*, f. 1878 $^{28}/_{3}$.

Yngre slägten Bäckgren.

I. **Håkan** hemmansegare i Stora Björstorp i Askersunds socken.
Hans son

II. **Lars Håkansson,** hemmansegare i Stora Björstorp.
Hans barn:
1. *Måns Larsson.*
2. *Kerstin Larsdotter*, gift med *Joan Svensson* i Segratorp.

III. 3. **Jan Larsson,** hemmansegare i Stora Björstorp, f. 1679, d. 1731 $^{2}/_{2}$; gift med *Kerstin Nilsdotter* i hennes första äktenskap. Hon blef gift 2:dra gången 1732 $^{1}/_{12}$ med gårdsfogden på Håkantorp monsieur *Elias Stenberg.*
Jan Larssons och Kerstin Nilsdotters barn:

IV. **Johan Jansson,** hemmansegare i Stora Björstorp, f. 1725 $^{1}/_{11}$, d. af vattusot 1787 $^{1}/_{2}$, gift med *Kerstin Persdotter,* f. 1735, d. 1814.
Deras barn:
1. *Kerstin,* f. 1753 $^{22}/_{11}$, gift med hemmansegaren i Stora Björstorp och Markebäck *Erik Jansson,* f. 1750 $^{2}/_{1}$, d. 1820 $^{24}/_{10}$.

V. 2. **Johan Jansson,** hemmansegare i Stora Björstorp, f. 1762 $^{1}/_{2}$, d. 1843 $^{1}/_{5}$; gift med enkan efter hemmanseg. Petter Persson i Markebäck *Karin Johansdotter,* f. 1765 $^{30}/_{11}$, d. 1846 $^{15}/_{1}$.
3. *Katarina,* f. 1766 $^{5}/_{1}$; gift med hemmansegaren i Ängen *Anders Nilsson,* f. 1749 $^{17}/_{7}$.
4. *Britta,* f. 1770 $^{16}/_{9}$, gift med hemmansegaren i Klysna i Lerbäcks socken *Johan Gustafsson.*
5. *Petter,* f. 1774 $^{18}/_{10}$, d. i Markebäck 1851 $^{28}/_{12}$, ogift.
Joh. Janssons och Karin Johansdotters barn:
1. *Katarina,* f. 1791 $^{1}/_{4}$, gift med hemmansegaren i Stora Björstorp *Petter Ersson,* f. 1784 $^{1}/_{1}$.
2. *Kristina,* f. 1793 $^{9}/_{12}$, d. 1873 $^{5}/_{11}$, gift med hemmansegaren i Läggesta, sedermera hemmansbrukaren i Knottorp, nämdemannen *Anders Persson,* f. 1798 $^{11}/_{2}$, d. 1886 $^{28}/_{12}$.
3. *Klara,* f. 1796 $^{14}/_{11}$, d. 1880 $^{6}/_{5}$, gift med hemmansegaren i Skyrsta i Hammars socken, häradsdomaren och riksdagsmannen *Daniel Danielsson,* f. 1791 $^{27}/_{9}$, d. 1878 $^{17}/_{11}$.
4. *Britta,* f. 1800 $^{16}/_{9}$, d. 1801 $^{18}/_{8}$.

VI. 5. **Johan Jansson,** f. 1802 $^{27}/_{9}$, d. 1882 $^{15}/_{9}$, hemmans- och bruksegare, ledamot af Sundbo härads egodelningsrätt, nämdeman;

gift 1826 med *Klara Jansdotter,* f. 1810 $^{19}/_{1}$, d. 1866 $^{25}/_{12}$, dotter till hemmansegaren i Markebäck, nämdemannen Jan Jansson, f. 1775 $^{14}/_{11}$, d. af lungsot 1828 $^{16}/_{6}$, och hans 1:sta hustru Margareta Nilsdotter från Norra Hunna i Snaflunda socken, f. 1781 $^{10}/_{3}$, d. 1810 $^{17}/_{2}$ af slag (jfr sid. 327).

Johan Janssons och Klara Jansdotters barn:

VII. 1. **Johan Viktor Bäckgren,** f. 1826 $^{17}/_{12}$, d. efter en operation för bråckåkomma 1858 $^{7}/_{8}$; förvaltare vid Dohnafors bruk, egare till $^{1}/_{2}$:ten af Finnhytte bruksegendom (se sid. 323); gift 1849 med *Hilda Maria Ulrika Bäckgren,* f. 1832 $^{16}/_{3}$, d. af lungsot 1867 $^{6}/_{12}$, i hennes första äktenskap (jfr sid. 328).

Deras barn:

VIII. 1. *Maria,* f. 1849 $^{20}/_{11}$, gift 1871 $^{30}/_{3}$ med då varande löjtnanten, nu mera kaptenen vid Vestmanlands regemente *Reinhold Schröder,* f. 1841 $^{31}/_{12}$.

Deras barn:

IX. *Reinhold,* f. 1871 $^{22}/_{12}$, d. 1872 $^{3}/_{4}$.
Nils Johan, f. 1873 $^{3}/_{7}$, d. 1873 $^{6}/_{11}$.
Hilda Maria, f. 1874 $^{4}/_{11}$.
Carl Robert, f. 1876 $^{10}/_{8}$, d. 1881 $^{26}/_{5}$.
Carl Sandovall, f. 1881 $^{5}/_{4}$.

VIII. 2. *Hilda,* f. 1853 $^{16}/_{3}$, d. 1857 $^{13}/_{4}$.
3. *Johanna,* f. 1858 $^{17}/_{12}$, d. 1861 $^{15}/_{1}$.

VII. 2. *Carl Gustaf,* f. 1829 $^{6}/_{9}$, d. samma år.
3. **Anders Petter Bäckgren,** f. 1831 $^{9}/_{3}$, egare till hälften af Dohnafors bruk, gift 1862 $^{19}/_{9}$ med *Hilda Maria Ulrika Bäckgren* i hennes andra äktenskap (se sid. 328).

Deras barn:

VIII. *Arvid Bäckgren,* f. 1866 $^{29}/_{10}$, bruksbokhållare.

VII. 4. *Klara Matilda,* f. 1834 $^{18}/_{12}$, d. 1886 $^{25}/_{6}$; gift 1854 med bruksegaren *Carl Johan Björkegren* på Bro, f. 1814 $^{22}/_{12}$, i dennes 2:dra äktenskap.

Deras barn:

VIII. 1. *Maria Matilda,* f. 1856 $^{8}/_{3}$, gift 1876 med löjtnanten vid Gotlands regemente *Sebastian Wijkström,* f. 1848 $^{2}/_{2}$.

Deras barn:

IX. 1. *Hildur,* f. 1877 $^{8}/_{6}$.
2. *Carl Johan Sebastian,* f. 1878 $^{15}/_{11}$.
3. *Erik Olof Sebastian,* f. 1879 $^{8}/_{4}$.
4. *Anna,* f. 1881 $^{12}/_{8}$.

VIII. 2. *Carl Johan Albin,* f. 1860 $^{29}/_{9}$, d. 1874 $^{22}/_{2}$.

VII. 5. **Carl Gustaf Bäckgren,** f. 1839 $^{18}/_{3}$, egare till $^{71}/_{144}$ h:n Markebäck, nämdeman och riksdagsman (1888—90), gift 1870 $^{25}/_{9}$ med *Elisabeth Sundblad,* f. 1847 $^{27}/_{7}$, dotter till bryggaren och gårdsegaren i Askersund *Otto Sundblad,* f. 1812 $^{31}/_{5}$, d. 1876 $^{26}/_{12}$, och hans hustru *Wilhelmina Kristiana Elisabeth Falk,* f. 1826, d. 1854 $^{6}/_{8}$ [1].

---

[1] Jfr G. O. SUNDBLADS anteckningar om Askersunds stad och de äldsta slägterna derstädes, sid. 14.

Carl Gustaf Bäckgrens och Elisabeth Sundblads barn:

VIII. 1. *Elisabeth*, f. 1871 $^{26}/_{7}$, död kort efter födelsen.
2. *Gösta*, f. 1873 $^{30}/_{1}$.
3. *Märta*, f. 1874 $^{19}/_{3}$.
4. *Johan Otto*, f. 1876, död kort efter födelsen.
5. *Karl*, f. 1882 $^{28}/_{6}$.

Förut är omtaladt (sid. 317) hurusom Oxelberg tillbragt 29 af sina verksammaste lefnadsår vid Flosjötorp. För att närmare belysa den politiska verksamhet, hvaråt han sedermera fick egna ett par år, meddelas följande af van mästarehand tecknade skildring deröfver. Densamma är hemtad ur *Svenskt biografiskt lexikon*, nya följden, bandet VIII (tryckt 1881) sidd. 61—71 och 551, samt lyder sålunda:

Oxelberg, Per Persson, förvärfvade stor namnkunnighet vid de båda första riksdagarne efter införandet af den konstitutionella styrelseformen i Sverige, och har af många blifvit ansedd såsom martyr för ett åskådningssätt hos de maktegande, som stod i rak strid med den nya grundlagen. En framställning af de tilldragelser, genom hvilka han blef känd öfver hela riket — på samma gång ett bidrag till vår riksdagshistoria — jemte några upplysningar om hans lefnadsöden i öfrigt torde derföre här icke böra saknas.

Han var född den 4 Augusti 1752 på Öby gård i Fellingsbro socken i Nerike. Hans föräldrar voro inspektoren *Per Oxelberg* och *Magdalena Ekelöf*. Bestämd för praktiska yrken, ehuru han ej torde hafva saknat anlag åt det literära hållet, erhöll han anställning såsom bruksinspektor vid ett bruk i hembygden och innehade sedermera dylika befattningar inom Nora och Grythytte socknar. Efter sitt giftermål med enkefru *Katarina Dahlberg* öfvertog han såsom brukspatron Flosjötorps bruk i sistnämnda socken. Efter hustruns död flyttade O. till Karlskoga 1808, hvarest han var bosatt på egendomen Källmo och ingick 1810 nytt äktenskap med *Maria Beata Hultman*.

Inom bergslagen hade han länge åtnjutit allmänt förtroende, innan han utsågs att vid 1809 års riksdag vara representant för Karlskoga i bondeståndet. Så hade han 1801 haft uppdrag af allmogen i Grythytteheds och Hellefors härader att under den rådande spanmålsbristen hos Allmänna Magasins-Direktionen i Stockholm söka utverka undsättning. Den erfarenhet, han då gjorde, synes hafva för alltid hos honom alstrat det misstroende till denna inrättning och dess embetsmän, som omsider gjorde hans olycka. — Ehuru Oxelberg inom riksdagen hade sin plats i bondeståndet, tillhörde han både genom kunskaper och social ställning ingalunda allmogeklassen. Han använde den »ståndspersoner» förbehållna titeln »brukspatron», och en af hans vänner, en komminister i Vermland, yttrar i ett bref till O. med afseende på bondeståndets sjelfständiga hållning vid 1809 års riksdag, att denna energi knappast kunnat väntas, »om ståndet bestått af idel bönder, och om icke Farbror och några dylika kraftfulla män kunnat sig der innästla». Oxelbergs talrika skriftliga uppsatser röja visserligen ingen djupare bildning, men antyda dock icke blott en naturlig lätthet att i skrift uttrycka sig någorlunda korrekt, hvilken ingalunda var vanlig i det gamla bondeståndet, utan äfven en viss beläsenhet. Detta hindrade honom dock icke att till sin ursäkt, då han ställdes till ansvar för obemula tillmälen, högtidligen förklara: »jag är bonde, och af mig kan ej fordras vältalarens val af ordatermer».

Bondeståndets protokoller vid 1809 års märkvärdiga riksdag förvara ej många drag af uppoffrande fosterlandskärlek, men så många flera yttringar af ståndshat, misstroende och småsint egennytta, som endast i andra rummet hade fosterlandets väl för ögonen. För betraktaren i våra dagar gör det ett egendomligt intryck att se, huru de frågor, som då föranledde lifliga tvister mellan de olika samhällsklasserna, till en stor del äro desamma, för hvilkas lösning ännu arbetas efter $^3/_4$ århundrade. Det är frågorna om jordens olika beskattning, om försvarsväsendet, om tjenstemännens löner, om skjutsskyldigheten. Argumenterna i debatten voro 1809 väsentligen desamma som nu: det är endast formerna som vexlat, jemte maktställningen. 1809 års bondestånd, hvilket ännu kände sig såsom den förtryckta samhällsklassen, och städse var tillreds med ljudliga protester mot de privilegierade ståndens maktmissbruk, anade icke att redan efter ett par mansåldrar maktens tyngdpunkt inom riksförsamlingen skulle vara förlagd i den jordbrukande allmogens händer.

Per Oxelberg var en af de högljuddaste och mest stridsfärdige talmännen för bondeståndets anspråk. Han är den förste som i ståndet begär ordet, redan innan riksdagen officielt blifvit öppnad, för att yrka tillsättandet af ett utskott för granskning af regeringsformen, och han anför den deputation till de öfriga stånden, som tillkännagifver bondeståndets val af ledamöter i konstitutionsutskottet. I ett af ståndets första sammanträden väcker han förslag om ofrälse ståndspersoners representationsrätt i bondeståndet — vi erinra om att han sjelf kunde anses tillhöra denna samhällsklass — »dessa våra bröder och barn, hvilka hittills irrat från stånd till stånd», och mot hvilka »vi ej ett ögonblick böra dröja att utsträcka vår öppnade famn».

I debatten om privilegiifrågan — den bekanta 114 § reg.-formen, som väckte så lifligt motstånd inom bondeståndet vid 1809 års riksdag och hotade att omintetgöra den nya konstitutionens antagande — tog Oxelberg, såsom var att vänta, liflig del. Privilegierna betecknar han såsom »kränkningar af allmän rätt, frön till hat och söndring». »O, mine bröder», utropar han patetiskt, »skulle vi göra oss skyldige till förbannelse af våra samveten, af våra suckande, hemmavarande medbröder, af våra makar och söner, af hvarenda rättsinnig man i alla tider, till den förtjenta förbannelsen att, efter uppsägande af tro och lofven till en konung och dess ätt, hafva varit fria från dess bojor, men likväl utaf feghet med våra namns underskrift bekräftat akter och handlingar, som alltid gjort, ännu i denna stund göra och evigt skola göra hela rikets och dess konungars olycka». — Karakteristiskt är emellertid att Oxelberg, då det gälde bergslags-allmogens privilegier, ansåg sig böra hålla på det beståendes rätt. Adeln hade under riksdagen afsagt sig sin rätt att uteslutande besitta säterier, mot vilkor att besittningsrätten till all annan jord blefve fri. Mot adelns afsägelse hade O. ingenting att invända, men så mycket mera mot vilkoret, så vidt det gälde bergsmansegendomar, hvilkas besittning han ville förbehålla allmogen[1]; samt reserverade sig, då ståndet, hvars majoritet icke utgjordes af bergslagsfullmäktige, lemnade hans framställning utan afseende.

Oxelbergs uppträdande i den med privilegiifrågan nära sammanhängande frågan om bevillningens grunder, gaf ofta anledning till häftiga uppträden inom bondeståndet. Särskildt vände sig hans ovilja mot preståndet i anledning af

[1] Utkastet till en supplik i detta syfte till konungen finnes bland O:s papper, förvarade i kongl. biblioteket.

dess hållning i denna fråga, och han framlade det lika radikala som orimliga förslaget, att bevillningen skulle delas lika mellan de fyra riksstånden, så att hvardera med $^1/_4$ deltogo i statens utgifter. Det stånd, som kontribuerade mindre, borde afstå sin representations- och beslutanderätt, så att »det ena ståndet ej af det andra blefve taxeradt». Genom denna fördelning, menade han, vore tillfälle för preståndet att »på ett lysande sätt öfvertyga nationen om dess patriotiska tänkesätt. Och huru skulle man väl kunna förmoda — tillägger han hånfullt — att det högv. ståndets ledamöter, hvars vördnadsvärda kall det är att vara Kristi efterföljare och med exempel predika hans välgörande lära, skulle med sina handlingar motsäga ett af religionens första bud, som är försakelse af jordiska fördelar?» — Oaktadt allmänt bifall hördes inom bondeståndet till detta O:s förslag att lösa bevillningsfrågan, och hans memorial ansågs vara »författadt med mycken styrka, ordning och redighet», voro dock de mera tänkande ej af samma mening. Den bekante And. Danielsson visade på ett förträffligt sätt de orimliga konseqvenser, hvartill det skulle leda.

Det som emellertid var Oxelbergs »delenda Carthago» vid de båda riksdagar, han bevistade, och som slutligen vållade hans ofärd, var räfsten med kronans embetsmän, indragning af öfverflödiga tjenster och minskning af deras löner. Hans många memorialer i dessa ämnen äro fylda med mörka skildringar af embetsmännens maktmissbruk och underslef, klagomål öfver utpressningar från allmogen, sportelväsendets missbruk vid domstolarne o. s. v. I synnerhet var det dock finansförvaltningen och derunder lydande verk, särskildt Allmänna Magasinsdirektionen, som var utsatt för hans anklagelser. Denna direktion hade, enligt hans åsigt, genom sitt förhållande till kronobrännerierna föranledt spanmålens dyrhet och näringarnes aftagande. O:s personliga erfarenhet torde, såsom nämdt, hafva till någon del legat till grund för denna ovilja. Under åberopande af Grewesmöhlens under riksdagens lopp utkomna skrifter, väckte O. upprepade gånger förslag om undersökning af förra regeringens förhållande i finansärenden och dess ställande under riksrätt. Det vore hans skyldighet såsom riksdagsman att kräfva en dylik räfst. »Mitt stillatigande blefve en ständig förebråelse, utropade han, och grafven skulle ej dölja för efterverlden den billiga förebråelse mitt minne förtjente, om jag uraktlätit att tala sanning, då det varit min högsta och heligaste skyldighet».

Uppeggad af Grewesmöhlen, inlemnade Oxelberg d. 4 Okt. 1809 jemte Schåre m. fl. ledamöter af bondeståndet ett memorial, afseende ingenting mindre än afsättning af presidenten i kammarkollegium, grefve Ugglas, på grund af de af honom tillstyrkta förderfliga åtgärder under förra regeringen. Talmannen vägrade, grundlagsenligt, proposition härå, hvilket föranledde ett af dessa tumultuariska uppträden, på hvilka bondeståndets historia vid denna riksdag var så rik. Följande plenum, d. 10 Okt., öppnades af Oxelberg med ett memorial, i de häftigaste ordalag beskyllande ståndets talman och sekreterare för maktspråk, väld och förtryck, samt för anspråk att »ensamma utgöra vårt stånd och anse oss öfriga såsom myndlingar, som siffror och jabröder . . . Vi äro ej hitkomna för att öka antalet af fega smickrare, af förrädare af en blodad och skakad fosterbygd!» o. s. v. Detta våldsamma språk framkallade ett nytt tumult och häftiga protester, hvarvid rop på Oxelbergs utvotering hördes; och sedan hofkansleren uppläst en sträng skrifvelse från konungen, till hvilken talmannen vändt sig med anmälan af det betänkliga sätt, hvarpå ordningen inom ståndet blifvit störd under förra sammanträdet, fann Oxelberg rådligast att

stämma ner tonen, betygade sitt »varma hjerta för konungen» och erbjöd sig att återtaga sitt förra yttrande.

Härmed var dock icke O:s fejd med ståndets talman och sekreterare afslutad, lika litet som hans och Grewesmöhlens gemensamma anfall mot Ugglas. Ett transsumt af protokollet för d. 10 Okt. blef tryckt, hvilket Oxelberg ansåg osannfärdigt. Han inlemnade derför d. 14 Dec. ett memorial till vederläggning, uppfyldt med anklagelser mot talman och sekreterare, hvilket dock, enligt ståndets beslut, icke fick intagas i protokollet. Oaktadt O:s medgifvande att detta memorial ej skulle offentliggöras på annat sätt, utgafs det i tryck i Januari 1810 och föranledde ett stormigt uppträde inom ståndet d. 11 Jan., hvilket slutade med dettas beslut att fullkomligt ogilla O:s förfarande [1]. — Stormigast bland alla uppträden mellan Oxelberg och ståndets talman och sekreterare var plenum d. 13 Mars. Han beskylde dem för protokollens förfalskning, för oqvädinsord emot ståndets ledamöter, afsigtligt fördröjande af expeditioner och meddelanden till de öfriga riksstånden. »Medborgare! Bröder! Det angår ej mindre än vår sjelfständighet och frihet. Det afgörande ögonblicket synes nu vara för handen då den frågan skall slitas, om bondeståndet verkligen är något stånd, eller om det blott skall anses såsom en lydande betjening under talmannen och kansliet» — o. s. v. — Åtskilliga af O:s uppgifter vederlades såsom osanna, och ståndet uttryckte ånyo högljudt sitt ogillande af hans förhållande [2].

I en punkt vid denna riksdag var Oxelberg både regeringsvänlig och fosterländsk: det var i frågan om försvarsverkets ordnande och »national-armeringen», som inom bondeståndet framkallade så mycken oro och så envist motstånd. Det skall sägas till Oxelbergs heder, att han tillhörde den minoritet inom bondeståndet, som i skrifvelse till konungen, under erkännande af »nödvändigheten af att efter yttersta förmåga bidraga till fäderneslandets upprätthållande och våga alla uppoffringar, hellre än att blottställa riket genom bristande försvarsanstalter för inkräktning, och oss sjelfva för främmande ok», och inseende den d. v. arméns otillräcklighet, anhöll att k. maj:t ville stadfästa de öfriga ståndens beslut.

För sin hembygds intressen var O. nitisk vid riksdagen. Han uppvaktade

---

[1] Med anledning af Ugglas' till justitierevisionen d. 17 Okt. 1809 inlemnade försvarsskrift mot Oxelbergs m. fleras anklagelse, hvilken trycktes, utgafs ett svar, dateradt d. 25 Nov. 1809 och undertecknadt af Oxelberg jemte 14 andra ledamöter af bondeståndet. Det saknar ej advokatorisk talang och torde, oaktadt undertecknarnes försäkran att det vore af dem sjelfva »utan biträde af dyrlejda koncepister» författadt, hafva flutit ur Grewesmöhlens penna. Öfverhufvud torde man få tillskrifva denne mans personliga inflytande mycket af den förbittring, som hotade att alltmer gripa omkring sig. Bland bondeståndets ledamöter var emellertid Oxelberg måhända den som minst behöfde anlita honom såsom skrifkunnigt biträde.

[2] Upplysande för O:s personliga förhållande till sekreteraren, revisionssekreteraren Wåhlin (sedan landssekreterare i Östergötland, se B. L., ny följd, VII: 335) och på samma gång ett bidrag till O:s karakteristik, är följande bref till W., innan ännu de förargelseväckande striderna begynt, föranledt af O:s förmodan att W. af okänd anledning vore mot honom »uppretad»: »Räck mig ett varmt handtag, och allt är förbi, sådant är mitt hjerta, uppriktigt och förtroligt. Men jag bör ej dölja min svaga sida. Personligen sårad är jag en gammal viking, som andas hämd, tills jag får upprättelse, men aldrig låg jag ännu i bakhåll: bröst mot bröst har jag alltid gått både vänner och fiender till mötes». — Den försonande handen tyckes ej hafva blifvit räckt, och »vikingalynnet» tog öfverhand. Bland O:s papper finnes koncept till en underdånig skrifvelse till k. m:t med anmälan om förfalskning af bondeståndets protokoller, samt till ett tal, som han ernat hålla inför konungen, om han förmått bondeståndet att d. 13 Mars följa honom dit från ståndets samlingsrum.

konungen personligen i bergslagsangelägenheter, och anlitade sin enskilda kredit för åstadkommande af en väl behöflig spanmålsundsättning. Hans oförfärade uppträdande helsades med erkännande från mer än ett håll. En af hans korrespondenter från Dalarne berättar att ett rykte der vore gängse att medaljer skulle slås öfver O. och Grewesmöhlen; en annan fann hans uppträdande vittna om »Oxenstjernas klokhet, en Risselius' (Richelieus) djupa insigter, romerskt eller helt svenskt mod». — Så mycket mera förhatlig blef han för dem som han så hänsynslöst förolämpat, och det behöfdes ej mycket, innan måttet var rågadt.

Vid urtima riksdagen i Örebro 1810 utsågs O. åter till fullmäktig för Karlskoga bergslag. Då frågan om tronföljarevalet blifvit afgjord, valdes han att anföra den stora deputation, som d. 21 Aug. skulle underrätta medstånden om Bernadottes val, ett uppdrag som han ofta med stolthet omtalar. Men motgången följde denna triumf i spåren. D. 30 Aug. inlemnade Oxelberg ett vidlyftigt memorial mot spanmålsdirektionen, som gick ut på dess upphäfvande, då den urartat till ett »särskildt handelskollegium, hvars föremål är att nästan endast ockra på de hittills varande och stigande spanmålsprisen . . . Dess medlemmar, i liaison med den öfriga handelssocieteten, hafva handlat med statens pengar såsom ett förlag och *stuckit resten i egna fickor,* på både statens och näringarnes bekostnad, och dessutom af de förra dragit de största löner på köpet. Då spanmål behöfts, har den ej kunnat erhållas utan mot det mest oerhörda pris . . . I stället för säd till bröd hafva lagerkällarne varit fylda med bränvin, och näringsidkarne fått spisas med onaturlig föda». Han tillägger: »så länge kronan trasslar i näringarne och enskilde draga vinsten, kan aldrig det allmänna äga någon båtnad, som förgäfves varit lofvad af dylika inrättningar, utan allt undergräfves och förstöres». Detta memorial trycktes särskildt och utdelades.

Nu var det slut med tålamodet hos dem som så länge varit utsatta för liknande angrepp. Statssekreteraren för finanserna, Hans Järta, förklarade inför konungen att han ej längre kunde qvarstanna i sin befattning, om O. undginge laga tilltal. Han tillade: »Om sådana beskyllningar kunna emot grundlagarnes tydliga förbud obehindradt i rikets lagstiftande församling framställas af nationens ombud, så — måste regeringssättet förr eller senare af en kraftig arm återföras till envälde». D. 12 Sept. öfverlemnades af kofkansleren k. m:ts skrifvelse med uppmaning till bondeståndet att medgifva, att Oxelberg för dessa å heder och ära gående beskyllningar mot magasinsdirektionens ledamöter måtte lagligen inför domstol tilltalas. O. sökte förklara sina yttranden derhän, att han ej tänkt tillvita magasinsdirektionen eller dess ledamöter personligen någon oredlighet, men att han ansåge att den såsom ett handelskompani mera hade sörjt för sin fonds förökande, än för jordbrukarens bergning, samt att han ej afsett den nuvarande direktionen, utan dess företrädare. Han gjorde dessutom gällande sin riksdagsmannarätt gent emot embetsmannaväldet och begärde votering för att utröna, om ståndet med $^5/_6$, enligt grundlagens föreskrift, verkligen ville medgifva hans ställande under tilltal. Följande dag beslöt ståndet enhälligt *utan votering,* utan afseende på grundlagens bud och Oxelbergs förklaringar, att medgifva hans ställande under tilltal efter riksdagens slut. Endast vice talmannen Hyckert och några få af ståndets medlemmar gjorde ett svagt försök, sedan beslutet blifvit fattadt, att erinra om reg.-formens föreskrift om anställande af votering i dylika fall, hvilket dock lemnades utan afseende, liksom äfven O:s förnyade yrkande af votering och remiss till konstitutions-

utskottet. Saken var afgjord — på ett sätt, som efter våra dagars begrepp allt för mycket röjer de »menlösa tiderna» och obekantskapen med konstitutionella former.

O. fortfor emellertid att utöfva sin riksdagsbefattning till riksdagens slut och var oförtruten att uppläsa memorialer, mest i ekonomiska frågor. Hans rol var emellertid utspelad; den förr så trotsige mannen synes betydligt hafva nedstämt tonen och försummar intet tillfälle att ådagalägga sina lojala tänkesätt. Han erinrar bondeståndet om konungens höga födelsedag, och väcker förslag att en deputation i förening med de öfriga stånden skulle »betyga bondeståndets oinskränkta undersåtliga tillgifvenhet»; han, som så ifrigt yrkat indragningar, särskildt af taffelpenningar, anser presidentsembetet i Svea hofrätt högst nödigt och vigtigt och dess löneförbättring genom taffelpenningar billig; han, den afsvurne fienden till alla pensioner, tillstyrker dylika åt kronprinsen Carl Augusts hof, o. s. v.

Frågan om Oxelbergs tilltalande väckte stort uppseende och framkallade åtskilliga stridsskrifter, i hvilka Grewesmöhlens penna torde ha varit verksam[1]. Mer än en, äfven bland Oxelbergs fiender, torde ha hyst betänkligheter mot det lagliga i regeringens åtgärd[2]. — Rättegången mot Oxelberg anhängiggjordes, enligt justitiekanslerens befallning, vid Örebro häradsrätt d. 17 Dec. 1810, således kort efter riksdagens slut. Målet fortsattes vid rådstufvurätten, hvars slutliga utslag föll d. 11 Sept. 1811. Domen lydde å 28 dygns vatten och bröd, ärans förlust och offentlig afbön. Hofrätten, hos hvilken O. besvärade sig, stadfästade underrättens dom; äfvenså högsta domstolen, der han äfven sökt ändring i domen. I sina klagomål upprepade Oxelberg sin förklaring, att afsigten ej varit att tillvita direktionens ledamöter någon oredlighet, och återkallade de stötande uttrycken, »såsom härledande sig från hans stånds vanliga enfaldighet och okunnighet», samt yrkade att saken måtte få hvila, till dess konstitutionsutskottet yttrat sig, huruvida bondeståndet rätteligen behandlat frågan. Hofrätten, i sitt utslag d. 25 Okt. 1811, fann »den föreburna enfaldigheten icke kunna förenas med de skrifter och muntliga anföranden, han afgifvit och de flera värf, han uppgifver sig hafva utfört», samt fäste intet afseende vid invändningen rörande lagligheten af bondeståndets beslut.

Domen gick i verkställighet, och Oxelberg införpassades d. 6 Okt. 1811 till länshäktet i Örebro. Rörande den behandling han rönte i fängelset, har O. efterlemnat en uppsats, som visar huru hårdhändt man dervid gick till väga. Af 6 rutor i arrestrummet saknades de fem; rummet var osundt och dragigt; läkaren ville ej sätta tro till Oxelbergs uppgifter om sjukdom, och O. fick länge vänta på åtnjutandet af den lindrigare behandling, som landh.-embetet föreskrifvit. Sedermera lärer han dock hafva blifvit ganska väl behandlad och t. o. m. fått mat och vin från landshöfdingens bord. Ryktet öfverdref emellertid

---

[1] »Oväldugа tankar ang. herr statssekreteraren Järtas åtgärd i frågan om riksdagsmannen Oxelbergs memorial.» Mot denna skrift utgafs: »Undersökning om oväldugheten af de s. k. oväldugа tankar» etc., hvilka åter framkallade: »Anmärkningar vid en genom trycket utkommen skrift med titel: Oväldugheten» etc. Den sistnämnda är isynnerhet bitter och hånfull mot Järta.

[2] Så t. ex. hans gamle antagonist, bondeståndssekreteraren Wåhlin, som i ett bref till sin förtrogne, häradshöfdingen Trägårdh (1810 $^7/_{10}$) skrifver: »I den uppkomna tvisten mellan statssekreteraren Järta och Oxelberg sänder jag dig hvad som utkommit. Du lärer deraf finna att proceduren å Järtas sida kan vara klander underkastad, äfvensom hans förhållande i sitt embete; men också att den andra rackaren har så mycket mera orätt i sak.» (K. Bibl.)

berättelserna om O:s lidanden; uppgiften att han af vanhäfd skulle ha förgåtts i fängelset har ända in i våra dagar varit trodd, och hans minne derigenom blifvit omstrålad af martyrens gloria. Efter utståndet fängelsestraff försattes O. på fri fot, erhöll ett par år derefter af kunglig nåd åter medborgerligt förtroende, samt lefde sedan åtskilliga år i Karlskoga, utan att förtroendet bland allmogen i hans hembygd syntes hafva minskats.

Motgången gick honom dock djupt till sinnes. En efterlemnad uppsats, förmodligen skrifven i fängelset, visar hans djupa nedslagenhet. Han kände sig »ruinerad, krossad, döende... Det har varit min olycka att jag egt så mycken kännedom af en mängd tryckande missbruk, för mycken medborgerlig känsla för mina likars nöd och ett deltagande hjerta, med saknad af erforderlig kunskap i framställningen». Han tillägger dock med sjelfkänsla: »Annalerna skola i alla fall bevara mitt minne». — Äfven ett bland O:s papper befintligt, i psalmton hållet qväde, »En dålig rimmares välmenta tankar till sina vänner, författadt i dess djupa enslighet», torde förskrifva sig från denna fängelsetid Det andas from resignation. »Välsigna den som åt min ofärd ler» heter det, derjemte förbön för konung, folk och land, samt — god årsväxt.

O. var obestridligen en nitisk folkrepresentant, med sina kommittenters vä ständigt för ögonen. Hans arbetsamhet under riksdagarne egde få motsvarigheter. Hans skriftliga memorialer, alla kortare yttranden under diskussionen oräknade, vid 1809 års riksdag uppgå till inemot 60, vid den följande till 14. Han försummade, enligt egen uppgift, ingen samlingsdag, och hade ordet vid de flesta[1]. Någon inflytelserik man var han dock näppeligen: han var dertill för bullersam och hänsynslös. I hvad mån personlig hämndlystnad, såsom han sjelf antyder, kan ha legat till grund för de fejder, i hvilka han blef invecklad, eller i hvilken grad han tjente som redskap i andras händer, kan lemnas derhän. Resultaten af hans riksdagsmannaverksamhet voro ej betydande: det formlösa och obestämda i hans yrkanden och det stundom mot all anständighet stridande sätt, hvarpå de framstäldes, gifva honom, allt nit och all mångordighet oaktadt, icke rätt till någon lysande plats i vår parlamentariska historia, icke ens i bondeståndets. Men Oxelberg är intressant såsom tidstyp: i honom komma till utbrott, ännu oklart och våldsamt, de krafter och de anspråk, som jäste inom det gamla bondeståndet redan i början af vår konstitutionella historia. Han vill häfda bondeståndets sjelfständighet såsom riksstånd gent emot den af K. M:t utnämnde sekreterarens förmynderskap; han gifver luft åt allmogens inrotade missnöje mot de privilegierade klasserna och embetsmännen, hvilket de närmast föregående krigsårens olyckor och nöd stegrat till sin höjdpunkt. Hans uppträdande är ett förtviflans skri från den befolkning, som, under det att riket bragtes nära sin undergång genom en vanvettig yttre politik, i hembygden, enligt O:s ord, lefde på »malen hvethalm, ben och otröskad linknopp», och som skattade sig lycklig, då den med tårar och böner från de förmyndare, staten förordnat, kunde erhålla ett understöd af $^1/_4$ tunna spanmål för hvarje hushåll.

Oxelberg efterlemnade inga barn. Han afled d. 7 Febr. 1821 i Karlskoga på hemmanet Karåsen, hvilket han genom testamente, upprättadt såsom minne

---

[1] Derjemte författade han och lät trycka en supplik till K. M:t till förmån för John Hall (1809), samt »Sanningar och vederläggning af hrr Tigerhjelms, Silfverstolpes och A. G. Mörners dictamina d. 6 och 15 Juni 1809... om all jords lika beskattning» — hvilka båda af en stor del af bondeståndet undertecknades, ehuru protester ej uteblefvo mot deras offentliggörande i ståndets namn.

af tronföljarevalet 1810, donerat till angränsande bergslagsförsamlingar för underhåll af en bergslagsläkare.

Källor: Riksdagshandlingar; samtida broschyrer, hvilkas titlar till en del ofvan anföras; Rättegångshandlingar; Oxelbergs papper i kongl. bibl.; Wåhlins brefsaml. derstädes; Thomasson, Lefnadsteckn. öfver bönder; Biogr. Lex. ny följd, IV: 366; enskilda meddelanden, benäget insända från O:s slägting, f. riksdagsmannen G. Hultman genom hr kyrkoherden Hammargren i Karlskoga; Adlersparres Tidstaflor III: 166 o. f. och (Lindeberg), Bidrag till Sv. Hist. II: 47 o. f.

Elof Tegnér.

Till närmare belysning af det »Oxelbergska målet», torde äfven böra meddelas hvad en annan framstående författare yttrat derom, isynnerhet och desto hellre, som de båda skildringarna i väsentlig mån komplettera hvarandra. HANS FORSSELL, i sin lefnadsteckning öfver *Hans Järta* [1], relaterar nämligen detta för sin tid celebra mål sålunda:

På tal om Järtas förhållande till riksdagen må äfven i korthet omnämnas en af de mera uppseendeväckande händelserna under hans statssekreteraretid, hans uppträdande mot den bekante riksdagsmannen Per Persson Oxelberg. Denne, som var ombud för Karlskoga bergslag, hade under 1809—10 års lagtima riksdag gjort sig känd som en särdeles djerf och fritalig representant, fruktsam på förslag till afhjelpande af rikets nöd, ifrig att bekämpa alla privilegier — under uttryckligt förbehåll för bergslagsprivilegiernas helgd —, sträng i tadlet af embetsmannaväldet och derigenom ganska inflytelserik inom ståndet, ehuru visserligen icke i allo målsman för ståndsbrödernas tänkesätt och stundom utsatt för deras starka misshag. Den betydliga skillnad i stil och tankegång, som skönjes mellan olika af honom framlemnade memorial, ådagalägger tydligt nog, att en del af dem voro af någon skrifkunnig vän författade, och dessas beskaffenhet och syfte gifva godt stöd åt det allmänna ryktet, att vännen var C. A. Grevesmöhlen. Denne synes hafva begagnat Oxelberg både för att i vissa frågor till regeringens tjenst spränga bondeståndet och för att befordra egna politiska åsigter eller enskilda hämndplaner. Så var Oxelberg hufvudmannen inom bondeståndet för anfallen mot enväldets högre embetsmän, isynnerhet emot S. af Ugglas, hvars ofärd Grevesmöhlen aldrig tröttnade att planlägga. På hösten 1809 föranledde Oxelberg genom grundlagsvidriga yrkanden härutinnan särdeles obehagliga uppträden inom ståndet och framkallade både en bestraffande skrifvelse från K. M:t och en propositionsvägran från talmannen. Vid 1810 års urtima riksdag förnyade Oxelberg, ehuru i annan form, sitt anfall mot Ugglas, då han i ett memorial af d. 30 Augusti rörande magasinsinrättningen, hvars ordförande Ugglas var, bland annat yttrade, att denna inrättnings »direktion hittills varit ett merkantiliskt kollegium, hvars medlemmar, i liaison med den öfriga handelssocieteten, handlat med statens pengar som ett förlag och strukit vinsten i egna fickor på både statens och näringarnas bekostnad och dessutom af den förra dragit de största löner på köpet.»

Detta angrepp mot offentliga embetsmän tog Järta särdeles hett, och i konselj på Örebro slott d. 10 Sept. begynte han sin föredragning med en anmälan af detta i bondeståndet upplästa och derefter till trycket befordrade memorial, till hvilken anmälan han sade sig vara föranlåten ej blott såsom föredragande af de mål och ärenden som röra magasinsinrättningen, utan äfven »som embetsman och medborgare, hvilken vore skyldig att anmärka sådant, som syntes honom kränka rikets grundlagar». Efter att hafva betecknat memorialet

[1] *Valda skrifter* af HANS JÄRTA, Sthlm 1882, sid. LVI och följ.

såsom »innefattande ett lagstridigt klander af direktionens åtgärder jämte äreröriga beskyllningar mot dess ledamöter, hvilka, frånvarande från riksdagen ej egde tillfälle att till sin heders försvar åkalla K. M:ts rättvisa», fortsatte han sålunda:

»Då regeringsformen uti 90 § stadgar, att under riksens ständers eller deras utskotts öfverläggningar och pröfning icke må, uti något annat fall eller på annat sätt, än denna grundlag bokstafligen föreskrifver, komma frågor om regerings- och domaremakternas beslut, eller om verkställigheten af någon lag, författning eller inrättning, och då samma lag på intet ställe hvarken bokstafligen eller efter en, med dess ande förenlig tolkning medgifver någon riksdagsman att under sitt stånds öfverläggning bringa, eller något stånd att upptaga ett sådant klander å verkställigheten af en allmän inrättning, som det Oxelberg emot spanmålsdirektionen sig tillåtit, så bör jag förmoda, att det hedervärda bondeståndet icke emottagit Oxelbergs memorial, sedan dess innehåll blifvit kändt. I sådant fall lärer detta ibland allmänheten utspridda memorial icke kunna anses annorlunda än som en enskild skrift, hvarför Oxelberg såsom författare, utan skydd af sin riksdagsmannarätt, må lagligen ansvara.

Skulle åter, emot min förmodan, det hedervärda bondeståndet hafva emottagit oftanämnda memorial, så vågar jag underdånigst hemställa, om icke Eders Kongl. Maj:t, efter inhemtad upplysning derom, täcktes i nåder vidtaga de mått och steg, som Eders Kongl. Maj:t till bevarande af grundlagarnas helgd kan finna nödiga och lämpliga.

Ehvad Oxelbergs angifvelse emot spanmålsdirektionens ledamöter blifvit af bondeståndet till pröfning upptagen eller icke, bör, efter min öfvertygelse, den samma jämte hans öfriga oförsynta yttranden till laglig åtgärd vid laglig domstol befordras. Förmår Oxelberg bevisa hvad han anfört, att spanmålsdirektionens medlemmar handlat med statens penningar såsom ett förlag och strukit vinsten i egna fickor på både statens och näringarnas bekostnad, och dessutom af den förra dragit de största löner på köpet, så är det af yttersta vigt för statens rätt och allmänna magasinsinrättningens framtida bestånd, att ett sådant missbruk upptäckes och bestraffas. Förmår han det icke, så är det för lagarnes verksamhet, för styrelsens aktning och för hvarje embetsmans tillfredsställelse lika angeläget, att på hans grofva ohemula beskyllning följer äreskändarens lagliga straff. Om i följd af regeringsformens 110 § det fordras, innan Oxelberg vid laglig domstol må tilltalas för sin angifvelse och sålunda till bevisning deraf anmanas, att bondeståndet det medgifver, så är jag förvissad, att detta hedervärda stånd, dertill af Eders Kongl. Maj:t uppfordradt, enhälligt fattar ett sådant beslut, äfvenså nödigt för ståndets eget anseende som för rättvisans bestånd.

Det är icke af enskild tillgifvenhet till allmänna magasinsdirektionens ledamöter, som jag funnit mig böra i underdånighet tillstyrka ett lagligt behandlande af Oxelbergs angifvelse emot dem. Det är statsförfattningens upprätthållande, det är lagarnes helgd, det är hvarje embetsmans rätt till heder och medborgerligt anseende, som jag trott mig böra i underdånighet yrka. Visserligen beror det icke af en enskild man, sådan som Oxelberg, att genom obevista beskyllningar, lika grofva i uttryck som i mening, missleda en upplyst och rättsinnig allmänhets omdöme öfver en redlig embetsmans handlingar. Men om sådana beskyllningar kunna emot grundlagarnas tydliga förbud obehindradt i rikets lagstiftande församling framställas af nationens ombud; om äreskändaren skyddas under lagstiftarens helgd; om lagskipningen är vanmäktig att

emot folkrepresentantens smädelser skydda embetsmannen och den enskilde medborgaren; så har regeringssättet redan urartat ifrån frihet till sjelfsvåld, och måste förr eller senare af en kraftig arm återföras till envälde; så skola embetsmän med hederskänsla och fosterlandsnit icke längre uppoffra sitt lugn och sin förmåga till ett laglöst samhälles tjenst; så skall de allmänna ärendenas vård slutligen endast kunna öfverlemnas åt personer, hvilka icke hafva någon heder att förlora, icke någon själskraft att fruktlöst använda till lagarnas och samhällsordningens försvar.

För min del vågar jag underdånigst förklara, att om, emot min förmodan, riksdagsmannen Oxelbergs, på ett lagstridigt sätt anförda, beskyllningar emot de flere Eders Kongl. Maj:ts embetsmän, som blifvit kallade till ledamöter af allmänna magasinsdirektionen, icke lagligen blefve beifrade, nödgades jag anse mig icke längre kunna utöfva den embetsbefattning, som Eders Kongl. Maj:t nådigst behagat mig anförtro och jag med uppoffring af enskilda fördelar emottagit, under ett ömsesidigt förutsättande af rikets konstitutionella och borgerliga lagars helgd.»

K. M:t biföll denna hemställan och aflät, under Järtas kontrasignation, en skrifvelse till bondeståndet, hvaruti K. M:t dels äskade, att i kraft af R. F. 90 § bondeståndet, sedan innehållet af berörda memorial blifvit kändt, icke måtte det samma mottaga, eller, om det redan blifvit emottaget, icke i någon öfverläggning derom ingå, — dels förklarade sig finna, att Oxelbergs angifvelse mot direktionen »borde till lagligt beifrande och domstol hänvisas, der det vore Oxelberg obetaget att sin angifvelse i bevis leda». Men »innan vidare åtgärd i målet företoges, ville K. M:t lemna bondeståndet tillfälle att enligt 110 § R. F. medgifva, att Oxelberg må lagligen tilltalas äfven derför, att han i bondeståndets plenum först uppläst det ifrågavarande memorialet, hvilket han sedermera låtit trycka och så medelst utom kretsen af rikets ständers uppmärksamhet och omdöme utspridt sin beskyllning och sina öfriga oförsynta yttranden».

Detta yttrande och denna åtgärd äro för Järta karakteristiska nog. Man igenkänner deri den synnerliga ömtålighet för hvarje öfvergrepp af riksdagen på förvaltningens område, som var ett af hufvuddragen i hans politiska åskådningssätt, och som sedermera mången gång kom honom att af R. F:s 90 § göra en nog vidsträckt tillämpning. Man märker förkärleken för kraftyttringar, som gingo utom de alldagliga formerna för allmänna ärendens behandling. Slutligen framträder äfven hotet att afgå från embetet, denna gång tydligen riktadt mot riksdagen, sedermera mer än en gång af Järta upprepadt och verkstäldt i olika embetsbefattningar. Det är egendomligt, att denne principielle motståndare till allt hvad ministerstyrelse och parlamentarism heter, är den svenske statsman, som först och mest användt en af det hatade systemets vigtigaste principer.

Den ovanliga företeelsen af ett kungligt initiativ till den obestridligen äreröriga smädelsens beifrande var det märkligaste i detta mål; åtskilliga uttryck i skrifvelsen kunde dessutom gifva fog till den anmärkningen, att K. M:t syntes nog litet hafva gjort tilltalet mot Oxelberg beroende af det medgifvande, hvilket han icke »begärde» utan endast »gaf bondeståndet tillfälle» att lemna. Men om häruti låg en viss brist på hänsyn för ståndets handlingsfrihet[1], måtte ståndet sjelft icke hafva varit nog finkänsligt att upptäcka den samma, ty utan

[1] Det kungliga brefvet framkallade till Oxelbergs försvar en skrift benämd: »Oväldiga tankar angående herr statssekreteraren Järtas åtgärd i frågan om riksdagsmannen

anmärkning och utan någon i protokollet synlig diskussion öfver sjelfva frågan, beviljades det äskade medgifvandet. Oxelbergs medhållare synas hafva varit särdeles modfälde, då de icke en gång kunde genomdrifva en votering[1]. Oxelberg fann också efter någon besinning för godt att söka afvärja slaget genom bedyranden, att han sjelf icke förstått hvad han skrifvit och att han med »direktionsledamöternas egna fickor» hvari de stoppat vinsten, icke menat deras »egna» fickor, utan inrättningens kapitalfond. Men bondeståndet lyssnade icke härtill, utan medgaf »enhälligt» hans lagförande efter riksdagens slut. Oxelberg blef, efter åtal genom justitiekanslerens försorg, i alla tre instanserna dömd till ganska hårdt straff.

Bland Oxelbergs efterlemnade papper, som förvaras å k. biblioteket i Stockholm, finnes äfven en ganska vidlyftig »relation» öfver förhandlingarna och besluten vid 1809—10 årens riksdag, hvilken relation förmodligen blifvit föredragen vid ett sammanträde med valmännen å Källmo tingsställe i Juni 1810. Han inleder denna sin redogörelse med följande ord: »Så oförmodadt det för mig var, att, vid valet af riksdagsman för detta härad, vinna ett samfält och för mig hedrande förtroende, så bekymmersamt emottog jag denna ansvarsfulla befattning, hvartill jag med skäl ansåg mig ej vuxen. Om

---

Oxelbergs memorial» etc., hvilken är så skickligt och elakt skrifven, att man väl kan tro det allmänna rykte, som uppgaf Grevesmöhlen som författaren. Der framhölls bl. a. den ofvan anförda anmärkningen, men härpå svarades — troligen af Järta sjelf — i en motskrift »Undersökning om oväldigheten af de s. k. oväldiga tankar etc.», att formen för statssekreterarens och K. M:ts framställning var ren artighet mot ståndet, då man ej kunde skickligen förutsätta annat, än att ståndet skulle vara af samma tankar med konungen i ett mål, der hans framställning var grundad på lagens klara bokstaf. En ny motskrift »Anmärkningar mot undersökning etc.» upptog dessa och öfriga punkter med lika skärpa. Skriftvexlingen väckte stor uppmärksamhet.

[1] Protokollet visar, att då den kongl. skrifvelsen den 12 September i ståndet föredrogs, begärde Oxelberg ordet och anhöll att få uppläsa ett memorial, hvilket beviljades, sedan dock flere af ståndets mest framstående ledamöter betygat, att de varit utan kännedom om Oxelbergs oskickliga förfarande, och Per Persson yrkat, att saken genast skulle afgöras, då »ståndet länge nog hört Oxelbergs ovett». Detta hans första memorial var bittert och der åberopades främst riksdagsmannens oafytterliga rätt att »anmäla fel hos embetsmän». Frågan bordlades. I påföljande plenum d. 13 September inlemnade Oxelberg, under anhållan att få taga sitt förra memorial tillbaka, ett nytt, som, hållet i en helt annan ton, hufvudsakligen afsåg att visa, huru de anförda uttrycken icke varit så illa menade. »Jag förklarar högtidligen», säger han slutligen, »att jag känner en verklig oro öfver den olyckan att hafva blifvit så illa förstådd. Till enfaldigheten af mitt stånd torde alla dessa yttranden få hänföras.» Der förekommer ock den i texten åberopade förklaringen af de ärerörigа uttrycken. — Ståndet synes emellertid hafva varit föga gynsamt stämdt emot Oxelberg, och flera ledamöter yttrade, att om memorialförfattaren var så oskyldig, som han menade, borde ståndet icke hindra, att han fick sin oskuld uppdagad vid laglig domstol. Det enda yrkande, som möjligen kunde hafva afsett Oxelbergs fördel, var Hyckerts, att beslutet borde fattas först efter votering, till utrönande, huruvida enligt R. F. 110 § fem sjettedelar af ståndet deri instämde. Sex ledamöter förenade sig med Hyckert häruti. Men då propositionen på medgifvande af Oxelbergs »lagförande efter riksdagens slut», blef »enhälligt besvarad med ja», anmärkte sekreteraren, att ståndets beslut, hvarmed äfven de sex som yrkat votering förklarat sig nöjde, »således vore att anse som fattadt af sex sjettedelar eller hela ståndet», hvilket bejakades. Vid justeringen återväcktes frågan, om votering bort ega rum, då Hyckert ytterligare anmärkte, att han *icke* vore oense med ståndet om dess beslut, men endast om den lagliga formen för dess fattande, och Oxelberg anhöll att få hos konstitutionsutskottet väcka fråga om rätta förståndet af 110 §. På hans enskilda memorial derom synes dock utskottet ej hafva afgifvit något svar.

nu ej alla affärer aflupit efter önskan, har jag åtminstone ej att förebrå mig, som skulle något varit försummadt, som kunnat leda till mer eller mindre god utgång; det är efter min enskilta ringa fattning, och efter klokare mäns omdöme, mycket vunnet i det sammantrasslade tillstånd allmänna sakerna sig befunno, och en lycka, att man kommit så vida som nu är skedt.» Han omtalar bland annat, att han hade »den nåden att uppvakta konungen och den äran att anföra en deputation af bergslagsfullmäktige, för att, jemte underd. insinuation om bergslagens svåra belägenhet, förorda om en mild och nådig behandling» (angående extra roteringen) »och erhöll af konungen detta nådiga svar: Bergslagens belägenhet är mig för väl bekant. Jag skall taga den under mitt synnerligen nådiga hägn och mildra på allt sätt deras bördor, hvarom ni kan trygt försäkra edra hemmavarande. Af hans k. h. kronprinsen, som jag i samma ämne haft nåden enskilt uppvakta, har jag haft samma nåd. försäkran, och hvarmed jag kan tillstyrka, att vi trygt kunna hvila och emellertid i stillhet förbida utgången.» Under förhoppning att det må blifva utg. förunnadt, att framdeles få behandla riksdagsmännen från Karlskoga härad på ett liknande sätt som här ofvan skett med dem från Noraskogs härad, torde återstoden af ifrågavarande redogörelse dock böra sparas till framtida behof. Men utg. kan icke underlåta att redan nu meddela ett till nämnda relation fogadt »tillägg», emedan detta är så pass märkligt och på samma gång karakteristiskt både för Oxelberg och hans kommittenter vid denna tid, att det icke vidare må gömmas för ortens befolkning. Detta tillägg innehåller nämligen en — nykterhetspredikan och bör således ega ett dubbelt intresse, måhända icke minst derför, att nykterhetsfrågan i våra dagar blifvit ett politiskt agitationsämne, utan lika mycket för att erfara huruledes man predikade nykterhet för 80 år sedan. Oxelbergs anförande i denna del lyder sålunda:

»Sedan jag här förut i korthet aflemnat ett sammandrag af det hufvudsakligaste och vigtigaste af riksdagsgöromålen, hvars alla delar vore mig omöjeligit nu minnas, men hvilka dels igenom hemsände bref och än vidare igenom utkommande författningar, så fort ske kan, komma till allmänhetens kunskap, har jag summariter sökt redovisa min befattning. Ett ganska vigtigt enskildt ämne har redan i hufvudstaden oroat mig, lagt betydeliga hinder i vägen för min välmening, och fruktans värdt blir än vidare en orsak till vissa enskilte förmåners förlust. Jag har vid hemkomsten efterfrågat saken och finner beklageligen att allt är sanning. Hvarje redelig och välsinnad samhällsmedlem finner, att en allmän bränvinsbränning har en god afsigt, då den blifvit fri alla årstider, och att hufvudändamålet är, att begagna den som ett hushållsmedel till kreaturens utfodring, och att de orter, som producera spannemål öfver sitt eget behof kunna igenom bränvinsbränning förädla egen produkt, men att innevånare i en bergslagsort, hvarest spannemål är en otillräckelig förnödenhetsvara skall anlägga ordenteliga brännerier och denna skadeliga öfverflödsvara skall på allmänhetens bekostnad befordra oordningar och ett stegradt spannemålspris, är hvad jag ej väntat få höra; att söka en slem vinning på medborgares bekostnad, och befordra liderlighet och oseder, synes mig endast värdigt nidingar och sådane som utan all känsla för moralite vilja fortplanta i samhället allt det onda som både Guds och verldslig lag sökt förekomma och att häfva sig upp emot all samhällsordning.

På hög ort feck jag det svaret att den ort och det folk, som på ett dylikt sätt förfar, hvarken bör eller kan hjelpas och att det vore vådeligit lemna dem

understöd, då det ej användes till annat än fylleri och öfverdåd och jag lemnar till hvarje redelig och välsinnad hvad smärta jag kände af ett dylikt svar. Detta oförnuftiga och ogudaktige uppförande emot eget samhälle, kan och bör aldrig gillas och jag yrkar att dessa förakteliga varelser må förklaras ovärdige att någonsin deltaga i redeliga och hederliga medborgares samqväm utan allmänneligen utpekas och afskys, ej nog härmed, man färdas till Guds hus och under gudstjensten och öfriga samhällspligters utöfning visar i allmänhet den största sömnaktighet; krogen blir derefter det stället, hvarest aftonen, bland lustiga bröder, fördrifves och den som blifvit nog olyckelig att få sin bostad invid hemvägen, får ej sällan se och höra hvilken gud man tjenat den förflutne dagen. Medbröder och vänner, besinnen hvad eder frid tillhörer, erinren eder hvad tårar, hvad hunger och hvad nöd förledet år medförde, förslösen ej Guds gåfvor på ett dylikt sätt och besinnen att om ej Guds godhet kan locka eder till bättring, kommer åter straffet att brukas. Besinnen hvad sorg edra värdige lärare måste hafva, som fruktlöst måste använda sin tid med ömma och trägna föreställningar, besinnen hvad sorg i tillfogen edra makar, som alltid med fruktan och oro förbida eder hemkomst, i den författning, att frid, sällhet och lugn störes; besinnen hvad exempel i lemnen edra barn och det ansvar eder drabbar, ej allenast för eder egen välfärd utan ock för dessas, både i närvarande och tillkommande tid. Förstörde till både kropp och själ, blifven i oförmögne att sköta eder sjelfve än mindre eder egendom och eder näring, fattigdom och elände blir sluteligen allas eder lott. Jag har med skälig uppmärksamhet i min tid följt händelserne och icke funnit en enda krögare, som samlat långvarig förmögenhet, och huru skall välsignelsen kunna komma i ett hus, hvarest liderlighet, svordomar och Guds gåfvors missbruk är en följd af näringen, förbannelsen utsädet, och de grofvaste brott skörden. Visligen har riksens ständer stadgat och vår nådige konung sanktionerat, att ingen krog får vara närmare kyrkan än på $^1/_4$ mil och vi böra vänta oss af denne författnings efterlefnad de bästa följder och den bör strängt handhafvas.

Mina medbröder! Om nu detta öfverdåd, dessa brännerier vid vår kyrka, fylleri och oskickelighet, som kommit för regeringens öron, verkar den förlust att hela dess visa och välgörande afsigt till denna bergslags uppkomst förfelar eller måhända alldeles uteblifver: må jag vara utan skuld, som för mitt bemödande ej haft annat föremål, än eder samfälta välmåga och för hvilken jag är i stånd visa det jag haft all möda ospard.

Måtte en gång förnuft och eftertanka, måttelighet och redlighet blifva rätta kännetecknet af bergslagens innevånare, ett uppförande, som vi ärft efter våra tarfliga förfäder och det vi borde lemna våra efterkommande i arf, så visst jag gläder mig af vår framtida sällhet och välmåga. Fortfar det en tid tilltagande öfverdådet, blir sluteligen vårt öde, att utblottade lemna den jord och de egendomar i främmande händer, som våra förfäder med omsorg, svett och möda odlat. Jag råder och förmanar en hvar att vakta sig och bedyrar, att jag aldrig skall underlåta angifva, förfölja och till näpst befordra den, som igenom fylleri och utsväfningar gör sig skyldig ett allmänt förakt; men lika uppriktigt lofvar jag att hedra och i min mån hjelpa alla, som fullgöra sina samfundspligter, och jag uppmanar alla husfäder att följa samma föresats, som enda medlet att fortplanta dygd och sedlighet hos den uppväxande ungdomen, som härvid tillvand, skall blifva en ära för vårt minne och den rätta styrka för fosterlandet, en glädje för vår hulde och nådige konung, som igenom ett slikt uppförande skall njuta den för dess landsfaderliga hjerta ömma glädjen,

att han sett, jemte rikets räddning, hela den kommande generationen, från vek lingar och liderlige uslingar, förbytte till raske och dygdige medborgare. Mine vänner, af den lilla erfarenhet jag på en kort tid förvärfvat mig, af exempel gifne af mer förfarne jordegare bland oss, kan jag försäkra, att igenom rätt behandling med vår jord, försigtig hushållning och mätteligit bruk af starka drycker, står i vår egen makt att komma oss före, att redeligen försörja oss och de våra. Jag vågar försäkra att utom eget förvållande, eget öfverdåd, misshushållning och oredlighet, har Karlskoga bergslag aldrig varit i denna vanmakt och så nära sin undergång. Källmo den 2 Juni 1810.

P. Oxelberg P:son.»

Såsom vanligt efter en predikan blef det äfven denna gång fråga om — *kollekten.* Nu gälde dock frågan hans riksdagsarvode, hvilket synes ha varit skäligen knapt tilltaget, att döma af hvad här nedan anföres. I Oxelbergs manuskript förekommer nämligen omedelbart efter föregående predikan följande:

»Räkningen presenteras och sedan» — —

»Samtelige häradsboerne behagade vid den presenterade räkningen observera, att jag så tillsägandes plottervis fått uppbära penningar, och huruvida detta öfverensstämmer med tiden och beloppet af den hållne uppbörden, som lätt kan utredas och som är mig omöjeligit känna. De förnödenheter, som för mig erfordrats, har ej fåtts på kredit, i följe hvaraf jag, af egna små tillgångar har måst under förbidan på ankommet understöd tillsläppa. Jag kan försäkra, att utom den strängaste hushållning och några vänners ömma bemötande, för hvilka mitt behof var synbart, har jag måst lida nöd; höstens och vinterns ankomst ökade med ved och ljus en ej påräknad dryg utgift, och mitt trägna arbete jemte öfverhopande görömål, som allt vid ljus måste ske, bidrog till oförtänkte utgifter. Jag ansåg som en skyldighet att underrätta mina hemmavarande vänner om allt, i hvad ordning hvarje ämne förekom och huru de afgjordes, hvarvid jag får den äran åberopa herr Doktorn, brukspatron Robsahm, kommininister Bergendahl, sexman Hultman, utom flere, som kunna intyga att jag i detta afseendet varit nitisk, kan hända besvärlig, med mina ofullkomliga, ehuru väl menade relationer; men får tillika försäkra, att skrifmaterialier och postporto varit en betydande och rätt kännbar utgift, som ingen i mitt stånd haft, ehuru en hvar haft betydeligare appointement än jag. Jag undviker gerna förluster om jag möjligtvis kan, och mitt hjerta deltager med ömhet i det lidande, som ökade utgifter kunna tillfoga en ort och en näring, om hvars vanmakt jag lifligt kan döma; men då jag tillika sjelf bäst kan bedöma min egen välfärd, jemförd med mina egna tillgångar, som fordra varsam hushållning och mina år, som göra mig mindre verksam, kan jag ej utan farhåga se mig blottstäld vid minsta förlust, den jag och tror mina häradsboer ej vilja vålla. Källmo den 3 Juni 1810.

P. Oxelberg P:son.»

Angående Oxelbergs här ofvan åberopade vittnen i fråga om hans nit som brefskrifvare och riksdagsman må tilläggas, att med »herr Doktorn» kan ingen annan åsyftas än församlingens kyrkoherde, prosten *Nils Kjellin* (f. 1755 $^{12}/_{2}$, d. 1821 $^{4}/_{11}$), som 1809 blifvit nämd till teologie doktor och som hade varit riksdagsman i Presteståndet 1792, hvilket uppdrag sedan förnyades 1812. Brukspatron Robsahm är förmodligen dåvarande bergs-

fogden i Karlskoga *Henrik Kristian Robsahm*, f. 1778, d. 1811 å Björkborns bruk, som af honom innehades. Komminister *Jonas Bergendahl*, med hvilken Oxelberg synes hafva haft flitig brefvexling, och som är densamme, hvilken omtalas i TEGNÉRS lefnadsteckning här ofvan, f. 1773 $^{7}/_{4}$, hade tjenstgjort någon tid i Karlskoga, då han i början af 1810 tillträdde komministraturen i Lungsund; blef sedermera kyrkoherde i Ölme 1828 $^{7}/_{9}$, der han afled 1835 $^{2}/_{2}$. Sexmannen *Jakob Hultman*, f. 1760 $^{6}/_{4}$, † 1830 $^{26}/_{8}$, med hvars syster Oxelberg blef gift 1810, var en son till förut omtalade riksdagsmannen Peter Hultman i Källmo. Huru den framstälda arvodesfrågan af häradsboerne löstes är ej kändt, men omedelbart härefter återvaldes Oxelberg till häradets ombud, samt blef äfvenledes *Leke*bergslagens ombud vid den urtima riksdag, som sammankallades till Örebro 23 Juli 1810, under hvilken riksdag det memorial såg dagen, hvilket sedermera gaf anledning till den hårda behandling, hvarom Oxelberg sjelf berättar i följande, bland hans papper å k. biblioteket förvarade

Memorial.

Sedan jag till K. M:t i underdånighet fått anföra mina besvär af den sistledne, så väl öfver hela det sätt hvarmed jag blifvit behandlad ej allenast i egenskap af riksdagsman, utan äfven under loppet af den emot mig anstälte svåra actionen, och förnämligast öfver det utslag k. Svea hofrätt afsagdt den 25 Oktober sistledne och hvilka handlingar igenom trycket utkommit: har jag väl ägt den tillfredsställelsen, att inför en vördad allmänhet justificera mig, som något lindrar det qval och den smärta jag lider af denna förföljelse; men mitt fullkomliga lugn kan ej vinnas med denna blotta förberedelsen. Jag är skyldig mig sjelf, en vördad allmänhet och för allt en älskad och kär hustru och de med mig igenom henne allierade anhörige, med flere af lika nära förbindelse en fullkomlig och detaljerad beskrifning om hela mitt lidande och sättet hvarpå jag blifvit behandlad.

Betagen af förundran och oro feck jag sedan Kämnersrätten dömt i ämnet och öfver min åtagne bevisning den 29 Januari detta år, och hvilket utslag då längesedan vunnit laga kraft, ny kallelse att infinna mig vid samma rätt och det af ett mig ohördan fält utslag af k. hofrätten af den 21 Maj 1811, hvaruti jag vägras den åtagne bevisningen, men att jag borde ställas till ansvar för tillmälet. I mitt svaromål, som i särskilt löste ransakningen finnes, yrkade jag samma rätt jemte allt öfrigt, som jag trodde borde utgöra premisserne, innan hufvudsaken kunde pröfvas. Det oaktadt blef ransakningen öfverlemnad till Rådstufvurätten och den dom utföll, som är allmänt bekant. Den för mig så djupt sårande händelsen följde, att jag inmantes och förpassades till slottshäktet. Betagen af den grufveligaste oro öfver ett så oförmodadt hårdt öde förlorade jag nästan min sinnesstyrka och blef värkeligen sjuk. Jag lades ock värkeligen till sängs i mitt qvarter hos den ädelmodige vännen, herr rådman Siggardsson och njöt en ömhet och en välvilja, som förtjena hugkomst och tacksamhet.

Under denna tiden inlemnade jag ansökning till Konungens höga Befallningshafvande, om tillstånd att under bevakning på egen bekostnad få qvarblifva. Denna min ansökning blef remitterad till lofl. magistraten, som gaf det utslag att beskaffenheten af min sjukdom skulle undersökas af provinsialdoktorn, som och skulle igenom täta besök underrätta om mitt tillstånd och så fort min helsa det tillät rapportera till behörig flyttning. Det är till följe

af detta uppdrag och ifrån den 6 Oktober (1811), som jag får räkna min olyckstid.

I min då ännu varande värkeligen svaga författning blef jag lördagsafton den 5 uppförd till vaktmästaren Åkerberg kl. 7, hvarest jag fick hvila öfver natten. Dagen derpå, som var en söndag, då fångpredikan skulle hållas, den jag tröstade mig få bevista, för att till min själ njuta vederqvickelse af eviga lifsens ord och tröst i min bedröfvelse; men oförmodadt kom ordres med vaktmästaren att jag skulle prompt uppföras, som ock skedde. Jag inträdde förstenad i dessa eländets boningar och missdådares förvaringsnästen, jag såg nästan tank- och sanslös, att min säng bäddades och allt lagades i ordning. min dörr reglades. Detta ohyggeliga slammer väckte mig och jag feck tid ensam betrakta mitt djupa fall och mitt hårda öde.

Efter gudstjenstens slut, som hölls i vaktmästarens rum, feck jag besök af herr direktören Lind, herr apotekaren Sjöqvist och herr rådman Siggardsson, som alla ömt beklagade mitt hårda öde i en köld, som plågade dem då och fants, att i det östra fenstret, var af 6 rutor 5 borta. Ifrande öfver en för mig så vådelig omständighet lofvade dessa ädelmodige att besörja om lagningen, som efter flere dagars uppehåll änteligen blef verkstält. Draget och kölden i hela rummet var så svårt, så genomträngande, att jag för att hålla mig varm måste ligga i sängen fullt påklädd. Herr rådman Siggardsson lät uppsända en matta, som breddes under sängen öfver golfvet mycket tjock, men draget var isynnerhet under inträffadt stormväder så starkt, att mattan lyftes flere tum från golfvet och öfver min säng sväfvade luften, som man hviftat öfver mig med lakan och min kropp var stel af köld. I ständigt aftagande till kroppskrafter af sorg och oro blef draget och kölden i sammanhang med de från under och omkring varande arresterne uppstigande ångorne mer och mer kännbart och min helsa aftog med hvarje dag, då jag instängd saknade fria luften och all rörelse. Jag gjorde ansökning igenom vaktmästaren att under bevakning få gå ut, men det vägrades. Eldning skedde i början af min arrestering sällan 2 gånger om dagen, flere gånger en gång, men längre fram 2 à 3 ggr i veckan, och det alltid så otillräckeligit med rå granved, att muren inom rummet aldrig feck den grad varme att min stelnade hand kunde upptinas. Detta allt kan vaktmästaren Åkerberg och öfriga vaktbetjeningen intyga. Bristen på ved var ofta i den grad att vaktmästarens hustru ej ägde att värma egen mat. Reparering af murare företogs, men derunder hände att ett söndrigt spjell uttogs ur det östra röret, som nära 14 dagar blef olagadt, hvarunder hände att rök från vaktrummet inträngde på min botten och i min arrest, hvaraf mina svaga ögon och mitt hufvud tog mycken skada, hvaröfver jag för herr landssekreteraren vid ett besök besvärade mig.

Vid 2 à 3 korta besök af herr doktor Hedenström förmodeligen för att grundlägga de embetets betyg, som han borde inlemna till landshöfdingeembetet öfver min helsas beskaffenhet och i hvad mån arrestrummet kunde verka dess försämrande, blef jag soingerad med en sårande köld och en indifference, som var förvånande. Jag klagade ömt öfver de svåraste känslor i min kropp, katarr och tandfluss, var en följd af oro — stranguri, en oangenäm kyla i hela venstra sidan med en ofta i flere sekunder omärkbar puls, på samma sida var en reumatism, som igenom frottering borde häfvas, det jag ej kunde verkställa i en kyla inom mitt rum, som knapt med den skarpaste klädsel kunde utestängas; och jag åberopar herr doktor Westmans bevis i dessa delar..som en

gång under en ganska svår attack och oro, som bröt ut i uppkastning, besökte mig och visade mig en dess hjerta hedrande ömhet.

Herr doktor Hedenström tillböd sig en gång vilja för mig göra ordination, men jag undanbad mig. Min belägenhet tillåter mig inga långa och dryga apoteksräkningar. Jag har väl under hela tiden af en svag och förkyld mage varit plågad af obstruktion, men jag är lika rädd för laxativ och kolik.

På så lösa grunder och efter så ofullkomlig undersökning är det som herr doktor Hedenströms embetes betyg till höga landshöfdinge embetet sig stöder; det är i följe häraf, som jag både om min klagan öfver en aftagande helsa och ett svårt, dertill bidragande osundt arrestrum, blifvit noterad för osanning och i följe hvaraf jag ej fått njuta till godo den nådiga föreskrift om en lindrigare behandling, som konungen befallt. Jag är färdig att bevisa och har uppgifvit hvilka herrar och män som besökt mig och sett beskaffenheten och förhållandet i allt, och jag väntar mig af deras betyg upprättelse för en äfven i denna del tillfogad sårande skymf. Herr doktor Hedenströms på min sista ansökning till landshöfdinge embetet om tillstånd att få sköta min helsa och flyttas i mitt qvarter i staden är af samma halt, och hvaruti efter ordaformerna i utslaget står att hr doktorn mött mig på gatorna, under mina utvandringar och funnit mitt utseende markera god helsa. Om ett af tandfluss, katarr och hufvudvärk svullnadt ansigte, ovant vid fria luften, deraf upprifvet, ser frodigt ut, betyder det ingenting mindre än helsa; min matta och skiddande gång, mina stapplande steg och ändteligen hela min kropp, som liknar ett benrangel, bevisar motsatsen; och alla mina bekanta, till och med allmogen som älskar mig kunna utan tvekan gifva mig ett sannfärdigt betyg om en i högsta grad svag och vådelig belägenhet, för helsan, oberäknadt välfärden. Hr doktor Hedenström är således ett värdigt medel till mina plågors och mitt lidandes förökande och kan hända min för tidiga bortgång, då man af människovännen — läkaren med skäl fordrat ett helt annat bemötande och bedömande.

Hela staden känner allt detta; jag fordrar opartisk undersökning och fruktar intet utgången.

Sluteligen är mig berättadt det samma hr doktor, på något sätt förehållen sin hårdhet, lofvat förbättra sitt uppförande emot mig och följden blef, att mitt arrestrum blef den 20 December rappadt kring kanterne af murarne, hvarifrån draget var odrägligt, och det enkla och utan mellanfyllning gistnade golfvet blef drifvet med dref och jag infördes samma afton i denna nya dunstkrets och vaknade vid vaktmästarens ankomst dagen derpå i ett af hufvudvärk så förvirradt tillstånd att jag med möda fann dörren. Med ett hjerta alltid flödande af tacksamhet, tog jag mig ock genast friheten för hr baron landshöfdingen och kommendören skrifteligen nedlägga min vördnad för denna nåd och välgerning och jag skall alltid för denna ädelmodiga herre med hela länet dela de känslor, som tillhöra en rättvis och mensklig embetsman. Gifve Gud denna välgerning ej kommit så sent och innan min helsa tagit en obotelig skada.

Jag har redan åberopat sjelfva rättegången och dess gång och hänvisar till protokoller och handlingar som röra hela förhållandet, då jag tillika bör betraktas som riksdagsman och efter de föreskrifter, som grundlagarne utstaka och den tolkning hvartill allmänna lagen föranleder. Jag skulle skatta mig lycklig om jag kunde uthärda detta lidandet tills min sak hinner framtränga till tronen, hvarest jag förföljde olyckelige förtröstansfullt vågar hoppas nåd och rättvisa. Men om försynen i sitt allvisa råd så beslutit, att jag dess-

förinnan och af en länge kalkylerad förföljelse skall digna, får jag härmed, för att frimodigt försvara mitt minne och mitt rykte, som oaktadt all påförd smädelse skall vara obefläckadt, och till tröst för en lemnad hustru, kära anhörige och en vördad allmänhet visa, att jag och varit beredd till och med att bevisa hvad jag så dristigt vågat anföra, och till hvilken ända jag och redan begärt nådig befallning om räkenskapernes afslutande, hvartill jag nu får tillägga 1:mo att alla bref och kopieböcker, verifikationer och handlingar blifva inventerade på ett sätt, som bevarar säkerheten af dessas bibehållande och så, att de vid böckernes afslutande kunna öppet begagnas, äfvensom vid den skeende revisionen.

2:do. Då under både 1809 och 1810 årens riksdagar klagan var allmän öfver allmänna magasinsförvaltningen, som af enskilta memorialer i stånden, så väl som af ekonomi- och besvärsutskottets betänkande vid 1809 års riksdag kan bevisas, att undersökning får anställas öfver de i alla landsorterne skedda förhållanden, i alla hithörande afseenden, och hvaraf hela detaljer i förening med räkenskaperne i ett sammanhang blir i sin fulla dager lagd.

Det är märkbart att redovisning både för fonden och den otvifvelaktigt stora avancen är uteblifven och att en riksdagsman, som känner medborgares vanmakt att bestrida de med hvarje dag fordrade behofven, ej får utan äfventyr yrka denna med flere redovisandes förmodade tillgångar, hvaraf någon tillgång är att förmoda.

Till den ökade avancen, som med allt skäl supponeras, hörer den i Stockholm gjorde bränvinsoperationen i början af detta århundrade: ett förbud väntades, man tillverkade natt och dag, uppköpte af allmogen, lagerkällrar fyldes och bränvinet steg till ett för den tiden ohördt pris; en del af detta gods var medelmåttigt, men en del förmodeligen af blandningen eller någon obekant konst prepareradt, var förträffeligit och jag hörde kännare säga det likna konjak eller franskt, hvarom jag intet kan dömma.

Arrendet af bränneriet vid Göteborg skall tillskyndat arrendeinnehafvaren en omåttelig vinst, som några sagt, ehuru otrolig, af 80 tunnor guld; stark måtte den varit då behandlingen åstadkom oroliga uppträden i Göteborg. Riksdagsmännen från Bohus län omtalade öfverljudt i ståndet vid 1809 års riksdag, att man der begärt kronospannemål, men att den ej stått att erhålla, utan hade direktion af arrendatorns magasiner begärt förstärkning, det allmogen fått emot det ohörda priset af 18 rdr tunnan. Riksdagsmännen från Tabergs bergslag klagade öfver en lika oförväntad behandling. De från Östergötland som sålde säd öfver ett ständigt vacklande pris, som skulle gynnat vissa, men prejudicerat allmogen. Från Norrland hade man begärt kronosäd men endast fått löfte på penningar, som ej kunde begagnas, utan nöd och elände feck grassera.

I Bergslagerne var tillståndet högst beklagligt. Året 1801 blef jag anmodad af Grythytte och Hellefors härad att göra en resa till Stockholm att begära spannemål. Svårigheterne voro hårda och bemötandet högst oväntadt af en del, af andra åter värdigt och ädelt. Sjelfva Stockholms stads belägenhet var förtviflad i brist af säd och befarad hungersnöd och om intet en blid höst ovanligen inträffat, hade eländet blifvit oundvikeligit. Kronospannemål erhölls, till ett qvantum af åtta tunnor på hyttelaget, som hösten derpå med största svårighet och exekutivt tvång måste betalas och det till ett pris som var vida öfver hvarför den köptes, om allmogen ägt pengar. Skulle man

kunna tro att under dessa åren låt privata seminanter betala sig med 5, 6, till och med 8 sk℔ tackjern för en tunna råg.

Åren 1808 och 1809 var för Karlskoga bergslag bland de bedröfveligaste; man soliciterade om spannemål förgäfves; herr landshöfdingens ömma bemödande var fruktlöst, folkets redbaraste egendom måste bortbytas för en dyr och högst otillräckelig föda; man nödgades lefva af malen ärthalm, ben och otröskad linknopp och annan onaturlig föda, sjukdom och död var grufvelig; och först efter början af 1809 års riksdag förmådde jag utverka denna bergslag ett litet understöd, som belopp sig till ungefärligen $^1/_4$ tunna på hushållet. Jag köpte af egna medel och hemsände 100 t:or; församlingens ädelmodige pastor kaverade för mellan 4 à 5,000 rdr, som han med möda kunnat utbekomma och öfver hälften af mina nämde förskjutna 100 tunnor äro för mig förlorade.

Detta allt är kändt och bevisar att ändamålet med denna välmenta inrättning och den dertill förskjutna fonden 50 tunnor guld, som var att hålla säden i ett jemnt pris och en jemvigt näringarna emellan, enligt konungens och ständernas visa och välmenta afsigt, var nog vida förfeladt och jag vågar säga ut landtmanna-, stads- och bergsmannahandteringarne af så vacklande sädespriser med hvarje år ökade, led i sanning mer än af den bistraste konjunktur.

Om den af mig i underdånighet yrkade undersökningen i landsorterne tillåtes, och hvarom jag i djupaste underdånighet bönfaller, är jag ganska viss att händelser komma att uppdagas, som skola visa min riksdagsmannanit och min välmening för medborgerligit väl i sin rätta dag. Och då till detta kommer flere årens bristande redovisning, blir ej underligit att missnöjet var allmänt och om nitet förledde till förhastade uttryck, de der utan att ega någon personlig förolämpning för afsigt, syftade endast på det allmänna lidandets hjelp: inrättningens ändamål.

Min egen välfärd är nu förstörd, af kropps- och själslidande är jag förlorad. Jag är krossad af förföljelsen, jag har visat hvilken egentligen låtit nyttja sig till ett medel härtill; min egen belägenhet smärtar mig och verkställighet af en mig ådömd hård dom skall visserligen betaga mig lifvet; men om ock sanningen skulle hinna tränga sig till tronen och rättvisa och nåd finna min oskuldsfulla afsigt, är jag till min välfärd, om jag skulle öfverlefva en ljusare utsigt, förlorad. Min lilla egendom af min frånvaro förstörd och en älskad hustru neddragen i denna olyckshvirfvel lika med mig förlorad och vår lott blir att lida brist och nöd till och med elände och denna tanka smärtar mig hårdast.

Jag är ganska säker att en rättvis och nådig konung, en efterverld, och troligen samtida, skola finna min afsigt, mitt bemödande och min nit redelig, men sedan förföljelsen och kabalen förmått krossa mig, förmår jag ej söka och än mindre vänta någon upprättelse och ersättning. Det har varit min olycka att jag egt för mycken kännedom af en mängd tryckande missbruk, för mycken medborgerlig känsla för mina likars nöd och ett deltagande hjerta, med saknad af erforderlig kunskap i framställningen; annalerne skola i alla fall bevara mitt minne, och den äran att jag anförde första deputationen, som förkunnade ett för framtiden lyckeligt tronval och att jag med varit på 2:ne bland våra märkvärdigaste riksdagar, att jag egt mina ståndskamraters förtroende, att jag haft deras tacksamhet för flit och arbetsamhet vid ärendernas afgörande, skall mig aldrig fråntagas; men hvad båtar allt detta, då torftighet och armod blir min säkra lott och förföljelser och lidanden min belöning.

Memorialet torde här vara i förtid afbrutet, ty originalhandlingen tyckes hänvisa till ett ytterligare blad eller ark, som dock saknas i k. bibliotekets samling. Emellertid må några upplysande anmärkningar här vidfogas.

Då i början omtalas att vissa »handlingar igenom trycket utkommit», åsyftas härmed en samling »*Handlingar*, som upplysa rätta förhållandet af den emot riksdagsmannen *Per Oxelberg* anstälda aktion, för ett af honom den 30 Augusti 1810 till Bondeståndet ingifvet memorial emot kongl. Allmänna Magasinsdirektionen», hvilken samling, tryckt i Stockholm 1811, innehåller dels Hofrättens utslag af 25 Oktober och dels Oxelbergs 16 November samma år till K. M:t ingifna besvärsansökan, hvari han till det sista anhåller »att, emot den hos hofrätten stälda borgen, få komma på fri fot, eller åtminstone få bevakas i mitt hus; ty jag har — säger han — redan till min helsa och egendom nog mycket lidit genom hofrättens långsamma behandling, och således undergått ett straff utöfver lagen».

Doktor *Johan Hedenström*, hvars handlingssätt mot Oxelberg såsom politisk fånge icke kan sägas vara berömvärdt, var född i Vermland 1772, blef medicine doktor 1804 och provinsial-medikus i Nerike 1809. »Han anfölls om våren 1815 af slag med lamhet, hvarefter han i September samma år dog, nära 43 år gammal», heter det i SACKLÉNS läkarehistoria. Samma källa meddelar om doktor *Sven Abraham Vestman*, att han var född i Sköfde 1783, blef medicine doktor 1810 och bataljonsläkare vid Lifregementets husarer 1811 $^{11}/_{5}$, utnämd till provinsialläkare i Mariestad 1814 och i Linköping 1832, der han afled 1843 $^{11}/_{2}$.

Allmänna magasinsinrättningen, hvars förvaltning jemväl i föregående memorial är föremål för ett skarpt klander, undgick emellertid icke sitt öde. Klagomålen upprepades vid de följande riksdagarne i nästan alla stånden, och vid den första riksdag, som inföll efter Oxelbergs frånfälle, nämligen år 1823, beslöto Rikets ständer hela inrättningens upphörande och indragning. Småningom gjorde sig ock en annan uppfattning gällande angående Oxelbergs uppträdande i denna fråga och ett par årtionden senare kunde en författare öppet och utan klander uttala den meningen, att »nu finner en hvar att Oxelberg hade grund till sina anmärkningar», och sjelfva Bondeståndet, som i farans stund fegt öfvergaf sin måhända mest oförskräckte om ock bullersamme ledamot, hade vid den nämda riksdagen »bifallit allmänna magasinsinrättningens reducering»[1].

Angående Oxelbergs »gamle antagonist», bondeståndssekreteraren *Fr. Wåhlin*, som i ett å sid. 336 (i noten) omtaladt bref begagnar ett skymfande uttryck om Oxelberg, må tilläggas att Wåhlin såsom landssekreterare i Linköping »blef anklagad för förskingring af om händer hafda penningar och derför häktad af landshöfdingen» i länet, samt att han lärer ha slutat sin lefnad i nästan fullständig misère. Man tycker sig äfven här kunna spåra en — nemesis.

Oxelberg hade redan under 1810 års riksdag i Örebro upprättat sitt testamente. Det länder honom till heder att, oaktadt den dåliga behandling af en läkare han sedermera undergick och hvaröfver han klagar i sitt föregående memorial, han icke ryggade sitt förordnande, hvilket så-

---

[1] *Biografiskt lexikon* 9: 214.

lunda i främsta rummet kommit läkare till godo. Detta förordnande innefattas i följande

Disposition.

Då det emellan mig och min kära hustru Maria Beata Hultman upprättade och i Härads Rättens Dombok intecknade Pactum ante nuptiale tydligen utsätter, huru med vår qvarlåtenskap efter enderas af vårt dödliga frånfälle och den efterlefvandes lifstid, kommer att förhållas, nämner det tillika att om förhållandet efter bådas vår död skall serskilt förordnas och det är till följe häraf och till efterrättelse, som jag förklarar min yttersta vilja vara, som här nedan följer:

1:o. Fasta egendomen som den vid bådas vår död finnes, anslår jag till Bostad för en Bergslags-Läkare, hvartill väljes efter Häradets behag, en examinerad, pröfvad, ömm och skicklig mann, som med nit och redlighet vårdar de sjuka bland allmogen och billigt beräknar arfvodet, som alldeles intet får tagas af de fattige.

Jag har af flere årens erfarenhet funnit, det en tidig hjelp förekommit åkommor och sjukdomar, som eljest igenom vårdslöshet, blifvit vådelige och ofta obotelige. — Jag önskar ock igenom denna för allmogen lätta och säkra tillgång, förekomma ett skadeligt och syndigt förtroende till kloka Gubbar, Gummor och Charlataner, hvaraf allmogen äger ett stort och för dess helsa och välfärd vådligt förråd. Jag vill gifva den mindre upplysta delen medborgare en lätt utväg till hjelp och undsättning, som är loflig, naturlig och säker och derigenom förekomma förtroendet till signerier och allt dermed förenadt hyckleri, det jag uppricktigt anser som ett groft afguderi och af hvars utöfning jag och tror, att förbannelse drabbar den menniska och den kropp, som låter sådant på sig utöfva. — Och slutligen önskar jag härigenom för Staten och Samhället spara många och nyttiga lif, som igenom vanvård i förtid skördas och de derigenom naturliga och enkla medel, kloka föreskrifters efterlefnad, en lätt och snar tillgång på Läkare, kunna undgå den död, som, i brist af dessa förmåner, i förtid ändar en mängd menniskor som varit gagneliga.

Det ankommer på Häradsboerne sjelfve, att välja och uppsätta det kontrakt, som för en Bergslags-Läkare, de finna tjenlige. — Jag anser denna deras omsorg lättad, igenom denna lilla början till en sådan inrättning. Och jag eger den öfvertygelsen, att Häradsboerne igenom en klok och försigtig anordning, bidraga till vinnande af ett ändamål, som tjenar till deras barns och tjenstefolks båtnad, och att anstalten ej allenast befordras utan äfven vinner framtida bestånd; hvartill hörer egendomens riktiga skötsel och förekommande af vanhäfd, som igenom af- och tillträdessyn bör kunna vinnas. Till vinnande af en Läkares desto bättre utkomst och uppmuntran till oförtruten vård om de sjuka, bör Häradsboerne öfvertalas till årsaccorder Hyttelagsvis.

2:o. Om jag, igenom Försynens nåd och välsignelse kan bibehålla den egendom jag nu äger, så i löst, som fast, må, sedan om den ena nu är afgjordt, min älskade kära hustru äga frihet disponera om det öfriga efter sitt ömma och goda hjertas önskan, till den som med ömhet och redlighet hjelper henne efter mitt frånfälle att sköta och vårda sig och egendom. Jag förutser att ingen af dess anhöriga i det fallet svarar emot min hjertliga önskan för hennes väl, utan öfverlemnar henne uti någon välsinnad och redlig, oskyllds vård, öfver hvilken Guds välsignelse skall hvila för dess ömhet och bemödande att göra hennes återstående dagar glada och sorgfria. Jag skulle önska att, om

efter min Gummas död, af löst och fast något öfverblifver, sedan gäld och skuld är betalt, som kunde tjena till ett stående kapital, hvaraf räntan kunde användas till fria medikamenter för de fattigas behof och sedan det blifvit afdraget, som min hustru vill disponera, till den, som visar henne ömhet och vård. Karlskoga, Bjurkärn och Grythytte församlingar äga ovilkorligen rätt, att begagna sig af denna Läkarevård, och detta välmenta förordnande, som jag intagen af innerlig glädje författade i Örebro, under Urtima Riksdagen, samma dag kuriren ankom från Paris med svar, att Fursten af Ponte Corvo antagit det af Ständerna honom gjorda anbudet af Trohnföljden.

Måtte mitt fädernesland blifva lyckligt och sjelfständigt, näringarne vinna förkofring och trefnad, folknummern mångdubblas, till arbete och försvar; Guds nåd hvile öfver vår furste, vårt hopp och vår glädje.

Till Executorer af detta förordnande, anmodar jag Prosten i Karlskoga, som eger välja sig till biträde någon redelig man af Karlskoga församling, som om verkställigheten drager försorg, hvars framgång jag af hjertat önskar. —

Örebro den 21 September 1810.

P. Oxelberg P:son.

(Sigill.)

Oxelberg efterlemnade vid sin död 7 Februari 1821 $^1/_4$ mantal Karåsen, der han under de sista åren var bosatt. Denna egendom, der hans efterlemnade enka *Maria Beata Hultman*, f. i Källmo 1767 $^{20}/_{12}$, vid 80 års ålder afled 1847 $^{11}/_9$, blef sedermera med K. M:ts tillstånd, jemlikt resolution af 23 Oktober 1854, utbytt mot det i närheten af Karlskoga kyrka belägna $^7/_{96}$ mantal Bregården, hvilket hemman derefter 1864 arrendefritt öfverlemnades till den då anstälde provinsialläkaren i Karlskoga distrikt, hvarefter detsamma utarrenderats för denne läkares räkning och förvaltats af en öfver Oxelbergska donationen tillsatt styrelse.

Uppå gjord ansökning har K. M:t 29 Januari 1886 faststält Karlskoga församlings beslut *dels* att å Bregården åt blifvande provinsialläkare för all framtid underhålla, såsom förut, kostnadsfri bostad, dertill nödiga uthus, deribland stall och vagnshus, skulle uppföras och likaledes för all framtid kostnadsfritt underhållas, *dels* att anslå $1^1/_4$ tunnland jord af berörda hemman Bregården till gårdsplan, trädgård och planteringsland att af provinsialläkaren begagnas.

Enligt församlingens af K. M:t jemväl fastställda beslut, skulle dispositionsrätten öfver det öfriga af hemmanet Bregården återlemnas till styrelsen öfver Oxelbergska donationen, med rättighet för styrelsen att disponera afkastningen af berörda del af samma hemman för det af Oxelberg afsedda syftemål, dervid af behållna afkomsten årligen i främsta rummet anslås ett belopp af minst 200 kronor, att mellan Karlskoga, Bjurkärns och Grythytte socknar fördelas i förhållande till deras folkmängd, sådan densamma angifves i presterskapets redogörelse för nästföregående år, och af socknarne användas till bekostande af fri läkarevård, fria medikamenter samt brunns- och badhjelp åt fattiga sjuka eller till annat för sjukvården gagneligt ändamål.

Oxelbergs *graf* å Karlskoga kyrkogård, i närheten af kyrkans sydvestra hörn, prydes sedan flera årtionden af en minnesvård i form af något öfver en meter hög stubbe, liknande en oxelstubbe, som i afskärningen är försedd med denna inskrift:

Åt Minnet
Af
PEHR OXELBERG
Född Den 4 Aug. 1752,
Död Den 7 Febr. 1821.
Egnades Denna Wård
Af Carlskoga Församling.

Vidfogade teckning visar *Flosjötorps* gård efter en år 1890 tagen fotografi deraf. Nedre våningen motsvaras sannolikt af den nya oinredda byggnad, som omtalas i 1754 års värderingsinstrument (sid. 308), hvaremot den öfre våningen tillkommit under en senare tid. Originalplanschen innehåller äfven anteckning derom att Flosjötorp är beläget 900 fot (= 267,2 meter) öfver hafvet.

Handlingar rörande Flosjötorp och Flosjöhyttan.

(Meddelade efter originalen i Rockesholms bruksarkiv.)

Grythytte häradsrätts tillståndsbevis för masugnsbyggnad vid Flosjöhyttan, af 26 Juni 1644.

Anno 1644. den 26. Junij. Höltz laga tingh medh allmogen aff Grythytte tingzlagh, På Kärfuingeboren, Närwarandes Bergzfogden Förståndigh Oloff Pedhersson medh Grythytte Nempdh. Samme dagh kommo för Rätten Staffan j Lööfwenääs, Mårten Påwellssonn j Floghsiönn och Erich Påwellssonn ibid: och gåfuo tillkienna om Floghsiöhyttan och dem som hafwa, bekommit och förwerfwat, byggningz zedell och aff Rätten Skrift att byggia, att dee efter förste zedelen hafue försummat något öfuer fem års tijdh och inthz bygdt; men efter Rättens zedell så är Cronan till skadha och androm, som byggia willia till hinders och skadhe; begierandes få byggie samme stelle, antingen till lijka medh dee andre, eller dee allena; Vthj denne saak wittnadhe Nempden, att stellet så godt ähr, att bådhe dee förre och desse der medh kunna blifwa beholdne; J synnerheet att dee förre, som sigh förwerfwat hafua byggningz skriften, hafwe sig försummatt, och till nu j winter några fört fram till Materialiä, doch icke alla, vthan Erich Anderssonn j Floghsiöbecken, och några som wijdare är till att finna iblandh dem; Och såsom Nempden inthz annatt kundhe befinna änn att skäligitt, rätt och godt är, att desse blifue inrymbde till be:te legenheet eller Hyttestelle; altså kundhe. Rätten desse enn wittnesskrift aff Rätten eij wägre eller förneeka; vthan her medh fullkommeligen will hafua betygatt så sanfärdigt wara, som här förmält är. Hwilket Rätten will hemstella till Berghmesterens wijdhare disposition och order. Dette till wisso betygar iagh vndertechnatt detta på Rättens vägna medh egen handh jempt Bergz inzegell. Actum ut supra.

(L. S.) *Zacharias Anderssonn*

mpria.

Häradets sigill med omskrift: GRYTHYTTE: SOCKN: SIGNET.

Köpebref å Flosjötorp till Staffan Klemetsson, af 1 Januari 1645.

Bekenner iagh Matz Pålson, och vetterligit gör för hvariom och enom, som thetta Breff hörande och läsande warder, att iagh vthaff itt wälbetänckt rådh och modh haffuer sålt min Suåger Staphan Clemetson min Brodersdel i löst och fast, som vppå migh kan belöpa efter min s:e Fader i Flosiötorp, mz alla Partzeler ingo vndantagande, för redha penningar Trettijo Rikzdaler. Hwilka förbenämbde penningar 30 Rdlr iagh till fulla nöyo vthi then ytersta Penningen aff honom vppburit haffuer, vthi gott gängse mynt, och them till mitt bästa vthi andra måtto annwänt.

Bekenner iagh Erick Pålson, och vetterligit gör för hvariom och enom som thetta Breff hörande och läsande warder, att iagh vthaff itt wälbetänckt rådh och modh, haffuer sålt min Svåger Staphan Clemetsson min Brodersdeel i löst och fast, som vppå migh kan belöpa efter min s. Fader i Flosiötorp, huggna och sådda fall mz alla Partzeler, Boskap och min tillfallne lott, ingo undantagande, för Penningar Femptijo fem Rikzdaler, Par valmansböxor, ett par skoor, och haffuer oppburit Tiugu Rikzdaler, Resten haffuer han loffuat migh leffuerera på hvadh dagh iagh aff honom eskar och fordrar till fulla nöyo. (Tillägg:) NB. Resten är alt betalt, den sidsta penning medh den första. Hwarföre affhänder iagh migh Matz Pålson, Jtem iagh Erick Pålson migh, och våra arffuingar samma Brödersdelar mz gård och þvadh där till hörer och tillägna wårom Svåger Staphan Clemmetson, och hans retta effterkommandom arffvingom till Evärdeligh egendom, qwitt frij och oquald för föddom och oföddom. Och hvar så hända kunne där uppå aff androm vårom brödrom och systrom där på klandras, då stå vij till hvadh vij giordt haffuom om vår Arffuelott på fäderne. Att thetta så i sanning är, haffue wij mz våra nampn bekrefftat, såsom och vennlighen och fliteligen begära att wyrdigh och vällärde man wår Kyrckioheerde ville detta vårt köpebreff mz sitt nampn och signäte bekräffta, sampt 3 aff Rådmännen. Datum Grythyttæ Prestegård den 1 Januarij 1645.

På denna förlikningh och detta köp, haffua vij hört och vitna i sanningh.

Olaus (sigill) *Jacobi Arbogensis.*
Grythemmensis Eccl:æ pastor mpria.

Pär Anderson i Biörskogznääs, Rådman.
Bengt Gunnarson i Biörckehult, Rådman.
Hindrick Matzon i Hatzlehögdan, Rådman.
Matz Pålson } j Flosiön, Brödher.
Erick Pålson }

Anno 1645 den 8 Martij, præsenterades vti Rätten wijd Grythyttan dette kiöpebreff, hvilcket af Rätten Ehrkendes gått och gilth.

Thomas Klerich
mpria.

Jtem een Systerdell kiöpt af Sissila Pafvelsdotter för $9^1/_2$ Rdr.
Jtem Erfver een Systerdell.

Grythytte häradsrätts bevis angående eldsvåda vid Flosjötorp och i anledning deraf beviljad skattefrihet, af år 1652.

Anno 1652 den 10 Septembris höltz rett Laga Ting med allmogen och menige aff Grythytte Bergslag å rettan Tingstadh. Närwarandes Cronans Befalningzman w:tt och förståndige Nilss Månsson medh wanlighe och samptelige Häradz Nämbd. Samme dagh kom för Retten Staffan Clemetzon från Flogesiötorp klageligen gifwandes tillkienna huruledes hans hemman förledne wår aff een oförmodeligh och häfftig wåde eld störste delen af hussen medh all hans egendom, vndantagandes någon boskap, worde vthj asko förbränd; och alldenstundh han ähr sinnad sin gård å nyo vpbygga, begierer han ganska ödmiukeligen aff Retten ett sanferdigt här om häradzbewijss, på thet han des säkrare om några åhrs frijheet sökia kan. Så emedan samptlige Nempden wittna och betyga så vthi sanningh wara som ofwanförmäles, och denne skada om natte-

tijdh skedt, så att han slett intet aff sin egendom kunde undan fåå, vthan alenest sin boskap, twenne sköne hestar blefwo och vpbrende. Hwarföre kunde hans begieran här medh intet förwägras, saken här medh vthj all som största vnderdånigheet höge öfverheeten hemstellandes. Till mera wijsso vnder häradz wanlige Signete och iagh vndertecknat brede wijdh medh egen handh attesterar. Datum ut supra.

(L. S.) På rättens vägnar
Thomas Klerich
mpria.

Efterlåtess thenne Staffan Clemetsson try åhrss frijhet, Mantaalss peningarne och Kyrkiotijenden vndantagandess. Thet hwar och en som wederböhr, weet sigh att effterretta. Arboga then 27 7bris 1652.
Christer Bonde.

Att ofwanskrefne copia ähr med sielfwa originalet lijka lydandhe, betygar vndertecknadt med egit nampn och Signete. Af Norhastadh den 1 Octobris Anno 1652.
Nilss Månsson
(Sigill.) mpria.

Grythytte häradsrätts rågångsprotokoll angående hemmanen Svartbäcken och Flosjötorp, af 18 Juni 1655.

Anno 1655 d. 18 Junii, tå laga ting höltz med almogen och menige man aff Grythytte bergzlagh widh Hälleforssen, närwarandes Cronones Befalningzman wähl:de Arfved Bengtsson medh samptel. och effterskrefne ährlige och beskedelige män vthi Nembdene. Samma dagh kom för Rätten Staffan Clemetsson från Flosiötorp, begiärandes till större säkerhet för sigh och sine effterkommande, at vthi häradz protocoll infattas dhen skoge- och ägoskilnad, som nu aff w:de Befalningzmannen medh Nembden vprättad (är) emellan hans torp Swartbäcken och Domwik sampt rössegången emillan hans andre torp Flosiötorp han besitter och Flosiöhyttan som effterfölier: Först emillan Svartbäcken och Domwik äre twenne stenrösse vprättade, det ena wid wägeskilnaden nordan för Svartebäcken, det andre ände öster ifrån wägeskilnadsrösett vthi et kiär, löper till sochneråen emillan Nora och Grythytte bergzlager; och aldenstund samme torp blef wijdare skough tillsynt, ty skall det effter thenna dagh skatta för Tre Åttendedhelss hem.

Flosiötorpet är för någre åhr sedan omrössat, såsom på södre sidan emillan hyttan och torpet uti store Måsserået, som kallas Flogessiögiärde; den andre rösset öster för torpet vthi hans ägnadt; sedan därifrån till Limmingewiken emillan Limmingen och torpet; nordan ett rösse wijssar uti Limmingewiken och wäster uthi Måsserået.† Så emedan så vthi sanning (är) som ofwan förmäless och ingen finnes derå hafwa nogon åtablan eller klander; dy wart samme rågång confirmerad och stadig erkiänd, och effter denne dagh för en wijss Bohlby skijldnad emillan bem:te torp hollas. Till mehra wisso warder Grythytte bergz wanlige signete och jagh undertecknadt bredewid medh egen hand attesterar. Datum ut supra.

(*Tillägg,* skrifvet i originalets mariginal.) † Belangandes dhe fall, som fälte äre på dhen skoug Staffan Clemetsson tillsynt (är), skall han af them halfparten till godo niuta. Ut superius. *Thomas Klerich.*
(Häradets sigill.) (Sigill.)

Præsenterat oppå Grythytte Bergzlagz Ting den 16 Februarij 1661 och remitterat till sin wederbörl:e execution.

Johan Tranberger.

Såsom denne Brefhafwanden Staphan Clemetsson klagar at han intet niuter nogon rolig possession uppå sit hemman Flosiötorp (och) skogen efter denne dombens vthtydande; altså ransakar Befalningzman:n Carl Giliusson dher effter, och tillhåller grannarne, som till sådan åwerckian wilja sig vnderstå, at aldeles låtta honom sittia i sin egendomb omolesterader, så wida eliest icke något annat, mig okunnigt, vthom, och effter dhenne Häradz resolution sedermehra dher emot förelupit är. Örebro Slått den 25 Augusti 1679.

Mårten Reutercrantz.

Dhenne hans nådes sahl. hr Landzhöfdingens befallning har vndertecknad sampt domaren Biör Persson, nembdeman Harald Davidsson, Olof Olsson i Hälgznähs o. Lars Persson på Kierfwingeborn warit att fulgiöra; men då wij ditt kommo och denne confirmerade rågång upläste, hade hwarcken Staffan eller des grannar något der emoth at yrckia; ty kunde man dher wid eij något giöra. Flosiötorp den 2 Junij 1682.

Carl Gilliusson.

Att dhenna Copia är licka lydande medh siälfwa Conceptet vidimus.

Nils Jonsson Sexman. *Olof Olofsson* (i Flosjötorp).

Suen Nilsson Sexman.

Köpebref å $^4/_{18}$ i Flosjöhyttan till Staffan Klemetsson i Flosjötorp, af 1 Februari 1672.

Jagh vndertecknadt bekenner och her medh witterligit giör at hafua medh min k. hustru och barns goda ja och samtycke jempte eget mogit betänkande sålt och uplåtit, effter som iag och her medh denne mit öpne breffz krafft sällier och uplåter till Staffan Clemson i Flogsiötorp $^4/_{18}$:dehlar i Flosiöhyttan medh alt det som der under ligger så i wåto som torro, skogh som skiuhl. Item ett litet Torp der Carl Nielson hafuer botth uthi, och detta för Ottetijo Sch*tt* Tackejern, som han skall wara förplichtat mig betahla nestkommande Blåsningh, som förmodligen lärer skiee Gudh will tillkommande Michaelij el:r höst, Fyrtijo Sch*tt* och dee öffwrige Fyrtijo Sch*tt* tillstundande höst ett åhr till. Derföre afhender mig, min hustru och efterkommande erfwingar och tillegnar honom bem:te Staffan Clemson, hans hustru, barn och arfuingar förnembde lägenheeter, frij och oqwaldh för mig och dee mine, och aldeles såsom sin rätta och lagfångna egendomb bruka och besittia. Malmen och kohlen wedh hyttan warde och i samma köp slutne jempte dee 130 Staffwrum wedh i skogen, som nu nyss af finnar ähre hugne, doch så at Staffan sielfuer till hammar finnarne betahlar huggarlöhnen. Huilket altsammans till större säkerheet hafuer ombedit vnderskrefne godhe män som jempte wåre egne henders vnderskrifft detta wårt köp bewetna wehle. Actum Kerwingeborn d. 1 Februarij a:o 1672.

Lorentz Anderson Stockenström. *Staffan Clemson* i Flogsiötorp.

Till witne *J. Frumerie.* *Otto Dres* til witnes.
Per Larson på Kerffwingeborn.

A:o 1673 Januarij her på betalt Fyratijo Een Sch*ℓℓ* 16 L*ℓℓ* 5 mark. Tackjern, sådant her med attesterar

Lorentz Anderson Stockenström.

Anno 1674 d. Januarij lefwererat till Kerfwingebohrs hammar som Melcher Hoppe haf:r emottagit Trettijo åtta Sch*ℓℓ* 14 L*ℓℓ* 15 mark., som her med Quitheras.

L. A. Stockenström.

(Å baksidan:)

A:o 1673 d. 26 Feb. opbödz .... 1 g:n.
14 Junij .... 2 g.
» 1678 den 25 Feb. är Fasta bewilliad på ½ hyttan i Floosiöhyttan attesterar

Niclas Knutsson.

Utdrag af skogsdelningen vid Flosjöhyttan 24 September 1677 [1].

— —

Pehr Anderssons och Staffan Clemetssons bägge hemman finge en skogspark, som låg norr om hyttebäcken och till Staffans torpeskog, till förbättring på sin hytteskog emot den torpeskog, som Staffan sig med domar underlagt hafwer, afrösades och börgades i Flosiötorps hägna åth Mårthenstorp och Ulfdahlen. Men den rögslen som Erich Nilsson hafwer öfwer bäcken upprögt och med giärdesgård instängt, blifwer unnantagen till rögningelänne; af samma skoug äga dhe halfparten hwar, som således afrösades uthi domarens Pehr Anderssons närwaro: Ett röse lades straxt wid Staffans wreet, och dher ifrån till fallröset, ifrån fallröset till Bråteröset uthmed en kohlebotten, dherifrån till wägeröset; på norre sijdan kommer Staffan till för Carl Nilssons hemman som han besitter, och Pehr Andersson på södre sijdan om rösegången.

En skogspark är som kallas heeden, emillan bäcken och ett kiärr på östre sijdan, bytes effter en wäg, som löper från hyttan till wijken dher en sand är. Staffans dehl är östan till och Pehr Anderssons dehl wästan till.

Dhen skogspark dhe andre 6 grannarne, som boo söder om hyttebäcken, fingo till förbättring på sin hytteskog, emot Staffans underlagde torpeskog, är således afröst: först lades ett röse öfwerst i Erich Anderssons Enkias wreet, på en bärgskulle, der uthmed på samma bergskulle ligger ändå (ännu?) ett röse, skiljer Staffan Clemetssons hytteskog ifrån dhe andra grannarnes hytteskog som ofwanförmält är. Detta röset som afskillier tillökningen på dhesse 6 grannars hytteskog, går rösegången öster och wäster; den wästra ändan pekar neder i Flosiön, östra ändan wijsar till Bastekiärrs hällen, dher och ett röse pålades; dher ifrån i en wäg löper lijtet nordan för Börje Anderssons torp, och samma wäg neder i Halfwards Nobren ett stycke söder för bondebyen. På norra sijdan är tillökning på hytteskogen och på södre sijdan är hytteskogen till dhe grannarne, föruthan Staffan i Flosiötorp. Samma skoug afrösades och föll repen sålunda, som en rösegång lades:

Först lades ett röse lijtet öster norr ifrån hyttedammen wid bäckekroken, som wijsar söder; det röset afskiljer en rimsa med skog uthmed Flosiön, hwilken skogspark kommer desse 6 grannar till, unnantagandes Staffan Clemetsson,

[1] Första bladet saknas i Flosjötorps handlingar.

att hugga hytte timber och annan fångskog till hyttans reparation. Denne skogspark togs af deras enbytte skoug. — Öster ifrån detta röse 150 famb:r lades ett röse; der emillan kommer Björ Nilsson på Swartnäs till. — Dhet andra repet öster åt 150 famb:r feck Börje Larsson. — Tredie repet 150 famb:r fek Philpus Clemetsson, och efter dhetta repet war illa fahrit af skogseld, såsom och stäckut uthlopp, fek han halfwa Swartöen och Lussinähs halfparten, emellan en wäg som löper åth Mörtewijken och en wäg löper till stora Sanden, ofwanföre på ett berg lades ett röse som med wägen wijsar i stora Sanden. — Fierde repet fek Erich Anderssons Enkia 150 famb:r, och halfparten med Philpus till förbättring uthi Swartöen och Lussinähs, efter och hennes rep var af skogseld illa medfahrit. — 5:te repet fek Börje Andersson, och blef det intet så bredt af ordsak dhet hade längre uthlopp och god mark. — 6:te repet fek Erich Nilsson och blef dhet intet heller så bredt som dhe andre, efter dhet hade längre uthlopp på längden och god mark.

Nu kommer 6 tegar, som löpa upp ifrån Halfwardsnohren och twärt i detta näst ofwanstående repet, och börjades först söder wid wägen, som är lijtet nordan för Börje Anderssons, som ofwan förmält är: 1) fek Biör Nilsson dhet sönnersta uthmed wägen upföre, der ett twär röse lades, på sönner sijdan om wägen, och så högt gå desse reepen up ifrån siöen; detta repet är 75 famb:r bredt; 2) fek Börje Larsson 75 famb:r bredt; 3) Philipus i Dombwijk 75 famb:r bredt; 4) fek Erich Anderssons Enkia 75 fambnar; 5) fek Börje Andersson 150 famb:r, efter det war store berg och lijten skog, altså giordes det så bredt; 6) repet fek Erich Nilsson till ett röse som lades på ett berg ofwan för stohra Sanden, detta mättes intet, uthan passades af den orsak för den oländige mark skull som dher war, så wähl med berg som och lijten skog, blef altså bredt.

Sammaledes afrösades i 9 dehlar med en rösegång ifrån Ulfzbäcken och öster till Gräsbäkskroken, och nordan före fins och ett röse söder uth med Börje Anderssons nordeste siöwäg, som med bäckekroken afskiljer den skog som kommer ifrån siöen Halfwardsnohren och till långrepen och afrösades som följer: 1, 2, 3, 4) Erich Nilsson och Erich Anderssons Enkia fingo uth med Ulfzbäcken till hopa, öster till ett röse wed nampn Långfalsröset, Erich Nilsson 3 dehlar och Enkian en dehl; 5, 6) dher ifrån öster till Fiällröset fek Börje Larsson 1 dhel, dher näst Peder Andersson till ett röse henter (?) stohra Måse röse 1 dehl; 7, 8, 9) dher näst hafwer Börje Andersson, Biör Nilsson i Swartnäs och Philpus i Dombwijk till twär röserne, som komma ifrån Halfwardznohren; des enderöser äre ofwanför antechnat och ligger söder uth med Börje Andersons nordeste siöwäg, och pekar i Gräsbäckzkroken, och är denne skog emellan desse 3 obytt.

Emedan som på desse ofwanstående repen war mycket ojembn mark med bärg, heedar och måsar, kunde Nembdemännen eij bättre dehla dhen samma parterne emellan, och woro dhe alla dher med benögde.

Än afrösades dhe tegarne, som löpa ifrån siöen och up i dhe andra långtegarne, börgias wed Börje Anderssons norresta siöwäg och ända söder så långt skogen räcker till Skiärtorp rået: 1) Ifrån norra siöwägen och till den södre Börje Anderssons siöwäg fek Börje Andersson; 2) repet fek Pehr Andersson; 3) repet fek Börje Larsson; 4) Erich Anderssons Enkia eller Sohnen; 5, 6, 7) fek Erich Nilsson; 8, 9) fek Biör i Swartnäs och Philpus i Dombwijk; thes lijkest den öfriga skougen alt söder till Skiärtorp rået, emot den jordmån som de andra sig till hemmanen uprögt hafwa.

Desse repen kunde eij heller giöras lijka breda af orsaak både skog och mark wore mycket olijka hwarandra, att det ena repet måste derföre giöras bredare än dhet andra, effter allas godtyckie och förening.

Erich Nilsson fek behålla den udden, som är norr för den wägen som löper uth ifrån Mörtewijken, emedan till hans torp är olännigt rögningelänne, och hafwer 3 dehlar i hyttan, blef altså denne udde till förbättring wäster till, der hans giärdzgård står i siöen stängd.

Börje Larsson fek en lijten biörckeskog uthan för Erich Anderssons giärdzgård, på wästra sijdan om denne näst ofwanstående udde, att förbättra hans hemman, effter han uthlägger mehr torpeskatt än dhe andre hemmanen.

Såsom nu desse ofwanstående rösegånger ähre så wähl af Nembdemännerne som siälfwa Bergsmännen på det bästa sättet öfwersedde och jembngiorda, effter den oländiga, mark som der fans och af Bergsmännen lottkastat, hwilka dhera af reepen skulle lyda hwar och en till, att wij undertecknade kunna intet effter wårt yttersta förstånd och förmågo rättare och bättre afdehla än som ofwanskrifwit i bokstafwen finnes, Wij här under med wåra nampn och bomärkie bekräfftar. Actum ut superius.

Gustaf Larsson.

Pehr Andersson i Wästgiötetorpet.	*Niels Tohlsson* i Saxhyttan, Nembdeman.
Olof Nilsson på Brundzhyttan, Nembdeman.	*Pehr Pehrsson* wid Grythyttan, Nembdeman.
Harald Davidsson på Saxhyttan, Nembdeman.	*Lars Pehrsson* på Kierfwingebohrn, Nembdeman.
Vidimus. *Carl Gilliusson.*	*Anders Andersson Holm.*

Ex vidimato vidimus. *Mauritz Schwardz* [1].

Grythytte häradsrätts fastebref för Staffan Klemetsson å halfva Flosjöhyttan; dat. 26 Februari 1679.

För alle godhe Herrar och Män detta ypna breff händer att förekomma, see eller höra läsas, giör der medh witterligit, Jagh Jahan Wattrang till Glaesbergha. Rätter häradzhöffdinge öffver Nora- Linde- Grythytte- och Liusnars Berghslagher i Wässmanneland. Dedh åhrom effter wår Frälsares Christi nådherijke födhelse, då man skreff 1679. den 26. Februarij, och iagh ordinarie Tingh hölt medh allmoghen och Tingslaghet aff Grythytte sochn, vidh Sachshyttan, wedherwarande Cronones Befallningshaffvande välbe:dde Carl Gilliusson, medh detta berghslags sittiande Eedhsvurne män i nämbden! Vidh samma tidh infan sig för Tinget Staphan Clemetzsson i Flosiötorp, upvijsandes skiähl och breff, aff åhr 1672, hvar medh han bewijste sigh laghlighen wara kommen till halffva Floosiöhyttan, medh begiäran till Rätten, att sosom han samma dehl medh betahlning fullfölgdt, så wähl som och medh lagha upbudh och stånd bestärkia låtet, honom deröffr nu kunde bliffva medhdehlt Confirmation och Tingsskiötning. Och innehölt offwanbe:de breff först dedh Bruuksdirecteuren wälbetrodd Lorentz Andersson Stockenström hadhe honom uplåtet och såldt $^4/_{18}$ dehlar i Floosiööhyttan medh alt dedh, som der under ligger, så i wåto som torro, skogh

[1] Dennes namnteckning är egenhändig. Bergsfogden i Grythyttan Mauritz Schwartz afled derstädes 1708 $^{16}/_{11}$, före hvilken tid föregående afskrift således blifvit tagen.

och skiuhl, item ett litet torp der Carl Nilsson bodt haffver, för Ottatyio Skepp:d Tackjern, dem be:te hr Lorentz Andersson tillståhr sigh i twenne terminer richtigt bekommet haffua, medh hwadh mehr som breffvet innehåller, och h:r Lorentz Andersson aff den Januarij 1673. och A:o 1674. ochså in Januario medh sin hand och quittenz bekräfftar medh, detta deres slutne kiöp wara richtight! Och i ty affhänder sigh, sin k. hustro och rätte arffvingar offvanbe:de halffva Floosiööhytta, medh dess tillhörige lägenheter, dem tillägnandes honom Staphan Clemetzsson, hans hustro och effterkommande arffvingar, för een full fast egendomb oklandrat att nyttia och bruka nu och i tillkommande tidher! Alt derföre emädhan Tingsrätten kunde dragha sigh wahl till minnes samma egendomb här å Tinget wara upbudhen Annis 1673. och 74. derhoos sedhermehr icke till dato någhot lagha klander wara inkommet, som och detta berghslaghs dombbook dedh bewijsa skall! Ty och i krafft aff Sweriges beskreffne Landz-Lagh, och dedh 1 Cap. Jordab. dömbde iagh medh sittiande häredhz nämbdh, be:de kiöp fast och stadigt att stånda, och icke olaghlighen återgånga, medh förmodhan, att ingen giör här åh någhot olagha inspråäk widher sine 3. mk Smt. för mitt och häradhz dombbrutt. Effterskreffne ährlighe och boofaste män, såte medh migh i detta sinn i Rätten, warandes åth ty lagha fasta! Sosom domaren Pehr Andersson i Wästgiötetorp, Pehr Oluffsson vidh Gruffvan, Biörn Pehrsson i Sachsbyttan, Iffvar i Skijrsiöön, Nils Tholsson på Sachshyttan, Erich Svensson vidh Gruffvan, Simon i Sången, Oluff Nilsson på Brunshyttan, Harald Dawedhsson på Sachshyttan, Pehr Pehrsson i Grythyttan, Lars Pehrsson i Kiärffvingebohren och Oluff Oluffsson i Sandwijk. Dess till högre förwaringh bekräfftas detta medh mitt och dette bärgslaghs signete. Actum loco, et tempore ut supra.

(Sköldemärke.) *J. W.* (Häradssigillet.)

Köpebref å $^1/_2$ hemman i Flosjöhyttan till Staffan Klemetsson af 4 Mars 1681.

Bekennes iag migh vnderstecknadt och her mäh witterligit giör at iagh aff ett berådt modh haffwer vplåtit och såldt mit hemman uthi Flosiöhyttan åt Staffan Clemmetsson i Flosiötorp, hwilket halffa heman han aff migh bekom för gäld skull som iag honom skyldig war och iag intet mächtigh war at igenlössa: och nu dhen andra halffparten i be:te hemman haffwer iag såldt honom endeles för min swagheet och siukeliga tilståndh, såsom och til at betala andra som iag war skyldigh, bemelte halffwa hemman som iag såldt haffwer för ett hundra ottatijo d:r och ett pund rågh, huilka pengar iag richtigt bekomitt haffwer; altså affhänder iag ifrån migh och mina barn och arfuingar be:te halffwa hemman, som är uthi hyttan en halff adertonde dell, skogh, mark, huus och jord, och tillägnar Staffan Clemmetson be:te heman at bruka för sig och sina aldeles oquald. Dhetta sant wara bekräfftar iag mit nampn iempte gode mäns till wittnes. Actum Flosiötorp den 4 Martij A:o 1681.

Pehr Andersson i Flosiöhyttan.

Til wittnes *Michael Holstenius.*
v. d. comminist. in Grythyttan.

Å baksidan:

Flosiöhyttan.

A:o 1682, den 9 Januarij oppå Grythytte bergslags ordinarie Ting inteck-nat och upbudit ... . 1 g.

den 16 Maij .... 2 g.
A:o 1683. den 31 Januarij opbudit .... 3 g.

A:o 1684. den 6 Februarij oppå Grythytte bergslags ord. Tingh bewilliades här åh fasta uppå Staffan Clemetssons begäran, opræjudicerat Kongl. Maij:ts och Cronones rätt uthi jorden.

Protokoll öfver häradssyn å hemmanet Svartbäcken, samt vid Flosjöhyttan.

Anno 1684, d. 22 Maij hölt iag vndertecbnadt häradzhöfdingh tillijka medh dommaren Biörn Persson på Saxhyttan, Nilss Tolsson ibid., Haraldh Dawidsson ibidem, Swän Jönsson i Ekebergh, Carl Biörnsson i Trösswatnet, Oluf Olufsson i Sandwijk, Oluf Nilsson på Brunshyttan, Simon Matsson i Sången, Larss Pederson på Kierfingebor, Christopher Persson wijdh Silfgrufwan, Erik Swänsson ibid., Per Pedersson i Grythyttan, syn och besichtningh på Swartebäckstorpet effter Staphan Clemetssons i Flosiöhyttans begieran, och befans bemelte Torpz tillståndh i huus och ägor nu för tijden som effter föllier.

1:o. Een stugu medh Cammar och farstugu behållen sampt innanrede till dörar, fönster, spijs och sängar; 2:o Een behållin bodh; 3:o tree fähuus gambla män till taket förfaldne; 4:o Ett stall behållit för uthan taket som förfallit ähr; 5:o Torckhuuset aldeles till taket förfallit; 6:o Badstugun är behållen; 7:o Källaren ähr aldeles förfallin; 8:o Egorne någorlunda behåldna, män till gierdesgårdarne förfallne.

Sedan syntes bemelte Staphans förmenta twistigheet widh Flosiöhyttan, och fans twänne röösen på een platz som kallas Bergkullen, det eena af femb steenar som wijsar ifrån nordost och till sudwäst, det andra fembsteena röset på samma Bergkullen wijsar ifrån öster till wäster, då Staphan påstodh att niuta sin Skogh effter wägen som ähr ifrån Flosiöhyttan till Vlfwetiernens Bäcken, förståendes på wästre sidan, som han Staphan på sin halfua deel han i Flosiöhyttan äger behålla will; der till wederparterne neekade, och sade sigh willia blifua widh det sahl. Bergsfogden Gustaf Larsson och Nembden tillförenne giordt hafua, och der det icke skeer, så begierade dhe att få medh reef och trådh åtskillia all hytteskogen, som icke instängdh ähr. Hwar till Rätten ey något giöra kunde innan förbemelte åhberopade Documenter fram wijsas kan. Actum ut supra. På Rättens wegnar

Erich E. Lagerqvist.

Utdrag af Qvarnkommissionens protokoll af 8 September 1697.

Extract af det protocoll, som höltz å Nobra Rådhuus d. 8 Septemb. 1697, uti h:s n:des högwälb:ne h:r General Majorens och Landzhöfdingens Frombold Fegerschiöldz närwaru, angående ransak- och dömandet öfwer private upsatte qwarnar uti allmenningz-åerne, sampt wäder- och sqwalteqwarnar upsatte odelqwarnerne till præjudice och afsaknad, uti Grythytte och Nobra Bärgzlager.

Grythytte sockn.

Flosiöhyttan:	Nils Jonsson	Resolutio: Desse begge [Sqwaltqwarnar] blifwa behåldne, emoot åtta öre silf:rmtz åhrlig afgift för hwardera.
Flosiötorp:	Pehr Mattssons Enka	

At således wid Commissionen ransakat och resolverat blef, betygar

Hans Wetterström.
(Sigill.)

Byteshandling mellan Flosjötorp och Mosserud om qvarnställe och hyttedel af 19 December 1719.

Wndertecknadte hafwa kommit öfwer enss om effterföliande puncter, nembel.:

Först hafwer iag Olof Swenson förunt Måsserud Interecenter Bengt Johansson och Carl Carlsson Qwarnestället aldeles för mig opreiudicerat med der till behörig Brännewed, wexselig och ducktig skough wndantagande.

Andra hafwer bem:te Bengt och Carl dhen En halfwa adertondedehl i Flossiöhyttans Masswgn så länge migh ej något skoug klander eller skough action till nödigt swar- el:r kiäromåhll beträffar, ty i sådant måhl måste iagh hafwa berörde hyttedehll igiän, emedan den bör höra under mit hemman och disposition.

Således wore förente tillstår wij med wåra namn A:o 1719 d. 19 Decemb:r.

Till vittnes	*Olof Svenson* i Flosiötorp.
Nilss Jonsson.	*Bengt Johansson.*
Pär Fillijpsson.	*Carl Carlson* i Måsserud.

Kongl. Maij:ts och Riksens Bärgs-Collegii Resolution uppå Bärgsmannens Olof Swänssons i Flosiötorp gjorde ansökning, at få upbygga en Såg, och därpå såga af egen skog til hyttans och des hytte-Interessenters enskylte behof; Gifwen i Stockholm d. 5 Septembris 1728.

Det hafwer Olof Swänsson gifwit Kongl. Collegio skrifteligen wid handen, at för honom skal wara swårt efter bräder til des hyttas reparation och wid makt hållande, utan, enär något sådant fordras, måste han igenom klyfning skaffa sig planker, och således skämma mycken skog, som igenom sågande kunde besparas, hwaraf han blifwit förorsakad, at anhålla om Kongl. Collegii tilstånd, at på sin egen skog få upsätja en Såg. Hwaröfwer Bärgmästaren Ädel och Wälbördig Hans Philip Lybecker, efter befalning, med sin utlåtelse til Kongl. Collegium inkommit, berättandes där uti, at han besedt sielfwa stället til Sågen, och funnit, at den skal kunna gå någon tid höst och wår, hwarigenom denna Olof Swänsson och hans hyttelagare kunde til deras egit behof blifwa betjente, och de sednare emot skiälig lega, efter som de intet med honom wilja participera uti bygnaden, skolandes både Olof Swänsson och hyttelagarne hafwa tilräckelig skog til husbehof, men kunna intet med nytta betjena sig af någon förr på den orten upsatt såg, för oländig mark och aflägenhetens skul. Förthenskul i anseende til desse omständigheter, och på det hytte Interessenterne måge hafwa at tilgå nödige bräder til hyttans och hammarens nödiga wid makt hållande utan at där til behöfwa klyfwa stockarne til bräder, hwar igenom mera skog förspilles; dy wil Kongl. Maj:ts och Riksens Bärgs-Collegium här med efterlåta Bärgsmannen Olof Swänsson i Flosjötorp, at på sit egit hemmans ägor och det af Bärgmästaren utsedde stället få upbygga en Såg, den han och hans hytte Interessenter få nytja til sågande af deras egne skogar til hyttans och deras enskylte husbehof, dock med uttryckeligit förbud, at inga bräder där på til salu såga, eller til lego den utläna ät andra, än deras hytte Interessenter, icke eller anwända bräderna til annat än sielfwa resolutionen medgifwer, wid Fyratijo daler Silf:r-mynts plikt första gången, andra gången dubbelt och

tredie gången tredubbelt eller Etthundrade och tjugu daler Sm:t, jemte brädernas confiscation hwar gång, förblifwandes sedan wid desse sista böterne hwar gång, och så ofta ytterligare Ägaren til Sågen skulle kunna öfwertygas här emot bryta, och sådant alt, likmätigt Kongl. Maj:ts resolution Sågandet angående af d. 27 Decembris 1723, hwilket wederbörande hafwa sig at efterrätta. Actum ut supra.

På dragande kall och Ämbetes Wägnar
(L. S.)
Magnus Palmquist.
J. Cederstedt. *F. I. Strömner.* *Ad. Leijell.*
A. Colling.

Resol. för Olof Swänsson i Flosiötorp på en Sågebygnad.

Anno 1731, d. 21 Junii, uppå ordinarie Bergs Ting, med Grythytte Bergslag, j Saxhytte Giestgifwargård:

§ 72. Resolutio.

Det befinnes af ransakningen at Måsserudmän, Carl Carlsson och Bengt Jansson, inehafwa En Trättjonde Siette del i Flosiö Hytta eller Massungn, hwilcken dehl deras förfäder kiöpt, från Erich Olssons wid Flosiöhytta hemman, det han ännu innehafwer [1], med dertill lydande hel En Adertondedehl i Skog och mark, samt den ännu oförsålde $^1/_{36}$ i hytta. Bem:te kiöp finnes wara giordt åhr 1674 in Februario; Påståendes Erich nu at få inlösa Hyttedelen igen til sitt hemman; detta hans påstående finner Rätten wara skiähligit; och förden-skull, likmätigt 1664 åhrs förordning [2], dömes härmedelst berörde Måsserud-män, at taga Lössn, efter mätismanna ordom, af Erich Olsson för bem:te $^1/_{36}$-del i besagde hytta; Ty at delen icke blifwit kiöpt för, utan efter åhr 1664; Expenser kunna Måsserudmän icke påläggas at betala, efter som de härtills, mot utlagd Kiöpeskilling, delen innehaft, efter, på god troo, oprättat kiöp. Skulle Erich, efter Måserudmäns påstående, äfwen efter åhr 1664, hafwa kiöpt hela Adertondedelen af Swartnäsmän; Så står desse, och icke Måsserudmän, till, at derpå tala, hwilcket nu icke är instämbdt; Hyttedelen skall wärderas straxt efter Tinget, när Bergmästaren med Sexmännen Niels Joensson och Hindrich Nilsson, för en annan förrättning skull, komma dit till hyttan.

På Rättens wägnar
H. P. Lybecker.

Anno 1733, d. 4 Maij, uppå Grythytte Bergs Ting,

§ 82.

Matts Philipsson wid Dombwijk, Swen och Jan Biörssöner på Swartnäs tilltalades af Pehr Larsson och Erich Ohlsson på Flosiöhyttan, efter undfången Stämbning, för de(t) at de, Matts, Swen och Jan, skola hafwa, i Torp på Skogen, Huuskarlar sittiandes, som instänga fälöten; Än påstod Pehr och Erich, at

---

[1] Hemmanet n:r 3 om $^1/_4$ mantal, kalladt Torrbo.

[2] Härmed åsyftas antagligen k. res. 1664 $^{15}/_{11}$, hvarigenom bergsmän förbjödos att sälja skog eller kol till hamrarne inom bergslagen, äfvensom att från bergsmanshyttor afyttra »hemman, tägter och skogar». — Jfr Bergsordningarne.

samma skog bör läggas til Hyttan, eftersom swaranderne för honom inga utlagor eller rättighet skola utgiöra til Cronan. Pehr och Erich framgofwo skoge bytes brefwet, af Twå ark, oprättat åhr 1677 d. 24 September, som oplästes, hwaraf fants, att, när all Flosiöhytte skogen då blifwit bydt på åtskillige ställen, hade man och afrösat de Tegarne, som löpa från siön Halfwarsnoren, och giordt begynnelsse wid Börje Anderssons norraste Siöwäg, och sedan gådt ända söder, så långt skogen räcker til Skiärtorps råa, bytandes skogen i nio delar, af hwilka Swen och Jans fader, Biör i Swartnäs, och Mattses fader, Philip i Dombwijk, fått den 8:de och 9:de, samt sedan någon öfrig skog alt söder til Skiärtorps råå, emot den jordemån, som de andre sig til Hemman oprödjat hade; Swaranderne sade sig ännu hafwa tillsammans och eij bydt bem:te Tegar, med den der tillagde öke skogen; Kiäranderne klagade, at Matts genom sin Torpare Jan Mattsson, och Biörsöner genom sin torpare Jan Andersson instängdt gandska mycket af denne skogen til Hagar, hwarest de slå Höö, på der til tienlige ställen, och elljest hafwa de samt Matts och Biörsöner, sedan Hööanden är förbi, i samma Hagar öfwerflödigt bete, när på utmarken intet mera bete finnes, som så skall medelst förenämbde Hagar wara intagen, at Boskapen der icke har bete längre än litet öfwer midsommaren, nembl:n så länge gräset i skogen wäxer, efter hwilken tid Kiärandernes Boskap skall, som förmält är, för den orsaken, alt för jämmerligen swälta och fara illa, men då hafwa Swaranderne öfwerflödigt bete i bem:te Hagar. Protocollet oplästes och wederkiändes.

§ 86.

Matts Philipsson, Swen och Jan Biörssöner på Swartnäs, samt Pehr Larsson och Erich Olofsson wed Flosiöhyttan framkommo igen, som warit före uti 82 §, och ingofwo en förenings skrift så lydande, at den widlyftige Hagegård, som här tills intagit en widt begripen mark, skall nu warda optagen, och hädan efter icke mera hållas i hägn, än så litet stycke, wid och omkring Husen, som bebos af bägge Torparne, at de tillsammans der af bärga wid pass 6 sommarlass Höö, och hafwa några små Åkerlappar; begrepet af samma stycke sade parterne sig icke kunna nämna til famnetal, efter de det icke sielfwe mädt, doch förmodade de, at derom skall ingen twist blif:a, sedan den långe Hagegården blifwit opptagen, hvarom de nu sins emellan i wänlighet kommit öfwerens; men skulle emot förmodan wederbörande icke willja efterkomma det, som nu blifwit lofwat, så förbehöllo sig Kiäranderne, at en annan gång yrka sin talan lagl., och då äfwen niuta ehrsättning för all här wid giord kostnad och tidzspillan. För öfrigit, och som i detta Stämningsmål äfwen är nämbdt om någon skog, den Kiäranderne påstådt böra läggas til Hyttan, så sade parterne at han wäl icke är den samme, hwarpå Torpen qvæstionis äro belägne, utan en annan, doch låta Kiäranderne äfwen fara deruti sin talan, så at den skogen nyttjas hädan efter som härtills aldeles opåtald. Protokollet oplästes och wederkiändes, warandes på tillfrågan intet mer at påminna.

Resolutio.

Rätten stadfäster parternes ingångne förening så, att de efter det billige mått, som kan dem emellan i orten tages, oprifwa den långa Hagestängnaden, til mulbetetz åter mera utrymme; börandes nu icke mera hållas instängt, än det ringa af åker och slog wid Husen, som bärgas kan, likmätigt parternes öfwerens kommande och utsago. Men hwar detta icke efterkommes noga, utan deröfwer skiäligen klagas, så skall Kiärandernes talan häruti, samt all kostnad

angående, ett annat Ting står dem öppen. Den skogen som man nu giordt åtal på, skall ock af wederbörande härefter som härtills fredigt nyttjas och brukas, efter hwars och ens hafwande rätt.

På Rättens wägnar

H. P. Lybecker.

Anno 1733, d. 12 Maji, uppå Grythytte Bergsting,

§ 118.

Erich Olofsson wid Flosiöhytta opropades, instämbd att swara Swen och Jan Biörssöner på Swartnäs, som påstå, at Erich wijsar, huru han fått den hyttedel i Flosiöhyttan, som är kommen från Swartnäs hemman, hwilken del de willja af honom återwinna, med expenser. På Swarandens wägnar instälte sig brodren Joen Olofsson, efter fullmacht, som oplästes. Kiäranderne woro äfven tillstädes. Desse parter ingofwo en förliknings skrift, som oplästes, af innehåll: att hwad denne sak angår, om en adertonde dehl i hyttan, så skall det aldrig mehra derpå talas, utan dermed hädan efter förblifwa, som härtils, nembl:n at hwar och en behåller och brukar det, som han äger i hemman, hyttedel, skog och marck aldeles efter skoge brefvets af d. 24 Septemb. 1677 innehåll; detta oplästes af 2 arck, och fants der uti vara Svaranden tilldeld skog med de andre, så, att han äger eller innehafver en adertonde del i skog, äfwen som i hyttan. Kiäranderne berättade, att deras fader sålt förenembde adertondedel i hytta, skog och marck, så at alt följts åt, och intet blifvit frånskildt, som förr lydt tillsammans, men tiden viste de icke, när kiöpet skedt, dock wiste de, att det skiedt långt förr, än skogebytet giordes, som ofvanomförmäles, nembl:n 1677. Ingen hade att opwijsa kiöpebrefvet, ty att det skall nu ingenstädes finnas. Desse parter begiärade och i protocollet måtte infattas, at den, som hädan efter åverckar på annars skog, skall wara förfallen til fembtio dahl:r sm:ts wijtesbrått. Protocollet oplästes och wederkiendes, warandes på tillfrågan intet mera att påminna.

Resolutio.

Rätten bekräftar parternes ingångne förlikning så, att Erich Olofsson och hans arfwingar i eweidelige tider skola behålla och besittia den en adertondedehl uti Flosiöbyttan, skog och marck, som Erich en långan tid innehaft och än innehafver. Efter parternes begiäran sätter och Rätten dem fembtio dahl:r Silfwermynts vite före, om någon åwerckar på den andras skog och marck.

På Rättens wägnar

H. P. Lybecker.

Præs. d. 11 Junij 1754 på Grythytte laga Bergsting.

Dett tilstår iag mig hafwa hördt af mina föräldrar, att den adertonde dehl iag hafwer i Flosiöhytte masungn, är ifrån Flosiötorp kommen, och der under lydt och legat hafwer, hwilket iag och i sanning weet, och som mina förfäder aldrig bekommit någon skoug i Grythytte bergslag till samma adertondedehl, så skall ey hel:r iag det samma påstå, wid förlust af b:mte adertondedehl, ey hel:r någon af mina efterkommande skall sådant tillåtas, utan hafwe

Flosiötorp åboer den dem med rösen omlagde ock tildelte skogen, nu ock i tillkommande tider aldeles oklandrat och med frid, ey ell:r skal iag ell:r någon efter mig komande åbo hafwa macht oftanämde adertondedehl med hemmanet försälja ey hell:r apart, utan äger då Olof Olofson i Flosiötorp ell:r hans arfwingar, såsom rättare ägare til samma adertondedehl, åter få bekomma. Och på det at denne min skrift må til alla delar fullkomlig wara, will iag den i witnens närwaro med mitt namn och bomärcke stadfästad hafwa. Saxhyttan d. 19 Junii 1735.

Nils NE *Ersson*
i Sansiöhögden.

Till witnes:

Erick Ersson, dommare.
Pehr PAS *Andersson* i Biörskougznäs,
nembdeman.

År 1754 d. 11 Junii uppå laga Bergs Tinget med Grythytte och Hellefors Bergslager wid Hellefors Kyrka.

S. D. Jöns Jonsson i Sandsiöhögden har låtit instämma nämdeman Olof Olsson i Flosiötorp, och påstår han må påläggas återställa hus och tomter wid Flosiöhyttan, som warit Sandssiöhögds ägendom tilhörige, och fordrar rättegångskostnad. Likaledes har han låtit instämma gamla länsmannen Olof Olsson på Grythytte hed, och påstår thet må han bewisa med hwars tilstånd han bortsåldt thesse hus och tomter, el:r therföre plikta och ersätta rättegångs kostnader.

Käranden upwiste en af Nils Erson i Sandsiöhögden år 1735 d. 19 Junii med Olof Olsson träffad öfwerenskommelse, hwarigenom thenne sednare försäkrar honom om at få behålla then $^1/_{18}$ del i Flosiöhyttan, som thess förfäder undfått af Olof Olssons förfäder, på thet sätt, at i fall Sandsiöhemmanet skulle försäljas, el:r eljest thess arfwingar lysta sälja them, så skulle Olof Olsson bekomma delen åter, hwaremot Nils Erson samma dag gifwit ut sin försäkran, theruti han erkänner, at adertonde delen i Flosiöhyttan hört Olof Olssons förfäder til, men at han el:r hans arfwingar aldrig skulle fordra therföre någon andel i Flosiöhytteskogen, för Sandsiöhögdhemmanet, såsom i annan sokn och bergslag beläget, likaledes, at om hyttedelen någonsin skulle försäljas, at Olof Olsson skulle få then åter. Under widare ransakning härom gifwes til känna, at Olof (Jöns?) Jonsson, som blifwit gift med Nils Erssons äncka, warit så försumlig, at han aldrig drifwit bergsbruk, och försummat hyttebyggnaden, så at Olof Olson måst åtaga sig then samma med rängångens å nyo upbyggande, hwarefter han äntå uplåtit Jöns Jonsson halfdelen el:r $^1/_{36}$ i hela hyttan.

Angående husen, så är thermed then beskaffenhet, at Olof Olsson inropat them på auction, hwilken g:le länsmannen Olof Olsson förrättat, sedan ingen annan tilgång funnits hos Olof (Jöns?) Jonsson, för ett af honom på en annan auction giordt inrop, hwilcket Käranden påstår wara olagligt och förklarar sig för öfrigt nögd med then andel han nu hafwer i hyttan, och som han bygt på tå masugnen ånyo bygdes, men påstår få sine hus igän, hwilcka Olof Olofson säger sig hafwa försålt för 48 d. kop:t. Thetta med hwad mera parterne anfört, hafwer BergsTingsrätten tagit i behörigt öfwerwägande, och hwad först sielfwa hyttedelen angår, så eburuwäl hela adertondedelen hört Sandsiöhögden til, har

dock Jöns Jonsson förklarat sig nögd med $^1/_{36}$, hwarwid altså förblifwer, men nämdeman Olof Olson är ej berättigad at fordra för then någon åter betalning i anseende til ränbygnaden, emedan han therföre fått tillbaka then andra tretti-jondesiette delen. Och kan Jöns Jonsson el:r thess efterträdare aldrig med någon annan rätt behålla hyttedelen, än then hwarom Olof Olsson och Nils Jansson (Ersson?) kommit öfwerens. Hwad sedan husen och rummen wid hyttan beträffar, så har wäl länsmannen Olof Olsson warit obefogad, at tilgripa rummen wid hyttan, men som thet så länge sedan skjedt, så kan han nu ej el:r till-talas therföre, icke el:r Olof Olsson wara Jöns Jonsson answarig, som öppet lemnas, at tiltala och instämma them, som äro innehafware af samma hus och hyttebackerum, tå BergsTingsrätten får se huru wida nämdeman Olof Olsson hos them til answar kan wara förbunden.

Rättegångskostnarde warda i thette fall uphäfne. År och dag som före-skrifwit står.

På BergsTingsrättens wägnar

Detlof Heyke.

Kammarkollegii skattebref å $^1/_4$ *mantal Flosjötorp,* $^1/_2$ *mantal n:r 1 Flosjöhyttan och* $^1/_4$ *mantal n:r 3 Flosjöhyttan,* af 12 Juni 1755.

Kongl. Maj:ts och Sweriges Rikes Cammar-Collegii, Wi underskrefne Grefwe och President, samt Riddare och Commendeur af Kongl. Maj:ts Orden, så ock Landshöfdinge, Riddare af Kongl. Maj:ts Nordstierne Orden, och samtelige Cammar-Råd; Gjöre witterligit, at såsom Hans Kongl. Maj:t wår allernådigste Konung, genom utfärdad Förordning af then 19. Septembris Åhr 1723, allernådigst behagat förklara, hwilka Crono-Hemman och Lägenheter måge til Skatte försäljas, och huru thermed förhållas bör, samt hwad therwid kommer at i akt tagas, såsom ock, at sielfwe Kjöpebrefwen nu som tilförene af Kongl. Cammar-Collegio skola utfärdas; Alltså, til underdånigst följe theraf, hafwe Wi welat uplåta och försälja, efter som Wi härmed och i kraft af thetta Wårt öpna Bref, på Hans Kongl. Maj:ts wår allernådigste Konungs wägnar, uplåte och försälje til Åboen Nämdemannen Olof Olofsson efterskrefne Crono Bergsmans Hemman och Lägenheter uti Örebro Län, Grythytte Bergslag och Grythytte Sockn, nemligen Flosiötorp N:o 1 mantal Ett fierdedels, Ibidem en Sqwalteqwarn, som räntar årligen Åtta öre Silf:mt, Flosiöhyttan N:o 1 mantal Ett halft, samt Ibidem N:o 3 mantal Ett fierdedels, Hwilkas räntor äro Kongl. Maj:t och Cronan behållne, Under Skattemanna Börd och Rättighet at niuta och behålla för Twåhundrade Åttio fyra dahler Silfwermynt, dem han, enligit Landträntmästaren Carl N. Broströms här ingifne Originale quittence af d. 2 i denna månad, riktigt erlagt och betalt.

Afhände förthenskull Hans Kongl. Maj:t samt Sweriges Crono förbemälte Bergsmanshemman och lägenheter, nemligen Flosiötorp N:o 1 mantal Ett fierdedels, Ibidem en Sqwalteqwarn, Flosiöhyttan N:o 1 mantal Ett halft, samt Ibidem N:o 3 mantal Ett fierdedels, belägne uti Grythytte Sockn, Grythytte Bergslag och Örebro Län: Och tillägne desamma Åboen Nämdemannen Olof Olofsson, des Hustru, Barn och Arfwingar, så ock Arfwinge efter Arfwinge, med Hus, Jord, Åker, Äng, Skog, Mark, Fiske och Fiskewattn, Qwarn och Qwarn-ställen, Torp och Torpställen, samt alle andre tillägor i wåto och torro, närby och fierran, intet undantagandes af alt thet, som thertil lyder, med rätta ligga

bör, och lagligen tilwinnas kan, at niuta, bruka och behålla under Skattemanna Börd och Rättighet til ewärdelig ägo, som Lag förmår.

Ther ock så skulle hända, at han eller de framdeles skulle wilja thenna Skatte-rättighet försälja, eller på någon annan transportera; Så förbehålles Hans Kongl. Maj:t och Cronan, at han och de skola wara skyldige, så wida thet kan wara utom rätta Börd, thetta Kongl. Collegio then först til lösen at hembjuda. Och så framt den å Kongl. Maj:ts och Cronans wägnar eij inlöses, då måge de hafwa makt den samma till någon annan, som de bäst med åsämjas kunna föryttra och Transportera.

Skulle ock förberörde hemman och lägenheter på hwarjehanda sätt gå Kjöparen eller thess Arfwingar ifrån; Så wil Hans Kongl. Maj:t och Cronan hålla them theruti aldeles skadeslöse. Så skal ock merbemälte hemman och lägenheter efter nedanstående datum från Crono til Skatte uti Jordeböckerne införas, til hwilken ända, thetta Kjöpebref bör ofördröjeligen i Lands-Contoiret uti orten upvisas. Ther alle som thetta widkommer, och för Hans Kongl. Maj:ts och Cronones skull wele och skole gjöra och låta, hafwa sig hörsamligen at efterrätta, icke giörandes honom Nämdemannen och Åboen Olof Olofsson, des Hustru, Barn eller Arfwingar häremot hinder, meen eller förfång i någon måtto, nu eller i tilkommande tider. Til yttermera wisso är thetta med Kongl. Maj:ts och Riksens Cammar-Collegii Sigill samt wår egenhändige underskrift bekräftat. Stockholm den Tolfte Junii Åhr efter wårs Herres JEsu Christi Nåderika Födelse Ett Tusend Siuhundrade och på thet Femtionde Femte.

(Sigill.)

På dragande Kall och Embetes wägnar

C. F. Piper.

P. Drufwa.	*O. E. Leyonstedt.*	*Wulfwenstierna.*
S. Braunerhielm.	*Samuel G. Ehrenkrona.*	*Nils Sandelhielm.*
	Ol. Lindberg.	*Paul Stockenström.*

Skattebref för Nämdemannen Olof Olofsson på Flosiötorp N:o 1 mtl $^1/_4$, Ibm en Sqwalteqwarn, Flosiöhyttan N:o 1 mtl $^1/_2$, samt Ibm N:o 3 mtl $^1/_4$ uti Örebro län.

Wälbetrodde Krono Befallningsman Petter Mozelius och Häradsskrifware Pär Dyrén. Althenstund Kongl. Maj:ts och Riksens Kammar-Collegium genom föregående kiöpebref daterat den 12 Junii innewarande år, under skattemanna börd och rättighet uplåtit och försåldt till Åboen Nämdemannen Olof Olofsson en fierdedel uti Bergskronohemmanet Flosiötorp, Ibidem en Sqwalteqwarn som årligen räntar Åtta öre Silfr:mt, Flosiöhyttan Ett halft samt Ibidem en fierdedel uti Grythytte Bergslag och Sochn; För then skull hafwen I att ej allenast lemna bemälte Nämdeman Olof Olofsson, thess hustru, barn och arfwingar uti ofwannämde hemman och lägenheter behörig Immission utan ock införa thet uti Kronones Jordeböcker och Räkenskaper för Skatte. Örebro den 22 September 1755.

Nils Reuterholm.

Henr. I. Stilman.

Åhr 1755. then 30. September, wid laga Höste Tinget med Grythytte Bergslag, blef föregående skattekiöpebref til Härads Rätten ingifwit och upläst, samt i anledning deraf $^1/_4$ dels hemman Flosiötorp, tillika med en Sqwalteqwarn,

och $^{3}/_{4}$ dels hemman i Flosiöhyttan för nämndeman Olof Olofssons räkning lagl. upbudne .... 1 g.
hwilket betygar

På HäradsRättens wägnar

Carl Öijer.

Åhr 1756 den 4 Februarii lagl. upb. .... 2 g.

Carl Öijer.

Åhr 1756 den 19 October lagl:n upb. .... 3 g:n.

Carl E. Grevesmöhlen.

Åhr 1756 d. 28 Maii uppå laga Bergstinget med Grythytte Bergslag wid Hellefors kyrcka.

S. D. Jan Ersson i Swartbäcken har låtit instämma Nämdeman Olof Olsson och Erik Dahlberg wid Flosiötorp, Steffan Jonsson wid Flosiöhyttan, Swen Nilsson och Olof Olsson wid Flosiönäs, Swen Andersson och Jan Bengtsson i Swartnäs samt Carl Jonsson i Gräsbäcken med påstående, thet måtte the utbryta then hytteskog å wästra sidan om siön Halfwarsnorn, som enligit 1677 åhrs skogbref tilhörer hyttedelen $^{1}/_{36}$ del i Flosiöhytta, som kiäranden är ägare af, hwarjämte fordras expenser. Kiäranden åberopade sig synnerlig 1677 åhrs d. 24 Sept. wid Flosiöhyttan utfärdade skogbref, i stöd hwaraf han förmenar sig wara berättigad till dehls erhollande i then på wästra sidan belägne och Flosiöhyttan tilhörande skog. The swarande yttrade sig häröf:r, att hyttskogen war delt i 2:ne delar, hwaraf ägaren af Flosiötorp Steffan Clementsson then tiden blifwit ägare af then ene hälften, och the öfrige hyttelagarena af then andra, han har tillika ägt Swartbäcken, som altså hört under hans halfdel, i anseende hwartill alla the öfrige utom nämdeman Olof Olsson i Flosiötorp förmente sig i thenna sak oförskylt wara instämde. Å nämdeman Olof Olssons wägnar, instälte sig efter fullmagt thess måg Bergsmannen Eric Dahlberg, och anförde, att han förmodat Flosiötorps ägare nu böra wara befriade ifrån allt tiltal rörande thenne egendom, och thet så wäl i anseende till skogbrefwet, som skall utwisa, att Swartbäcken hade sin skog på östra sidan, som i anseende till ett tå warande Konungens Befallningshafwandes utgifne Document af d. 13 Martii 1695, tå Swartbäcks åboen Nils Jonsson blifwit förbuden, att med ansökningar emot Flosiötorps åboen Per Mattsson om Bergsdriften inkomma, hwarutom han ock nu erhollit Kongl. Maj:ts och Riksens CammarCollegii skattebref d. 12 Junii 1755, på all Flosiötorp tilhörande ägendom. Wid Protocollets justerande påminte Dahlberg thet Jan Ersson må återställa sin $^{1}/_{36}$ del i Flosiöhyttan, såsom hörande till Flosiötorp, emot betalning efter mätismanna ordom.

Utslag:

Bergstingsrätten har af the inkomne handlingar, och hwad Parterne therwid anfört i behörigt öfwerwägande tagit; Och hwad angår halfwa hyttelagets giorde påstående, att uti thenne twist icke kunna deltaga, så emedan af skogbrefwet tydeligen finnes, att hela hytteskogen blifwit delt i 2:ne delar och Swartbäcken warit inbegripen under Flosiötorpshälften; Förthenskull pröfwar Bergstingsrätten skiäligt, att skilja alt thet öfriga hyttelaget ifrån thenne twist, som egenteligen nu kommer att föras emellan Swartbäcksåboerne och Olof Olsson;

Och ehuruwäl åtskillige skiäl äro andragne å Olof Olssons sida emot Svartbäcks deltagande i skogen å wästra sidan siön Halfwarsnorn, så kan dock Bergstingsrätten the samma nu ei till skiärskådande företaga, utan finner skiäligt med thess afgiörande upskiuta till thess Olof Olsson ensam instämd warder, och Jan Ersson får tilfälle, att enskilt giöra sitt påstående emot honom om han förmenar sig nu thertill hafwa fog, hvilket dock till nästa ting bör skie, så framt Jan Ersson will hafwa widare talan öppen, och thet för then ordsak att slut häruti må erhollas, och ordning i hyttelaget fastställd, som thet ock åligger Olof Olsson eller Dahlberg, att om hyttedelens återwinnande lagligen stämma. Åhr och dag, som förr skrifvet står.

På BergstingsRättens wägnar
Detlof Heyke.

Till undwijkande af Rettegång, och then Olägenhet som sådant med sig förer, haf:a med Nemdeman Olof Olofsson i Flosiötorp wi undertechnade sålunda kommit öfwerens, att wi till honom updrage och försälje then En Trettijonde Sijettedehl i Flosiöhyttan, med thes rättigheter, som warit Swartbecken tillhörig, och wi hittils nyttiadt, men rättel:n bör tillhöra Flosiötorp; och den för en summa af Etthundrade Trettijofem dahl:r kopp:mt, som wi nu straxt upburit, och härmedelst qvitterade warda; så att hwad rettighet till skog, wi hijttils påstådt från Flosiötorp, warder nu dymedelst aldeles dödadt, som försäkras. Flosiöhyttan d. 3 October 1756.

Johan IES *Ersson*
Stina SCD *Clemetsdotter*
i Swartbecken.
Såsom måg i huset underskrif:r jag
Jonas Andersson.

Till witne:
Lars LLS *Larsson.*
Erich Anderson.
Erich EES *Erichsson.*

Flosjöhammars privilegier af 16 Oktober 1765.

Kongl. Maj:ts och Riksens Bergs Collegii Utslag, uppå Bergsmannens och Riksdagsfullmägtigens Eric Dahlbergs giorde ansökning om tilstånd, at ifrån Norra Kjerfwingeborns Bergsmanshammare i Grythytte Sochn, få til et annat ställe i samma Sochn, å honom tilhörige Skatte Bergsmansegendom wid Flosiöhyttan, flytta så wäl thess för egen Hammardel i Norra Kierfwingeborn förut egande Ethundrade Skieppunds årligit smide, som ock the öfrige thess Smedje lagares sig tilhandlade andelar i hela thet för thenna Bergsmanshammare privilegierade Stångjernssmidet af Tryhundrade Skieppund om året; hwarom af Bergmästaren i orten wälborne Eric Odelstierna är wordet undersökt. Gifwit i Stockholm den 16 Octobr. 1765.

Kongl. Collegium har låtit sig thenna ansökning föredragas, och af the, efter föregången undersökning, therom insända handlingar inhämtadt, at hwad thet nya Byggningsstället widkommer, så äro wäl twänne serskilte platser thertil wordne föreslagne, then ena wid pass twåhundrade alnar nedan om Flosiöhyttans damsiö, litet nedanföre en therstädes inrättad Sågqwarn, och then andra längre neder i samma wattudrag, något ofwanför hyttan, å hwilka bägge ställen Dahlbergs grund skal stöta intil Elfwen; dock berättar Bergmästaren then sednare

platsen närmast och ofwan om hyttan wid en ther förut stående Sqwaltqwarn, uti hwilken Dahlberg äfwen del tager, wara långt mera fördelagtig, i thet therstädes ej alenast skal kunna winnas fullkomligit öfwerfall för hammarwerket utan ock tilräckeligit utrymme för Smedstugor och andre nödige inrättningar, altsammans innom en wret, som Dahlberg genom en med sin broder slutad handel, nyligen sig förwärfwat: och efter thenna belägenheten skulle wattnet komma at först passera Sågen, sedan hammaren och sidst hyttan, utan at then ena inrättningen skulle lida af then andra, i synnerhet, som wid undersökningen befunnits, thet wattudraget från the många uti hwarandra flytande små siöar och tiärnar ännu mycket kan förbättras, tå nödige besparingsdammar på the uti undersökningsinstrumentet omnämde ställen inrättas, och Flosiöhufwuddammen på ökas, hwarom ock Dahlberg med sine Hyttelagare i Flosiöhyttan serskilt öfwerenskommit, så at, hwad annan dambyggnad för hammarwerket mer än för hyttans behof erfordras, sådant utan Hytte Interessenternes gravation skulle komma at skie på Dahlbergs egen bekostnad: och som Dahlberg jemwäl försäkrat at genom thet tiltänkta smidet icke tilfoga hyttebruket någon wattubrist; Så förmäler Bergmästaren någon sådan olägenhet icke eller wara til befrugta, enär Dahlberg förbindes, antingen at, sedan höstfloden gått öfwer, och til thess hyttan ställes i gång, aldeles icke smida, eller ock göra thet med nogaste hushollning i anseende til watnet: så wäl som ock at wid långsam infallande torka om sommartiderna, rätta smidet efter wattuförrådet, så at stora Flosiödammen wid then tid tå Siöarne wanligen tilfrysa, altid är full: och änteligen at Sågen, som står närmast intil thenna dam, emellan höst- och wårfloderne, aldrig oftare nyttjas, än tå hammaren och hyttan tillika äro i gång, för hwilkas skull wattnet lika fullt skulle framsläppas.

Beträffande Kolfånget, så har Dahlberg thertil upgifwit följande, enligit wid undersökningen företedde Bytes- och Köpebref, sig tilhörige skogslägenheter nemligen: 1:o then så kallade Torpeskogen, lydande under Flosiötorp och aldeles afskild ifrån hytteskogen, sträckande sig med längden i norr och söder ifrån LimmingeRået til Carlskoga eller Sochneskillnaden, samt hafwer på wästra sidan om sig Måserud, och på then östra nysnämde hytteskog til Flosiöhyttan. 2:o Uti hytteskogen efter teglott, som Flosiötorps åboen år 1677 wid skogsbytet förunnades, hälften intil Torpskogen belägen, och med then samma lika långt i norr och söder utlöpande, så at thetta stycke jemte Flosiötorpsskogen skal utgiöra et skifte tilsammans emellan Limminge och Carlskoga råskilnaden, afsöndrat på östra sidan från then andra halfwa hytteskogen. 3:o Uti then östra hälften af hytteskogen, som stöter dels intil Skiärtorps hemman, och dels siön Halfwarsnoren äfwenledes halfparten; warande thesse skogar efter Bergmästarens besigtning af then widd och beskaffenhet, at then från the samma uträknade årliga Koltilgången, blifwer för thet förr wanliga hyttebrukets och thet therjemte nu tiltänkta stångjernssmidets underhollande, mer än tilräckelig.

Wid undersökningen har wäl Bergmästaren Ådel samt Bergs- och Lagfarne Jacob Fröberg, såsom förmyndare för afledne Nämdemannens Jacob Fröbergs i Kierfwingeborn omyndige barn, giordt någon erinran, huruwida thenna Smidesflyttning, i afseende på besagde thess Pupillers ther egande smides och hammardelar kunde tillåtas; men sedan Dahlberg genom Härads Rättens i orten, under den 24 sidstl. Septemb. meddelte Protocolls utdrag, wederbörligen bestyrkt, thet han med Rättens bifall och samtycke, äfwenwäl thesse Omyndigas, tillika med theras Farmoders förut hafde andelar i berörde Norra Kierfwingeborns Bergsmans

smedja lagligen sig tilhandlat, och således af hela thetta hammarwerket blifwit ensam Egare, så är thenna swårigheten nu mera aldeles undanrögd.

I anseende härtil, och emedan af hwad förbemält är, thet befinnes, at för thenna sökte smidesflyttningen, hwarmed åtföljer thet förr anslagne Tackjernsfånget, icke saknas något i the flere förnödenheterne af tjenlige och fördelagtige både byggnings och skogslägenheter, utan i thet stället therigenom winnes en märkelig skogsbesparing til styrka och förmån för hyttebruket wid Kjerfwingeborn; Ty har Kongl. Collegium för godt funnit, at medelst thetta thess öpna utslag bewilja Bergsmannen och Riksdagsmannen Dahlberg thet begärte tilståndet, at å thet utsedde nya byggningsstället wid Flosiöhyttan få upsättja en Stångjernshammare med en härd, och thit flytta thet wid Norra Kerfwingeborns Bergsmanshammare förut lofgifne årliga smidet af Tryhundrade skieppund, med therå belöpande Tre skieppunds årlig Hammarskatt: Kommande wid thetta nya hammarwerket, FlosiöHammaren kalladt, at nyttias närstående Stämpel; (K P / F) hwaremot thet förra eller Norra Kierfwingeborns hammarwerket kommer at ödeläggas och utrifwas, och then therstädes förr ålagde Hammarskatten uti Krono-Räkenskaperne at afskrifwas. Dock åligger Dahlberg at med wattnets nyttjande wid Flosiöhyttan på thet nogaste i agt taga then af Bergmästaren här ofwan föreslagne hushollning, samt i öfrigit til alla delar fullgöra then med Flosiöhyttelagen therom wid undersökningen ingångne öfwerenskommelsen. Thet wederbörande til efterrättelse länder. År och dag som förr skrifwit står.

På dragande Kall och Embetes wegnar

(Sigill.)

Jean Georg Lillienberg.

N. Psilanderhielm. *Det. Heykenskiöld.* *C. Schultz.*

Erland Fred. Hiärne. *Sam. Sandel.*

Henr. Fougt.

Utslag om Dahlbergs hammarflyttning.

Byteshandling angående Venön, dat. Varnäs 23 Juli 1767.

Utdrag af Domboken, hållen wid laga Höste Tinget, med Grythytte och Hellefors Bergslagers Härad, på Grythytte Hed den 12 October 1785.

S. D. Upwiste afledne BruksPatronen Dahlbergs efterträdare i äktenskapet Herr BruksPatronen Peter Oxelberg en så lydande Afhandling:

Emellan undertecknade är följande afhandlat och afgiordt:

Sedan jag Eric von Stockenström, genom i dag skjedt öfwerenskommande med Herr Bruks Patronen Wilhelm Hising blifwit ägare af den så kallade Wehn Öen, belägen i Sjön söder om bemälte Herr Bruks Patrons Frälse hemman Ullnäs, och öster för Flosiöhytte landet, så har jag tillika welat i kraft häraf till ewärdelig ego öfwerlåta berörde Wehnöen med skog och mark samt dertill hörande goda fiske till Bergsmannen och Bruks Idkaren Herr Eric Dahlberg på Flosiötorp, under det endaste förbehåll, at Herr Bruks Patron Hising får om wårtiden gemensamt med Herr Dahlberg nyttia fisket under öen, samt at Herr Hising får utom detta bärga den på öen warande lilla Hööslog i tre år.

Hwaremot jag Eric Dahlberg till ewärdelig ägo öfwerlåter och afträder till Justitiæ Cancelleren och Commendeuren af Kongl: Maj:ts Nordstjerne Orden

Högwälborne Herr Eric von Stockenström mitt i Kjerfwingeborns by ägande ett åttondedels Hemman, Öen kalladt, med dertill hörande ägor, skog och mark, som det för ögonen står, emot en mellangift af twå tusende twå hundrade Daler kop:mt som Högwälborne Herr Justitiæ Cancellern p. p. til mig betalar, då Han äfwen äger frihet at disponera med den derpå boende torparen och hwad Han mig kan skyldig wara efter behag, warandes tillika öfwerenskommit, at Högwälborne Herr Justitiæ Cancelleren, såsom en härmed följande förbindelse, besörjer derom at åboerne på dess Frälse hemman uppå Högborn præstera wid mine Dahlbergs Grufwebrytningar på samma born, årligen Ett hundrade ökedagswercken efter ett pris af tre Daler kopparmynt stycket, så länge jag Dahlberg dem derstädes för mig och mine egne grufwe arbeten behöfwer, dock så at jag Dahlberg äger frihet, at af desse Etthundrade dagswercken när så behöfwes disponera trettio til skjutsning på Gästgifware gården.

Och skall denne wår afhandling blifwa oqwald af oss och wåre efterkommande i ewärdeliga tider. Warnäs den 23 Julii 1767.

E. v. Stockenström. *Eric Dahlberg.*

Såsom tillkallade Wittnen underskrifwa.

J. C. Thomée. *Joh. N. Hultman.*

Hwilken afhandling till laga säkerhet i Domboken inteknades. År och dag som förr skrifwit står.

På Härads Rättens wägnar

Joh. Welin.

Köpebref å $^1/_{36}$ *i Flosiöhyttan* af 21 Juni 1769.

Af wälberådt mod och med min k. hustrus goda ja och samtycke öfwerlåter och försäljer iag til Bruksldkaren Herr Erik Dahlberg uti Flosjötorp min ägande en trettjonde siettedel i Flosjöhytte masugn, med jernbodar, kohlhus, råstgropar och skog och mark samt torp och torpställe, intet undantagit af hwad til denne $^1/_{36}$ i Flosiöhyttan af ålder lydt, nu därunder innehafwes och hädanefter tilwinnas kan, altsammans för en betingad kiöpesumma af Twå tusende fyra hundrade dahler kopp:rmt: Och som iag desse twå tusende fyra hundrade daler kopparmynt til fullo upburit, så tilägnar iag Herr Erik Dahlberg denne $^1/_{36}$ del, at för sig, dess k. hustru och barn ewärdeligen nyttja, bruka, och sig till nytto anwända, det bästa han kan och förmår, blifwandes tilträdestiden nästkommande midfasta 1770. Flosiötorp den 21 Junii 1769.

Johan Bengtsson
på Swartnäs.

Till wittnes

B. Lundblad. *Anders Andersson*
på Swartnäs.

År 1769 den 27:de September wid Laga HösteTinget med Grythytte och Helleforss Bergslagers Härad, blef föregående köpebref till Härads Rätten ingifwit och upläst, samt thet i anledning theraf för 2,400 d:r kpr:mt utaf Johan Bengtsson på Swartnäs försålde $^1/_{36}$ del i Floeiöhytte Masugn med tillhörig-

heter köparen BruksIdkaren Erik Dahlberg i Flosiötorp tilhanda på begäran lagl. upbudit .... 1 g.

Hwilket betygar

På Härads Rättens wägnar

Joh. Welin.

Åhr 1770 den 15:de Februarii lagl. upb. .... 2 g.

Joh. Welin.

År 1770 den 19:de September lagl. upb. .... 3:die g.

Joh. Welin.

Häradsbevis å 1/36 i Flosjöhyttan af 26 September 1770.

År efter Christi Börd Ett Tusende Siuhundrade och på thet Sjuttjonde den tjugusjette dag i September månad, wid slutet af laga Höstetinget med Grythytte och Hälleforss Bergslagers Härad på Grythytte-Hed, lemnas BruksIdkaren Eric Dahlberg wid Flosiötorp till bewis, att han å then en trettjonde sjettedel i Flosiöhytte masugn med tillhörigheter thersammastädes, som han enl. behörigen bewittnadt köpebref under den 21:sta Junii 1769 af Johan Bengtsson på Swartnäs för tu tusende fyrahundrade dahl:r kopp:rmt sig tillhandlat, utan klander erhållit 3:ne laga upbud, neml. den 27:de September 1769, samt 15:de Februarii sistledne och den 19:de i thenne månad: Åliggandes honom altså, att innom 3:ne månader, eller å nästa Bergsransakning hos Konungens Befallningshafwande i Låhnet sig om behörig påskrift till thess widare säkerhet i ödmjukhet anmäla. År och dag som förr skrifwit står.

På Härads Rättens wägnar

Joh. Welin.

(Sigill.) (Häradssigill.)

Resol.

Som BruksIdkaren Eric Dalberg genom föregående bewist sig wara ägare till 1/36 del i Flosjöhytte masugn med dess tillhörigheter och jämwäl therå 3:ne oklandrade upbud ärhållit; Altså will jag härigenom försäkra honom om rolig besittning å förenemde ägendom. Örebro slott d. 28 Januarii 1771.

J. A. Hamilton.

P. Hjort.

Kongl. Maj:ts Utslag uppå Bergsmannens Sven Anderssons ifrån Svartnäs underdåniga ansökning, at som under berörde hans ägande hemman tilförene skall lydt et torp *Gräsbäcken* kalladt med åtföljande skogsteg och hyttedel, men det samma förmenas derifrån olagligen wara afsöndrat genom köp den 21 Juni 1769 med nu mera afledne Bruksidkaren Eric Dahlberg, hwilken efter erhållen lagfart äfwen derå den 26 Sept. 1770 wunnit fasta, samt nu innehafwes af Dahlbergs efterlemnade hustrus sednare man BruksPatronen P. Oxelberg, det Kongl. Maj:t altså af anförde förmente skäl täcktes förklara samma fastebref icke ligga sökanden i wägen til återwinnande af berörde lägenheter; hwaröfwer Oxelberg i underdånighet sig förklarat: Gifwit Rom den 23 Martii 1784.

Kongl. Maj:t har i nåder låtit Sig föredraga denna underdåniga ansökning, men finner ej skäl at dertill bifall lemna. Det wederbörande til underdånig efterrättelse länder.

Efter Kongl. Maj:ts

Vår allernådigste Konungs och Herres Eget höga Utslag gifwit Rom den 23 Martii 1784, och på Dess särskilta nådiga befallning under dess frånwaro.

(L. S.)

Gustaf Adolph Hiärne. *G. Gyllenstierna.* *E. v. Stockenström.*

Nils Bielke. *G. Creutz.*

N. W. Marcks von Würtenberg.

Utslag uppå Bergsm. Sven Anderssons ifrån Svartnäs und. ansökning [1].

---

[1] I sammanhang härmed torde följande bref, det enda som finnes qvar bland Flosjötorpshändlingarna efter Oxelberg, förtjena att meddelas:

Stockholm den 4 November 1782.

Wälädle Herr BruksPatron.

Dagen efter jag hade äran emottaga Herr BruksPatronens bref af den 24 sistl., aflämnade Herr Fabriqveur Frestadius acten rörande Elgåhs skogen tillika med en Sedel på 10 Rdr, och skall jag efter Herr BruksPatronens goda förtroende, med Guds hjelp giöra alt hwad möijeligit är att saken till godt slut drifwa, och efter inställelse dagen berätta hwem som är contra Fullmägtig.

Den hederlige Herr Directeur Frietzschy är icke i Stockholm, och kommer han icke hit till Banco Revisionen utan lärer wara sjuk hos sin Swåger Gyllenspets.

Nu är Herr BruksPatronens egen sak låttad och har Herr Revisions Secreteraren Baron Marks von Wurtenberg blifwit Referent; men hans föredragning blir ännu icke på en månad. Herr HofRättsRådet Heikenskiöld talar ganska mycket för Swän Anderssons bästa, jag träffade honom hos Referenten och hörde på ljudet hwad förut talat war.

Med all högagtning har äran framhärda

Wälädle Herr BruksPatronens

Ödmjuke tjenare
A. Kexerus.

Ytterligare om Ramsbergs församling.

I förut meddelade »anteckningar om Ramsbergs församling vid tiden för dess bildande år 1589» omtalas å sidan 164 åtskilliga bland kyrkans äldsta handlingar såsom förlorade, oaktadt de tillika med ett stort antal andra varit inbundna i särskild bok. När utg. sedermera (i Augusti 1889) blef i tillfälle att besöka församlingen och jemväl kyrkan, återfunnos de förlorade handlingarna, instuckna bland andra papper i det skäligen illa uppstälda och oordnade kyrkoarkivet. Alldeles fullständigt hade dock icke de på villospår komna handlingarna kunnat undgå förstörelse: den främsta och på visst sätt förnämsta af dessa handlingar hade förlorat en flik af sitt innehåll, och å en annan handling var ett blad till hälften bortrifvet. Emellertid hafva de sålunda återfunna handlingarna tillika med de i det gamla, missvårdade och delvis sönderrifna bandet förvarade, ånyo blifvit inbundna i ett starkt pergamentsband, hvadan det är anledning hoppas, att de för framtiden må vara bevarade. Ett större antal och deribland de äldsta äro numera jemväl återgifna i tryck, så att den nyfikenhet, som endast har till uppgift att skingra och förstöra, nu har flera tillfällen att blifva tillfredsstäld, utan att behöfva angripa originalhandlingar, hvilka, om de än en gång skulle försvinna, i många fall icke ens kunna ersättas.

Kyrkans äldsta och på samma gång förnämsta handling är naturligtvis det af konung Johan III utfärdade s. k. fundationsbrefvet af 19 Juli 1589. Detsamma finnes icke intaget i det s. k. riksregistraturet, och någon *samtida* afskrift deraf har åtminstone icke utg. kunnat uppleta. Detta bref är således hvad man kallar »unikt» och ehuru detsamma förut blifvit meddeladt sid. 189 efter Berglunds beskrifning, intages brefvet här ånyo, dervid den del af originalet, som numera finnes i behåll, så noggrant och omsorgsfullt som möjligt återgifves med *kursiv* stil, under det att den andra stilsorten, efter Berglunds afskrift, återgifver den bortrifna del af brefvet, som icke kunnat återfinnas.

*Wij Jahan then Tridie medh Gudz nåde, Sweriges Göthes och Wendes Konung, Storfurste till Finland, Carelenn, Wåtzskipethin och Ingermanland i Rysland, och öfwer the Eester i Lifland Hertig. Göre wetterligett att efter thz wij förnummit hafwe, att wåre vndersåter, Bönder och Bergzmän wid Ramshytten, Ristadh, Kåhrbergett, Löde, Fanthyttenn, Bergzhyttenn, Grymsöö, Hägernäs och Mooskoga, hafwe bygdt sig ett Capelle, såsom och köpt någen Skatte jord till Kyrkebolet, och the sampt med några som vdi nest omliggende byer, boendes äre, och tilförende en part af them till Fellesbro, och en part till Lindesåås prestegäld lydt och leget hafwe, ödmiukeligenn lathit bedie oss, att them måtte blifwe tilstadt och efterlathit, att hafwe theras egen Sochneprest, för then långe wäg skuld, och eliest annen oleglig*het, som the hafwe till *theres Sochne Kyrcker, Så på thz att gudstien*sten i så måtto thes merere *kunde förökes, och*

vndersåterne thes bättre läres och vnderwises vthi *Gudz ordh, och eliest med the helige Sacramenter* kunne besökte och *tiente blifwe, hafwe wij samme theres ödmiuke* bön nådeligen *hört, och nu här med aldeles, af konglig macht* efterlathe och tilstädie *att för:de Ramshytte Cappell skall blifwe wed* macht, och vndersåterne *så månge som ther till nu lyde och sig lagdt,* så och någon hielp till *presteboledt giordt hafwe, måge och skole till* ewerdelige tider ther till *lyde och ligge, och hafwe, och niuthe theres* egen Sochneprest, som *them med Gudz ord, och all tilbörlig Kyrketienst* kan förestå. *Hwarföre wij och här med gifwe wår tro* vndersåte Biscopen ful*komlig tilstånd, att förordnere till samme* Cappelgäld egne kyrk*eprester, när så behöfwes. Förbiude förthen*skuld alle, ehoo the helst *ware kunne, som oss med hörsamheet och* lydno äre förplichtede, *och besynnerligen Kyrckeherderne vdi Fellesbro* och wid Lindesåås, sampt *Sochnemännen ther sammestädes, att göre* för:ne Ramshytteboer *och ther eliest mere till för:ne Cappelgäld* nu lagde äre, med theras *Kyrkeherde, här emoth något mheen eller för*fång, wid wår och wåre *efterkommenders Sweriges Rijkes Konungers* hempd och wrede. *Ther huar och enn hafwer sig efter rätte.* Schrifuit på wårt Kong*lege Slott Stocholm denn 19 Julij Anno* 1589 vdi wår rege*mentz tijd på thz Förste och Tiugunde.*

Vnder wårt konglige Insegle

(Rikssigill.)
(Skadadt.)

Förut är äfven omtaladt (sid. 164) att bland kyrkans handlingar funnits »en vidimerad afskrift af konung Johan den tredjes befallning, att Ramsberg skall njuta 'Capel' af d. 24 Aug. 1590», och att denna handling icke kunnat uppletas i andra arkiv, vare sig i original eller afskrift. Äfven denna handling är en bland dem, som lyckligt återfunnits. Den är dock icke vidimerad, men man igenkänner med lätthet kyrkoherden Jonas Petri handstil, och man torde då icke behöfva tvifla på kopians riktighet. Enligt hans anteckning derå, innehades originalet eller »hufvudbrefvet» af fogden Anders Larsson, till hvilken brefvet jemväl är ställdt och som antagligen användt detsamma såsom verifikation till sina kronoräkenskaper, hvilka dock till större delen gått förlorade. Emellertid framgår af den återfunna afskriften, att utg:s förut (sid. 165) yttrade förmodan varit riktig, att brefvet nämligen innehållit en befallning till moderförsamlingarnes presterskap och andra vederbörande att respektera den nybildade kapellförsamlingens genom 1589 års bref tillerkända rättigheter och förmåner; men derjemte hade församlingen beviljats »ett skeppund stångjern till vin och oblater», hvilket jern fogden befaldes att leverera till kapellet. Slutligen anmodas fogden att, angående den landsväg, hvarom kapellets invånare skrifvit, »beställa efter som lägligast kan vara», en vägfråga, som för öfrigt vidare omtalas i en annan af de återfunna handlingarna. Det ifrågavarande brefvet lyder som följer:

Jahan then Tridie medh Gudz nådhe etc.

Wår ynnest och nådhe tilförenne. Wi låte tig förstå Anders Larsson att våre vndersåter vid Ramshytton, Rijstan och flere hyttor ther vthi tin befalning haffwe haftt deres budh hitt till oss, och klagelighen låtitt giffua tilkenna att the icke niuta vårt öpna breff til godho, thet vij them vthi fiord haffue nådelighen giffua låtit, på tz Cappelle the haffua upbygt, vthan att prester-

skapet såsom och andre våre vndersåter ther nest liggiandes, vele emot vårt nådighe tilstånd icke låta bliffua samma byiar ther vnder effter som vårt förb:de öpne breff förmeler vtan med våld trengia them ther ifrå, Så ær oss sådana theras motvillighet aldeles misshagelig, vele icke heller lijdhat så som the och icke skole therföre bliffua ostraffade, icke thes mindre befale vi tig her medh alffuarlighen att tu förhielper them, att the aldeles oplassade måghe niuta och beholla hvad vij them med vårt öpne breff förra vtgiffuit til förb:de Cappelle effterlåtit haffue, tz tu them alvarligha på våra vegna föreholla skalt, och att the icke her effter fördrista sig att göra her emot vid högsta onåde oc straff tilgörande, men ther annorlunda sker och vij bliffue her effter ther om vidare bekymbrat skal tu suara oss til then oret våre vndersåter i så måtte bliffver tilfoghat såsom både tu och the med tigh skole sådan för olydno tilbörlighen straffuade bliffua. Vij haffue och nådelighen effterlåtit itt skippund stångeiern til vijn oc oblater til forb:de Cappelle, hvilcket iern tu them leffuerera skalt. Huad som anlangar om then landzueghen ther om the skriffue må tu ther om bestella effter som legligast kan vara oc vndersåterna dregligast, ther med skeer vår vilie och tu veet tig efter rette. Skriffuit på vårt konglighe slått Stocholm then 24 Augusti anno 90.

Huffudbreffuet här på haffuer
Anders Larsson fogden.

Å sid. 160 omtalas, att nästan omedelbart efter utfärdandet af 1589 års bref hade Andreas Pauli Helsingus blifvit hitsänd som kyrkoprest, och MUNCKTELL säger, att »han hade en kort tid här varit kapellan då biskop Bellinus gjorde presten i Ramshytta fullmyndig att hafva all presterätt». Den handling, hvarigenom denna rättighet meddelades, är också en af dem, som lyckligt återfunnits, samt utgöres af biskopens egenhändiga skrifvelse, dat. Skedvi 3 Mars 1591 och lyder, bokstafligen återgifven, sålunda:

Jagh Olaus Stephanj, medh Gudz försynn och Kong:e Mai:ttz Nådige behaagh, Ordinarius till Westeråss: Göre wetterligitt, migh haffue, thenne vnderstælle, ordningh bewilliedt och samptyckt: att Allthenstundh, the ærlige och Gudfructige Dannemænn: såsom Bygge och Boo widh Rhamshyttonn och Rijste: haffue, [aff eett christeligitt och Gudhfructight Betenchiande, om Gudz, thens allzmectiges, prijse och ære, iæmwell om sijn ægen saligheettz forfordran] flijteligen, medh myckin åstunden, begæredt, att blijffue försækredt, medh een frij och Christeligh Kyrkiotiænst, vthi sijtt Capell, thett the, medh myckin och stoor omkostnedt, jaa medh alltsåsom största flijtt, haff:e vpsættie låtitt, och ænnu, medh yterste hielps anwændende, förbættre weele: Och allthenstundh [1] Sådenne begæren ær, vthi sigh sielff, christeligh och Gudz ære till förmerende, Haff:r ma(n), sådenne theres christelige begæren, icke kunnitt affslåå: Huarföre Beståår man them, efter thenne dagh, widh samme Capell, till att Bruuke, niute och Behålle, een frij christeligh tiænst, medh Gudz ordhz prædijken: och Sacramentzens rætte Bruuk, såsom och medh allt annedt, huilket een rætt och christeligh kyrkio tiænst tillhörer: Men vppå thett sådenne theres kyrkiotiænst kunde theste Bætre efftterkommin bliffue: skole the effter thenne dagh ingom andre sinn hielp bewijse, vthan then, såsom widh theres Capell samme kyrkio tiænst uppehåller: saa allthenstundh vthi några Byier, the ther om kringh næst beliggendes ære, esomofftest till samme kyrkiotiænst Besökie: skall then hielp

[1] De spärrade orden äro öfverstrukna i originalet.

[som the sijne Capellaner widh Fællingsbroo och Lindesåås, hær till dagh giortt haff:e] aff them, effter thenne dagh, Kyrkioheerden widh for:de Ramshytte och Rijste leffuereradt blijffue: vthann all geensæielse. Att såå ij saningh ær, vnder mitt Signeett. Actum anno 91. 3 Martij in Skedwij.

Manus(?) pro sigillo, cum sigillum mihi non sit in promptu.

Å sid. 190 meddelas efter en kopia i 1597 års kronoräkenskap för Nora och Lindes fögderi ett »Ramshyttekarlarnas bref om hjelp till deras kyrkoherde» af 9 Maj samma år. Då emellertid sjelfva originalbrefvet återfunnits blahd kyrkans handlingar, torde ett meddelande jemväl deraf vara på sin plats. Originalet och kopian äro för öfrigt lika till innehållet, men skilja sig något i afseende på stafningssättet, om hvars riktiga återgifvande forna tiders fogdeskrifvare föga eller intet vinnlade sig. Detta bref, hvarigenom församlingen förunnades tre pund (= 12 tunnor) spanmål »till kapellanens uppehälle», är af följande lydelse:

Wij Karl med Gudz nåde, Swäriges Rikis Arffurste och Föreståndare, Hertigh till Sudermanneland, Näriche och Wermeland &. Göre witterligit, att Cronones vndersåter wid Ramshyttan hafwe hafft theras budh här hoss oss, och vthi vnderdånigheet klageligen tilkiänne gifwit, att the hafwe en ond och långh wägh till theras rette sochne kyrke, och förthenskuld hafwe most upbygge sigh ett Trä kappell, och therhoss beklagat sigh att the icke förmå hålla sigh en kappelan, som them Gudz tiänsten vppehåller, Bidiandes ödmiukeligen om nogen hiälp till samme Kappelans vpphelle, Så hafwe wij vpå Konung:e M:t till Swerige och Polen &, wår Elskelige käre herbroders wägne, theras ödmiuke begäran nådig:t ahnset och gunsteligen efflerlatet them Try Pund Spanne:ll till för:de teras Cappelans uppehelle, hwilken Spanne:ll fougten thersammestädes them åhrligen lefrera skall. Der hög:te K. M:s Cammererare och Fougten thersammestädes måge wette sigh effter rette. Af Nyköpingh den 9 Maij Åhr 97.

Vnder wårt secret

CAROLUS.

(Sigill, skadadt.)

Sedermera blef det sålunda förunnade underhållet bekräftadt genom ett »konfirmationsbref», dat. Örebro 18 Mars 1606, meddeladt sidd. 191 och 192 efter det i kyrkans handlingar förvarade, ganska illa stympade originalet och flera samtida afskrifter. I samma bref, som tillika utgör en bekräftelse af 1589 års kungliga bref om kapellförsamlingens bildande har, genom förbiseende vid korrekturläsningen, insmugit sig några bokstafsfel, som här torde böra påpekas och rättas. Just den punkt af brefvet, som innehåller stadgandet om kyrkoherdens årliga underhåll, bör nämligen, enligt det qvarvarande fragmentet af originalbrefvet, i bokstafven lyda sålunda: »Wij hafwe och Nådigest undt honom *till åhr*ligit vnderholdh Tålff *tunner* spannemål *af Tijende fougdten att bekomme*».

I ett följande bref, som också tillhör de handlingar, som återfunnits, utfärdadt af dåvarande ståthållaren på Vesterås, Vestmanland, Bergslagen och Dalarne *Erik Ryning*, dat. Gimmersta 2 April 1601, återfinner man den vägfråga, som förut omtalats i 1590 års bref (sid. 379). Denna vägfråga torde jemväl ega något sammanhang med den väganläggning, som omförmäles å sid. 174. Brefvet är äfven så till vida märkligt, att deraf framgår, att Ramsberg vid denna tid räknats till Vestmanlands län, ett

förhållande, som dock snart blef ändradt derhän, att denna bergslag räknades till Örebro län, hvarvid ock sedermera förblifvit. Det ifrågavarande originalbrefvet eger denna lydelse:

Jagh *Erich Ryning* Ståthållare på Westeråss, Wässmanneland, Bergzlagen och Dalerna. Gör wetterligit att efter thet iagh hafuer förnummit, hwadh omaak och arbete Bergzmännen widh Ramshyttan och Ristenn måste anwende och hafve till at vppehålle och förbättre theres egne Almenne wägar mellan Ramshyttan och Fellesbroo, Så att them föga meer mögeligit är at efterkomma änn the göra. Hwarföre tilstår iagh them på Wår Nådige Öfverheetz wägna och goda behagh till at blifua widh samma frijheet, som the tilförenne haft hafua, till thes the widare hoos wår N. Öffuerheet ther vppå förfordra kunne. Ther hwar och een hafuer sigh efterrätta. Thes till ytermera wisso vnder mitt Signet. Datum Gimmerstadh then 2 Aprilis Anno 1601.

(Sigillet otydligt.)

Förenämde Erik Ryning, som skref sig till Gimmerstad samt Hålbonäs och Lagmansö i Södermanlands län, blef häradshöfding i Vifolka härad 1593 och i Lysings härad af Östergötland 1594; ståthållare på Vesterås slott samt öfver Vestmanland och Dalarne 1600. Han blef i sin senare häradshöfdingebeställning stadfästad af konung Sigismund, men höll sedermera med hertig Karl och skickades af honom, jemte Johan Rosenhane, såsom pålitliga män, år 1599 till Dalarne att befordra hertigens afsigter. Ryning afled 1613 $^{20}/_{10}$ [1].

Den sjette af de återfunna handlingarna utgöres af Ramshytte och Resta bergsmäns märkliga klagoskrift mot den mäktige Krister Klasson Horn, dat. 19 Februari 1606. Konung Karl IX:s resolution och skrifvelse i anledning deraf, dat. Örebro 16 och 24 Mars s. år, finnas intagna sidd. 191—193 här ofvan, hvartill således hänvisas. Klagoskriften är dock så till vida stympad, att en half sida af underskrifterna blifvit bortrifven. Den del af dessa underskrifter, som ännu finnes i behåll, meddelas i facsimile. Handlingen, som i likhet med åtskilliga andra af kyrkans dokument är försedd med påskrift att densamma blifvit »A:o 1689 d. 23 Sept. upläst på Commission i Ramsbergs soknestuga», till hvilken kommission utg. längre fram skall återkomma, är af följande lydelse:

Stormächtigste Högborne Konnung och alles vår nådige Härre Wår underdånige hulle och troplichtige tienist skall E. K. M. redebogne vare, så länge vi leffue.

Allernådigeste Härre och Konnung ui fattige undersåter, som byggie och boo uidh Rista och Ramshytta, giffuom E. K. M. upå thett underdånligeste tilkänna, att för sexton åhr seden tå kiöpte Här Christer Klason enn hammer benembd Grindhammeren, som årligen räntade Kronon try skippund och 4 lispund stångeiärn för uthen andre partzeler; samme hammer mädh wreett och ägor mädh all skatt och utlagor, haffuer han wäldett under sig öffuer 16 åhr, huilcked löper öffuer fämptio skippund stångeiärn, föruthen andre ouisse partzeler, thet haff:r han altt mädh uoldh hos sig innehollitt, och icke ett pundh ifrån sig giordt. Sammeledes bytte han sig till ett tårp benämbd Fanthyttan, ther

[1] Anrep, svenska adelns ättartaflor III: 570.

haffuer han låtidt byggie sig hammar, och esomofftast haffuer han ther sielff uaridt, och mycked klander och krakeell sampt offueruold os giordt haffuer, i dätt att han haffuer aff några uåre granner borttagidt theres höö, som the bärgedt haffue upå the ängier som theres föräldrar rögdt haue och aff ålder till bollbyen legedt haffuer, ther till mädh haffuer han låtit dämma in upå uåre ängiar och förtagidt oss wärtt ängebool, mz sin wundz dämning, och ännu unsäger os, at mädh tidhen skole ui bliue och höre honom till; Och effter thet nådige Kånnung att här Christers hemen icke haffuer mere årligen ränttat än som ett fat iärn, och uåre hamrar och hyttor ränte årligen, stångeiärn trätton skippundh och tackeiärn ällone skippundh, för uthan kåll och malm, sampt andre partzeler. Huarföre bedie ui alle, at E. K. M. uille uärdiges för Gudz och rättuisonnes skull, holle os fattige undersåter under E. K. M. uärn och försuaer, så att han icke meere må haffue mädh os till att bestelle, uten att han må bliue uidh thet honom mz laga Syen til dömpt är, och thet som till Crononn syntt ähr, att dätt och må bliue ther under, som aff ålder uaridt haffuer. Ithem ähre ther och fleere hemen som och aff ålder under Crononn legedt haffue, them uill han och mz trug tuinge under sig, Oanseedt att ui haffuom för några åhr seden haffuom besökt E. K. M. härom, Och ui tackom alle E. K. M. upå thett underdånligeste, för ett gunstigtt och nådigtt Suaar, i dätt att E. K. M. leett skriue Här Bängtt Ribbing till, (som tå uar wår lagman) at han skulle drage tit up till os, och holle Lagmans Syen emillen Här Christer och os, huilcked och så skedde, att then uälbördige Härren mädh heele nämbden syntte os emillen, och giorde een åtskildnet emillen hans ägor och uåra, män thet achter här Christer inthz, uten gåer uidt therudöffuer, och slätt inthet achter then Synen. Så giffuom ui fattige undersåter E. K. M. upå dätt underdånligeste tilkänne, att ui fattige män haffuom stoer wonde äffter Malm, huilcked E. K. M. uäll uetterligid ähr, och uidh pas een half mile uäg op ifrå Här Christers tårp i uilland skogen, thär liggie malmbärg tusenne nogh, så att både han och ui kunnom thet aldrig utöde, Och för än thet kom udi Här Christers uoldh, tå fingo ui tage ther malm os tilhielp, män nu haffuer han udaff haatt och awund os dätt förneket, att ui icke måge tage thär itt lass. Therföre bediom ui alle upå dätt underdånligeste att E. K. M. uille Nådigst förhielpe oss fattige undersåter thär till, att ui måttom få tage ther malm til vår nödtorfft. Thette haffuom ui icke kunnett förtige at giffue E. K. M. tilkänna, Och bediom E. K. M. om ett gunstigt och nådigtt Svar. Til wisso att thänne uår Suplicas udi sanning är, haffuom vi giffued uåre Signeter och bomärcken här neden under, then 19 Februarij Anno 1606.

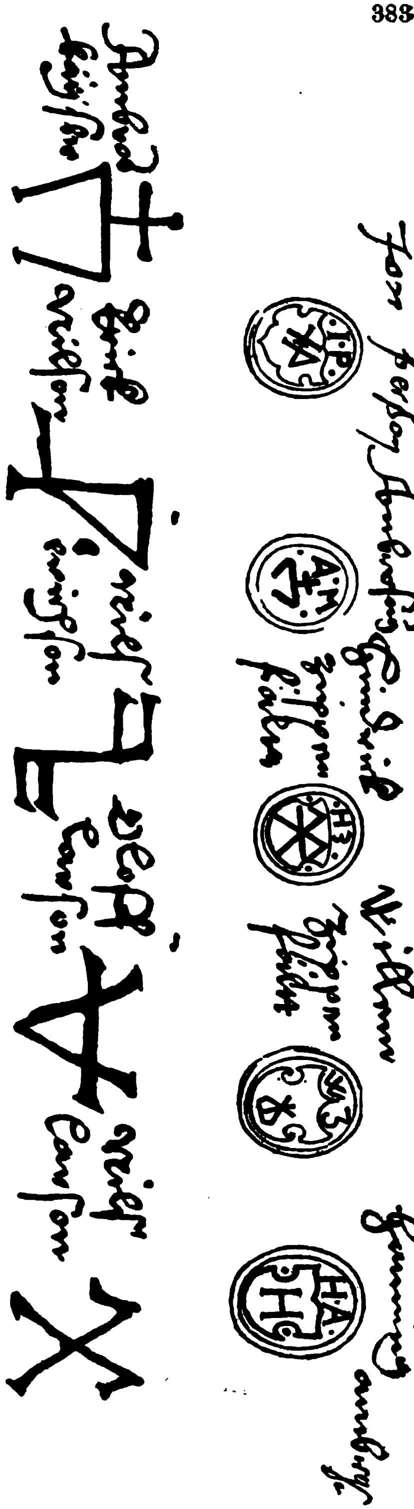
Angående dessa namnunderskrifter må erinras, att kyrkoherden *Jon Persson* eller *Jonas Petri* är förut omtalad å sid. 166 m. fl., samt att hans sigill jemväl finnes aftecknadt sid. 198. *Ambrosius* med sina båda söner *Henning Ambrusson* och *Ambrus Keyser* finnas omtalade å sid. 175 och 176; *Henrik Zippenfält* å sid. 177 och *Velam Zippenfält* å sid. 179. Här må ock tilläggas, att de å sid. 194 förekommande sigillen äro afritade efter ganska otydliga originalaftryck, hvilken omständighet haft till följd att i tvänne sigill initialerna blifvit oriktigt återgifna (HS och WS i st. för HZ och WZ).

Nyssnämde båda hammarsmeder — som antagligen varit bröder — med namnet *Zippenfält* eller *Sepenfelt*, såsom detta namn efter andra handlingar återgifvits, härstammade sannolikt från en i preussiska Vest-

falen belägen by *Zeppenfeld*, tillhörande kretsen Siegen, hvars hufvudnäringar äro hytte- och bruksdrift samt boskapsskötsel. [1]

I *Svenska Slägtboken*, utgifven af Gabriel Anrep, I: 452, förekommer följande historik om slägten *Berglund:*

»Är en gren af en sedan början af 1600-talet känd och efter all anledning mångtalig bergsmansslägt från Rälln, en gård, fordom hörande till Ramsbergs socken, men ifrån 1630-talet, då Ljusnarsbergs socken bildades, till denna senare, båda socknarne belägna i Vestmanslandsdelen af Örebro län. En gammal sägen är, att slägten ursprungligen skall varit tysk och haft namnet Zippenfeld. Ett par bröder med detta namn, Henric och Vilhelm, funnos nemligen 1606 i Ramshytte by af förstnämnda socken samt underskrefvo då, tillika med ett par andra tyskar, Christoffer och Henning Ambrosius, och öfriga bergsmän, en förening om byens skog (tyskarne tecknande allesammans sina namn och sättande

Jon Persson. Ambrosius. Hindrick Zippen fält. Willem Zippen fält. Henning Ambross.

Ambros Käijser. Erick Nilson. Nils Erichson. Oloff Larson. Nils Larson.

[1] E. Metzger, *Geographisch-Statistisches Welt-Lexikon*, der byn Zeppenfeld upptages med 740 invånare.

sina vaxsigill å dokumentet, bergsmännen deremot endast ritande sina bomärken); och tros slägtens första, med säkerhet kända stamfader ha varit ofvannämnda Henric Zippenfelds son. Zippenfeldar måtte ännu lefva i Tyskland; åtminstone stod 1870 detta namn på en skylt i Hamburg. Namnet Berglund, ganska vanligt och begagnadt öfverallt i Sverige, är i slägten upptaget först vid början af detta århundrade, och härleder sig af gården Penningberget, hvarest den, som antog detsamma, var född.» [1] — — —

Hvad beträffar 1606 års handling, är densamma här ofvan meddelad i sin helhet, tillika med ett facsimile af namnteckningarna derå. Att handlingen i verkligheten är en klagoskrift och icke »en förening om byns skog», lärer icke kunna bestridas, likasom att en af underskrifterna blifvit oriktigt läst såsom Kristofer i stället för Ambrosius.

Såsom Berglundska slägtens stamfader upptages i nyssberörda slägtregister bergsmannen Per Hindersson, som tillsammans med sin broder Nils Hindersson, hvars gren utgick i andra ledet, skall ha egt hela Rälln, hvilken gård sedermera blifvit delad i en mängd smärre gårdar. Dessa bröder tros ha varit söner till Henrik Zippenfält. Detta antagande bekräftas dock icke af de uppgifter angående denne Henrik och hans afkomlingar, som meddelats å sid. 177 här ofvan. Utg. är för sin del snarare böjd att tro, det bröderne Per och Nils Henrikssöner varit bland de *finska* nybyggare, som i slutet af 1620-talet inflyttade till Nya Kopparberget. Så mycket är visst, att en Nils Henriksson år 1632 var rotmästare i en uteslutande af *finnar* bestående rote, som i pargång med två andra rotar egde och arbetade de nyfunna kopparmalmsfyndigheterna härstädes [2]. Samtidigt härmed förekommer äfven »Rällen» såsom ett nyupptaget hemman, tillika med åtskilliga andra nybyggen, naturligtvis i följd af den invandring som under 1628 och de närmast följande åren egde rum. Full visshet angående förenämda slägtförhållanden torde numera knappast kunna ernås; ty de tidsödande arkivforskningar, som för vinnande af ett sådant ändamål skulle erfordras, lär ingen frivilligt åtaga sig.

I fråga om det torp, »Sundet», hvilket omtalas å sid. 167 såsom ett tvisteämne mellan bergsmännen i Ramshyttan och egarne till Fanthytte säteri, torde numera få anses säkert, att detsamma motsvarade lägenheten *Sundsängen*, som å Ekonomiska kartverkets karta upptages såsom delad mellan Gammelbo och Granhults egendomar. Denna lägenhet är belägen intill hemmanet Torrbråten, hvilket åter enligt 1613 års skogsdelning (sid. 196) tillhörde Ramshytte skifteslag. Att sjön varit den naturliga och rätta gränsen mellan Ramshyttan och Fanthyttan i forna dagar kan näppeligen vara tvifvel underkastadt.

I sammanhang härmed må äfven anmärkas ett tryckfel, som insmugit sig å sid. 172, der det talas om de 50 åren 1689—1638, som bör rättas till 1589—1638, hvilket ock framgår af sammanhanget. — Å sid. 173 nämnes om *Grindhammarens* öde, samt att i dess ställe och »möjligen på samma plats» Didriks hammar uppfördes. Detta är så till vida oriktigt,

---

[1] Nämligen *Kristian Berglund*, f. 1789, handlande och rådman i Lindesberg samt riksdagsombud vid 1840—41 och 1844—45 årens riksdagar; inköpte 1842 af enkefru Vikbom Ramshytte bruk, hvilket han innehade vid sin död 1853.

[2] Jfr CARLBERGS bergverkshistoria sid. 185.

Bidrag till Karlskoga krönika.

Karlskoga härad och bergslag har ända till våra dagar jemförelsevis ganska obetydligt varit föremål för historiska eller topografiska skrifter. De författare, hvilka i någon afsevärdare mån egnat denna bygd sin uppmärksamhet, äro hufvudsakligen:

1. Nicolaus Gustavi Kjellin, som i en akademisk afhandling »*Dissertatio historica de regione metallica Carlskoga*», framstäld å Gustavianska lärosalen i Upsala 5 Maj 1779, inom ett omfång af 30 smärre qvartsidor lemnar en kortfattad framställning på det lärda romarespråket om bygdens tillkomst och utveckling.

2. Erik Fernow, som i sin »*Beskrifning öfver Wärmeland*, tredje afdelningen», tryckt i Göteborg 1779, på några få sidor sammanfört hvad han om ortens tidigare öden kunnat inhemta.

3. Magnus Dahl, hvilken jemväl samma år utgaf en kort »*Beskrifning öfver Carls-skoga Sochn och därtil hörande Bergslag I Wermeland*», tryckt i Örebro, innehållande, med titel och förord, 34 sidor i ett litet duodesformat.

4. Joh. Hammarin, som i »*Carlstads stifts herdaminne*», 1:sta delen, tryckt i Karlstad 1846, tillika med biografiska skildringar angående presterskapet inom Karlskoga pastorat, lemnat några historiska uppgifter om denna bygd.

5. Joh. Johansson, som i ett 1872 utgifvet arbete »*om vederlaget för tackjernstionden*», med särskildt afseende på de flesta af Örebro läns bergslager, lemnat åtskilliga kamerala och historiska uppgifter angående skatteväsendet m. m. under äldre och nyare tider inom Karlskoga bergslag.

6. J. O. Carlberg meddelar i ett 1879 i Stockholm tryckt arbete, kalladt »*historiskt sammandrag om svenska bergverkens uppkomst och utveckling*», på tre sidor några kortfattade anteckningar, till stor del efter Fernow, om »Carlskoga bergslag och socken».

Slutligen må här anföras dels »*bidrag till Karlskoga härads äldsta historia*», dels ock utdrag ur »relationer» från åren 1673, 1684 och 1685 angående derstädes belägna grufvor, masugnar och hamrar m. m., som finnas intagna i 3:dje delens andra häfte af »*Noraskog*, anteckningar och bidrag till Örebro läns historia och topografi», hvilket häfte trycktes i Stockholm 1886.

Sistnämda år utgafs jemväl från tryckeri i Örebro af onämd författare (A. G. PETERSSON) åtskilliga anteckningar om »*Karlskoga bärgslag förr och nu*», innehållande 14 sidor, hvilket lilla häfte var afsedt att utgöra »minnesblad till 300-årsfesten i Karlskoga Juli 1886» och angifvet såsom »kort bearbetning efter ERIK FERNOW».

Af de i det föregående nämda författare är det endast DAHL, som sökt åstadkomma en ortbeskrifning i ordets egentliga mening; men oaktadt denne författare i sitt förord förklarar, att »den lifliga kärlek en hvar alltid hyser för sin födelseort[1](?) väckt hans åstundan till ett litet bemödande att, för ett akademiskt snilleprof, beskrifva Karlskoga bergslag», svarar dock innehållet ej mot de förväntningar man på grund af denna inledning kunnat göra sig. Hans »beskrifning» synes icke heller ha väckt någon uppmärksamhet hos de författare, hvilka under en senare tid, i skrifter af likartadt innehåll, velat återgifva hvad andra om bygden förut haft att anföra. Densamma tyckes sålunda, med eller utan skäl, blifvit helt och hållet undangömd, för att icke säga glömd, då deremot FERNOWS, i åtskilliga fall ganska osäkra uppgifter ständigt återgifvas i länskalendrar, resebeskrifningar eller lexikaliska arbeten. Med anledning så väl af detta förhållande, som ock i följd deraf att både FERNOWS och DAHLS beskrifningar, isynnerhet den senare, numera lära vara skäligen sällsynta och i sitt ursprungliga skick derjemte antagligen okända för de allra flesta af ortens egna invånare, har utg. trott det vara lämpligt att fullständigt, med bokstaflig noggrannhet, i det följande återgifva båda dessa författares i det hela temligen kortfattade anteckningar om bygden.

---

[1] När man vill realiter omsätta denna vackra sats har erfarenheten visat, att, i ett pastorat med 10,000 invånare och med ett sammanräknadt fastighetstaxeringsvärde af närmare 10 millioner kronor, hela *afsättningen* för en beskrifning med karta öfver pastoratet kunnat uppgå till den verkligen storartade siffran af — *femtio* exemplar, medförande en kontant uppoffring för vederbörande köpare af tillsammans 150 kronor, hvilket belopp motsvarar ungefär *en åttondel af tryckningskostnaden*... Ett i sanning talande exempel på »liflig kärlek för sin födelseort».

Fernows anteckningar om "Carlskoga Bergslag"[1].

Hela denna landsträckan, å ömse sidor *Lethälfven* och väster ut til *Wisnums, Warnums* och *Fernebo Soknar,* var ej annat än en ödemark, 3 och en half mil lång, och vid pass 3 mil bred, när Wärmeland var, förste gången, lykligt at se Hertig CARL inom sina gränsor. Den kallades, af de nästgränsande Nerikesboar, *Bodaskogen,* eller *Boderna,* ur samma skäl som *Lübske Boderna* i *Skåne* fått namn; näml. at Bönderne i *Qvistbro Soken* och vidare i *Nerike* hade sina Fiskarebodar upbygda rundt omkring Sjön *Möckeln,* som däraf skal fått namn, at där var *mycken fisk.* I synnerhet skola dock många bodar varet vid den stranden, där sedan Kyrkan blef bygd.

När Hertig CARL en gång reste öfver Möckeln, och frågade efter ursprunget til Sjöns namn, skal han, sedan det blifvit honom af Skjutskarlen vidlyftigt berättadt, hafva sagt:

Har det förr hetat Möckels bodar,
Skal det härefter heta Carls skogar,

och därvid har det förblifvet.

En berättelse är, at några missgerningsmän hade förut, här och där, satt sig ned i skogarne, at söka sin föda, antingen ur de många fiskrika sjöar, som här äro, eller ock genom rån och plundring, när så kunde vara tilfälle. Men Hertigen såg snart, at naturen ämnat denna orten til annat än Röfvares tilhåll. Här voro tilräckeliga och tjenliga strömmar, öfverflödig skog och en god jordmån. När nu därtil kom, at flere malmstrek yppades och tilgång blef til malm, mer än *Hyttorna på Wärmelands Berg* behöfde, så beslöt han, at med tiden göra *Bodaskog* nyttig för flere Invånare.

Han upmuntrade hvarjehanda Folk, både in- och utländske, at här nederslå sina bopålar och anlägga Bruk, och benådade denne Herren dem, til den ändan, med åtskilliga förmåner.

Tvänne vackra Herregårdar blefvo ock här, på ljufliga ställen, anlagde, til hvilka han, utan tvifvel, sjelf lagt grund, men sedan bortskänkt til Adeliga Slägter, eller ock såldt.

Bofors, vid Möckeln, ägdes, i Hertigens tid, af en *Bjelke (Thure* eller *Knut),* hvars Enke-Fru, år 1604, var råkad i onåd, och Godset blef tilerkändt Kronan[2].

---

[1] »Beskr. öfver Wärmeland» sid. 511—515.

[2] Se *Carlskoga Dombok* 1631. *Bjelkes* dopnamn är där så otydeligen skrifvet, at jag ej kan rätt skilja antingen det är *Thure* eller *Knut;* dock synes icke olikt, at det varet Riks-Rådet *Thure Nilsson Bjelke,* som var gift med Grefinnan *Marg. Svantesdotter Sture* och, år 1600, blef halshuggen i *Linköping.*

Alkvettern[1], vid en sjö af samma namn, nästan 2 mil högre up i skogsbygden, tilhörde, i slut af detta Tidehvarf, en Adelig Jungfru, *Jungfru Brita på Pinetorpet,* som, förmodeligen, var i slägtskap med *Boo Ribbing*[2].

Med få ord at säga, hade Hertigens bemödande en så önskad verkan, at han i sin lifstid fick se en hel Kyrko-Soken af nyttige Medlemmar i Samhället, där han förut ej kunde räkna en enda ärlig Undersåte.

Kyrkan bygdes, på 1590-talet, af träd, vid nordvästra sidan af Möckeln. Hon var väl liten, men ungefär så stor, som de meste i den tiden. Til Kyrkoherde häröfver satte han Herr *Olof Hansson*[3].

Prestegård var, i början, icke at tilgå, utan Herr *Olof* uprögde åt sig af vilda skogen, på *Bredgårdens* ägor, så mycket han förmådde, byggandes sig där nödiga hus, på en backe, straxt väster om *Tims-älfven,* vid pass en liten åttondels mil nordost från Kyrkan. Detta har sedan blifvet flyttadt och lagt til en behållen *Prestegård*, ehuru Herr *Olofs* Arfingar, ur förenämnde skäl, påstodo honom såsom sit rätta arf någon tid härefter.

En Ek, vid Knapp-ed, torde blifva ibland de märkeligaste ting i hela Wärmeland. *Knapp-ed* ligger där sjön *Alkvettern,* genom *Knapp-forssen,* faller ut åt Sjöarne *Låen* och *Möckern.* Så snart Hertig CARL beslutat, at efter sig namngifva *Carlskoga,* skar han sjelf sit vördade namn i denna Ek[4]: och då han med sin Herr Broder, *Prins* JOHAN, kommet öfverens att afsätta K. ERIK XIV, 1568, gjorde de med hvarandra et Fördrag, at de bägge skulle vara lika delaktige i Regeringen, hvilket äfven skedde under denna Ek[5], och, til åminnelse däraf, buro bägge deras Tjenare, eller Hof-Herrar, i lång tid Ekelöf i sina hattar[6].

I en föregående redogörelse angående hertig Karls, sedermera Karl IX, verksamhet i och för Vermlands utveckling, yttrar FERNOW bland annat äfven följande[7]:

---

[1] Skrifves ock i gamla handlingar *Arlevettern,* och nu för tiden *Alqvittern.* Det är icke olikt, som några påstå, at sjön har sit namn af *all* och *vatten,* emedan *Öjevettern, Frövettern, Ullvettern* m. fl. i honom inskänka sina vatten.

[2] Om *Jungfrun på Pinetorpet* talas mycket i Wärmeland; men jag har ej mer funnet, än at *Boo Ribbing* var hännes Förmyndare, och det ur Carlskoga Domböcker.

[3] Det är trolikt, at han var den *Olaus in Måla,* som, 1593, bland Wärmelands Presterskap underskref Upsala Möte. Hans Barn kallade sig *Sylvius,* och varar den Slägten ännu; men Lagmannen och *Censor Librorum, Joh. Sylvius,* var hans Dotter-Son. En annan Slägt, med namn *Silvius,* är ifrån Gunnarskog.

[4] Se *K. Bergs-Coll. Deduction til K. M.* 1666. M. S.

[5] *Eken* har varet råmärke imellan Alkvetters och Knappforshytte skog, och finnes ännu, i en gammal Dom öfver råskilnaden, nämnd för *Eken, under hvilken 2 Konungar rastat och hvilat* (Herr *Directeur Em. Geyer*).

[6] *Puffend. Sv. Hist.* p. 432. *Eken* står ännu qvar, och är $5^1/_4$ aln tjock vid roten. Det är trolikt, at Alkvetters nu varande ägare, Herr *Direct. Em. Geyer,* låter här upresa något *Monument,* äfvensom Herr Kyrkoh. *Sv. Kihlman* ärnar göra vid *Öfra Ullerös* Kyrka, där Kon. CARL XI rastade 1686.

[7] Anf. st. sid. 402, 403.

Såsom Hert. CARLS håg lekte mest på det, som sidst står anfört i hans Herr Faders Testamente: *fundne och ofundne Bergwerk;* så är ock trolikt, at han, bland det första, vändt sin upmärksamhet på det då namnkunniga *Wärmelands Berg,* eller Fernebo Bergslag, där han ock straxt på en behagelig ort utsåg *Kroppa* sig til ordentelig bonings-plats. Och som hans vägar hit ifrån Örebro lågo öfver *Bodaskogen,* på gränsen imellan Wärmeland och Nerike, och han såg densamme genomskuren af många vakra vattudrag, är icke mindre trolikt, at han straxt började göra den tjenlig til annat, än vilddjurs tilhåll, hvarföre han ock, efter sit eget namn, kallade den *Carlskoga,* dit han, efter hand, förskaffade Folk från alla orter, äfven *Walloner* och *Finnar.*

Straxt efter sit anträde til Wärmelands styrelse anlade han äfven *Bro* Gård i Warnum sig til Hertig-säte, antingen af behag til orten, eller ock at kunna stundom vara så mycket närmare til hands, at efterse om alt gick rätt och skickeligen til i handel och vandel med Wästgöther och Bergsmän; äfvenledes har han, vid samma tid, antingen anlagt eller anslaget *Säby* och *Nynäs,* i Wisnum, til sine Hertiglige säten.

Därpå anlade han, 1584, en Stad på Tingvalla-ö, i Kihls-härad, den han efter sig sjelf nämnde *Carlstad,* sedan han antingen förut, eller vid samma tid, låtet där för sig sjelf upbygga en Gård, under namn af *Carlsborg;* och icke långt därefter hade han fått sina *Carlskogar* i det stånd, att han kunde inrätta dem til et eget Gäll 1594, och ditsätta egen Kyrkoherde[1].

Redan år 1593 gaf han 30 Hemman tilstånd, at bygga sig egen Kyrka och skilja sig från Fernebo, Wes-härad och Ullerud, dit de förut legat; hvilke ock hade hunnet, inom kort tid, til den stadga, at han, 1608, såsom Konung, kunde göra deras Soken til et fulständigt Pastorat, under namn af *Ny-Ed.*

Det sidsta, som denne Herren gjorde för Wärmeland, var, at han, några månader för sin död, 1611, grundade *Philippstad.* — — — —

Längre fram i sin beskrifning[2] yttrar FERNOW i fråga om allmogens näringsfång, att »*Åkerbruket* påstår mången hafva aftaget i samma mån, som Bergsbruks-handteringen taget til», hvilket skulle bero derpå, att »en stor del af Bönderne skola hafva fördjupat sig i så stor skuld vid Bruken, at de måste försätta mycken tid med körslor och kolning». Han tillägger dock nästan omedelbart härefter, att »sjelfva *Philippstads Bergslag* har, i sednare tider[3], börjat odlas til åkermark; men *Carlskoga* äger så sköna Hemman, och Åkerbruket har där länge varet drifvet til den högd, at många anse för et slags fel, det en del Bergsmän sköta Bergsbruken förmycket, och vanvårda jorden».

Till fullständigande af FERNOWS anteckningar om Karlskogabygden, hvilken bygd ursprungligen hade en vida större utsträckning än den nu har, må ytterligare meddelas nedanstående utdrag ur hans beskrifning:

---

[1] Han skal dock redan 1586 där lagt grund til en Församling (Annot. i Carlskoga *Kyrkobok*).

[2] Sid. 605—608.

[3] Hufvudsakligen under 1770-talet.

Kroppa Pastorat, i Fernebo, 1642.

Här var redan en så kallad Kyrkoherde (Herr *Sickel*) 1625, men Pastoratet blef dock icke rätt stadgat förr än 1642, den 30 April, då Riks-Regeringen, genom hög Resol., hit lade vissa gårdar från Carlskoga, Warnums och Philippstads Soknar, hvilket Drotning CHRISTINA confirmerade 1648, den 22 Febr. Då var Magist. *Lars N. Philippstadius* Kyrkoherde, som fick Torpet *Edsberg* til boställe. Pastoratet fick Bergslags-Privil. 1650, den 30 October.

Lungsunds Capell, i Fernebo, 1643,

har blifvet bygt 1643, och fick då straxt, tillika med Kroppa, sin egen Capellan, Herr *Hans* i Sundstad, som blef afsatt 1649. 1652 anhöllo Soknemännen hos Kongl. Maj:t om någon hjelp till Klåcka vid Långesunds Kyrka i Bergslagen, som för den långa vägen skul, som var til Kroppa, både efter andelige och verldslige Förmäns godtfinnande, var upbygd (*Palmsk.* M. S.). Det skal dock i börgan skedt endast af 15 Matlag; ty en del af de östre ville bygga i Bjurkjärn. Förut hade Kroppa-Presten stundom hållet Gudstjenst under några *Aspar,* söder på Lungsunds gård.

Bjurkjärns Capell til Carlskoga, 1643.

Efter sagen är denna Kyrka bygd samma år, som Lungsund, hvarföre ock en del, som bodde omkring Ullvettern, ej ville bygga i Lungsund, såsom hafvande beqvämare väg hit[1]. 1651, vid Tinget, förlikades Sokneboarne, at »så mycket *Skogsboarne* kunde bevisa at de kostat på Moder-Kyrkan, så mycket skulle dem återgifvas til deras Capels upbygning vid Bjurkjärn». Eljest lyder en gammal tradition, at Carlskoga Prest stundom höll Gudstjenst under en *Björk,* som stod där nu Kyrkan står. Om berättelsen är sann, skal man ock förstedags hafva börgat bygga Kyrkan en fjerdedels mil längre i söder vid *Råberget;* men det har gått därmed, som det berättas om *Gunnarskog*[2]. Herr *Zakris Ol. Sylvius* var förste Capellan, drunknade 1668.

Carlsåsa, eller Carlsdals Capell, i Carlskoga, 1736.

Några Hemmans-åboer å ömse sidor *Svartälfven,* Fiskelösen, Högden och Tvärån, i *Carlskoga,* samt Sandvik, Älfsnabben och Spjutvik, i *Nora Soken,* efter en del hade två och en half mil oländig väg til Carlskoga, och andre tre hela mil til Nora Stad, anmälde redan 1728, tillika med 12 andre sine Grannar, sin åstundan at få bygga sig en egen Kyrka; men det stadnade därvid, til des dåvarande Liquid. Commissar., sedan Öfver-Direct., *Carl D. Luthman* blef ägare af *Kortfors Bruk* och *Nya Älfhyttan.* Då gjorde han, med

---

[1] De skola icke hafva velat beqväma sig at gå til Lungsund förr än de blefvo därtil dömde af en Kongl. Commission, som stod i *Flottuva.*

[2] Den gamla slitna sagan är äfven här, at hvad som bygdes om dagen, refs ned om natten. Underligast, att vi få finna sådant skräck i nyare tider, sedan ingen Munk var til.

sine med-Interessenter, hos Konungen, om samma sak, underdånig ansökning. Consistorierne i *Westerås* och *Carlstad* fingo befalning, at häröfver gifva sine betänkande, och Probsten *M. Aspman,* i *Linde,* höll på stället undersökning d. 14 Sept. 1736, i kraft hvaraf Landshöfdingen, Bar. *Wrangel,* och Consistorium i Wästerås tilstyrkte Hans Maj:t at gifva härtil sit samtycke, hvilket ock skedde i nådig Resolution, af d. 10 Dec. 1736.

Kyrko-ställe utsågs, vid Probsten *Aspmans* undersökning, på en vacker *Sandkulle,* eller *Ås,* litet söder om Nya Älfhytta (nu *Carlsdal*); men hittils har Gudstjensten blifvit hållen i en därtil inrättad stor Sal i bygningen vid gården. 1761, d. 7 Julii, gaf Högstsal. Kon. ADOLPH FRIEDRICH Resolution, at Capellet skal lyda under Carlstads Consistorium. En eller annan af *Presterne* har varet hedrad med Pastors titul. Med tiden torde här blifva et litet nätt Pastorat, efter sin förste Stiftares välmenta afsigt, af Carlskoga, Nora och Gryt-hytte Soknar.

Uti inledningen till sin beskrifning[1] omtalar FERNOW bland »vattudragen» *Svartelfven* sålunda:

Hon tager sin begynnelse i Dalarne och *Äppelbo soken,* ur et stort *Måsefly,* 1 och en half mil S. från Kyrkan. Där är hon så liten, at man kan rida öfver hänne, och går hon så i krökningar 1 mil til *Brindoset.* Därifrån vidgar hon sig mer och mer och får tillopp både från öster och väster, där Säfsens och Hälleforss Soknar merendels följa hänne på ena, och Gåseborns Annex på andra sidan. På denna vägen går hon söder genom Sjöarne Laggen, förbi Gustafsströms Bruk, Elfsjön[2], Vintersjön och några större Forsar til Örlin[3], ej långt från Gåsborns Kyrka och 7 mil från sin första uprinnelse. Vidare förbi Hälleforss Silfververk och Grythytta, til Sjöarne Torrvarpen[4] och Halfvas Norn, alt i Vestmanland. Sedan imellan Nerike och Carlskoga genom Kortforsen och 2 mil til Möckeln. hvarifrån hon åter har utlopp åt Degerforsen, förbi Strömsnäs, Håkanbohl, Liefors, Nysunds Kyrka och i sjön Skagern, alt i söder. Sedan i väster genom vadet *Varan, Gullspångs-bro,* eller fordom *Agnebro,* och vid Årås i Vänern. Denna och Köpmanne-å tyckes ungefärligen ligga midt för hvarandra. Hela Svartelfvens lopp är 22 mil.

Timselfven beskrifves af FERNOW på följande sätt:

I norra ändan på Möckeln vid Boforss Bruk, något Väster om Svartälfvens inlopp, infaller *Timsälfven,* som utgöres af det vidlyftigaste vattudrag

---

[1] Denna del af Vermlands beskrifning trycktes redan 1773.

[2] Ofvanföre denne Sjö infaller ur N.V. et vattudrag från Grund-Rämmen, Up-Rämmen, Smalsjön, Fjäl-Rämmen, alt i *Malung,* genom Liljendals Bruks Älf til Djup-Rämmen i Gåseborn. Därifrån genom Eriksdals Bruk.

[3] Här infaller äfven et stort vattudrag från Löfsjökärn på Mokärnshytte-skog, genom Löfsjön, Holmsjön, Bosjön N.N.O. til Näs-Räms Hytta och Sjö. Vidare til Lesjöfors, Mög-Refven, Bre-Refven, Bjursjön vid Gåseborns Kyrka (där ock hyttan ligger i en annan liten Bäck). Sedan genom en liten Älf till Örlin, alt i Fernebo.

[4] Där inkommer åter ur N.N.V. et Fernebo Bergslags vattudrag, från Dalkars-sjön genom Fribosjön, Stensjön, Långbans-Hyttesjö, Långban från Långbansändes-Hytta, förbi Damhytta til Saxån och Saxen, där Mörtkärnshytte-älf infaller. Slutligen genom Saxhyttan till Svart-älfven.

i Värmelands Bergslag, och är lättare at afrita, än beskrifva. Hufvudsakeligen förhåller det sig sålunda: Öjsjö- Vårsjö- och Skråksjö-vatten på Sandsjö-hytteskog flyta vid Tvärälfs-bron tilsamman, och därifrån genom Sandsjön $^3/_4$ mil til Nordmarks-hytta (där Grundsjö-vattnet inkommer ur N.O. och Mokärns- samt Stjelps-hyttevatten ur N.). Från Nordmarks-hytta genom Habors-hytta, Fogd-hytta, Agerna (där Mögsjö- Hektors- Skålkärns- och Stöpsjö-hyttevatten infalla), Lersjön förbi Fins-hytta, Storbro-hytta, Philippstad, Daglösen (där Hennickehammars-älf infaller), Asphyttesjö, Åminneforss och Bjurbäcks Bruk i Lungen (där Lung-älfven ur N.V. möter från Paradis, Brattforss, Hedenskogs och Bolge Hyttor) genom Lungsund till Öj-Vettern (där et vatten infaller ur N.O. från Horss-sjöarne, Yngshytta, Yngen, Gammalkroppa, Herrhult, Nykroppa, Östersjön, Hätt-älf, Mögsjön, Storforss, Lillforss). Från Öj-Vettern till Hyttesjön (där möter Ackkärrs- och Matlångs-vatten genom Klenoret), Bergsjön, Ull-Vettern (förbi Qväggеs och Åsjö Hyttor[1]), Knappforss, Lån (där Lanforss Hammars och Lånhytte-vatten komma i N.O. ur Sjön Immen) och sluteligen Tims-älfven, genom Björkeborns och Boforss Hamrar invid Carlskoga Kyrka.

I Möckeln rinner annars en liten Älf ur V. från Strömtorps och Qvarntorps Hyttor. En annan ur N. från Rö-Immen i Nora Soken genom Snöbergshytta, Els-Immen, Sibbo och Immetorps Hyttor. Och åter en annan Ö. därom från Sjön Kjermen i Nerike, högst uppe på Landt-ryggen, så at Bergsmännen i nödfall kunna leda des vatten til Sjön Leken och åt Örebro; men eljest är hans lopp S.V. åt Villingsbergs Bruk, Våtsjöarne och åt Valåsen invid Möckeln.

Slutligen anför Fernow bland sina »Tillägningar» följande båda berättelser, såsom ett bihang till noten om Alkvettern:

En gammal berättelse är än i dag bland Almogen, at ibland de första, som bebodt Carlskoga-orten, varet tvänne Grannar, den ene vid *Qväggen* eller *Stensviken*, och den andre vid *Alkvättern*. Desse nyttjade fiske ihop i den så kallade *Toldsbäcken* (Tabäcken), men de förlikades ej, utan den ene satte sig för den andre i förväg i et träd, och, vid det han gick förbi, högg honom til döds. På stället offras ännu i dag qvistar på et båhl, och mången rädhågad bär än fasa för at gå där förbi, sedan solen är nedgången; ty de frukta för *Tholds-Gubben* (Mannen, som blef dödad, skal hafva hetat *Thol*). Än i vår tid är på detta stället et ståteliget Mört-fiske, som hörer Bjurkiärns Prest til. Längre ned i Carlskoga, och på östra sidan om sjön *Myckeln*, är ännu en annan berättelse, at en Finne, *Törnes Jöns* från *Packrabo,* kommet först til orten med en yxa och båga, den han drog eller spände up med ryggen (all sin ägendom) och Hustrun en skära. De togo sit stamhåll i *Dufvedalen,* bygde sig en Badstuga och köpte Bostaden af Kronan. Sluteligen kom *Jöns* sig så före, at han börgade träta med *Nysunds* Bönder om ägande rätten i *Degerforsen,* och vann så mycket emot dem, at hans råskilnad bief en half mil längre söder, vid *Strömsnäs,* där ännu bägge Soknarna skiljas åt.

Detta är hvad Fernow har att meddela om den äldsta odlingen i Karlskoga. Hvad han i öfrigt berättar om denna bygd inskränker sig

---

[1] Vidare genom *Frövettern* och *Alkvettern,* hvilka båda sjöar Fernow glömt nämna.

hufvudsakligen till några små notiser om bergshandteringen samt om fogdar och bergsfogdar derstädes, hvarom i det hela mera fullständiga uppgifter förekomma i DAHLS här längre fram införda beskrifning. Men då en del af FERNOWS här ofvan meddelade uppgifter äro minst sagdt vilseledande och således icke förtjena att vidare upprepas, synes vara nödigt att i afseende derå tillägga några anmärkningar och upplysningar. Det torde vara så mycket större anledning härtill, som det allt för väl kan hända, att, liksom denna gång mer än 100 år förflutit innan någon forskare mera allvarligt egnat Karlskogaorten sin uppmärksamhet, ett nytt sekel kommer att förrinna innan någon annan åter kommer att befatta sig härmed. Erfarenheten visar tydligt att, trots all den examenslärdom, som eljest i vår tid utvecklas, det måste räknas till de ganska sällsynta företeelserna att finna någon sysselsätta sig med ett så litet tilltalande och i ekonomiskt hänseende tillika otacksamt ämne, som — en något aflägsen och föga bemärkt landsorts historia...

Den af FERNOW, efter »herr komminister Palin», anförda berättelsen, att de första inbyggarne i Karlskogabygden varit missgerningsmän, som lefvat dels af fiske och dels genom rån och plundring när tillfälle dertill kunde gifvas, är endast en vanlig »röfvarhistoria» utan faktisk grund [1], som för öfrigt motsäges af längre fram meddelade uppgifter om de första gårdarna härstädes.

FERNOWS yttrande, att hertig Karl beslutat att med tiden göra Bodaskog nyttig för flera invånare är så till vida riktigt, att han på allehanda sätt främjade odlingens utveckling, men då FERNOW derjemte tillägger att »han uppmuntrade hvarjehanda folk, både in- och utländske, att här nederslå sina bopålar och anlägga bruk», begår han ett väsentligt misstag; ty några bruksanläggningar, om de ock af Karl varit påtänkta, inom Karlskoga kommo icke till utförande förrän långt efter hans död, under drottning Kristinas regering. FERNOW uppgifver sjelf, på andra ställen i sin beskrifning, att Björkborns bruk anlades först 1639, och Bofors 1646. Här må tilläggas att Valåse öfre hammar, som är den äldsta härstädes, tillkom 1632, den nedre 1649 samt Degerfors 1661. Den första masugnen inom Karlskoga härad bygdes, likaledes enligt FERNOWS egen uppgift, 1638 vid Åsjöhyttan. Derefter bygdes masugnar vid Tvärån och vid Boelfven 1640 [2], vid Granbergsdal 1642, vid Sibbohyttan 1646 o. s. v., hvarefter orten genom en k. resolution 26 November 1660 erhöll sina *första bergslagsprivilegier*, bestående i åtskilliga skattefriheter, hvilka genom en andra resolution 11 December 1667 närmare bestämdes.

Ogrundad är äfven FERNOWS följande uppgift, att »tvänne vackra herregårdar blefvo ock här, på ljufliga ställen, anlagde, till hvilka han (hertigen) utan tvifvel sjelf lagt grund, men sedan bortskänkt till adliga slägter, eller ock sålt». Dessa båda herregårdar, nämligen *Bofors* och

---

[1] CARLBERG, i sin bergverkshistoria, sid. 368 och 398, tvekade ej att upprepa så väl FERNOWS berättelse härom, som dennes uppgifter angående hertig Karls bruksanläggningar vid Bofors och Alkvettern. Hvad särskildt beträffar de senare, skall på vederbörliga ställen grundlösheten af FERNOWS antaganden ådagaläggas.

[2] Å båda dessa masugnsbyggnader utfärdades Bergsembetets privilegiebref 27 Oktober 1640.

Alkvettern, erhöllo icke denna framstående egenskap förrän långt efter hertig Karls tid, och såsom vanliga landbohemman, tillhörande frälset, funnos de mycket tidigare. Dessa förhållanden skola närmare visas i de afdelningar, som angående dessa bruksegendomar längre fram finnas meddelade.

Fernows uppgift derom, att *Karlskoga kyrka* icke bygdes förr än på 1590-talet är jemväl oriktig, och han motsäger sig äfven sjelf i detta hänseende, då han på annat ställe i sin beskrifning[1] uppgifver, att hertig Karl, enligt annotation i Karlskoga kyrkobok, »redan 1586 der lagt grund till en församling». Det må icke heller förbises att Fernow i sin »Chronologie öfver Lutherska Tidehvarfvet i Wärmeland»[2] uppgifver att Karlskoga funderades 1586, men att pastoratet först 1594 kommit till stånd. Dahl uppgifver väl i sin beskrifning att kyrkan blifvit bygd 1586, men både han och Hammarin förmena att församlingen ej fått egen kyrkoherde förr än 1594. Detta vederlägges dock så väl af det numera kända, af hertig Karl 1 Juli 1586 utfärdade förordnandet för *Olof Hansson* att vara kyrkoherde vid Möckelsbodar, som ock af ännu bevarade fogderäkenskaper, hvilka utvisa att nämde kyrkoherde, åtminstone under åren 1586—1592, uppburit lönetillskott från Vester-Nerikes fögderiförvaltning, hvarom allt utförlig redogörelse lemnas i en följande afdelning.

Att *prestgårdshemmanet* är beläget å Bregårdens forna område är deremot riktigt. Bregårdens forna egovidd sträckte sig nämligen från Möckeln, efter Timselfven i nordvest ända till sjön Alkvettern, så att detsamma, utom båda prestgårdshemmanen Karls-Åby och Elfkärr och de egor, som ännu tillhöra Bregården, äfven innefattade hemmanen Vestra Lonntorp, Espedalen, Knapped, Lundedet (bergstorp), Brattebäcken, Forsby, Stenbäcken, Lämås, Kilsta, Bohult och Kyrkotorp, hvilka alla, enligt hvad domböckerna utvisa, under förra hälften af 1600-talet såsom afgärdahemman blifvit upptagna å det område, som 1588 räknades till Bregårdens dåvarande frälsehemman, och hvilket hertig Karl samma år, jemlikt särskildt upprättad och längre fram meddelad handling, tillbytte sig af fru Malin Olofsdotter.

Hvad åter angår Fernows anteckningar om den s. k. *kungseken vid Knapfors,* som än finnes qvar och som mäter dryga 7 alnar eller öfver 4 meter i omkrets vid roten, hvilken ek numera torde kunna anses såsom Karlskogabygdens främsta historiska, på samma gång *lefvande minne,* må det tillåtas att hänvisa till en särskild uppsats derom (*Noraskogs arkiv* I: 632—634).

Såsom ett exempel derpå att Fernows läsning af Karlskoga domböcker varit ganska ytlig, må till närmare belysning af hans berättelse om finnen Jöns från Packrabo och det af honom upptagna hemmanet i *Dufvedalen,* anföras följande utdrag af Karlskoga domboksprotokoll, för 26 Mars 1634:

»Än vittnade och betygade nämden att Törne Jöns, en finne, hafver för några år sedan upptagit och af ödemark uppröjt ett torp, Dufvedalen benämdt, i Karlskoga socken beläget, det han nu så hafver bygdt, bättradt och förökadt, att det skattar kronan för en half gård; är därföre underdånigst

---

[1] Jfr sid. 389 här ofvan.

[2] Beskrifn. s. 898.

hans så väl som nämdens begäran (att) han måtte få njuta sådant sitt arbete till godo och hans arfvingar det behålla så länge de kunna kronan deraf skatten uppehålla, under skattemannarätt och rättighet odrifne.»

Det må erinras att så väl Dufvedalen, som vestra Kärne, Degernäs, Finnebäck och Storängen enligt 1616 års jordebok i fråga om skatten ökades från $^1/_3$ hemman hvardera, till halfva hemman.

Slutligen må här tilläggas några uppgifter om FERNOW sjelf, och detta så mycket hellre, som denne ansedde och ofta citerade författare icke ansetts värdig att inrymmas i något af våra större biografiska arbeten. Ur det förut anförda »Karlstads stifts herdaminne» af HAMMARIN, meddelas derför här nedan den om FERNOW förekommande lefnadsteckning, så lydande:

»*Erik Fernow*, född i Filipstad den 4 Mars 1735, son af skomakaren Karl Fernström. Han röjde tidigt lofvande anlag för studier och blef helt ung intagen uti trivialskolan i Karlstad. Uppflyttades der till gymnasium 1750. Student i Upsala 1755. Aflade 1760 namnet Fernström och kallade sig Fernow. Författade och, under professor Georgii i Upsala, försvarade 1764 en *Dissert. de regione Vermelandorum metallica, olim Vermelands berg dicta, et oppido Philippstadio.* GJÖRWELL har i sina Lärda Tidningar för år 1764 med synnerliga loford recenserat denna dissertation. Prestvigd den 14 Maj 1766. Här (vid Karlsdal) 1776 brukspredikant, men lemnade efter ett år denna tjenst. Var sedan dels adjunkt, dels nådårsprest på flere ställen i stiftet. Dog uti Kristinehamn ogift den 5 Februari 1791.

En tidig kärlek för historien gjorde, att han från yngre åren samlade allt hvad han kunde öfverkomma, som syntes honom minnesvärdt och i synnerhet hvad som angick Vermland. Han gjorde utdrag utur domböcker och kyrkoböcker, samt skaffade sig gamla konungabref och handlingar, dels i original och dels i afskrifter, hvilket allt han, på landshöfding Tilas' uppmuntran, började 1764 att sammanbringa i ett verk under namn af *Archivum Vermelandicum.* Några tomer deraf blefvo ordentligen inbundne och registrerade, men större delen af hans samlingar, särdeles under de senare åren, äro blott upptecknade på lösa lappar. Största skadan var, att dessa samlingar icke på något visst ställe blefvo förvarade. Fernow sjelf kunde ej upplysa hvar de funnos, utan då han härom tillfrågades svarade han: att han hade några här och några der. Efter Fernows död voro flera historiens vänner, som erbjödo sig att inlösa hvad af hans samlingar kunde igenfinnas. Konsistorium anmodade presterskapet i ett cirkulär, att efterspana hans manuskripter och till gymnasiibiblioteket inskicka hvad som kunde öfverkommas. Det lyckades d. v. vice pastorn i Kristinehamn Gottfried Falk att få reda på första och andra tomen af Fernows Archivum Vermelandicum samt en myckenhet lösa papper. Skada var att tredje delen till hans Vermlands beskrifning, hvilken allt sedan 1788 var färdig till tryckning, icke kunde fås igen. Man har äfven af honom flere temligen lyckade poemer. Genom en sjelftagen besynnerlighet och mindre noggranhet i sitt uppförande, lade han sjelf de våraste hinder i vägen för sin lycka.»

De anförda slutorden gifva anledning misstänka, att FERNOWS skaplynne varit af så pass sjelfständig art att han underlåtit att, till vinnande af befordran, genom smicker och kryperi göra sig behaglig hos

sina öfverordnade. Denna misstanke synes ock vinna bekräftelse deraf, att »flera historiens vänner» först efter FERNOWS död erbjödo sig att inlösa hans samlingar. Hade dessa s. k. vänner, tillika med vederbörande konsistorium, under FERNOWS lefnad utvecklat hälften af det nit och intresse, som nu efter döden visades hans historiska manuskript och samlingar, skulle möjligen både samtid och efterverld med tillfredsställelse kunnat taga del deraf, och den saknade tredje delen af Vermlands beskrifning icke heller hafva försvunnit. Men det är nu en gång för alla så, att den, som af en eller annan anledning gjort sig misshaglig, har dermed också lagt »de svåraste hinder i vägen för sin lycka», han må tillhöra det privilegierade lärdomsskrået eller icke. — FERNOW har emellertid genom sin beskrifning öfver Vermland efterlemnat ett aktadt och ansedt namn. Äfven om hans beskrifning i afseende på historisk forskning icke i allo tillfredsställer nutidens anspråk på noggranhet och fullständighet, lemnar den dock ett godt vittnesbörd om hans intresse och nit för vinnande af kännedom om fosterbygdens öden och utveckling. Mången i lyckligare omständigheter än FERNOW har gjort mindre; och ännu har ingen förmått att för allmänheten framlägga ett b ä t t r e och i det hela mera gediget arbete rörande Vermland, än det han, för mer än ett århundrade sedan, med små hjelpmedel, under stora bekymmer med ansträngd flit förmådde åstadkomma. Trots de brister och oriktigheter, som bevisligen ganska talrikt finnas i detta arbete, nöjer man sig fortfarande, att, vid förekommande tillfällen, utan kritik citera och omigen — *kompilera Fernow!* . . .

Beskrifning

Öfwer

Carls-skoga Sochn

Och därtil hörande

Bergslag

J Wermeland,

Författad

Af

MAGNUS DAHL
E. O. Cancellist i Kongl. Cammar=Collegio.

ÖREBRO,
Tryckt hos JOH. LINDH, år 1779.

Carls-skoga Bergslags
Wälborne, Hög- och Wäläre-
wördige, Höglärde, Högäd-
le, Ädle och Högaktade
Herrar Inwånare,

Samt

Hederwärde Bergsmän
Tilägnas denna Afhandling

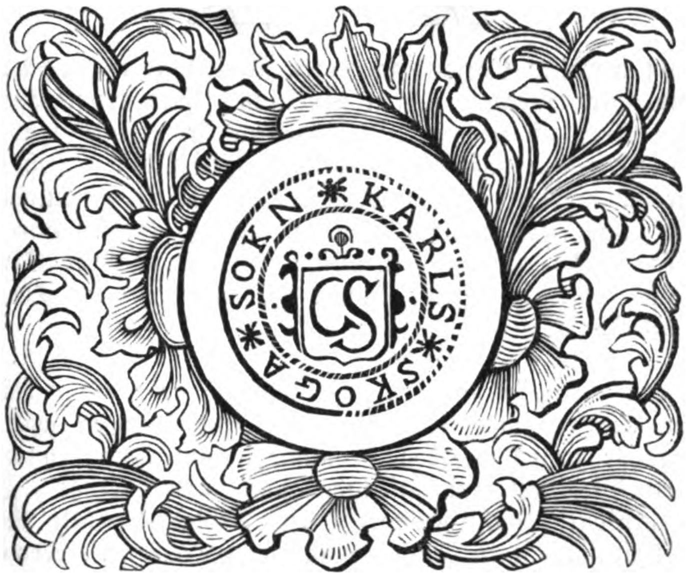
Af Eder

Ödmjukaste
och Tilgifne tjenare
MAGNUS DAHL

Benägne Läsare!

Den lifliga kärlek en hwar altid hyser för sin födelse-ort, har äfwen wäckt min åstundan til et bemödande at, för et Academiskt snille-prof, beskrifwa Carls-skoga Bergslag; men, för hwarjehanda i wägen komne hinder, därifrån afhållen, har jag ej kunnat fullfölja min tilärnade föresats; icke desto mindre torde nu denna min lilla samling, wid flerehanda tilfällen tjena någon til nytta, underrättelse och nöge; och på en sådan grund, har jag trodt mig böra lägga den samma för allmänhetens ögon. Saken fordrade wäl widlyftigare beskrifning, än nu med få ord sker, och hwartil jag wore både beredd och willig; men för at ej mißhaga den Gunstige Läsaren, lemnas allenast et kort begrep om det förnämsta af denne Bergslags ort, och anhåller i all ödmjukhet, at mit bemödande ej ogunstigt uptages.

Örebro d. 2 Jan. 1779. M. D.

Fordom kallades det landet, som öster ut gräntsar til Lekebergslagen uti Nerike, söder ut til Nysunds Sochn, hwilken ligger en del i Nerike och den andra i Wermeland, i wäster til Warnums Sochn, samt i norr til Grythytte Bergslag i Wästmanland och Kroppa Pastorat i Wärmeland, **Bodaskogen**, egenteligen derföre at bönderne, i Knidsta och Qwistbro Sochnar, idkade fiske i sjöarna och för sina behof och til sin beqwämlighet upbygt många bodar i synnerhet omkring Sjön *Myckeln*.

Af gamla handlingar inhämtas, at här då warit några få inwånare, hwilke mästedels bodt omkring nyßnämnde Sjö; fisket, som då för tiden lärer warit bättre lönande än nu, och den wackra belägenheten, torde hafwa lockat dem at där slå ned sine bopålar; emedlertid woro de i en swår belägenhet, så i anseende til Kyrko-wäg, som annat; den närmaste Kyrka war Warnum dit de hade 3 à $3\frac{1}{2}$ mil. Man kan wäl se at wägen den tiden war ganska beswärlig, så länge inga broar woro bygde öfwer de många wattudragen. 6

Denna beswärlighet lättade dock Hertigen, sedermera Konung CARL IX:de då Han år 1586 här lät upbygga och efter sig kalla Carlsskoga Kyrka, (a) på Skatte-Hemanet Bregårdens ägor:

a) Denna Kyrka står ännu qwar och nytjas til Sacristufwa, såsom witne til Församlingens ringa antal i de äldre tider.

Den nu warande Carls-skoga Kyrka är bygd år 1682, på en wacker plan wid norra ändan af Sjön Myckeln, jemte Landswägen bredewid den förra, af träd i korß; wäggarne äro utantil spåntade, och hela Kyrkan tillika med tornet täkte med Jernbleck. Deß längd är 59 alnar och bredden 51, på wäggarne äro 16 st. ansenliga fenster-lufter och inuti 157 st. inbygde stolar, förutan säten i Choret: Utom en ganska wacker helt ny Predikstol (b) och Kyrkans Skrud samt Altartaflan, äro där åtskillige andre prydnader, och uti Tornet 3 st. nya Metall-klockor.

Bjurkjärns Capell-Kyrka, är bygd omkring år 1660 af träd i korß, wäggarne äro spåntade och taket med oljat Jernbleck wäl beslagit. Deß längd är 51 och bredden 41 alnar innantil, med en wacker Altartafla och Predikstol samt åtskillige andra saker beprydd. I Tornet äro 2:ne brukbare metall-Klockor. Eljest är denna Kyrka belägen på et behageligit ställe i en äng emellan twänne Sjöar, bredewid wägen til Philipstad.

Carls-Dahls tilärnada Capell-bygnad, 2 mil från Carls-skoga Kyrka wid Swart-elfwen, är med Konung FREDRICHS Resol. af d. 10 December 1736 försedd. Här är altsedan Präst hållen på Herrar Luthmänners egen bekostnad; men särskild Kyrka ännu icke anlagd.

Ehuru wäl Carls-skoga, som är Moder-Kyrka blef, som förut nämt är, först bygd år 1586, så hade likwäl denna då warande lilla församling ej någon wiß Pastor förr än 1594 och hafwa, sedan den tiden tils nu, följande warit Pastorer:

1:o Herr Olaus Gestricius - - - - - tilträdde år 1594 dog 1626.
2:o H:r Jacobus Jonæ - - - - - - tilträdde 1627 - 1662.
3:o H:r Anundus Haqvinus - - - - - - - - - - - 1663 - 1692.
4:o H:r Petrus Tingström - - - - - - - - - 1692 - 1702.
5:o H:r Sveno Letström - - - - - - - - - - - - - - 1703 - 1724.
6:o H:r Andreas Waller (c) - - - - - - - 1726 - 1739.
7:o Probsten Herr Magister Erland Faxell - - - 1741 - 1754.
8:o Mag. Jonas Hedlund - - - - - - - - 1757 - sama år
9:o H:r Mag. Elias Vennerman - - - - - - - - - 1760 - 1771.

b) Gifwen af Bruks-Patron Herr Joh. Camitz til fägne-betygelse öfwer den, d. 19 Augusti skedde Regements-förändringen.

c) Denne Herre wardt fången wid Pultava, och fängslad förd til Siberien, hwarest han wistades til år 1722, då Han återkom til Swerige och blef en nitisk Pastor i Carlsskoga.

10:o Probsten Herr Magister Gustaf Kjellin tilträdde Carls-skoga Pastorat år 1773, Hans öma nit om sin anförtrodda Hjord är allmänt kändt och älskadt.

Högstbemälte Hertig skaffade sedermera orten flere inbyggare och, medelst utgifne privilegier, förwandlade, på kort tid, denne obebodda Skog til en drägtig Bergslag, under namnet Carls-skogar, och detta alt til en wärdig åminnelse af sin kärlek och nit för fäderneslandets upodling; Deße inbyggare fingo sedermera härå Drottning CHRISTINÆ bekräftelse, jemte upmuntran til Bergsbrukets drifwande, som alt ses uti *Op. Palmsköld*: samt *Dyringii Dissertatione de metallis.*

At nämna om Bergslagens indelning, så består hon nu af 2:ne Sochnar, Carls-skoga och Bjurkjärn, och om hwilkas inre beskaffenhet nedanföre skal talas. Hela Bergslagen ligger i Wermeland och hörer til Örebro Landshöfdingedöme, samt under et Bergs- och Krono-Fögderi med Lekebergslagen, men delas til twänne Bergmästare-dömen genom Swart-elfwen, af hwilka den östra delen hörer til Nora och den wästra til Philipstads. Häradshöfdinge är nu för tiden Herr Jonas Ferner. 9

At nu både Härads- och Bergs-ting hållas, är allmänt bekant; man har därföre warit angelägen at få weta wid hwad tid de tagit sin början. Hwad Härads-tingen beträffar har warit lätt; ty alla Domböcker äro å Tingsstället uti Härads-kistan förwarade och har man däraf inhämtat, at första Härads-ting med Carls-skoga hållits den 18 Julii 1629. Bergstingens början har warit swårt utröna, men som Carls-skoga Härads-Rätts Dombok af d. 1 Martii 1652 förmäler, at Högloft. Kongl. Bergs-Collegii fullmagt af d. 6 November 1651 för Mårten Drost, at wara Bergsfogde i Carls-skoga, då blifwit å Häradstinget upläst, och efter han war den första, tycker jag mig däraf kunna sluta, at ej före den tiden något Bergsting blifwit hållit; men at komma til sjelfwa saken.

Areal-innehållet af Carls-skoga Sochn (b) är 101556 tunland eller inemot 4½ qvadrat-mil, deß längd är från Abbor-holmen i Sjön Öhln til Bleckkjärn, som är skilnaden mellan Grythytte Sochn och Carls-skoga, 62182 alnar eller i det närmaste 3½ mil, deß bredd från Elgbricke-Rör til mitt uti Mörkwiken af Sjön Ahlqvittern, 36000 alnar eller 2 mil. Då man nu härifrån afdrager Måßar och Sjöar, som utgjöra 8956 tunland, så återstå 92600 tunneland fast mark. 10

---

b) År 1666 d. 3 Febr. är Dom öfwer rågången omkring Häradet fäld. I sednare tider har afledne Landtmätaren Herr Olof Hamnerin uträknat denne Bergslags areal-innehåll så, som det nu anföres.

Areal-innehållet af Bjurkjärns Sochn är 30186 tunland, eller i det närmaste 1 $\frac{2}{3}$ qvadrat mil. Deß längd från Elghufwudet i Sjön Emten til Grytingen, som är skilnaden mellan Kroppa Pastorat och Bjurkjärns Sochn, 39272 alnar eller omkring 2 $\frac{1}{6}$:dels mil, deß bredd från Rishögde-rået til Näsholmen i Hytte-Sjön, 16036 alnar eller $\frac{8}{9}$:dels mil; då man afdrager Moßar och Sjöar, som utgöra 8834 tunland, så återstår 21352 tunneland fast mark; eller i hela Bergslagen, 113952 tunneland.

På denne bottn äro följande Bergsmans-Heman, eller sådane som blifwit Bergsmännen, såsom hjelp wid Bergsbruket tilslagne: De ägendomar som så af Bergsmän besittas, äro hwarannan af helt olika beskaffenhet, och indelas i **Bergsfrälse-** Krono- och Skatte-Bergsmans-
11 Heman; Hwad det första slaget widkommer, så finnes sådant här i orten intet, men wäl af de twänne sednare: Innan man nu nämner deras antal, bör man se efter skilnaden emellan dem. At närmare förstå detta, får jag nämna, at alla Åboer af Krono-Heman äro i gemen försäkrade, at obrefne man efter man så bebo sådane, så länge de förmå Bergs- och Jordebruket wederbörligen drifwa, samt därföre til Kongl. Maj:t utgöra sina skyldigheter, som ses af Kongl. förordningen om skatteköp af d. 19 Sept. 1723. Å Krono-Heman får ej fastebref gifwas utan ägaren allena transportera sin stubb- och besittnings-rätt med Höga Landshöfdinge-Embetets tilstånd, som ses af Kongl. Maj:ts Resol. af d. 4 Dec. 1693 och widare af Resol. daterad d. 17 Dec. 1734.

För Carls-skoga Bergslag i synnerhet, äro at märka, Kongl. Regeringens af d. 5 Martii 1639 uti Örebro gifne och Drottning CHRISTINÆ d. 27 Oct. 1647, samt d. 30 Octob. 1650 uti Stockholm affärdade Höga Resol. som alle försäkra Bergsmännen i Carls-skoga om rolig besittning och frihet, hwilka sedan af Konung CARL XI, år 1673 d. 6 October äro confirmerade.

Den däremot, som äger Skatte-jord, har frihet at sälja henne til hwem som helst af Bergsmännen, men ej til Ståndspersoner och andre utom Bergsmans-ståndet, utan Kongl. Bergs-Collegii tilstånd,
12 som ses af Kongl. Maj:ts Resol. uppå allmogens allmänne beswär dat. Stockholm d. 3 Junii 1719.

På Krono grund

Äro i Carls-skoga Bergslag följande:

Hela Heman	1	
Halfwa 8 st.	4	
Tre Attondelar		$\frac{3}{8}$
Tredjedelar 3 st.	1	
Fjerdedelar 38 st.	9	$\frac{1}{2}$
Attondelar 8 st.	1	
Tolftedelar 1		$\frac{1}{12}$
Summa	16	$\frac{23}{24}$

1 Brukshage, 1 Utjord, 1 Preste-boställe, 8 Bergstorp, 4 Tullqwarnar, 4 Sågqwarnar, 9 Hyttor, af hwilka 2 äro raserade, 5 Hamrar, Bruksgården Strömsnäs, 18 oskattlagde Torp.

På Skatte grund,

Hela Heman	5	
Halfwa 18 st.	9	
Tredjedelar 16 st.	5	$\frac{1}{3}$
Fjerdedelar 74 st,	18	$\frac{1}{2}$
Sjettedelar 1		$\frac{1}{6}$
Attondelar 6 st.		$\frac{3}{4}$
Summa	38	$\frac{3}{4}$

Ett Laxfiske, (e) 2 Bergstorp, 1 Utjord, 4 oskattlagde Torp, 46 Husbehofs-qwarnar, 3 oskattlagde Sågqwarnar, 3 Hamrar, 6 Hyttor. Deße idka allesamman Bergsbruk, och äro indelte i wißa Hyttelag. 13

Deßutom äro på **Frälse grund** följande:

Boo, Säteri (f)	1	
Hela Frälseheman	3	
Halfwa 1		$\frac{1}{2}$
Fjerdedelar		$\frac{1}{4}$
Nå och Rörs $\frac{1}{4}$:delar		$\frac{1}{2}$

e) År 1649 blef detta Laxfiske i Swart-elfwen under frälse-rätt försålt af Drottning CHRISTINA til Präsident Liljeström, hwars arfwingar sedan såldt det til Degerforß Bruks-ägare.

f) Detta Säteri har Konung GUSTAF ADOLPH år 1630 d. 10 Martii til Skatte försålt; år 1648 d. 4 Maji har Liljeström härå fått Frälse-köp, se Häradets Dombok af d. 28 Martii 1688.

Ahlqvittern, Säteri (g)	1
Hela Frälsehemman därtil	1 förmedl.
Fjerdedelar	$\frac{1}{4}$
Rå och rörs fjerdedelar 7 st.	1 $\frac{3}{4}$
Carlsdahls Frälse (h)	$\frac{1}{4}$
Summa	9 $\frac{1}{2}$

I hela Bergslagen är således tilsammans 65 och $\frac{5}{24}$ Heman, men 14 i extra skyldigheter, ökes antalet med 2:n Utjordar, Präste-bostället och 12 Bergstorp, som til Hemantal anses; så at man kan med skäl räkna 66 och $\frac{1}{2}$ Heman i bägge Sochnarna, då man efter förmedling anser Ullwettern för $\frac{1}{2}$, Djupnoret för $\frac{1}{4}$, och Kyrkotorp för $\frac{1}{8}$:s Heman.

Ingen lärer undra, at jag företager mig, at korteligen nämna de innom detta Härad befintelige wattudrag, innan jag kommit til Hyttor och Bruk, så framt han ärkänner deras nytta och nödwändighet. De äro följande:

Sjöar

Myckeln, den betydeligaste innom detta Härad, och til hwilken mäst alla de andre wattn i denne orten draga sig; Han innefattar 4095 tunneland, men wäxer årligen medelst utbrytning wid stranderna til de omkring boendes stora skada.

Ullwettern innefattar 3570 tunl. *Ahlqvittern* 3276 tunl. **Frö-wettern** 819 tunl. Tolen, Wilången, Härrsjön, Emten, Åsjön, Tretton Kjärnar, Låhn, Fiskesjön, Strömsjöar, Lysningar, Öhrgifwen, Wåtsjöar, Agnsjöar, Elgsimen, Lersjön, Hällsjön, Imsjön, Boksjärn, Öhln, Kjärnesjöar, Krokßjön, Wismen, Grytingen, Norrgryten och Gallen, med flere små, hwilka allas areale-innehåll tilsammans, förut är nämnt.

15

Floder

Swartelfwen, är til sit hela lopp af Herr Fernow redan beskrifwen.
Tims-Elfwen, det widlyftigaste wattudrag i Wermelands Bergslager, är ocksa af förenämde Herre beskrifwen.

---

g) Detta Säteri lärer wara af lika ålder med det föregående. Det äges nu af Bruks-Herrn Wälborne Em. af Geijerstam, som medelst upodlingar mycket förbättrat det samma.

h) Denne egendom har afledne Öfwer-Directeuren Luthman på egen ansenlig kostnad af ödemark uptagit och mycket i sin tid odlat.

Strömhytte-Elf, kommer utur Strömsjöarne, och rinner i Myckeln.
Elgsims-ån kommer utur Röimmen i Nora Bergslag, och faller i Swartelfwen wid Jmtorps-Hytta.
Wisman, tager sin början i detta Härad, men faller i Wänern.
Walan, kommer utur Sjön Kjärmen, som är belägen högst uppå landtryggen och faller wid Wahlåse Bruk i Myckeln, hon får tilökning utur Norrgryten och Lysningarne.
Kiedjan, har sin början i Lungsunds Sochn, och faller i Tims-Elfwen.
Tröjan, kommer från Loka och faller i Tims-Elfwen.
Letelfwen, går förbi Granbergs-dahln, och faller i Swartelfwen.
Åsjöhytte Bäck kommer utur Grytingen, och faller i Ullwettern.

Utur Wilången får Christinæhamns-åen sin början, och utur Gryten Örebro-åen. Här äro wäl flere men obetydelige, och hwilka man för widlyftighets undwikande, går förbi.

Utom den hufwudsakeliga nyttan, som deße wattudrag medföra, kunna äfwen en stor del af denne ortens innewånare, räkna sig til förbel de Båtfarter, som här nästan allestädes beqwämligen företagas genom Sjöar, Sund och lugna Elfwer. Lanforß Bruksägare, transporterar sit Stångjern genom Sjöarna Ahlqvittern, Fröwettern och Ullwettern til Sjöänden, en mil när Christinæhamns Wåg. Björkeborns Bruks-ägare, begagnar sig ock något af samma beqwämlighet, ända ifrån Bruksbacken, igenom Tims-Elfwen, samt Sjön Låhn och ofwannämnde Sjöar. Linbäcks, Knappforß, Qwägges, och Åsjöhyttelagen fragta en del af sin malm, då han blir förd landwägen til Bjurbäcken genom deße wattn. Degerforß Bruksägare, föra en stor del Tackjern från de norra Hyttorne genom Sjön Myckeln, och en del af Letelfwen til Bruket. Både Carls-skoga och Bjurkjärns församlingars Inbyggare, hafwa Sommartiden til en stor del beqwämlige Kyrkowägar, på sine Båtar genom åtskillige af deße watten. 16

Sedan jag nu mera något litet underrättat mine Läsare om denne Bergslags ålder och storlek, samt de här befintelige wattudragen, nalkas jag nu sjelfwa saken eller mitt föremål, som är, at gifwa allmänheten wid handen, all den kundskap jag kan hafwa om de uti Carls-skoga belägne, Stångjerns-Hamrar, Masugnar, Skogar och Malmtilgångar. At därföre få denna afhandling i någorlunda ordning, så har jag föresatt mig at följa förädlingen, och i anseende därtil, borde här först nämnas Grufwornes beskaffenhet; Men hwar och en, som någorlunda känner Bergshanteringen, lärer först och främst aldrig twifla om deß nytta, och för det andra nogsamt finna skogars 17

nödwändighet wid deras underhållande och drift, och just därföre är det som jag nu tager mig frihet at sätta skogarna främst. Wåra framfarne Konungar, som arbetat på Bergwerkens uphjelpande, hafwa från äldsta tider i aktagit deras sparande, som ses af många härom utkomne stadgar och förordningar, hwilka förbjuda så wäl swedjande, som ock Bergsmännen at försälja sin skog til Hamrarne undan sine blåsningar, se Kongl. Maj:ts bref til deß Bergs-Collegium, angående skogarnes conservation, och öfwersmidets hämmande af d. 25 Nov. 1734 med flere.

Carls-skoga Bergslags Inbyggare hafwa wäl ännu intet skäl at klaga öfwer Skogbrist, man får äfwen lägga det til, at sjelfwa jordmohnen mycket beforbrar Skogens wäxt; men det är ock allmänt bekant, at wanskötsel kunnat gjöra en den skogrikaste ort på kort tid ganska fattig på Skog; sådan wanskötsel är förnämligast, swedjande på otjenlig jordmohn, och unga omogna plantors alt för tidiga nedhuggande, då däremot den, som rätt höffar, sköter och bläder sin Skog, mycket ökar så wäl sin egen förmögenhet, som oftanämde sin Skogs 18 godhet. Jag önskar därföre at de, som i denne orten äro mindre förfarne, måtte lära hwad odugeligit för närwarande tid och skadeligit för en framtid detta ordspråket är, **det räcker wäl i min tid**; men at komma til sjelfwa saken, de betydeligaste denne Bergslag tilhörige Skogar äro belägne wid utråerne omkring Häradet, men merendels på bergaktiga högder mellan träsk och måßar, som äro af sådan beskaffenhet, at nästan ingen eller åtminstone ringa möjelighet är til upodling, häraf följer, at största nyttan består uti deras sparande til Bergsbruks-driften, hwilket ock är egenteliga förcmålet. De Hemmanen tilhörige Skogar, äro här på många ställen hårdt medtagne. Odisponerade Krono-allmänningar finnas inga. Recognitions-skogar, hwilka äro sådane, som Hytte- eller Bruksägare emot afgift få nyttja til et wißt qvantum årligen, skola efteråt wid hwart Bergwerk observeras.

Kohlningen förrättas här i orten medelst de så kallade Rese-milor, de af dem, som hållas för ordinaire, bestå af 2:ne långweder eller fjorton kjäppar i omkrets, då mätningen sker mittuppå weden sedan milan är uprest, och de störste utgjöra 4 långweder, hwar kjäpp håller 13 qvarter i längden, som ses af en Dom, angående milors storlek här i Häradet, af d. 27 October 1759.

Då jag nu kommer at beskrifwa **Grufworne** (i) i denne Bergslag, möter mig den swårighet, at jag nästan intet hafwer någon at tala om; år 1777 tog en Malmletare up en gammal ödelagd Jerngrufwa wid Malmhögden, därest nu arbetas; men på så kort tid kan man icke gissa, mycket mindre wisst weta om där blifwer något waraktigt strek; den malm som här blifwit upforbrad, synes wara tämmeligen god, och är en sort torrsten. Samma år uptogs en annan, som ock warit förut arbetad, belägen öster om Sjön Myckeln på Knutsbo skog, framtiden får utwisa hwad nytta desse kunna medföra. Häraf ses, at Bergsmännen måste hämta sin malm från andra orter, det sker ock med mycket beswär, af en del från Pers-bergs Grufwor i Philipstads Bergslag, dit de hafwa 6 à 7 mil, och af andre från Dahlkarlsbergs, samt de i Fogde-Hytte-marken i Nora Bergslag belägne Grufwor; Wid desse hafwa somlige egne delar, andre åter köpa malmen; På Riksdagen 1727 begärte Carls-skoga Bergsmän, at ¼ af all malmen wid Pärsberget skulle hållas dem til handa; men det blef afslagit. 19

Nu följer i ordningen, at nämna om **Hyttorne** eller **Masugnarne**, samt deras beskaffenhet; Handteringen därwid sker på följande sätt: Den **rå** malmen, råstas först, på det, at i synnerhet det däruti befintelige Swafwel, ja äfwen andre oarter, måtte brännas bort, som sker medelst malmens blandning med wed, antingen i särskilt därtil upgrafde och murade gropar, eller ock eljest på släta fältet; sedan bokas eller sönderbultas han i smärre stycken, och sidst medelst smältning i Masugnarne förwandlas til tackjern. Om Arbetsfolkets antal, gjöromål, skyldigheter och förmåner, kan ses uti Kongl. Maj:ts förnyade Masmästare-Ordning af år 1766. 20

Sibbo-Hytta, är säkert bygd före 1654, emedan wid Härads-tinget berörde år warit twist om Krönings-hjelps erläggande, då denne nämnes; hon är belägen öster om Swart-elfwen i Elgsims-åen. Denne Hytta erlägger til Kongl. Maj:t och Kronan 17 Lisspund tionde Tackjern för hwart dygn, och idkar blåsning mellan 90 och 150 dygn om året. Wahlåse Bruksägare och detta Hyttelag twista ännu om bättre rätt til en Recognitions-park; Wahlåse Bruksägare hafwa dock altid för 100 stafrum eller 75 stigars kohlning i afgift betalt 1 Riksd. 27 ß. årligen. Til detta Hyttelag hörer 1 och ⅞:dels Heman.

---

i) Om deras privilegier som uptaga nya Malmstrek, förmäler Kongl. Maj:ts General Bergs-privilegium af d. 6 Julii 1649, och Förordningen af d. 27 Augusti 1723.

Åsjö-Hytta, är bygd år 1638 i Bjurkjärns Sochns norra del, är-
21 lägger i tionde 17 L:d 10 m:r om dygnet, och idkar blåsning emellan 180 och 230 dygn årligen, har recognition til 32 stafrum eller 24 stigar om året, mot 1 Riksd. 16 ß. afgift, på Grytings allmänning. Hit höra 6 och $\frac{5}{12}$:s Heman.

Qwägges-Hytta, är bygd år 1655 i södra delen af Bjurkjärns Sochn, ärlägger i tionde 19 L:d tackjern om dygnet, idkar blåsning 140 à 200 dygn om året, har recognitions-skog af Bokjärs allmänning, til 24 stig. kohlning, mot 1 Riksd. 16 ß. afgift. Til detta Hyttelag höra 6 och $\frac{2}{2}\frac{3}{4}$:s Heman.

Imtorps-Hytta, är först bygd år 1655; men år 1777 ombygdes hon och flyttades litet högre up i samma wattudrag, ärlägger i tionde 18 L:d för dygnet, och idkar blåsning 80 à 100 dygn om året, och har rättighet enligit Högloft. Kongl Bergs-Collegii Resol. af den 15 Dec. 1772, at kohla en stor mila på Allmänningen öster om Sjön Myckeln, hwarföre i afgift betalas 2 ß. Til detta Hyttelag höra 6$\frac{1}{3}$:s Heman.

Låhn-Hytta, är bygd år 1655 bredewid Sjön Låhn, ärlägger i tionde 18 L:d Tackjern för hwart dygn, idkar blåsning 130 à 150 dygn om året, och nyttjar Recognitions-skog på Jungfrubo allmänning til 51 stigars kohlning, mot 2 R:dal. 40 ß. årlig afgift. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{5}{8}$:s Heman.

22 **Linbäcks**-Hytta, är bygd år 1656 i wäster från Carls-skoga Kyrka, ärlägger i tionde för hwart dygn 16 L:d, idkar blåsning 110 à 150 dygn om året, äger ingen recognition. Til detta Hyttelag höra 3$\frac{1}{4}$:s Heman.

Qwarntorps-Hytta, är bygd år 1657 wid södra ändan af Myckeln, betalar i tionde 18 L:pd 10 m:r om dygnet, äger recognitions-skog öster om Sjön Myckeln til 72 stigars kohlning, mot 4 R:dal afgift, och blåser årligen 120 à 150 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{1}{6}$:s Heman.

Hällsjö-Hytta, är bygd år 1656 i norra ändan af Carls-skoga, betalar i tionde 17 L:d för dygnet, har ingen recognitions-skog, men blåser årligen 130 à 200 dygn. Til detta Hyttelag höra 5 och $\frac{3}{8}$:s Heman.

Knappfors-Hytta, är bygd år 1659, mellan Sjöarne Låhn och Ahlqwittern, betalar i tionde 18 L:d för dygnet; hit hörer recognitions-skog på Bokjärs allmänning til 24 stigars kohlning, emot 1 R:dal. 16 ß. afgift, och blåses årligen 80 à 160 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{5}{12}$:s Heman.

Granbergsdahls-Hytta, är bygd år 1664 uti Lerälfwen, årlägger 16 L:d om dygnet i tionde, här nyttjas recognitions-skog på Twärås allmänning til 51 stigars kohlning, mot 2 R:dal. 40 ß. afgift, och blåses årligen 100 à 164 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 $\frac{1}{8}$:dels Heman. 23

Strömtorps-Hytta, är bygd år 1664, betalar i tionde 18 L:d 10 m:r om dygnet, äger ingen recognitions-skog, men blåser årligen 100 à 130 dygn. Til detta Hyttelag höra 4 och $\frac{1}{3}$:s Heman.

Alla nu upräknade Hyttor, ägas och drifwas af gemene Bergsmän, hwilka efter delarnas storlek löna arbetarena. Wid blåsningarnas slut hållas Jern- och klotbyten. År 1668 den. 15 October fingo Bergsmännen Kongl. Bergs-Collegii Resol. at af Kronans Tionde-Tackjern få behålla 2 S:pd årligen för hwart helt Heman, sig til godo, såsom wederlag för den Landtogs-gjärd de utgjordt, detta afgår således den förut nämnde tionden.

Silfwer-Hyttan. Inspectorn Wälborne Elias Linroth har d. 14 Decemb. 1685 fått Kongl. Bergs-Collegii Privilegium å denne Masugns bygnad; äges nu af Bruks-Herrn Wälborne Emanuel Geijerstam, och ärlägger i tionde 18 L:pd om dygnet, samt blåser 60 à 100 dygn om året. Hit hörer recognitions-skog af Silfwerhytte-allmänning til 372 stig. kohlning, mot 20 R:dal. 32 ß. afgift.

Carlsdahls eller **Nya Elf-Hyttan**, är anlagd år 1740 2½ mil från Nora Stad, af Öfwer-Directeuren Luthman, som på egna Grufwor och Skogar här inrättade et kostbart Jern-gjuteri-Bruk, hwarwid flere wackra arbeten äro förfärdigade både för Kongl. Slottet, som ock Trollhätte Slußwerk; Nu gjutes åtskilliga Ammunitions-forter, kostbara Kakelugnar och Grytor etc. Detta Bruk eller Masugn utgjör sin tionde til Nora Bergsfögderi. 24

Tackjernets afsättning som wid alla deße Hyttor tilwerkas, skjer antingen wid Stångjerns-werken, som längre fram skola omtalas, eller

i Christinæhamns Stad och åtskillige Jernwerk inom Philipstads Bergsfögderi.

Nu följer i ordningen at omtala Stångjerns-Hamrarne, hwilka äro antingen **Frälse** eller **ofrälse.**

Bofors, Frälse Stångjerns-Hammare, är först anlagd af Hollendaren Mårten Drost och Borgaren Paul Hosman i Arboga, af Kongl. Bergs-Collegio priviligerad d. 24 Nov. 1646, då han belades med 4 S:pd Hammarskatt; (f) men år 1695 tillades 8 S:pd, alt at drifwas med egen frälseskog; men år 1761 blefwo härifrån flyttade 4 S:pd til Reinholtsfors i Philipstads Bergslag, til hwilket Bergmästaredöme denne Hammar lyder: Här äro 2:ne Härdar, och

25 smides årligen 920 S:pd stångjern; frälse-friheten inräknad. Stämpel ⊂F.

Bruket tillika med förr nämnde Säteriet äges nu af Commercie-Rådet och Riddaren Arfvidsson, samt Bruks-Herrn Wälborne Herr J. H. Lefebure. År 1689 d. 13 Febr. fingo ägarena af detta Bruk Kongl. Bergs-Collegii Resol. at på Hällsjöhytte allmänning årligen kohla 100 stig. mot 5 R:d. 26 ß. 8 r:st. afgift, såsom understöd för den Tackjerns-blåsning de idka wid förenämnde Hytta.

Björkeborns, frälse Stångjerns-Hammare, är Priviligerad år 1639, och då pålagd 2 S:pd Hammarskatt, som år 1695 med 4 S:pd blef tilökt, men år 1774, blef et S:pd häraf flyttat til Liljendahls Manufactur-werk. Nu smides årligen 575 S:pd med Stämpel ⊂F. Detta Bruk äges af samtelige Robsamske Herrar arfwingar. Här nyttjas äfwen recognitions-skog, i samlag med Bofors, til 50 stig. kohlning mot 2 R:dal. 37 ß. 4 rst. afgift, såsom understöd wid Hällsjöhyttan; men Bruket drifwes af egna frälse-skogar. Bägge deße Bruk äro belägne i Timselfwen ej långt ifrån hwarandra.

Lanforß öfra eller Frälse Stångjerns-Hammare, är anlagd på

26 Säteriet Ahlqvitterns ägor, och priviligerad den 24 Oct. 1666 til 1½ S:pd Hammarskatt, som år 1695 öktes til fyra, men enligit Kongl. Bergs-Collegii Resol. af d. 16 Oct. 1746, har bägge Hamrarne blifwit pålagt ½ S:pd och således på denne 5 L:pd tilökte, så at Hammaren nu utgör 4 S:pd och 5 L:pd, at underhållas af egen frälse-skog; denna tillika med den nedra äges af Bruksherrn Geijerstam.

---

f) Et S:pd Hammarskatt swarar mot 100 S:pds smide, det som är mer, kommer af frälse-friheten.

Af tilwerkningarne wid Frälse-Hamrar, har frälset bewiljat gifwa hälften mot ofrälse, som ses af Rikfens Ständers beslut d. 3 Jan. 1683, 13 §. widare angående Hammarskattens ärläggande wid frälse-werk, se Kongl. Maj:ts Bref til Cammar- och Bergs-Collegierne af d. 2 Aug. 1731.

Nedra Lanfors Hammare, är anlagd på Bergsmans-hemanet Linhögde ägor, och priviligerad d. 2 Dec. 1687, ärlägger 4 S:pd 5 L:pd Hammarskatt, som af egna Frälse-skogar bör underhållas, ehuruwäl Hammaren ej är Frälse. Bägge Lanforß Hamrar hafwa Stämpel och äro belägne i elfwen Kjedjan.

Wahlåse-Bruk är anlagt af Borgaren Arfwid Bengtßon från Örebro, därefter Brukct blifwit såldt til Using, som ärhöll Drottning CRHISTINÆ privilegium d. 1 Febr. 1642 och Kongl. Bergs-Collegii Resol. af d. 12 Nov. 1649 och d. 24 Oct. 1662, samt d. 19 Nov. 1683 på 5 S:pd Hammarskatt, hwilken år 1695 ökades til 10 S:pd, och därefter d. 14 Junii 1742 1 S:pd; så at det nu utgör 11 S:pd, at af egen skatte och recognitions-skog underhållas, hwarföre ärlägges 18 R:dal. 36 ß. Bruket ligger wid Myckelns östra strand i elfwen Walan, har 3:ne Härdar och Stämpel Äges af Herr Hof-Qwartermästaren Löfman. 27

Degerforß Bruk, är anlagt af Borgaren i Christinæhamn Georgen Camitz, hwilken af Bergmästaren Sten Andersson därtil fått tilståndssedel, som, enligit Domboken, blifwit upwist för Carls-skoga Härads-Rätt d. 27 Nov. 1654, därefter har han ärhållit privilegium för nedra Degerforßen d. 16 Oct. 1660, och för öfra d. 8 Oct. 1666. Deße Hamrar hafwa alt til år 1695 haft allena 5 S:pd 1 L:pd Hammarskatt, men blef då ökt til 10 S:pd 12 L:pd, at af egna eller köpekohl ifrån Rudskoga, samt recognitions-skog underhållas, hwarföre ärlägges 12 R:dal. 24 ß. årligen. Här är Stämpel; öfra Hammaren äges af Bruksparton Herr Joh. Camitz, och den nedra af Herr Georg Camitz. Bruket är belägit uti Letelfwen wid gräntsen mellan Nysund och Carls-skoga.

Kortforß Bruk, är priviligeradt d. 18 Dec. 1668, och har til år 1695 allenast utgjordt 4 S:pd Hammarskatt, då blefwo 2 tilökte, och sedermera är genom Kongl. Bergs-Collegii Resol. af d. 21 Dec. 1751 hela Hammarskatten gjord til 8 S:pd, som af recognitions-skog underhålles, hwarföre årligen ärlägges 15 R:dal. 30 ß. Här äro 2:ne Härdar, hwilka nyttja Stämpel . Detta Bruk äges nu 28

af Öfwer-Directeuren Luthmans arfwingar, och är belägit 2 mil nordost ifrån Carls-skoga Kyrka uti Swartelfwen.(l)

Om Bruksfolkets göromål, se Hammarsmeds-Ordningen af år 1766.

Björkeborns Kniphamar och **Ståhlugn**, til hwilken sednare nyttjas wed, är anlagd af Brukspatron Herr Joh. Ludv. Robsam, och försedd med Kongl. Bergs-Collegii privilegium af d. 12 Nov. 1772, samt frihet at förädla 280 S:pd Stångjern til Stål eller andre swartsmides-sorter. Här nyttjas Stämpel B.

Då man nu härtil räknar 5 särskilte tull-Qwarnar, som äro, **Degerforß**, **Boforß**, **Kortforß**, **Wahlåse** och **Knappforß**, samt ganska många smärre husbehofs-Qwarnar, och Såg-Qwarnar, så lärer hwar och en finna, at de flere wattudrag här i Bergslagen, äro tämmeligen upfylde, dock gifwes ännu tilfälle eller lägenhet at anlägga flere nyttige werk, om skogarne det tolde.

Man har nu lemnat läsaren underrättelse om Bergshanteringen, och gömt åker- och jorde-bruket til slut, man tänker därföre ej, at aldeles gå förbi denne alla näringars moder, fastän **den** här i orten hålles för et bihang til Bergsbruket, hwilket sednare är förnämsta näringsgrenen. Således wil man äfwen i korthet nämna beskaffenheten af Åker- och Jorde-Bruket i Carls-skoga Bergslag, hwarest utsås årligen Råg 606 tunnor och sju ottingar, hafra med annan wårsäd 1555 tunnor, efter en däröfwer gjord noga uträkning, och ehuruwäl äringen härå merendels kan wara god, så förslår det dock ingalunda til föda åt omkring 4780 människor, denne brist måste därföre ärsättas med köpe-spannemål, til hwilket ändamål de ärhållit 3 särskilte Resol. om företräde til handel eller fri torgdag i Christinæhamn en dag i weckan, 1) af den 23 Aug. 1664, 2) af d. 22 Dec. 1682, 3) af d. 20 Martii 1688; de hafwa äfwen år 1682 begärt marknad wid Carls-skoga Kyrka, hwilket blef afslagit. Så mycken åkerjord, som kan underhållas, är på många ställen redan uptagen, och skjer årliga tilökningar, men brist på gödsel, hindrar mycket utwidgandet, ehuru här gifwes nästan allestädes godt tilfälle; detta hinder lära förfarne hushållare undanrödja; Åkerjordens dikning synes wara nog ringa, dock hafwa månge i sednare åren sig äfwen härom beflitat.

l) Swart-elfwens wattubryn wid detta Bruk är 502 fot högre än Östersjön, och således det högsta watten i Wärmeland, Wästmanland, Nerike, Öster- och Wästergötland.

Råg och Hafra är allmänna sädet, Ärter och Korn brukas äfwen, Lin, Hampa och Potatoes-planteringen idkas ock något, den gifwer god äring på sand-jord, men ringa på ler-jord. Jordmånen är i denne orten dels eller i det mästa, skarp lera och dels sand. Här i Bergslagen födas deßutom ungefärligen 714 Hästar, 3364 klafbundne eller stor boskapskreatur och 2837 Får, Getter och andre små kreatur oberäknade.

Sedan man nu korteligen beskrifwit denne Bergslags belägenhet och däruti befintelige märkwärdigheter, bör ej förbigås, med några ord til slut, omtala deß innewånares seder och upförande. Och ehuruwäl jag ej kan neka, at så här som annorstädes finnas lastfulle personer, hwilka wanhedra menskligheten, och öfwerträda både Guds och menskjors lag, så fägnar mig dock af alla hithörande handlingar öfwertygas, det sådane warit och äro kan hända mer sällsynte här, än på många andre orter, samt at til Inbyggarnes wälförtjenta loford i alla tider blifwit anmärkt, det de i gemen bära mycken wördnad för Guds ära, äro Laglydige, sparsamme i sin hushållning, gifmilde, wänlige, och hjelpsamme mot nödlidande, egne fattige och främlingar, hwartil kommer deras oförtrutna idoghet och flit i arbete och sine handteringar, i ty, at oagtat 186,689 alnar indelte (m) Lands- och Hytte- 31 wägar, 5 större och 16 mindre Strömbroar innom Häradet, som tilsammans utgöra wid paß 1000 alnars längd, måste underhållas, samt 60 Hållskjuts-dygn, oberäknat extra Håll- och reserve-skjuts af hwarje Bergsmans-Heman årligen utgjöras, mångfaldiga andra hinder, såsom Kyrko- Sochne- Magazins- Prästegårds- Klockare-boställes- och Tingstufwu-byggnads m. m. wid magthållande, at förtiga, åsidosättes likwäl ingen ting, som til Bergs- och Jorde-brukets samt boskaps-skjötselens rätta drift och ans hörer; och lättas hushållningen ganska mycket genom sparsamhet i klädedrägt, emedan allmogen til det mästa begagnar sig af sine idoge qwinnors egen wäfnad til kläder, hwilka göras efter det gamla alfwarsamma och med wårt Climat närmast öfwerensstämmande bruket, så at man ännu i dag finner i synnerhet gammalt folk bära Jackor, gjorde nästan på det sätt wår Nådige och Store Konung ansedt tjenligast och sundast för Sine Undersåtare.

Gudi Allena Äran!

---

m) På deße wägar äro nyligen mycket wackra, af Tackjern gutna och med förgylda Kronor och bokstäfwer beprydde Milstolpar, upförde här i Bergslagen.

32 # Förteckning på Ämbetsmän i Carls-skoga, sedan det blef et särskilt Härad eller Tingelag.

Bergmästare.

	Tilträdde år
Herr Nathanael Ekman	1721
H:r Anders Stockenström Bergs-Råd	1745
H:r Carl Leijell	1765

Härads-Höfdingar.

	Tilträdde år
Herr Petter Dober höllt första Ting	1629
H:r Mats Plenningsköld	1640
H:r Hindric Edingh	1669
H:r Elias Alm	1670
H:r Gustaf Ekebom	1673
H:r Magnus Ekebom	1674
H:r Anders Miland	1682
H:r Magnus Ekebom	1689
H:r Christopher Mobak	1695
H:r Olof Lundstedt Assessor	1708
H:r Carl von Numers Lagman	1725
H:r Olof von Nackreij nu Landshöfdinge	1756
H:r Jonas Ferner	1762

Krono-Befallningsmän.

	Tilträdde år
Herr Mårten Drost	1629
H:r Carl Svensson	1633
H:r Olof Olsson Bergsman	1645
33 H:r Gillius Gilliusson	1654
H:r Hindric Skröder	1669
H:r Johan Norin	1683
H:r Lars Wikland	1690
H:r Eric Ekman	1693
H:r Hindric Staf	1699
H:r Anders Berger	1708
H:r Johan Berger	1726

Herr Jonas Beckman - - - - - - 1730
H:r Pehr Collin - - - - - - - 1746
Herr Gustaf Broling - - - - - - 1749

Bergs-Fogdar.

Tilträdde år

Herr Mårten Drost - - - - - - - 1651
H:r Johan Norijn - - - - - - - 1690
H:r Lars Levin - - - - - - - - 1714
H:r Johan Broström - - - - - - 1721
blef Räntmästare.
H:r Johan Hambn - - - - - - - 1733
H:r And. Strokirk, Camerer - - - - - 1738
Herr Elias Strokirk - - - - - - - 1770

Krono-Länsmän.

Tilträdde år

Mårten Drost - - - - - - - - 1629
Olof Jonsson i Skråmen - - - - - - 1649
Eric Pålsson i Boo - - - - - - - 1658
Måns Dahl första boställs ägare - - - - - 1686
Sven Dahl - - - - - - - - 1721
Abr. Kjärman - - - - - - - - 1739 34
Thure C. Fisk - - - - - - - - 1758
Magnus Dahl Hof-Rätts-Commissarius, blef Länsman i Leke-Bergslagen 1743, och transporterad hit - - - - 1761

Beskrifningen afslutas med en enda rättelse, som här ofvan blifvit iakttagen. Angående *författaren* till föregående beskrifning har någon upplysning ej vunnits; men sannolikt är han en son till den siste af här ofvan uppräknade kronolänsmän.

De äldsta underrättelserna om Möckelsbodar i Nerike.

Den första säkra underrättelsen om *Möckelsbodar* erhålles i ett af lagmannen *Holdo Olofsson Strahle* och hans fru *Margareta* 9 April 1268 utgifvet testamente af gårdar och penningar till Riseberga kloster och åtskilliga namngifna personer[1]. Genom detta testamente erhöll nämda kloster, der de valde sin lägerstad, ej mindre än 12 gårdar i Vermland »för deras själars salighet». Bland de öfriga dispositionerna förekommer äfven en angående Möckelsbodar, hvarom testamentet innehåller: »*Jtem filiis Vluonis Mialcha damus Mukrisbother cum omnibus que ibidem possidemus*», eller som det i en gammal öfversättning heter: »Jtem Vlffs sönom Mialcha giffuom wij Mukrisbother medh allo thy wij ther æghom». Hvilken gård i nuvarande Karlskoga, som Ulfs söner eller son Mialcha sålunda erhöll, är ytterst vanskligt att bestämma, men namnet Mialcha leder lätt tanken på *Alka-* eller *Alkvettern*, och det kan ju vara möjligt att sjön och dervid belägna gården med detta namn, lika som många andra sjöar och gårdar, blifvit uppkallade efter någon viss personlighet. Såsom nära till hands liggande exempel på liknande förhållanden, må här jemväl anföras *Ulf-* eller *Ull*vettern, *Frö*vettern. Både Ulf och Frö eller Frej äro gammalnordiska personnamn. Vare härmed huru som helst, kan dock FERNOWS såsom en möjlighet framkastade antagande, att namnet Alkvettern är bildadt af orden *all* och *vatten*, icke gerna ega öfvertygande giltighet. Snarare, och med anledning deraf att i sjön Alkvettern lär finnas godt om fristående stenar, skulle man kunna antaga att ordet *alk* = sten kan vara grundordet till sjöns benämning, derest man icke, i likhet med en författare i »Nordisk familjebok» i fråga om Alkavare i Lappland, som uppgifves betyda »beqvämlighetsberget», vill öfversätta Alkavettern med — beqvämlighetsvatten.

En riddare *Lars Magnusson* bortbytte genom bref 21 Oktober 1336 en gård Näs i Vermland och ett nybygge vid Möckelsbodar i Nerike, eller, som det heter, »*coloniam quandam dictam Mykrisbodher in Neri-*

---

[1] Denna handling finnes i *Sv. diplom.* I: 443, tryckt efter originalbrefvet, hvars sigill numera är försvunnet. FERNOW berättar derom (s. 190), att lagman Holdos sigill, som på hans tid ännu varit i behåll och vidhängt gåfvobrefvet, såsom vapen visat en fullrustad ryttare till häst, med omskrift i munkstil: *Sigillum Holdonis de Vermelandia.* I fru Margaretas sigill hade endast stått bokstafven *M* och deromkring *Secretum Margarete.* — Holdo var 1260 lagman i Vermland och afled på 1270-talet, enligt ANREPS ättartaflor IV: 233.

cia», till Riseberga kloster, mot gods i Lidavik[1]. Ehuru detta nybygge vid Möckelsbodar i bytesbrefvet icke namngifves, har det dock af 1500-talets ännu bevarade fogdehandlingar varit möjligt att bestämma hvilket nybygge eller hemman, som klostret sålunda innehade härstädes. Nuvarande hemmanet *Sandviken*, beläget å Möckelns norra strand, redovisas nämligen i dessa handlingar såsom »Riseberga klostergods», och detsammas beskaffenhet skall längre fram omtalas, vid redogörelsen för 1584 års »skatteförökning» och skattläggning.

Af ett annat bytesbref från 15 Februari 1403 inhemtas, att *Lafverins* eller *Lars i Backa* »gjort ett jordaskifte med ärliga hustrun, hustru *Ingegerd Niklisdotter*, så att jag hafver gifvit henne *Klostertorpet* å Möckelsbodar, med alla tillegor (så)som jag det köpte, och hafver förenämda hustru Ingegerd (deremot) gifvit mig två örtugland jord i Sällven i Gerik Larssons åker» [2].

Ehuru man är nödsakad att med afseende å detta bytesbrefs innehåll röra sig på gissningarnes vidsträckta område, torde dock någon sannolikhet gifvas derför, att brefutgifvaren Lafverins varit boende å det Backa, som finnes i Edsbergs socken[3], och att de två örtugland åkerjord han tillbytte sig varit belägna i det nuvarande Sällven i Hidinge socken. »Klostertorpet» vid Möckelsbodar torde ha varit samma torp, *Stolpetorp*, hvilket här nedan vidare omtalas såsom ett Sturegods, beläget i närheten af Riseberga klosters egendom Sandviken samt måhända af någon åbo derifrån ursprungligen upptaget. Möjligen kan man derjemte antaga att Ingegerd Niklisdotter är samma Ingeborg Niklissadotter af Sture- eller Natt och Dag-slägten, som var gift med höfvidsmannen och riddaren Jöns Nilsson Svarte Skåning till Åkerö[4], men detta antagande kan naturligtvis endast blifva en gissning.

I ett salubref 25 Juni 1418 nämnes »*Hulsöscogh* i Knista sokn widher Wærmalande». Härmed kan icke »åsyftas annat än trakten omkring Holmsjön, öster om Möckeln», säger Styffe i sitt berömda historiskt-geografiska arbete »Skandinavien under unionstiden» (s. 239), och vill deraf draga den slutsatsen att gränsen mellan Nerike och Vermland dåmera »ansetts ligga mer österut». Då emellertid, enligt hvad längre ned skall visas, ej allenast hemmanen Gälleråsen och Alkvettern utan äfven hemmanet Immen räknats till »Boderna» i Knista socken, vill det, med hänsyn jemväl till namnet, synas utg. mera sannolikt, att med »Hulsöscogh» afsetts trakten omkring Holsjön eller Hollsjön, i närheten af Immen, i hvilken trakt den forna gränsen mot »Varnums skogsbygd» i Vermland synes

---

[1] *Sv. dipl.* IV: 530. Jfr *»om Noraskog»* II: 63.

[2] Denna byteshandling är fullständigt införd i den samling af handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland, som meddelas längre fram.

[3] Det finnes äfven ett Backa i Karlskoga socken, beläget å Möckelns norra strand invid hemmanet Sandviken, men här är dock mindre troligt att brefutgifvaren varit boende. Gårdar med namnet Backa finnas dessutom i flera andra Nerikessocknar, men af alla gårdar med detta namn inom Nerike har Backa i Edsberg varit och är den betydligaste possessionen, belägen ej synnerligen långt från Riseberga.

[4] Schlegel och Klingspor, den ointroducerade svenska adelns ättartaflor, sid. 291.

hafva framgått. Måbända skall sjelfva brefvet, om det framdeles kan blifva tillgängligt[1], lemna bättre besked härom, men ett faktum är dock att »Hollsjöskogen» först i medlet af 1600-talet delades mellan omgifvande hemman, af hvilka hemmanet *Hollsjötorp* synes hafva tillkommit nära nog samtidigt och på hvars område *Hollsjöhyttan* bygdes 1655, samt att den sista återstoden af nämda skogstrakt numera utgör en särskild hemmansdel med namnet *Hollsjöhytteskog* $^1/_{30}$ mantal.

Uti en i Kammararkivet förvarad af Eskil Mikelsson år 1502 upprättad jordebok öfver arfve- och köpegods, tillhöriga riksföreståndaren *Sten Sture den äldre* och hans fru *Ingeborg Åkesdotter* (Tott), upptages äfven följande fastigheter:

»*Nerkie och j Knista Soken.*

Nykledis boder:

Jthem en gord hether Nyckledesboder renter 1 m℔ affratzpen., v ört. daxwerkies peninger, ligger for stubbe jord.

Jthem en gord ibidem renter 1 m℔ affratz pen., v ört. daxwerkie pen., ligger for stubbejord.

Jthem en gord ibidem renter j m℔ affratz pen., ligger for stubbe jord.»

I »gamle herr Sten Stures jordebok» af år 1515 uppföres dessa egendomar sålunda:

»*Knyffstua sokn.*

Jthem en gordh hæter Bodhe renther i march affr. pen:r och v orth. daxwerks d:o.

Jthem en gordh ibidem renther i march affr. pen., v orth. daxwerkspen:r.

Jthem en gordh ibidem renther j march. affr. peninger.»

År 1545 upprättades af en Rasmus Nilsson ett »register» öfver »de jordagods och gårdar, som gamle herr Sten Sture och fru Ingeborg ärft och köpt hafva, hvilka gods och gårdar skiftade äro i tre delar, till deras efterlefvande arfvingar». Deraf hade konung Gustaf I. på grund af en rådets dom och i följd af sin slägtskap med fru Ingeborg, erhållit två delar eller lotter. Till den ena af dem räknas ofvan anförda gårdar på följande sätt:

»*Wdi Närike och j Kniffstada sokn.*

Nyklädes Boden, köpegodz:

Jtem en gård heter Nyckledzbodhen, renter

Affradzpen:r .... 1 m℔

Dagsuercks pen:r .... $1^1/_2$ öre

Och ligger för staffue jord.

Jtem en gård sammastadz, ligger och för staffue jord och renter likemykitt.

Jtem än en gård samastadz, ligger för staffue jord, renter affradspen:r $^1/_2$ m℔.»

---

[1] Utg. har förgäfves sökt ifrågavarande bref i Riksarkivet, och bibliotekarien Styffe har, på tillfrågan, ej erinrat sig i hvilken samling i Stockholm eller annorstädes detsamma förvaras. Detsamma återfinnes icke heller i *Sv. dipl.* för 1418 eller de närmast föregående åren.

Slutligen återfinnas samma egendomar i en år 1566 upprättad jordebok öfver »Saligh gamble Her Stenn Stures Köpegos, som fölle opå hans Erffuingers twedeell», sålunda:

»*Edzbergz Häredt. Kniffstade Sokнn.*

Myklebode 2 gårder, huar gård ligger för 1 m⚵ land, och renter

Fatep:nr	1	öre
Jern	4	hundrat
Fougte hestar	6	
Konungz h.	2	

Myklebode torp 1/2 m⚵ land, R.

Fate p:nr	1/2	öre
Jern	2	hund:t
Fougte hest.	3	
Konungz h.	1.»	

I margen finnes antecknadt: »köpegodz aff Borquard»[1].

Föregående jordeboksutdrag visa ganska tydligt dels många variationer på namnet Möckelsbodar, dels att denna trakt från äldsta tider räknats till *Knista socken i Nerike,* och dels att de ifrågavarande egendomarne undergått någon skattläggning under tiden mellan 1545 och 1566, äfvensom att denna skattläggning tillika medfört en förhöjning i sjelfva skatten. Deremot lemnas man i okunnighet om dessa gårdars verkliga namn, men af andra handlingar, som nedanför skola närmare relateras, erhålles fullständig visshet derom, att Sten Stures gårdar vid Möckelsbodar varit *Backa, Brickegården* och *Stolpetorp.*

[1] Jfr »*om Noraskog*» II: 204—206. — Hvem denne Borqvard varit kan ej med visshet afgöras. En *Borqvard Hansson* var slottsfogde i *Örebro* under 1470-talet till 1482 och skulle möjligen kunna vara den omtalade säljaren.

Möckelsbodar förlägges 1583 till Vermland; skattläggningar 1584 samt odlingens dåvarande utsträckning.

År 1583 blef Möckelsbodar förlagdt till Vermland. Af ett qvitto, dateradt Bro gård (vid nuvarande Kristinehamn)[1] 10 April nämda år, af fogden i Östersysslets »befallning» Lasse Larsson, inhemtas nämligen, att han uppburit af 3 »arf och egne» bönder, 3 torpare, 2 frälsebönder och 2 frälsetorpare »oppå Myklesboda» deras årliga räntepersedlar »för anno 83», samt att dessa bönder och torpare »äre vederkände ifrån Vestra Nerike och efter min nådige herres befallning lagde till Östre sysslen i Vermland»[2]. Redan följande året öfvergick dock Möckelsbodar till den särskilda »befallning», som en annan fogde Hans Persson innehade öfver bergslagen i Fernebo (Vermlandsberg), och som då ytterligare »föröktes» från Östersysslet med »Varnumma» eller »Varnums skogsbygd», motsvarande i det närmaste både Kroppa och Lungsunds åren 1642 och 1643 bildade socknar[3]. Detta nya fögderi förblef sedermera någon tid under särskild förvaltning, men förlades i början af 1600-talet ånyo till Östersysslets fögderi.

På sätt det af Lasse Larsson utgifna qvittenset antyder, var den odlade bygden vid Möckelsbodar denna tid ganska obetydlig. Man erhåller dock fullständigare uppgifter härom i den särskilda skattläggningsjordebok, som enligt hertigens 29 Maj 1584 utfärdade befallning och fullmakt samma år upprättades för hela Östersysslet, bergslag och skogsbygd jemväl inberäknad. Den »årliga räntan» blef då »förökt» af en särskild beskattningskommission, bestående af ståthållaren Shering Eriksson (Arp) till Slädehammar, underlagmannen Per Nilsson (Gyllenstråle) till Hammar, häradsfogden Ambjörn Jonsson, »samt med häradsnämden». Denna kommission ålåg tillika att »rättvisligen lägga rå och rör by och bye egor emellan,

---

[1] Jfr sid. 389 här ofvan.

[2] Södermanlands handl. 1583, n:r 15. — I sin egen räkenskap, Vestergötlands handl. 1583, n:r 13, redovisar fogden Lasse Larsson denna flyttning sålunda: från vestra Nerike, Knista socken och Bengt Birgerssons befallning, »som min nådige herre derifrån lade neder till Vermeland pro anno 83», arf och eget *Bryttiegården, Backa, Torp;* torpare *Lönetorp;* kronotorpare *Hersetorp, Sörekastet;* frälsegods *Alkevettern, Gelleråsen;* torpare *Emmen, Stensvik.* Det är märkligt att klostergodset *Sandviken* ej nämnes på någotdera stället; ej heller kronohemmanet *Aggerud.*

[3] Härom förekommer i 1584 års handling denna anteckning: »Varnumma skogsbygd, förökt ifrån Väse härad och Varnums socken, efter min nådige herres befallning 84 från Östersysslet.»

der som så behof göres». Ur denna handling[1] må följande uppgifter anföras rörande

»Boderne, Knidstad sochn.»

Riseberga klostergods: *Sandviken*, en gård med medelgod åker och 9 skäppors[2] utsäde, äng till 5 lass hö, något fiske, men godt mulbete och utrymme. Räntan eller skatten deraf, 6 l:𝔗 »landgillesjern», ökades med 1 »årlig» och 1 »konungshäst»[3].

Kronogods: *Aggerud*, en gård med god åker och 5 tunnors utsäde, äng till 14 lass hö, en humlegård, godt fiske, mulbete och utrymme. Räntan, som förut utgjorde 7$^1/_2$ l:𝔗 landgillesjern, 1 årlig, 1 kungs- och 2 biskopshästar, ökades med 2$^1/_2$ l:𝔗 jern, 1 ♀ humle, 1 årlig och 1 kungshäst. — *Knutsbol*, en gård med medelgod åker, 5$^1/_2$ t:ors utsäde, äng till 15 lass, något fiske, godt mulbete och utrymme, samt en humlegård, skattlades nu för första gången med en ränta af 12 l:𝔗 landgillesjern, 2 ♀ humle, 2 årliga och 2 kungshästar, eller som anteckningen lyder: »allt förökt, men kastet blef aflagdt». För att förstå denna senare något mystiska anteckning är nödigt att veta, att här fans förut ett torp, kalladt *Sörekastet*, som utgjorde 2 l:𝔗 jern i landgille. Detta torp blef nu »aflagdt» och införlifvadt med gården Knutsbol under dess ränta.

Kronotorpare: *Herrsjötorp*, medelgod åker och 7 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, mulbete och utrymme. Den häraf förut utgjorda räntan $^1/_2$ l:𝔗 smör, ökades med ett nytt $^1/_2$ l:𝔗, samt 1 årlig och 1 kungshäst. — *Immen*, som då skrefs *Emmen*, öfvergick 1584 från frälset och »kom under kronan». Åkern medelgod med 2 t:ors utsäde, ängen till 11 lass, samt godt fiske, mulbete och utrymme. Den häraf förut utgående obetydliga kronoskatten 1 årlig och 1 kungshäst, ökades nu med 10 l:𝔗 landgillesjern. — *Finnebäck* med god åkerjord och endast 3 skäppors utsäde, äng till 2 lass hö, något fiske, godt mulbete och utrymme, hade förut ej utgjort någon ränta, men skattlades nu till erläggande af 2$^1/_2$ l:𝔗 landgillesjern. — En torpestad låg öde 1584, men hvar, uppgifves ej.

Arf och egne gods: *Brickegården* (Bröttiegålenn) med god åker och 8 t:ors utsäde, äng till 16 lass hö, en humlegård, en qvarn, godt fiske, mulbete och utrymme, hade förut utgjort i ränta 10 l:𝔗 landgillesjern, 6

---

[1] Vestergötlands handl. 1585, n:r 16.

[2] Enligt hvad fogdehandlingarna gifva vid handen, räknades på denna ort, efter Vestgötased, 6 skäppor i tunnan.

[3] För den, som är något hemmastadd i de kamerala mysterierna, torde vara öfverflödigt erinra derom, att en *årlig häst* eller en *kungshäst* icke får tagas efter bokstafven, utan att dermed afses utfodring för en häst, hvilken *»fodring»* under unionstiden utgick in natura, men sedermera fick ersättas med ett visst belopp i penningar eller persedlar. *Kungsfodringen* skulle utgöras endast hvart tredje år, men genom en hertig Karls och rådets instruktion 1595 föreskrefs, att densamma skulle utgöras med $^1/_3$ årligen, hvilken förändring bekräftades genom ett k. bref 1604. Se för öfrigt en 1880 utgifven *»historik om grundskatterna»* sid. 10—18. — *Landgille* åter är en gammal benämning på *afrad, arrende* eller *skatt*, som utgjordes med olika persedlar, och i denna bygd delvis i osmundsjern, under benämning af landgillesjern och, senare, skattejern.

årliga och 2 kungshästar, hvilken skatt nu ökades för jorden med 3 l:ℜ landgillesjern, för qvarnen med 2 l:ℜ »tulljern» samt för humlegården med 2 ℔ humle. — *Backa*[1] med god åker och 6 t:ors utsäde, äng till 9 lass, en humlegård men qvarnen öde, något fiske, godt mulbete och utrymme, skulle derefter utgöra i ränta 12 l:ℜ landgillesjern, 1 ℔ humle, 6 årliga och 2 kungshästar, hvaraf 2 l:ℜ jern och humle℔:n tillökades. — *Stolpetorp* (Tårpet) hade medelgod åker och 6 t:ors utsäde, äng till 8 lass, en humlegård, qvarnen öde, godt mulbete och utrymme (fiske saknas). Den häraf förut utgående räntan 10 l:ℜ landgillesjern, 6 årliga och 2 kungshästar ökades med 2 l:ℜ jern och 2 ℔:r humle. — En torpare vid »*Lönetorp*», nuvarande *Östra Lonntorp*[2], hade medelgod åker med 7 skäppors utsäde, äng till $3^1/_2$ lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades till 5 l:ℜ landgillesjern, 1 årlig och 1 kungshäst, hvarom finnes antecknadt: »ökt alltsammans, men penningarne blefvo utplånade». Torparen hade nämligen förut endast utgjort 1 m℔ i landgillespenningar.

Nybyggen uppräknas vara: öster om sjön *Östervik* och *Degernäs*, upptagna 1581, »*Furotagenn*» 1583 och *Labberud* 1584; vester om sjön *Lervik* 1581, *Dufvedal*, »*Eskilstagen*» och »*Jegerboda*», alla upptagna 1583. Dessa uppgifter öfverensstämma dock icke alldeles med dem, som förekomma i andra handlingar från samma tid.

Frälsegods uppräknas blott till namnen: *Alkvettern* och *Gälleråsen*, samt en torpare vid *Stensviken*. Hvarje frälsegård utgjorde i ränta till kronan 2 årliga och 2 kungshästar; en frälsetorpare hälften, eller 1 årlig och 1 kungshäst. Den öfriga räntan eller arrendeafkastningen utgjordes till egaren (= frälsemannen).

Ett sammandrag för »Boderne» utvisar att antalet åbor, med den öde »torpestaden», utgjorde 22, med en sammanräknad skattesumma af 4 fat $2^1/_2$ l:ℜ = $82^1/_2$ l:ℜ tull- och landgillesjern, 1 l:ℜ smör, 8 ℔:r humle, 31 årliga, 2 biskops- och 19 kungshästar.

Varnums skogsbygd.

De i denna trakt, som i förenämda skattläggningsjordebok helt enkelt kallas »*skogsbygden*», belägna gårdar och torp upptagas sålunda:

Kronotorpare: *Matlången*, ett torp med medelgod åker och 3 t:ors utsäde, äng till 6 lass hö, godt fiske, god timmerskog samt godt mulbete och utrymme, fick behålla utan tillökning sin förut varande årliga ränta eller skatt 10 l:ℜ landgillesjern, 2 årliga och 1 kungshäst. — *Lungesundet*, med medelgod åker och utsäde af 17 skäppor, äng till 6 lass, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme, fick sin ränta ökad från 5 till 7 l:ℜ jern utom fodring för 1 årlig och 1 kungshäst. — *Forsetorp* hade likaledes medelgod åker med $3^1/_2$ t:or i utsäde, äng till 16 lass, »temmeligt» fiske, en humlegård, ett öde qvarnfall, god skog samt godt

[1] Denna gård kallas nu *Erich-Boda*, hvilket namn dock ej förekommer hvarken förut eller senare, utan den heter eljest *Backa*. Men dåvarande åboen hette Erik och orten i allmänhet kallades ju Boda eller Bodarne, så att deraf torde benämningen Erik i Boda i denna handling ha blifvit begagnad.

[2] Enligt en anteckning i 1574 års räkenskap för Asphytte gård och bruk hade hertig Karl »gifvit en bonde vid Mycklesboda, näml. Bengt i Lönetorp, verkhäst 1.»

mulbete och utrymme. Den förut varande räntan 10 l:𝔊 jern, 2 årliga och 1 kungshäst ökades med 1 l:𝔊 jern och 1 m⅌ humle. — *Mosserud,* ett torp med »ond åker», $1^1/_2$ tunnas utsäde, äng till 3 lass och litet fiske, hade dock som de öfriga torpen god skog samt godt mulbete och utrymme. Räntan bibehölls oförändrad till 5 l:𝔊 jern, 1 årlig och 1 kungshäst. — *Skrikeråsen,* ett torp beskrifves alldeles lika som Mosserud med samma ränta. — *Näs,* jemväl ett torp med medelgod åker, $2^1/_2$ t:ors utsäde, äng till 5 lass, en humlegård, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme. Dess förut varande ränta 5 l:𝔊 jern, 2 dagsverken, 1 årlig, 1 kungs- och 1 biskopshäst ökades med 2 l:𝔊 jern. — *Slätbråten* egde god åker med 7 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, god skog samt godt mulbete och utrymme. Räntan, utgörande 5 l:𝔊 jern, 1 årlig och 1 kungshäst, ökades med 1 l:𝔊 jern.

Nybyggare: *Stegleviken* med medelgod åker och 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass, ett öde qvarnfall, god skog samt godt mulbete och utrymme, åsattes nu en ränta af 5 l:𝔊 landgillesjern, »allt förökt» som det heter, men synes hafva sluppit fodringshästar. — *Ullvettern* (Ullvetterstorp) med god åker och blott 2 skäppors utsäde, äng till 4 lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades jemväl till 5 l:𝔊 jern, men erhöll derjemte 2 årliga och 2 kungshästar. — *Löfnäs* egde medelgod åker och 1 tunnas utsäde, äng till 8 lass, godt fiske, mulbete och utrymme, skattlades likaledes till 5 l:𝔊 jern, men undslapp fodringshästar, oaktadt åker och äng härstädes anföras såsom mera gifvande än vid Ullvettern. Men den tidens taxeringsmän voro antagligen lika litet som nutidens några — englar.

Kyrkogods: *Qväggen* med god åker och 5 t:ors utsäde, äng till 10 lass, 2 humlegårdar, godt fiske, mulbete och utrymme. Detta hemman, som under katolska tiden varit en kyrkans egendom, hvilken genom reformationen indragits till kronan[1], fick fortfarande behålla sin förut varande ränta 15 l:𝔊 landgillesjern, 4 dagsverken, 2 årliga, 2 biskops- och 2 kungshästar, likväl med tillökning af 2 m⅌ humle.

Frälsegods uppräknas 4, nämligen *Bergsjö, Fors, Bo* och *Bredegården* samt 5 torpare: *Bergsjötorp, Hytte, Näfverviken, Ackkärr* och *Bredegårdstorp,* med enahanda antal fodringshästar, som här ofvan uppgifves för frälset vid »Boderne». Det beror sannolikt på något förbiseende att af dessa frälsegods och torpare Bo, Bregården och Bregårdstorp upptagas såsom belägna i »skogsbygden», ehuru desamma tillhöra de ursprungliga Möckelsbodarne, samt att frälsegodset *Ullvettern* är utelemnadt på båda ställena. Det senare återfinnes dock i de följande årens jordeböcker.

Sammandraget af jordeboken för »skogsbygden» upptager 10 kronotorpare, i hvilket antal de skattlagda nybyggarne äro inräknade, 1 kyrkogods, 4 (egentligen 5) frälsegods och 5 torpare, med en sammanräknad årlig ränta eller skatt af 4 fat 1 l:𝔊 landgillesjern, 3 m⅌ humle, 6 dagsverken, 13 årliga, 3 biskops- och 11 kungshästar.

Den skillnad, som i jordeböckerna allt ifrån 1583 göres mellan Varnums skogsbygd och Möckelsbodar eller Karlskoga socken synes icke hafva egt sin fulla tillämpning i afseende på det kyrkliga området. Man finner

---

[1] Enligt ett »register på presternas och kyrkornas uppbörd i Vermland», upprättadt 1540, upptages under *Ölmehärads stoms uppbörd* bland andra Sigge i *Qväggen* med en ränta af 2 hundr. (= 8 l:𝔊) jern.

nämligen af kyrko- eller kronotiondelängderna att de flesta, men icke alla gårdar och torp, som i jordeböckerna hänföras till Varnums skogsbygd visserligen räknas till Möckelsbodar eller Karlskoga, men att de öfriga fortfarande utgjort sin tionde till kyrkoherden i Varnum. För öfrigt bör icke lemnas oanmärkt, att åtskilliga af de torp och lägenheter, som i 1584 års skattläggningsbok äro hänförda till Varnums skogsbygd, redan under de närmast följande åren finnas öfverflyttade till Möckelsbodar eller Karlskoga socken. Hurudant förhållandet i detta häuseende stälde sig vid det följande århundradets början, framgår tydligt af ett längre fram meddeladt sammandrag af Karlskoga jordebok år 1600.

De här ofvan meddelade anteckningarna ur 1584 års skattläggningsjordebok lemna en ganska god inblick huru jordbruket inom nuvarande Karlskoga härad var beskaffadt för mer än 300 år sedan. En ännu fullständigare bild deraf kan dock erhållas om man tillika vill taga kännedom af 1586 års tiondelängd, hvaraf man nämligen kan finna, åtminstone ungefärligt, huru skördeförhållandena gestaltat sig under det föregående året 1585, äfvensom de sädesslag, hvilka företrädesvis varit odlade. Följande uppgifter ur samma längd torde derför icke sakna intresse:

Aggerud utgjorde sistnämda år i tionde 4 skäppor »foderkorn».
Alkvettern 3 skäppor foderkorn, $2^1/_2$ sk. råg, 2 sk. korn.
Backa 4 skäppor råg, $2^2/_3$ sk. malt.
Bo 1 tunna råg, $8^1/_2$ skäppor malt, 1 fat hvete.
Bregården 1 tunna malt, 7 skäppor råg, 2 sk. foderkorn, 5 fat hvete.
Bregårdstorp 1 skäppa råg, 3 sk. foderkorn.
Brickegården 7 skäppor råg, 3 sk. malt.
Eskilstagen (nuvarande Storängen) 1 skäppa råg.
Finnebäck $^3/_4$ skäppa råg.
Gälleråsen $1^2/_3$ sk. foderkorn, 5 skäppor råg.
Herrsjötorp $^1/_2$ skäppa råg, 1 skäppa foderkorn.
Knutsbol 2 skäppor råg, 2 sk. korn, 2 sk. malt, $^2/_3$ sk. foderkorn.
Lonntorp $^1/_2$ skäppa råg, $^1/_2$ sk. korn.
Näs 2 skäppor korn.
Qväggen 1 skäppa råg, 2 sk. hafre.
Sandviken $^1/_4$ skäppa råg.
Stensviken 1 skäppa råg.
Stolpetorp 2 skäppor råg, 2 sk. malt.
Ullvettern 1 skäppa råg, 1 sk. hafre.
Ullvetterstorp $^1/_2$ skäppa hafre.

Sammanlagda tiondebeloppet utgjorde således: 1 skäppa hvete, 7 t:or $^1/_2$ skäppa råg, 4 t:or 1 fat malt, 1 t:na $^1/_2$ skäppa korn, 2 t:or $3^1/_3$ skäppor foderkorn och $3^1/_2$ skäppor hafre; tillsammans 15 t:or 3 skäppor, som väl får antagas motsvara en skörd af minst 155 tunnor spanmål[1].

Af denna tiondelängd kan man således finna att *hvete*odlingen varit ganska obetydlig och endast förekommit vid Bo (nuvarande Bofors) och Bregården, hvilka gårdar för öfrigt synes hafva egt det största jordbruket;

---

[1] På en tunna räknades, såsom redan är nämdt, 6 skäppor och på en skäppa 6 *fat*. Huru stor tunnan varit, om den innehållit 56 eller 63 kannor, eller något tal deremellan, är osäkert. Skäppan kan dock anses ha närmast motsvarat *en kubikfot* eller 10 kannor.

samt att *råg* och *korn* varit ortens hufvudsäden, hvarjemte *malt*beredning varit idkad med en viss förkärlek. Deremot synes odlingen af *blandkorn* (foderkorn) och *hafre*, isynnerhet af det sistnämda, varit ganska obetydlig. Dessa sädesslag omfattades med större intresse i skogsbygden, ty de få hemmanen derstädes utgjorde tillsammans 1 t:na $2^1/_2$ skäppor råg, 3 skäppor malt, 1 t:na $1^3/_4$ skäppa korn, $2^1/_2$ skäppor foderkorn och $3^1/_2$ tunnor hafre.

Såsom en brist kan anmärkas, att ofvanberörda 1584 års skattläggningsjordebok lemnar mycket torftiga underrättelser om det vid denna tid ganska talrikt förekommande upptagandet af *nya torp* och *lägenheter*. Detsamma är äfven förhållandet med ortens fogdehandlingar. De inskränka sig till ett naket uppräknande af de nybyggen, som nästan hvarje år till större eller mindre antal anlades. Lyckligtvis finnas äfven andra källor att tillgå, och det torde derför vara gagneligt att mera fullständigt redogöra för nybyggesväsendet och de åtgärder i öfrigt, som vidtogos för befrämjandet deraf.

Hertig Karls intresse för bergshandteringen och landets uppodling; åtgärder till främjande af nybygges-väsendet och den enskilda hushållningen.

När man kastar en blick på den verksamhet, som dåvarande hertig Karl, arffurste till Södermanland, Nerike och Vermland, med oförtröttad ifver och ett aldrig svigtande intresse egnade åt *bergshandteringens* utveckling inom sitt hertigdöme, särskildt inom Vermlands bergslag, kan man förvånas deröfver, att denna handtering först i en långt senare tid kunde göra sitt inträde inom den egentliga Karlskogabygden. Föredömet från Vermlands eller Fernebo bergslag gjorde här endast långsamt sitt inflytande gällande. Så mycket raskare utvecklade sig emellertid bergshandteringen inom den gamla bergslagsdelen af hertigdömet. För vinnande af ett sådant ändamål utfärdades redan 9 Februari 1569 från Eskilstuna ett förnyelsebref[1] på den »fria handel vid *Nora* kyrka», som bergsmännen på Vermlandsberg af ålder varit tillförsäkrade. Vidare bekräftade hertigen genom ett i Örebro 23 Januari 1573 utfärdadt bref de s. k. privilegier, som hans fader konung Gustaf 26 Juni 1527 meddelat samma bergsmän. Sedermera utlofvades genom särskilda bref eller påbud från Nyköping 23 Januari 1581 och från Tingvalla (senare Karlstad) 2 November 1582 ytterligare förmåner till de bergsmän, som upptäckte eller bearbetade nya mineralfyndigheter, af hvad slag de än månde vara, äfvensom till dem, som anlade nya hyttor eller andra verk o. s. v.[2].

Ännu mera karakteristiskt för det intresse hertig Karl visade bergsnäringen och dess idkare, är det »öppna bref för Vermlands bergsmän huru de skulle hålla med blåsningen», hvilket utfärdades från Nykroppa 21 Januari 1584 och som må anföras i sin helhet, så lydande:

»Vi Karl etc. Göre veterligt att efter vi förnimme det meste parten af våre bergsmän uppå Vermlands berg icke beflite sig om högre blåsning än till 14 dagars tid, och måste så, när deras arbete som bäst kommer till gångs och de skole förmode sig någon fördel, öfvergifva blåsningen i otid, sig till stor skada; och kan väl hända att hos en part sker sådant att de icke sjelfve förstå sitt eget gagn, och hos någrom kan ock väl förmögenheten icke vidare tillsäge; så på det att här med måtte hafvas ett flitigt inseende hos för:te våre bergsmän till deras eget bäste: derföre hafve vi befallt vår trotjenare och

---

[1] Intaget här ofvan sid. 97.

[2] Samtliga dessa privilegiebref äro införda bland längre fram förekommande handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland.

fogde utöfver bergslagen *Hans Persson,* att han skall draga omkring till alle hyttor och allvarligen förmane bergsmännerne, efter vår befallning, att ingen bergsman, som lägenhet hafver med vattnet, ställer någon blåsning förr än han hafver beredt sig på en månads sten och kol, och kan hålla månadsblåsningen ut; der ock några för fattigdom skull besväre sig icke kunne med så mänge veckors blåsning på en gång fortfare eller komme till väga för något trångmål skull till underhållet och födan: då skall för:de vår tjenare förtröste dem med undsättning uti spanmål, och låte hvarjom så mycket bekomme, som de efter nödtorften behöfve kunne till dess de samme månads blåsning sig till förkofran kunne tillvägekomme. Der hvar och en må vete sig efterrätte.»

Kraftigare än dessa bref torde dock ha verkat hertigens egna ganska ofta företagna resor inom orten och den personliga beröring, som han derigenom vann med bergsmännen. »Man skulle knapt kunna tro med hvad nåd denne hertig omfamnade bergsfolket», säger Fernow, »och med hvad kärlek de honom tillbaka bemötte, om icke så många berättelser deruti instämde hos deras efterkommande, hos hvilka han lefde. Han helsade på dem och besökte dem i deras hus, der spisade han af deras anrättningar, der sof han i deras sängar, der talade han med dem icke som prins eller konung, utan som deras like. Derigenom vann han icke allenast deras fulla förtroende, utan ock, det han högst skattade, sitt påsyftade ändamål att få bergslagsrörelsen i möjligaste gång [1].»

Men detta var icke uteslutande Karls syftemål. Han var lika angelägen om landets fortgående uppodling och kultivering, och på samma gång han meddelade sina »förnyade privilegier för Vermlands bergslag», utfärdade han äfven — och detta torde vara mindre kändt — ett »öppet *bref för dem, som vele rödje och bygge hemman af ödes ör och mark»*, gifvet Tingvalla 2 November 1582. Hertigen yttrar i detta bref, att det i Vermland mångenstädes fans goda tillfällen och sköna lägenheter att bygga och förbättra landet med hemman och gårdar, samt att många platser i marken fordom varit bebygda [2], men nu vore igengångne med skog, hvilka platser likväl borde kunna åter upptagas, rödjas och bebyggas till landets förbättring. Derför och på det så väl de personer, hvilka redan begynt upptaga dylika ödesmarker, som ock de, hvilka derefter voro sinnade att upptaga och bygga af ödes ör och mark, måtte veta på hvad vilkor sådant skulle kunna göras, ville han hafva förklarat, att dylika nyhemman skulle behållas och besittas såsom skattearf och egendom, man efter man, samt i de första 6 åren vara fria för alla utlagor. Efter dessa frihetsårens förlopp skulle det nybygda hemmanet skattläggas af rättvise och beskedlige män efter som det hade egorna till. Det skulle dock vara förbjudet att rödja och bygga gamla bolbyar och gårdar till förfång. Icke heller skulle någon bolby hägna under sig mera skog och mark än dess behof rätteligen kräfde, för att derigenom förmena nybyggens upptagande der tjenliga tillfällen kunde finnas. Öfver allt detta skulle vederbörande befallningsmän utöfva ett noggrant inseende.

---

[1] Fernows beskrifning s. 516.

[2] Före digerdöden 1350?

De erbjudna fördelarna torde ha varit tillräckligt lockande, och många nybyggare vände sig till hertigen personligen för att erhålla tillståndsbref. Antagligen af denna anledning fastställdes 6 Oktober 1583 ett »wist conceptt för Finner, som Torpestelle vptagit haffue och begynt bygge». Det är möjligt att dylika tillståndsbref i original ännu finnas i behåll inom orten. I hvad fall som helst torde ett meddelande af nyssnämda »concept» icke anses olämpligt. Det lyder sålunda:

Vi Karl etc. Göre veterligt, att efter denne brefvisare N. N. hafver upptagit och begynt rödja och bygga ett torpställe på kronones egendom, benämd N. N. i N. socken liggandes, så hafve vi gunsteligen efterlåtit att han det behålla och bruka må, dock med sådana vilkor och förord, att vår fogde samt häradshöfdingen och tolf beskedlige män af häradet skola den plats bese, som afrödjes och bygges uppå, så att det icke sker gamla bolbyar till hinder och men, eller på några enskildas egor, som med rå och rör omlagda finnes, och desslikes lägga den del till förbemälde torpestad i skog och mark som dertill höra skall, att han, som det besitter och brukar, må veta hvad honom med rätta tillhörer. Sedan, när så är skedt, skall förenämde N. N. njuta, bruka och besitta förbemälde torpestad skattfri och utan all tunga uti 6 år, och sedan skall det för skatt läggas efter som det kan vara med egor godt och lägligt till. Desslikes skola hans barn och efterkommande vara, hvar efter annan, närmast till att besitta samma torpestad för årlig skatt och utlagor. Det vår fogde, häradshöfdinge, länsmän och alla andre, som för vår skull vele och skole göra och låta, måge veta sig efter rätta.»

Det sålunda ordnade nybyggesväsendet gjorde ganska hastiga framsteg, och det är sannerligen ett mycket stort antal hemman inom Karls furstendöme, som från denna tid räknar sin tillkomst. Af ett i Kammararkivet förvaradt »extrakt öfver *nya upptagna gårdar och torp»* under åren 1580—1586[1] erhålles härom särdeles goda upplysningar. Detta extrakt utgör en skarp och skärande kontrast till de i brodern, konung Johans fogdehandlingar talrikt förekommande förteckningarna öfver *ödeshemman* och lägenheter, hvilkas antal i det öfriga Sverige under samma tid deremot oupphörligt ökades. Med fullt fog kunde derför svenska rådsherrar i en skrift till Johan 5 September 1589 säga, efter att ha påpekat orsakerna dertill, att »bönderna komma småningom af sig, utskylderna blifva år efter år obetalda, tegarna oplöjda, skörden allt mindre: och man ser nu på många ställen småskog växa upp, der fordom var åker och äng, och kring bygden vandrar nu med tiggarsäck den fordom välmående bonden»[2]. Huru det deremot såg ut vid hertig Karls nybyggen, särskildt de vid »Myklesbodar» belägna, skall efter den nyss åberopade handlingen här nedan relateras:

Bengt i *Sibbo* (Sibberboda), upptaget 1580, hade »uppgjort» åker till 8 skäppors utsäde, äng till 10 sommarlass hö, hade god mark och lägenhet till mera äng och åker, samt godt fiske, skog och utrymme. — Björn i *Valåsa,* upptaget 1584, hade åker till 1 skäppas utsäde, äng till 6 sommarlass, god mark och lägenhet till ytterligare odling, samt godt fiske,

---

[1] Södermanlands handl. 1580, n:r 18.

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 161.

skog och mulbete. — Olof i *Breckan* (Bricketorp), upptaget 1584: åker till 1 skäppas utsäde, äng till 2 lass, nog mark och utrymme till ytterligare odling, samt godt fiske. — Påvel i *Östervik*, upptaget 1580: åker till 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass, lägenhet till mera odling, godt fiske, skog och utrymme; han hade bygt 6 hus. — Jöns Finne på »*Sånden*» (antagligen Dufvedalen), upptaget 1582, hade åker till 2 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö med lägenhet till ytterligare odling; nödtorftigt fiske, skog och utrymme, med bygda 6 hus. — Måns i *Degernäs*, upptaget 1581, hade åker till 4 skäppors utsäde, äng till 3 lass och lägenhet till odling; godt fiske, skog och mulbete samt bygda 6 hus. — Jöns i *Degernäs*, upptaget 1581, hade sitt nybygge lika beskaffadt som grannen Måns. — Likaså Mattes Finne i *Degernäs*, upptaget 1582. — Olof i *Degernäs* upptog sitt nybygge, som torde motsvara nuvarande *Degernästorp*, 1585, och hade dertill samma förmåner som grannarne. — Per i *Finnebäck*, upptaget 1580, hade åker till 1 tunnas utsäde, äng till 6 lass hö, god mark och lägenhet till ytterligare odling; godt fiske, skog och utrymme samt 6 hus. — Olof i *Eskilsta*[1] (Storängen), upptaget 1582, hade åker till 3 skäppors utsäde, äng till 7 lass hö, lägenhet till nyodlingar; nog skog, mulbete och utrymme samt bygda 4 hus. — Lars i *Rosensjö*, upptaget 1583, hade åker till 1 skäppas utsäde, äng till 6 lass hö, god lägenhet till odling; godt fiske, skog och utrymme, samt 4 hus. — Jordan i *Bryttiegården*, upptaget 1584 på det förut varande »arf och egne» hemmanet af samma namn, som derigenom deltes i 2 gårdar, hade god lägenhet »med alla persedlar». — Per i *Viebäck*, upptaget 1584, hade god lägenhet att göra hemman, med skog, godt utrymme och fiske. — Henrik i *Åsbergsviken*, upptaget 1583, hade åker till 10 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö, god lägenhet till ytterligare odling, god skog, utrymme och fiske. — Jon i *Mörteviken* (Mörkviken), upptaget 1584, hade åker till 3 skäppors utsäde, äng till 3 lass hö, lägenhet till odling, godt fiske, skog och utrymme, samt 4 hus. — Sigfrid i *Käxsundet*[2], upptaget 1586, hade god lägenhet till odling, god skog samt godt mulbete, fiske och utrymme.

I en särskild förteckning i förut nämda handling uppräknas äfven följande »*finnar på Bodarne*»: *Botelsbotorp* (Bottesbol), upptaget 1581 af Jöns Larsson och Mattes. — *Strömetorp* (lilla) af Mats Simonsson 1581. — *Kebbesund* (Sundet) af Påvel Larsson 1581. — Henrik Larsson »*sönnan boderna*» 1579 och Mats vid *Klenoret* 1582.

Bland de i Varnums socken uppräknade nybyggen må här icke glömmas ett par i »skogsbygden» belägna, nämligen *Ullvetterstorp*, upptaget 1579 och *Löfnäs* 1580 (jfr sid. 425).

Af föregående redogörelse torde emellertid framgå att nybyggesverksamheten i dessa trakter under 1580-talet ingalunda var obetydlig. Denna verksamhet främjades ock på andra sätt än genom utfärdande af förordningar derom. Sålunda redovisar förutnämde Hans Persson i 1586 års fogdehandling, att »min nådige herre hafver nådigst undt och efterlåtit

[1] Äfven kalladt *Eskilstagen* eller *Eskilstaken*.

[2] *Käxsundet* torde vara ett sammansatt svenskt-finskt ord, af det finska *käki* = gök och det svenska *sund*, således Göksundet.

en bergsman, nämligen Arved i Bröttiagården, frihet på 2 års utlagor på det han dess fliteligare skall uppbygga ett hemman brejempte det hemman som han besitter, efter det att der är god lägenhet till att bygga upp ett torp uppå; der på min nådige herres bref dat. 23 Mars anno 85». Den för sådant ändamål beviljade årliga skattefriheten utgjorde 15 l:℔ osmundsjern och 2 m℔ humle. Det nya torpet är jemväl upptaget i förut anförda nybyggesförteckning såsom anlagt af en Jordan i Brickegården, antagligen en son eller måg till Arvid. — En annan nybyggare, Björn i Valåsen, erhöll samma år af hertig Karl en ko; en Björn Jonsson, om densamme som bygde i Valåsen eller någon annan är ovisst, hvilken »nyligen hafver begynt rödja till ett torpställe på Möckelsbodar», skulle enligt ett hertigens bref, dat. Örebro 16 Maj 1585, till slottsfogden Lasse Andersson härstädes, erhålla en spann säd vid slottet; en tredje nybyggare, Jösse Jönsson i Sandvik (troligen Sanden eller Dufvedalen) vid Möckelsbodar, erhöll, jemlikt Karls bref 2 Mars sistnämda år till samma slottsfogde, »till hjelp» en häst; Per Persson, knekt i »Vijetorp» (Vibäck) 3 fjerd. råg enligt bref 12 Juli 1586 o. s. v. För öfrigt förekommer nästan årligen under rubriken »skänkningar» i de särskilda fogderäkenskaperna större eller mindre gåfvor, hufvudsakligen af spanmål, antagligen till utsäde, till än den ene än den andre »finnen» och nybyggaren, både vid Möckelsbodar och annorstädes.

Afven i andra hänseenden vidtogos anstalter, hvilka torde varit egnade att verka till fördel så väl för vissa gårdar eller hemman som för den nästan samtidigt började bruksrörelsen vid Kroppa. Sålunda förekommer i 1586 års förut nämda fogdehandling äfven följande redovisning:

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt och efterlåtit dessa gårdar, som ligga på Forsa-Edet, nämligen *Forstorp, Fors, Skrikaråsen, Mosserud,* att de skola vara fria för allt skattejern, sedan ock för andra hjelpepersedlar, som eljest kunna pålagde blifva, och skola de deremot alltid vara vederredo till att köra öfver Edet alla de körslor, som esomoftast förefalla; der på min nådige herres bref, dat. Visnum 5 Juni anno 85.»

Såsom ganska kännetecknande för den tidens hushållning må här äfven anföras det »öppna mandatsbref», som hertig Karl utfärdade till allmogen i Vermland »om *svedjehuggning*», dat. Nyköping 21 September 1587. Han yttrar deri, att det som oftast hos dem inträffade klen årsväxt med deraf följande dyr tid, hvilket han anser förorsakas deraf, att de icke fälde och brukade några svedjeland, utan att de sparade allt sitt utsäde till våren, då det vanligen först ganska sent kom i jorden, så att skörden på hösten icke kunde komma till sin rätta och fulla mognad innan frosten förderfvade grödan, såsom det denna höst hos dem inträffat, hvilket sorgliga förhållande han fast ogerna och icke utan bekymmer förnummit hade. Som det emellertid vore en fördel och som kunde lända dem både till bröd och bergning, om de *årligen vinnlade sig att fälla skogen och brukade svedjeland*, — hvilken fördel de nogsamt kunnat iakttaga af de svedjeland hertigen för egen räkning vid sina gårdar låtit fälla och bruka, och den Guds välsignelse som dermed varit — så ville han till deras egen välfärd och bästa allvarligen hafva befalt, att de, hvar och en i sin stad, hädanefter skulle årligen fälla och rödja så mycken

skogsmark, som de i rättan tid om hösten kunde beså med *en tunna råg*. Detta arbete borde de lätteligen hvart år kunna åstadkomma, när de ville »något trefne och idkne vara i boet», d. v. s. arbetsamme och idoge; men derest någon af dem icke fullgjorde denna föreskrift, utan med tredska försummade sin egen nytta och bergning, så skulle denne straffas såsom för annan ohörsamhet. Hertigen ville dock hoppas att de i detta hänseende skulle till sitt eget bästa finnas hörsamme »och till bot eller straff ingen orsak gifva». — I en senare tid fingo visserligen de till orten inflyttade finnarne skulden, att genom ett öfverflödigt svedjande förderfva skogen, men denna lust att genom svedjande bereda sig »bröd och bergning» leder otvifvelaktigt sitt ursprung från de befallningar hertig Karl i detta syfte utfärdade, så mycket mera, som han tillika visste att så väl i detta som i andra hänseenden göra sig åtlydd.

Möckelsbodar erhåller egen kyrkoherde 1586 och utgör från denna tid sjelfständig församling.

Äfven andra behof gjorde sig småningom gällande hos den mer och mer ökade folkmängden. Hertig Karl yttrar derom i ett bref, utfärdadt i *Örebro 1 Juli 1586*, att hans undersåtar, »menige man som uppå Möckelsbodar boendes äre», hade esomoftast sig besvärat deröfver att »de sällan predikan hos sig hafva» och att de hade så lång väg till sin kyrkoherde (i Knista), när de af en eller annan orsak skulle söka honom. De hade derföre begärt att han måtte »förordna dem en *predikant*», som hos dem »kunde bo och besittandes blifva». Som detta syntes hertigen nyttigt, så ville han med samma bref hafva förordnat »herr *Olof Johannis*» till *kyrkoherde* »der vid Bodarne». Han påbjöd fördenskull, att alla undersåtarne, som der voro boende, skulle »anamma förbemälde herr Olof» för sin rätta kyrkoherde, »välvilligen utgörandes honom tionde och alla andra rättigheter, som de efter Sveriges lag och en gammal god sedvana» voro pligtige att till kyrkoherden utgöra. Denne åter skulle deremot vara skyldig att för dem förkunna »Guds klare, rene och oförfalskade ord, utan någor menniskodikt och påfund», samt att »eljest både uti lära och lefverne så förhålla sig, som han det för Gud, hertigen och hvar kristen man tryggeligen ville och kunde till svars vara». Hertigen ville ock till kyrkoherden »förordna der ett prestebord», och detsamma med åker, äng och annan del nödtorfteligen försörja; och på det »herr Olof må dess bättre vilkor hafva att underhålla sig dersammastädes», efterläts till »honom *all den kyrkotionde*, som der vid Bodarne falla kunde, desslikes ock årligen *tu pund spannemål* af den tionde som faller uti Knista kyrkoherberge». Han befriades och förskonades derjemte för »*borgeläger*, *taxen*, *hjelper* och andra *besväringar*[1]».

Ett par dagar förut eller 29 Juni hade, enligt redovisning i fogdens räkenskap, »min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till *kyrkobyggning*» 6 tunnor råg. Den nya kyrkan, som uppfördes på dåvarande frälsehemmanet Bregårdens egor, »var väl liten, men

[1] Ett *pund* spanmål motsvarade i allmänhet 4 tunnor. — *Borgläger* kallades den forna skyldigheten att för längre eller kortare tid till underhåll mottaga och inqvartera en eller flera »knektar». — *Taxen* är en gammal »presternas utlaga», som utgått på olika sätt, men som vid denna tid kunde utkräfvas med »en laggild oxe», hvars storlek i 1624 års riksdagsbeslut faststäldes till »3 alnar mellan hornen och rompan». — *Hjelper* är den forna benämningen på nutidens bevillningar.

ungefär så stor, som de meste i den tiden», säger FERNOW, och DAHL förmenar, att »denna kyrka står ännu (1779) qvar och nyttjas till Sacristufva, såsom vitne till Församlingens ringa antal i de äldre tider». Folkmängden utgjorde vid samma tid endast omkring 50 hushåll eller matlag, men den ökades oupphörligt genom inflyttande nybyggare, af hvilka flertalet synes ha varit dels finnar och dels invånare från hertigdömets öfriga delar.

Den nyutnämde kyrkoherden herr Olof tillträdde genast sitt embete. Prestgård saknades visserligen, men enligt en annan fogdeanteckning hade hertigen »gunsteligen undt herr Olof på Möckelsbodar halfva *Knutsbol* fritt till att bruka så länge (tills) han kunde bekomma en ny prestestom», och denna gård synes Olof ha innehaft under flera af de följande åren[1]. Samma år (1586) den nya församlingen tillträddes fick han ock uppbära i tionde af hertigens laxfiske härstädes 9 st. färska laxar[2], hvilket till och med torde få anses frikostigt, då »herr Anders, kyrkeherre i Fernebo» härifrån erhöll endast 4 st. »spickelaxar», hvarjemte »socknedjeknar och andra fattige djeknar, som inga socknar hafva haft», tillsammans begåfvades med — 9 st. spickelaxar. Denna laxtionde synes dock ha varit endast en tillfällig inkomst, ty med undantag af år 1589, då »hr Olof» i fisktionde erhöll $^1/_2$ tunna salt lax, fick han sedermera nöja sig med den spanmålstionde, som hans församlingsbor lemnade, hvilken inkomst under de första åren näppeligen uppgick till mera än 20 à 30 tunnor. Härtill kom äfven den spanmål han fick uppbära från Knista kyrkoherberge, hvarom närmare redogörelser lemnas här nedan.

I sammanhang härmed och i anledning så väl af de i FERNOWS och DAHLS beskrifningar som i HAMMARINS herdaminne förekommande uppgifterna derom, att kyrkoherde i Karlskoga ej blifvit förordnad förr än 1594, samt att den ursprungliga kyrkan först detta år blifvit bygd, torde det vara lämpligt att här framlägga alla de motsägande anteckningar i berörda hänseenden, som återfunnits i ännu bevarade fogdehandlingar och kronoräkenskaper, hvilkas officiella giltighet och betydelse icke lärer kunna bestridas. Samtliga anteckningarna återgifvas med nutidens stafningssätt och med utskrifna förkortningar.

1586, Vestergötlands handling n:r 12, fogden *Hans Persson* redovisar, bland andra, följande *utgifter:*

»Hafver min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till *kyrkobyggning,* der på min nådige herres bref, dat. 29 Juni anno 86: råg 6 tunnor[3].»

---

[1] Åtminstone under åren 1588—1591. Fogdehandlingarna för dessa år innehålla nämligen alla nyss berörda anteckning, med tillägg att den af halfva hemmanet Knutsbol utgående räntan för »herr Olof» blifvit afkortad. För 1587 samt åren 1592—1599 saknas alla fogdehandlingar för denna ort.

[2] Anteckningen härom i 1586 års handling lyder ordagrant: »*Är gifvit her Olof kyrkeherre på Mycles bodar i tijende färsklax — 9 st.*»

[3] Det åberopade brefvet har ej kunnat återfinnas, hvarken i Kammar- eller Riksarkiven; men fogdens *räkenskap* torde dock böra tillerkännas vitsord lika väl i detta fall, som då man t. ex. vid tvister om hemmans och jordars kamerala natur alltid vill stödja sig på fogdarnes *jordeböcker,* huru primitivt och slarfvigt de än må vara upprättade.

»Är gifvet *herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar,* i tionde färsklax 9 stycken.»

För 1587 saknas Hans Perssons handling. Den af fogden i Östersysslet (Vesterg. h. 1587, n:r 8) afgifna redovisning innehåller intet om Möckelsbodar, likasom ej heller dåvarande fogdeskrifvaren Karl Jönssons räkenskap för Hornkulls silfvergrufvor[1].

1587, Södermanlands handl. n:r 7, fogden ***Bengt Birgerssons*** redovisning:

»Hafver hans furstliga nåde gunsteligen undt *herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar,* af tionden i Knista anno 87: råg 1 pund 2 spån $3^1/_4$ fjerd.»

»Bekänner jag *Olof Hansson, kyrkoherde vid Möckelsbodar,* att hafva anammat vid Lekebergs bruk, råg 7 tunnor 1 fjerding 1 fat den 22 Mars 87; att så i sanning är, till visso under mitt signet.»

1588, Vestergötlands handl. n:r 3, fogde ***Karl Jönsson.*** I jordeboken förekommer vid hemmanet ***Knutsbol*** denna anteckning:

»Halfparten brukar herr Olof på Boderne anno 88.»

I räkenskapen uppföres dessa *afkortningar:*

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt herr Olof på Möckelsbodar $^1/_2$ Knutsbol fritt till att bruka så länge han kan bekomma en ny prestestom. Räntar: skattejern 6 l:ℭ, humle 1 mark, årlig häst 1, biskopshäst 1, konungshäst 1.»

»Herr Olof på Boderne hafver fritt gården, tionden; här uppå min nådige furstes bref, dat. Örebro den 11 Juli anno 86.»

Det åberopade brefvet finnes i afskrift bifogad räkenskapen[2]. Som man behagade finna säges här detta bref vara utgifvet *11* (elfte) Juli, ett datum, som ock angifves i den bifogade afskriften. Då emellertid i de andra båda afskrifterna af samma bref, hvilka återfinnas i 1589 och 1591 årens handlingar, utgifningsdagen är angifven vara *1* (första) Juli, och detta senare datum närmare sammanfaller med den 29 Juni samma år dagtecknade brefvet om understöd till kyrkobyggnaden; samt då flertalet fogdehandlingar om 1586 års bref upptaga utgifningsdagen till *första Juli,* har utg. ansett sig böra antaga denna datering såsom den riktiga[3].

---

[1] Förvarad bland Nykroppa bruks akter i Kammararkivet.

[2] Detsamma är fullständigt intaget bland förut nämda handlingar.

[3] Ifrågavarande bref återfinnes ej i hertig Karls registratur i Riksarkivet. Huru ofullständigt detta registratur upptager de från hertigens kansli utfärdade bref och skrifvelser skall man lätt finna vid en jemförelse med Kammararkivets fogdehandlingar, der en mängd dylika, både i afskrift och original, t. o. m. delvis egenhändigt skrifna af hertigen, finnas intagna, som icke alls äro antydda i registraturet. I detta registratur för Juni och Juli månader 1586, upptages mellan 19 och 30 Juni ej en enda skrifvelse. Under sistnämda dag utfärdades ett »öppet bref för dem som bo i Råda och Fiskekils socknar om någon fribet, som h. f. n. hafver dem efterlåtit till en behaglig tid». Derefter förekomma endast 2 skrifvelser 4 Juli, en 8 Juli, 2 under 9, en 10 och en 11 Juli, nämligen »öppet bref för Axel Ryning på en gård, som h. f. n. honom nåd. efterlåtit haf:r i Söder Vidbo, dat. Örebro den 11 Juli a:o

1588, Södermanlands handl. n:r 8, *Bengt Birgersson:*

»Hafver hans furstliga nåde gunsteligen förlänt herr Olof, kyrkoherde på Möckelsbodar, af tionden i Knista: råg 6 span, malt 6 span.»

1589, Vestergötlands handl. n:r 12, *Karl Jönsson.*

»Hafver min nådige herre gunsteligen undt herr Olof på Möckelsbodar 1/2 Knutsbol fritt till att bruka så länge han kan bekomme en ny prestestom. Räntar: skattejern 6 l:𝔗, humle 1 m⁋, årlig häst 1, biskopshäst 1, konungshäst 1.»

»Herr Olof i *Karlskoga socken* tiondefisk: salt lax 1/2 tunna.»

»Herr Olof på Möckelsbodar är fri för gärder och alla hjelpepersedlar; der uppå min nådige herres bref datum 11 Juli 85.»

Här anföres, som man finner, brefvets både dag och årtal oriktigt. Den i denna handling införda afskriften deraf angifver tydligt brefvets datum till *1 Juli* 1586.

1589, Södermanlands handl. n:r 18, *Bengt Birgersson.* Enligt Karls, i denna handling i afskrift intagna bref, dat. Marieholm 15 Januari 1589, har fogden meddelats följande befallning:

»Efter detta innelagde register skall du Bengt Birgersson oförtöfvadt och utan längre uppehållning så mycket låta hvar och en bekomma till underhåll för dette närvarande år 89, som det förmäler och för det andre göra oss reda och räkenskap. Der rätte dig efter. — — — Herr Olof på Boderne, spanmål 6 t:or. — — —

Kanske att några af desse föreskrifne hafva något bekommit på deras underhåll för deras nöd och trång skull, skall det blifva dem afkortadt af föreskrifne summa och bekomme så mycket mindre.»

Räkenskapen innehåller derjemte följande qvitto:

»Bekänner jag Olof Hansson, Guds ords ovärdige tjenare på Möckelsbodarne, att hafva uppburit spannemål ifrån Lekebergs bruk pro anno 88 råg 6 t:or; att så i sanning är under mitt signet.»

I tionderegistret redovisas: »herr Olof på Boderne: råg 4 1/2 span, malt 4 1/2 span». Af anteckningar i så väl denna som nästföljande års räkenskaper synes, att 1 1/2 span eller 6 fjerd. Nerikes-mål motsvarade 1 tunna i Nyköpings »varuhus».

1590, Vestergötlands handl. n:r 12, *Karl Jönsson,* innehåller ordagrant samma anteckning om herr Olofs frihet för halfva Knutsbol, som här ofvan blifvit anförd för åren 1588 och 1589. Derjemte förekommer äfven följande anteckning, i hvilken första raden är bortbränd:

86». Sedermera förekomma skrifvelser, utgifna från Julita 16 Juli, Eskilstuna 20 Juli och Nyköping 2 Augusti. Att döma af registraturet vistades hertigen i Örebro under Maj, då furstendömets presterskap derstädes var samladt till ett i den svenska kyrkans häfder märkligt möte, äfvensom under Juni, t. o. m. 11 Juli. Af fogdehandlingar framgår dock, att hertigen äfven 12 Juli utgifvit bref från Örebro. Under de följande dagarna reste han till Södermanland, enligt hvad registraturet synes utvisa.

» — — — — — *skoga* socken. hafver all tionden, som deraf faller, der uppå hafver han hans furstliga nådes bref dat. Örebro den 1 Juli anno 86.»

Den bortbrända raden har antagligen innehållit dessa ord: »Herr Olof på Boderne i *Karl-*». Jemför anteckningen härom i 1591 års handling, här nedan.

I båda dessa fogdehandlingar finnas derjemte kopior af hertig Karls bref, dat. Stockholm 12 Juni 1590, hvarigenom *»herr Olof i Karlskoga»* befrias från utgörande af påbjuden kostgärd och penningehjelp. Detta bref är intaget fullständigt bland handlingarna rörande Karlskoga.

1590, Södermanlands handl. n:r 9, *Bengt Birgersson.* I tionderegistret redovisas:

»Herr Olof på Boderne: råg 3 t:or, malt 3 t:or.»

Denna handling innehåller jemväl en kopia af Karls bref, dat. Nyköping 13 Januari 1590, hvarigenom, utom andra, »herr Olof på Boderne» tillerkännes i underhåll för detta år 6 tunnor spanmål.

1591, Vestergötlands handl. n:r 6, *Karl Jönsson,* innehåller äfven ordagrant samma anteckning om herr Olofs frihet för halfva Knutsbol, som förut blifvit anförd, äfvensom en kopia af 1586 års bref, med tydlig datering *1 Juli.* I räkenskapen redovisas:

»Herr Olof på Boderne hafver all tionden, som faller af *Karlskoga socken;* här uppå hafver han min nådige furstes bref, dat.»

Dateringen är ej här utskrifven, men syftar uppenbarligen på det förut anförda 1586 års bref.

1591, Södermanlands handl. n:r 4, *Bengt Birgersson,* innehåller en kopia af Karls bref, dat. 15 Januari 1591, angående årets underhåll för deri uppräknade personer, upptagande äfven

»Herr Olof i Karlskog: spanmål 6 tunnor.»

Fogden redovisar, att enligt nyssberörda bref, »är levereradt till underhåll»:

»Herr Olof i Karlskog: spanmål 6 tunnor.»

1592, Södermanlands handl. n:r 20, *Bengt Birgersson,* innehåller dels en afskrift af Karls bref, dat. 26 November 1591, hvarigenom

»Desse efterskrifne skole bekomme så många penningar för den del, som af deras spanmåls underhåll afkortad är, efter som för hvar förmält står, nämligen: — —
Herr Olof i Karlskog: $2^1/_2$ daler.» — — —

dels ock följande qvitto:

»Bekänner jag Olof Hansson, Guds ords ovärdige tjenare uti Karlskog, hafva anammat af Bengt Börjesson, fogde uti vestre Nerike, penningar $2^1/_2$ daler för 2 tunnor spanmål af mitt underhåll pro anno 91; att det i sanning är sätter jag mitt signete här under.
Item 4 tunnor spanmål.»

I räkenskapen redovisas bland utgifterna äfven denna post:

»Herr Olof i Karlskog: råg 4 tunnor.»

Härmed upphör fogdens i Vester-Nerike redovisning angående kyrkoherden Olof Hanssons löneförmåner af Knista kyrkotionde. Förmodligen hade kyrkoherden i stället fått anordning på något annat lönetillskott, som skulle honom tillhandahållas af fogden öfver Vermlands bergslag och Karlskoga socken, men derom kan någon upplysning ej lemnas, enär dennes handlingar och räkenskaper för åren 1592—1599 blifvit förstörda vid den eldsvåda, som öfvergått Kammararkivet.

Det må slutligen anmärkas, att hertig Karls i Riksarkivet förvarade registratur för år 1594 icke innehåller *en enda skrifvelse rörande Karlskoga* eller Möckelsbodar vare sig angående församlingens bildande till eget pastorat eller i annat hänseende. De hittills städse upprepade uppgifterna derom, att hertigen först sistnämda år gjorde Karlskoga till ett särskildt pastorat, tarfva således bevisning, och denna kan ej blifva tillfredsställande förr än *en säker handling* i sådant afseende *framlägges*, hvar den än må kunna finnas. Intill dess denna handling blifvit presterad — om det för öfrigt någonsin kan ske — torde det få anses såsom en afgjord och bevisad sak, att *Möckelsboda eller Karlskoga församlings pastorat bildades år 1586.*

Den nya församlingen utvidgas och tillökas med ytterligare hemman och nybyggen; hertig Karl tillbyter sig 1588 Bregården och Bregårdstorp m. fl. frälsehemman; 1594 års skatte- och jordransakning; namnet Möckelsbodar öfvergår småningom till Karlskoga.

År 1587 tillökades Möckelsboda nybildade församling med ett »skattetorp», *Strömtorp* (stora), som förut räknats till Visnums socken och härad. Detta torps dåvarande ränta utgjorde 6 l:𝔗 skattejern, 1 ♀ humle, 1 årlig och 1 kungshäst. Följande året tillbytte sig hertigen utom andra, äfven hemmanen *Bregården* och *Bregårdstorp* samt *Fors* och *Näfverviken*, hvilka härigenom öfvergingo från frälse till »arf och egne», samt belades, antagligen med deras till frälseegaren förut utgående smörräntor, nämligen Bregården med 6 l:𝔗, Bregårdstorp med 2 l:𝔗, Fors med 3 l:𝔗 och Näfverviken med 1 l:𝔗, hvarjemte fodring åsattes Bregården med 4 årliga och 2 kungshästar, Bregårdstorp 2 årliga och 1 kungshäst, Fors med 4 årliga och 2 kungshästar samt Näfverviken med 1 årlig och 1 kungshäst.

Att hertig Karl varit ganska angelägen om och med stor energi arbetat för detta bytes genomdrifvande synes af den härom från hans sida förda skriftvexlingen, hvilken icke torde böra förbigås i denna teckning af bygdens äldsta historia. En bidragande orsak till denna bytesaffär från hertigens sida torde bruksrörelsen vid Kroppa hafva varit. Hemmanet *Fors*, som motsvarar det nuvarande *Storfors* i Kroppa socken, äfvensom *Näfverviken* i Lungsunds socken, voro särdeles välbelägna för denna rörelses blifvande utveckling, hvilket förhållande äfven snart visade sig. Beträffande åter hemmanen *Bregården* och *Bregårdstorp* torde det jemväl hafva legat i hertigens intresse att förvärfva desamma för betryggande af Möckelsboda nybildade församlings rätt till byggnadsplatser för kyrka, prestgård o. s. v.

Det första brefvet angående denna bytesaffär afläts till hemmanens dåvarande innehafvare *Lasse Jespersson* från Nyköping 14 Augusti 1587 och är af denna lydelse:

»Vår synnerlige gunst etc. Efter som vi några resor tillförene hafva af eder Lasse Jesperson varit någre gods begärande till bytes, som I på eder hustrus vägnar hafven liggandes i Vermland: *Fors, Bredegården* på Boderne och *Näfvetorp* benämde, hvilka I ock på sådane vår nådiga begäran hafve oss någorledes förtröstat; och alldenstund vi hafva förstått att I nu på denna tid äre stadde i Östergötland, så begäre vi fördenskull gunsteligen, att när I begifven eder på vägen åt Upland igen, I vele då samt med eder kära fru

komma hit till oss, att vi om samma byte kunna göra ett fullkomligt beslut oss emellan. Här om begäre vi edert svar med denne brefvisare att förnimma. Gud eder befallandes. Datum ut supra.»

Nästa bref i detta ämne afgick från hertigen, dat. Nyköping 7 November 1587, så lydande:

»Vår synnerlige gunst etc. Efter som eder Lasse Jespersson väl ihugkommer hvad vi sist läto med eder handle, när I vore här hos oss i Nyköping, om några gårdar, som vi begäre af eder byta oss till i Vermland; och efter vi gerna se att samma byte oss emellan måtte blifva fullgjordt: derföre sände vi till eder med brefvisaren, vår enspännare, innelyckte sedel, deruppå antecknade stå de gods vi af eder begäre, och de vi, efter eders begäran, vele uppläte eder igen. Och begäre gunsteligen att I vele låta oss med för:te vår tjenare ett fullkomligt svar tillkomma, om det så skall blifva vid sedelns innehåll eller huru I ären till sinnes om samma byte, på det vi kunna veta oss och våra saker derefter rätta. Gud eder befallandes.»

Tre månader härefter afslöts bytet, sedan Lasse Jespersson emellertid aflidit, med hans fru Malin. Detta skedde på Marieholm vid Mariestad och det härom upprättade brefvet, dat. 6 Februari 1588, lyder sålunda:

»Vi Karl etc. Göre veterligt, att vi hafve gjort ett häfdeskifte med ädla och välbördig fru Malin, Lasse Jespersons till Lindö, uti så måtto, att hon hafver med god vilja upplåtit oss dessa efterskrifne sina egne arfvegods, liggandes i Vermland, som äro *Bredegården, Bredegårdstorp,* Bonderud, Otteby, Strand, *Fors, Näfverviken* och Grimsboda, med alla deras utlagor och egendomar i våto och torro, närby och fjerran, alsintet undantagandes. Deremot hafve vi underlagt och upplåtit henne igen uti rätt häfdeskifte desse efter:ne våra hemman med deras rätta utskylder och alla egor som der till höra, liggandes uti Vadsbo, nämligen Helletorp en gård, Braxtorp en gård, Ölstorp en gård, Axetorp en gård uti Horns socken, Lunden en gård uti Sätter socken, och i Smedeby i Hiellestada socken en gård, näst den sunderste, så att för:te fru Malin förenämde gårdar njute, bruke och behålle må och skall som annat sitt eget arf och frälsegods, såsom ock vi uti lika måtto de gårdar, som vi af henne nu för vår lägenhet oss uthäfdat hafve, oansedt att räntan af de gods vi henne hafve underlagdt, äro till sex och tjugu m♀ fem öre 14 d:r mera. Dess till yttermere visso att så är skift oss emellan som föreskrifvet står, låte vi veterligen trycke vårt insigel här nedan före och underskrifvit detta med egen hand. Datum ut supra[1].

Fru Malin utfärdade häremot ett »reversal», hvas innehåll är alldeles lika med det nyss anförda brefvet, och således torde kunna lemnas åsido. Denna fru Malin, eller *Magdalena Olofsdotter*, var dotter till Olof Pedersson till Bjurum och Karin Hansdotter (Tott) i hennes 3:e gifte. Malin var gift 1) med riddaren och riksrådet *Göran Gödriksson Finke* till Perno, † 1570; 2) med ofvan nämde *Lars Jespersson (Cruus),* fogat öfver Vester-Dalarne 1542 och öfver Helsingland 1558, † i slutet af 1587 eller i början af 1588. Han förseglade bland adeln Vesterås arfsförening och kon. Gustaf I:s testamente[2].

---

[1] Dessa bref återfinnas i hertig Karls registratur för åren 1587 och 1588.

[2] ANREPS ättartaflor I: 509. SCHLEGELS och KLINGSPORS ointroducerade adel, sid. 21.

Bland andra inkomster, som *Karl Jönsson*, fogde öfver Vermlandsberg, Möckelsbodar och Varnums skogsbygd, hade att redovisa, var äfven den s. k. *städslen* eller den afgift, som i äldre tider erlades hvart 6:te år, senare till och med hvart 3:dje år, äfvensom vid åboombyten. Såsom exempel på hvad denna afgift eller städja vissa år kunde inbringa må anföras, att 1586 erlades för *Qväggen* en ko, samt att ensamt 1588 följande afgifter upptogos: af Arvid i *Brickegården* 1 »käflingsoxe» och 2 m♀ i penningar; af Erik i *Backa* 1 ko och 1 stut; af Anders i *Knutsbol* 2 daler; af Lasse i *Lonntorp* 6 m♀; af *Herrsjötorp* 6 m♀; af Bengt i *Stolpetorp* 7 m♀; af Olof och Eskil i *Bregården* 1 ung oxe, samt af Per i *Bregårdstorp* 1 ko; tillsammans för ett år 2 oxar, 1 stut, 2 kor, samt 7 daler 1 m♀ i penningar. Till jemförelse må nämnas, att 1591 erlades och redovisades följande städjeafgifter: af Arvid i *Brickegården* 2 kor, af Olof i *Stolpetorp* 1 käflingsoxe, af Olof i *Aggerud* 1 ko, af Sylvester Månsson i *Backa* 1 käflingsoxe, af Per i *Näs* 3 lod silfver, af Anders i *Knutsbol* 4 lod d:o, af Nils i *Immen* 3 lod, af Erik i *Sandviken* 3 lod, af Nils i *Knutsbol* 3$^3/_4$ lod, af Lars i *Lonntorp* 3 lod, eller tillhopa 19$^3/_4$ lod silfver, 2 oxar och 3 kor.

I den mån frihetsåren utgingo blefvo de nyupptagna hemmanen skattlagda. Sålunda skattlades 1589 Påvel i *Östervik* till 1 l:℔ landgillessmör, Jöns och Måns i *Degernäs* till 1$^1/_2$ l:℔ smör, Olof i *Rosensjö* till 1 l:℔ smör och Påvel i *Lervik* till $^1/_2$ l:℔ smör, hvarjemte Per i *Finnebäck* ålades 1 l:℔ smör i stället för sitt ett par år förut »förökade» skattejern 3 l:℔. Sistnämda år uttogs äfven en särskild s. k. *kostgärd*. Enligt den ursprungliga »gärdesedeln» skulle denna utgå i varor, som dock fingo lösas med 21 öre af hvarje kronobonde, 18$^3/_4$ öre af en arf och egen och frälsebonde, samt af hvarje torpare eller nybyggare med 12$^1/_2$ öre. Af 2$^1/_2$ kronohemman, 4 arf och egne landbor, 5 frälselandbor samt 18$^1/_2$ torp och nybyggen skulle hela denna gärd utgöra 23 daler 2 m♀ 6$^1/_2$ öre, men enligt ett hertig Karls bref, dat. Marieholm 14 April 1589, hade »*Olof i Rosensjö* på Möckelsbodar» varit hos hertigen »och på alle deras vägnar, som på förenämde bodar boendes äre, underdåneligen bedit medel (d. v. s. om förmedling) på den kostgärd som pålagd är», med den utgång att hertigen »deras lägenhet nådigest ansett och (för) denne gång allena tillgifvit dem halfparten» af samma gärd, för hvilken halfpart de således skulle »okrafde blifva». Denna skattelindring motsvarade ett belopp af 11 daler 3 m♀ 3 öre 6 d:r, och det anförda brefvet utgör ett ytterligare bevis derför, *att Möckelsboda församling redan vid denna tid betraktades som en fristående och sjelfständig menighet.*

Hertigen gjorde ock stundom små affärer med sina undersåtar vid Möckelsbodar. Följande bref, som återfinnes i Södermanlands handl. 1589, n:r 18, må anföras såsom exempel derå:

»Det är vår vilje och befallning *Bengt Birgersson*[1], att du låter vår undersåte Olof i Bregården bekomme fyra tunnor spanmål för ett *loskinn*, som vi af honom anamme låtit, når han der uppå fordrar; det vet dig efter rätte. Datum Lekeberget den 8 Mars 1589. *Carolus.*»

Den sålunda betingade spanmålen finnes ock upptagen som utgift i fogdens räkenskap.

---

[1] Fogde i Vester-Nerikes fögderi.

År 1590 »förökades» eller skattlades första gången nybygget *Dufvedalen* med en ränta af 16 m℔ smör, *Eskilstagen*, senare kalladt *Storängen* till 1 l:℔ eller 20 m℔ samt *Åsbergsviken* till $1^1/_2$ l:℔ smör. Tillika ålades dessa nya torp eller gårdar att utgöra vanlig fodring för 1 årlig och 1 kungshäst. Samma år uppgifves nybygget *Videbäck* vara »öde», men denna ödeläggning synes ha varit af mera tillfällig natur, då detsamma finnes upptaget såsom skattlagdt torp i 1600 års jordebok.

I den jordebok, som finnes bifogad 1590 års fogderäkenskap[1], uppräknas följande gårdar, lägenheter och nybyggen:

Kyrkogods: *Qväggen.* Kronogods: *Åggerud, Knutsbol* (af hvars ränta herr Olof njöt hälften fritt). Hela kronotorp: *Näs, Strömtorp* (skatte), *Forstorp, Matlången, Immen, Lungesundet, Slätbråten.* Halfva kronotorp: *Mosserud, Herrsjötorp, Skrikeråsen.* Nybyggen, förut skattlagda: *Stegelviken, Finnebäck, Sibboda, Löfnäs, Ullvetterstorp, Rosensjö, Östervik, Degernäs,* Påvel i *Lervik*[2]; skattlagda 1590: *Dufvedalen, Eskilstagen, Åsbergsviken.* Oskattlagda nybyggen: *Videbäck,* upptaget 1583, öde 1590; upptagna 1584: *Brickan, Valesta (Valåsen), Mörkviken, Djupnoret, Klenoret;* 1585: *Bröttiegårdstorp;* 1586: *Käxsundet;* 1587: Erik i *Lervik, Botilsboda;* 1588: *Sandbäcken;* 1590: *Kärne, Kedjeåsen, Hollsjötorp, Brännebacken, Bjurkärn, Åsjön, Emterud.* Riseberga klostergods: *Sandviken* (torpare). Arf och egne gods: *Bröttiegården, Backa, Torpet (Stolpetorp), Fors, Bredegården;* Hela torpare: *Bredegårdstorp, Lonntorpet, Näfverviken.* Frälsegods: *Alkavettern, Gälleråsen, Bergsjö, Ullevettern, Boo;* hela torpare: *Bergsjötorp, Hytte, Ackkärn, Stensviken.*

Af nyssberörda fogdehandling kan äfven inhemtas, att ej mindre än tre olika *gärder* eller extra bevillningar 1590 blifvit uttagna inom Möckelsbodar och Varnums skogsbygd af härvarande skattskyldiga. Efter frånräknande af halfva Knutsbol, som innehades skattefritt af kyrkoherden, samt af Fors, Forstorp, Mosserud och Skrikeråsen, hvilka på grund af hertig Karls förut omförmälda bref af 5 Juni 1585 åtnjöto befrielse från extra gärder och hjelper, upptagas återstående skattskyldiga vara: 1 skattetorpare, $1^1/_2$ kronolandbo, 6 hela och 1 half kronotorpare, bland hvilka torparen i Sandviken inräknats, 9 under föregående år skattlagda nybyggare, 1 kyrkolandbo, 4 arf och egne landbor med 3 torpare samt 5 frälselandbor med 4 torpare, hvilka tillsammans uppskattades motsvara $17^1/_2$ »hela kronobönder», d. v. s. $17^1/_2$ mantal eller hemman i dess nuvarande betydelse. Ehuru beräkningsgrunden för dessa mantal, hvilket kameralbegrepp nu för första gången visar sig inom denna bygd, icke är närmare angifven, torde kunna antagas att hvarje landbogård räknats för ett helt mantal, samt hvarje torpare och nybyggare för $^1/_4$ mantal, efter hvilken beräkning sammanräknade gärdemantalet verkligen uppgår till $17^1/_2$. Antingen denna nu antagna beräkning är riktig eller ej, är det emellertid säkert att af hvarje bonde eller helt gärdemantal första gärden utkräfdes med $^1/_{16}$ oxe eller värdet deraf, 1 l:℔ kött och fläsk, $^1/_2$ l:℔ smör, 2 m℔ torr fisk och 1 m℔ talg. Den andra gärden åter utgjordes i penningar med 2 mark af hvarje hel bonde och 1 mark af hvarje torpare eller ny-

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 12.

[2] I 1591 års jordebok upptages äfven Erik i Lervik.

byggare. Dervid finnes dock antecknadt att »halfva gärden hafver min nåd. furste tillgifvit anno 90», men om denna anteckning får tolkas på det sätt, att denna gärd skolat utgå med resp. 4 och 2 mark i stället för med 2 och 1 mark eller med endast 1 och 1/2 mark, derom lemnas ingen antydan. Den tredje gärden slutligen synes ha utgått af hvarje bonde med 1/2 m℔ humle, 1 m℔ smör, 5 m℔ kött samt af hela gärdelaget med 1 st. ölträd och 1 st. spilträd, som väl får antagas motsvara större laggkärl till förvaring af öl och saltad fisk.

Räkenskapen innehåller äfven en lista på »embetsfolk, dagakarlar och de som hafva drängar anno 90 vid Möckelsbodar och Varnums skogsbygd», hvilken lista upptager Olof i Stensviken 1, Lars i Qväggen 1, Måns i Hytte 1, Måns i Ackkärn 1, Anders i Ullvetterstorp 1, Måns i Löfnäs 1, Ivar i Bergsjö 1, Olof i Bregården 1, Eskil i Bregården 2, Strömtorp 1, Bröttiegården 1, Olof i Aggerud 1, Enar i Gälleråsen 1, Mårten Jönsson 1 och Jöns Jonsson 1, tillsammans 16 st. med en penningeutskyld af 4 daler, motsvarande 1 mark af hvarje person.

Vid denna tidpunkt var det alltid vanligt att äfven presterskapet fick utgöra extra gärder eller bevillningar i en viss proportion till det gärdemantal eller antal helbesutna bönder, som beskattades inom pastoratet eller tillhörde detsamma. På grund häraf hade äfven kyrkoherden Olof Hansson vid Möckelsbodar bort utgöra motsvarande gärder i persedlar och penningar, som här ofvan redovisas såsom utgjorda inom hans församling. Men enligt ett hertig Karls bref, dat. Stockholm 12 Juni 1590, till ståthållaren i Vermland, Shering Eriksson, hade »*herr Olof i Karlskoga*» anhållit »om förskoning på den kostgärd, så ock penningehjelp som menige man öfver hela riket till krigssakerna pålagd är», och emedan han var »nybolad», d. v. s. hade nyligen satt bo, så blef han för »denne gången dermed förskonad», hvarom ståthållaren skulle underrätta fogden Karl Jönsson, så att han läte kyrkoherden »både för gärd och penningehjelp okrafd blifva». Såsom den första hittills anträffade officiela skrifvelse, der namnet *Karlskoga* förekommer, har detta bref jemväl en viss betydelse för ortens historia. Detsamma är ock fullständigt intaget bland bygdens handlingar.

Genom ett annat hertigens bref, dat. Stockholm 20 Juni samma år, erhöllo Arvid i Brickegården, Erik i Backa, Olof i »Stubbetorp» (Stolpetorp) och Olof Skräddare i Aggerud samma vilkor och friheter med deras körslor af stafrumsved, som andra deras vederlikar i Vermland, så att de skulle framforsla 4 stafrum ved till Nykroppa bruk för 4 årliga hästar, hvarför de ock skulle blifva okrafde för de 2 stafrum ved härutöfver, som fogden af dem hvardera fordrat. De skulle derjemte i afseende på gärder och hjelper, som kunde påläggas, behandlas lika som Visnumsbor, hvilket medgifvande torde få antagas betyda, att de skulle slippa med hälften, i enlighet med det härom 1585 utfärdade särskilda förmedlingsbrefvet.

I 1591 års fogdehandling[1], den sista för samma århundrade som finnes i behåll, uppräknas 7 nybyggare såsom »tillökade» eller skattlagda, nämligen Henrik i ***Mörkviken*** till 1 l:℔ smör, Mattes i ***Klenoret*** till 1/2 l:℔ smör, Jöns i ***Djupnoret*** till 1/2 l:℔ smör, Jordan i ***Bryttiegårdstorp*** till 6 1/2 l:℔ osmundsjern, Erik i ***Lervik*** till 1/2 l:℔ smör, *Brickan* (Bricketorp)

---

[1] Vestergötlands handl. n:r 6.

till $^1/_2$ l:☧ smör och »*Valåssa*» till 12 m♇ smör. Härtill kom senare den oundvikliga fodringen, 1 årlig och 1 kungshäst för hvarje torp, samt för några äfven 1 dagsverke. Vidare finnes *Käxsundet* antecknadt till skattläggning 1592 samt följande nybyggen såsom upptagna 1591: *Sandetorp* (Sandsjötorp), *Herrenäset*, *Gräsmossen*, *Strömedet*, *Utterbäcken*, *Vismosetorp* (Vismenästorp) och *Bjurvik*, längre fram i tiden kalladt *Elgsimmen*[1].

Jordebokssumman för samma år upptager: 1 skattetorpare, 2 kronolandbor, 6 hela och 3 halfva kronotorpare, 19 skattlagda nybyggare (hvartill komma de oskattlagda, ungefär lika många till antalet), 1 kyrkolandbo, 5 arf och egne landbor med 3 torpare samt 5 frälselandbor med 4 torpare, eller tillsammans omkring 68 åboar. Den årliga räntan beräknas till 9 fat $^1/_2$ l:☧ (= $180^1/_2$ l:☧) osmundsjern, 24 l:☧ 18 m♇ (= 498 m♇) smör, 13 m♇ humle, 6 dagsverken, 59 årliga, 7 biskops- och 44 kungshästar, hvilka siffror här anföras till jemförelse med dem, som längre fram meddelas ur 1600 års jordebok. Skillnaden utgör tillväxten under de mellanliggande åren.

Äfven under 1591 upptogos extra gärder eller bevillningar. Räkenskapen redovisar skäligen knapphändigt derför, men det vill synas som att det sammanräknade skattemantalet varit enahanda som nästföregående år, eller $17^1/_2$ »hela kronobönder». Att döma af slutsiffrorna skulle denna extra uppbörd hafva utgjort: för humle, smör och torrfisk, hvilka persedlar fingo lösas med penningar efter $3^1/_2$ mark för 1 pund smör och humle och 2 mark för 1 pund torrfisk, tillhopa 5 daler 1 öre 21 pgr; samt i öfriga persedlar: $2^3/_8$ oxar, $2^3/_8$ får, $2^3/_8$ skinnpälsar, $2^3/_8$ par skor och $1^3/_{16}$ st. »tunneträ», hvilket senare äfven kunde lösas med 1 mark stycket. Dessa sistnämda slutsiffror gifva dock anledning antaga, att skattemantalet i verkligheten uppgått till 19 »hela kronobönder», samt att hvarje gärdelag på 8 mantal fått utgöra eller anskaffa en oxe, ett får, en skinnpäls och ett par skor. Emellertid torde få anses som gifvet att skatterna för 300 år sedan hvarken voro små eller obetydliga samt att sättet för deras utgörande ingalunda varit behagligt, åtminstone icke för de skattskyldiga. Hvilken åsigt fogdarna eller uppbördsmännen kunde hafva derom må gerna lemnas derhän, men att en nutida, sorgfällig granskning af deras bevarade räkenskaper i allmänhet icke skulle utfalla till *deras* förmån, vill utg. uttala såsom *sin* mening.

Huru med den nybyggesverksamhet, som förut blifvit omtalad, förhållit sig under de nästföljande åren kan ej säkert uppgifvas, emedan fogdehandlingarna för 1592—1599 helt och hållet saknas. Det vill dock synas, som en viss stagnation under dessa år inträdt, enär ytterst få hemman från den tiden kan antagas leda sitt ursprung[2]. Att hertig Karl emellertid icke lemnade nybyggesväsendet ur sigte, framgår dock tydligt

---

[1] Enligt en uppgift i Karlskoga häradsrätts dombok 1651, skall hemmanet Elgsimmen hafva upptagits på grund af hertig Karls tillstånds- eller bekräftelsebref 11 Febr. 1596. I jordeböckerna kallas detta hemman till en början Bjurvik, äfven Bjurkärn, några år senare Elfshemman, Elgshemman, hvilket namn slutligen öfvergår till Elgsimmen. Kyrkoherden åter i sina tiondelängder kallar detsamma Eliesimmen.

[2] Jemför det längre fram meddelade sammandraget af 1600 års jordebok för Karlskoga socken.

af den fullmakt han från Nyköping 8 November 1593 utfärdade för *Erik Göransson*, »att draga omkring furstendömet och ransaka om alla torpställen», hvilken handling må anföras såsom ganska betecknande för det intresse hertigen egnade denna angelägenhet[1]. Den lyder, som följer:

»Vi Karl etc. Göre veterligt, att efter vi öfver 20 år förledne hafva årligen låtit upptaga hemman och torpställen, der som lägenhet hafver funnits, uppå kronones egendom öfver allt vårt furstendöme, så att de till ett skönt tal hemman skola förökade vara; och alldenstund vi ingen viss längd hafva ännu in i vår räkningekammar uppå dem bekommit, när hvart och ett upptaget är och på hvad tid de äro skattlagda, så ock hvad de utgöra skole, desslikes hvad som hvart och ett kan vara till åker och äng förbättradt eller ock än stå till att förbättra; derföre hafve vi uti fullmakt och befallning gifvit denne vår trotjenare Erik Göransson, att han skall öfver hela vårt furstendöme uti hvart härad, så ock socken från socken, derom fliteligen och granneligen ransake, och på det troligaste förnimma och anteckna tiden när de äro upptagna och skattlagda blifna, och huru många som ännu icke skattlagde äro och när det ske skall, och eljest hvad lägenhet med hvart och ett vara kan till åker, äng, skog, fiskevatten, mulebet och annor tillfälle; de såsom ock icke äro namngifna skall han namngifva, och derefter låta dem i längden anteckna, och förehålla dem, som lägenhet hafva till att förbättra hemmanen, att de årligen uppgöre till det ringaste en half spannland till säde och eljest till äng så mycket som årligen mest ske kan, så ock tillsäga dem, att de icke 'ängie' sig in på de bolbyar, som de näst äro boendes och tränga dem ifrån ängar och annor egendom, utan rödja sig sådana sjelfva, der som de lägenhet hafva. Der våra befallningsmän och fogdar, så ock förenämde torpare och alle andre som för vår skull vele och skole göra och låta, måge veta sig efter rätta. Af Nyköping den 8 November 1593.»

Denna fullmakt blef förnyad 6 Maj 1594 med tillägg, att förrättningsmannen egde att förordna om tillökning i skatten, der sådant pröfvades skäligt, äfvensom att *bestämma hemmanens område*, der detta icke redan egt rum. Någon handling öfver denna förrättning har icke återfunnits. Förmodligen har den delat öde med 1590-talets fogdehandlingar — att

---

[1] Denne *Erik Göransson Tegel* var en son till den sorgligt namnkunnige Göran Persson, kon. Erik XIV:s onde rådgifvare, och född i Stockholm på 1560-talet. Blef 1592 af hertig Karl i ett uppdrag skickad till Spanien och 1593 till Polen; häradshöfding i Olands härad i Upland, deruti han stadfästades 1594; hertig Karls sekreterare 1598; »rättegångshärold» vid Linköpings riksdag 1600 mot de då anklagade och aflifvade riksråden; slottslofven eller underståthållare på Stockholms slott 1608; sänd till mötet med de danske i Vismar s. år; historiegraf 1614; kammarråd 1617; häradshöfding i Hölebo härad i Södermanland 1626; fick 1627 stadfästelse på faderns adelskap, men afled 1636 12/2 barnlös och slöt således sjelf sin adliga ätt. Han begrofs i Riddarholmskyrkan. Ehuru på långt när icke så elak som fadern, hade han dock mycket i sin karakter, som visade att han icke alldeles hade vanslägtats. Han stod dock i ganska stor ynnest hos både Karl IX och Gustaf II Adolf. — Jfr Anreps ättartaflor IV: 352. — *Biografiskt lexikon* XVII: 37—51, der åtskilliga af Tegels värsta kanaljerier finnas utförligt omtalade.

uppbrännas. För att dock gifva dem af ortens invånare, som härför intressera sig, en föreställning om odlingens utsträckning öfver det område Karlskoga församling ursprungligen omfattade, meddelas här nedan en deröfver, efter 1600 års jordebok, upprättad tabell, som jemväl utvisar de af hvarje hemman detta år utgående ordinarie utskylder, hvilka sedermera under namn af jordeboksränta ingått i hemmanens grundskatter.

Det är möjligt att den »jordransakning», hvilken sålunda synes hafva egt rum under loppet af 1594, gifvit anledning till det sedermera städse upprepade antagandet derom, att Karlskoga pastorat först då blifvit bildadt. Måhända har detta antagande uppstått derigenom, att någon reglering af gränserna mellan Karlskoga och Varnums församlingar nämda år blifvit verkständ, äfvensom att kyrkoherden Olof Hanssons löneförmåner vid samma tillfälle undergått någon jemkning, särskildt i fråga om den kyrkotionde, som enligt 1586 års förut anförda bref blifvit honom förunnad. Det är till och med ganska sannolikt att utrymme till prestgård då blifvit anvisadt å hemmanet Bregårdens område, hvilket hemman, såsom dåmera konungens arf och eget, efter omständigheterna kunde disponeras för det ena eller andra ändamålet och att den nya prestgården lemnats såsom ersättning dels för den kyrkotionde, som fråntogs kyrkoherden, och dels för den rätt till halfva hemmanet Knutsbol, som han hittills åtnjutit. Såsom redan är sagdt, kan dock full visshet härom icke ernås, då någon handling icke kunnat återfinnas, hvarken öfver Erik Göranssons skatte- och jordransakning eller angående de gränse- och löneregleringar, hvilka sannolikt egt rum i sammanhang dermed.

I alla här förut omtalade eller åberopade bref och handlingar förekommer städse namnet *Boderne* eller *Möckelsbodar*, det senare jemväl till skillnad från »Tivägs»- eller Ramundeboderne, nuvarande *Bodarne* socken[1]. Att namnet Bodarne eller Möckelsbodar ursprungligen betecknat de fiske- eller sjöbodar, möjligen äfven fäbodar, som af Knista-bönder blifvit uppförda vid sjön Möckeln torde vara så påtagligt, att någon tvekan om riktigheten af denna förmodan ej kan uppstå. Namnet *Karlskoga* åter, som, derest FERNOWS berättelse om dess tillkomst eger grund, antagligen tillkommit under någon af hertigens resor genom bygden i slutet af 1580-talet[2] kan, såsom förut blifvit antydt, i bevarade handlingar ej spåras förr än i 1589 års fogderäkenskap, der man finner en anteckning derom att »*herr Olof i Karlskoga socken*» erhållit »tiondefisk, salt lax $1/2$ tunna». I följande eller 1590 års räkenskap, kan man ock spåra det nya sockennamnet, men denna handling har tyvärr varit utsatt för eldsvåda, så att namnet ej är fullständigt. Den öfversta raden å ena sidan är nämligen bortbränd. De följande innehålla: — — — »skoga socken haf-

---

[1] Genom hertig Karls bref, dat. Nyköping 20 Augusti 1587, förordnades »herr Anders Hare» till pastor hos »bönderne på Tivägsboderne». Jfr »*Nora-skog*» III: 440.

[2] Af ett bland Karlskoga-handlingarna intaget bref, dat. Nykroppa 24 Februari 1588, framgår att hertig Karl detta år vistades i bygden. Måhända var det vid samma tillfälle, som den af FERNOW berättade anekdoten om namnförändringen tillkommit. Af det sid. 442 meddelade brefvet från Lekeberget 8 Mars 1589 vill ock synas, som om hertigen nyss förut passerat Bregården.

ver all tionden som deraf faller, deruppå hafver han hans furstliga nådes bref dat. Örebro den 1 Juli 1586.» Den bortbrända raden har antagligen innehållit orden: »Herr Olof på Boderne i Karl-», alldenstund motsvarande anteckning i 1591 års fogdehandling har denna lydelse: »Herr Olof på Boderne har all tionden som faller af Karlskoga socken.» Deremot säges uttryckligen i ett hertig Karls bref till ståthållaren Shering Eriksson 12 Juni 1590, att »herr Olof i *Karlskoga*» skulle erhålla vissa skattefriheter. I ett annat af hertig Karl 15 Januari 1591 utgifvet bref till fogden Bengt Birgersson angående årsunderhållet till åtskilliga personer, upptages äfven »herr Olof i *Karlskogh*», och från denna tid kan namnet Karlskoga anses som officielt antaget[1]. Sedermera synes ock detta namn blifva allt mera vanligt, och i 1600 års fogdehandling samt allt framgent är »*Karlskoga socken*» en sjelfständig jordeboksrubrik. Under tiden hade genom Karls bref 22 April 1597 kyrkoherden Olof Hansson ånyo blifvit tillerkänd viss kyrkotionde, dock endast till hälften af det belopp, som utgjordes inom socknen. Kyrkoherdens egenhändiga tiondelängder finnas från och med år 1600 jemväl bilagda kronoräkenskaperna.

[1] Jfr sid. 438 här ofvan.

Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1600[1].

De med * utmärkta hemman och lägenheter finnas äfven upptagne i *1586 års* jordebok öfver »Varnumma skogsbygd och Myklesbodar», ehuru med något olika i allmänhet lägre utskyldsbelopp för särskilda hemman.

Hemmanets natur eller egenskap.	Hemmanets namn.	Utskylder till kronan.						
		Osmunds-jern. Lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga- hästar.	Kungs- hästar.	Biskops- hästar.
	Karlskoga socken.							
Kyrkogods:	Qväggen*	15	—	2	4	2	2	2
Skattetorpare:	Strömtorp (stora)	6	—	—	—	1	1	—
Kronogods:	Knutsbol*	12	—	2	—	2	2	2
	Aggerud*	10	—	1	—	2	2	2
Kronotorpare (hela):	Näs*	7	—	—	2	1	1	1
	Forstorp* (Lillefors)	11	—	1	—	2	1	1
	Immen*	10	—	—	—	1	1	—
» *(halfva):*	Mosserud* (i Lungsund)	5	—	—	—	1	1	—
	Skrikaråsen* (d:o)	5	—	—	—	1	1	—
	Stegelviken* (d:o)	5	—	—	—	1	1	—
	Ullvetterstorp*	7	—	—	2	1	1	—
	Löfnäs*	7	—	—	2	1	1	—
	Sibberboda*	7	—	—	2	1	1	—
	Herrsjötorp*	—	20	—	1	1	1	—
	Finnebäck*	—	15	—	1	1	1	—
	Rosensjö	—	20	—	2	1	1	—
	Östervik*	—	20	—	2	1	1	—
	Degernäs*	—	30	—	1	1	1	—
	Lervik*, norra	—	10	—	1	1	1	—
	Lervik, södra	—	10	—	1	1	1	—
	Åsbergsviken*	—	30	—	—	1	1	—
	Mörkviken*	—	20	—	1	1	1	—
	Brickan* (Bricketorp)	—	10	—	1	1	1	—
	Eskilstaken (Storängen)	—	30	—	1	1	1	—
	Valåsen	—	12	—	1	1	1	—
	Dufvedalen*	—	22	—	1	1	1	—
	Transport	107	249	6	26	30	29	8

[1] Vestergötlands handl. n:r 14.

Hemmanets natur eller egenskap.	Hemmanets namn.	Utskylder till kronan. Osmundsjern. Lisp.	Smör ℔.	Humle ℔.	Dagsverken.	Årliga- hästar.	Kungs- hästar.	Biskops- hästar.
	Transport	107	249	6	26	30	29	8
	Kåxsundet	—	10	—	1	1	1	—
	Bottesbol (Botilsboda)	—	20	—	1	1	1	—
	Sandtorp	—	20	—	—	1	1	—
	Herrnåset	—	20	—	—	1	1	—
	Vibäck* (Videbäcken)	—	10	—	—	1	1	—
	Kärne, vestra	—	20	—	—	1	1	—
	Kedåsen, östra	—	20	—	—	1	1	—
	Kärne, östra	—	20	—	—	1	1	—
	Gräsmossen	—	20	—	—	1	1	—
	Strömed	—	10	—	—	½	½	—
	Utterbäck	—	10	—	—	½	½	—
	Vesmosetorp (Vismenåstorp)	—	10	—	—	½	½	—
	Bjurvik (Elgsimmen)	—	16	—	—	½	½	—
Nybyggen: uppt. 1592	Wassgården	—	—	—	—	—	—	—
	Åsjötorp	—	—	—	—	—	—	—
» 1594	Stenbäcken	—	—	—	—	—	—	—
	Bråten*	—	—	—	—	—	—	—
» 1590	Herrfallet, öde	—	—	—	—	—	—	—
Arf och egne gods:	Brickegården*	15	—	2	—	4	2	—
	Backa*	12	—	1	—	4	2	—
	Stubbetorp* (Stolpetorp)	12	—	2	—	4	2	—
	Bregården*	—	120	—	—	4	2	—
» » *torpare:*	Bregårdstorp*	—	40	—	—	2	1	—
	Lonntorp* (östra)	5	—	—	—	2	1	—
	Brickegårdstorp	6½	—	—	2	2	1	—
Klostergods, torpare:	Sandviken*	6	—	—	—	1	1	—
Frälsegods:	Alkvettern*	—	—	—	—	2	2	—
	Gälleråsen*	—	—	—	—	2	2	—
	Ullvettern*	—	—	—	—	2	2	—
	Bo*	—	—	—	—	2	2	—
» *torpare:*	Stensviken*	—	—	—	—	1	1	—
Varnums skogsbygd.								
Kronotorpare:	Matlången* (i Lungsund)	10	—	—	—	2	1	—
	Lungsundet* (d:o)	10	—	—	—	2	1	—
» *halfva:*	Klenoret* (d:o)	—	10	—	1	1	1	—
	Djupnoret* (i Bjurkärn)	—	10	—	—	1	1	—
Nybyggen:	Motorp (Källmotorp), Ackkärnstorp*, Grytingsbäcken (i Lungsund)	—	—	—	—	—	—	—
Arf och egne gods:	Fors* (Storfors i Kroppa)	—	60	—	—	4	2	—
» » *torpare:*	Näfverviken* (i Lungsund)	—	20	—	—	1	1	—
Frälsegods:	Bergsjö* (i Varnum)	—	—	—	—	2	2	—
» *torpare:*	Hytte* (i Lungsund)	—	—	—	—	1	1	—
	Ackkärn* (d:o)	—	—	—	—	1	1	—
	Bergsjötorp (i Varnum)	—	—	—	—	1	1	—
	Summor	183½	715	11	31	89	73	8
I jordeboken upptagas motsvarande summor sålunda:		183½	707	13	31	88	72	7

Hvarifrån dessa små skiljaktigheter härleda sig, har utg. ej gjort sig besvär att utforska. De torde dock lätt förklaras af den uppställning, som i de äldsta jordeböckerna begagnas, hvilken ej är synnerligen egnad att underlätta kontrollräkning, och i sin mån måhända bidrog till de underslef vid uppbörd och redovisning, som då lärer varit ganska vanliga. Redan i de följande årens jordeböcker synes emellertid de här anmärkta skiljaktigheterna efterhand hafva försvunnit. Kontrollen öfver fogderäkenskaperna blef småningom mera effektiv och noggrann; skada blott att en stor del af dessa stundom ganska vigtiga handlingar genom eld och vatten, mögel och fukt numera förefinnas i ett sådant skick, att en kräsmagad forskare med en viss vämjelse gerna afstår från deras *fullständiga* genomsökande.

I originaljordeböckerna lemnas slutligen följande sammandrag

	år *1586:*	år *1600:*
kronolandbor	2	3
» torpare	6	5
» d:o halfva	4	34
» nybyggare	22	8
skattetorpare	—	1
kyrkolandbo	1	1
arf och egne landbor	3	5
» » torpare	1	4
frälselandbor	7	5
» torpare	6	4
Summa	52	70,

hvadan tillökningen under åren 1586—1600 skulle utgöra 18 matlag eller hushåll, deraf endast 2 eller 3 synes hafva tillkommit från 1592[1].

Kyrkoherden Olof Hansson uppräknar i sitt tionderegister öfver 1599 års skörd i förenämda 1600 års jordebok de åbor och gårdar i Karlskoga socken, som utgjort kronotionde, i följande ordning: Bertil i Eliesimmen, Olof i Abbortjärn, Anders i Sibbeboda, Lars i Utterbäck, Lars i Immetorp, Olof i Bryttiegården, Jordan i Bryttiegårdstorp, Erik i Sandvik, Sylvester i Backa, Peder i Östervik, Lars i Knutsbo, Anders ibidem, Jöns i Dufvedal, Måns i Degernäs, Peder i Bottesbo, Jon i Strömed, Nils i Strömtorp, Påvel i Gräsmossa, Mattes i Vismen, Påvel i Lervik, Markus i Fiskesjö, Tomas i Kärretorp (Espenäs), Peder i Finnebäck, Måns i Eskilsta (Storängen), Olof i Aggerud, Peder i Bregårdstorp, Olof i Bregården, Eskil ibm, Nils i Kyrketorp, Peder i Bo, Enar i Gälleråsen, Lars i Lonetorp (östra), Olof i Rosensjö, Olof i Videbäck, Anders i Åsbergsviken, Henrik i Mörkeviken, Eskil i Qväggen, Olof i Stensviken, Anders i Ullevetstorp, Måns i Löfnäs, Peder i Näs, Staffan i Släbråtan, Erik i Lillefors, Mattes i Åsjön, Olof i Herrenäs, Hemming i Hersetorp, Olof i Alkevettern, Nils i Immen, (Anders) i Norre (vestra) Kedieåsen, Nils i Södre (östra) Kedieåsen, Sigfrid i Norre (östra) Tjärnom, Jon i Södre (vestra) Tjärnom, Jöns i Trösvattnet, Jöns i Granberget, Lasse i Backeberga och Anders i Limingstorp. — Sammanräknade tiondeuppbörden utgjorde 21 tunnor 5 fat råg, 6 t:or 3 skäppor malt, 5 t:or 2 fat blandkorn, 10 t:or 3 sk:r $4^1/_2$ fat hafre

[1] Jfr sid. 445 här ofvan.

och $1^1/_2$ skäppa 4 kannor hvete; tillhopa omkring 45 tunnor. Deraf erhöll sockenkyrkan till vinsäd 2 t:or, domkyrkan 1 t:na och kyrkovärdarna såsom »släparelön» 2 skäppor. Derjemte bör antecknas att man nu räknade 5 skäppor i tunnan. Af den återstående tiondeuppbörden erhöll kyrkoherden hälften enligt 1597 års bref. De öfriga i Varnums skogsbygd belägna gårdarna redovisade sin tionde genom presten i »Varnumma».

Såsom en egendomlighet må anföras att en särskild med prestens sigill »beseglad» längd upptager såsom *öde* inom Karlskoga socken torpen Stegelviken, Lervik, Brickan, Valåsen, Sandtorp och Videbäck, ehuru åtminstone två af dem finnas upptagna i nyss anförda längd öfver kronotionden. Ett dylikt förhållande förekommer icke ensamt för år 1600. Äfven under några af de följande åren kan man finna gårdar och torp upptagna såsom »öde» i den ena längden, under det att i en annan längd eller »register», som det äfven heter, för samma gårdar redovisas utgjord tionde eller annan utskyld. Då emellertid i regeln både ordinarie och extra utskylder för dylika ödegårdar *afkortades,* kan det verkligen ifrågasättas hvilkendera, fogden eller presten eller båda gemensamt, som kunde hafva fördel eller gagn af en dylik afkortning[1].

En annan egendomlighet, som jemväl är svår att nöjaktigt förklara, är den, att i prestens tiondelängd upptages ett icke ringa antal gårdar eller torp, hvilka deremot icke finnas uppräknade i föregående jordeboksländ. Dessa äro: *Abborrkärn, Immetorp, Fiskesjön, Espenäs, Kyrkotorp, Slätbråten, Vestra Keddåsen, Trösvattnet, Granberga, Backeberga* och *Limmingstorp.* Af dem är åtminstone Slätbråten ett jemförelsevis gammalt torp, som finnes omtaladt redan i 1584 års skattläggningsjordebok[2] och hvars uteslutande ur 1600 års jordebok måste anses som ett uppenbart fel. Hvad åter angår de öfriga torpen, så torde dessa hafva tillkommit ett eller annat år före upprättandet af sistnämda jordebok. Huruvida de derförinnan blifvit skattlagda till utgörande af årlig ränta är ganska ovisst, men om så varit förhållandet, kan med fog misstänkas att man urakt-låtit uppföra de ifrågavarande torpen i jordeboken, för att undgå redovisningen af deras räntor, hvilka vederbörande antagligen icke försummat att utkräfva.

---

[1] Den kände historieforskaren And. Fryxell vet också berätta, att »mot inga var Karl (den nionde) så förbittrad, som mot fogdarna, i anseende till många hos dem anmärkta bedrägerier. Än hade de af allmogen utkräft för höga skatter och stoppat öfverskottet i sin ficka. Än hade de tagit mutor för att lemna brott ostraffade. Än hade de bidragit till kronogodsens förskingrande; och då Karl en gång efterskänkte de obetalta skatterna, hände det, att några fogdar, sådant oaktadt, tvungo bönderna att utbetala skatten, hvilken de dock sjelfva behöllo. Karl var icke den konung, som lemnade sådant ostraffadt, och det var under hans regering icke sällsynt att se häradets fogde hänga i häradets galge. Karl plägade till och med påstå, att de fleste, som varit fogdar i sex år, kunna utan dom och ransakning hängas. Då någon af hans hoftjenare begärde en ledig fogdesyssla, plägade han svara: alltså vill ock du blifva en kronotjuf. — Ett faktum är, att en fogde sällan tjenstgjorde flere år på ett ställe. De ombyttes oupphörligt, likasom äfven fögderiområdena allt som oftast blefvo förändrade. —Jfr Fernows beskrifning s. 453.

[2] Jfr sid. 425 här ofvan.

Ur 1600 års fogdehandling må slutligen äfven antecknas, att hemmanen Bregården, Aggerud, Knutsbol, Backa, Brickegården, Brickegårdstorp och Sandviken gemensamt utgjort en s. k. städsleoxe, såsom ersättning för den detta år belöpande städselafgiften af samma hemman[1]; att den s. k. kungsfodringen utkräfdes på det sätt, att för 20 kungshästar lemnades en oxe, men att den årliga fodringen åter fick ersättas med 6 öre för hvarje s. k. årlig häst; samt att såsom hjelpepersedlar »är uppburet efter ordningen hvar 50:de daler af allehanda boskap, silfver och penningar efter som presternas förseglade register förmäler: silfver 7 lödiga marker, penningar 682 daler $12^1/_4$ öre». Dessa sistnämda belopp utgjordes af hela det dåvarande Östersysslets fögderi. Derest de omförmälda registren funnits bilagda räkenskapen, skulle det ha varit en möjlighet att erhålla en viss inblick i den tidens förmögenhetsförhållanden, särskildt för Karlskoga socken, men dessa register äro tyvärr försvunna.

---

[1] Jfr sid. 442.

Ytterligare tillökning af nybyggen och hemman med fortsatta regleringar af den årliga eller jordeboksräntan under åren 1601—1625.

I 1601 års jordebok[1] äro »frälsegodsen» Bo, Gälleråsen och Bergsjö samt frälsetorpen Stensviken och Bergsjötorp uppförda såsom kronohemman, med anteckning: »äre kände under kronan ifrån herr Ture Bjelke 1600». Af dessa hemman skattlades

Bo.................	till	30	l:ℜ	osm. jern,	4	dagsv.,	4	årliga och	2	kungshästar,
Gälleråsen ...	»	16	»	»	4	»	4	»	2	»
Stensviken ...	»	8	»	»	2	»	2	»	1	»
Bergsjö	»	10	»	»	4	»	4	»	2	»
Bergsjötorp ...	»	6	»	»	1	»	1	»	1	»
Summa		70	l:ℜ	osm. jern,	15	dagsv.,	15	årliga och	8	kungshästar;

men i 1605 års jordebok[2] upptagas dessa gårdar ånyo såsom frälse, med denna anteckning: »hafver herr Ture Bjelkes fru, fru Karin till Åkerö igen bekommit de gods, som voro vederkände under kronan ifrån herr Ture Bjelke; derpå K. M:ts bref dat. den 1 Juni 1603»[3].

I fråga om de nybyggen, hvilka tillkommit efter år 1600, kan man finna af prestens tionderegister att Lars i *Lerängstorp,* Bengt i *Brännebacka* och Staffan i *Bjurkärn* utgjort kronotionde redan 1601. Likaså upptages 1604 Lars i *Tällekulla,* Påvel i *Hvenetorp,* senare kalladt *Flosjötorp* och Olof i *Lilla Limmingen* såsom tiondegifvare för första gången. Den sistnämdes »bygde-» eller tillståndsbref torde vara ett af de få, om icke det enda af detta slag inom Karlskogabygden, hvars innehåll blifvit bevaradt till våra dagar, hvarföre ett meddelande deraf icke bör anses olämpligt. I nutida form lyder det sålunda:

Wi Karl med Guds nåde, Sveriges rikes regerande affurste, hertig till Södermanland, Nerike och Vermland, gör veterligt att denne brefvisare, *Olof Henriksson* i Karlskogs socken i Lisle Limminga, hafver här för oss varit och uti underdånighet ödmjukligen begärt, att honom måtte blifva efterlåtet till att rödja och förbygga dess torpställe och sedan, när han samma torp i bruket till makt kommit, hafva obehindradt för de utlagor deraf utgå kunna och han

[1] Vestergötlands handl. n:r 12.

[2] Vestergötlands handl. n:r 1.

[3] Bjelkes fru hette *Margreta,* ej Karin. Det ifrågavarande brefvet är intaget bland bilagorna.

blifva skattlagd för vara närmast att njuta, bruka och behålla; så efter kronones skatt och ingäld således blifver förmerad och förbättrad: derföre hafve vi nådigest undt och efterlåtit att han samma torpställe upptaga, rödja, njuta, bruka och behålla må och skall, dock så att det icke må blifva bygdt någon gammal bolby för nära, der om fogden först och de tolf i nämden dersammastädes sitta samma torpställe, plats och rum bese och ransaka skola och honom det tillmåla, och när det således ransakadt och skedt är, skall han sedan skattfri bruka och sitta uti 6 år, men strax de 6 åren äro ute, räknandes derifrån han dock först begynte rödja, skall det skattläggas efter som det kan vara godt till med egorna och sedan för de utlagor och rättigheter deraf utgå skola, vare han och hans efterkommande barn och arfvingar närmast att bruka, behålla, nyttja och besitta så länge och intill dess de kunna och förmå utgöra oss och våra efterkommande sina utskylder; der våra befallningsmän, kamererare, fogdar nu äre eller framdeles förordnade blifva, så ock alla andra, som oss med hörsamhet och lydno förpligtade äro, måge veta sig här efter rätta, icke görandes Olof Henriksson eller hans efterkommande här emot hinder eller förfång i någon måtto. Af Segersjö den 27 Aprilis år 1603.

Carolus.

Detta nybygge skattlades sedermera 1610 till $^1/_4$ hemman med den i Karlskoga socken då mera vanliga räntan af $^1/_2$ l:𝔄 smör, 1 dagsverke, 1 årlig och 1 kungshäst samt 1 mark städsle- och 6 öre fodernötspenningar; men kort härefter finner man, att »efter välbördig Olof Kristoferssons sedel dat. den 4 Juni 1611 är lagt ifrån Karlskoga socken och till bergslaget $^1/_4$ kronohemman Lilla Limmingen», samt att i 1612 års jordebok blifvit antecknadt, »att Lilla Limmingen är lagt under bergslaget och gör ut skattejern 6 l:𝔄, dagsverken 6». Räntan var således icke oföränderlig, utan jemkades efter sed och bruk inom den ort der hemmanet var beläget. Detta hemman, hvilket sålunda förlades från Karlskoga socken till Fernebo bergslag, motsvaras af det nuvarande hemmanet *Fisklösen,* från 1633 tillhörande Grythytte socken och bergslag.

En fjerde nybyggare, som synes hafva tillkommit under 1604, är Simon i *Skarpetorp,* hvilket nybygge jemväl 1610 skattlades till $^1/_4$ kronohemman med vanlig smörränta. Om detta hemman finnes 1613 antecknadt att det blifvit »uppbrändt allt hvad han egde». Icke desto mindre upptogs hemmanet ånyo, men 1617 heter det härom: »begyntes af en finne och så snart det skattlades gjorde han ett års skatt och rymde sedan bort». Det uppföres derefter i jordeböckerna såsom ödeshemman, med anteckning att det ej kan blifva besutet, »utan gifs $^1/_2$ l:𝔄 smör i gräsgäld».

Ehuru anteckningarna om den fortsatta nybyggesverksamheten äro ganska knapphändiga och stundom motsägande hvarandra, torde dock nedanstående förteckning öfver nybyggen under ett 20-tal år vara ganska tillförlitlig.

1605: *Östra Granberga, Östra Ackkärrstorp.*
1607: *Löfnäs* (östra).
1608: *Åhult, Lilla Strömed, Norrhult, Södra Degernäs.*
1610: *Granvik, Stockviken, Flottufva, Råglanda, Bäck* eller *Skråmmetorp, Dalen, Brännebacka* (ånyo upptaget).
1614: *Vestra Lonntorp.*
1617: *Qvarnetorp, Slätna* eller *Tåbäcken, Nytorp* (vestra), *Blinäs, Emterud.*

1618: *Dalebäcken, Östra Åsbergsviken.*
1619: *Karlstorp.*
1620: *Stålbergsviken* (Stråbergsmyran).
1622: *Bjurkärnstorp, Vestanmossa, Hultet.*
1623: *Våtsjötorp, Skärjetorp.*
1624: *Råhult* (Rådehult).
1626: *Vestansjö, Källemo.*
1627: *Ölsdalen.*

I motsats härtill må ock anföras att hemmanen Valåsen och Brickan (Bricketorp) uppföras i jordeböckerna såsom öde under åren 1601—1604; likaså Sandetorp (Sandsjötorp) åren 1602—1604. Kyrkoherden Olof Hansson angifver i sitt »beseglade register» 1605 såsom öde: hemmanen Qväggen, Stubbetorp, Kyrketorp, Bjurvik, Botilsboda och Brännebacka. År 1606 uppföras såsom öde Vestra Kedjeåsen, Botilsboda, Herrsjönäset och Kyrketorp. Sedermera är det endast Kyrketorp, som uppföres såsom ödehemman under åtskilliga år.

Under åren 1601—1604 utgjordes i Karlskoga socken i stället för »städsel» vid åbo-ombyten gemensamt af vissa hemman årligen 1 »städsle-oxe» och 1 »städsle-ko». Men i 1605 års fogdehandling[1] finnes antecknadt att af hvarje kronohemman inom hela fögderiet »utgår i städsla» 4 mark och såsom »fodernötspenningar» 3 mark, hvaraf således framgår att en ny ordning vid denna tid blifvit faststäld för dessa båda i den årliga räntan ingående slag af utskylder. Af samma års räkenskap inhemtas derjemte, att »de nye upptagne torp och gårdar uti Karlskoga socken *hafva fri sin städsla* och är i mantal 13$^3/_4$, löper städslepenningar 13$^3/_4$ daler», men vid granskningen af denna redovisning har vederbörande revisor, nämligen ett af kammarråden, härtill fogat den korta, men betydelsefulla anmärkningen: *»bestås intet utan förskaffe sig K. M:ts bref»*. Fogdens räkenskap upptager vidare: »Item för fodernötspenningarna är hela Karlskoga socken fri och är i mantal 22 hela hemman, löper fodernötspenningar 16$^1/_2$ daler.» I 1606 års räkenskap[2] upptages deremot såsom resterande fodernötspenningar 19 daler 14 öre. Angående denna rest är anfördt, att »dessa penningar hafva Karlskoga (män) inne med sig efter de aldrig dem tillförene utgjort hafva och voro nu hos hans K. M:t här uti Stockholm; och hvad besked de nu bekommit vet man icke förr än man får derom ransaka, när de hem komma». Vänder man om det blad, hvarå denna anteckning är gjord, så kan der läsas, att »dessa penningar äro förda till uppbörd uti 1607 års räkenskap, efter bönderna fingo ingen besked på någon skonsmål»; och i sistnämda räkenskap heter det, att »af Karlskoga socken är uppburet städsle- och fodernötspenningar, som de voro fri före 1606 och blef till besvär skrifvet, att de skulle förskaffa sig K. M:ts bref eller utgöra fodernötspenningar 19 daler 14 öre». Resultatet häraf utföll emellertid så, att någon befrielse icke kunde vinnas, i anledning hvaraf i 1606 års jordebok för Karlskoga socken *hemmantalen för första gången finnas upptagna,* dervid alla krono- samt arf och egne hemman blifvit påförda den nya årsräntan med 4 mark *städsle-* och 3

[1] Vestergötlands handl. n:r 1.
[2] Vestergötlands handl. n:r 5.

mark *fodernöts*penningar å hvarje helt mantal och i proportion derefter å mindre delar. Skatte- och frälsehemman voro deremot fritagna från denna utskyld.

Den äldsta hemmanslängden med utsatta hemmantal för hvarje gård, större eller mindre, i nyssberörda 1606 års jordebok[1], har ungefärligen följande utseende:

Karlskoga socken.

$^1/_2$ *skattehemman:* Strömtorp.

Allehanda kronohemman (hela): Backa, Knutsbo, Aggerud[2], Bredegården, Bryttiegården, Stulpatorp, Qväggen.

$^1/_2$ *kronohemman:* Sandvik, Bryttiegårdstorp, Norrvik och Södervik (Lervik), Bredegårdstorp, Lunnetorp, Emmen, Näs, Forstorp eller Lillefors.

$^1/_3$ *kronohemman:* Östra Kedåsen, Vestra Kedåsen, Trösvattnet, Vester-Kärna, Vester-Granbäck, Lerängen, Sibboda, Bjurvik eller Elieshemman, Abborkärn, Östervik, Dufvedal, Botilsboda, Degernäs, Gräsholmen och Gräsmossen, Fiskesjön, Finnebäck, Storängen, Åsbergsviken, Mörkviken, Rosensjö, Herrsjönäset, Slättbråten, Löfnäs, Ullvetstorp, Herrsjötorp, Stegleviken, Skrikeråsen eller Vargtorpet, Mosserud eller Baggtorpet, Herrfallet eller Djupnoret.

$^1/_4$ *kronohemman:* Kyrketorp, Käxsundet, Videbäck, Öster-Kärna, Utter- eller Storebäcken, Emmetorp, Valåsen, Espenäs, Strömedet, Vismossetorp, Åsjötorp, Såndtorp, Bjurkärn, Brännebacka.

Nybyggare: Skarpetorp, Lille Limmingen, Store Limmingen, Öster-Gränberg, Hvene eller Flosjötorp.

Frälsehemman, hela: Ålkevettern, Gälleråsen, Bo, Ullevettern; halfva: Stensviken.

Varnums skogsbygd.

Kronohemman, hela: Fors (Storfors); halfva: Matlången, Lungesundet, Näfverviken; fjerdedels: Klenoret, Ackkärrstorp.

Frälsehemman, hela: Bergsjö; halfva: Hytte, Bergsjötorp, Aggekärn (Ackkärr).

Sammandraget utvisar dessa summor: $^1/_2$ *skatte*hemman 1, hela *kyrko*hemman 2, *krono*hemman 1, $^1/_2$ *kloster*hemman 1, $^1/_2$ *krono*hemman 6, $^1/_3$ dito 29, $^1/_4$ dito 15, nybyggare 5, *arf och egne* hela hemman 5, $^1/_2$ dito 4, $^1/_4$ dito 1, *frälse*hemman 5, $^1/_2$ dito 4, eller tillhopa, utom nybyggare, $34^2/_3$ mantal.

Årliga räntan af förenämda hemman uppgick till 906 m℔ smör, 9 l:℔ skattejern, $218^1/_2$ l:℔ 4 m℔ landgillesjern, 11 m℔ humle, $110^2/_3$ dagsverken, 109 årliga, 6 biskops- och 60 kungshästar samt i städslepenningar 26 daler 5 öre 8 pgr och fodernötspenningar 20 daler $1^1/_2$ mark.

Af förenämda kronohemman hade *Åsjötorp*, (Vestra) *Ackkärrstorp*, *Espenäs* och *Granberga* under föregående år (1605) blifvit skattlagda till

[1] Vestergötlands handl. n:r 5.

[2] Aggerud upptages såsom f. d. *kyrkogods.*

hvardera 1/4 mantal. Vidare finnes antecknadt att skattläggningar eller tillökningar af skatten egt rum 1610, då *Skarpetorp*, *Lilla Limmingen*, *Stora Limmingen* och *Flosjötorp* skattlades hvardera till 1/4 hemman, med hufvudränta af 10 m℔ smör. Följande året skattlades *Östra Ackkärrstorp* till 1/4 hemman med hufvudränta af 3 l:℔ osmundsjern. År 1613 »tillöktes» *Tällekulla* 1/4 hemman, hvarjemte på 1/3 hemmanet Dufvedal »för *en laxeslänga uti Degerforsen*» lades ny skatt eller ränta med 1/2 l:℔ smör. Samma år uppföres 1/4 h:n *Åsjötorp* såsom öde, men ett par år senare hade hemmanet ånyo blifvit »upptaget på frihet till år 1616». Om *Kyrketorp* uppgifves samtidigt att det är »slätt öde och lagder under Bregården». Af en anteckning i 1615 års jordebok framgår, att »1/3 kronohemman *Östervik* är nu lagdt för 1/2 hemman» och att årliga räntan i proportion derefter blifvit tillökt med 1/2 l:℔ smör, 2/3 dagsverke, 2/3 årlig häst, 1/3 kungshäst, 5 1/3 öre städje- och 4 öre fodernötspenningar, men i den egentliga hemmanslängden qvarstår dock »Peder Pedersson i Östervik» med gamla mantalet och räntan, hvilket här nämnes såsom *ett* exempel på det slarf hvarmed de årliga jordeböckerna upprättades eller, rättare sagdt, *afskrefvos* från det ena året till det andra.

Af 1616 års jordebok[1] synes framgå att någon jordransakning egt rum, enär 1/3 h:n *Vester-Granberg*, såsom »upptaget på Backa egor», öfverföres från krono till arf och egne hemman. Likaså 1/3 h:n *Leräng*, såsom »upptaget på Stolpetorps egor», och 1/4 h:n *Utterbäck*, »upptaget på Brickegårds egor». Vidare tillökades hemmantalen: på *Bredegårdstorp* från 1/2 till 1 hemman; *Vester-Kärna*, *Dufvedalen*, *Degernäs*, *Finnebäck* och *Storängen*, hvardera från 1/3 till 1/2 hemman. *Rosensjö* 1/3 h:n erhöll tillökning i sin årliga skatt med 1/2 l:℔ smör, hvarjemte såsom nya hemman skattlades: *Degernästorp*, *Norrhult* och *Lilla Strömed* i Karlskoga socken samt *Mosseviken* i Varnums skogsbygd, hvardera till 1/4 hemman.

Vestra Lonntorp skattlades 1617 till 1/4 h:n och uppfördes, såsom upptaget på Bregårdens område, bland arf och egne h:n. Följande året skattlades *Granvik* till 1/4 kronohemman, samt *Bäck* eller *Skråmmetorp* och *Åhult*, hvardera till 1/4 h:n arf och eget, enär dessa båda hemmanslotter blifvit upptagna på Stolpetorps egor. Härjemte skattlades *Dalen* såsom en utjord med årlig ränta af 1/2 l:℔ smör, varande jemväl denna lägenhet upptagen på Stolpetorps egor. År 1619 »tillöktes» följande hemman: *Stockviken*, *Flottufva*, *Rålanda* och *Qvarntorp* hvardera till 1/4 h:n krono. Deremot upptages 1/3 h:n Trösvattnet såsom öde.

År 1620 »tillöktes» 1/4 hemman *Stålbergsviken*, hvars namn senare förändrades till *Stråbergsmyren* samt 1/4 h:n *Emterud*. 1/4 h:n *Råhult* upptages 1624 såsom »tillökt» bland arf och egne hemman. I 1625 års jordebok åter uppräknas ej mindre än 5 nyskattlagda hemman, nämligen *Dalebäcken*, *Nytorp*, *Slätna* eller *Tåbäcken*, *Blinäs* samt *Östra Åsbergsviken* eller *Åsbergsviketorp*, hvardera till 1/4 mtl och med 10 m℔ smör såsom hufvudränta. Angående räntan för öfrigt hänvisas till det längre fram meddelade sammandraget af sistnämda jordebok.

I denna jordebok finnes äfven i fråga om »bytte gods» antecknadt: »är bytt ifrån hr Gabriel Gustafsson Oxenstjerna under kronan, och hans K. M:t hafver gifvit hans välborenhet gods igen i Upland, hvilka hemman

[1] Vestergötl. handl. n:r 10.

med dess ränta äro införda uti 1625 års jordebok uti de socknar, som de belägna äro, nämligen: *Bo*, hemman 1, *Gälleråsen* 1, *Bergsjö* 1, *Stensviken* ½, *Bergsjötorp* ½, i Karlskoga socken»[1]. Vid denna nya öfverföring till krono blef den årliga hufvudräntan af hvarje särskildt hemman förhöjd, för Bo hemman från 30 till 48 l:¤ osmundsjern, för Gälleråsen från 16 till 20 l:¤, för Bergsjö från 10 till 16 l:¤, för Stensviken från 8 till 10 l:¤ och för Bergsjötorp från 6 till 8 l:¤ osmundsjern. Härtill komma dessutom de 1606 reglerade städsle- och fodernötspenningarna[2].

I 1625 års förenämda jordebok[3] finnes äfven antecknadt, att »Jöns Bock, fordom befallningsman öfver Östersysslet i Vermland, hafver sig tillbytt under skatt af H. K. M:t och kronan *Matlången* ½ h:n och *Vestra Ackkärrstorp* ¼ h:n, uti Varnums skogsbygd i Karlskoga socken belägna, och gifvit igen till vederlag en skattegård i Visnums socken, Torpa benämd, och 50 daler; deruppå H. K. M:ts bref gifvet den 5 Maj år 1624». Genom detta byte öfvergingo hemmanen Matlången och Vestra Ackkärrstorp från krono- till *skatte-natur*. Denna transaktion är så till vida märklig, som densamma inom Karlskoga kan anses såsom den första öfverlåtelse af kronohemman till skatte, hvilka öfverlåtelser några år senare blefvo ganska talrika, hvarom mera framdeles.

---

[1] Riksdrotset Oxenstjerna var en måg till förut omtalade enkefru Margreta Sture, som aflidit 5 December 1617. Efter hennes död hade ifrågavarande hemman öfvergått till nämde riksdrots.

[2] Jfr sid. 454 här ofvan och det längre fram meddelade jordeboksammandraget.

[3] Vestergötlands handl. n:r 15.

Extra ordinarie »hjelper och gärder», förvandlingar af hemmansräntor m. m. under åren 1601—1625.

Den från och med 1719 i några län, men från 1725 allmänt i jordeböckerna under titel *hemmantals-* eller *mantalsränta* upptagna utskyld, bestående af åtskilliga skatter och tjenstbarheter, har uppkommit genom sådana »hjelper och gärder», motsvarande nutidens bevillningar, hvilka, föranledda af de ständiga krigen på 15 och 1600-talen, först åtogos eller ålades för tillfället eller på viss tid, men sedermera efter hand förvandlades till en ständig, krono- och skattehemmanen åliggande *grundskatt*, som dock numera på grund af beslut dels vid 1885 års riksdag och dels vid urtima riksdagen 1892 är föremål för successiv *afskrifning*, afsedd att fullbordas 1904. Ehuru alltså ifrågavarande hjelper och gärder tillhöra en längesedan förfluten tid, torde det icke skada att mera i detalj redogöra för uppkomsten och utvecklingen af förenämda mantalsränta. Denna redogörelse gäller visserligen närmast Karlskoga, men den har dock sin tilllämpning äfven för andra, ganska vidsträckta områden.

Åren **1601** och **1602** utgjordes flera olika gärder. Sålunda uttogs af hvarje »gärdelag», bestående i regeln af 16 helbesutna krono- eller skattebönder, 8 daler i penningar, 16 l:℔ torrt nötkött och 2 oxhudar. Af andra gärdelag, som bildades af 20 skatte-, eller af 30 krono- eller af 40 frälsebönder, utgjordes »en häst så god som 10 daler». Ett tredje slag af gärdelag bildades af 16 skatte-, af 24 krono- eller af 32 frälsebönder, af 48 skatte- och kronotorpare eller af 96 frälsetorpare. Ett dylikt gärdelag fick anskaffa och utgöra 3 pälsar och 3 par stöflar. En fjerde hjelpeskatt inom Östersysslets fögderi, »som är utgången af utsäde och boskap anno 1601», inbragte af Karlskoga socken 11 daler 21 öre, deraf det högsta beloppet 30 öre utgjordes af kyrkoherden Olof Hansson.

På 1602 års riksdag i Stockholm beviljades en gärd att utgå under hösten af hvarje fullgärdsbonde med 1 fjerding råg, 2 fjerd. malt, $^1/_2$ fjerd. gryn och 2 m℔ smör, samt af 16 bönder tillsammans en oxe. Denna hjelp redovisas i **1603** års räkenskap för Östersysslet med 1 daler i penningar af hvarje helbesuten bonde för de uppräknade småpersedlarna, hvaremot oxarna utgjordes i enlighet med riksdagsbeslutet.

Enligt riksdagsbeslut i Norrköping 22 Mars **1604** beviljades hjelp till polska kriget att utgå under loppet af *tre* år med ett visst penningebelopp i hvarje månad, hvilket föranledde att densamma stundom kallades *månadshjelpen,* stundom *månadspenningarna.* I samma års räkenskap redovisas denna utskyld med 12 mark af hela och 6 mark af halfva krono- och skattebönder, 4 mark af sådana torpare, hvilka sedermera i 1606 års

jordebok uppfördes till $^1/_3$ hemman och 3 mark af s. k. halfva torpare, hvilka senare ansågos motsvara $^1/_4$ hemman. Af frälsebönderna uttogos blott 10 mark för hela och 5 mark för halfva gårdar. Kyrkoherden erlade 6 öre för hvarje helgårdsbonde inom församlingen.

Under titel *brudeskattspenningar* uttogs samma år (1604) en annan gärd sålunda: af skattebönder 4 mark af hela, 2 mark af halfva, 1 mark af torpare och $^1/_2$ mark af halfva torpare; af kronobönder $21^1/_2$ öre af hela, 11 öre af halfva, samt $5^1/_2$ öre af både hel- och halftorpare; af frälsebönder 2 mark af hela och 1 mark af halfva. Presterna utgjorde 3 öre för hvarje helgårdsbonde.

I **1605** års räkenskap förekommer en »uträkning uppå den gärd, som af riksens råd pålagd blef år 1605: för samma gärd hafver bönderna efter K. M:ts befallning *huggit och kört ett stafrum ved på gården*». Denna ved levererades till Nykroppa och Storfors bruk, hvilket samtidigt utvidgades genom byggandet af en ny hammarsmedja vid Lillefors. Utom den sålunda faststälda ordningen att »hvar helbesuten bonde, förlänte som oförlänte, skulle framköra till bruket till hjelp ett stafrum ved», så ålades hvarje helbonde derjemte att framköra ytterligare 2 stafrum ved mot ersättning af en tunna spanmål för hvart stafrum; och finnes i sådant afseende redovisadt, att »torparne i Karlskoga socken och Varnumma skogsbygd hafva framkört för 66 t:or blandkorn och 80 t:or hafre stafrumsved 292 stafrum». Deremot redovisas icke månadspenningar eller andra »hjelper» i nämda räkenskap.

Ur **1606** års fogdehandling[1] må till en början meddelas följande

Register på mantalet uti Karlskoga socken samt deras hustrur och husfolk, som yngre äre än 60 år och äldre än 16 år, anno 1606.

Pastoris 1, hustru 1, hans legodrängar 2, pigor 3.
Bjurevik, bonde 1.
Sibbebodar, bonde 1, hans hustru 1, piga 1.
Abbortjärn, bonde 1, hans hustru 1, dräng 1.
Utterbäck, bonde 1, hans hustru 1, piga 1.
Emmetorp, bonde 1, hustru 1.
Valås, bonde 1, hustru 1.
Leräng, bonde 1, hustru 1.
Stubbetorp, bönder 2, hustru 1, dräng 1.
Bryttiegården, bonde 1, hustru 1, dräng 1, pigor 2.
Bryttiegårdstorp, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Sandvik, bonde 1, hustru 1.
Backa, bonde 1, hustru 1.
Östervik, bonde 1, hustru 1, piga 1, dräng 1.
Knutsbo, bönder 2, hustrur 2, drängar 2, piga 1.
Dufvedal, bonde 1, hustru 1, piga 1, dräng 1.
Degernäs, bönder 3, hustrur 3.
Lervik, bonde 1, hustru 1.
Strömed, bonde 1, hustru 1.
Strömetorp, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Gräsmossa, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Vismen, bonde 1, hustrur 2.
Aspenäs, bonde 1, hustru 1.
Fiskesjön, bonde 1, hustru 1.
Finnbäck, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Eskilsta, bonde 1, hustru 1.

[1] Vestergötlands handl. n:r 5.

Aggerud, bonde 1, hustru 1, drängar 2, piga 1.
Bregårdstorp, hustru 1, pigor 2, dräng 1.
Bregården, bonde 1, hustru 1, drängar 3, pigor 5.
Bo[1], bönder 2, drängar 2, pigor 2.
Gälleråsen[1], bonde 1, hustru 1, dräng 1.
Lonetorp, bonde 1, hustru 1.
Rosensjö, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Videbäck, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Alkevettern[1], bonde 1, drängar 2, pigor 2, husqvinna 1.
Herrsjötorp, bonde 1, hustru 1, drängar 2.
Herrnäs, bonde 1, hustru 1.
Åsbergsvik, dräng 1, piga 1.
Mörkevik, bonde 1, hustru 1.
Käxesund, bonde 1, hustru 1.
Qväggen, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Stensvik[1], bonde 1, hustru 1, pigor 2.
Ullevetstorp, dräng 1.
Ullevettern[1], bönder 2, hustrur 2.
Burtjärna, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Löfnäs, dräng 1, piga 1.
Näs, hustru 1, piga 1.
Herrefallet, bonde 1, hustru 1.
Släbrota, bonde 1, hustru 1, dräng 1.
Lillefors, bonde 1, drängar 2, pigor 2.
Skrikaråsen, bonde 1, hustru 1.
Baggetorp, bonde 1, hustru 1, piga 1.
Steglevik, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Sandtorp, bonde 1, hustru 1.
Åsjön, bonde 1, hustru 1.
Emmen, bonde 1, dräng 1, piga 1, husqvinna 1.
Trösevattnen, bonde 1, hustru 1.
Skarpetorp, bonde 1, hustru 1.
Lille Limming, bonde 1, hustru 1.
Store Limming, bonde 1, hustru 1.
Qvenetorp, bonde 1, hustru 1.
Öster Kedjeåsen, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Norr-Tjärnom, bonde 1, hustru 1.
Söder-Tjärnom, bonde 1, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Gränberg, bönder 2, hustru 1, piga 1. Skomakare 1.

Summa personer 206 (skatte och krono 183, frälse 23) = 206 personer.

Dess till visse under kyrkones sexmäns bomärke och kyrkoherdens signete.

Oluf i Stensvik.

Enar i Alkevettern.

Jordan i Bryttiegården.

Anders i Knutsbo.

Måns i Degernäs.

Måns i Eskilsta.

Oluf Eskilsson i Bregården, fjerdingsman.

Fogderäkenskapen innehåller jemväl en »uträkning på *öres- eller folkepenningarna,* efter som presternas förseglade längder förmäler», hvaraf inhemtas att denna skatt utgått med 12 öre om året af hvar person å skatte och krono samt med 6 öre af frälse[2].

I förenämda 1606 års fogderäkenskap redovisas härjemte följande extra ordinarie »hjelper och gärder»: *Månadspenningar,* som utgjordes af skatte- och kronohemman, hvilka, enligt hvad förut (sid. 457) visats, detta år för första gången upptagits till sitt åsatta mantal, med 12 mark och af frälset med 10 mark pr hemman. Angående det brådskande utgörandet af så väl

[1] *Frälse.*

[2] Jfr sid. 345 här ofvan, der en summarisk redogörelse lemnas angående motsvarande utskyld inom Nora och Lindes bergslagsfögderi.

denna som andra penningeuppbörder inom fögderiet, utfärdades af kammarråden i konungens namn 16 Oktober 1606 ett särskildt bref, som icke saknar sin vigt till belysning af den tidens uppbördsväsen[1]. Presterskapet utgjorde denna utskyld med 6 öre för hvart (behållet) hemman inom »gället». — *Kröningsgärden*, som utgjordes till Karl IX:s kröning följande året, utgick af hvarje gärdelag med 2 oxar, 3 får, 4 l:℔ smör och 32 marker humle. Gärdelaget skulle utgöras af 16 skatte- eller 24 krono- eller 32 hela frälsehemman, men enligt hertig Karls bref 5 Augusti 1585 hade Karlskoga jemte några andra socknar frihet till hälften för denna gärd, »såsom K. M:ts underskrifne sedel den 27 Februari 1594 förmäler», i följd hvaraf ett gärdelag härstädes skulle bestå af dubbla det nyssnämda antalet hemman. Af fögderiets presterskap utgjordes för hvarje 64 bönder som funnos inom gället 1 oxe, 1 får och 2 l:℔ smör, men inom Karlskoga m. fl. socknar erlades dessa persedlar för dubbla antalet hemman på grund af förenämda bref.

Vid Norrköpings riksdag 1604 hade allmogen åtagit sig att såsom *skjutsfärdspenningar* erlägga »två mark om året» lika af hel- och halfbesutna bönder samt torpare, hvilken afgift skulle användas till respenningar för dem, som reste i kronans ärenden. Denna afgift beviljades ånyo genom 1609 års riksdagsbeslut, men upphörde 1611, hvarefter friskjutsen åter vidtog för dem som hade kongl. pass[2]. Dessa skjutsfärdspenningar, som i det öfriga af fögderiet utgingo enligt riksdagens beslut, utgjordes ej i Karlskoga m. fl. socknar »efter de äre mycket besvärade af jern- och annor kronones förslor, som sjelfva brefvet förmäler, hvilket är inbundet i 1604 års $^1/_2$ räkenskap för 1605 års vinterskatt». Tyvärr saknas nyssnämda räkenskap, men af andra dylika synes framgå att det antydda frihetsbrefvet varit utgifvet 9 April 1605. Sålunda heter det i 1608 års räkenskap härom: »Efter K. M:ts bref, dateradt den 9 April anno 1605, äre efterskrifne härader och socknar fria för skjutsfärdspenningarna, efter de äre mycket betungade med jernförslen ifrån bergslagen och till Bro, såsom ock andre kronones förslor, som sjelfva brefvet förmäler, hvilket inbundet är i 1604 års räkenskap, nämligen Visnum, Väse och Ölmehärad med Karlskoga socken.»

I **1607** års räkenskap redovisas *månadspenningar* efter samma grunder som nästföregående år, jemlikt ett k. bref, dat. Stockholm 29 Januari 1607. Derjemte »hafver presterskapet gifvit till hjelp efter K. M:ts begäran till Vittenstens provianteriug år 1607, hr Olof i Karlskoga, en ko». De öfriga presterna inom fögderiet lemnade för samma ändamål hvar sin oxe. — Såsom *brukshjelp* utgjordes af hvarje helt hemman 1 stafrum ved, hvarförutan stafrumsved äfven utgjordes mot ersättning af $1^1/_2$ skäppa hafre, eller »ren spanmål» 1 skäppa, deraf 5 numera räknades i tunnan, ej mindre än 2 stafrum, ehuru 1 stafrum ved vid inköp för brukets räkning eljest betingade $^1/_2$ tunna spanmål. — I öfrigt skulle 100 bönder eller 20

[1] Detta bref finnes ordagrant intaget bland de äldre handlingar rörande Karlskoga härad och östra Vermland, som längre fram meddelas.

[2] Jfr 1880 års *grundskattehistorik,* sid. 68. Skjutsfärdspenningar beviljades sedermera ånyo vid 1642 års riksdag, och hafva derefter ingått i grundskatten samt delat dess öde.

prester gemensamt utgöra »en varaktig häst», men denna utskyld reglerades i verkligheten på det sätt, att en häst lemnades af hvarje härad.

I **1608** års räkenskap finnes ***månadshjelpen*** redovisad på det sätt, att »efter K. M:ts bref och ordning (blef) uppburet af hvar gård (skatte och krono) för halfva året månadspenningar 4 mark», och af hvarje 6 gårdar en oxe. Af frälsehemmanen utgjordes 3 mark och af 12 hemman gemensamt en oxe »för halfva året». Presterskapet utgjorde månads- och taxepenningar med 1 mark för hvart helt hemman i gället.

»Till att uppfylla alla fordringar af en fullgiltig konung, beslöt Karl att efter urgammal sed rida sin Eriksgata», berättar Fryxell, och tillägger att »det skedde med mycken ståt»[1]. Men för detta ändamål erfordrades en särskild hjelp, i räkenskaperna kallad *Eriksgatuhjelpen.* Derom vittnar äfven ett till dåvarande ståthållaren i Vermland *Olof Kristofersson* aflåtet bref af denna lydelse:

Karl etc. Vår gunst etc. Efter det Olof Kristofersson vi hafva låtit skrifva våra undersåtare till uti Vermeland om någon hjelp att utgöra till vår Eriksgatus resa, som vi äre till sinnes i den helige trefaldighets namn att företaga, hvilket bref vi sände eder härmed tillhanda och befalle eder att I det låte för undersåtarna uppläsa och förkunna och handla med dem om samma hjelp efter som medföljande ordning utvisar, och skolen I henne strax uppbära och uti god förvaring lägga till vidare besked ifrån oss. Detta I så med flit beställen. Gudi befallandes. Af Stockholm d. 19 September 1608.

Carolus.

Eriksgatuhjelpen utgjordes af hvart helt hemman frälse, krono och skatte sålunda: 2 fjerd. spanmål, 1 m⅌ smör, 5 m⅌ kött och fläsk, 5 m⅌ salt fisk, $1^1/_2$ m⅌ torr fisk, $^1/_4$ m⅌ humle, $^1/_2$ fjerd. foderkorn, 1 vålm hö, $^1/_{50}$ oxe, $^1/_{50}$ kalf, $^1/_{50}$ svin, $^1/_{25}$ får, $^1/_{25}$ gäss och $^2/_{25}$ höns. Presterskapet utgjorde till samma hjelp för hvarje 64 hemman $^1/_4$ mot 16 skatte-, krono- och frälsebönder; »än uti lefvandes boskap $^1/_4$ part emot 50», d. v. s. att då 50 hemman tillsammans utgjorde en oxe, en kalf o. s. v., så skulle presten för 200 hemman i församlingen utgöra lika mycket. Denna »ordning» gälde för Vermland i allmänhet. Den privilegierade ställning Karlskoga m. fl. socknar egde, hade till följd att här utgick Eriksgatuhjelpen endast till hälften.

»*Soldategärden,* som pålagd blef anno 1608 till att underhålla det främmande krigsfolket, som fördelte voro i städerna», utgjordes i Karlskoga — dervid 2 frälsehemman räknades lika med 1 skatte- eller kronohemman — af hvart helt hemman med 20 öre (= $2^1/_2$ mark) i penningar och 1 skäppa spanmål. »Denne ordning är dem på K. M:ts nådige behag efterlåten för den store tunga de hafva utstått med det främmande krigsfolk». I det öfriga af fögderiet utgjordes nämligen af hvart hemman: 20 öre penningar, 2 skäppor spanmål, 1 fat gryn, $^1/_2$ m⅌ humle, $1^1/_2$ m⅌ smör, 6 m⅌ kött och fläsk, 6 m⅌ salt fisk, $^1/_3$ får och 1 höns.

Ännu en fjerde gärd, som rätt och slätt kallades ***hjelpen,*** redovisas äfven 1608. Denna hjelp, »som af riksens råd beviljades att utgöras af hvart helt hemman 1 tunna spanmål, derföre var pålagdt uti Vermeland

[1] Berättelser ur Sv. historien V: 39.

utgöras skulle 1 tunna tjära». Efter vanlig förmedling utgjordes i Karlskoga blott $^1/_2$ t:na tjära af hemmanet, både skatte, krono och frälse. Presterskapet åter skulle utgöra för hvarje 64 hemman 4 t:or spanmål, men denna fick lösas med 6 mark tunnan, hvarigenom presten således i verkligheten erlade $^3/_8$ mark eller 3 öre för hvarje helt hemman inom gället.

Här må äfven omnämnas en annan utskyld, som årligen utgjordes under namn af *lagmans-* eller *häradshöfdingeräntan*, hvilken ränta dock icke utgjordes till kronan, utan tillkom ortens lagman eller dennes ställföreträdare. Emellertid hade vederbörande kammarråd begynt fordra redovisning af fogdarna äfven för denna uppbörd utan att någon sådan blifvit lemnad, af den anledning att presterskapet icke upprättat erforderliga längder öfver matlagen eller hushållen. För att åstadkomma rättelse härutinnan förekommer i 1608 års fogdehandling[1] följande resolution:

»Uti 1607 års besvär förmäles att presterna skulle gifva en viss längd hvar uti sitt gäld på häradshöfdingsräntan, efter hon uppbäres icke efter hemmanen utan 1 mark penningar af hvart par folk; och efter de äre så nödige (d. v. s. tröge) till att gifva besked uppå det som kronone och hans K. M:t tillkommer, *skall fogden förbjuda dem sina stommar till dess de gifva besked ifrån sig.*»

Denna hotelse gjorde åsyftad verkan och af **1609** års räkenskap finner man, att ifrågavarande ränta inom Östersysslets dåvarande fögderi uppgått till 373 daler och i Fernebo bergslag till 5 fat osmundsjern; men det heter om denna ränta att den »icke är förd till någon vidare uppbörd eller utgift». Man hade dock vunnit sitt syfte att erfara till hvilka belopp denna ränta för ett år kunde uppgå. Af ett i nyssberörda räkenskap intaget, af kyrkoherden Olof Hansson upprättadt »register uppå Karlskogs socken år 1610 på dem som göra lagmansräntan», en mark af hvart matlag, framgår att 69 åbor och 4 nybyggare tillsammans utgjort $18^1/_4$ daler. Ingen åbo eller nybyggare finnes dock namngifven i detta register.

I förenämda resolution, som är dat. Stockholm i Augusti 1609 och undertecknad af kamereraren Nils Andersson, förekommer äfven ett märkligt uttalande af denna lydelse: »Förmäler fogden uti sin räkenskap att *det uppbäres 5 m℔ på hvart l:tt till öfvervigt;* detta vill hans K. M:t intet hafva eller tillstädja, *utan rätt mått och vigt uti uppbörd och utgift.*»

På »Stockholms herredag 1609» beviljades dels en *gärd* och dels s. k. *hjonelagspenningar*. Gärden utgick med 1 oxe och 64 m℔ smör af hvart gärdelag, som bestod af 16 hela skatte- och kronohemman eller af 32 frälsehemman. Presterna utgjorde för hvarje 16 mantal lika mycket som ett hemman. I Karlskoga utgick denna gärd endast till hälften.

Enligt ett »mantalsregister på så många hjonelag, som bruka åker och äng uti Karlskogs socken år 1609», utgjordes *hjonelagspenningar* af 81 husfäder och 79 husmödrar, 4 mark af de förra och 2 mark af de senare, med tillsammans 482 mark eller $120^1/_2$ daler. Likasom i det förut nämda registret öfver lagmansräntan finnas icke husfädernas namn antecknade i detta »mantalsregister». Kyrkoherden Olof Hansson skref nämligen i regeln så litet och så knapphändigt som möjligt.

Månadshjelpen utgick samma år lika som de föregående med 12 mark

[1] Vestergötlands handl. n:r 4.

pr h:n af skatte och krono samt 10 mark pr h:n af frälse. Presterskapet utgjorde för månads- och taxepenningar 1 mark för hvart behållet mantal inom gället.

Den till årliga räntan hörande *kungsfodringen*, som utgått åren 1600, 1603 och 1606, utgjordes 1609 på det sätt att för 20 kungshästar levererades en oxe och för 10 en ko. Den *årliga fodringen* deremot utgjordes »efter K. M:ts underskrifne ordning» sålunda, att »bönderne hugga och sjelfve framköra 1 stafrum ved för 2 årliga hästar». Allmogen ålades derjemte att »hugga till hjelp» 1 stafrum ved, lika för hvarje åbo, antingen han innehade hela, halfva eller fjerdedels hemman. All denna stafrumsved levererades till Nykroppa och Storfors bruk. Från och med det följande året blef kungsfodringen, i enlighet med k. br. 21 Mars 1604, förändrad till en årlig utskyld, och af **1610** års räkenskap kan inhemtas, att detta år utgjordes för 2 årliga eller 6 kungshästar »ett stafrum huggeoch köreved» till bruket.

I stället för månadshjelpen utgjordes 1610 *hjonelagspenningar* för hvardera halfåret enligt särskildt deröfver upprättade längder eller »register». Enligt en dylik längd för Karlskoga socken funnos då skattskyldiga 95 hjonelag, 1 enkling, 2 enkor, 40 drängar och 50 pigor, som erlade hvart hjonelag 3 mark, enklingen 2 mark, hvar enka 1 mark, hvarje dräng 1 mark och hvarje piga 1/2 mark för halfåret. »Husfattige» funnos 2 hjonelag och 1 enka, samt »knektehjonelag» 2, hvilka samtliga åtnjöto befrielse. Motsvarande afgifter utgjordes med dubbla belopp inom det öfriga Vermland. För Karlskoga m. fl. socknar tillämpades 1585 års frihetsbref, hvilket privilegium genom ett nytt k. bref 22 Mars 1611 i hufvudsak blifvit förnyadt. Undantag gjordes nämligen för *skjutsfärdspenningarna,* hvilka redovisas i både 1610 och 1611 årens räkenskaper med 2 mark om året lika af hvarje hemmansåbo, dock med frihet för frälsehemman.

I afseende på »förvandlingen» inhemtas af **1611** års räkenskap att, i likhet med föregående år, »för årliga och biskopshästar» huggits och framkörts 1 stafrum ved för 2 hästar, men att deremot kungsfodringen eller de s. k. kungshästarna utgått på det sätt, att för 60 sådana levererats en oxe. I fråga om »huggningen» eller brukshjelpen, hade »bönderne huggit till hjelp ett stafrum ved på gården», d. v. s. pr hemman. Räkenskapen redovisar derjemte ett stort antal »*gärder och hjelper,* som på detta år 1611 utgjorda äre och på åtskillige tider pålagde, som efter förmäles».

Vid en riksdag »uti Örebro pålades om våren 1610 *3 mark penningar och 1 tunna råg* på gården»; men då allmogen i Vermland besvärade sig att de icke kunde utgöra den tunna råg, som sålunda blifvit beviljad, »efter der i landet faller intet annat än blandkorn och hafre», begärdes och erhölls tillstånd att i stället utgöra oxar, »för hvarje 4 tunnor spanmål en god laggill oxe», jemlikt ett af konungen i Örebro 12 Mars 1611 utfärdadt bref. På grund häraf och i öfverensstämmelse med en af kammarråden 4 följande April utfärdad »tänkesedel» samt med iakttagande af den förmedling till »halfparten för alla ovissa persedlar», som beviljats genom k. bref 22 Mars s. år, utgick ifrågavarande gärd inom Karlskoga sålunda, att af hela skatte och kronohemman debiterades 1 1/2 mark pgr och 1/2 t:na råg, af halfva dito 7 1/2 öre pgr och 2 1/2 fjerd. råg, af hela frälsehemman 6 öre och 2 fjerd. råg samt af halfva dito 3 3/4 öre och 1 1/4

fjerd. råg, men att för 4 t:or råg (med 8 fjerd. i tunnan) upptogs en gill oxe och för 3 t:or råg en mindre s. k. käflingsoxe.

»*Landtågsgärden*, som blef pålagd uti lägret för Ryssby efter K. M:ts bref och ordning» 29 Augusti 1611, dervid 2 frälsehemman räknades lika med 1 skatte eller kronohemman, utgick äfvenledes blott till hälften, af hvarje hemman med följande persedlar: $^1/_2$ t:na malt eller mjöl, 1 fjerd. gryn eller kokmjöl, 1 fjerd. foderkorn, 15 m℔ kött och fläsk, 2 m℔ smör, 2 m℔ humle, 1 ℔ talg, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_4$ gäss, $^1/_2$ höns, 1 aln lärft, $^1/_2$ par skor, $^1/_2$ fårskinn, $1^1/_2$ »kämba» hö, 2 kärfvar halm och $2^1/_2$ ℔ hampa. Såsom en egendomlighet må anmärkas, att i den ursprungliga »ordningen» för denna gärd hade artikeln talg blifvit »förgäten», men detta hindrade dock ej vederbörande kammarråd att genom särskild i föga milda ordalag affattad skrifvelse, utfärdad i Nyköping dagen efter konungens död, ålägga de skattskyldiga utgörandet äfven af denna persedel. På särskild befallning af *Bo Ribbing*, som ånyo blifvit ståthållare öfver Vermland, erhöll Karlskoga den förmånen att lemna flertalet af sina gärdepersedlar vid Kroppa bruk, och enligt en af *Axel Ryning* 28 Januari 1612 undertecknad skrifvelse blefvo åtskilliga af de närmast detta bruk belägna hemman, hvilka »dagligen skulle vara vederredo med skjutsfärder och gästning», helt och hållet befriade från gärdens utgörande. Dessa hemman voro: Slätbråten $^1/_3$, Klenoret $^1/_4$, Djupnoret $^1/_3$, Matlången $^1/_2$, Sandtorp $^1/_4$, Löfnäs $^1/_3$, Ullevetstorp $^1/_3$, Näfverviken $^1/_2$, Lungesund $^1/_2$ och Näs $^1/_2$, alla krono, samt frälsehemmanen Ullvettern 1 och Bergsjö $^1/_2$. Äfven för $^1/_2$ h:n Hytte var en dylik frihet ifrågasatt, men synes ha blifvit vägrad på den grund att åboen härstädes (Nils i Hytte) i egenskap af fjerdingsman erhöll 4 t:r spanmål »till hjelp årligen»[1].

»*Skeppsgärden*, som af vår nådiga drottning blef pålagd i förgångne vår 1611», utgick i Karlskoga på det sätt, att af hvarje skatte eller kronohemman utgjordes $^1/_4$ t:na spanmål, 1 m℔ smör, 6 m℔ kött och fläsk samt 2 m℔ torrfisk. Frälsehemman ntgjorde hälften och för presterskapet räknades 128 behållna bönder såsom utgångspunkt för utgörande af hel gärd.

»*Den lille gärd*, som man förnimmer vara utgjord i Södermanland K. M:t till undsättning vid Kalmar: hon var uti Vermland intet beviljad eller påbjuden». Härom finnes visserligen anmärkt att »på lille gärden skall förskaffas besked», men någon vidare påföljd synes denna anmärkning icke haft.

Hjonelagspenningar utgingo för senare halfåret 1611 i Karlskoga af 71 hjonelag krono à $1^1/_2$ mark, af 1 enka med $^1/_2$ mark, af 5 hjonelag frälse à 6 öre, af 43 drängar à 4 öre och af 60 pigor à 2 öre. Efter den nya ordning, som allmogen i Vermland synes hafva beviljat vid en sammankomst på Karlsbergs gård 30 Januari 1612, utgingo dessa medel derefter af 67 hjonelag krono à 3 mark, af 1 enkling 2 mark, af 2 enkor à 1 mark, af 5 hjonelag frälse à $1^1/_2$ mark, samt af 34 drängar à $1^1/_2$ mark och af 50 pigor à 6 öre. Prestens hjonelag erlade för året 3 daler, hans drängar 1 daler och hans pigor 2 mark. Den höjning i denna afgift, som

---

[1] Två bönder, »Jon i Vall och Sven i Prestgården uti Visnums gäll hafva frihet efter Bo Ribbings sedel, *efter krigsfolket hafver dem slätt utätit*, som sedelen förmäler». Denna frihet gälde dock blott för gången.

emellertid egt rum, hade till omedelbar följd en icke obetydlig minskning i de skattskyldigas antal, eller från 256 till 231 personer.

I **1612** års fögderiräkenskap som, i likhet med alla de föregående, omfattar tiden »från Johannis till Johannis» det följande året, under det att bruksräkenskapen i *samma* fogdehandling är upprättad för kalenderår — en anordning som visserligen icke är egnad att underlätta kontrollen fogden *Jöns Bocks* räkenskaper — redovisas gärder och hjelper, hvilka utgått dels under senare halfåret 1612 och dels under förra halfåret 1613. Den *månadshjelp*, som beviljats å Nyköpings riksdag 1611, utgick i Karlskoga med 6 mark af skatte och kronohemman samt med 3 mark af frälsehemman, hvarjemte presten fick utgöra 1 mark för hvarje helt behållet hemman. Den månadshjelp åter, som beviljats å riksdagen i Stockholm 1612 att utgå med hälften vid jultiden samma år och med den andra hälften »om Philippi-Jacobi tid 1613», utgjordes med resp. 8 och 4 mark pr hemman. Båda hjelperna utgingo dubbelt å andra orter. Af presterskapet upptogs denna hjelp med 1$^1/_2$ mark för hvarje hemman i gället. I sammanhang härmed må äfven anföras hurusom den unge konungen — *Gustaf II Adolf* — under 15 Juni 1612 tillskref fogden ett ganska strängt krafbref med förebråelse derför att mestadelen af hjelpen ännu innestod hos honom; och emedan konungen »samma penningar till krigsfolket nu i marken storligen behöfde», afsändes till fogden en kammarskrifvare med uppdrag att utfordra penningarna »den sista med den första, så många som I ären pliktige att leverera af edert fögderi» heter det, vid äfventyr att eljest blifva straffad, »både af vår älskeliga kära fru moder, så ock af oss». Sex dagar derefter eller 21 Juni qvitterade kammarskrifvaren i Bro det jemförelsevis obetydliga beloppet af 309 daler 5 öre, hvilket åter berodde derpå, att fogden Jöns Bock redan 2 Juni hade levererat till enkedrottningens räntmästare af samma uppbörd ej mindre än 1,139 daler 2 öre, en leverans hvarom konungen antagligen var okunnig, då han aflät sin stränga skrifvelse. Fogden kunde således, åtminstone den gången, visa att han var situationen vuxen. Det kunde naturligtvis för honom icke vara angenämt att blifva redovisningsskyldig både till den regerande konungen och till hans moder, den stolta enkedrottning *Kristina*, som ville sjelf såsom förmyndare för sin yngre son, hertig *Karl Filip*, sköta regementet i sin aflidne makes och konungs f. d. furstendöme.

»*Landtågsgärden*, som uti Stockholm pålades och efter vår nåd. drottnings bref och ordning till Leckö levereras skulle anno 1612», utgjordes af hvarje helt hemman (hälften af frälset) i Karlskoga med $^1/_2$ t:na malt och mjöl, 1 fjerd. gryn och kokmjöl, 1 fjerd. foderkorn, 15 m℔ kött, fläsk och torrfisk, 2 ℔ smör, 1 ℔ humle, 1 ℔ talg, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_4$ gås, $^1/_2$ höns, $^1/_2$ aln lärft, $^1/_2$ par skor, $^1/_2$ fårskinn och 1$^1/_4$ ℔ hampa. »Hvad hö och halm anbelangar (blef) efter vår nåd. drottnings bref tillgifvet, item halfparten af humle och hampa.» Deremot utgjordes »till hjelp» enligt drottningens bref 30 September 1612 af hvart hemman $^1/_2$ ℔ *fjäder*, hvilket nya påhitt till förökande af drottningens »fateburs»persedlar hon icke tviflade att bönderna skulle beredvilligt utgöra, »helst emedan det är en ringa ting». Hon hade äfven föreskrifvit »att hvar bonde skulle utgöra 3 m℔ *lingarn*», som »skulle blifva afräknadt i deras utlagor»; men »efter der fans ringa af samma persedel», förordnade ståthållaren Bo Ribbing 1 Januari 1613 att i stället skulle utgöras »en mark

häckladt lin på gården». På grund af 1611 års förmedlingsbref utgingo dessa båda persedlar, fjäder och lin, i Karlskoga endast till hälften. Presterskapet utgjorde efter ett drottningens bref 13 December 1612 för hvarje 64 hemman: 1 l:℔ smör, 6 l:℔ fläsk och 8 t:or spanmål.

En andra landtågsgärd, äfven kallad *soldategärden*, pålagd 1613 och enligt drottningens bref 26 Maj samma år förordnad att levereras vid Marieholm, utgick pr hemman med 3 fjerd. (= $^3/_8$ t:na) spanmål, $^1/_2$ fjerd. foderkorn, $^1/_2$ l:℔ kött och fläsk, $1^1/_2$ m℔ smör, $^1/_{60}$ oxe och $^1/_4$ får. »Hvad höns och långhalm anbelangar med denne föreskrifne gärd, hafver välb. Bo Ribbing tillgifvit, som sedelen förmäler, daterad den 17 Maj 1613.»

Från båda dessa gärder åtnjöto dock vissa hemman i norra delen af dåvarande Karlskoga socken *fullständig befrielse* dels på grund af Axel Rynings förut omförmälda skrifvelse 28 Januari 1612 och dels i anledning af Bo Ribbings derom utfärdade »sedel», dat. Kroppa 13 Maj 1613, af innehåll, att som dessa hemman voro belägna i närheten af Kroppa bruk »och måste dagligen föra jern både med båtar och hästar ifrån bruket och ut till Bro», der Kristinehamn sedermera anlades, »derföre de sig högeligen beklaga, att de icke för den stora tunga skull, som de af förberörda bruk hafva, icke förmå blifva boendes vid sina hemman utan de något skonsmål bekomma på utlagorna; så ändock de tillförene hafva tillgift på halfva gärder», hade ståthållaren funnit sig föranlåten, »på det de kunna blifva besutna», att *frigifva* dem »för *alla gärder och ovisse persedlar*», och han tillägger, att der dessa hemman »skulle blifva öde, kunde bruket intet väl blifva vid makt»[1]. Den sålunda vunna befrielsen tillämpades äfven under flera af de följande åren.

Af **1613** års fögderiräkenskap kan inhemtas att, likasom förut, »bönderna hafva huggit till hjelp ett stafrum ved på gården»; att för 2 årliga hästar äfvenledes utgjorts ett stafrum ved, likaså för 6 kungshästar, men att, hvad ett stort antal af de senare beträffade, i stället för stafrumsved fått erläggas 2 öre i penningar för hvarje kungshäst; samt att en *landtågsgärd* för senare halfåret utgått af hvarje hemman med följande persedlar: $^1/_3$ t:na spanmål, $^1/_{12}$ t:na gryn eller kokmjöl, $^1/_2$ skäppa foderkorn, 15 m℔ kött och fläsk, $2^1/_2$ m℔ smör, 2 m℔ humle, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_2$ höns, 10 ägg, $^1/_6$ lass hö och 2 kärfvar långhalm. På sätt numera blifvit vanligt utgjorde frälset endast hälften häraf för hemmanet. »Efter min nådiga drottnings bref och ordning, dat. den 9 November 1613, är uppburet af de härader och socknar, som icke kunna utgöra persedlarna *för deras eländighet skull*» penningar enligt denna värdering: för spanmål 6 mark, för gryn 8 mark och för foderkorn 4 mark pr tunna; för kött 20 öre, för smör 6 mark och för humle 7 daler pundet; för en oxe 6 daler, 1 får 2 mark, 1 höns 2 öre, 20 st. ägg 2 öre, 1 lass hö 2 mark och för 1 kärfve långhalm 1 öre. Huruvida det kunde anses som en fördel att lösa persedlarna med penningar under ett nödår, då »eländigheten» icke varit ringa, torde dock vara tvifvelaktigt.

I fråga om den s. k. *huggningen* inhemtas af **1614** års fögderiräkenskap, dels att »bönderne hafva huggit till hjelp och nedlagt vid stubben ett stafrum på gården» och att man dervid räknat »2 halfva, 3 tre-

---

[1] Brefvet härom uppräknar jemväl de hemman, hvilka erhöllo befrielse från gärderna för det de forslade brukseffekter.

dingar, 4 fjerdingar emot en hel gård»; dels att »för hvarje 2 årliga hästar skulle bönderne hugga och köra ett stafrum ved», äfvensom för hvarje 6 kungshästar likaledes ett stafrum; och dels att »för 335 stafrum 8 lass huggeved hafva bönderne framkört den gamla veden som huggen var och afräknas ett stafrum framkörd ved för 2 stafrum huggeved; afräknadt löper 167 stafrum 10 lass». Häraf kan man således finna att ett stafrum beräknats innehålla 12 lass ved. Af bruksräkenskapen kan derjemte inhemtas att hvarje stafrum beräknats lemna en storstig eller 24 tunnor kol.

Enligt ett k. bref, ställdt till furstendömets invånare och utfärdadt i Narfven 16 Augusti 1614, hade konung Gustaf Adolf i samråd med sin moder enkedrottningen, sin svåger hertig Johan af Östergötland, »så ock våre älskelige riksrådsråde, alla samtlige enhälligt», ansett för nödvändigt att ånyo utskrifva en *landtågsgärd* »till krigsfolkets underhåll och fästningarnas bespisning», hvilken gärd ursprungligen var afsedd att (i Karlskoga) af hvarje hemman utgå i följande persedlar: $^1/_2$ t:na råg eller malt, $^1/_2$ fjerd. gryn, $^1/_2$ fjerd. foderkorn, $2^1/_2$ ℔ smör, $1^1/_2$ ℔ humle, 15 ℔ kött och fläsk, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_4$ får, $^1/_2$ höns, $^1/_4$ lass hö och 2 kärfvar halm. Men enligt ett enkedrottningens bref, dat. Gripsholm 1 November samma år, hade utskickade från fögderiet anhållit om förmedling eller lindring i den föreskrifna gärden på den grund, att befolkningen »stor skada der i Vermeland lidit hafva på säden», så att en del deraf ännu stod »ute på åkern grön och oskuren» bland snö och is, så att man deraf slätt intet hade att förvänta, hvarjemte man för väta ej heller kunnat utså någon höstsäd. Detta oaktadt medgafs dock ingen lindring, men på förnyad framställning medgafs ändtligen genom ett annat bref, dat. Nyköping 17 Februari 1615, att bönderna skulle få utgöra penningar för de gärdepersedlar, hvilka de icke kunde åstadkomma, efter den ordning som redan förut, 28 December 1614, blifvit utfärdad och hvarigenom följande värden åsattes: spanmål 8 mark, gryn 10 mark, hafre 6 mark pr tunna, humle 10 mark, smör 6 mark, kött och fläsk 3 mark för pundet, 1 får 3 mark, 1 höns 2 öre, 1 lass hö 3 mark och 1 halmkärfve $^1/_2$ öre. Oxarna deremot skulle »utgöras efter ordningen».

»Efter min nådiga drottnings bref och ordning den 20 September 1614» — heter det vidare i fogdens räkenskap — »hafver allmogen utgjort en hjelp till hoffförtäringen anno 1614 och är lika behållet mantal som på landtågsgärden, undantagandes frälset hafver dertill intet utgjort». Denna gärd, som redovisas under titel *hofgärden* eller *färskmatsgärden*, skulle i Karlskoga utgå af hvarje hemman med $^1/_4$ får, $^1/_4$ gås, $^1/_2$ höns, $^1/_8$ kalf, $^1/_2$ gris och 5 ägg, fick sedermera äfven lösas med penningar till ett belopp af 1 mark 3 öre pr hemman, enligt en af Bo Ribbing underskrifven »ordning». Derest denna gärd utgått i de bestämda persedlarna, skulle densamma från Östersysslets dåvarande fögderi, med undantag dock för Fernebo bergslag, hvarest dylika gärder icke förekommo, i runda tal hafva inbringat 200 får, 200 gäss, 400 höns, 100 kalfvar, 400 grisar och 200 tjog ägg.

Ännu en tredje hjelp, som dock utgjordes in natura, upptogs inom detta fögderi sistnämda år. »Efter välbördig Karl Karlssons (Gyllenhjelm?) bref, dat. den 20 September 1614» — hvari det heter att »hösttiden förhanden är och nätterna begynna blifva långa och mörka och man behöfver *ljus,* så emedan en *gammal plägsed* hafver varit att undersåtarne

pläga hjelpa dertill» — skulle »allmogen utgöra till öfverhetens behof, såsom brefvet vidare förmäler, på hvar gård, förlänte så väl som oförlänte, *skird talg* 2 ♃, *kåda* 4 ♃, dertill allmogen godvilligen hafva utgjort på hvar gård skird talg 1 ♃, kåda 2 ♃ och är lika behållet mantal som på landtågsgärden, undantagandes frälset hafver dertill intet utgjort». Inom Karlskoga utgjordes endast hälften af det beviljade (på grund af 1611 års förmedlingsbref) eller 1/2 ♃ talg och 1 ♃ kåda af hemmanet. Denna beskattning inbragte från fögderiet 20 l:𝔈 talg och 40 l:𝔈 kåda.

Vid den i förevarande årsräkenskap förekommande »uträkning på landtågsgärden» har vederbörande fogdeskrifvare i marginalen antecknat detta välmenta råd till blifvande granskare: »den som vill probere, så tag häradssummorna först och se sedan efter tillökningen fram uti årliga räntan, så förser du dig icke». Skada dock att de vid räkenskaperna fogade jordeböckerna i regeln äro så slarfvigt och vårdslöst upprättade, att det blott är med svårighet man kan kontrollera de åberopade »häradssummorna» och derpå grundade redogörelser öfver debiterade och utgjorda utskylder.

Den omsättning i penningar af landtågs- och hofgärderna, hvilken egentligen beviljades åt de öfre socknarna inom fögderiet, men som dock tillämpades äfven för öfriga delar deraf, hade emellertid till följd, att den extra ordinarie penninguppbörden för räkenskapsåret uppgick till nära 2,600 daler. Detta belopp levererades efter hand i smärre poster, hvilka i regeln mottogos och qvitterades af enkedrottningen personligen. Såsom belysande för den tidens liqvider torde ett af henne sålunda meddeladt qvitto icke sakna sitt intresse.

Anno 1615 then 22 Martij hafue wij lathit anamma af wår tiänare och Fougdte öfuer Östresyslet i Wärmelandh Jöns Bock effter:ne Peninger som han för Giärdhen opburit hafuer N: Rikzdaler Ethundrade trettijo st:r, Fyra dalers Gull Trettijo stycker, Sexmarkz Guld Tolf stycker, Fem markz Guldh FyratijoEt stycke. I Swänskt Myntt Ettusendh Trettijo och tre daler tiugu öre. Huilket alt giör vthi ehn Summa Ettusendh Fyrehundredhe Siutton Daler och tiugu Otta Runstycker Dem honom här medh quiteres.

Datum ut supra.

Christina R. S.

Af bruksräkenskapen för 1614 kan äfven inhemtas, att »Karlskogs socken hafver gjort till hjelp *en tackjernsbåt*», naturligtvis afsedd för jerntransporten från Storfors och Lillfors hamrar. Dylika »hjelper» för olika ändamål voro under denna tidsperiod ganska vanliga. *Vederbörande förstodo i grund den konsten att plåga och betunga den skattskyldiga allmogen.* Men äfven presterskapet fick sin del af bördorna. Till den ofvan beskrifna 1614 års landtågsgärd fick presten för 64 bönder eller hemman utgöra enahanda persedlar och till samma belopp eller värden, som erlades af de 16 hemman, som voro indelade i samma gärdelag. Ej nog härmed utskref enkedrottningen 1 November 1614 ytterligare »en landtågsgärd för 1613», hvarigenom presterskapet ålades att för hvarje 64 hemman i gället utgöra 16 m♃ humle, 1 l:𝔈 smör, 6 l:𝔈 kött och fläsk, 1/4 oxe, 2 får och 80 ägg. Deremot eftergafs hvad som derutöfver ursprungligen fordrades af spanmål, gryn, foderkorn samt hö och långhalm.

Af **1615** års fögderiräkenskap[1] kan inhemtas att i fråga om »*huggningen*» denna hjelp utgjorts på samma sätt som föregående år, jemväl för årliga och kungshästarna, hvilka senare dock i det öfriga fögderiet (utom Karlskoga) förvandlats till oxar, nämligen en oxe för 60 kungshästar; att för 362 stafrum »huggeved» hade bönderna framkört 181 stafrum, samt att för 1,228 årliga dagsverken framkörts 1 stafrum ved för 4 dagsverken, eller 307 stafrum.

I sistnämda räkenskap förekommer derefter en »kort uträkning uppå den hjelp, som pålagd och beviljad blef efter min nådiga drottnings bref till *riksens skulds afbetalning* år 1615», hvilken hjelp utgjordes efter »ordningen hvar bonde 15 m℔ smör» och hälften af frälsehemman. I den icke privilegierade delen af fögderiet utgick denna hjelp med dubbla beloppet. Presterskapet utgjorde 6 l:℔ smör för hvarje 64 mantal. — Vidare förekommer »kort uträkning uppå *gärdetalgen*, som efter min nåd. drottnings bref och ordning, dat. den 9 November 1615, att allmogen ville godvilligen utgöra af hvart helt hemman skird talg 1 m℔, det allmogen godvilligen utgjort hafver som efter förmäles, och är lika behållet mantal såsom på landtågsgärden, undantagandes frälset och fjerdingsmän dertill intet utgjort». Denna gärd, som i Karlskoga utgick med $^1/_2$ m℔ af hemmanet, uppgick för hela fögderiet till 19 l:℔ talg. — Slutligen innehåller räkenskapen äfven en »kort uträkning på *landtågsgärden*, som efter min nåd. drottnings bref, dat. den 4 Mars år 1616 pålagd är uti Ostresysslet i Vermeland». Brefvet härom skall enligt bifogad dålig kopia ha varit af denna lydelse:

Vår gunst tillförene. Vi hafva Jöns Bock i befallning gifvit Bo Ribbing och Botvid Larsson att handla med allmogen i Vermeland om en gärd, som ständerna till krigssakerna beviljat hafva, nämligen att hvarje 16 fullsätes skatte och kronobönder och 32 frälsebönder, räknande 2 halfva emot en hel och 2 fjerdingstorpare emot en half, de skulle utgöra spanmål 16 tunnor, foderkorn och hafre 2 tunnor, smör 3 pund och 4 marker, kött och fläsk 16 pund, oxe 1, får 4 stycken och hö 16 lass; och hvar prest för hvarje 64 bönder han hafver i sitt gäll skall utgöra en fjerdingsgärd; så vele vi att du skall vara hos (dem?) medan de samma gärd påbjuda och sedan skall du strax hålla på och uppbära henne af din befallning och låta komma henne strax med första möjeligt är till Örebro, på det vi kunde med första islossning låta henne komma till sjös och dit hon är ernad, och vid högsta onåd icke förskingra deraf ett korn eller en mark. Rätta dig härefter.
Af Vadstena den 4 Mars år 1616.

Christina.

Efter 1611 års förmedlingsbref utgick denna landtågsgärd i Karlskoga af hvarje helt hemman med dessa belopp: $^1/_2$ tunna spanmål, $^1/_2$ fjerd. hafre, 2 m℔ smör, $^1/_2$ pund kött och fläsk, $^1/_{32}$ oxe, $^1/_8$ får och $^1/_2$ lass hö. I norra delen af fögderiet tillätos bönderna i Elfdalen och Fryksdalen att lösa en del af sina gärdepersedlar med penningar, eller med 9 mark för 1 tunna spanmål, 6 mark för 1 tunna hafre, 4 mark för 1 pund kött och 2 mark för 1 lass hö.

[1] Vestergötl. handl. n:r 8.

I fögderiräkenskapen för **1616** förekomma »korta uträkningar» öfver ej mindre än 4 olika gärder och hjelper, som utgått under den tid räkenskapen omfattade, eller »från Johannis 1616» till samma tid 1617. Den största och vigtigaste af dessa utgjordes af *landtågsgärden*, som nu var på god väg att blifva en ständig utskyld och som efter enkedrottningens derom utfärdade bref 30 Juli 1616 »pålagd är uti Östresysslet i Vermeland»[1]. Enligt föreskrifven »ordning» utgick densamma i Karlskoga af hvarje hemman med $^1/_2$ t:na spanmål, $2^1/_2$ m℔ smör, 1 l:℔ kött och fläsk samt $^1/_{32}$ oxe. Presterskapet utgjorde för 64 hemman: 2 t:or spanmål, $^1/_2$ l:℔ smör, 4 l:℔ kött och fläsk samt $^1/_8$ oxe. I det öfriga af fögderiet skulle gärden utgå med dubbla belopp, men persedlarna fingo dock lösas med 9 mark för 1 t:na spanmål, 6 mark för 1 l:℔ smör, 3 mark för 1 l:℔ kött och med 8 daler för en oxe. — *Gärdetalg* utgjordes efter enkedrottningens bref och ordning af 28 Augusti 1616, »att allmogen ville godvilligen utgöra af hvart helt hemman skird talg 2 ℔». Härifrån befriades frälset, hvarjemte »fjerdingsmännerna hafva dertill intet utgjort». I Karlskoga utgick denna talg med 1 ℔ för hemman. Från hela fögderiet utgjorde behållna intraden 36 l:℔ 6 m℔. — »*Gärdesmöret*, som efter min nåd. drottnings bref och ordning pålagd är till riksens gälds afbetalning år 1616» beräknades af hvart hemman till 15 m℔ (eljes dubbelt) och presten skulle utgöra 6 l:℔ för 64 hemman, men allt smöret löstes efter ett värde af 6 mark för pundet. Hela den behållna uppbörden häraf uppgick till något öfver 1,046 daler. — Slutligen förekommer en uträkning på *kröningsgärden*, »som efter min nådiga drottnings bref och ordning dat. den 15 April år 1617 pålagd är». I Karlskoga skulle denna gärd utgöras pr hemman sålunda: 1 fjerd. 1 fat råg eller malt, $^1/_4$ ℔ humle, $^5/_8$ ℔ smör, $^5/_8$ ℔ talg, $2^1/_2$ st. ägg, $^1/_8$ får, $^1/_8$ gås, $^1/_2$ höns, $2^1/_2$ ℔ kött och fläsk, $^1/_2$ fjerd. hafre, $^1/_2$ vålm hö (deraf 8 räknades i lasset), $^1/_2$ kärfve långhalm och 1 ℔ torrfisk. Presten åter skulle för 64 hemman utgöra $^1/_2$ l:℔ smör och 1 tunna skrädt bröd samt för 80 hemman $^1/_2$ oxe. Genom en 27 påföljande Maj utfärdad ordning blef dock medgifvet för dem, som det önskade, att lösa flera eller färre af de nämda persedlarna med penningar.

Angående den sedermera s. k. *brukshjelpen* eller »det hjelpe-stafrum huggeved», som allmogen skulle »hugga och vid stubben lägga», utgjordes denna hjelp fortfarande med ett stafrum på hemmanet. Men emedan allmogen blifvit ålagd att utgöra »foringen» eller sina årliga och kungshästar med oxar, enligt förut derför tillämpade grunder, i stället för med stafrumsved, blef nu föreskrifvet att »allmogen skulle hugga och framköra till Kroppa bruk på hvar gård» ej mindre än 2 stafrum ved »och derför bekomma sin betalning af tiondefogden efter den ordning», att för hvart stafrum skulle erläggas antingen 2 skäppor råg eller 3 skäppor blandkorn eller 4 skäppor hafre. Denna skyldighet hade fullgjorts på det sätt, att af hela fögderiet belöpande 924 stafrum endast 394 stafrum på föreskrifvet sätt hade levererats, men då allmogen härför »ingen betalning bekommit», afstannade leveransen, så att 530 stafrum ved måste föras till rest. I anledning häraf heter det i räkenskapen: »så framt allmogen skall hugga

[1] Jfr ock brefvet af 27 Februari 1617, intaget bland längre fram meddelade handlingar.

och framköra föreskrifna rest, förfrågas uti all underdånighet utaf min allernådigsta drottning hvar med allmogen försäkras skall och sin betalning bekomma, efter allmogen nu detta år hafva utgjort sin årliga foring uti oxar». Visserligen finnes här bredvid antecknadt af en granskande revisor att »detta skall tiondefogden betala», men i en särskild resolution. dat. Nyköping 2 Mars 1618, som af enkedrottningen utfärdades med anledning af de anmärkningar, hvilka förekommit vid granskning af Jöns Bocks ifrågavarande räkenskap, erhölls härom följande besked:

»De 530 stafrum ved, som förmäles resta år 1616, dem vele vi ändteligen skola framköras, och betalning derför, så väl som för mera de hafva det året framkört och besväre sig ingen betalning bekommit hafva, skall vår tiondefogde Mårten Sigfridsson af sin rest bekomma låta efter vår ordning, så väl som den beställning vi honom derpå hafva gifva låtit; *sker det icke, så vele vi väl deruti med honom procedere, att han skall minnas våra befallningar efterkomma*».

Detta besked hade åsyftad verkan: »är levereradt till bruket, som qvittenset förmäler», finnes nämligen antecknadt i marginalen af berörda resolution och ett följande års räkenskap bekräftar denna anteckning.

I samma resolution förekommer jemväl åtskilliga andra föreskrifter och befallningar, som tydligen visa att enkedrottningen icke var att leka med och att hon icke heller tålde sjelfsvåldiga friheter af sina förtroendemän. Resolutionen innehåller härom:

»Vi förnimma ock att *Bo Ribbing hafver gjort byte på den förläning* vi honom nådigst hafva efterlåtit, på dessa 2 hemman Sund och Backa, och hafver för detta hemman Backa sig till lägenhet *igentagit* ett arf och eget hemman Löfön; item för ett sitt frälsehemman benämdt *Hytte* tagit ett annat hemman Löfötorp: så efter sådant byte kan i framtiden gifva vidlyftigheter med häfd och annan lägenhet, derföre bestå vi det ingalunda, utan vår arf och egen fogde skall vederkänna Löfön med Löfötorp, och Bo Ribbing vid den förläning (blifva) vi honom nådigst efterlåtit hafver.»

»Vi befalle ock fogden att han till det året 1618 skall tillsäga *presterskapet*, att vi *ingen vidare frihet* vele dem bestå på deras *taxe*, ty till den tiden hafver Elfsborgs lösen sin tid af.»

»*Länsmännerne* vele vi här efter bestå dem de hemman de besitta, men intet vidare underhåll. *Fjerdingsmännerne* allenast dagsverken, skjutsfärder, gästningar och körslor, undantagandes årliga foringen, den skola fjerdingsmännerne utgöra.»

»Fogden skall ock göra besked för de *gerningsöre*, som skomakare och skräddare oss efter lagen och gammal stadga pligtige äre; sker det icke, så vele vi sjelfve derefter låte ransaka, och, der vi finne något fel, så vakte fogden sig.»

I fråga om ***huggningen*** kan inhemtas af **1617** års räkenskap, att densamma utgjorts med 1 stafrum »huggeved» på gården, såsom förut varit vanligt. För 2 stafrum »huggeved» levererades 1 stafrum »köreved». I följd af det trassel, som nästföregående år uppstått genom den då vidtagna anordningen att ved skulle levereras till bruket mot betalning i spanmål, föreskrefs ånyo att »foringen», så vidt den gälde de »årliga

hästarna», skulle utgöras i stafrumsved sålunda, att för 2 årliga hästar erlades 1 stafrum »hugge- och köreved», d. v. s. att veden skulle både huggas och levereras af den skattskyldige. Kungsfodringen åter utgjordes genom leverans af en oxe för 60 »kungshästar».

En del af dagsverksskyldigheten eller de s. k. årliga dagsverkena utgjordes på det sätt, att, sedan den vid Persberg lösbrutna malmen blifvit rodd öfver sjön Yngen till Gammelkroppa, denna malm kördes fram till Nykroppa, dervid körningen af en tunna malm ansågs lika med 2 dagsverken. Efter denna »förvandling» framkördes under året 336 t:or malm i ersättning för 672 dagsverken.

I fögderiräkenskapen för samma år redovisas blott en enda gärd, nämligen *landtdagsgärden*, sådan denna blifvit bestämd genom rikets ständers beslut och i anledning deraf utfärdadt K. M:ts bref, dat. 16 Oktober 1617. I Karlskoga skulle densamma hafva utgått af hvarje hemman till hälften med 6 fjerd. spanmål, $2^1/_2$ ℔ smör, 15 ℔ kött och fläsk, $1^1/_4$ m℔ humle, $^1/_8$ får, $^1/_{32}$ oxe och $^1/_4$ lass hö; men genom ett enkedrottningens bref 16 Februari 1618 blef tillåtet att, utom oxarna, lösa de öfriga persedlarna med penningar efter 1616 års värdering, eller med 9 mark för en tunna spanmål, 6 mark för ett pund smör eller humle, 3 mark för ett pund kött och fläsk, 3 mark för ett får och 2 mark för ett lass hö. Presterskapet utgjorde sin halfva gärd medelst erläggande af $^1/_2$ mark för hvarje helt behållet hemman inom socknen.

»*För Elfsborgs igenlösen*» redovisas en 5:te uppbörd eller »termin», som det heter, hvilken dock uteslutande gälde arf och egne hemmanen inom fögderiet. Den upptogs »efter presternas förseglade längder», af hvilka den för Karlskoga har följande utseende:

»Mantalslängd på arf och egne gods uti Karlskogs socken, som nu den 5:te termin skulle utgöra Elfsborgs lösen för sig och sitt folk, som påböds anno 1617 och utgick 1618 den 14 December.

Oluf Eskilsson (i Bregården) med sin hustru, piga 1.
Gunnar ibidem med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Lonetorp, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Granberg, bonde 1.
Backa, Peder med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Bryttiegården, Oluf med sin hustru, dräng 1, piga 1.
Bryttiegårdstorp, Jordan med sin hustru.
Utterbäck, hustru 1, dräng 1, piga 1.
Bregårdstorp, Oluf med sin hustru, dräng 1.
Stubbetorp, Peder med sin hustru, dräng 1.
Leräng, hustru 1.
Peder i Skråmetorp med sin hustru.
Thomas i Öhult med sin hustru, husfattig.

Att så i sanning är, af rätttaren Oluf Eskilsson i Bregården och mig samtyckt är, trycker jag mitt signete här under. Datum ut supra.

Pastor ibidem

Olaus Johannis.»

Denna längd är ock försedd med en uträkning öfver uppbörden, af detta innehåll:

8 hjonelag à 3 daler	=	24 daler,
1 enkling à 6 mark	=	$1^{1}/_{2}$ »
3 enkor à 6 mark	=	$4^{1}/_{2}$ »
7 drängar à 6 mark	=	$10^{1}/_{2}$ »
6 pigor à 3 mark	=	$4^{1}/_{2}$ »
	Summa	45 daler.

1 hjonelag »husfattiga», hvarom det heter: »dessa hafva intet utgjort».

För **1618** saknas sjelfva fögderiräkenskapen, hvaremot de flesta verifikationerna o. s. v. till densamma finnas bevarade. Man behöfver derför icke tro, att extra hjelper och gärder för detta år uteblifvit. Dessa utgingo nästan lika regelbundet, som om de varit föreskrifna i allmän lag, ehuru de i sjelfva verket årligen påbjödos, i de flesta fall utan ständernas hörande. Vid hertig Johans af Östergötland begrafning i Vadstena 1618 beslöt sålunda konungen i samråd med sin moder och rikets råd, att en *landtågsgärd* skulle ytterligare utskrifvas öfver hela riket till polska krigets fortsättande. Genom utskickade embetsmän förmåddes allmogen att af 16 krono- eller skattebönder »i sammansättning» utgöra 20 t:or spanmål, 2 t:or foderkorn, 4 l:℔ smör, 20 l:℔ kött och fläsk, 1 oxe, 8 får samt 8 lass hö; frälsehemman utgjorde hälften häraf och presterskapet fjerdedelen för hvarje 64 mantal i deras gäll. På grund af 1611 års förut omförmälda förmedlingsbref utgick gärden i Karlskoga endast till hälften. Sannolikt fick den till väsentlig del lösas med penningar, på sätt under några af de föregående åren egt rum, hvilket äfven synes framgå af ett enkedrottningens bref 29 Januari 1619.

Lika regelbundet som i fråga om landtågsgärden erinrade enkedrottningen i ett bref, dat. Gripsholm 30 September 1618, »att slagtetiden nu tillstundar» och att vid hennes hof behöfdes »*en hop talg*». Ingenting var då enklare än att befalla vederbörande fogdar »att handla med allmogen i sin befallning» derom, att »hvar bonde hjelper dertill två marker skird talg», och denna talg skulle fogden »strax uppbära och med allerförsta sända» enkedrottningen till handa.

Den årliga och kungsfodringen utgjordes såsom vanligt med stafrumsved och oxar, hvarjemte den numera ständiga *brukshjelpen* utgjordes med ett stafrum ved af hvarje mantal. För att erhålla ännu mera ved till brukets behof lemnades spanmål i utbyte, hvarom närmare upplysning kan inhemtas af ett ännu bevaradt qvitto, så lydande:

»Bekännes oss arf och egne bönder uti Karlskoga socken att hafva annammat utaf kyrkotionden uti Karlskoga kyrkoherberge råg fyra tunnor för tolf stafrum hugge- och köreved, som vi vid Fors framkört hafva år 1617; att så i sanning är begäre vi vår kyrkoherdes signet under med våre egne bomärken. Datum den 19 Februari år 1619.»

Af en i 1618 års bruksräkenskap förekommande anteckning af innehåll: »är pantadt af Karlskoga socken för de intet kommo fram och rodde jern när de voro tillsagde *får* 2 st.», kan man draga den slutsats, att äfven andra pålagor än de som bokfördes ingalunda voro främmande för

den tidens förvaltning. Det myckna ordandet i äldre bref om betungande »körslor och förslor», skjutsfärder o. s. v., motsvarande en senare tids krono- och kungsskjutsar, hade nog sin verkliga och kännbara grund, äfven om de icke redovisades i fogdens räkenskaper. Af de bref och instruktioner angående bruksdriften m. m., hvarmed enkedrottningen oupphörligt hedrade sin bruksförvaltare, fogden Jöns Bock, kan man äfven finna att det icke alltid kunde vara synnerligen angenämt för honom att till hennes nöje fullgöra alla de befallningar, som tidt och ofta meddelades. Några utdrag ur hennes skriftvexling i sådant afseende finnas intagna i den längre fram förekommande afdelningen för äldre handlingar, hvilka torde vara egnade att i någon mån belysa denna gren af fogdens omfattande verksamhet.

Äfven för **1619** saknas fögderiräkenskapen, hvaremot verifikationer och bref m. m. äro i behåll. Af ett enkedrottningens bref, dat. Nyköping 4 Augusti samma år, får man dock veta, att, likasom förut, konungen »af högnödiga orsaker måst påbjuda öfver hela riket en allmännelig gärd till krigsfolket och gränsfästningarnas uppehälle och undsättning», jemlikt det härom utfärdade gärdebrefvet 23 Juli 1619. Af ett annat bref 7 påföljande September kan inhemtas att allmogen, såsom tillförene, fått »utgifva penningar för hela gärden», likväl med det äfvenledes vanliga undantaget för oxarna, »med hvilka de måge hafva dag till nästkommande sommar». Enligt en i sistnämda bref intagen »ordning» om utgörandet af denna *landtdagsgärd*, beräknades densamma inom Östersysslets dåvarande fögderi[1], med undantag dock af Vermlands bergslag, som i stället utgjorde sitt tiondejern, att utgå på följande sätt:

presternas penningar	192	daler
600 t:r spanmål à 9 mark	1,350	»
67 t:r foderkorn à 6 mark	100 1/2	»
67 l:& humle à 5 mark	83 3/4	»
134 l:& smör à 6 mark	201	»
40 skepp. kött ock fläsk à 3 mark l:&det	600	»
268 st. får à 3 mark	201	»
268 lass hö à 2 mark	134	»
Summa	2,862 1/4	daler.

[1] För att erhålla en föreställning om fögderiets dåvarande storlek, må anföras följande redogörelse deröfver, som visserligen är hemtad ur 1624 års fögderihandling, men som dock är alldeles lika med den redogörelse af samma slag, hvilken för hvart år är bilagd räkenskaperna:

Östersysslet, der uti äre efterskrifne härader, socknar och prestegäll, nämligen:

Kils härad: 1) Kil, 2) Frykerud, 3) Öfra Ullerud och 4) Nedra Ullerud är ett prestegäll.

Wäsehärad: 1) Väse, 2) Foglevik och 3) Alster är ett prestegäll; 4) Nyed är ett prestegäll.

Ölmehärad: 1) Ölme och 2) Varnum ett prestegäll; 3) Karlskoga med Varnums skogsbygd ett prestegäll.

Visnums härad: 1) Visnum, 2) Rudskoga och 3) Kil är ett prestegäll; 4) Råda ligger till Amnehärad i Vadsbo.

Elfvedals härad: 1) Ekshärad och 2) Råda ett prestegäll; 3) Ny och 4) Dalby ett prestegäll, hörde jemväl till Östersysslet, ehuru detta härad af okänd anledning uteslutits i 1624 års förteckning. Jfr ock sid. 496.

Derjemte skulle 200 t:r spanmål lemnas till Kroppa bruk, men det öfriga, utom oxarna, skulle fogden »förytttra uti penningar» och dermed »göra sin högsta flit», så att han »med aldraförsta kunde bringa en ansenlig summa penningar tillväga» och hafva dem med sig då han lemnade sin räkenskap. Redan några veckor derefter levererade fogden något öfver 2,000 daler, »hvilka han för gärden uppburit hafver», enligt drottningens qvitto af 29 Oktober s. år.

Enkedrottningen försummade icke heller att äfven detta år utfordra »fyra marker skird *talg* på hvar skatte- och kronobonde», enligt bref, dat. 6 September. Denna talg skulle fogden »strax och i tid uppbära och försända till hofvet, så snart före blifver». Elfdalsbönderna, som visst tyckte att dessa ständigt återkommande gärder och hjelper blefvo alltför betungande, begärde och erhöllo verkligen förmedling till hälften ifråga om talgen, men gärdeoxen, som de äfven ville slippa, nödgades de dock utgöra, fastän med anstånd till sommaren, enligt det härom utgifna brefvet, dat. 18 Januari 1620.

Äfven presterskapet behagade enkedrottningen icke glömma. I ett bref af 9 Augusti 1619 erinrade hon fogden Jöns Bock »att presterskapet äre nu af med Elfsborgs lösen och eljest blifva förskonte med andra penningehjelper och pålagor, undantagandes den beviljade allmänneliga kostgärden». Derföre befalde hon att fogden skulle uppbära af presterskapet »deras årliga och gamla sedvanliga *taxa*». Innan denna befallning kom till utförande, skyndade presterna att beklaga sig hos drottningen deröfver att de under förlidna åren »varit mycket betungade med Elfsborgs igenlösen och andra pålagor», hvarigenom de blifvit »så utarmade att de intet förmådde utlägga den årlige taxen», som de förut »varit vana att utgöra». Enkedrottningen upptog deras klagan med välvilja, så att de sluppo taxen för det året, men icke heller längre. Man finner nämligen af de följande årens räkenskaper att taxen ånyo debiterades. I 1620 års räkenskap är visserligen antecknadt, att herr Olof i Karlskoga hafver ingen taxa utgjort, men vid revisionen föreskrefs kort och enkelt: »skall taxeras», och i 1621 års räkenskap är hr Olof sålunda påförd taxepengar 2 daler med anteckning tillika att denna afgift »är honom först 1620 pålagd af kammarrådet doktor Nils», samme doktor Nils, som längre fram (sid. 512) finnes omtalad.

Presterskapet gjorde dock ett ytterligare försök att undslippa taxen. Af ett enkedrottningens bref 30 Oktober 1620 framgår att presterna genom »deras utskickade» hade »anhållit om tillgift på taxen eller ock förmedling på gärden», som nyligen blifvit pålagd, anförande som skäl »den ringa årsväxt» de under året haft på säden. Då skörden emellertid utfallit olika, föreskref drottningen, »att de som hafva haft missväxt på säd» skulle slippa med »6 runstycken för hvar helbesuten bonde», ehuru de eljest bort »gifva 9 runstycken för hvar bonde», såsom gärd; »men de som ingen missväxt hafva haft på säd i detta år, de skulle tillfyllest utgöra efter ordningen». Härom skulle dock fogden »med kyrkones sexmän» hålla noga ransakning, så att drottningen »med goda skäl och bevis» kunde erhålla besked, »hvilka som hafva missväxt eller ej». Detta gälde i fråga om gärden; »årliga taxan skola de alla utgifva efter ordningen, utan någon förminskning», hvilket förhållande ock sedermera blef den gifna regeln.

Af **1620** års fögderiräkenskap kan inhemtas, att på grund af ett k. bref eller patent, dat. Stockholm 31 Augusti samma år, en ny *landtågs-* eller *krigsgärd* blifvit påbjuden i samråd med enkedrottningen, å hertig Karl Filips vägnar, och rikets råd, hvilken gärd »månge riksens högnödige lägenheter och tarfver högeligen fordrade», enär den vore särdeles behöflig »både till att proviantera rikets gränsfästningar och eljest för många andre denna tids förefallne lägenheter och vigtiga orsaker skull». Konungen ansåg att denna gärd »så mycket lättare» borde kunna utgöras som »Gud allsmäktig detta året med en *ymnog spanmålsväxt* hafver välsignat». Presterskapet i Vermland åter talade i sin nyss anförda ansökan om »den *ringa årsväxt*», som under samma år varit för handen. Huruledes årsväxten under året 1620 än må hafva varit beskaffad, så är det dock ett faktum, att den gärd, som genom förstberörda bref ålades, sedermera genom riksdagsbeslutet i Stockholm 26 Juni 1621 ånyo beviljades, hvilket beslut vid ett par följande riksdagar, 1622 och 1624, förnyades med den påföljd, att landtågsgärden »i kronones böcker blef uppförd och antecknad för en årlig utlaga», hvilken än i dag finnes inräknad i den grundskatt, som ännu icke blifvit mer än till hälften afskrifven.

I nyss anförda 1621 års riksdagsbeslut heter det, att »på dedh all ting (till rikets försvar) må kunne deste bättre uthföres och Krigzkostnaden drages, så hafwe wij samptligen bevilliat een LandtugzGärdh i höst medh thet första att uthgiöra, efter samma sätt och storleek som *i fjohl om höst* uthgeck, nembligen att hvarje sexton fullsätes Skatt och Cronebönder, trättijetvå fullsätes Frälsebönder, räcknandes två halfve emot en heel och två Torpare emot een half, uthgiöra Spanmål tiugu fyra tunnor, Foderkorn två tunnor, Humbla tu Lissp., Smör fyra Lissp., kött och fläsk halfft och hvart tiugu fyra Lissp., Talgh sexton mark, Oxe en, Får åtta, Giäss fyra, Höns sexton, Ägg etthundrade sextijo, Höö åtta lass, Halm åttetijo kärfvar. Och att Prästerskapet uthgöre för hvar sextijofyra Bönder de hafve i sitt gäldh aderton daler; och velle wij så laga att förbemälte Giärdh skall ricktigt och i tijdh uthgåå, och till sin ort lefvererat warda» [1].

Enligt den »uträkning på landtågsgärden», som förekommer i 1620 års ofvan omförmälda räkenskap utgjordes densamma i Karlskoga af helt hemman, jemlikt 1611 års förmedlingsbref och den värdering å de flesta persedlarna, som föreskrefs i en 24 December 1620 utfärdad »ordning», på följande sätt: spanmål 6 fjerd. (= $^3/_4$ tunna) à 10 mark tunnan, foderkorn $^1/_2$ fjerd. (= $^1/_{16}$ tunna) à 6 mark d:o, humle 1 $^1/_4$ m℔ à 16 mark pundet, smör 2 $^1/_2$ ℔ à 7 mark d:o, kött och fläsk 15 ℔ à 4 mark d:o, gås $^1/_8$ à 2 mark stycket, höns $^1/_2$ à $^1/_2$ mark d:o, ägg 5 st. à $^1/_2$ mark tjoget, hö $^1/_4$ lass à 2 mark och halm 2 $^1/_2$ kärfve à 1 $^1/_2$ mark för tjoget, hvilket alltsammans utgjordes i penningar. Deremot skulle in natura utgöras pr hemman: oxe $^1/_{32}$ st., får $^1/_4$ st. och talg $^1/_2$ ℔. Presterskapet erlade 4 $^1/_2$ öre för hvarje helt hemman inom gället.

Genom ett enkedrottningens bref dat. 1 November 1620 tilläts allmogen i Vestersysslet, Elfdalen och »Frisdalen» att för gärdepersedlarna erlägga 5 daler, men likasom i Karlskoga och öfriga »frisocknar» utgöra oxar, får och talg in natura. I dessa sistnämda socknar uppgick penninge-

---

[1] Stiernman, riksdagars och mötens beslut I: 749.

värdet deremot till 3½ daler för samma persedlar, ehuru de i förhållande till det öfriga Vermland bort slippa med 2½ daler enligt 1611 års förmedlingsbref.

Sedan i landtågsgärden äfven ingått artikeln talg upphörde det särskilda anspråk på »gärdetalg», som hittils hvarje år blifvit framställdt. Äfven om lösningspriset för de olika persedlarna kunde vexla under olika år, hade dock en fast norm ändtligen vunnits för deras antal, beskaffenhet och mängd af hvarje särskildt slag. Medelvärdet vid denna tid för gärden af ett helt mantal kan i allmänhet uppskattas till 8 daler, eller det vanliga värdet af en oxe, som vexlade mellan 7 och 10 daler. För att erhålla ett ungefärligt begrepp om den tunga som landtågsgärden således medförde, kan en nutidens hemmansegare söka tänka sig huru det skulle kännas för honom om han ålades utgöra värdet af en oxe med exempelvis 150 à 200 kronor af sitt hemman om året. Landtågsgärden var likvisst icke den *enda* pålagan, som ett hemman hade att utgöra under denna Sveriges s. k. storhetstid.

Ur 1620 års räkenskaper må för öfrigt antecknas, att en *öfvervigt* å vissa persedlar, som, enligt hvad förut (sid. 465) blifvit omtaladt, 1609 förbjöds på den grund, att konung Karl önskade att »rätt mått och vigt uti uppbörd och utgift» skulle tillämpas, nu åter redovisas dels med 2 l:ꝶ på hvart fat jern, och dels med 2 ꝶ på hvart pund, antingen det var jern eller smör; att den årliga fodringen fortfarande redovisas med 1 stafrum ved för 2 årliga hästar och med 1 oxe för 60 kungshästar, samt att en del dagsverken förvandlats till malmförsel. Såsom en lindring eller afkortning upptager fogden, att »efter min nådiga drottnings bref är *Varnums skogsbygd förskont med alla hjelpepersedlar* för den stora tunga de utstå med jernförslor och skjutsfärder, som brefvet vidare förmäler, dateradt den 6 Februari 1621», på grund hvaraf uppföres till afkortning 17 »hjelpedagsverken», utgörande berörda bref alltså en bekräftelse på de båda »sedlar» af 13 Juni 1620, hvarigenom ståthållaren Bo Ribbing gifvit ifrågavarande hemman enahanda lindring.

Af Östersysslets fögderiräkenskap för **1621** kan inhemtas, att den vid riksdagen samma år beviljade *landtågsgärden*, jemlikt enkedrottningens bref 22 Oktober, utgått i penningar »efter den värdering som på förb:de riksdag blef gjord», dock med undantag för »oxarna och talgen», som skulle utgöras in natura. »Och alldenstund», skrifver drottningen, »detta länder allmogen till en stor lisa med deras förslor en sådan långan och ondan väg», befaldes fogden att skyndsamt uppbära gärdepenningarna, »och så laga att vi dem med aldraförsta och uppå en hop tillfyllest bekomma måtte». Enligt den faststälda värderingen skulle 1 t:na spanmål lösas med 9 mark, 1 t:na foderkorn med 4½ mark, 1 pund humle med 6 mark, 1 l:ꝶ kött och fläsk med 3 mark, 1 l:ꝶ smör med 6½ mark, 1 får med 3 mark, 1 gås med 1½ mark, 1 höns med 3 öre, 1 tjog ägg med 3 öre, 1 lass hö med 4 mark och 1 kärfve halm med ½ öre. Efter afdrag af alla friheter och afkortningar skulle »rätta uppbörden» för Östersysslet uppgå till 2,840 daler i penningar, 21 l:ꝶ talg och 26 st. oxar. Af penningarna levererades i Nyköping, enligt enkedrottningens egenhändigt underskrifna qvittenser, 2 Januari 1622 ett belopp af 1,715 daler, 14 Januari 500 daler, 10 Februari 110 daler och 30 Mars 500 daler, hvilket

må nämnas såsom ett exempel huru det vanligen gick till med dylika uppbörder.

Angående *häradshöfdingräntan*, som äfven utgick hvarje år, är i samma räkenskap antecknadt, att densamma »är förlänt välborne *Matthias Soop* och bärs af hvart mantal och par folk 1 mark penningar och jern af bergslagen, 2 l:ß af hvar bergsman». Beloppet af denna ränta uppföres dock »ej till uppbörd eller utgift» i räkenskapen.

»Huggningen» eller *brukshjelpen* utgick lika som förut med ett stafrum ved af hvart hemman. Men derjemte, »efter ståthållaren välborne Bo Ribbings gifne sedel och ordning, hade allmogen utgjort till Kroppa bruks nödtoft, som räkningen förmäler», af hvart mantal 1 skäppa hafre[1] eller ock 1 kämma hö, samt af 20 mantal gemensamt »en klefsadel». Denna hjelp synes dock, dess bättre, hafva varit af tillfällig egenskap.

Sammaledes var äfven förhållandet med en annan pålaga, som jemväl redovisas. »Efter salig och högloflig i åminnelse hans furstliga nådes bref, dateradt den 20 Juni 1621, hafver hvar skatte- och kronobonde, arf och egne, två halfva, 3 tredjedelshemman, 4 fjerdedelshemman emot en hel, utgjort af hvart hemman *3 alnar groft lärft*».

Såsom förmedlingar antecknas: 1) »Efter ståthållarens sedel, hvilken är uti 1620 års räkenskap, gör Karlskoga socken sina hjelpedagsverken vid Karlskoga laxefiske till att utsätta laxekar och laxeslängor med annan redskap som dertill behöfves, dagsverken 31». Af berörda sedel, som är daterad 13 Juni 1620, framgår nämligen, att Karlskoga socknemän erhållit förmedling i sina hjelpedagsverken till hälften, så att i stället för 62 dagsverken, som bort utgöras, endast 31 dåmera togos i anspråk. 2) »Efter min nåd. drottnings bref är Varnums skogsbygd förskonter med alla hjelpedagsverken för den stora tunga de utstå med jernförsler och skjutsfärder, som brefvet vidare förmäler, dateradt 6 Februari 1621: hjelpedagsverken 17.»

Den årliga fodringen redovisas fortfarande med 1 stafrum ved för 2 årliga hästar och en oxe för 60 kungshästar. En annan »förvandling» eller rättare byte bestod deri, att en stor del af *kronotionden* inom fögderiet bortbyttes mot *tjära*, enligt ett enkedrottningens bref af 2 Januari 1621, dervid 1 t:na råg, eller $1^1/_4$ t:na blandkorn, eller $1^1/_2$ t:na hafremjöl utgjorde bytesvärdet för 1 t:na tjära.

Genom hertig Karl Filips död, som inträffade 25 Januari 1622, blefvo åtskilliga ganska väsentliga förändringar vidtagna i afseende på förvaltningen. Hans furstendöme återföll till kronan och ett nytt ståthållaredöme inrättades af Nerike och Vermland med Nora och Lindes bergslager, till hvars ståthållare utnämdes *Bror Andersson Rålamb*, som dock endast ett par år innehade detta uppdrag, hvarefter Bo Ribbing ånyo blef ståthållare för Vermland. Samtidigt med denna nya indelning utarrenderades Östersysslets fögderi med alla kronans inkomster och rättigheter af alla slag till *Johan von Vossel*, »*Samuel Lott* och deras consorter», af hvilka den förstnämde synes ha varit den egentlige hufvudmannen och under åtskilliga år innehade arrendet, då deremot Samuel Lott, åtminstone till en början, förvaltade Kroppa bruk. Genom denna anordning upphörde kronans förutvarande särskilda bruksräkningar, hvilka dock ega ett obestridligt intresse

[1] Med 8 skäppor i tunnan.

för den, som vill vinna kännedom om bruksrörelsens fortgång och utveckling under senare hälften af 1500-talet och det följande århundradets början. Kronans räntor och inkomster af den skattskyldiga allmogen utkräfdes derefter lika strängt som någonsin förut, om icke hårdare; de värderades sedermera alltid i penningar för arrendets skull, men utgjordes i allmänhet i de förut bestämda persedlarna, och det blef naturligtvis härefter arrendatorns förnämsta sträfvan att af dessa skattepersedlar bereda sig den största möjliga vinst. Det belopp, som till kronan erlades i arrende var ganska fixt, då deremot den skattskyldige för hvarje gång en utskyld skulle utgå, nödgades underhandla med arrendatorn om vilkoren och sättet för dess utgörande. Det dröjde icke heller synnerligen länge innan klagomål öfver arrendatorernas godtycklighet blef ett ständigt återkommande för att icke säga stående ämne vid riksmötena i de »*besvär*», som då vanligen framburos. Och såsom ett enda exempel må anföras att i »biafskedet» till 1624 års riksdagsbeslut blef föreskrifvet, att »när bonden levererade en kungsoxe, lång 3 alnar mellan hornen och rompan, samt gärde- och skatteoxar ett qvarter stäckre, skall arrendatorn sig dermed nöja låta»[1].

I **1622** års fogdehandling för Östersysslet förekommer endast bruksräkenskap för Kroppa, den sista af det slaget. Det följande årets handling innehåller den första arrendatorns räkenskap för detta fögderi, uppstäld efter ett alldeles nytt formulär. Ur denna handling må här endast antecknas att en ny hjelp, kallad *krigshjelpen*, utgått under **1623** af hvart hemman med $^1/_8$ päls à 6 mark stycket och $^1/_2$ par skor à 12 öre paret, så att värdet af denna utskyld beräknats till 12 öre pr mantal. Följande året ökades denna hjelp med $^1/_4$ par strumpor à 12 öre paret och 1 aln lärft à 6 öre, hvarigenom hela värdebeloppet då uppgick till 21 öre och i 1625 års räkenskap uppföres ytterligare $^1/_4$ par strumpor af hemmanet, så att slutsumman ökades till 24 öre, hvarvid det sedermera blef oförändradt under några af de följande åren.

Af **1624** års handling kan jemväl inhemtas, att »efter ståthållaren välb. Bo Ribbings sedel den 29 Juli 1624 hafva två bönder i *Knutsbol* i Karlskoga socken fritt deras hemman för årliga räntan, efter de hafva mist sina gårdar genom *vådeld*». Denna ränta utföres till ett värde af 8 daler 17 öre $14^2/_5$ pgr.

I **1625** års handling, som likaledes är arrenderäkenskap af *Johan von Vossel*, har den åtföljande jordeboken för fögderiet erhållit ett nytt och ovanligt utseende. För första gången äro nämligen de i **årliga** eller **jordeboksräntan** ingående olika *persedlarna åsatta bestämda penningevärden*, hvilka naturligtvis tillkommit eller blifvit beräknade med hänsyn till det med arrendatorn Vossel upprättade kontraktet. Dessa värden äro beräknade sålunda: för 1 l:℔ osmundsjern 8 öre, motsvarande 20 mark eller 5 daler för 1 fat, som innehöll 20 l:℔ eller 1 skeppund; för 1 dagsverke 6 öre; för 1 årlig häst 16 öre, motsvarande värdet af $^1/_2$ stafrum ved, hugget och framkördt till Kroppa bruk; för 1 kungshäst 6 öre $9^3/_5$ pgr, motsvarande värdet af $^1/_{60}$ oxe efter 12 daler för hela oxen; för 1 m℔ humle 2 öre $9^3/_5$ pgr, motsvarande 6 mark för pundet; samt för 1 ℔ smör 2 öre $14^2/_5$ pgr, motsvarande $6^1/_2$ mark för ett pund. I öfverensstäm-

[1] STIERNMAN, riksd. beslut I: 770.

melse härmed är ock sammanlagda värdet för hvarje hemman utfördt i jordeboken, om hvilka värden för öfrigt hänvisas till det sammandrag af berörda jordebok, som här nedan finnes meddeladt.

I fråga om de **extra ordinarie** eller »ovissa» **räntorna** beräknades de samtidigt på följande sätt: *Landtågsgärden* af hvart hemman, $1\frac{1}{2}$ t:na spanmål à 9 mark, $\frac{1}{8}$ foderkorn eller hafre à $4\frac{1}{2}$ mark, $\frac{1}{4}$ l:℔ smör à $6\frac{1}{2}$ mark, $\frac{1}{8}$ l:℔ humle à 6 mark, $\frac{1}{20}$ l:℔ talg à 6 mark, $1\frac{1}{2}$ l:℔ kött och fläsk à 3 mark, $\frac{1}{16}$ oxe à 10 daler, $\frac{1}{2}$ får à 3 mark, $\frac{1}{4}$ gås à $1\frac{1}{2}$ mark, 1 höns à 3 öre, $\frac{1}{2}$ tjog ägg à 3 öre, $\frac{1}{2}$ lass hö à 3 mark och 5 kärfvar halm à 1 öre, hvilka värden sammanräknadt motsvara 7 daler 2 öre $9\frac{3}{5}$ pgr.

Presternas gärd utgick efter 9 öre för hvart behållet hemman inom gället.

Krigshjelpen pr hemman: $\frac{1}{8}$ päls à 6 mark, $\frac{1}{2}$ par skor à 12 öre, $\frac{1}{2}$ par strumpor à 12 öre och 1 aln lärft à 6 öre, motsvarande 24 öre eller 3 mark.

Årliga hjelpen, äfven kallad *brukshjelpen,* beräknades för ett stafrum huggeved à 2 mark och 2 dagsverken à 6 öre till $3\frac{1}{2}$ mark för hemman.

Sammanräknas dessa 3 poster, landtågsgärden, krigshjelpen och årliga hjelpen, utgöra de tillhopa en summa af 8 daler 22 öre $9\frac{3}{5}$ pgr, eller ungefärligen samma belopp, som den ordinarie räntan för ett hemman. Enligt det k. bekräftelsebref om förmedling till hälften i extra ordinarie utskylder, som meddelats Karlskoga m. fl. socknar 28 April 1625, skulle dessa härstädes utgå med endast 4 daler 11 eller 12 öre af hemman. Härmed äro dock icke alla skatterna uppräknade. *Kronotionden* kan vid denna tidpunkt i medeltal beräknas till 2 t:or spanmål af hemmanet, till ett värde af $4\frac{1}{2}$ daler; *lagmansräntan* utgick med 1 mark af hvart hushåll eller matlag; *qvarntullen* hade under året blifvit påbjuden såsom en förelöpare till nutidens mantalspenningar, men någon uträkning af det belopp, som denna skatt ursprungligen kunnat inbringa, har icke anträffats[1]; och slutligen må »*boskapshjelpen*» icke glömmas. Denna skatt angifves för åren 1624 och 1625 hafva inom Karlskoga uppgått till nära 367 daler, motsvarande omkring $8\frac{1}{2}$ daler pr hemman. Sammanlagda beloppet af ett hemmans kronoutskylder härstädes vid denna tid torde sålunda kunna beräknas i rundt tal till minst 30 daler om året, hvilket belopp då motsvarade värdet af åtminstone *tre* oxar.

---

[1] Jfr härom hvad som anföres i *Noraskogs arkiv* I: 180.

Sammandrag af Karlskoga jordebok år 1625.

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr öre.	Fodernötspgr öre.	Utskylder till kronan. Osm. jern, lisp.	Smör mk	Humle mk	Dagsverken.	Årliga hästar.	Kungs- hästar.	Kronovärde. Daler.	öre.	pgr.
Karlskoga socken.												
½ *skattehemman:*	Strömtorp	—	—	9	—	—	2	2	2	4		19⅕
¼ »	Lille Strömedet	—	—	6	—	—	1	1	1	2	12	9⅗
Nybyggare:	Westansjö, upptaget 1620	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(Hela) kronohemman:	Knutsbol	32	24	14	—	2	4	4	2	8	17	14⅗
	Aggerud	32	24	12	—	1	4	4	2	7	31	4⅕
	Qväggen	32	24	15	—	2	4	4	2	8	24	14⅗
	Bo	32	24	48	—	—	4	4	2	16	28	19⅕
	Gälleråsen	32	24	20	—	—	4	4	2	9	28	19⅕
½ *(halfva)* »	Sörvik	16	12	7¼	—	—	2	2	1	4	8	9⅗
	Norrvik eller Lervik	16	12	—	20	—	2	2	1	4	2	9⅕
	Stensviken	16	12	10	—	—	2	2	1	4	30	9⅗
	Emten	16	12	12	—	—	2	2	1	5	14	9⅗
	Lillefors	16	12	13	—	1	2	2	1	5	24	19⅕
	Näs	16	12	8½	—	—	2	2	1	4	18	9⅗
	Östervik	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
	Vester-Kärna	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
	Dufvedalen	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
	Degernäs	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
	Finnbäck	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
	Storängen	16	12	—	30	—	2	2	1	4	28	9⅗
⅓ *(tredjedels)* »	Öster-Kedåsen	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Vester-Kedåsen	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Trösvattnet	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Sibberboda	10⅔	8	8	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	20	6⅖
	Bjurvik eller Elgsimmen	10⅔	8	—	16	—	1⅓	1⅓	⅔	2	29	20⅘
	Abborrkärn	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Öster-Kärna	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Gräsholmen el. Gräsmossen	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Fiskesjön	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Åsbergsviken	10⅔	8	—	30	—	1⅓	1⅓	⅔	4	2	6⅖
	Mörkviken	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Rosensjö	10⅔	8	—	30	—	1⅓	1⅓	⅔	4	2	6⅖
	Herrsjönäset	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Slätebråten	10⅔	8	7	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	12	6⅖
	Löfnäs	10⅔	8	8	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	20	6⅖
	Ullvetterstorp	10⅔	8	6	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	4	6⅖
	Herrsjötorp	10⅔	8	—	20	—	1⅓	1⅓	⅔	3	8	6⅖
	Stegleviken	10⅔	8	6	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	4	6⅖
	Wargetorp	10⅔	8	6	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	4	6⅖
	Baggetorp	10⅔	8	6	—	—	1⅓	1⅓	⅔	3	4	6⅖
	Djupnoret	10⅔	8	—	10	—	1⅓	1⅓	⅔	2	14	6⅗
¼ *(fjerdedels)* »	Käxesundet	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Videbäck	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Bottesbo eller Agen	8	6	—	20	—	1	1	½	2	27	4⅘
	Immetorp	8	6	—	15	—	1	1	½	2	14	4⅘
	Transport	608	456	221¾	541	6	79	79	41	195	17	13⅗

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr	Fodernötspgr	Utskylder till kronan.						Kronovärde.		
				Osm. jern, lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga	Kungs-	Daler.	öre.	pgr.
		öre.	öre.					hästar.				
	Transport	608	456	221¾	541	6	79	79	41	195	71	13⅗
	Valåsen	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Espenäs	8	6	—	20	—	1	1	½	2	27	4⅘
	Strömedet	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Vissmossetorp	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Sandtorp	8	6	—	20	—	1	1	½	2	27	4⅘
	Åsjötorp	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Bjurkärn	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Brännebacka	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Skarpetorp	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Store Limmingen	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Flosjötorp l. Svartånehvena	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Tällekullen	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Öster-Löfnäs	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Degernästorp	8	6	—	15	—	1	1	½	2	14	4⅘
	Nolhult	8	6	—	15	—	1	1	½	2	14	4⅘
	Granvik	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Stockviken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Flottufvan	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Råglanda	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Qvarntorp	8	6	—	15	—	1	1	½	2	14	4⅘
	Stålbergsviken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Dalbäcken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Nytorp	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Slätne eller Tåbäcken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Blinäs	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Öster Åsbergsviken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Dufvedalen för en slänga i Degerforsen	—	—	—	10	—	—	—	—	—	26	—
Kronobyggare:	Bjurkärnstorp, uppt. 1622	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Skärjetorp, » 1623	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Vestanmossa, » 1622	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Frälsehemman:	Alkvettern	—	—	—	—	—	—	—	2	—	12	19⅕
	Ullvettern	—	—	—	—	—	—	—	2	—	12	19⅕
Nybyggare:	Skarkiorsbäcken, uppt. 1624	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varnums	**skogsbygd.**											
½ *skattehemman:*	Matlången	—	—	14	—	—	2	2	2	5	24	19⅕
½ »	Vester-Ackkärrstorp	—	—	8	—	—	2	2	2	3	24	19⅕
(Hela) kronohemman:	Bergsjö	32	24	16	—	—	4	4	2	8	28	19⅕
½ »	Lungesundet	16	12	12	—	—	2	2	1	5	14	9⅗
	Bergsjötorp	16	12	8	—	—	2	2	1	4	14	9⅗
¼ »	Klenoret	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Mossviken	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Öster-Ackkärrstorp	8	6	3	—	—	1	1	½	1	31	4⅘
	Emterud	8	6	—	10	—	1	1	½	2	1	4⅘
	Ackkärrs hammar 1½ skepp. stångjern	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—
½ *frälsehemman:*	Hytte	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	9⅗
	Ackkärr	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6	9⅗
	Transport	912	684	282¾	886	6	121	121	70	304	26	4

Hemmanets natur.	Hemmanets namn.	Städslepgr öre.	Fodernötspgr öre.	Utskylder till kronan. Osm. jern, lisp.	Smör m℔.	Humle m℔.	Dagsverken.	Årliga hästar.	Kungs- hästar.	Kronovärde. Daler.	öre.	pgr.
	Transport	912	684	$282\frac{3}{4}$	886	6	121	121	70	304	26	4
Karlskoga socken.												
Arf och egne hemman:	1 Backa	32	24	14	—	1	4	4	2	8	15	$4\frac{4}{5}$
	1 Bregården	32	24	—	120	—	4	4	2	14	20	$19\frac{1}{5}$
	1 Bryttiegården	32	24	18	—	2	4	4	2	9	17	$14\frac{4}{5}$
	1 Stolpetorp	32	24	14	—	2	4	4	2	8	17	$14\frac{3}{5}$
	1 Bregårdstorp	32	24	—	60	—	4	4	2	9	24	$19\frac{1}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Lonntorp	16	12	6	—	—	2	2	1	3	30	$9\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Bryttiegårdstorp	16	12	8	—	—	2	2	1	4	14	$9\frac{3}{5}$
	$\frac{1}{3}$ Vester-Granvik	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	$\frac{1}{3}$ Leräng	$10\frac{2}{3}$	8	—	20	—	$1\frac{1}{3}$	$1\frac{1}{3}$	$\frac{2}{3}$	3	8	$6\frac{2}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Kyrketorp	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Utterbäck	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Bäck el. Skråmmetorp	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Åhult	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Vestra Lonntorp	8	6	—	10	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	1	$4\frac{4}{5}$
	$\frac{1}{4}$ Råhult	8	6	—	20	—	1	1	$\frac{1}{2}$	2	27	$4\frac{4}{5}$
Utjord:	Dalen	—	—	—	10	—	—	—	—	—	26	—
Nybyggare:	Gulbrandsdalen (Bråten), uppt. 1623	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Granbäcksdalen, uppt. 1620	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Knapedet ...... » 1624	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Varnums skogsbygd.												
	1 Fors	32	24	—	60	—	4	4	2	9	24	$19\frac{1}{5}$
	$\frac{1}{2}$ Näfverviken	16	12	—	20	—	2	2	1	4	2	$9\frac{3}{5}$
	Summor	$1221\frac{1}{3}$	916	$342\frac{3}{4}$	1286	11	$159\frac{2}{3}$	$159\frac{2}{3}$	$89\frac{1}{3}$	400	1	$21\frac{3}{5}$

Jemföras dessa summor med de summor, som äro angifna sid. 450 här ofvan, enligt 1600 års jordebok, skall man lätt finna att tillökningen i årlig skatt eller jordeboksränta under 25-årsperioden 1601—1625 är ganska betydlig, men på samma gång vittnande derom, att en ganska afsevärd tillökning i antalet af nya hemman och lägenheter under samma tid egt rum.

Det sammanräknade mantalet enligt 1625 års jordebok utgör:

frälsehemman	3
skattehemman	$1\frac{1}{2}$
krono samt arf och egne hemman	$38\frac{1}{6}$
eller tillsammans	$42\frac{2}{3}$ *mantal,*

hvartill komma 8 i jordeboken samtidigt antecknade *nybyggen,* 1 utjord, 1 laxeslänga och 1 stångjernshammare. I fråga om antalet *hushåll* eller *matlag* vid denna tidpunkt hänvisas till den mantals- eller skatt-

skrifningslängd, som meddelas längre fram, och önskar man kännedom om *utsäde* och *boskap* vid samma tid, så meddelas uppgifter härom i 1626 års längder öfver boskapsskatten å nästföljande sidor.

Den utveckling, som emellertid egt rum under de första 40 åren af Karlskoga församlings tillvaro — från dess bildande 1586 — har sålunda icke varit obetydlig, isynnerhet om man tager i betraktande de ogynnsamma förhållanden, jemförda med nutidens, hvarunder den tillkommit. Denna utveckling kan och bör emellertid vara lärorik till och med för statsekonomer i våra dagar.

Bygdens utveckling fortgick äfven sedermera i oafbrutet stigande. Under de följande 35 åren ökades nämligen antalet hemman och lägenheter ganska väsentligt. Enligt 1661 års jordebok, upprättad omedelbart efter utfärdandet af k. resol. 26 November 1660, hvarigenom Karlskoga erhöll vissa privilegier såsom *bergslag*, utgjorde dåmera det sammanräknade mantalet:

frälsehemman	$4^1/_4$
skattehemman	20
krono samt arf och egne hemman	$35^1/_2$
tillhopa	$59^3/_4$ mantal[1],

utom åtskilliga *bergstorp* och andra *lägenheter*, samt ej mindre än 11 *masugnar* och 4 *stångjernshamrar*. Mantalet hade sålunda under denna senare period ökats med öfver 17 hela hemman, *oaktadt* socknen under samma tid blifvit minskad med omkring 8 hemman, hvilka blifvit förlagda till de *nya pastorat*, som bildades 1633 i *Grythyttan* och 1642 i *Kroppa*, hvarom närmare upplysningar meddelas längre fram.

[1] Jfr »Vederlaget för tackjernstionden» sid. 150.

Boskapsskatten och 1626 års boskapslängd för Karlskoga socken.

Vid 1620 års riksdag i Stockholm, till hvilken riksdag representanter för allmogen ej voro kallade, beviljades »en ansenlig kontribution till kronones gälds afbetalning», så ock till försvarsverkets uppehållande, hvilken »skulle utgå och erläggas efter hvars och ens förmögenhet hos allmogen» på det sätt, att hvarje skatte eller kronobonde, antingen han egde stor eller liten hemmansdel skulle utgifva för »hvar häst 8 öre, sto 4 öre, fåle öfver ett år till dess han blifver tre år 2 öre, oxe 8 öre, tjur 6 öre, ko 4 öre, stut 4 öre, qviga 2 öre, bock 1 1/2 öre, risbitare 3 fyrkar[1], get 3 fyrkar, ung get 1/2 öre, får 3 fyrkar, ungt får 1/2 öre, gammalt svin 1 öre, ungt svin 1/2 öre och af hvar tunna så väl svedjelands och åkers utsäde 2 öre», men frälsebönder skulle efter den dåmera vanliga regeln endast utgöra hälften af dessa afgifter för boskap och utsäde. »Så skole ock andre — heter det vidare — som å landet sitta, fastän de icke svara till årliga utlagor, utan hafva del inne med bonden, eller ock tjena eller eljest sitta inhyses och föda sig med arbete, icke mindre än sjelfva bonden vara förpligtade att utgöra föreskrifne hjelp af deras boskap», hvarjemte beslöts att »på det denne hjelp desto bättre kunde förslå att hjelpa riket utur sin olägenhet», att densamma »dubbelt måtte utgå en gång i detta år och sedan annan gången på det året 1621». Genom beslut å riksdagen i Stockholm 7 Maj 1622 beviljades denna boskapsskatt ånyo för en tid af 2 år.

Vid 1624 års riksdag beslöts, att »vi af allmogen på våre och våre medbröders vägnar, som oss utsändt hafva lofva och tillsäga att vi vele *fördubbla den här till vanlige boskapsskatten*, så att vi vele, efter de utskrifne rullor, utgöra för hvar häst vi ega 16 öre, ett sto 8 öre, ett ungt sto 4 öre, en fåle om tre år 4 öre, en oxe 16 öre, en ko 8 öre, en tjur 12 öre, en stut 8 öre, en qviga 4 öre, ett gammalt får 1 1/2 öre, ett ungt får 1 öre, en bock 3 öre, en risbit 1 1/2 öre, en gammal get 1 1/2 öre, en ung get 1 öre, ett gammalt svin 2 öre, ett ungt svin 1 öre och af en tunna utsäde 4 öre», och skulle »denne landshjelpen vara i tu år». Med åtskilliga jemkningar förnyades besluten om utgörande af denna boskapsskatt under flera följande riksdagar, intilldess genom riksdagsbeslut 23 Februari 1642 en väsentlig förändring deri vidtogs, emedan, såsom orden lyda, »boskapsskatten, hvilken nu någon rum tid är utgången, hafver efter handen fört många besvär in, enkannerligen äro anteckningarne och ransakningarne mången man mycket besvärlig och likväl mycket underslef un-

[1] En fyrk mosvarade 1/4 öre eller 6 penningar.

derkastade», i anledning hvaraf beslöts att i stället årligen utgöra »af hvart helgärds skatte- och kronohemman två daler godt silfvermynt eller dess rätta värde, räknandes två halfva och fyra fjerdings hemman emot ett helt, och så mindre hemman efter proportionen». I denna form och sedan 2 daler räknats lika med 1 krona hafva »boskapspenningarna» bibehållit sig till vår tid i den ännu qvarstående grundskatten.

Af de ursprungliga och äldsta boskapslängderna finnas numera endast ett ganska ringa antal bevarade. Bland dessa finnes dock »register och längd uppå boskap i Karlskoga socken, som skattas skall efter ordningen gjord på Stockholms möte den 6 April år 1620», äfvensom längder för åren 1626 och 1628 samt några af de följande. Då det icke gerna kan blifva fråga om att i en framställning som denna redogöra för *alla* dylika längder, hvilka möjligen kunde uppletas, har utg. ansett det vara mer än tillräckligt att meddela blott en enda boskapslängd, och har dervid med sitt val stannat på 1626 års längd, dels emedan den upprättades jemt 40 år efter församlingens bildande och dels emedan längder för samma år jemväl finnas för de flesta af grannsocknarna, hvilket deremot icke är fallet för något annat år. Den ifrågavarande längden meddelas i sin ursprungliga form, endast med några små jemkningar i stafningssättet, och må på samma gång utgöra ett prof huruledes förra tiders skattelängder äro upprättade. Något sammandrag deraf har icke återfunnits och utg. har ej heller gjort sig mödan att upprätta ett sådant. Det besväret står således öppet för hvem som helst att åtaga sig, då den, som vill försöka sig dermed, också torde kunna vinna någon föreställning om huru det stundom känns — »att gräfva i gamla luntor» . . .

Längd på boskapen uti Karlskoga socken, skrifven den 16 April anno 1626.

Kronohemman, arf och eget.

Påvel i Kärna:

utsäde ... 1 t:na
kor ... 7
stutar ... 2
qvigor ... 2
bock ... 1
risbitar ... 4
gl. getter ... 5
u. getter ... 4
gl. får ... 3
u. får ... 4
u. svin ... 1

Hindrik ibidem:

utsäde ... 1 t:na
häst ... 1
tjur ... 1
kor ... 6
stut ... 1
qvigor ... 2
risbitar ... 3
gl. getter ... 4
gl. får ... 3
u. svin ... 2

Jon ibidem:

kor ... 3
qviga ... 1
gl. get ... 1
u. får ... 1

Sigfrid i Vesterkärna:

utsäde ... 2 t:or
ston ... 2
fåle ... 1
oxe ... 1
kor ... 4
stutar ... 2
qvigor ... 2
bockar ... 2
risbitar ... 5
gl. getter ... 6
u. getter ... 4
gl. får ... 7
u. får ... 4

Nils i Kölebråten:

utsäde ... 2 t:or
häst ... 1
sto ... 1
kor ... 10
stutar ... 2
qvigor ... 3
gl. får ... 6
gl. svin ... 1

Nils i Kädåsen:

utsäde ... 7 skäpp.
u. sto ... 1
kor ... 8
gl. får ... 1
u. får ... 1
u. svin ... 1

Peder i Sandtorp (Sandviken):

utsäde	2	t:or
häst	1	
tjur	1	
kor	6	
stutar	3	
qvigor	2	
risbitar	8	
gl. getter	11	
u. getter	2	
får	4	
u. får	2	
gl. svin	1	

Peder i Nortorp (Stolpetorp):

utsäde	2	t:or
häst	1	
oxar	2	
kor	9	
stutar	2	
qvigor	2	
risbitar	2	
gl. getter	4	
får	3	
u. får	4	
gl. svin	3	
u. svin	1	

Lasse ibidem:

utsäde	2	t:or
fåle	1	
oxe	1	
tjur	1	
kor	3	
stutar	2	
u. getter	3	
gl. får	4	
u. får	4	

Oluf i Brickegården:

utsäde	5	t:or
häst	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	14	
stutar	4	
qvigor	5	
risbitar	4	
gl. getter	6	
u. getter	2	
får	13	
u. får	4	
g. svin	1	

Jordan ibidem:

utsäde	5	t:or
häst	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	10	
stutar	3	
qvigor	2	
risbitar	2	
getter	4	
u. getter	2	
får	6	
u. får	5	
svin	2	
u. svin	2	

Sven i Valåsen:

utsäde	$1^1/_2$	t:na
häst	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	7	
stutar	2	
qvigor	2	
risbitar	2	
getter	7	
u. getter	10	
får	3	
u. får	3	
gl. svin	1	

Peder i Lambersan:

utsäde	2	skäpp.
häst	1	
oxe	1	
tjur	1	
kor	6	
stut	1	
qvigor	2	
risbitar	6	
getter	10	
u. getter	2	
gl. svin	1	

Peder i Östervik:

utsäde	3	t:or
d:o på fall	3	skäpp.
häst	1	
sto	1	
tjur	1	
kor	20	
stutar	3	
qvigor	4	
får	6	
u. får	3	
svin	2	
u. svin	2	

Lasse i Knutsbol:

utsäde	3	t:or
häst	1	
oxe	1	
tjur	1	
kor	7	
stut	1	
qvigor	2	
risbitar	3	
getter	6	
u. getter	8	
får	6	
u. får	3	

Anders ibidem:

utsäde	3	t:or
sto	1	
fåle	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	12	
stutar	2	
qvigor	3	
gl. get	1	
får	8	
u. får	6	
svin	1	
u. svin	2	

Oluf i Ålekärr:

utsäde	$^1/_2$	t:na
sto	1	
kor	4	
qvigor	2	
får	2	
u. får	2	

Jöns i Dufvedal:

utsäde	$2^1/_2$	t:or
häst	1	
sto	1	
oxar	2	
tjur	1	
kor	13	
stutar	4	
qvigor	4	
risbit	1	
gl. getter	3	
får	6	
u. får	6	
svin	3	
u. svin	6	

Lars i Degernästorp:

utsäde	4	skäpp.
häst	1	
tjur	1	
kor	6	
stut	1	
qvigor	2	
risbitar	2	
gl. getter	6	
får	6	
u. får	2	
u. svin	2	

Lasse i Degernäs:

utsäde	2	t:or
sto	1	
kor	5	

stut 1
qvigor 2
får 3
u. får 2
gl. svin 1

Hustru Marit ibidem:

oxe 1
kor 2
qviga 1
gl. get 1
får 6
u. får 1

Nils i Qvarnatorp:

utsäde 1 t:na
häst 1
oxar 2
kor 9
stutar 2
qviga 1
får 8
u. får 1
gl. svin 1

Jon på Strömedet:

utsäde 1 1/2 t:na
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 4
stutar 2
qvigor 2
får 6
u. får 2
svin 1
u. svin 2

Bertil i Agen:

utsäde 1 t:na
häst 1
oxar 2
kor 7
stut 1
qvigor 2
får 5
u. får 4
u. svin 1

Mårten i Vismen:

utsäde 1 t:na
sto 1
oxe 1
tjur 1
kor 6
stut 1
qvigor 2
risbitar 4
gl. getter 4
får 2
u. får 2

Håkan i Gräsmossa:

utsäde 1/2 t:na
oxar 2
tjur 1
kor 6
stutar 2
qvigor 2
gl. får 6

Lasse ibidem:

utsäde 1 t:na
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 7
stutar 3
qviga 1
får 6
u. får 2
gl. svin 1

Arvid i Norhult:

utsäde 1 t:na
häst 1
oxar 2
kor 6
stut 1
qvigor 2
får 5
u. får 5

Påvel i Lervik:

utsäde 2 t:or
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 8
stutar 2
qvigor 2
får 6
u. får 5
u. svin 2

Lasse i Nytorp:

utsäde 2 skäpp.
kor 2
stut 1
gl. får 1

Hindrik i Tellekulla:

utsäde 1 t:na
sto 1
kor 5
stut 1
qvigor 2
får 2
u. får 2
u. svin 2

Lasse i Blidnäs:

utsäde 3 skäpp.
sto 1
tjur 1
kor 5
stut 1
qvigor 2
risbitar 6
getter 7
u. getter 2
får 4
u. får 5
gl. svin 1

Jon i Aspenäs:

utsäde 1 t:na
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 4
stutar 2
qviga 1
får 2
u. får 3
gl. svin 1

Peder i Finnbäck:

utsäde 3 t:or
sto 1
oxar 2
kor 12
stutar 3
qvigor 2
getter 6
u. getter 3
får 8
u. får 3
gl. svin 4
u. svin 1

Måns i Storäng:

utsäde 2 1/2 t:or
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 8
stutar 2
qvigor 2
risbit 1
getter 5
u. getter 3
får 6
u. får 2
svin 1
u. svin 2

Oluf i Aggerud:

utsäde 5 t:or
häst 1
sto 1
oxar 4
tjur 1
kor 15
stutar 7

qvigor 6
får 12
u. får 2
svin 8
u. svin 4

Oluf Olufsson ibidem:

häst 1
oxe 1
kor 3
stutar 3
qviga 1

Måns i Bredegårdstorp:

utsäde ..... 2½ t:or
häst 1
oxar 2
kor 5
qvigor 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 3
får 4
u. får 2
gl. svin 3

Hustru Anna ibidem:

utsäde ..... 2½ t:or
häst 1
oxar 2
tjur 1
kor 7
stutar 2
qvigor 2
får 5
u. får 4
svin 1
u. svin 1

Oluf Eskilsson i Bredegården:

utsäde ..... 3 t:or
häst 1
oxar 4
kor 14
stutar 2
qviga 1
får 9
u. får 5
u. svin 3

Gunnar ibidem:

utsäde ..... 3 t:or
häst 1
sto 1
oxar 3
kor 9
stutar 2
qvigor 2
får 8
u. får 2
gl. svin 1

Hindrik i Trösevatten:

utsäde ..... 4 skäpp.
häst 1
u. sto 1
kor 7
stutar 2
qvigor 2
får 5
u. får 2

Simon i Limmingen:

utsäde ..... 3 skäpp.
d:o på fall ..... ½ t:na
häst 1
tjur 1
kor 3
stut 1
qvigor 2
risbitar 4
u. get 1
får 1
u. får 3
u. svin 2

Påvel i Hvenetorp:

utsäde ..... 4 skäpp.
d:o på fall ..... 3 »
häst 1
kor 7
stut 1
qvigor 5
gl. får 2
svin 1
u. svin 2

Staffan i Skärtorp:

utsäde ..... 3 skäpp.
sto 1
tjur 1
kor 2
stut 1
får 2
u. får 2

Östre Löfnäs:

utsäde ..... ½skäppa
qviga 1

Lasse i Leräng:

utsäde ..... 4 skäpp.
häst 1
tjur 1
kor 9
stutar 5
qviga 1
u. getter 2
får 14
u. får 1
svin 2
gl. svin 2

Oluf i Skråmhult:

utsäde ..... 4 skäpp.
häst 1
kor 4
stut 1
qvigor 2
risbit 1
getter 5
u. getter 2
får 3
u. får 1

Inhyses Elin ibidem:

kor 3
u. får 1

Tomas i Ödehult:

utsäde ..... 4 skäpp.
sto 1
kor 4
stut 1
qviga 1
gl. får 5

Jöns i Rådahult:

utsäde ..... 3 skäpp.
d:o på fall ..... 2 »
häst 1
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 9
qviga 1
gl. får 7
svin 2
u. svin 1

Anders i Sibberboda:

utsäde ..... 1 t:na
häst 1
oxar 2
stutar 3
kor 4
tjur 1
qviga 1
får 3
u. får 2

Inga ibidem, inhyses:

gl. get 1
u. get 1
u. svin 1

Gamle Anders ibidem:

kor 3
qviga 1

Sven i Elsimmen:

utsäde ..... 1 t:na
häst 1
kor 6

tjur 1
qvigor 2
får 2
u. får 2

Oluf i Abborrakärn:

utsäde 1 t:na
häst 1
sto 1
kor 10
tjur 1
stut 1
qvigor 3
bockar 2
risbitar 6
getter 12
u. getter 8
får 9
u. får 4

Peder i Valsjötorp:

kor 4
qviga 1
gl. får 3
u. får 3

Lasse i Emetorp:

utsäde 4 skäpp.
sto 1
oxe 1
kor 5
stut 1
qvigor 2
risbitar 4
getter 5
u. getter 2
får 2
u. får 1

Torbjörn i Utterbäck:

utsäde 1 t:na
fåle 1
oxe 1
kor 8
stut 1
qvigor 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 3
får 6
u. får 3
gl. svin 1

Östen i Bråten:

oxar 2
kor 4
stut 1
qvigor 2
får 2
u. får 1

Lasse i Dalen:

utsäde 2 skäpp.
kor 4
tjur 1
stutar 2
qviga 1
får 3
u. får 3
u. svin 2

Bengt i Åsbergsvikstorp:

utsäde 3 skäpp.
u. sto 1
kor 8
risbitar 2
getter 3
u. getter 1
får 4
u. får 1
gl. svin 1

Mats i Åsbergsviken:

utsäde 2 t:or
fåle 1
u. sto 1
tjur 1
kor 7
stutar 2
får 5
u. får 3

Peder i Mörkeviken:

utsäde 1 t:na
sto 1
u. sto 1
tjur 1
kor 9
stutar 2
qvigor 3
risbitar 4
getter 16
u. get 1
får 9
u. får 1
u. svin 2

Kerstin i Kexsundet:

utsäde 1 t:na
sto 1
kor 8
tjur 1
qviga 1
får 5
u. får 3
u. svin 2

Erik i Qväggen:

utsäde 3 t:or
häst 1
sto 1
oxar 2
tjur 1
kor 17
stutar 5
qvigor 8
bockar 2
risbitar 3
getter 20
u. getter 6
gl. får 5
gl. svin 4

Jon i Granviken:

utsäde 1/2 t:na
häst 1
oxe 1
kor 6
stut 1
qvigor 2
risbitar 5
getter 7
u. getter 3
får 3
u. får 2

Peder i Ullevitstorp:

utsäde 1 t:na
sto 1
kor 5
stutar 2
bockar 2
risbitar 2
getter 4
u. getter 2
gl. får 4

Oluf i Tåbäcken:

utsäde 3 skäpp.
tjur 1
kor 5
stut 1
qviga 1
risbit 1
get 1
u. getter 2

Sten i Näs:

utsäde 2 t:or
häst 1
kor 9
tjur 1
stut 1
qvigor 2
risbit 1
getter 3
u. getter 2
får 3
u. får 3

Folke i Stockeviken:

utsäde 4 skäpp
häst 1
oxe 1
tjur 1
kor 3
get 1

- u. get 1
- får 2
- u. får 2

Håkan i Sledebråten:

- utsäde 1½ t:na
- häst 1
- tjur 1
- kor 8
- stut 1
- qvigor 3
- risbit 1
- get 1
- u. getter 2
- far 4
- u. får 4

Nils i Bjurödan:

- risbitar 2
- get 1
- u. get 1

Jöns i Lillefors:

- utsäde 2 t:or
- häst 1
- fåle 1
- kor 11
- stutar 4
- qviga 1
- bockar 5
- getter 6
- u. get 1
- får 5
- u. får 1
- gl. svin 2

Gulbrand i Stockeviken:

- utsäde 1 t:na
- häst 1
- kor 4
- stut 1
- risbitar 5
- getter 5
- u. get 1

Oluf i Råglanda:

- utsäde ½ t:na
- häst 1
- tjur 1
- kor 7
- stut 1
- qvigor 4
- får 3
- u. får 4
- gl. svin 1

Peder Simonsson i Mosserud:

- utsäde 1 t:na
- häst 1
- kor 8
- qvigor 2
- bockar 4
- risbitar 4
- getter 5
- u. getter 2
- får 4
- u. får 2

Påvel i Sandtorp:

- utsäde 1 t:na
- häst 1
- kor 7
- qviga 1
- får 1
- u. får 2

Mårten i Karlstorp:

- utsäde ½ t:na
- häst 1
- kor 4
- stutar 2
- qviga 1
- u. får 1

Jöns i Baggetorp:

- utsäde 1 t:na
- häst 1
- kor 4
- qvigor 3

Harald i Vargetorp:

- utsäde 1½ t:na
- hästar 2
- oxe 1
- tjur 1
- kor 9
- stutar 2
- qvigor 4
- u. får 2

Jon i Rönningen:

- utsäde ½ t:na
- häst 1
- kor 3
- qviga 1

Jöns i Dalebäcken:

- kor 4
- stut 1
- qvigor 2
- risbitar 3
- getter 2
- u. getter 2

Björn i Löfnäs:

- utsäde 1½ t:na
- häst 1
- u. sto 1
- tjur 1
- kor 5
- qviga 1
- getter 2
- u. getter 2
- får 2
- u. får 4

Nils i Stensviken:

- utsäde 2 t:or
- sto 1
- oxar 2
- kor 4
- stutar 2
- qvigor 6
- get 1
- u. get 1
- får 4
- u. får 2
- svin 1
- u. svin 2

Ingel ibidem:

- sto 1
- oxe 1
- kor 5
- stut 1
- qvigor 2
- får 3
- u. får 2
- gl. svin 1

Lars i Bjurkärn:

- utsäde 1½ t:na
- häst 1
- oxe 1
- tjur 1
- kor 6
- stutar 2
- qviga 1
- bockar 4
- risbitar 2
- getter 7
- u. getter 7
- får 4
- u. får 3

Östen ibidem:

- ko 1
- qvigor 2

Lars i Herrefallet:

- häst 1
- oxar 2
- kor 2
- gl. getter 3
- gl. får 3

Jon i Herrenäs:

- utsäde 1 t:na
- häst 1
- tjur 1
- kor 9
- stutar 3
- qvigor 2
- u. får 3
- gl. svin 1

Jöns i Granberga:

utsäde	1½ t:na
häst	1
kor	10
stutar	2
qvigor	2
risbitar	2
getter	7
u. get	1
får	4
u. får	5

Granbergsdal:

utsäde på fall	3 skäpp.
häst	1
qvigor	2
får	2
u. svin	1

Lasse i Lunnetorp:

utsäde	2 t:or
häst	1
oxar	2
kor	8
stutar	2
qvigor	2
får	6
u. får	1
u. svin	1

Jon i Rosensjö:

utsäde	2½ t:or
sto	1
oxar	2
tjur	1
kor	12
stut	1
qviga	1
får	4
u. får	5
u. svin	1

Gunnar i Videbäck:

utsäde	1 t:na
häst	1
oxar	2
kor	6
qviga	1
får	3
u. får	3

Jöns på Knapedet:

utsäde	½ skäppa
häst	1
kor	4
qvigor	2
gl. får	2

Jon i Stråbergsmyran:

utsäde	1 t:na
d:o på fall	½ skäpp.
häst	1
oxar	2
kor	9
qviga	1
får	4
u. får	3
svin	1
u. svin	1

Markus i Fiskesjön:

utsäde	2 t:or
häst	1
oxar	2
tjur	1
kor	9
qviga	1
gl. får	8

Nils i Gelleråsen:

utsäde	5 t:or
häst	1
sto	1
oxar	3
kor	14
stutar	6
qvigor	6
får	6
u. får	5

Skattehemman.

Anders i Strömtorp:

utsäde	1½ t:na
häst	1
kor	5
stutar	2
qvigor	3
risbitar	2
gl. getter	4
får	5
u. får	1

Peder ibidem:

utsäde	1½ t:na
häst	1
oxar	2
tjur	1
kor	5
stutar	4
qvigor	2
får	3
u. får	3
risbitar	3
getter	4
u. getter	2

Svening i Vestansjö:

utsäde	2 skäpp.
sto	1
kor	5
qvigor	2
risbitar	3
gl. getter	5
får	3
u. får	2

Sven i lilla Strömedet:

utsäde	1 t:na
fåle	1
oxar	2
kor	7
stut	1
qvigor	2
gl. får	3

Frälsehemman.

Erik Hansson i Ullevettern:

utsäde	2½ t:or
häst	1
oxar	2
kor	9
tjur	1
stutar	3
qvigor	3
risbit	1
getter	8
u. getter	7
får	4
u. får	2
svin	3
u. svin	1

Jon i Alkvettern:

utsäde	2 t:or
fåle	1
sto	1
oxe	1
kor	10
stutar	2
qvigor	2
risbit	1
u. get	1
får	5
u. får	1
gl. svin	1

Enar ibidem:

utsäde	2 t:or
sto	2
oxar	2
tjur	1
kor	11
qviga	1
risbit	1
gl. getter	5
får	5
u. får	3
svin	2
u. svin	1

Oluf i Skatstorpbäcken:

utsäde .... 2 skäpp.
kor 3

Kronohemman.

Lasse Nilsson i Immen:

utsäde .... 1 t:na
hästar 2
kor 11
stut 1
qviga 1
risbitar 3
får 1
u. får 4

Lasse Pedersson ibidem:

utsäde .... 1 t:na
hästar 2
kor 8
stutar 3
qvigor 3

Soldaters egen boskap.

Oluf i Brännebacka:

utsäde .... 8 skäpp.
häst 1
kor 5
stutar 2
qvigor 2
får 3
u. får 2

Anders i Degernäs:

oxe 1
kor 3
qvigor 2
u. får 1

Erik i Sandtorp:

häst 1
ko 1
gl. får 1

Anders i Stegleviken:

kor 2

Bengt i Käxsundet:

ko 1
stut 1
qviga 1

Kyrkones sexmän med deras bomärke:

Nils Jonsson i Gelleråsen

Pedar Hansson i Backa

Gunnar i Bredegården

Jöns Nilsson i Dufvedalen R

Erik i Qväggen P

Björn i Löfnäs

Jon Larsson rustmästare.

(Prestens sigill, tillplattadt.)

Såsom förut blifvit sagdt har något sammandrag af föregående längd icke återfunnits, icke heller någon uträkning öfver det belopp, som boskapsskatten sålunda bort inbringa för 1626. Men till jemförelse må anföras de redovisningar i sådant afseende, som förekomma i 1624 och 1625 års arrendatorsräkenskap för Östersysslets dåvarande fögderi, hvilka redovisningar, då sjelfva längderna icke återfinnas, åtminstone kunna gifva ett begrepp om de belopp, som kronans arrendator ansett sig böra redovisa. Dessa redovisningar, som äro hvarandra alldeles lika till siffrorna för båda åren, har följande utseende:

Boskapshjelpen af Östersysslet i Vermeland, som utgick anno 1624 och löper till uppbörd såsom presternas förseglade längder vidare utvisa och förmäla, nämligen (af)

	daler	öre	pgr.
Kils prestegäld	975 daler	20 öre	9 pgr.
Nyeds »	352	28	6
Frisdalen »	1,275	1	12
Elfvedalen »	1,536	6	6
Väsehärad »	825	27	6
Ölmehärad »	865	23	6
Karlskoga socken	366	24	12
Visnums prestegäld	855	2	18
Råda socken	170	30	—
Bergslagen (Fernebo)	506	5	3
Summarum uppå boskapshjelpen af Östresysslet i Vermeland anno 1624 penningar.	7,730 daler	9 öre	6 pgr.

Enligt en härvid förekommande anteckning skulle Karlskoga socken, jemlikt ett k. bref 6 Maj 1623 hafva »halfva hjelpen fri». Denna frihet bekräftades sedermera genom ett annat bref, dat. Stockholm 28 April 1625, hvarigenom, enligt ordalydelsen, »de fingo utgöra boskapsskatten som pålagd är efter den ordning som frälsebönderna utgöra», eller till hälften mot skatte- och kronobönder. Derjemte hade genom en af kammarråden 19 Januari sistnämda år lemnad förklaring föreskrifvits, att krigsfolkets eller knektarnes boskap skulle särskildt upptecknas, och att soldaterna till framtida afräkning i sin besoldning skulle få behålla derå belöpande afgifter. Af denna anledning äro ock de 5 soldater, som då funnos i Karlskoga, med sin egande boskap i särskild afdelning antecknade i föregående boskapslängd.

Qvarntullen och mantalspenningarna; den äldsta mantalslängden.

Enligt riksdagsbeslut af 2 April 1625 åtogo sig ständerna den s. k. *qvarntullen,* hvarmed förstods en afgift till kronan, lagd på all den spanmål, som fördes till qvarn att förmalas, hvilken skatt skulle utgå för 1 t:na hvete med 12 öre, för 1 t:na råg 8 öre, för 1 t:na ärter 6 öre, för 1 t:na korn eller malt 3 öre, för 1 t:na hafre 2 öre o. s. v.; men då *handqvarnar* ännu mycket begagnades, föreskrefs äfven, till förekommande af förlust för kronan, att en hvar, som egde handqvarn, skulle uppgifva huru mycket han ville på den förmala och skatta derefter. Då emellertid tillräcklig kontroll ej kunde utöfvas öfver den sålunda bestämda skatten och man ej heller ansåg sig kunna helt och hållet förbjuda handqvarnars begagnande, öfvergafs detta beskattningssätt och valdes i stället ett annat, hvarigenom man efter uppskattning af den skattskyldiges spanmålsförbrukning för året bestämde det belopp han borde betala. På detta sätt tillkom i riksdagsbeslutet 24 December 1627 den föreskriften, att allmogen och presterskapet för handqvarnarnas bibehållande skulle betala en *personlig afgift* af en mark eller 8 öre för hvart hjon, som var öfver 12 år och fans i husbondens bröd, samt derjemte kronotull för hvad som förmaldes på odalqvarnarna.

Emellertid ansågs den sålunda bestämda afgiften otillräcklig och utvägar vidtogos för att höja densamma. Detta skedde genom ett k. mandat 14 December 1628 och ett k. bref till allmogen i gemen 12 Januari 1629, i enlighet hvarmed handqvarnarna, på allmogens enträgna begäran, än vidare på behaglig tid skulle tillåtas under de vilkor, att den, som ensamt begagnade odalqvarn, gaf tull efter taxan, men husbönder, som ville begagna handqvarnar, betalte sex mark för hvarje deras hjon öfver 12 år och voro ändock pligtige att utgifva tullen för den säd, som de läto förmala å odalqvarnar. Beloppet nedsattes kort derefter genom ett k. cirkulär 27 Mars sistnämda år till 5 mark, hvarigenom skatten erhöll benämning af *femmarkshjelpen.*

Denna handqvarnsskatt afskaffades 1631, såsom för de fattiga odräglig. Till och med Gustaf Adolf sjelf insåg detsamma och han förklarade i bref, dat. Werben 5 Augusti samma år att »handqvarnarna må blifva som de äro; vi hålla det för qvarntull nog, när en arbetar så armarna värka», hvarefter från följande året den ursprungliga *qvarntullen* i hela sin vidd skulle tillämpas enligt en med hänsyn till penningevärdets fall förhöjd taxa. Men redan i December 1633 hade regeringen enligt ständernas önskan och för det myckna underslefvets skull befallt, att qvarntullen skulle i Finland på försök utbytas mot en afgift af 12 till 16 öre för

hvarje person öfver 12 år. Under 1634 fingo på särskild begäran Vermland, Vestergötland och Småland tillstånd att erlägga *mantalspenningar* i stället för qvarntull, 3 mark för hvarje person; och sedan det befunnits, att mantalspenningarna gåfvo dubbelt så mycket som qvarntullen, anbefaldes äfven öfriga landshöfdingar 14 November 1634 att öfvertala sina länsinvånare till detsamma. Denna vigtiga skatteförvandling försiggick utan riksdagsbeslut, men å somliga orter inkallades dock ett slags provinsialmöten. Från och med 1635 hafva emellertid mantalspenningarna varit en ständig pålaga, visserligen med några smärre jemkningar och lindringar i afseende på åldersgränsen m. m., men dock alltid utgjorda utan hänsyn till den skattskyldiges förmögenhet[1].

Den äldsta mantalslängd för Karlskoga, som på grund af 1627 års förutnämda riksdagsbeslut blef upprättad, återgifves här nedan efter en i Kammararkivet numera förvarad, af dåvarande kyrkoherden *Jakob Jonæ* upprättad och skrifven förteckning af detta utseende:

Längd på manfolk och qvinfolk, som komne åro till sina tolfte år, skrifvet den 20 Februari anno 1628.

Karlskoga socken.

Pastor	6	Lars i Immetorp	4
Oluf Eskilsson i Bredegården	5	Sven i Valås	2
Gunnar ibidem	6	Enkan i Lambersan	2
Erik i Bo	4	Peder i Östervik	6
Jon ibidem	2	Lars i Knutsbo	5
Bonde ibm	5	Anders ibm	6
Peder i Backa	6	Enkan i Brännebacka	2
Peder i Sandtorp	5	Oluf i Ålekärr	2
Oluf i Brickegården	9	Jöns i Dufvedalen	7
Jordan ibm	6	Oluf i Ölsdalen	2
Peder i Nortorp	4	Lars i Degernästorp	3
Lars ibm	2	Bertil i Agen	3
Lasse i Dalen	3	Lars i Degernäs	3
Lasse i Leräng	5	Marit ibm	1
Oluf i Skråmhult	3	Nils i Qvarntorp	2
Östen i Bråten	2	Jon i Strömedet	5
Tomas i Ödehult	2	Anders i Strömtorp	3
Nils i Fiskelösen	2	Håkan ibm	2
Jöns i Rådahult	3	Lars i Gräsmossen	2
Sven i Elsimmen	5	Mats ibm	2
Anders i Hult	2	Sven i Lilla Strömedet	2
Anders i Sibberboda	2	Svening i Vestansjö	2
Torbjörn i Utterbäck	3	Martin i Vismen	3
Oluf i Abborkärn	6	Arvid i Norhult	5
Peder i Våtsjötorp	4	Jon i Stråbergsmyran	3

[1] Jfr ODHNER, Sveriges inre historia under drottn. Kristinas förmyndare, sid. 239.

Påvel i Lervik 4
Henrik i Tällekulla 3
Oluf i Nytorp 2
Lasse i Blidnäs 2
Jon i Aspenäs 3
Peder i Finnbäck 5
Måns i Storäng 5
Oluf i Aggerud 7
Måns i Bredegårdstorp 3
Anders ibm 3
Nils i Gälleråsen 6
Lars i Lunnetorp 5
Vestra Lunnetorp 2
Enkan i Rosensjö 5
Gunnar i Videbäck 2
Jöns i Knapedet 3
Enar i Alkvettern 4
Jon ibm 4
Nils i Kölebråten 4
Nils i Kedåsen 3
Lars Nilsson i Immen 6
Lars Pedersson ibm 4
Henrik i Trösvattnet 3
Simon i Limmingen 5
Påvel i Hvenetorp 3
Staffan i Skärtorp 4
Oluf i Östra Löfnäs 3
Sigfrid i Kärne 5
Påvel ibm 4
Henrik ibm 2
Jöns i Granberga 5
Hans ibm 2

Arvid i Källemo 3
Markus i Fiskesjön 4
Jon i Herrsjötorp 3
Jon i Herrnäs 4
Mats i Åsbergsviken 3
Bengt ibm 4
Peder i Mörkviken 6
Kerstin i Käxesundet 5
Erik i Qväggen 8
Nils i Stensviken 3
Håkan ibm 4
Peder i Ullvetterstorp 4
Lars i Bjurkärn 6
Jöns i Dalebäcken 2
Björn i Löfnäs 4
Håkan i Slädebråten 2
Gullbrand i Stegelviken 5
Jöns i Lillefors 5
Peder i Mosserud 4
Oluf i Rålanda 6
Oluf i Tåbäck 2
Harald i Vargetorp 3
Lars i Baggetorp 4
Jon i Rödningen 2

Desse mala vid tullqvarnen:

Jon i Granviken 3
Sten i Näs 6
Folke i Stockviken 2
Lars i Herrfallet 3
Ullvettern 5

Summa enligt originalet 419 personer.

Den som vill kontrollräkna denna längd skall dock snart finna att summan uppgår till endast 417 personer. Då afgiften var bestämd till en mark för hvarje person, uppgick alltså denna skatt till $104^1/_4$ daler. Men såsom förut är visadt var afgiften under åren 1629—1631 fem gånger högre eller 5 mark för hvarje person, hvarefter den 1634 nedsattes till 3 mark, med hvilket sistnämda belopp mantalspenningarna derefter utgjordes i långliga tider.

Såsom tillika varande en bland de äldsta, som åtminstone i viss mån angifver *folkmängdens* storlek inom Karlskoga dåvarande *pastorat*, lärer den här ofvan meddelade mantalslängden äfven ur andra synpunkter icke sakna sitt intresse.

Kyrkotionde samt förläningar och afkortningar.

Den tiondeuppbörd, som redovisas i 1600 års fogdehandling är förut (sid. 452) omtalad. I den mån nybyggesväsendet och odlingen framskred, borde naturligtvis denna statsinkomst jemväl ökas, men detta synes dock icke framgå af de anteckningar härom, som blifvit gjorda och här nedan meddelas ur en del fogderäkenskaper för den följande tiden. Sålunda redovisas i 1605 års räkenskap att tiondeuppbörden uppgått till 28⁴/₅ t:or råg, 23¹/₂ t:or malt, 2¹/₂ t:or korn, 8¹/₂ t:or blandkorn och 15⁴/₅ t:or hafre eller tillsammans något öfver **79** t:or spanmål. Man räknade då 5 skäppor i tunnan, och redovisningen gjordes af kronans fogde. Men kort härefter förordnades en särskild tiondefogde för Nerike, Vermland, Vadsbo och Valla härader, *Olof Andersson*, som derefter innehade denna uppbörd till dess han 1613 efterträddes af *Mårten Sigfridsson*, efter hvars afgång 1618 tiondeuppbörden åter öfverlemnades till kronans vanliga fogdar.

För 1608 redovisade nämde Olof Andersson tiondeuppbörden i Karlskoga till: råg 34 t:or 1¹/₂ skäppa, korn 4 t:or 1 skäppa, malt 20 t:or 2 fat, blandkorn 3¹/₂ t:or och hafre 13 t:or 1 skäppa 4 fat eller tillsammans öfver **75** t:or, således 4 t:or mindre än 1605. Såsom en lämplig verifikation till denna redogörelse må hänvisas till kyrkoherden Olof Hanssons skrifvelse till tiondefogden, hvari kyrkoherden erinrar om de stora svårigheter, hvilka voro förbundna med tiondens redovisning af det svenska och finska folket, »som hafva sin säd i stackar och hässjor ¹/₂ eller hel mils väg i skogen». Denna skrifvelse återfinnes bland längre fram meddelade handlingar.

För 1609 saknas räkenskapen öfver tiondeuppbörden i Vermland, men af bevarade sockenlängder framgår att spannmålen levererats i kyrkoherbergena efter ett nytt måttsystem, med 8 fjerdingar i tunnan och 4 fat i fjerdingen. I 1612 års räkenskap upptages tiondeuppbörden utgöra: hvete 1¹/₂ fjerd., råg och malt 57 t:or 3 fat, blandkornsmalt 7 t:or 5 fjerd. och hafre 4 t:or 5 fjerd., eller tillsammans omkring **70** t:or. De anförda uppgifterna för åren 1605, 1608 och 1612 vittna således om ett nedåtgående i denna statsinkomst och, egendomligt nog, blir det föga bättre under den närmast kommande tiden.

För 1614 redovisar tiondefogden Mårten Sigfridsson såsom inkomst af Karlskoga: hvete 5¹/₄ fjerd., malt 26 t:or 7¹/₂ fjerd., råg 38 t:or ¹/₂ fjerd., blandkorn 9 t:or 2 fjerd. 3 fat och hafre 6 t:or 3 fjerd., eller tillsammans öfver **81** t:or. Det följande året sjunker dock denna uppbörd ganska betydligt. Då redovisas nämligen: hvete 1 fjerd. 3 fat, råg 16 t:or 2 fjerd., malt 27 t:or, blandkornsmalt 10¹/₂ t:or 3 fjerd. och hafre 4 t:or; till-am-

mans **58** t:or eller en minskning af 23 t:or[1]. För 1616 är resultatet dock bättre: råg 26 t:or $3^1/_2$ fjerd., malt $16^1/_2$ t:or 1 fjerd. 1 fat, korn 6 t:or 4 fjerd. 8 fat, blandkorn 8 t:or $4^1/_2$ fjerd., blandkornsmalt 6 t:or 7 fjerd. och hafre 5 t:or $3^3/_4$ fjerd., eller tillhopa något öfver **70** t:or, hvilken summa ånyo sjunker 1617, då såsom uppbörd redovisas: råg 32 t:or 6 fjerd., blandkorn och malt 10 t:or $2^1/_2$ fjerd., malt 14 t:or $5^1/_2$ fjerd. och hafre $7^1/_2$ t:or, tillsammans **65** t:or.

För 1618 saknas fullständig redovisning, men i 1619 års räkenskap redovisar fogden Jöns Bock den största tiondeuppbörd, som hittills förekommit, nämligen: hvete $7^1/_2$ fjerd., råg 54 t:or, rent malt 26 t:or, blandkornsmalt 10 t:or och hafre 6 t:or 5 fjerd., tillsammans öfver **97$^1/_2$** t:or, och i 1620 års räkenskap är uppbörden nästan lika stor, uppgående af hvete till 4 fjerd., råg 51 t:or, malt 29 t:or, blandmalt 7 t:or och hafre 6 t:or, eller tillhopa **93$^1/_2$** t:or. I 1621 års räkenskap, som är den sista, i hvilken dylik specialredogörelse förekommer, uppnås jemväl den högsta totalsumman, uppgående till **104** t:or, fördelad sålunda: hvete 4 fjerd., råg 51 t:or 4 fjerd., rent malt 30 t:or 6 fjerd., blandmalt 12 t:or 2 fjerd. och hafre 9 t:or.

Af den sålunda redovisade kronotionden utgingo åtskilliga anordningar till olika ändamål. Såsom *vinsäd* till sockenkyrkan utgick årligen till en början 2 t:or »ren spanmål», d. v. s. råg eller korn, men denna post höjdes 1611 till 3 t:or, antagligen på muntlig befallning af konung Karl IX personligen, då han samma år gästade Karlskoga prestgård — något bref derom har icke återfunnits, men räkenskaperna utvisa denna förhöjning. Såsom *damspan* eller »släparelön» till kyrkovärdarna utgick först 2 skäppor om året till 1612, då beloppet höjdes till $^1/_2$ tunna; detsamma höjdes ytterligare 1615 till $^3/_4$ tunna och 1617 till 1 tunna, dervid det sedermera förblef en längre tid. Från slutet af Karl IX:s regering utgick äfven 1 t:na om året till kyrkan i Mariestad, den s. k. *domkyrkotunnan*, äfvensom »*bibeltryckstunnan*», anslagen till tryckning af biblar, samt från och med 1613 *vederlagsspanmål*, 10 t:or, till församlingens kyrkoherde, en förmån som antagligen blef honom förunnad vid enkedrottning Kristinas första besök i Karlskoga, ehuru något bref derom icke återfunnits. Denna spanmål uppföres emellertid såsom en årlig utgift så väl under Olof Hanssons återstående tjenstetid som under den tid hans efterträdare var kyrkoherde i församlingen.

Utom denna vederlagsspanmål åtnjöt kyrkoherden en ännu större förmån af den kronotionde, som utgjordes inom Karlskoga. Redan 1597 hade Olof Hansson genom ett k. bref, dat. Örebro 22 April, erhållit »till hjelp och underhåll årligen halfparten af all den kyrkotionde, som uti förenämda Karlskogs kyrkoherberge årligen falla kunde», och denna förmån bekräftades sedermera genom ett nytt k. bref, dat. Örebro 11 April 1611, då honom beviljades »till årlig hjelp och underhåll halfparten af all *behållen* kyrkotionde» dersammastädes, hvilken förläning samvetsgrant årligen redovisas i kronoräkenskaperna både till Olof Hansson och hans närmaste efterträdare i tjensten.

---

[1] Denna ovanligt stora minskning härleder sig af den missväxt, som var rådande under 1614 och hvarom en antydan på annat ställe (sid. 470) blifvit lemnad.

Såsom exempel på denna redovisning må anföras dels följande qvitto ur 1618 års fögderiräkenskap och dels ett facsimile af ett annat qvitto ur 1619 års räkenskap, hvilket sistnämda har ett särskildt intresse deraf, att det är den *sista* af Olof Hansson *egenhändigt* skrifna handling, som utg. kunnat uppleta. Det förstnämda qvittenset har denna lydelse:

Bekännes jag Olaus Johannis, pastor uti Karlskogs socken, att hafva bekommit af Karlskogs kyrkoherberge mitt årliga vederlag och sedan halfparten af all behållen tionde 18 Februari anno 1619: vederlagsråg 10 t:or, (löne-) råg 13 t:or 2 fjerd., rent malt 9 t:or $4^1/_2$ fjerd., blandkornsmalt 8 t:or $1^1/_2$ fjerd., hafra och mjöl 3 t:or $^1/_2$ fjerd. — Kyrkan hafver ock bekommit till vin, råg 3 t:or. Målekarlarne hafver ock fått sin släparelön råg 1 t:na. — Oluf laxefiskare i Karlskog hafver ock bekommit sitt årliga underhåll, råg 4 t:or, rent malt 2 t:or. — Att så i sanning är under pastoris signet.

Den i detta qvitto omförmälda laxfiskarens aflöningsspanmål utgick jemväl af kronotionden, dock först sedan pastor erhållit hvad honom tillkom.

Redan i 1600 års räkenskap förekommer en anteckning derom att »Visnum och Väse härad med Karlskoga socken hafva *fritt alla årliga dagsverken* för förslor och andra skjutsfärder under bruket». Denna förmån, för så vidt den kan kallas för sådan, då den säkerligen motsvarades af något annat, mer eller mindre besvärligt onus, är lika gammal till sitt ursprung som bruksrörelsen vid Kroppa. För ett fåtal hemman, som lågo närmast intill bruket, afkortades nästan alla deras öfriga utskylder, emedan de hade skyldighet att ständigt göra körslor för brukets räkning, hvarom hertig Karl 5 Juni 1585 utfärdat en skrifvelse[1], hvilken vanligen åberopas till stöd för afkortningsåtgärden. Men äfven andra, mera aflägset belägna hemman åtnjöto vissa skattefriheter, emedan de, såsom belägna vid en stor landsväg, »blefvo med långa skjutsfärder och mycken gästning betungade», såsom det heter i ett Karls bref, dat. Örebro 22 Januari 1584, eller ock, såsom det heter i ett annat bref, dat. Nyköping 5 Augusti 1585, emedan de »måste som oftast vara vederredo till att forsla och föra hvad som från och till våra bergsbruk i Vermland behöfves; dertill sitta de i en stor allmän väg och gästning, yttermera än de andre, som der ifrån och ini landet boendes äro». Dessa allmänna skattelindringar bekräftades upprepade gånger genom särskilda k. bref, såsom 22 Mars 1611, 6 Maj 1623, 28 April 1625, 31 Juli 1634 m. fl. Af mera lokal eller enskild natur kunna deremot de eftergifter från åtskilliga onera betraktas, hvilka medgåfvos vissa söder om Kroppa bruk inom Karlskoga belägna hemman antingen genom af vederbörande ståthållare utfärdade »sedlar», såsom af Axel Ryning 28 Januari 1612, af Bo Ribbing 13 Maj 1613 och 13 Juni 1620, eller af enkedrottning Kristina genom af henne i Filipstad 6 Februari 1621 utfärdad skrifvelse o. s. v.

I den fullmakt Olof Hansson erhöll såsom kyrkoherde vid Möckelsbodar blef han tillförsäkrad åtskilliga skattefriheter och lättnader, som presterskapet i allmänhet ej fick åtnjuta. Men presterna voro derför icke alldeles bortglömda då det gällde skattelindringar. Sålunda erhöllo de

[1] Se härom sid. 432 här ofvan.

genom ett hertig Karls bref, dat. Nyköping 19 Juni 1576, försäkran att »obehindrade njuta och behålla tionde, vederlag och stommar, lika som de tillförene äro vane att hafva, hvarken mer eller mindre». Genom enkedrottningens bref, dat. Stockholm 27 November 1612 eller 1613[1], skulle presterna få behålla sina stommar »fria för vissa och ovissa utlagor», hvilken frihet sedermera bekräftades af Gustaf Adolf i bref, dat. Stockholm 4 Juli 1621.

Äfven rent *personliga* förläningar och skattefriheter voro ingalunda sällsynta. Den äldsta förläning, hvarom någon återfunnen handling för Karlskoga förmäler, är det bref, dat. Nykroppa 24 Februari 1588, hvarigenom *Måns i Hytte*, i egenskap af fjerdingsman eller snarare ett slags faktor, erhöll ett årligt anslag af 8 t:or spanmål från Varnums kyrkoherberge. Af en annan, senare handling, dat. 28 Januari 1612 framgår att åbon i Hytte, som då hetat *Nils* och möjligen kunde vara en son till den föregående, i likartadt arvode uppburit 4 t:or spanmål.

Enligt ståthållaren Bo Ribbings »sedel» af Örebro 1 Juni 1607 hade han till byggmästare vid Kroppa bruk antagit »*Jon i Bergsjötorp*», men som detta torp låg »något afhändt från bruket», erhöll han till boställe »ett kronans torp närmare bruket, benämdt *Stegelviken*, hvilket han för *sin tjenst* skulle hafva frihet på». Man skall ock finna i de följande årens räkenskaper att alla utlagor för »Jon i Stegelviken» föras till afkortning, och sedan han 29 Maj 1613 erhållit likasom fullmakt på sin tjenst, tillika med årlig lön af »spanmål 12 t:or, penningar 12 daler och sitt torp Stegelviken benämdt fritt för alla utlagor», var en dylik årlig afkortning icke vidare underkastad någon erinran eller anmärkning från »kammarens» sida. Detta förhållande fortfor till 1621, samma år då Kroppa bruk i sammanhang med fögderiuppbörden för kronans räkning utarrenderades. Det är ock möjligt att Jon byggmästare vid samma tid aflidit. Gullbrand Jonsson i Stegelviken, hvilken sedermera förekommer såsom torpets innehafvare, är antagligen en af byggmästarens ättlingar.

Hemmanet *Herrsjötorp* innehades i början af 1600-talet af en »bruksskrifvare» vid Nykroppa, som benämnes än Hans Nilsson och än Hans Andersson (dalkarl), naturligtvis med frihet från alla utlagor. Under åren 1608—1615 uppgifves bruksskrifvaren *Erik Hansson* såsom innehafvare af samma hemman, jemväl mot skattefrihet för sin tjenst, hvarefter denne från 1616 till dess bruksarrendet börjar på samma vilkor innehade ett större och bättre hemman Stora Skanum. Enligt hertig Karl Filips bref, dat. Filipstad 5 Februari 1621, erhöll en »förlamad krigsman *Jon Månsson*» såsom belöning för »sin långa och gamla tjenst, den han kronan och fäderneslandet uti åtskilliga fejdetider gjort och bevist hafver» samma Herrsjötorp »att njuta, bruka och uti sin lifstid för vissa och ovissa persedlar behålla», med undantag dock för boskapsskatten samt vissa tjenstbarheter till Storfors bruk. Denna besittningsrätt med åtföljande friheter bekräftades sedermera genom Gustaf Adolfs bref, dat. Gripsholm 6 December 1623, deri Jon Månsson kallas en »förlamad fänrik». Han uppräknas

[1] Om det rätta årtalet är man osäker, emedan de talrika afskrifter af ifrågavarande bref, som förekomma i fogdehandlingarna, hafva stundom året 1612 och lika ofta 1613. I 1621 års bekräftelsebref talas dock om ett föregående likartadt bref från 1613.

under åren 1629—1632 bland tingslagets *nämdemän*, hvarefter hans namn icke vidare återfinnes i de bevarade handlingarna.

Under dessa »fejdetider» voro *knektar* inom Karlskoga socken ingen sällsynthet. Dessa egde jemväl skattefrihet för hemman eller torp, som de kunde innehafva, men dylika hemmansinnehafvare voro dock få. En bland dem var *Bertil Simonsson*, som innehade $^1/_4$ mtl *Botilsboda* (äfven kalladt Bottesbol eller Agen) och som 1610 blifvit utskrifven till knekt. Af 1613 års fogderäkenskap framgår att så väl denne Bertil, som Påvel i Näs, Anders husman, Erik Bengtsson (i Åsjötorp?), Olof i Alkvettern och Sven i Bergsjötorp, erhållit såsom aflöning hvardera 1 t:na råg. Huru länge förenämde Bertil varit i knektetjenst framgår ej tydligt af handlingarna, men det synes dock ha varit endast 4 eller 5 år. Deremot upptages Erik Bengtsson från 1617 i egenskap af knekt ega skattefrihet för $^1/_4$ hemman Åsjötorp och 1623 äfven Oluf Påvelsson för $^1/_4$ hemman Stålbergsviken. I 1624 års räkenskap uppräknas flera hemman, hvars utskylder blifvit anslagna till lön åt främmande knektar, såsom Näs åt en trumslagare, samt Sandtorp, Flosjötorp, Östra Löfnäs, Stålbergsviken, Matlången och Klenoret åt andra. Hemmanet Åsjötorp upptages deremot såsom öde från 1625, antagligen emedan dess innehafvare stannat qvar i kriget.

Äfven under de följande åren uppräknas ett eller annat »tilldelningshemman». hvars ränta skulle utgå till »krigsfolket», och i 1626 års här ofvan meddelade boskapslängd uppräknas äfven några knektar, men bygdens närbelägenhet till bergslag med deraf följande talrika skjutsfärder, körslor och gästningar, synes dock hafva föranledt en skonsammare behandling i militäriskt hänseende, ett förhållande som fortfarit intill våra dagar.

Under denna tid, då något *brandförsäkringsväsen* icke fans, var det sed, att nedbrunna gårdar och lägenheter erhöllo ett eller annat års skattefrihet för gårdens återuppbyggande. Sålunda förekommer i 1609 års räkenskap att *Knutsbol* blifvit »bränd af vådeld anno 1608 och njöt samma år ett års frihet; och efter han miste allt det han åtte (egde), hafver Oluf Kristofersson[1] gifvit honom ännu $^1/_2$ fritt 1609», men för att denna lindring icke skulle upprepas, har det granskande kammarrådet här bredvid antecknadt: »bestås allena detta året och intet vidare». I 1616 års räkenskap är antecknadt att »för *hr Olof i Karlskoga* är genom vådeld uppbrändt allt hans hö och korn, så att han intet undanfick; derföre är honom uppå min nåd. öfverhets nådige behag förskonat på hans gärder och utlagor, derpå min nåd. drottnings bref»: penningar 4 daler; men det åberopade brefvet kan ej återfinnas. — I 1624 års jordebok och räkenskap redovisas, på sätt förut (sid. 482) blifvit nämdt, huruledes 2 bönder i *Knutsbol hade mist sina gårdar genom vådeld*, och af denna anledning erhållit afkortning å årliga räntan med ett belopp af 8 daler 17 öre $14^2/_5$ pgr.

På samma sätt förekommer i 1628 års räkenskap, att »efter ståthållaren välb. Karl Bondes sedel den 4 Juli år 1628 hafver Nils i *Hytte* i Varnums socken (skogsbygd) fritt visse och ovisse persedlar uti 3 år, för det hans hemman är af vådeld afbrändt och allt det han åtte» (egde),

---

[1] Dåvarande ståthållaren i Vermland.

hvarefter såsom afkortning utföres ett belopp af 2 daler 6 öre 12 pgr. Af den ifrågavarande »sedeln» kan inhemtas, att egaren till detta frälsehemman, Bo Ribbing, jemväl beviljat den brandskadade 3 års frihet på de utlagor, som till frälsemannen skulle utgöras.

Längre fram i tiden förskaffade sig den, som lidit skada af vådeld, rättens intyg, s. k. häradsbevis om den skada han lidit, hvarefter honom likaledes beviljades någon kortare tids skattefrihet för att upprätta skadan. Det inträffade dock fall, då den brandskadade lemnade alltsammans åt sitt öde och rymde sin väg. Så skedde vid *Skarpetorp* och det är ej otroligt att samma manöver upprepats vid *Kyrkotorp*, hvilket hemman ock låg öde en längre tid.

Karl den niondes sista bergslagsresa.

I slutet af år 1610 voro ständerna samlade i Örebro och ännu flera månader i början af det följande vistades konung Karl med sitt hof derstädes, under hvilken tidrymd åtskilliga bref och skrifvelser rörande bergslagerna och deras angelägenheter härifrån aflätos. För att personligen taga kännedom om vissa af dessa angelägenheter, gjorde han i medlet af Mars månad en restur genom Nora och Vermlands bergslager. Banade landsvägar funnos visserligen icke, ty de anlades först omkring 30 år senare, men det är att antaga att vintervägarna just vid den tiden varit ypperliga och att således en färd genom dessa bygder kunde ske med någorlunda beqvämlighet, vida skild från den narraktiga fåfänga, som i våra dagar utvecklas vid likartade färder. Konungens resa anträddes alltså 12 eller 13 Mars från Örebro den forna vinterleden öfver sjön Lången och vidare norrut öfver kärr, mossar och sjöar till Nora kyrkoby, der efter tidens sed den höge resenären tog in i prestgården hos dåvarande kyrkoherden *Magnus Hieronymi*. I ett ännu bevaradt egenhändigt qvitto, dat. Nora två år senare eller 31 Mars 1613, intygar denne, att »anno 1611 när vår nådige konung, högloflig i åminnelse, konung Karl då regerande nu afsomnad och när Gudi, kom till Noreskoga, gjorde bergsmännerna ut osmundsjern till K. M:ts ankomst», och att »af samma jern hafver välaktig Mikel Henriksson, på samma tid fogde vid Nora, levererat mig 9 fat osmundsjern för min bekostning, som jag på samma tid hade». Af ett annat qvitto, dat. Nora 29 December 1612, och utgifvet af Kristofer Staffansson i Lund, en gård belägen å kyrkobyns område, får man veta att nyssnämda fogde till Kristofer »levererat och betalt för den gästning jag hade i den tid salige och högloflige konung Karl var uti Nora bergslag» följande persedlar: 6 fat osmundsjern, 9 l:℔ kött och fläsk, 48 kakor bröd, 2 m℔ smör, 28 st. ljus och 2 hjerpar. Af ett tredje qvitto, dat. Nora 3 Februari 1612 och utgifvet af »Oluf Ingevalson, rådman uti Nora bergslag» [1], kan inhemtas, att fogden »anammade af mig till salig och högloflig konung Karls hästar, hö 7 lass, hvilket blef fördt uti prestegården och Lund, der h:s K. M:t med sitt hof gästade, och förenämde Mikel Henriksson hafver mig derföre levererat och betalt osmundsjern sju hundradt». Slutligen redovisar fogden sjelf i sin räkenskap att till »hoffförtäring, när H. M:t var i bergslagen och af och an förreste till Vermlands bergslag, såsom ock betalt i herberge», hade »bergsmännerne utgjort till hjelp dessa persedlar», nämligen: 15 fat osmundsjern, 14 l:℔ kött och fläsk, 6 t:or foderkorn, 4 tunnor öl, 2½ fjerd. bröd, 2 m℔ smör, 6 m℔ ljus, 26 ägg och 2 hjerpar.

---

[1] Omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 112.

Den eldsvåda, som öfvergick Nora kyrkoby ett par år förut innan det kungliga besöket egde rum, och hvarvid ej mindre än 33 af de 44 gårdar, hvilka då skola hafva funnits härstädes, gått förlorade, torde hafva föranledt att byn icke kunde visa sig till sin fördel vid detta tillfälle. Antagligen hade endast ett mindre antal gårdar blifvit åter uppbygda och det är derför icke heller omöjligt att konungen vid sitt besök förordnat om något slags tomtreglering vid och omkring kyrkan. Så mycket synes vara säkert att han hade »tagit undan Nora prestegård sjutton gårdstomter och tilldelt dem, som der vid kyrkan boendes äre att bygga hus på», hvarjemte han »tillsagt honom (kyrkoherden) derför till vederlag 12 skeppund stångjern. Något bref härom blef väl icke genast utfärdadt, men detta skedde några år senare, vid ett tillfälle då Gustaf II Adolf besökte bergslagen. I ett bref, dat. Guldsmedshyttan 3 Mars 1617, tillförsäkrades nämligen kyrkoherden om årligt utbekommande af det sålunda utlofvade vederlaget.

Man torde ock kunna antaga att »herr Måns» icke försummat att för sin höge gäst klaga sin bekymmersamma ekonomiska ställning, ehuru han innehade en stor församling, som belöpte sig till 237½ mantal; men då bergsmännen voro »fast oförmögne, så att de ingen synnerlig handtering hade, hvarken med jern- eller åkerbrukning», hade detta förhållande till följd att han icke, »såsom andre prestmän», af sina åhörare kunde »fordra hvarken skaft-, smör- eller qvicktionde», utan endast egde att bekomma »till påskemål ett hundradt (= 4 lispund) osmundsjern» af hvar bergsman. Äfven denna klagan blef först senare så till vida afhulpen, som kyrkoherden genom ett Gustaf Adolfs bref, dat. Stockholm 28 November 1612, i stället för hittills vanlig bevillning eller skatt efter hemmantal, beviljades den förmånen, att »årligen utgöra en läst osmundsjern för alla persedlar, som han pligtig vore att utgöra». Den sålunda till beloppet bestämda »prestgärden», motsvarande 12 fat eller 12 skeppund osmundsjern, förvandlades kort derefter till 18 skeppund tackjern, likasom det nyss omförmälda vederlaget 12 skeppund stångjern ersattes med dubbla beloppet i tackjern. Dessa förvandlingar hafva emellertid haft till följd, att kyrkoherden sedermera fått tillgodonjuta sitt vederlag 24 skeppund tackjern på det sätt, att derifrån afräknats den i 1612 års bref fastställda prestgärden 18 skeppund, hvarefter han »fortfarande eger uppbära såsom ständigt vederlag sex skeppund tackjern», jemlikt k. resol. 6 Mars 1868[1].

En annan följd af 1611 års kungabesök i Nora, hvars verkningar jemväl i viss mån kunna förnimmas ännu i våra dagar, är sannolikt ett förslag till inrättande och underhåll af ett gästgifveri vid Skärmarboda, hvarom en särskild afhandling upprättades vid häradets sommarting 10 Juni samma år[2]. Hvad som i öfrigt kunde förekomma vid detta besök finnes antagligen icke någonstädes upptecknadt, men så pass mycket torde få anses som säkert att ortens förnämste personer dervid tillstädesvarit. Ett försök att åtminstone till namnen uppräkna dessa, må derför ursäktas. Konungens värd, kyrkoherden Måns Germundsson, är redan omtalad; värdinnan, kyrkoherdens fru i senare giftet, hette *Anna Pedersdotter;*

---

[1] Jfr sid. 112 här ofvan.

[2] Jfr sid. 69 och 346.

»kapellanen» *Antonius Petri*[1] (Anton Persson) och klockaren *Per Jakobsson* representerade tillsammans med värden det kyrkliga elementet. Af befolkningen i öfrigt vid kyrkan må ock nämnas *Lasse skrifvare*, »underskrifvaren» *Olof Jonsson*, f. d. byfogden *Olof Siggesson*, *Mårten Susenborg*, *Olof Bille*, *Hemming* i Trängboda och »*Kristofer* i Lunden», hos hvilken, enligt hvad förut är nämdt, en del af konungens följeslagare blifvit inqvarterade. Af embets- och tjenstemän må i främsta rummet ej glömmas befallningsmannen och bergsföreståndaren *Mikel Henriksson;* »tiondeskrifvaren», sedermera häradsfogden *Nils Sigfridsson*, som kort förut (i Örebro 2 Januari 1611), erhållit fullmakt som tiondeskrifvare i Nora och Lindes bergslager; bergsfogden *Hans Nilsson,* boende i kyrkobyn, och tillika egare af ett hemman Vestra Sund, samt lagläsaren *Erik Andersson* i Svensboda (Hofmanstorp)[2]. De mest framstående bergsmännen voro utan tvifvel de, som suto i nämden. Den tidens nämdemän, om ock föga skickliga att föra pennan — den kunskapen kunde till och med saknas af både bergsfogdar och andra tjenstemän — intogo likväl en helt annan ställning och betydelse än nutidens nämdemän vanligen ega; ty det var i regeln nämden som dömde, friade eller fälde, under det att lagläsaren eller lagföraren, som han också kallades, endast meddelade underrättelser om lagens bokstaf och förde protokoll, — i de fall der sådant ansågs erforderligt. Vid ifrågavarande tillfälle bestod Noraskoga häradsnämd af *Olof Ingvaldsson* i Husby, som enligt hvad förut är omtaladt, levererade hö till konungens hästar. Denne Olof var nämdens främste medlem och hade jemväl bevistat åtskilliga riksmöten[3]. Vidare sutto i nämden: *Olof Hemmingsson* i Fingerboda, *Lasse Tolsson* på Moshyttan, *Nils Larsson* i Bäsjöbodar, *Erik Ersson* i Lindesby, *Lasse Jönsson* på Skrekarhyttan[4], *Anders Andersson* på Grängshyttan[5], *Lasse Persson* på Timanshyttan[6], *Lasse Pryss* på Vassland, *Lasse Torkilsson* i Skedemoboda[7] och *Tidik Ersson* i Öskevik. Den 12:te platsen synes ha varit ledig, men besattes i Augusti samma år med *Nils Persson* i Skoftetorp, hvilken under åren 1608 och 1609 innehade uppdrag som vikarierande bergsfogde.

Från Nora stälde konungen sin färd till Vermlands bergslag. Sannolikt hade han vid förbiresan besett *Gyttorps kronobruk*[8], der man då var i full verksamhet med tillverkning af tackjern och gjutgods af flera slag, såsom »lod», kulor och annan krigsmateriel m. m. Huruvida under denna resa äfven *Limminge silfvergrufva* i nuvarande Grythytte socken blifvit hedrad med något besök, torde vara mera osäkert, emedan arbetet här-

---

[1] Om honom vet MUNCKTELL blott att han funnits i Nora först 1616; men redan 10 år förut eller 1606 uppräknas »kapellanen hr Antonius» med hustru och en »legepiga» i skattelängden öfver månadspenningarne (jfr sid. 345).

[2] Se *Noraskogs arkiv* I: 546 o. följ.

[3] Se » » I: 112.

[4] Se *Om Noraskog* III: 443.

[5] Se *Noraskogs arkiv* I: 622.

[6] Son till Per Larsson i Timanshyttan, omtalad anf. st. sid. 111.

[7] Anf. st. sid. 113.

[8] Angående inköpet deraf för kronans räkning, se *Noraskogs arkiv* I: 547—549.

städes, om icke helt och hållet, dock i det närmaste var inställdt, hvarom närmare besked meddelas på annat ställe. Deremot är kändt, att konungen under resan inköpt en häst af bergsmannen Håkan Jonsson på Saxån eller såsom det heter i Kroppa bruks räkenskap härom: »den tid hans K. M:t var uti bergslagen lät K. M:t sjelf anamma af Håkan på Saxån en häst, den K. M:t befallte Jöns Bock betala; derföre är bergsmannens tiondejern afräknadt, som Måns Pederssons, bergsfogdens, bevis den 30 Mars 1611 förmäler, osmundsjern 4 fat 15 l:𝔗»[1].

Det är mer än sannolikt, ehuru närmare underrättelser derom saknas, att konungens resa blifvit utsträckt till den då varande *Vikhyttan*, i närheten af sjön Daglösens norra ände, samt att han härstädes om icke utstakat dock bestämt platsen för den nya stad, som här skulle anläggas till fromma för Vermlands bergslag, för hvilken stadsanläggning »privilegier» meddelades strax efter konungens återkomst till Örebro. Privilegierna för *Filipstad* äro nämligen dagtecknade Örebro 6 April 1611 och samma dag utfärdades äfven det k. bref, hvarigenom till den nya kyrkobyggnaden härstädes beviljades 100 daler och till rådhuset 50 daler[2].

Vid *Kroppa gård och bruk* hade man tidigt beredt sig till konungens mottagande. Redan i Januari månad hade såsom »främmande» å gården någon tid vistats en »glasmästare, som bygde fönster emot H. K. M:ts ankomst». Derjemte redovisas i brukets räkenskap huruledes »är förbrygt till K. M:ts lyckliga ankomst till bruket af 14 t:or 3½ l:𝔗 malt: herreöl 10½ och fogdeöl 7 t:or». Vidare heter det: »än hafva bergsmännen utgjort till Kroppa gård, emot K. M:ts lyckliga ankomst, till hjelp: malt 11½ t:or, humle 1 l:𝔗 11 m℔, foderkorn 2 t:or 2½ fjerd., bröd 33 l:𝔗, smör 1 l:𝔗 3½ ℔, torrt kött 32 l:𝔗 11 ℔ (och) får 1 st.» De s. k. förningarna voro således ganska betydliga, och det torde äfven ha varit behöfligt för det stora antal »främmande», som under det kungliga besöket gästade härstädes. För att börja med gårdens eget folk, upplyser räkenskapen att detsamma utgjordes af fogden Jöns Bock »sjelf annan», predikanten hr Kristofer[3],ieksskrifvaren Erik Hansson, underfogden Nils Jönsson, Bryngel redesven, Halvar fiskare, Lasse fiskaredräng, Olof klensmed, Anders stalldräng, Håkan »motstugudräng» med 2 kamrater, en mjölnare samt 19 drängar, »som köra ved och malm». Af »qvinfolk»

[1] Bergsfogdens »bevis» om denna hästaffär lyder sålunda: »Bekänner jag Måns Persson att jag hafver varit med och uppvägit åt Håkan på Saxån för en häst, som H. K. M:t tog af honom den tid H. K. M:t var här vid Kroppan, osmundsjern 4 fat 15 l:𝔗, som H. K. M:t muntligen honom tillsade. Att så i sanning är under mitt signet. Datum Vikhyttan den 30 Mars år 1611.» (Sigill.)

[2] I Vestergötl. handl. 1612, n:r 5, finnas originalqvittenser af stadens förste borgmästare Niklas Gillesson, utgifvet 11 Maj 1612 å 50 daler till rådhusbyggnaden, samt af honom och bergsfogden Måns Persson å 70 daler till kyrkobyggnaden, erhållna 20 November s. år.

[3] Af brukets räkenskap kan äfven inhemtas att fogden »gifvit Lars guldsmed, som hafver omgjort en *mässekalk* med patén om 24½ lod, uti arbetslön penningar 6 daler». Den gamla kalken vägde 19½ lod, 2 lod skänktes af Johan Gago och 3 lod köptes af guldsmeden.

uppräknas fateburshustrun Karin, »Gunnil nyckelpiga», Anna kokerska, Marit bakerska och Ingeborg »fäkulla».

Såsom främmande finnas antecknade: dåvarande ståthållaren i Vermland Olof Kristofersson, med sitt följe af 3 personer, bergmästaren Kristofer Graff, »dragsmeden» Johan Gago, »Påke harnesktryckare» [1], Henrik pannesmed, Simon och Olof rörsmeder, Libert med 3 andre hammarsmeder, 2 grufdrängar från Limmingen, 5 fogdetjenare, »en förridare för K. M:t», Per Larsson hingstridare, 3 stalldrängar, 2 drabanter, en »slottsliggare» från Elfsborg »till K. M:t med bref», Lasse Kristensons tjenare från Småland med bref, Lasse Jonssons tjenare på »Högnetorp», Jöns Perssons tjenare på Marieholm, Söfring (Severin) Lake, »som fordrade på stål och harneskplåtar», 2 »skyttborrare» med 7 dagekarlar samt slutligen den gamle bergsfogden Måns Persson från Vikhyttan och den nye Erik Björnsson från Torskbäcken.

Enligt särskildt bevis eller qvittens af Olof skaffare, för Olof Matsson köksmästares räkning, levererades »till K. M:ts hofförtäring den tid H. M:t var vid Kroppan», som synes ha varit mellan 15 och 17 Mars, följande varor: hvete 2 fjerd., mjöl 1 fjerd., gryn 1 fat, bröd 14 l:𝔱 4 ꝑ, fogdeöl 6 t:or, smör 4 l:𝔱 5 ꝑ, ost 1 l:𝔱 2 ꝑ, fläsk 2 ꝑ, torrt kött $10\frac{1}{2}$ l:𝔱, laxöring 1 fjerd., torrfisk 1 l:𝔱 14 ꝑ, salt $1\frac{1}{2}$ l:𝔱, ljus 1 l:𝔱 16 ꝑ, oxar 2, får 6, lam 2, gäss 3, höns 29; »noch till köket 2 jerngrytor, voge 2 l:𝔱». — »Än blef fördrucket uti källaren, derpå Jon Gustafsson vinskänks qvittens den 15 Mars 1611: herreöl 10 t:or». Vidare lemnades »till K. M:ts hästar den tid H. M:t var vid gården, derpå (stallmästaren) Gösta Räfs qvittens den 18 Mars 1611: hafre $8\frac{1}{2}$ t:or», äfvensom hö, hvars mängd dock ej specificeras. »Noch som Gösta Räf annammade till stallsmide efter K. M:ts befallning, som samma qvittens förmäler, dragjern 1 skeppund.» Derjemte är antecknadt att »*doktor Nils, Bo Vernersson* och *Erik Elofsson* annammade till sina hästars utfodring den tid H. M:t var vid Kroppan: hafre $2\frac{1}{2}$ t:or». Häraf kan man således sluta att två af konungens mest beryktade gunstlingar varit honom följaktige på hans bergslagsresa [2].

---

[1] Denne, hvars rätta namn var *Paschilius Dionysius Chenon,* men vanligen kallades »Påke», var född i Frankrike af en adlig ätt, som förde tvänne blå dufvor i vapnet. För religionsförföljelse tvungen att lemna sitt fädernesland inflyttade han mot slutet af 1500-talet till Sverige, der han blef anställd vid Kroppa bruk. Han införskaffade utifrån hammarsmeder, masmästare, gjutare och andra arbetare i bergshandtering, hvilka sedermera under namn af walloner spridde sig på åtskilliga orter i riket. För sådant ändamål var han utrest 2:ne gånger med Karl IX:s pass, utfärdade det första i Juli månad 1600 och det senare 26 Oktober 1607. Efter hemkomsten bosatte han sig i Filipstad, der han lefde i knappa omständigheter till sin död omkring 1630. — Jfr *Biografiskt lexikon* III: 252.

[2] *Erik Elofsson* eller *Elfsson,* som han sjelf skref sig, torde ha varit minst ryktbar af de gunstlingar, hvilka isynnerhet räknades till Karl IX:s »skrifvareregemente». I förbund med Erik Tegel och »doktor Nils» likasom han ryckte till sig Karls förtroende, »användande för sådant ändamål smicker mot konungen och hopspunna osanningar mot egna medtäflare eller fiender». Genom bref, dat. lägret vid Rysaby 6 September 1611, förlänades han

Under sin vistelse vid Kroppa »lät K. M:t sjelf gifva Wulf Hammarsmed för sitt omak och omkostnad han hafver gjort vid den nybygda hammarsmedjan vid Elfvebrohammar, spanmål 12 t:or, oxar 3 st.» Tvänne bergsmän Börje Hansson och Hans Andersson erhöllo tillstånd, enligt bref dat. Kroppa gård 17 Mars 1611, »att uppbygga en masugn vid Kyttbyttan» samt fingo dessutom »hvardera till hjelp tre tunnor spanmål», som de nästan omedelbart derefter utqvitterade. Likaledes erhöll en annan bergsman Peder Jonsson tillstånd att uppbygga en hammarsmedja i *Brattforsen*, ehuru brefvet härom i riksregistraturet finnes dateradt Örebro 20 Mars 1611, likasom det bref, hvarigenom Nils Nilsson och Lars Matsson meddelades tillstånd »att uppbygga en ny bergsmanshytta vid en fors *Boviken* uti ödemarken liggandes, en stor fjerdingsväg vester från Saxhyttan», hvarjemte konungen »derhos gifvit och förärat dem hvardera till hjelp 3 tunnor spanmål, hvilket vår ståthållare *här i Vermland* dem skall leverera låta, såsom ock efterlåtit dem hvardera tu års frihet» [1]. Detta senare brefs lydelse gifver ock stöd till den förmodan, att detsamma utfärdats å Kroppa gård 17 Mars, ehuru konceptet dertill icke blifvit antecknadt eller infördt i registraturet förr än efter konungens återkomst till Örebro. På samma sätt torde äfven hufvuddragen af det kontrakt med *Johan Gago*, »dragsmed» vid Storfors, som blef utgifvet från Örebro 5 April, hafva öfverenskommits under vistelsen vid Kroppa, äfvensom den »ordning för hammarsmedernas skrå» derstädes, hvilken ock sistnämnda dag blef utfärdad, vid Kroppa blifvit diskuterad, måhända i sina hufvudpunkter formulerad [2].

---

med alla konungs-sakören, som föllo i Vermland samt Vadsbo och Valla härader.

Doktor *Nils Chesnecopherus* var prestson från Kumla i Nerike. Han hade studerat vid utländska lärosäten och vunnit stort anseende för lärdom och skicklighet. Han blef i Marburg 1593 magister och 1600 juris doktor. År 1602 återvände han till Sverige och blef antagen som hofkansler. Vid denna befattning förvärfvade han Karls gunst så väl genom skicklighet och förmåga, som genom beredvillighet att rätta sig efter konungens vilja och smickra hans svagheter. Han blef sedermera adlad med namnet Lillieram. Under Gustaf Adolf föll han i onåd och blef snöpligen utvisad ur rådet. Under en resa körde han omkull och bröt halsen af sig, hvilket torde ha skett redan 1622. Af en anteckning i 1623 års räkenskap kan nämligen inhemtas, att af 1622 års behållning vid Kroppa bruk bland andra poster utanordnats 1,000 daler »till doktor Nils' arfvingar». Han uppgifves ha varit »en illfundig man, af mycket godt begrepp i alla saker, men intet tiil troende och af ett illa beryktadt hjertelag». Jfr *Biografiskt lexikon* III: 371. FRYXELLS berättelser V: 47.

[1] Denna hytta kom dock ej till stånd förrän längre fram i tiden, hvarom se *Noraskog* II: 360. Den i 1611 års bref beviljade spanmålen till hyttans uppbyggande finnes icke heller redovisad såsom utgifven till vederbörande, på sätt som med Kytthytte bergsmän skedde.

[2]) Utg. skulle kunna anföra åtskilliga exempel derpå, att bref och skrifvelser under Karl IX:s regering ganska ofta utfärdades, hvilkas innehåll i många om ock mindre väsentliga punkter skilja sig från den lydelse samma bref eller skrifvelser angifvas ega i registraturet.

Efter ett par dagars vistelse vid Kroppa fortsatte konungen sin resa söderut till Karlskoga, der han gästade i prestgården hos kyrkoherden Olof Hansson. Huruvida konungen under denna färd rastat vid Knapfors, i närheten af den ek, som sedermera vunnit historisk ryktbarhet[1], är icke kändt och torde för öfrigt under en måhända kall vinterdag icke heller ha varit lämpligt. Deremot torde det få anses säkert att konungen, tillika med ståthållaren, gästat prestgården 18 Mars. »Till K. M:ts medföljande hofs förtäring uti Karlskoga socken» hade lemnats enligt »Olof Matsson köksmästares och vinskänken Jon Gustafssons bevis den 18 Mars 1611»: herreöl $6^1/_2$ t:or, fogdeöl $6^1/_2$ t:or, smör $1^1/_2$ l:㉌, kött och fläsk 7 l:㉌ 8 ℔, får 2, kalfvar 3, stut 1, bröd 3 l:㉌, höns 10; hvarjemte Otto Helmer von Mörner, kammarråd, »anammade af underskrifvarne Göran Hansson och Sander Folkesson som medsände voro till K. M:s hofförtäring, såsom tvänne hans sedlar förmäler den 15 och 17 Mars 1611»: kött och fläsk 5 l:㉌, får 3, höns 10, smör 1 l:㉌, bröd $3^1/_2$ l:㉌ och ljus $1^1/_2$ l:㉌. Fogden redovisar derjemte i sin räkenskap, att »den tid vår salig konung var uti Vermeland, kom för H. M:t en finne Påvel Påvelsson och begärde att H. M:t ville värdigas för Guds skull ock gifva honom någon skonsmål för den orsaks skull, att *björnen hafver ihjälslagit hans boskap:* då gaf konungen honom till hjelp en ko, som Olof Kristoferssons sedel förmäler den 18 Mars 1621 och, efter man då ingen ko kunde bekomma, gafs honom penningar 10 mark»[2]. Man torde trygt kunna antaga att denna finne tillhörde Karlskoga dåvarande församling och, om så är händelsen, var den sålunda hulpne ingen annan än nybyggaren *Påvel Påvelsson i Flosjötorp,* som på annat ställe finnes närmare omtalad[3].

Någon berättelse om hvad i öfrigt förekommit vid konungens besök i Karlskoga prestgård har icke återfunnits, men såsom sannolika resultat af detta besök torde få anses vara, dels att kyrkan erhöll tillökning i »vinsäden» från 2 till 3 tunnor råg; dels att kyrkoherden kort derefter erhöll bekräftelsebref å halfva kronotionden inom församlingen till sitt underhåll, hvilket bref utfärdades i Örebro 11 April 1611; och dels att nästan omedelbart efter konungens återkomst till nämda stad eller redan 22 Mars det k. bref utfärdades om fortfarande förmedling till »halfparten för alla ovissa persedlar» eller extra ordinarie utskylder för allmogen i »Visnum, Varnum, Ölmehärad, Fogelviks och *Karlskoga* socknar i Vermland», hvilka socknar voro »mera betungade med körslor och förslor» för bergsbruket vid Kroppa och Storfors kronobruk än de andra socknarna inom Östersysslets fögderi, »som längre ifrån ligga».

De i riksregistraturet intagna brefven, som finnas daterade Örebro

---

[1] Jfr sid. 388 här ofvan.

[2] Ståthållarens berörda »sedel» är af denna lydelse: »Helsan med Gud allsmäktig. Jöns Bock, eder är väl veterligt, att den tid hans K. M:t var här i Vermeland i Karlskoga prestegård, kom en finne Påvel Pålsson benämd och uti all ödmjukhet och underdånligen tillkännagaf huru björn hafver ihjälslagit all hans boskap. Då gaf hans K. M:t Påvel Pålsson till hjelp och upprättelse igen en ko. Är fördenskull här med på H. K. M:ts vägnar min begäran och befallning, att I låte honom bekomma föreskrifna ko. Eder Gud befallat; af Karlskoga prestegård den 18 Mars 1611. *O. Christofersson.*»

[3] Se *Noraskogs arkiv* I: 281.

20 Mars, gifva vid handen att konungen antagligen rest från Karlskoga föregående dag på morgonen och efter omkring 5 mils färd på aftonen samma dag anländt till Örebro. Denna resa blef ock hans sista inom bergslagen. Efter att sedermera personligen hafva deltagit i det kort härefter utbrutna danska kriget, insjuknade konungen på återresa derifrån och afled i Nyköping 30 Oktober 1611.

Om uppodlingen af Vermland, yttrar en Vermlandsson, tillika en af våra mest frejdade historieskrifvare[1], »har Karl, näst den konung, som fornsagan här låter först sätta yxan till skogroten, de största förtjenster, och är isynnerhet den egentlige skaparen af dess bergverk. Vermlands finnar äro af honom inkallade såsom nybyggare. *Karlskogas* bygd, förut en vildmark, der vid Möckelns strand enstaka fäbodar voro de enda boningar, bär ännu hans namn. *Karlstad*, den första stad i Vermland, är af honom anlagd, och ännu hundrade år efter hans död kallade de gamle i landet honom endast *store Karl*». Och angående hans egenskaper som regent säger en annan historisk författare[2], att »Karl IX intager sin plats i raden af Sveriges yppersta och är föreningslänken mellan sin store fader och sin store son. Under svårigheter, som delvis voro ännu större än de, med hvilka fadern haft att kämpa, har han återställt, tryggat och utvecklat dennes verk, och på samma gång i alla riktningar förberedt sonens konungagerning. Såsom person saknade han det faderliga och vördnadsbjudande, som är utmärkande för Gustaf I, och i ännu högre grad den sinnets ädelhet och harmoni, som tryckt sin prägel på Gustaf Adolfs hela lif. Hans misstänksamhet, framkallad af de förhållanden, i hvilka han var satt att verka, förledde honom stundom till orättvisor, hans stränghet urartade ej sällan till hårdhet och grymhet, hans lågande nit öfvergick ofta till häftighet och vrede, som gaf sig uttryck i de gröfsta ord, ej sällan i personliga våldsamheter. Älskad var han derför icke, men efterverlden vördar i honom den kloke och skarpsinnige, den hjeltemodige och dådrike, den outtröttlige, för fosterlandets väl och lagens helgd nitälskande herskaren, som genom sitt lifs bragd bestämmande inverkat på fäderneslandets hela följande utveckling».

[1] Er. Gust. Geijer.
[2] O. Alin, Sveriges historia III: 458.

Konung Karls drottning Kristina samt hennes och sonen Karl Filips besök i Karlskoga och östra Vermland.

Ett par år efter Karl IX:s död gjorde hans efterlemnade enkedrottning Kristina en resa till Karlskoga och vidare vesterut i Vermland, om hvilken resa några spridda drag kunnat hopletas ur fogdehandlingarna. Enkedrottningen reste sålunda från Örebro och tog sitt första nattläger i Karlskoga prestgård 1 Mars 1614. Härom redovisar fogden Jöns Bock bland annat: »är levereradt till min nådiga drottnings samt H. M:ts medfölje till hofförtäring, när H. M:t här uti Vermeland var; derpå köksmästaren Olof Matssons och stallmästaren Gösta Räfs qvittenser, dat. den 10 Mars 1614»: bröd 13 l:𝔗 14 ⸸, öl $13^1/_2$ t:or, kött och fläsk 9 l:𝔗 13 ⸸, smör 2 l:𝔗 5 ⸸, gryn 2 fjerd., oxe 1 st., får 7 st., kalfvar 2 st., höns 30 st., hafre 6 t:or, hö $4^1/_2$ lass och halm 77 kärfvar.

Från Karlskoga ställdes resan till Kroppa bruksgård, der stora tillrustningar blifvit gjorda för enkedrottningens mottagande. Sålunda redovisas i brukets räkenskaper, att vid gården utspisning blifvit lemnad till »qvinfolk för att tvätta emot H. M:t drottningens ankomst 8 st. i 7 dagar»; vidare hade blifvit »skjutit emot H. M:ts min nåd. drottnings ankomst foglar 18 st., hare 1»; derjemte »är bryggt till min nåd. drottnings ankomst till Kroppa af 22 t:or 2 fjerd. malt, 5 l:𝔗 16 ⸸ humle: herreöl 16 t:or, ättika 6 k:or, fogdeöl 2 t:or, svenneöl 6 t:or», och slutligen »är tillbakadt af 2 t:or skrädt mjöl och 2 t:or oskrädt mjöl: skrädt bröd 3 t:or $1^1/_2$ fjerd., oskrädt bröd 4 t:or». I en ny byggnad, som blifvit uppförd vid gården, hade »glasmästaren upparbetat glas 6 skåff, bly $1^1/_2$ l:𝔗», och till samme glasmästare, »som hafver gjort uti nya byggningen 22 fönster» och derjemte »bygdt» (reparerat) gamla fönster »uti arbetslön penningar 11 daler 20 öre».

Vidare redovisas »min nådiga drottnings hofförtäring den tid H. M:t var vid Kroppa, der uppå Herman köksskrifvares qvittens den 5 Mars 1614[1]: hvete 1 skäppa, rågmjöl $^1/_2$ t:na, skrädt rågbröd 1 t:na 8 l:𝔗, oskrädt bröd 16 l:𝔗, herreöl 7 t:or, ättika 6 k:or, fogdeöl 2 t:or, svenneöl 6 t:or, gryn 2 fjerd., salt 3 l:𝔗 6 ⸸, smör $3^1/_2$ l:𝔗, ost 9 ⸸, oxar $2^3/_4$, kalfvar 2, får 10, gäss 5, höns 32, torrt kött 25 l:𝔗, fläsk 2 l:𝔗, saltgrön lax 2 l:𝔗 4 ⸸, siklöjor 10 l:𝔗 14 ⸸, torrlaxar 3 st., färsk fisk $1^1/_2$ t:na, torr fisk 2 l:𝔗 6 ⸸, ljus 3 l:𝔗, foglar 18 st., hare 1». — »Än blef fördrucket uti källaren, derpå Jakob vinskänks qvittens, såsom ock utspist

---

[1] Qvittenset, bilagdt räkenskapen, är undertecknadt *Herman Rolvff*.

uti silfkammaren, derpå Mats silfverknekts qvittens den 5 Mars 1614: herreöl 9 t:or, ost 1½ l:℔, smör 5 ℔, bröd 1½ fjerd., ljus 4 ℔.» Slutligen hade »min nådiga drottnings stallmästare Gösta Räf anammat till min nåd. drottnings hästars beslåning, derpå hans qvittens den 5 Mars 1614: dragjern 10 l:℔. Än till utfodring som samma (qvittens) förmäler: hafre 12 t:or, hö 16 lass».

Af bruksgårdens eget folk, som varit tillstädes under enkedrottningens besök, må här nämnas utom fogden sjelf (Jöns Bock), predikanten »hr Håkan», brukskrifvaren Erik Hansson, underskrifvaren Göran Persson, underfogden Jon Andersson, redesvennen Bryngel Persson m. fl. Såsom »främmande» finnas antecknade ståthållaren Bo Ribbing med följe, fogden i Vestersysslet Jon Skog med tvänne skrifvare, bergmästaren Kristofer Graf, frälsemannen Göran Svan å Hammar, bårdskäraren Johan Knutsson, drottningens kamererare (ej namngifna), Gilius spiksmed, harnesksmederna Mårten Eriksson, Erik Hansson och Anders Eriksson, gamle bergsfogden Måns Persson, hans efterträdare Erik Björnsson, Nils och Håkan, »som före redo min nåd. drottning», knektar, »som stodo vakt hos min nåd. drottnings släda», o. s. v.

Från Kroppa bruksgård skedde afresan till Nyed, der nattläger synes ha varit anordnadt 5 Mars, och derifrån till Karlsbergs gård, der enkedrottningen med sitt sällskap vistades 6—8 Mars[1]. Härifrån togs vägen till Väse, der nattläger var beredt 9 Mars, vidare till Visnum och till Säby, ståthållaren Bo Ribbings gård, der vistelsen inskränkte sig till högst en dag. Härifrån ställdes kosan till Marieholm, der enkedrottningen vistades åtminstone 12 Mars och tillbragte några veckor innan återresan anträddes.

Att åtskilligt uträttades under denna enkedrottningens resa är alldeles säkert. Kyrkoherden Olof Hansson erhöll bekräftelse på sin rätt till halfva kronotionden i Karlskoga, hvilken bekräftelse meddelades på det enkla sättet, att enkedrottningen med sitt namn jemväl undertecknade det k. bref, som kyrkoherden härom undfått 11 April 1611[2]. Derjemte blef han tillgodosedd med ett årligt »*vederlag*» å 10 tunnor spanmål, som han uppbar så länge han lefde och efter honom jemväl hans efterträdare i embetet. Något bref härom har dock icke återfunnits, men nämda vederlag redovisas i de följande årens räkenskaper såsom en årlig utgift, lika säkert som att kyrkoherden samtidigt erhöll en s. k. *tilldelningsstom*, nämligen »arf och egne» hemmanet *Backa*, hvars räntor och utskylder sedermera till hans förmån årligen afkortades. Men äfven angående denna förmån har något enkedrottningens bref icke kunnat uppletas. Slutligen

---

[1] Enligt fogden Jon Skogs räkenskap hade Karlsbergs gård blifvit »ödelagd» 19 September 1613, men icke desto mindre kunde han sex månader senare härstädes mottaga enkedrottningen med stort sällskap, som redovisas på följande sätt: »gårdsens dagliga personer 18, läns- och fjerdingsmän 4, vaktknektar 32, Bo Ribbing sjelf 5, Gödert Hane sjelf 5, furir 1, hingstridare 12, fodermarsk 1, stalldrängar 4, Gösta Räf 3, skräddare och drängar 5, skinnare 1, drabanter 3, mäster Johan skräddare sjelf 2», o. s. v.

[2] På dylikt sätt bekräftades vid andra tillfällen äfven Filipstads stadsprivilegier och åtskilliga andra bref, hvarå kopior förekomma i fogdehandlingarna med både konung Karls och drottning Kristinas underskrifter.

synes en person med bestämdt årsanslag hafva blifvit antagen att förestå laxfisket i Karlskoga, som icke ansågs tillhöra kronan utan vara enkedrottningens myndling Karl Filips »arf och eget».

Under vistelsen vid Kroppa faststälde enkedrottningen med sin underskrift upprättadt förslag eller »uträkning till ett års förtäring och lön på Kroppa gård och bruk i Vermeland», hvilken underskrift är dagtecknad 3 Mars. Vidare faststäldes en »skråordning med hammarsmeder och embetsmän vid Kroppa» 4 Mars; samt upprättades kontrakt 5 Mars med Johan Knutsson, hvilken antogs såsom »bårdskärare» eller bruksläkare vid Kroppa, med skyldighet att bo i Filipstad och med rätt att såsom årslön bekomma 2 st. oxar och 12 t:or spanmål. Vid Kroppa mottog enkedrottningen sjelf och qvitterade dels 2 loskinn, som blifvit inköpta för 16 daler, dels ock af fogdens uppbörd ett penningebelopp å 620 daler; varande qvittenserna härå dat. Kroppa 3 Mars 1614.

Under enkedrottningens vistande å Karlsbergs gård, som varit belägen vid Karlstad, upprättades kontrakt med »harneskmakarne» Mårten Eriksson, Erik Hansson och Anders Eriksson angående deras anställning och aflöning, hvilket kontrakt är dat. Karlsbergs gård 7 Mars. Vidare upprättades kontrakt med »pistolemakarne» Torsten Andersson och Anders Eriksson om tillverkning af pistoler m. m., dat. Karlsberg 8 Mars. De båda bergsmän Hans Andersson och Börje Hansson, som redan 1611 under konung Karls bergslagsresa »benådats» med 6 t:or spanmål till understöd för uppbyggande af en masugn vid Kytthyttan, erhöllo nu ytterligare 12 t:or för samma ändamål, enligt bref dat. Karlsbergs gård 9 Mars. Samma dag skänkte enkedrottningen sina undersåtar i Nyeds socken 100 daler »till att inlösa deras klocka med, som nu är i Tyskland gjuten». Slutligen torde här ock böra nämnas det förnyade kontrakt, som upprättades med »dragsmeden» Johan Gago angående hans arbete och aflöningsförmåner vid Kroppa eller Storfors (han innehade $^1/_4$ hemmanet Fors eller Storfors såsom boställe), hvilket kontrakt är dat. Marieholm 12 Mars 1614.

I början af 1621 företog enkedrottningen en andra resa till dessa trakter. Hon var då åtföljd af sin yngre son, hertig *Karl Filip*, som antagligen för både första och sista gången nu besökte denna del af sitt furstendöme. Han var då omkring 20 år gammal och afled redan följande året. De knapphändiga anteckningar, som i fogdehandlingarna anträffats om denna resa, inskränka sig till följande redovisningar:

»Efter ståthållaren välborne Bo Ribbings muntlige befallning är levererat till hofförtäringen nu uti förliden vinter, när hennes maj:t min nådiga drottning var uti Vermeland 3 nattläger uti *Karlskoga,* Nyeds socken och Uggebol, der på kökenskrifvaren Herman Roloffs qvittens den 14 Februari 1621: oxar 3 st., får 13 st., kalfvar 3 st. för 3 st. får.» Vidare »är kommet till hofförtäringen vid Kroppa gård, der på Herman kökenskrifvares bevis den 5 Februari anno 1621: hvete 4 fjerd.[1], rågmjöl 1 t:na 3 fjerd., skrädt bröd 4 l:𝔄, oskrädt bröd 4 t:or, herreöl 10 t:or, svenneöl 3 t:or, salt 4 l:𝔄, smör 4 l:𝔄 13 ℔, torrt kött 16 l:𝔄 12 ℔, fläsk 1 l:𝔄 2 ℔, käflingsoxar 3, får 10, lam 2, gäss 5, höns 17, foglar 6, (långor och) torsk 3 l:𝔄 2 ℔, sill 1 l:𝔄 1 ℔, siklögor 2 l:𝔄, strömming $^1/_2$ t:na, torrfisk

---

[1] Deraf hade »Oluf i Aggerud» såsom kronotionde levererat hälften eller 2 fjerd

2 l:𝔗 6 ℔, färsk fisk 3 l:𝔗, torr lax 3 st., talgljus 2 l:𝔗 1 ℔», hvarjemte i qvittenset äfven finnas uppräknade: »rofvor 3 fjerd., kål $1^1/_2$ fjerd.» — »Är kommet till silfverkammaren, derpå silfverknektens bevis den 5 Februari år 1621: smör 7 ℔, ost 1 l:𝔗.»

Att de höga resenärerna äfven varit försedda med hästar och hundar, framgår af ett par andra anteckningar: »är kommet till hans furstliga nådes hundar, der på (jägmästaren) Erik Krabbes bevis den 3 Februari år 1621: hafremjöl 5 fjerd.» — »Är kommet till hennes maj:ts samt hans f. nådes hästar till utfodring, der på stallmästaren Zachariæ Pauli bevis den 14 Februari år 1621: hö 4 sommarlass, hafra 5 t:or, smör 2 ℔, humle 1 ℔.»

Slutligen hade Herman Roluff enligt qvitto, dat. Kroppa 5 Februari samma år, för det kungl. och furstliga kökets räkning mottagit 4 jerngrytor, 4 »långskaftepannor» och 12 jernslefvar.

Af åtskilliga från Filipstad utfärdade bref och skrifvelser framgår att de furstliga resande besökt staden 5 och 6 Februari. Man torde ock kunna antaga att mottagandet varit festligt och ett stöd härför kan möjligen sökas i den omständigheten, att i Kroppa bruks räkenskap redovisas såsom »uppburet af Filipstads borgare, som de hennes maj:t *förärade:* osmundsjern 1 läst», motsvarande 12 skeppund. »Genom gåfvor och gengåfvor varar vänskapen längst» säger ett gammalt ordspråk, och måhända kommer man sanningen mycket nära om man antager, att denna borgarnes äreskänk var ett tack för det enkedrottningens förordnande af 26 Maj 1620, hvarigenom hon dels beviljade staden »en *frimarknad* årligen om kyndelsmässotid» och dels förärade till *kyrkobyggnadens* fullbordande ett penningebelopp af 100 daler, hvilket belopp af församlingens ombud utqvitterades 13 påföljande November.

Från Filipstad stäldes resan till Nyeds socken samt derifrån till Karlstad och Karlsbergs gård, der vistelsen synes hafva fortgått i flera dagar, att sluta af derifrån aflåtna skrifvelser. Härifrån fortsattes färden med ett eller annat afbrott till Vestergötland, der ett från »Högnetorp» 22 Februari aflåtet bref vittnar att hertigen då vistades derstädes. I medlet af Mars var han i Eskilstuna och i slutet af månaden i Nyköping, der enkedrottningen med sin son vanligen residerade[1].

---

[1] FERNOW anser (sid. 470) såsom »troligt, att hertigen flere gånger besökt sitt Värmeland, åtminstone i sällskap med sin fru moder, efter hvilkens vistande härstädes flere spår finnas. I synnerhet berättas att han en gång varit vid Yngshyttan och då druckit mjölkblanda ur *store guttår*». Om det ligger någon grund för denna berättelse, så kan besöket vid Yngshyttan mycket väl hafva egt rum under resan från Kroppa till Filipstad. Så vidt fogdehandlingarna gifva vid handen, är det icke sannolikt att hertigen mer än *en* gång, nämligen 1621, besökt Vermland. Om han ock varit med vid enkedrottningens första besök härstädes 1614, hvarom någon anteckning icke återfunnits, så må erinras, att prinsen då var blott 13 år gammal. — FERNOW yttrar äfven (sid. 474), att »eljest bär *Filipstad* i sitt namn en evig åminnelse efter denne hertig, och äro de som påstå, att stadens vapen skall bemärka *hertigen till häst,* då han följde sina höga föräldrar dit, vid stadens grundande». Stadens läge bestämdes redan 1606, enligt hvad längre fram (sid. 522) visas, och då konung Karl under sin sista resa 1611 antagligen

Enkedrottning Kristina beskrifves såsom ett storväxt, starkt bygdt fruntimmer med temligen vackert utseende. Hon var skarpsinnig, driftig, manlig till stil som väsende, sjelfrådig, på ålderdomen mer och mer böjd för girighet. Sitt hof beherskade hon strängt, hållande alla i god tukt och ordning. I hushållning liknade, om ej öfverträffade hon sin aflidne herre och man. Det berättas sålunda att hon åt pigorna med aln utmätte den tråd, hvarmed hennes linnen skulle sömmas.

Hon älskade sina båda söner med moderlig kärlek och nedlade utan betänkande förmyndareregeringen till förmån för Gustaf Adolf. Under dennes första regeringsår följde hon med ömmaste uppmärksamhet hans steg, än med understöd, än med råd så för helsan, som regeringen. Dock kunde hon aldrig motstå egennyttans frestelse. Genom sin sparsamhet var hon ofta i tillfälle att kunna hjelpa honom med penningelån, men aldrig utan mot vederbörlig säkerhet och hög ränta. Vid arfskiftena efter hertig Johan och Maria Elisabet sökte hon skrapa åt sig så mycket, som möjligtvis kunde åtkommas, och det var ogörligt att förmå henne att afstå från den olofliga utrikes handel, hvarmed hon och hennes underhafvande riktade sig [1].

Såsom den yngre sonen Karl Filips förmyndare regerade hon furstendömet med full myndighet, till och med ännu efter den tid, då hertigen sjelf började fatta regeringstömmarna. Man behöfver blott taga närmare kännedom om de äldre handlingar, som längre fram meddelas för att finna huruledes hon öfverallt ingrep i förvaltningen, både på det ena och det andra området. Sina fogdar höll hon efter på det nogaste; deras räkenskaper och åtgärder granskades sorgfälligt både af henne personligen och af hennes kammarråd. Hon ville äfven ofta ha noggranna underrättelser om deras förvaltning och hon skref sålunda en gång (3 Mars 1618) till Jöns Bock å Kroppa bruk: »och *sitt der icke för en siffra,* utan skrif oss esomoftast till hvad der med (bergsbruket) lider, att vi derefter kunna rätta våra saker». Hon utöfvade ock inom furstendömet högsta domsrätt och förskonade flera lifdömde från dödsstraff, dock mot erläggande af dryga penningeböter. Städse påminde hon fogdarna att skyndsamt leverera till henne sina penningeuppbörder och hon försummade icke heller att begära godt mynt eller »goda riksdaler» vid deras liqvider.

Gustaf Adolf iakttog mot sin mor den mest sonliga vördnad och undergifvenhet. Då det gälde angelägna, för sjelfva riket vigtiga ärenden, förblef han obeveklig; men eljest gaf han vanligtvis efter för hennes infall, ehuru närgångna de ofta voro både för hans anseende och bästa. Sålunda lät hon kalla sig *lappars och kajaners drottning,* oaktadt sonen vid danska fredsslutet afsagt sig denna titel. Konungen i Danmark klagade och Gustaf Adolf bad, men förgäfves. Hon fortfor ända till sin död att kalla sig lappars och kajaners drottning. Ingen af konungarne brydde sig slutligen derom.

Efter Karl Filips frånfälle förlorade hon lynne och krafter och drog sig nästan helt och hållet från verlden. De sista åren tillbragte hon i

---

besåg och närmare fastställde stadens läge, är det icke sannolikt att han haft den då blott tioårige prinsen med sig. Icke ens drottningen var med på denna resa, ty då skulle väl detta förhållande någorstädes funnits omtaladt.

[1] Jfr Fryxells berättelser V: 45. VI: 33.

tysthet på Nyköpings slott. Hon afled på Gripsholm 8 December 1625, nära 53 år gammal, blef begrafven i Strengnäs domkyrka mellan sin man Karl IX, med hvilken hon blef förmäld 27 Augusti 1592, och sonen Karl Filip, lemnande sina hopsparda rikedomar åt Gustaf Adolf[1].

Karl Filip föddes, medan drottning Kristina följde Karl IX under lifländska fälttågen, på Revels slott 22 April 1601, samt var och förblef såsom yngsta barnet städse moderns gunstling. Förklarades 12 Juli 1610 för hertig af Södermanland, Nerike och Vermland efter sin fader och bekräftades i denna värdighet af sin broder Gustaf Adolf 1613. Genom Jakob De la Gardies segrar blef han 1611, såsom tioårig gosse, vald till tsar i Ryssland, men härmed var ej något allvar hvarken å svenska eller ryska sidan. Man lät derför den 13-årige prinsen 1614 afsäga sig denna titulära värdighet. Af sina lärare, Johan Skytte och Johan Chesnecopherus, en broder till den förut omtalade »doktor Nils», inhemtade han goda kunskaper. Af naturen var han fåordig, men djuptänkande, gudfruktig, ärlig, tapper och driftig, stolt både till sinne och utseende, således en värdig broder till den store Gustaf Adolf. Några spår efter inbördes afund eller ovilja kunde aldrig upptäckas, ehuru moderns tydliga väld för hertig Karl Filip lätt kunnat reta äldre brodern.

Då Gustaf Adolf 1621 reste till polska kriget, önskade Karl Filip åtfölja. Hans anhållan beviljades och den unge hertigen utmärkte sig vid Rigas belägring för drift, ihärdighet och mod. Men strax derefter sjuknade han i Narva. Gustaf Adolf, som stod på hemresan, ville afvakta broderns tillfrisknande, men denne, som visste hvilka angelägna ärenden väntade i Sverige, öfvertalade konungen att afsegla, under föregifvande, att sjukdomen icke vore synnerligt svår. Strax efter Gustaf Adolfs bortfärd dog hertigen 25 Januari 1622. Hans furstendöme indrogs till kronan och svenska regeringen har alltsedan följt den grundsatsen att aldrig utdela sådana förläningar.

Tidigt och med ungdomens hela liflighet hade Karl Filip fattat kärlek till fröken *Elisabet*, dotter af riksskattmästaren Seved Ribbing, en äldre broder till ståthållaren Bo Ribbing, och med henne ingått giftermål enligt ett hemligen upprättadt äktenskapskontrakt af 5 Mars 1620. Kort efter hans död födde hon dottern *Elisabet Gyllenhjelm*, som uppfostrades hos farmodern, enkedrottning Kristina. Modern Elisabet Ribbing blef sedermera omgift med en sin frände landshöfdingen Knut Lilliehöök och hade i detta gifte sonen *Nils Knutsson Lilliehöök*, öfverstelöjtnant vid Vestgöta kavalleri, hvilken genom arf efter sin moder och hennes fränder blef *egare till Alkvettern*, hvarom mera på annat ställe[2].

---

[1] Jfr Fryxells berättelser VI: 35.

[2] Jfr Fryxells berättelser VI: 31, Anreps ättartaflor m. fl.

Limmings silfvergrufva och dess första arbetande 1606—1615.

FERNOW berättar om Hornkulls silfvergrufvor bland annat, att hertig Karl funnit »i dem besynnerligt nöje, och deraf är troligt att de äfven i hans tid lönt mödan; äfvensom ock ur det skäl, att då han hade fogde öfver den öfriga delen af bergslagen, satte han en enskild häröfver, eller, efter vår tids sätt att tala, en bergmästare, *Kristofer Grave*, af de inkomne valloner». Han tillägger ock att detta silfververk »stod i fullkomligt stånd vid hertig Karl Filips död 1622, om man icke bör tro, att en eller annan af Hornkulls grufvor blifvit så fylda af vatten, att de af den orsak ej kunde vidare arbetas» [1].

Beträffande de anförda slutorden må anmärkas, att Hornkulls silfvergrufvor redan vid 1590-talets början upphört att bearbetas och att det omnämda silfververket vid Karl Filips frånfälle, till och med innan han ens blef född, var »fullkomligt» — nedlagdt.

Af fogdehandlingarna för Kroppa bruk kunna åtskilliga detaljer inhemtas så väl angående ifrågavarande »bergmästare», hvars namn omvexlande skrifves *Graf* eller *Graff*, som angående den verksamhet han utöfvat, hans aflöningsförmåner m. m. Genom bref, dat. Gripsholm 6 Juni 1605, hade konung Karl i sin tjenst antagit Kristofer Graf »till att bruka i Vermland eller ock vid Saleberget eller eljest vid andre våre silfverbruk» mot en årlig lön af 150 daler samt »fria tärepenningar» då han skulle »resa bergverken emellan». Denna sin lön egde Graf att bekomma af fogden öfver Östersysslet, och derest denne levererade honom »spanmål eller andra fetaliepersedlar», skulle det afdragas »uti penningesumman efter som det då i landet kan gå och gälla».

Kort härefter hade något försöksarbete efter silfvermalm egt rum, såsom det vill synas af det något osäkert angifna namnet å den inom nuvarande Fernebo socken belägna Nyhyttans område, hvilket försök emellertid torde hafva misslyckats. Ett konungens bref dels härom och dels om andra Kroppa bruks angelägenheter till dåvarande fogden Jon Olofsson är så pass märkligt, att det gerna må återgifvas i sin helhet, så lydande:

Till Jon Olsson om det falske förslaget om jern m. m. Af Ulfvesund 25 Januari 1606.

Vi Karl etc. Du skulle fuller hafva tack Jon Olsson för skönt förslag du gaf oss senast i Stockholm, att der skulle vara 860 skeppund tackjern i

---

[1] *Beskr. öfver Vermeland,* s. 499.

förråd; men sedan vi skrefvo derefter och läto derefter ransake, då är der icke mer funnet än 500 skeppund, och icke ett jernstycke är der ännu tillgjutet, som du oss sist förebragte. Men om det skall bekomma dig väl att så ljuga för din öfverhet, skall du det framdeles få förnimme. Så befalle vi att du låter samme 500 skepp. tackjern, som der äre, slå till stångjern och hafver det under dragnekistorna och låter dragat med det första, och skynda det sin kos, så att det medan föret är kommer ned (till) Elfsborg; sker det icke i tid och medan vintern påstår, då skall du veta vi vele hafva dig tilltalad derför.

Vi befalle dig ock, att du handlar med allmogen der näst omkring den nye hyttan att hjelpe hvar (?) dagsverken till att rödja jorden ut, der den malmen är funnen, som Tideman förde oss till handa och Kristofer Graf berättat hafver, och låt det sedan bränna, att man kan se både huru strecket skjuter sig och man kan få prof deraf, hvad det vill gifva, alldenstund samme malm låter sig silfrik anse. Detta efterkom, eller du skall få skäl för omaket. Datum ut supra.

Samtidigt härmed afgick skrifvelse »till Kristofer Graf att han blifver vid nya hyttan till dess jorden rymmes neder, och sedan begifver sig till hans K. M:t med besked hvad malmen gifver», hvilken skrifvelse jemväl är dat. »Ulfvesund 25 Januari 1606». Samma dag skrefs äfven till en annan bergmästare Kristofer Bouman, att han skulle »probera ett stycke silfvermalm, det honom tillsändes med en lakej, och låta hans K. M:t få besked hvad han håller».

Ett par veckor senare afläts en skrifvelse, dat. Örebro 6 Februari, till »Vermlands bergsmän», innehållande dels en uppmaning till dem att bygga hammarsmedjor, hvilket företag konungen ville ganska frikostigt understödja, och dels ett erbjudande af spanmål, som de skulle få betala med osmundsjern. Konungen bad dem derföre betänka sig härom och sända ett par ombud »hit till oss, till att låta förnimma om detta vårt tillbud är eder behagligt samt ock huru många strömmar der kunde finnas, deruti man kunde sätta hammarsmedjor». Slutligen ville han framhålla för sina »gode män», att ett streck var funnet vid *Nyhyttan*, »som fogden vet besked om», för hvars undersökande konungen begärde att de ville »hjelpa hvar man ett dagsverke till att rymma undan jorden och bränna, att man kunde se huru det ville ställa sig».

I den »tänkesedel», som några veckor härefter utfärdades för dåvarande innehafvaren af lagmansräntan inom Vermland *Hans Eriksson (Ulfsparre)* till Broxvik, tillika ståthållare på Kalmar slott, och ståthållaren Bo Ribbing, med uppdrag att ytterligare »förhandla» med bergsmännen om byggande af hammarsmedjor och om byteshandel med spanmål och osmundsjern, finnes det funna strecket vid Nyhyttan icke omtaladt, men deremot kan inhemtas, att hvarje bergsman skulle erhålla lindring i skyldigheten att årligen köra 8 lass malm från Persberget till masugnarna vid Kroppa, på det sätt, att bergsmännen skulle slippa med 4 lass malmkörsel och i stället för de andra 4 lassen köra fram en stock »på den plats *marknaden* nu skall stå» och *dit kyrkan skulle flyttas*. Härigenom bestämdes således läget för den blifvande nya staden *Filipstad* på förhand, och att döma af »tänkesedelns» ordalydelse hade bergsmännen sjelfva ansett denna plats lämplig, då de hos konungen begärt att marknadsplatsen »skulle

flyttas ut på udden, der de kunde komma till med båt», samt att kyrkan der skulle byggas.

Emellertid vill det synas som att ytterligare malmanledningar på skilda ställen blifvit funna, hvilkas undersökande och bearbetande legat konungen varmt om hjertat. För sådant ändamål utfärdades från Segersjö 5 Maj 1606 en fullmakt för fogden i Nerike Antonius Svensson »att draga till Nora socken», der han skulle »låta rymma och bryta malm utaf ett berg vid *Linansjö* och *Bryggesåsa*» och derefter låta konungen »förnimma hvad för malm der kan vara och finnas». Undersåtarne, »som bygga och bo vid *Noreberg*, *Vikesboda* och *Karlskogs* socknar» befalldes att icke allenast »hjelpa till med dagsverken till att rymma, bränna och bryta samma malm», utan ock »hvad eljest behöfvas kunde» för ändamålet, hvilket konungen »med allt godt dem ville ihågkomma». Fogdarne inom de områden, som nu voro ifråga, erhöllo derjemte befallning att de skulle förehålla allmogen sina skyldigheter i berörda afseende »och ingalunda låta sig tredske och motvillige befinna».

Ehuru man kan stanna i någon tveksamhet om belägenheten af de ställen, hvilka omtalas i sistberörda bref, torde dock få anses sannolikt, att »Linansjö» är någon missskrifning för Limingsjö eller Limmingen, hvarom vidare längre fram och att »Bryggesåsa» motsvarar nutidens *Grecksåsar*, som fordom skrefs både *Gregers*åsar och *Grickes*åsar. Att det verkligen varit fråga om någon malmfyndighet härstädes, framgår af en annan ett par månader senare aflåten skrifvelse, dat. Stockholm 14 Juli samma år, hvarigenom bergsföreståndaren Tideman Persson anbefalles att »ransaka om det *sölfberget vid Gricksås*, som nu nyligen är uppfunnet, huru strecket sig ställer och hvad malm der kan vara». Konungen ville härom hafva »visst besked (sig) tillhanda med denne vår utskickade», hvaraf kan slutas, att han varit angelägen att erfara huru med detta berg kunde vara beskaffadt. Emellertid torde samtliga vederbörande i detta fall varit föremål för någon mystifikation, derest det icke får antagas att den fyndighet, hvarom här varit fråga, utgjorts af de längre fram i tiden bearbetade koppargrufvor, som på annat ställe finnas omtalade[1]. Så mycket är säkert att, så vidt utg. kunnat finna, någon silfvergrufva härstädes icke finnes vidare omtalad i denna tids fogderäkenskaper eller öfriga handlingar. Hvad slutligen angår den i Anton Svenssons här ofvan omförmälda fullmakt nämda »Vikesboda» socken torde härmed ha afsetts nuvarande Fernebo socken, hvars nya kyrka, såsom nyss blifvit sagdt, var ämnad att byggas i närheten af den forna Vikhyttan, å hvars område Filipstad sedermera anlades och hvilken omständighet möjligen haft till följd att en namnförändring jemväl varit påtänkt eller åsyftad. Att med »Noreberg» åter afsågs Nora socken lärer knappast vara tvifvel underkastadt.

Några dagar innan den nyss anförda skrifvelsen till Tideman Persson afläts, afgingo särskilda skrifvelser till den nyutnämde ståthållaren i Vermland Olof Kristofersson, bergmästaren Kristofer Graf och fogden Anton Svensson, med anmodan till dem alla att begifva sig till en sjö i Vermland, »benämd södra Limmingen, uti hvilken på bottnen invid landet, der vattnet är grundt, skall finnas malmstreck, såsom ock på ett näs uti

[1] Jfr sid. 36 och 59 här ofvan.

samma sjö», för att närmare undersöka huru härmed kunde förhålla sig. De skulle »bese lägenheten, huru stor och djup sjön är, och om han ligger högt, så att man kan sticka af vattnet eller upprätta konster och tömma det ut». På näset skulle jorden afrymmas, så att man finge se »huru strecken ställa sig». För arbetets bedrifvande skulle ståthållaren handla med »bönderna i Karlskoga socken», der sjön då var belägen, att de dertill skulle göra »hvar ett dagsverke, såsom ock ett stafrum ved», hvarjemte några grufdrängar skulle ditsändas för att bryta malmen. För att desto snarare få besked om detta malmstreck, erhöll en af konungens lakejer Botvid Andersson i uppdrag att först begifva sig till Vestersilfberget i Dalarne och derifrån till Vermland, för att likaledes taga kännedom om förhållandena vid sjön Limmingen, samt vid återkomsten derom lemna nödiga underrättelser.

Den sålunda anbefalda undersökningen ledde emellertid till arbetets upptagande härstädes. I ett 28 November samma år aflåtet »svar på Olof Kristoferssons skrifvelse om bergsbruken», kunde konungen säga att det icke borde vara »möda för att bekomma» ved till nya silfverbruket, »ty der är ju skogen inpå». Ståthållaren kunde derför handla med »de knektar, som äro öfverblifne af Joen Pederssons fänika» att de höggo veden, »sedan hafver du intet långt att köra». Men icke nog härmed. Konungen medgaf på derom framstäld anhållan, genom bref af 1 December, att invånarne i Elfdalen finge åtminstone för det året utgöra så väl »foringen» som tionden på det sätt, att de skulle »hugga till det nya silfverbruket vid Limmingen för hvarje två årliga och biskopshästar ett stafrum ved, och för hvarje tunna spanmål, som de af kyrkoherberget bekomma tre stafrum ved, hvilken ved sedan till förbemälte bruk framköras skall.» En vecka senare utfärdades fullmakt för Nils Konstmästare[1] att han skulle uppföra konstbyggnader så väl vid Limmingen, »det nya sölfberget» som vid åtskilliga andra af de annorstädes arbetade silfvergrufvorna.

I 1606 och de närmast följande årens räkenskaper för Kroppa gård och bruk återfinnas några spridda anteckningar angående Limmings silfvergrufva. Sålunda redovisas att »Botvid Lackej och Nils Konstmästare bekommo till tärepenningar den tid de voro utskickade att bese det nya silfverbruket» ett belopp af 2 daler. Qvittenset härå, som tydligt vittnar om kyrkoherden Olof Hanssons handstil, lyder sålunda:

»Bekännes mig Nils konstemästare samt K. M:ts lakej Botolf Andersson hafva annammat af k. trotjenare och fogde öfver Vermelands bergslag med Östersysslet, välaktad Jon Olufsson, tärepenningar två daler; så i sanning under mitt signete och egen hand underskrifvet. Datum Limingsberg den 8 Augusti anno 1606.

Nils Jönsson Konstemästare. *Botolf A:n Lackei.*»
(Sigill, otydligt.)

Nästan samtidigt härmed erhöll fogden Jon Olofsson afsked från sin befattning och till hans efterträdare förordnades Jöns Bock. Till rättesnöre för denne med afseende å aflöningar m. m. i och för det på hösten

---

[1] Antagligen samme *Nils Jönsson Krook,* som finnes omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 2.

började grufarbetet, utfärdades ett slags promemoria, hvars hufvudsakliga innehåll är följande:

Jöns Bock skall leverera Kristofer Graf, bergmästare vid Limings silfvergrufva, till en bergsälle om året: råg 12 t:or à 4 mark, malt 18 t:or à 4 mark, humle 2 l:℔ 8 ♁ à 5 mark pundet, salt 2 l:℔ 8 ♁ à 6 öre, smör 2 l:℔ 8 ♁ à 3 mark, torrt kött 12 l:℔ à 2 mark, salt fisk 24 l:℔ à 1 mark samt torrfisk 2 l:℔ 8 ♁ à 2 mark pundet[1].

Till två grufvedrängar, tre köredrängar och tre huggedrängar att hugga och framköra 400 stafrum hela året: spanmål 48 t:or, gryn och kokemjöl 3 t:or, humle 4 l:℔ 16 ♁, salt 14 l:℔ 8 ♁, smör 7 l:℔ 4 ♁, kött 84 l:℔ 4 ♁, torrfisk 14 l:℔ 8 ♁, salt fisk $5^1/_4$ t:na 4 ♁[2].

Än skall för:de Jöns Bock leverera till för:de bergverk: hästar 3, hö 24 lass, halm 96 kärfvar och hafre 12 t:or.

Datum Stockholm 10 Februari 1607.

Nils Andersson. *P. Buller.*

Enligt en redogörelse öfver »utspisningen vid nya Kroppa gård år 1607» hade levererats »till 2 grufvedrängar vid Limings silfvergrufva uti 52 veckor och en uti 10 veckor att köra fram ved»: spanmål 2 t:or 3 skäppor, humle $^1/_2$ l:℔, smör 3 ♁, torrt kött $3^1/_2$ l:℔, sill 6 l:℔ 17 ♁, »lögor» 10 l:℔, torrfisk 19 l:℔, salt 7 l:℔, 4 ♁, hafremjöl 18 t:or 3 sk:or, färskt kött saltadt 32 l:℔. Vidare redovisas, att till »Joen byggmästare sjelf annan att hugga verket till 2 båtar vid Limingen och göra dem af nyo färdiga med alla tillbehör uti 2 veckor» hade lemnats: spanmål 3 skäppor, humle 1 ♁, smör 3 ♁, torrt kött $^1/_2$ l:℔, lögor $1^1/_2$ l:℔, torrfisk 4 ♁ och salt 3 ♁. Vid denna räkenskap finnes ock ett qvitto bilagdt af detta innehåll:

Bekännes jag Kristofer Graf att jag hafver anammat till Limmingsberget denne efterskrefne jernredskap af ärlig och välförståndig Jöns Bock, fogde på Kroppan år 1607: dörrejern, spitsejern till bölejern } om 4 l:℔, kilar 20, hammare 2 } om $3^1/_2$ l:℔, yxor 4 st., brottstänger 6 st., hackor 35 st. } $16^1/_2$ l:℔, båtar 2 st., smedjebälgar 1 par, städ 1 st., handhammare 1 st., forma 1 st. $^1/_2$ l:℔.

Datum Kroppan den 13 Januari 1608. *Kristofer Graf.*

Af 1608 års räkenskaper kan inhemtas att »efter K. M:ts muntelige befallning hafver Botvid Lakej bekommit till förtäring den tid han var af K. M:t förskickad att ransake om ett sölfberg, som Daniel Hansson Mölstonfers sedel förmäler d. 20 Juni 1608 och Botvids qvittens d. 4 Juli 1608, penningar 10 daler». Vidare får man veta att »Lasse Pederssons

---

[1] Enligt denna ordning beräknades alltså för en »bergsälle», hvarmed torde förstås en nutidens förman eller gruffogde, *i månaden* 1 t:na råg, $1^1/_2$ t:na malt, 4 ♁ humle, 4 ♁ salt, 4 ♁ smör, 1 l:℔ torrt kött, 2 l:℔ salt fisk (= sill) och 4 ♁ torrfisk.

[2] Åt hvar arbetare beräknades sålunda *i månaden:* $^1/_2$ t:a spanmål, 1 fat gryn, 1 ♁ humle, 3 ♁ salt, $1^1/_2$ ♁ smör, 18 ♁ kött, 3 ♁ torrfisk och 18 ♁ salt fisk. Dessa varor skulle väl anses utgöra ett slags normalstat. I verkligheten stälde de sig dock något annorlunda, enligt räkenskaperna.

knektar hafva huggit till hjelp vid Limings sölfgrufva huggeved 250 stafrum»; att »gårdsens drängar hafva framkört vid Limingsberget ved 200 stafrum»; samt att »efter kammarråds och kamererarens sedel hafver Anders Torbjörnsson, bergsälle vid Limings silfvergrufva till beställning» för året varor till ett sammanräknadt belopp af 48 daler 12 öre, hvarpå han hade bekommit: 6 aln. »piuk» (ett slags finare kläde) à $3^1/_2$ mark, 5 aln. kläde à 3 mark, 5 aln. lärft à 5 öre, 6 aln. blaggarn à 3 öre, 6 t:or 2 sk:or råg och malt à 4 mark, 16 t:or 2 sk:or hafremjöl à 3 mark, 11 ℔ humle à 5 mark pundet, 4 l:℔ torrt kött à 2 mark, 5 l:℔ saltgrönt kött à $1^1/_2$ mark, $^1/_2$ l:℔ sill à 2 mark, $3^1/_2$ l:℔ saltfisk à 1 mark, 6 ℔ talg à 4 mark pundet, $4^1/_2$ l:℔ salt à 6 öre, $8^1/_2$ l:℔ grytor à 2 mark och 1 oxe till 7 daler, hvilket alltsammans utföres till ett värde af 42 daler 20 öre. »Än var han skyldig anno 1607 penningar 14 öre $7^1/_5$ d:r», hvilken anteckning antyder att Anders Torbjörnsson äfven detta år innehaft anställning vid grufvan. Räkenskapen redovisar likaledes Kristofer Grafs åtnjutna aflöningsförmåner, hufvudsakligen i varor till ett belopp af 150 daler, enligt hans »beställningsbref» eller fullmakt.

Bland Kroppa bruks »års- och månadskoster» upptages såsom utgifvet »till 3 drängars kost hele året, som äre och arbete vid Limings sölfgrufva»: malt 4 t:or 1 skäppa, hafremjöl 18 t:or, smör 1 l:℔, humle 2 l:℔, salt 3 l:℔ 8 ℔, salt fisk 15 l:℔ 2 ℔, sill 6 l:℔, torrfisk 16 ℔, torrt kött 25 l:℔ 18 ℔ och saltgrönt kött $13^1/_2$ l:℔. Dessa 3 drängar hade jemväl såsom årslön erhållit 6 par skor. Slutligen redovisas såsom levererade »till Limings sölfgrufva» 21 st. bergkilar om 2 l:℔[1].

De fullständigaste anteckningarna om ifrågavarande grufarbete förekomma i 1609 års räkenskap för Kroppa bruk. Sålunda redovisas att »gårdsens drängar hafva framkört vid Limingsberget ved 50 stafrum»; att »Karlskoga socken hafver kört från Limings silfvergrufva och till Kroppan *silfvermalm 90 t:or*»; och att »efter v. Nils Andersson kammarråds och Peder Buller kamererares sedel hafver Anders Torbjörnsson, bergsälle vid Limings sölfvergrufva, till beställning» hvarjehanda persedlar till ett värde af 48 daler 12 öre. Derå hade han uppburit: 3 aln. $1^1/_2$ qvarter kläde à $5^1/_2$ mark, 2 aln. kläde à 5 mark, 14 aln. vadmal à 6 öre, $9^1/_4$ aln. blaggarn à 3 öre, $3^1/_4$ l:℔ grytor à 2 mark, 5 t:or 4 sk:or råg och malt à 4 mark, $15^1/_5$ t:or hafremjöl à 3 mark, 10 m℔ à 4 mark pundet, 5 l:℔ torrt kött à 2 mark, 1 l:℔ lögor à 1 mark, 11 m℔ humle à 10 mark pundet, $4^1/_2$ l:℔ strömming à 1 mark, 4 l:℔ salt à 6 öre, $^1/_2$ l:℔ talg à 5 mark, 5 ℔ torrfisk à $2^1/_2$ mark pundet, $^1/_2$ l:℔ lax à $2^1/_2$ mark, $^1/_2$ l:℔ sill à 2 mark, 4 l:℔ saltgrönt kött à $1^1/_2$ mark, 1 oxe à 7 daler och 1 t:na lax à 1 daler.

Bland »års- och månadskoster» redovisas »till 2 drängar kost hela året, som arbeta vid Limings sölfvergrufva»: 4 t:or malt, 9 t:or 1 skäppa hafremjöl, 12 ℔ smör, 16 ℔ humle, 3 l:℔ 18 ℔ salt, 11 l:℔ torrt kött, 11 l:℔ 14 ℔ strömming, $^1/_2$ l:℔ sill, 15 ℔ torrfisk, 1 l:℔ saltgrönt kött, 1 l:℔

[1] Det torde förtjena antecknas att räkenskapen äfven upptager »till forsellön för $23^1/_2$ t:or strömming och $^1/_2$ t:na lax ifrån Örebro och till Boderne uti Karlskoga socken för 4 mils väg pgr $3^1/_2$ daler». Dessa varor hade fogden Jöns Bock uppköpt i hindersmessomarknad »för brukets behof» samt dervid godtgjort sig »tärepenningar» 6 daler.

lögor och $^1/_2$ l:ℬ salt lax. Drängarna hade derjemte erhållit 2 par skor. Vidare kan inhemtas, att det »är kommet till att uppbryta malm med i Limingsberget: ved 50 stafrum», att det »är kommet till att rostbränna 90 t:or sölfvermalm med, som är kommet ifrån Limings sölfvergrufva: köreved $2^1/_2$ stafrum», äfvensom att det »är kommet till att smälta och drifva förbe:te malm med: kol $6^1/_2$ stig»; att det »är gifvet till 2 malmvaskare, som hafva uppvaskat 60 t:or sölfvermalm i lön och tärepengar till Stockholm, derpå Kristofer Grafs bevis: pgr $14^1/_4$ daler»; att det »är gifvet en fogdetjenare till Salberget ifrån Kroppan efter en vaskare, som skulle vaska och kom tillbaka sjelf annan: pgr 4 daler»; och slutligen »är gifvet Kristofer Graf till tärepengar upp till Stockholm med silfver som han smält hafver, derpå hans bevis; pgr 6 daler». I detta sitt bevis, dateradt Kroppa 30 December 1609, qvitterar Graf tillika sin årslön 150 daler, som han bekommit till hufvudsaklig del i hvarjehanda persedlar. Det nyss omförmälda beviset angående silfvervaskningen lyder sålunda:

»Bekännes jag Kristofer Graf, bergsälle vid Limings silfvergrufva uti Vermeland, mig hafva annammat af ärlig och förståndig Jöns Bock, fogde öfver Östersysslet uti Vermeland samt bergslagen, till två silfvervaskare, som hafva uppvaskat 90 t:or silfvermalm här vid Kroppan efter den ordning dem gifven är, nämligen 6 daler om månaden, och hafva de här bekommit af förbe:te fogde pgr 12 daler, tärepenningar tillbaka pgr 9 mark; att så i sanning är med egen hand underskrifvet och mitt signet. Dat. Kroppan» — —

I och för denna silfvervaskning hade konungen, enligt bref till ståthållaren Olof Kristofersson, dat. Stockholm 14 Juli 1609, sändt en »vaskare» till Kroppa, med befallning att låta »uppsätta ett hus, der han kunde hafva en vaskebänk uti och eljest annat hvad han behöfde».

De 90 t:or silfvermalm, hvilka sålunda vaskades och nedsmältes till rent silfver, synes ha varit den enda behållning, som vunnits af det vid Limmingen nedlagda arbetet med öfriga omkostnader. Åtminstone finnes någon malmvinst härstädes icke vidare omtalad. Arbetet fortsattes ännu någon tid, men slutligen upphör detsamma. Hvad derom kunnat inhemtas af fogdehandlingarna anföres här i ett sammanhang.

Under 1610 hade Anders Torbjörnsson, »bergsälle vid Limings bruk», erhållit varor och persedlar för tillhopa 49 daler, hvarom det säges: »bekommit öfver 20 öre (som) med honom skall afräknas 1611». Till 2 drängar, »som hela året arbetat vid Limings sölfgrufva», hade utgifvits såsom »kost»: malt 4 t:or $^1/_2$ fjerd., hafremjöl 9 t:or 1 fjerd., smör 12 ♀, humle 15 ♀, salt 3 l:ℬ 17 ♀, torrt kött 11 l:ℬ, strömming 11 l:ℬ, sill 5 ♀, torrfisk 15 ♀, saltgrönt kött $^1/_2$ l:ℬ, lögor 1 l:ℬ, torsk $^1/_2$ l:ℬ samt 2 par skor.

År 1611 redovisas, att Anders Torbjörnsson, »bergsälle vid Limingsberget», erhållit varor för tillsammans 42 daler; att »till 2 grufdrängar vid Limingsberget, som der arbeta hela året med Kristofer Graf, uti silfvergrufvan», levererats dessa varor: blandkornsmalt 4 t:or, hafremjöl 9 t:or 2 fjerd., smör 7 ♀, humle 15 ♀, salt 3 l:ℬ 17 ♀, torrt kött 11 l:ℬ, salt kött 15 ♀, strömming 11 l:ℬ, lögor 1 l:ℬ 5 ♀, sill 6 m♀, torrfisk 12 ♀ samt 4 par skor. Derjemte hade levererats »till Limings sölfgrufva att bränna lös malm med, köreved 77 stafrum».

I 1612 års bruksräkenskap redovisas visserligen lika som de föregående

åren Kristofer Grafs »beställning» med en årslön af 150 daler, äfvensom att Anders Torbjörnsson uppburit persedlar som förut, enligt sin beställning, men något arbete af grufdrängar eller andra vid Limmingsberget omtalas icke vidare. I 1613 års bruksräkenskap återfinnas följande anteckningar härom: »efter K. M:ts underskrifne bref den 6 Juni 1605 hafver Kristofer Graf till årlig beställning 150 daler, och hvad persedlar han bekommer skall honom blifva afräknadt, efter som det uti landet går och gäller, och är denne beställning af min nåd. drottning kasserad den 22 Oktober 1613; dock hvad han detta år bekommit hafver skall (han) behålla, som hennes maj:ts bref förmäler och hafver han uppburit som följer», hvarpå uppräknas bekomna varor och persedlar till ett sammanräknadt värde af 140 daler 27 öre. Härefter finnes antecknadt: »än var Kristofer skyldig till att betala som är till att se af 1612 års räkning uti penningar 9 daler 5 öre», med hvilket tillägg summan uppgår till 150 daler, hvarå Graf utfärdat qvitto, dat. Kroppa 16 December 1613. Vidare redovisas att »Anders Torbjörnsson bergsälle hafver till årlig lön, kost och beställning efter kammarrådet Nils Anderssons och Peder Bullers sedel» 48 daler, derå han 1613 bekommit varor för 4 daler 21 öre, som han hade »fått till kost och lön när han hafver varit med Kristofer Graf och *gräfvit efter silfverberg* på åtskilliga tider om året». Vid denna utgiftspost finnes anmärkt: »bestås intet här efter». Häraf torde kunna slutas att arbetet vid Limmingen hade helt och hållet afstannat. På hvilka platser de nyss antydda gräfningarna deremot egt rum omtalas ingenstädes i räkenskaperna.

Genom det åberopade brefvet af 22 Oktober 1613 hade enkedrottningen visserligen »kasserat» Kristofer Grafs förutvarande »beställning», men i stället uppläts till »honom ett vårt hemman *Hornkulla* benämdt, i Fernebo socken i Vermland liggandes, qvitt och fritt för alla utlagor uti sin och sin hustrus lifstid». Härvid är dock att märka, att detta hemman då ännu icke fans upptaget i någon jordebok, hvadan någon skatt derför icke heller finnes redovisad. Hornkulla ansågs förmodligen vara en Kroppa gård tillhörande lägenhet, hvars afkastning — i händelse det var någon — ansågs inbegripen bland de inkomster, som kunde vinnas af bruksrörelsen. Det dröjde ännu en ganska lång tid innan Hornkullen blef synlig i häradets jordebok.

Att de gräfningar efter silfvermalm, som emellertid egt rum, icke blifvit alldeles utan resultat, framgår deraf att fogden Jöns Bock i 1614 års bruksräkenskap redovisar åtskilliga omkostnader derför. Sålunda heter det, att »efter min nåd. drottnings bref dat. den 3 Oktober 1614 hafver Kristofer Graf bekommit, derpå hans qvittens dat. den 8 December 1614: stångjern 4 skepp., osmundsjern 6 fat». Vidare »hafver Kristofer Graf haft uti 16 veckor en bergsälle och två drängar till att bryta silfvermalm och smälta, (som) hafva bekommit till kost: spanmål 2 t:or 7 fjerd., hafremjöl 10 t:or 6 fjerd., torrt kött 13 l:ℬ, sill 11 l:ℬ, salt lax $2^1/_2$ l:ℬ, gryn $3^1/_2$ fjerd., salt 1 l:ℬ, humle 10 ℔, torrfisk 1 l:ℬ, talg 3 ℔, saltgrönt kött $2^1/_2$ l:ℬ, dagsverken 2»; samt »än hafver han bekommit till att smälta och drifva med till prof: kol 5 stigar 8 t:or, köreved 2 stafrum, redskapsjern 8 ℔».

Af enkedrottningens här ofvan åberopade bref inhemtas att Graf lemnat underrättelse om hvad som påkostats »det silfverprofvet, som han hade gjort», men ehuru denna omkostnad var 3 gånger större än hvad den er-

hållna produkten var värd, ville drottningen ändock göra ytterligare försök, eftersom strecket ville låta se sig in i sjelfva berget, »i den förhoppning att vår Herre skulle deröfver gifva mera välsignelse». Fogden befaldes derför att »befordra bergmästaren med folk och alla delar, som han dertill behöfde, att man kunde se hvart ut det ville». Bergmästaren skulle ock »bekomma sin lön efter den beställning» han förut innehaft.

Genom särskild skrifvelse 23 Juli 1615 erhöll Graf befallning att smälta silfver af den malm, som dittills blifvit bruten och dermed begifva sig till enkedrottningen, der han skulle erhålla närmare besked, »hvarefter han sig med sina bergsällar skulle rätta». Sedan detta skett, förklarade enkedrottningen i bref till Jöns Bock 12 Oktober samma år, att det senast bearbetade »silfverstrecket der i Vermland» lönade icke mödan, hvarför allt vidare arbete härstädes skulle inställas.

I 1615 års bruksräkenskap redovisas de omkostnader, som blifvit en följd af det sist anstälda försöksarbetet. »Efter min nåd. drottnings bref dat. den 12 Oktober 1615 hafver Kristofer Graf bekommit» allehanda varor till ett belopp för tillhopa 150 dalers värde. Vidare hade Anders Torbjörnsson bergsälle, »som hafver arbetat med Kristofer Graf uppå det silfverprof han gjort hafver uti 2 år», till »kost och lön» bekommit varor till ett värde af 46 daler. Slutligen hade »2 grufvedrängar, som hafva varit med bergsällen och brändt malm lös utur silfvergrufvan, bekommit till kost»: hafremjöl 10 t:r 3 1/2 fjerd., torrt kött 17 l:𝔱 2 ℔, spanmål 3 t:or 4 1/2 fjerd., torrfisk 9 l:𝔱, sill 5 l:𝔱, humle 18 1/2 ℔, salt 2 l:𝔱 2 ℔, smör 16 ℔, gryta 1 1/4 l:𝔱 (»till att koka uti och behålle den sedan på sin lön»), strömming 2 l:𝔱, lögor 1 l:𝔱, saltgrön lax 3 l:𝔱, saltgrönt kött 1 l:𝔱 samt blaggarn till säckar 6 aln. Hvad dessa grufarbetare i öfrigt bekommit såsom lön finnes ingenstädes redovisadt.

Genom ett enkedrottningens bref, dat. Nyköping 12 Augusti 1616 förordnades »att efter det silfverbruk, som för någon tid sedan blef upptaget i Vermland, icke hade sin fortgång», kunde bergmästaren derstädes Kristofer Graf icke bibehållas »vid så hög beställning som tillförene», men på det att han skulle »sig någorledes kunna uppehålla», blef han tillförsäkrad en nedsatt årlig lön af 100 daler, att på vanligt sätt uppbäras af fogden i Östersysslet. »Men», heter det vidare i brefvet, »när Gud vill att något sådant bruk här uti furstendömet kan härefter yppas, då skall han vara vederredo på hvad ort vi hans tjenst behöfve, och när han således åter blifver brukad, skall han njuta sin gamla beställning» till godo. Under detta och de näst följande åren finnes den sålunda nedsatta aflöningen upptagen bland Kroppa bruks utgifter[1], men någon ny silfvermalmsanledning i dessa trakter finnes icke vidare omtalad förr än omkring 20 år senare, då så väl Limminge som Grythytte »silfverbruk»[2] gjordes till föremål för ganska allvarlig uppmärksamhet. Berättelsen härom torde dock få sin rätta plats i Grythytte krönika — *om* och när den en gång blifver synlig...

---

[1] I 1616 års räkenskap förekommer, att »efter min nåd. drottnings bref den 14 Augusti 1616 hafver Kristofer Graf bekommit, deruppå hans bevis den 3 Januari 1617: penningar 30 daler, spanmål 12 t:or, oxar 2, osmundsjern 5 fat, hafremjöl 2 t:or».

[2] Jfr »*Noraskog*» III: 218.

Laxfisket vid Möckelsbodar eller Karlskoga.

Enligt anteckning i 1589 års räkenskap hade fogden Karl Jönsson »tagit från en bonde, som rymde för det han hade gjort tjufveri på min nådige herres laxfiske vid Möckelsbodar, en ko». I sammanhang härmed må ock nämnas att detta laxfiske, som åtminstone i början drefs med 4 laxekar och hvartill ortens invånare nödgades utgöra hjelpedagsverken, enligt räkenskaperna lemnat följande afkastning:

1584:	4½ t:or	salt lax och		30 st.	färska	laxar,
1585:	11½ »	»	»	10	»	»
1586:	7 »	»	» ryggar,	42	»	»

af hvilken afkastning den nyutnämde kyrkoherden Olof Hansson i tionde erhöll 9 st. färsklaxar. Han erhöll sannolikt äfven de följande åren tionde af laxfisket, ehuru någon redogörelse derför icke finnes upptagen i räkenskaperna.

För 1587 saknas räkenskap.
1588 redovisas 5½ t:or salt lax,
1589 » 8½ » » och
1590 likaledes 8½ » »

För åren 1591—1599 saknas alla uppgifter, då räkenskaperna för denna tid försvunnit; men för

1600 redovisas 3 t:or salt lax,
1601 » 2 » » och
1602 endast ½ tunna »

hvarefter all redovisning saknas för åren 1603 och 1604.

För 1605 redovisas åter 1 t:na salt lax,
1606 » 3 fjerdingar, samt
1607 och 1608 endast ½ t:na salt lax hvardera året.

Deremot kan man af Kroppa bruks räkenskap för 1607 inhemta, att då härifrån utgifvits »till en fiskare vid Karlskoga laxefiske uti 4 veckor»: spanmål 3 skäppor, humle 1½ ℔, smör 3 ℔, torrt kött 1½ l:𝔗, salt 7 ℔ och torrfisk 5 ℔. Följande året erhöll antagligen samme fiskare »i 3 veckor»: spanmål 2 fjerd., hafremjöl 2 skäppor, humle 2 ℔, smör 4 ℔, torrt kött 8 ℔, sill 5 ℔ och salt 1 l:𝔗. Huruvida laxfisket varit så klent under de sistnämda åren, som den uppgifna afkastningen utvisar eller om — redovisningen varit mer än vanligt bristfällig, torde vara tvifvelaktigt. För 1609 redovisas såsom afkastning 1¼ tunna ryggar och salt lax samt 64 st. torra laxar; 1610 uppgifves ½ tunna salt lax och »1½ kärfve torr-

lax». Samma år hade lemnats »till en fiskare på Karlskoga, som hafver aktat laxefisket»: torrt kött $^1/_2$ l:℔, spanmål 2 fjerd. och smör 2 m𝔪. I 1611 års räkenskap föres såsom utgift »till en fiskare vid Karlskoga laxfiske» mjöl $^1/_2$ t:na, humle 4 𝔪, smör 4 𝔪, torrt kött 1 l:℔, sill $^1/_2$ l:℔ och salt 4 𝔪, hvaremot såsom afkastning redovisas 11 l:℔ 4 𝔪 salt lax. Följande året uppgifves densamma till 90 st. salt lax.

Från 1613 synes en ändring hafva egt rum angående skötseln af ifrågavarande fiske. Detta år upptages nämligen såsom årlig lön till »*Peder* laxefiskare vid Karlskoga» 4 t:or spanmål, men årets afkastning redovisas i stället med icke mindre än 124 l:℔ »saltgrön» lax. Denna afkastning, som är den största sedan 1585, uppgifves 1614 något lägre, men upptages dock till 102 l:℔ 17 𝔪. För 1615 redovisas 87 l:℔ 7 $^1/_2$ 𝔪 saltgrön lax, 16 st. salt lax och 16 st. ryggar; att till detta fiske levererats 2 t:or salt (mot 1 $^1/_2$ t:na året förut), samt att »*Olof* laxefiskare hafver förtärt 1 kärfve laxeryggar».

I 1616 års räkenskap är antecknadt att Karlskoga laxfiske, såsom beläget å Backa och Bryttiegårds egor, »är arf och eget och Lasse Höök skall göra besked härför», hvilken anteckning innebär att en särskild fogde fått i uppdrag att uppbära och redovisa räntor och hjelper m. m. af de inom Vermland ganska talrikt förekommande »arf och egne» hemmanen m. m. Denne särskilda fogde, hvars namn var *Lars Jonsson Höök*, innehade sitt uppdrag under åren 1616—1619, hvarefter dessa hemman åter förlades under den förut varande fögderiförvaltningen. Någon räkenskap öfver hans förvaltning har dock icke återfunnits. Då emellertid inkomsten af fisket redovisades till Kroppa gård, har det derigenom blifvit en möjlighet att få reda på afkastningen för nämda år. Den upptages

för 1616 till 64 l:℔ 17 𝔪 saltgrön lax och 1 l:℔ torr lax,
» 1617 » 88 » 6 » d:o ,
» 1618 » 91 » 7 » d:o och
» 1619 » 122 » saltgrön lax samt torr lax 1 kärfve.

Af räkenskaperna kan ock inhemtas, att till fisket vanligen erfordrats 1 à 2, stundom 3 t:or salt om året samt att laxfiskaren Olof Arvidssons årsaflöning från 1615 utgått med 6 t:or »ren spanmål», d. v. s. råg eller korn (= malt). »Efter ståthållaren välborne Bo Ribbings sedel, (blefvo) Karlskoga socknemän, som nedan Knapforsen boendes äre, förskonte med ett dagsverke på hvart mantal, efter de utstå mycken tunga att utsätta laxekar och laxeslängor der vid laxefisket, som sedelen vidare förmäler, dat. 13 Juni 1620», hvilken lindring upptages till 30 dagsverken. Såsom en kuriositet må jemväl antecknas att enligt räkenskaperna »välb. Bo Ribbing bekommer årligen till sin förtäring: torr lax 2 kärfvar, torre ryggar 2 kärfvar», samt att i en kärfve räknades 16 st. laxar.

Afkastningen för sistnämda år redovisas till 1 kärfve torr lax, 1 kärfve torra ryggar samt 86 l:℔ 11 𝔪 saltgrön lax och ryggar. År 1621 redovisas 1 kärfve 11 st. torrlaxar, 1 kärfve 11 st. laxryggar och 146 l:℔ 13 𝔪 salt lax, den största afkastning, som för något år finnes omtalad. Följande året 1622, det sista, för hvilket någon uppgift härom erhållits, upptages afkastningen till 83 l:℔ 5 𝔪 saltgrön lax och 1 kärfve torr lax, som värderas i penningar till 54 daler 7 $^1/_3$ öre, »efter 8 daler för tunnan», hvaraf man torde kunna sluta att tunnan beräknats innehålla omkring 12 l:℔.

Slutligen må anföras ett par af laxfiskaren utfärdade qvittenser af denna lydelse:

»Bekänner jag mig Olof Arvidsson, laxefiskare vid Karlskogas laxefiske, att jag hafver annammat af min nådige herres och furstes befallningsman, ärlig och välaktig Jöns Bock, mitt årliga underhåll nämligen *rdg 6 t:or;* att så i sanning är begärer jag min kyrkoherdes signete här under. Datum Karlskoga den 26 Mars anno 1621.»

(Kyrkoherdens sigill.)

»Bekänner jag mig Olof Arvidsson, laxefiskare vid Karlskoga laxefiske, att hafva annammat och bekommit af ärlig och välaktad Jöns Bock, befallningsman öfver Östersysslet i Vermeland, *salt en tunna.* Att så i sanning är begärer jag kyrkoherdens signete här nedan under och med hans egen hand underskrifvet. Datum Bryttiegården den 28 Maj år 1621.

Olaus Johannis, pastor i Karlskog.»

Den inkomst af laxfisket, som kronans arrendatorer af fögderiets räntor och inkomster från 1622 erhållit, finnes ingenstädes redovisad. Huru detta laxfiske slutligen af kronan försåldes till enskild man, finnes omtaladt här ofvan (sid. 405).

Vid häradstinget 15 Oktober 1649 »vittnade nämden, att medan ***kronan hade laxefisket i Karlskoga behållet*** och det var icke såldt, såsom nu är, för 1,200 rdr till välb. Johan Lillieström, så efterläts ingen nedanför Myckern åt Letelfven bruka laxekar, utan om någon spordes det göra, då refvos de straxt bort. Hvarföre får intet Bertil i Agen behålla sina kar, som han i år satt hafver; ***eljest bör ock ingen stänga kungsådran ofvanföre»***.

Rättsväsende och lagskipning enligt äldre sakörerslängder och domböcker.

Dahl, i sin här ofvan intagna beskrifning, förmenar »att första häradsting med Karlskoga hållits den 18 Juli 1629», och han stöder denna sin mening derpå, att »alla domböcker äro å tingsstället uti häradskistan förvarade», af hvilka den äldsta räknar sin början från nämda dag[1]. Denna omständighet är dock icke tillfyllestgörande, ehuru det gerna må medgifvas att någon äldre *dombok* numera icke torde kunna återfinnas. Men det finnes andra vittnesbörd derom att, allt ifrån den tid Karlskoga församling bildades, denna ort icke saknat sin särskilda lagskipning och utg. vill derför till en början ur bevarade *sakörerslängder* meddela några anteckningar om just den äldsta tidens rättsväsende.

Det vill synas, som att under de första åren, sedan Möckelsbodar förlagts till Vermland, rättsskipningen för denna bygd, åtminstone delvis, varit gemensam med Vermlands bergslag och att tingsstället i regeln varit Kroppa bruksgård. Fullständig visshet härom torde icke kunna vinnas, men deremot är kändt, att från början af 1600-talet Karlskoga socken eller »Karlskogs härad», som det stundom äfven heter, utgjort ett särskildt tingslag.

Såsom exempel på några saker rörande befolkningen vid Möckelsbodar må anföras: 1586 fick Olof i Knutsbol »för tredsko» böta med $^1/_2$ elghud, och Anders i Herrsjötorp, jemväl för tredska, med $4^3/_4$ aln »norskt» (kläde) eller vadmal. Förut är omtaladt hurusom fogden Karl Jönsson 1589 hade »tagit från en bonde, som rymde för det han hade gjort tjufveri på min nådige herres laxfiske vid Möckelsbodar, en ko»[2]. — I 1590 års sakörerslängd, som för Möckelsbodar är utskrifven på ett särskildt blad, hvaraf synes framgå att orten redan då ansetts som ett sjelfständigt tingslag, uppräknas följande bötesmål: »Per i Sibberboda på Möckelsbodar, rymde för tjufveri, togs ifrån honom blandkorn 2 t:nor 4 skäppor. — Per i Torp på Möckelsbodar, för han drog af hemmanet olofligen, efter (det) han stadt hemmanet, togs ifrån honom hans rågsäde, råg 1 t:na. — Olof i Stensviken, frälsebonde, för han högg sig svedjeland in på min nådige furstes skog och sådde, togs ifrån honom råg 1 t:na 1 skäppa. — Summa råg 2 t:or 1 skäppa, blandkorn 2 t:or 4 skäppor.»

---

[1] Jfr sid. 403 här ofvan. Jemlikt ett k. cirkulär 28 September 1869 hafva de häradsdomböcker, som äro äldre än 1734 års lag eller »tillhörande tiden före 1736» blifvit öfverlemnade till Riksarkivet, »för att för framtiden der förvaras».

[2] Jfr sid. 530.

I 1591 års sakörelängd uppräknas följande bötesmål: »Jönses son i Dufvedalen för han snappade en hätte (hatt eller mössa) från Jöns Finne i Degernäs pgr 1 mark. — Per i Stegleviken för någon talg han snappade ifrån hammarsmederna vid Fors pgr 1 mark. — Mäster Jakob Hammarsmed för han slog Eriks hustru i Slätbråten pgr 6 mark.»

Då fogderäkenskaperna för åren 1592—1599 saknas, har detta ock till följd att jemväl sakörelängderna för samma tid försvunnit. Från och med 1600 finnas deremot sådana bilagda hvarje års räkenskap, nästan utan undantag, ehuru det derför icke är sagdt, att sakören eller bötesmedel alltid funnits att redovisa. Så är exempelvis förhållandet just i 1600 års sakörelängd, der ej ett enda ärende från Karlskoga förekommer, men deremot ganska många från öfriga delar af fögderiet eller domsagan. Denna längd, likasom alla de efterföljande till och med 1618, är undertecknad och »beseglad» af lagläsaren *Jakob Persson*, som enligt FERNOW skall hafva tjenstgjort i denna egenskap eller såsom »underlagman» redan 1581[1], hvilken uppgift dock torde kunna betviflas, då han icke var tjenstgörande vid 1584 års förut (sid. 422) omtalade skattläggning inom Östersysslet.

I denne Jakob Perssons sakörelängd för 1601 förekommer, efter hvad utg. kunnat finna, benämningen »*Karlskogs härad*» första gången. Såsom »konungs sakören» redovisas under nämda rubrik följande: »Per Hansson i Karlskog för lönskaläge 2 mark. — Sylvester i Backa hade gjort ett enfalt hor, är benådad, oxar 4 st. — Jon Henriksson i Kärna hade ock gjort ett enfalt hor, är benådad, oxar 4 st. — Jon Hammarsmed i Fors hade gjort Hans Kolare ett fullsår, en blånad, 7 mark.» — — — »Till visso under mitt Jakob Perssons signet.»

I 1602 års längd upptages inga sakören från Karlskoga. Deremot förekommer i 1603 års längd under rubriken »Karlskogs härad» dessa mål: Per Ivarsson för vidskepelse och afguderi, osm.-jern 4 fat. — Jönses son i Skälstabacken för tjufveri m. m., osm.-jern 4 fat. — För de nästföljande åren synes gälla hvad som finnes antecknadt i 1608 års räkenskap, nämligen, att »hvad sakören belangar, är detta året inga fallne, alldenstund der hafva inga saker varit lagförde, och skall derom gifvas besked uti 1609 års räkenskap», men för det sistnämda året är längden — blank, åtminstone hvad Karlskoga beträffar. I 1611 års sakörestregister förekommer »Karlskogs härad» ånyo, med dessa »saker»: Bengt i Sandtorp och Jöns i Stegelviken trätte och parlamenterade å vigvala (tingvallen?) och Jöns slog Bengt 2 blodviten, sakörespgr 2 mark. — Bengt slog Jöns igen 2 köttsår, sakörespgr 4 mark. — Bengt i Sandtorp hade ock slagit Jon i Stegelviken ett blodvite, sakörespgr 1 mark.

I 1612 års sakörelängd förekommer för »Karlskogs härad» blott ett enda fall, nämligen »Gunnar Eriksson i Videbäck för mökränkning pgr 13 mark 8 ört.». I 1613 års längd upptagas under »Karlskogs härad» följande: »Olof Jonsson i Slätbråten för vitesmål (försutet vite) pgr 26 mark 16 ört. — Per Skomakare i Fors och Bengt i Sandtorp för säramål med Hans Kolare pgr 10 mark. — Olof Olsson i Aggerud för mökränkning pgr 13 mark 8 ört. — Sten i Näs för nidingsverk pgr 10 mark. — *Herr Hans i Karlskog* för mökränkning pgr 13 mark 8 ört.»

[1] Vermlands beskr., sid. 485.

1614 års sakörelängd upptager intet mål från Karlskoga. Deremot vid ting, som förrättats med »Karlskogs härad» 18 Maj 1615, uppräknas åtskilliga afdömda saker: »Per i Strömetorp hafver gjort mökränk med Anna Persdotter ibidem, pgr 13 mark 8 ört. — Per i Strömetorp för lönskaläge med Elin Persdotter pgr 2 mark. — Anders Persson i Gälleràs för lönskalöge med Elin pgr 2 mark. — Anders Sigfridsson i Bredegård för mökränke med Elin pgr 13 mark 8 ört. — Tored i Prestegården för mökränk, äktade (qvinnan) pgr 6 1/2 mark 4 ört. — Håkan Andersson i Bredegård hafver gjort mökränk med Brita Svensdotter, äktade henne, pgr 6 1/2 mark 4 ört. — Tored Tordsson i Prestegården försutit laga stämning pgr 3 mark.»

I 1616 års sakörelängd upptages från »Karlskogs härad» endast 2:ne mål: »Lars Jonsson i Degernäs för sår (?) pgr 4 mark. — Anders i Sibbarebo för välle, han bötte pgr 6 mark.» — För 1617 återfinnes ej någon sak från Karlskoga; men dels af räkenskapen och dels af ett enkedrottningens bref 4 Augusti samma år kan inhemtas att »två tjufvar, Nils Larsson i Vestervik och Karl Larsson», hade stulit 7 1/2 fat osmundsjern ur den s. k. herreboden vid Bergsjöändan. De dömdes till döden för sitt brott, men enkedrottningen »ville nådigast hafva dem denna gången förskont, med det besked att de ock lofva bättring, och hvar de komma oftare med sådant igen, då skall detta ock stå dem öppet; eljest skola de gifva oss i böter 100 daler». Vid redovisningen af dessa böter afkortades hälften af den anledning att den ene af tjufvarne var frälsebonde, och på grund af adelsprivilegierna egde frälsemannen, som här var ståthållaren Bo Ribbing, att uppbära sin bondes bötesmedel 50 daler[1]. Den andra hälften deremot redovisades bland öfriga sakören. Dessa åter hade på grund af ett annat enkedrottningens bref, dat. Örebro 27 Februari 1617, enligt fogderäkenskapen blifvit »skänkta till *Karlstads kyrkobyggning* så väl som till att uppbygga prestegården i Karlstad», efter den stora eldsvåda, som öfvergått denna stad 14 September nästföregående år. Af sådana saköresmedel levererades från Östersysslet för 1616 ett belopp af 82 daler 5 1/3 öre och för 1617 mer än dubbelt eller 196 daler 16 öre 20 d:r samt 1 oxe. — I 1616 års räkenskap kan äfven återfinnas en anteckning af detta hemska innehåll: »är gifvet skarprättaren på den tid de missdådare stodo sitt straff pgr 16 daler», och i marginalen här bredvid finnes antecknadt: »3 trullkäringar och 2 andra fångar». Från hvilken trakt af fögderiet dessa olyckliga varit finnes ingenstädes angifvet.

Vid 1618 års ting i »Karlskogs härad» bötfäldes 2:ne personer: »Lars i Espenäs för vitesmål, kunde intet bevisa, pgr 4 1/2 mark. — Olof Jonsson i Rålanda för eder och oqvädinsord pgr 2 mark.»

I 1619 års fogdehandling förekommer en af den nye lagläsaren *Tideman Persson* upprättad och underskrifven längd öfver »Konungssakören, som fallen är i Östresysslan i Vermeland och domboken vidare skall förmäla, ifrån den 18 Maj 1619 till den 16 Mars år 1620». Deri uppräknas för »Karlskoga socken» följande: »Nils i Qvarnetorp och hans hustru för slagsmål, konungssaken 4 mark; Nils i Kölebråten för slagsmål, konungs-

---

[1] Härom heter det i räkenskapen: »Hafver välb. Bo Ribbing efter adelns privilegier uppburit sakören af sin bonde, den som hade stulit jern ifrån min nåd. drottning och blef benådd till lifvet och skulle utgifva pgr 50 daler.»

saken 2 mark.» I nästa års räkenskap upptager längden öfver konungssakören från 21 Juni 1620 till 1 April 1621 följande personer inom »Karlskoga socken»: Lasse Finne i Råhult 1 mark, Anders i Sibberboda 4 mark, Olof i Rålanda 2 mark, Jöns i Flottufva 2 mark, Mats i Åsbergsviken 1 mark, Lasse Finne i Leräng 1 mark. Sakörelängden för tiden från 24 Maj 1621 till 10 Mars 1622 upptager för Karlskoga socken endast »Bertil i Botesboda 2 mark».

Af 1619 års räkenskap kan derjemte inhemtas att fogden »uppburit efter en finne, som blef *ihjälslagen* i Asphöjden och han rymde som honom ihjälslog och mördade: blandkorn $1\frac{1}{2}$ tunna», hvarjemte redovisas såsom »uppburet ifrån Skersjötorp[1] från en finne, som hafver *rymt knektetjensten: rofvor* 13 t:or», hvilken sistberörda anteckning synes gifva vid handen att rofodling den tiden varit vanlig å finnarnes svedjeland.

Räkenskapen för 1620 innehåller äfven ett par anteckningar, som äro ganska betecknande för rättsskipningen vid en tid, då i regeln de flesta domböcker saknas. Dessa anteckningar äro af denna lydelse:

»Efter min allernådigsta drottnings underskrifna sedel är Peder Björsson i Högåsen förskonad och tillgifven på de sakören han skyldig var för hans fattigdom skull, som sedelen vidare utvisar, daterad den 8 Februari 1621: sakörespenningar 20 daler.»

»En kona benämd Brita Månsdotter, belägrad af en gifter bonde, benämd Peder i Högåsen, är sakfäld som domboken förmäler till 40 daler; hafver ingenting att utgifva för sin sak, der på herr Kristofer i Kilens bevis, dateradt den 12 September år 1621, derföre konan är tagen till Kroppa gård att tjena för sakören, som är penningar 40 daler.»

I 1621 års bruksräkning för Kroppa finnes redovisadt, att det »är blifvet *uppå ett fall* efter tröskningen, som en finne utsätt hade, *hvilken rymde för det han slog sin styffader ihjäl:* råg 16 t:or $6\frac{1}{2}$ fjerd.» Man kan förvånas öfver det ingalunda obetydliga skördebelopp, som kunde erhållas efter fallsvedning, och man kan ock förvånas öfver några af de inflyttade finnarnes egendomliga lefnadsförhållanden. I samma räkenskap redovisas äfven såsom »uppburet af Bovall Persson, *saköresjern för hordomslast:* osmundsjern 2 läster», hvilket jern representerade ett värde af minst 120 daler. Hvar denne syndare var hemma nämnes icke.

För åren 1622—1628 saknas både sakörelängder och andra anteckningar om rättsväsendet inom Karlskoga, men detta torde bero derpå att enligt en anteckning i 1624 års räkenskap »hafver *arrendatoren sakören fritt* utan någon räkning». Sedermera blir dock förhållandet annorlunda, på sätt här ofvan redan finnes antydt, enär från och med det följande året åtminstone de flesta domboksprotokollen ännu finnas i behåll. Den äldsta dombok för Karlskoga, som nu förvaras i Riksarkivet, är inbunden i pergamentsband och innehåller protokoll för de flesta häradstingen under åren 1629—1662. Dylika protokoll saknas nämligen för 1636, och efter 1637 års protokoll följer i boken 11 oskrifna sidor, hvarjemte ett par blad synas vara bortskurna. Derpå följer 1640 års protokoll, hvadan alltså

[1] Kan vara antingen *Sirsjötorp,* som ursprungligen skrefs Skirsjötorp, eller *Skärjetorp* (= Skärtorp), båda belägna inom nuvarande Grythytte socken.

1638 och 1639 årens handlingar jemväl äro uteslutna. För öfrigt torde vara ovisst om ej ännu flera protokoll saknas[1], emedan domboken för åren till och med 1640 endast innehåller ett protokoll för hvarje år, ehuru det är sannolikt att i regeln två ting hållits om året. Härmed må nu vara huru det vill, så torde dock en och annan »Karlskoging», som icke är i tillfälle att i Riksarkivet tillfredsställa sin nyfikenhet, med ett visst intresse taga kännedom om de båda äldsta tingsprotokollen, sådana de i det följande framläggas med ett skrif- och stafningssätt, att de af hvem som som helst kunna läsas.

Å den ifrågavarande dombokens första blad läses:

»Karllskoga Sockens Doomboch för åhr 1629.»

A nästföljande sidor är första protokollet inskrifvet, så lydande:

Karlskoga sockens sommarting anno 1629.

Den 18 Juli vardt rätt laga sommarting hållet med allmogen af Karlskoga s:n. Närvarandes bokhållaren i Vermland väl:d *Arvid Pedersson* med befallningsmannen väl:d *Mårten Drost* och efterskrifne häradsnämd.

Olof i Bredgården.	*Per* i Sandtorp.
Nils i Gälleråsen.	*Erik* i Qväggen.
Per i Backa.	*Per* i Stubbetorp.
Gunnar i Bredgården.	*Lars* i Knutsbol.
Bonde i Bo.	*Joen* i Herrsjötorp.
Nils i Stensviken.	*Jöns* i Bredgården.

— Lät bokhållaren väl:d Arvid Pedersson publicera och för allmogen uppläsa Kongl. Maj:ts instruktion och fullmakt, som han hade till att *bortsälja* der i landsändarne *kronohemman under skatten*, och fördenskull hemböd dem, som på sådana hemman sitta kunde, till köps, så framt de dem ville behålla[2].

— Vardt nämden allvarligen tillsagd och befald att hon efter anden[3] skulle gå och hålla *ransakning på alla nybygde torp* och granneligen tillse, hvilka af dem utan omliggande bolbyars skada kunna upprättas och fullbordas: dem skulle de lägga vissa egor till med åker och äng; *såsom ock dem*, som sina frihetsår njutit hafva, efter deras egor, vilkor och lägenhet *skattlägga*.

---

[1] Sålunda finnes icke det dombref, som utfärdades 28 September 1632, angående rågången mellan Karlskoga och Nora socknar, infördt i domboken. Detsamma finnes efter originalhandlingen intaget i *Noraskogs arkiv* I: 572.

[2] För att bereda ökade penningetillgångar till det förestående tyska kriget, utgaf Gustaf II Adolf kungörelser derom, att hvem som ville skulle få lösa sitt hemman till skatte. En dylik kungörelse afläts 21 April 1629 till dåvarande landskamreraren Arvid Pedersson Roman, som meddelade sitt uppdrag vid alla häradstingen inom länet. Skatteköpeskillingen var bestämd till 60 à 90 riksdaler för helt hemman och skattebrefven utfärdades af dåvarande Kammarkollegiet, hvars president och ordförande var konungens svåger Pfaltzgrefven Johan Kasimir. FERNOW berättar att Arvid Pedersson behållit de flesta originalskattebrefven och i stället lemnat attester om de verkstälda köpen. (Jfr FERNOWS beskr., sid. 566, 602.)

[3] Nämligen *höanden* (höbergningen).

— Kom för rätten Lasse Larsson i Blinäs och på sin sons vägnar klagade till Mårten Eskilsson i Granbergsdalen, att han hade lofvat hans son Påvel Larsson ett *svedjefall för det träde* han fick af honom i Visnum att så på, men sedan hade Mårten Eskilsson sålt samma fall till *befallningsmannen Karl Svensson;* vardt fördenskull dömdt och erkändt, att Mården bör och skall tillställa sin mâg Påvel Larsson samma fall, som han honom för trädet lofvat hade, och förlikes sedan med befallningsmannen det bästa han kan.

— Erik Andersson i Bo, som hafver varit *gärdeman* och om vårtid uppburit några l:℔ kött för krigsfolket, var *beskyld* att skulle hafva *stulit samma kött till ett halft pund,* efter det icke höll sin fulla vigt när han det levererade, som det hade när det blef anammadt; men alldenstund det hade hängdt i torkan ifrån våren och till Larsmesso om sommaren, erkände nämden att ett half pund väl var intorkadt af vår- och sommarvädret: derför erkändes han *för samma tillmäle fri och ledig,* vider bot 40 mark, som honom derföre viter.

— Bonde Algutsson, Erik Andersson och Joen Persson *hade skylt hvarannan* a't hafva *stulit laxar ur Arrendatorernes laxekar,* dem de sedan skulle hafva sålt i Örebro, hvilket ingendera kunde den andre öfvertyga eller bevisa; vordo fördenskull sakfälde till sine penningar 40 mark.

— Lars Persson, Lars Nilsson och Nils i Qvarnetorp hafva försutit *skjutsning till krigsfolkets upptåg* i våras; vordo fördenskull sakfälde för tredsko hvardera till sine pgr 3 mark.

— Markus Olsson i Fiskesjön hade utan laga dom, så ock egandes goda vilje, gått inom sin grannes Per Eskilssons i Finnebäck rå och rör och sig *tillvällat någon skog;* vardt derföre sakfäld efter det 28 kap. i Konungs B. att böta sine pgr 40 mark.

— Hans Persson, murmästare på Kroppa, hade stått tillbaka med *skjutsning till knektarnes upptåg* i våras, såsom och slagit fjerdingsmansdrängen *tu blodsår;* vardt derföre sakfäld för tredsko till sine 3 mark och för hvart blodsår 6 mark, är 15 mark.

— Vardt nämden tillsagd och befald, att hon strax efter anden skall gå och ransaka och uppleta rätte *skillnaden mellan Öster- och Vester-»Käidsen»* och granneligen förfara om Nils Persson något hafver åverkat uppå sin broders egor, och sedan skall derom för rätten dömas.

— Hans Andersson i Sibbebo hade vidt (tillvitat) en skomakare benämd Anders Jönsson, att han skulle hafva *stulit några hudar* ifrån fru Dordi på Åkerby när han der arbetade; deremot hade frun gifvit honom sitt bevis att hon inga hudar hade samma gång mist, och att hon aldrig hade funnit samma skommare med något tjufveri, hvilket ock månge af socknemännen vittnade, att han plägar aldrig vara otrogen i sitt arbete. Så efter Hans med intet skäl kunde bevisa eller bjude den andre till någon tjufnad, vardt *han af rätten fri erkänd* och Hans efter det 20 kap. i Tingmåla B. sakfäld till sine pgr 40 mark.

— Vardt nämden tillsagd att hon den 19 Juli skall låte sig finne vid Mosserud att *åtskilja Mosseruds och Rålands egor.*

— Den 19 Juli skedde en vänlig *förlikning* uti min och nämdenes närvaro emellan Peder Simonsson och Oluf i *Mosserud* och *Rålande* om deras egor sålunda n:o, att Per Simonsson skulle behålle eller bekomme ett stycke af det Rålandet, som de länge hafve varit oense om, till sitt torp, hvarföre rättades då det gamle röret uppå berget sålunda, att det härefter skulle vise

och peke ifrån det råmärket, som Tideman Persson tillförene med nämd hade nedsatt litet mere vester på och in till den råstake, som nu vid sjön nedsättes och skulle svare till bergröset, hvarföre skulle och Per hjelpa Oluf att flytta gärdesgården till den nya skillnaden med halfparten deraf, och sedan skulle blifve dem emellan fast ståndande, hvad i vår närvaro gjordt var, och ingen hafva makt det samma att rygge vid 100 dalers förbrytande.

— Vittnade och betygade nämden, som hade varit och besedt det *nya torpet,* som är upptaget på *Stegelviks egor,* att det i ingen måtto var bolbyn för när eller till skade, utan kunna väl kronan till bättrings der upprättas; hvarföre vardt honom förlofvadt att upprätte och gjorde de emellan torpet och bolbyn en viss åtskillnad.

— Sakörer af denne tingstimman pgr 36 daler.

Petrus Dober,
Aros. mpria.

Anno 1630 den 8 Juli vardt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga i Bo prestegård; närvarandes ståthållaren välborne *Karl Bonde* med befallningsmannen v:d *Mårten Drost* samt efterskrifne nämdemän:

Oluf i Bredgården.	*Gunnar* i Bredgården.
Joen i Herrsjötorp.	*Bonde* i Bo.
Per i Stubbetorp.	*Per* i Backa.
Per i Sandvik.	*Nils* i Gälleråsen.
Nils i Stensviken.	*Erik* i Qväggen.
Jöns i Dufvedalen.	*Nils* i Bryttiegården.

— Vardt Oluf i Rålanda *fäld till det 100 dalers vite,* som i fjor sattes emellan honom och Per Simonsson i Mosserud, vid den förlikning som dem emellan skedde om ängen; så vardt han ock sakfäld till 40 mark böter för det han hade åter nedsatt den *råstake,* som nämden, senast när förlikningen gjordes, upptog, rättade och flyttade på en annan ort. Noch vardt han sakfäld för det han hade undandolt och icke utlagdt *rätt tionde* i kronones tiondelada till sine 40 mark.

— Vardt samtyckt och beviljadt af nämden så väl som gemene man, att alle skole vara förpligtade i detta året göra *ett dagsverke åt kyrkan till ängerödning,* efter der är ganska ringa äng till *presteboløt* och eljest faller mycken gästning; och hvilken som icke kommer till samma dagsverke och rödning, när derom varder tillsagdt, skall böta sine 3 mark till kyrkan och likväl fylla dagsverket.

— Vordo nu till *gästgifvare* i Karlskoga socken tillsatte och förordnade: Oluf i Aggerud samt Anders och Måns i Bredgårdstorp, hvilka för penningar skola låta bekomma resande folk nödtorftig fordenskap till mat, öl och hästar, och derbos för annan gästning och skjutsning fri. Item emellan Aggerud och Kroppa Lasse Nilsson och Lasse Persson i Immen. Till *fjerdingsmän* blefvo satte Gunnar och Oluf Eskilsson i Bredgården.

— Henrik Henriksson en ung dräng hade mökränkt och besufvit en jänta, Brita Bertilsdotter benämd, hvilket lägersmål de båda två för rätten tillstodo och bekände; och vordo fördenskull sakfälde, han efter 3 kap. Giftm. B. till sine 40 mark och hon till 20 mark.

— Vittnade och bekände nämden för rätta, att de hade varit och åtskildt efterskrefne torp, som äre *Baggetorpet, Karlstorpet, Sandetorpet,* sålunda, att Baggetorparen, förutan sin åker och äng, skulle ega Frösskärn med Bagge-

kärn, Karlstorparen Åsjökärnen och Sandetorpet sina egor sunnan elfven vid Åsjön.

— Mattes i Åsbergsviken hade slagit Bengter sin granne blånader, saker till sine sex mark.

— Bengt sammaledes saker, för det hade slagit Mats, till sine 6 mark.

— Efter Nils Ersson i *Stensviken* är tillsinnes att upptaga ett torpeställe uppå *Stensvike egor*[1], vordo de 12 i nämdene tillsagde och befalde, att de, efter k. och högloflige derom utgångne bref och stadga, skole med första lägenhet syna och ransaka om det kan ske gamle bolbyn utan skada, men och förfång, och, der så finnes, honom afvittra sine rödningsägor och huru vidt han rödja skall.

— Vardt Per Simonsson samt sin hustru, hus och barn lyst under *konungens frid* för Oluf i Rålanda, som honom undsagt och hotat hade, att der han honom eller hans folk rörer, skall han hafva förbrutit lif och gods.

— Vittnade och bekände nämden för rätta, att de hafva varit synt och ransakat uppå *Harenäs (Herrnäs)* egor, om der funnes lägenhet att upprödja ett torpeställe, odelbyn utan men och skada, och funnit att der väl kan upprödjas någon bolby utan skada; och derföre beviljade och samtyckte att Jon Skinnare, som det begärdt hade, att han der ett torpeställe, *Uddenäs* be:dt[2], måtte hinderlöst upptaga.

— Sammaledes betygade de, att de efter skälig ransakan icke annat kunne finna än Håkan Olsson måtte få upptaga ett torpeställe, *Stensnäs* be:dt, uppå *Stensvike* egor, efter det var ingen bolby för när eller till hinders.

— Så vittnade de ock att de hafva synat Joen Arvidsson ett torpeställe, *Berg* be:dt[3], uppå *Wibäcke* egor, efter det var ingen bolby till skada.

— Item hafva de af *Lerängs* egor tillsynat Nils Larsson ett torpeställe, *Backebergshällen* be:dt.

— Vardt afsagdt att Karlskogaboer, som bo upp i bygden och icke hafva i vintras *hulpit med hö och hafra,* der *lägren* hafva varit, skola vara förpligtade att gifva 4 öre på mannen till att upprätte dem deras skada, som *gästningen lidit hade* och fodret måtte tillsatt; och hvilken samma 4 öre innan 3 veckors dag (ej?) hafva utlagdt, skole vara förfallne till sine 40 mark.

— Begärde Johan Olsson, välb. Bo Ribbings landbofogde, en laga syn uppå jungfru Britas vägnar på Pinetorp, emellan hennes frälsegård *Alkvettern* och ett kronotorp, *Herrenäs* be:dt, hvilken vardt nämden och de tolf befaldt i sommar, när de fordrade vordo, att hålla.

— Så vardt nämden och befaldt, att de skola göra viss rå och skillnad emellan *Nolehult* och *Lervik*.

— Efterskrifne hemman, som voro sålde af kronan under skatten, vordo denne resan 1:sta gången uppbudne: *Herrnäs* $^1/_3$, *Ullvetterstorp* $^1/_3$, *Näfverviken* $^1/_4$, *Sandtorp* $^1/_4$, *Aggerud* 1, *Granberga* $^1/_4$, *Bo* ett helt.

Sakören 38 daler.

Petrus Dober,
Aros. mpria.

---

[1] Af nästföljande års tingsprotokoll framgår att detta torpställe är nuvarande hemmanet *Lossebyn* (förmodligen af finska ordet *loso* = refva, klyfta, eller *lossi* = färja, pråm).

[2] Är antagligen det nuvarande hemmanet *Sörby*.

[3] Sedermera kalladt *Spjutberg*.

Nästföljande tingsprotokoll för 1631 saknar datum så till vida att tinget hölls »den 4», men månadens namn är uteglömdt. Möjligen hölls tinget äfven detta år, likasom de båda föregående, i Juli månad. Af rubriken får man dock veta, att vid tinget varit »närvarande», utom andra, äfven den »välaktade och högbetrodde man *Petrus Dober*, assessor och bisittare uti den konungsliga hofrätt uti Finland», densamme, hvars namn läses under de båda här ofvan meddelade protokollen. De vid detta ting behandlade bötesmålen, hvilka kunna återfinnas i kronans saköreslängder, refereras i protokollet på följande sätt:

»Samme dag steg upp nämden[1] och anklagade Jöns Jordansson på Knapeheden för det han skulle hafva skällt dem för orättrådige män, till hvilket tillmäle han svarade och bekände sig det allenast hafva sagt, att nämden efter de gingo på okänd skog kunde de intet göra rätt, och skyller dem intet att de äro orättrådige män; men efter han sålunda intet kunde vara ursäktad att de ju voro dermed skällte, ty om så vore att alle som på orterne okände äre kunde intet rätt göra, funnes icke många som rätt gjorde: derföre efter han det hvarken kunde eller ville bestå, att han dem hafver skällt för orätt, och nämden dermed sig tillfreds gaf, blef Jöns sakfäld till sine 20 mark att böta.»

»Kort i Nordanhult kärade till Olof Olofsson i Nytorp och skyllde honom att han hafver slagit sin legepiga Cecilia några blånader och sullnar (svullnader), det den andre icke neka kunde, efter som Jöns i Dufvedalen och Lars i Knutsbol det vittnade och bekände det vara tu blånader och tu sullnar, blef derföre Olof fäld att böta sine penningar 3 daler.»

»Åter kärade Olof Olofssons hustru i Nytorp till Cecilia be:te Korts piga, hvilken Olof Olofsson slagit hafver, att hon (pigan) hafver slagit sig ett blodvite och en blånad, hvilket efter det vardt bevist blef Cecilia fäld att böta sine 9 mark.»

»Kärade välbe:te Petrus Dober till Olof i Aggerud att han hafver gått öfver råmärke uti en äng och slagit en hop hö bort, hvilket Bonde i Utterbäck och Joen i Strobbesmyran vittnade och berättade, att tredingen utaf samma Doberi äng var tagen, hvilket efter Olof icke neka kunde blef han derföre det 28 kap. Kon. B. sakfäld till sine 40 mark och återgälle all skadan.»

»Samme dag ställdes för rätten Håkan Jonsson i Håkansboda och anklagades för det han hafver belägrat Karin Bertilsdotter i Bottesbo och henne kränkt, hvilket efter det blef honom öfvertygadt skulle han böta 10 daler; men efter han lofvade sig taga henne till äkta, blefvo böterne efter det tredje kap. Gift. B. förhalfvade, att han gifver 5 daler, och konan som ock tillstädes var 10 mark.»

»Ställdes ock samme dag för rätten Anna Larsdotter, till hemvist uti Bregårdstorp och anklagas för det hon hafver låtit sig kränka af Hindrik Hindriksson i Trösvattnet, en dräng, hvilket efter hon bekände, såsom ock

---

[1] D. v. s. nämden steg upp och etc. Språkets behandling i de gamla rättegångshandlingarna är stundom litet konstig; men utg. har ansett sig böra meddela dem i så troget skick som möjligt och således endast moderniserat stafningssättet.

nämden och flere vittnade honom vara rätte skadesmannen; derföre fäldes domen öfver henne, att hon efter sedvanen 5 daler böta skall.»[1]

»Måns i Bredegårdstorp kärade till Anders ibidem, att Anders hafver gått in på hans gård och tagit honom i skjorteärmen och mant honom ut, hvilket den andre bekände, men intet uti det uppsåt sade han sig vara dit kommen att han skulle mana honom ut, utan till att tala honom till om hans häst, som gick i bägges deras äng, och efter den andre brukade slemme ord, tog han honom i ärmen och mante honom ut; men alldenstund var likt att han kom med vredesmod, efter hästen gick in i hägnaden, tillböds honom befria sig med lag efter det 5 kap. Edsöres B.. det han hvarken ville eller göra kunde, blef han efter be:te kap. fäld till 40 mark, men efter *alla bådo för honom* blef han förskont med 20 mark.»

Föregående tingsprotokoll bär spår af 2:ne sigill och underskriften innehåller blott 4 bokstäfver, bildande ordet »Zach»; men då handstilen liknar den från andra handlingar kända af *Zacharias Andersson Rinkstadius,* torde man utan fara för misstag kunna antaga att han denna gång tjenstgjort som »lagläsare».

Närmast härefter förekommer i det förut nämda bandet en »Doombook för Carlskoge Tingzlagh, pro Anno 1632», innehållande sammanräknadt tre sidor, som inledas med dessa ord:

»Anno 1632 den 24 September, vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoge tingslag i Gälleråsen i Karlskoge socken». Med andra ord: man får denna gång veta *tingsstället* eller platsen der tinget hölls, en upplysning, som icke meddelats i två af de förut anförda protokollen. Bötesmålen vid detta ting voro följande:

»Nils Larsson en ung dräng hade mökränkt och belägrat en tjenstepiga, Ingeborg Bengtsdotter benämd, hvilket lägersmål de båda för rätten tillstodo och bekände och vordo derföre sakfälde till sine penningar 40 mark.»

»Hindrik Håkansson[2] en ung dräng hade mökränkt och besufvit en tjenstepiga Anna Larsdotter be:d, den han nu ville ära och äkta; vardt derföre sakfäld till sine penningar 20 mark.»

»Simon i Limminge hade esomoftast hyst, herbergerat och födt en veterlig och biltog lagbunden tjuf, såsom honom det här för rätten öfvertygades och bevistes och han der till sjelf neka icke kunde, vardt derföre sakfäld efter det 28 kap. i Edsöre B. för två gånger till sine pgr 80 mark.»

»Än hade Simon i Limminge slagit Hindrik i Trösvatten ett slag i sidan med ett stycke af en slipesten; vardt derföre sakfäld till sine pgr 3 mark.»

»Hindrik Hindriksson hade slagit Simon i Limminge tre slag med en yxhammar; vardt derföre sakfäld till sine 9 mark.»

»Nils Simonsson och Hindrik Hindersson hade slagit hvarannan ett blodsår och några torrhugg; vordo derföre sakfälde hvardera till sine pgr 3 daler.»

»Hindrik i Trösvattnet vardt anklagad af befallningsmannen att han hade lönt undan någon boskap när boskapslängden skrefs, dertill han nu sjelfver intet neka kunde; vardt derföre sakfäld till sine pgr 40 mark.»

---

[1] Än Henrik då? torde man fråga. Derom söker man förgäfves upplysning i förevarande protokoll, men han råkas nog vid nästa ting.

[2] Namnet Håkansson är uppenbarligen en misskrifning för *Hindriksson.* Jfr föregående protokoll!

»Per i Stubbetorp och Joen Skinnare hade hvarannan hårdragit och slagit torrhugg; vordo derföre sakfälde Per till sine 6 mark och Joen till sine pgr 9 mark.»

»Sven i Valåsen upplade sig för målsman i den sak honom intet vidkom; vardt derföre sakfäld till sine 3 mark.»

»Brita och Ragnil i Stubbetorp hade hårdragit och slagit hvarandra pust; vordo derföre sakfälde hvardera till sine pgr 3 mark.»

»Mårten i Granbergsdal hade olofvandes der med sig tagit några främmande på Pers skog i Stubbetorp och der huggit ett fall; vardt derföre sakfäld till sine 3 mark.»

»Olof i Rålanda vardt sakfäld för stämnings försittelse till sine pgr 3 mark.

Noch hade Olof i Rålanda emot förbud uppryckt sin dammlucka den tid honom förbudet var och derigenom gjort skada uppå Mårten Hammarsmeds hemman; vardt derföre saker att bota skadan och böta sine 40 mark.

Än öfvertygades Olof i Rålanda af egen godtycko hafva förvändt och förändrat det råstrecket, som sal. Timan Pedersson med nämden för någre år sedan hade satt emellan honom och Mårten Hammarsmed; vardt derföre sakfälder till sine pgr 40 mark.

Noch löchtade (beljög) Olof i Rålanda sinom vederpart för rätten, derföre vardt han sakfäld till sine 3 mark.»

»Sakören, som af denne laga tingstimme fallne och blifne åre, belöper sig uti en summa pgr $81^1/_2$ daler till treskiftes. Actum ut supra.»

Detta protokoll är försedt med 2:ne sigill, bägge skadade.

»Anno 1633 den 30 Augusti vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken i klockarestufvan dersammestädes.» I stället för befallningsmannen Mårten Drost var denna gång hans företrädare i sysslan *Karl Svensson* i Vall tillstädes såsom allmän åklagare. Förhandlingarna började med följande

ransakning om trolldom.

»Hades åter nu här för rätten de tvänne qvinspersoner, nämligen hustru Marit i Klockaregården i Ölmehärads socken och pigan Cecilia Larsdotter ifrån Varnums socken, som vid tinget på Värmelands bergslag vardt fälde både till hor och tjufnad, hvilka båda två voro vidte (tillvitade) och beskylda för trolldom; och tillspordes de nu som ofta tillförene om och huru mycket eller vidt de kunde umgås med trolldom och satans konster, så bekände och tillstod förbe:te hustru Margreta för 16 år sedan, den tid hon bodde i Upsala i Väsehärad, händt vara att en lapp kom resandes ifrån Norge, hvilken om en afton om nyårstid vid pass kom till hennes gård och begärde hus öfver natten, det hon ock honom länte. Samma lapp, som hon bekände, frågade hon om han icke visste någon råd eller bot till hennes värk, som hon i 9 år hafver haft öfver bröstet och »hölerne» så häftigt, att hon intet hafver tålt några kläder komma vid sin kropp, der till lappen då hade svarat och sagt: den plåga och vedermöda du drages med, den hafver ditt syskonbarn h:u Marit i Karlsudde (?) satt uppå dig, och der bredevid gjort att du intet kan få barn med din man, men om du vill, då vill jag väl bota dig och der bredevid lära huru du skall kunna göra henne så godt igen; till hvilket, när hon hade beviljat, hafver han gjort för henne en båge och krökt utaf

vide och derhos lärt en bön, och när hon samma bön ville läsa och derefter skjuta, då skulle det onda hon ville sätta anten på menniskor, djur, fänad, skog eller mark strax drabba och hafva fortgång, drabbandes den hon sådant ärnade, hvilken konst hon hade så när sig behållit och intet brukat förr än på en bonde, Jöns Jespersson i Bäckäng och hans hustru, samt Jost Larsson, en fänrik öfver Vermlands rytteri och hans hustru, hvilka hon hafver skjutit en häftig trå(n)sjuka på, för det han en gång hade slagit hennes syster, af hvilken tråsjuka fänriken och hans hustru hafver så tvingats och trånat, att på dem intet hafver varit tillseendes varit än bara hud och ben, in till dess hon dem igen botat hade. Oftare och flere gånger sade hon sig samma konst ej brukat hafva eller någrom der med dödat eller dräpet.

Den andra, pigan Cecilia bekände och tillstår att för 3 år sedan, den tid hon låg sjuk uti en bod hemma när sin moder, då är sent om aftonen en kommit in till henne, svarter och långer, och henne tillfrågat om hon icke ville tjena honom, der till hon i förstone nekte, men omsider när han hårdt och träget hos henne der om hafver anhållit, hafver hon satt honom tjenst, men intet ville säja till hvad, eller hvad vidare hans afsked med henne hafver varit, och när det beståldt var, hafver han bläst henne i munnen och bitit på venstra skuldran, efter hvilket ännu ett ärr synes så stort som en nagel, deruti hon ingen känsel hafver, men inga konster anten till ett eller annat säger hon sig af honom lärt hafva. Mer kunde man intet komma henne till att bekänna, ehuru man sig derom vinnlade och beflitade.»

Här förekommer nu ett mindre tomrum i protokollet, förmodligen afsedt för domens inskrifvande. Denna saknas dock, och det öde dessa qvinnor vederfors är således okändt.

Af bötesmål förekommo vid 1633 års ting endast följande båda:

»Håkan Olsson en ung dräng och skräddare hade mökränkt och besufvit en piga Kerstin Olofsdotter ben:d, det de båda för rätten tillstodo och bekände, och vordo derföre sakfälde, han till sine 40 mark och hon till sine 20 mark.

Måns Kalne upplade sig till målsman i en annans sak, som honom intet vidkom, sakfäldes till 3 mark.»

År 1634 höllos 2:ne ting, båda i »socknestufvan». Vid första tinget, 26 Mars, förekom ett tvistemål, hvarom vidare på annat ställe, mellan Gunnar i Bregården och Jöns Jordansson i Knaped, hvilken senare »upptagit sitt torp på Bregårdens gamla egor», angående rätt till fiskevatten m. m. Sedan denna tvist afdömts, blef

»Jöns Jordansson för olaga häfdning på Bregårds egor och tu slag, samt hot och undsäjelse med skott och armborst, sakfäld till sine 40 mark.»

»Algut i Lerdalen i Ölmehärads socken hafver låtit stämma Jöns Ersson i Fall, kom sjelf intet, saker till 3 mark.»

»Mats i Åsbergsviken hafver i några års tid *intet gjort någon tiondefisk till sin kyrkoherde,* ändock han Guds gåfvor bekommit hade, som han sjelf der till intet neka kunde, vardt derföre sakfälder till sine 40 mark.»

»Joen Persson i Alkvettern hade om vårfrudagen farit i skogen och fört hem torrakar, som Sigrid i Alkvettern hafver fälla låtit; vardt derföre sakfäld till 6 mark *helgedagsbrott* till kyrkan och 9 mark till treskiftes för torrakarne.»

»Anders Smed vid Kroppan för laga stämnings försittelse sakfäldes till 3 mark.»

»Oluf i Aggerud för stämnings försittelse att svara Erik i Bo till skällsord och vitesmålet, 3 mark.»

»Per Olufsson i Aggerud för hotan och undsäjelse för lag och rätta emot Erik i Bo, saker till 3 mark.»

»Sakören uti en summa 26$^3/_4$ daler.»

Det andra tinget 1634 hölls 12 November. De bötesmål, som dervid förekommo, upptagas i protokollet på följande sätt:

»Efterskrifne personer vordo sakfälde för tredsko, efter de icke i laga tid hafva efter laga tillsägen utlagdt deras lagmanspenningar, hvardera till sine 3 mark, nämligen Måns i Lontorp, Folke i Stockviken, Anders i Röningen, Oluf i Tåbacken och Oluf på Edet.»

»Påvel i Hventorp för det han var laga stämder att båra vittne uti en mordsak, som han visste besked om och intet kom att båra vittne, sakfäldes till sine 9 mark.»

Den här antydda mordsaken återgifves här nedan fullständigt. »Påvel i Hventorp» är samme Påvel Påvelsson i Flosjötorp som förut (sid. 513) finnes omtalad. Flosjötorp kallades ursprungligen stundom Hventorp, stundom Svartåna- eller Svartelfs-hvena innan det erhöll sitt nuvarande namn.

»Hustru Cecilia i Labbesand för det hon i olaga tid 'ref bolaga täckia', sakfäldes till sine pgr 3 mark.

Joen Olufsson i Bäck för det han hafver stulit ifrån sin granne i Slätbråten rofvor till sine pgr 3 mark.

Oluf i Råglanda och Håkan i Slätbråten för slagsmål sins emellan, sakfäldes hvardera till sine 3 mark.

Pålades Nils i Kedjeåsen att han till nästkommande ting skall hafva förskaffat sig ett nöjaktigt och trovärdigt, skriftligit bevis om den karl han föregifver sig hafva köpt det *sölfbältet* af, som han Arved Bengtsson i Örebro sålt hafver, hvad samma karl hafver hetat, hvar han är född och hvarest han samma bälte bekommit hafver, så framt han icke vill blifva bunden till det bälte, som hammarsmeden Erik Jonsson förlorat hafver[1].

Nils i Kölebråten för oljud vid tinget till sine 3 mark.

Sven i Valåsen för skällsord sakfäldes till sine 3 mark.

Anders i Bregårdstorp för oljud å tinget till sine 3 mark.

Jöns i Råhultet för oljud å tinget sakfäldes till 3 mark.

Erik i Bo för det han hade slagit Brita Jonsdotter en kindpust, sakfäldes derföre till sine 3 mark.»

»Sakören belöper sig penningar 12$^3/_4$ daler.»

Tvänne dödsdomar.

Vid sistberörda ting, 12 November 1634, förekommo äfven ett par brottmålsransakningar med den sorgliga utgång, som rubriken angifver. Protokollet innehåller härom följande:

---

[1] Enär åtkomsten af ifrågavarande bälte icke är vidare omtalad torde få anses sannolikt att Nils i Kedåsen kunnat klarera »sina papper» derom.

Införde och för rätten anklagade befallningsmannen välaktad Mårten Drost, hustru Margreta i Holsjötorp, för det rop och rykte hon var kommen uti, att hafva skolat mördat, dräpit och afdagatagit en flicka, Sigrid Eskilsdotter vid namn, som hos henne tjent hade, uppå en skog emellan Trösjövatten (Trösvattnet) och Immen belägen, nu i förlidne våras, begärandes hon måtte sig derföre värja eller saken vedergånga; der till hon då svarade, efter som samma flicka alltid hafver varit tredsk och genvördig, så hafver hon en gång, den tid hon hade följt getterna i skogen, sent om aftonen löpet ifrån dem, i den akt och mening att begifva sig till sina föräldrar, som bodde uppå Vermberget; hafver så löpet hele den natten öfver i vårkölden in tills hon om morgonen kom till Trösjövatten, ett torp liggandes en mila vägs ifrån Holsjötorp. När flickan dit kom, varandes vanmäktig och försmäktad så af frost och köld, som af hunger, tunna kläder och idik (ideligt) löpande, begärde hon af dem i Trösjövatten en bete mat, och der med skyndade sig genstan (genast) på ugnen i värmen; emellertid kom hennes matmoder, hustru Margreta i Holsjötorp, efter henne till Trösjövatten, der hon fann flickan på ugnen, drog henne der neder, slog henne ett slag af ett spö öfver axeln, sedan tu slag när de voro komne utom gården, ock på axeln, derefter körde hon henne före sig på hemvägen, lopp så flickan före henne på en fjerdingsväg tillgörande in till dess hon föga mer kunde orka eller förmå, både för hunger, fröst och maktlösa skull; när hon då intet längre hinte, drog matmodren af henne en jacka, som hon med sig tagit hade, låtandes henne der med efter sig ligga så godt som half naken, och som hon derefter föga mere hafver orkat och natten der efter med kölden hafver tillsatt, är samma flicka kommen om lifvet och blifvit död ett litet stycke ifrån vägen, och först der efter igenfunnen en fjorton dagar näst för Olufsmesse, dock föga annat än benraget (benranglet).

Detta mål och ärende samt med dess omständigheter sköts till de 12 bolfaste och edsvorne i nämdene, efter inge skälige åsyne vittne till voro, som vittna kunde huru sig der med tilldragit hade, att de omröste skulle och sin mening derom gifva tillkänna, hvar före de denne gerning räkna eller mäta kunna, antingen för mord, vilje- eller våde-dråp; der till de efter samdrägtig omröstan enhälleligen svarade och sade: att de det intet kunne räkna för något mord, efter det flickan fans så nära vägen och eljest icke var buren eller lagd i fielster och fiölader, utan allenast en liten tallskata afbruten stod öfver liket, när de det funno. Icke kunde de heller räkna det för fullt vådeverk, emedan hon viljandes (med vilja) henne slagit, före sig kört och afdragit hade: icke heller för fullkomligit viljedråp, alldenstund hon intet hafver annat burit på henne, utan ett spö; utan räknade det för *ett oförseendes dråp,* till hvilket hon stor orsak gifvit hafver, och dock väl hafver kunnat förekommit och afstyrt, der hon sig eljest rätteligen föresett hade; och fördenskull enhälleligen samtyckte, beviljade och beslöto efter det 29 kap. i Dråpm. B. med vilja, *att der hon ej förmår fullom botom, då stånde rätt sin efter lag, om målseganden det så begärer;* hvilket och sålunda nu här afdömdt vardt, dock allt dette till höge öfverhetenes och den högloflige konungslige Hofrätts förklaring.

I lika måtto anklagade nu befallningsmannen Erik Bertilsson i Immen, en gammal förlupen soldat, som för 3 år sedan sin fana förrymt hade och sedan sig efter sal. K. M:ts pardon under stält, derföre att han nu i för-

leden sommar, näst före Larsmesse, hafver *stulit en häst* ifrån Oluf i Låstrand i Ny socken i Elfvedalen, hvilken han sedan till Nils i Rösta i Knista socken försålt hade, der till han intet neka kunde, utan nu godvilligt tillstod, vedergick och bekände, att han samma stöld i sin dårskap begånget hade; så emedan gerningen var klar och för rätten vedergången: *ty dömdes han* efter det 6 kap. i Tjufve B. *till galga och grän*, och bonden bekomme sin häst igen, nåden höge öfverheten och den konungslige Hofrätt förbehållen.

»Anno 1635 den 27 Aprilis vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti socknestufvan.» Dervid förekom att

»Oluf på Edet vardt sakfäld för tredsko med gärd till upptåget till sine 3 mark. Noch för det han hade nedsatt tingsedelen sakfäldes till sine pgr 3 mark.

Oluf i Råglanda samt hans son Jon voro stämde af befallningsmannen hvar vid sine 40 mark att komma till tinget, hvilket han försatt och intet kom; vardt fördenskull fäld till samma böter [1].

Nils i Kedåsen löktade sin vederpart för rätten, sakfäldes derföre till sine penningar 3 mark.

Efterskrifne, som äre Nils i Qvarntorp, Sven i Elgsimmen, Olufs son i Bredegården och Nils i Knutsbo, hafva emot förbud och uti olaga tid farit och *gått efter elgsdjur,* der till de intet neka kunde, utan sjelfva bekände; derföre vordo de sakfälde hvardera till sine pgr 9 mark.

Sven Larsson en ung dräng hade bedrifvit lönskaläge med en löskona Kerstin Olsdotter; sakfäldes derföre han till sine 6 mark och hon till sine 3 mark.»

»Sakören belöper sig penningar $33^1/_2$ daler.»

Samtliga de nu anförda tingsprotokollen från 1632 äro undertecknade af förut nämde assessorn *Petrus Dober*. För 1636 saknas, såsom redan blifvit antydt, protokoll. Det i domboken härefter införda har denna ingress: »Anno 1637 den 25 Augusti när jag för rätta satt och rätt laga ting hölt med allmogen af Karlskoga socken uti Qväggen; närvarandes befallningsmannen välaktad Mårten Drost med efterskrifne 12 edsvurne nämdemän». Sedan dessa uppräknats innehåller protokollet vidare:

»Då klagades till Hindrik i Granåsen och Kerstin i Granberga, att de hafva öfverträdt laga skillnaden och gjorda rå och rör af rätten, och deröfver åverkat och huggit fall, hvilket blef veterligit dem hafva så gjort; dy dömdes de hvardera till sine 40 mark och 6 mark Hindrik för det han löktade en af nämden, = 86 mark.

Item klagade nämden till en finne Anders i Kortefors att han hafver (rubbat?) den samma råstaken, som de nedsatte för skillnaden, och sedan utflött sin gård $10^1/_2$ aln vidare ut än som tillförene; dy fäldes han till sine 40 mark, och för det han hafver skällt 4 af nämden för hundar och sagt att han aktar intet hvad de göra, sakfäldes han för hvar nämdeman 6 mark, = 24 mark.

Item klagade Nils i Bodalen till Joen i Stråbergsmyran, att han hafver slagit hans ko, så att hon haltade; sakfäldes till 3 mark.

---

[1] Att döma af den uppgifna summan å sakören vid detta ting, gälde detta domslut för både far och son, så att de pliktade hvar sina 40 mark.

Item klagade Nils Ersson i Qväggen till Joen i Stråbergsmyran att han hafver tagit en räf undan Joens stock, det Joen intet kunde bevisa; dy dömdes Joen till sine 3 mark[1].

Joen i Bäcktorp klagade till Anders i Kärr, att han hafver gångit till Joen på åkeren och slagit honom i hufvudet med en yxe, det han bekände; dy dömdes han efter det 37 kap. Edsöre B. till sine tveböter pgr 12 mark för samma blodvite.

Olof Persson i Tåbäcken, Bertil i Båssvik, Lars i Degernästorp, Lars Månsson ibidem, Joen i Rosensjö, för tredska att betala v:d Arved Persson landskamereraren, sakfäldes hvar till sine 3 mark, är 15 mark.

Desse eftersk:ne skola böta för olaga broar: Olof i Tåbäcken, Anders i Herrsjötorp, Olof på Ed, Per ibm, Joen i Fallet, Anders i Kärr, Gulbrand i Steglevik, Joen i Sandtorp, Anders i Röningen, Joen i Bäck, Joen i Granviken, Olof i Rålanda, hvar till sine 3 mark; belöper 36 mark.

Folke i Stockviken, Joen i Bäck, Harald i Käksund, Anders Hammarsmed i Valåsen, Anders i Ålkärr, Karin i Hult, Anders i Kortfors, Nils i Dalbäcken, Joen i Granviken, hvar till 3 mark för tredsko att erlägga sina mantalspenningar; belöper 27 mark.

Anders Byggmästare i Fors klagade till Nils Bröntesson i Fors, att han hafver skällt hans hustru Gunilla för hor, och blef Nils tillfrågad om han (det) kunde bevisa; då nekade han och sade sig hafva allenast sagt efter Halvars ord i Fors, och blef honom ock tillfrågadt om han kunde henne bevisa, då svarade han att sig hafva det hört af Nils på Ed, men intet sårligit om Anders' hustru att veta, och Nils på Ed var nu intet tillstädes; och alldenstund de allenast hafva sagt detta efter andres tal och ord, och intet visste der om vidare att berätta, ej eller stodo der uppå, utan bådo dem måtte sådant tillgifvas och förlåtas; dock fäldes de hvardera till sine 6 mark.»

»Item klagade Påvel i Kärn till Nils i Skiljebråten, att hafva slagit honom på stämma och sedan bitit honom halft fingret af, hvilket var så tillgånget, att Påvel fjerdingsman hafver tillsagt att skjutsa och intet längre sitta fri för skjutsning, som här till dags; då svarade Nils att han aktar intet mer Påvel än skarn under sina skor, och hafver några gånger stött honom i bröstet med armbågarna och sig förbrutit uppå honom, och när Påvel såg att han intet kunde blifva till freds för honom, hafver han slagit igen och rifvits som hundar. Och alldenstund det skedde på rätta stämmo ibland drickande och emot fjerdingsman: dy sakfäldes han till sine 40 mark och gifve 3 mark ut (till) målseganden för lytet.

Summa belöper till 3skiftes $75^{1}/_{4}$ daler.

Till visso att detta föresk:ne så för rätta ransakadt och skedt är, vittnar jag med min egen hand och signete[2] här neder. *Jacob Lithman.*»

Sedermera saknas protokoll för åren 1638 och 1639. Man torde derför icke böra antaga att »rättvisan» legat nere under tiden. Snarare kan man förmoda att lättja eller slarf hos vederbörande lagläsare föranledt den stora lucka, som domboken i detta fall företer. Det tingsprotokoll, som närmast följer derefter, börjar sålunda:

---

[1] En omkastning af namn har antagligen skett i detta mål. Om det ändras så, att Joen klagade till Nils att han hafver etc., blir domslutet begripligt.

[2] Detta har dock blifvit afglömdt.

»Anno 1640 den 22 Juni vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Mörkeviken; närvarandes landshöfdingen ädel och välb. *Oluf Stake* till Årenäs och Lund, samt kronones befallningsman ärlig och välaktad Mårten Drost och samtl. nämden.»

Härefter får man veta att

»Samma dato vardt allmogen till vetenskap uppläst den fullmakt, som högvälborne herre, hr *Gabriel Bengtsson Oxenstjerna*, rikskattmästare och lagman öfver Vermeland, hade gifvit mig *Matthiæ Pleningio* att företräda underlagmansstället.»

De vid detta ting afgjorda bötesmålen äro följande:

»Sakfäldes Jöns Björsson på Löfvenäs och Ingrid Nilsdotter i Råglanda för lönskaläge till halfva böter efter de lofvade bygga äktenskap, der på de för rätten gjorde hvarannan handsträckning, han till 20 mark efter det 3 kap. Gift. B. och hon till 10 (mark) efter sedvänjan. Dock gaf befallningsmannen efter konungssaken och nämden häradsdelen, lagmannen sitt förbehållet.

Än sakfäldes Lars Jonsson i Löfbacken för onödigt svärjande för rätten till 3 mark efter det 43 kap. Tingm. B.

Än klagade Nils i Gälleråsen att Joen i Kölebråten, Lars (i) Löfbacken, Arvid i Herrenäs och Joen i Alqvittern hade *tagit en lo utur hans giller* i skogen, och hemligen sålt honom bort, hvar till och de icke neka kunde; dömdes fördenskull, att de gifva åter skog- och gilleregandenom det de der fingo eller värdet, som de derföre uppburit hafva, näml. 11 1/2 rdr och böte hvar sine 3 mark till treskifte, efter det 20 kap. Byggn. B. och 29 kap. Tjufva B. L. L., hvilka böter göra tillhopa 3 daler.» — — —

»Än sakfäldes Nils Larsson i Rosendal för otidigt svärjande till sine 3 mark.» — — —

»Än vardt Anders i Kortefors för stämnings försittning att svara Markus i Snöbergshultet om afhugg på få, sakfäld till 3 mark.

Än vardt Per i Häradstorpet för tredsko att skjutsa sakfäld till 3 mark.» — — —

»Sakören, som på denne tingsdag och stad fallne äro, belöpa sig uti en summa till 13 1/2 daler.»

Nästföljande ting hölls 15 April 1641 »uti socknestufvan». Sedan några författningar blifvit »publicerade», företogs genast ett brottmål af den art och med det resultat att en *dödsdom* åter afkunnades:

»Än vordo för rätta stälde en gift man Anders Olufsson i Ålkärret uti Karlskoga socken och en piga Brita Larsdotter ibidem, hvilka anklagades för det de hafva gjort och bedrifvit hor, och deruti tillsammans aflat barn. Så emedan de denne missgerningen på båda sidor frivilligen och otvungne bekände och tillstodo, och med gråtande tårar bedjandes i all ödmjukhet om nåden och icke rätten. Dy blefvo de af denne ringe rätten dömde till döden både horkarlen och horkonan, derför att han ifrån sin äkta säng lättfärdeligen trädt hafver och hon med sin nästas äkta maka hor bedrifvit, såsom Guds lag förmår Exod. 20, 14. Lev. 18, 20. Deut. 22, 22. Nåden hemstäld och förbehållen den högloft. kongl. Hofrätten.»

Öfriga bötesmål, som förekommo vid detta ting, redovisas i protokollet på följande sätt:

»Än kom Nils Bertilsson i Skärjetorpet uti Grythytte socken och till-

talte Nils Olufsson och Måns Olufsson i Mosseberg i Karlskoga socken om tu nät, gode om två riksdaler, som de skulle hafva stulit på Halvarsnoren. Och efter de icke voro der med beträdde och budo så hårdt nej för sig att de icke hafva stulit utan köpt dem, och kunde dock icke visa sin hemulsman; dy visste icke heller nämden annat göra än fälla dem till tjufveriet och fördenskull med rätten döma, att de båda ega gälda Nils Bertilsson åter det han mist hafver och å hvarderes 40 mark till treskiftes, Tjuf B. kap. 2 (el. 7) L. L.

Än ställdes för rätten Markus Markusson i Granberga att förhöras om det lönskaläge han skulle hafva haft med Marit Mårtensdotter i Granbergsdal förr än han blef gift, efter som han några resor på åtskilliga orter der af skräppt hafver och när han nu derom åtspordes, var hans bekännelse allt ens; men hon nekade fast der till, säjandes honom fara med idel drafvel och lögn. Efter hon så böd nej för sig, pålades henne att värja sig med lag å näste ting, då saken skall slitas.

Än sakfäldes Folke i Stockeviken till 3 mark för det han utan laga förfall försatte vägerödningen, då han med andre sina grannar var der till kallad i fjor.» — — —

»Än dömdes Lars Filipsson i Ö. Kärn att betala Kristofer Mårtensson i Ölstorp 2 rdr för en häst, som uti hans fodring och verknad blef sjuk och der efter död.

Än sakfäldes Börje Andersson, skomakare vid Nyhyttan, för stämning att svara till åverkan på annans skog till 3 mark.» — — —

»Sakören, som på denne tingsdag och stad fallne äro, belöpa sig uti en summa till $21\frac{1}{2}$ daler.»

Vid samma ting förekom äfven en *förlikning i ett dråpmål*, hvarom protokollet innehåller följande:

»Än framsteg Oluf i Hälne i Rudskoga socken, begärandes att rätten ville förordna målsmän åt hans styfbarn, der till fördenskull satte vordo Mats Gregersson och Lars Påvelsson i Gräsmossen i Karlskoga socken. Och efter Nils Bertilsson, *som hade slagit barnens fader* Mats Larsson, och af höga öfverheten eller den konungsliga hofrätten *fått pardon,* icke hade ännu förlikts med barnen om deras målseganderätt; dy talte han nu med förmyndarne och ändtlig gjorde en sådan *förening, att han skulle gifva dem 40 daler godt mynt,* det oansedt och oräknadt, som han hade lofvat och tillsagt den dödes moder och hustru, hvilket blifver för sig, såsom det gjordt var.»

Samma år (1641) hölls 27 September ett andra ting i »socknestufvan», dervid »kamereraren öfver Nerike, Vermeland och Dal, ärlig och välaktad *Arved Pedersson* (samt) befallningsmannen välaktad Mårten Drost» voro närvarande. Följande bötesmål förekommo under detta ting:

»Samma dag öfvertygades Lars Nilsson i Immen att han i fjor om våren hade fällt skog till haft skäppeland och den svedjat emot förbud; hvarföre dömdes han efter mandatet att böta proportional bot 1 daler 21 öre pgr.

Än beviste Sven Larsson i Degernästorp med Kristofer Bryntessons i Fors vittnesbörd, att när han i dag var stadder på vägen åt tinget, hafver Nils Jordansson i Qvarnetorp ryckt och skuffat honom för den träta de sins emellan förr haft hade; hvarföre sakfäldes be:te Nils till sine 9 mark efter det 13 kap. Eds. B. L. L.

Än hades för rätten Marit Mårtensdotter i Granbergsdal att värja sig med sina laggårdsqvinnor för lönskaläge med Markus Markusson i Granberga, efter som pålagdt blef vid senaste ting; dock efter hon hade icke någon, som ville gå lag med henne, dy fäldes hon till gerningen och dömdes att böta 20 mark, men han Markus till 40 mark för mökränkningen efter det 3 kap. Gift. B. och efter addid. af Guds lag till 40 mark i morgongåfva.» — —

»Än klagades öfver Anders Esbjörnsson vid Björkeborn, att han hade sagt om nämden, det hon icke skulle hafva dömt rätt vid senaste ting för rädsla och våld skull, det han icke kunde säga nej före, ej heller ville bevisa; hvarföre sakfäldes han till 40 mark.» — — —

»Än kom för rätten Ingrid i Bjurkärn och klageligen gaf tillkänna, att Nilses vallefolk i Dalebäcken hade låtit sin boskap beta af hennes skogsäng, det han icke kunde göra dem fri före; hvarföre pålades honom 40 mark böter efter afskedet som gjordes på näste ting[1].» — — —

»Än sakfäldes Bertil i Agen för otidighet eller oljud på tinget till 3 mark.»

Saköressumman för tinget utföres med 39 daler 21 öre 18 pgr.

»Anno 1642 den 16 Maj vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Prestegården dersammastädes; öfvervarandes, uti landshöfdingens ställe, ärlig och välaktad *Sten Andersson,* bergmästaren öfver Järle och Philippistads bergslag, med kronones befallningsman, ärlig och förståndig Mårten Drost», samt häradsnämden. Följande bötes- och förlikningsmål förekommo vid detta ting:

»Än anklagades Per Torstensson i Stubbetorpet, Oluf Persson ibidem och Joen Persson i Dalen för det de hade olagligen svedjat och förderfvat skog till $^3/_4$ tunneland; till hvilket, emedan de ej neka kunde, derföre vordo de nu första resan sakfälde till 15 daler hvitt mynt, efter K. M:ts plakat, gifvet i Örebro den 18 Mars år 1639.

Än öfvertygades Eskil Olufsson i Djupedalen, att han af tredsko inneböll hos sig lagmanspenningar, hvarföre kändes han saker åt 3 mark och dock utlägga samma lagmansrättighet.

Än vardt Lasse Nilsson i Holsjötorp för stämnings försittning sakfäld till 3 mark.

Än förböds Bertil Simonsson i Agen att gifva flere penningar ut på en svart engelsk kjortel, som en vagant och lösdrifvare ifrån Mariestad, Oluf benämd, hade tagit 5 daler på och begärt än 5 daler der till å nästkommande Persmessa, till dess han kommer och bevisar sitt laga fång.

Än klagade Jöns Joensson i Lillefors, att Mats Larsson i Degernästorp hade burit upp städjepenning på, utlofvat och fäst tjenst, dock sedan icke velat stiga der till. Mats kunde icke bjuda nej före, hvarföre honom pålades att tjena, eller han skulle gifva honom åter städslen med hvad lege honom var tillsagd, efter det 15 kap. Byggn. B. L. L.

Än kärade Karin Kristofersdotter i Fors till Anders Joensson i Rynningen om en häst, som han för henne hade illa hannat (behandlat) och slagit, så att han deraf är död blefven. Anders kändes vid gerningen, och böd sig till förlikning, tillsäjandes henne i skadestånd 18 daler kpmt, dem hon ock vidtog.

---

[1] Ordet »näste» är misskrifning för »senaste». Vid näst föregående ting hade nämligen stadgats förbud för dylik betning, hvarom mera på annat ställe.

Än gjorde Lars Olufsson i Blinäs märkeligt oljud på tinget, hvarföre han sakfäldes till sina 3 mark.» — — —

»Än afskedades emellan Oluf Persson i Stubbetorpet och hans syster Ragnila Persdotter i Bäcken, att hon skulle gifva honom i betalning en treggelod sked[1].» — — —

»Än öfvertygades Oluf Joensson i Råglanda, att han hade nu förste gången med brålande förderfvat skog till $^1/_2$ tunneland; hvarföre vardt han sakfäld till 10 daler silfvermynt efter K. M:ts plakat, gifvet i Örebro den 18 Mars år 1639.

Än klagade ock Oluf Joensson i Råglanda, att Erik Hammarsmed i Fors och Anders Joensson i Rynningen hade utan lof tagit hans båt; men efter Erik Hammarsmed icke var stämd, sköts denne saken upp till näste ting.» — — —

»Än sakfäldes Markus Markusson i Granberga för stämning till 3 mark.

Än kom för rätten Markus Påvelsson i Snöbergshult och tillvitte Kerstin Persdotter i Kortefors, att hon skulle hafva huggit af rumperne på trenne hans kor och en get, om en natt, som hon låg i Snöbergshult, derigenom han sedan haft olycka med sin boskap. Hon beviste sig hafva varit sitt ärende åt malmberget[2], och som hon på hemresan kom till följes med honom Markus till hans gård och aftonen var på, tog hon der hus, men sedan hon då genom hans skydd kom väl in för hundarna, djerfdes hon ej ut utur stufvan hela den natten öfver, förr än om morgonen, då hon böd farväl, och dock icke utan följe, mycket mindre allena stiga in i fähuset, där också en arg hund låg. Markus och hans folk visste icke säja, att de märkte henne hafva gångit någon ensam gång ut om natten, ej heller att hon någonsin skulle hafva varit beslagen med sådan otillbörlig och djefvulsk handel, allenast den natten hände dem denne skadan. Nämden och tingsallmogen vittnade sig aldrig annat hafva hört om henne än godt tal och rykte. Nu emedan hennes purgation och enskyllan syntes rätten probabilior och bevisligare än hans klagan och tillvitelse: kändes hon derföre (fri?) och han saker till 40 mark efter det 20 kap. i Tingm. B., utan bättre skäl och bevis komma, genom hvilka hon kan bindas till saken, då jemte annat besked hans böter skola honom återdömas.

Än öfvertygades Anders Andersson i Kortefors att han hafver huggit fyra lass och något mere koleved öfver laga rå in på annars egor, hvarföre dömdes han att förlisa ärvodet och med 3 mark (plikta) efter det 18 kap. i Byggn. B. L. L.» — — —

Saköressumman upptages till 38 daler 24 öre.

Nästföljande ting med Karlskoga tog sin början 27 September 1642 vid Fors, nuvarande Storfors, i Kroppa socken, hvilken rättegångsdag uteslutande upptogs af ett märkligt, för att icke säga skandalöst tvistemål mellan Petrus Dober och Mårten Drost angående bättre rätt till de nya bruksanläggningarna vid Bofors och Björkborn, hvarom på annat ställe en redogörelse lemnas. Tinget fortsattes sedan »tredje dagen näst efter» i Karlskoga prestgård, dervid endast 2:ne mål voro af den beskaffenhet att böter ådömdes, det ena i fråga om domqval och det andra om slagsmål. Dessa mål refereras sålunda i protokollet:

---

[1] D. v. s. en silfversked om 3 lods vigt.

[2] Antagligen åsyftas härmed *Dalkarlsberget.*

»Än kom för rätten Mats Andersson vid Elfven[1] i Nora socken, begärandes att rygga den kontrakt och afhandling, som han hade gjort med sal. Tomas Henriksson i Öhultet i Karlskoga socken, uti så måtto, att Mats skulle behålla 25 daler kpmt, som han hade af Tomas, och Tomas hafver derför i betalning tvänne små ängar. Ingeborg Nilsdotter[2] ville icke sig der till godvilligen beqväma, och befallningsmannen Mårten Drost vittnade kontraktet vara gjort af bägges egen fria vilja, och sig derå fordrat till vittnes för beståndighet skull, kunde rätten icke annars döma, än att Ingeborg blifver vid ängarne och Mats blifver vid penningarne. Mats Andersson ville icke gifva sig dermed tillfreds, ej heller vidkosta utan gjorde eljest märkeligt qval på domen; hvarföre dömdes han att böta 6 mark efter det 39 kap. Tingm. B.»

»Än öfvertygades Erik Joensson i Bäcketorp att han af bråd skillnad hade slagit Gulbrand Joensson i Stegelviken en blånad, hvarföre dömdes han att böta 3 mark efter det 10 kap. sår. vill.» (såramål med vilja).

Saköressumman upptages till 2 daler 8 öre (= 9 mark).

Det följande tinget hölls 26 Juni 1643 i Mosserud, dervid bergmästaren Sten Andersson jemte Mårten Drost var tillstädes. Bland andra brottmål, som då förehades var äfven ett om nyssnämde »Erik Joensson i Bäcketorp å krono», som öfvertygades »att när Oluf Gulbrandsson var kommen till honom i hans hus och frågade efter sin hustru, då begynte Erik träta på honom för det hans häst var kommen in uti den andras gärde, och som Oluf något svarade, slog Erik honom tvänne resor med yxhammaren, drog hans hår bort, och gaf honom tvänne pustar med knytnäfven; hvarföre sakfäldes Erik Joensson till sina 15 mark efter det 13 kap. sår. will. L. L.» (såramål med vilja, landslagen).

Härefter förekommer följande ransakning om

ett vådadråp.

Än kom för rätten Sone Bryngelssons efterlefverska i Örebro, h. Gertrud Markusdotter, och klagade öfver en dräng, Per Håkonsson i Strömtorpet be:d, *att han hade skjutit hennes dotter ihjäl.* Drängen Per Håkonsson svarade sig intet kunna neka der till, att han, Gud bättret, hade så gjort, men alldeles emot sin vilje och med våde, såsom vittnen nogsamt skulle betyga. I hvilket sinne framkallades en gammal piga, Sigrid Olufsdotter i Stubbetorpet, hvilken var der hos, och såg huru det tillgick, när den olyckan hände. Samma piga gjorde först sin ed på boken, och berättade det som följer. I går en månad sedan efter predikan befallte h. Kirstin, Peter Dobers i Bo, be:te Per Håkonsson sin dräng, och Kirstin Sonesdotter sin piga, tillika med grannebarnen Joen Bondesson, och Kirstin och Marit Bondesdöttrar, så och ternämde Sigrid Olufsdotter, att leta upp en ko i skogen, som hafver varit borta i fjorton dagar. Vid de så gingo hvar på sitt ställe, och Sigrid nu var stadd i en dal allena, tänkandes sig norr ut, kommo Per och Kirstin gångandes på vägen nordan efter; i det ropade Sigrid till Per, frågandes om han hade sett fäle[3] efter kon? Han svarade: nej. Än sade hon, det de syntes neder hos henne. Han svarade, att det skulle vara efter dem, som till-

---

[1] Antagligen nuvarande *Elfsnabben.*

[2] Enka efter Tomas Henriksson?

[3] *Fäle,* spår eller färder.

ställes voro. Sigrid gick der med uppför backen till dem, der hon fann dem sittande på en låga[1], honom på högre och henne på den venstre handen något (i) sär, och satte sig der med ned på venstre sidan om Kirstin. Vid de så suto, tog Peder fram sin tobaksbössa och sporde Sigrid, om hon ville hafva snuftobak?[2] Som hon svarade, den råder som bjuder, steg Per upp och satte sig emellan dem båda, gaf så först Sigrid tobak, sedan tog han sjelf, och sist fick han tobaksbössan åt Kirstin. När Kirstin levererade henne tillbaka, sade hon sig hafva tagit så mycket deraf denne gången, som hon aldrig hade gjort tillförene, och derigenom vara blifven så mäkta yr i hufvudet. Tog fördenskull mössan af och ref ut håret, och band det åter upp igen. När det var skedt, såto de och talades vid om annat. Imellertid steg Per upp och gick till sin bössa, liggandes på en fallegård tvärtöfver, satte sig der ned, och lade bössan på knäna, låset åt venstre och pipan åt högre handen, tagandes sig före att laga flintan; när Kirstin såg, att pipan viste åt henne sade hon: Per narras intet med bössan. Rätt som han hade svarat till det: det våles[3] intet, gick bössan lös, och lodet midt igenom Kirstin under hjertat. Strax tog hon sig om hufvudet med bägge händerna, säjandes: Gud nåde mig Pelle, och föll dermed ned på marken. Per lopp till och reste henne upp, der vid hon sade: Jesus Kristus anamma min anda på den siste stunden. Emedan han henne så höll emellan sina händer, kom Sigrid och sade: Gud nåde oss, lodet är gångit igenom henne. Per satte sig på lågan, och bad Sigrid hjelpa henne ned på sina knän. När det var skedt, bad han Kirstin tala ett ord. Men då orkade hon ej mera. Hvarföre begärde han åter, att Sigrid ville hjelpa henne af knäna ned på marken. Sedan hof han sig ned på marken och gret, och klagade sig högeligen. Än steg han upp och ville löpa sin kos. Sigrid[4] sade: det skall du ingalunda göra, tog ock en ed af honom, att han visst skulle gå hem och sägat för sin matmoder, det han ock gjorde, såsom hon vittnade, beklagandes sig der utöfver sin olycka storligen. Uppå denne berättelse frågades, om någon visste dem någonsin hafva sins emellan varit oense? Och blef svaret, ingen hafver der om förstått det ringaste, utan det var kunnigt, att han hade friat till henne, och gifvit henne bok och handskar. Än tillspordes han, hvi han så handterade bössan? Och gaf till svars, att hon kom så för honom, och vid han såg på henne, befann han att flintan var lös, skulle fördenskull laga henne, och bars då ej bättre till, än när han hade tryckt flintan till, och ville försöka om hon räckte fram till stålet, slapp eldhanen ned på lyckte fängepannan och der med gick bössan lös. Sist blef målseganden, ofvanbe:te h. Gertrud tillfrågad, hvad hon då mente om dråpet, antingen det skulle vara vilje- eller vådagärd. Hon svarade nu intet annat veta, än det berättadt och vittnadt är, men trodde likväl, att han hafver skjutit hennes dotter ihjäl med vilja, alldenstund han hafver förstått, att han ej skulle få henne, utan en skräddare, Lasse Olufsson, som på äktenskapslofven hade sändt henne några saker ifrån Stockholm. Och begärade dilation att betänka sig om fulla skäl der till (fanns), till näste ting. Rätten syntes icke oskäligt henne det efterlåta.»

---

[1] *Låga* = kullfallet träd, rotstalp.

[2] *Tobaksbössa* torde vara det ursprungliga namnet å *snusdosa,* likasom *snuftobak* väl är detsamma som *snus.*

[3] *Våle,* en förvrängning af vörda = akta.

[4] I protokollet står *Kirstin,* som påtagligen är ett skriffel för Sigrid.

Vid detta ting, som hölls 25 Augusti 1643 i Karlskoga prestgård, dervid både landshöfdingen *Karl Bonde* och bergmästaren Sten Andersson jemte befallningsmannen Mårten Drost voro tillstädes, förekom denna sak ånyo, hvarom domboken innehåller följande:

»Än kom nu andre resan in för rätten h. Gertrud Markusdotter i Örebro med sin systerman Peder Jönsson ibidem, att föra till ände den dråpsak, som hon på förra tinget dref emot Per Håkonsson i Strömtorp. När de fördenskull åtspordes, om de nu voro sinnade med några skäl binda honom till *'williawärkom'?* Sade de sig ej kunna det göra, utan skjuta saken i rättens händer; hvilken sig der uppå sålunda förklarade, att förr än någon dom kunde fattas och afsäjas, skulle Per Håkonsson, *som anklagades, efter lag fylla vådaed med tolf mannom.* Som han det tillböd med efterskrifne gode ärlige dannemän, som äre: Bertil Simonsson i Agen, Anders Eskilsson i Käksundet, Hindrik Andersson i Dalen, Lars Påvelsson i Gräsmossen, Bengt Svensson i lille Strömtorp, Per Joensson i Strömed, Oluf Svensson i Höjden, Hindrik Matsson i Lindebäck, Erik Gregersson i Vismen och Per Matsson i Holmtorpet[1]: *då eftergaf målseganden* med h. n:de landshöfdingens minne *eden,* och *förliktes med svaranden* om 30 daler kopparmynt för bot och bekostnad, alldenstund det då var hans ensak, efter det 2 kap. Dråp. wåd. L. L.»

En mordransakning och dödsdom.

Enligt ett särskildt i domboken intaget protokoll, hållet vid sistberörda och ett par följande rättegångstillfällen, »ställdes för rätten (25 Augusti 1643) en landslöpare ifrån Sundsbo i Grythytte socken å skatte, *Bengt Larsson Träfot* benämd, om hvilken uti förstone utaf åtskilliga berättades, att han tvänne resor hafver lagligen varit vunnen till tjufveri, förste gången i Nora bergslag och andre gången uti Grythytte socken, och åter satt för tredje tjufveri vid Hälleforsen, der han rymde utur fängelset förr än han blef tingförder, hvilket allt han vedergick; sedan derjemte klagades af landsgevaldigern Anders Jakobsson, att han Bengt Träfot hade der efter lagt följe med en drifteenka ifrån Nyeds socken och Kils härad i Vermland, Kirstin benämd, och uti färden nordigenom Karlskoga socken *mördat henne med en stridshammar,* klädt af henne alle hennes kläder, undantagandes strumpor, skor och ett linneskörte, och *kastat henne i elfven vid Timsbron* i samma socken». Ransakningsprotokollet innehåller härom vidare:

»Bengt Träfot bekände fuller, att när han om hösten näst tillförene slapp utur fängslet, kom han då strax i färd med en knekteenka ifrån Nyed socken, som kallades Kirstin, och hade henne med sig igenom Nora bergslag och Nerike till Vassbo härad i Vestergötland; hölt der till hopa med henne i Kullesäter i Veringe gäld till något efter pingesdagarne, och reste sedan med henne der ifrån genom Vermeland åt Karlskoga socken, men intet bedref han något mord på henne der eller annorstädes, utan hon kom lefvandes och helbregd fram till Grythytte socken i Nora bergslag, der han skildes vid henne, skjutandes sig på Per Larsson vid Kärfvingeborn[2], att han skulle hafva

[1] De uppräknade personernas antal uppgår endast till *tio,* men sannolikt ansågs detta antal vara tillräckligt.

[2] Omtalad i *Noraskogs arkiv* I: 489.

henne sett, och vara der till vittne. Sedan for han Bengt der ifrån genom Nora socken och Nerike åt Vassbo igen, och rätt som han var der framkommen, kom ock hon dit straxt efter och mötte honom i berörde Kullesäter. Der öfvertalte han henne omsider, att de skulle der efter hålla sig ifrån hvarandra, der med hon blef qvar efter honom, och han begaf sig allena åt Nora bergslag igen. Aldrig sågo de hvarandra sedan, och alltså hade ej han dräpit det qvinfolket, som funnet är i Karlskoga, eho det kan hafva gjort. Landsgevaldigern Anders Jakobsson svarade der på, att hans klagan skulle vara viss och kunna honom af efterföljande omständigheter öfvertygas, att den 18 Juni näst förledne fans uti elfven vid Timsbron ett tjockt och stackot qvinfolk med stora bröst, svart hufvudhår, svarta strumpor, halfslitne skor och ett linneskörte, hugget fram på hufvudet med en yxe- eller stridshammar, såsom liknelse var till, hvilket först öfverkommo herr Zacharias Olufsson kapellanen, Gunnar Eriksson i Vibäck, Joen Olufsson i Rosensjö och flere, när de foro till kyrkan; sedan besigtigade kyrkoherden herr Jacob Jonæ, fogden Mårten Drost, fjerdingsmannen Gunnar Eriksson[1] i Bredegården, Lars Joensson hammarsmed vid Backa, Oluf Joensson i Skråmmen och flere, de alle muntligen betygade det sant vara. Nio dagar före, som var den 9 Juni, kom denne Bengt Träfot med ett qvinfolk sönnan efter, och voro då båda inne om middagen hos Bertil i Agen, det han Bengt öfvertygade, vittnandes derhos, att så mycket han gaf akt på, var qvinfolket stackot och tjockt, och hade svart hår, svart vallmarsbindetröja, blått klädesskörte, och hufvudkläde. Bengt hade ock något i händerna, men hvad det var, stridshammar eller liten kulefork märkte han Bertil intet. Samma dag efter middagen var qvinfolket inne hos Nils Jordansson i Qvarntorp, så fatt och klädt, som Bertil vittnade, hafvandes på fötterna, såsom folket der märkte, svarta strumpor och halfslitne skor; Bengt stod der utanför gården, såsom beste Nils Jordansson vittnade. Samma dag emot aftonen voro de åter båda inne hos Hindrik Andersson vid Tällekullen och var qvinfolket äfven så till skapnaden och klädebonan, så mycket folket der märkte, det Hindrik Andersson vittnade. Till allt detta nekade Bengt Träfot intet mer, än att han icke hade någon stridshammar, utan en liten kulefork eller rörepåk med en spik i änden och ring omkring, den han brukade för krycka att gå med, efter han hade frusit af sig fötterna medan han satt i kistan för tjufveriet[2]. Två dagar der efter, om en söndagsmorgon, som var den 11 Juni, såg Marit Joensdotter honom i Östre Kärne, som henne tycktes, med en stridshammar, men intet hade han då något qvinfolk med sig, det nämdeman Påvel i Kärne vittnade på hennes ord. Per Persson i Immen vittnade, att hustru Kirstin i Nolby hade berättat för honom, det hon hade mött Bengt Träfot nordan om Kärne med en klädesbylta, och intet var då något qvinfolk med honom. Johan Simonsson vid Trösvattnet och Staffan ibidem bekände sammaledes, att de hafva sett honom gå der nord ut, och intet qvinfolk med honom. Här till svarade Bengt Träfot, att sedan han och qvinfolket voro i Tällekullen, lade de sig i skogen om natten och gingo så fort om lögerdagen, som var d. 10 Juni, och om natten allt in i Grythytte socken, och ingenstädes voro

[1] Torde vara misskrifning för *Gunnar Jonsson* eller *Jönsson*, som omtalas på flera ställen längre fram.

[2] Denna Bengts berättelse kan ock vara en illustration till den tidens fångvårdssystem.

de in(ne) der emellan ej heller mötte någon, som de sågo, utan han Johan Simonsson vid Trösvattnet, och då var qvinfolket af vägen. Kom ock med honom väl fram till Grythyttan, det Per Larsson vid Kärfvingeborn skulle med honom vittna. Sedan mötte ock hon honom helbregd i Vassbo, och lika så skildes der vid honom. Rätten sporde sockneallmogen till, om någon hade sjelf sett eller hört sägas någon här nu frånvarande skola hafva sett qvinfolket nordan om Timsbron? Der till af allom svarades nej; hölts ock för osanning att han och hon skulle sedan mötas i Vassbo, alldenstund han ej längre än tio eller tolf dagar der efter var gripen härföre nordan om Grythyttan uppå Daleskogen, och ingendera spordes der emellan hafva rest af eller till härigenom, eller annorstädes. När nu detta målet togs i betänkande, och *nämden förehölls om de* ock här utaf *kunde svärja honom* Bengt Träfot *sannan till det mordet*, som på det fundne qvinfolket vid Timsbron var begånget, eller icke? Der uppå blefvo de straxt betänkte, att svärja honom sannan, dock fans för godt, att *först låta ransakas vid Grythyttan*, om ock Per Larsson vid Kärfvingeborn skulle det vittna, som Bengt Träfot sköt uppå. Samma ransakning hafver sedan der ifrån varit förväntad skriftelig, under lagläsarens hand och signete, jemte socknens insegel, men icke ankommit.

När *laga ting* hölls uti innevarande år 1644 d. 12 Septembris i Bredegården, närvarande vice landshöfdingen välb. herr *Krister Bonde* till Bordsjö och Yrestad med bergmästaren, befallningsmannen och nämden såsom förr, hades åter samme mordsak före. Då vittnade bergmästaren Sten Andersson, att ransakningen om Bengts skutsmål på Per Larsson vid Kärfvingeborn var fuller hållen i Grythytte socken och med henne befunnit, att Bengt hade der utinnan ingen sanning att påstå, men icke hade han bergmästaren fått samma ransakning skrifteligen, ej heller skulle hon nu stå lätteligen och uti hastighet att bekomma, för den olägenhet lagläsaren dersammastädes hafver förmedelst dråpmål kommit uti[1]. Den sakgifne var ock fördenskull icke hit hemtad ifrån Nora, der han sitter i fängelset. Hvarföre ställdes detta ärendet till ett

Extraordinarie ting på den 28 Septembris, då uti befallningsmannens och nämdens, som förr nämde äro, närvaro, förhölts Bengt Träfot i förstone, det som vittnadt var om hans osanna skutsmål på Per i Kärfvingeborn. Bengt svarade nu, att Per Larsson såg dem fuller intet sjelf, utan hans hustru och folk, säjandes att qvinfolket fick sig mat hos Nils Klemetsson. der allena hustrun och folket var hemma. hvilket skulle ske om tisdagen. När rätten då sade sådane förevändning icke hafva någon grund ej heller kunna honom hjelpa, efter ransakadt är och befunnet, att på den tiden han föregifver, hafver intet qvinfolk der synts, der hos rådandes honom med allvar bekänna gerningen, sade han sig aldrig kunna eller skola bekänna det han icke haf-

[1] *Zacharias Andersson,* förut (sid. 542) omtalad, hade under åren 1641—1644 handlagt nästan alla häradsting inom dåvarande Örebro län. Han erhöll 22 Februari 1647 förlängning af den kongl. lejd, som han 16 Oktober föregående år erhållit, till 1 Juni 1647, så att han måtte »fri och säker komma hit hem i riket, både att svara för lag och rätta, såsom ock sig med målseganden förlika, för det *dråp han hade begått* på en bonde i Nerike och Hackva socken boendes». Han erhöll förnyad »pardon» för denna sak 19 Oktober 1650.

ver gjort. Derpå sporde rätten när och hvarest han då öfvergaf qvinfolket i Grythytte socken? Han svarade om måndagen näst efter han ankom uti Sundsbo, hos Mårten Björnsson i hans och hans hustrus och barns närvaro. Beslogs alltså tala emot sig, i det han förr hade sagt sig hafva varit med qvinfolket i Kärfvingeborn om tisdagen, och nu sade att han skildes vid henne i Sundsbo om måndagen. Rätten tog allt detta så väl som det förra i betänkande, och tyckte saken vara någorlunda så klar, att med tingsafskedet ej längre måtte uppskjutas, ehvad han Bengt nekade och förebar. Derföre såsom *samtlige nämden aflade en sådan ed*, att de bådo sig så sant Gud till hjelp både till lif och själ, som de *utaf de skäl och liknelser*, som fundne äro i detta målet, icke kunne annat tänka och sluta, än *att denne Bengt Träfot skall hafva mördat det qvinfolket, som vid Timsbron funnet är;* alltså *afdömdes* af denne nedrige rätten *enhälligt,* att samme *Bengt Larsson Träfot eger derföre steglas* efter det 1 kap. Högm. B. L. L., dock så, att detta ärendet likväl uti all underdånighet ställes till den högl. kongl. Hofrättens nådige resolution och förklaring.

Att föreskrifvet mål och ärende är så för rätta slitet vordet och afdömdt, som här står infördt, vittnar jag undertecknad med egen hand och signete. Actum ut supra.

Matth. Pleningius.»
(Sigill.)

Och härmed kan det för denna gång vara nog med utdrag ur *Karlskoga brottmålsannaler.*

Nybyggesväsendets och odlingens framåtskridande; äldre rågångs- och jordatvister samt skiftes- och eganderättsförhållanden m. m.

Genom ett k. bref, dat. Vesterås 25 Januari 1623, erhöll jägmästaren *Erik Krabbe* fullmakt och uppdrag att med vederbörande befallningsman och nämd »ransaka och förfara uti alla socknar och härader i Vestergötland, Nerike och Vermland»[1], hvarest lägenheter funnos att anlägga nya torp och hemman, hvarjemte åtskilliga föreskrifter meddelades i syfte att främja upptagandet af dylika nybyggen. Såsom belöning »för hans möda och arbete» i detta afseende skulle Krabbe erhålla »hvart sjette torp, som således uti bemälte landsorter upptogos, för sig och sina äkta bröstarfvingar till everldlig egendom under adlig frihet och frälse». Den sålunda erhållna fullmakten »konfirmerades» genom ett annat k. bref, dat. Gripsholm 8 December samma år, hvarefter genom ett tredje bref, dat. Elfsborg 29 Oktober 1624, Krabbe lemnades i uppdrag att uppsöka lämpliga platser för anläggande af nya tull- och sågeqvarnar, af hvilka han skulle erhålla »hvar fjerde ström» under frälsefrihet såsom erkänsla för sitt besvär. Ett fjerde bref, dat. Stockholm i Juni 1625, till ståthållaren i Skaraborgs län Axel Drake, medgaf rätt för vissa nybyggare af dylika torp, »att de dem för deras *skattejord* behålla måge och skole».

Af Vestergötlands handling 1623, n:r 20, kan inhemtas, att »anno 1628 den 4 Januari inlades uti hans k. maj:ts Räkningekammare en längd på de nytagne torpareställen uti Verme- och Vestergötland, som skattlagde och uti jordeboken äro införda åren 1624, 1625 och 1626, som efterföljer», nämligen i Karlskoga, under 1624: *Dalebäcken, Nytorpet, Råhult;* under 1625: *Tåbäcken, Blienäs, Åsbergsviken,* samt under 1626 *Vestansjö,* hvilket sistnämda nybygge, antingen på grund af 1625 års förberörda bref eller ock såsom upptaget på skattehemmanet Strömtorps område, i jordeboken upptages under skatterubrik, men de öfriga deremot som krono. De torp och nybyggen Krabbe föredrog att behålla för sin räkning, voro sannolikt belägna i närheten af hans egna sätesgårdar Svänneby och Kråk i Vestergötland.

Af 1629 och 1630 årens domboksprotokoll, hvilka i sin helhet blifvit

[1] Enligt riksregistraturet utfärdades från Väsby gård 29 Januari 1623 »fullmakt och beställning» för Erik Krabbe att vara jägmästare öfver Vermeland, Nerike, Vadsbo och Valla härader i Vestergötland, hvarjemte han erhöll såsom aflöning dels »Örebro häradsrätt» och dels kronotionden af Odensåkers församling.

intagna här ofvan sid. 537—540, kan inhemtas de beslut och åtgärder angående åtskilliga nyupptagna torp och gårdar, som då vidtogos. Ur de följande årens tingshandlingar meddelas här nedan några utdrag, som torde vara egnade att närmare belysa så väl den odlade bygdens oafbrutna framåtskridande som äfven beskaffenheten af vissa jordatvister och egande-rättsförhållanden, hvilka till och med i våra dagar icke torde sakna sitt intresse.

Vid 1631 års ting framstälde Olof Olofsson i *Nytorp* anhållan derom, att han »måtte sina egor och mark intäppa och inhägna så mycket till hans gård ligga kunde, hvilket, efter det var lagen likmätigt, blef honom efterlåtet: dock så att nämden det ransakar, att det sker lagligen och utan någons præjudicio och förfång».

Vid samma ting »kärade Johan Matsson i *Sandtorp* till de torpare, som *qvarn* hafva på hans egor, att de göra honom *skada med vatten* på sitt hemman, och tillfrågade rätten om han icke må vara mäktig antingen köpa qvarnen af dem eller de taga sin qvarn dädan, efter hon står på hans enskilta egor: hvilket, efter det fans lagen likmätigt, honom beviljades, och vordo sålunda förente, att han *efter mätismanna ordom betalar dem qvarnen*».

Samma rättegångstillfälle »kom för rätten Påvel Olofsson och begärde vittnesbörd af nämden om sitt torp, huru der med är gjort; då berättade nämden att de efter fogden Mårten Drosts befallning hafva ransakat der *uppå Stensvike egor*, om der kan blifva torpeställe utan bolbyns skada eller ej, och befunnit att der utan någons förfång och skada kunde blifva ett fjerdedels torp, hvilket, efter nämden vittnade, vardt fördenskull både dömdt och afsagdt, att der efter lagen torp och afgärdaby blifva skall, såsom ock att Påvel deruppå vittnesbörd bekomma må». Sannolikt afses med detta torp nuvarande hemmanet *Ladufallet*, $^1/_4$ mantal.

»Sammaledes vittnade nämden om *Losseby*, der Nils Eriksson bor, hvilket ock ligger på Stensvike egor, att der ock utan bolbyns skada blifver torp af; derföre blef afdömdt att det efter lagen stadigt blifver[1].» I sammanhang härmed »vardt emellan Nils i Losseby och Erik Hansson i Stensvik afsked gjordt för rätta, att efter Nils hafver sått på Erik Hanssons egor uti ett *fall*, derföre behåller Erik Hansson halmen och Nils rågen».

Att *fallsvedning* vid denna tid varit en mycket vanlig sak — måhända en följd af hertig Karls förut (sid. 432) omtalade mandat — framgår jemväl af ett par andra vid samma ting behandlade mål. Sålunda »kärade Olof i Ullevettern till Anund i Bjurkärnstorp, att han hafver *brändt hans fall och skämt det bort*, hvilket den andre bekände skedt vara; derföre blef afsagdt, att Anund betalar hans skada på så stor del Olof uti samma fall rätteligen kunde hafva, efter mätismanna ordom». — Likaledes »kärade Lars Nilsson i Immen och hans granne till Hindrik i Trösvattnet för det han skulle hafva *huggit fall* in på deras egor, och när han hafver brändt fallet, hafver han ock *brändt deras skog;* men efter de tvistade om egorna: derföre blef afsagdt att nämden skall der om ransaka och vid näste ting berätta hvad der om sant är». Då denna sak icke vidare omtalas, är det sannolikt att nämden, vid sin »ransakning» på platsen, förlikt parterna.

---

[1] Jfr sid. 540 här ofvan.

Samma ting »begärde Olof Eskilsson i Bregården af nämden ett vittnesbörd om den jord till hans gård af *Kyrkotorpet* lagd är, huru stor hon är och hvad hon duger till; då berättade nämden att hvad till Bregården af samma torp lagdt är, kan det högsta vara en half tynne land och blifva allenast brukadt till en kalfhage. De andra egorne (som) till torpet hafva legat, äro annorstädes lagda, och efter hela skatten af torpet hafver gått, som är ett pund smör, är allena på Bregården förd, beviljades Olof Eskilsson här uppå ett vittnesbörd af rätten». Angående detta Kyrkotorp är i 1624 års jordebok antecknadt att det »är *öde*, kan för ringa egor skull intet blifva besutet, utan gifs derföre i gräsgäld 1 l:℔ smör»; men i 1625 och följande årens jordeböcker upptages Kyrkotorp till $^1/_4$ hemman, ehuru det vanligen låg öde, intill dess detsamma 1713 förmedlades till $^1/_8$ mantal.

Vid 1631 års förenämda ting »kom ock för rätten *Olof i Aggerud* och begärde, att efter han är en gammal och utlefvad man, och icke längre förmår stå hemman före, han måtte då i sin stad få *insätta sin son Peder Olofsson för hemmanet,* hvilket, efter nämden visste hans ålderdom och svaghet, såsom ock var ögonskenligt, blef honom det för rätta beviljadt». Denne Olof är samme Olof skräddare, som blifvit nämd vid ett par föregående tillfällen[1]. Under en följd af år hade han tjenstgjort som *länsman* inom socknen, dock utan fullmakt, så att han i verkligheten kan anses såsom den *förste länsmannen* inom Karlskoga.

Vid sistberörda ting förekom äfven att »dominus Jacobus, körkoherden uti Karlskoga, steg upp och kärade till Jöns på Knapet (Knapped) och Gunnar i Videbäck och flere, som hafva *bygdt qvarn vid Knappeforsen,* att de hafva bygdt olagligen och *igenstängt konungsådran* och *afvändt fiskevatten* af forno, der till de svarade att nöden dref dem der till, att de annorlunda icke bygga kunde än öfver hela elfven; derföre pålades att nämden drager dit och ransakar hvad der om sant är och näste tinget det berättar, efter det 33 kap. i Byggn. B.» Vid nästföljande ting återfinnes icke detta ärende i domboken, men nära 3 år härefter, vid ting 26 Mars 1634, innehåller domboken härom följande: »Emedan som den olaga qvarndam vid Knapfors *tillförene för rätta är vorden afsagd och afdömd att uppkastas,* och sådant ännu intet är efterkommet; derföre vardt nu afsagdt, att der samma dam innan fjorton dagar näst före midsommar icke är uppkastad, och konungsådran alldeles fri, ren och obehindrad, då skola alla de, som deruppå bygt hafva, vara förfallne, hvardera till sine 40 mark, när derom blifver synat och ransakat.» Af domens ordalydelse synes alltså framgå att ett eller flera tingsprotokoll saknas för den mellanvarande tiden.

I frågan om *urminnes häfd* förekom vid tinget 24 September 1632 följande tvistemål, som i domboken återgifves sålunda:

»Kom för rätten Olof Eskilsson i Bregården och klandrade till Anders och Måns i Bregårdstorp om en äng *Torpestorängen* benämd[2], föregifvandes att hans sal. fader Eskil skulle hafva i sin lifstid undt och upplåtit dem i Bregårdstorp samma äng med lof och minne att bruka; men nu ville de i

[1] Jfr sid. 444 här ofvan.

[2] Längre ned i samma protokoll kallas den *Stortorpängen.*

Bregårdstorp alldeles egna sig samma äng till deras egendom. Dertill de i Bregårdstorp svarade samma äng alltid och af både ålder och urminne hafva lydt, legat och häfdats under Bregårdstorp och ej under Bregården. Beviste ock samma gamla urminneshäfd med tvänne gamla och utlefvade bolfaste mäns ed och vittne, som voro Lasse Larsson i Knutsbo och Per i Finnebäck, de der med läggande hand å bok svoro och bådo sig så sant Gud att hjelpa, som de aldrig någon sin hade hört af deras föräldrar, ej heller sjelfva för deras personer minnes tillbaka af sitt första och längsta barnaminne, än att ju samma Stortorpängen hade häfdats och brukats till Bregårdstorp och ej till Bregården. Efter sådana deras aflagda ed och vittnesbörd vardt dem i Bregårdstorp bemälte Stortorpängen tilldömd så här efter som här till för sin urminnes häfd, att njuta, bruka och behålla alldeles oklandradt och oqvaldt vider bot som lag förmår.»

Om ett dylikt tvistemål förevarit vid en domstol i våra dagar, hvilka digra pappersluntor skulle icke deraf hafva blifvit en följd, innan målet blifvit slutbehandladt...

Under vintertinget 26 Mars 1634 »kom för rätten Gunnar i Bregården och klagade till Jöns Jordansson i *Knaped,* som hafver uppröjt och *upptagit sitt torp på Bregårdens gamla egor,* att han nu ville derigenom 'trängia och stängia' dem ifrån deras *gamla fiske* både med notkast och kattisser; dertill Jöns svarade att nämden och de tolf skulle hafva honom samma notkast och fiske lagligen tillagdt, der till de i nämden svarade och sålunda sig förklarade, att de hafva dem emellan så lagt och skickat att de skulle *samma notkast hvar om annan fika och häfda med sämja,* men efter de det nu ej längre kunde: dy samtyckte och beslöto de dem sålunda emellan, att de i Bregården här efter enskilt och för sig sjelfva skulle behålla sina två gamla notkast i norre ändan samt de kattisseställen, som deras gård af ålder brukat hafver; men torpet Knaped skulle alldeles der med samt med det nya tvärkastet afstå, och blifva vid de kasten sunnan till och ängerödningsplatsen innan för kattisseständen, och ho annan här efter någon åverkan på annars fiske tillfogar, böte derföre hvar gång sine 40 mark[1]».

Vid samma tillfälle »betygade och vittnade samtlige nämden för rätta, att som de i förledne sommar hafva synat och ransakat om *Fallet,* ett nybygge kunde blifva något torp, som kronan kunde göras någon skatt af, så hafva de lagt, förutan åkern, som nybyggaren uppgjordt hafver, en liten äng dertill, liggandes *emellan Fallet och Stegelviken* och det skattlagdt för 100 jern, efter Bryniel på Hyttebacken intet kan uppgöra något torp, och eljest samma äng ligger honom afhändes och närmare till torpet».

Vidare »framträdde för rätten en gammal gråhårig man Per Persson i Östervik och tillkännagaf, huru han hade *köpt af kronan* $^1/_3$ *uti halfva gården Östervik* för sina egna värfvade penningar, sig derhos besvärandes huru hans egna barn honom ville förskjuta, det de allaredan gjort hafva, så att han för den orsak skull måst hafva tagit sig hustru; och som samma hans hustru hafver en ung son, Nils Olsson benämd, som gerna

---

[1] Jfr sid. 544 här ofvan, huru Jöns blef bötfäld för »hot och undsäjelse» m. m.

tillbjuder sig sin styffader *vela syta*[1], *uppehålla och i hans ålderdom sköta:* dy begärde han af rätten, att han *samma treding* måtte få lof *honom att skänka och förära* sig uti sin ålderdom till uppehälle och förfordring; hvilken hans begäran, efter hon var skälig och lagen likmätig, blef hon af rätten honom tillstadd, efterlåten och bekräftad, dock så framt samme hans styfson håller sin lofven och tillsägelse». Här kan ock tilläggas att förenämde Per Persson under sin krafts dagar 9 Februari 1608 hade erhållit en kungl. fullmakt »att ransaka efter malmberg», och torde derför kunna anses som den förste officiella *malmletare*, som vår svenska bergshistoria vet att omtala.

Vid samma ting »vittnade och betygade nämden att de hafva pröfvat, synat och ransakat om på *Bjurön* kunde upprättas eller byggas något torp, som kunde framdeles skattläggas, der till de nekade och sade der aldrig något torp kunde upprättas utan allenast brukas för *utjord*, som kunde skatta $^1/_2$ l:𝔈 smör». På ett följande ting 27 April 1635 »vittnade och för rätten betygade samtlige nämden att *Bjurön*, en krono-utjord, *som är näst belägen till Mosserud eller Flottufvatorp*, af hvilken går skatt $^1/_2$ l:𝔈 smör och intet kan bättras, så att der mera kan afgå än der på (är) lagdt; och emedan den, som be:t är, är så nära torpet belägen, syntes dem både skäligt och billigt att det blifver under torpet som en kronoutjord lagdt; dock kronan sin rätt och rättighet samt den be:te skatten alltid förbehållen.»

I början af sistberörda 1635 års ting »kom för rätten Karin Nilsdotter i *Hultet*, en fattig enka och sig högeligen besvärade, huru Anders i *Sibbo* tillfogade henne stor orätt och inpass på hennes skog och mark, *med fallhuggning och annat*, öfver den *skillnad och rågång*, som några gode män af nämden, efter befallning af rätten utgifven, hafva lagt emellan förbe:te torp Hultet och Sibbo; beropandes sig derom till de gode mäns vittnesbörd, som samma skillnad lagligen dem emellan lagt hade, som voro Olof i Aggerud, Jordan i Bryttiegården och Peder i Backa, tre ålderstigne och beskedlige dannemän, hvilka för rätten vittnade, tygade och bekände att de hafva lagt rågången dem emellan som följer, nämligen att torpet Hult skulle blifva på östra sidan om elfven[2] och intet komma på den vestra, dock skall hon intet komma öfver sommarvägen; der emot skulle Sibbo blifva på vestra sidan och intet komma på den östra, der med gamle mannen Anders i Sibbo hafver sig till freds gifvit och samtyckt; allt förty vardt nu samma laga skillnad fast och stadigt dömd vider böter 40 mark, som här öfver träder, och arbetet förgjordt».

Vid slutet af samma ting »kommo för rätten Jon Andersson i *Labbesand* samt med sin hustru Cecilia Nilsdotter gåfvo, skänkte och testamenterade sin systerson Per Månsson ibidem, en ung dräng, en treding bäggederas aflingejord i Labbesand, med de vilkor, att han dem bådom derföre skulle nära, uppehålla och försörja intill dödedagar och sedermera ärligen låta komma till grafva, det han dem för rätten utlofvade och togos deruppå i händer, hvilken gåfva ock derföre blef fast dömd». Så enkelt

---

[1] Vilja föda. Ordet *syta* begagnas ännu i Finland af den svensktalande befolkningen i denna betydelse.

[2] Derföre ock detta torp senare erhöll namnet *Österhult*.

födels- eller undantagsaftal uppgöres icke nu för tiden. »Tro och lofven» betydde i allmänhet mera förr än nu.

På tinget i Qväggen 25 Augusti 1637 »vittnade nämden, att ett torp benämdt *Åsjötorp* hafver nu legat *öde* vid pass 20 år, så att ingen derå hafver bott, ej heller utlagor derå gjort, och ligger nu helt förfallet, både till hus, jord, åker och gården» (jfr sid. 505).

Vid samma tillfälle »vittnade nämden, som voro tillsagde att gå *syn emellan Stensviken* och *Ullvedstorp* (Ullvetterstorp), att de uti skogen begynte gå, först i Röhöjden och till Frövettersbäck, och derifrån till bäckemun och sjön; och blef denna skillnaden nu gillader och fast dömd, och tu notekaster skall dem ock emellan skiftas, således att det som är på holmen Brimesön (Brunnsön?) skall lyda till Ullvedstorp och det på fasta landet skall böra dem till uti Stensviken».

På det ting, som hölls i Mörkviken 22 Juni 1640, då Vermlands landshöfding Olof Stake var tillstädes, fastställdes åtskilliga skattläggningar af nya hemman och lägenheter inom Karlskoga tingslag. Sålunda »vittnade nämden, att *Kortforstorp*, som Anders Andersson, efter välborne hr *Karl Bondes*, då han här utöfver var landshöfding[1], tillstånd hade upprättat och sedan 6 år besutit, icke är eller kan blifva något torp, utan räknas för en *utjord;* hvarföre det ock nu skattades för utjord, deraf utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör».

»Sammaledes vardt ock *Greken (Streken?)* det Pelle åbor, efter nämdens ransakning och dom skattadt för $^1/_4$ kronohemman, deraf utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör med andre persedlar.» I sammanhang härmed bör dock anmärkas, att Kortforstorp är i senare jordeböcker upptaget för $^1/_8$ hemman och Streken deremot såsom utjord.

»I lika måtto vardt och *Aspelund* (Espelund), Pers hem, efter nämdens prof och gillande skattadt för $^1/_4$ kronohemman, deraf här efter utgöras skall $^1/_2$ l:℔ smör med andre utlagor.»

»Än tillstods Per Månsson att upprätta ett torp på *Labbesands* egor, dess namn skulle vara *Bricketorpet.* För honom gingo i löfte Sven i Valåsen och Lars i Degernäs.» Detta torp är antagligen samma treding i Labbesand, som till Per Månsson öfverläts vid tinget 27 April 1635»[2].

»Än tillstods Henrik i Lindebäck att bygga ett torp på *Åsbergsviks* egor, hvilket skall kallas *Lindebäck* (Linnebäck). Hans löftesmän voro Mats i Åsbergsviken och Per i Mörkeviken.»

»Än ville vällärde hr Jakob, pastor uti Karlskoga, *vräka* Lars Larsson af *Bjurkärnstorpet,* efter det skulle *ligga på Bjurkärns egor,* hvilka han köpt hade af kronan under skatt[3]; men efter Lars hade hans excellens högvälborne herres, hr Gabriel Bengtssons, öfverlagmans, skriftliga tillstånd [hvilket var grundadt på edsvoren nämds vittnesbörd] att der sitta och derutaf göra kronan sin rättighet, kunde denne rätten välbe:de hr Jakobs vilje icke bifalla.»

---

[1] Nämligen åren 1628—1634.

[2] Jfr sid. 563 här ofvan.

[3] Huruledes detta skatteköp tillgått, kan i viss mån inhemtas af ett k. bref till dåvarande landshöfdingen i Nora Karl Bonde, dat. 11 April 1643, innehållande förhållningsorder angående sakens närmare utredning. (Jfr sid. 581.)

»Än vittnade nämden med flere af detta tingslaget, att Bertil i *Agen* i Karlskoga socken hade den 8 Maj nästförledne (1640) mist bort [Gud bättret] genom *vådeld* både man- och ladegården i be:de Agen, så att icke det ringaste af hans hus eller lösa egendom blef behållet.»

»Än vittnade nämden att hon, efter befallning för rätta, hafver *satt upp röser kring om Skråmhult,* och att rösegången begynnes uti ett stenrör vid sönnarste Spjutebergsändan och löper till råstenen, än derifrån till Öbokärn och sedan bäcken utföre till Svartelfven.»

Å tinget 15 April 1641 »besvärade sig för rätten Nils i Knutsbo, Joen i Labbesand, Påvel i Brännebacken, Olof i Knutsbo, Nils i Ölsdalen, Mats i Ölsdalen med flere deras viderboende, att *de i Nerike,* som bo gent emot dem, *göra allehanda åverkan både i skog och vatten,* längre in på Karlskoga egor, än de förmena rätt vara; och lofvades på rättens vägnar en skrifvelse till landshöfdingen öfver Nerike, att han kommenderade denna saken sin häradshöfdinge eller hans domhafvande i händer, att med sin nämd jemte denne rätten tillgöra hvad lag kunde vara likmätigt».

»Än afsades att efter *Norrgryten,* som är *en allmänningssjö,* kan hvar der omkring bor fiska, och några hafva der uppgjort sina notekast; så skall icke någon der draga på deras utan han gör sitt upp med, derefter han sedan med dem hafver lof att draga, så i deras som de uti hans. Hvar annars sker, skall bötas 3 mark för hvar gång han här med beslås, efter det 25 kap. Byggn. B. L. L. Och der inga flere stode till att uppgöra, då vare den, som råder med i allmänningen, öfverens med dem som uppgjordt hafva, förlikandes dem efter deras nöje eller efter mätismanna ordom, och stånde sedan fritt att draga såsom annan.»

»Än vardt uti den tvistige sak emellan Per i *Finnebråten* (Finnebäck) kronobonden, och skatteeganden i *Fiskesjön*[1], angående *ett ängestycke om 3 lass hö,* sålunda afskedadt och afsagdt: att Nils i Bryckegården och Nils i Knutsbo, samt Joen i Stråbergsmyra och Håkan i Strömtorp, skola ransaka om delat (är) der emellan, och der rå finnes och är kullfallet, skola de det upprätta, der hos pröfvandes hvem ängen tillhörer, som tvistas om, efter hvilket rättas skall å nästa ting. Eljest det befallningsmannen tilltalte Fiskesjö egande om det att han hade *tagit hö utur arresto,* efter det vidergicks, att en annan hade begärt att det måtte arresteras, icke förr än tingsterminen var förlupen och var allenast tillsagdt Per i Finnebäcken utom tingsstufvan: dy kunde rätten ej döma att den då frånvarande var och höet till sig tagit hade, vetandes tagit det utur arresto.

Än klagades att de, som hafva *små ängar i skogen,* lida derpå stor *ohägnad och åverkan* af deras boskap, som der omkring hafva dem gåendes i bet. Och emedan sådant våller allena deras oflit och må ske vanartighet, som boskapen följa böre: dy afsades, att ho som här efter varder beslagen der med, att han icke aktar boskapen ifrån annars ängar, så att de icke åverkas, han skall vara fallen till sina 40 mark.

Än begärde de i Bo, Bredegården och Bredegårdstorp att få *stänga*

---

[1] Af ett annat tvistemål vid samma ting framgår att denne skatteegande var ingen annan än assessor *Dober,* som till skatte inköpt både *Bo, Backa* och *Fisksjön.* Jfr längre fram förekommande anteckningar om *Bofors bruk.*

igen den vägen, som lopp igenom deras ängar, och *lägga en nyian,* jämngenan och jämngodan, *å sin bolstad utanföre;* det dem efterläts efter det 2 kap. Byggn. B.

Än vittnade Olof i Råglanda och Karlskoga socken med svoren ed å bok, att Markus i Granberg(a) och Karlskoga socken hafver vid Kroppa gård i hans närvaro *för visso levererat* och inmält *den tiondespanmålen,* råg 1 tunna, som *än af honom* för i fjor *kräfves,* der uppå ock kyrkoherden vällärde hr Jakobs hustru sannfärdigt betygade be:te Markus hafva haft sin qvittosedel och den förlagt i prestegården.»

Å det andra tinget, 27 September, sistnämda år »befalltes Nils i Gälleråsen, Bonde i Utterbäck, Nils i Brickegården och Joen i Stråbergsmyran, *att skifta jorden* emellan Jönses hustru i Granberga och hans arfvingar, efter som de äre rättige till efter lag»; och »än befalltes hela nämden att i laga tid gå *syn emellan Grandsen och Granberga,* och med detsamma göra dem emellan en rätt skillnad».

»Än kom Erik Börjesson i *Högås* (Högåsen), berättandes sig vara skattlagdan för 1/4 hemman och 1/2 l:ℜ smör i hufvudskatten, dock ingen skog af nämden ännu tilldelt: hvarföre befalltes dem nu det efterkomma före allhelgonatid.»

»Än lofvades Per Simonsson i *Mosserud* att nämden skulle innan allhelgonatid uti hans och hans rågrannars närvaro rörlägga hans bolstad efter som skillnaden löper.

Än befalltes nämden att lägga till *Högefors,* Lars Pederssons nybygge, så mycken skog och mark, som han kan behöfva derunder och gamle byggen icke sker för när med, derefter han, när frihetsåren gå till ända, skall skattläggas.

Än beviljades *syn emellan Brickegården och Stubbetorpet* att gås när åborna eller jordegandena begära inom laga syningstimman.

Än vittnade nämden att de efter laga befallning *hafva skift skogen emellan Östervik och Östra Nytorp,* men låtit en äng, som låg i skogen, vara obytt till rättens förklaring. Nu emedan det fanns bevisligt att odelbyn hade undt henne honom till hjelp, som torpet bygde, och nu gick allt till skiftes: dy syntes rättast att ängen skulle afdelas hälften till torpet och hälften till odelbyn. Och löper då rågången sålunda: ifrån stenrået litet upp ifrån vestra ändan på Labbesanden, genast nordost i ändan på Dalsåsen (Valåsen?).

Än beviljades *skifte på ängarne under Bredegårdstorp,* att nämden jemkar lotterna rätt efter landmån och sedan låter grannarne kasta om dem lott.»

På tinget 16 Maj 1642, i närvaro af bergmästaren Sten Andersson, som erhållit landshöfdingen Karl Bondes fullmakt att såsom en landsfogde i hans ställe bevista häradsting å landet,

»Præsenterade Jöns Henriksson i Vismen ett salig och högloflig i åminnelse konung Karls bref, gifvet i Örebro den 11 Februari år 1596, medan han var riksens föreståndare, lydandes att *Mats Matsson i Vismen, som hade upptagit* be:te Vismen ett *torpeställe på kronones egendom,* skulle, sedan han hafver det uppröjt, bygdt och kommit till makt, så sjelf som hans barn och efterkommande hvar efter annan vara närmast att njuta, bruka och besitta det för årlig skatt och utlagor såsom annan skattejord. Derhos bevisandes

med nämden, att när Påvel Larsson i Blinäset det besatt för fyra år sedan. nödgades han af trångmål antingen läggat helt öde, eller upplåta det androm, såsom han ock då upplät detsamma ofvanbe:te Jöns Henriksson för 1 ko, 1 fingring om 10 mark, 1 daler kpmt och 1 skäppa råg, der af hälften är honom vedergullin af Erik Gregersson, med hvilken han torpet på 4 års tid hafver så förbygdt och förbättradt, att det är allt väl behållet. Och alldenstund det nu så var upprättadt, ty ville de, som det släppt hade, komma till sitt bruk igen. Men efter rättenom så fullkomligen bevistes det ofvanbe:te Mats Matsson med sin slägt icke hade hemmanet så väl skött och brukat som honom borde, utan låtit helt försvagas och sedan bortsåldes; deremot åter förbe:te Jöns Henriksson och Erik Gregersson hade med stor omak och bekostnad kommit det till makt igen: derföre kunde icke rätten annorledes döma, än att desse ega med all rätt blifva dervid behållne, och de andre hafva förspilt sin rätt.

Än kom för rätten Nils Olufsson i Ölsdalen, och beviste med nämdens vittnesbörd, huru såsom han, medan sal. Oluf Olufsson i Ölsdalen lefde, hade varit öfverens med honom att *inlösa det bruk och arbete,* som be:te Oluf Olufsson hade *nedlagt uti förbe:te Ölsdalen* $^1/_4$ *kronohemman,* för 40 daler gångbart kopparmynt och då genast levererat honom i händer der på 7 daler kpmt, till hvilka han sedan efter hans död hade tillställt hans hustru Ingrid Joensdotter det som återstod, nämligen 30 och 3 daler kpmt och 4 skäppor råg; med hvilka penningar, emedan de i god redo och tillfyllest betalte och erlagde voro, så att henne ganska väl åtnöjdes: dy afhände hon sig och sina barn samma bruk och häfd uti förbe:de Ölsdalen, och tillegnade det ofvanbe:te Nils Olufsson samt hans hustru, att det nyttja, bruka och besitta samt behålla, utan något deras påklandrande».

Vid samma ting anklagades »Oluf Jonsson i Roglanda, att ändock han egde och brukade $^1/_6$ *uti Åsjöhyttan* och fördenskull bordt för sin quota hafva hulpit till att upprätta henne, *när hon i fjor till en del smälte sin kos:* likväl gjorde han då icke något till saken, ej heller ännu ville svara till bekostnaden. Rätten lät komma till räknings, hvad arbete och bekostnad af löftesmännerna var användt, derföre Oluf dömdes der efter skyldig att betala dem 12 daler och $10^1/_2$ öre kpmt.»

Å samma ting »afsades att nämden skulle *skilja Ängetorp* (Ängebäck?) skatte *ifrån nästliggande kronohemman,* tillseendes att kronan icke i någon måtto skedde för när».

»Än vittnade nämden, att de efter laga befallning å tinget hafva i höstas varit *i Granberga att dela och skifta* emellan Markus Markusson och Nils Joensson ibidem, och ändock dem hade bort afdela Markus allenast $^1/_5$ part både i hus och jord, likvisst förentes parterne å bägge sidor godvilleligen att Markus skulle hafva tredingen i åkern emot Nils, och Nils behålla alla husen, dock med det villkoret att Markus skulle bygga sig hus afsides, och när hans modermoder Kerstin Olufsdotter dör, skall Markus eller hans arfvingar intet ärfva uti hennes. Item var afsagdt, att rågården dem emellan skall löpa ofvan efter ut med dalen och vester på dalen snedt öfver; det fördenskull nu fast dömdes af rätten.

Än vittnade nämden, att de efter laga befallning hade gått *syn emellan Stubbetorpet och Brickegården* och gjort skillnad således, att rået begynnes uti en dal vid Svartbergsmossen och går östersöder åt stenrået

på Hälleberget, der ifrån i dalen och efter bäcken i Svartelfven. Eljest för några år sedan gjordes ock laga skillnad i Högeforsen och ända söder *emellan Råhultet och Brickegården*, sedan i stenrået nordan för Skråmmossen *emellan Sibbo och Brickegården*, sedan ända söder i rået på Kotteråsen *emellan Utterbäck och Brickegården*, och så i Immen, ända åt Imberget och Immen utföre i Svartelfven. Emedan ingen sade häremot, vardt ock denne upptalde skillnad fast och stadig dömd.

Än vittnade nämden, att de i höstas gjorde *skillnad emellan Sibbo och Utterbäck*, hvilken begynnes i stenrået på berget vestan Immen och löper åt bron, och der ifrån åt en tall, huggen vid Björkängen och der ifrån åt Fogelsundet. Han dömdes ock så fast.

Än vardt afskedadt, att nämden skulle göra en rätt *skillnad emellan Stubbetorpet och Sandetorpet*[1] *samt Bråten* nu i sommar.»

Å det ting, som började i Fors 27 September 1642 och som fortsattes »tredje dagen näst efter» i Karlskoga prestgård, »inställde sig för rätten Bertil Simonsson i Agen och besvärade sig deröfver, att en vid namn Per Jönsson hade *tagit torpeställe in på* hans sons gård *Granberga*[2], som var köpt af kronan under skatten, honom till förfång och skada; begärandes att der samme byggningsslände ändtligen skulle upptagas, det då måtte blifva honom efterlåtet. Derpå berättade befallningsmannen med nämden, att de hade redo synt samma torpeställe, och befunnit att det icke ligger Granberga eller någon annan gårds enskilte egor eller eljest till mens, utan å kronones allmänning, derföre det ock till dess bästa och fördel är ofvanbe:te Per Jönsson lagligen inrymdt. Efter denna berättelse och vittnesbörd kändes Bertils klagan kraftlös.»

»Än vardt afskedadt emellan Per Joensson i *Herrsjötorpet* och hans halfbroder Nils Mikelsson i *Bokärret*, att ändock Nils icke hade någon arf- eller bördejord i samma torp, likväl som Per å sine samsyskons vägnar hade dit fordrat och kallat Nils ifrån sin lägenhet, som han förr annorstädes hade och nu här igenom är qvitt vorden, allt till den ände, att han skulle upprätta, som han ock nu hade upprättat och till makt kommit det torpet och sedan derå få sitta odrifven; jemväl ock att den förhöjningen, som i fjor gjordes på gärden för bruket skull i torpet är krono, hvilken icke så annan som honom bör åtnjuta, som fördenskull hafver det der bona fide inlagdt: dy syntes rätten skäligast att ock Nils blifver dervid, allenast han gifver Per och hans syskon, enär de komma till mans[3], sina bördepenningar efter edsvurne mätesmäns värdering, och ej mera af utegorna intager än häradsnämd och fogde med rätta kunna tillägga.

Än vardt ock beslutit, att *tolfmannasyn* skulle åtskilja Nils Eriksson i *Lossebyn* och Henrik Eskilsson i *Stensviken*, att hvar måtte veta sitt fiskevatten.

Än blef ock nämden tillsagd att de skulle ransaka om *fävägen*, som skall vara lagd igenom *Backa äng*.

Än tilldömdes Hugo Andersson i *Finnebäcken* $^1/_2$ uti samma gård, efter som hans hustru med sin förre man Torbjörn Larsson hade köpt af

[1] *Stolpetorp* och *Sandviken*.

[2] Härmed åsyftas antagligen nuvarande $^1/_4$ hemmanet *Backebergstorp*.

[3] D. v. s. till myndig ålder.

kronan $^1/_3$ och han Hugo bytt sig till $^1/_6$ dersammastädes af sin svärbroder Nils Persson, gifvandes honom jord igen i Strömtorpet.»

Vid ett ting som hölls 26 Juni 1643 i Mosserud, i närvaro af Sten Andersson och Mårten Drost, »afsades att hustro *Karin Kristofersdotter Graff i Fors* skall afstå att häfda med sin boskap på den sidan Anders i *Rynningen* hafver sina egor och det vid bot, som lag säger». Man torde icke misstaga sig om man antager, att nämda hustru Karin är en dotter till den förut omtalade bergmästaren *Kristofer Graf.* Denne bergmästare, hvars namn icke återfunnits senare än i 1622 års bruksräkning för Kroppa, hade äfven en son *Melker Kristofersson,* som enligt ett qvitto, dat. Kroppa 5 November 1618, då var anställd hos »harneskmakaren» Thomas Engelsman i Eskilstuna.

Vid ett andra ting, som hölls 25 Augusti 1643 i prestgården, i närvaro af landshöfdingen *Karl Bonde,* Sten Andersson och Mårten Drost, »dömdes det fast, som Per Simonsson i *Mosserud* och Oluf i *Råglanda* blefvo efter nästhållne ting uti hela tingsrättens närvaro förlikte om, nämliga att *rågården emellan bägges deras ängar* skulle rättas efter stakarne, som blefvo i rätta linien uppsatte, och för det Oluf derigenom mister det ärvode (arbete) han hafver nedlagt på en ängekrok, som Per Simonsson vinner till sig, skall Oluf både berga honom i detta år allenast och uppbära af Per ett skeppund stångejern.»

»Än kom för rätten Eskil Olufsson och gaf tillkänna, hurusom han var sinnad att upptaga och förbygga *ett torpställe på Karlskoga sockens allmänning,* in emot Grythyttan, kronan till gagn, begärandes att det måtte blifva honom efterlåtet; så emedan K. M:ts och kronones intrader kunna derigenom förökas och tilltaga: derföre blef afsagdt, att fogden och nämden skola bese samma plats, som han afrödja vill, om han icke ligger på någons enskilte egor, som finnas med rå och rör omlagde, eller om samma torp icke blifver andre bolbyar till men och hinder. Och hvar här utinnan intet fel är å färde, skola de lägga den del till torpestället i skog och mark, som der till höra skall, att den, som det besitter och brukar, må veta hvad honom med rätta tillhörer.

Än framsteg Anders Esbjörnsson och berättade sig hafva sett sig ut *ett byggelände på Bredegårds egor,* begärandes lof af kronones embetsmän det att upptaga. Så emedan nämden der uppå vittnade sig hafva samma torpeställe allaredo sett, att det var midt uppå Bredegårdsaln, och åboerne uti Bredegården ej kunde säja att det skulle blifva dem till hinder: dy gafs honom tillstånd der samme städes nordan på att bygga och skulle torpet kallas *Killestad* (Kilsta).

Än begärde Nils Bengtsson i *Åsbergstorp* förlof att taga upp ett torp på kronones egor, som der när lågo. Hvarföre afsades, att fogden och nämden skola först tillse om der kan byggas utan annars skada, och hvar så är, lägga honom till så mycken skog och mark, som han skall hafva.»

»Än befalltes nämden att lägga till *torpet Esphöjden,* som Peder Nilsson åbor, så stor del i skog och mark som han synes behöfva efter dess afgående skatt, och eljest ske kan utan andre gårdars, särdeles *Kölebråtens* skada.»

»Än afsades att Joen i Stråbergsmyran, Per i Aggerud, Nils i Brickegården och Nils i Knutsbo skola afse (utse) lägenheten till en *fägata* ifrån *Bo in till Backa betesmark.*»

Vid det ting, som hölls i Bregården 12 September 1644 i närvaro af kort förut utnämde vice landshöfdingen i Nora län *Krister Bonde*, Sten Andersson och Mårten Drost, »kom Peder Simonsson i Mosserud och in för rätten levererade Oluf Joensson i Råglanda 5 riksdaler, som han hade honom lofvat och tillsagt när rågården rättades; och beklagade sig derhos, att denne Oluf Joensson drager ett sådant hat till honom för 'ingen hans bruth', att han jämt och samt brister ut med hot och undsäjning på lif och lefverne. Hvarföre *lyste* hans v:t *landshöfdingen*, uppå hennes K. M:ts vår allernådigste drottnings vägnar, *konungs frid öfver be:te Peder Simonsson*, att samme Oluf Joensson ej skall röra honom för deras långa och nu väl ändade tvist om egor, hvarken till lif eller gods med något hugg och slag, eller våld och orätt, vid lifs och gods förbrytelse. Och emedan fast alle man vittnade, att denne *Oluf Joensson hade en lång tid haft mycket onödigt buller*, och ville aldrig vara till freds med det för rätta hafver varit honom och hans vederpart emellan afdömdt: derföre syntes välb. landshöfdingen och rätten icke oskäligt, att *han skulle ligga i kistan en månad och spisas med vatten och bröd.*»

Nästan omedelbart härefter »kom för rätten Henrik Mårtensson i *Granbäcksdalen* och klagade öfver Anders Skåresson i *Lund* och Lars Pedersson i *Högeforsen*, att de gå honom för när med sina fall, så att han icke kan hafva nödvändig *skog till sitt bruk och masugn, som han med sin fader och bröder upprättat hade.* De (nämligen svarandena) beropade sig på nämden, som hafva sett och förfarit huru der med var. Hvilka fördenskull vittnade, det hvardera torpet hafver, förr än hyttan bygdes, varit med laga syn tilldelt och afrösat så mycken skog och mark, som de kunde för sig behöfva, och der utöfver hafva Anders Skåresson och Lars Pedersson icke gått, men kunna väl tänka att Granbäcksdalen skall för hyttan och bruket skull betarfva mera skog än det för detta är tillagdt. Derföre fanns för godt, att bergmästaren med fogden och nämden fara dit och tillse, att så *hyttan*, som dem henne bruka, *må blifva så mycken skog af allmänningen tillagd som kan behöfvas*, för kronones der uti intresse.»

»Än öfvertygades Henrik Persson i Granås, att han hade *hemtat tvänne hästebyrdar näfver* utur Markus Markussons skog i Granbäcksdalen; hvarföre dömdes han att böta 6 mark och åter allan skadan, efter det 18 kap. Byggn. B. L. L.»

»Än klagade sig Henrik Johansson vid *Åsjöhyttan*, att han hade köpt af Oluf Jonsson i Råglanda *en tolftedel i hans hytta och skog* för 12 rdr och genast gifvit honom 6 rdr på handen, lofvandes vilja betala resten efter första blåsning. Men när han hade kostat 30 daler kpmt på *hyttebyggningen* och ville nu göra sig redo att blåsa, förmente Oluf Jonsson honom skogen; hvarföre var hans begär, att rätten ville hjelpa honom till sina penningar igen. Så emedan Oluf Jonsson hade i så måtto brutit köpet på sin sida, och nogsamt röntes Henrik Johansson vara der uti besviken, derföre han icke ville eller kunde hålla honom köpet: dy erkände rätten Oluf Jonsson böra lägga Henrik sina penningar och bevislig kostnad igen, strax efter näste blåsning.»

»Än afsades att nämden skola med *laga syn* pröfva hvarest skillnaden bör vara *emellan Stockforsen och Kärne*, och den utmärka med rå och rör, att hvar må veta sitt och kunna der efter rödja sig till nytto.

Än beviljades *laga syn* emellan *Rådetorpet* på den ena och *Tåbäcken* samt *Björkeberg* på den andra sidan; så ock emellan Rådetorpet och *vestra Bjurkärnstorp* till ransakning om egoskillnaden; der om skall vittnas å nästa ting.

Än tillsades samtlige nämden att de skola tillse, hvarest och huru mycket Oluf Larsson i *Åsbergsviketorp* eger rödja åt Mats Hindriksson i *Åsbergsviken* för den *äng* han Mats hafver haft och Oluf skulle få östan om bäcken.»

»Än vittnade nämden, att Lars Jönsson i *Degernästorp* hade [Gud bättret] i fjord tredje natten för helgonamessan fått en stor skada af en hastig och häftig *vådeld*, så att han bortmiste hela sin mangård i be:de Degernästorp med all den ringa egendom, som han deruti hade, icke behållandes så många gångkläder hans folk och han kunde skyla sig med, sedan mere, undantagandes blotta ladan och fähuset med boskapen, som allena blefvo friade.»

Å det ting, som 15 Mars 1645 hölls i Björkborn, i närvaro af Sten Andersson och Mårten Drost, »begärdes af rätten att han ville ransaka *huru när* Oluf Enarsson på Skatkärrsedet och Ingeborg Påvelsdotter i Rådetorpet här uti Karlskoga socken *kunde vara hvar annan skylde*, och sedan derpå gifva sitt bevis, på det de dermed måtte uti det vyrdiga consistorio i Mariestad göra sitt derom föregifvande godt och sedan värfva sig *bref att bygga äktenskap* tillhopa, efter dem emellan är skedt lägersmål. Hvarföre tillfrågades härom sjelfva slägten, tingsallmogen och nämden, hvad de förvisso visste och kände om åter:de personers skyldskap betyga, då af allom dessom, så väl som kyrkoherden hederlig och vällärde hr Jakob bekändes och vidergicks det de äre *syskonebarnsbarn,* och således hvar annan skylde till tredje (led), efter Olufs modermoder, Marit Pedersdotter i Vestankärr och Ingeborgs faderfader Oluf Persson i Vestankärr voro tu samsyskon, nämligen Peders barn i Vestankärr.»

»Vidare gjordes inför rätten en vänlig *förlikning* emellan Påvel Jonsson och Henrik Jonsson i Kärne, Olof Jonsson i Skråmmen, Marit Jonsdotter i Kärne, Karin Jonsdotter i Valnäs och Lars Jonsson i Trehörnstorpet, och det sålunda, att när de tre bröderne få en ko och bägge systrarna en qviga, så må Lars Jonsson och hans moder Gertrud Larsdotter behålla det öfriga oqvaldt i alla tider, det rätten med sin dom stadfäste.» Af andra mål vid detta ting synes framgå att den sistnämde Lars Jonsson varit en yngre halfbroder till de öfriga syskonen, hvilken omständighet torde förklara den gjorda förlikningen.

Vid samma tillfälle »klagade Lars Jonsson[1] i *Trehörnstorpet,* att han skulle ega en treding uti *en qvarn under Kärne*, men honom blifver förment att henne bruka. Påvel och Henrik svarade med alle mans sannande, att de hade först köpt af sin fader, gamle Jon i Kärne och sedan löst hela hemmanet af kronan, dock undt sin fader bara torpet, att för sig och sin andra hustru och barn njuta det till everldelig egendom, men allenast i sin lifstid bruka qvarnen. Lars Jonsson hade intet att säga här emot; hvarföre afdömdes, att han ock icke hafver rätt med att bruka samma qvarn, utan han hafver lof dertill». Häraf framgår sålunda att

[1] I domboken kallas han *Lars Månsson*, men detta synes, af hvad i öfrigt förekommer, vara en misskrifning.

Trehörnstorpet, motsvarande det nuvarande $^1/_4$ hemmanet *Trehörningen* är afgärda från vestra Kärne.

Å samma ting »vittnade nämden, att år 1636 gicks syn af hela nämden emellan åboerne på *Immen*, och då gjordes med parternes goda sämjo sådan förlikning, att Per Persson skulle hafva sin skog och utmark vestan om elfven och sjön och Lars Nilsson östan om sin skog och utmark, men bägge parterne hafva uti ängarna teg om teg både östan och vestan om elfven. Derföre dömdes det nu fast, vid laga böter för domqval. Anlangande kalfhagen östan om elfven, der de båda hafva sin halfpart uti: der vid eger det stånda och blifva här efter.»

»Än blef afsagdt att i tillkommande sommar skola nämden göra en *skillnad emellan Stråbergsmyren och Åsbergstorp.*»

»Än kommo för rätten Johan Matsson, Börje Andersson, Östen Månsson, Bryngel Bryngelsson och Henrik Johansson i *Åsjön* med Mårten i *Karlstorp* i Karlskoga socken och tvistade sins emellan *om sjöängarna kring om Åsjön,* huru vidt hvar i dem skulle råda. Så emedan nämden, som nogsamt visste huru med samma tvist var beskaffadt, syntes skäligt, att Mårten i Karlstorp behölle för sig allena och vore nöjd med hvad honom för detta hafver lagligen varit tillagdt vestan om sjön ifrån dammen till Fröskärsbäcken, och att ängarna jemte det eljest kunde vara fallet till att rödjas nord, östan och vestan (söder?) om sjön ifrån Fröskärsbäcken till dammen, blefvo delte och bytte emellan Åsjöboerne, det ock nu ingen af parterne kunde ogilla. Dy kändes samma nämdens betänkande af rätten gildt och godt, och fördenskull afsades, att tvänne af nämden, näml. Nils i Lossebyn och Olof i Ullvetterstorp, skulle såsom förbemält är, med det forderligaste lagligen skifta emellan Åsjöboerne, hvad till äng nyttigt gjordt var eller göras kunde ifrån Fröskärsbäcken nord, öster och söder om sjön till dammen.»

I sammanhang härmed må ock anföras att å nästföljande ting

»öfvertygades Mårten Pedersson i Karlstorp, att han hafver brutit den dom, som på senaste ting å den 15 Mars lagligen afsagd var emellan honom och Åsjökarlarne om deras ängar, i det han hafver gått till och slagit något som dem var tillsagdt; hvarföre dömdes han att böta 6 mark för dombrott efter det 39 kap. Ting B. och höet åter till eganden.»

»Anno 1645 den 14 och 15 November» hölls tinget i prestgården. Dervid »publicerades och upplästes befallningsmannen Oluf Olufssons fullmakt, som han fått hade af det kongl. Kammarkollegio i Stockholm den 10 Juli nästförlidne.»

Oluf och Lasse Pederssöner i *Östervik* å skatte erhöllo intyg om under sommaren timad *eldsvåda* derstädes »medan allt folket var i skogen och bröto löf». Det intygades att »af rätt vådeld hade (de) bortmist hela mangården med allt det de egde och deruti förvarat hade, såsom spannemål, mat, gång- och sängkläder samt alla bohagstingen, så att slätt ingenting blef behållet.»

»Än kom för rätten tullnären Erik Bengtsson i Fors och, uti inspektoren Petter Flygges præsentia, angaf huru som Karl Eriksson i Store Fors hade *fört in tre oxar och intet angifvit eller tullat derföre:* så hade ock Peder Jonsson i Herrsjötorp i Karlskoga socken *fört igenom tullen en stut* och intet angifvit eller tullat för honom, och sammaledes flere, be-

gärandes der dom på. Rätten kunde intet befria dem för konfiskation af halfva varan, efter K. M:ts tullordning. Men efter de så flitigt bådos före och lofvade bättring; dy vordo de med inspektorens minne och samtycke på H. K. M:ts nåd. behag *förskonte denne gången med tullens erläggande*, med det vilkoret, att om de komma oftare igen, skulle de så för detta som det de sedermera bryta utan alla nåde straffas.» Detta är första gången efter landttullarnas införande, som ett dylikt *lurendrejerimål* förekommer i Karlskoga domböcker. Det blef dock långt ifrån det sista.

»Än kändes Börje Jonsson vid Åsjöhyttan skyldig att betala Måns Simonsson i Filipstad 18 rdr för 3 st. oxar, som han af Måns Simonsson borgat hafver till nästkommande Henriksmessa.»

Nästföljande ting 2 Maj 1646 »blef skildt emellan hustru Karin Jonsdotter i *Lerviketorp* och hennes gårdbo Nils Svensson, att de skola bruka der halfparten hvardera i detta år, till dess rätten kan hugsa sig om, hvilken skall undan för annan, efter hon hafver med sin man *tagit upp det hemmet*, men nu sedan tagit honom (Nils Svensson) in till sig att hjelpa upprättat, hvilket, när skedt är, vill hon för kräggel drifva honom åter der ifrån.» Vid nästa ting, 1 September samma år, blef »afdömdt emellan hustro Karin Jonsdotter i Lerviketorp och gårdbon hennes Nils Svensson, att efter de icke kunna der tillhopa vara med sämja, och henne, som hemmanet upptagit hafver, bör behållat framför honom, som allenast sedan en hjelp till dess upprättelse gjort hafver: dy skall han Nils flytta der ifrån i nästkommande midfasta.» Huruledes Karin Jonsdotter två år senare åter kom i delo med en ny gårdbo omtalas längre fram (sid. 576).

Å 1646 års berörda ting »framsteg för rätten hustru Margreta Eriksdotter i Vik[1] å skatte och tilltalte Nils Eriksson i *Lossebyn* å krono, *om en ås emellan mossen och sjön,* menandes honom böra ligga och lyda till Vik, ehuru väl Nils häfdade honom nu under Lossebyn. Men som nämden vittnade der vara för någon tid syn ågången, och annat ej hafva kunnat ses, än att *samma ås skulle följa med fiskevattnet till Lossebyn;* derföre dömdes att ock der vid blifva skall.»

»Än klagade Oluf Bengtsson i Nytorp, att *nybyggaren på Lerviks egor*[2] Mats Larsson hade lupit näfver och huggit fall på hans skogsaln. Mats enskyllade sig af missförstånd att det skulle vara på sina egor, och förty bjöd sig till förlikning, den de ock gjorde så, att Mats skulle betala Oluf $1/_2$ skepp. näfver och njute fallet allenast denne gången.»

»Än klagade Oluf Eskilsson och Gunnar Jönsson i Bredegården å krono, att Anders Enersson, Måns Jordansson och Måns Persson i Bredegårdstorp å skatte hade *en äng på Bredegårds aln,* som upptagen är fordom uti oskiftan skog, men föll på Bredegårds aln när skogen skiftades, begärandes den åter under sin gård och kronan der han ligger. Här emot uppvistes en häradsdom, der uti samma torp är dömt under Bredegårdstorp, såsom hans gamla och urminnes häfd[3]. Hvarföre understod sig rätten icke gifva der någon dom på mer; men gaf det rådet, att parterne skulle med sämja utse en rödning så stor som ängen uppå Bredegårdstorps aln,

---

[1] Med detta Vik afses antagligen *Stensviken*.

[2] Antagligen nuvarande hemmanet *Arfsviken*.

[3] Jfr sid. 561, 562 här ofvan.

den Bredegårdskarlarne der kunna uppgöra och rödja lika god emot ängen, och sedan kunde hvar behålla sin skogsaln oturberat.»

Vid början af samma ting, 1 September 1646, »kommo för rätten Markus och Nils i *Granberga*, Nils i *Björkemo*, Lars i *Berg* och Henrik i *Granåsen* och klagade att Henrik i Granbäcksdalen hafver genom orätt berättelse kommit bergmästaren välaktad Sten Andersson med någre af nämden till att *lägga till Granbäcksdalshytta*, som är krono, *en del af deras skatteskog*, som dem för 8 eller 10 år sedan hafver varit lagligen tillrösad och tilldömd, oansedt att der jemte finnes kronoskog nog, att hyttan aldrig kan behöfva skatteskogen. Det vidergicks af nämden, som der varit hafver, att *rösegången* var gjord som följer: först i Ålestakan, sedan nord åt Falleberget, der stenrå uppsattes, sedan i stenrået på högste Granbergen, och sist i Dalsmunnen, för hvilken rågång östan till ligger krono, men vestan till skatte. Hvarföre förböds Henrik i Granbäcksdalen att häfda och bruka något in på åter:de torpare inom deras råmärken, till dess bergmästaren kan komma tillstädes och förklara sig häruppå.»

»Näst kom för rätten Anders Skåresson i Lund å krono och klagade att samme Henrik i Granbäcksdalen hafver inom hans rå och rör, så ock emot gjord förlikning och satt vite *huggit ett fall;* Henrik sköt sig åter på bergmästaren, att han hade gifvit honom der lof till. Hvarföre sattes ock det fallet i qvarsäter till bergmästarens ankomst.»

»Sedan tedde sig för rätten välaktad Peter Dober på Bo och tilltalte Oluf Eskilsson och Gunnar Jönsson i Bredegården om en äng, kallad *Björkekärrsängen*, som låg på Bo's skogsaln och hade på någon tid varit brukad af Oluf och Gunnar under Bredegården, *begärandes den till och under Bo igen.* Derpå bemälde Oluf och Gunnar sig så förklarade, att efter de icke annat kunde säja, än att samma äng låg på Bos skogsaln såsom förbe:t är, så ville de henne ock godvilligt afstå och låta henne komma under Bos häfd, derinom hon ligger.»

Nästa ting synes ej hafva hållits förr ett år härefter, nämligen 18 September 1647, då Bregården fick tjenstgöra som tingsställe.

Då »anklagades Nils Bertilsson i Björkemo, Markus Markusson och Nils Pedersson i Granberga, Henrik Pedersson i Granåsen och Lars Pedersson i Berg, att de hade *huggit svedjefall* på den skog, som bergmästaren väl:d Sten Andersson med några nämdemän, som voro Påvel i Kärne, Oluf i Bredegården, Peder i Noltorp, Peder i Aggerud, Nils i Knutsbo och Håkon i Strömtorp i Karlskoga socken och Peder Andersson i Björskogsnäs och Bertil Klemetsson i Löfvenäs i Grythytte socken hafver år 1645 den 1 Juli *lagt till Granbergsdalshytta*, som af Henrik Mårtensson, Eskil Mårtensson, Peder Mårtensson, Påvel Olufsson, Anders Bondesson och Mikel Matsson upptagen och uppbygd är året tillförene. Ofvanbe:te anklagade beviste med full tyg och skäl, att hvad de huggit och fält hade, *var på deras enskilte skatteegor under Granberga*, och hvad icke till åker, äng eller mulebete göras kan, ville och skulle de göra i kol, att förvara till *en hytta*, som de aktade och bygga och upsättia *i Stockforsen i Trösan*, der malmberg finnes, såsom man förmodde, här i socknen, eller sälja dem till bruken, dit de kunna föras, men det skulle vara omöjeligt att komma dem till Granbergsdalshytta för det höga berget, Granberget, som der emellan ligger, och icke behöfde hyttan den skogen. Rätten tog

den saken i betänkande till annat ting». Den afgjordes först vid tinget 7 Februari 1651, på sätt längre fram (sid. 582) finnes meddeladt.

»Än angafs Peder Jönsson i *Backebergstorp* för den, som skulle hafva ock olagligen *huggit till ett skäppeland* på krono, men nämden vittnade halfparten blifva äng och halfparten hageläude, allt så när torpet, att det blifver inom hank och stör. Blef fördenskull afsagdt, att nämden skall *rösa in, så vidt torpet kan och bör hägna.*»

»Än öfvertygades Nils Larsson i Backeberg att hafva olagligen och oskäligen *huggit ett skäppeland fallskog;* hvarföre dömdes han att böta 3 d:r $10^2/_3$ öre.»

»Än afsades att nämden skall rösa in *kronotorpet Högeforsen* och med det samma hvad Lars Pedersson ibidem skall hafva olagligen huggit i skogen, efter som Henrik Mårtensson i Granbergsdalen klagar.»

»Än anklagades be:te Lars Pedersson i Högeforsen för det han hade *tagit upp dammen för Granbergsdalshytta* och släppt vatten till sin qvarn. Lars Pedersson kändes fuller der vid, men beviste der med ingen skada vara skedd hyttan, efter de intet hafva blåst eller komma till att blåsa i år. Rätten såg här intet vara brutit, som straffas kunde, utan fann skäligt pålägga Lars, att när hyttekarlarne äro redo att blåsa, må han eller någon annan intet mala, och der det eljest utan hyttans skada, när han intet går, ske kan, må han ej dess heller görat utan han säger den andra som ägande till, att de och må få mala med, medan vattnet löper.»

»Än hade fuller oftabe:de Lars Pedersson i Högeforsen för detta varit van, att tillika *med Noltorpet*[1] *häfda i Hyttesjön,* men han blef nu sagd derifrån för hyttekarlarne, och förlofvat ner i *Kroksjön,* att häfda der med andra efter allmänningsordningen.»

»Än kommo för rätten Lasse Påvelsson i Gräsholmen här i socknen och Nils Svensson i Brynterud i Visnums socken, och klagade öfver Mats Gregersson i Gräsmossen i Karlskoga s:n, att han emot deras vilja hade borta *deras hustrus jordeparter i be:te Gräsmossen* och ville gifva dem penningar derföre, dem de intet voro sinnade att emottaga, utan heller behålla sin jord. Mats Gregersson stod fuller till, att hans och deras svärfader Thomas Andersson hade köpt jorden, men undt Mats henne fram för dem andra, med det vilkoret att han skulle gifva de andra barnen penningar för sina lotter, efter de dem intet skulle behöfva, der till vittnen vara skulle Anders Börjesson i Vismenäs och Nils Håkonsson i Viker i Visnums socken. Anders Håkonsson vittnade efter aflagdan ed, det Mats blef tillsagdt, att han skulle bruka der i Gräsmossen det bästa han kunde, han finge väl sittia der odrifven, efter de andra intet behöfde jorden, allenast han gåfve dem penningar för sina delar. De blefvo omsider förlikta så, att Mats skulle behålla hemmanet och gifva dem pgr för hvarderas systerdel 8 rdr, och 1 rdr åt Lasse för ett åkerstycke, som de drogos om. Lasse fick straxt på tinget sine fulla penningar 9 rdr, men Nils Svensson icke mer än 5 rdr, och skulle han hafva resten med det forderligaste.»

»Än blef afsagdt, att nämden skall syna och se, om något torp kan upptagas och bebyggas utan bolbyns, och de förr upptagne *torpens å Bredegårds skogsaln,* skada, helst der Lars Matsson i *Åsbergsviken* be-

---

[1] Nämligen *Stolpetorp,* som äfven kallades *Noltorp.*

gärer torpestället, och vittna å nästa ting, ehvad der kan blifva eller icke, då besked skall gifvas honom som bygga vill.»

»Anno 1648 den 9 Mars, vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes. Närvarandes landshöfdingen öfver Nerike, Nora och dess tillydande bergslag, samt assessoren uti det kongl. Bergsamtet i Stockholm, ädle och välborne hr Krister Bonde till Bordsjö och Springesta, befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson Bergsman, och de tolf socknens nämdemän.» Efter denna inledning förekommer i domboken följande mål angående åbo- och besittningsrätt:

»Samma dag kom för rätten Nils Håkonsson i Hällerudsbacken i Visnums socken, och gaf klageligen tillkänna, att ehuruväl han hade af befallningsmannen väl:d Oluf Olufsson stadt ett hemman här i Karlskoga socken, *Lerviketorp* be:dt, och der till med att vara enkan Karin Jonsdotter, som med sin sal. man samma hemman upptagit hade[1], till viljes och lisa, betalt för henne några återstående utlagor, der uppå han hade och framtedde sitt skälige qvittens: likväl hafver hon, utan hans eller någons, som vederbör, lof och minne tagit in till sig en annan åbo, Lars Larsson be:d, hvilken derföre af länsmannen Oluf i Skråmen tilltald och varnad blef, att så olagligen tränga sig der in, svarade sig intet akta det. Hustru Karin nekade intet der till, utan ville görat godt dermed, att Nils Håkonsson skulle hafva beryktat henne i Visnum för den, som skulle hafva förgjort sin man, och efter hon derföre ej kunde lida honom, så tog hon Lars Larsson till sig. Befallningsmannen besvärade sig der öfver. att denna h. Karin hade mycket nederrött kronones hemman och stått tillbaka med utlagorne, så ock tagit åtskillige gårdboer till sig och dem åter afdrifvit, det ock nämden sannade, derföre han ej hafver kunnat lemna hemmanet i hennes disposition, utan fått det Nils Håkonsson, som förbemält är, allt med hennes samtycke, dock under hans faders, Håkon i Strömtorp löfte, att hemmanet skall af honom tillbörligen varda häfdadt och brukadt, och skatten deraf riktigt och i rättan tid utgjord blifva. Rätten tog detta målet i betänkande och fann skäligt, det Nils Håkonsson stiger till be:te Lerviketorp vid rättan fardag i denne månaden, och Lars tager sitt pick och pack och far der ut, och att Karin och Lars böte för denne sin gerning såsom för våldsverk sina 40 mark tillhopa, hälften hvardera, efter det 28 kap. Kon. B. L. L., skulle ock henne Karin vara härmed pålagdt, att ej annorledes förhålla sig här efter än som vederbör, vid det straff tillgörandes, att hon skall varda drifven ifrån hemmanet, hvar annars spörs. Och hvad hon kan hafva att besvära sig öfver Nils, det må hon drifva på den orten, han skall hafva brutit.»

»Vardt skrifvaren Oluf Månsson i Brattefors lagliga äskad och fordrad till vittnes, och efter lifiig, med lagda hand å bok, gjord ed, betygade för sanning, att den hemskrift och qvittosedel, som hos fjerdingsmannen Gunnar Jönsson i Bredegården klagades vara oförseendes förkommen för Sven Bengtsson i Lerviketorp, här i socknen, på *fyra tunnor aska,* som voro levererade *till Hällefors bruk*[2], åt en vid namn Joen Skrifvare, den

---

[1] Se härom tingsprotokollet för 2 Maj 1646, meddeladt här ofvan (sid. 573).

[2] Huruledes 100 t:or aska 1640 utfordrades till Hällefors bruk af Nora socken finnes antydt i *Noraskogs arkiv* I: 11.

hade han Oluf Månsson haft i sina händer, henne sett och läsit, lydande på fyra tunnor aska till samma bruk, levererade af Sven Bengtsson, såsom förbemält är, och samma hemskrift eller qvittosedel var af Kristofer Margraff med hans egen hand underskrifven.»

»Vittnade domaren Nils i Gälleråsen och nämdemännerna Nils i Lossebyn, Nils i Bryttiegården, Påvel i Kärne, Bonde i Bo och Joen i Stråbergsmyran och fjerdingsmannen Gunnar i Bredegården, att de tillika med förre domaren sal. Erik Hansson i Stensviken och nämdemännerna Oluf Eskilsson i Bredegården, Erik Olufsson i Qväggen, Peder Hansson i Backa, Jöns Andersson i Dufvedalen och Peder Tolsson i Noltorp, hade för ungefär 14 år sedan efter laga befallning gått syn emellan tvänne kronotorp här i Karlskoga socken belägne, men nu till Kroppa församling lagde, *Rynningen och Fallet*, och gjort der *skillnad och satt der rå* således, att förste rået sönnerst begynner i Steglevikshöjden, der stenrå uppsattes, andre stenrå sattes på Bultängeåsen, der sattes en furustaka vid stättan i gatan, som är ett knärå, och sist i en furustaka litet öster om källan. Och den gatan, som östan med bägge furustakarne lades emellan bägge torpen, togs på de egorne, som kommo Rynningshemmanet till. Om hvilket allt parterne voro vänner och väl förlikte.»

»Näst vittnade samtlige nämden, besynnerligen de alle, som för tjugu år sedan deri komne voro, att såsom de åtskillige resor hafva för rätten varit befallte att gå syn och skilja emellan Rölanda och Mosserud, så ock emellan Stegleviken och Mosserud, som, då det skedde, hafva legat till Karlskoga, men äre nu nyligen lagde under Kroppa församling, så hafva de det ställt i verket så, att *rågången emellan Rölanda och Mosserud* skall vara ifrån stenrösan neder vid sjön öster i Råberget, der knärå är, sedan nord i stenrösan, som står nordan med Rölanda, och så öster nord i stenrösan, som står östansönnan med Ängemossen[1]. Sedan att *rågången emellan Stegleviken och Mosserud* skall vara ifrån stenrösan vid Ängehaget, som löper i sjön vester i Stegleviken, och så nord i Steglevikshöjden i stenrösan, som står på sönnare ändan och på östre sidan om Steglevikshöjden, och sedan nord i stenrösan som står i högste höjden, och i nordaste änden på höjden, sedan der knärå står, som skiljer emellan Rynningen och Baggetorp, ända öster ut i höjden midt emellan Frysskärn och Steglevikshöjden.»

»Blefvo Björn i Löfvenäs och Oluf i Ullvetterstorp tillnämde, att *rätta gatan öfver ängebråten*, som Nils i Losseby och Oluf i Rådetorpet dragas om, och med detsamma lägga dem emellan om skadan, som Nils förmenar sig hafva lidit på sin lott.»

Vid nästföljande ting »blef förafskedadt, att hvad intet kunde så väl och fullkomligen ses efter och rättas emellan *Lossebyn och Rådetorp* å synen senast, det skall äunu af nämden göras vid nästa lägenhet».

Å förstberörda ting »fanns för godt, att h. *Anna Matsdotter i Granbergsdalen skulle afvittras en treding i be:te hemman*, som henne tillkom och hon kunde bruka för sig sjef, alldenstund sonen Hindrik Mårtensson, som skulle hafva hela hemmanet, och försörja henne till dödedagar, ville icke allenast intet förstå der till, utan var henne i många motto under

[1] Angående rågången mellan Rålanda och Mosserud må hänvisas till föregående tingsprotokoll, meddelade sid. 538, 569 här ofvan.

ögonen. Och skulle samma afvittring ske genom Bonde i Bo, Joen i Stråbergsmyran, Nils i Knutsbo och Nils i Bryttiegården».

»Vardt afskedadt, det nämden skall lägga Lars Nilsson i *Björkehöjden* till[1], hvad han må till samma torp intaga och instänga.»

Nästa ting hölls 25 September 1648 i Bredegården, i befallningsmannens närvaro. »Samma dag upp- och framsteg för rätten Nils Olufsson, Jöns Olufsson, Arvid Jordansson och Mats Jordansson i *Bryttiegården*, klagandes öfver Peder Larsson på Kinkhyttan i Knifsta socken, att han hade år 1644 gått och tagit sig en sedel af förre befallningsmannen Mårten Drost, deruti efterlåtes honom, att *taga upp ett torp på deras skatteegor,* och nu i år begynt der rödja, emot deras vilja. Bemälde Peder Larsson tyckte lika vara om deras vilje, emedan han hade befallningsmannens tillstånd, och der skulle vara lägenhet att rödja och bygga, utan bolbyns skada och förfång. Nämden berättade Bryttiegården vara skatte och hafva sina enskilte egor, som å laga syner med visse råmärken äro ifrån andre hemman skilde, såsom tingsprotokollet år 1642, d. 16 Maj utvisar. Hvarföre fans skäligit, att om Peder Larsson skall på dess egor rödja och bygga något, måtte han det göra med samtlige jordegandernes lof och minne, som lag säger, eller vare derifrån, vid sitt arbetes förlust och 40 mark vite.»

»Blefvo sins emellan vänner och väl förlikta Anders Andersson i Sibbebo och Bonde Algutsson i Bo om *Utterbäck,* att Bondes son Måns skall behålla och besitta halfva Utterbäck, med Anderses son Anders, dock så, att han löser sig till en del af be:te Anders i hyttan, efter gode mäns värdering, och den brukar jemte torpet. Så skall ock i betalningen för hyttedelen kortes halfparten af de 40 mark godt mynt, som Bonde hade löst arbete i Utterbäck med.»

Enligt ett regeringens bref till landshöfdingen Gustaf Leijonhufvud för Bonde i Utterbäck af 15 April 1636, erhöll denne Bonde rätt, derest vid anstäld pröfning hans uppgifter om sitt förvärf af hemmanet befunnos vara riktiga, »att han såsom en gammal skattedragare» skulle oturberad besitta hemmanet, »dock kronones afgående utlagor och rättighet alldeles förbehållen».

Under berörda ting »stadfästes efter Sveriges lag *det jordeköp,* som *Mats Gregersson i Gräsmossen* i Karlskoga socken hade först gjort med sine svågrar, Lasse Påvelsson i Gräsmossen om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 9 rdr; med Jöns Pedersson i Bäck i Visnums socken om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 3 daler kpmt; med Nils Svensson i Brynterud i Visnums socken, om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 6 mark kpmt, och med Oluf Andersson i Siälsjön i Visnums socken om hans hustrus arfvedel i be:te Gräsmossen för 8 rdr och 3 d:r kpmt. Sedan med sin svärmoder Karin Arvidsdotter i Siälsjön i Visnums socken om hennes treding i be:te Gräsmossen för 10 rdr, hvilka med hans hustrus, Kerstin Tomasdotters arfvelott i samma *Gräsmossen, gör hela gården,* som är *ett fjerdingshemman,* efter som sjelfve *fastebrefvet* vidlyftigare utvisar».

»Näst afsades, att h. *Brita Larsdotter i Åsbergsviken* skall lita åt *de tvänne farvägar* till skogs, som bäre ände söder och i vestersöder ifrån

---

[1] Beläget i Bjurkärns socken och utgörande $^1/_4$ mantal.

henne, efter som alltid för detta varit hafver, hvilka torparena i Åsbergsviketorp, Linnebäck och Mon ej någonsin måge igentäppa».

Vidare beslöts, »att nämden skall syna om något *torp kan upptagas östan med Immeelf* till fjerdingshemman utan någons skada, och hvar det så ske kan, må med detsamma tilldelas nybyggaren Peder Påvelsson så mycket han får intaga. Item om något torp kan likaså upptagas på *Åsbergsvike egor*, som Lars Matsson efterstår».

»Afsades, att der någon här efter af motvilja tager upp det, som Dan Bondesson i *Backa* lägger för sin åker, och gör sig der öfver *väg till kyrkan*, må Dan taga af honom vidermäle och dragan för rätta, att få der straff före. Eljest skall ingen förvägrat vara, att gå öfver Backa egor nordan med husen och renen uppåt emellan åkrarna.»

»Anno 1649 den 3 Februari vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Dufvedalen; närvarandes *länsmannen* ärlig och beskedlig *Oluf Joensson i Skråmen*, och de tolf edsvorne socknens nämdemän.» Detta är så till vida märkligt, som länsmannen för första gången nämnes såsom närvarande vid tinget, då regeln eljest var att befallningsmannen alltid skulle vara tillstädes.

»Stod h. Cecilia Nilsdotter i *Labbesand* i Karlskoga socken för rätten, och (med) en god vilje lofvade sin soneqvinna, Anna Larsdotter, att hon o(be)hindradt skulle få med sine barn *bruka en treding der i gården*, fast sonen Anders Pedersson, hennes Annas man, var med en kona, Kirstin Nilsdotter be:d, bortlupen åt Norge; och det fördenskull efter hon Cecilia hade löst igen gården allena, och rådde så disponera om honom, såsom hon ville.»

»Näst kommo för rätten store Joen Olufsson i Rosensjö i Karlskoga socken och enkan ibidem, h. Sigrid Sonesdotter, och först uppviste ett hans furstl. nådes, Pfaltzgrefvens, högborne Casimirs samt de välborne herrar riks- och kammarråds bref, daterat Stockholm d. 28 Juni år 1631, lydandes, att såsom sal. hos Gud och högl. i åminnelse, konung Gustaf Adolf, hade uti April år 1629 gifvit bokhållarne i landsorterne fullmakt, att försälja kronohemman under skattemanna börd och rättighet, der med hvar, som dem köpte, måtte sig försäkrat hålla, gårdarne häfda, bygga, och everldeligen behålla för afgående ränta och utlagor; alltså emedan Joen Olufsson hafver inlevererat uti Kongl. Maj:ts räntekammar 45 rdr för ofvanbe:te *Rosensjö, ett halft kronohemman:* derföre inrymmes och tillegnas honom, hans hustru och bägges arfvingar, samma gård Rosensjö, att odrifven bruka och everldeligen behålla, med alla de vilkor och lägenheter, som der till lyda, med rätta ligga böra och lagligen tillvinnas kunna, så ock dermed göra och låta, alldeles som lag säger och skattemannarättighet medgifver, men sedvanlige räntan blifver kronan förbehållen, och detta allt på Kongl. Maj:ts nådige ratifikation och med lika vilkor, som andre, af Kongl. Maj:t gårdar, under skattemanna börd, köpt hafva. Sedan bekände åter:de store Joen Olufsson och Sigrid Sonesdotter, att ändock samme bref lydde allenast på Joen Olufsson, såsom skulle han allena hafva löst gården Rosensjö, likväl var det icke så, utan be:te store Joen Olufsson och hennes, enkans, man, lille Joen Olufsson, hade köpt honom båda ihop och utgifvit lika mycket, att de skulle ega, såsom de ock egde honom, halfparten hvar. Så alldenstund be:de gård Rosensjö hafver sedan på tre ting varit lagligen uppbuden, och efter Sveriges beskrefne lands-

lag och gamle bruk lagstånden, och ingen är emellertid framkommen, som detta jordeköp hafver klandrat eller tillbaka drifvit, och eljest är af sjelfve jordegauderna närvarande offentligen bekändt, att de med sine hafva löst lika mycket. Derföre dömdes nu åter:de store Joen Olufsson, samt hans hustru och bägges arfvingar, så ock lille Joen Olufsson samt hans hustru och bägges arfvingar, samma gård Rosensjö till, att de den med alla sina vilkor och lägenheter njuta, bruka och behålla måge, såsom en lag- och välfången egendom everldeligen, allt med de konditioner och förord, som i köpebrefvet stå förmälte, förbjudandes härå allt vidare klander och åtal, vid hvars och ens sex marker, för lagmans dombrott.»

»Blef afsagdt, att nämden skall i tillstundande sommar se ut en plats uppå kronones egor, för *Peder Larsson,* som hafver en del i *Sibbohyttan*[1], att hau kan derå få bygga sig ett hem.»

»Beviljades *syn emellan Gräsmossen och Gräsholmen* här i socknen.» Angående denna syn innehåller nästföljande tingsprotokoll, för 15 Oktober 1649, följande:

»Vittnade nämden, att när de gingo, efter rättens afsked senast, syn emellan Gräsmossen och Gräsholmen, då blefvo parterne, genom deras förslag och mäklande, vänligen och väl förlikte derom, nämligen att skillnaden skulle begynna i Gräsmossebäck, der han löper i sjön, och följa sedan bäcken upp åt kring om gärdet i bäckekroken, der ifrån östan med Ålekärret i dalen, dädan vester öfver backen. och kärret upp åt i Gräsmossen, der med hemegorna skiljes åt; men der utom blifver samhäfd både med hugg och hembn. Sedan att notekastet, som bäcken klyfver itu, skall höra till Gräsmossen, och ängen, som Gräsholmen hafver vestan om bäcken tillhopa med Gräsmossen, skall stängas ifrån, och så långt de följas åt halfva gärdesgården hvar. Och emedan ingen hade nu något att här emot säja: ty vardt samme förlikning af rätten approberad, och med laga dom stadfäst.»

Vid sistberörda ting »kom för rätten h. Karin Larsdotter i Espehöjden i Karlskoga socken, och beviste med sin svärfaders, Nils Pederssons i Kölebråten, egen bekännelse, så väl som nämdens vittnesbörd, huru som han Nils Pedersson hade med sin hustrus ja och samtycke af en god vilja och faderlig kärlek och benägenhet, förutan någon betalning, undt och efterlåtit sin son och hennes man Peder Nilsson och henne, att upptaga, såsom de hafva med sin egen möda och omkostnad *upptagit samma torp och afgärdaby Espehöjden uppå be:te Kölebråtens skatteegor,* uti yppen skog, der ingenting var brukadt tillförene, att för sig och sine barn och rätte arfvingar nyttja, bruka och behålla, med den del af skogen, som der till, förmedelst laga syn, lagd är, för arf och eget everldeligen, begärandes derå rättens fasta under socknens insegel. Så emedan samma torp var på tre laga ting uppbudet och efter Sveriges beskrefne landslag och gamle bruk lagståndet, och nu för rätta bevist, huru som be:te Peder Nilsson och hans hustru, hade med sine respektive föräldrars och svärfolks goda minne, ja och samtycke der till kommit. Derföre dömdes be:te torp och skogsdel samma Peder Nilsson och hans hustru, samt bägges deres

---

[1] Torde möjligen vara samme Per Larsson från Kinkhyttan, som ville bygga å Brickegårdens egor (sid. 578), men nekades.

barn och rätte arfvingar till, att nyttja, bruka och behålla för sitt arf och eget, utan någons klander everldeligen, vid laga böter för dombrott».

Vidare »resolverades, att det skulle efter lag och skogsordningen *skiftas emellan Espelund och Näs,* emellan *Granviken och Qväggen* och emellan *Åsbergsviken och Lindebäck*». Slutligen »afsades, det *Bregårdstorp* skall *hålla den dikesbron,* som ligger vestan för dess gärde, emot Torpedalen».

Af ett rikaregeringens bref till landshöfdingen Karl Bonde, dat. 11 April 1643, »för *enkan hustru Ingrid i Bjurkärn* om ett hemman, som kyrkoherden hr Jakob hafver *henne undanköpt under skatte*» vill det synas, som att hon hade beskylt presten för att hafva undandragit »henne hemmanet illisteligen» och tillika förföljt henne, så att han »för sin privat hat och afund henne ifrån kyrkan och sakramenten uteslutit», om hvilket allt landshöfdingen skulle föranstalta om behörig undersökning. Med anledning häraf inträffade vid Karlskoga häradsting i Björkborn 15 Mars 1645, att »för rätten framträdde pastor vällärde hr Jakob Jonæ och klagade huru som han hade nu fjerde gången låtit stämma och fordra hr *Hans Arvidi vid Lungesundet*[1] för rätta, att svara till *en falsk vittnesskrift,* som han hafver ställt *för enkan i Bjurkärn* emot hr Jakob, men är ingendera gången kommen tillstädes, hvarföre han äskade dom i saken, eller *han ville klaga sig rättelös.* Rätten tillsporde hr Jakob huru och igenom hvilka han hade låtit stämma hr Hans? Och ficks till svar, att det skedde första resan genom fogden Mårten Drost hit till Karlskoga ting, men hr Hans skulle hafva låtit svara honom, det han ville svara vid Kroppan der han bor; hvarföre gjorde Mårten Drost straxt bud till honom, att han skulle möta hr Jakob der, men kom intet tillstädes förr än hr Jakob var afrest, excuserandes sig, att han icke hade haft något på sina fötter. Nu tredje gången skulle han hafva sändt bud till fjerdingskarlen Jöns i Lillefors, att han skulle åter kalla hr Hans hit till detta tinget, mens Jöns nekade sig hafva fått budet, och alltså icke heller stämt hr Hans. Så alldenstund härmed bevistes icke fyra laga stämningar vara skedde till hr Hans, såsom hr Jakob angaf; dy hade rätten icke fog att skrida till doms i den saken, utan lofvade hr Jakob en skriftelig stämning uti underlagmannens namn till näste ting».

Denna stämning hade antagligen utgått till Fernebo häradsting vid Kroppa, emedan Karlskoga dombok derom icke har något att förtälja. Det är först vid Karlskoga förut omförmälda häradsting 15 Oktober 1649, som man finner att »kyrkoherden, vällärde herr Jakob inlade i rätten de 15 rdr, som han på Kroppan, emot sin vilja, måtte *emottaga af h. Ingrid Joensdotter i Bjurkärn för samma hemman,* viljandes fördenskull hafva det (hemmanet) nu åter. Och efter Anders Enersson i Bredegårdstorp hade lånt henne 12 rdr och Peder Pedersson i Bovik 3 rdr till samma hemmanets inlösen, och intet fått dem igen, så togo de nu samma penningar till sig. Och der efter tillsade h. Ingrid kyrkoherden, att *hon vill afstå honom eganderätten till hemmanet,* allenast han ville unna henne några lidelige vilkor der i sin lifstid, om hvilket hon blef af kyrkoherden försäkrad». Nästan omedelbart härefter »afsades, det Ivar Joensson icke må blifva i Bjurkärn längre, efter kyrkoherden är derom rådande, och

[1] Omtalad af Fernow här ofvan (sid. 390) såsom blifven afsatt 1649.

icke vill lida honom der». Sedermera vid ett följande ting, 26 Augusti 1652, »räckte kyrkoherden vällärde hr Jakob Jonæ hustru Ingrid Joensdotter i Bjurkärn och hennes dotter Elin Karlsdotter handen derpå, att de skulle båda få vara der i Bjurkärn så länge h:u Ingrid lefver, och emellertid bruka en treding dersammastädes skattefri, på det de icke skulle härefter, som de hade gjort här till, klaga öfver honom något, der med de ock lofvade vilja afstå».

För 1650 saknas tingsprotokoll. Om detta kan bero derpå, att ting samma år icke blifvit hållet eller af någon annan anledning, upplyses ej af domboken. Men »anno 1651 den 7 Februari vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes; närvarandes landshöfdingen öfver Nerike, Nora och Lindes samt dess tillydande bergslag, och assessoren uti det kongl. Bergskollegio, ädle och välb. hr Krister Bonde till Bordsjö och Springestad; befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson och de tolf edsvorne socknens nämdemän». Vid detta tillfälle »afsades, att hvilka *torpeställen* nämden varder efter denne dag synandes ut, sommaren öfver, dem skola de för hvart år låta så väl *i domboken* som *jordeboken anteckna*, när ting hålles om hösten».

»Näst företogs ånyo det målet, som år 1647, den 18 September, upptogs och skärskådades *emellan Granbäcksdalshyttan och Granberga* här i socknen, *om deras skog*, men blef då för särdeles orsaker icke ändtligen afdömdt[1]; och emedan det var notorium och alle man kunnigt, att be:te skog, som här tvistades om, hafver långt förr än hyttan togs upp varit af häradsnämd lagliga afdeld och afrösad till hemmanet Granberga, och aldrig kunde någon ved eller kol föras dädan och till hyttan för de höge bergen, som der emellan ligga, ej heller skulle hyttan någonsin honom tillträngia för den ymnoghet hon eljest af annan skog hafver. Ty vardt nu be:te hytta sagd der alldeles ifrån, och all den skog frikallad för Granberga, som inom dess rå och rör ligger, hyttan förbehållet, hvad henne eljest och der utom af bergmästaren väl:d Sten Andersson och några af Karlskoga och Grythytte socknars nämdemän år 1645, d. 1 Juli är tillagdt».

Vidare »klagade kyrkoherden vällärde hr Jakob, det *nybygget Brevik*, som Erik Joensson hafver år 1644 upptagit vid hans *skattehemman Bjurkärn*, ligger honom för när och till mens, begärandes att det måtte rifvas ut. Så emedan nämden vittnade, att samma nybyggare aldrig var der af af samtlige nämden nedsynt, hafver tagit för när in på gården, kan icke göras till fjerdingshemman utan Bjurkärns skada, och är icke ännu blifven skattlagd: ty erkände rätten, att det fördenskull icke bör stå *utan rifvas ut* och läggas öde till gårdens utrymme».

Deremot »tyckte rätten, att så länge herr *Erik Olai i Aggerud* sitter utan lägenhet och tränger till att bruka sin egen jord, kan ingen göra någon annan delning emellan honom och hans bröder Anders och Per, än *de behålla hvar sin treding* der i Aggerud, men kommer han undan, så kan Anders få skäl för det han skall hafva löst med sine föräldrar».

A samma ting »vittnade nämden, att år 1649 fälde Nils Persson i Kölebråten och Per Persson samt Hans Hermansson i Immen, *gammal björn* 1 st., *unge dito* 3 st., Eskil Larsson i Åsbergsviken *gl. björn* 1 st., Oluf Eriksson i Ullvetterstorp *gamla vargar* 3 st., Nils Persson i Mörke-

---

[1] Jfr sid. 575 här ofvan.

vikstorp *gl. varg* 1 st., och år 1650 fälde Nils Persson i Kölebråten med sin hjelp *gl. björn* 1 st., och Oluf i Ullvetterstorp *ung björn* 1 st.».

»Beviljades *syn emellan Ullvettern*, välb. h. Sophia Stenbocks frälse, *och Bjurkärnstorp* krono.»

»Näst afsades, det Per Jönsson i Backetorp skulle blifva lika delaktig med hyttekarlarna vid Granbäcksdals hytta om fallet, som de hafva begynt fälla på hytteegorna, emellan Backebergstorp och hyttan.»

»Näst resolverades, att sex gode män skola värdera Östervikstorp emellan Lars Persson i Östervik och Joen Andersson i Labbesand, der på Lars hade försträckt 200 d:r kpmt.»

»Näst sades, att syn skulle hållas på ett hag emellan *Herrnäs och Skattkärrsed.*»

»Näst beviljades laga *syn på notkasten* emellan *Immen*, *Rosendal och Nolby,* jemväl ock på *skillnaden emellan Vismen och Strömtorp.*»

»Näst blef afsagdt att Påvel i Aborrkärn skall gifva sin syster Karin Olufsdotter i Domvik och Grythytte socken 4 rdr för säden hon fordrar efter deras fader.»

Vid det andra ting, som hölls 4 och 5 Augusti sistberörda år (1651) »vittnade nämden, att torpet *Bodalen* upptogs år 1631 och kan intet skattläggas, efter der är ingen lägenhet till åker eller äng; måtte likväl blifva ståndande och behållet för *posten och resande folk. Elgebrickan* togs upp 1640 och blifver allenast ett bergsmanstorp. *Klingerhult,* som Anders Larsson upptog år 1644, bör skattläggas, och för ty skrefs det nu för $^1/_8$ hemman krono. Det andra *Klingerhultet,* som ock är krono, blifver allenast ett bergsmanshem. *Björtorp,* som upptogs år 1644, skulle kunna skattläggas, som det ock skattlades för $^1/_8$. *Gällsjötorpet,* som 1644 upptogs, kan intet blifva af, hvarföre blef det utdömdt[1]. *Mörkevikstorp* upptogs 1645 och skattlades nu för $^1/_8$. *Berg* upptogs 1644 och skattlades för $^1/_4$. *Råbäck* upptogs 1644 och gjordes nu till $^1/_8$. *Elgåsen* togs upp 1645, men ligger på Backa frälseegor. *Elgsimstorp* dömdes ut. *Gräsholmstorp* togs upp 1645 och lades nu för $^1/_4$. *Mon,* som togs upp 1645, ökas till *Lindebäck,* som är $^1/_4$, att det blifver ihop $^1/_3$, efter de ligga ihop och kunna intet blifva båda behållne hvar för sig. *Granbäcksdals hyttelag* skall blåsa och årligen gifva tionde för sina hemman.»

»Näst tillsades *Åsjöhyttekarlarna,* att ho som icke bjuder till att *bruka sin hyttedel,* den skall qvittera både skog och hytta, och upplåta dem enom androm vid 40 mark vite.»

»Näst stälde hustru Anna Hansdotter i *Dufvedalen* emellan sin son Petter Jönsson och måg Lars Nilsson, att de skulle hafva *hälften hvar der i gården,* men ville hafva en teg undan af hvardera lotten till sitt uppehälle. Och efter det var hennes och hennes mans aflinge och ej arf: ty kunde ingen samma disposition disputera.»

Vid samma ting »förliktes Markus Markusson i *Granbäck,* Brita Markusdotter hans syster, och Henrik Persson i *Granåsen* på sin hustrus, Kerstin Markusdotters vägnar, för sig och Jöns Markusson, som är i Tyskland, med Nils Jönsson i *Granberga,* att all gammal och ny jord samt de gamle husen skole bytas dem emellan midt i tu. Men de nya husen

---

[1] Gällsjötorpet torde dock motsvaras af det sedermera blifna $^1/_4$ hemmanet *Gällsjön.*

behåller hvar, som han bygt hafver. Dermed ingen hafver att fordra någon af annan.»

»Näst kom för rätten Nils Persson i Kölebråten med sin måg Oluf Larsson och gaf tillkänna, huru som han Oluf hade med sin förra hustru, Karin Henriksdotter ifrån Kärne, begynt att upptaga sig ett torp utom Kärne, kalladt *Malmbergshöjden*[1], och sedan hon blef död och han fick hans, Nilses dotter, Elin Nilsdotter, gjort med hans gode minne, ja och samtycke ett vän- och kristeligit byte med andra mågen och dottren Erik Andersson och Ingrid Nilsdotter i så måtto, att de skulle öfverlåta Oluf och Elin sitt fäle, som de hade inne med Nils uti Kölebråten, med den arfslott och rätt, som der kunde dem framdeles tillfalla, och träda, såsom de alleredo trädt hade till torpet Malmbergshöjden, njutandes och behållandes det, lika som det af dem sjelfvom upptaget vore, dock så att Erik och Ingrid skulle gifva Oluf och Elin emellan tio riksdaler; men nu ångrade dem det så att de ville ryggat, begärandes förty att rätten ville samma byte stadfästa, och tillhålla Erik och Ingrid att blifva der vid. Så emedan be:te Oluf och Erik med sina hustrur ej kommo till förliknings der om, förr än mellangåfvan eftergafs: ty afsades, att bytet skulle stånda, såsom det gjordt var, undantagandes det att Erik och Ingrid ej gifva någon penning emellan, och det vid vite, som lag säger om lagmans dombrott.»

Vid samma ting »vordo Bertil Simonsson i Agen och Håkan Jonsson i Ängetorp kallade till att vittna om *en äng emellan Degernäs och Degernästorp.* Hvarföre aflade de först sin ed och efter lag båda ihop, och sedan vittnade hvar för sig, efter som följer, nämligen Bertil sålunda, att när Lars Månsson i Degernäs och Lars Jönsson i Degernästorp voro en gång hos honom Bertil, så taltes de vid om den ängen, som nu tvistas om, att Lars Månsson i Degernäs, som då hade henne om händer, sade sig vilja unna och efterlåta henne Lars Jönsson i Degernästorp allenast i sin lifstid, om han ville gifva honom ett pund smör, men efter hans död måtte barnen hafva makt att taga henne igen under gården, som han af ålder tillegat hafver. Håkan berättade, att Lars Månsson klagade sig ej njuta någon frid på den ängen, då begärde Lars Jönsson henne. Lars Månsson efterlät så honom henne i sin lifstid för ett pund smör. Sedan Lars Månsson vore död, skulle hon åter gå till gården. När Håkan det hörde, sade han: karlar, i hafve intet att köpslaga om, efter det är kronones jord. Deröfver Lars Jönsson så vredgades, att han ville slå honom.»

Å det ting, som hölls 1 och 2 Mars 1652 i Karlskoga prestegård, »vittnade nämden huru som de hade efter laga befallning *mött Visnums höradsnämd vid rået emellan denne socknen och Rudskoga* i fjor om sommar, att bese det torpet och nybygget, som Sven Larsson hade begynt upptaga, och funnit, att det, efter som sockne- och häradsrået utviste, låg med hus, tomt och åker på denne och med äng på Visnumssidan, menandes fördenskull att det ej skulle kunna stå. Så emedan rätten tyckte också likt vara, och der hos betygades, att rået emellan nästliggande hemman, Agen krono och Gräsholmen skatte här i Karlskoga, var med laga

[1] Enligt hvad som förekommer i ett annat ärende vid samma ting, skulle detta upptagande ha skett 1648.

syn och dom för några år sedan gjordt i Grytsjöbäcken, så långt han löper ända fram, men der han krokar söderst på, skulle skillnaden gå ända söder fram åt häradsrå; ty sålde Sven Larsson all sin rödning, som låg nordan med sockne- och häradsrået samt vestan med be:te byaskillnad till nästboende torpare Peder Gialersson i *Gräsholmstorp* för åtta riksdaler in specie, behållandes husen sjelf och tagandes dem dädan. Och efter Bertil Simonsson i Agen hade röjt sig några ängeplåter vestan om Grytsjöbäcken, som be:te torpare Peder Gialersson talte på: ty afsades derhos, att gode män skulle värdera arbetet, som der kunde vara nedlagdt, och torparen sedan löse dem till sig för samma penningar.»

Vid nästföljande ting, 25 och 26 Augusti samma år i Karlskoga prestegård, »vittnade nämden, att de hade besett de ängeplåter, som Bertil i Agen hade röjt vestan om råbäcken emellan sig och Gräsmossen och mätt derå lagde arbete för 2 rdr. Men hustru Anna, Bertils i Agen och sonen Nils i Björkemo voro intet dermed till freds, utan begärde mer, hvarföre levererades dem genast 2 rdr af Peder Gialersson i *Gräsholmstorp*, och lofvades en half till, der med de då voro nöjde.»

Vid samma ting »kom för rätten h. Karin Nilsdotter i Trehörningen och gaf klageligen tillkänna, att oansedt hennes sal. svärfader hafver med lof och minne tagit upp *af skogeroten samma Trehörningen uppå Kärnes egor,* medan det var krono, kostandes der på mycket förr än han kom det till makt, så att han nedlade der nästan allt sitt mod och mängme; likväl vilja åboerne på Kärne Påvel Jonsson och Henrik Jonssons hustru Brita Larsdotter drifva henne der ifrån, sedan de hafva köpt det till skatte af kronan för 45 rdr, men hon och hennes barns målsman Oluf Jonsson förliktes omsider med be:te Påvel Jonsson och Brita Larsdotter der om inför rätten sålunda, att på det hon med sina barn må blifva vid be:te Trehörningen härefter oklandrad, så gaf hon dem i bördspenningar för skatterättigheten i grunden och jorden der be:te Trehörningen är bygdt 7 rdr, och emedan de voro dermed nöjda, ty dömdes hon h. Karin Nilsdotter att njutat här efter för sig och sina arfvingar obesväradt everldeligen.»

»Anno 1653 den 7 Maj vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti prestegården dersammastädes; närvarandes landshöfdingen öfver Nerike och Nora län samt ståthållare på Örebro slott, ädle och välborne herr Krister Bonde, friherre till Lahila, herre till Bordsjö, Ymseholm och Springesta, med befallningsmannen ärlig och väl:d Oluf Olufsson Bergsman, och de tolf edsvorne socknens nämdemän.» Å detta ting

»Vittnade nämden, att nybygget *Svarteberg,* som är upptaget på kronohemmanet Vibäcks egor, vid rået mellan det och frälsehemmanet Alkvettern, förr än man sporde hvarest det var, kan icke göras till fjerdingshemman för dess ringa lägenheter och utan bolbyns skada; hvarföre blef det *utdömdt.*

Derefter *skattlades krononybygget Öknom* (Ökna), som Måns Olufsson hafver upptagit, för en åttondedel och 5 m℔ smör och de andre persedlarne efter proportionen. Sammaledes kronotorpet *Sundstorp,* Erik Nilssons, samt *Lämmås,* Oluf Gunnarssons, arf och eget, och *Bredsäter,* Per Bertilssons, fru Sofia Stenbocks frälse, på samma sätt och för så stor skatt och utlagor.»

»Afsades, att efter *Vismen,* som är blifvet skatte år 1596 d. 11 Febr.,

såsom af sal. konung Karls bref af samme dato seendes är, fins vara för tu år sedan kringrösadt, som nämden nu betygade; ty kan icke Jöns Henriksson, som hafver sålt sin anpart uti be:te Vismen, få sätta sig på dess skog, utan rätten finner skäligt, det Erik Gregersson, som der nu sitter, behåller det, dock med så skäl, att han uti nästföljande sex år efter detta dato samma hemman så förbättrar, excolerar och utvidgar att det efter den tiden kan skatta för ett tredingshemman, emedan det fins god lägenhet till.»

Å följande ting, som hölls 30 September 1653 i Bregården, »bekände Oluf Persson i *Stubbetorpet, eljest kalladt Stolpetorpet eller Noltorp,* att hans salige fader Per Tolsson hafver uppdragit sin son Lars Persson i Högeforsen den ängen, som han brukade och låg tre fjerdingsväg ifrån hans hemman, men rätt in vid Högfors gärde, derföre han Lars lofvade fuller rödja så stort stycke äng åt honom på annat ställe och bättre till hands, men han gjordet intet, utan betalte honom på annat sätt, att han skulle rödja henne sjelf.»

»Näst vittnade nämden, att Peder Gialersson i *Gräsholmstorp* hade detsamma upptagit med sin hustru Dordi Larsdotter på hennes faders *skatte egor Gräsholmen,* inom dess rå och rör, och med sin egen möda och kostnad det så uppröjdt, att det nu skattar för ett fjerdingshemman. Hvarföre dömdes det honom samt hans hustru, barn och arfvingar till att njuta everldeligen. Men hvad de andre syskonen skola deremot hafva, står allt till att jemka dem emellan efter fadrens död.»

»Emedan samtliga nämden vittnade sig hafva hört och veta det *Granberga,* som år 1630 köptes till skatte af enkan Kerstin, var förr af häradsnämd lagliga afdeldt och afrösadt i skog och mark, och inom dess rå ligger fjerdingshemmanet *Björkemon,* som Nils Bertilsson upptog om hösten 1638 och nu åbor, samt *Granåsen,* som Hindrik Persson brukar, och *Berg,* som är ett halft kronohemman och Lars ibidem innehafver. Ty voro de begär(andes) att samma hemman måtte uti kronones jordebok blifva förändrade och förde ifrån krono till skatte; men efter kongebrefven derpå värfde voro ej nu för handen: ty sköts der med upp till annat ting.»

»Upplästes till att omskrifvas ett af kong Karls af väta förderfvadt bref, dateradt Arboga den 28 Februari år 97 på *Skogskärr,* ett fjerdedels kronohemman, för Anders Andersson under skatte upptaget, att hvilket nämden vittnade med Joen Olufsson, som der nu sitter, att det kallas *Espenäs,* men kallades då när det upptogs Skogskärr, af ängen derunder ligger, och är så alltid nämd. Men ett annat torp är för någon tid sedan upptaget halfannan fjerdingsväg ifrån be:te Espenäs och skattlagdt för 4 år sedan och kallas med *Skogskärr.*»

»Vittnade samtlige nämden, att de i höstas gingo syn emellan kronohemmanet *Sandtorp*[1], som Erik Persson och Mats Hindersson åbo, och *Backa,* hr Lillieströms frälse, uti hans fullmäktiges Dan Bondessons närvaro, och med det samma upprättade de den gamla skillnaden, som af ålder hafver varit der emellan, och begyntes i sjön Mykern, sedan ängegården nord ut till landsvägen in till Skalpussen, sedan ända nord i Svarteberget och det allt ut i Kongshällan, sedan ända vester i Mörtebäcken, der hon löper ut i Trösan, och så Trösan söder ut in i stora Björkeborns elf. Och

---

[1] Motsvarande hemmanet *Sandviken.*

emedan bägge parterne der åtnöjdes; ty vardt hon med rättens dom stadfäst». Ifrågavarande råskillnader synas dock uteslutande gälla hemmanet Backa.

Vid följande tinget, 2 Maj 1654 i prestgården, »afsades att fjerdings kronohemmanet *Hult,* som Mårten Drost åbor[1], och är *upptaget på Bregårds egor,* skall här efter njuta afgärdabys rättighet med sin bolby uti ett och annat, efter det 40 kap. Byggn. B. L. L.»

Å samma ting »vittnade nämden, att i förliden vinter hade länsmannen Oluf Joensson i Skråmmen och Anders Skåresson i Lund slagit *gammal björn* 1 st.; Joen Nilsson i Kölebråten, Nils Gunnarsson i Bregården, Arvid Jordansson i Bryttiegården, Oluf Nilsson ibidem och Eskil Joensson i Espenäs samt Eskil Nilsson i Knutsbo nu i våras dödat *gammal björn* 1 st., det de ock beviste med hudarnes framvisande.»

Under det ting, som hölls 27 och 28 November 1654 i Bregården, »kom för rätten Arvid Olufsson i Källemo i Karlskoga socken, och så med nämdens som flere gode mäns vittnesbörd beviste, huru som hans hustru Marit Nilsdotter hade ärft en åttondedel uti Gälleråsen efter sina föräldrar Nils Joensson och med hennes syskon, att han med henne skulle få behålla be:te *Källemo, som är en afgärdaby af Gälleråsen,* och de åter taga och hafva hennes åttondedel inne i gården Gälleråsen att dela sig emellan, efter han hade tagit den upp af skogeroten och eljest gifvit sin svärfader ofvanbe:te Nils Joensson tre riksdaler, för han fick det göra. Så emedan detta deras skifte och afhandling var med en god vilje och fullkommeligt samtycke gjordt och slutit: Derföre dömdes honom Arvid Olufsson samma torp Källemo till, att för sig och sin hustru, barn och arfvingar, njuta, bruka och behålla everldeligen, med alla dess vilkor och lägenheter i våto och torro, som en afgärdaby bör hafva efter lag, och fastebrefvet vidare utvisar.»

»Näst beviljades *byte på skogen,* som är lagder *under Granbergsdalshyttan,* att hvar som i hyttan eger, må veta sitt rep och med det samma skall tillses, huru hvar hafver skogen här till brukat.»

Ehuru på långt när icke alla de utdrag, som ur de äldre domböckerna skulle kunna göras angående nybyggesväsendet samt eganderättsförhållanden m. m. här blifvit meddelade — på det dessa utdrag icke måtte svälla ut i det oändliga — torde dock hvad som lemnats vara tillräckligt för att kunna bilda sig ett omdöme om de synpunkter och uppfattningar, som i allmänhet gjorde sig gällande under den fortsatta kultiveringen af den under 1600-talets förra hälft jemförelsevis föga bebygda delen af Karlskoga. Utg. skall icke tillåta sig några reflektioner; men tillvägagåendet kan förtjena att i viss mån beaktas, derest man i våra dagar allvarligen vill befrämja kultiveringen af de vidsträckta obygderna i norra Sverige.

---

[1] Detta hemman Hult motsvaras af det nuvarande *Bohult,* som då beboddes af bergsfogden Mårten Drost, antagligen en son till den förut ofta nämde kronobefallningsmannen.

Åtskilliga kommunala och allmänna ärenden rörande Karlskoga härad vid medlet af 1600-talet.

I äldre tider, då man ännu icke kände formerna för en senare tids sockenstämmor eller kommunalstämmor, såsom de numera kallas, afhandlades gemensamma angelägenheter å tingen. Ordet ting innebar i den gamla svenska rättsförfattningen hvarje sammankomst för att afhandla och besluta gemensamma ärenden. Särskildt brukades ordet om sammankomster inom de rättssamfund på landet, som utgjorde medborgarnes politiska föreningsband. Der afhandlades ekonomiska frågor och der skipades lag. Tingen, särskildt häradstingen, voro ursprungligen i sjelfva verket *allmänna folkmöten,* der hvarje sjelfständig, bofast man hade stämma. Domsrätten härflöt ur häradets natur, såsom en fri förening emellan husfäderna att bemedla frid och skipa rätt.

Af de utdrag ur Karlskoga härads äldsta dombok, som här ofvan blifvit meddelade, torde en uppmärksam läsare redan hafva funnit, att bland de egentliga rätts- och tvistemålen äfven åtskilliga frågor af kommunal eller ännu mera allmän natur förekommit å häradstingen. Till närmare belysning af detta förhållande må alltså ytterligare några utdrag meddelas.

Å tinget 26 Mars 1634 »vardt afsagdt att *rotmästarne* hvar i sin stad, när de en gång hafva tillsagt allmogen i sin rote något att göra och efterkomma, eller ock utlägga, auten *till kronan, kyrkan, prestegården eller annor laglig utlago,* och de det intet på sagdan dag och tid efterkomma, beställa, förrätta eller utgöra godvilligen: då skole de straxt gifva *fjerdingsmannen* i socknen om samma tredsko och försummelse tillkänna, hvilken straxt skall pligtig vara med 2 eller 3 *af nämden* resa till den tredske och af honom 3 mark utmäta, hvilka skola läggas i sockne-kistan till nästa ting».

Vid det senare tinget, 12 November samma år, »beviljade och samtyckte allmogen att göra deras *lagmanspenningar* för detta innevarande år i *dagsverken* till underlagmannen Peter Dober, nämligen ett dagsverke af mannen för 8 öre hvitt mynt eller 16 öre kopparmynt». Förut har omtalats hurusom denna utskyld utgjorts med 1 mark (eller 8 öre) af matlaget (jfr sid. 465); sedan Dober blifvit egendomsegare i socknen var den sålunda beslutade förvandlingen för honom ett beqvämt sätt att erhålla dagsverken till sina byggnadsföretag.

Vid samma ting, 22 Juni 1640, som *Pleningius* meddelade sin fullmakt som lagförare eller underlagman (sid. 549) upplästes äfven »konung Gustaf Adolfs *interdictum prohibitorium* eller förbudsbref, dat. Göteborg den 22 Februari år 1624, lydandes om otillbörligit och skadeligit *lands-*

köp, att landtmännerne icke öfver sin egen afvel köpe eller sälje såsom köpmän, vid straff tillgörandes.»

»Än förhölts allmogen om *vägerödning*, *brobyggning* och *vargenät*, att de fullgöras till den tiden *landsprofossen* efter sin instruktion der om ransakandes varder, och det vid straff, som der på faller.»

Vid samma tingstillfälle, då jemväl landshöfdingen i Vermland *Olof Stake* var närvarande, »uppsteg kamereraren välaktad Arvid Pedersson på Vik, fliteligen begärandes, att emedan hustro Kerstin, Petri Dobers på Boo, hade uti en sin skrifvelse till välb. landshöfdingen hr Oluf Stake beskylt honom för det han skulle genom *hemliga stämplingar* hafva kommit *Karlskogaboerne att sätta sina namn och bomärken* under ett vittnesbörd om den controversia, som en tid hafver varit *emellan Varnums och Karlskoga socknar*, nämden ville uti bemälda hustro Kerstins närvaro meddela honom ett sannfärdigt vittnesbörd huru der med var tillgånget. Då tillstodo och vittnade samtliga nämdemännerna, att när de utaf välb. landshöfdingen voro kallade till Kroppan och nu hade talt med honom om några ärender, begärde kamereraren att landshöfdingen ville också höra hvad de berättade om Bodalen, och låta sedan fattas uti en skrift under deras namn och bomärken med häradssignete. Hvilket ock blef sålunda efterkommit, att landshöfdingen hörde deras berättelse, men efter han var straxt resefärdig, skickades skriften, sedan hon blef redo, till Bredegården i Karlskoga med skrifvarens i Östersysslet Johan Larssons tjenare, hvilken, efter kamererarens begäran uppläste henne der för bönderne, och förhölt dem om deras namns och bomärkens med häradssignetets undersättande, således, att den som visste skäl och hade vilja sitt namn och bomärke att der undersätta, han kunde görat och den, som icke ville, han kunde låtat. Sedan vittnesbördet vardt der, såsom sagdt är, underskrifvet, försändes det till den höglofl. kongl. hofrätten.»

Den »kontrovers» eller tvist, som här omförmäles hafva rådt mellan Karlskoga och Varnums socknar, torde möjligen hafva angått *vägen mellan båda socknarna*, hvilken väg, enligt en k. resolution 28 Februari 1639, bönderne i Varnum blifvit ålagde att, mot den frihet de egde ifråga om utskrifningen, »väl rödja och vidmakthålla, dem och den resande man till gagn och godo». Det ordnande af *postväsendet* inom landet, som vid denna tid jemväl egde rum, hade föranledt, att åbon i torpet *Bodalen*, som skall hafva upptagits 1631 af Nils Knifsmed, förordnades till »postlöpare». Genom ett bref till landshöfdingen G. Leijonhufvud, dat. Örebro 27 Februari 1639, erhöll »postbonden» Nils Persson i Bodalen »sig till hjelp och undsättning» i sådan egenskap 2 t:or spanmål »för denne gång», som det heter, men detta bidrag utgick sedermera rätt många år, af den anledning att Bodalen uppgafs vara endast »en backstufva, som intet kunde bättre blifva utan måste vara för postens skull», enligt hvad en anteckning härom i 1651 års jordebok upplyser.

Hvad som under denna tid mer än något annat förlamade och försvårade den inre rörelsen var den *»lilla tullen»*, som Rikets ständer på riksdagen 1617 åtagit sig för alla till städerna inkommande varor, boskap, hö, ved m. m. »Dess ofördelaktiga inverkan var otvetydig och erkändes af de flesta: städerna försattes derigenom i ett slags belägringstillstånd, de omgåfvos med staketer eller grafvar, allmogen skrämdes ifrån staden och måste stundom af landshöfdingen tvingas dit införa sina varor, borger-

skapet nödgades till s. k. landslopp, och båda voro sålunda af staten sjelf förledda till det så strängt beifrade landsköpet. Det gick så långt, att allmogen måste betala tull för sina utlagor, då de fördes till stad, och borgerskapet för varor, som fördes omkring på marknaderna. Kanslerns (Axel Oxenstjerna) förkärlek för denna tull berodde naturligtvis på finansiella skäl: inkomsten deraf blef dock först genom 1638 års nya tullordning af någon betydenhet, i det tullen dels närmare bestämdes och skärptes, dels 1639 ställdes under strängare tillsyn genom arrendenas upphörande och förordnande af några generalinspektorer öfver tull- och accisverket. Dessa egde att öfverallt tillsätta tullnärer och åtnjöto viss provision, men utfäste sig till ett bestämdt minimum. Emellertid gaf denna tull fortfarande anledning till evinnerliga tvister och bedrägerier samt en deraf följande besvärlig och gagnlös reglementering»[1].

De nya *landttullar,* som i följd af 1638 års tullordning tillkommo öfverallt i landsorterna, föranledde äfven ett namnkunnigt oväsende på Bro marknadsplats, i Matsmesso marknad 21 September samma år. Den nyutnämde generalinspektören öfver tullarna i Vermland *Peter Flygge,* som var bosatt i gamla kungsgården vid Bro (Kristinehamn), hade låtit uppsätta ett staket omkring marknadsplatsen och tull utfordrades, innan man slapp in med sina varor. Denna nyhet uppretade de marknadsbesökande, »skranket blef nedrifvet och Flyggen tackade ödet, att han den gången slapp med lifvet undan på en båt», berättar Fernow[2]. Han säger vidare att »saken blef vidt beryktad för uppror, till vermländingarnas nackdel, utan att man besinnade, det vestgötar hade det mesta att tulla för, och riksdrotsen *Gabr. Oxenstjerna Gustafsson* blef med en stor svit sänd till Vermland, der de, genom prosten *Elfdalii* i Fryksdalen grundliga försvarstal, blefvo öfvertygade om Vermlands oskuld i det påbeskylda upproret.»

Huruvida Karlskogabor varit delaktige i förevarande tumult torde vara osäkert, men deremot känner man med visshet, att de, så väl som öfriga närboende till Bro marknadsplats, hos den kongl. regeringen begärt »att blifva förskonte med tullen af de räntor och varor de kronan skyldige äro att framföra». I det härpå aflåtna svaret, dat. Örebro 28 Februari 1639, ställdt till allmogen i Väse, Ölme och Visnums härader med Karlskoga socken, erinras de sökande om hvad härom beslutits »på allmänna möten», nämligen »att alle, eho han ock är, ingen undantagandes, *måtte af de varor, som framföres,* efter den ordning som der öfver fattad är, *gifva tull*», hvarefter man söker öfvertyga vederbörande om fördelen häraf, då det heter: »*hvilken tull ock dem icke så stort skall besvära, i det sjelfva varan eller godset den* (tullen) *utgifver, och delas så ibland månge, så att litet kommer på hvar;* och kan den vara det rättvisaste och drägligaste, *i det den gifver, som något hafver* och den andre sedan så mycket mindre, efter som förmögenheten sig sträcker, der öfver han intet besväras»(!). Af dessa och andra skäl, hvartill äfven lägges ett vädjande till fosterlandskänslan, att »betänka hvad stora krigslaster landet öfverhänga», uppmanas allmogen att »oemotsäjeligen utgöra hvad deras skyldighet» o. s. v. af dem fordrade, »och det allt till att lätta och under-

---

[1] Odhner, anf. st. sid. 284.

[2] Vermelands beskr. sid. 553.

stödja riksens börda och besvär med». Detta låter ju alldeles som om det vore någon af våra dagars statsekonomer af det verkligt äkta »fosterländska» slaget, som i riksförsamlingen vältaligt sökte ådagalägga nyttan och nödvändigheten af nya tullar, många tullar och framförallt *höga tullar*...

Några dagar senare erhöll Karlskoga-allmogen regeringens »svar och förklaring», dat. 5 Mars samma år, på sina klagomål, dels angående »stora gäst- och skjutsningars besvär», dels ock rörande s. k. tilldelningshemman, eller sådana, som blifvit »inrymda» till officerare och krigsfolk. De klagande tröstades på bästa sätt i båda fallen, på sätt den ifrågavarande resolutionen närmare utvisar; men samma dag den utföll, uppdrogs åt »befallningsmannen öfver Östersysslet Gilius Giliusson», att tillsäja nämden i Karlskoga att ett par dagar derefter »förfoga sig till Örebro», der den kongl. regeringen då vistades, för att »vidare förnimma» regeringens vilja, *hvarom*, upplyser dock icke skrifvelsen. Antagligen gälde frågan icke allenast de ärenden, som förekomma i nyssberörda kongl. resolutioner, utan äfven andra ekonomiska angelägenheter, och det är möjligt att nämden, derest den kom tillstädes, begagnat tillfället att anhålla om den »klockehjelp» till sin kyrka, hvarom en skrifvelse till »riks- och kammarråden» några dagar senare blef aflåten.

Samtidigt härmed eller 16 Mars 1639 utfärdades fullmakt för *Olof Stake* att vara landshöfding öfver Vermland och Dal, i sammanhang hvarmed äfven skrifvelse afläts till *Gustaf Leijonhufvud* att till den nyutnämde landshöfdingen afstå nämda del af sitt förut varande landshöfdingedöme och derefter nöja sig med Nerike, hvartill Askersunds härad då lades, samt Nora, Lindes och Filipstads bergslager. Men redan följande året, genom bref, dat. Nyköping 17 April, föreskrefs att Filipstads bergslag skulle förläggas till Vermlands län, hufvudsakligen emedan tiondejernet i regeln fördes till Karlstad. Efter två års förlopp vidtogs, enligt k. bref 19 April 1642, ytterligare en förändring i länsindelningen sålunda, att af Nora, Lindes och Filipstads bergslager med Karlskoga socken samt Grythytte och Nya Kopparbergs bergslager bildades ett nytt län eller landshöfdingedöme, hvars residens förlades först till Jerle och derefter i *Nora*. Till landshöfding i detta nya län utnämdes riksrådet och presidenten i det några år förut bildade Bergsamtet, sedermera Bergskollegium, *Karl Bonde*, som under åren 1628—1634 varit ståthållare i Nerike och Vermland. »Nora stads landshöfdingedöme» förlades dock redan 1648 till *Örebro län*[1], dit Karlskoga sedermera i politiskt hänseende städse legat, ehuru pastoratet i kyrkligt afseende lydde under superintendenten i Mariestad, som genom ett k. bref 27 Juli 1647 flyttades till Karlstad och först 1772 erhöll titel af biskop.

Vid häradstinget 15 April 1641 »publicerades af H. K. M:ts vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas *instruktion till landshöfdingen* (Olof Stake) den 5:te punkten om olaga gäst- och skjutsningar, samt den 7:de om skadelige och otidige *skogehuggning* och *svedjefällande*, att ingen sig häremot förgripa skulle, vid bot som lag om förbud förmår». Derjemte »sattes till *gästgifvare* i denne socken Per och Anders i Aggerud».

Skogsfrågan hade vid denna tid blifvit hvad man kallar »en brän-

---

[1] Jfr sid. 87 här ofvan.

nande fråga» för Karlskogabygden. De af hertig Karl genom sitt mandat om svedjehuggning 1587 (sid. 432) inympade åsigterna om fördelen af att »fälla skog och bruka svedjeland» hade blifvit alltför djupt rotade för att medelst lagbud i motsatt riktning i en hast kunna upphäfvas. Det missbruk, som den förut medgifna rätten till svedjande medfört, i det att mången utan annat syfte än erhållande af en rågskörd förledts till skogens nedfällande och uppbrännande, kunde icke i längden få fortfara. Man hade af de samtidigt tillkomna nya bergverksanläggningarna småningom lärt sig, att skogen kunde både nyttigare och fördelaktigare användas än till »bålande och brännande». Till förekommande af vidare missbruk i sådant afseende utfärdades under regeringens vistelse i Örebro 18 Mars 1639 en s. k. inhibition eller förbud »att ingen uti bergslagen må bruka något svedjeland», hvars öfverträdande straffades med dryga böter, hvarjemte angifvaren försäkrades om »tredje penning» deraf. Flera försök gjordes att erhålla ändring i den sålunda tillkomna, ganska stränga förordningen; men genom särskilda resolutioner af 20 Februari 1640 och 25 Februari 1642 blefvo framställningar i sådant syfte lemnade utan afseende, och allmogen allvarligen förehållen att icke företaga sig »något skadeligit skogsfällande», som kunde blifva menligt för bergsbruken o. s. v. Enligt ett regeringens bref till landshöfdingen Karl Bonde, dat. 10 Februari 1643, hade några finnar från Karlskoga »underdånigst tillkännagifvit, att de hafva sig försett och förgripit emot vårt kongl. förbud af svedjefälle och skogshygge, och fördenskull skola vara sakfälde och dömde till böter, jemväl ock mista hvad de i år fällt och huggit hafva, ödmjukeligast begärandes, att vi dem med någon skonsmål benåda ville». Denna deras anhållan bifölls så till vida »att de måge för hälften af böterna blifva förskonte»; den andra hälften skulle deremot erläggas, hvarjemte de icke heller fingo »åtnjuta hvad arbete, som de vid bemälte skogs- och svedjefälle användt hafva» [1].

Förut är omtaladt (sid. 551) hurusom vid tinget 16 Maj 1642 bergmästaren *Sten Andersson* varit tillstädes »i landshöfdingens ställe». Domboken innehåller härom, att »samma dag upplästes välbe:te Sten Anderssons fullmakt, som landshöfdingen välb. herr *Karl Bonde* hade honom gifvit att, *såsom en landsfogde uti hans ställe,* bevista häradsting å landet och rådstufvor i städerne, jemväl ock utfordra H. K. M:ts extra ordinarie hjelper» [2].

Vid samma tillfälle »publicerades K. M:ts ordning och stadga, huru hållas skall med *tiggare och fattige,* som rätt allmoso behöfva, item med *landstrykare och lättingar*, gjord på riksdagen i Stockholm den 28 Februari nästförledne. Sammaledes ock uppskofsmandatet om *myntet,* gifvet i Stockholm den 2 Aprilis i detta år».

Vid ett följande ting 26 Juni 1643 i Mosserud, upplästes k. *myntplakatet* af 24 Mars samma år, »lydandes om allehanda in- och utländska myntsorter, huru högt hvar gälla skall efter nästkommande Johannis».

På häradstinget 12 September 1644 i Bregården, i närvaro af Krister

---

[1] De ifrågavarande finnarne äro icke namngifna i brefvet, men torde sannolikt vara desamma, som för olofligt svedjande bötfäldes vid 1642 års ting (sid. 551).

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 4.

Bonde, Sten Andersson och Mårten Drost, »publicerades välb. hr *Krister Bondes* fullmakt till att vara *vice landshöfdinge* öfver Nora och dess vidhängande bergslag, gifven i Stockholm den 21 Mars 1644». Härjemte »upplästes H. K. M:ts vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas bref om *riksdagen*, som är beramad till den 1 Oktober nästkommande». Någon anteckning om den, som dervid utsågs till häradets ombud förekommer icke i domboken, men vid nästföljande ting, som hölls 15 Mars 1645 i Björkborn, klagade Jöns Larsson i Rådehult deröfver, »att hans häst blef med våld tagen i skjutsresa till Arboga med häradskarlen *Bonde Algutsson* i Bo, är ock derigenom vorden så förderfvad, att han icke kunde taga honom igen, begärandes der rätt uppå». Efter en vidlyftig ransakning härom, frikändes riksdagsombudet Bonde Algutsson för det mot honom härutinnan framstälda ansvarsyrkande.

Å ett följande häradsting i Karlskoga prestgård 14 och 15 November 1645 »afsades, att den halfva delen af sockuen, som vid senaste *tåg*[1] hemma blef och tog socknens penningar derpå, att han skulle aflösa den, som åstad gick, efter en månads förlopp och gjorde det dock intet, han skall gifva penningar ifrån sig med godo, eller det följer straff på å näste ting». Vidare »blef taget i betänkande huru den skadan skulle blifva botad, som assessoren Peter Dober led på sitt hö, *när vårt krigsfolk marscherade här ifrån och hade sitt läger i Bo.* Derom omsider gjordes ett sådant beslut, att hela socknen skulle betala honom så mycket han mist hade». — »Än blef afsagdt, att de, som sitta långt ifrån vägen, och icke så svara till *gästning och skjutsning*, som de när sitta, skulle betala dem, som sådant uppehålla för dem, efter gästgifvareordningen; och den det nekar, han skall böte 3 mark och ändå betala».

Nästföljande ting hölls vid Kroppa 2 Maj 1646, i närvaro af landshöfdingen *Krister Bonde* och befallningsmannen *Olof Olsson Bergsman*. Då »befallte välb. landshöfdingen, att befallningsmannen skulle taga med sig fjerdingsmannen och några af sockneallmogen att göra ett sådant *bolverke eller staket uti elfven vid Vargetorp,* som kan behöfvas, att ingen får *stjäla sig der fram med några varor* och derigenom försnilla kronones tull».

Vid samma tillfälle »varnades allmogen, att han icke skulle fördrista sig att fälla någon *falleskog* på sina egne skatte- eller tilldelte kronoegor, utan det är så när, att han kan *göra der åker och äng* af eller *kola upp veden,* vid straff efter K. M:ts mandat».

»Än tillsades allmogen, att de skulle skaffa *timmer till Kroppan,* som sedvane hafver varit, till att *bygga upp konungsgården* med, och det med allraförsta.»

Å det ting, som hölls i Bregården 18 September 1647, »upplästes en fullmakt, som landshöfdingen välb. hr Krister Bonde hade i Nora den 9 Septembris nästförlidne gifvit *Olof Jonsson* i Skråmmen i Karlskoga socken, att vara *länsman* här uti Karlskoga socken».

Derjemte »publicerades och upplästes H. K. M:ts vår allernådigste drottnings *skogsordning* och stadga om *jagter, djurefång* och *fogelskju-*

---

[1] Nämligen *krigståget* mot Norge under den s. k. Hannibals-fejden åren 1644 och 1645, berättad af Fernow sid. 822—832 och af P. Björkman i sin Vermlands-beskrifning sid. 73—75.

tande, gjorde i Stockholm den 20 och 22 Mars uti innevarande år, och tillsades allmogen allvarligen, att de sig efterrätta skola, vid straff utan alla nåder».

Kort härefter eller 27 Oktober samma år utfärdades en kongl. konfirmation för allmogen i Karlskoga *att odrifne besitta sina hemman* »så länge de göra der skäl före», utgörande en bekräftelse på den förut omnämda resolutionen af 5 Mars 1639 (sid. 591).

Å häradstinget 9 Mars 1648 »bekände nämden och hela tingsallmogen, att ehuruväl bokhållaren Joen Gunnarsson uti sin räkning för år 1644 hafver fört 2 daler hvitt mynt på hvart helt hemman här i Karlskoga socken, så hafver uppbördsmannen Erik Nilsson dock ej mera tagit eller fått än 1 daler smt af hvart helt hemman, derföre *att Karlskoga socken hafver alltid njutit förmedling på alla sina utlagor till hälften,* efter fångne privilegier. Så bekände ock bergsmännerna, som bruka *Åsjöhyttan* här i socknen, och med dem sannade nämden, att ehuruväl samma bokhållare Joen Gunnarsson hafver uti sina räkningar för år 1644 och 1645 påfört dem, såsom sex mantal, 24 daler godt mynt för *boskapspenningar* och för år 1645 till *krigshjelpen* 9 daler smt, så hafver dock uppbördsmannen Erik Nilsson icke tagit eller fått af dem samma penningar, alldenstund de, förr än hyttan upptogs, hafva brukat och än bruka särdeles torp, och hafva derföre lagt sina fulla så extraordinarie som ordinarie utlagor för be:de år och böra alltså efter bergsmäns privilegier vara fria för hytteskatten».

Vid samma tillfälle »fans skäligit, att de 2 t:or råg och 2 t:or malt, som *i fejdetiden togos utur kyrkoherberget* här i socknen till öfverstens hr Gabriel Gabrielsson Oxenstjernas *gästning,* böra af socknen betalas och tillbaka levereras».

Likaledes »vardt afsagdt, att *klockaren i socknen,* Oluf Svensson, skulle *få några ängekilar* öster på allmänningen *till stommen,* hvilka nämden skola utse och honom tilldela».

Å nästa ting 25 September samma år »tillsades om *vargegårdarna,* att socknen skulle dem så här som annorstädes skett är, ändtligen med det första bygga och förfärdiga på de orter och ställen som behöfvas, efter lag och skogsordningen, vid straff tillgörandes».

Vidare »afsades, att fjerdingsmannen Anund Nilsson i Hytte i Kroppa socken skall må lägga till efterskrefne här i Karlskoga, som äre *Näs, Espelund, Djupnor, Stockeviken, Granen* och *Fernebotten,* när någon kommer, som *fri fordenskap* bör hafva, och efter han måste ro och skjutsa ifrån sig till dem som böre emottaga, ty må han derföre taga vederlag af *Trättekärn* och *Åsjöhult,* som bo afsides och sitta fri, allt efter som skjutsningen på dem kunde falla».

Härjemte »beslöts om *tullstufvubyggningen vid Fors* i Kroppa socken, att i vinter hjelpas Karlskoga och Kroppa socken åt att skaffa fram timmer och andre materialier till att uppsätta en ny. Och på det tullnären må emellertid någorlunda blifva i den gamla behållen, så måge de som näst boendes äre hjelpa taket och väggarne så vida de kunna, och sedan vara fri för den nya».

Slutligen »sattes *Peder Joensson i Herrsjötorp* till *gästgifvare,* hvilken boendes är 2 mil ifrån Aggerud, halfannan mil ifrån Kristinehamn och halfannan mil ifrån Fors».

Vid följande ting, 3 Februari 1649, »framkom Håkon Joensson i Engetorp i Karlskoga socken och beviste med nämden och flere af tingsallmogen, det han hade *varit i vakt för socknen år 1645,* och är likvisst på nästhållne ransakning förgäten att uppföras ibland dem, som skulle få någon vedergällning derföre af dem som hemma blefvo, utan Lars Nilsson i Kedjeåsen, som intet var med, skall för honom vara uppförd för 2 rdr att bekomma af Nils Olufsson i Gällsjötorp. Hvarföre afsades, att Lars Nilsson skulle intet befatta sig med samma penningar, utan Håkon Joensson vara mäktig att taga och behålla dem».

Vidare »beviljades Nils Olufsson i Storängen i Karlskoga socken *en half mark penningar af hvart mantal* i vedergällning för kostnaden på resan åt Stockholm».

Härjemte »kändes Anders Andersson i Korteforsen skyldig att betala Anders Andersson i Sibbo ett pund mat med en daler och 2 öre kpmt efter denne, för hin (den) andre, äfven så mycket måtte utlägga, när han var *rotemästare i danska fejden*».

Å tinget 15 Oktober samma år »blef aftalt (med) Georgen Camitz i Backa här i socknen, att han på ett år håller upp *krögeri,* och hafva af hvar man, som på ransakningslängden står, *ett dagsverke till hjelp,* efter han sig der till i hastighet beqvämat hafver. Han skall alltid hålla 4 hästar, och der flere behöfves, skola grannarna släppa sina till för penningar, efter lag. Men i fall han icke härdade året ut, då skall han vara förtänkter att betala dagsverkena».

Derjemte »förordnades till *gästgifvare* ute i socknen Peder Pedersson och Hans Månsson i *Immen,* Anders Stensson i *Skattkärrsed,* samt Peder Jansson den äldre och Peder Jansson den yngre i *Härsjötorp*».

Vid tinget 7 Februari 1651 »besvärade sig befallningsmannen för sig och dem, *som hafva med uppbörden att beställa,* att ehuruväl allmogen varder åtskilliga resor om året stämde till vissa orter, att der lägga ifrån sig och betala det de äro pligtige och skyldige kronan; så äre likväl en part så tredske och motvillige, att de till ingen dera stämman komma och rätt göra. Hvarföre afsades, att ho någon stämma försitter förfallolös, och icke genom någon betalar sin skuld, så att uppbördsman behöfver resa till hans der om, då icke allenast utfordras eller *utpantas skulden utan ock den bekostnad,* som derföre görs efter krögare- eller gästgifvare ordningen, samt 3 mark för tredsko».

Vid nästa ting, 4 Augusti samma år, förekom att »Ivar i Bjurkärn å skatte hade lupit till Stockholm år 1649 och sagt sig vara bedin af Nils i Lossebyn och Björn i Löfvenäs att klaga, såsom han ock klagade detta, att befallningsmannen Oluf Olufsson skulle taga upp en gärd af allmogen till nämde- och fjerdingsmannen Simon Erikssons i Stensviken bröllop, oaktandes, att han väl visste, att det var intet annat, än å tinget alltid klagades, huru som *de vid vägen sitta, blifva alltid besvärade med gäst- och skjutsning,* men de som sitta ifrån allsintet, af orsak, att de som färdas hastige ärende intet vilja ifrån vägen; derföre fans för godt att de som bodde afsides, skulle då dem vid vägen sittande sådant vedergälla, enkannerligen låta komma till dem någon mat för dem resandom, som fri fordenskap borde hafva, och för den orsaken skull och ingen annan hemtades mat till Stensviken. Nils i Lossebyn och Björn i Löfvenäs nekade alldeles, att de skulle hafva bedit Ivar derom, alldenstund de visste,

att det var intet så. Så emedan det Ivar i så måtto angaf befallningsmannen för, var en grof beskyllning och likväl osann: ty erkände rätten honom ega derföre böta 40 mark».

Vid samma tillfälle »blef afsagdt, att eho, som *icke förer sin tionde in uti kyrkoherberget* efter denne dag, utan levererar henne annorvärts, den skall böta 40 mark och betala henne ånyo, och lika så den henne fordrar».

»Näst tillsades kyrkoherden vällärde herr Hans Jonæ i Rudskoga, att så framt han vill hafva hägn på sin *äng vid Ölsbodarne,* så måtte han gärda och stänga omkring henne.»

Vidare »blef afsagdt, att de som bo söder om sjön Myckern och hafva sin farväg om Valåsen, skola hafva *halfva bron* med Gerdt Ysing, och sammaledes de som bo nord för Björkeborn halfparten med Georgen Camitz».

Å samma ting blef slutligen »afsagdt, att de som bo nord i socknen, skola göra ännu ett *vargehag* ifrån Immesjön åt Trättekärn, och ifrån Immesjön åt Trösan; de som bo öster i socknen ifrån Trösan till Svartelfven, och de som bo sunnan med kyrkan utur Bjurkärn i Vestersjön».

Å tinget 1 Mars 1652 »publicerades den fullmakt, som det kongl. Bergsembetet i Stockholm hade gifvit välb:de *Mårten Drost*, daterad Stockholm d. 6 Novembris 1651, att vara *bergsfogde och länsman* här i Karlskoga socken».

Härjemte »klagades af befallningsman, huru som han på någon tid icke hafver förmått allmogen här i socknen till *stämmorna,* när han skall *uppbära utlagorna,* utan de blifva störste parten ute, och fast han en gång och annan hafver hotat dem med straff, så bättra de sig dock intet, som längden på dem som hafva varit borta skall utvisa. Rätten såg intet skäligare, än de skulle för sin contumacia och tredskhet plikta, och för ty blefvo efterskrefne för denne gången sakfälte, nämligen — — — till hvar sine 3 mark, undantagandes Lars Nilsson i Hollsjötorp, som bötte 6 mark, det som allt tillhopa gör 36 3/4 daler silfvermynt».

»Vidare besvärade sig befallningsmannen öfver en stor del här i socknen, att oansedt de så väl som alla andra voro tillsagde, att komma tillstädes och *skjutsa när upptåget med krigsfolket* skedde vid Matsmessotid nästförledne; likväl aktade de sådant intet utan blefvo borta. Derföre fans skäligt, att ock de för sin tredskhet blifva näpste och förty blefvo efterskrefne för denne gången sakfälte derföre, nämligen — — — till hvar sine 6 mark, det som allt tillhopa gör 24 daler silfvermynt.»

Å det följande tinget 25 Augusti samma år, i landshöfdingen Krister Bondes närvaro, »upplästes H. K. M:ts vår allernådigste drottnings mandat, dat. Stockholm den 31 Juli 1652 om *riksdagen,* som beramad är och skall der hållas den 8 Oktobris nästkommande». Hvem, som utsågs till ombud härvid, omtalas icke, men af följande tingsprotokoll framgår att *Johan Matsson* i Sandtorp (Sandsjötorp) denna gång varit ortens *riksdagsombud.*

Vidare »tillsades h. n. välb. hr landshöfdingen bergsfogden väl:d Mårten Drost *kronotorpet Hult*[1] här i Karlskoga socken, att här efter åbo och *bygga krog uppå,* efter det ligger så nära stora landsvägen, och alltså

[1] Det nuvarande hemmanet *Bohult.* Jfr sid. 587.

mycket beqvämligit der till; och enkan Brita Segulsdotter samt Per Olufsson, som der för detta bott hafva, der ifrån».

Vid samma tillfälle »fans för godt, att efter ingen *skillnad* var gjord *emellan Karlskoga och Nerike* ifrån korset, som står på landsvägen och söder genom marken till Ölen, så skulle der om först notificeras Nerikesboerne, att de låta en half nämd ifrån deras tingslag möta en half här ifrån vid samma kors, och sedan göra der ifrån en fullkomlig skillnad bägge häraden emellan».

Å det ting, som hölls 7 Maj 1653, »upplästes det *mynteplakat,* som Kongl. Maj:t, alles vår nådigste drottning hade uti innevarande år d. 14 Aprilis låtit publicera och af tryck utgå, med allvarsam åtvarning, att ingen skulle fördrista sig det att öfverträda, vid det i mälte straff tillgörandes».

»Å följande ting, 30 September samma år, »besvärade sig *skattebönderne uti Bryttiegården och Bryttiegårdstorp,* att arrendatoren Georgen Camitz hafver fordrat af dem, på legatens ädle och välb. Johan Nikodemi Lillieströms sin principals vägnar, *halfva landtågsgärden och dagsverken*, sedan han hafver *fått dem till frälse*, oaktadt det de andre skattebönderne här i socknen, som lägga sina utlagor till kronan, äre fri derföre; begärandes förty, att de ock måtte blifva så väl som de andre sockneboerne handhafde och maintinerade vid sine välfångne privilegier och kongl. bref, och det enkannerligen för efterskrefne skäl, nämligen 1) att det är notorium och hvar man veterligit, det de hafve uti långsam tid njutit den friheten, att skattebönderne hafva ej mer utgjort än halfve gärden, efter deras välfångne privilegier; 2) att hennes Kongl. Maj:t konfirmerar och stadfäster samma privilegium uti en sin gifne resolution, dat. Stockholm d. 30 Oktobris 1650; 3) att högstbe:te H. Maj:t konfirmerar det samme uti en annan punkt 1652 d. 24 Decembris; 4) att uti stadgan emellan adeln och skattebönderne, som gjordes d. 26 Aug. 1651 och dess andre art. förmäles, att de skole vara bepligtade sine husbönder icke annorlunda eller mindre än som de för detta hafva varit vane oss och kronan att göra; 5) att 1652 års d. 24 Septembris riksdagsbeslut innehåller uti den 7 punkt, det H. K. M:ts år 1651 d. 26 Aug. gjorde ordning skall uti alle sine punkter blifva hållen och exeqverad, undantagandes om dagsverken; och 6) att landshöfdingen hr Krister Bonde hafver skrifvit till befallningsmannen väl:d Oluf Olufsson ifrån Stockholm d. 27 Juli 1653 så, att emedan Kongl. Maj:t uppå Bergskollegii underdånige remonstration och herredagsmannen Johan Matssons fordran nådigst hafver resolverat, att *Karlskoga socken icke skall vara skyldig att erlägga till grefve Axel Lillie mere utlagor än de tillförene till kronan hafva betalt*, emedan de immediate till denne sina utlagor gjorde, väl förstående, att de ordinarie räntor med halfva gärden och allt annat i halft emot landet i persedlar på förordnad ort och ställe utgöra: Hvarföre sades befallningsman, att han efter sina fångne order och ofvanb:te skäl och orsaker bör maintinera dem vid sine välfångne privilegier uti det hans embete åligger». Af det anförda framgår emellertid, att man redan vid denna tid kunde röna en försmak af de *kamerala tvistepunkter*, hvilka under 1870-talet, med anledning af *tackjernstiondens upphörande,* förorsakade obehag och besvär för det stora flertalet af bygdens hemmansegare.

»Emedan Måns Jordansson i Bredgårdstorp hade *skjutsat grefve Axel*

Lillies bokhållare Daniel här ifrån socknen till Hellestads bergslag i Östergötland med 2 st. hästar, dit ungefär 10 mil äre, och intet fått derföre; ty fans för godt, att efter det skedde för dem alle här i socknen, som äre *under samma förläning,* att de måtte gifva honom för samma skjutsresa $3^{3}/_{4}$ d:r smt, och de söka det igen när, Gud vill, samma Daniel eller någon annan å grefvens vägnar kommer här i socknen.»

Å samma ting »uppläste befallningsmannen en resolution gifven af hennes Kongl. Maj:t vår allernådigste drottning Stockholm den (?) December 1652, lydande *om vederlag för Storebron och Kalhyttan,* som skulle komma *under Filipstad,* af några kronohemman om några funnos här obesvärade och utan åbo; men efter sådant ej fans, och eljest framvistes högstbe:te hennes Kongl. M:ts konfirmation de dato d. 27 Oktober 1652, att hvar och en skall *blifva odrifven på sitt hemman* så länge han gör rätt och skäl derföre; ty kunde för denne gången intet der åt göras».

På följande ting, som hölls 2 och 3 Maj 1654 i Karlskoga prestgård, »upplästes den *fullmakt,* som hans nåde landshöfdingen välborne hr *Gustaf Soop* hade gifvit *Gilius Giliusson* (i St. Skanum) i Örebro den 22 Aprilis nästförledne, att vara *befallningsman* öfver *Filipstads bergslag samt Kroppa och Karlskoga socknar, tillika med Östersysslet* i Vermeland, efter samma fögderi är efter H. K. M:ts vår allernådigste drottnings och den kongl. Räkningekammarens order och behag slaget till bemälde Ö. Sysslet i Vermeland, att här efter af en förvaltas».

»Derefter lästes för allmogen den *fullmakt,* som högbe:te h. n:de herr Gustaf Soop hade gifvit *Elof Joensson* uti Örebro den 20 Oktober 1653, att icke allenast vara *skogvaktare uti Karlskoga socken,* utan ock hafva uppsigt med *otidigt skjutande uti förbuden tid,* emellan Midfastan och Olufsmessan.»

Vidare »pålades Arvid Jordansson i Bryttiegården att betala Anders Enarson i Bredegårdstorp de 9 rdr, som han länte af honom på socknens vägnar tlll *rese- och tärepenningar åt Johan Matsson* i Sandtorp, som reste deras *ärende åt Stockholm,* och söka sitt igen af socknen eller den som vederbör».

Vid nästa ting, som hölls 27 och 28 November 1654, »upplästes befallningsmannen Gilius Giliussons bref *om kröningshjelpen,* och tillfrågades allmogen om han icke ville utgöra så mycket som i bergslagen, alldenstund de hafva och njuta samma privilegier som de? Till hvilket svarades, att hvad *Granbergsdal-, Sibberbo-* och *Elfhyttan* anlangar, *emedan de brukas nu vid denna tiden,* såsom andra i sjelfva bergslagen, så kunna de sig ej undandraga så stor gärd, som utgår i bergslagen, den de ock beviljade. Men efter de andra *ej hafva kommit sina hyttor färdige och till gångs ännu,* så kunna de för denne gången ej samtycka till större kröningshjelp än allmogen å landet göra».

Å ett följande ting, hållet 28 och 29 Augusti 1655, »blef afsagdt att hvart mantal skulle förskjuta en timmerstock och två öre smt till *krogens uppbyggande».* Ehuru protokollet icke närmare angifver den krog som härmed åsyftades, torde få antagas att ifrågavarande tillskott afsåg det nya gästgifveri, som enligt ett föregående beslut skulle inrättas vid *Bohult.*

Vid det ting, som under 27—29 Mars 1656 hölls i Bregården och hvarvid äfven landshöfdingen Gustaf Soop varit närvarande, »upplästes för

allmogen *fullmakten*, som hans nåde landshöfdingen hade gifvit *Erik Påvelsson* att vara *länsman i Karlskoga socken*, af Örebro den 1 December 1655».

Vidare »påminte befallningsmannen nu angående den tiden, på hvilken *fogel och djur böra vara i fred* till Olufsmessan, tillsägandes allmogen för den skull, att ingen skulle hädanåt bära bössa eller skjuta, utan i skall efter odjur, efter (som) djurfångstordningen utvisar». Härjemte »gjordes påminnelse om *bönedagarne* i detta år och en allvarsam förmaning till allmogen, att efterkomma höga öfverhetens påbud».

»Näst hade länsmannen Erik Påvelsson på Klockarestommen å krono, i hastighet och oförseendes råkat *bryta upp ett främmande bref*, som var skrifvet af landshöfdingen välb. hr Knut Lilliehöök till Per Svensson på Alkvettern, icke rättare vetandes, än det var hans eget eller honom tillskrifvet, som *drängen* gjorde viss om, efter han *kunde något litet läsa skrifvet*, men *länsmannen allsintet*, det allt väl:d Georgen Camitz vid Björkeborn vittnade vara sant, hvilken brefvet ficks att läse't, ändock han det ej gjorde. Hvarföre emedan här ej röntes något ondt och argt uppsåt utan enfald och hastighet, det rätten förmente icke heller böra strafflöst afgå, på det han må stå tillbaka en annan gång: ty fäldes be:de Erik Påvelsson för detta till en varning till 3 mark.»

Slutligen »vittnade befallningsmannen Gilius Giliusson och nämdemännerna Joen i Stråbergsmyran och Håkon i Strömtorp att de voro när och sågo, det länsmannen Erik Påvelsson levererade Mårten Drost 30 rdr, som han ock qvitterat hafver, för det han godvilligt afträdde sin af förre landshöfdingen välborne hr Krister Bonde fångne *åborätt till fjerdings-kronohemmanet Hult*, på det Erik Påvelsson skulle komma till att hålla der *krog eller gästgifveri*[1], efter h. n:de landshöfdingens gifne order, hvar till h. n:de hade deputerat $^1/_8$ hemmanet Skogskärr, såsom hjelp under be:te krog».

Af dessa här ofvan meddelade utdrag torde man till viss grad kunna erhålla kännedom om behandlingen af kommunala frågor i äldre tider.

---

[1] Jfr sid 596.

Karlskoga sockens område minskas genom bildande af Grythytte och Kroppa pastorat.

Genom uppförande 1632 af en kyrka vid *Grythyttan* bildades ett nytt pastorat af delar af Noraskogs, Filipstads och Karlskoga vidsträckta socknar. Det nya pastoratets område, rättigheter och skyldigheter reglerades närmare genom ett k. bref 17 April 1633, hvarefter genom ett annat k. bref till landshöfdingen Gustaf Leijonhufvud, dat. Stockholm 30 Juli 1640, Grythytte nybildade församling medgafs rättighet att *bilda eget tingslag*[1]. Samtidigt härmed räknar äfven Ljusnarsbergs eller nya Kopparbergs tingslag sin begynnelse.

Det område, som af Karlskoga socken sålunda förlades till Grythyttan, innefattade följande torp och hemman, af hvilka dock en del hafva tillkommit och blifvit skattlagda *sedan* denna omflyttning egt rum: *Flosjötorp, Limmingen, Löfnäs,* östra, *Skärtorp* och *Trösvattnet,* hvilka hemman kunna anses såsom gamla, d. v. s. skattlagda under Karlskoga-tiden, hvaremot *Flosjöhyttan,* hvars masugn bygdes 1645, med $1\,^3/_4$ mantal (n:r 1—6) och *Mosserud* $^1/_4$ mtl[2] hafva tillkommit sedan Grythytte församling bildades[3].

Redan från början af 1580-talet eller samtidigt med hertig Karls bruksanläggningar vid *Nykroppa,* hade en brukspredikant varit anstäld härstädes, som åtnjöt fri kost och bostad å bruksgården, tillika med åtskilliga andra löneförmåner[4]. Detta förhållande fortfor sedermera till dess den ökade rörelsen och i följd deraf jemväl ökad befolkning föranledde uppbyggande af en särskild kyrka, hvilken synes hafva blifvit fullbordad 1642. Redan ett par år förut hade »församlingen under Kroppa bruk» genom en k. skrifvelse till riks- och kammarråden 20 Februari 1640 erhållit »för en hjelp till en klocka, ett halft skeppund garkoppar».

Genom ett 30 April 1642 utfärdadt »öppet bref om *Kroppa kyrka och dess pastorat*» reglerades den nya församlingens område med delar af Karlskoga, Filipstads och Varnums närgränsande socknar, hvarjemte torpet Edsberg förordnades till prestgård »med lika kondition och vilkor» som andra prestgårdar i riket. Från Karlskoga socken förlades sålunda till Kroppa pastorat hemmanen *Lillfors, Slätbråten, Stegelviken, Rålanda*

[1] Se härom vidare *Noraskog* II: 421 samt III: 218 och följ.

[2] Detta Mosserud må ej förblandas med det hemman af samma namn, som förut blifvit omtaladt och som numera tillhör *Lungsunds* socken.

[3] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 281 och följ.

[4] Jfr Fernows beskr. sid. 498.

och *Flottufvan*, äfven kalladt Mosserud, äfvensom torpen *Fallet*, *Rödningen* m. fl.

Enskilda, presterliga intressen sökte dock omintetgöra eller förhindra verkställigheten af sistberörda förändring. Härom innehåller Karlskoga dombok för 12 September 1644 följande ganska betecknande skildring:

»Framsteg för rätten vyrdige och vällärde mag. *Lars Philipstadiensis*, pastor i Kroppa socken, och uppviste hennes K. M:ts vår allernådigste drottnings bref, som var gifvet i Stockholm den 30 April år 1642, och bland annat lydde, att Lillefors, Slätebråtan, Stegelviken, Råglanda och Flottufvan, som tillförene hafva legat till Karlskoga socken, skulle derefter ligga till Kroppa socken och församling, att der gå till kyrka och utgöra sin rättighet till presten, besvärandes sig öfver de fyra be:te gårdars åboar, som voro Håkan Jonsson i Slätebråtan, Gulbrand Jonsson i Stegleviken, Olof Jonsson i Råglanda och Peder Simonsson i Flottufvan, att sedan dem samma kongl. bref är i fjor föreläset, jemväl ock i begynnelsen på detta året efter hans nåde landshöfdingens befallning, yttermera utaf fogden Mårten Drost tillsagdt, att de skulle rätta sig derefter, hafva de, efter gamle kyrkoherdens, hederlig och vällärde *hr Jakobs inrådande* icke velat sig dertill på ett och annat sätt beqväma, utan hålla så före, att *de härutinnan måge göra hvad de vilja.* Häremot ville fuller de anklagade i förstone ursäkta sig, att de icke skulle hafva hört utaf något sådant bref; men som dem straxt derefter uppå (tillfrågades) genom hvem, huruledes och på hvad tid och rum dem detta kunnogades, måste de omsider bekännat, säjandes kyrkoherden hafva dem intalt, att de skulle hålla rättigheten inne hos sig, till dess de fingo skrifva till superintendenten i Mariestad, att det måtte blifva som varit hafver. Pastor hr Jakob kunde icke heller neka sig hafva det, som bönderne bekände, gjort i den mening att försöka om socknen kunde blifva orifven. Som nu rätten hade tagit saken i betänkande, befann han skäligt, att ofvanbe:te gårdars åboar skulle hafva hållit sig till Kroppa församling och der förrättat sin gudstjenst, så ock utlagt sin rättighet allt ifrån den tiden de fingo höra högstbe:te H. K. M:ts bref derom; och blefvo tillsagde, att de skulle rätta sig derefter, böra ock detsamma göra här efter intill dess K. M:t nådigst täckes det sjelf förändra. Och det de här till hafva samma konungsliga bud och befallning, med kyrkoherden hr Jakobs inrådande, så obetänkt contraminerat: derföre kan rätten icke utan *fälla hvar till sina 40 mark* efter det 32 kap. Kon. B. L. L., och som de sjelfva föreburo sig hafva det gjort af enfaldighet, och hela *allmogen med dem fliteligen bådo om nåde,* remitterade h. h:t landshöfdingen[1] med rätten detta uppå H. K. M:ts nådiga behag så vida, att de skulle *böta 40 mark alle tillhopa,* hälften kyrkoherden allena och hälften de andre tillhopa, efter hvarderas brott.»

Några år senare eller 21 Februari 1648 utfärdade drottning Kristina sin »konfirmation för Kroppa bruksfolk och församlingen på åtskilliga vilkor», som blifvit beviljade och förunnade genom 1642 års här ofvan omförmälda resolution. Med vanlig frikostighet anslog drottningen sedermera, genom k. bref 24 November 1650, till »kyrkoherden vid Kroppa bruk i Vermland vyrdig och vällärde m:r Lars Nicolai» ej mindre än 30 tunnor spanmål, att årligen utgå af »Kroppa sockens behållna kyrkotionde till vidare vår förordning framdeles».

---

[1] *Krister Bonde,* som bevistade ifrågavarande ting.

Kort förut hade genom en k. »resolution för samtlige allmogens ifrån Vermlands bergslag ingifne besvärspunkter», dat. Stockholm 30 Oktober sistnämda år, *Kroppa socken erhållit bergslagsprivilegier*. Ifrågavarande resolution innehåller härom följande:

»Allmogens af Kroppa socken underdåniga begäran anbelangande, att blifva med bergsprivilegier benådade: så finner K. M:t skäligt, att de njuta samma frihet som Filipstadsbergslagen åtnjuter, emedan bemälte Kroppa socken är i be:te bergslag belägen, och de icke mindre än de andre bergsbruk idka och drifva; dock skola de vara förpligtade derutinnan med all flit framgent kontinuera och fortfara.»

Deras i sammanhang härmed gjorda anhållan »att dem måtte der vid Kroppa efterlåtas en *marknadsplats,* der de sina torftige varor till husbehof upphandla kunde», blef deremot afslagen. K. M:t ansåg nämligen att Kroppaboarne icke bodde längre från städerna än att de »väl kunde der uti marknadstider och om torgdagarna sina tarfvor uppköpa och afhemta».

Den *karta* öfver »Karlskoga härad till dess forna och närvarande utsträckning», som här bifogas, visar det ungefärliga läget af den gamla sockengränsen. Såsom hopfogad af tvänne under olika tider upprättade kartblad, har denna öfversigtskarta visserligen erhållit ett något egendomligt utseende, men då utg. är nödsakad inskränka utgifningskostnaden, der sådant kan låta sig göra utan svårare olägenheter, torde kartans beskaffenhet böra bedömas ur denna synpunkt. Ordspråket »bättre *något* än *intet*» eger måhända äfven i detta fall ett visst berättigande.

Karlskoga förändras småningom till bergslag och några af de större bruksegendomarne grundläggas.

Förut är påvisadt att det gick skäligen långsamt med bergshandteringens inträde inom nuvarande Karlskogabygden. Både DAHL och FERNOW förmena visserligen, att orten erhållit bergslagsprivilegier genom en k. resolution af 30 Oktober 1650, men utg. har ej lyckats uppleta någon annan resolution i sådant afseende än den, som här ofvan blifvit anförd angående Kroppa församling. Det är möjligt att Karlskoga, såsom beläget mellan Filipstads, Grythytte och Nora bergslager, jemväl ansetts såsom bergslag så snart någon bergshandtering härstädes börjat idkas, och att man till följd deraf velat räkna Karlskoga såsom inbegripet i nyssberörda resolution, hvilken blef utfärdad för »samtlige allmogen från Vermlands bergslag». Huru härmed än må förhålla sig, torde det icke vara olämpligt att här framlägga några spridda drag från bergshandteringens början inom Karlskoga härad.

Den första *masugnen* härstädes uppfördes vid *Åsjöhyttan*, på grund af »Generalbergsamtets tillstånd och privilegio» 30 Juni 1638, och blef denna masugn »af bergsmän uppbygd och funderad». Sedermera privilegierades af Bergsamtet 27 Oktober 1640 ytterligare tvänne masugnsbyggnader, den ena vid Tvärelfven, som uppfördes gemensamt af bergsmän från Nora och Karlskoga under namn af *nya Elfhyttan*, och den andra för Mårten Drost att uppföras vid *Boelfven*, men denna senare masugnsbyggnad synes icke hafva kommit till stånd förrän 1651, sedan Drost emellertid försålt både sin masugnsrättighet och sin fasta egendom m. m. Derefter påbegyntes 1642 en hyttebyggnad vid *Granbergsdal*, som först efter de vanliga frihetsårens förlopp genom Bergskollegii resolution 6 November 1649 blef både »privilegierad och konfirmerad». Nästa masugn blef *Sibbohyttan*, som uppgifves hafva blifvit uppförd 1646.

På grund af tillståndsbevis eller s. k. mutsedlar, utgifna af bergmästaren Sten Andersson 1655, bygdes under detta och närmast följande åren ej mindre än 7 masugnar, för hvilka alla Bergskollegii privilegiebref utfärdades 15 Mars 1659, nämligen för *Gälleràs*- eller *Lonnhyttan*, *Hollsjöhyttan*, *Immetorpshyttan*, *Knapforshyttan*, *Linnebäckshyttan*, *Qvarntorpshyttan* och *Qväggeshyttan*.

Då emellertid ortens egna malmtillgångar voro skäligen obetydliga, blefvo de numera ganska talrika bergsmännen nödsakade att vända sig till angränsande bergslager, för att erhålla sitt behof i sådant afseende. De grufvor, som dervid företrädesvis kommo ifråga, voro *Persberget* inom Filipstads och *Dalkarlsberget* inom Nora bergslag. Redan 1656 finner man uppgifvet att Granbergsdals, Immetorps och Sibbo hyttelag köpte sin

malm vid Dalkarlsberget. Vid Dalkarlsbergs grufting i Vikersgården 18 Juni 1660 »framkommo bergsmännen ifrån Karlskoga och begärde dem måtte efterlåtas att upptaga Hertigsgrufvan, hvilket ej förvägras kunde». Ej mindre än 29 Karlskogabor läto anteckna sig för grufdelar i Dalkarlsbergsfältet och från denna tid äro Karlskoga-bergsmän att anse såsom ständiga delegare härstädes. Sedan dessa jemväl erhållit dels ökad tillgång på malm från Persbergsfältet och dels malm från smågrufvor i Lekebergslagen, gjordes ansökning om bergslagsfrihet och privilegier, som jemväl beviljades och närmare reglerades genom kongl. resolutioner 26 November 1660 och 11 December 1667, bestående dessa privilegier af vissa skattefriheter mot skyldighet att utgöra tiondejern. Bergsmän från Karlskoga hade emellertid ingått som delegare i *Snöbergshyttan*, belägen inom Nora bergslag, hvarjemte nya masugnar bygdes vid *Strömtorpshyttan* 1665, »efter bergmästaren Sten Anderssons mutsedel», hvilken masugn privilegierades 2 Maj 1668 med 6 års frihet, samt vid *Ölmefors-* eller *Ölsdalshyttan* 1671. Slutligen privilegierades *Silfverhyttan* 14 December 1685 för dåvarande innehafvaren af Alkvettern.

I jemnbredd med förenämda masugnsbyggnader uppstodo äfven nya *hammarsmedjor* på skilda ställen inom bygden. Den första stångjernshammaren bygdes vid *Valåsen* 1632, hvarpå följde sådana vid *Björkborn* 1639, vid *Bofors* 1646 o. s. v.[1] Här må ock nämnas att 29 November 1644 utfärdades Bergskollegii resolution angående »en stångjernshammare i Karlskoga bergslag och elf strax nedanföre Björkeborns hammare, hvilken för Fredrik Engelbrektsson är privilegierad under 6 års frihet», men denna hammarbyggnad kom aldrig till stånd. Deremot har en stångjernshammare, som ej nämnes af hvarken Dahl eller Fernow, verkligen funnits i Åsjöhytteström, hvilken hammar i 1673 års bergmästare-relation[2] uppgifves vara »för några år sedan uppbrunnen». Denna hammar finnes äfven omtalad i häradets dombok för 14 November 1645 på följande sätt:

»Än kändes Börje Andersson och Anders Jonsson i Rynningen samt Östen Månsson och Bryngel Bryngelsson vid Åsjöhyttan skyldige att betala Mårten Drost hvar sina 5 skeppund stångjern och 1 skepp. tackjern för *Åsjöhammar,* der till de skola hafva dag till nästkommande Larsmessa och intet längre.»

Den bruksrörelse, som sålunda kommit till stånd, hade emellertid till följd att flera af bygdens nuvarande *större bruksegendomar* samtidigt härmed blefvo grundlagda, hvarom några upplysande anteckningar här torde försvara sin plats.

Alkvettern, som otvifvelaktigt är bland de äldsta gårdarna, derest man får antaga att densamma är åsyftad i lagman Holdos testamente 1268[3], var under hertig Karls tid ej annat än ett vanligt landbohemman, lydande under frälset. Sålunda upptages i 1574 års räkenskap för Asphytte gård och bruk såsom utgift till »en frälsebonde vid Mycklesboda, nämligen Olof i Alkevettern, i huslega för spannemål, som fördes ifrån

[1] Jfr sid. 392 samt Dahls förteckning öfver bruken sid. 412 och 413.
[2] Af bergmästaren *Knut Larsson.* Jfr »*Noraskog*» III: 263—268.
[3] Jfr sid. 418 här ofvan.

Nerike och sedan med båt till Asphyttan, korn 3 skäppor»[1]; och i 1588 års fogderäkenskap redovisas att samme »Olof i Alkavettern lät komma bort i sjön när han förde jernet ifrån Fors (Storfors) och till Fiskeviken, och hade så när blifvit borte med samme gång, osmundsjern 2 fat».

Då FERNOW berättar att han om hemmanets egarinna, jungfru Brita på Pinetorpet, ej funnit mer än att Bo Ribbing varit hennes förmyndare, och detta ur Karlskoga domböcker, syftar denna uppgift antagligen på den anteckning i domboksprotokollet för 8 Juli 1630[2], hvarigenom nämden ålades att samma år hålla laga syn »mellan hennes frälsegård Alkvettern och ett kronotorp Herrenäs». Deremot har en några blad längre fram i samma dombok för 30 Augusti 1633 förekommande egotvist rörande Alkvettern undgått FERNOWS uppmärksamhet. Af denna framgår att Bo Ribbing sjelf då varit egare af Alkvettern, och att vid en syn, som nämden tre år förut hållit mellan torpet Kölebråten (nuvarande hemmanet Esphöjden) och Alkvettern, som då ännu egdes af jungfru Brita på Pinetorp, hade en vid namn Ener eller Einar bott vid Alkvettern[3], samt att denne och en jungfru Britas »rättare» Håkan Andersson varit hennes ombud vid synen.

Jungfru Brita, som FERNOW förmodar varit i slägtskap med Bo Ribbing, var sannolikt ingen annan än hans yngsta syster *Brita Ribbing*, född julafton 1561 på Fästered i Finnekumla socken af Elfsborgs län. Hennes dödsår uppgifves ej i adelns ättartaflor, men torde ha infallit mellan ofvanberörda båda syner 1630—1633. Hon afled ogift och Alkvettern öfvergick genom arf och måhända äfven genom köp till hennes nyssnämde broder, hvars »landbofogde» Erik Bengtsson jemväl vid häradstinget 27 April 1635 förde talan angående Alkvetterns egoområde.

Hvarest gården »Pinetorp» varit belägen är vanskligt att uppgifva, så vida man icke får antaga att det är samma Pintorp, som funnits i Södermanland och efter riksrådet frih. Erik Gyllenstjerna, f. 1602, d. 1657, hvilken der uppförde en slottslik åbyggnad, blifvit kalladt *Eriksberg*. Denne Eriks fader Karl Gyllenstjerna hade 3:ne systrar, hvilka alla voro gifta med bröder till jungfru Brita. En af dessa systrar *Marina Gyllenstjerna*, d. 1602, var gift med ofvannämde Bo Ribbing i hans första gifte. Om Brita sjelf eller någon af hennes fränder Gyllenstjerna omkring 1630 varit egare af nämde Pintorp har utg. sig icke bekant, men detta hindrar dock ej att Brita der kunnat vara boende[4].

Ståthållaren *Bo Ribbing*, f. 1560, afled 1640 utan att efterlemna bröstarfvingar. Alkvettern öfvergick då till hans syskonbarn, af hvilka brorsdottern *Elisabet Ribbing*, hertig Karl Filips enka[5] och omgift med häradshöfdingen, senare landshöfdingen *Knut Nilsson Lilliehöök*, död på

---

[1] SANDBERGSKA saml., litt. GG, fol. 1382, i Kammararkivet.

[2] Meddeladt här ofvan sid. 540.

[3] Denne Einar nämnes äfven vid andra tillfällen såsom åbo på Alkvettern; jfr sid. 462. 495 här ofvan.

[4] I Hössna socken af Elfsborgs län finnes ett mindre boställshemman *Pinebo*, beläget omkring en mil norrut från Fästered. Det kan ock vara möjligt att man här bör söka det forna Pinetorp, der »jungfru Brita» varit boende.

[5] Jfr sid. 520 här ofvan.

1660-talet, blef gårdens egare. På Karlskoga häradsting 12 November 1657 vittnade nämden att å Alkvetterns säte- och afvelsgård, tillhörig nämde Knut Lilliehöök, »funnos inom dess rå och rör följande torp och nybyggen belägna, nämligen *Skattkärrsedet*, *Löfbacken*, *Hult*, *Rishöjden*, *Runsåsen*, *Kyrkosten* och *Åkeviken*, som alla voro nu skattlagda, samt *Jägeråsen*, *Välliemo* och *Bjurvik*, som intet voro ännu skattlagda».

Vid ett följande ting »anno 1659 den 31 och 32 Maj», då landshöfdingen *Abraham Leijonhufvud* äfven varit närvarande, »begärde *Kerstin Israelsdotter*[1] rättens attest om *Knappeforsen*, en kronoström, der hr Knut Lilliehöök vill låta *bygga hammar;* så emedan nämden och hela tingsallmogen vittnade, att om någon hammar skulle der byggas, då blefve hela skogsbygden förderfvad derigenom; hvarföre kunde denne rätten här till intet åtgöra, utan remittera till det kongl. Bergskollegium, der hr Lilliehöök må söka».

Ett par år senare, vid tinget 18 och 19 November 1661 i Bo(hult?) »beviljades *syn* emellan välborne hr Knut Lilliehööks sätesgård *Alkvettern* frälse, och kronotorparne *Linnehöjden* och *Spjutberg* på östra sidan samt *Herrsjötorp* (och) *Herrnäs* (på) vestra sidan; och detta af hel nämd efter hr Lilliehööks fullmäktig väl:d Engelbrekt Reben i Örebro och å hans vägnar *h:o Kerstin Israelsdotters på Alkvettern* begäran».

Sedan Knut Lilliehöök aflidit, öfvergick Alkvettern till sonen, öfverstelöjtnanten *Nils Knutsson Lilliehöök*, f. 1630, d. 1692, som redan 2 Augusti 1665 genom ett förpantningsbref öfverlät gården med tillhörigheter på 40 års arrende- och nyttjanderätt till bergsfogden *Elias Larsson Linderoth*. Sedan denne, såsom varande ofrälse man, genom k. resolution 28 Februari 1679 erhållit tillstånd att under full eganderätt besitta godset, erhöll han 25 Juni samma år Lilliehööks fullständiga köpebref derå. Ehuru Knut Lilliehöök redan i medlet af 1650-talet erhållit säterifrihet för Alkvettern, var det dock Linderoth som gjorde gården till herresäte i egentlig mening. Han bygde derjemte 1666 *Lanfors öfre* och 1687 *Lanfors nedre* hammar, samt grundlade för öfrigt den framstående betydenhet, som godset numera eger. Outtröttligt verksam och påpasslig, då det gälde att bevaka sina intressen, var han icke alltid så nogräknad om de medel han använde för vinnande af framgång. Adlad *Linroth* samtidigt med sitt frånfälle, vid öfver 70 års ålder, i början af 1691. Sex efterlemnade söner uppräknas jemväl i adelsbrefvet, som är dateradt 17 Februari samma år.

Björkborns bruk anlades 1639 på *Backa* hemmans egor af befallningsmannen *Mårten Drost*. Angående denna bruksanläggning fördes under de första åren en förbittrad strid mellan Drost och assessor Dober, som innehade det angränsande Bo hemman. Denna strid pågick under flera år både vid häradsrätt och hofrätt, samt öfvergick en gång nära nog till våldsamheter. Ursprungligen synes parterna ha varit öfverens om att gemensamt förvärfva sig eganderätten till Backa och Bo hemman för att anlägga nya bruk o. s. v., men öfverenskommelsen blef snart bruten och den ene parten skulle derför på ett eller annat sätt »stukas» af den andre. Ingendera kunde dock tillkämpa sig en afgörande seger. Emellertid bygdes hammaren färdig och smidet drefs der några år, hvarefter dåvarande

[1] Hustru till *Per Svensson* i Alkvettern, omtalad sid. 599.

regeringsrådet i Pomern *Johan Nicodemi Lillieström* 1648 inköpte »af f. d. befallningsmannen Mårten Drost den hammar, som han på Backa egor bygt och upprättat hafver, med allt det dertill hörer». Då Lillieström samtidigt äfven förvärfvade Bo-hemmanet, hänvisas i öfrigt till hvad derom förekommer längre fram.

Bofors bruk anlades, enligt hvad förut blifvit antydt[1], på grund af Bergsembetets privilegium 24 November 1646, å egorna till hemmanet *Bo*. Detta hemman, tillika med hemmanen Gälleråsen och Stensviken i Karlskoga samt Bergsjö och Bergsjötorp i Varnums socken, egdes under hertig Karls tid såsom frälse af riksrådet *Ture Bjelke*[2]. Samtliga dessa hemman blefvo efter hans afrättning i Linköping 1600 indragna till kronan och redan i 1601 års fogdehandling redovisade som vanliga kronohemman. De äro säkert lika gamla till sitt ursprung, som hertig Karls egna arfhemman Backa, Brickegården och Stolpetorp, hvilka, enligt hvad förut är visadt[3], i senare hälften af 1400-talet förvärfvats af Sten Sture den äldre. Efter nyssnämda indragning var Bo hemman krono endast en kort tid, intill dess detsamma, tillika med Gälleråsen och Bjelkes öfriga hemman härstädes, genom Karls bref 1 Juli 1603 återstäldes till Bjelkes enka *Margreta Sture* och hennes barn, med den gamla frälserätten. Efter Margretas död 1617 öfvergingo dessa hemman till hennes måg, riksdrotset *Gabriel Gustafsson Oxenstjerna*, som 1625 bortbytte desamma till kronan mot »gods igen i Upland», hvarigenom de ånyo blefvo kronohemman[4]. Sedermera köptes Bo hemman till *skatte* 10 Mars 1630 af förut nämde häradshöfdingen och assessorn *Peter Dober*, som vid häradstinget 8 Juli samma år lät uppbjuda detsamma första gången (sid. 540).

Denne egare försummade icke att bevaka sitt nyförvärfvade hemmans intressen och rättigheter. Redan följande år (1631) vid det ting, som synes hafva hållits 4 Juli[5]

»Steegh och samme dagh vpp Erligh och Veelachtadh man Petter Dober Assessor vthj then konungzlige hofrätt vthj Åbo, och tillspordhe tingzalmogen så wäl innan Nämpd som vthan, om någen wijste besked hurulundhe *Fiskiesiöengen medh fiskett är kommit vndan Boo,* den gårdhen han af H. K. M:t kiöpt hafuer, och vnder Aggerudh och på huad tidh thz är skeedt, och om icke samme ängh och fiske watn hafue alltidh tillförene legat till Boo. Så stegh vp en gammall gråhårig Nämpdeman, Nils i Gälleråsen widh nampn, och berättadhe att be:te ängh och fiske hafua af åller och vrminne legatt vnder Boo intil thes Olof i Aggerudh, gamble Ländzmannen, för 27 år seden kom thz der ifrån, sålundha, att fogden och laghläsaren hafue stemmpt syn

[1] Jfr Dahls beskrifning, sid. 412 här ofvan.

[2] Då Fernow säger (jfr sid. 387) att Bjelkes dopnamn i Karlskoga dombok 1631 är så otydligt skrifvet, att han ej kunnat rätt skilja antingen det är *Ture* eller *Knut,* vittnar detta yttrande icke fördelaktigt om hans förmåga att läsa — innantill. Ingen, med någon vana vid gammal skrift, kan misstaga sig derpå att namnet är »*Thure*». Utg. tillåter sig att i det följande ordagrant intaga hela det ifrågavarande domboksutdraget, då detsamma berör forna eganderättsförhållanden och derjemte är en ganska intressant kulturbild.

[3] Jfr sid. 420, 421 här ofvan.

[4] Se härom sid. 458, 459.

[5] Månadens namn är nemligen uteglömdt i protokollet.

dijt, men effter af åller och vrminne hafuer legat vnder Boo, kundhe dem der ifrån inthz döma, vthan allenest ofuetalte them på Boo bodde, att the ther medh wille gifua sigh till fridz, thett och flere godhe män wittnadhe och bekiendhe i sannigh wara. Sedan steegh vp Bondhe i Vtterbeck och berättadhe att för än synen skulle gå, badh lagläsarenn honom, effter han och bodde på Bo, dett han på sin Suers vägnar skull draga till Jordägandhe, som war på den tidhen S. Thure Bielkes Enckiefruu, och anmodha henne dett hon ägerna försuara wille, och när Bonde kom till Arboga, der Frun war, kundhe hwarken Frun eller någon hennes man till saken giöra, effter som hon på den tidhen uar i Onådhe och gotzen antingen Confiscerade eller possessis till enn tidh Suspensa. Der medh drogh Bondhe heem och gick synen der effter ann, som bemält är, och berättadhe Nils i Gälleråsen, om the icke hafue ther om förlichtz hafue, engen medh fiske inthz kommett vnder Aggerudh. Här vppå begärde W:d Doberus een wittnes skrifft, hwilken honom af rätten bewilliades.»

Dober var derjemte angelägen att förvärfva sig ytterligare fastigheter till det hemman han förut inköpt. Vid samma ting, som föregående sak behandlades, afslöts i sådant syfte äfven följande öfverenskommelse:

»Blef samme dag emellan v:d Petrum Dober och Peder i Backa, så vid tinget och för rätta förenat, att emedan Peder i Backa, *hvilken nu på Backa boendes är och det besitter,* uppdrager v:d Petter Dober sin rättighet att köpa be:te Backa af H. K. M:t, så lofvade deremot v:d Petrus Dober, att Peder i sin lifstid be:te Backa besitta må, och hans barn efter honom till en behaglig tid.»

Kort härefter skatteköpte Dober både hemmanet *Backa*, som var konungens arf och eget, samt kronohemmanet *Fisksjön.* Huru han för öfrigt temligen sjelfrådigt ville tillgodose sina intressen både i ett och annat hänseende, torde med önskvärd tydlighet framgå af nedanstående utdrag ur domboken för 22 Juni 1640:

»Än framsteg för sittande rätten hedersamma matrona, *hustro Kerstin,* Petri Dobers på Bo i Karlskoga, och med bref under edsvurne nämdemäns namn och bomärken, samt deras muntlige vittne, som nu för rätta såte, beviste att en syn var den 15 Juni år 1636 hållen emellan förbe:te *Bo och Bredegården* på några *skogsängar* och med det samma rör upprättade, som skulle derefter vara byaskillnad; fliteligen begärandes, att, efter i rättan tid icke var af vederparterne lagligen vadt (vädjadt) under landssyn, rätten ville nu efter nämdens aflagde ed om sin rätta syn konfirmera detta, som gjordt var, med en rättmätig sentens och dom. Så ändock de sju i nämden, som nu för rätta såto [efter en af de andre fem var vederdeloman, tvänne döde och tvänne utur nämden komne] väl ville med ed tillstå, att detta å tinget och i Bredegårdsboernes närvaro, samt med deras samtycke voro kallade att gå, såsom de ock hafva gått den synen och efter lag svärja att de hafva rätt synt; likväl kunde nu icke detta hvarken dem tillåtas eller der på dom gifvas för efterföljande skäl: 1) *att icke en annan judex hafver dömt denne synen böra gås, än den som saken sjelf angick;* 2) att hvarken landshöfdingen eller befallningsmannen hafva varit tillstädes och på kronones vägnar antingen försvarat Bredegårds förre häfd, som krono är, eller nämdt halfva nämd med herr assessoren, som dock hade bort ske efter det 15 kap. i Jorda B., item

8 och 16 kap. i Byggn. B.; 3) att icke heller annan nämd togs än den, som var i grannskap med domaren; 4) att hvarken landshöfdingen eller befallningsmannen hafva varit tillsagde eller vetat, när synemännerna hade ängarna besigtigat, och af dem hört att krono var fällt, efter det 8 kap. Byggn. B.; 5) att synemännerna icke hafva svurit och vittnat å förste ting; utan blef så för denne gången afsagdt än en laga syn kan beviljas af en domare, som saken ej angår, om eljest icke urminnes häfd förhindrar, att gås af tolfmän, som bägge parterne begära efter lag. Och det assessor Petrus Dober och befallningsman Mårten Drost hafva varit och än äre tvistige sins emellom, vill landshöfdingen skaffa en annan uti hans ställe, som på kronones vägnar svarar.»

Vid nästföljande ting 15 April 1641

»begärde Petrus Dober att rätten ville med lag skilja honom och Oluf i Bredegården åt, som hade sins emellan tvist om några *skogsängar,* efter som å násthållne ting icke kunde dömas på den synen, som häradsnämd för 5 år sedan der gick. Och alldenstund hvarken urminnes häfd eller några skäl uppvisas kunde, som en laga syn hindra måtte: dy vardt den dem beviljadt att gås efter Permessan, och begärde Doberus då straxt på sin sida halfve bergslagsnämd[1], dock åtrades och nämde sedan en half nämd ifrån Nerike, som närmare kunne vara. Oluf fordrade halfva nämd ifrån Visnum.»

Omedelbart förut innan dessa båda parter sålunda blifvit ense om ny syn angående deras tvistiga ängar, uppträdde Dober inför domstolen på ett honom synnerligen karakteriserande sätt, som icke bättre torde kunna återgifvas än med protokollets egna ord:

»Framträdde den kongl. hofrättens i Jönköping assessor s:r Petrus Dober och stälde till rätten den frågan: om han, såsom en Sveriges rikes undersåtare, måtte njuta Sveriges beskrefne lag och kongl. bref till godo, så väl som andre i riket? Der till på rättens vägnar blef svaradt, att ingen af dem, som för rätta såto, visste annat säja och tillstå, än han ju måtte dem njuta. Efter hvilket svar han presenterade några vidimerade kopier af salig hos (Gud) och högloflig i åminnelse kon. Gustaf Adolfs och H. K. M:t vår allernådigste utkorade drottnings och arffurstinnas, samt den högl. kongl. regeringens bref, deruti förmäldes huru såsom efterskrefne kronogårdar *Bo, Backa* och *Fiskesjön* uti Karlskoga socken voro honom för en viss summa penningar *försålde under skattemanna börd och rättighet,* der uppå han kallade fram sina landbor, Hans i Fiskesjön och Klemet i Backa, tillsäjandes dem, att emedan de i sex år der på sutit hafva, och *han ville nu sjelf bruka sin jord:* ty skulle de träda af hemmanen i nästkommande midfasto efter lag. I hvilket sine be:te landbor, tillika med befallningsmannen Mårten Drost invände: *härmed præjudiceras Karlskoga sockens välfångne privilegier* och den kongl. regeringens vilja och befallning, som skola hafva sagdt, att bönderna ingalunda måtte drifvas, så länge de kunna göra der rätt för sig[2]. Ytterligare tilltalte ock Petrus Dober Mårten Drost om *en hammar,* som han hade satt uppå be:te *Backa ström* och det skogen var af honom åverkad, hvilket han (Drost) åter ville försvara med det kongl. Bergsamtets bref, som han

[1] Från Filipstads bergslag.

[2] Jfr sid. 594 och der anförda 1639 och 1647 års resolutioner härom.

der på för tu år sedan fått hade. Och offererade sig Petrus Dober att lösa af Mårten hammaren efter mätismanna ordom och bruka honom sjelf så väl som en annan och derjemte bygga flere der lägenhet kan falla, kronan till godo. Rätten kunde intet mera tillgöra, än attestera så vara å bägge sidorna talt, och remittera det till höga öfverhetens nådiga resolution och förklaring.»

Den höga ton Dober sålunda anslog, särskildt mot sina båda landbor Klemet i Backa och Hans eller Johan i Fiskesjön, torde ha blifvit betydligt nedstämd, då dessa några månader derefter till sitt försvar kunde åberopa den k. regeringens bref till landshöfdingen Olof Stake af 27 Juli 1641, hvarigenom denne befaldes att »bönderne vid hemmanen handhafva, allvarligen tillhållandes merbemälte Dober, det han dem här emot intet hinder eller men tillfogar». Dober förelades derjemte att, emedan han berörda »hemman på en vrång och orätt berättelse förvärfvat», åter *afstå desamma till kronan,* »antingen mot vederlag i gårdar på någon annan ort här i riket eller ock restitution af sina utlagda penningar».

Dober ville dock ej godvilligt släppa sina hemman, hvilket åter föranledde en häftig tvist mellan honom och kronans befallningsman, hvarom några utdrag ur domböckerna här nedan meddelas till närmare belysning af det tillvägagående, som tvänne af bygdens stormän ansågo sig böra begagna för att slita sina stridigheter:

»Anno 1642 d. 27 Septembris vardt rätt laga ting hållet med allmogen af Karlskoga socken uti Fors i Kroppa socken; närvarandes bergmästaren ärlig och väl:d *Sten Andersson* med befallningsmannen ärlig och välförståndig Mårten Drost, och desse tolf bolfaste och edsvorne socknens nämdemän.» — — —

»Då sedan välbe:te Sten Anderssons[1] fullmakt (blifvit) uppläsen, af det innehåll, att han landshöfdingens ställe så länge företräda skulle, som den saken emellan den kongl. hofrättens i Göta riket, assessorem ärlig, välvise och lagfarne Petrum Doberum, och kronones befallningsman uti bergslagen och Karlskoga socken, ärlig och förståndig Mårten Drost, vore skärskådad och afdömd, framträdde välbe:te Peter Dober och i förstone försporde sig, om det skulle honom uti denne hans aktion framdeles falla till hinders och men, att tinget icke var satt innan härads eller så tidigt lyst, som det efter lag borde; der på rätten först exponerade huruledes han dertill intet var vållande, samt hvad nödige orsaker hade landshöfdingen här till bragt, att sålunda derom disponera, sedan ock frågade, om svaranden hade något härutinnan sig att difficultera? Som han svarade: nej, jäfvade Peter Dober dernäst en i nämden, Oluf Eskilsson i Bredegården be:d, väldugen vara, för den controversia dem emellan hänger om några ängar, och att han i gången wärtige sak[2] är med intresserad, derföre honom befalltes bortgånga så länge detta målet slets och sättes efter aflagdan ed i hans stad Mats Jordansson i Brickegården. Och ställde så Peter Dober sin klagan fram såsom följande klagoskrift lyder:

[1] I protokollet står här visserligen *Erik Gustafsson,* men detta är uppenbarligen ett skriffel, då Sten Andersson nämnes i protokollets ingress, och han för öfrigt hade landshöfdingen Karl Bondes fullmakt att i vissa fall vara hans ställföreträdare.

[2] I den nu anhängiggjorda saken.

Eder så samtligen som synnerligen kan jag uppå det klageligaste ödmjukeligen här jemte ej obemält låta, huru närvarandes min vederpart och förföljare Mårten Drost, som nu en rund tid bortåt samt med några andre, emot Guds och Sveriges rikes lag, och allan kristelig kärlek i margehanda måtto, stått och traktat efter min skada och förderf. Särdeles till att undgå mig min välfångne egendom och skattegårdar, Backa och Fiskesjön benämde, som jag af H. Kongl. Maj:t och den högtbetrodde kongl. regeringen lagligen och redeligen för mine rede utlagde penningar köpt hafver, utan nu d. 9 Augusti näst förleden till öfverflöd understått sig i min frånvaro af lutter hat, gammal afund och illvilja och förtret, uppå min åker och mark att bedrifva och begå ett groft och otillbörligit våldsverk icke allenast uppå mitt arbetsfolk utan ock jemväl på min egen hustro, det nämligen i så måtto, att han uppå förbe:te dag, [när han tillförene grant hafver ransakat och för kunskapa låtit hvad tid min hustru ville uppskära låta sin råg, som hon efter bonden Klemets för rätta lagliga afsägning uppå Backa gärdet utsått hade] hafver han samkat sig en hop med allmoge både af sine egne hammarsmeder, kolare och andra, så väl som af socknens invånare, somlige godvilligen, somlige med trug, dem hafver han hemligen lagt och fördöljt uti skogen sig till undsättning och hjelp, rede aftalt med dem när de skulle framträda och der till gifvit dem lösen, sjelfver ridit vägen fram om Backa, och låts som han intet hade ernat sig dit! Straxt smugit sig hemligen tillbaka, och i gården der hållit sig lönligen, budit bonden Klemet skicka ut sitt folk och begynna skära uppå min råg, der med han kunde deste förr utlocka mitt folk, som intet af hans anslag visste. När då hustrun med sitt arbetsfolk kommer uppå gärdet och begynner låta skära, strax kommer Mårten Drost utlöpandes, hafvandes en masserunnen pregel[1] under skörtet och sitt svärd ut med sidan, går så genast på mine barns præceptorem, begynnandes att slå uppå honom. Men efter det icke ville så väl taga som han ville, blottar han sitt svärd och slår honom der med huden full, sedan efter min hustru och de andre som en rasande menniska, slår och dänger henne den ene blånaden efter den andre, som mången redelig både mans- och qvinsperson icke utan stor medynkan synt och sett hafve, förer dem der med våldsamligen åt fängelse, slår och trakterar dem utan all försyn med värjan lika som ogerningsmän, tagandes dem ifrån deras mat och tälgknifvar, och hafver dem sedan hufvudstupa i hålet, blyges ock icke att fatta min hustru vid armen och draga uppå kistetrappan, hafvandes henne sedan skamligen der utföre.

Der till Mårten Drost svarade, att förr än be:de Backa gård vardt köpt, hade han och Peter Dober varit öfverens, att tillsammans bygga en hammar på dess egor, der på ock socknemännerna efter deras begäran, höggo dem bådom timmer der sammastädes. Men som Peter Dober något der efter förde sin anpart bort till Bo, och der hos lät förstå, det gården var af honom köpt, blef den ackorden om intet. Och när socknen hade sina klagomål underdånigst andragit för den högtärade kongl. regeringen uti Örebro 1639, gafs socknen det beskedet, att såsom Peter Dober hade på orätt berättelse emot socknens privilegier köpt den gården Backa, så

---

[1] Torde ha varit en käpp af masurbjörk eller ock en s. k. *sveg,* ett i forna tider mycket ofta å brukskontoren användt straffredskap.

skulle han ock den afstå, och antingen andre på annan ort här i riket till vederlag eller ock sine utlagde penningar igentaga, der uppå riksens General bergsembete hafver gifvit Mårten tillstånd att allena för sig upprätta förb:de hammar å Backa egor, såsom han ock gjort hafver. Sedan när Peter Dober i fjor hade sagt bonden af gården, skref hans nåde herr Karl Bonde till Mårten Drost ifrån Hälleforsen d. 7 Juni nästförledne, befallandes honom att han ingalunda skulle det tillstädja bönderna i Fiskesjön och Backa måtte afdrifvas, der af han låter en kopia tillställas Peter Dober. Något derefter uti Julio d. 27 hade ock H. Kongl. Maj:ts vår allernådigste utkorade drottning nådigst meddelat samma bönder på deras klagan bref till landshöfdingen välb. Oluf Stake, att han dem vid hemmanen handhafva skulle, så och allvarligen tillhålla Peter Dober, det han dem der emot intet hinder och men tillfogade, utan efter förrige afskedet söker sig å någon annan ort här i riket vederlag eller anammade sina utlagde penningar igen. Emot hvilka förbud, emedan Peter Dober gick i fjor och sådde i Backa, och nu i år på den dagen som förenämd är, nämliga d. 9 Augusti, ville der skära, som han ock skar med en hop arbetsfolk, låtandes der med se, att han icke aktade något förbud; dy hafver honom Mårten ej synts annat till råda än med någras tillhjelp uppå kronones vägnar taga dem fast och förvara dem i kistan, till vidare besked ifrån h. n:de landshöfdingen. Dock icke således burit sig åt som Peter Dober klagade, utan som vittnen skulle nogsamt veta att säja och betyga. Eljest hade ock han der emot att klaga der utöfver, att förutan det Peter Dober med sin hustru hade således, som förb:t är gjort emot förbud, hafver ock han dagen näst efter låtit bryta upp kronones fängelse och låtit dem som insatte voro tagas ut olagligen, och än der utöfver gifvit honom elak mun och skällsord.

När här uppå vardt frågadt, hvilka och hvarest de vittnen voro, som Mårten Drost sköt sig uppå, gaf han till svars, att han ej hade dem här tillstädes. Hvarföre blef ransakningen å detta stället upphäfven och beslöts, att parterne skulle möta tingsrätten med hvar sina vittnen inne i socken tredje dagen näst efter.»

»Der i prestgården producerades bägge parternes vittnen», heter det vidare i protokollet. Dessa vittnen, till antalet 7, afhördes alla på ed, men deras ganska vidlyftiga berättelser torde här kunna förbigås. Härefter fortsätter protokollet sålunda:

»Näst detta pröfvades också, af hvilken och huruledes kistan blef uppbruten, och befans att Peter Dobers hustru kom om morgonen med sin piga Lisbet Joensdotter att gifva dem som innesåto mat, och då befalde hon pigan bryta upp sinkan, det hon gjorde med en stör.

Som nu sålunda som föreskrifvet är var klagadt och svaradt, jemväl och hvardera partens skäl och vittnen ransakade och af samtlige rätten öfvervägade voro, beslöts ändtligen att härutinnan skulle sententieras och dömas såsom följer:

Alldenstund af actis probatis finnes,

1. Att ehuruväl Peter Dober hafver köpt gården Backa af kronan, och efter H. Kongl. Maj:ts samt den högtärade kongl. regeringens nådige vilje och resolution icke ännu bekommit antingen vederlag eller sina ut-

lagde penningar, likväl emedan der hos af högstbe:te H. Kongl. Maj:t och den högl. regeringen hafver varit be:te Peter Dober allvarligen befalt, att låta bonden sitta odrifven och icke göra honom något hinder eller men, och han dock med sående och skärande häremot brutit hafver: dy kändes han skyldig att böta derföre 40 mark efter det 32 kap. Kon. B. L. L.

2. Att ändock Mårten Drost, såsom beställder kronones tjenare och fogde, efter fången befallning hade fog och skäl med att på höga öfverhetenes vägnar handhafva bonden vid gården, likväl emedan det icke annorledes är till förståendes, än som Sveriges lag och konungs eder förmå, och han tillika med dem, som i flock och farnöte voro, nämligen Gunnar Jönsson, Oluf Eskilsson, Nils Gunnarsson, Nils Skomakare, Lars Joensson, Jochim Joensson och Johan Hybers, hafver slik våldsverkan, som in actis finnes, tvärt deremot gjort och föröfvat: dy kan denne underrätten icke befria dem (från?) konungs edsöres brott, efter det 20 kap. Edsöres B. L. L.

3. Att Peter Dobers hustru hafver kallat med hastigt mode Mårten Drost tjuf och skälm och sedan horkarl: dy erkänner rätten Peter Dober ega böta för oqvädinsord 6 mark efter det 43 kap. Tingm. B. L. L. Dem andra (oqvädinsorden), som äre Guds ords och sakramentsföraktare, samt Calvinisk hund remitterandes till *forum ecclesiasticum*.

4. Att ock Mårten Drost i hastighet kallade Peter Dobers hustru hora, derföre eger han böta 3 mark efter förbe:te kap.

5. Att Peter Dobers hustru hafver befalt och låtit sin piga Lisbet Joensdotter bryta upp kistan eller kronones fängelse, efter den är qvinsperson, som lagen i edsöre räknar lika med öfvermaga, och hon eljest för viljagärd i dråpmålom böter allenast vådabot 20 mark: dy synes ock denne underrätten likast, att för detta fängelsebrytande böte sammaledes 20 mark efter det 11 kap. dråp. will. L. L., dock underdån- och ödmjukeligast hemställandes detta den högl. kongl. Hofrätten, till hans nådige resolution och förklaring.»

Vid ett följande ting, 25 Augusti 1643, i närvaro af så väl landshöfdingen *Karl Bonde* som bergmästaren Sten Andersson, »då ibland andra ärender, som der för händer hades, h. nåde landshöfdingen förehölt rätten, att den saken, som i fjor d. 27 Septembris passerade emellan den kongl. hofrättsassessoren väl:d Pet. Doberum och fogden välförståndig Mårten Drost, skulle åter nu, efter den kongl. Hofrättens der på utgångne resolution, ransakas på nytt, spörjandes i begynnelsen Peter Dober till, huru han ville bevisa Mårten Drost hafva gjort hans folk våldsverkan af gammal afund, efter som uti den kongl. Hofrättens relation om häradsdomen står? Peter Dober förvägrade sig i förstone vilja och böra nu svara der till, och sade sig blifva vid den kongl. hofrätts resolution, der efter han ville bevisa det honom är pålagdt och Mårten Drost måtte bevisa det honom vidkommer; dock tillböds omsider det han nekat hade med desse skäl, som nu följer:

1. Mårten Drost, att han hafver skaffat sig det kongl. Bergsembetets bref på Backa land och ström sedan han Dober hade köpt samma gård af kronan.

2. Att Mårten Drost hafver ene reso öfverfallit honom med hot och undsägning på Kroppan för det de hafva begynt träta om samma gård.

3. Att Mårten Drost hafver andre gången öfverfallit honom i Karlskoga prestegård med onda ord för det samma, der uppå han ville få vittnesbörd.

Mårten Drost nekade der till med efterföljande skäl:

1. Att Peter Dober och han begynte vänligen talas vid huru de skulle tillsammans bygga hammar här i socknen, och som Peter Dober begärde att det måtte ske uti Bo ström, ville Mårten Drost det icke, efter han visste att Dober hade redan köpt Bo gård 1630, utan tillböd det göra på Backa egor, emedan det var krono, och således ingen närmare än den andra. Peter Dober var der med nöjd. Talte så båda med bönderna i socknen att de skulle hugga dem timmer der till. När det var gjordt, lät Peter Dober förstå att han då hade köpt Backa gård med, honom ovetandes, hvilket var skedt år 1635 uti Augusti; der efter ryggade Mårten sitt löfte om byggningen och värfvade sig allena det kongl. Bergsamtets bref deruppå.

2. Att Peter Dober begynte träta på honom i Karlskoga prestegård för det han hade tagit hans ström och blef der så med onda ord förargad, att

3. Mårten Drost derföre trätte på honom igen, när han fann honom på Kroppan.

1. Sedan det i den kongl. Hofrättens resolution påläggss Mårten Drost att skäligen och med vittne bevisa på hvad tid och dag han efter landshöfdingens befallning förbjöd Dober så Backa gård:

Beviste Mårten Drost med landshöfdingen välb. Oluf Stakes vittnessedel, att han fick muntlig befallning der på vid mönstringen uti Kristinehamn för pingesdagshelgen[1], och säger sig hafva tillsagt Peter Dobers hustru der om strax der efter. Bonden i Backa säger sig hafva fått sedel af välb. landshöfdingen på samma tid och låtit den levereras Peter Dobers hustru genom fjerdingsmannen Gunnar i Bredegården, det han sannar; men Peter Dobers hustru vill det icke tillstå. Eljest bekänner hon väl sig hafva fått en förbudssedel af h. nåde välb. herr Karl Bonde, daterad Hälleforsen d. 7 Juni 1641[1], så ock en kopia af h. nådes bref till Mårten Drost om detsamma[1].

2. Att Peter Dober skall bevisa med vittne och skäl om gården Backa var sådd före eller sedan han var förbuden:

Derpå uppviste han tvänne landshöfdingen välb. Oluf Stakes bref, ett dateradt Karlsberg d. 18 Augusti och undfånget d. 19 Augusti år 1641[1], det andra ock ifrån Karlsberg d. 20 Augusti och bekommit d. 21 ejusdem, der inne en kopia af H. K. M:ts bref om samma gård, dat. Stockholm den 27 Juli 1641[1]. Två dagar förr än det första brefvet ficks, säger Peter Dober sig hafva sått, men hade icke vittnen som visste præcise nämna dagen, utan nämden berättade väl då hafva varit rätta sädestiden på det året; dock var vid förre ransakningen än ett landshöfdingens bref der om (vist för) rätten, som hafver varit gifvet i Karlstad d. 1 Juli 1641[1].

3. Att Peter Dober skall med vittne bevisa, att honom var tillåtet uppskära säden på Backa gärde, på hvad tid och af hvilken:

Om detta sköt han sig på h. n. välb. herr Karl Bonde, hvilken sig der på således förklarade, att när Peter Dober kom till honom med sin hustru uti Örebro dagen efter perlementet var skedt, och hade klagat sin sak och frå-

---

[1] I protokollet förekommer å flera ställen: »hvars kopia här bifogad är sub litt. A», till och med G, men då dessa kopior icke finnas bilagda, utan förmodligen ingått till hofrätten, ha dessa hänvisningar här uteslutits.

gade om rågen, hvilken den nu skulle skära, gafs honom det svaret, att han kunde låta det göra, men låta stå säden till rätta.

4. Att det skall ransakas, hvilken säden med tillstånd sedan behållit hafver:

Om detta vedergicks och bekändes, att säden är blifven hos Peter Dober, efter ingen hafver sedan på henne talat.

5. Att Mårten Drost skall skäligen bevisa sig hafva haft befallning således att handla, af hvem och på hvad tid han den befallning bekommit hafver:

Dertill svarade han, att han hafver icke fuller fått befallning att slå, utan att hålla hand öfver bonden, att han måtte blifva vid gården efter H. K. M:ts bref.»

Härmed afslutas Häradsrättens vidlyftiga ransakningsprotokoll angående detta ärende; men nästan omedelbart härefter »framträdde för rätten den kongl. Götarikes hofrättsassessor, högvise och väl:d Peter Dober, gifvandes klageligen tillkänna, huru som hans sockneman Bertil Simonsson i Agen hade i nästförledne vår uti Dufvedalen berättat och sagdt, att *hans hustru är kommen uti ryktet för deras barns præceptor, Daniel* be:d, såsom skulle de icke hafva haft ett lofligit umgänge med hvarandra, med begäran, att emedan han för sin person på så lång tid och de åtskillige orter, som de hafva varit uti äktenskap och vistats, aldrig hafver sett, märkt eller förnummit det ringaste mankera på hennes trohet emot sig till denne dag, rätten ville då taga denna saken till förhör och henne afhjelpa med lag, på det han måtte veta om hans hustru vore dertill skyldig eller icke, och der något brott vore, der på följa kunde det straff som vederbör».

Efter en temligen vidlyftig ransakning befanns saken resultera sig i en ganska vanlig sqvallerhistoria, som församlingens kapellan, hr *Zacharias Olai*, särskildt mödat sig att utsprida; »och efter omröstande beslöts ändtligen här utöfver således, att emedan ingen hafver funnits, som ofvanbe:te uti rykte komne personer, hustru Kirstin och Daniel, någon oära hafver kunnat eller velat öfvertyga: dy böra de för samma lösa tal och rykte vara frie vid 40 marks vite, det den utgifva skall, som oftare härom utan bättre skäl och tyg rörandes varder. Men hr Zacharias, som öfvertygad är, att hafva detta talet fört, och icke hafver kunnat lagligen ifrån sig leda, vare saker till 40 mark efter det 20 kap. Tingm. B. L. L.».

Huruledes tvistefrågan mellan Dober och Drost slutligen afgjordes, är ej närmare kändt. För Dober torde dock saken hafva stält sig skäligen gynsamt, ty genom ett »vederlagsbref», dat. Stockholm 10 Maj 1647, fann drottning Kristina lämpligt, att »i anseende af den flitige och trogne tjenst», som Dober »gjort och bevist hafver», gifva honom för ofvanberörda hemman Backa och Fiskesjön »till vederlag den gården uti Småland och Sandseryds socken, *Åsen* be:d, *som han sjelf bor uppå,* såsom ock ett hans skattehemman uti Vermland och Karlskoga socken, *Bo* be:d, dem qvitt och fritt för alla der af gående vissa och ovissa utlagor; såsom ock frihet för utskrifning, skjuts- och gästning på den gården han sjelf bor uppå, uti sin och sin hustrus lifstid att njuta, bruka och oqvaldt behålla». Redan följande året sålde han hemmanet Bo, på sätt här nedan vidare omtalas. Huruledes Dober 1646 återvann Björkekärrsängen till Bo, omtalas sid. 574.

Peter Dober, som härefter icke förekommer i Karlskogabygdens annaler, afled 1662. Han blef gift 3 Januari 1630 med *Kerstin Jakobsdotter Klerck*, dotter af Jakob Klerck, guldsmed i Stockholm, och Anna Eriksdotter († 1682). Äldste sonen *Hans* döptes i Storkyrkan 2 Februari 1631[1]. Angående familjen i öfrigt saknas underrättelser.

För Mårten Drost torde deremot föregående sak hafva aflupit mindre fördelaktigt. Det är till och med sannolikt, att hans beteende som kronans ombud vid rågskörden å Backa gärde 9 Augusti 1642, påskyndat om icke föranledt hans afsked från innehafvande kronofogdetjenst, då, enligt hvad förut är omtaladt, Olof Olsson Bergsman redan 10 Juli 1645 erhöll Kammarkollegii fullmakt såsom hans efterträdare. Ungefär samtidigt med Dober sålde äfven Drost sin hammar vid Björkborn till samma köpare, hvarom följande besked kan erhållas af domboken:

Vid häradstinget 1 och 2 Mars 1652 i Karlskoga prestgård, »stadfästes efter Sveriges lag det jordeköp, som Hen:s Kongl. Maj:ts högtbetrodde man och secretarius status samt adsistentzråd vid Pomerske regeringen, ädel och välb. *Johan Nicodemii Lillieström* till Eka och Sandershagen, hade gjort med assessoren uti den kongl. Hofrätten i Jöneköping och vice lagmannen utöfver Vestergötland och Dal, väl:d Petro Dobero om *ett* hans *skattehemman* här i Karlskoga socken, *Bo* be:dt, för 700 rdr in specie och der ofvan uppå 4 alnar spanskt kläde till en ärekläduing för honom Dobero och 1 silfkanna för diskretion till hans k. hustru, jemväl och om alla mobilierne på gården, som uti inventario finnes, för 168 rdr, efter som sjelfve fastebrefvet vidlöftigare utvisar».

»Än stadfästes efter Sveriges lag det köp, som välbe:te hr Johan Nicodemii Lillieström till Eka och Sandershagen hade gjort med fordom befallningsmannen väl:d Mårten Drost om hans *hammar*, som han uppå *Backa egor* här i Karlskoga socken bygdt och upprättat hafver, med allt det dertill hörer, som äre hammarsmedjan med allt sitt behållna och färdiga innandöme, samt *dammar, sågeqvarnen* och *boden* vid sjöänden, *masugnsrättigheten* dersammastädes, så ock *gården* med alla sina *hus och rödningar* samt hvad dertill lyder, för Tutusen riksdaler in specie, deraf han Drost straxt 500 rdr fick af kamereraren väl:d Arvid Persson, och var försäkrad om de andra 1,500: innan nästkommande Matthiæ 1649, dessförinnan brukandes hammaren sjelf att betala sin gäld med, dock så att han icke delabrerade eller förvärrade något af ty i deras köp var kommet, med mindre han ville betala skadan utan någon lagsökning, och icke taga der till kol eller koleved på Backa egor utan Lillieströms eller hans fullmäktiges lof och minne; men då vid Matthiæ tid ovägerligen afträda».

Nämde Lillieström, som sålunda förenade egendomarna Bo och Björkborn eller Backa i en egares hand, antog till sin arrendator *Georg Camitz*[2], som med kraftig och driftig verksamhet ganska väsentligt bidrog

---

[1] Se härom Autografsällskapets tidskrift för 1893, bil. sid. 40.

[2] Densamme som under 1660-talet för egen räkning grundlade *Degerfors* bruk (jfr sid. 413). Georg Camitz var under åren 1661—1673 s. k. borgerlig borgmästare i Kristinehamn, och uppgifves i denna egenskap ha varit en dugande man, som hade stort beröm och vid afskedstagandet beviljades 100 daler i årlig pension. Han afled 1687. — G. Lindberg, »Kristinehamn med omnejd», sid. 42.

till dessa bruks utveckling. Historien så väl härom som om brukens vidare öden tillhör dock framtiden att uppvisa. Här må endast tilläggas att *Lillieström*, som var född i Örebro 6 Mars 1597, var en son till Nicodemus Ahusen, som först var smed, sedan handlande och rådman der i staden. Efter en framgångsrik embetsmannaverksamhet blef sonen Johan adlad 12 Maj 1636. Denne afled 5 Mars 1657 såsom president i Pomerska regeringen och hofrätten[1].

Valåsen upptogs, såsom förut (sid. 430) är sagdt, 1584 af en nybyggare med namnet *Björn*, efter hvars frånfälle detta hemman öfvergick till sonen *Sven Björnsson*. Af Karlskoga dombok för 30 Augusti 1633 kan emellertid inhemtas, att då »inlades och för sittande rätten upplästes ett hans furstl. nåde pfaltzgrefvens och Sveriges rikes kammarråds köpebref, ärlig och förståndig *Arvid Bengtsson* 1631 den 28 Juni gifvet, lydandes huru de på K. M:ts vägnar för 22½ rdr hafva honom under *skattemans börd och rättighet* upplåtit och sålt ett fjerdedels hemman, Valåsen be:dt, i Karlskoga socken beläget, everldligen att njuta och behålla; såsom ock derjemte en skriftlig sämje och *förlikning emellan välbe:te Arvid och Sven Björnsson*, lydandes att de, som efterföljer, med hvarandra äro förenta och förlikte vordne nämligen, att Sven så här efter som här till skall i sin lifstid besitta hemmanet Valåsen, det häfda och bruka uti åker och äng och skatten af utgöra; deremot skall Arvid makt hafva *strömmen med skogen och fisket* sig till gagn och nytta bruka i Svens lifstid. Men der någon tillfogar den andre någon skada på hans ängar, skall han pligtad vara samma skada honom upprätta».

Omedelbart härefter uppfördes den första hammarsmedjan inom Karlskoga vid Valåsen af förenämde Arvid Bengtsson, som då var borgare och jemväl några år borgmästare i Örebro[2]. I slutet af 1630-talet sålde han det nyanlagda bruket till en annan borgare i Örebro, handlanden *Gerhard* eller *Gerdt Ysing*, bördig från Stade i Tyskland, som vid tingen under åren 1642 och 1643 erhöll 3:ne uppbud å »Valåsen med ström och hammar», men något fastebref derå omtalas icke i domboken. Deremot erhöll han 21 Maj 1647 kungl. »konfirmation» eller bekräftelse å 1631 års skatteköp af hemmanet.

Å tinget 9 Mars 1648 »hade fuller *Sven Björnsson* i Valåsen i Karlskoga socken och *Gerdt Ysing* i Örebro stad *en tvist* sins emellan *om*

---

[1] Anreps ättartaflor II: 753.

[2] *Arvid Bengtsson* afled 1652 i Oktober. Hans hustru *Ingeborg Olsdotter* dog före honom och begrofs i December 1645, enligt hvad en i Örebro kyrka fordom befintlig grafsten öfver detta par kunnat upplysa (jfr Bagges beskrifning öfver Örebro sid. 185). Under den kongl. regeringens vistelse i Örebro utfärdades 19 Mars 1639 ett »öppet bref för Arvid Bengtsson, fordom borgmästare i Örebro, på ett fjerdingstorp Guttersboda» i Gällersta socken, att njuta i sin och sin hustrus lifstid, »anseendes hans ålderdomssvaghet och andra olägenheter, som han är råkad uti». En dotter *Brita Uppe,* f. 1617, d. 1678, blef 1639 gift med *Jakob Lithman,* f. 1611, lagläsare vid Karlskoga ting 1636, borgmästare i Örebro 1641, assessor i Göta hofrätt 1646, adlad 1654, död 1674 som vice lagman öfver Vestergötland och Dal, samt begrafven i Örebro kyrka. — (Anreps ättartaflor II: 788. Bagge, sid. 180.)

egande- och besittierätten i be:te Valåsen, efter såsom Svens föräldrar hade samma hemman af ör och sör upptagit, och Gerdts fångesman fått med hans minne köpat af kronan med vilkor, att han Sven skulle besitta hemmanet i sin lifstid för skatt, och nöja sig allenast med åker- och ängsbruket, samt om skadegärd å hus, äng och skog å hvar sida; men blefvo sinsemellan om allt sådant vänner och *väl förlikte* så, att Sven Björnsson skall efter detta innevarande års förlopp hela sin lifstid igenom sitta der i Valåsen alldeles skattfri, och icke vara pligtig att svara till några utlagor eller annan tunga för samma hemman, utan Gerdt Ysing eller hans arfvingar skola det göra; dock icke desto mindre må han Sven, så länge han lefver, nyttja och bruka för sig först alla husen på hemmanet [ju så att han dem håller vid makt och förbättrar efter sin förmågo, och som annor landbo egnar och bör], sedan det hela nordre gärdet eller lyckan, med en fjerdedels tunnelands jord uti en af de andra lyckorna; näst hela den ängen, som ligger nordan om ån, och sist någon del jemte och tillika med Gerdt eller hans arfvingar i fiskevattnet, och allt detta i hela sin, som sagdt är, lifstid öfver. Allt annat som till samma hemman Valåsen lyder och ligger, med rätta ligga bör, eller lagligen tilläggas kan, skall Gerdt Ysing eller hans arfvingar emellertid hafva makt, förmedelst sitt laga köp efter sin vilja, tycke och behag, att nyttja, bruka och behålla, utan något vidare klander, undantagandes löffallet i vesterängarna, som Sven för detta hafver huggit, hvilket han må bränna, så och skära, men Gerdt eller hans arfvingar taga veden. Och hvad de å bägge sidor kunna här till hafva sig emot hvar andra försedt, det skulle här med vara upphäfvet»[1].

»Näst trädde åter för rätten be:te Gerdt Ysing i Örebro och gaf tillkänna, huru som han efter fången tillstånds- och mutsedel af näste bergmästare ärlig och väl:d Sten Andersson, hade nu nyligen tagit sig före och begynt att uppsätta och bygga sig *en liten ny hammar* uppå sina egne skatteegor i Valåsen i Karlskoga socken, uti samma ström, som han hafver sin förra och gamla hammarsmedja stående, dock ett musköteskott derofvanföre öster ut[2], hvilken företagne byggning ingen annan främ-

---

[1] Några år senare, vid ting 25 Augusti 1652, »kom för rätten Sven Björnsson i Valåsen och bekände sig hafva upprättat ett sådant *testamente med sin hustru Malin Nilsdotter,* att efter de voro barnlöst folk och visste icke, om de hade att förmoda några barn, emedan de voro bägge komne till en hög ålder, så sågo de gerna, att hvilken, som lefver efter den andra, måtte hafva något litet att lefva utaf och tröste sig med till sin dödsstund: Och förty hafver han testamenterat, gifvit och skänkt sin hustru Malin Nilsdotter allt löst, som de nu tillsammans åtte eller kunde få ega, att det behålla efter hans död uti sin lifstid; det samma nämdemännen Joen i Stråbergsmyran och Håkon i Strömtorp, som detta hafva öfvervarit, vittnade hans Sven Björnssons hustru, nu frånvarande, hafva honom gjort, att så framt Gud kallar henne förr än honom, så skulle han få behålla för sig och i sin lifstid alla lösören, men efter bägges deras död, skall alltsammans gå bägges deras arfvingar till delnings efter lag».

[2] Härmed rättas ock det misstag, som förekommer å sid. 393, der det uppgifves att Valåse öfre hammar tillkom 1632 och den nedre 1649. Det bör vara tvärtom: den *nedre* hammaren är den *äldsta.*

mande hytta, hammar eller hemman till men, skada och hinder är och vara kan, utan hända kan någorledes hans egen skattegård Valåsen, det han sjelf gerna lider; begärandes derhos, att socknens nämdemän, som nogsamt visste huru med samma hammarställe och byggning förevetter, ville meddela honom sitt bevis derom under socknens insegel, förmedelst hvilket han sedan uti det höglofl. kongl. Bergsembetet må, efter som vederbör, derå söka och vinna dess nödvändige privilegium och frihet. Så emedan nämdemännerne ej visste skäl till, att honom Gerdt Ysing denne hans begäran neka och vägra, derföre vittnade och betygade de samt- och synnerligen för sanning, att der be:te Gerdt Ysing hade nu tagit sig före att bygga, var temmeligit godt hammarställe, och icke kunde den byggning skada något främmande verk eller hemman, antingen i åker eller äng, utan hans eget skattehemman Valåsen, det han sjelf tål och lider, och beviljade att detta skulle honom så, i pennan fattadt, med socknens insegel verificeras och meddelas.» Med anledning häraf utfärdades 12 November 1649 Bergskollegii privilegium för Gerdt Ysing att vid Valåsen inrätta en *knippkammare*, »att slå knippjern och allehanda slags plåtar».

Å samma ting beviljades äfven »oftabe:te Gerdt Ysing att *vända vintervägen* ifrån sina kolebottnar vid Agnsjön på Valåse egor ett litet stycke söder om, alldenstund nämden vittnade honom kunna der göras ju så gen och god, som der han nu ligger; och det efter det 2 kap. Byggn. B. L. L.»

Å tinget 7 Februari 1651 »förekom Gerdt Ysing uti Örebro och uppviste en saluskrift, gifven af sal. Sven Andersson i *Elgsimmen* i Karlskoga socken den 31 Januari år 1650 under hans samt nämdemännerne Nils Olufssons och Mats Jordanssons i Bryttiegården, så ock Per Nilssons i Immetorp, såsom vittnen, namn och bomärken, hvilken lydde, huruledes han Sven Andersson hade till köps uppdragit och försålt be:te Gerdt Ysing sin *häfderätt*, som han förmedelst, saligst hos Gud och höglofligst i åminnelse, konung Karls bref af den 11 Febr. år 1596 hade, att odrifven besitta berörde Elgsimmen, ($^1/_4$) kronohemman för afgående skatt, och det för tio skeppund tackjern, som han skyldig var för reda penningar, samt ett tröjekläde och kjortletyg af vallmar, som Gerdt Ysing skulle gifva hans hustru, enär de vordo hemmanet afträdande. Berättade ock derhos sig hafva efter Sven Anderssons död af varkunsamhet gifvit enkan en half span korn och igenlöst åt henne af Peter Flygges arfvingar tre kor med 44 daler kpmt, så ock betalt för henne till kronones befallningsman 6 mark smt saköre, som hon skyldig var, beropandes sig om allt detta på närvarande vittnen och begärandes derpå häradsbevis. Så emedan befallningsmannen samt nämdemännerne, som här ofvanföre stå nämde, in för sittande rätten muntligen vittnade och betygade detta alltsammans vara sant: ty beviljades honom Gerdt Ysing detta till vittnesbörd och bevis under socknens insegel».

De här ofvan omtalade 3:ne korna spökade ånyo vid ett följande ting 1 Mars 1652:

»Då kom för rätten väl:d Gerdt Ysing uti Örebro och besvärade sig öfver arrendatoren förståndig Georgen Camitz vid Björkeborn, att han hade tagit af Marit Andersdotter i Elgebrickan henne oviljandes 3 stycken kor för det hon kunde vara honom skyldig, oaktadt att de kommo honom Ysing till och voro allenast levererade henne h:o Marit med de förord, att hon skulle

hafva och nyttja dem uti sin lifstid, men efter hennes död skulle tvänne levereras honom igen, och den tredje skulle hennes son behålla. Men blefvo der om in för rätten sålunda förlikte, att Camitz skall behålla dem så länge h:o Marit lefver, men efter hennes död leverera dem Ysing igen, hvar de eljest emellertid ej blifva sotdöde.»

Å nästföljande ting, 25 och 26 Augusti 1652, »vittnade underlagmannen Matthias Pleningius, bergmästaren väl:d Sten Andersson, bergsfogden välförståndig Knut Larsson och samtlige nämden, att de d. 23 Augusti nästförledne voro efter h. n. välb. h:r landshöfdingens befallning och hans fångne order ifrån det kongl. Bergskollegio[1] tillhopa på en syn till att *dela af någon skog* till välförståndig Gerdt Ysings i Örebro *hamrar vid Valåsen*, och hans andel uti *hyttan Sibbebo* i Karlskoga socken. Och funno efter hållen ransakning om skogen, huru med honom var beskaffadt och bevändt, skäligit, det be:te Gerdt Ysing skulle först hafva till bägge sina hamrar vid Valåsen samt sjelfve hemmanen Valåsen och Immetorpet, hvad som betarfvas till att uppehålla deras bruk med af nästliggande allmänning, hvad inom efterskrefne rå slutes och fattas, nämliga: först den grimmade tallen söder vid sjön Mykern emellan Valåsen och Bricketorp; sedan stenrået der östan före; sedan andre stenrået der sönnan före, som nämden hade för detta satt emellan allmänningen och Bricketorp samt Labbesands och Österviks enskilte skogsegor; sedan Dalsbackarna der sönnan före; sedan vägen öster åt, som kallas Gångan; sedan sjön Lysningen der östan före; sedan Emtebäcken der östan före; sedan nordare Gräsemten der östan före; sedan södre Våtsjön der nordan före; sedan hålldammen vid lille Våtsjön der nordan före; sedan allmänningsvägen der vestan före; sedan Högbron; sedan Björnsten der nordan före och vestan med Abborrkärn; sedan Stormossen der nordan före; sedan Immeberget der vestan före; sedan elfven Imman der vestan före; sedan Svartelfven der sönnan före; sedan Svartelfven ut åt i Mykern; och så sjelfva Mykern till den grimmade tallen der söder; dock med de *förord*, att *fiskevattnet* å samma allmänning *blifva dem förbehållet*, som det för detta uppröjt och häfdat hafver, och *klockaren* samt Per i *Våtsjötorp njuta* derpå *sina gamla ängar*, jemväl ock *kyrkan* med Bricketorp, Labbesand och Östervik *få taga derå sitt nödtorftige timmer*. Sedan, efter Gerdt Ysing hade i *Sibbebohyttan* $^5/_{16}$, Anders i Sibbebo å skatte, samt Anders och Hans i Utterbäck å krono $^4/_{16}$, Per i Linåsen (Lindås) å skatte $^2/_{16}$, Jöns i Råhultet å krono $^1/_{16}$, enkan i Hult (Österhult) å krono $^2/_{16}$ och Påvel i Abborrkärn å krono $^2/_{16}$, så syntes dem likast, att all *den skog, som låg omkring hyttan och förbe:te gårdar å bägge sidor om elfven, deltes i sexton parter*, vestan till i nio, der af Anders i Sibbebo samt Anders och Hans i Utterbäck skulle hafva fyra, Per i Linåsen två, Gerdt Ysing två och Jöns i Råhultet en, och östan till i sju, der Gerdt Ysing skulle hafva tre, enkan i Hult två och Påvel i Abborrkärn två; men somlige af intressenterne i hyttan begärde, att dem måtte efterlåtas med några gode män pröfva hvad skog der är, och försöka om de icke genom deras

[1] Bergskollegium hade i skrifvelse 11 November 1650 till landshöfdingen Krister Bonde gifvit honom befallning, »att tilldela Gerdt Ysings hammarbruk någon skog af kronones allmänning».

mäklande kunde sedan annorledes förlikas, hvilket blef dem beviljadt, med så skäl, att de skulle sedan se sig der om för rätten igen å nästa ting, och antingen låta förnimma det och huru de äro förlikta, eller afhemta hans ändtlige förklaring.»

Å följande ting 7 Maj 1653 »afsades, att efter *Klingerhult*, som är beläget på den skog, som efter Bergskollegii bref är i höstas vorden tillvittrad *Hans Mönichs*[1] i Örebro *hammar vid Valåsen*, kan icke göras till fjerdingshemman, för mangel af dugeligit lände, och eljest hafver ingen synt åboen der sammastädes lagligen ned, när han först satte sig derpå: ty skall det efter skogsordningen *utrifvas*, fast dess egande hafver skattat derföre tu öre; dock honom förbehållet, att om han kan tala så väl med be:te Mönich, att han får sitta der och kola åt honom, så skall det stå honom fritt att söka; men hvar det icke kan ske, skall han fara der af sedan han hafver fått betalning för sitt der nedlagda arbete och omkostnad.»

»I lika måtto *utdömdes det torpet*[2], som Nils Påvelsson *på Fallet* hafver upptagit och är beläget på ofvanbe:te Mönichs tillvittrade skog, efter det icke kan göras till fjerdingshemman eller derföre skattläggas för dess ringa utrymme; men i fall han kan förmå med Mönichen, det han får bo der på, fast grunden hörer ej honom till, det må han ackordera med honom sjelf om. Hvar icke, så skall han hafva rätt för sitt arvode och sedan flytta der af, och då skall han få sätta sig på allmänningen *östan för Långsjömossen*, efter nämden vittnade sig hafva besett det stället och att der kan göras bergsmanshemman, det be:te Nils Påvelsson kan blifva behållen med, efter han ock brukar hyttedel.»

Vidare »kommo för rätten Gerdt Ysing i Örebro, Anders Andersson i Sibberbo och Anders Andersson i Utterbäck, och gåfvo tillkänna, att oansedt på synen senast, som gicks dem emellan och vittnades om på förra tinget, blef så beslutet, att skogen skulle delas emellan deras bruk, likväl äro de nu uti nämdemännen Håkan Anderssons i Strömtorp och Mats Jordanssons i Bryttiegården och uti Lars Perssons för Gerdt Ysing närvaro, sålunda blifvit förlikte, *att Gerdt Ysing skulle hafva till de* $^{5}/_{16}$, som han hafver i *Sibberbo hytta all den skog, som är inom efterskrefne råmärken*, nämliga af Anders Anderssons i Sibberbo skogsaln vester ifrån hyttan till en tall som blekades, sedan ände norr till vägen som löper till Råhultet ifrån Sibberbo, sedan vägen ut åt upp till stenrået, och ifrån det öster ut till sjön Elgsimmen, der vägen går närmast vid sjön, och så sjön ut åt till elfven Imman, och så elfven ut åt till hyttan Sibberbo. Sedan af Anders Anderssons och Hans Larssons i Utterbäck skogsaln sönnan elfven Imman, ifrån hyttan ände söder och vestan med Anderses kolebotten och midt i drågan, som löper söder i Stormossen, sedan Stormossen öster åt i Foglesjön och så nord i Foglesjösundet, der det smalast är, sedan vester der ifrån till en stor asp vid elfven Imman straxt vid hyttan;

---

[1] *Hans Meinich*, såsom namnet vanligen skrifves, var äfven borgare och handlande i Örebro. Om han verkligen var egare till Valåse bruk, så torde denna eganderätt endast varit tillfällig eller öfvergående. Meinich var deremot en tid egare af *Villingsberg* och samtidigt äfven meddelegare i *Garphytte silfverbruk* (jfr *Noraskogs arkiv* I: 203).

[2] Månne det nuvarande bergstorpet *Elgsimstorp?*

och emedan ingendera parten hade nu något emot samma gjorde förlikning att säja: der före vardt hon med rättens dom stadfäst.»

Å det ting, som hölls 12 November 1657 i Bo, i närvaro af landshöfdingen *Gustaf Soop,* »besvärade sig väl:d Gerdt Ysing i Örebro, att ehuruväl honom blef för några år sedan, näml. 1652 d. 23 Augusti, efter kongl. Bergskollegii, h:s n:de landshöfdingen högvälborne hr Krister Bondes order, genom särdeles der till deputerade kronones betjente, *afvittrat ett stycke skog af kronones eller socknens allmänning östan för Mykern till hans hamrar vid Valåsen,* efter som synedomen, gifven d. 25 ejusdem utvisar; likväl hafva de i Bryttiegården understått sig att i fjor rödja och i år slå[1] på samma honom tilldelte skog, som förmedelst hans damröte der till hafver funnits beqväm och nyttig. Der emot ingen gensagu mer var, än genom berörde afvittring skulle Gerdt Ysing allena stubben och *icke gräs eller bete* tillstå, *som var och bör vara socknen förbehållet.* Så emedan detta gensvaret icke kunde ogillas, de i Bryttiegården icke voro lagligen efter 4 art. skogsordningen inrymde, och be:te Gerdt Ysing, i det fall ängerödningen på allmänningen skulle (bort-) lejas, *belofvade årligen 2 kannor franskt vin till Karlskoga kyrka,* att han måtte få njuta till äng för sig allt hvad hans dammar kunna röta, så vidt hans skog, som honom afvittrad är, räcker. Ty tillsades och tilldömdes honom och hans efterkommande samma ängerödningar af hans damröte, så på hans egen skog för sig att nyttja och behålla, så länge han eller de behagar be:te 2 kannor vin till kyrkan hvart år betala.»

Sedan de inom föregående skogsområde belägna äldre nybyggen och hemman erhållit sina bestämda anslag af näst intill liggande skogsmark, har af den öfriga arealen, hvarför rekognitionsafgift under nära 2 århundraden blifvit erlagd, under senare tider bildats: af Valåse skogsanslag till Sibbohyttan hemmanet *Sibbofors* om $^5/_{12}$ mantal, och af det öfverblifna området till Valåse hamrar hemmanet *Trindmyran* om $^7/_{10}$ mantal[2].

Degerfors bruk räknar sin tillvaro från en något senare tidpunkt än de föregående. Å det ting, som 27 och 28 November 1654 hölls i Bregården, »kom för rätten väl:d *Georgen Camitz,* borgare och invånare i Kristinehamn, och presenterade en *mutsedel,* som bergmästaren högbetrodde Sten Andersson hade gifvit honom *på en ström* här i Karlskoga socken, som kallas *Degerforsen,* att få upprätta och bygga *en hammar* uti, dock till det kongl. Bergskollegii vidare konfirmation vid häradsbevis inkommande, huru han är belägen, begärandes, att det måtte honom nu blifva meddeldt. Så emedan ingen kunde det vägra, och samtlige nämden med flere af tingsallmogen vittnade för sanning, att samma Degerforsen, såsom synes, intet är oäfven att sätta en hammar uti och ligger så, att den byggning der i sättes, kan intet hindra eller skada någon annan hytta, hammar eller hemman, antingen på ett eller annat; ty beviljades det detta skulle så i pennan fattadt blifva honom gifvet under socknens insegel.»

På grund af detta häradsbevis utfärdade 16 Oktober 1660 Bergskollegium sitt privilegium med 3 års frihet för hammarskatten, dock med

[1] D. v. s. skörda gräs till hö.

[2] Jfr sid. 313 och 314 här ofvan.

det vilkor, att det var bruksförvaltaren Camitz »förbjudet köpa kol från Karlskoga socken».

Å ett följande ting, hållet i Bo 18 och 19 November 1661, »bekände Peter Jönsson och Lars Nilsson i Dufvedalen sig vara förlikt med rådmannen i Kristinehamn väl:d Georgen Camitz, att den *laxeslängan, som förmedelst bem:te Camitz' hammarbyggning är vorden förderfvad*, således, att väl:d Camitz tager uppå sig det halfva pund skatt, som de för bem:te slänga hafva årligen gifvit till kronan[1], och för deras afträde ifrån slängan gifvit dem hvardera en tunna salt, och en tunna sill att dela sig emellan; eljest bekände de sig hafva efterlåtit väl:d Camitz att inhägna sig *en hästhage vid hammarstället*, och der det finnes någon lägenhet att *rödja ett stycke äng* skall honom ock vara efterlåtet, allt för samma utfäste två tunnor salt och en tunna sill. Men för den *holmen*, som hammardammen är fäst uti, skall s:r Camitz göra derföre till Peter Jönsson ett dagsverke, när han blifver derom anmodad. Denna deras bekännelse begärde de måtte stadfästas under häradssignete, hvilket ock beviljades.»

Sedermera erhöll Camitz 8 Oktober 1666, »i anseende till dess egen ymniga skog», Bergskollegii tillstånd att »uppbygga ännu en hammare med en härd vid samma ställe som den förra, under privilegio och samma frihet som den andra».

Angående öfriga bergverk inom Karlskoga, hänvisas dels till Dahls här ofvan intagna beskrifning och dels till den eller de ytterligare skildringar om bergshandteringen härstädes, som kunna ligga fördolda i någon okänd, flitig forskares — gömmor.

[1] Jfr sid. 458 här ofvan.

Vestra Lonntorp och dess egare.

Enligt ett Karl IX:s bref, utfärdadt 10 Mars 1608[1], för kyrkoherden *Olof Hansson*, som på konungens och kronans egendom *upptagit ett torpställe*, benämdt *Vestra Lonntorp*, befalltes »vederbörande betjente att lägga den del i skog och mark, som der till höra skall, att den som det besitter och brukar må veta hvad honom med rätta tillhörer; sedan när så är rätteligen synt, ransakadt och lagdt, skall förbemälte hr Olof njuta, bruka och behålla berörda torpestad skattfri uti 6 år, och när de åren äro ute skall det först skattläggas efter som det kan vara med egor godt och lägligt till; desslikes skall hans barn och efterkommande besitta samma torpestad för årlig skatt och utlagor lika som annan skattejord». Sedermera, under enkedrottning Kristinas första, förut omtalade resa genom bygden, erhöll Olof Hansson hennes konfirmationsbref, dat. Karlsbergs gård 8 Mars 1614, hvarigenom honom blef beviljadt och efterlåtet att njuta och behålla torpet Vestra Lonntorp odrifven för deraf gående skatt och utlagor. Kort härefter eller 1617 blef detta torp skattlagdt till $^1/_4$ hemman och i jordeboken uppfördt under rubriken »arf och eget», såsom beläget och upptaget på det hemman Bregården, som konungen 1588 tillbytt sig från frälset[2].

Efter hr Olofs död 1626 torde Vestra Lonntorp under några år hafva brukats för arfvingarnas gemensamma räkning, likasom under den föregående tiden, såsom ett slags fäbodeställe under prestgården. Vid tinget 12 November 1634

»Uppstod för rätten kyrkoherden vällärde hr *Jakob*[3], äskade, fordrade och begärde af nämden och de 12 edsvorne en sannfärdig vittnesbörd om Vestra Luntorp och dess vilkor och lägenheter, som här tills hafver skattat för ett halft pund smör. Då vittnade och betygade de samtligen att der var ingen lägenhet till någon åker i några måtto, utan allenast någon ängesvold (ängsvall) och ett notekast; och derhos underdånigast begärdo att det kunde blifva lagdt under prestestommen Prestgården till hjelp och bistånd, efter han ligger i vägen och eljest utstår stor gästning årligen.»

Denna framställning om hemmanets läggande under prestgården synes emellertid icke hafva ledt till åsyftadt resultat, emedan några år senare

---

[1] Detta bref, som icke återfinnes i riksregistraturet, utgafs under den tid, från slutet af Januari till medlet af April, som konung Karl vistades i *Örebro*.

[2] Jfr sid. 440 och 458 här ofvan.

[3] Gift med en dotter till Olof Hansson, *Margreta*.

en af hr Olofs söner *Zacharias Olai* blef dess innehafvare. Han förskaffade sig drottning Kristinas konfirmation, dat. Stockholm 24 Mars 1647, på berörda hemman »Vestra Lunetorp, att odrifven njuta, bruka och behålla för den till oss och kronan deraf gående skatt och utlagor, alldeles på sätt och vis som förrige derå gifne bref i sjelfva bokstafven förmår och innehåller.» Vid tinget 9 Mars 1648

»Kom för rätten vällärde hr Zacharias Olai, komminister i Karlskoga socken, och gaf tillkänna huru som han hade haft tvänne nämdemän till att syna och se, huru det månde föreveta med V. Luntorp, när han begynte der bruka, begärandes att de måtte lagligen förhöras och deras vittnesbörd honom skriftligen meddelas under socknens insegel. I hvilko sinne Nils Eriksson i Lossebyn och Oluf Eriksson i Ullvetterstorp vittnade sig hafva besigtigat samma V. Luntorp, när hr Zacharias trädde der till, och icke funnit der ett hus utan dropp och röte, mer än tvänne lador, ej heller den ringaste gärdslestaka, utan åkern var med vall igengången och ängen mycket intagen af skogen; det nämden, så i pennan fattadt, bejakade hr Zacharias att gifvas under socknens insegel.»

Under något af de följande åren lärer, på befallning af landshöfdingen Krister Bonde, befallningsman och häradsnämd hafva tillagt hemmanet det utrymme i egor och skog, som ansågs erforderligt för dess bestånd, dervid skillnaden blifvit utsatt att sträcka sig »linea recta» från Gällerås båtstad intill Elfkärrshusen och så vidare till Bregårdskullen, samt derifrån genom knärå till en stor tall på Mörtforshöjden och vidare genom knärå till en stor sten på Fiskebäcksudden vid sjön Lonn.

Vidare är det kändt, att vid tinget 7 Maj 1653

»Gjordes en sådan *förlikning* emellan kapellanen hr Zacharias Olai i Lunntorpet samt Joen Nilsson och Oluf Töresson i Gälleråsen, tvistande *om ett notekast midt för holmen i sjön Lunn,* som de båda för detta hafva varit vane att häfda midt ut åt sjön, att det skola (de) här efter häfda hvar sin dag, be:te hr Zacharias om måndagen, de i Gälleråsen om tisdagen, han om onsdagen och de om torsdagen och så allt fort. Jemväl ock aftaltes med det samma att hr Zacharias skall få *bruka den qvarnen* med det, som de uppsatt hafva, och dermed vara i ett och annat åtskilde.»

Emellertid synes denna förlikning icke hafva varit tillräckligt god för att kunna efterlefvas, ty vid ett följande ting, 31 Maj 1659,

»Afsades, att om Joen Nilsson och Olof Töresson i Gälleråsen förvägra vyrdig hr Zacharias att *mala i den qvarnen,* som var dömdt om 1653 d. 7 Maj, så framt han inlägger så många penningar i qvarnen och byggningen som de andra, och om han nekar dem *notekastet,* så skola de bägge böta hvar sina 6 mark för domqval.»

Hr Zacharias, som var bosatt å gården och bemödade sig om dess förbättrande i alla afseenden, drunknade i Knapforsen 9 November 1668. Han efterlemnade flera barn, af hvilka sonen *Johan Z:n Sylvius* genom afhandling, dat. V. Lonntorp 9 Juni 1683, för 100 daler kpmt sålde sin arfsrätt i gården till en svåger *Nils Eskilsson.* Samme Johan Sylvius upplät sedermera genom bref, dat. Karlskoga prestegård 22 Januari 1691, den »stubberättighet» i samma hemman, som han hade köpt af sin broder *Zacharias Sylvius,* likaledes för 100 daler kpmt, till kyrkoherden i Karl-

skoga *Anund Håkansson.* Denne åter hade nyss förut, genom köpebref, dat. Karlskoga prestegård 16 Januari samma år, förvärfvat en annan brodersdel af berörda »stubberättighet», som innehades af en *Anders Larsson*, men hvars *styfbarn* voro denna lotts rätta egare. Äfven denna andel betingade en köpesumma af 100 daler. Huru många dylika lotter i hemmanet, som »magister Anund» sålunda inköpte, är ej för närvarande kändt, men så mycket är visst, att han vid sin död 5 Maj 1691 hade förvärfvat hela gården. Hans enka *Anna Ekebom*[1], innehade derefter densamma, med hvad rätt, och huruledes hon sedermera afhände sig hemmanet, framgår af denna öfverlåtelse:

»Undertecknad hafver lemnat åt min måg, kyrkoherden uti Karlskoga, mag. *Sven Letström* den kongl. besittningsrätt på $^1/_4$ dels kronohemmanet Vestra Lonntorp, som högloft. i åminnelse och högstsal. konung Karl den ellofte mig nådeligen förundt genom *besittningsbref*, dateradt Örebro d. 15 Aug. a:o 1694, att få oklandradt behålla, och dermed efter eget behag göra och låta; förbehållandes mig den kostnad jag härvid gjort, den han tacksammeligen lofvar mig betala, dermed jag förnöjd är; hvilket honom till säkerhet jag med detta betygar och egen hand stadfäster; af Bjurkärn d. 30 November 1706. *Anna Ekebom*,
en bedröfvad enka.»

Denna öfverlåtelse blef några år senare ytterligare bekräftad. Vid ett häradsting 1714 »uppvistes för rätten madame Anna Ekeboms d. 26 Januari 1712 under egen hand skriftligen gifne försäkring till sin måg kyrkoherden i Karlskoga, ärevördige magistern Sven Letström, det skall hr kyrkoherden med sina allena behålla och ega besittningsrätten af fjerdings kronohemmanet Vestra Lonntorp för de öfriga madame Ekeboms k. barn alldeles oklandradt, i erkänsel för det bistånd hr kyrkoherden vid åtskilliga tillfällen gjort sin k. svärmoder med penningemedels försträckande, som sjelfva obligationerna närmare kunna utvisa; ty blef samma transport och försäkring vederbörande framdeles till efterrättelse uti Häradsrättens protokoll antecknad.»

Från den tid prosten Letström sålunda var innehafvare af Vestra Lonntorp, torde följande *föreningsskrift* förtjena att här intagas:

»Med högärevördige och höglärde hr prosten och kyrkoherden magister Sven Letström äro undertecknade, efter laga stämning hit till bergstinget, i uppriktighet och godt förtroende öfverenskomne, angående den af oss gjorde tvistighet *om brukandet af Lonntorpshytte qvarn*, hvilken h. hr prosten till sitt bergskronohemman Vestra Lonntorp hår till dags hvar 14:de fredag egt, likmätigt 1653 års dom, att han så vida det till dess grannar cederar, att han hädanefter allenast åtnjuter hvar 28 helt dygn eller fredag. Deremot h. hr prosten tillerkännes *dess gamla notekast vid elfven ifrån holmen ända ut åt sjön Lonn*, jemväl efter gjord förening med samtl. hyttelaget af den 9 Maj 1720 behålla sine till Vestra Lonntorps hemman anslagne $^3/_4$ i 16 och $^3/_4$, hvaraf sjelfva *Lonntorpshyttan* består; hvilket väl:de vår prost, dess fru och arfvingar nu och everldeligen till detta bergsmanshemman tillerkännes och

[1] Dotter till borgmästaren i Kristinehamn *Gustaf Ekebom*, som innehade detta sitt embete åren 1650—1681.

aldrig af oss åtalas skall, och är han för of:de sine anparter obligerad hålla i qvarn och hytta, med alla dess dammar, den reparation och byggnad, som derå påkomma kan. Att allt detta af oss oryggeligen hållas skall, ty varder det under våra namn och bomärken samt hemmavarande intressenters vägnar fullkomligen bekräftadt, ödmjukeligen begärande att den välförnäme högt:de lofl. Bergstingsrätten gunstigast täcktes denna emellan oss gjorda förening till protokolls komma låta. Bergstingsgården Bjurkärn den 21 Juni a:o 1721.»

Härefter följa ej mindre än 35 underskrifter af delegare i Lonntorps hyttelag, hvarjemte handlingen är försedd med följande intyg:

»Med detta ofvanstående kontrakt och förening är ock jag förnöjd.

Sv. Leetström.»

»Anno 1721 d. 21 Juni, då ordinarie bergsting uti Karlskoga och Bjurkärns gl.[1] hölls, uppvistes för rätten innan-föreskrefne förlikningsskrift, samt infördes uti protokollet och vedergående till säkerhet konfirmerades.

Quod testor Nath. Ekman.»

Samtidigt med denna uppgörelse fick Letström äfven utföra en *rättegång om besittningsrätten till Vestra Lonntorp.* Derom innehåller ett Häradsrättens protokoll följande redogörelse:

»Anno 1721 d. 8 Mars blef ordinarie laga ting hållet med menige man och allmogen af Karlskoga bergslag uti Bregården; närvarande de in actis antecknade.

Johan Zachrisson Sylvius hade på egne och samtel. sine syskons vägnar låtit instämma prosten och kyrkoherden i Karlskoga ärevördige mag. Sven Letström, påstående det måtte hr prosten visa sitt fång på 1/4 hem:t V. Lonntorp, som skall vara skatte och Sylvii fädernes arfvejord, men hvarken han eller hans syskon veta sig för denna deras egendom njutit betalning. Isynnerhet påstod Johan Sylvius vedergällning för sin broder Zachris Sylvii andel i detta hemman, det han 1685 köpt för 100 d:r kpmt, men kyrkoherdarne skola den delen utan vedergällning brukat och besutit, för hvilka peng:r han fördenskull af hr prosten fordrar intresse. Till att bevisa att Sylvii förfäder och deras efterkommande arfvingar egt och besutit V. Lonntorp, inlade han kopior af våre framledne högstsalige glorvördigste konungars derå gifna besittningsbref, dat. d. 10 Mars 1608, d. 8 Mars 1614, d. 24 Mars 1647 och d. 6 Febr. 1684.

Prosten och kyrkoherden mag. Letström protesterade emot den talan Johan Sylvius gör på sine syskons vägnar, alldenstund han ingen fullmakt af dem kan uppvisa, finnes ej heller någon af dem närvarande, eller veterligt att någon mer än Johan Sylvius velat hr prosten med process i detta målet oroa; uppvisande hr prosten Johan Sylvii d. 22 Januari 1691 gifne salubref till framledne kyrkoherden sal. mäster Anund, hvarmed han bem:te Zachris Sylvii sig tillhandlade andel i Lonntorp för 100 d:r kpmt försålt hade. Desslikes framlades Johan Sylvii egne obligation, dat. d. 11 Febr. 1696, hvarmedelst han tillstår sig undfått af sal. kyrkoherden mag. Tingström i peng:r och säd beräknadt till 72 d:r 8 öre kpmt, derföre han 2:ne bref pantsatt och lofvat intresse betala, men kan icke Sylvius visa att detta kapital och intresse

[1] Denna förkortning torde få anses utmärka *bergstingslag.*

ännu betalt blifvit, hvilket stiger långt öfver 100 d:r kpmt, som Johan Sylvius för sin andel af besittningsrätten uti detta hemman skulle kunna fordra.

Dessutan beviste hr prosten Letström med denna rättens dom d. 10 Febr. 1694, emellan bem:te Sylvius och hr prostens svärmoder, kyrkoherdeenkan dygdesamma hustru Anna Ekebom utfallen, hurusom Sylvius då sökte få börda och lösa af henne halfva V. Lonntorp: men det blef honom afslaget i anseende dertill att detta hemman befunnits vara krono, skönt Sylvii förfäder undfått kongl. bref på besittningen deraf, så länge de och deras arfvingar kunnat göra rätt och skäl derföre, som dock icke skedt är, utan har madame Ekebom de för hemmanet återstående utlagor måst betala, utom det att Sylvius och hans syskon då redan dels förpantat, dels försålt sine andelar uti besittningsrätten. Emot samma dom hade fuller Sylvius under den högt:de Lagmansrätten vädjat, men saken vid Lagmansrätten desirerat. hvarföre ock bem:te häradsdom af Lagmansrätten blef approberad och gillad d. 4 Juli 1694. Förutan allt detta framviste hr prosten hans högstsal. maj:ts konung Karl den XI:tes nådige bref för prostens svärmoder, kyrkoherden sal. mäster Anunds enka, dygdesamma hustru Anna Ekebom på besittningsrätten af fjerdings kronohemmanet V. Lonntorp, dat. d. 5 (15?) Augusti 1694; desslikes vår nu regerande allernådigste konungs konfirmation och bekräftelse uppå samma besittningsrätt för prosten mag. Sven Letström, gifven d. 2 Juni 1720. deraf hr prosten vill visa det hem:t V. Lonntorp är krono och icke skatte, förmenandes det förra besittarens arfvingar ej skola kunna deruti någon eganderätt hafva, eller derföre söka betalning, skönt de mera än vederbort för sin rättighet njutit och undfått hafva.

I öfvervägande häraf kunde rätten icke finna Johan Sylvius någon rättighet hafva till återvinnande af hem:t V. Lonntorp, särdeles som den besittningsrätt han till detta hemman haft, redan är dels föryttrad, dels förverkad och af Kongl. Maj:t till nuvarande besittare allernådigst donerad. I öfrigt som Johan Sylvius nu inför rätten, vid det ofvan:de 1694 års häradsdom upplästes, sade sig då ingen rätt njutit: ty fäldes han för ett slikt domqval till sine 3 mark, och för det han också obevisligen beskylde hr prosten Letström hafva hans egendom med orätt borta, honom förebråendes att annorlunda lära och annorlunda lefva och således ohelga Guds namn, så belades Sylvius äfven för sin obeskedlighet med 3 mark smt:s böter; börandes också vedergälla sin vederparts tingsomkostnad med 3 d:r smt.

Emot denna dom inlade Johan Sylvius 3 mark smt vadepeng:r under den högl. Lagmansrätten: ty blef honom ansagdt så tidigt uttaga stämning att han 6 veckor före nästa lagmansting må kunna den sin vederpart tillställa. Ut supra. På Häradsrättens vägnar *O. Lundstedt.*

Herr prosten och kyrkoherden mag. Letström appellerade ock intra fatalia vice versa uppå expensers åtnjutande, samt att få nöjaktig ersättning för det myckna besvär och tidsspillan Johan Sylvius honom skall ohemult förorsaka, attesteras. *O. Lundstedt.*

Af Lagmansrättens »protokollsextrakt» af 6 Juli 1721 inhemtas, att Sylvius »genom en skrift, dat. Karlskoga d. 2 Juni nästl., förklarat sig icke vilja yttermera detta sitt vädjande fullfölja, utan lemnat prosten att å häradsdomen söka Lagmansrättens konfirmation»; och då »prosten jemväl ej annat ansöker, än det måtte Häradsrättens dom gillas och konfirmeras; alltså blef sådant härigenom beviljadt, hafvandes vederbörande att

ställa sig förberörda Häradsrättens af d. 8 Mars 1721 dom uti alla delar till rättelse». Detta protokollsutdrag är på Lagmansrättens vägnar undertecknadt och besegladt af *Bernhard Cederholm.*

Prosten Letström afled 7 Augusti 1724. Hans enka *Klara Carlmark* blef derefter egarinna af Vestra Lonntorp. Hon var, såsom redan är nämdt, en dotter till kyrkoherden Anund Håkansson och hade i sitt första gifte varit förenad med dennes efterträdare, kyrkoherden *Petrus Tingström.* Efter hans död 13 Juli 1702 blef hon något år derefter omgift med nyssnämde prosten Letström. Prostinnan Carlmark, såsom hon i regeln benämdes, blef instämd till det laga häradsting, som hölls i Gälleråsen 31 Augusti 1728, af dåvarande kyrkoherden i Karlskoga *Anders Valler* och kronobefallningsmannen *Johan Berger,* i anledning af Länsstyrelsens remiss och resolution af 2 April samma år, med yrkande: »1:mo att visa med hvad rätt hon har att bruka skogen till fjerdingshemmanet V. Lonntorp *på Karlskoga prestegårds egor,* och 2:do att samtycka till en ordentlig laga syn huru skogen är handterad efter lag och med den sparsamhet som en afgärdaby bort tillkomma, samt laga plikt och ersättning för den del af skogen, som mera än sådant hemman vederbordt, kan vara tillgripen.» Denna rättegång, som fortgick vid flera ting, drefs från kärandesidan hufvudsakligen på den grund, att Vestra Lonntorp skulle vara upptaget på prestgårdens egoområde, hvilket åter af svaranden bestreds. Genom utdrag ur Kammararkivets handlingar kunde ådagaläggas, att Vestra Lonntorp tillkommit såsom ett sjelfständigt hemman och skattlagts 1617, hvarjemte dels genom ett vittnesintyg af förenämde Johan Sylvius, som var född å gården 1648, och dels genom handlingar kunde styrkas att hemmanet erhållit sitt egoområde afvittradt från angränsande hemman. Då emellertid någon osäkerhet gjort sig gällande om de rätta egogränserna, särskildt mot prestgårdshemmanet, dömdes till *häradssyn,* som egde rum 5 och 6 Augusti 1729. Vid detta tillfälle träffades en *förening* af innehåll:

»att som *Karlskoga sockens prestegård* består af ett mantal[1], och det derunder afhyste hemman *Elfkärr* utaf ett fjerdedels dito[2], V. Lonntorp äfven af lika hemmantal med Elfkärr; fördenskull skulle den under samtl. förenämde hemman liggande skogen efter hvarje hemmans storlek och skattning dem emellan fördelas, så att prestegården med dess afhyste fjerdedels hemman Elfkärr skulle deraf ega $^5/_6$ uti den närmast derintill belägna skogen, deremot den öfriga sjettedelen, som närmast till Lonntorp är liggande, skulle tillfalla V. Lonntorp, hvilken sjettedel straxt med parternes bifall skulle komma ifrån den öfriga skogen att skiljas, i det tvänne råstenar skulle nedsättas, den ena

---

[1] Detta hemman, äfven kalladt *Karls-Åby,* infördes för ett helt mantal krono i jordeboken första gången 1706.

[2] Hemmanet *Elfkärr* upptogs i medlet af 1640-talet med kyrkoherden Jakob Jonssons tillåtelse såsom ett *ängsvaktaretorp,* hvars åbo skulle vakta prestgårdens vidt omkring i skogen belägna ängar, hvarefter torpet 1694 skattlades för $^1/_4$ kronohemman, enligt hvad ett undersökningsprotokoll af 18 December 1696 närmare gifver vid handen. Sedermera utfärdades 25 Februari 1704 ett k. donationsbref å detta hemman såsom en prestgårdens tillhörighet.

utmed den så kallade Flottufvan vid Timselfven och den andra sydvest till vester ut på den närmast norr till Stenbäcken liggande kulle, så att Vestra Lonntorp skulle ega hvad vester om den emellan förenämde ställen löpande linea är beläget, och prestegården med sitt afhyste hemman hvad å andra sidan är liggande; dock med det förbehåll, att den som i framtiden skulle förmena sig dermedelst vara råkad i någon mistning, skulle öppet hafva att efter föregången afmätning och refning låta närmare justera och jemka denna afdelning.» — —

Denna förening vann sedermera laga kraft eller blef faststäld, hvilketdera torde tillsvidare få anses likgiltigt. Emellertid hade Vestra Lonntorp fått sin rättsliga ställning befästad och någon tid härefter erhöll denna gård likasom öfriga hemman i Lonnhyttelaget en ganska afsevärd tillökning i skogsmark i och för sin bergshandtering. Genom Bergskollegii resolution 27 Februari 1741 anslogs nämligen till kolning för nämda hyttelag en del af *Tväråns allmänning*. Denna skogstrakt delades 1748 mellan de särskilda hytteintressenterna, hvilken delning sedermera 1755 undergick någon jemkning, enligt hvad ett »utdrag af inteckningsprotokollet, hållet vid laga bergs- och hammartinget med Karlskoga bergslag på Källmo gästgifvaregård den 31 Maj 1756» närmare utvisar[1].

Prostinnan *Klara Carlmark* synes hafva aflidit mellan 80 och 90 år gammal under 1760-talet. Genom arf och köp öfvergick Vestra Lonntorp till en hennes dotter i första giftet, *Anna Maria Tingström,* enka efter brukspatronen *Karl Dahlström,* en dotterson till bergmästaren Sten Andersson[1]. Genom byte af 4 Juli 1767 hade nyssnämda enkefru afstått Lonntorp till sin dotter, enkefru *Magdalena Dahlström* mot hennes »i Kristinehamns stad tillhöriga fastighet, den så kallade borgmästare Janssons gård, bestående af trenne tomter belägna vid södra torget intill rådmannen Bergii gård»; men sedan Karlskoga häradsrätt »vid så fatta omständigheter vägrat uppbjuda Lonntorps egendomen», utfärdade Anna Maria Tingström 7 November samma år ett salubref, hvarigenom hon till »sin kära dotter borgmästarinnan Magdalena Dahlström» upplät och försålde »bemälte sitt fjerdedels hemman Vestra Lonntorp med åbyggnad och tillhörige egor i skog och mark samt tillydande hyttedel i Lonnhyttan, bestående af $^3/_4$ uti en hel del, med de till samma hyttedel hörande hus, emot en köpesumma af 48,000 daler kpmt», motsvarande värdet af dotterns i Kristinehamn »belägna och omförmälte egendom med allt hvad derunder lyder». Å detta köp erhölls de trenne lagstadgade uppbuden 9 November 1767 samt 30 Januari och 2 November 1768.

Anna Maria Tingström, som var född 1692 $^{25}/_{6}$, afled 1768 $^{17}/_{8}$, vid 76 års ålder. Gift 1713 med förutnämde *Karl Dahlström,* hvars dödsår ej är kändt, egde hon flera barn. Angående några af dem hafva följande underrättelser kunnat vinnas:

Klara Dahlström, född å Ölsboda 1716 $^{15}/_{11}$, afled å Carlsdahl 1754 $^{30}/_{1}$; gift 1735 med hofrättskommissarien, sedermera öfverdirektören och brukspatronen *Karl Daniel Luthman,* egare af Carlsdahls och Kortfors

---

[1] Ifrågavarande skogstrakt bildar numera hemmanen *Bofallshöjden* $^2/_5$ och *Bofallstorp* $^1/_{24}$ mantal, omtalade här ofvan sid. 313.

[2] Jfr *Noraskogs arkiv* I: 9.

bruk, f. 1706 $^{28}/_{3}$, d. 1768 $^{12}/_{1}$, som i sitt andra gifte var förenad med enkefru *Katrina Fröberg.*

Margreta Kristina Dahlström, f. 1720, d. ogift 1791 $^{24}/_{12}$.

Magdalena Dahlström, som blef gift med *Anders Lönbohm,* f. i Filipstad 1714 $^{2}/_{8}$, borgmästare i Kristinehamn 1746, der han afled 1764 $^{26}/_{11}$.

Såsom egarinna till Lonntorp undgick enkefru Lönbohm lika litet som föregående egare sina rättegångar om samma hemman. Den vigtigaste af dessa torde ha varit den, som innefattas i följande

Kongl. Maj:ts dom, uti den till Kongl. Maj:ts öfverseende ifrån dess och rikets Göta hofrätt genom ordentligt sökande utan afgift inkomne sak, emellan Advokatfiskalsembetet i bemälte hofrätt för prestegården Åby i Karlskoga och Vermeland, å ena, samt afledne borgmästaren Lönbohms enka Magdalena Dahlström såsom egare af fjerdedels hemmanet Vestra Lonntorp å andra sidan, angående *en ängs- och skogsmark,* den prestegårdsinnehafvaren påstått böra emellan Lonntorp och Prestegården efter öre och örtug fördelas; uti hvilket mål Karlskoga bergslags härads synerätt den 25 Juni 1777 dömt, och af anförde skäl till förmån för boställsinnehafvarens påstående fastställt den af landtmätaren Hamnerin de tvistande emellan år 1775 uppgångne rågång ifrån Gälleråse båtstad till Lonntorpsledet. Hvaremot Vermelands lagmansrätt och Hofrätten genom domar af den 1 Juli och 2 Oktober 1778 *bibehållit Lonntorps egare vid den omtvistade marken:* deruti underdånigst om ändring anhålles, och hvarom är vordet tvistadt. Med Kongl. Maj:ts och rikets trogne råd besluten. Gifven Stockholms slott d. 9:de November 1779.

Kongl. Maj:t har i nåder låtit sig föredraga de i detta mål inkomne handlingar med hvad parterne så skrifteligen som vid munteligit förhör andragit och påmint, pröfvandes rättvist Lagmansrättens och Hofrättens sammanstämmande domar af den 1 Juli och 2 Oktober 1778, såsom på lag och goda skäl grundade, att gilla och fastställa. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

GUSTAF.

(Sigill.) *H. Låstbom.*

Å den till Lonnhyttelaget anslagna allmänningsskogen verkstäldes ny delning 1801 af landtmätaren Örn; och jemlikt ett af Kammarkollegium 15 Oktober samma år utfärdadt köpebref, blef $^{1}/_{4}$-hemmanet Vestra Lonntorp af enkefru Lönbohm, mot en köpesumma af 13 rdr 18 sk. 6 rst. specie, inlöst till *skatte.*

Öfver 50 år innehade och brukade hon sjelf denna sin egendom. Enligt 12 Juli 1819 upprättadt köpekontrakt såldes densamma till bergsmannen *Jan Svensson och hans hustru Maria Larsdotter* från Klippan i Nysunds socken mot en köpesumma af 6,333 rdr 16 sk. bankospecie (= 9,500 kronor) samt åtskilliga små förmåner åt säljaren. Köpebref derå utfärdades 20 nästföljande September och skulle egendomen med tillhörande hyttedel af köparen tillträdas 14 Mars 1820; varande Karlskoga häradsrätts fastebref, som angifver köpesumman till 6,733 rdr 16 sk. bko, gifvet 14 Oktober samma år.

Kort härefter (omkring 1826) afled enkefru Lönbohm, antagligen i en mycket hög ålder. Så vidt för närvarande är kändt, egde hon i sitt äktenskap med borgmästaren Anders Lönbohm dessa barn:

Anders Fabian Lönbohm, kronofogde och assessor.

Justina Magdalena Lönbohm, gift med häradsskrifvaren *Karl M. Tideström.*

Ulrika Katarina Lönbohm, död ogift 1824.

Kristina Eleonora, f. 1760 $^{31}/_{1}$, d. 1765 $^{3}/_{3}$.

Den nye egaren af Vestra Lonntorp, förenämde Jan Svensson, var bördig från Lekebergslagen. Hans farfader, *Olof Svensson*, hade 26 Oktober 1739 erhållit fastebref å en hemmansdel i Källsbo, hvilken han redan 1743 »för ålderdoms skull» afstått till sina barn. Genom »Lagmansrättens öfver Nerikes lagsagu meddelte dom och stadfästelse under den 3 September 1756» blef han genom byte med sin styfson, nämdemannen Nils Björsson i Källsbo, egare till $^{1}/_{16}$ uti Klippa hemman, hvilken rättighet han genom transport af 17 Mars 1757 öfverlät till sin son *Sven Olofsson* i Klippan. Denne, som varit gift 2:ne gånger[1], egde i sitt senare äktenskap en son, nyssnämde **Jan Svensson,** f. 1773 $^{22}/_{11}$, hvilken uppgifves ha varit hvad man kallar »en man af gamla stammen» och arbetsam i hög grad. Enligt hans egen utsago arbetade han om morgonen, så att han hade aftonen fri. Efter förlamning sängliggande i 9 år afled han 1857 $^{23}/_{12}$, öfver 84 år gammal. Gift 1811 med *Maria Larsdotter* från Sinnerud i Nysunds socken, f. 1786 $^{8}/_{12}$, d. 1852 $^{14}/_{7}$. Deras barn voro:

Maja Lisa Jansdotter, f. 1812, gift 1832 med bergsm. *Peter Andersson* i Espenäs, d. 1866.

Jan Peter Jansson, f. 1819 $^{16}/_{8}$, ogift, vistas hos sin svägerska (se nedan) i Källmo.

Anna Kajsa, f. 1822, d. 1825.

Karl Jansson, f. 1826, d. 1857; se nedan.

Genom salubref, dat. 22 November 1841, upplät Jan Svensson med sin hustru Maria Larsdotter, det år 1819 inköpta $^{1}/_{4}$-hemmanet Vestra Lonntorp till sonen Karl Johansson, såsom han kallas i köpe- och fastebrefven, mot en köpesumma af 6,000 rdr banko och hvarå han erhöll Häradsrättens fastebref, dat. Källmo 23 November 1842. Denne egare, vanligen benämd **Karl Jansson,** yngste sonen till de båda säljarne, född i Lonntorp 1826 $^{8}/_{3}$ och således ej myndig vid egendomsköpets afslutande, blef genom sitt giftermål tillika egare af $^{3}/_{44}$ mantal i Källmo, der han sedermera var boende; nämdeman 1852—1854 afled han genom olyckshändelse 1857 $^{27}/_{3}$, endast 31 år gammal. — Gift 1848 $^{12}/_{10}$ med *Karolina Jonsdotter*, f. 1824 $^{22}/_{9}$, dotter af bergsm. Jonas Nilsson[2] och hans hustru Maria Eriksdotter[3] i Källmo. Med sin aflidne man eger *enkefru*

---

[1] I sitt första gifte med *Anna Olofsdotter* egde Sven Olofsson en dotter *Karin Svensdotter*, som genom utslag af Lekebergs häradsrätt 10 Mars 1759 tilldömdes i arf efter sin moder ett belopp af 750 daler kpmt. Detta arf förvaltades till en början af Karins farbroder *Jonas Olofsson* i Källsbo.

[2] *Jonas Nilsson* i Källmo var en son till bergsm. *Nils Ersson* och *Maria Jonsdotter* i Källmo. Genom afhandling, dat. Källmo 17 September 1796, upplät bergsm. *Jonas Arvidsson* och hans hustru *Maria Olsdotter* sitt egande $^{3}/_{44}$ *hemman Källmo* till sin måg och dotter, nyssnämda Nils Ersson och Maria Jonsdotter, för en köpesumma af 500 rdr i riksgäldsmynt samt åtskilliga undantagsförmåner.

[3] *Maria Eriksdotter* var en dotter till bergsm. Erik Andersson och hans hustru Karin Persdotter i Esphöjden, samt syster till *Anders Eriksson* i Kärne

Karolina Jansson, som fortfarande bebor sin arfvegård i Källmo, följande barn:

Maria Sofia, f. 1849 $^{23}/_{9}$, d. 1850 $^{13}/_{5}$.
Karl Karlsson, f. 1851 $^{7}/_{1}$, sin moders biträde vid Källmo egendom.
Erik, f. 1852 $^{18}/_{1}$, d. $^{19}/_{3}$ s. år.
Erik Karlsson, f. 1855 $^{5}/_{2}$; se nedan.
Emma Karlsson, f. 1856 $^{28}/_{2}$, hemma hos modern.

Yngste sonen, förenämde **Erik Karlsson**, inköpte sina medarfvas lotter i *Vestra Lonntorp*, hvilken egendom han tillträdde 1878 och fortfarande innehar. — Gift 1881 $^{2}/_{7}$ med *Lovisa Jansson*, f. 1859 $^{25}/_{3}$, dotter till bergsm. Jan Peter Petersson (f. 1814 $^{4}/_{2}$) och Johanna Andersdotter (f. 1821 $^{19}/_{7}$, d. 1879 $^{5}/_{3}$) i Vibäck.

Barn:

Erik, f. 1882 $^{23}/_{8}$, d. 1889 $^{31}/_{8}$.
Johan, f. 1883 $^{29}/_{8}$.
Karl, f. 1885 $^{2}/_{4}$.
Anna, f. 1887 $^{21}/_{4}$.
Lovisa, f. 1889 $^{9}/_{2}$.
Erland, f. 1891 $^{21}/_{2}$.
Karin, f. 1893 $^{23}/_{11}$.

Föregående anteckningar om Vestra Lonntorp grunda sig till hufvudsaklig del på de vid gården förvarade äldre och nyare handlingar, som nuvarande egaren med sällspord välvilja ställt till utg:s förfogande.

(f. 1798 $^{18}/_{3}$, d. 1880 $^{14}/_{4}$), talman i Bondeståndet under 1840—41 årens riksdag.

Anteckningar ur Karlskoga äldsta sockenstämmo-protokoll.

Församlingens första kyrkoherde Olof Hansson, som afled 1626, efterträddes följande året af sin måg och medhjelpare under de sista 10 lefnadsåren *Jacobus Jonæ* (Jakob Jonsson). Denne åter »blef så sinnesoredig, att han år 1643 på någon tid suspenderades och ändtligen 1645 för grofva förseelser alldeles dömdes ifrån tjensten; fick dock tillstånd att för sin långliga tjenst söka annan lägenhet, och öfverenskom då med kyrkoherden m:r Laurentius Nicolai, Philipstadius, i Kroppa om tjenstebyte, men hvilket ej kom att gå i verkställighet, utan skulle, enligt K. M:ts befallning 1648, de behålla sina pastorater; kom derefter så ifrån förståndet, att tjensten måste skötas af en vice pastor, samt blef sist alldeles blind»[1]. Han afled 19 November 1662. Under de sista åren tjenstgjorde som vice pastor magister *Anundus Haquinius* (Anund Håkansson), hvilken ock 1663 efterträdde Jakob såsom kyrkoherde.

Det är från denne Anunds tjenstgöring såsom vice pastor de äldsta protokollen finnas bevarade. Huru det i sådant afseende var ställdt derförinnan, omtalar Anund sjelf i sitt första sockenstämmoprotokoll så tydligt, att någon tvekan derom icke kan uppstå. Han skrifver nämligen:

»Anno 1659 d. 20 Mars, då jag först hölt socknestämma i Karlskoga, ransakades om det skulle finnas någon *kyrkobok,* deruti kyrkones handlingar och saker skulle vara annoterade, *men der fans ingen,* hvarken i kyrkan eller hos sal. pastoris skrifter.»

Således icke heller från Olof Hanssons tid. Pastor Jakob lefde ännu och hade väl såsom »sinnesoredig» föga tanke på att hålla kyrkans handlingar och böcker i ordning, äfven om Olof Hansson gjort någon början dermed, hvilket dock är föga troligt, ty det var endast undantagsvis, som denne pastor i sina längder orkade namngifva husfäderna i sin församling, vare sig det gälde kyrkotionden, penningeuppbörder eller andra förhållanden.

Efter föregående upplysande inledning fortsätter Anund Håkansson sitt första stämmoprotokoll sålunda:

»Då begärde församlingen att välaktad *Georg Camitz*[2] ville uppå sig taga att vara *kyrkovärd,* det han ock gjorde. — Vardt ock *Mattes* i Bråten förordnad till *kyrkones sexman,* för sin redlighet och skicklighet skull.

---

[1] Anreps ättartaflor IV: 315.

[2] Bruksarrendator vid Björkborn. Jfr sid. 616 noten.

Sedan vardt med allas samtycke beslutit, att ingen skall *föra öl eller brännevin till kyrkan,* som här till dags skedt är, och hvilken som kommer med vin eller öl skole kyrkones sexmän taga af den samma ölet och vinet, och *penningarna tagas till kyrkan* [1].

Sammaledes vardt ock beviljadt att de, som utan trångmål *löpa ut ur kyrkan,* särdeles unga gossar och pigor, isynnerhet under predikan, skola *straffas med stocken;* derpå kyrkones sexmän hvar sin söndag hafva uppsigt och sitta vid dörren.

Beviljade ock alla endrägteligen att vilja *gifva klockaren sin ränta* efter sin förmågo och lägenhet, dock ingen mindre än 6 öre kopparmynt.

Efter det var intet *altarkläde* utlofvade välaktad Georg Camitz det vilja köpa till Mikaeli tid.

Asmund i Vall gaf till kyrkan 4 daler kpmt att han skulle få *stolerum* och fick i näste stol vid gången utan för kyrkedörren [2].»

Följande protokoll är dateradt 21 Augusti 1659 och innehåller till en början åtskilliga beslut om reparationer och förändringar i kyrkan, för hvilka redogöras i en särskild afdelning, rörande kyrkans byggnadshistoria. I öfrigt förekommer i detta protokoll att församlingens kapellan,

»Vällärde herr *Zacharias* beklagade sig att han intet kunde få sin *rättighet af bruksfolket och skomakarne* här i socknen. Då beviljade de sig vilja gifva honom här efter hvar för sig 1 daler kpmt i kapellansrättighet.

Ingen piga skall tränga någon hustru ut ur stolen, men är det mera rum, må pigan stå i stolen om icke hennes moder eller matmoder är i stolen.

Vardt beviljadt att de ville gifva här efter i *kyrkogångspenningar* 1 daler 4 öre kpmt.

Alla beviljade samtligen att *gudstjensten skall begynnas vid klockan 8;* de som barn hafva eller det är kyrkogångshustrur (som) icke då äro tillstädes, skola förtöfva till dess tjensten blifver ändad.»

Vid sockenstämma 4 November 1660

»Upplästes *en dom,* som hederlige och vällärde hr *Zacharias* hafver bekommit vid laga ting om dem, som igen stogo med sin *rättighet,* att de icke må förebära sig intet veta af domen [3].

Ändock tillförene hafver varit sed att *kyrkogångshustrur* hade sin besynnerliga stol, som de stogo uti när de gingo i kyrkan efter sin barnsbörd, så hafva de nu alla samtyckt att kyrkogångshustrun må stå i hennes stol, som henne följer.

---

[1] Af detta protokollsutdrag torde med önskvärd tydlighet framgå, att den s. k. *nykterhetsfrågan* inom Karlskoga *har mycket gamla anor* och icke uteslutande är en nyare tids påfund, äfven om den numera fått politisk färgläggning.

[2] Torde betyda att stolrummet var beläget näst *innan* för kyrkdörren.

[3] Angående denna dom, som vid åtskilliga senare sockenstämmor äfven kungjordes, innehåller Karlskoga dombok för 15 Oktober 1649 endast följande: »Afsades att befallningsmannen skulle tillhålla dem, att gifva ifrån sig *kapellansskäppan,* en hel eller half, eller ock *ett dagsverke,* som här till hafva tredskats att göra af sig sjelfve.»

Anno 1661 den 24 Februari

»Blef enhälleligen samtyckt i socknestämman, att den som *hyser någon främmande,* antingen mans- eller qvinspersoner öfver ena natt, han skall böta [1], och om någon främmande kommer och vill här vara någon tid, han skall låta se sitt bevis, hvarom icke, skall han intet lidas i socknen.

Alldenstund det nu ingen *mat* utgifves *till spetalen,* efter ingen är upprättad i Karlstad, är efterlåtet af konsistorio, att den *maten,* som sammansamlas af häradet, *skall utdelas ibland de fattige uti häradet,* till dess det blifver upprättadt hospital i Karlstad, till hvilket de samtyckte alle i denna socknen. *De fattige,* som här finnas, *skola hysas och skötas af sin slägt och förvandter,* och hospitalsmaten skall begynnas att utläggas ifrån Mikaelis tid, så att han skall vara utlagd till dominica 1 adventus; maten skola kyrkones sexmän hvar i sin rote upptaga (och) sedan några dagar före julhelgen till de fattige utdelas.

Efter det klagas att det sker för stort intrång i stolarne, ty vardt beslutit att ingen mer än en af huset skall ingå i stolarne, besynnerliga om stora högtider.»

Man höll icke stämmor synnerligen ofta den tiden, en eller högst två om året. Det kan dock ifrågasättas, då både den äldsta och äfven nyare protokollsböcker blifvit inbundna i senare tider i sina nuvarande band, att derförinnan ett eller annat protokoll å löst papper försvunnit. Äfven om så skett, äro dock så pass många qvar från den äldsta tiden, att ganska få, om ens någon af närgränsande församlingar kunna uppvisa så pass gamla stämmoprotokoll och andra kyrkohandlingar som Karlskoga. Om utg. derför icke ansett sig böra spara på de meddelade utdragen, må detta icke anses alltför mycket klandervärdt, utan få gälla för hvad det är: nya och upplysande bidrag till kännedom om förfädrens församlingslif och kommunala verksamhet.

Vid sockenstämma 12 Oktober 1662

»Vardt samtyckt att (det) skulle uppbyggas en loga och två lador *i prestegården* och hvar man skulle utlägga en stock. Huru långa stockar hvar rote skulle utlägga, skola kyrkones sexmän utsäja när de hafva mätit byggningen.

Samma tid besvärade sig *bruksfolket,* att dem sker intrång i sina stolar, der hvar hafver *köpt sig ett stolerum för 1 rdr.* Ordningen om deras köp på stolerum sade församlingen så vara gjord af förrige kyrkoherden herr Jakob, nämligen att när någon hammarsmed drager ut ur församlingen, skall den hammarsmeden, som kommer i hans ställe, gifva 1 rdr för stolerummet.

Nu besvärade sig hammarsmederna sägandes, det händer ofta att vi hammarsmeder måste flyttia, och kunde hända att den som hafver köpt ett stolerum för 1 rdr och drager ifrån församlingen, och icke blifver borta mera än ett år och kommer så igen, om han då åter skulle köpa samma stolerum för 1 rdr, tycktes det vara för svårt.

Derpå blef med allas samtycke så resolveradt, att den hammarsmed, som hafver köpt ett stolerum för 1 rdr och blifver intet längre borta ifrån församlingen än två år, han skall få sitt stolerum igen utan penningar; blifver han längre borta än två år, skall han gifva för stolerum 3 mark smt;

[1] Hvad eller huru mycket omtalas ej.

men om så hände att sedan han hade köpt stolerum för 3 mark smt och drager åter ifrån församlingen: om han intet längre blifver borta än två år, skall han få sitt stolerum igen utan lösen, men blifver han längre borta skall han gifva för sitt stolerum 1 daler kpmt. Men den hammarsmed, som efter den andra kommer, skall stå i stolen i två år, men sedan de tu år äro förlupne skall han gifva för sitt stolerum 1 rdr.

Sist var ock af allom enhålleligen samtyckt, att hvilken som utom socknes kommer och vill inträda i äktenskap, skall gifva för sin *lysning* en rdr in specie, men de, som äro här i församlingen hemma, skall allenast gifva $^1/_2$ rdr in specie.»

Af annan hand förekommer här följande tillägg:

»Sammaledes beviljades enhålleligen af allmogen uti hans ärevördighet præpositi mag. Laurentius Emzelii närvaro, att hvart hjonelag i socknen skall gifva 2 öre smt, men enkling eller enka 1 öre smt.»

För hvilket ändamål denna uttaxering skulle ega rum omtalas icke.

Härefter finnes antecknadt att »anno 1663 *inventerades* allt hvad i kyrkan fans». Den härefter följande inventarielistan är försedd med diverse klotter-anteckningar, gjorda vid en senare inventering och afslutas med detta erkännande:

»Ofvanstående inventarier är mig vid mitt inträde till församlingen i händer vordet levereradt och här med betygas: *Petrus Tingström.*»

Denne Tingström tillträdde pastoratet 1692 efter Anund Håkansson, hvarom mera längre fram. 1663 års inventering gälde Anund sjelf, som då blef kyrkoherde efter Jakob Jonsson.

»Anno 1663 dominica palmarum (palmsöndagen) ransakades efter stolerum och vardt befunnit att stolarna voro bytte som efterföljer:

en herrestol vardt förordnad i koret.

1 vardt förordnad till sätegården Bo.»

Vidare förekommer att stolen n:r 2 tilldelats »Jon i Stråbergsmyran, Håkon i Strömmetorp, Nils i Bregården, Enar i Bregårdstorp, Jon i Gälleråsen, Mor i Stråbergsmyran, Erik i Bregården; summa 7 stolerum». På samma sätt indelades n:r 3 till 10 rum, n:r 4 till 9 rum, n:r 5 till 8 »mantal» och n:r 6 till 9 mantal eller personer. N:r 7 »bruksfolksstolen, Jockum hammarsmed, Elias hammarsmed, Hans Lang».

Af de följande stolarna indelades n:r 8 till 8 platser, n:r 9 till 12 d:o, n:r 10 till 11 d:o, n:r 11 till 11 d:o, n:r 13 till 11 d:o, n:r 14 till 11 d:o, n:r 15 till 12 d:o, n:r 16 till 11 d:o, n:r 17 till 11 d:o och sist n:r 18 med endast 7 »mantal» eller platser. »På samma sätt byttes qvinfolksstolarna.» En ungefärlig beräkning synes utvisa att hela antalet sittplatser i dåvarande kyrkan uppgått till omkring 350 st.

Vid samma tillfälle

»vardt samtyckt att hvar man skall förfärdiga sina *kyrkobalkar,* såsom ock hvar man skall utlägga *en tegelsten,* att uppmura ugnen i *klockarestugan.* Nils skräddare lofvade vilja gifva muremästaren kost medan han murar.

Vardt uppläsen *hr Zachariæ dom,* som han hafver bekommit vid tinget anno 1649 d. 15 Oktob., huru mycket de skola gifva honom i *kapellansrättighet.*» (Jfr sid. 635.)

»Anno 1664 den 30 Januari vardt samtyckt i socknestämman att om icke *en* till det minsta *kommer till kyrkan* om söndag eller helgedag, skall husbonden gifva till kyrkan 8 öre silfvermynt.» Denna bestämmelse bör naturligtvis tolkas så, att åtminstone en person från hvart hushåll eller matlag borde söndagligen besöka kyrkan. Om bestämmelsen medförde åsyftad verkan, vet man ej så noga.

»Sedan ransakades hvilka hemman i socknen skola *uppbygga fähuset i prestegården* och hålla det vid makt, och voro dessa efterföljande», heter det vidare i protokollet, hvarefter dessa byggnadsskyldiga hemman och gårdar uppräknas till ett antal af ej mindre än 82. På enahanda sätt uppräknas 30 gårdar och hemman, hvilka hade skyldighet att »bygga och hålla vid makt *bodarne* i prestegården». Men äfven annan byggnads- och underhållsskyldighet indelades på samma, för skyldighetens fullgörande tungrodda och besvärliga sätt. Såsom ett exempel derpå, hvilket på samma gång kan lemna en föreställning om den jordrymd, som då för tiden var inhägnad till kyrkogård m. m., kan följande anteckningar ur ett annat protokoll tjena till någon ledning.

»Anno 1664 den 2 Oktober voro *kyrkobalkarna*[1] indelta, som efterföljer: balken ifrån östra hörnet till södra porten 16 alnar lång», skulle byggas och underhållas af 8 uppgifna åbor eller »mantal». — »Sjelfva södra porten» likaledes af 11 mantal. — »Balken vestan vid södre port till tiondebod-väggen 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken vid bodväggen till hörnet 17 alnar lång» af 7 mantal. — »Balken ifrån hörnet på vestra sidan norrut 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken dernäst på vestra sidan 24 alnar lång» af 12 mantal. — »Balken dernäst på vestra sidan till norra hörnet 21 alnar lång» af 11 mantal. — »Balken ifrån hörnet på norra sidan österut 22$^1/_2$ aln lång» af 10 mantal. — »Balken dernäst på norra sidan 19 alnar lång» af 10 mantal. — »Balken dernäst till norra porten på norra sidan 20 alnar lång» af 11 mantal. — »Sjelfve norra porten skola efterföljande hålla», nämligen 10 mantal. — »Balken ifrån norre port till hörnet öster ut 12 aln. lång» af 6 mantal. — »Balken ifrån hörnet söderut på östra sidan 19 aln. lång» af 9 mantal. — »Balken dernäst på östra sidan 25 alnar lång» af 13 mantal. — »Balken dernäst på östra sidan till södra hörnet 20 alnar lång» af 10 mantal.

Hela antalet byggnadsskyldige uppgick således till 152 åbor eller mantal. Det sålunda inhägnade området kan, efter de uppgifna måtten, anses hafva utgjort en fyrsidig figur, hvars södra gränslinie hållit i längd omkring 70 alnar, vestra gränsen 69 alnar, norra dito omkring 79 alnar och östra gränsen 64 alnar. Hela ytinnehållet torde hafva uppgått till omkring 5,000 qvadratalnar eller något öfver $^1/_3$ tunnland, en areal så liten och obetydlig vid jemförelse med nutida förhållanden, att det kan ifrågasättas om icke den nuvarande kyrkans byggnadstomt är fullt lika stor.

Vidare föreskrefs vid sistberörda tillfälle att »*klockestugan* skole dessa efterföljande hålla: Peder i Gräsholmstorp, Oluf i Högeberg, Jöns i Mosserud, Peder Larsson i Stråningstorp, Peder Andersson ibidem». Tillhopa 5 mantal. Slutligen vardt

[1] *Kyrkobalkar* kallades i fordomtima det af grofva slanor uppförda stängslet omkring kyrkan med dertill hörande område eller kyrkogård.

»Sedan samtyckt att ingen hustru skall tagas i kyrkio förr än hon aflägger penningar för '*krantsebrot*' om hon är der till skyldig.»

»Anno 1665 den 20 September

Blef i socknestämman af allom samtyckt, att ingen efter denna dag skall *sälja öl eller brännevin vid socknestugan* på någon söndag eller helgedag, och den, som befinnes deremot göra: af honom skall ölet tagas och dess värde till kyrkan gifvas.

Sedan vardt beviljadt att desse rotar skola *förfärdiga hufvarna öfver klockestapeln:* Brickegårds- och Immetorpsroten, Bäckeroten, Sibbohultroten, Bottesboroten, Finnebäcksroten, Linnebäcksroten och Skogskärrsroten, Högebergsroten, Strömmetorpsroten, Videbäcksroten, Galleråsroten, Kärneroten, Kedjeåseroten, Granbergsdalsroten, Kortforseroten. Den nionde hufven skola förfärdiga: Erik i Forsnäs, Jon i Högåsen, Jon i Fallet, Bengt i Tvärån, Lars Hansson vid nye Elfhyttan och hufvarna skola vara färdige gjorda Mikaelidag».

Efter denna indelning vill det synas som att 2:ne rotar gemensamt fått svara för en af de 8 hufvarna och att den nionde tilldelats de uppräknade bergsmännen.

»Anno 1666 den 9 December vardt samtyckt att ***hvar hytta efter blåsningen skall gifva till kyrkan*** efter som blåsningen är till. Mestedelen beviljade 1 skeppund tackejern.

Vardt afsagdt att ingen skall härefter ***gå i brudstugu*** och der till de alla beviljade.

Vardt ock samtyckt att de, som intet bruka bergsbruk, skole gifva hvar Valborgmessa ***penningar till kyrkan*** efter sitt råd och ämne.»

»Anno 1667 *dom. vocem jucundidatis.*

Oluf i Lunekullen beviljade att betala för sin svärfader Oluf i Lunekullen *till kyrkan* 5 daler kpmt.

Samtyckt att det bytes stolerum på läktaren efter lott.

Hammarsmederna samtyckte att de vilja gifva af hvar hammar till kyrkan 1 stop vin.»

»Anno 1668 *dom. cantate.*

Publicerades *hr Zachariæ dom,* som han hafver bekommit vid laga ting, på dem som restera med sin kapellansrättighet.

Erik i Labbesand blef pålagt att laga fönstret vid läktaren för betalning.

Samtyckt att hvar skall hafva sin *kyrkobalk* färdig till midsommaren; den som häremot tredskas skall lägga till kyrkan 8 öre smt.»

»Anno 1668 *dom. 19 trinitatis.*

Efter det är en skamlig osed att ***folket går ut och in i kyrkan*** medan predikan hålles, blef beviljadt att kyrkones sexmän skola hvar sin söndag vakta vid dörren, att ingen utgår utan högste orsak.

Samtyckt att hvar man skall utlägga till ***bryggehusets förfärdigande*** i prestegården 8 öre kpmt.

Är någon som af ungdomen ***stimmar i kyrkan,*** skall ledas i stocken, efter allas samtycke.»

»Anno 1669 d. 2 Maj vardt herr ***Anders Glaaf*** antagen till deras ***kapellan***[1] med allas goda samtycke och åtnöjo.

[1] Efter *»hr Zacharias»,* som hade drunknat i Knapforsen 9 November 1668.

Den hustru eller piga, som *stiger uti ens annars stolerum* utan med förlof, skall gifva till kyrkan 8 öre smt och ledas utur stolen af kyrkones sexmän.

Samtyckt att timret skall förskaffas att upprätta *bodarne i prestgården* till nästkommande höst.

Samtyckt att hvart hyttelag skola leverera till kyrkan af sin blåsning[1] om mikaelitid allrasist, om icke är förr inlevererat.

För *vinsäden*, som är 2 t:or ren spanmål[2], gifves 6 kannor vin.»

»Anno 1670 d. 20 Oktober.

Samtyckt att *stocken* skall förfärdigas af klockaren.

Beviljade ock samtligen att vilja *gifva honom* (klockaren) *något hö*, efter han hafver intet att berga uppå, utan sitter inhyses, och skola de samma till honom gifva när han upptager sin rättighet.

Samtyckt att hustro Brita skall hafva sitt tillhåll i klockarestugan till en tid.

Samtyckt att hvar man skall utlägga 16 alnar lång stock att uppbygga *socknestuga.*

Samtyckt att af hvart hus skall åtminstone en komma till kyrkan till onsdagspredikan.»

»Anno 1671 d. 8 Oktober.

Erik i Linnehult tog på sig att förfärdiga hufven öfver fönstret på läktaren; för sitt arbete skall han betalas af kyrkones penningar.

Samtyckt att hvilken, som gifver den andra *öknamn*, efter en parts stora osed, skall böta till kyrkan och för laga ting anklagas.

Samtycktes att Olof i Ödehult och Nils i Lunetorp skola hafva uppsigt på dem, *som göra oljud i kyrkan*, såsom ock länsmannen skall vara dem behjelpelig.»

»Anno 1672 d. 10 September.

Efter länsmannen vill intet betala till kyrkan de 22 daler, som Anders i Kilstad och Dan i Backa *länte af kyrkan*, uppsköto de den saken till laga ting.

Samtyckt att den eländige och fattige menniskan Dordi *skall föras omkring i socknen*, (och) skole hvar hafva henne hos sig uti 2 dygn.»

»Anno 1673 *dom. 19 trin.*

Samtyckt att kyrkones sexmän hvar i sin lägg skola utkräfva *qvicktionden*, som pastori tillhörer, af dem som restera.

Samtyckt att de skola förfärdiga sina *kyrkobalkar* till 3 veckor härefter; den som försummar, af honom skall utpantas 2 öre smt.

Samtyckt att de, som igenstå med *täckningen på klockarestugan*, af dem skall länsmannen utpanta 3 öre smt.

Samtyckt att för *vinsäden* skall gifvas 6 kannor vin i ond tid och god tid, som är 2 t:or ren säd[3]».

»Anno 1674 d. 27 Juni, samtyckt att *länsmannen Erik Påvelsson*

---

[1] Det förut beviljade jernskeppundet (jfr sid. 639).

[2] Den tredje tunnan, som församlingen från 1611 åtnjutit, gick till Bjurkärns kyrka.

[3] I margen finnes här bredvid antecknadt: »*anten dictum*».

skall inleverera brefven i kyrkokistan, *som voro gifna af drottning Kristina*[1].

Sedan angåfvos undertecknade för 'krantsebrot': Bengt Skomakare, Kristofer Eriksson, Måns i Skogskärr.

Sedan var samtyckt att den hustru, som är skyldig till kransebrott, om hon icke hafver penningarna med sig för kransebrott, när hon vill gå i kyrkio efter barn, skall hon hafva löftesman för sig förr än hon intages i kyrkan.

Samtyckt att hvar man skall utlägga *en tegelsten till socknestugan* att uppmura spisen.»

»Anno 1675 d. 26 Oktober.

Besvärade sig *församlingen i Bjurkärn* att de intet bekomma med församlingen af det vin, som väl:d Gerdt Ysing hafver lofvat till församlingen, der de mena sig böra hafva tredingen med dem, derföre att de hålla bron med dem vid Aegsjön (?); der till svarades att de i Bjurkärn hafva hållit bron med dem.»

»Anno 1676 d. 24 September.

Lofvade *bruksfolket i Valåsen* att de ville årligen hjelpas åt att gifva *en kanna vin till kyrkan.*»

»Anno 1677 *dom. trin.*

Samtyckt att den, som *går ut ur kyrkan* medan predikan hålles uti oträngde mål, skall böta 4 öre smt, vare sig man eller qvinna, der på kyrkones sexmän skola hafva uppsigt.

Den, som *kommer till kyrkan drucken*, han skall böta 3 mark smt.

Afsäges den elaka tobaksdrickningen i kyrkan.»

»Anno 1678 d. 26 Oktober.

Vardt samtyckt att de, som intet bruka bergsbruk, skola angifvas af dem, som bruka bergsbruk, och skola vara förpligtade att *gifva till kyrkan* hvart år efter sin lägenhet och skola det leverera vid Matthei tid.»

»Anno 1679 blef omtalt om vår *kyrkobyggning,* efter det är stort trångsmål i kyrkan; då lofvade alla samdrägteligen, att så snart Gud täckes oss gifva frid, *ty vi äre mycket utarmade genom detta kriget,* så velom vi genom Guds nåd vår kyrka förbättra.» Angående denna kyrkobyggnad hänvisas till nästa afdelning.

»Anno 1680 den 5 Januari blef församlingen fördelt i *vissa rotar* som efterföljer», hvarpå 24 särskilda rotar uppräknas, med 10 à 12 husfäder i hvarje rote.

Under de nästföljande åren upptagas protokollen af beslut och åtgärder i och för den då verkstälda *kyrkobyggnaden,* hvarom vidare längre fram. För öfrigt torde följande utdrag ytterligare böra här meddelas ur protokollet för 15 Maj 1684:

»Måns i Rosensjö och Oluf Jonsson i Gälleråsen hafva *synt skogen,* som Lars Gabrielsson skulle hugga till mileved, att det var intet annat än lägdeskog efter skogselden.» Denna skog tillhörde sannolikt prestgårdshemmanet. Vidare »samtycktes af hela församlingen att *hålla prestegårdshusen med tak,* att de ville utlägga hvar man $^1/_2$ pund näfver,

[1] Hvarest dessa bref numera kunna återfinnas är för utg. obekant.

dock skall kyrkoherden deremot med sin omkostning täcka taken och hång der till skaffa».

I ett följande protokoll »*domin. 15 trin.*» samma år beslöts bland annat, att »Oluf i Lerängen för *otidighet i kyrkan* skall utlägga en kanna vin», hvarjemte finnes antecknadt att »Jon i Knutsbo blef dömd vid laga ting att han skulle gifva 5 daler kpmt till kyrkan».

Vid sockenstämma »anno 1685 den 21 Juni beviljades att efterskrifne rotar skulle *uppbygga vestra kyrkoporten*, nämligen Dufvedalsroten, Strömmetorpsroten, Ölsdalsroten och Gräsholmstorpsroten». Häraf framgår således att, efter kyrkans kort förut fullbordade utvidgning och ombyggnad, en ny ingång vesterifrån till kyrka och kyrkogård blifvit anordnad, som derförinnan icke funnits.

»Sedan vardt samtyckt att de, som hafva varit tillhopa uti de *gamla balkarne*, de skola hjelpas åt att dem förfärdiga, och sedan skola balkarne bytas emellan rotarne.»

»Blef ock desslikes samtyckt att jag (näml. pastor sjelf) skall *hålla vin till kyrkan* för 13 mark kpmt kannan.»

»Sist blef ock samtyckt att hvar man skulle ännu *utlägga 16 öre kpmt* att betala väl:d Johan sine utlånta penningar till kyrkan, och penningarna skulle allrasist vara levererade till Valburgis dag 1686.» Af ett föregående protokoll för 15 Maj 1684 kan nämligen inhemtas, att då blifvit »af allom samtyckt att hvar man skulle utlägga 1 daler kpmt till att betala de 300 daler till välaktad Johan Üsing (å Valåsen), hvilka penningar kyrkan tog till låns». Sammanlagda taxeringen för återgäldande af denna skuld utgjorde således $1\frac{1}{2}$ daler af »hvar man», d. v. s. af hvarje husbonde, antingen han egde stor eller liten hemmansdel.

Det äldsta s. k. prostetingsprotokollet, som återfunnits, är intaget i protokollsboken och lyder sålunda:

»Anno 1686 den 20 Juni, då probsteting hölls i Karlskoga, *præsent. præpos. pastores cum lecta.*

Blef efter katekismiförhör Karl Persson i Berg tillsatt till *kyrkones sexman*, aflade sin ed, och som han beklagade sin krok för vidlöftig, vintades (vindicerades?) att de vid elfven sedan ligger till sexman uti Östervik.

Tillsattes Jon Olsson vid klockarestugan till *stöt* och tillsades honom *6 daler kpmt till lön*, jemväl om juletiden att hemsöka godt folk om hjelp. Och som fruktade sig Jon Olsson för 'saats' (sattyg?) och illvilja af någon, som ibland skall pläga finnas, der *han dem väcka skulle*[1]; ty försäkrades han att der någon sådan funnes, skall han med stocken straffas eller (med) $\frac{1}{2}$ rdr till kyrkan. Tillsades jemväl stöten att hafva akt på dem, *som försumma predikan.*

Tillsades Nils Gunnarsson att han skall tillsäga sin son Lars Möcker, att han inkommer med räkningen på *spån och spik samt mera* till nästkommande söndag, hvilket fadren utlofvade ske skulle, och skall sedan den räkningen levereras länsman till exekution[2].

Eho som *utgår förr än välsignelsen läses*, undantagandes gammalt folk,

---

[1] Då de funnos sofvande i kyrkan, är väl meningen?

[2] Lars Möcker hade varit redogörare och räkningsförare vid kyrkobyggnaden.

straffas med stocken eller 12 öre kpmt, och detta afkunnas nästa söndag på predikstolen.

Kyrkobalkar blef så afskedadt om, att nästa söndag skall dom. pastor på predikstolen uppläsa huru många om hvar balk, och sedan 14 dagar derefter hålla syn på balkarne; dem som då restera med sin balks byggning eller reparation böte 3 mark smt.»

Underskrift å detta protokoll saknas, men det lärer derför ingalunda sakna sin vigt och betydelse. Vid följande sockenstämma »anno 1686 d. 4 Augusti (blef) samtyckt att hvar man skall gifva 30 spån och 30 spik att *spåna kortaket*». Vidare blef »samtyckt att det skall köpas 4 tunnor tjära till *bråning på kyrkan* och lofvade välaktad Johan att han skulle skaffa dem tjäran till köps». Slutligen blef »samtyckt att de skola gifva för *bårkläde* när de taga det hem till sig 16 öre kpmt, men taga de allenast det vid kyrkan skola de gifva 12 öre kpmt; för *klockorna* skola de gifva 8 öre kpmt».

Vid en följande sockenstämma »anno 1687 d. 24 Aprilis vordo sammankallade alla *embetsfolk*, skräddare, skomakare och dagakarlar och andra, som *intet hafva kostat på kyrkan*, och lofvade somliga som efterföljer (för) att bekomma *stolerum:*

Nils Olufsson skräddare	12	d:r	kpmt.
Peder skräddare	6	»	»
Jon i klockarestugan	6	»	»
Anders Olufsson skomakare	3	»	»
Anders Pedersson (?) skomakare	3	»	»
Philippus skomakare	3	»	»[1]
Jon skomakare	3	»	»
Nils Nilsson dagakarl	3	d:r	kpmt.»

»Sedan vardt samtyckt att hvar man skall utlägga 1 daler kpmt till *bildthuggaren för predikstolen*, och samma penningar skola utläggas vid midsommarstid.» Detta beslut innebär en tydlig och klar vederläggning af Hammarins i Karlstads stifts herdaminne framstälda uppgift derom, att predikstol till kyrkan blifvit skänkt »1687 af Peder Vester på Björkborn». Om så varit förhållandet skulle en sådan gåfva lika väl som öfriga gåfvor blifvit antecknad i kyrkans protokollsbok, på sätt här nedan vidare anföres.

Med nyssnämda beslut upphör kyrkoherden Anund Håkanssons protokoll. Han afled dock ej förr än 5 Maj 1691, men tilltagande ålder och svaghet — lättja får man väl icke antaga kan finnas hos en prest? — torde hafva föranledt att hvarken några stämmor höllos eller, om ock så skedde, att protokoll icke ansågos nödvändiga. Emellertid må här äfven redogöras för de *gåfvor till kyrkan* m. m., som finnas antecknade under hr Anunds tjenstetid, hufvudsakligen i den förut omtalade 1663 års inventeringslängd. Sålunda förekommer att »anno 1663 *köptes* en ny *messehake* af rödt plys med silfvergaloner allt omkring, den 10 Martii». Förut fans dock en »messehake gammal af rödt kamlott», samt »messeskjorta försliten», om hvilken efterträdaren i embetet antecknat: »kan dock än brukas».

[1] Hade »gjort läder till klockan».

»Anno 1667 gafs en fyrkantig *teenflaska* till kyrkan.» Hvem, som varit gifvare, omtalas icke. — »Anno 1673 förärade seigneur *Gerhard Ysing* till Guds hus och kyrka en *messingsljuskrona.*» Denne Ysing var då egare till Valåsen. — »Anno 1676 gaf välaktad *Peder Andersson Vester* två stora *messingsstakar* till kyrkan, som stå på altaret vid juletiden», och »anno 1680 gaf välaktad Peder Andersson Vester en *messeskjorta* till kyrkan». Denne Vester var under ifrågavarande tid innehafvare af Bofors och Björkborns hamrar. Han egde för öfrigt Haddebo bruk i Nerike och synes ha varit en verksam och driftig bruksegare; död 1703.

Slutligen finnes äfven infördt, att »anno 1686 gaf välaktad Johan Ysing en härlig och vacker *altaretafla* till kyrkan», och att likaledes »anno 1686 gaf välbetrodde hr borgmästaren Georg Camitz till kyrkan en stor *kalk* förgyld, med förgyld *patén*»; men om denna sistnämda gåfva finnes sedermera antecknadt, att »den förgylde kalken med patenet, som aflagd är, reserveras och förvaras i kyrkokistan till, vill Gud, kyrkan kan få några pengar in eller någon i församlingen tordes förära så mycket till, att den kunde göras till ett *vattufat* uti barnedop».

Johan Ysing, en son till förenämde Gerhard Ysing, var en följd af år egare till Valåsen. *Camitz* åter innehade Degerfors och var en tid borgmästare i Kristinehamn, der han afled 1687[1].

»Anno 1692 den 26 Juni blef hr *Peder Tingström* genom præpositus *Tollstadius* introducerad och invigd», då ett nytt inventarium jemväl upprättades och af honom underskrefs (jfr sid. 637). De härefter följande protokollen äro alla förda af bemälde Tingström.

»Anno 1693 den 28 Februari hölts första socknestämma af mig med Karlskoga församling; närvarandes brukspatronen hr Johan Ysing, väl:d länsmannen Måns Dahl, häradsnämd, kyrkones sexmän samt de äldste af församlingen; då beviljades

1. Spån och spik, 40 af hvart slaget till mans, der med att reparera den delen af *kyrkotaket*, som ännu gammal och förruttnad var.

2. Vardt samtyckt att en *restlängd* skall utgifvas på kyrkans skuld[2] och föresättas gäldenärarenar en viss tid, och den som icke till den tiden betalar till kyrkan det han skyldig är, skulle pantas utan vidare skonsmål.

3. Samtycktes att alla *rotemästare skulle hålla skärstockar* emot sina rotar och der efter göra sin räkning, att hvar man må se huru hvar och en har betalt.

4. Lofvade socknemännen att *timret*, som de lofvat för *socknestugan*, som läntes till Jordan i Brickegården, skall vara framkördt till påsk.

5. Beviljades att tvänne utaf nämdemännen skulle hvar söndag och högtidsdag stå uppå läktaren och hafva *uppsigt uppå ungdomen*, och der någon felade vid slutet af gudstjensten gifva den samma an, då han strax skulle afstraffas efter som brottet var.

6. Att alla, som för utan ålderdomssvaghet eller annan sjukdom, *löpa utur kyrkan* skulle straffas med en timma i stocken eller böta 6 daler kpmt.»

---

[1] Jfr sid. 616 här ofvan.

[2] D. v. s. dess utestående fordringar.

»Anno 1693 d. 24 April hölts socknestämma; närvarandes kronones länsman, nämden och kyrkones sexmän, jemväl de äldsta af församlingen: då vardt Jöns Eriksson i Aggerud och Oluf Eriksson i Backebergshällen öfvertygade, att Jöns, som stod neder uti bänkarna, har *genom tecken begärt tobak* af Oluf, som stod uppå läktaren, den han strax släpte neder till honom under gudstjensten; hvarföre pålades drängen Oluf att böta till kyrkan 6 daler kpmt, dem han strax utlade, och efter Jöns intet hade att utlägga, sattes han i stocken två söndagar 1 timma hvar dag efter sluten gudstjenst.

2. Vardt af församlingen samtyckt, att der Jonas i Vestra Lunetorp intet skulle betala till kyrkan den skada han genom *skogseld gjort uppå prestegårdsskogen,* uppå en allmännelig stor bönedag, hvilken skada var förmedlat allenast till 24 daler kpmt till kyrkan, skulle saken stå öppen och han af tingsrätten dömas och plikta efter lag.

3. Drängen Jon Olufsson, som af svaghet gått utur kyrkan och *kastat upp på kyrkogården,* bötte 3 daler kpmt till kyrkan.

4. Samma gång samtycktes, att *bänkar skulle upprättas fram uti koret* för unga drängar och pojkar, hvar till bräder skulle köpas af kyrkans egna medel samt ett hundra läktspik.

5. Att en *pliktebänk* skulle göras för missgerningsfolk.

6. Den, som befinnes *klifva öfver* utur den ena i den andra bänken, skall tagas af sexmannen, uti hvilkens trakt han hemma är, och sättas i stocken.»

»Anno 1694 den 29 Maj, då socknestämma hölts, närvarandes socknens vanlige män, ransakades:

1. Efter *kyrkones skuld* och gafs åt väl:d länsmannen en *restlängd,* efter hvilken han skulle infordra kyrkans utestående medel.

2. Samtycktes att alla skräddare och skomakare i socknen skulle *gifva till kyrkan* årligen en kanna vin.

3. Att *läktaren* skulle afdelas och den norrare delen blifva för pigor och flickor, hvartill en ny trappa skulle upprättas.

4. Var Lars Möcker tillsagd att gifva hvar *rotemästare en restlängd* på spån, spik, tjära och bräder till nästa söndag.»

»Anno 1694 den 24 Juli hölts socknestämma, närvarandes vanlige män, då

1. Vardt samtyckt att bud skulle sändas efter brådaren Hans i Vestansjö i Råda socken, att han ofördröjligen skulle komma och *bråda kyrkan.*

2. Samtycktes, att efter församlingen sjelf begärt uppå en allmän riksdag att få en *byggningsskrifvare vid kyrkan,* dy tog länsmannen väl:d Måns Dahl det samma uppå sig och lofvade hålla riktig räkning uppå alla kyrkones inkomster och utgifter, hvar med församlingen lofvade sjelfva komma öfverens med honom, hvad han för sitt omak till lön bekomma skulle.

3. Vardt Lars Möcker pålagdt att göra visst besked uppå den *tjärans inkomst,* som om hösten 1691 till kyrkan af församlingen utgjordes.

4. Taltes om *bänkarnas taxering* för dem, som intet hade kostat uppå kyrkan, och efterlåtes församlingen sjelf att sins emellan sluta huru mycket hvar och en skulle gifva, som med sina syskon kostat hafva; och vid samma tillfälle betalte länsmannen väl:d Måns Dahl *bänkerum* för

sig och sin hustro, och som han tillförene hade kostat 15 daler uppå kyrkan, ty gaf han nu 5 der till, att summan blef 20 daler kpmt.

5. Beviljades att det skulle skrifvas till landshöfdingen och konsistorium och begära deras fullmäktige, att *besigtiga prestegårds skog och egor* samt hvad åverkan deruppå gjord är.

6. Nilses sak i Råhultet emot Anders i Forsnäs remitterades till Häradsrätten.

7. Jon i Knutsbo blef examinerad uti den *tillvitning* han uti offenteligit gästabud (gjort) uppå sal. kyrkoherden mag. Anund samt kyrkovärdarna Nils Arvidsson i Aggerud samt Oluf Jonsson i Gälleråsen.

8. Vardt hans dotter dömd efter Kongl. Maj:ts kyrkolag och 9 punkt i XI kap. om *herrans nattvard*, den hon begått *emot förbud med en stulen sedel.* Hans sonahustro, som sedlen stulit, skulle slippa med uppenbar kyrkoplikt samt gifva en daler smt till kyrkan eller sitta en timma i stocken, efter som församlingen bad för henne.

9. Drängen Lars Matsson, som *sålde tobaken i kyrkan,* tillstod felet och emedan församlingen samdrägteligen bad för honom, för den skull förskontes han med uppenbar kyrkoplikt, samt gifver 2 daler smt till kyrkan och 1 daler smt till de fattige.

10. Anders i Immen och hans hustro tillika med deras vederparter remitterades till Häradsrätten.

11. Förmantes Sigfrid i Stockeforstorp samt hans hustro till en rätt äkta förening och sattes vite emellan dem, att hvem af dem som först bryter, skall plikta med åtta dagars fängelse vid vatten och bröd.

12. Lars Persson i Gräsholmstorp med sin lejogosse, som klagade uppå skomakaredrängen Sven Olufsson, remitterades till tinget.»

»Den 7 Augusti 1694 voro socknemännen tillsammans och öfverlade om *kyrkans spåning och bråning,* och var beviljadt att hvar man skulle göra ut tre stop tjära och en half daler, hvilket länsmannen välaktad Måns Dahl skulle emottaga och göra räkning före.»

»Anno 1694 den 11 December vardt sockneståmma hållen; närvarandes brukspatronen hr Johan Ysing, kronones länsman och vanlige socknemännen, då blef

1. Samtyckt att *alla pojkar och unga drängar* skola här efter gå *fram i koret* och der blifva under gudstjensten, och fördenskull förmanas och tillsäjes alla föräldrar, husbönder och matmödrar, att de sådant tillhålla sina unga piltar och tjenstepojkar, väl vetandes att der någon gosse eller ung dräng tränger sig in i någon bänk, han skall genast af sexmannen tagas för hufvudet och i stocken sättas.

2. Alla *drängar,* som något äro till åren, skola gå uppå sönnare *läktaren,* på det de gamla och gifta män må stå oträngde uti bänkarna; befinnes någon göra häremot, han må vänta det straff, som Kongl. Maj:ts kyrkolag föreskrifver.

3. Alla *pigor och flickor* skola stiga uppå den norrare *läktaren* och stå som de komma, till dess man efter högtiden kan få tid att göra der något visst stolbyte, att icke något intrång må ske i bänkarna neder uti kyrkan, de gifta och gamla hustrur till besvär; befinnes någon göra här emot, så plikte den som sakfälter blifver efter Kongl. Maj:ts kyrkoordning.

4. Skall *kyrkoväktaren,* så snart predikan ändad är, ställa sig vid sön-

nare *kyrkodörren* och henne tillsluta, hängandes haspan uppå och lås före sättia, att icke oförskämda pojkar och ynglingar må efter eget onda behag få *löpa ut och in under gudstjensten* förr än hon slutin är och välsignelsen gjord; men skulle någon antingen af sjukdom eller ålderdomssvaghet behöfva gå ut förr än gudstjensten ändad är, så förmenas dem samma ingalunda hans utgång; men pröfvas någon föregifva sjukdom, och befinnes sådan sjukdom vara af *fylleri* förorsakad, då skall den samma efter kyrkolagen plikta.

5. Måste alla, som icke af svaghet, sorg el:r annan olämpo äro besvärade, stå uppe så länge epist., evang., tron och »o Gud vi lofve dig» sjunges, hvilket ofta tillförene i anledning af kyrkoordningen påmint är.

6. Befinnes någon *föra öl eller brännevin till kyrkan* att försälja uppå högtids-, sön- eller helgedagar, den samma skall varan ifråntagas och både säljaren och köparen, så ock den som dem hyser, böta 3 mark silfvermynt till kyrkan första gången de befundne varda, och sedan allt dubbelt upp.»

»Anno 1695 den 6 Oktober, då socknestämma hölts uti Karlskoga, närvarande kronones länsman väl:d Måns Dahl och socknens nämd med största delen af församlingen, då var *klockarevalet* omtalt och voro fuller några, som föllo *Jöns i Kilsta* emot, men omsider, öfvertalte, bejakade de, hvar uppå hans svärfader Nils Bengtsson i Skråmmen gick i löfte för honom.»

»Anno 1696 den 25 Martii vardt socknestämma hållin, närvarande mest hela församlingen, då infordrades 1) *kyrkans utestående skuld* och voro några som betalte interesset och begärde dag med kapitalet, 2) uppskrefs alla *fattiga och husarma* till deras tillstånd, hvarest de voro födde, och huru de voro grundade uti sin kristendom, som listan uppå dem utvisar.»

»Den 30 Maj 1697, då socknestämma hölts uti Karlskoga, närvarandes största delen af socknemännen, då vardt 1) påmint om *kyrkans* utestående *skuld* och sattes dem, som skyldige voro, dag före till midsommar; 2) undersöktes om socknens *fattigas tillstånd;* 3) ransakades efter Erik Erikssons *timmerkörsel* på 4:de pingesdagen, hvarföre han bötte en stock till armbössan. 4) Bötte Nils spiksmed i Botsbo 3 mark smt för det han *föraktade stämningen.* 5) Byttes om några *rotesedlar.* 6) Ransakades och befans pigan Lisken Andersdotter i Gräsmossen hafva uppå pingesdagen, i hemresan ifrån kyrkan, brukat på Oluf Olufsson ibidem *en skamlös mun,* hvarföre hon blef i fängelse insatt och blef förbuden att följa på båten här efter åt. 7) Efter denna dagen skola klockaren och kyrkoväktaren *taga pigor och unga flickor* utur qvinfolksbänkarna och ledsaga dem upp *på läktaren,* och taga af dem kläde eller något annat till vartecken, och efter sluten gudstjenst sättias en timma i stocken, men der moder eller matmoder intet äro i kyrkan, får en stå i bänken i hennes ställe, som borta är.»

»Anno 1698 den 31 Martii blef församlingen fördelt i *nya vissa rotar,* som bifogad lista utvisar.»

»Anno 1699 den 1 Maj, då socknestämma hölls uti Karlskoga, närvarandes socknemännerna, afhandlades som följer:

1. Om *kyrkans utestående skuld,* då brukspatronen högaktad hr Johan Ysings räkningar och qvittenser blefvo öfversedde, såsom ock sattes en viss dag för dem, som voro kyrkan skyldige, nämligen den 18 Juni sin skuld att betala.

2. Påmintes om *kyrkobalkarnes reparation,* som skall ske med det sna-

raste och *kyrkogårdens utvidgande,* som skall ske nästkommande vår, imellertid skola de, som inga delar haft i kyrkobalkarne, skaffa behållet timmer fram till dess utvidgning.

3. Samtycktes af dem, som *kornhuset* hålla skola, att de vid första snöföre skulle skaffa timmer fram och det i vår upptimra.»

»Anno 1699 hölls socknestämma uti Karlskoga, närvarande länsman väl:d Måns Dahl och socknemännerna; då fordrades 1) på *kyrkans skuld* och några betalte interesset. 2) Vardt samtyckt att den, som ville påtaga sig att föra och *förfärdiga socknestugan,* skulle för all omkostnaden få 300 daler kpmt.»

»Samma år den 5 November *sattes rite* emellan Måns Karlsson och Lars Larsson i Immen samt deras hustrur, att den, som först skulle yppa någon *oenighet,* måtte böta till kyrkan 9 mark smt.»

»Anno 1700 den 10 Juni påmintes och inmantes *kyrkones skuld,* då några betalte både kapital och interesse. 2) Taltes om *kornhuset,* som än ogjordt är, oaktadt att det så ofta varit påmint och der emot utlofvadt att blifva uppbygdt.»

Härmed upphöra de af Tingström och under hans tjenstetid förda protokoll. Han afled 13 Juli 1702. Nästa anteckning, som härefter förekommer i protokollsboken, är daterad 13 December 1703, då prosten Ludvig Tollstadius »med en mycket zirlig oration och händers påläggande invigdt och tillsatt hr magistern *Sven Leetström* till körkoherde öfver Karlskoga församlingar». Denne höll sin första sockenstämma 30 Januari 1704 och redan 8 Maj samma år »beviljades af församlingen att i vinter *framskaffa timmer och virke till korskyrka*». Angående denna nya kyrkobyggnad hänvisas till följande afdelning.

Några små utdrag ur Letströms protokoll torde dock äfven här böra meddelas. Sålunda heter det vid sockenstämman 15 Oktober 1705, bland annat, att »näst förmaning åtnöjde sig *med godt samtycke* församlingen, att hvar och en skulle *ofvan för munnen putsa sitt skägg och hålla sig renlig,* isynnerhet när han går till herrans nattvard», hvaraf torde framgå att bergsmännen i Nora och Karlskoga haft åtskilliga gemensamma olater vid denna tid. Huru olika medel, som vederbörande kyrkoherdar ansågo sig böra använda för att afhjelpa ett öfverklagadt ondt, kan man lätt finna vid en jemförelse mellan här ofvan anförda korta protokollsutdrag och den uppsats om »skäggklippning i Nora kyrka 1695», som på annat ställe meddelas[1].

Vid nyss berörda sockenstämma i Karlskoga blef jemväl »afsagt inalles, att *intet gravöl* eller *förplägning* skall ske vid begrafningar lördagsafton eller söndagsmorgon, och äfvenså om högtids- och helgedagar, på det ett oskickeligt och ogudaktigt lefverne, som derigenom ske kan, må hindras och gudstjensten befordras».

Vid en följande stämma, 20 Maj 1706, »förmantes till gudelighet och kristlig vandel att föra, och att intet *gå ut ur kyrkan* förr än gudstjensten med välsignelsen och fader vår är slutin, och att infinna sig vid gudstjensten i rättan tid». Af de ordalag, som här begagnas, torde man kunna draga den slutsats att den nybygda kyrkan redan vid denna tid var så pass färdig, att den kunde användas för gudstjensten.

---

[1] Jfr sid. 118 här ofvan.

Samma år, vid stämma 8 Juli, »angaf länsman välaktad Måns Dahl gossen Jöns Persson från Noltorp för det han *sålt tobak vid kyrkan,* och efter han var ung och oförståndig bad församlingen för honom (att) han denna gång sättes i stocken och tobaken, som togs ifrån honom, skulle länsman sälja till de fattigas nytto».

Vid samma tillfälle »sattes Nils Andersson i Bryttiegården, fjerdingsmannen Erik Persson, kyrkovaktaren Olof Einarsson [som nu antogs] och profossen Anders Jonsson, att hafva noga uppseende med dem, *som komma sent,* stå och hålla *sqvaller på kyrkovallen* och intet strax vid sammanringningen gå in uti kyrkan eller ut före välsignelsen med versen och fader vår är sjungen och läsit, på det de brottsliga efter kyrkolagen må efter som brottet är blifva näpste och slik *oordning och buller med sent in- och utlopp i kyrkan* måtte aftagas».

Under antagande att hvad i det föregående blifvit meddeladt ur Karlskoga äldsta sockenstämmoprotokoll för denna gång skall anses tillräckligt, må det blifva framtiden och någon annan nitisk bygdeforskare förbehållet att draga försorg om fortsättningen.

Blad ur Karlskoga kyrkas äldsta byggnadshistoria.

Såsom förut blifvit omtaladt, daterar sig denna kyrkas första byggnad från år 1586. Enligt redovisning af kronans dåvarande fogde öfver Vermlandsberg med Varnums skogsbygd och Möckelsbodar, *Hans Persson,* hade, såsom fogden uttrycker sig i sin räkenskap, »min nådige herre gunsteligen skänkt bönderne uppå Möckelsbodar till kyrkobyggning» det då för tiden såsom ganska betydligt ansedda beloppet af sex tunnor råg, hvilken utgift fogden vill styrka med åberopande af »sin nådige herres bref, dat. 29 Juni anno 86». Den nya kyrkan, som uppfördes på egoområdet till det dåvarande frälsehemmanet Bregården, hvilket hertig Karl två år senare tillbytte sig tillika med några andra hemman såsom »arf och eget» gods, »var väl liten, men ungefär så stor, som de meste i den tiden» yttrar FERNOW, och DAHL menar att »denna kyrka stod ännu (1779) qvar och nyttjades till sakristufva, såsom vittne till församlingens ringa antal i de äldre tider», på samma gång han bekräftar den vanliga uppgiften derom, att hertig Karl »år 1586 lät uppbygga och efter sig kalla Karlskoga kyrka». Äfven FERNOW medgifver att hertigen »redan 1586 der lagt grund till en församling», och åberopar till stöd härför en »annot. i Karlskoga kyrkobok», som utg. icke lyckats återfinna.

Den ursprungliga kyrkan behöfde icke heller vara synnerligen stor, då folkmängden vid denna tidpunkt endast utgjorde omkring 50 hushåll eller matlag; men den ökades oupphörligt genom inflyttande nybyggare. Kyrkan synes dock mycket snart befunnits otillräcklig för sitt ändamål, så att en utvidgning blifvit nödvändig. Denna tillbyggnad torde hafva egt rum 1603. Af en ståthållaren Bo Ribbings 7 Oktober samma år aflåten skrifvelse framgår nämligen, att Karl, som då regerade med konungs makt och myndighet, »till en ny kyrka i Vermland, benämd Karlskog», hade gifvit 2 skeppund koppar till en *klocka*, »som hans furstliga nåde ville ändtligen i höst hafva redo». Huru pass omfattande denna kyrkobyggnad kunnat vara finnes ingenstädes redovisadt.

Af riksregistraturet för 23 Februari 1639 vill synas som att ej mindre än 7 socknar i Vermland, nämligen Holmedal, Töcksmark, Kurlanda, Ny, Brunskog, Råda och Karlskoga, hvardera beviljats »till någon hjelp, att skaffa sig klockor, två tunnor spanmål, hvilken spanmål landshöfdingen dem tillställa skulle, när deruppå fordradt varder»; men det torde vara osäkert om Karlskoga i verkligheten erhöll någon spanmål för dylikt ändamål, emedan enligt ett annat k. bref af 18 påföljande Mars riksregeringen hade »förärat sine trogne undersåtare, menige allmogen i Karlskoga, halftannat skeppund koppar till klockehjelp», hvilken gåfva vederbörande efter all sannolikhet icke försummade att mottaga.

Emellertid dröjde det icke synnerligen länge innan kyrkan ånyo befanns otillräcklig för den tilltagande folkmängden. Man finner sålunda att hon på 1640-talet varit föremål för om- eller tillbyggnad, hvarom beslut blifvit fattadt »på en offentlig socknestufva». Såsom vanligen är fallet, fanns äfven då en minoritet, som motsatte sig byggnaden. Huru anföraren för detta motstånd behandlades, kan inhemtas af häradets dombok för 1 September 1646, som härom innehåller följande:

»Än klagades och öfvertygades Anders Andersson i Sibberbo i Karlskoga socken, att han hafver *lagt sig emot det beslut om kyrkobyggningen* dersammastädes, som gjordes på en offentlig socknestufva, och uppstudsat andre med sig, att de äre gångne derifrån, derigenom byggningen icke är företagen, såsom afskedadt var, och timret begynte skämmas bort. Hvarföre erkände rätten be:te Anders Andersson böra bota samma skada och hinder med 5 daler smt till kyrkan, och socknemännerna ega nu samtligen gripa till arbetet med det första som ske kan, och de kunna samsätta sig om.»

Närmare upplysningar om den sålunda »afskedade» kyrkobyggnaden har icke kunnat vinnas. Deremot vet man, att vid ett följande häradsting 4 Augusti 1651, »*förliktes sockneallmogen* sins emellan *om kyrkobyggningarna,* att så mycket skogsboarne kunna bevisa sig hafva kostat på moderkyrkan framme i socknen, så (mycket) skulle dem återgifvas till deras *kapells uppbyggning vid Bjurkärn* till nästkommande mikelsmessa», hvarjemte vid samma tillfälle »Per Toresson i *Boviken* tillsades, att han skulle svara till den nya kyrkobyggningen så väl som en annan, vid laga böter tillgörandes». Häraf torde således framgå, att detta kapell icke kommit till stånd förr än vid samma tid, eller något före den tid, som Dahl angifver (sid. 402).

Två år senare, vid tinget 7 Maj 1653, »kunde ingen förstå eller veta huruledes och på hvad sätt de 9 fjerd. hafre och 17 fjerd. råg äre *bortkomne utur Bjurkärns kyrkotiondebod* näst efter kyndelsmessan i år, efter ingen åkomma synes der antingen på lås, dörr eller annat: ty kändes kyrkovärdarna Oluf Persson i Stockfallet, Simon Eriksson i Stensviken och Per Nilsson i Espelunden skyldige att svara der till nu genast med spanmål eller penningar, efter som det går och gäller, alldenstund de hafva haft nycklarne dertill, och måge antingen spana upp tjufven eller söka hjelp hos allmogen, när skåranden är öfverstånden». Sedermera, ett år derefter å tinget 2 Maj 1654, blef Per Persson i Bjurkärn öfvertygad att hafva *stulit* så väl nyssberörda tiondespanmål som ock dylik vid andra tillfällen till ett sammanräknadt värde af 18 daler 28 öre smt: »hvarföre erkände rätten *samme Per Persson böra hänga och ligga ogild för sådan gerning,* efter det 6 kap. Tjufva B. L. L., nåden hemstäld den högloft. kongl. hofrätten».

Af Karlskoga kyrkas bevarade protokoll kan emellertid inhemtas att äfven den kyrkobyggnad, som egt rum omkring 1650 ganska snart funnits otillräcklig. Vid en sockenstämma 21 Augusti 1659 »vardt också samtyckt att, för ungdomens skull, som tillväxer, de vilja bygga en *läktare* vester på gafveln». Virket härtill skulle anskaffas på det sätt, att hvar och en af socknens dåvarande 16 rotar skulle följande vinter leverera 2 sågstockar och en stolpe, hvarjemte 4 rotar skulle gemensamt leverera »en slind, att det blifver 4 slinder», ett här i bygden vanligt namn på

bjelkar. Denna läktarebyggnad blef dock uppskjuten ett par år. I stället får man veta af samma protokoll, att »eftersom *kortaket* behöfde spånas af nyo på södra sidan, vardt beviljadt att *hvar man* skulle utlägga *50 spån och 50 spik*, och spånen skall vara tillreds i vår». Vid följande stämma »anno 1660 den 22 Juli» heter det härom sålunda:

»Efter som ingen viss dag var förstämd, på hvilken de skulle utleverera de 50 spik och 50 spån till *kortakets förfärdigande*, blef samtyckt att den skulle framföras till söndagen efter Bartholomæi dag till dem, som skola spåna kyrkan, nämligen Anders i Stråningstorp och Oluf på Luned. De som restera skola böta 2 mark smt.

Utlofvades med allas samtycke *spånarena* för hvart hundra (spån) 2 mark kpmt och ingen mat, men de, som gåfvo mat, skulle allenast gifva 12 öre.

Den 3 September var kortaket spånt och förfärdigadt.»

Kort härefter eller »anno 1660 den 4 November, ransakades i sockne-stämman efter dem som igenstodo med sin *spik*, hvilka utlofvade att den samma utlägga 14 dagar der efter». Vidare inhemtas att »anno 1661 den 17 September vardt kyrkan *brådd* och *hvar man* gaf dertill *2 kannor tjära*». Denna »tjärbråning» skedde naturligtvis på kyrkans ytterväggar, innan man ännu kommit sig före att täcka väggarna med spån eller att stryka desamma med rödfärg.

Vid en följande stämma, »anno 1662 den 17 Februari, då vardt af allom beviljadt, att de ville fullborda det de hade tillförene lofvat om *läktarebyggningen*». För detta ändamål vardt ock pålagt, »att 3 rotar skulle framföra en lång bjelke och 2 stolpar, hvilket virke skulle vara framkördt 3 veckor derefter»; och omedelbart härpå finnes antecknadt att »d. 19 Juli i detta år (1662) vardt läktaren förfärdigad af Anders snickare, hvilken fick i arbetslön 100 daler kpmt». Man skref just icke långa protokoll den tiden.

Angående kyrkans dåvarande utrymme kan man erhålla en föreställning af det protokoll, som hölls palmsöndagen 1663 och som förut (sid. 637) blifvit omtaladt. Deraf framgår att kyrkan varit indelad i tvänne bänkrader, hvardera innehållande 18 bänkar med utrymme för bortåt 175 personer, så att omkring 350 sittplatser eller »stolerum» funnits. Härtill kan dock ytterligare räknas det antal, som kunde beredas platser i koret samt å den nybygda läktaren, hvilken var afsedd företrädesvis för ungdomen. Med dessa uppgifter till grund, torde man ganska lätt kunna göra sig en föreställning om kyrkans storlek efter dess om- och tillbyggnad dels 1603 och dels under 1640-talet.

Efter någon tids förlopp befans kyrkan åter vara för trång, hvarom ett förut (sid. 641) meddeladt, mycket kortfattadt protokoll från 1679 lemnar en enkel men talande skildring. Såsom en förberedande åtgärd indelades församlingen följande året i 24 rotar, med 10 à 12 husbönder i hvardera. »Anno 1681 den 13 Januari, så samtyckte de alla att de ville låta *utvidga sin kyrka*, och lades på hvar rote, som efter följer: 3 stockar 22 alnar långa, 1 syll 22 alnar lång, 3 spiror 24 alnar långa, 2 spiror 20 alnar långa, 1 spira 36 alnar lång, 1,000 spån, 1,000 spik; noch 20 läktspik på hvar man».

Den första anteckning, som omedelbart härefter förekommer i kyrkans protokollsbok, innehåller endast, att »anno 1682 den 29 September,

var *kyrkan uppbygd* tillika med *tornet*, och var tornet spånt och meste parten på kyrkan också spånt; sedan vardt samtyckt att de, som restera med spån, skulle den framföra till söndagen 14 dagar till, och de som restera med spik till söndagen 8 dagar till».

Genom denna nybyggnad, dervid antagligen äfven virket i den förut varande *klockstapeln*[1] blifvit användt, erhöll kyrkan sin nuvarande utsträckning i *längden*, hvarjemte *tornet* räknar sin tillvaro från samma tid. Hvilka omkostnader, som kräfdes för detta byggnadsarbete, är icke kändt; det mesta utgjordes i virke och andra persedlar, dels af hvarje rote för sig och dels efter »mantal», d. v. s. af hvarje husbonde eller matlag, såsom dagsverken. Man vet dock att »samtlige bergsmännen i Karlskoga församling», genom sitt ombud vid 1682 års riksdag, »dannemannen *Erik Olofsson* i Stackefalla», nuvarande Brunstorp, hos K. M:t anhöllo »om någon hjelp till deras kyrkas uppbyggande», och till svar derå genom en kungl. resolution 22 December samma år förunnades »*en kollekt öfver hela stiftet* till deras kyrkas byggning». Derjemte hade penningar blifvit upplånade för samma ändamål[2]. Kyrkan blef icke heller fullt färdig detta år, utan vissa kompletterings- och inredningsarbeten verkstäldes under de följande.

Af de knapphändiga protokollen får man sålunda veta, att »anno 1683 den 2 Februari, vardt samtyckt att hvar man skall utlägga 3 bräder till '*hemlingen*' *på kyrkan*, hvart bräde 8 alnar långt, och bräderna skola vara levererade till pingsthelgen». Följande året — »1684 dom. 15 trin.» — å 15:de söndagen efter trefaldighetssöndagen, »vardt beviljadt att Anders byggmästare skall hafva för hemlingen på kyrkan med *hvalftak* 300 daler kpmt», hvaraf man således kan sluta, att med »hemling» förstås den hvälfning af inre kyrkotaket, som skulle föreställa himmel eller himlahvalf inom kyrkan. Vid samma tillfälle taxerades af hvar man *6 st. spik*, »hvar spik ett qvarter lång», vidare *2 ljus*, likaledes af hvar man, till belysning under arbetet, hvarjemte byggmästaren för hvarje dag skulle hafva 5 dagsverken från församlingen, »hvilka skulle komma om aftonen och vara der andra dagen till aftonen».

Enligt hvad ett protokoll »anno 1685 fjerdedag påska» gifver vid handen, fortgingo ännu vissa kompletteringsarbeten. Då blef nämligen

»Samtyckt att *dörren* skulle förfärdigas för *sakristigen*, och de rotar, som restera med sina *tiljor*, skola dem framföra.

Samtyckt att hvar man skall gifva *Lars Möcker* 2 öre smt för det han *håller räkning* öfver bräderna, spiken och tiljorna samt spånen, som skall utläggas, och annotera dem som igenstå.

Blef ock beviljadt att de skulle framföra sin *spån och spik*, de som restera 14 dagar efter Valborgs dag; hvar man skall utgifva 33 spik.

Beviljades att Jöns i Bregårdstorp skall *igentäppa alla ställningshålen på tornet och kyrkan.*»

Någon anteckning om *kyrkans invigning* efter det sålunda verkstälda byggnadsarbetet har icke återfunnits; men deremot har redan omtalats att kyrkan till det yttre blef »tjärbrådd» 1686 och att hon samma år

[1] Jfr sid. 639 här ofvan.

[2] Jfr sid. 642 der det talas om lånets återgäldande.

erhållit ett par jemförelsevis dyrbara gåfvor[1]. Någon skuld vidhäftade icke heller den fullbordade kyrkobyggnaden: *våra fäder älskade icke nutidens skuldsättningar* och de funno sig väl deraf.

Knappast 20 år hade förgått innan det visade sig, att församlingen hade föga glädje af sin här ofvan beskrifna, ganska omfattande kyrkobyggnad. Det är redan omtaladt (sid. 648) att församlingen vid sockenstämma 8 Maj 1704 beslöt att följande vinter »framskaffa timmer och virke till *korskyrka*», och vid en följande stämma 4 December samma år »bekräftades af hela församlingen om kyrkans reparerande den bevillning, som skedde näst tillförene af den 8 Maj». Sedan åtskilliga för beslutets verkställande erforderliga åtgärder beslutats å sockenstämma 8 Januari 1705, ansåg sig församlingen å nästa stämma 7 Maj samma år böra afgifva en förklaring rörande anledningen till det nyss förut beslutade byggnadsföretaget, af innehåll, att »vid eftertänkande af endaste orsaken nu är, som förpligtar och drifver henne till detta kyrkoarbetet och kyrkobyggnaden, *det kyrkan tillförene så illa var funderad och uppbygd* af salig *Anders Andersson Rang*, att *hon skrider isär* med bägge väggarna *och vill kullfalla*, så att högsta nöden tvingar församlingen kyrkan att upprätta, för hvilken omkostnad hon eljest gerna sett sig vara entledigad och förskont i denna svåra krigstiden» o. s. v.

Vid ofvanberörda stämma 8 Januari 1705 fattades angående byggnadsarbetet dessa beslut:

»Församlingen enhälleligen till byggmästaren mons:r *Anders Andersson från Lungsunds socken* lofvade gifva 1,400 daler kpmt för det arbete han med Karlskoga kyrkas reparerande och förfärdigande till sjelfva korsverket, himlingen, spåningen och annan zirat utan och innan, dock att sjelf hålla sig kost derpå, som uti sjelfva kontraktet infört är.

Beviljades endrägteligen att af hvar rote skulle framskaffas i godt och försvarligit *virke* 5 slanor af gran, deraf 3 à 16 aln. och 2 à 18 aln., 4 tallstockar till 16 aln., 1 tallstock till 22 aln. Af 8 rotar en vase om 26 aln., gör 4 vasar. Af hvart kyrkorotemantal 2 plankor, 2 tum tjocka och 8 aln. långa, 4 fasta och goda sågebräder à 8 aln. långa. Torr och väl upptäljd spån 6 tjog à 1 aln lång; 2 goda tiljor à $9^1/_2$ aln. lång af hvar helrote, hvilket virke skall vara godt och försvarligit om det skall blifva giltigt och emottaget. Timret skall till Henriksmessotiden vara allt framskaffadt.

Lofvades att framföra 18 vackra stockar utan qvistar, 3 qvarter tjocka, god inved, till *pelare* à $1^1/_2$ rote om stocken och 10 aln. i längden; de rotar, som öfver blifva skola annat arbete här emot göra.»

Vid nästa stämma, 16 April 1705, »beviljades 8 rotar om hvar *tomtesten*, hvilka tillförene om vasarnes anskaffande ihop varit». Vid samma tillfälle »beviljade och lofvade de förnäme herrar *brukspatronerne*, att proportionaliter gifva och anskaffa så väl den stora *spiken* till hvad qvantum och sort som behöfves, som ock den smärre inuti kyrkan till himlingen och hvalfvet, hvartill de hafva sitt bruksfolk till hjelp och understöd».

---

[1] Jfr sid. 644 här ofvan.

Å stämman 7 Maj samma år antogs klockaren *Jonas Sylvius*[1] till att anteckna dagsverken, spån, bräder m. m. som levererades till byggnaden, mot ett arvode »af hvar kyrkorote 1 karolin», hvarjemte beslöts att »arbetet med sandbackens jemnande vid kyrkan skulle den 10 Maj verkställas».

Vid följande sockenstämma 24 Maj (1705) beslöts att »arbetet om möjeligt är med *tomtningen* i herrans namn skall begynnas den 25 Maj. Lämåsroten gör samma dag begynnelse med arbetet och skall arbetsfolket vara klockan 5 om morgonen tillstädes och få förlof från arbetet klockan 7 om aftonen». Till *timmerkarlar* antogos »kyrkovärden Olof Nilsson i Qvarntorp, Anders Einarsson från Bregårdstorp, Anders i Gottebol, John i Aggerud, Arvid Nilsson ibidem, Daniel Månsson i Sibbo, Erik Matsson i Blinäs, Petter Jansson från Vintrosa; och efter dessa senare lofvade sig vilja vara med till reseverket på kyrkan uppkommer, utom det att väl och nätt timra sina knutar, försäkrades dem i timringslön 36 daler kpmt och att förskonas med dagsverke vid kyrkan så länge timringen och resningen påstår».

Å stämma 23 nästföljande Juli »beviljades de ordinarie timmerkarlarne 7 daler kpmt till det förra ackordet hvardera, efter de *nedertogo kyrkan* och dervid några dagars arbete använde». Derjemte »var samtyckt att hvar och en, som icke sänder *försvarligt dagsverksfolk* eller ock alldeles uteblifver, skall böta till kyrkan 9 mark kpmt, som straxt af rotemästaren uti roten utpantas skall». Vidare »lofvades dem, som skulle *beslå kyrkan utan till* 2 daler 16 öre om dagen, på det arbetet måtte dess fortare gå». Äfven »lofvades de senare timmerkarlarne, som i kyrkoräkningsboken nämnas, hvardera 20 daler kpmt». Slutligen »taltes om *spiken* till brädeanslagning, hvarvid församlingen mente det de högt ärade herrar, brukspatronerne, skulle den bestå».

Följande stämmodag, 30 Juli, taxerades »14 *läktespikar* eller 6 öre kpmt» samt »en karolin af hvart kyrkorotemantal». Härjemte »förmantes församlingen att lefva uti inbördes enighet».

Vid sockenstämma 3 September 1705, sedan byggnadsarbetet fortskridit så långt att *fönster* borde insättas, »gjordes slut med glasmästaren mäster Jan Jansson från Kristinehamn», att han »skulle göra fönstren till kyrkan med 4 rutor i hvart fönster och 13 fönster i hvar fönsterglugg med godt, varaktigt och fast glas, samt försvarligit tjockt bly omkring karmen och rutorna, deremot honom försäkrades för hvar fönsterglugg 13 daler smt». Medel till dessa fönster erhölls på det sätt att brukspatronerne *Olof Vester* och *Johan Camitz* lofvade fylla hvar sin glugg fram i koret för tillhopa 26 daler; kyrkoherden *Sven Letström* fylde de andra bägge gluggarne i koret för 26 daler; brukspatronen *Andreas Ahrenberg* en glugg i kyrkan för 13 daler och »mons. *Gerdt Ysing* på sin faders vägnar» likaledes en glugg för 13 daler. Hr *Daniel Robsahm* på Villingsbergs bruk »i mening att få för sig sjelf och sin hustru hafva stolerum i Kortfors bänk» gaf 13 daler, och slutligen insamlades tillhopa 142 daler 20 öre af bergsmännen; af dessa gåfvo de flesta 3 daler hvardera. Vid

[1] Antingen en broder till eller ock samme Sylvius, som förut blifvit omtalad i anteckningarna om Vestra Lonntorp.

samma tillfälle lofvade äfven brukspatronen *Jakob Robsahm* »en vacker ljuskrona till kyrkan».

Vid sockenstämma 15 Oktober 1705 »beviljades att de *gamla kyrkofönstren* skola hvardera säljas för 2 daler 16 öre kpmt». Vidare innehåller protokollet:

»Tillförene var resolverat (att) i de *nya kyrkofönstren* skulle vara 4 rutor i hvart fönster, men nu betänkte sig församlingen och kom öfverens att 10 fönster skulle vara uti hvar gluggen, och 9 rutor i hvart fönster.

Beviljades Erik Matsson i Blinäs för *fönsterjern* och *dubbar* till hvar fönsterglugg 1 daler kpmt och att han af det gamla rostiga kyrkojernet skulle få 1 l℔ för 1 daler kpmt.

Lofvades byggmästaren Anders Andersson af församlingen för *kyrkoarbetet till förökning* af rotemantalen 10 öre smt, och äfven väl der kyrkoarbetet vid slutet är allt riktigt och godt 10 öre smt, hvaremot han lofvade göra *kyrkodörrarne* för 12 karoliner stycket på bästa sätt, beståendes sjelf en half dörr på norra sidan.»

Vid en föregående stämma, 17 September samma år, hade Gerdt Ysing utlofvat att bekosta arbetslönen för den södra kyrkodörren och mons. *Anders Norling* för den norra halfva dörren.

Å sockenstämma 28 Januari 1706 »reserverades endrägteligen af församlingen det hvart kyrkorotemantal skall utgöra *en tilja* af god och mogen inved, som skall i lilländan vara 1/2 aln bred, der man icke bredrare få kan; längden blifver 9 alnar. Af 32 *syllar*, 14 alnar långa, noch 64 *dynestockar* 14 aln. långa, som beviljades, kommer på *hvar rote en syll och 2 stockar*, och på *hvart mantal en god tilja* om 9 alnar *och 4 goda sågebräder;* om någon elakt virke framförer, så skall det kasseras; blir något öfver, skall intet uppbrännas eller bortföras: gör det någon, utgifve 9 mark kpmt och sitte en' gång i stocken på en söndag för det efter predikan».

Å stämma 20 Maj samma år beslöts om *sandens* bortförande vid kyrkan. Arbetet dermed skulle börja klockan 7 och sluta klockan 6 e. m.

Kyrkobyggnaden närmade sig allt mer sin fullbordan. Vid sockenstämma 8 Juli 1706 »lofvade m. Anders Andersson byggmästaren vilja ändra och efter god proportion till rätta ställa *rundningen på de små speglar i hvalfvet»*. Vidare beslöts: »för det att byggmästaren Anders Andersson uppsätter *altaretaflan, predikostolen, skrankverket för koret,* inlägger *golfvet* nätt och väl jemt *i koret och hela kyrkan*, med arbetsfolket till hjelp proportionaliter, med vackert arbete gör *stolarne* med fot under vid stora gången och korsgången, efter det prof han vist, skall han häremot hafva *af hvart stolelag 15 daler kpmt*, som med första utläggas skola och vid handen till dess underhåll hafvas; hvarjemte lofvades det rotarne, som blifva stämda till kyrkoarbetet, efter behag till byggmästarens tjenst skola med sig hafva *ost eller annat* de kunna åstadkomma».

Angående *kyrkans invigning* efter fullbordadt arbete, har någon anteckning ej återfunnits. Sannolikt skedde detta under hösten 1706. Fördelning och lottning af bänkrummen egde rum 27 Juli och 2 Augusti 1708. Längden deröfver uppräknar 31 »långstolar» och 24 »korsstolar».

Den form och storlek, som kyrkan vid denna ombyggnad erhöll, har hon sedermera bibehållit. Inredningen har dock flerfaldiga gånger blifvit omlagad och förbättrad. *Den grundligaste af dessa reparationer påbörjades 1891, efter hvars fullbordande kyrkan med stor högtidlighet ånyo invigdes 14 Augusti 1892,* i sammanhang hvarmed äfven *församlingens 300-åriga tillvaro firades på ett anslående och storartadt sätt.*

Anteckningar och skildringar så väl häröfver, som om församlingens och kyrkans öfriga omständigheter och förhållanden under den långa mellantiden, må blifva framtidens sak att ombesörja — och framlägga...

»Genom gåfvor och gengåfvor varar vänskapen längst», heter det. Då utg. 10 September 1869 första gången utsågs till riksdagsombud för Nora domsaga, skedde det på grund af Karlskoga-elektorernas inflytande. Åtta dagar derefter klandrades valet i länstidningen af en »Karlskogabo», som förebrådde sina deri deltagande socknebor, att de ej insett vigten af att »utse en riksdagsman, som kunde lända orten till heder och anseende, och det gemensamma hela till nytta», samt förklarade det som skedt »utgöra ett fullkomligt fattigdomsbevis för Karlskoga». Med denna försmak af det offentliga lifvet, har det varit ganska naturligt att vid alla följande val de skarpaste striderna utkämpats just inom Karlskoga, såsom tillika varande den största af valkretsens kommuner. Att den ständigt omvalde både till sin person och sin offentliga verksamhet dervid ganska känbart fått sitta emellan, är ock lika naturligt. Men samtidigt hafva synnerligen talrika, högt skattade vänskapsbevis icke heller uteblifvit. Det måhända vackraste af dem alla var den inbjudning utg. erhöll, att, såsom *en af församlingens hedersgäster*, deltaga i den här ofvan nämda storartade *minnesfesten 1892.* Sin djupt kända tacksamhet för all välvilja, som under en ganska långvarig, innan kort fullbordad riksdagsmannabana, från Karlskoga kommit utg. till del, torde emellertid erhålla sitt bästa och varaktigaste uttryck genom framläggandet af dessa mer eller mindre bristfälliga »*bidrag till Karlskoga krönika*». Må alltså föreliggande blad äfven för kommande tider vittna om den vänskap, som utg. städse hyst och under sina återstående dagar skall hysa för den väna Karlskogabygden och dess invånare!

Handlingar rörande Karlskoga och östra Vermland.

Den samling af äldre urkunder, som i det följande meddelas, skall säkert af mången anses öfverflödig. Detta kan ock delvis erkännas, men de flesta af dessa handlingar äro icke förut framlagda i tryck och de jemförelsevis få, som redan blifvit tryckta, förekomma icke i sådana arbeten, som äro lätt tillgängliga för den vetgiriga delen af befolkningen inom det område samlingen närmast afser. För öfrigt torde böra medgifvas, att föreliggande samling kan utgöra ett ganska afsevärdt bidrag till — »*Archivum Vermelandicum*», när detta verk i en sannolikt mycket aflägsen framtid kommer att framläggas för allmänheten.

Då emellertid afskrifterna till alla dessa bref och skrifvelser blifvit gjorda under en ganska lång tidrymd, när tillfällen dertill gifvits, på lösa blad eller lappar, och det kunde befaras, att den sålunda vunna samlingen lätt nog hade förskingrats, har utg. velat bespara både domkapitel, presterskap eller andra s. k. historiens vänner besväret att, efter utg:s bortgång, efterforska dessa afskrifter. Utg. föreställer sig nämligen, att vederbörande i sin tid skola få tillräcklig sysselsättning att uppsöka originalen och, i händelse dessa kunna tillrättafås, att kontrollera det korrekta återgifvandet. En stor del af, exempelvis, Kammararkivets fogdehandlingar och andra samlingar befinna sig redan nu i det skick, att man, måhända inom ganska kort tid härefter, skall erfara en viss tillfredsställelse deröfver att åtminstone någon, innan det blef för sent, gjorde sig möda och besvär att uppsöka och framlägga en mycket ringa del af deras rikhaltiga och stundom ganska vigtiga innehåll. Utgifningskostnaden härför får ju utg. sjelf vidkännas, likasom han ock ensam må bära ansvaret för de oriktigheter eller misstag, som, oaktadt all omsorg och möda, mot hans önskan och vilja kunnat insmyga sig, både här och der i samlingen.

Det må slutligen erinras att denna samling icke i något hänseende kan göra anspråk på att vara fullständig eller uttömmande. Hvad särskildt angår Kroppa bruks förvaltningshistoria, finnes ännu ett så rikhaltigt och omfattande material alldeles obegagnadt, så att en blifvande forskare ingalunda bör stanna i förlägenhet om han på allvar vill gripa sig an med en genomgående och detaljerad framställning af det vigtiga utvecklingsskede i svensk bergshandtering, som detta af hertig Karl anlagda bruks skötsel och drift onekligen innebär. Utg. har för sin del endast framlagt några små och obetydliga »smakbitar» deraf.

Riddaren Lars Magnussons bytes- och fastebref å gården Näs i Vermland och nybygget Möckelsbodar i Nerike till Riseberga kloster mot gods i Lidavik; dat. Riseberga 21 Oktober 1336.

Original på pergament i Riksarkivet. — Förut tryckt i Svenskt diplomatarium IV: 530. Noraskog III: 206.

Omnibus presens scriptum cernentibus, Laurencius Magnusson miles, in domino salutem sempiternam. Nouerint vniuersi, me curiam meam in Næsi, in Wærmalandia sitam, et coloniam quandam dictam Mykrisbodher in Nericia, cum agris, pratis, siluis, pascuis, piscariis, insolis (!) et aliis predictarum duarum curiarum adiacenciis quibuscumque, quomodolibet nominatis, infra sepes et extra, prope vel remote positis, religiose domine, domine Rangfridi, abbatisse in Risaberghum, et toti conuentui ibidem, racione cambii, hoc est pro bonis eius in Lidhawik dimisisse, vendidisse; presentibus discretis viris Ioaro Hunuidsson et fratre suo Benedicto, Clemente in Thæxlu, Olauo in Stawbodhom, Siggone in Æglæstum, Siggone Siggæson, Suenone Hidhinsson et Eschillo Quallulfsson, fæstumannum dictis, et Nicolao in Frøwi, skilamanni dicto, legaliter et scotasse, omni impedicione preexcepta. Scriptum Rijsaberghum Anno domini M° CCC° tricesimo sexto, die vndecim milium virginum, meo sub sigillo in testimonium et maiorem euidenciam premissorum.

På frånsidan: *Littera de Næs in Vermeland et Myklesbodha in Næricia.*

Sigillet bortfallet från den ur brefvet klippta remsan.

Öfversättning.

Allom dem detta bref se, helsar jag Lars Magnusson riddare everldliga med Gudi. Det vare allom veterligt, att jag afträdt och lagligen upplåtit min gård i Näs, liggande i Vermland, och ett nybygge, Möckelsbodar benämdt, i Nerike, med åker, äng, skog, betesmark, fiske och underlydande, och allt hvad till dessa gårdar hörer, med hvad namn det nämnas må, inom hägnad och utom, när och fjerran, utan allt hinder, till fru Rangfrid, abbedissa i Riseberga, och konventet derstädes, nämligen i utbyte mot klostrets gods i Lidavik. Närvarandes gode män Joar Hunvidsson och hans broder Bengt, Klement i Thæxlu (Käxle), Olof i Stavboda, Sigge i Æglestum (Elgesta), Sigge Siggesson, Sven Hidensson och Eskil Qvalulfsson såsom fastemän, samt Nikolaus i Frövi såsom forskælaman[1]. Skrifvet Riseberga i herrans år 1336, elfva tusen jungfrurs dag, under mitt signet.

Bytesbref af Lafverins i Backa till hustru Ingegerd Niklisdotter å klostertorpet vid Möckelsbodar i utbyte mot Sällven; dat. 15 Februari 1403.

Orig. på perg. i Upsala univ. bibl.[2]

Allum mannum thetta bref høra ok se helsa jak Laffverinst a Bakka

---

[1] *Forskælaman, forskiælaman* kallades den, som förde ordet för fastarne eller fastemännen vid de tillfällen då sådana skulle vara närvarande. I Vestgötalagen kallas *opolfastir* åtta af de nio gode män eller fastar, som voro närvarande vid köp och förpantning af jord; den nionde, som var den förnämste eller ordförande, kallades *styrifaster*. Jfr SCHLYTERS ordbok till Sveriges gamla lagar.

[2] Förut tryckt i Sv. dipl. från 1401, utg. af C. SILFVERSTOLPE, I: 214.

meth Ghudhi. Thet skal allum væthelekit vara, at jak hauer gyorth eet jordhaskippte meth ærleke hustrv, hustrv Ingegerdhe Niclesadotir, sva at jak hauer giwith henne a Møkirsbothom klostirthorpit meth allum tillaghom som jak thet køpte, ok fornemda hustrv Ingegerdh hauer giwit mik i Seluadhi tw ørthoghlandh jord i Gireke Lauerinssons akre; thetta fornemdha thorph hemola jak vndan mik ok minom arwum ok fornemdhe hustrv ok hænna arwum til æuerdheleka ægho, ok til thes mere skel ok wisso tha bedhis jak herra Phathars Danstssons insighle ok Philippus Jwuanssons insighle ok Gereko Lafuerinssons insigle for thetta breff. Scriptum anno Domini m° ccc° (!) quadringentesimo tercio, in die sancti Sigfridi confessoris.

Sigillen: N. 1, 2 saknas; N. 3. Två björnramar (?) med omskr.: .. GER.... RENS.....

Konung Erik XIII:s privilegier för Vermlands bergslag, dat. Stockholm 16 April 1413.

Efter original å pergament i Fernebo hårads arkiv i Filipstad. — Tryckt i Sv. dipl. f. o. m. år 1401, II: 614. — Bergsordningarna I: 13.

Wy Erik meth Gudz nadhe Danmarks, Swerighes, Norghes, Wendes oc Gødes konung oc hertugh i Pom̄ern, helsæ alle mæn, som thettæ breff høre æller see, kerlighe meth Gudh oc wor nadhe. Oc kungøra alle mæn at wy haue taghet them aff jernberghet i Wærmelande oc theris gotz, hion oc thiænere i wor synnerlighe wærn, fridh oc hægn, them særdelis at wærna oc beskerma, oc unne wy them oc giwe alle sadane friheter, Privilegiæ, nadhe oc frælse i alle made at nyde oc brughe, som the nydæ som byggiæ oc boo oppa andræ jernbergh i Swerighe, wor ræt wførsymeth; thy forbyudhe wy alle foghede oc æmbetzmæn oc alle andre oc hwar the hælst ære them aff fornempde jernbergh æmod thenne wor nadhe oc wiliæ i nogræ made at hindræ æller oforrætte, vnder wor wredhe oc konunglige hæffnd. Datum Stocholmis, anno Domini mcdxiij°, dominica palmarum, nostro sub secreto presentibus apposito inpendenti.

(Brefvet skadadt och skriften mycket urblekt. Sigill saknas.)

Konung Gustaf I:s stadfästelsebref å Vermlands bergslags privilegier; dat. Vesterås 26 Juni 1527[1].

Orig. å perg. i Fernebo hårads arkiv i Filipstad.

Wii Gostaff mett Gudz Naade, Sweriges oc Götthis etc. wtualdt konung, Görom witthrligit att wii aff synnerlig gunst oc nadhe haffue wnt, tilsagt

---

[1] Förut tryckt i »konung Gustaf den förstes registratur», utgifvet af Riksarkivet genom E. Granlund 1868, IV: 248, efter Sveriges rikes bergsordningar, tryckta i Sthlm 1736, sid. 29, med anmärkning, att »aftrycket i bergsordn., som uppgifves vara efter originalet, förråder en ganska okunnig afskrifvare, men har måst följas, då hvarken originalet eller äldre tillförlitlig kopia kunnat anträffas». Vid utg:s besök i Filipstad sommaren 1882 anträffades originalbrefvet i häradets arkiv, då den nya afskrift deraf togs, som här ofvan möjligast troget meddelas, endast med tillägg af några skiljetecken. Originalskriften är mycket urblekt och således ganska svårläslig. Sannolikt

och stadtffest, oc nw mett thz wortt öpne breff wnnom, tilsegiom oc stadffestum the godemens priuilegia som paa Wermelandz bergh boo oc byggiendes äre, hwadt helst the äre eller nempnias kwnne, oc them aff fframlidnom konunghom oc rikesens fforståndere wittelige wnte oc giffne äre, att the scholæ wijdt ffwlla macth bliffua wijdt alles theres pwnchter oc innehollelse saa som paa andra järneberg her i wortt rike Swerige, saa att the måghe haffua ffrij marknatt om alla lögherdaga att frij köpslaga mett them som did waror ffőra etc. Teslikis tagom oc anamom wij tesse wora elskelige wndersaather ffőr:de Wermelandzbergs bergzmen i wort beskerm mett hwstrw, barn, hion, legeffolk, gårdt oc gotz, rörlig och orörlig, hwar thz helst är eller wara kan, som them retthelig tilhörer wti wor konungxlige hengn, beskerm oc fforswar; fförbiudandes alle he hoo the helst äre eller wara kwnne, som ffőr wora skull göre oc låthe ffőr:de Wermelandz bergsmen på sådana priuilegia, gotz oc ffrihether eller marknatt, som ffőrscriffuit staar, hindra eller hindra låtha, möda, quelia, plasze i noghen motthe wiidt wor ogunst. Tess till wijsso låthe wij hengia wortt Secrett nedhen ffőr thz breff. Giffuit wti wor stadt Vesterårs then onsdaghen nest effter Johannis bapth:æ dag, aar etc. 1527.

(Sigillet saknas.)

Hertig Karls stadfästelsebref å Vermlands bergslags privilegier; dat. Örebro 23 Januari 1573.

Orig. å papper i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Karl medh Gudz nåde Sweriges Rijkis Arffurste och Hertig till Sudermannelannd Närike och Wermelanndh etc. Göre witterligitt att wåre vndersåther som på Wermelanndz bärgh boenndes åhre, haffue hafftt theris bod här hoss oss, och latidt presentere Ett wår salige och högloffiige (hoss Gudi) käre her faders priuilegij breff, opå huilkett the wår Confirmation och stadfästilsse ödmiukeligenn begärett haffue, thett och wij icke haffue welett them förneke, wthenn wele her medh aldelis Confirmere och stadfästhe alle the preuilegier och punchter, som vdi för:ne breff vttryckeligenn förmelthe äre, Och befale wåre Befalningzmenn, Fougter och alle anndre att the emott offtebe:de breffs innehollelse inthett göre eller handle, widh wår ogunst. Ther hwar och Enn weet sigh effther rhätte. Datum Örebro then 23 Januarij Anno etc. 1573.

Vnder wårt furstelige Secret.

CAROLUS.

Det å brefvet tryckta sigillet har denna omskrift: CAROLVS D. G. REG. SVECIAE. PRIN. ET DUX SUDERM.

---

hafva samtliga bergslager, deribland äfven *Noraskoga* och *Lindesberg*, som vid 1527 års riksmöte i Vesterås voro representerade, erhållit liknande stadfästelsebref å sina äldre privilegier, ehuru alla anteckningar derom saknas och sjelfva brefven under tidernas lopp gått förlorade. Utg. har emellertid ansett det vara lämpligt att i föreliggande samling intaga brefvet, då detsamma under alla förhållanden måste betraktas såsom en för bergslagernas äldre historia ganska vigtig urkund.

Hertig Karls bekräftelsebref å privilegier för presterskapet inom Östersysslet; dat. Nyköping 19 Juni 1576.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Carl med Gudz nåde, Swerigies Rijkes Arffurste och Hertugh till Sudermannland, Närichie och Wermeland, giöre witterligit, att wij till wijdare betänkiande hafue gunsteligen vndt och efterlåtit wåre vndersåter och prästmän i Östersyslet i Wermeland, att the måge obehindrade niuta och behålla tijende, wederlagh och Stompnerne, lijka som the tilförenne åhro wane att hafua, huarken meera heller mindre. Och befalle wår Cammarerere, fougter och andre, att the iche giöra här emoot hinder heller förfång i några måtto. Datum Nykiöpingh then 19 Junii, Anno etc. 76.

Vnder vårt Secret

CAROLUS.

Hertig Karls bref om vissa förmåner för dem, som i Vermland finna nya malmstreck; dat. Nyköping 23 Januari 1581.

Orig. å perg. i häradsarkivet i Filipstad. — Förut tryckt i Bergsordn. I: 34.

Wij Karl medh Gudz nåde Swerigis Rikis Arffurste, Hertig til Sudermannelandh Näriche och Wermeland etc. Göre wetterligit at effther man förnimmer, thz Gud Alzmechtig wel haffwer begåffwet Wermelandz berg med allehanda Malm, Sölffwer, Kopper, Ståål och annedt, och sådant än her til icke är rätteligen vppenbart wordet, at thz haffwer kunnet i bruuck komme. Vthan aff wååre vndersåther ther sammestedes, som vthan twiffwel god beskeed om sådanne Berg wette, tileffwentyrs för then orsaack fördoldt och ey tordt vppenbare, at the befruchte sig, sedan sådant vppenbart bleffwe, at them ey skulle tilstadt warde sådanne Malm at bruke, Eller och at the skulle då medh större pålager och bruuch beswärede warde än som tilförende. Therföre sådanne tancker til at förekomme, Så och på thz the Berg, ther någon god Malm kan finnes, måtte klarligen vppenbarade och förkunnade bliffwe. oss och wåre vndersåther till gagn och gode, Wele wi her med och vdi thette wårt öpne breffz krafft, allom som ther opå Wermelandz Berg boende äre förkunnet haffwe, At eho the helst kunne ware af Bergzmännerne, som någre Berg, thz ware sig Sölffwer, Kopper, Stål eller anner Malm opfinne kunne, måge och skole them frijt bruke, och allenast giffwe oss ther aff then Tiende deel, Och doch låthe oss bliffwe nermest til at köpe för lijke och skääl hwad som the ther öffwer aff samme Malm haffwe att föryttre och sälie. Och skall them på för:de vpfundne bergzbruuck ey skee och wederfares hinder och förfång vdi inge måtte. Ther alle som för wåre schuld wele och skole göre och låthe, måge wette sigh effther att rätte. Giffwit på wårt Slot Nyköping then 23 dag Januarij Åren efter Christi födelsse 1581.

Vnder wårt furstlige Secret

CAROLUS.

(Brefvet är försedt med det furstliga röda lacksigillet i vaxkupa. Omskriften otydlig.)

Hertig Karls förnyade privilegier för Vermlands bergslag; dat. Tingvalla 2 November 1582.

Bergsordn. I: 35.

Wij *Carl* etc. Giöre wetterligit, at effter Gudh Alsmechtig hafwer welsignet och begåfwet Wermeland med gode och ståtelige Bergwärck, och wij gerne see thet wåre trogne Undersåther och menige Bergsmän på Wermelands berg motte medh macht och alfware bygge och bruke theras Bergwärk sig sielfwe och andre til gode, therföre hafwe wij nu såsom och tilförende icke allenast welat hålle och försware them wid theres gamble och skiählige frijheter, vthan och förbättret och förmeret them vthi några stycker. Och alldenstund wi förmärcke och besinne, att för:te bärgbruk will icke med ringe och swag hielp drifwes och vppehålles, haffwe wij förthenskulld alle wåre Bergsmän til gagn och gode Nådigst vndt oc effterlatidt, som wij och nu här med them och theras effterkommande vnne och effterlathe, at the måge och skole niuta och behålla effter thenne dag theras lagstadde Hion och Legodrenger, så månge hwar i sin stad rätteligen behöfwer, frije för all vthskrifning och vthnempning, med mindre nöden så kan tillsiege och kräfwie, att uthländsker Här eller andre wele oss och wårt Land öfwerfalle och förderfwe. Då skole vthi sådane fall alla så wäl Bergsmän, som mogne Drängar förplichtige ware at bewise hörsamhet, hielp och bistånd til wårt och wårt kiäre Fädernes lands förswar, vthan all gienseijelse. Ther näst wehle wi och så aff synnerlig gunst och Nåde effterlåthe wåre Bergsmän thenne frijhet vthöfwer hela Bergzlaget, at alle the som i andre landzende ofehlige blifwa och tillsökia om fred, måge ther frijefelige och säkre til lifwet ware, så frampt gierningen ähr och finnes kan sådane, som fred bör niuta och må gifwes. Till, thet sidste, effter thet mongestädes i Wermelands Bergslage finnes Strömmer och god lägenhet at bygge och bruke hyttor, så wele wij nådigst effterlåtit hafwe allom them, som sådane tillfälle och lägenheter byggie, besittie och Bruke wele, schole ther till wårt lof och tillstånd hafwe och förste Sex åhr frije ware, för alle åhrlige uthlagor, och sedan niute och behålle thet, som i så måtto uptages och byggies man effter man, lika som rätt schatteärff och äger vnder åhrlige och laga vthskyller, som thet kan läggies före af rättwijse och beskiedelige Män, när för:de Sex åhr vthe åhre, dock skall det ware förbudit at ingen med sine nye bygning skall skade giöra the gambla. Såsom och icke heller de gamble skohle förmene the nye at byggie landet til förbättring, ther thet må och kan vthan andras förfång skie. Icke skal heller ware effterlåtit at flere intränge sig på några hyttor eller hyttedheelar än som the kunna sig wäll nära och blifwe behåldne, ther vpå wåre Befallningsmän skohle inseende och acht hafwe att sådant icke skieer. Och förbiude förthenskuld alle som för wår skuld wele och skohle giöra och lathe, och synnerligen wåre Befallningsmän, Fougdter och Knechtehöfwidsmän her emot hinder eller förfång at tilfoge wid wår onåde och straff. Gifwen Ting-Valla den 2:re Nowembris år 1582.

CAROLUS.

(L. S.)

Hertig Karls registr. 1582.

Öpit breff för them som wele rödie och byggie heemen aff ödis ör och marck vthi Wermelandh, Giffuit Tingwalla 2 Nouembris (1582).

Wij Karll etc. Göre alle wetterligit, ath effter vthi wår Landzände Wermelandh finnes mångestädis godt tilfelle och sköne lägenheeter at byggie, förmeere och bättre landit medh heemen och gårder, såsom man och elliest seer på thenne tidh månge platzer i marcken, som fordom haffue bygde warit, och nu igen gongne äre medh skogh, och dogh wäl stode till att vptage, rödie och byggie, landit till förbettringh. Szå på thz at alle the som sådanne ödismarcker nu nyligen vptagit och bygdt haffue eller och här effter äre tilsinnes at vptage och bygge aff ödis ör och marck måge wette på huad wilkor the sådantt göre schole, Therföre haffue wij nådigest vndt och éffterlatidt, som wij och nhu medh thz wårt öpne breff vnne och éffterlathe alle them thett göre wele, att the måghe och skole sådanne heemen man effter man niuthe och beholle lijke som schatte arff och äger, och i förste sex åhr frije ware för alle vtlager, och sedhen för:te sex åhr vthe äre, skole samme vptagne och nybygde heemen aff rätwijse och beskedelige män skattleggis effter som the haffue ägerne till, Dogh skall förbuditt ware at ingen skall rödie och bygge gamle bolbyer och gårder till förfongh och skade, Icke heller skal någon bolby hägne meere skogh och marck vnder sigh än rätteligen behoff görs, och ther medh förmeene them som ödismarcker vten annders skade rödie och bygge wele och kunne ther tilfelle finnes att bruke och besittie landet, Ther opå wåre tienare och Befalningsmän skole gran acht och inseendhe haffue at sådantt icke må skee then ene parten meere än then andre till förfongh. Ther alle som för wåre skuldh wele och skole göre och lathe, och besynnerligen för:te wåre befalningzmän och fougter, som nu äre eller her effter tilskickadhe wardhe, schole sigh hörsambligen och troligen éffterrätte, så lagendes att thette wårtt breff och Mandatt bliff:r widh macht hollit och effterkommit, widh wår ogunst och straff. Dat.

Hertig Karls frihetsbref för dem, som bo invid Letstigen i Visnums härad; dat. Örebro 22 Januari 1584.

Kopia i Vestergötlands handl. 1607, n:r 3.

Wij Carll medh Gudz nåde Sueriges Rickis Arförste, Härtigh till Södermannelandh, Närijcke och Warmelandh etc. Giöre witterligitt att wåra wndersåttare som närmest wnder Lethestigen boendes åhre wttij Wisnums Häredh i Warmelandh bygie och sittie ij en stor landzwägh och blifue medh longha skiusfärder och mycken gestningh betungade mere än andre som in i landet boo. Therföre haffwe wij gunstelighen then frihett efferlåttet, att the ij alla gärder hielper och annat som påbuditt wttöffuer theres Huffwudh skatt och åhrligha wttlagor skolla effter thenne dagh wara och bliffue medh halparten friade och förskonade emott the andra wåra wndersåttare som ij then landzänden boo, och skolla jngha flera tillägna sigh eller niutta thenne frihett wtan thesse efterskriffne hemman, som åhre Åtorp, Engh, Gärdesboll, Räffuesten, Gotteboll tuå gårder, Runneboll, Suenssboll, Gislebacka, Grunnebacka, Prestegården, Labacka, Tockeboll, Skottlande, Nolle och Söre Grentorpitt, Erichzboll, Biurvick, Wglaböll, Frösterudh, Kollarudh, Wnnersboll, Biärcka-

boll, Sunneboll, Wplandh och Pärsboll, Item tesse torpare Edett, Näsitt, Rijsaboll, Egelsrudh, Gutterudh, Wäglösa, Morottetorp, Bijrckerudh och Kiäberudh; sammaledes skolla och så the tre gårder som Näricke till lyde och dock ligie wnder stigen strax hos de andre n.: Synderudh, Wårbo, Sundett niutta samma frihet. Ther wåre befalningzmen och fogder och andre måghe weta sigh efterrätte. Skrifuitt Örebro then 22 Januarij åhr 1584.

Vnder wårt secret

CAROLUS.

Hertig Karls bref om förmedling till hälften i alla gärder och hjelper för Visnum, Varnum och Ölmehärads socknar; dat. Nyköping 5 Augusti 1585.

Kopia i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Wij Karll medh Gudz Nåde, Sueries Rickis Arförste, Härtijgh till Sudermanelandh, Närike och Warmelandh etc. Giöre witterligiit att efter wåra wndersåtare som byge och boo wttij Wisnum, Warnum och Ölmehereds Sochnar ij Warmelandh måste som åfftast wara wederrede till att försla och föra huadh som ifrå och till wåra Bergzbruck i Warmelandh behöfues, ther till sitia the ij en stor Almännewägh och gästningh yttermere än the andre som ther ifrån och in ij landett boendes åhre, therföre haffue wij alla wåra wnndersåttare som ij för:de tre sochnar bygha och boo, then frihetth gunsteligen effter låttitt att the ij alla giärder hiälper och annatt sådantt mere som påbuditt blifuer wttanföre och wttöfuer theras Huffwedhskatt och åhrligha wttlagor skolla Oss till en behagheligh tidh och synnerligen så lennghe the haffue medh wåra försler till att beställa, ware och blifue medh halparten friade och förskonte emott the andra wåra wndersåtare i för:de Landzänder. Förbiude wåre befalningzmen och fogtter att the icke giöre wåre wndersåttare wttij förb:de tre socknar här emott hinnder eller förfångh i några måtto. Giffuit Nyköpingh then 5 Augustij åhr 1585.

Vnder wårt secret

CAROLUS.

Hertig Karls förordnande för Olof Hansson att vara kyrkoherde vid Möckelsbodar, numera Karlskoga församling; dat. Örebro 1 Juli 1586.

Efter kopior i Vesterg. handl. 1588 n:r 3, 1589 n:r 12 och 1591 n:r 6.

Wij Karl medh Gudz nådhe, Suerigis Rikis Arffurste, Hertigh till Sudermanlandh, Närike och Wermelandh, göre witerligit, att effther wåre vndersåther menige man, som vppå Möckelsbodhar boendes åhre, haffue esomofftest för oss sigh besuäradtt att the sellan predikann hoss sigh haffue, och att the elliest så långh wägh haffue till theres kyrkioherdhe, ther någonn nödh genom siukdom heller andre fall hända kundhe att the kyrkioherdenn sökia skulle, och the förthenskull i vnderdånigheet oss begeradt att wij wille förordne them een predicant ther hädhan, som hos them kunne boo och besittiandes

bliffue; så haffuer oss synts nyttigt att så ske måthe, huarföre wij och nu her medh haffue förordnet ther hedhan, thenne her Oloff Johannis, som ther widh Boderne kyrkioherdhe bliffua skall. Biude förthenskull edher alle wåre vndersåther, som ther boendes ähre, att i anamme förbe:te her Oloff för edher rätte kyrkioherdhe, weluilleligen vtgörandes honom tijendhe och alle andre rettigheeter som i effter Suerigis lagh och een godh gammal seduane edher kyrkieherdhe plichtige ähre vtt att göre. Han skall ther emott förplichtigh wara att förkunna edher Gudz klare, rene och oförfalskadhe ordh vtann någor menniskiodicht och påfundh, elliest bådhe vthi läro och leffuerne så förhålle sigh som han thet för Gudh, oss och huar christenn mann tryggeligen will och kann till suars wara; och wele wij låthe förordna ther ett prestebordh, som förnemdhe kyrkioherdhe skall boendes wara och medh åker, engh och medh annan dhell ther nödtorffteligen försörie; såsom och, på thett förbe:te her Oloff må thess bätter wilkor haffua att vnderhålle sigh ther sammestådhes, haffue wij aff gunst och nådhe vnt och effterlatidt honom all then kyrkietijendhe, som ther widh Boderne falla kann; theslikest och årligen tuu pundh spannemåll aff then tijendhe, som faller vthi Knista kyrkioherberghe, så och haffue honom befrijat och förskonat för borgeläger, taxenn, hielper och andre besuäringer. Ther wåre befalningzmänn, fougther och andre, som för wåre skull wele och skole göre och låthe, måge wethe sigh effther rette. Aff Örebro thenn 1 Julij anno 86.

(CAROLUS.)

Hertig Karls registr.

Öpet Mandatz breff til Almogen i Vermeland, om Swidie hugning, Af Nyköping then 21 Septembris åhr 1587.

Wij Karl etc. Tilbiude ider wåre trogne vndersåther menige almogen som wåre och Cronones heemen besittie vthi Wermeland, wår nåde tilförende medh Gudh Alzmechtigh etc. Och wele ider her med gunsteligen icke förholle, ett efther thz som offtest hoos ider tildrager, at liten årswext och seden dyr tijd sig förorsakes hoos ider ther aff, att j inge Swedieland hos ider fälle och bruke, vthan hwad j hafwe til vtsädh, then spare j alt intil wåhr tijden, hwilken då, efther som hoos ider Landzens lägenheet ähr, longt ihn på föråhret bliffwer sååt, och seent kommer i jorden, så att hon in på hösten icke kan komme til sin rätte och fulle moognat, för än frostet påkommer och henne förderffwer, såsom Gud bättret, i thette åhr och höst hoos eder händt ähr, effther som wij ther om, endoch fast ogerne och icke vthan bekymber, förnummit haffwe, Szå efther ther medh en stoor fordeel ähr, hwilket och eder kan komme till hielp både till bröd och bärning, att j årligen lägge ider winning om till at fälle skogen, och bruke Swedieland, efther som j nogsampt kunne merke och förfare af the Swedieland wij ther neder hoos eder haffwe latidt fälle och bruke, hvad Gudz gåffwe och wälsignelze ther medh ähr. Therföre til eders egen wälfärd och bäste biude och befale wij ider her medh alffwarligen, at hwar aff ider i sin stadh årligen her efter skall fälle och rödie så mykin skogzmark, som han kan såå i rätten tijd och om hösten En Tynne Rogh opå, Och thz kunne j lätteligen hwart åhr åstadkomme, när j wele någedt treffne och ijdkne ware i boedt, Men ähr och så, at någor aff edher her efther thz icke gör, vthan medh treske försummer sin egen nytte

och bärning, honom skall hwart åhr legges boot och straff opå lijke som för annen ohörsambz, Endoch wij försee oss, att j til iders eigidt beste lathe ider i thenne måthe finnes hörsamme, och till boot eller straff ingen orsak giffwe. Ther j trogne vndersåther och Dannemen alle wette ider efther rätte. Gudh ider befalendes. Datum ut supra.

Fru Malin Olofsdotters »reversal» eller bytesbref på Bregården, Bregårdstorp, Fors m. fl. hemman till hertig Karl mot vederlag af andra gårdar; dat. Marieholm 6 Februari 1588.

Hertig Karls registr. f. LXXXIV. Jfr sid. 441 här ofvan.

Jagh Malin (Olofsdotter) bekienner och gör witterligit, att iag haffwer giordt ett hefdeskipte med Högborne Förste och Herre, Hertig Karl till Sudermannelandh, Näriche och Wermeland etc. vthi så måthe, att iag haffwer med godh willie vplatidt H. F. N:d thesze efter:ne mine eigne arffwegodz liggendes i Wermeland som äre Bredegården, Bredegårdztorp, Bonderudh, Vtteby, Strand, Fors, Näffwerswijken och Grimmesboda, med alle theris vttlager och ägendomer, i wåte och torre, när by och fierran, alzinthz vndentagendes, Ther emot hafwer H. F. N:d wederlagdt och vplatidt mig igen vthi rätt hefdeskipte thesze efter:ne H. F. N:ds heemen med theris rätte vtskyller och alle äger som ther til höre, liggendes vthi Wasbo, nembligen, Helletorp en gård, Broxtorp en gård, Ölstorp en gård, Axetorp en gård vthi Horns Sochn, Lunden en gård vthi Sätter Sochn, och en gård Smedeby i Hiellestada Sochn, som ligger nest Sunderste i samme by, så att hög:te min N. F. och herre förenempde gårder vthi Wermeland som iag H. F. N:d nu vplater niute, bruke och beholle må och skall, som sitt eigit. Thesz till yttermere wisze att så är skipt emellan H. F. N:d och mig som föreschrifwit står, trycker iag witterligen mitt Insigel her neden före, och vnderschrifwer thette medh eigin hand. Datum ut supra.

Förläningsbref för Måns i Hytte på 8 t:or spanmål; dat. Nykroppa 24 Februari 1588.

Kopia i Vestergötl. handl. 1616, n:r 13.

Wij Karll med Gudz nåde Suerigis Rijkis Arfförste, Hertig till Sudermanneland, Nerickie och Wermeland. Giöre witterligit, att effter thenne wår wnnderseåthe, Månnz ij Hytte, haffuer mykitt omak wtti thet fierdingzmans kallit han åhr ombetrodder, och ellest skall, såssom hann wttlåffuadt haffuer, ware på wårtt gangn och bäste, Therföre haffue wij honnom nådheligen wntt och efterlåttitt, som wij och nu med thette wårtt öpne Breff, oss til en behagelig tijd, nådigst vnne och effterlathe otte tynner Spanne:ll, att opbäre aff then Kyrkettiende, som i Warnoms kyrkeherberge årligen falle kan, Ther wår Cammerer och Fougde der sammestädis måge wette sig effter rätte, ickie giörandis för:ne Måns her emott nåkit hinder eller förffång, wttan leffrerandis honnom samme otte tynner årligenn och i räthan tid. Giffuid i Nye Kroppan then 24 februarij åhr 1588.

Wnder wårt secret.

(CAROLUS.)

Hertig Karls bref angående förmedling af halfva kostgården vid Möckelsbodar; dat. Marieholm 14 April 1589.

Kopia i Vesterg. handl. 1589 n:r 12.

Karll medh Gudz nådhe Suerigis rikis arffurste, hertig thill Sudermanland, Närike och Wermelandh. Wår gunst tilförende. Wett Karll Jönsson, att thenne breffuisere Oloff i Rosensiö på Myclesbodhar haffuer her för oss waridt, och på alles theres wegner, som på för:de bodher boendes äre, vnderdånligen biditt medhell på then Kostgerdh, som pålagdh är, så haffue wij theres legenhett nådigest ahnseett och thenne gångh allene thil giffuitt them halffparten af för:de gård, och skole therföre okraffde bliffue. Ther rette thigh effther. Aff Marieholm then 14 Aprilis åhr etc. 89.

CAROLUS.

Förmedlingsbref för kyrkoherden Olof Hansson i Karlskoga på kostgård m. m.; dat. Stockholm 12 Juni 1590.

Kopior i Vesterg. handl. 1590, n:r 12 och 1591, n:r 6.

Karll medh Gudz nådhe Sweriges Rikes arffurste, Hertigh till Swdermannelandh, Närikie och Wermelandh etc.

Wår gunst och nådhe tilförende. Effther thz Skeringh Erichzon att wår wndersåte Her Oloff i Karlskoga haffuer os i wnderdånigheett låthe besökia om förskoningh vpå thenn Kostgärdh så och peninga hielp som menige man öff:r hele rikett til Krigzsakerne pålagdh åhr, så effter han åhr Nybolett wele wij för then skul nådigen haffue honom denne gången der medh förskonett, och derföre tigh befale at tu tilsäger Karll Jönsson att han låther honom bådhe för gerdh och peningahielp okraffd bliffue. Thette bestellendis aff Stocholm then 12 Junij 90.

Förmedlingsbref för åboarne å hertig Karls arf och egne hemman i Karlskoga; dat. Stockholm 20 Juni 1590.

Kopior i Vestergötl. handl. 1590, n:r 12 och 1591, n:r 6.

Karll medh Gudz nådhe, Sweriges rikes arffurste, Hertigh til Swdermanneland, Närikie och Wermeland etc.

Wår gunst och nåde tilförende. Tu skalt wethe Karll Jönsson att wij nådigest haffue wndt och effterlåtit, att thesse wåre wndersåter, nemligen Arffuidh i Bröttiegårdhen, Erich i Backa, Oloff i Stubbetorp och Oloff Skreddare i Aggarudh skole hereffter bliffue widh samme och like wilkor och frijheter medh theras staffrums wedhekörsl, som andre theras wederlikar i Wermelandh haffue, nemligen fyre staffrum wedh för fyre årlige hästar, de skole och bliffue okraffde för the tw staffrum wedh tu aff hwardere fordrar, såsom och på gerder och hielper som påleggies, skole wara lika med Wisnumsbor. Retta tigh här effter. Aff Stocholm thenn 20 Junij anno 90.

Förläningsbref för kyrkoherden Olof Hansson å halfva kyrkotionden i Karlskoga; dat. Örebro 22 April 1597.

Efter kyrkoherdens egen afskrift i Vesterg. handl. 1608, n:r 7.

En copia aff vår nådige K. Ma:tz breff om mith vnderhåld.

Wij Carl medh Gudz nådhe Sueriges Rikes arffurste och föreståndare, hertigh till Sudhermannelandh Närike och Vermeland. Göre vetterligh ath effther thenne Breffuisare och vår vndersåte och kyrkeherde i Karlskogh her Oluff Hansson sitter i en stoor almäne vägh och eliest är nybolat och haffuer ett lithet Gäld, therfföre haffue wij aff gunst och nådhe vndt och efftherlåthit honom sigh till hielp och vnderhåld årlighen halffparten aff all then kyrketiende, som vthi for:de Karlskoghz kyrkeherberge årligha falla kan; ther våre beffalningzmen kamererare och fogther ther samastes mågha veta sigh effther rätta, icke görandes honom här emoth hinder eller förfångh i någhen måtto. Aff Örebro then 22 Aprillis år 97.

CAROLUS.

Förläningsbref för Ture Bjelkes enka, Margreta Sture, på åtskilliga efter mannen indragna gods; dat. Nyköping 1 Juni 1603.

Efter »en kopia af fru Margreta Stures bref» i Vestergötlands handl. 1605, n:r 1 och en d:o i 1607, n:r 3.

Wij Karl med Gudz nåde Sweriges Rikes regerande Arffurste, Hertigh till Sudermanneland, Närike och Wermeland. Giöre witterligit att effter Fru Margreta, framlidne Ture Bjelkes Effterleffuerska, icke allenast igenum sin egen vnderdånighe ödmiuke trolighe bön, vtan igenom andres intercession och förböner haffuer oss besöcht och besöckie latitt, och i vnderdånigheet (bedit) att wij hennes Elennhet nådigen wille ansee och af gunnesth och nåde vnne henne the godz igenn, som vnder Cronone för nogre åhr sedan fallne äre; så oanseett att wij wäl haffue hafft rådh nog sådane hennes mans godz ewerdlighe vnder Cronone behålla: dogh likewäll haffue wij mere seett till nåden än rätten, och oss welet på hennes trogne doch ödmiuke begeren förklarat att hon till widare confirmation och stadfästelse alla sine ägne godz och gårdar med sinn Morgongåffue fritt njuta och beholla må; och sedan så många af sins mans Arfuegodz, vti huadh landzändar de sedan kunne liggiande wara, som kan belöpa sig på hennes barnnes anpartt. Befalle fördenskull fogderne, huadh nampn the hälst haffua kunne, som nogre förnemde fru Margretes godz haffue i befallningh, att the, strax de wårt bref warda läsande, inrymma henne godzen igen och lathe henne them här effter oklandradt beholla; der medh skeer wår wilie och oss till behagh. Aff Nyköpingh den 1 Junij åhr 1603.

(CAROLUS.)

Gåfvobref om 2 skeppund koppar till Karlskoga kyrka; dat. Karlsberg 7 Oktober 1603.

Original i Sandbergska saml. Litt. GG. f. 1385.

Mijnn venlige helsse forssennt med Gud Alzmectige tilförendhe. Kiere Peter wann Benenghe godhe venn Eder helsse och sundhz hörer iag altiidh gerne, Dernest kann iag ider venligen icke förhålle at iag förskicker ider ett vår N. F. Breff Förmälandes om Tw Skeppund plate koppar som hans F. N. nådigest haffur giffuit til enn Ny kyrcke i Wermelandt, Benempdt Carlskog, huilcken for:de plåtekoppar iag venligen begärar at i ville denne vtskickade leffrera late efter hogbe:tte vår nådige Furstis Breff och i ville velgöre hielpa

att hann måtte bekome fuordenskap der ifrå mz same Kåppar Efther hans F. N. vill Endelig i höst hafue klockann råde Desliges är och min venlige Begärann på var N. F. vegne att i ville leffrera till Nyekroppa gårdh fyra 1ℭ plåte kåppar som der vill behöfues til någit hans F. N. arbete som der i verck ställtt år. Kiere Peter iag försseer mig i laga så att Bodit icke dragar fåfengt thenn långe vägenn att hans F. N. der om icke oftere skall blifue Bekymbrat. Yhuad måtte iag kann vare ider vilie giör iag Altiid gerne och Befaler ider her mz Gud Alzmecktigh Datum Carlzberg thenn 7 octobris 603.

(Sigill, tillplattadt.)

E. t. w. a.
Boo Ribbingh.

Utanskrift:

Till Wår Nådige Furstis och Regerendhe Herris Hertig Carlz tro tienere och Fougte vid Kåpperbergit Erliig och welförståndige Peter vann Binnige detta breff

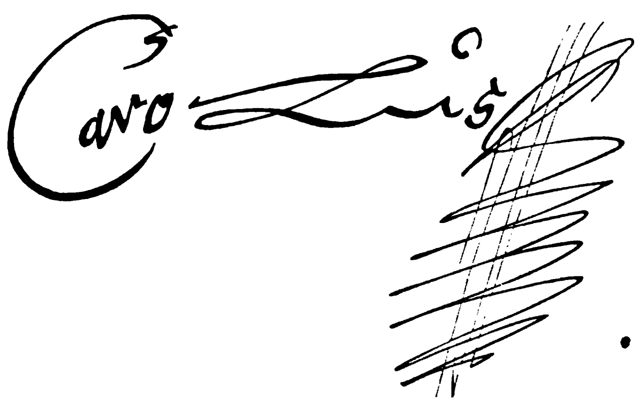
Weennligenn Tilschriffuitt.

K. bref om smörräntans utgörande i penningar; dat. Nyköping 2 Juni 1605.

Original i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Carl medh Gudz nåde Suerigis Rikis vttkorade Konung och Arffurste Hertig till Sudermanland, Nerichie och Wermelandh etc.

Effter dedh Joen Olofssonn tijden nu tilstundar att Smör skatten bör vttgå, Huarföre befale wij digh att du i din befalning i åhr derföre opbär Peninger enn Daler för huartt Pundh och dem sedan till wår Rente Cammar Lefrerer. Rette tig her effter. Af Nyköping den 2 Junij åhr 1605.

Erich Elfszonn.

Utanskriften:

Till wår troo tienere och Fougde öfwer Öster-Syslett i Wermeland
Joen Olofszonn gunsteligen.

Beställningsbref för bergmästaren Kristofer Graf; dat. Gripsholm 6 Juni 1605.

Kopia i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Wij Carl medh Gudz nådhe Suergis Rijkes wtkorade Konungh och Arfurste, Hertigh til Sudermanneland, Närke och Wermeland. Giöre witterligitt at wij haffue antagitt vdij wår tiänst Breffwisare Christopher Graff til at bruke i Wermeland eller och widh Salebärgett eller eligest widh andre wåre Silffuer Bruk, så haffue wij och latbitt giffue honom til åhrligh löhn och vnderhåll samptt Bestälningh Etthundrade femtijo Dal:r i alles och ales så at han sedhen jnthe mer skall haffue af oss at forddra, vthann der wij lathe schriffue effter honom at han skall förresse Bergzwerken emelom då skall honom giffuas vthan sin Bestälningh frij täre penninger. Hwilkette Ett hundrade femtetio dal:r Fougdtten Jon Oluffsson nw är öffuer Öster Syslett i Wermeland eller och dee effter honom komme kan åhrligen skal lathe honom Bekomme och huad de Leffuere honom vthij Spanmåll eller andra Fetalij parseller dett skal dragas honom aff vthi penningesuman effter som dett då i landet kan gå och giälle. Der Bådhe för:de Jon Oluffsson och alle andre haffue sig effter rätte. Aff Grijpzholm den 6 Junij åhr 1605.

CAROLUS.

Graffens bestälningh.

K. bref om fodringens utgörande i penningar och oxar; dat. Stockholm 1 Augusti 1605.

Kopia i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Wij Carll med Guds nåde Sweriges rikes vtkåradhe Konungh och arfförste, Hertigh till Södermannelandh, Närike och Wermelandh. Giöre veterligitt att effter så åhrs åhr dett Foringen som aff hele rikitt pläger åhrligen giöras bör utgå, och wij endteligen wele, at han vpbäras skall vti Dall och Wermelandh i åhr halffparten i peninger och halffparten i oxar effter denne effterskriffne ordningh för huarie tiuugofira åhrlige hestar en godh oxe, så haffue wij och på dett att samma foringh dess snarare må bliffua vtfodrat och komma vtöffuer effter oss åth Liffland vtskickatt denne wår tiänare Anders Rickartson och honom i befallningh giffuit bredhe widh Fougterne i hele Dall och Wermelandh samma foringh i enn hast at vtmana, och huadh oxanar anlangar skall han medh fougterna flux skynda åth Örebro slotsfougten till handha huilka sedan skola slacktas och inskiepas och senda vtöffuer till oss men peningerna skola leffreras till wår rente Cammar hijtt till Stockholm huilken fougde som her tagher försommelse före att samma oxa eij komma i tidh fram han skall bliffua straffatt vthan nådher, dher huar och en haffue sigh effterrätta. Aff Stockholm den 1 Augusti åhr 1605.

CAROLUS.

Riksregistraturet 1606.

Till Wermlandz BergzMän att the läte byggie Hammarsmidier. Af Örebroo, 4 Februar. 1606.

Wij Carl etc. Tilbiude eder trogne undersåter och Bergzmän, som bygge

och boo på Wermelandz Berg, wår nådige benägenheett och altt godt med Gudh Alzmechtigh. Och låte ider här med Dannemän alle wete, att efter på ider Bergzlagh inge Hammarsmidier hafwe waritt i bruuk, som wid Nore Lindebergz Lagh och andre Jernbruuk här i Rijkett åhre; Derföre hafwer oss synts rådeligitt ware att förmane ider der till, efter der finnes godh rådh och lägenheett till Strömer, der på ider Bergzlagh, der man kan byggie Hammersmidier udi, att i tå wele ware förtenkte, att uprette der några Hammersmidier på dett i måtte hafwe den fördelen, som de på de andre Bergzlager hafwe; Befale fördenskuld, att i wele beflijte ider till att framköre Timber. der som lägligheett finnes till att upsättie Hammarsmidier, Så wele wij gifwe ider tilhiälp att upbyggie husett och Dammen till hwar Hammarsmidie, som blifwer bygd på ider Bergzlagh, Otto tönnor Sp:ll och Otto Dal:r Peng:r, och föråhre dem som wele byggie Hammarsmidier all Jernreskapen, som till Hammeren behöfwes, hwilcken wij wele låte uthslå wed wåre Hambrer, på wår eigen omkostnadt, På dett att Bergzbrukett måtte komme till gångz, och dett må vare ider till gagn och befordring udi ider näring, efter dett itt Skipp:dh Stonge Jern gäller i Löse så myckitt, som tu Faatt Odzmudz Jern. när som dett blifwer slätt slagett, och behöfwes dochlikwäll mindre arbete att uthsmide Stonge Jernett, efter Watuhammeren dett arbete drifwe måste, Men hugge Odzmunden der till måtte man bruke Människe händer, hwilckett woro och ett mäkta swårt arbete åhre. Och efter wij åhrligen pläge ider försträcke med Sp:ll Så wele wij och dett samme gärne göre i Åhr, och låte ider bekomme för Jern Trehundrede Otto tönnor Sp:ll dett i kunne betale oss igen med Odzmudz Jern, så att hwar Bergz-Man kan löse till fyre Tönnor, Och wele wij gifwe ider för hwartt Faatt Jern Twå tönnor Sp:ll. I wele fördenskuld betänckie ider, och sände Twå Bergzmän hijtt till oss, till att låte förnimme om dette wårtt tilbudh åhr ider behageligitt, samptt och huru många Strömer der kunne finnes der man kan sättie Hammersmidier udi. Der åhr och gode män funnitt itt Streck der wid Nyhyttan, som Fougten weett beskeed om, Hwarföre och på dett wij måge see, hwad Gudh der med täckes göre, Begäre wij att i wele hiälpe hwar man itt dagzwärcke der till, till att rymme undan jorden och bränne, att man kan see huru dett will ställe sigh. Wij wele wete sådantt igen med ider med altt godt ihugkomme. Af Örebroo, ut supra.

Riksregistr. 1606.

Tenckzedell, för oss Elskelige, Edle och Wälbördige wåre trogne Män, Hans Erichsson till Broxwijk, nu Stadthollere upå Calmarne Slott, och Boo Ribbing till Säby, Hwad de med Bergzmännerne wid Wermelandz Berg på wåre wägne förhandle skole; Actum Örebroo, 26 Februar. 1606.

Först, skole de hålle Bergzmännerne före, hälst medan man seer hwad fördeel man hafwer der vthaff man låter slå Stånge-Jern. Fördy itt Skipp. Stånge-Jern koster så myckitt då dett blifwer slätt slagett, som Tu Faatt Ossmundz-Jern, Och åhr ringere möde till att uthslå Stånge-Jernett, som doch Wattnhambrer drifwe, Men till att hugge Ossmunden motte man bruke Människiors händer, Hwarföre skole de som för:tt åhr holle Bergzmännerne före, att de byggie Hambrer der som lägenheett åhr, Och försäkre dem på, efter som de tilförende hafwe wårtt underskrefne Breeff, att wij wele hiälpe dem som Hammarsmidier bygge wele, att bygge Husett och Dammen, Otto

Tönnor Span:ll och än tå hafwe dem skänckt all Jernredskapen, som de der till behöfwe, Och att de nu i tilstundande Sommer och dette åhrett, efter som de lofwatt hafwe, wele reese fyre Hammersmidier, Wij twifle inthz, när de see hwad nytte der åhr medh, så beflijte de sigh wäll att bygge fleere Hambrer framdeeles. De hafwe och lofwett sig wele opläte oss een hoop Ossmundz-Jern för Span:ll, Så att hwar Bergz-Man will lefrere oss Tu Faatt Ossmundz-Jern, och skall derföre hafwe igen i Sp:ll 4 t:nor, Hwarföre skole och wälb:te godhe Män handle och tale med dem der om, och förtröste dem på Span:len som nu på wägen åhr ifrå Waasboo derhäden. Deres Marknadt som de pläge holle, wele wij inthz skall holles på den plattzen der Kyrkian nu står, uthan skall flytties uth på Vdden, der de kunne komme till med båått, efter som Almogen siälf hafwer begärett, och der skall byggies een Kyrckie. Wij hafwe, efter wij förnimme dett falle Bergzmännerne beswärligt att köre de Otto Lass Malm ifrå Peders-Bergett och till (Nykroppan?) nådigst förskonett dem med, att de skole der köre fyre Lass, Doch skole de i den staden de blifwe med de andre Fyre Lass förskonte hwar Bergzman köre på den plattz Marknaden nu stå skall, till Kyrkiebygningen een Stock, att man nu i förstone kan der vpreese een Träkyrckie.

Kammarrådens bref om en kostgärd till konungens kök; dat. Örebro 7 Mars 1606.

Original i Vesterg. handl. 1605, n:r 1.

Efther thette Sett skall Jonn Olufsonn Fougdte widh Nykroppa Bruk och öfuer Östersysla i Wermelanndh hanndla medh presterskappett och Bönnderne vti sin Befallningh: Att the af Enn Godh willie wele vttgöre någenn Ferskmat till alles wår nådige Herres och vttkorade Konungz Kiök och Hofförtärningh, efther som huar och Enn hafuer Rådh, Legennheet och willie till opå efther:ne partzeler, som åhr Fåår, Lamb, Kalfuar, Gäss, Hönns och Egg.

Datum Örebro denn 7 Martij åhr 1606.

Tyke Larson. *P. Bull:r* mpria.

Å baksidan:

Cammerådz Breff om thenn hielp som vtgiordes Till K. M:ts Kiök.

Registr. 1606, I del.

Ståtthollere Fullmacht för Boo Ribbingh vthi Nerickie. Af Segersiö den 4 Maij åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att wij hafwe tilbetrodt och i befalningh giffwidt denne oss elskeligh wår troo man och Rådh Edle och Welbördigh Boo Ribbingh till Såby, att han Ståtthållere vtöfwer alt Närikie, så och Höfwidzman opå wårt Slott och Stadh Örebro, wara skall. Och opå för:te Slott, så och vthi heele Landzänden och Staden, sökie och achte wårt gangn och bäste, Och förhielpe hwar och en till dett som Lagh och rättwist ware kan. Hwarföre befale wij trogne vndersåther alle, Edle och Oädle, Andelige och Werdzlige, Fougdter, Borgmestere och Rådmän, Borgere, Prester och menige Almoge, som vthi för:te Landzände Närichie och Stadh Örebro,

byggie och boendes äre, sampt och wårt eigitt tienstefolck opå för:de Örebro Slott och Gårderne, att i äre för:te wår troo Man och Rådh, Boo Ribbingh hörige och lydige, i alt thett han edher till wårt gagn och bäste, efter wår befalningh biudandes och befalendes warder, såsom i wele för Gudh och oss till Swars ware. Der i alle samptligen och synnerligen wette edher effter rätte. Datum ut supra.

Samma meningh för Oloff Christoffersson till Degeberga att wara Ståthollere och Höfwidzman vtöfwer Wermelandh, Carlstadh och Carlzbergs gårdh. Ut supra.

Registratur 1606, del. I.

Fulmacht för Anthonio Swensson att drage till Noora Sochn att lathe bryte Malm. Af Segersiö 5 Maij 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att wij hafwe förskickett denne wår tro tienere och Fougdte här i Nerickie Anthonius Swensson här ifrån och till Noora Sochn, och honom der hos i Fullmacht och befalningh gifwidt, att han skall lathe ryme och brythe Malm vdaff ett Bergh widh Linansiö och Bryggesååsa, och lathe oss förnimme hwad för malm ther kan ware och finnes. Befale fördenskuld her medh wåre Vndersåther som byggie och boo widh Noorebergh, Wikesbodha och Carlskogh Sochner, att the wele (låta sig finne) obeswärede att hielpe till medh dagz:ker till att ryme, bränne och brythe samme Malm, och hwad elliest behöfwes kan, hwilckett wij medh alt gått dem ihugkomme wele. Wij befale och wåre Fougdter vthi hwars befalningh som samme Sochner liggie, att de sådant holle almogen före, och ingalunda lathe sigh tredska och motwillige befinne. Görendes der medh dett oss är till behagh, och hele Rijkett länder till godho, der bergzwercken kunne i dagzliusett och i bruk komma. Der hwar i sin stadh må wette sigh att effterrätte. Datum ut supra.

K. bref om skyndsamt utgörande af fodernöts- och dagsverkspenningar i Nerike och Vermland; dat. Stockholm 26 Juni 1606.

Original i Vesterg. handl. 1606, n:r 5.

Wij Carl mz Gudz nade Suerigis Rijkes vtkorade Konung och Arffurste Hertigh till Sudermanneland Nerike och Wermelandh etc. Giöre witterligit att Efter nu som tijdhen på åhret åhr att Fodernödtz och dagz:kes Peningerne Böre vtgå, Hafue wij vtskicket denne wår tienare och Cantzclijsch:re Daniel Andersson till Neriche och Wermeland samme Peninger att vpbäre. Befalle för den skull Fougterne i den Landzenden hafue Befalningen att de dem mz hast huar i sin Befalning vpbäre, Och denne wår tienare dem tilställer, Huilke dem sedhan skall före hijt till Wår Rente Cammer, sker her vthinnan försummelse anten hoes denne wår tienere eller Fougterne, då skall der öfuer Blifue Straffet. Der huar och En hafuer sigh Efterrette. Aff Stockholm den 26 Junij åhr 1606.

CAROLUS.

(Sigillet saknas.)

Registr. 1606, del. I.

Fulmacht för Botolff Andersson att drage till Wester Sölfbergett och Wermelandh, att ransake om strekett och huru högt siön ligger. Af Stockholm then 4 Julij åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt att wij hafwe förskickedt denne wår tienare och Lackeij Botwedh Andersson här ifrån och till Wester Sölfbergett och sedhen der ifrån och till Wermeland, och honom der hoos i Fullmacht och befalningh gifwidt att han skall granneligen ransake huru streckett steller sigh och huru högdt Siön ligger, och om man kan oprätte der een konst så att han kan komme watnedt vndan vthur Siön. Befale fördenskull här medh wår Befalningzman Oluff Christophersson att han är honom och the andre som der om ransake skole medh all den deel de behöfwe och opå hålle skole behielpelige. Ändeligen så lagandes att han medh wiss beskedh kan komme till oss tilbake igen. Der medh skeer oss till behagh. Och hwar i sin stadh må wette sigh att effter rätte. Datum ut supra.

Riksregistraturet, II del.

Till Christoffer Grab om een Siö i Wermelandh der Malmstrick finnes skall. Af Stockholm, den 8 Iulij, åhr 1606.

Carl etc. Wår gunst etc. Effter wij förnimme Christoffer Grab, aff wår tieneres och Fougdtes vthi Nerike, Antonius Suenszons berettelsze, att vdj Wermelandh skall ware en Siöö benempd Södre Limningen, vthj huilken opå Botnen innan widh landet ther watnet är grundt, skall finnes Malmstrick, effter som han osz en prob ther aff tilskicket haffwer. Hwarföre är wår willie och befalningh, att tu begiffwer tigh till samme siöö, och beseer lägenheten om han ligger högt så att man kunne sticke watnet vtaff, Eller om ther icke är någon inflott till, att man kunne lathe oprette en Konst, och tömme watnet vth. Och skall tu när tu ther om ransaket haffwer medh all beskeed begifwe tigh till osz. Der rette tigh effter. Datu(m) ut antea.

Till Christoffer Grabe om thett nye opfundne Bergett i Wermelandh. Aff Stockholm, den 9 Iulij, åhr 1606.

Carl etc. Wår gunst etc. Effter wij förnimme Christoffer Grab, aff wår tieneres och Fougdtes vthi Nerike Anthonius Suenszons berättelse, att vthj Wermeland skall ware en Siöö benempd Södre Limningen, vthj huilken opå botnen inne wedh landet ther watnet är grunt skall finnes Malmstreck, Såsom och på ett Nääs som ligger vthi samme Siöö, effter som han osz en Prob ther aff tilschicket haffwer. Hwarföre är wår willie och befalningh att tu sampt medh Oluff Christofferson och Antonius Suenszon begifuer tigh therheden, och beseer Lägenheten huru stoor och diup som Siöen är, och om han ligger högdt, så att man kan sticke aff watnet, eller oprette konster och tömme thett vth. Och är wår willie, att Jorden in opå berget på Näsett skall rymmes vtaf så lenge man fåår see, huru strecken stelle sigh, Och bönderne vthj Karlskogs Sochn göre der till huar ett dagzwercke, Såsom och ett Stafrum wedh, ther om Oluf Christofferszon medh them handle skall. Och sedhen några drenger sendes therheden som holle opå dett bryte. Dette du så bestelle skall, och skriff osz till huadh som tigh ther om synes. Datum vt supra.

Till Oluff Christofferszon om samme nyopfundne Berget och Siöen, att han begifwer sigh medh Christoffer Grab och Anthonius Suenszon att besee lägenheten och lathe afryme Jorden, och handle med Almogen vthi Karlskogs Sochen, att the wele göre wedh der till etc. Aff Stockholm den 9 Julij åhr 1606.

Samma Meningh till Anthonius Swenszon, om för:te Siöen och bergedt. Aff Stockholm den 9 Julij åhr 1606.

Registr. I del.

Till Tideman Persson om dett Sölfbergett widh Grickzåås. Af Stockholm 14 Julij åhr 1606.

Carl etc. Dett är wår willie och befalningh Tijdeman Pedhersson att thu ransaker om dett Sölfbergett widh Grickzåås som nu nyligen är opfunnett, huru streckett sigh steller, och hwad malm der kan wara. Der om thu oss wiss beskedh tilhonde medh denne wår vtskickede sende skall. Der rätte tigh efter. Datum ut supra.

Till Anthonium Swensson att han lefrerer Wantemakaren widh Hyndewadh en tunna Wichtriol och en tunna alun. Dat. ut superius.

K. bref om indrifvande af penningeuppbörden inom Östersysslet; dat. Stockholm 16 Oktober 1606.

Original i Vesterg. handl. 1606, n:r 5.

Wij Karl medh Gudz nåde Swerigis Rikis vtkorede Konnungh och Arffurste, Hertigh till Sudermannelandh, Nerichie och Wermelandh etc. Göre wetterligitt, att efther en stoor deell af then hielp, som Rijkzens vndersåther både vthi Norköpingh, så och seden vthi Örebro hafue lofwett, att vttgöre, Såsom och af all annan Penninge opbördh ståår tilbake och wij icke wette om Skulden hoos vndersåtherne eller hoos Fougterne finnes. Derföre så hafue wij vthi fulmacht och befalningh gifuitt thenne wår trotienare och Cantzlischrif:r Daniel Andersson att han skall drage til Östersyslett i Wermelandh, och strax opbäre Tre Marck af huar Fulgierdz bonde, och af huar halfgierdz bonde Tolf Öre, och af huar Torpere Sex Öre, huilke Penninger them seden när ransakett blifuer, huadh huar och en ståår tilbaker medh, skall blifue vthi theres Räst på Månedz, Mantals, Skiutzferdz, Stedzle och Fodernötz Penninger afräcknett. Och skall Fougten effter wår förre Fulmachts Lydelse komme hijtt och gifue beskedh huadh som han vtaf sin befalningh hafuer vttlagtt eller ståår tilbaker medh, på thett wij måge wette huru myckitt som huar och en bör blifue vthi the andre Penninge vttlagor afquittett. Der huar i sin stadh wett sigh eftherrette. Af Stocholm then 16 Octobris, Åhr etc. 1606.

(Spår af sigill.)

Seffedh Ribbingh. *Peder Nilsson Wolff.* *Boo Wernerssonn.*

Registr. 1606, 2 del.

Swar på Oloff Christophersons Schrifwelse om Bergzbruken. Aff Stockholm den 28 Novembris, åhr 1606.

Karl etc. Wår gunst etc. Wij hafwe bekommit Oloff Christophersson din skrifwelse, och thervtaf förnummet huru tilstår widh Bergzbruken, huru

du hafwer bygdt wid Karlebergz gårdh, och lathe osz sådant behaghe. Befale och att når Blåszningar äre lychtade wid Asphytton, att tu lather osz få wette beskeed, hwadh bådhe der så wäl som widh Kroppen är blifwit effter. Hwadh wedh till nyie Sylfbruket ahnlanger du skrifwer om, är icke mödho före att bekomme, dy där är iu skoghen inne på, du kant fördenskuldh hafwe dhe Knechter som öfwer äre blefne af Joen Pederssons Fennikie, och handle medh dhem att dhe hugge wedhen, sedhen hafwer du inthet långt att köre. Rätte tigh här effter. Datum loco et Tempore ut supra.

K. bref om förvandling af fodringen inom Elfdalen till utgörande af stafrumsved till Limminge silfverbruk; dat. Stockholm 1 December 1606.

Kopia i Vesterg. handl. 1607, n:r 3.

Wij Karll medh Gudz nåde Sueries Rijckis wttkorade Konnungh och arförste, Hertigh till Sudermanneland, Näricke och Wermmeland. Tillbiude Eder wåra trogne och skattskylle wndersåttare, alla som wttij Elfuedalz gäld ij Ekeshäredz Socken ij Wermmeland boendes åhre, wår gunst och nåde tillförende. Och lätte Eder här med wete, att Edra wttskickade, Halfuard Pederson i Ny socken och Jon Hareldson i Hollaby, hafua warit här hoss oss och wttij wnderdånighett oppå allas Edre wägne begärett, att I måtte blifua förskonade för then Boskap som I för foringhen wttgiöre skulle, och blifua wid penninger effter som I tillförende åhre wane att wttgiöre, såsom och att I måtte få lösa tienden, som oförlänt åhr wttij samme Häredh, och derföre giffua peninger. Så haffue wij för:de Edre wttskijckade dette till suar gifuitt, effter såsom de oppå allas Edra wägnar haffua samtycktt och beiakatt, det I för foringhen så wäll som för tionden att lösa, skolla hugge till thet nye Sijlffbruckett wid Limminghen, för huarie tuå åhrligha och biskops häster Ett stafrum wedh, och för huarie tynna Spannemåll, som the aff Kyrcko herberghe bekoma, try stafrum wedh, huilken wedh sedan till för:de bruck framkiöras skall. Der I danemen alle wette Eder effther rätte, och befaller Eder Gudh. Aff Stockholm then 1 Desembris åhr 1606.

CAROLUS.

Enligt fogdens räkenskap upptages: »*Elfwedaln.* Ther vthi åhre 4 Sochner: Ekes Häradt, Råda, Ny och Dalby sochner } åhr ett Prestegield.»

Registr. 1606, del. I.

Fulmacht för Nils Konstmestere att förnye then konsten widh *Liminge* vthi Wermelandh. Stockholm then 3 Decemb. åhr 1606.

Wij Carl etc. Göre witterligitt, att efter wij wele hafwe opbygdt then Konsten uthi Wermelandh widh Liminge, dett nyie Sölfbergett, Såsom och elliest wedh alle andre Bergzbruken lathe konsterne wedh macht holles. Derföre så hafwe wij i Fulmacht och befalningh gifwitt denne wår troo Tiänere Nils konstmestere att han skall af Nyie opbyggie och oprätte den konsten i Wermeland, Såsom och wedh Salebergett, Garpebergett, WästerSölfbergett och anderstädes hafwa inseende och gran acht opå att alle Konsterne måtte wedh

macht holdne blifwa. Befale förthenskull her medh wåre Befalningzmän och Fougdter att the äre honom medh alle deeler beforderlige der han är stadder och arbether; hwar annorlunda skeer och han icke blifwer befordrett, då wele wij hafwe dem, som icke äre honom behielpelige, tilbörligen tiltalett. Han skall och hafwa machtt till att taghe Folck ahn till att arbethe ehwar han kan få och bekomme, dett ware sigh Knechter, Bönder eller andre, som wele förtiäne sigh Penninger, Der hwar i sin stadh må wette sigh efter rätte, rättendes sigh aldeles efter hwadh han dem på wåre wägne biudandes och befalendes warder. Datum ut supra.

K. bref angående uppbörd af månads- och skjutsfärdspenningar i Östersysslet; dat. Stockholm 29 Januari 1607.

Original, illa skadadt, i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Carl med Gudz nåde Swerigis Rijkis vthkorede Konnung och Arffurste, Hertig til Sudermanneland, Närichie och Wärmelandh etc. Effther thett Jönns Buck, vndersåterne öffuer heele Rijket nu på nytt hafue förklaradt sig igenom wåre vttskickade gode männ att dhe åhn dätte Åhrett wele blifue wid ded, som på Nårekiöpingz Herredag för Try åhr seden bewilligiedes, med deris MånadzPenninger och Skiutzfärdz Penninger, Så befaale wij fördenskuld att du i tijd holler opå, och opbär dem af vndersåterne i din Befalning, för the förste Sex Månader, som äre ifrån Påske nästkommande, och ihn til Michaelis, så att du hafuer dem opborne reede och tilstädes att Lefuerere dem Nielz Larsson i Nykiöping til tilkommande nye Wååhrdagh. Rätte dig här efter. Af Stockholm den 29 Januarij åhr 1607.

CAROLUS.

Fullmakt för Jon i Stegelviken att vara byggmästare vid Kroppa bruk; dat. Örebro 1 Juni 1607.

Original i Vestergötl. handl. 1607, n:r 3.

Haffuer Jagh Boo Ribbingh warit öff:r endz medh denne Sedelwisare Jon i Bärgesiötorp att han skulle bliffue byggemäster på Croppe bruk, och eff:r för:de Bärgesiötorp ligger något affhändt ifrå bruket, så haffuer iagh fåt honom ett Cronens torp närmer bruket, benemdt Stegelwiken, huilket han för sin tienst skulle haffue frijhet wppå, så länge han sigh flitigt på h. k. m. gangn vdi samme embete bruke låter, Derföre iagh begiärer aff Häradzfogten, som nu åhr, at han later honom för samme wtlager blif:e okraffdt, ty han den skatten dyrt nog bettalt haffuer medh sit arbete, det migh sampt månge andre der widh bruket nogsampt witterligett åhr; till wisso medh egen handh skriffuet, datum Örebro den 1 Junij 607.

Boo Ribbingh.

Riksregistr.

Till Olof Christophersonn att hann lather wete huru der tilstår i Wermeland. Af Örebro denn 30 Januarij 1608.

Wår gunsth och nådige uilie tilförende. Wij befale Olof Christophersonn att du lather oss wete, huru der i Wermeland tilstår medh Silfuerstreket

widh Lingesberget[1], Så och om den Teensmelteren, som folgdo Matz Pompemakare[2] dijt nidh, håller opå widh Gåseboren att försökie Theen malmen, effter som wij tilförende schrefuc dig och honom till om, eller huru der tillstår, Och schalltu hålle Landzfougderne före der i Wermelandh, att de beflijte sig om att sende oss meere Skinuahrur der ifrån, än här till skedt åhr, Eller wij wele få dem annadt till att bestelle. Datum ut supra.

Riksregistr.

Fulmacht för Peder Pederson i Österby[3], att ransake effter malmbergh. Af Örebroo then 9 Februarij 1608.

Wij Karl etc. Giöre witterligit att effter Gudh den Alzmechtig:te så rijkeliga hafuer uelsignet dette wårt Konungerijke Suerige med allehande slagz malm, både i den ene och andre Landzenden, af huilke een Part allerede äre opfundne och opkomne [dess Gudi sche loff]: Doch kunne een stor deel och mesteparthenn uare fördoldh och ouppenbaradh åhn. Huarföre och effter uthi den Landzenden Wermelandh och är een sådan Gudz uelsignelse: Så hafue wij fördenschuld i fulmacht och befaldning gifuit denne wår Vndersåte, Peder Pederson i Österby[3] i Karlskogh sochen, att han uthöfuer allt Wermeland schal hafue macht till att sökie effter malmberg, oansedt huad malm det seden uahre kan, Anthen Guld, Sölff, Kopar eller Jernmalm eller huad malm det ware kan, och oansedt på huars skoger ell:r egendom det kan uara, och der han någon finner, schal han begifue sig till oss med honom. Förbiude fördenschuld wår Stådthållere, Fougden och alle andre, att de honom heruthinnan icke hindre, uthan heller befordre och hielpe, att sådan Gudz förborgede welsignelse motte blifue oppenbar, oss och Rijket nyttighe. Datum ut superius.

Riksregistr.

Till Oluf Christophersson om streekett wedh Limninge. Juleta 18 April 1608.

Carl etc. Wår gunst etc. Wij befale Oluf Christophersson, att thu lather oss medh thenne wår Lackei wette huru Sölfwerstreeket steller sigh wedh Liminge, och befale wij att huar snön är vtaf, att du då lather grafwe der den Steenen fans twert öfwer Siön att man kan see, om der är något till att finne eller förmodhe. Wij befale och, att du lather oss wette, huru deth Tenstreeket steller sigh. Rette tigh her efter och gif oss beskedh medh Lackeien tilbaka. Datum ut supra.

Riksregistr.

Fulmacht för Botolf Andersson att drage till Karlskogh i Wermeland och ransake om Malm, som finnes wedh Limmingzberget. Stockholm 19 Junij 1608.

Wij Carl etc. Giöre witterligit att wij hafwe uthi Fullmacht och befallningh gifwit thenne wår Lackej Botolff Andersson, att han sampt medh

---

[1] Bör vara *Limingsberget*.

[2] Sannolikt samme *Mats Schlein*, som omtalas i *Noraskog* III: 31.

[3] Nuvarande hemmanet *Östervik*.

Fougdten vthi Östersysle i Wermeland, Jöns Bock, skall begitwe sigh ther nedher, och vthi Karlskogh Sochn wedh ett bergh, som kalles Limingzberget, der the Jordhstenerne finnes, och gifwe teekn till att ther skall ware gåt godz uthi, lathe rymme Jorden af samma Steener, och lathe der brythe och bränne opå, och wäll diupt, på thet man finge see, huadh godz ther är, och om der wore något gått att förwänthe. Och skole the tage så många af the ny vthskrefne Knechterne, om the kunne ware några, till åhn Femptije man, Såsom och i lijke måtto try dagz:ker af huar bonde, efter som wij hafwe skrifwit them ther om till, som hielpe till att rymme af Jorden, och holle opå att brythe och bränne, efter som wij hafwe gifwit för:de wår vthskickedhe der beskedh om. Der huar i sin stadh weet sigh efter rätte. Dat. ut supra.

Riksregistr.

Öppett bref till Almogen i KarlzSkogh Sochn, att huar bonde hielper try dagz:ker till att rödie Jorden af wedh Limingzbergh. Stockholm 19 Junij 1608.

Wij Carl etc. Tilbiudhe edher wåre trogne Vndersåther och Dannemän alle, som uthi Carlz Skogh Sochn boendes äre, wår gunst och nådhe tilförende, Och wele edher samptligen icke förholle, att efter wij förnimme att vthi samme Sochn wedh ett bergh, som kalles Limmingzberget, skall finnes några Jordhsteener, som gifwe teckn till att ther skall ware något godz uthi. Huarföre begäre wij af edher samptligen, att i wele lathe edher finnes obesuäredhe att hielpe till att rymme Jorden af på then ort, som samme Steener finnes, och att brythe och bränne ther omkringh och wäll nedher vthi, try dagzwerken på mannen, på thett man får see, om ther är något gått att förwenthe. Wij wele för sådan edher godhe willie ihugkomme och betenckie edher medh alt gått igen. Och försee oss att i lathe edher finnes her vthinnan wälwillige, aldenstundh sådant länder heele Rijkett till gagn och bäste. Befale edher samptligen och synnerligen Gudh Alzmechtigh. Datum ut supra.

Kyrkoherden Olof Hanssons skrifvelse till fogden Olof Andersson angående redovisning af tiondeuppbörden i Karlskoga, af år 1608.

Original i Vesterg. handl. 1608, n:r 7.

Wenligh helsat i herranom Jesu Christo nu och altidh etc. Käre Oluff Andersson om i viste aff min läglighet som iagh haff:r vpbäre tienden årligha aff finske folke och swenske som haffua sina sädh i stackar och hesiar ½ eller hel mil vägh i skoghen, måtte i icke förundra huarfföre iagh så sent gör beskedh aff tienden framför andre aff presterskapet i landet, eij hafft eller någher krafft beskedh aff migh förr. Så giff:r iagh idher nu venligha til känna medh mantalz tiende registeret sampt medh proff tertial, huadh in vthi kyrke herberet inkommet är, i Karlskogh sochn, och huadh vthgifften är, och huadh vpmålt är till vtgifft.

Vthgifft till Kroppan ffördh är

Rogh	15 tunor 1 skeppa
Malt	14 tunor 4 skepp.

Så haff:r Jöns Bock beffallt (som fierdingsmanen sadhe migh) ath bönderna icke skulla föra meere spanmåla till Kroppan vthan vidhare beskeedh,

ty han sadhe sigh vell få så godh rogh på en annan stadh som i Karlskogh. Så rester nu här i kyrkeherberet vpmålt som skall till Kroppan:

rogh .... 3 tunor 1 skäppa
korn och blankorn........................ 4 tuner 1 skeppa
haffra .... $7^1/_2$ tuna 2 skepp. till körslen.

Sammaledes ligger och then andra halffparten till städhes vpmålt, som kommer mitt vnderhåld till, doch till vidhare beskeedh, som är:

rogh .... 18 tunor 2 skepp.
korn och blankorn .... 4 tunor 1 skeppa
haffra .... $7^1/_2$ tuna 2 skepp.

men the 7 tunor malt och 1 skeppa som quar bleff aff mitt vnderhåld som icke fördes till Kroppan, beffalte Jöns Bock migh anamma för vår nådighe K: Ma:tz föruentandes skull till Karlskogh, så fatas migh nu 3 tunor och 4 skep. malt på then andra halffparten migh tillkommer, huadh idher synes vilia fylla then — — — — then spannemåla ther är igen som skall till — — — — eller vele i försöria migh malt anner stads — — — —[1].

Summan som vpmålt är till vthgifft aff kyrke herberet är:

Till Kroppan rogh.............................. 18 tunor 2 skepp.
malt .... 11 tunor
korn och blankorn ...... 4 tunor 1 skeppa
haffra .... $7^1/_2$ tuna 2 skepper till körslen.
Pastoris vnderhåld rogh .... 18 tunor 2 skepp.
malt .... 11 tunor
korn och blankorn........... 4 tunor 1 skeppa.
haffra.............................. $7^1/_2$ tuna 2 skepp.

Ath så i sanningh vnder mith signet.
(Spår deraf.) *Oluff Hansson.*

Rest hos bönderna rogh 1 skeppa
haffra 2 skepp.

Fogden Jöns Bock anmodas utkräfva en penningehjelp af presterskapet i sitt fögderi; dat. Stockholm 26 Maj 1609.

Original i Vestergötl. handl. 1610, n:r 5.

Carll then Nijonde medh Gudz nåde Swerigis, Giöthers, Wändis, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, dhe Caijaners och Esthers i Liffland, Konungh.

Må du wette Jöns Bock, att wij hafwe schrifuidtt Prästterschapett till vthi alla Landzändar ath the, som på Landzbygden boendes äre, wille komma osz tilhielp för betalningh med tije daler penninger aff hwarie sextije fyre Bönder the hafwe vthi theres Gield, och the i Städerne tije daler pänninger af hwarie sextije fyre tunnor spannemåll the haffue vthi vnderholdh. Wij befale fördenschuld att thu samme penninger opbär och med thett aldra förstte wår Räntheschrifuere lefwerere, och sedan bethale Prästterschapet igen, efftter som hwar och enn vttlagor haffuer af 1610 åhrs opbördh, vthan

[1] Originalet är här delvis skadadt och derför oläsligt.

nogon oppeholdningh. Där rätte digh efther. Af Stocholm denn 26 Maij åhr 1609.

(Sigill.)

Ad mandatum Regis Majestatis proprium

Nicolaus Chesnecopherus

Jus HofCanzler.

Swen Jönsson.

Bref till ståthållaren Olof Kristofersson angående vaskning af silfvermalm från Limmingen; dat. Stockholm 14 Juli 1609.

Original i Vestergötl. handl. 1609, n:r 14.

Carl then Nijonde medh Gudz nåde Suerigis, Götis, Wändis, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Liflandh Konungh.

Wår gunst och nådige willie medh Gudh tilförende. Wij bekomme för någon tidh sedan din skrifuelsse, Olof Christoffersson, ther medh du gifuer tilkenne att tigh feelar en Waskare, som kan waske den Silfuer Malmen du hafuer hoss tigh, Så sendhe wij tigh nu her medh en tilhonde, och befale att du lather opsättie ett huss, der han kan hafue en Waskebänck vthi och elliest annett huadh han behöfuer. Der rätte tigh efter. Af Stockholm then 14 Julij Åhr etc. 1609.

(Underskrift saknas.)

Swen Jönsson.

Utanskrift:

Till oss Elskeligh, Edele och Wälbördigh Olof Christophersson till Deegebärgh, wår Ståthållere vthi Wärmelandh nådeligen.

Bref till ståthållaren Olof Kristofersson om utgörande af oxar i stället för spannmål; dat. Örebro 12 Mars 1611.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Karl then Nijonde medh Gudz nådhe Sweriges Göthes Wendes, Finnars Carelers Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh, Konung.

Wår gunst och nådige willie tillförende. Wij hafwe Olof Christoffersson bekommet thin schrifwelsse och der aff förnummet att Almogen vthi Wermeland beswäre sigh, att the icke kunne giffue vtt then tynna torkatt Rågh eller Mallt, som her på Rikzdagen i Örebro nu sidst blef bewilliget, efter ther i Landet faller inthet annat än blandkorn och Hafre; Hwarföre the hafwe begeret, att the måtte få gifwe ther Oxar före, så åhre wij der medh Nådigest tillfridz, och befale att du Oxar af them vpbäre, för hwarie fyre tynnor Spannemål een godh Laggill Oxe. Her thu retter tigh effter. Aff Örebro then 12 Martij Åhr 1611.

CAROLUS.

Erich Elfssonn.

Utanskrift:

Till Oss elscheligh wår troo tiänare och Ståttholllare vthi Wermelandh, Edle och Welbördigh Olof Christofferssonn till Deghbergh gunstlig:n.

Tillståndsbref för Börje Hansson och Hans Andersson att bygga masugn vid Kytthyttan; dat. Kroppa 17 Mars 1611.

Skadad kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wij Carl then Nijonde medh Gudz nådhe Sueriges, Giöthes, Wendis, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Konung. Giöre witterligitt att efter desse brefuissare Biörge Hansson och Hans Andersson hafuer oss i wnderdånighett besöchett och ödhmiukeligen begeratt at opbygge en Matzwnngen widh Kiytthyttan, och der hos begiäratt någon hiälp på thett de deste bättre kunne komme med samma Massvgn tillrätte, Så aldenstundh wij gerne welle, at Bergzlagen så wäll i Wermeland som annorstedes i Rijkett med Mazvngner, Hammarsmidior och andre sådane lägenhetter må bliffue förkofrat, der i genom Rijkesens ränte bliffuer förmerat och förbättratt; Derföre så hafue wij deres ödhmiuke begiärann nådigest ansedtt och gunsteligen efterlåthit, som wij och nw med dette wårt öpne Breef vnne och eftter låthe, at de der i strömen måge opsättie för:te Massvngen och der hos gifuitt och föråhratt them huardere til hiälp tre tynor Spanmåll, huilkett wår ståtthållare ther i Wermelandh them skal lefuerera lathe, såsom och efter lathe them tw åhrs frijhett, och när samme frijhetts åhr vthe åhr skole de ware förttänthe til at giöre oss och Cronan der af Rettighett. Förbiude fördenskwl alle som oss medh hörsamhett och lydno ähre förplichtade, at giöre eller tilfoge them her emott hinder eller förfångh i någhon måtto. Der wår Ståtthollare, Cammaråd, Cammererere, Foudter och alle andre wete sigh efter rätte. Giffuitt opå Kråppa Gårdh den 17 Martij åhr 1611.

CAROLUS.

Hans Oluffsson.

Å baksidan:

Copia af H. K. Maij:ts breff, som åhr giffuitt Bierge Hansson och Hans Andersson at vpbye en ny matzungh 611.

Härvid är fogadt följande qvitto:

Bekennes wi oss Biarge Hansson och Hans Andreson att wij haffwe bekommit aff Jöns Buuck thee sex tynnor spanemål, som wår nådighe konung haffwer oss efterlåtitt; at så i sanning är sette wi wår bodemerchen her under.

BH HA

K. bref om förmedling till hälften i extra ordinarie eller ovissa utskylder för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Örebro 22 Mars 1611.

Originalbref i utg:s samlingar.

Wij Carll then Nijonde medh Gudz nåde Swergis Göthes Wendes Finners Carelers Lappers i Norlanden The Caijaners och Esters i Lifflandh Konungh Göre witerligit att effter wåre vndersåther som boendes åhre vdi Wisnum Warnum Olmeheredh Fögle och Karleskogz Sochnner i Wermelanndh åhre meree betungede medh Körtzer och Försler widh Bergzbruuket mere ånn the anndre Sochner som länger ifrån liggie, Huarföre the vnderdåneligen af oss begeredt hafue att them opå the hielper som till Krigzsackerne bewiligett äre någenn förskoning må effterlathne blifue, Huilcken theres

vnderdånlige begeran wij nådegest anseth hafue och hermedh nådigst efflerlathett att the för Halfparten för alle owisse Pertzeler så wäll för then hielp som her nu På senesth holnne Rijgzdagh bewiligett blef må förskonte blifue, vnndantagendes skiussferdz Peningarne; Förbiude för denn skull alle som för wåre skuldh skulle göre och lathe att the icke göre dem her emoth hinnder eller förfånngh i någenn måtho, Aff Örebro denn 22 Martij åhr 1611.

(Spår af sigill.)

And. Bureus.

I brefvets nedre kant: Wisnom, Warnom och Karlskoghe.

På baksidan finnes följande anteckning:

»Den 7 Nouemb. 1622 hafue Wärmelandz bönderne härom bekomitt besked af samptlige Richz och Cammerrådh, till Ståtholleren *Broor Anderssonn.*»

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Tenckesedill för Erich Nilsson Camerskriffware att Beställa wttij Östre och Wästre Syslett j Wärmelandh.

1. Skall han effter hans Konungl. M:tz fullmacktt Anders Nilson Westgötte medgiffwen, fodre wp the 3 m♀ Pening:r wppå Örebro härredagh bewiliades, och thäm wttij en summa till Nijkiöpingh fodre låtte, anamandes wisse förslagh både på peninger och thän Ena tynna Spanmåll på samma tid bewiliades. Pening:a skolle Fougtterna siälffwa sända till Nykiöpingh, och the aff Anders Nilson tagha beskeed, huem thäm anama skall, han skall och wpbåra presternes Jonelagx penning:r, såsom och aff deras Drengher och Pighor för förste Termion.

2. Skall han anama en wiss Längd aff Carlstad huru mångha Jonelagh, Drengher och Pigher wttij staden finnas, såssom huro mångha gårder, små och stora, och stragx aff däm wpbära pening:r på then förste termion, effter thän ordningh wttij Örebro giord och samtycktt (blef).

3. Skall han till sägha Fougterna att the wpbära Skiwsfärdzpenning:r som wttgå skolle thän 1 Maij 1611 och thäm effter H. K. M:tz trycta mandatter leffrere Räntte skriffwaren vngha Nilz Larsson.

Ordningen för Effter hiälpen, som bewiliat åhr, wttij Örebro aff huar fullsetten Skatte och Chrono Bonde

pcning:r .... 3 ♀ Spanmåll........... 1 t:na.

Aff huartt halff besutten Bonde

Pening:r .... 15 öre ′ Spanmåll............ 5 fj.

Aff huar torpare

Pening:r .... 6 öre Spanmåll............ 2 fj.

Recknandes 2 frelse emott en skatta eller Crono Bonde.

Aff huart Jonelagh vttij Staden och aff presterna peng:r 6 m♀, huar drengh 2 ♀, huar pigha 1 ♀, En änklingh 4 ♀, En änkia 2 ♀, aff huar gård 1 daller.

Datum Örebro thän 3 Aprilis 1611.

Bo Wernikzon. *Anders Nilson.*

Bekräftelsebref för kyrkoherden Olof Hansson å halfva kyrkotionden i Karlskoga; dat. Örebro 11 April 1611.

Kopia i Söderm. handl. 1611, n:r 20.

Wij Karll then Nijonde medh Gudz nåde, Swerigis, Giötes, Wändes etc. Konungh: Göre witterligitt att denne breffuisare, wår vndersåte och kyrkioherde i Karlskog, her Oluf Johannis, haffuer oss vti vnderdånighet besögt, och lathit oss see ett bref, som wij honom på halfparten af kyrkiotijonden der sammastedz till åhrligit vnderhold för någon tid sedan gifuit hafue, Ödmiukeliga der hoos begiäratt att wij honom samma breff confirmera wille; Så efter han sitter vti en stor almänne wägh, och elliest haff:r ett lithet gield, så hafue wij sådan hans begiäran nådigest ansedt, och gunsteligen confirmeret, som wij och nu med detta wårtt öpne bref confirmere, vnne och éffterlåthe honom till åhrlig hielp och vnderhold halfparthen aff all behollin kyrkiotijende, som vti för:de Karlskogz kyrkioherberghe åhrligen falle kan. Förbiude fördenskull wåre Camererare, Tijondefougte, den nu åhr och her efther kan förordnat blifue, och alle andre, att giöra för:de her Oluf emott detta wårt Confirmationes breff hinder eller förfång i någen måtto; der huar i sin stadh weett sigh effter rätte. Aff Örebro den 11 Aprilis åhr 1611.

CAROLUS.

Erich Elfsson.

Norra Limmingen förlägges från Karlskoga till Fernebo socken; Nykroppa 4 Juni 1611.

Originalbref i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Effther thett godhe wenn Jönns Bokk att denna sedelluisere Oluff Hindhrichsånn i Nårre Liminghenn hafuer så åffta besuerett sigh för den långhe Kiörkeuegh iffrånn sitt heman och till Karleskoga Kiörkia och derföre ödmiukelighenn begerett att sama Tårpestålle han boor wppå måtte blifue lagdtt her wnder berslagenn, så effther att sama tårrp ligger nermer till kiörkia hitt till berslagenn will jagh på högbemelthe wår alernådigeste herres och Konungs wegner tillatta att för:de Tårp som denne sedelluissere på boor må bliffve medh alla sinna Wtlager her wnder Berslagenn lika medh andra

Cronones Tårpare som her wthi Ferneboo soken belegne åhre. Att så i sanning åhr wnder mitt Signeth. Datum Nye Kråpa denn 4 Junnij Anno 6011.

O. Christåphersånn.
(Sigill.)

K. bref om upptagande af en krigs- eller landtågsgärd; dat. Ryssby 29 Augusti 1611.

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Carll den Niiondhe medh Gudz nådhe Sueriges, Giöthes, Wendes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liffland konungh.

Wår gunst och Nådige wilie och benägenheet medh Gudh alz:tig tilförendhe. Effther Axel Röningh wij merke at wij måste än en tidh longh haffua wårtt krigzfolck i fält emott wåra fiender och der till behöffues bodhe prouiant och haffre, hö och annat till att vnderhålla dem medh. Huarföre haffue wij her lathit giöra en ordningh huad almogen skall till krixfolksens vpholdningh vtgiöre, som åhr huarie sexton skatte och cronobönder, och tuå frelsis, tuå halffua och fira torpare aff hwart sitt slagh räcknas emot en heell bondhe, så wäll förlänthe som oförlänthe, vndentagandes der ryter och knecktber på boo, de skola vtgiöra:

miöll och maltt	16	t:r
gryn och kokemiöll	4	t:r
haffre och foderkornn	4	t:r
humble	3	l℔ 4 ♆
smör	3	l℔ 4 ♆
kiött och fläsk torfisk	24	l℔
oxe	1	st:e
fåår	8	st:r
giäs	8	st:r
höns	16	st:r
lärofft	32	alna
skoor	16	par
fårskinn	16	st:r
hampa	4	l℔
höö	4	somarlas
halm	64	kiärff:r

Befale förthenskull nådeligen ath i skriffue Fougtherne dher om thill öffuer altt förstendömitt till, Södermanelandh, Näricke och Wermelandh, Vasbo och Valle häradh, at the sama gierdh i tidh vpbåre, och lathe huadh som aff Södermanelandh bör vthgå komma till Nykiöpingh och huadh aff Närike och Wermelandh vtgå bör till Örebro, huadh aff Wasbo och Valleháradh bör vtgå skall leggias vid Hygnetorp och Mariæholm i förrådh att dett åhr der för oss, huar något togh ditt nedher åth Westergiötlandh skall företagas. Enderligen besteller dette medh fliitt. Gudh befallandes. Aff legrett vidh Risby den 29 Augusti 1611.

CAROLUS.

Koppia aff K. M. ordning vppå den giärdh såsom påladhes vid Risby datum den 29 Augusti 1611.

Förläningsbref för Erik Elfsson på konungssakören i Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Ryssby 6 September 1611.

Kopia i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wij Carl then Nijonde med Gudz nåde Swerigis, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Lifland Konung etc. Giöre witterligit att ändoch wij hafue tilförenne gifuit oss Elskelig wår troman och Secreterer Erich Elfsson Härradzhöfdinge Ränthan på Daal i Wästergötlandh, så haffuer doch likuäl Oss elskelig Edle wälbördig och manhaftig wår trotienare och Fäldtmarskalk Jäsper Matzson oss besöcht och i vnderdånigheet begäret, att wij honom nådigesth samme härredt vnne och förlähne wele, Huilken hans begären wij och hafue efterkommit, Och förthenskuldh igen kalladt för:te häredzrätt ifrå Erich Elfsson, Och efterlathet honom Jäsper Matzson, Män i den stadhen haffue wij åther vndt och förländt som wij och nu här medh vnne och bebrefue för:te wår tienare Erich Elfsson all den Konungzlige sakörer som vthöfuer samme landzände faller, så wäl som och der bredhe widh alle Konungzlige Sakörer som vthi Wärmelandh, Wassbo och Walla härrader åhrligen faller medh i Städerne så wäl som på landzbyden; Doch skal han så lage, att alle saker komme för rätte, opå satt häredztingh, och ther dömas och saakfällas, Och för ingen högmåls sak skuldh skal han tage peninger, för ähn hon är oss först til känne gifuin, Och wij hafue der vthinan Dispenceret, Han skal och holle Fougdterne der til, att de icke finnes försumlige, och några saker anthen för wäldh skänker eller gåfuor skuldh vnderstijcka, Och der han några finner, som det giöre, Då skal han ahnten sielf, eller genom sin fulmechtige laghfhöre dem, och oss der om kunigt giöre, Derföre wij sådhen wele straffe lathe, Der wåre laghmän, häredzhöfdinger och fougdter så och vndersåtherne måge wethe sig efter rätte, Af Rissby den 6 Septembris åhr 1611.

CAROLUS.

Kammarrådens skrifvelse om utgörande af talg, såsom tillökning i årets krigsgärd; dat. Nyköping 31 Oktober 1611.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Wennligh helsann medh Gudh Alzmechtigh tillförende etc. Gode wenn Jönns Bock, Effter man hafuer förnumitt, Sedann K. M:tz hitt kom, att Talgh ähr förgetinn, af Gerde ordningen, N: medh huar gerdh 1 l℔ 12 ₰, i wele fördenskull tilsäije Bönderna wthi eder Befalningh, atte Endeligen vthgöre medh huar gärdh, Skirdh Talgh 1 l℔ 12 ₰, och i ther oppå jnge wthgiffter göre, så frampt i icke wele af edert egitt betala, Och befale eder här medh Gudh Alzmechtigh till Siel och Lif. Datum Nyköpingh thenn 31 Octob. Anno 1611.

Axell Ryningh.

A. Nilsson.

Utanskrift:

K. M:tz till Suerige etc. min Aller Nådigeste Konungz
och herres troo tiennare, och fogdte öff:r Öster
Sysslet vthi Wermelandh, Erligh och förståndigh
Jönns Bock dette till handa, wenlig:n.

Original i Vesterg. handl. 1611, n:r 1.

Helssann medh Gudh alzmechtigh. Dett åhr min befalningh Jöns Bock, at i anamme den giården på Carlskoga, som på bödhs Anno 1611 till Kråppan, som åhr

spannemåll	16 t:r
kiött och flesk	24 l℔
gryn och mióll	4 t:r
höö	4 las
foder korn	4 t:r
humbla	3 l℔ 4 ⸸
smör	3 l℔ 4 ⸸
fåår	8 st:r
giääs	8 st:r
hööns	16 st:r
lång halm	64.

Boo Ribbingh.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Desse Effter skriffne *tårppare*, som sitthia her ner vnder Brukett, och dageligen skolla ware wägeredha medh skiudzfärd och gestningh, begiära ödmiukeligen att dij bliffua för skontta för den giärden, som på lades i höstars.

Crone	Slettbråtthan	1/3.
	Klenorett	1/4.
	Dijwpe norett	1/3.
	Matlången	1/2.
	Sandtorp	1/4.
	Löff näs	1/3.
	Vlewistorp	1/3.
Frelsse	Hyttha	denne får 4 t:r till hijelp årligen.
	Bergsiöö	1/2.
	Vlewätthern	1.
Crone	Nefuer wick	1/2.
	Longesund	1/2.
	Nes	1/2.

Desse förnemde tårp bliue frij för gård:n Effter de daglige skulle ware wid Kungens gården wid bruked. Dat:m denn 28 Jannuarij Anno etc. 1612.

Axell Ryningh.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Ordningh vppå Hionelags Penningerne, som nu vttgöres skolle, till the tre mark som almogen tilförende vttgiortt haffua, Effter som the nu vidh Carlzbergs gårdh Beuilliatt haffua den 30 Januarij Åhr 1612.

Skatte och Crono.	Bondenn	4 ⸸.
	Hustrun	2 ⸸.
	Enklingen	4 ⸸.
	Enkian	2 ⸸.
	Drengen	3 ⸸.
	Pigan	1 1/2 ⸸.

Frelsett.	Bondenn	2	♃.
	Hustrun	1	♃.
	Enklingen	2	♃.
	Enkian	1	♃.
	Drengen	3	♃.
	Pigan	1½	♃.

Axell Ryningh. *Boo Ribbingh.*

Enkedrottningens bref om leveransort för krigsgärden; dat. Stockholm 26 Maj 1612.

Kopia af Ribbings hand i Vestorgötl. handl. 1611, n:r 1.

Wår gunst etc. Wij haffue Bo Ribbingh bekommit eder skriffuelsse och deraff förnummet, att allmogen haf:r godwilligen bewilliat den gierdh, som nu sidst til Criigzsakerne pålades, alenest de besuäre sigh at kunne före henne till landz, efter deras hästar åhre fluxt aff sigh kompne, huarföre de begäre att de måtte få medh båtar föra samme giärdh anten åt Läköö eller Lijdekiöpingh. Der wpå åhr detta wårt n. suar: att i skolle wpbåre sam̄e giärdh och haf:e henne i godh förwaringh til dess i få beskedh ifrå öffuersten Jesper Matzson huart han henne begiärar, anten till Lijkiöpingh eller Läcköö, och dit skall hon sedan föras; och der i finge beskedh aff Jesper Matzson att han i en hast behöffde henne för åhn i finge all wpburen, då befale wij nådeligen att i tage aff den förre gierden wtgick der till, i kunne åter i den staden tage aff den andre, som nu wtgå bör igen. Här i wele eder efter rätta. Gudh befalandes Aff Stockholm then 26 Maij 1612.

Christina R S

K. bref till fogden Jöns Bock angående hans penningeuppbörd; dat. Höjentorp 15 Juni 1612.

Original i Vesterg. handl. 1612, n:r 5.

Gustaf Adolph medh Gudz Nådhe Swergies, Göthes och Wendes vtkoredhe Konnung och Arffurste, Storfurste till Findlandh, Hertigh till Estland och Westmannelandh etc.

Wår gunst tilförendhe. Effter wij förmärckie Jöns Boock, att mestedelen af hielpen står ännu hoos idher tillbake, som idher längesedan hafuer waridt befaledt vthaf idhertt Fögderij vthi Wermeland att opbäre, och Vdde Swensson war vthaf wår Elskelige käre Fru Modher vthi Örebro beskeedh gifuidt oss Lefuerere, Huarföree medhan wij samme Penninger till krigzfolkett nu i Marken storligen behöfue, Derföre befale wij edher alfwarligen, att i wthan länger drögzmål stålle denne wåre Cammerschrifuere Pedher Nilzon samme Penninger tillhandhee, then sijste medh then förste, så månge som i åhre plicktighe att lefuerere af idertt Fögderij, så frampt thz icke skeer, då skole i wara förwissedher deropå, att i bådhe af wår elskelighe kåre Fru

Modher, så och oss, tilbörligen skole blifwa straffadher. Der i wette idher att effter rette, och låthe för:te wåre tienare ingelunda wardee der effter vppe hollin. Af Högnetårp den 15 Junij åhr 1612.

Utanskrift:

Till wår trotienare Fougthe och Befalningsman vthi Wärmelanndh Jöns Bock, dette Nådheligen.

K. bref till Bo Ribbing om leverans af krigsgärden; dat. Höjentorp 17 Juni 1612.

Original i Vestergötl. handl. 1611, n:r 1.

Gustaff Adolph med Gudz nåde, Swerigis Göthis och Wändis vttkoradhe Konungh och Arffurste, Storfurste til Findlandh, och Hertig til Estland och Wessmanlandh.

Wår gunsth och nådige willie medh Gudh tilförende. Wij förnimme Boo Ribbingh, att den Giärdh som vtaf Wermelandh till Jöneköpingz Befestningh förordnet åhr, ännu icke åhr ankommen till Askesundh, Hwilket oss inthet behagar och wäl annorlunde beställt wara måtte. Och aldenstundh wäl troendes åhr som kundskaperne lyda, att Fienden skall hufwe anslagh i sinnes på Jöneköpingh, Derföre wele wij att i med störste alfwar skynde opå Fougdterne der i Wermelandh, att dhe vdhen all drögzmål förskicke samme gärdh tijt, Szå frampt att hwar thet icke skeer, the icke skole ware förtenchte att sware der till. Dette i således efftkommandes warde. Gudh befalandes. Af Högnetorp den 17 Junij åhr 1612.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Utanskrift:

Till wår och Sweriges Rijkes troo Man, Rådh och Höfdinge vtöfuer Wermeland oss elskelig Edel och wälbördig Boo Ribbing till N: gunsteligen.

Bref till Bo Ribbing om upptagande af vax och fjäder för enkedrottningens behof; dat. Eskilstuna 30 September 1612.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och bohren Hertiginna till SchletzwichHolsten, Enkia. Wår synnerlige gunst, nådige willie och benägenheet medh Gudh Alzmechtigh tilförenne. Effter Boo Ribbingh wij behöfwe till wårt behof en hoop Wax: Derföre begäre wij nådeligen att ij schrifwe Fougdterne i Wermeland, Wassbo och Walla heredher till, att de medh flijt huar i sin befalningh der effter ransake, huar något kan ware, och taghe det op till wårt behof. Wij befale och at de huar i sin Befalningh handle medh Almoghen att de huar man wele hielpe Enn mark Fiedher, huilket wij icke tvifle de iu giörandes warde, hälst medhan det är en ringe tingh. Dette i så bestelle wele. Gudh ider befalendes. Af Eskilstuna then 30 Septembris Åhr 1612.

(Enkedrottningens underskrift saknas.)

Erich Elfszonn.

Utanskrift:

Till oss elschelig Suärigis Rikes tro Man och Rådh så och wår och wår elschelige kiäre yngste sons stådthollare öfuer Wärmelandh, Wassbo och Walla härader Edell och wälbördigh Boo Ribbing till Säby. Nådeligen.

Bekräftelsebref angående presterskapets i Öster- och Vestersysslet frihet för sina stommar; dat. Stockholm 27 November 1612 (eller 1613)[1].

Efter kopior i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1 och 10, samt 1623, n:r 20.

Wij Christina medh Gudz nåde Swerigis, Götes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drottning, så och boren Förstinna till SletzuijkHolsten Enkia. Giöre wetterligidt at oss Ellskelige, wåre, och wår Elskelige kiäre yngste sons, Hertigh Carll Philips trogne undersåter af Presterskapet, som i Östre och Wästre Syslen i Wermelandh boendes äre, hafue oss i vnderdånighet supplicerat och tillkenne gifuidt, at the icke effter thet beslut, som i Nykiöpingh nu sist giordes, få beholla theras stompner frij, ödmiukeligen för then skull och underdånligen begeredt, at wij nådigest them sådantt wele efterlåthe, på thet the theste bättre måge kunna utthärda med utlagerna; så hafue wij theras underdånlige begeren således anseedt och nådigest efterlåtet, att the theres stompner beholla skole frij för wisse och owisse utlagor, aldeles effter Nykiöpings beslut, och the skole wåra Fougter inrymma them, store och små, efter som the förnimma the sittia i stråkwägh och gästningh till, och sedan intet hinder där opå giöra. Här både wårt Cammarrådh, Cammererare, Fougdar och skrifware, och alla andre, som thetta widkommer, hafue sigh efterrette. Af Stockholm then 27 Novembris Åhr 1612.

Christina R S.

---

[1] Jfr sid. 504 här ofvan.

Förmedlingsbref i fråga om utgörande af lin; dat. Såby 1 Januari 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Effter det Jöns Bock att almogen i eder befaldningh, så wäl som öffuer hele landet, besuere sigh at icke kunne tilfyllest wtgiöre det lijn, som hennes maij:sts breff förmäler, nempligh 3 m℔:r på gården, huilket här i landet ringe hos en part wäxer och h. m. breff förmäler, at dett skulle affquittas i deras årlige wtlager, så biude de nu til at giffve 1 m℔ på gården och begiäre der ingen tilgifft före; derföre effter h. m. breff förmäler, at huadh de icke förmå, kan h. m. häller intedh aff dem begiere, derföre haf:r iagh effterlatidh dem blîfue widh den ene marken aff gården. Datum Såby den 1 Januarij 613.

Boo Ribbingh.

Förmedlingsbref på gärder och ovissa persedlar för vissa hemman i Karlskoga socken och Varnums skogsbygd; dat. Kroppa 13 Maj 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1612, n:r 5.

Nefwervijkenn 1/2, Lunghsundh 1/2, (Ö.) Ackierstorp 1/4, (V.) Ackierstorp 1/4, Matlången 1/2, Klenor 1/4, Djupenor 1/3, Hytte 1/2, Bergsiö 1, Bergzsiötorp 1/2, Näs 1/2, Queggen 1, Mörckvickenn 1/3, Åsbergsviken 1/3, Härnäs 1/2, Åsiötorpet 1/4, Stenzwijkan 1/2, Kiäxsund 1/4, Vllewettztorp 1/3, Vllewetheren 1, Biurkernn 1/4, Löfnäs 1/3, Santorp 1/4, Sletbråthen 1/3, Akiern 1/2 frälsehem. Desse föreskreffne Boo nest vnder bruket och måste daglige före Järn både medh Båtar och hästar ifrå bruket och wt till Bro, derföre de sigh högelige beklage att de icke för den store tunge skuldh som de aff för:de bruk haffue icke förmå bliffue boendes widh sine heman wtan de något skonemål på wtlagorne bekomme; Så ändoch de tilförende haffue tilgifft på halffue giärder, så haffuer iagh lege wäll, på det de kunne bliffue besitne, på v. n. drotningz nådige behagh giffuit dem frij för alle gierder och owisse partzeler; ty der de skulle bliffue öde kunde bruket intedh wäl bliffue wijdh makt. Datum Croppan den 13 Maij 1613.

Boo Ribbingh.

Förnyad fullmakt för Jon i Stegelviken såsom byggmästare; dat. Kroppa 29 Maj 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Bekiennes jagh migh Boo Ribbingh till Såby, at denne breffuisare Jon N. åhr antagen för en byggemestare her i Vermelandh vidh alle bruck, och jagh förnimmer han dher åhr godh före och sigh villigh befinna låther, derföre på dett han sigh des mer vthi samma sitt kall beflitha skall, så haffuer jagh, på wår nådige drotningz nådige behagh, giordtt honom en bestellingh på sin lön och vnderholl, såsom effterfölier, at han åhrligen skall bekomma Spannemåll 12 t:or, Päninger 12 daler och sitt torp Steglewijken benemdtt fri för alle vtlager. Till visso medh egien hand skriffuitt. Datum Croppan den 29 Maij 1613.

Boo Ribbingh.

Bref om utgörande af en landtdågsgärd; dat. Gefle 15 September 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden. the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij kunne Digh Jöns Boock icke förholle, at den Högborne Furste och Herre Her Gustaf Adolph Sweriges, Göthes och Wändes Vtkohredhe Konung och Arffurste, Storfurste till Finland, Hertigh till Estland och Wässmannelandh, wår elscheligbe kiäre Sonn, hafwer för gått ahnsedt, efter Befästningerne vthi Liflandh nu på thu åhr tilgiörendes, medhan wij hafwe haft den Danske Feigden, icke hafwe kunnet så Profwianteres, som det sigh borde, vthan nu på Profwiant äre fast förblottedhe, att för den skuldh en sådan Giärdh, som här medh föllier, måtte öfwer alt Rijket påleggies, till för:te Befästningers ändsatt och Profwianteringh, Så medhan wij kunne besinna det wara Rijket höghnödigt och ahnläghet, hafwe wij det hans k:t af Furstendömet icke welet vtslå, vthan befale Digh, at du fogheligen handler medh Almogen i Din Befalning, at de godhwilligen der till hielpe, och att Du det snareste möijeliget wore kunne henne opbäre och hafwa i godh förwarningh till widhere beskedh ifrån oss. Rätte tigh här efter, och lätt oss straxt weete huru Du här om beställer. Aff Giäfle then 15 Septembris Åhr 1613.

Christina R S.

Ordningen på Hielpen som skall förhandlas medh Almogen vthi Landzänderne at de wele vtgiöre till Krigzsakerne åhr 1613, huarie 16 Skatte och Crone-Bönder, rächnandes twå Frälsse emot en heel Skatte och CroneBonde och 4 Torpare, huar af sitt slagh at vtgiöra.

1/3 parten tilgifuitt[1] {	Miöl	8	t:or.
	Malt	8	t:or.
	Gryn och kokemiöl	4	t:or.
	Fodherkorn och Hafra	4	t:or.
	Humbla	3	l℔ 4 m℔r.
	Smör och Ost	4	l℔.
	Kiött och Fläsk	24	l℔.
	Oxe	1	
	Fåår	8	
	Höns	16	
	Egg	320	
1/3 parten tilgifuitt[1] —	Höö	8	lass.
	Långhalm	64	kierf:r.

[1] Anteckning af annan hand, förmodligen af fogden. Jfr enkedrottningens bref af 11 November 1613 längre fram (sid. 696).

Förläningsbref för bergmästaren Kristofer Graf å hemmanet Hornkullen i Fernebo socken; dat. Gripsholm 22 Oktober 1613.

Kopia i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Wij Christina medh Guds nådhe Sweriges Göttes Wendis Finners Carelers Lapers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liffland Dråttningh, så och boren Hertighjnna til Schletzwik Holsten Enkia. Giöre witterligitt at wij af gunst och nådhe såsom och för trogen tienst som thenne wår tro tiänare och Bergmästare Christoffer Graff wår salighe framledhne kiäre herre | christeligh och högberömeligh hos Gudh i åminelsse | och oss giordh och beuist haffuer, dett samma han ähn ytthemerra her efter skal ware förplichtat at giöre och Beuisse oss och wår elskelige kiäre yngste son så långie han lefwer, hafwe vndtt och efterlathitt, som wij och nu medh detthe wårtt öpne Breff nådigest vnne och efterlathe honom ett wårt heman Hornkulla be:dh· i Fernebo sochn i Wermeland liggiandes quitt och fritt för alle vttlagher vthi sin och sin hustrus lifztidh, män effter deres dödh skolle derres barn giöre oss skatt der af och ingen hafua machtt at drifwe dem der ifrån så länge de förmå giöre der vtlaghor vtaf. Den Beställningh han her till haft hafuer wele wij och nu her medh hafwa casserett, doch huadh han her til der opå opburitt haffuer wele wij honom nådigest haffua bestått; her wårtt Cammarrådh, Cammarerar, Fougdttar och andre som dett widh kommer hafwa sigh efter rätta. Af Gripzholm then 22 Octobris åhr 1613.

Christina R S.

Bref om en del af landtågsgärdens utgörande i penningar m. m.; dat. Gripsholm 9 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina medh Gudz Nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, Så och Borhen Hertighinna till Sleswich Holsten Enckie.

Wår gunst tillförenne. Wij hafwe Joen Skogh bekommett din skriffwelse, och der af förnummett, huru du hafwer handlat med Almoghen der i Westersysslett, om Gierden, och att dett skall falla dem för swårtt, för den ringe Åhrsvextt, der ij Åhr fallen ähr, att vttgiöre. Spanne:ll och Höö ähr der och lithett bliffwett. Så ähr der på dette wårtt swar, der om wij och hafue lathett giffue deres vttskickede, lijka lydendes Bref, att de som Spanne:ll och Höö kunne komma tillwäge, dee måge giöre Spanne:ll och Höö vtt, Män de som dett icke förmå de måge giffwe der Peninger före. För Får, Höns och Egg, må du och opbäre Peninger före, effter den Ordningh wij här innelychtt digh tilskicke. Hwad ahnlanger den Håkon i Öngnäs Hustru. som haffwer giortt Eenfalt hoor, ähre wij nådigest tillfridz, att hon må niuta lifwett, efter Mannen bedher för henne, doch att hon skall böthe till Konungens Ensaak, Fyretije daler. Lätt oss medh allerförste få op hwad Peninger du hafwer opburett. Aff Gripzholm den 9 Novembris Åhr 1613.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe kiere yngste Sons troo tienere och Fougdte widh Carlzbårgz Gårdh, och öffwer Westersyslett i Wermelandh Joen Skogh. Gunsteligen.

Ordning angående vissa gärdepersedlars utgörande i penningar; dat. Gripsholm 9 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Efter thet att wåre vndersåthere vthi Östre, och Westresyslet i Wermelandh sigh besware att the icke kunne vthgöre eller till wäge komme Spannemåll, Gryn, Haffre, Smör, Fåår, Höns, Eggh, Höö och Longhalm, Både för then swage årswext som |.thet Gudh bettre.| i thette åhr i then Landzort blifwin ähr, så well som then olägenheet ähr att för:ne Partzeler något widt ifrån sigh fhöre, therföre må the gifue vth Peningar för för:de Partzeler, effter thenne ordningh.

1 t:na Spannemåll	6 ♀.
1 t:na Grynn	8 ♀.
1 t:na Haffre	4 ♀.
1 ℔ Smör	6 ♀.
1 Fåår	2 ♀.
1 Höns	2 öre.
20 st. Eggh	2 öre.
1 Lass Höö	2 ♀.
1 kerffue Longhalm	1 öre.

Datum Gripzholms Slott 9 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Bref angående förmedling i vissa gärdepersedlar; dat. Gripsholm 11 November 1613.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 10.

Christina med Gudz Nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lifland Drotningh. Så och borhen Hertighinna till Sleswich Holsten Enkie.

Wår gunstt tillförenne. Endoch wij skriffwe digh Joen Skogh nu sidst till att wij goffwe Bönderne i Westersyslett itt bref lijke lydandes med dijtt Breff, Så haffwe wij dett doch most for andre, och nådigest tillgiffwett dem tridie Parthenn af Spannemålen och Hödett, som de af de Ny pålagde Giärden borde vttgiöre, så lenge wij få tala med wår kiere Son der om, effter som du af deres Breff haffwer till att sehe, du skalt fördenskull dem der widh holla, och de Pertzeler som de icke förmå åstad komma, hafwe wij efterlathett denn Ordningh som wij digh tilförende tillskickede. Rätte tigh her effter. Aff Gripzholm den 11 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe kiere yngste Sons trotienere och Fougdtte widh Carlzbergz Gårdh och öffwer Westersyslet i Wermelandh, Joen Skogh. Nådeligen.

Ytterligare bref om förmedling i vissa gärdepersedlar; dat. Gripsholm 11 November 1613.

Kopia i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina etc. Wår gunst tilförende. Wij haffue Jöns Båck till wijdare beskedh förskonnatt almogen i Östersyslett medh trijdieparten aff Spannemållen och Hödet aff den ny på lagde (gierden de borde vtgöra) och effter lâtit buadh de andre parzedler icke kunne komma till wäga att måge giffua der pänninger före effter den ordningen wij dig innelyckt til skicka; Befaller för den skulldh at du fordre dett andra wt och låter dem niuta tilgifft på trijdiedelenn aff Spannemållen och hödet. Rätta digh här effter. Aff Gripzholm denn 11 Novembris åhr 1613.

Christina R S.

Bref angående ytterligare hjelp till uppbyggande af Kytthytte masugn, dat. Karlsberg 9 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförene. Wij lathe tigh wette Jöns Båck, att wij nådigest hafwe tilsagdt desse Brefwisere Hans Andersson och Byriel Hansson. som wele oprätte den Kitthyttan, tilhielp, på dett de deste bättre måghe komma till macht tolf tunnor Span:ll, huilken Span:ll wij befale du dem lefrerer. Rätte tigh här efter. Af Karlsbärgs gårdh den 9 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elschelige kiäre yngste Sons tro tienare och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Båck. Nådhelig:n.

Bref om en skänk af 100 daler till Nyeds församlings klocka; dat. Karlsberg 9 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schletzwich Holsten Enckia.

Wår gunst tilförenne. Wij lathe tigh wette Jöns Båck att wij nådigest hafwe skencht wåre Vndersåther vti Ny Sochn Etthundredhe Daler till

att lössa deres Klocka in medh som nu är i Tysklandh guthin. Befale fördenskuldh att Du af den räst, som åhnnu står tilbaker på de peninger som vtgiöres skulle för Giärden. lather dem samma Etthundredhe daler få när de det fordre. Rätte tigh här efter. Af Carlsbärgs gårdh then 9 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

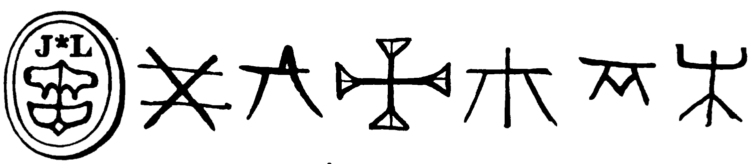
Utanskrift:

Till wår och wår elschelighe kiäre yngste Sons tro tienere och Fougdte opå Kråppa Gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Båck.
Nådheligen.

Nyeds församlings qvitto å förenämda 100 daler.

Original i Vestergötl handl. 1613, n:r 1.

Wij effter:ne ssom boandes äre wthi Nye Eedz Sochn i Wermeland bekeñes haffue bekomit (aff höge öffuerhetenes gunstiga och nådiga tillåthilse) hielp till en klocka, peñigr itt hundre daler, huilka peñigr Jöns Bock landzfogdē oss leffuereret haffuer, at så i sañing är witnar Jag Johañes pastor loci med mit signet, sampt thesse effter:ne Måns Bomerke, Måns i Laskerud, Peder i Borsrud, Lars i Walzrud, Lars i Anbiorbȳ, Anders i Norum, Jöns i Borsrud.

Åhr 1614.

Bref om vissa gärdepersedlars användande till bergsbruket vid Kroppa; dat. Marieholm 24 Mars 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1613, n:r 1.

Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandenn, the Caijaners och Esters i Lifland Drotning, så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enkia. Wår gunst tilförenne. Du förfrågher digh Jöns Båck om du icke måtte beholla de Giärde Partzeler du nu hafwer öfwer der i Östersyslett, till Bärgzbruket, Så äre wij der medh tilfridz, vndantaghandes Oxerne, dem skaltu i Sommar låtha komma op till Gripsholm eller huart wij dem då hafwa wele, der om du då skalt få widhere beskedh. Här du hafwer digh effter rätta. Af Marieholm then 24 Martij Åhr 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår Elskelighe kiere yngste Sons tro tienere och Fougdte widh Kråppegårdh och öffwer Östersyslett i Wermelandh, Jöns Bock.
Nådeligen.

Bref angående vissa friheter för presterskapet inom Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Nyköping 8 September 1614.

Kopia i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Wij Christina medh Gudz nåde, Swerigis, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten Enckia. Göre witterligit, att oss elskelige Hederlige och Wällärde Presterskapet Samptligen, vthi Wermelandh, Wasbo och Walla Härader, hafue oss i vnderdånigheet Supplicerat och , ödmiukeligen begärat, at the motte effter thett breef som wår elskelige framledne käre Herre |:Högberömligh i åminnelse:| them Anno 97 gifuit hafuer, behålla theres Stompnar, frij för wisse och owisse perzeler, föregifuandes att wåre Fougdtar nu begynne fordra af them vthlagorne för samma Stompner. Så ändoch wij sist vti Örebro Herredagh nogsamt förklarade oss, på huad sätt Presterskapet skulle niuta och behålla theres Stompnar, Nemligen, att Åhrliga Rentan ther af, skulle de behålla och vpbäre af Stompnerne, Och ther till huar prest icke hafua meer ähn en stompn till then han besitter, Oansedt huru många kyrkior han hadhe i Gäldet, Men på owisse pertzeler, Tijenden och Skiutzfärder, skulle de ingen frijheet niuta, vthan det skulle wåre Fougdtar vpbäre. Doch lickwäll hafue wij deres vnderdåniga och ödmiuka bön nådigest anseedt, och här med effterlåte them häreffter, att hafua frijheet på theras Stompner för skiutzfärder, Dagzwärker och Omlägningar, Men för Kyrcketijenden eller almennelige pålagor, skola the intet förswara them före som på Stompnerna boo, vthan thett skall wåre Fougdtar af them fordra. Befale för then skuldh wåre Fougdtar öfuer alt Wermelandh, Wasbo och Walla Härader, att de sigh i detta fallet här effter rätte, Och iche tilfoge Presterskapet här emoot noghot hinder eller förfångh. Af Nykiöpingh then 8 Septembris, Åhr 1614.

Christina R S.

Bref om upptagande af en färskmatsgärd inom Östersysslet; dat. Stegeborg 20 September 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Christina med Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotning. Så och båhren Härtiginna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij befale Jöns Bock att du handlar medh almogen vthi din befalning så wäl förlenthe som oförlänthe |:doch Ryther och Knechtar, och de som hafue wåre bref på owisse partzeler vndantagendes: att de hiälpe till wår Hofförtäring till Ferskmaat: Huarije twå böndher et Fåår och ehn gååss; Och huar bondhe et höns, ehn Grijs och tijo stycken Ägg; Och huarije fyra böndher om ehn dije kalff, Och lage at det blifuer opburit och sädhan hafues i godh förwaring till wijdare beskeedh ifrån oss. Rätte tig här effter. Af Stegeborg then 20 Septembris 1614.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiäre yngste Sonns trotiänere och Fougdte öfuer Östersyslet i Wärmeland Jöns Bock, gunsteligen.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Orninghen på Gärdhenn, som H. M:s Breff förmäller Till Hoff-fortäringh A:o 1614.

för	Ett får	2 ♀.
	En kalff	2 ♀.
	Ett höns	1 öre.
	En gås	8 öre.
	En gris	3 öre.
	Ett tiug Egg	2 öre.

Löper opå En hell gårdh her ij Öster Syslan

Pening:r .... 11 öre.

Men dhe andra Härader, som jntte medell haffua, löper En hell gårdh

Pening:r .... 22 öre.

Boo Ribbingh.

Bref om upptagande inom Östersysslet af talg och kåda till belysning vid hofvet; dat. 20 September 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Godhe wän Jöns Bock, Kan iagh eder icke vnderlåta at nu thenne tijden will behöfwes till öfuerhetenes behoff bådhe talgh och skirdh kådha, helst medan nu hösttijdenn förhanden ähr och Nätterne begynna blifwa långe och Mörke och man behöfuer Liuss, så mädan enn gammall Plägsädh hafuer warit at vndersåterne Pläga hielpa ther till: Befaller man edher förtenskuldh thet snareste mögeligit wara kan vpbära af huar helbesiten bondhe, förlänt så wäll som oförlänt, 2 ♀ skirdh talg och 4 ♀ skirdh Kådha, vndantagandess the bönder som Ryttere och Knechter Jnnehafua, dem skolle i inthet Befatta eder medh, vtan ther Ryttere hafue flere än et heman till delt, the bönder skole vtgiöre lijke medh andre. Detta i medh flijtt effterkomme och med förste lägenhett hijtt förskijcke. Datum ut in literis (20 September 1614).

Carl Carlsson.

Bref angående åtgärder för arbetande af nya silfverstreck inom Östersysslet; dat. Nyköping 3 Oktober 1614.

Kopia i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Christina etc. Wår gunst tilförennde. Wij haffue Jöns Bock bekommet medh Christoffer Graff huadh som ähr kåstatt på dett Sölffuer proffuett, som hann haffuer giordt och ser att omkåstnadenn stigher tre gånger mera ähnn som wij haffue derföre igenn, Män ickie däste mindre så wele wij ähnnu kåsta där opå, effter wij förmärckie Strekett lätter sigh inn i sielffue bergett see, i

den förhoppningh att wår härre skall giffua der mera wälssignelsse öffuer, Och fördeenskull befalle att du medh flijtt beforddrar Berghmästarenn medh fålk och alla deler, som hann der till behöffuer, att man kann see huartt uht dett will. Du skalt och låhta Berghmästarenn bekåma sinn lönn effter denn Bestälningh wij honom der opå giffuett haffue. Rätte digh här effter. Aff Nykiöpingh denn 3 Octobris åhr 1614.

Christina R S.

Ordning angående landtågsgärdens utgörande i penningar inom Elfdalen; dat. Nyköping 28 December 1614.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Ordningen ther efter vndersåterna vthi Elfwedalen i Wermelandh skole giffwa Peningar för effter:ne Parzeler aff then store Landtogz Gierden till Krigzsakerne oppålagd och bewiliat.

Samma ordningh vthi Frijsdalenn	1 t:na Spannemåll	8 ℳ:r.
	1 t:na Grynn	10 ℳ:r.
	1 t:na Haffre	6 ℳ:r.
	1 l℔ Humbla	10 ℳ:r.
	1 l℔ Smör	6 ℳ:r.
	1 l℔ Kiött och Flesk	3 ℳ:r.
	1 Fåår	3 ℳ:r.
	1 Höns	2 öre.
	1 Lass Höö	3 ℳ:r.
	1 Kerffwa Halm	$^1/_2$ öre.

Men oxarna skola the vthgöra effter ordningen och inge Peningar. Datum Nyköpingz Slott Den 28 Decemb. 1614.

Christina R S.

Bref angående utgörande af penningar för landtågsgärden inom Fryksdalen; dat. Nyköping 17 Februari 1615.

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enckia.

Wår gunst tilförenne. Wij lathe tigh wette Jöns Buck at wåre och wår älschelige kiäre yngste Sons vndersåther vthi Fridzdalen hafwe haft deres vtskickedhe här hooss oss, och wnderdånlighen begärett att wij dem medh någhre Giärde partzeler förskona wille, ahnseendes att Sädhen för dem der nedher wedh Gräntzen är mästedeles af fröst och kyldh förderfwett. Så ändoch wij gerna hadhe dem welet förskona, för denna deres lägenheet skuldh, Doch likwäll efter samma Giärd är opålagdh Rijket till godhe och Rikzsens Krigsfolk till oppehålle, så och till att Profwiantera Gräntze Befästningarne medh, och wij hafwe der slätt inthet vtaf, Derföre så kunne wij inthet giöra der opå någhen föråhndringh, Doch wele wij, på det Almoghen der wedh Gräntzen någhorlunda kunna blifwa lijsadhe, att du opbär peninger för de Giärde part-

zeler de icke kunna komma till wägha, efter den ordningh som du tilförenne hafwer bekommet beskedh om. Här rätta tigh efter. Af Nyköpingh then 17 Februarij, Åhr etc. 1615.

Christina R S.

(Vanlig utanskrift.)

Original i Vestergötl. handl. 1614, n:r 10.

Denn Stormechtigste Högborne Furstinnes och Frwes Fru Christines, Sweriges, Göthes, Wändes,. Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh Drotningz, Så och boren Hertighinnes till Slesswich Holsten, Enckies *Swar opå de Fråge Punchter,* som Jöns Bock hafwer sigh hooss hennes M:t förfrågett, Actum Gripzholm den 23 Iulij Åhr 1615.

Först Hwadh *Oxar,* som han haffwer till Rest af Gierdhen för 1614, dem skall han så wäll som Konungz Foringz Oxerne late med aller förste komma op till Örebro. Han skall och opbäre Oxar för GierdeFåren som stå till Rest, och late dem föllie medh till Örebro.

Till dett Andre, *Skatte och Gierde smörett* och hwadh som böer vttgå af hans Befalningh rill Rijkzens Gieldz afbetalningh, dett skall han och låte komma till Örebro. Och alt skatte smörett skall han Leffuerere efter hennes M:tz Bref till Mickill Werlätz Fulmechtighe, Män dett andre skall han hafwa i förwaringh och Leffwerere den som hennes M:tz Breff framdeles der på till honum kan bekomme.

Till dett Trijdie. *Werkhesterne* belangande som han fleere behöfuer till Brukett, skall han opkiöpa eller optaghe der i befalningen, och betala af Åhrlighe Räntan.

Till thett Fierde. Om *Christopher Graf,* den skall han tillsegie, att han werker till Silfwer, hwad Malm han allerede haffuer bruthett, Och sedan begiffwer sigh der medh op till hennes M:tt, och wette hennes M:tt beskedh huru streket sigh wijdere steller; Sedan skall han få besked hwar efter han sigh medh sine Bergzsäller skall rätte.

(Sigill.)

Christina R S.

Bref om inställande af arbetet efter silfvermalm; dat. Gripsholm 12 Oktober 1615.

Kopia i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Wår gunst tillförende. Effter Jöns Bock wij förnimme att dätt Sölffuersträket deer i Wermelandh som Christoffer Graff haffuer tagit proff aff, det löner intet mödan, derföre så wille wij och inntet mera kåsta der wpå wthan aldeles här medh giffua dätt öffuer. Befalle fördenskull at du ställer fälket tilfreds, som här till haffua der wppå arbetat och sädann läta dätt aldeles bliffua. Du skalt och giffua Berghmästaren något på sin beställning. Här rätta digh effter. Aff Grijpzholm denn 12 Octobris åhr 1615.

Christina R S.

Bref om utgörande af talg för hofvets behof; dat. Nyköping 9 November 1615.

Original i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh drotningh, Så och boren Hertighinne till Slesswich Holsten, Enkie.

Wår gunst tillförenne. Wij behöffue Jöns Bock här widh Håffuett En hoop Talgh, derföre Befale wij, att du i din Befalningh handler medh Almoghen, att hwar Fulgierdz Bondhe, Recknandes twå halfwe och fyre torpare emott een Heell, godhwillelighen vtgiöra oss En mark skirdh Talgh, hwilken du strax skall opbäre och leffuere hijtt till Proffwiantett. Dette Effterkom. Af Nykiöpingh den 9 Novembris Åhr 1615.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck.
Nådhelig:n.

Svar angående begärd undsättning af spanmål till Vermlands bergslag; dat. Nyköping 23 Februari 1616.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Dråtningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten Enkia, Tilbiudhe våre trogne Vndersåther som opå Wermelandz Bärgslagh boendes äre, wåre gunst och alt gått medh Gudh tilförenne. Wij hafwe trogne Vndersåther medh denne idher Vtskickedhe bekommet idher Supplication Der vthinnan ij begiäre at wij nådigest wille komma idher till ändsatt medh någhen Spannemåhl, för Järn framdeles at lefwerere, Så är der på detta vårt nådige swar, att wij icke hadhe waret obenäghne, sådan idher begiären at efterkomma om wij vthi tidh hadhe blefwet der om besöchte, Män nu hafwe wij alleredhe längie sådhen giordt Förordninger på all den spannemåll wij hafwe haft i åhr der nedher i Landzänderne bådhe till Bruken och annorstädhes, så att oss nu icke är läghliget någhen spannemål at aflåtha, Vthan der Wij framdeles kunne hafwa någen at ombähra och vthi tidh blifwe der om besöchte, Då wele wij see huadh wij kunne giöre, Och äre idher elliest medh gunst och alt gått bewåghne. Befale idher samtligen Gudh Alzmechtigh. Af Nyköpingh then 23 Februarij Åhr 1616.

Christina R S.

Sigill, skadadt, visar i omskriften: CHRISTINA DG... det öfriga otydligt.

Utanskrift:

Till oss elschelige wåre och wår älschelige Kiäre yngste Sons trogne Vndersåther, som wedh Wermelandz Bärgzlagh boendes äre samptligen
Nådheligen.

Bref till fogden Jöns Bock angående åtskilliga förvaltningsåtgärder inom fögderiet; dat. Nyköping 18 Mars 1616.

Kopia i Vestergötl. handl. 1615, n:r 8.

Christina etc. Wår gunst tillförende. Wij hafue Jöns Bock aff Johan Nilssons schrifuelse förnumett, att ij din Befaldningh skall wara en *skiön ström wijdh Forssnäs,* der man kan med ringa tingh förferdiga Dammar, och opretta der en Miöllquarn och Sågequarn. Huarföre och medan wij märkie att der kan komma malingh nogh till både med Bått och Hest och der elliest ähr Timber skogh nogh till, Så befalle wij att du nu försth opretter der en Miöllquarn med tre eller fyra par stenar och sådan framdeles efther lägenheten ehn Sågequarn medh, der wij och kunne haffua gangh aff, effter wij merke att samme ström ligger icke mer ähn en mill ifrån Carlstadh. Oss ähr och kunigt om de *Philipsstadz borgare,* huru de handla medh bergzmenderne der på Bergitt med Giutninger och annatt, Derigiönom wår tionde ringa kan förslå, effter som wij dett åhrligen förnime, att wij icke komme snarast sagdt, nu till halfparten så mykijtt tijonde iern, som ij wår salige kiere herres tijd skiedde, Så mädan oss inthett sådantt står till lijda och wij fulle hade ment, att du till förende skulle haffua wår skade ij dett fallett, effter din Fulmachts lydelse förre kommitt, Så befalle wij ähnnu att du der med hafuer ett flijtigt opseende, att dett her effter icke skier, både oss till skade ij Tijenden och sedan Bergzmennerne till vthmätningh, Män der några Bergzmän så fatige wåre, att de icke kunne holla hyttan, vthan Borgarnas till hielp: Då skalt du taga wår tijonde vth, aff borgarne så wäll som aff Bergzmenderne och aff giutningen så well som aff andett Jern. Och kunne Philipz Stadzborgare well hielpa sigh med *Wijkhyttan,* som wår salige kiäre herre der *vnder staden lade.* Wij merkie och att nu mykitt fram för till förende felles *Elgzdijur* der vthij Wermelandh, så befalle wij, att du ij din befaldningh haffuer acht der medh, att de icke slås ij den tijden som icke lofgifuitt ähr effter lagen och wår förre Mandatther, och de *Elgzhuder* som elliest ij laghe tijder slås, der skalthu låthe Bönderna som Elgerne felle beholla kiöthett aff, men Elgzhuderna skalthu taga till wårtt behoff, Her du haffuer dijgh efter retta. Aff Nykiöping den 18 Martij åhr 1616.

Christina R S.

Bref angående ordningen vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 10 April 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båren Härtighinna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunsth tilförenne. Wij sändhe dig Jöns Bock här medh ehn Ordhning som wij hafue lathet göre widh wårt bruk Kroppan i Wärmelandh, huilken wij befale du dig efter rätte skall, efter hon är bådhe oss drägeligere och almogen lijdeligere ähn den som förr war, efter som du hafuer af hänne til at see; Wele fördenskull at du nu i åhr och sädhan här efter opbär Oxar

för foringen af almogen. Rätte tig här efter. Af Nyköpingh then 10 Aprilis år 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elschelige kiäre yngste Sons troo tienar och Fougte wedh Kroppa bruck och Östersyslet i Wermelandh, Jöns Bock

gunstelig.

Bref till ståthållaren Bo Ribbing om utfordrande af en hjelp till afbetalning af rikets gäld; dat. Nyköping 30 Juli 1616.

Kopia af Bo Ribbings hand i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina etc. Wår synnerlige gunst, nådige willie och benägenhet medh Gudh alzmecktig tilförende. I komme eder wäl ihogh Boo Ribbingh, att wij skreffue eder till den 11 Martij åhr 1615 och sände eder der hos den högborne Furstes och Herres, här Giöstaff Adolphz, Sueriges Giötes och Wändes wtkorade Konungz och Arffurstes Storfurstes til Findland, Hertighz till Estlandh och Wässmannelandz wår elskelige kiere Sons Breff till wår elskelige kiere yngste sons vndersåter vdi Wärmelandh, Wassbo och Walla härader om den hielp som pålades till Cronones gäldz affbetalningh: at i den der i landzänden skulle påbiude. Och all den stundh at same hielp som då bleff pålagdt och wpburen ringa förslogh til at afflegge en så stor skuldh som Cronan wti denne feigde tiden war komen wti, haf:r högbe:te wår kiere son måst same hielp åtter annan gången vti konungedömet latidh påbiuda och wpbära: Derföre haff:r hans K. M:t och nu sidst hans K. M:t war här hos oss, sonligen och kierligen aff oss begiäret at wij och det sama här i furstendömet wille giöra lata, det wij och haffue måst bewilia. Och på det at same Cronones gieldh måte en gångh någreledes blifue afflagdt: Begiäre fördenskull Nådeligen at i åter på same sättedh såsom tilförene wele handle medh vndersåterne vdi för:ne landzände at de en sådan hielp som de för ett åhr sedan till Cronones gäldz affbetalningh wtgiorde, godwilligen wele ännu en gångh wtgiöre medh allerförsta, Nempligen huar fulsätes Skatte och Cronebonde så och tuå fulsätes frälses bönder wtgiöre halfft annet lisspundh Smör, räknandes tuå halffue och fyre fiärdingztorpare emot en hel: Såsom och huar prästman aff huarie 64 fulgiärdz bönder han haff:r i sitt gäldh Säx lisspundh Smör och bårgerskapedt wti Carlstadh et hundrat tiugo daler och wti Mariestadh åtetio daler. Och mädan det är en ringa tingh och länder doch Cronan och fäderneslandet till mycken styrke och wälfärdt, Så tuifle wij intedh at de iu late sigh der till wälwillige befinna, häldst medan vndersåterne wti Konungedömet haffua same hielp alleredo annan gången wtgiordt. Wij hafue och skrifuit wåre fogter der same städes till at de och skole ware medh huar i sin befaldningh när samme hielp påbiudz och den sedan strax wpbäre och haffue i godh förwaringh till des wij giöre der indwissninger wppå. Här om i medh flijtt bestella wele: och befalle eder Gudh Alzmecktigh aff Nykiöpingh then 30 Julij 1616.

Christina R S.

Bref till fogden Jöns Bock om samma hjelp; dat. Nyköping 30 Juli 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina med Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandenn, the Caijaners och Esthers i Lifland Dråtningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck i befalningh gifwit wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro man och Ståthollere vtöfwer Wermelandh, Wassbo och Walla Häredher, Edle och Wälbördigh Boo Ribbingh till Säby att han åther annen gången skall påbiudha en sådan hielp, som i fiordh vtgiordes till Crononnes giäldz afbetalningh, efter som hon och i Kongedömmet alleredhe är opburen. Befale fördenskuldh när wälbe:te wår Ståthollere Boo Ribbingh kommer vthi din Befalningh, at du då äst der öfwer medh, och så snart samma hielp är påbudhen, då skaltu och fluxt hålla på at opbåhra henne och lefwerera sedhan wår vndersåthe här i Nyköpingh Påfwell Jungh tilhanda när han der på fordrer. Och skall ingen wara der före frij huarken förlänthe eller oförlänthe, vndantagandes de Frälsis Bönder som boo på en mijl när deres Hussbönders Säthegårder. Här rätte tigh effter. Af Nyköpingh then 30 Julij, Åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wärmelandh, Jöns Buck, gunsteligenn.

Ytterligare bref om samma hjelp eller »smörgärd»; dat. Säby 7 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Wändligh helse försändt medh Gudh altidh. Jagh kan eder Jöns Bok wändligh icke förhålla migh ha bekomet w. n. d. breff om en Smör giärdh, derom iagh förnimer i och ha fått h. m. breff, Så eff:r iagh nu är på min rese nedh åt Wästergiötlandt, så måste i wdi eder befaldningh Sielffue handle medh Almogen derom på det fogeligeste och bäste Sät i någontidh kunne, och sedan eff:r h. m. breff samme hielp vpbäre, iagh sänder eder och en Copie aff mit breff och förser migh at i der om medh största flit beställe. Befaller eder här medh Gudh alz mecktigh. Datum Säby den 7 augustij åhr 616.

Boo Ribbingh.

Utanskrift:

Dette till Jöns Bock wändligen kommendes.

Bref om nedsättning i bergmästaren Kristofer Grafs löneförmåner; dat. Nyköping 12 Augusti 1616.

Kopia i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Wij Christina medh Gudz nåde Suerges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caianers och Esters i Lifflandh drottning, så

och bohren Hertiginna till Slezwick Holsten, Enkia. Giöre witterligitt att effter dett Silfbergz bruk, som för någonn tidh sedan blef vptagit vthij Wermelandh, icke hafuer sitt forttgångh och wij för den skulld imedlertidh, som något nytt bruk kan finnes, icke kunde hålla wår bergmästare der samme städes Christopher Graf wed så högh beställning som tillförende och wij doch lickewäll icke wele aldeles förlofue honom wår tiänstt: Derföre och på dett att han skall wthij medell tidh sig någorledes kunde opehålla, hafue wij nådigest till sagtt honom hundrade daler penningar åhrligen af wår Fougde vtt öfuer Öster(syslet) att bekomma, och der han anammar Spanemåll eller andra fettalie perseler, då skall han tagatt som det går och gäller. Män när Gudh will att någott sådantt bruk här vthij förstendömett kan här effter yppas, då skall han ware wederredho på huadh ortt wij hans tiänstt hälstt behöfuer, Och när han således åther blifuer brukat, skall han nijutta sin gamble beställing som wij honom åhr 1614 låthe giffua. Der wår Fougde i Östersysslett nu åhr eller här effter förordnas kan och alle andre hafua sig effter rätte. Aff Nyköping then 12 Augustij åhr 1616.

Christina R S.

Ytterligare bref om Kristofer Grafs lönenedsättning; dat. Nyköping 14 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz Nåde Sweriges, Götes, Wändes, Finners, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh; Så och boren Hertiginne till Slesswich Holsten, Enckie.

Wår gunst tillförende. Wij låte tigh wette Jöns Bock, att wij haffuer låtett förandre den Bestelningh, som wij hafue giffwitt Bärghmestaren Christoffer Graff, på dette Sättett, att han skall haffwa Etthundrade daler åhrligen, dem skall tu låta honum få, i Spannemåll och andre Fetalie Partzeler, efter som dett går och geller i Landett, Mehere skaltu intett giffwe honum. Rätte tigh här efter. Af Nykiöping den 14 Augusti åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiere yngste Sons tro tienere och Fougdte widh Kråppe bruck och öffuer Östersyslett i Wermelandh Jöns Bock.

Nådeligen.

Bref om upptagande af talg och uppköp af vax för hofvets räkning; dat. Nyköping 28 Augusti 1616.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina med Gudz Nåde, Sweriges, Götes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Liffland Drotningh. Så och boren Hertighinne till Slesswich, Holsten Enkie.

Wår gunst tillförende. Effter dett Jöns Bock, nu Slachtetijden tillstunder, Och wij här widh Hoffwett behöffwe een hoop Talgh. Befale fördenskuld att du handler medh Almoghen i din Befalningh att de godwilleligen hielpe

der till hwar bonde twå marker skijrdtt talgh. Du skalt och opkiöpe vtj din befalningh dett meste Wax du kant bekomma, och sändtt oss dett medh förste tillhanda. Rätte tig här efter. Af Nykiöpingh den 28 Augusti åhr 1616.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiere yngste Sons tro tienere och Fougdtte widh Kråppebruk och ÖffwerSyslett i Wermelandh Jöns Bock.

Nådeligen.

Bref om skyndsam leverans af oxar och talg för hofvets räkning; dat. Örebro 19 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lijflandh Drotningh, Så och bähren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförne. Effter Jöns Bock här begynner fehle Oxar, så befale wij att du lather komma hijtt af de giärdhe Oxar, som här nämbst åhre i Warnum, Wissnum, Olmeheredh och Karlskoga, att de medh förste mögligit motte wara här tillstädhes, såsom och den meste talgh du kant hafua i förrådh af de tuå marker hiälpe talgh, som du pläghar åhrlighen upbähra. Rette tigh här effter. Af Örebro den 19 Februarij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe Kiäre yngste Sons tro tiänar och Fougte vthöfuer Kråppa bruck medh Östersyslet i Wermelandh Jöns Boock

gunstelig.

Bref om vissa förmåner för staden Karlstad, till dess återuppbyggande efter 1616 års eldsvåda; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Kopia i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Wij Christinna medh Gudz nåde, Sueriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och bohrenn Hertiginne till Shletzwich Holstenn. Enkia. Giöre witterligett att wår och wår älskelige kiere yngste Sons trognne vndersåther och Innwånare vthij Karlstadh, hafue oss i vnderdånighet Besöcht och ynkeligenn sigh Beklagatt vthöfuer denn stora Olycka, som dem ähr händt genom dett att mästedellen aff Stadhen och dess Inwåneres godz och egendom så well som Kyrkiann, Klåker och Prestegårdenn, åhr aff wådheldh den 14 Septembris i förgångne åhr opbrändt wordett. Ödmiukeligen och vnderdånligen begiärandes att wij nådigest welle ahnsee deres arme lägenhet och förhielpa dem till macht och räthe igenn, Huilken deres ödmiuke begiäran wij nådigst hafue ansedt och här medh vnne och effterlåthe dem förat till *Kyrkionnes bygningh och Prestegårdens vprettelsse* opå Try åhr all denn Kyrkietijende som i Carlstadz Kyrkeherberge åhrligen falla kann, såsom och all denn saköre, som på tu åhr öfuer hela Wermmelandh, så wäll Wester som Östersyslet ifrånn detta Brefz dato sigh kann belöpa. *Kyrkeherdenn Mester Carll,* som och hafuer

misth alt thett hann ägdte, hafue Wij nådigsth gifuett till förbätringh på sitt vnderhåld aff oförlänth tijende tiugho tunnor Spannemåll åhrligenn, så och frijhett på denn giärdenn som sidsth pålagdes, och der till try åhrs Frijhet på huadh gierder eller hielper som här effter påläggias kan, på dett hann må komma sigh till macht igenn. Men *de Bårgher, som i Stadenn boo,* och största skadenn hafue lidett, dem welle wij vnne try åhrs Frijhett för alle vthlagor, vndentagandes Elfzborgz lössenn; de som och eliesth mindre skade hafue lidett tu åhrs Frijhet. Och opå dett wij måge wette giöre der ehn åttskildnatt på så hafue wij nådigest i Befalningh gifuet wår troo mann och Ståtthållare der sammastädhes Edle och Welbördigh Boo Ribbingh med Fougtenn der om att ransaka och Laga, och sedann låtha oss wetta huru der om ransakatt blifuer. Förbiude wåre Landz- och tijende Fougter att förhålla dem något af deta, som wij dem Nådigest till Stadsens och deres oprätelsse igen vndt och effterlåthet hafuer. och der brede wedh hafua opseende med att huadh i så måtto der till vthgifz måtte komma till dess förbetringh som dett åhr åhrnatt, såssom och de som frijhett niuthe måthe byggia deres Tompter och effter frijheten förbetra stadenn igenn. Här de och alla andra som detta wedh kommer hafue sigh effter rätta. Aff Örebro then 27 Februarij åhr 1617.

Christina R S.

Bref till fogden Jöns Bock angående vissa förvaltningsåtgärder och skattelindringar; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båren härtiginna till Slesswich Holsten Enkie.

Wår gunsth tilförenne. Endoch Jöns Bock wij i fiordh lathe giöre ehn Ordhning, huar efter almogen bådhe i Öster och Wästersyslet skulle sig Rätte, medh deres *hugge och köre weedh till Kråppe bruk*, Så förnimme wij doch nu af deres klagan, att de förmehne det wara däm odrägeligit at kunne vtföhre, Huarföre wij hafue nådigst förmedlat samme Ordhning på dätte sättet, som wij nu här innelycht dig tilskicke, der widh du skalt lathe dem blifwa, och åther i den stadhen deste större flijt ahnwände, efter hon åhr dem drägeligare det ifrån sig göre. Män det halfue lispundh *Smör,* som til *Cronones giäldz afbetalning* war på lagdt, och de hafue begäret förskoning på, det skohle de, efter som de här på Rikzdagen bewiliat hafue utgöre, Doch hafue wij gifuit dem dagh derpå till Sommaren. *Giärden* hafue de och bewiliat till att utgöre tilfyllesth, och synnerligen skaltu achte de Trättijo tw lispundh kiöt och flesk som medh Giärdhen utgå bör, Doch hafue wij det der bredhe widh dem efterlathit, att de som icke hafue Rådh til at gifue Spanne:ll eller andhre pertzeler, de måge få gifue der päningar eller den ehne partzelen för dän andre, effter den wärdering som wij dig här innelycht tilskicke. De hafue och i vnderdånighet begäret at *Fiärdingsmännerne i Östersyslet måge blifue frij för Wedhe Köhringen till Bruket,* Det hafue wij däm nådigst efterlathit, på det sätt som Fiärdingzmännerne i Wästersyslet hafue, Doch medh den beskedh att de skohle ware däste flijtigere at drifue körtzlerne af de andhre fram, i Rättan tijdh til brukett. Eliest hafue wij och nådigst undt och efter-

lathit de wåre vndersåther vthi *Forsnäs, Chilesta*, och *Dölö byar i Alsters Sochn*, at de måge *få deres Ström igen,* Så at du inthet som wij förr hadhe achtedt sätter der någon Miölquarn, vthan ehn Sågequarn skalthu der uprätte til wårt behof. Dhän *Erich Harniskmakaren* i PhilipsStadh befale wij at du lather få Plåther i Rättan tijdh, at han må kunna drifua sitt arbethe fortt, det nu högeligen åhr af nödhen. Rätta tig här efter. Af Örebro then 27 Februarij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Til wår och wår elskelige kåre yngste Sonns trotiänare och Fougdte vthöfuer Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Ordning angående utbyte af vissa skattepersedlar mot andra; dat. Örebro 27 Februari 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Effter wåre vndersåter vthi Westersyslett sigh högeligenn besuäre att kunne vttgöre Spannemåll, Smör, Kött och Flesk vthan begäre therföre gifua andra Pertzeller huadh som thee kunne komme till wäga, hafue wij förthenskull thenne ordningh vthi wår Räckne Cammar göra låtitt, ther effter thee För:de Pertzeller löse måge:

1 t:na Spannemåll	9 öre	Peninger.
1 l℔ Smör	6 öre	
1 l℔ Kött och flesk	3 öre	

Män ther thee wele gifua andra Pertzeller åhn Peninger så skall Fougden them effter thenna werderingh vpbära

1 Gill oxe	8	dal:r.
1 Kef. oxe	6	
1 Godh koo	4	
1 Ringere koo	3	
1 5 åhrs Stutt	5	
1 4 åhrs Stutt	4	
1 3 åhrs gammall bock	2	
1 Risbiter	5 m öre	

Dat. Örebro then 27 Februarij åhr &c. 1617.

Christina R S.

Bref till fogden Jöns Bock angående vissa förvaltningsåtgärder; dat. Nyköping 3 April 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båren Härtiginna till Slesswich Holsten Enkia.

Wår gunst tilförene. Wij hafue Jöns Bock bekommit din schrifuelse och derhoos de Päninger du hafuer sändt oss af Landtogsgiården, huilke wij dig här medh quitere. Huadh ahnlanger du förfråger digh, huart du skalt

lefuerere de andre partzeler, som du af giärdhen hafuer opburit, Så åhr där på wårt suahr, att du skalt lefuerere hänne till Örebro, Pädher Assersson tilhanda. De Säx stycker Looskin och Elgshudharne, som du oss lefuererede, kanthu tage så myckit af de giärdePeninger som åhn Räster, som du dem med bethaler, Män lät oss wethe huru mänge Elgshuderne wore, och sändt oss de öfrige päninger medh förste tilhanda. Rätte tig här efter. Af Nyköping then 3 Aprilis åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår Elskelige kåre yngste Sonns trotiänare och Fougdte vthöfver Kråppa Bruk medh Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock gunsteligen.

Bref och ordning angående kröningsgärden; dat. Nyköping 15 April 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe Swerigcs, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Nårlandhen, de Caijaners och Eesters i Lijflandh Drottningh, Så och båhren Härttiginna thill Slesswich Holstein, Änckia.

Wår gunsth thillförendhe. Wij kunne ickie annars tänckie Jöns Bäck, åhn att almogen effter deres fullmechtiges bewillningh, som på Richzdagen i Örebro wore, ju schole medh deres Cröningsgiärdh wahre thillredz. Hwarföre befale wij, att du hänne af din befalningh opbär bådhe af Prästerschapet så wåhll som Almoghen, effter den Ordningh, som wij digh här medh thillschicke, Och lät hänne strax komma thill Örebroo i alle Pertzeler, bådhe färschmaat och annat: Wij hafwe lathit schrifwe Pär Assersson thill, att han schall taghe hänne thill sigh, och hafwen i godh förwahringh. Rätte digh här effter, och giör din möijelige flijt att der medh icke scheer försumelsse. Aff Nykiöpingh denn 15 Aprilis, Åhr 1617.

Christina R S.

(Kopia.)

Ordningh opå Cröningzgiärden som nu påbiudhes skall åhr 1617 och löper af huar helle skatte Crono arff och egin bondhe Rächnandhes 2 frelsses emott en, efter:ne Parsseler:

Rågh och Mallt	2 1/2	fj:r
Humbla	1/2	m℔:r
Smör	1/4	m℔:r
Tallgh	1/4	m℔:r
Eggh	5	st.
Fåår	1/4	st.
Gäss	1/4	st.
Hönns	1	st.
Kiött och fläsk	5	m℔:r
Törfisk	2	m℔:r
Hafra	1	fj.
Höö	1	huellm
L. hallm	1	kerfue

Prästerna vtgiörhe af huarie 20 t:r Spannemåll, huadh Presterna hadhe vthi vndherhålldh, som vthi Stadherne boandhes åhr

Skrätt Brödh .... 1/2 t:e
Gått Öll .... 1/2 t:e

Menn efther be:de ordhningh vttgiordhe Prästerne för huarie 80 besutne böndher the hadhe vthi sin gelldh Oxe 1.

Åhnn efther samma Orningh vttgiordhe Prästerna för huarie 64 helle besittne Böndher the hadhe vthj sin gälldh N:

Smör........ 1 ℔. Skrätt Brödh........ 2 t:or.

Bref angående blåsningen vid Kroppa och om kröningsgärdens utgörande i penningar eller oxar; dat. Nyköping 28 Maj 1617.

Original i Vestergötl. handl. 1616, n:r 10.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drätningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Hålsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck bekommet din schrifwelsse att du hafwer begynt blåsa och låthet stöpa lodh. Så befahle wij at du håller der medh fort, och när det är öfwerståndet, lätt oss wette huru mycket du af huart slaghet hafwer bekommet, Och sedhan skaltu medh flijt drifwa på du kant komma till åhn en Blåsningh, Och lätt oss wette huru snart du kan giöran åther, Så skaltu få widhere beskedh ifrån oss huru du skalt digh der medh ställa. Huadh nu Cröningzgiärden af din Befalningh ahnlanger, Så äre wij nådigest tilfridz at Allmoghen må gifwa der peninger för, de som wele, Män de som icke wele gifwa peninger, de gifwe Oxer, Och sände digh der på wår Ordningh huru dyrt du skall opbähra Oxen, och huadh du för Spannemålen och andre Fetaliepartzeler skall opbähra i peninger. Befale att du digh der efter rätter, och opbähr peningerne i hast och sändt oss dem tilhanda. Af Nyköpingh then 28 Maij, Åhr 1617.

Christina R S.

Ordningh oppå Partzelerna, ther effter wår Fougte vthi Östresyslet i Wermelandh skall opbäre Peningar, aff Cröningz Giärden.

1 t:na Spannemåll	....	8 ⳩:r
1 t:na Haffre	....	4 ⳩:r
1 ℔ Humbla	....	6 ⳩:r
1 ℔ Smör	....	6 ⳩:r
1 ℔ Skirdh talgh	....	6 ⳩:r
1 ℔ Kiött och Flesk	....	3 ⳩:r
1 ℔ Tor Fisk	....	3 ⳩:r
1 Fåår	....	2 ⳩:r
1 Gåås	....	1 ⳩:r
1 Höns	....	2 öre
20 st:r Eggh	....	2 öre
1 lass Höö	....	2 ⳩:r
1 kerffue Halm	....	1/2 öre.

Men om the wilia andra Partzeler vthgöre än Peningar, skole the effter thenne wärdering vpbäres.

1	Gill oxe	8	Dal:r.
1	keflings oxe	6	
1	5 åhrs Stuut	4 1/2	
1	4 åhrs Stuut	3	
1	Godh koo	4	
1	Ringere koo	3	
1	Godh Bockehudh	3	♀:r.
1	Risbijt	2	♀:r.

Datum Nyköping den 27 Maij åhr 1617.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älscheligbe kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wärmelandh Jöns Buck, gunstelig:n.

Bref till fogden Jöns Bock om åtskilliga förvaltningsangelägenheter; dat. Nyköping 4 Augusti 1617.

Kopia i Vestergötl. handl. 1617, n:r 7.

Christina medh Gudz nåde, Suerges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drottningh; så och bohren hertiginna till Slesswijk Holsten. Enkia.

Wij wille Jöns Bock att den *blåssningen,* som du nu wilt hafua för händer, den welle wij du skalt alttsammans låtha gåå vthi sådana tackor, som wij digh här medh skampelunden af tillsende, och den behöfues ingen Mott thill, vthan lätt löpatt vthur Mattsummen och i sannen, efftersom både Mattsmäster och grythegiuthare, som du ther neder hoss digh haffuer, nogsampt kunde wetha, Men huad TackeJärnn som öffuer löper aff desse Tacke-Järns Pelare, deth låth slå thill StångeJärnn och thet skall bliffua gått spikejärnn effter, der blifua inga stora tackor.

Dee *tuå tyfuar* Nils Larsson i Westerwick och Charll Larsson, som du skrifuer om hafua stolitt Siu och halft fatt Järnn, kunde wij icke taga lifuett aff, vthan wij welle nådigest hafua dem denne gången thill lifuet förskontt, medh thett beske, att de och lofua bättringh och huar de komme oftere medh sådantt igen, då skall thetta och ståå them öpett. Elliest skolle the gifua oss i böther ett hundrade daler.

Wij hafue och låthitt oss föreläse dett breff wår Elskelige framledne käre herre [Högloflig i åminelsse] Anno 1606 giffuit bergsmennerne, som wille *vpthaga hambrar,* och åhre nådigest thill frids att the der widh blifue, men låhtt oss wethe huru månge hambrar som sådan på samma breff vpthagne ähre, wij tänkie icke Eder, inthe thess mindre så driff duu deth fortt, att der som godh lägenheett åhr medh strömar och annatt, dett icke måthe liggia ödhe, lätt oss och wetha om der ähre någre bergsmen, som hafua Järnn thill att föryttra, så welle wij fuller framdeles förskaffe dem spannemåll der på.

Den *hammar, som på Philipsstadhz ägor ligger,* den skall tu skatt läggia, thill widare beskedh ifrån oss, så frampt bergsmennerna honom bruka, menn huad han åhr vthij stadszens Preuelegier, så skaltt du låtha staden honom

beholla. Wij kunde här vpå jnthe ransake der effter, all den stundh du vthij thitt breff jnthe nämpder hammaren widh nampn. Bestell allena huad wij thillförende digh tillskriffuitt hafua, och säntt oss Pening:r medh thz första. Rette digh här effter. Aff Nykiöpingh den 4 Augustij åhr 1617.

Christina R S.

K. bref om landtågsgärdens utgörande i Vermland; dat. Upsala 16 Oktober 1617. (Jfr sid. 178 här ofvan.)

Kopia i Vestergötl. handl. 1617, n:r 7.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde, Sueriges, Giötes och Wändes konungh och storfurste till Finlandh, Hertigh wtij Estlandh och Carelen, herre vtöfuer Ingermanlandh, tilbiude eder, trogne vndersåter, alle som vtij Wermelandh bygge och boandes åhre, wår gunst och nådige wilie medh Gudh tillförende, och låte eder her medh nådeligen förnimma, at såsom edre fulmechtige wtskickade hafue medh flere wtaf Rikzens ständer opå thenne beramede och nu wäll öfuerståndne rikzdagh waret thillstädes til at öfuerväga om några rikzens wichtige och nödige saker, så hafue de för denne när warandes tidz lägenheet och tillståndh, serdeles meden inge andre medell och vtuäger hafua funnetz på ferde, till at försöria wåra gräntzbefestninger och der opå förordnede krigzfolck, godwiligen lofuat och beuiliat ehnn giärdh till at vtgiöre nembligen, af huarie Sextonn fulsetes skatte och crone eller 32 frelse bönder, räknat tuå halfua eller fyra fierdels bönder emott ehnn heell: Spanmåll 24 t:nor, Smör 4 l℔, Kiöt och fläsk 24 l℔, Oxe 1 st., Får 4 st., Humble 2 l℔, Höö 8 las eller för huart lass peninger 2 ♀:r, såsom och Presterskapet, för huarie Sextiofyra heelgiärsbönder de hafue wtij Sochnen eller giället vtgiöra sexton daler Peninger. Wtij lika måte så hafua och bemälte rikz ständer här opå rikzdagen öfuerwäget och befunnet at de fyra terminerna, som tilförende till Elfzborgz jgenlösningh hafua warit beuiliade, icke nogsampt hafua kunnet giöre tillfulläst, och hafue de derföre, på det at samma festningh, medh des wnderligendes lähnn, icke skulle gåå oss och Sueriges Crone ifrån, beuiliat ähnn nu ehnn termin sådane som de förra hafua varit till at vtgiöra. Vij befalle eder förthenskull nådeligen, at i samma giärdh och Elfzborgzlösen, så wäll huat som nu, såsom förbemelt beuiliat ähr, som och Resten opå dee förre terminerna, goduiligen medh det förste vtgiöra, och våra befallningzmän och tienare, som der thill af oss åhre förordnade, den tillställe och lefuere, när som han der på fordrat varder, och wele vij eder der emot igen nådigest hafua förskonte medh alle Penninge Pålager så länge Elfz(borgz)lösen opåstår, såsom wij eij eller wele eder i dete åhr medh någen giärdh yterligere besuära, med mindre högste och ovndwikelige nöden oss der till tränger, på huilket fall vij jntet tuifle, at i såsom Rätrådige wndersåter eder icke warde förwägrendes, doch wele wij näst Gudz hielp söka de medell at i obesuerede blifua måge. Befallendes eder här medh Gudh Alzmechtigh. Af Wpsala den 16 Octobris åhr 1617.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Bref om tillverkning af 60 st. murankare för Örebro slott; dat. Nyköping 21 Januari 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, The Caijaners och Esters i Liflandh Drotning, så och båren härtiginne till Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij wele Jöns Bock medh förste wåhrdagh lathe fulborde widh Örebro Slått de wåhninger, som ähnu inthz ähre färdige, och der till will behöfues till Säxtijo stycker Muhr ankar, Däm skalthu lathe slå derhos digh, och lathe däm komma till Örebro. Rätte tig här efter. Af Nyköping then 21 Januarij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte vthöfuer Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig.

Bref angående vissa förvaltningsåtgärder vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 23 Februari 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotning, så och båhren Hertiginna till Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij befale Jöns Bock at du lather komma hijt up mädhen fhöret åhr til wår RustCammer de Fämptijo twå bådhe Harnisk och Stormhattar, som du hafuer och de Trettijo fyra Pistolepijpor och lås der til, så at de kunne wara här medh första, Lath och de adherton skippundh lodh komma hijt op til Lekbärget, som hijt till Nyköping beskedd är. Rätte tig här efter och laga medh förste til Blåssningh att wij kunne få de lodden och Barlast Järnet färdigt, som Bärendt Gijs hafuer befalning til at lefuerere Jören Långh, så frampt du tänker til at niuthe wår gunst. Af Nyköping then 23 Februarij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänar och Fougdte vthöf:r Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om tackjernstillverkningen m. m. vid Kroppa; dat. Nyköping 3 Mars 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och båren hertiginna til Slessuich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Såsom wij några gånger Jöns Bock hafua schrifuit

dig tilförenne til, och befalt at du skulle drifua på, bådhe medh Kohl, Malm och Weedh som til bruket skall, så at du medh förste snön afgår, kunne komme til Blåssningh, och giuthe de Lodhen och bahrlast iärn, som wij Bärendt Gijs i befalning gifuit hafua, Så befale wij dät samma åhnnu, at du gör din flijt, dy wij måste hafua dät färdigt medh allerförsta, Och skalthu först giuthe lodhen til fyllest, och sådhan huadh öfuer blifuer lath löpa til Bahrlast iährn, Och sitt där icke för ehn Zifra, vthan schrif oss esomoftast till, huadh der medh lijdher, at wij där efter kunne rätta wåre saker, Där och hos Bärgsmännerna någre finnas som hadhe stält medh deras ägne hyttor til Blåssning, Så befale wij at du handlar medh däm, at du kant widh deras hyttor få giuthe Barlast iährn medh, Wij wele lathe bethala däm igen, anthen medh Spannemål, Peningar, Saltt, heller huadh de begäre, efter som skippundh Tackeiährn der i Wermeland kan gå och gälle, gör här om din flijt, och sök wårt gagn här uthinnan efter som det är oss nödhigt och ahnläget, och din Eedh det fordrar, Rätte tig här efter, af Nyköping thän 3 Martij åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sonns tro tiänere och Fougdte vthöfuer Kråppa Bruk medh sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok gunstelig:n.

Bref om åtskilliga förvaltningsangelägenheter vid Kroppa; dat. Vadstena 22 Mars 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Liflandh Dråtningh, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Bock bekommet din schrifwelsse och de Looskin och peninger, som du hafwer sändt oss, der wij digh här medh Qwittentzie på tilskicke, Och medhan wij wele hafwa dett Järnet som på Brätte ligger, nedh ådt Åkers Ström och sedhen öfwer Lille Eedhet till Båhuuss, Och wij see af Förslaghet, som wij hafwe lathet giöra, att du åhnnu hafwer en godh deel till räst af giärden. Så befale wij att du försträcker Bährent Gijs så månge penninger, som han kan komma Järnet nedher medh. Och medhan du schrifwer att du inthet får af Giärden i Wästersyslett till Bruket, så kanthu tagha af din Befalningh huadh som åhnnu kan räste. Dett behagher oss aldeles wäll att du hafwer malm och wedh nogh i förrådh, såsom och att du kant handla medh Bärgzmännerne, widh deres Massvgner att lätha giuta Bahrlast Järn. Beflijt digh der om dett mäste du kant, och lätt oss wette huadh kiöp du giör medh dem. Doch skaltu inthz högre gifwa der före åhn som annet TackeJärn, dy det är inthet håller annet. Wårt eghet Bruuk drif medh flijt, såsom wij digh bådhe tiltroo du och icke försumer, och som wij icke en vthan någre gångor tilförende Digh tilschrifwitt hafwe. Af Rästen på Giärden kantu tagha och betala Looskinnen, män kiöp

dem icke fördyrt. Lätt oss wetta, när du ställer till Blåssningh. Huadh ahnlanger Sakörer af Johan Gago, der wele wij framdeles, när wij komma till Nyköpingh, latha digh få beskedh om, och så längie må wäll M: Joen i Mariestadh hafwe fördragh. Här du hafwer digh efter rätta. Af Wadstena then 22 Martij Åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Buck, Nådheligen.

Bref om rörplåtar till pistolpipor samt om bättre uppsigt med tillverkningen deraf; dat. Nyköping 17 April 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.]

Christina medh Gudz nåde Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och boren Hertiginne till Sletzwich Holsten, Enkie.

Wår gunst tilförrenne. Wij befale Jöns Bock, att du lefwererer Factoren i Närijke, till Rörsmäderna, Tijo skippundh RörePlåther, så slagne som han sielf wett beskedh om. Rätte tigh här efter, och haf något bättre opsende medh de Rörsmäder i din befalningh. De hafwe giortt PistolePipor, som hwarken du eller de åhre till swars medh, och snarare tiene till att skiuthe medh Erfther, åhn som medh lodh, desse skole wij straxt säntt digh tilbaka igen, hwar wij icke skonthe Almogen medh kiörslen, Men sänder du oss sådanne Pipor nu en gångh, då skall thu fåå skiell derföre, Lätt heller blifwa, åhn att du skemmer oss Jernätt och arbettett bortt, will thu låthe giöre dem större i munnen att de kunne förre ett tämligitt Lodh och icke håller så spids fram till ändar, som desse åhre. Aff Nyköpingh then 17 Aprilis åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige kåre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte vthöfuer Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig:n.

Faktorens qvitto å 10 skepp. rörplåtar; dat. Karlskoga prestgård 28 Maj 1618.

Bekännes iagh Jon Thyressonn fakttor i Närike boendes i Ballersta mig hafua anamatt och vpburitt effter Min Nådiga Drottnings breff af Erelig och welacttatt Jöns Bock, fougde vttöfuer Östersysslett sampt bergsslagett vthij Wermelandh, Rörplåttar — 10 skepp:d. Effter att iag icke hafuer Signette begärar iag wäll lärdh Man här Oloffs kyrkoherdes Signette på Carlskoge här vnder denne Min bekännelsse. Dattum Carlskoge prestegårdh den 28 Maij åhr 1618.

Bref om disposition af 400 skepp. stångjern från Kroppa; dat. Nyköping 29 Juli 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Liflandh Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij gofwe Jöns Buck wår Cantzlischrifwere igår i befalningh att han skulle säija digh att du skulle låtha komma alt Stånge Järn, som du hafwer i förrådh ådt Broo. Så hafwe wij nu der opå Jnwist denne wår Kiöpman Niclas Basilier på Fyrehundredhe skeppundh Stånge Järn, och der skaltu ifrå Broo frachta Skuthor till ådt Brätte, och honom dett der lefwerere. Giör dette medh allerförsta. Af Nyköpingh then 29 Julij, Åhr 1618.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunstelig:n.

Bref om utgörande af talg för hofvets räkning; dat. Gripsholm 30 September 1618.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Lifland Drotningh, så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförende. Effter Jöns Bock at Slachtetijdhen nu tilstundar, och wij her wedh Hofwedh behöfue en hoop Talgh. Befale wij fördenskull att du handlar medh Almogen i din befalningh, at de godhwilligen, huar bondhe hiälpe der till Twå marcker skirdh Talgh, den skaltu strax opbära och medh Allerförsta sända oss tilhanda, Rätte tigh här effter. Af Gripzholm den 30 Septembris åhr 1618.

Christina R S.

Svar till fogden Jöns Bock på hans frågopunkter angående förvaltningen vid Kroppa; dat. Nyköping 27 Januari 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten. Enkia.

Wår gunst tilförenne. Wij hafwe Jöns Buck bekommet din schrifwelsse, såsom och de peninger som du oss tilskicket hafwer, der på wij sände digh

Qvittens här innelycht tilhanda. Män huadh elliest dine fråghe Punchter ahnlanger, Der på sware wij såsom efterföllier: Försth, huart *Tijende och Skatte Järnet* skall fhöres? Dett wele wij att du lather komma till Brätte efter som tilförenne, vthi wår Salighe kiäre Herres, Christeligh och höglofligh i åminnelsses tidh, skedde, och der skaltu läggia dett i godh Förwaringh till widhere beskedh ifrån oss. Till thett Andra, Dett du förfrågher digh af *huadh Spanne:ll* Almoghen skall blifwa betahlt för den *Stafrums Wedhen* de högge och framkiörde åhr 1617. Såsom och huadh span:ll till Brukzsens och Smedhernes befordringh skall i åhr blifwa förordnedt? Der på är detta wårt Swar, att du skall tagha af Tijenden och först betahla Stafrumswedhen medh, så mycket som der på kan sigh belöpa, Sedhen till Brukssens och Smedhernes befordran, skaltu tagha de Tuhundredhe Siutyie tunnor Reen spann:ll som åhndå efter ditt Förslagh blifwer öfwer af Tijenden, sedhan Wedhen är betahlt, och der till af Giärden Tuhundredhe Nijetyie Fäm tunnor, och af åhrlige Ränthan och Tullqwarnerne Fämptyie Fäm tunnor, huilket sigh belöper i alles Sexhundredhe tiughu tunnor. Och hafwe nu fördenskuldh lathet giöra så mycket höghre Förordningh vthi Span:ll der *till*, på dett att du af den partzelen kan wäll komma till medh drifwa Bruket fort och icke behöfwer att tagha af Järnet och gifwa Smedherne deres betahlning, såsom i förledhne åhr skedde, vthan du skall låtha dett alt gå till de Ankarne och Spijken, wij hafwe befahlt digh om. *Klädhe* sände wij digh och, till Brukzsens folkz löningh, här medh tilhanda, Och alfwarligen befahle, efter du nu hafwer alt huadh som du till Brukzsens befordran kan behöfwa, att du rätt medh högsta flijt drifwer arbethet fort, och ähndeligen så laghar, att wij dett första möijelighet är kunne komma till den Summa af de ankar och grofwe Spijk, som wij tilförenne hafwe schrifwit om, så frampt du will tack förtiäna. Dette hafwe wij welet gifwa digh till swar på din schrifwelsse, der efter du digh rätta skall. Af Nyköpingh then 27 Januarij, Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte opå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligen.

Ytterligare bref om vissa förvaltningsåtgärder; dat. Nyköping 29 Januari 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1618, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten. Enkia.

Wår gunst tilförenne. Effter Jöns Buck at när du hafwer lefwereret de Tuhundredhe Nijetyie fäm tunnor Spannemåhl af Landtogsgiärden till Bruket, så blifwer ähndå en godh deel öfwer, som wij wele at du vpbähr peningar före, Nyie mark för huar tunna, För giärdhe fåhren må du och vpbära peningar, Tree mark för stycket, Sammaledhes och för Giärde höet,

Twå mark för huart Lass. Män Giärde Smöret och Kiött och Fläsk skaltu vpbähra i Örebro, och hafwa dett der i godh förwahringh oförrycht tilstädhes. Giärde Oxarne skaltu fram i Sommar vpbähra och medh Oxedriften låtha komma hijt vp. Detta efterkom och sändt oss peningerne medh första tilhanda. Af Nyköpingh then 29 Januarij Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänare och Fougdte opå Kråppa gårdh och vthöfwer Östresyslett i Vermeland, Jöns Buck, gunsteligen.

Bref om leverans af 5 skeppund jern till faktoriet i Nerike; dat. Nyköping 11 Mars 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båhren Hertiginna till Sletzwich Holsten, Enckia.

Wår gunsth tilförenne. Effter dhet Jöns Bock wij behöfwe någhot Jährn till Factoridt vthi Närichie, Derföre så ähr wår willie och befalningh, at du Lefuererer denne wår Factor Jon Töresson till fem skippundh gådt Järn, så vthslagit som Factoren weth gifua digh beskedh om, Detta skaltu strax bestella, på dhet smedherna icke gåå fåfänge för Jährn lösse skull. Här retta digh effter. Af Nyekiöpingh then 11 Martij Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelighe Kiäre yngste Sons tro tiänar och Fougdte vthöfuer Kråppa Bruck medh ÖsterSyssleth i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om leverans af jern och stål till ett nytt slagverksur; dat. Nyköping 8 April 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehlandh.

Wår gunsth tillförende. Effter Jöns Båck wij hafwe thaldt medh Casper Säijermachare at han skall göre oss af nyo, ett Slaghwerkett; Därföre ähr här medh wår willie och gunstige befalningh att dw låther honom bekomme

så myckit Järn och Ståhl, som han till samme Säijerwerket kan behöfwe. Dette dw såledhes effterkommer, när han derpå fordhrer. Af Nyköping den 8 Aprilis, Åhr 1619.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Fougdte vpå Kråppa Gård, medh Öster Syslett i Wermehland, Jöns Båck, gunstelig.

Anm. *Kasten Wellink,* »segermaker» (d. v. s. urmakare), qvitterade Bro 30 Maj 1619 erhållet stångjern 1 skepp. 1 l℔ 4 ⅌; stål 1 l℔.

Bref om utgörande af en allmän landtågsgård; dat. Nyköping 4 Augusti 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter thett Jöns Bock, att wår älschelige kiäre Sonn Konungen, hafwer vtaf höghnödighe orsaker måst påbiudha, vtöfwer heela Rijket, en Almänneligh Giärdh till Krigzfolksens och Gräntze Befästningernes vppehälle och vndsättningh, efter medhfölliende Ordhning. Derföre och vppå dett, att Almoghen må der om i tidh witterlighet wara, att de däste bättre och lättelighere kunna tillagha och förskaffa sigh de partzeler i förrådh, som der till behöfwes, hafwe wij vthi Fullmacht och befalningh gifwit wår tro man och Ståthollere vtöfwer Wermelandh, Wassbo och Walla heredher, oss älscheligh Edle och wälbördigh Boo Ribbingh, att han der nidhre i landett vthi din närwahru der i Östresyslet samma Giärdh påleggier, och för Almoghen vpläser hans K:tz Konungens öpna breef och Patent, Och så snart detta är skedt, skall du medh högsta flijt och alfwar hålla almoghen före, att de nu i tidh förskaffa sigh till redz alla de Giärde partzeler, som vthi Ordningen förmählte warda, så att de dem, i rättan tidh, enär så påfordrat warder, kunne hafwa vthan någhen afkortningh, wedherredho at vtgiöra, och sedhan till den ort förskaffa, försla och fhöra, som wij hänne hafwa

wele, och du framdeles skall få beskiedh om. Detta beställ medh flijt och vthan någhen försummelsse. Af Nyköpingh then 4 Augusti Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligen.

Bref om skyldighet för presterskapet att åter utgöra taxen; dat. Nyköping 9 Augusti 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland drotning, så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter det Jöns Bock att Prästerskapet äre nu af medh Elfzborgs lössen och elliest blifwa förskonthe medh andre peninga hielper och pålaghor, vndantagandes den bewilliedhe almennelighe kåstgiärden, derföre så är wår willie och befalningh att du skaldh vpbåhra af Prästerskapet vthi din befalningh deres åhrlighe och gamble sedhwahnlige Taxa detta åhret. Här rätta tigh efter. Af Nyköpingh den 9 Augusti åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons trotiänere och Fougdte vtöfwer Kråppa bruk och Östresyslet i Wermeland, Jöns Båck, gunsteligen.

Bref om utgörande af talg för hofvets räkning; dat. Nyköping 6 September 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz Nådhe, Sweriges, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Nordlanden, Thee Caianers och Esters i Liflandh Drottningh, Så och Bohren Hertiginne till Slesswijk Holsten, Enckia.

Wår gunsth tilförenne. Du westh fuller Jöns Bock, att almogen utij Furstendömet plåge åhrligen komme oss till vndsättningh, medh een lijten Färskmatz Giärd till wår Hofförtährningh, för huilken gärdh, wåre vndersåter där i Wärmelandh altidh hafua waridt förskonte. Och aldenstundh wij och nu wele hafue dem där medh förskonte, för derass ringa lägenheet skull. Därföre såå är wår willie och befallningh, att du handler medh allmogen utij Dijn Befallningh, att de godwilligen komma oss allenasth till hiälp medh fyre marker skijrd Talgh, på huar skatte och Cronebonde, den du strax och i tidh vpbära skall, och försända till Håfwet, så snart före blifuer. Här rätta tigh effter. Aff Nyköpingh dänn 6 Septembris, Åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermeland, Jöns Buck,
gunsteligen.

Bref om landtågsgärdens utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 7 September 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotning, Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Efter thett, Jöns Buck, wij noghsampt wette att Almoghen vthi din Befalningh icke kunna vtgiöre de giärde partzeler som nu pålaghde äre, Derföre så äre wij nu, som tillförenne, nådigest tilfridz, att de vtgifwe peninger för heela giärden der vthi din Befalningh, doch Oxerne vndantaghandes, medh huilka de måghe hafwa dagh till nästkommande Sommar. Och sände wij digh här innelycht en Ordningh, der efter du digh rätta skall medh Giärde peningarne, dem du strax skall hålla vppå att vpbähra, och sedhan begifwa digh vp till oss medh samma peninger. Doch äre wij nådigesth tilfridz att du behåller af Giärde Spannemåhlen Tuhundredhe tunnor till Bruket, Män alt thet andra skall thu föryttra vthi peninger, efter Ordningen, vndantagandes Oxerne, som förb:t är. Du skall fördenskuldh giöra din högsta flijt att du medh aldraförsta kan bringa en ahnseenligh Summa peninger tilwäghe och hafwa dem medh digh, när du kommer medh din Räkenskap. Detta beställ medh all flijt. Af Nyköpingh then 7 Septembris Åhr 1619.

Christina R S.

Effter denne Ordningh skole effterschrifne Partzeler af Gierden i Östresyslett i Wermelandh opbäres Åhr 1619.

			Presternes Penninger	192	daler.
t:nan	9	♀ —	Spannemål	600	t:nor.
t:nan	6	♀ —	Foderkornn	67	t:nor.
l𝔅:t	5	♀ —	Humbla	67	l𝔅.
l𝔅:t	6	♀ —	Smör	134	l𝔅.
l𝔅:t	3	♀ —	Kiött och flesk	40	skeppundh.
st:t	3	♀ —	Fåår	268	st:r.
lasset ...	2	♀ —	Höö	268	lass.
				2,862 ¼	daler.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige Kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vppå Kråppa gårdh och vtöfwer Östresyslet i Wermeland, Jöns Buck,
gunsteligen.

Anno 1619 then 29 Octobris hafwer wår tro tiänare och Fougdte i Wärmelandh Jöns Bock lefwereret oss Päninger Twtusendh och Three daler och Adherton öre, huilke han för Gärdhen upburit hafuer, Och honom här medh quitteres. Datum vt supra.

Christina R S.

Bref om eftergift för året af presterskapets taxe; dat. Nyköping 17 September 1619.

Kopia i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Wij Christina etc. Giöre weterligit at wåre wndersåtare Prästerskapet wtij wår elskelige kiäre yngste Sons Förstendöme haffue i wnderdånighet sigh för oss beklagat, at igönom det de i dässe förledne åhr haffua warit myket betungade med Elfzborgz igänlössn och andre pålagor, så äre de så wtarmade blefne at de intet förmå vtläggia dän åhrlige Taxen, som de altid tilförende för åhn Elfzborgs lössn pålades hafua åhrligen warit wane at wtgiöra, Ödmiukligen fördenskull af oss begärat, att wij nådigest wille hafua däm på någon tidh där med förskonat. Så aldenstund de godwiligen hafua låtit sigh befinna, at de bewilia dän giärden, som nu pålagd åhr at wtgöre, därföre hafue wij ansedt deras ödmiuka begiäran och nådigest gifuet dem allesamens, som wti Wärmeland, Wasbo och Wallehärader boendes åhre, all dän sedwanlige Taxe som de detta åhret borde vtgiöra. Där wårt Cammeråd, Camerrerare så och fougderne vtij förbe:te landzände haffue sigh at äfterrätta. Aff Nykiöpingh dän 17 Septembris åhr 1619.

Christina R S.

Bref om tillverkning af spik m. m.; dat. Nyköping 11 December 1619.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges, Göthes, Wändes, Finners, Carelers, Lappers i Norlandhen, The Caijaners och Esthers i Liflandh Drotningh, Så och båren hertiginna til Slesswich Holsten.

Wår gunst tilförenne. Wij hafue Jöns Bok i befalningh gifuitt Mester Gilius Spijksmedh, att han medh aller försthe skall vtslå till Säxtusendh Spijk, efter dhen Skampelun som honom nu medh gifuin är, och han wet beskedh om, Befale fördenskuldh att du skaffar honom huadh han där til i ehn ting och annen kan behöfue, Och sådant Järn som han medh en hast kan slå samme Spijk af, Och när samme Spijk är tilslagen, så skal thu strax och mädhen åkefhöret uppå står, sändha honom, såssom och till Fähm skippundh Drageiärn hijt til wår skipzgårdh i Nyköping, Män du skalt hafue upsehende medh den Jahan Gagou, att han tildrager sådhant iärn som man kan hafue gagn af, och icke, som här till skedt, ehn hop elakt och förskahlat iärn som ingen kan bruke. Så frampt bådhe du och Jag icke wele sielfue bethalet, här rätte tig efter, Och lage at här medh ingen försumelse skeer. Aff Nyköping then 11 Decembris åhr 1619.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige kiäre yngste Sonns tro tiänare och Fougdte öf:r Östersyslet i Wärmelandh Jöns Bok, gunstelig.

Bref om leverans af jern och stål för vapentillverkning; dat. Nyköping 14 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wärmehland.

Wår gunsth och nådhe tillförende. Effter Jöns Båck wij hafue låthid afthale medh wår Factor i Närikie, att han skall medh flijt låthe med förste tillarbethe ehn wällig hoop Muscqwetter, Pistohler, Muscqwette gafler som och beslagh på spitzer, och där till will behöfwes bådhe Järn och Ståhl. Därföre och på dädh samme wårt arbethe icke motte för des mangell blifwe nidher lagdt, hwarföre åhr här medh wår gunstige befalning at du tillställer hans vthskickede Tije schipp. wäll slagit PlåtheJärn, Som och et halft Skipp. godh Ståhl, så snart han der vpå fordhrer. Mädhan nw sådhant åhr wår willie, så rätta dig här efther. Af Nykeping den 14 Januarij åhr 1620.

Anders Larss. Lielius.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Befalningzman vpå Kråppa Gårdh medh Öster-syslet i Wärmehlandh, Jöns Båck nådheligen.

Bref om förmedling af gärdetalgen inom Elfdalen; dat. Nyköping 18 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Caijaners och Esthers i Lifland Drotningh, Så och bohren Hertighinna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunsth tilförenne. Wij lathe tigh wetta, Jöns Buck, at wåre och

wår älschelighe Kiäre yngste Sons trogne Vndersåther vthi Elfwedahlen hafwe haft deres vtskickedhe hooss oss, och i vnderdånigheet hooss oss anhollet om tilgift på giärde Oxen och de fyre marker skirde talgh som de skulle vtgiöra, Så hafwe wij oss således emot dem förklahrat, att medh giärde Oxen gifwe wij dem dagh till Sommaren, Män halfparthen af Talghen hafwe wij nådighest gifwit dem till, så att de icke skole mehra vtgiöra ähn twå mark. skirdh talgh af huar gårdh. Här du hafwer Digh att efter rätta. Af Nyköping Den 18 Januarij Åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelighe kiäre yngste Sons tro tiänere och Fougdte vtöfwer Östresyslet i Wermelandh, Jöns Buck, gunsteligen.

Kyrkoherden Olof Hanssons redovisning af kyrkotionden i Karlskoga socken; dat. 31 Januari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1. Jfr sid. 503 här ofvan.

Korta Sumor vppå vthmelningen på hela kyrketionden vthi Karlskogh sochn huilken är vt målt såsom äffther för melar årh 1620 then 31 ianuarij

Huete	7 1/2 f:r
Rogh	54 tunor
rent malt	26 tunor
Blankors malt	10 tunor
Haffre	6 tunor 5 f:r.

Affkortningh pastoris vederlag

Rogh	5 tunor
rent malt	5 tunor
kyrkian till vijnkorn rogh	3 tunor
domkyrkian rogh	1 tuna
damspan rogh	1 tuna.

Så bliff:r rette suman behållen som Reth målt är vthi Karlskogha sochn effther vthmålningen årh 1620

her vtaff denne somme haffuer presten bekomit halffparten aff huartt slagitt[1]		
	Rogh	44 tunor
	rent malt	21 tuna
	blankors malt	10 tunor
	Huete	7 1/2 f:d
	haffra	6 tunor 5 f:r.

Ath så i sannin är vnder pastoris signete.

Olaus Johanis.

Vthaff sam̄a behålna sum̄a haff:r iagh Olaus Johan̄is pastore i Karlskogha Sochn bekom̄et mitt årligha vnderhåld effther sahlighe i hugh kommelse hos gudhi konungh Karlz breff halffparten aff thenne behåldne Summa. Att så och i san̄ingh är trycker iagh mitt signete här vnder

[1] Denna anteckning är gjord af vederbörande revisor.

it:m haff:r och Oluff Laxefiskiare bekommet sitt vnderhåld aff thet igen år

rogh .... 3 tunor
rent malt .... 3 tunor

Olaus Johannis.
(Sigill.)

Bref med reqvisition af tänlikor och jern; dat. Nyköping 9 Februari 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wärmehland.
Wår gunst och nådhe tilförende. Efther Jöns Båck till något wår arbethe behöfwes något Jern som och Tänglikor: Så åhr wår gunstige befalning här mäd at dw medh denne brefwijsare wår tiänare och Hingstridhare Erich Larsson förskicker hijt till Fyretusend rehna och rätt wäll slagne tänglikor, såssom medhfölliande Skampelun vthwijser, och tw schipp. Stånge Järn, lagandes at der medh icke skehr long drögzmåhl och dw hafver dig att effterrätta. Af Nyköping den 9 Februarij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo Tiänare och Befalningzman vpå Carlsbergz Gårdh medh Östersysslet i Wärmehlandh Jöns Båck, gunsteligen.

Bref med reqvisition å spik till byggnad i Eskilstuna; dat. Nyköping 19 Maj 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland.
Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck wij till wår påbegynte bygning widh Eskilstwna, behöfwe ehn ahnsehnlig hoop Spijk, och här så månge icke wethe vthi ehn hasth öfwerkomma, hvarföre åhre wij förorsakade wordne at försände dänne wår vthskickede till dig, medh gunstige befalning, at du strax och vthan någon drögzmåhl, låther bådhe hooss Johan Gagow som och Gillius Spijkzmedh tillslåå någre tusend af allehanda slaghz tiänlig och wäl vthslagin spijk, bådhe ehn, twebredh som och fäm, sex och siw tume spijkh; Och wohre wäll till fridz at wij bekwme till Tijetusend i förstone att begynna medh, så länge man kunne förnime, hwilkedhera slaget oss mäst wohre af nödhen, dåd wij icke åhn nw för visso wethe, mädhen sielfwe byggemästaren icke åhr (siälf) persohnlig tillstädes. Hwar och så wohre dåd Spijksmedherne för annatt arbethe skuld, så snart icke skulle kunne komma till at slåå för:te Spijk, då tillsehe dädh dw kantt tillhandla spijk hoos någon annan, hwilken wij sädhan wehle låthe bethala. Efter här vpå ligger oss macht, så lätt sehe att denne wår befalning blifwer medh förste efterkomin. Rättandes dig här till. Af Nykeping den 19 Maij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Befalningzman vpå Kråppe gård, med Östresysslet i Wärmehland, Jönss Båck, gunstel.

Vid brefvet är fogad följande qvittens:

Bekennes migh Håkan Olsson at jagh efter min A. N. Förstes och herres wnderskreffne breff haffuer annammat aff welactat Jöns Bock Siwtumma spick — 2500 — Säxtumma 2500. Femtumma spijck — 1500, Twebredh spijck 1800 — och wäg:r samma spijck till samman — 5 — Skippundh — 16 l℔ 5 ℔. Till wisse wnder prestens signete på Kroppegårdh. Datum sammastes 3 Junij.

(Sigill otydligt.)

Bref om frimarknad i Filipstad och gåfva af 100 daler till kyrkobyggnadens fullbordande härstädes; dat. Nyköping 26 Maj 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wändhes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandhenn, de Caijaners och Esters i Lijflandh Dråttningh, Så och bohren Hertiginna till Slesswich, Holsten.

Wår gunst tillförenne. Wij lathe digh wetha Jöns Båck, att wij hafwe gunsteligen efterlatedt wåre och wåhr elskelige kära yngste Sons vndersåther bårgerskapedt i Philipzstadh att hålla en frijmarcknadh åhrligen om Kyndersmessetijdh, vthi dheres Stadh. Derföre och oppå dett, att sådant måtte kunnigt wardha oppå Landet, och almogen kan reesa dijtt med sin köpslagan på före:ne tijdh, Så skal tu å lagha tingh och stempna sådant förkunna för almogen och dem förmahna samma bewilliadhe marcknadh att besökie, och der handla åhrligen, och vthan falsk och flärdh med Köpstadzmännerna, och icke drijfwa någodt Landzköp på Landett, som her till allt för myckedt är skeedt vthöfwer heele landett der nedher. Wij hafwe och af gunst och nådhe skänckt och gifwidt dem till dheres påbegynte kyrckiebyggnadhes fullbordhan Ethundradhe Daler Penninger, Hwilka du skallt dem tillhandha lefrera af Dijnn rästh, så snart de deroppå fordrandhes wardha. Her rätta digh efter. Aff Nyköpingh den 26 Maij Åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige Kiäre yngste Sons tro tiänare och Befalningsman vtöfuer Kråppa Bruk så och öfuer Öster Sysslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Detta bref åtföljes i räkenskapen af följande qvitto:

Effter Hennes Maij:tz Bref som oss aff H. M. aff gunst och Nåde giffuitt åhr Thill Wår påbegynntte Kyrkie Bynningh, Haffua wij Effter skreffne som åhr Erich Biörssonn Bergzfougde sampt Borgemästerne vhtij Philippistadh, som åhre Håkann Suänssonn och Oluf Halfuardsson, Bekienness oss att haffua vpburitt aff Erligh, wällachtatt och wälförstånndigh Jönns Bock fougde vhtij Östersyslett sampt medh Wermelandz bergzlagh Penningar Ett

Hunndrede Daler vhtij Reede Penningar. Att så i sanning åhr sätte wij wåre Sijngnätte här nådann vnnder. Dattum Philippistadh denn 13 Nowembris 1620.

(Tre sigill, tillplattade och otydliga.)

Ståthållarens sedel om viss skattefrihet för 4 nyskattlagde hemman vid Kroppa bruk; dat. Kroppa 13 Juni 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Effter thet Jöns Book att thesse torpare her vnder bruket haffue Wår N. öfuerhets Breff på frijhet för alle gierder och thesse fyra Nybygiere Nemblig:n Rollanda, Flottuffuan, Stakewiken och Granwik ähre sedhen skatlagde och lijghe aldre nemst vnder Brwket, Derförre förmoder iagh att Wår N. öfuerhet latter dem Niytte Sam̄a frijhet, ther efter i wille edher Rette. Dattum Croppan thenn 13 Junij åhr 1620.

Boo Ribbingh.

Ståthållarens sedel om förmedling af hjelpedagsverken till Karlskoga laxfiske; dat. Kroppa 13 Juni 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wändligh hälsse medh Gudh etc. Jagh kan eder Jöns Bock oförmält icke lata att wår n. furstes och herres vndersåter på Carlskoga, Så månge som offuan Knappeforsen boendes åhre, de haffue sigh besuärat att de möget bliffue betungade medh wår n. furstes och herres lagsefiske til at wtsätie och hålle widh mackt, derföre de begiäre bliffue medh någon del förskonade; Så eff:r migh icke är owitterligen at de medh förskriffne fiske möget åhre betungade ia och vnderstundom medh stor liffz fare kome der ifrå, derföre haff:r iagh på högstb:e h. f. n. nådige behagh tilsagt dem Skonemål medh et hielpe dax wärke huar dera på det de thes bätre kunne sam̄e fiske hålla uidh makt: Här medh eder Gudh befallat dat:m Croppan den 13 Juni 1620.

Boo Ribbingh.

Ståthållarens sedel om betalning för af allmogen lemnade elghudar; dat. Säby 8 Juli 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1619, n:r 1.

Wänligh Hälssan mz Gudh nu och till förende. Effter dett Jöns Bock att Almogen, dee som Elgdiur slagett haffua, beklaga sig att J, vppå höga Öffuerhetenes wägnar, haffwe vptagett huderne och dee der för jngen betalningh bekommitt haffwe, derföre är till eder min beffaldningh, att J betala almogen för Elgzhudarne vthaff Sakörenn, på dett att när dee enn annan tidh slå några Elgh diur icke skola wara för orsakade till att för dölie huderna, och vndan sticka dem öffuer Gränsen och till Nårge, och dem der för sälie[1]. Detta I welen eder Effter Retta. Gudhi beffallandes. Aff Säby denn 8 Julij åhr 1620.

Boo Ribbingh.

---

[1] Af räkenskapen bilagda qvittenser framgår att ej mindre än 80 större och mindre elghudar blifvit levererade till »varuhuset» i Nyköping.

Bref till Jöns Bock med åtskilliga förvaltningsuppdrag; dat. Eskilstuna 26 Juli 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes Arf-Furste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck wij till dageligit brwk behöfwe någon Ståhl, så ähr wår befalning at du medh denne vthschickade försänder hijtt vp thrij lispundh, lagandes dät han icke länge måtte blifwe vppehollen. Dernäst må du och wethe at vthi Philipstad ähr ehn plåthslagare be:dh Erich som och twänne andre, ehn wid nampn Mårthen och Anderss, som schohle hafwe sine hemwist icke långt ifrån din gårdh, hwilke mädhen wij igenom dag och natt wehle hafwe till oss, så ähr wår willie dåd du strax denne wår schrifwelse kommer dig tillhanda dem alle trij tillsäijer, at de denne brefwisare ähre tilbake fölgachtige. Dätta effterkom. Af Eschilstuna den 26 Julij åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänare och Fougte vthöfwer Kråppa Gård med Östersysslet i Wermehland Jönss Båck, gunstelig.

Bref om årligt stipendium till studeranden Eskil Olofsson från Filipstad; dat. Nyköping 10 Augusti 1620.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Wij Christina medh Gudz nåde Swerighes, Giöthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caianers och Esters i Lifland Drotningh, Så och boren Hertiginna till Slesswijck Holsten, Änckia. Giöre vitterlighit at wij af gunst och nådhe, Så och på thet, att thenne wårh nu antagne Stipendiat Eschillus Olai vthi framtidhen deste bättre kunne tiäne oss, wår Elskelighe käre yngste Son, och sitt Fädernesland, hafue vndt och efterlåtit som wij och nu vthi dette wårt öpna brefs kraft, vnne och tilsäie honom til hielp och vnderhåldh, till att continuere och fulfölia sine Studia vthi Fremmande land, århlighen Femptijo Ricksdaler at bekomma af Tullen som faller wedh Brohampn vthi Wermeland. Och på thet forbe:te wår Stipendiat icke må hafua orsak i medlertidh att interrumpera sina Studia och för penningelösa försuma dem, igenom resande eller annor olägenheet som der fölia kan. Derföre så befalle wij wår befalningzman, som nu medh be:te Broo Tull hafuer at beställa, heller och her efter der till kan blifua förordnat, at han off.be:te wår Stipendiat Eschillo Olai åhrlighen och på trij års tidh förbe:te Femptijo Ricksdaler i rättan tidh tilställer och lefrerar. Der huar i sin stadh som dette wedhkommer, hafue sigh efterrätta, icke giörandes här vppå noghot meenhn, vidh höghe ogunst och wredhe tilgiörandes. Af Nykiöping then 10 Augusti 1620.

(Christina R S.*)*

Härvid är fogad följande qvittens:

Bekennes Jagh migh Æschillus Olai, den Stormechtighe Suerighes, Giöthes, Vändes, finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, de Caianers och

Esters i Lifland Drotningh Christinæ alumnes och stipendiat, hafua anammat af wälachtadh Jöns Bock befalningsman öffuer Kroppe bruk etc. Femptijo Ricksdal. af Tullen vthi Brohampn efter H. M:tz befalning til at ther medh continuere och fulfölia mina Studia vthi fremmande Land. Til ytermere visso hafuer Jagh thetta schrifuit och vnderschrifuit, såsom och medh mit Signete thet samme stadfäst. Datum Brohampn 23 Septembris Anno 1620.

Æschillus Olai P.
(Sigill otydligt.)

Bref om leverans af saköresmedel från Filipstad och Östersysslet; dat. Eskilstuna 12 Augusti 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes ArfFurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wärmehland.

Wår gunst och nåde tillförende. Efter wij kunne icke annerss troo Jönss Buck än at iw af Philipstad så wäll som din befalning måste wahre ådtskillige saköhrer olefrerade, därföre så ähr wår willie, dåd du strax vpbåhr hwad sakfäld bådhe för ehn ting och annan, så wäll ifrån ehn hofrätz dohm dig till kommin, som och på laga ting almogen ähr worden tilldömder och för sakfäldter, samme böther sädhan oss och ingen annan tillschickandes. Hwilken wår willie wij befahle at du medh aldraförsta efterkommer, så lagandes at penningarne innan fåå dagar blifue vpbuhrne och oss öfuerandtwardede. Rättendes dig här efter. Af Eschilstuna den 12 Augusti åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår trotiänare och befalningzman vthöfuer Kråppa gård medh Östersysslet i Wermehland, Jönss Buck, gunstel.

Bref om leverans af 10,000 tänlikor; dat. Nyköping 24 Augusti 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes ArfFurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nåde tillförende, Efter Jönss Bäck wår Stalmästare behöfwer till någhre wåhre Sadhlers förfärdigande ehn hoop tänghlikor, så befahle wij at dw låther tillslåå tijetusend af allehanda slagh, efter som Schampeluhnet och tolk wår vtschickade medh sig hafwer vthwiser. Rätta dig här efter. Af Nykeping den 24 Augusti åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår troo tiänere och Befalningzman vthöfwer Kråppa Gård medh Östersysslet i Wermehiand, Jöns Bäck, gunstel.

K. bref om utgörande af en landtdågsgärd i Vermland samt Vadsbo och Valla härader; dat. Stockholm 31 Augusti 1620.

Kopia i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde Sweriges, Giöthes och Wändes Konung, Storfursthe till Finlandh, Hertig vthi Esthlandh och Carelen, Härre

vthöfuer Jngermannelandh. Tilbiudhe idher wåre trogne vndersåther och dannemähn alle som bygge och Boo vthi Wärmelandh, Wassbo och Walla häradher i Wästergötland, wår ynnest konungzlige Nådhe och benägenhet medh Gudh tilförenne. Och lathe idher derhos nådeligen förnimma, att ändoch wij gärna hadhe idher förskonnte, Och icke wele idher medh någon Krigsgärdh beswähra, Likwäl mädhan nu månge Riksens höghnödige Lägenheter och tarfwer det högeligen fordre och särdeles behöfue, bådhe till at Profwiantere Rikzsens Gräntze Befästningher, och äliest för månge andre dänne tijdz före faldhne lägenheter och wichtige orsaker skul, måste wij förbijgängeligen, om ehn almennelig hiälpe Gärdh medh idher så wäl som andre wåre vndersåther i Rijket handle lathe. Derföre hafue wij medh hennes M:tz Drotningens, Wår älskelige käre Fru modhers på högborne Fursthes härtigh Carl Philips wår käre Brodhers wägnar, och wårt älskelige RikzRådz Rådh och betänkiandhe för gåt ansedt och befunnit bådhe Lagligit och höghnödigt wara, at idher ehn gärdh pålägges måtte. Och befinne wij icke annat, ähn at samma Giärdh, så skal wara Modererat och efter huars och ehns lägenhet bequämet, att ingen sig öfuer dhen skal hafwa at beswähra, Hälsth när i dannemän wele öfuerwäge dhen trohetz Plicht och lydhno, som i oss här uthi, så wäll som andra åhrender medh förbundhne äro. Och här til som trogne vndersåther lydige och wälwillige waritt hafue, I och den nu så mycket lättare göre kunne, Efther Gudh alzmechtig dätte åhret medh en ymnogh Spannemåls wäxt hafuer wälsignat. Wij biudhe fördenskuldh och befale idher trogne vndersåther alle, Så och nådeligen förmahne att i lathe idher finnes godhwillige förbe:de hielp, när dhen wardher efter wår vndherschrifne Ordning påbudhin I rättan tijdh och ythan gensägn äller försumelse vtgöra, och til dhen ortt som idher förelägges komma lathe, Deremot i idher altidh wår Konungzlige nådhe skydd och beskärm tryggeligen skole hafue at förmodhe. Och befale idher samptligen Gudh alzmechtigh. Af Stockholm then 31 Augusti åhr 1620.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Bref om leverans af stål och harneskplåtar; dat. Nyköping 3 September 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wändes Arffurste, Hertigh till Sudermannalandh, Näriche och Wärmelandh.

Wår gunst tilförrenne. Effter dett Jöns Buck, att till wårt Huuss Eskilsthuna behöfues någhett gott Stååll, ähr wår befalningh att du lefrerar denne wår vtschickadhe Sex Lijspundh medh fiorton Stycken harniskplåthar, nåhr han till digh kommer och der på fordrandes warder. Af Nykiöpingh den 3 Septembris åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tienare och Befalningzman öfuer Kråppe Bruck och Öster-Sysledt i Wärmelandh Jöns Buck, Nådeligen.

Fastebref å $^1/_8$ i Kalhyttan under prestebordet i Vermlands bergslag; dat. 12 September 1620.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

För alla gode män thetta breff hännder förekommer Bekiennes Jagh Tideman Pädersson lagmans domhaffuandes i Wärmelandt, på then Edele och wälbördige Mans wängnar, Mattias Soops till Målesåker, at åhren effter Gudz Bördh M. DC. XX, then 12 Septembris Jagh laga tingh höltt medh almogen aff Wärmelands Bärgzlagh, i Näruahro w. n. förstes Befalningzman öffuer östre Syslan, Ehrligh och wälachtat Jöns Båk til Solbärga, Kom för Rätta Hederligh och wällärdh Man Här Oluff Eskelli, Kiörkioherde i förbe:te Wärmelands Bärgzlaagh, Och gaff tilkenna att Menige Man aff Bärgzlagen haffua kiöfft $^1/_8$:dell i Kalffhyttan till Euärdeliga ägor wnder Prästabolett att liggia medh Huuss och Jordh i åker och ängh i skoogh och mark, Jnthz wnantagandes som til sama ottonde dell ligger och aff ålder och wrmine tillegat haffuer, och åhr sama Jordh, effter Suergis laagh, laagbudin och lagståndin, aldeles effter som Suergis laagh wttuissar, Och effter thett att så lagligen giffuit wahr, Ty dömpde iagh medh the 12 i Nämpden sama gåffua Stadigt och fast att Bliffua. Och dässe 12 Gode Män Såtho i Rätta och Ehro här fasta ått, Päder Jönsson på Asphittan, Thore på Bolhyttan, Erich på Saxhittan, Nils på Nolhittan, Suän på Kalffhyttan, Erich på Asphittan, Anders på Asphittan, Nils på Boren, Jon Pärsson på Önsshyttan, Hans ibidem, Håkon på Saxhyttan och Hans ibidem, Till Jttermehra wisso, wnder mitt och Härads Singnett. Datum tempore die et loco vt supra.

(Båda sigillen finnas qvar, men äro ytterst otydliga.)

Bref om uppköpande af mårdskinn för hertig Karl Filips räkning; dat. Örebro 19 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nåde tillförende. Efter Jönss Båck oss icke okunnigt åhr, at wåhre vndersåther särdeles borgare och Präster vthi din befalning pläge esomoftast åhrligen drifwe deres handell och vandell medh de Norsche, och för denschuld der hos fuller kunne tänkie dem ibland andre, och allehanda schinwahrur särdeles mårdher sig tillhandle: Derföre och mädhan wij nw behöfwe några styckn, dem wij och ändelig moste hafwe, så åhr wår gunstige och alfwarlige willie och befalning at du strax denne wår schrifwelsse dig tillhanda kommer, opspahner och förschaffar oss till tiugw styckin aller ringast, och dem effter billigt förtingende, betahler: Dåg ändeligh så lagendes at wåhr vthschickade ingeledes drager medh oförrättade åhrender derifrån, så frampt du wilt förtiähne tack, vthan at han dem till för:te taahl ändeligen mz sig hafwer tilbaka. Mädhen dette åhr wår willie så lät sehe huru du den effterkommer, Rättendes dig här effter. Af Öhrebro den 19 Octob. åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningsman vthöfwer Kroppa gård med Östersysslet i Wermehland Jöns Båck, gunst.

Bref om förmedling i landtågsgärden för presterskapet i Östersysslet; dat. Nyköping 30 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändhes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, de Caijaners och Esters i Lijflandh Dråttning, så och bohren Hertiginna till Slesswich, Holsten.

Wår gunst tillförrenne. Wij lathe digh wetha Jöns Buck, att Prästerskapedt vthi din befallningh hafwe hafft deres vthskickadhe her hoos oss, och vthi vnderdånigheet ahnhålledt om tillgifft på Taxen, eller och förmedhling opå Giärdhen, som nu nyligen pålagdh åhr, för den ringa åhrswäxt de i detta åhr på Sädh hafft hafwe. Hwilken deres ödhmiuke begären wij således ahnseedt hafwe, att de som hafwe hafft misswäxt på Sädh, måge gifwe denne gången allenest Sex runstycke för hwar heelbesitten Bonde, der de tillförrenne och efter rijckzsens besluth hafwa gifwedt och nu borde gifwa nije runstycke för hwar Bonde. Men de som ingen misswäxt hafwe hafft oppå Sädh i detta åhr, de skole tillfyllest vtgöra efter ordningen, der om du, medh Kyrckiones Sexmän, skall hafwa en noga ransaakning, och medh godhe skiäl och bewijs wette oss beskeedh, hwilke som hafwe lijdit misswäxt eller ey. Åhrlige Taxan skole de alla vtgifwa efter ordningen, vthan någen förminskelsse. Der du west digh efterrätta. Aff Nyköpingh den 30 Octobris 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wåhr och wår elskelige käre yngste Sons tro tienere och Befallningzman öfuer Kråppa bruk och ÖsterSysledt i Wermelandh Jöns Buck; gunstelighenn.

Bref om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Giötes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Nordlanden, Thee Caianers och Esters i Lifflandh Drotningh; Så och bohren Hertiginna till Slesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tillförende. Du seher fuller Jöns Buck vtaff wårt öpne breeff, som wij hafwe gifwit Allmogen i Wästresysslett, och vthi dhee try häreden i dijn befallningh, huru wij medh däm på Giärden förmedlett hafwe; wi befale fördänschuldh, at du rättar digh där efter och nu strax opbär peningerna och Tallgen, och sänder oss medh första hijt opp, och skall du beflijta digh till at bekomma goda Riksdaler. På Fåren och Oxarna hafwe wij gifwit däm dagh till Sommeren, Der du weesth dig effter rätta. Aff Nyköpingh dänn 31 Octobris, åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wåhr och wår elskelige käre yngste Sons trotienere och Befallningzman öfuer Kråppa Bruk och ÖsterSysledt i Wermelandh Jöns Buck, gunsteligenn.

Bref om leverans af jern och stål till enkedrottningens klensmed; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina etc.

Wår gunsth tilförene. Det är wår befalning Jöns Bock att du skal låthe dänne wår klensmedh Jacob Fijting bekomma Ett skippundh Stång Järn och Fyra lispundh Stål [1]. Her rätte tig efter. Och lage at Spijksmidningen som Bärendt Gijs om bestelle skal, hafuer sin fulle forttgång, så frampt du wil göra det oss är til behag. Af Nyköping then 31 Octobris åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår elskelige kiäre yngste Sons troo tiänere och Fougde vtöfwer Östresysslet i Wärmelandh Jöns Bock, gunstelig.

Bref om förmedling i »ovisse persedlar» för presterskapet inom Visnum, Ölme och Väse härader; dat. Nyköping 31 Oktober 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nådhe tillförende. Oanset Jöns Båck wij vthi din sidst öfwersedde Räkenschap läthe göre beswähr vpå owisse pertzehlerne, presterne i Wisum, Ölme och Wäseherader hafwe warit befrijade före, aldenstund de inthz vthstå någon betungan vthaf bruket. Lieqwäll mådhen wij förnimme af deres ödhmiuke böhneschrift, att de liggia allene vthi gästewäg och af almogen ingen hielp för den wägfahrande åhr, vthan de moste taghe weder när någott för handen kommer, hwarföre åhre wij förorsakede at låthe dem ytterligare än samme frijheet niutha låthe: Och fördenschuld befahle dät du låther dem blifue här efter som de warit hafwe. Rättandes dig här efter. Af Nykeping den 31 Octobris, åhr 1620.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningzman vpå Kråppa gård medh Östresysslet i Wermehland, Jöns Båck, gunstel.

Bref och ordning om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar m. m.; dat. Nyköping 23 December 1620.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges Göthes Wändes Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, The Caijaners och Esthers i Liflandh Drotningh, Så och båhren Härtiginne til Slesswichholsten.

Wår gunsth tilförenne. Wij hafue Jöns Bock bekommit din schrifuelsse, sampt de Peninger du oss tilsändt hafuer, På huilke päninger, när de blifue

---

[1] Enl. qvitto, dat. Bro 28 Nov. 1620 hade Jakob Kastensson, »drottningens klensmed», bekommit 1 sk:℔ stångjern och 2 lisp. stål.

räknadhe, du skalt få wår quittens. Huadh ahnlanger at du förfräger dig, Om almogen i Wäse, Ölme och Wisnums håredher måge, efter deres ödhmiuke bön, få gifvue Peninger för gårde pertzelerne, Där äre wij nådigst tilfridz medh, at du upbär peninger före, efter medföliandhe ordning och wärdering, Doch Oxerne, fåhr och Talgen vndantagendes, huilke de wäl kunna vtgifue. Du skalth fördenskul upbäre peninger och Talgen och sändhe dem oss strax tilhanda. Män Oxarne och Fåhren måge almogen hafue dag medh till Sommaren. Här rätte tig efter och lage at wij strax få Päningerne op till oss. Aff Nyköping then 23 Decembris åhr 1620.

Christina R S.

Effter denna Ordningh skole wåre Vndersåter vtij Wäse, Öllme och Wissnums håreder gifwe Peninger för Efftersch:ne Gårde Pertzeler, åhr 1620.

1	t:na Spannemåll	10 ⚲
1	t:na Foderkorn	6 ⚲
1	l:℔ Humbla	4 D:lr
1	l:℔ Smöör	7 ⚲
1	l:℔ Kiött och Fläsch	4 ⚲
1	Gååss	2 ⚲
1	Hönnss	4 öre
20	st:n Egg	4 öre
1	lass Höö	2 ⚲
20	kärf:r Hallm	12 öre

Datum Nyköpingz Slått dänn 24 Decemb. Åhr 1620.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskelige käre yngste Sons tro tiänare och Fougdte öfuer Östersyslet medh Kråppa bruk i Wärmelandh Jöns Bock,

gunsteligen.

Bref om rätt för allmogen i Fryksdalen och Elfdalen att lösa sin tiondespanmål med penningar; dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudhz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst tillförende. Dig åhr Jönss Båck icke okunigdt vthaf sidst dig handfånget tiende förslag, at ibland ahnnan anordhning åhre och ifrån Frissdahlen och Elfwedahlen förordhnet till bruket sp:ll Fyrehundrede tynnor. Så aldenstund wij icke obenägne åhre, at effterlåthe tädh vndersåtherne vthi be:dte beggie Häreder, bådhe för den långe wägen som och otidh skuld, måge hwar för sig samme spannemåhl löhse, dåg tynnen för twå Rikzdahler: Derföre åhr här medh wår alfwarlige befalning at du strax vthan försumelsse dem denne wår willie föreholler och p:grne medh hasth af dem vpbåhr, hwilke du innen 14 dagars heller thrij wekurs tid, skalt wahre förtäncht oss tillsända. Här rätte dig effter fliteligh och troligh. Aff Philipstad d. 5 Februarii åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnere och Befalningzman vpå Kroppe gård och Östresysslet i Wermehland, Jöns Buck, gunstelig.

Bref om ett hemmansbyte i Ilberga; dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst tillförende. Dig ähr Jöns Båck nogsampt wetterligit at wij för någon tid sedhan läthe igenom wår schrifwelsse dig förständiga, huruledes ehn Ländzman vthi Kijhls härad, Erich Jönson i Ilberga be:dh, war oppe hoos oss och tilböd at inlåthe sig vthi et bythe medh oss, som du af samma schrifwelsse medh mehra hafwer till at sehe och spörie. Män aldenstund be:dte Erichz hustrus Syster Man Larss i Norom (Wrom), hafwer nu på nytt sig för oss besuähret, at sådhant bythe ähr skedt hänne twert vnder öghonen, aldenstund hon säger sig vthi ehn systerzlutt wahra ägande i för:te Iilberga; derföre så ähr wår befalningh, at du på den halfue gården dem inthz inpass göre, allene så widt den parten widkommer. Män den andre halfwe dehlen, som oss ehn gong vnder arf och eigit schäncht och gifwit ähr. den skaldu som annet wårt arf förswahre. Dåg ähr dät så at de ähnu kunne sig förlijke, hwar om du kant göre din flijtt, så ähr oss icke heller emott at bythe ginge för sig och icke tilbake, män hwad oss gifwit ähr, wehle wij icke miste. Rättandes dig här effter. Aff Philipstad d. 5 Febru: åhr 1621.

Carolus Philippus.

Förläningsbref för Jon Månsson å $^1/_3$ hemman Herrsjötorp i Karlskoga socken; dat. Filipstad 5 Februari 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Wij Carll Philip med Gudz nåde Suerigäs, Giötäs och Wändes Arffurste Härtigh till Sudärmanland, Närijkie och Wärmeland, giöre wijtärligit at wij aff gunst och nåde såsom och wppå det breffuissare och förlamade krigzmann Jon Månsson sin longge och gamble tienst dän han Cronan och fädärnäslandit wti åtskillige fegdetijder giort och bewijst hafuär motte thill godo niuta haffue wndt och Efftärlåtit som wij och nu med dette wårt öpna wnderskrefna breff wnne och gunsteligh bewijlige honom et tredingztorp wtij Carlskoge Sokn liggiandes Härsiötorp benämdt som räntar åhrligän et lisp. Smör at niuta bruka och wtij sin lifztid både för wissa och owijssa Partselär beholla wndantagändäs Boskapzskattän dän skall han wara förtängt ifrån sigh leggie, Efftär dän till rijckssäns bästa och nytto ähr påbudin, såsom och icke hellär waradt befrijat för huad som till Fåhrs brukz fortgång åhrligän kan behöffuäs såsom ähre dagzwerker Kiörsslär och anat sådant det skall han med andre vtgiöra. Här både wårt Cameråd, Camererare och alle andre haffua och weta sigh Efftärrätta icke giörandes honom her Emot någät inpas här wppå i nogär måtto. Aff Philippistad dän 5 Februarij åhr 1621.

Carolus Philippus.

Bref om frihet från gärder och ovissa persedlar för åtskilliga hemman inom Karlskoga socken och Varnums skogsbygd; dat. Filipstad 6 Februari 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Christina med Gudz nåde, Sweriges, Göthes, Wendes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, dhe Caijaners och Esters i Lifflandh Drotningh, så och boren Hertiginna till Sleswig-Holstein, Enka.

Wår gunst tilförendhe. Effter dät Jöns Bock wij förnimme att de wåre vndersåtare, som boo vthi Carlskoge och Warnums skogzbygd, liggie här när vnder Bärgzbruket och åhrligen vtstå mycket besuär med Järnförendhe och annan förssell, därföre och på dät at de måge bliffua behåldne, så haffue wij effter deras ödmiuke bön nådigest efflerlåtit dem, som på medhföllíande Zedell antecknade ähro, att bliffua frij för alla owisse partzeler, doch boskapzskatten vndantagandes. Du skalt för den skull låta dem denne frijhet niute. Rätta tigh her effter. Aff Philippistadh den 6 Februarij åhr 1621.

Christina R S.

Dässe efflerskrefne Hemman will hennes Maj:tz nådigest haffua förskonat med alla Giärder och owijsse partzeler, dock Boskapzskatten vndantagandes. Actum Philippistad den 6 Februarij åhr 1621.

Vtij Carlskoge sochn.

Quäggin	1	hemman.
Lillefors	1/2	
Näss	1/2	
Åsbärgzwijken	1/3	
Mörkewijken	1/3	
Härsiönäsit	1/3	
Slätbråten	1/3	
Löffnäs	1/3	
Wlffuedztorp	1/3	
Härsiötorp	1/3	
Steglewijken	1/3	
Skrekaråsen	1/3	
Måsserud	1/3	
Härrefallit	1/3	
Kiäxsesundet	1/4	
Santorp	1/4	
Biurkiärn	1/4	
Granwijk	1/4	

	Stockewijken	1/4	hemman.
	Flåtuffua	1/4	
	Roglanda	1/4	
Frälse	*Wlfuetteren*	1	
Frälse	*Stenswijken*	1/2	

Vtij Warnums sochn.

	Matlången	1/2	hemman.
	Lungesundet	1/2	
	Klenoret	1/4	
	Måssewijken	1/4	
	Ö. Akiärstorp	1/4	
	V. Akiärstorp	1/4	
	Emterud	1/4	
	Näfwerwijken	1/4	
Frälse	*Bärgsiö*	1	
Frälse	*Bärgsiötorp*	1/2	
Frälse	*Hytte*	1/2	
Frälse	*Akiärn*	1/2	

Summa Skatte och Crono / Arff och egne	10 1/6 hemman.
Frälse	4 hemman.

Christina R S.

Bref om förmedling i bötesmedlen för Per Börjesson i Högestad; dat. Karlstad 8 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Wij lathe tig wetha Jöns Bock, att dän Pär Börijelsson i Högestadh uthi åfuan Vlredh Sochn, som hafuer bedrifuit ehnfalht hoor, hafuer oss i vnderdånighet besökia lathit, och klageligen tilkänna gifuit att han för stor fattigdom och armodh skuldh, icke förmå vthgifue dhe åttetijo dal:r Sakfals Päninger, som han vtgifue bör, vthan ödhmiukeligen af oss begäret der på någon förskoning. Så ändoch oss wore i betänkiandhe sådant göre, Dochlikuäl, efter wij för nimme at han är vtfattig, hafue wij förskonat honom medh tiugu dal:r af samme boot. Här rätte tig effter. Af Carlstadh then 8 Februarij åhr 1621.

Christina R S.

Bref om indrifvande af lösen för tiondespanmål för gäldande af en skuld till Bo Ribbing: dat. Karlstad 10 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst och nådhe tillförende. Effter såsom Jöns Båck wij nyligen gofwe dig i befalning at dw skulle tilholle almogen vthi Frissdahlen och Elfwedahlen, dåd de åhre för tänchte löhse dehres tijende för twå Rikzd:r tynnen, och wij inthz twifle wehle dig iw samme wår befalning änthen alredhe heller och oförsumeligh warder i acht hafwendes: Hwarföre och mädhen wij deraf hafwe försäkredt wår troo Man och Stadhollere oss elscheľig Edhele och wåhlbördig Boo Ribbing Sexhundrede swenske dahler, för dådh undsett han oss giort hafwe: Så åhr för denskuld wår alfwarlige willie och befalning at dw tät medh flijtt och störste idkesamheet drifwer vpå at p:grne af almogen blifwe opbuhrne, wäll:dt Boo Ribbing innen trij wekurs tid allersidst, så myckit han skall hafwe, tillfridzstäldt, och dåd öfrige oss medh förste tillhandha förskickat. Lätt sehe hurw dw här om besteller, aldenstundh dw nw westh sådhent wahre wår willie. Aff Carllstadh d. 10 Februarii åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Tjll wår tro tiähnare och Befalningzman vpå Kroppe gård medh Östersyslet i Wermehland Jöns Buck, gunstel.

Härvid finnes följande qvitto bilagdt:

Bekiennes Jagh migh Boo Ribbingh till Säby medh denne min handskrifft att haff:e opborit aff min Nådige förstes troo tiänere och fogde Erligh och förståndigh Jöns Bock peningar 600 daler wti Suendst Myndt, huilko förskreffne Sex hundrat daler iagh för någon tidh sedan i vnderdånighet wår n. furste och herre försträckt hade, til wisse trycker iagh mit Singnet här nedan vnder. Dat:m Säby den 7 Maij 621.

Boo Ribbingh.

(Sigillet tillplattadt och otydligt.)

Bref angående spiksmidet och jerndragningen vid Kroppa; dat. Karlsberg 11 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1622, n:r 6.

Christina medh Gudz nådhe Sweriges Götes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlandhen, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, så och båhren Härtiginna til Slessuich Holsten, Enkia. Wår gunsth tilförenne. Efther såsom Jöns Bock wij tilförenne dig strängeligen hafua befalt, at du medh alfuar skulle drifua det Spijksmidningen måtte hafua sin fulle fortgångh, til des at Summan N. 500 schippundh blefue tilfyllest ehrlagdh vthi Danmark, Altså är och wår alfwarlige wilie änu det samma at du der medh fortfhar, Och efter Johan Gagou och Mäster Gilius esom oftesth hafua beswärat sig vthöfuer wåre Hammarsmedher det de vtslå ganska elakt Järn, så at det medh stor mödho kan vtdragas på dragekonsthen, och sådhan til Spijksmijdhningen brukas. Derföre sådhant at förekomma hafue Wij gifuit be:te Gilius Spijksmedh wår fulmacht at hafwa der medh opsehendhe, Och på det at Hammarsmedherne icke skole gifua skuldhen på dhen ringe afbränningh, dem efterlathit är, Då äre wij nådigst tilfridz, at de här efter må niuta Säx lispundh på huart skippundh til afbränningh, som dhe til Dragekonsthen vtslå skole, medh huilket de och Rundheligen äre behåldne, Huarföre och mädhan dätte arbethe som Johan Gagou och Mesther Gilius skole hafua förhänder ligger oss som störsthe macht upå, Så befale wij dig at du der medh et flijtigt och noga opsehendhe hafuer, och esomoftesth drager dijt och seher huadh de vträttandhes wardher, på det at de sigh i försumelse icke ställa måge, Dy det ligger oss ingen ringa macht upå, Derföre gör här om så din flijt, som du tänker til at wilia niutha och behålla wår gunsth och nådhe. Här rätta tig efter. Af Carlsbärgz gårdh then 11 Februarij 1621.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älschelige käre yngre Sons tro tiänare och Fougdte vthöfuer Kråppa bruk sampt Östersyslet i Wermelandh Jöns Bock gunstelig.

Bref om skatteförmedling för Mattes mjölnare i Qvarntorpet; dat. Karlsberg 12 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes Arffurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland. Wår gunst tillförende. Efter Jönss Buck, den Möllnaren Mattes i Qwarntårpet beklager sig icke hafua kunnet bruke sin miölqwarn dette åhret medh någon nytta och fördell, för wathelösa skuld, och han derföre åhr blefuen till rästh medh tålf tynnor rendt tullmiöhl: hwarföre och vpå däd han motte någorledes komma sigh framdehles till bätter macht igän och sine åhrlige vthschylder ifrån sig leggie, så hafue wij fördenskuld gifwit honom till halfparten af be:dte rästh, den skalthu låthe honom niwthe, män den andre vthkräfwie. Här du west dig effterrätte. Aff Carlzbergz gård d. 12 Febru: åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiänare och Befalningzman vpå Carlzbergz gård medh Westersysslet i Wermehland Peder Olofsson, gunstel.[1]

Bref om spanmål till Kroppa bruk och till bergsmännen i Vermland m. fl. förvaltningsärenden; dat. Höjentorp 22 Februari 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1620, n:r 1.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst tillförende, Dig åhr Jönss Båck nogsampt wetterligit, at wij gofwe dig i befalning förholle allmogen vthi Frissdahlen och Elfwedahln dertill, dät de skulle löhse deres tijende sp:ll, som dem elliest till Kråppe bruk borde för dette åhret framföhre, och wij i den staden wille låthe ifrån Wasbo och Walle häreder till bruksens fortsättning och Vppehälle igän så myckin förordhne. Derföre och mädhen wij nw försände ifrån be:dte Wasbo och Walle häreder sp:ll fämhundrede ty:r, och ifrån Wallehered Ethundrede tynnor, Befahle wij fördenskuld at du dem till dig anammer och qwitterer. Och aldenstund dw och derhos wähl west, at wij gunsteligh fär betalning oplåthe wåhre vndersåther vpå Wermehlandz Bergzlag, då wij wohre wid Kroppegård stadde sp:ll 200 t:or, effter Närikies mått och måhl at lefreres, och de oss medh Ossmundhz Järn näst tillstundende Pederssmesse igän at contentera och bethale sig förplichtad hafue: Derföre så försände wij och nw dem ifrån Wallehäred 200 tynnor, hwilke wij befahle at du tillsäijer Niclas Gillieson i Philipstad, som Bergzmännerne hafwe giort fulmechtig samme sp:ll till sig anamme, at han den till sig tagher, efter som wij förnime dem och honom emellan aftalt wahre. Sidst mädhan dw af twenne wåhre förre dig tillståldte schrifwellser förståt hafwer, på hwad sätt wij wille at de fämton schpp. Stongeiärn som wij af dig hafwe skohle moste vthslåhs, så befahle wij fördenskuld, at tät medh största flijtt derpå drifwes och så laghes dåd same vthslagne StongeJärn vthi längd och bredd motte som dig tillförende åhr vnderwisth, vthslagit och ådt Eschilstwna förschicket blifwe. Dy wij wethe hwad macht oss derpå ligger, at sådhantt motte fortsätties. Wij förmodhe at dw ytterligere härom icke skalt dig låthe påmine. Sätt icke heller tilbake at infordre pgr:ne af all:n vthi Frissdahl:n och Elfwedahl:n, på dåd Boo Ribbing kunne betald blifwe, och dätt öfrige oss tillsänd wardhe. Rättandes dig här effter. Aff Högnetårp d. 22 Febru. åhr 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiåhnere och Befalningzman vpå Croppa gård medh Östersysslet i Wermehland, Jöns Båck, . gunstel.

Bref om tio tunnor spanmål åt Niklas Nilsson vid Asphytte och Bjurbäcks hamrar; dat. Eskilstuna 19 Mars 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip med Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig til Sudhermanland, Närike och Wermehland.

---

[1] Att en förvexling mellan fogdarne i Öster- och Vestersysslet egt rum vid utskrifningen af detta bref är påtagligt.

Wår gunst tillförende. Wij befahle Jöns Buck, at du tillställer Niclas Nilsson tije tynner sp:ll, ådt de begge hammarsmedhers behof och vppehälle, som skohle vthslå StångeJärnet widh Aspehytta och Biurssbäckz hambrer, och be:de Niclas hafwer till (wårt?) behoff förtingett. Rättandes dig härefter och lagandes at denne sp:ll dit strax blifwer fölgdt. Aff Eschilstuna d. 19 Martii 1621.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnare och Befalningzman vpå Kroppe gård medh Östresysslet i Wermehland, Jöns Båck, gunstel.

Bref om åtskilliga förvaltningsåtgärder vid Kroppa bruk; dat. Nyköping 24 Mars 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carl Philip medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes och Wendes ArfFurste, Hertig till Sudhermanland, Närike och Wermehland.

Wår gunst tillförende. Effter Jöns Båck at denne brefwisare och Spijksmedh Hendrich Gilliesson behöfwer till sit smidhie redhskap trij lisp. Järn och ett lisp:d Ståhl, Så befahle wij fördenskuld at du honom så myckit Järn och Ståhl föllie låther när han dåd affordhrar som för:dt åhr. Medhen och tidhen förlöper, at wij inthz beskedh ifrån digh bekomme, huru dw lager medh pg:rne, som Boo Ribbing åhr vpå till dig inwist, så wåhl som de öfrige oss hafwe bör, wehle wij för den skuld at dw dig här om sielf påminner, och oss vthan widhere vpskof förstånd. Rätte dig här effter. Aff Nyköping d. 24 Martii åhr 1621.

Post Script.

Widhere Jöns Båck så åhr wår befalning, at du tillställer be:dt Gillius dådh spijkstädhe som och Stappe, hwilket åhr widh Biurbäckz hammare och nw inthz bruket blifwer, at han dådh föhrer med sig tilbaka ådt Eschilstuna, dåg så framt hännes May:t drotning. ded icke hafwer låthid förfärdige. Här du west dig effterrätte. Dat. ut in literis.

Carolus Philippus.

Utanskrift:

Till wår tro tiähnere och Fougdte vpå Kroppa gård medh Östersysslet i Wermehland Jöns Båck, gunstel.

Bref om utkräfvande af 3 alnar lärft af hvar bonde inom Öster-sysslet; dat. Stockholm 20 Juni 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Carll Philip etc. Wår gunst tilförände. Låte wij digh weta Jöns Bock wara wår alfuarlige wijlije och befaldningh at du vppå läggie(r) och vtfodrar aff huar bonde vtij dijt fögderij tre alner Grofft Lärofft och sedan dät med aldra första vtan någän förswmälsse ällär drögzmåll vtij hela stykin oss tijlsändär[1]; här du haf:r digh fulkomeligän Efftärrätte. Aff Stockholm dän 20 Juni åhr 1621.

Carolus Philippus.

K. bref om bekräftelse å presterskapets skattefriheter för sina stommar; dat. Stockholm 4 Juli 1621.

Kopia i Vestergötl. handl. 1624, n:r 14.

Wij Gustaff Adollff med gudz nåde, Sweriges, Giöthes och Wendes Konung, Stoorfurste till Finland, Hertugh vthi Estland och Carelen, Herre vhtöffuer Ingermanland. Giör witterligitt, att wåra trogna vndersåther, prästerskapett vhtöffuer hela Wermeland, hafua giönom sina vhtskickade medbröder hijtt till Rijkzdagen beswäratt sig, att the inthett fåå niuta thz breff till godo, som wij them Anno 1613 låthitt giffua them, om theras Stompner, vthan thz blifuer them annorledes vhtydt, än som thz förmäler, och för then skull ödmiukeligen begäratt wår wijdare Confirmation, så hafua wij theras ödmiukelige begäran i såå måtto nådeligast ansedt, och gunsteligen her med vthi thetta wårt öpna brefs krafft efterlåtitt, att the theras Stompner, som huar och een af them tilldeelte ärhe, skole för alla åhrlige, wissa och owissa vthlager, niuta och behålla, alldeles effter thz bref, som wår Salige ellskelige käre Herfader, Högloflig hooss Gudh i åminnellse, Konungh Carll, them Anno 97 gifuitt hafuer. Der wår Cammerådh, Cammarerer och Fougder måge weta sig effterrätta. Af Stochollm then 4 Julij åhr 1621.

(GUSTAVUS ADOLPHUS.)

Att thetta sanferdeligen ähr en Copia af W. N. H. och Konungz bref Prästerskapett gifuitt påå theras Stompner wittnar iag med mitt Signete datum Chilen 17 Maij A:o 1625.

Christophorus Suenonis.

(Sigill, skadadt.)

Bref om utgörande af en allmän landtågsgärd; dat. Nyköping 10 September 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappers i Norlanden, the Cayaners och Esters i Liflandh Droningh, Så och bohren Hertiginna till Schlesswich Holsten, Enkia.

Wår gunst tilförenne. Dw west fuller Jönns Båck, at uppå sidstholdne

[1] Drabanten Erik Nilsson qvitterade Bro 8 Juli 1621 tillhopa 502 alnar och Göstaf Räff d:o Gripsholms slott 1 Aug. 1621 likaså 774 alnar.

Richzdagh vdi Stocholm blef ehn Almenneligh Landtogz giärdh beuilliat, efther som Almogens schriftelige gifne afskiedh den dhe bekommo Hem med sigh nogsamt vtuisar, Huilken giärdh nu snart wil behöfuas at vndsättia Krigzfolcket och befästningarna medh vdi Liflandh; Derföre så befale wij att Du tilseger Almogen i Din befalningh, at dhe i tidh lagha till huad som till samma giärdh behöfues, och vdi Ordningen förmäles, på det the kunna hafua alla Partzeler wederredo, så snart der uppå fordradh warder, Her rätta tigh efther. Af Nyköpingh den 10 Septembris Åhr 1621.

Christina R S.

Utanskrift:

Till wår och wår älskeligh kiäre yngre Sohns tro tienere och Fougthe oppå Kroppa Gårdh och öfwer ÖsterSysslett i Wärmelandh, Jöns Bock, nådeligen.

Bref om vissa gärdepersedlars utgörande i penningar; dat. Nyköping 22 Oktober 1621.

Original i Vestergötl. handl. 1621, n:r 3.

Christina medh Gudz nådhe, Sweriges, Göthes, Wändes, Finnars, Carelers, Lappars i Norlanden, the Caijaners och Esters i Liflandh Drotningh, Så och båhrn Hertiginna till Slesswich Holsten. Enka.

Wår gunsth tilförendhe. Effter thz Jöns Bock wij nogsampt kunne tänckie, wella falla Almogen för swårth vthi din befalningh, ath fhöra den Landtogzgiärden, som på sidtz holdne Rickzdagh vthi Stockholm blef bewilliatt, hijtt vp till Siösidhan. Derföre så wele wij af gunsth och nådher efterlåthe, ath almogen dersammastädes vthgifuer Pening:r för samma giärdh, efter den wärderingh som på för:de Richzdagh blef giordt, och vppå inne lagdhe Zedell för huar partzell ähr ahntecknadt. Doch wele wij oss hafwa förbehollith oxarna och talghen: Och aldenstundh detta länder almogen till ehn sthor lijssa medh deres förslar, ehn sådan långan och ondan wägh. Derföre så befale wij digh, att du strax holler vppå, och vpbär samma giärdhe Pening:r och så laghar att wij dem medh aldraförsta, och vppå ehn hoop tilfyllesth bekomma måtte. Desslickesth skaltu och straxt vpbåhra Talghen och sändha oss den tilhandha män medh Oxarna åhre wij nådigst tilfridz, ath almogen må hafua dagh till Sommaren. Der bådhe du, och almogen vthi din befalningh, wette sigh Hörsambligen efterrätte. Af Nyekiöpingh then 22 Octobris Åhr 1621.

Christina R S.

Efther thenna Ordning skall Hennes M:tz Fougdte Jöns Bock opbäre Penningar för Landtogsgerdhen i ÖstherSyslet i Wärmelandh. Actum Nyköping then 22 Octobris åhr 1621.

1 t:a Spannemål .... 9 mk:r.
1 t:a Fodherkorn.. $4^1/_2$ mk:r.
1 l℔ Humble.. 6 mk:r.
1 l℔ Kiött och Fläsk .... 3 mk:r.

1 ℔ Smör	....	$6^1/_2$ m‡:r.
1 Fåhr	....	3 m‡:r.
1 Gås	....	$1^1/_2$ m‡:r.
1 Höns	....	3 öre.
1 tiogh ägg	....	3 öre.
1 Lass höö	....	4 m‡:r.
1 Kiärfwe halm	....	$^1/_2$ öre.

Utanskriften:

Till Wår och Wår älschelige käre yngre Sons tro tiänare och Fougdte öf:r Östre Syslet medh Kråppa bruk i Wärmelandh Jöns Bock gunstelig:n.

Fullmakt för Erik Krabbe att undersöka om upptagande af nya torpställen och hemman i Vermland, Nerike och Vestergötland; dat. Vesterås 25 Januari 1623.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623. n:r 20.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nåde, Sweriges, Giötes och Wendes konungh, Stoorfurste till Finnlandh, Hertigh vthi Estlandh och Carellen, Herre vtöfwer Ingermannlandh. Giöre wijtterlighet oss hafua ombetrot och i befaldningh giffuit, såsom wij och her medh ombetroo och i befaldningh giffua wår tro vndersåtte, Oss Elskeligh, Edle och welb:digh Erich Krabbe till Swäneby, att han medh Nembden och Befaldningsmanen skall ransake och förfara vthi alla Sochner och Häreder i Westergiötlandh, Nerke och Wermelandh, huar legenhet finnes torpestelle optaga och besitia, Och när han sampt medh dem sådane legenheter funnitt hafuer, som icke ähre gamble och besijtne bool byiar till hinders och meehn, vtan lagligen nybyggare derpå säties kunne, at dee medh tiden för heelgärdz, halffua eller fierdingzheman, effter såsom legenheeten åhre till, kunne skattade och lagde warda: Skall Heredtzhöffdingen och Nembden å laga tingh giffua åbyggaren deres bewiss, at dee same torpestellen beseet och at dee vtan någon hinders eller mehn rödies och optagas måge. Och på det dee, som sådane torpesteller optaga och begynna, dheste flitigere bruka skole och komma dem till macht, hafue wij nådigest efferlåtet dem 6, 7 eller åtta åhrs frijheet, som platzen och legenheten fordrar, såsom och at dee, så lenge frijhetz åhren på stå, för Knechte vtskrifningen skole frijade warda. Desslikest hafue wij och nådigest skiencht och giffuit, såsom wij och nu her medh skienke och giffue be:te Erich Krabbe, för hans möde och arbete, huar Siette torph, som således vthi be:te landzorter vptagas, för sigh och sine ächte Brystarfuingar till Ewärdeligh Egendom vnder adlig frijheet och frellsse. Befaale fördenskuldh wåre Ståthållere och befaldningzmän vthi förbem:te Landzänder at dee medh offtebem:te Erich Krabbe sådant flijtteligen efferkomma och beställa. Her dee som alle andre hafue sigh effter rätta. Datum Westerås den 25 Januarij åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

(Locus sigillo.)

Riksregistraturet.

Confirmation för Wiby och Hackwardz Sochner på alle halfwe vtlagorne på Owisse Partzeler (samt halfve utskrifningen). Dat. (Westerås 3 Februari 1623)[1].

Wij Gustaf Adolph etc. Göre wetterligitt att wåre vndersåther vthi Wijby och Hackwardz Sochner sambt Öby fierdingh i Halme Sochn vthi Närike, hafwe Oss vnderdånligen besöcht och ödhmiukeligen præsentere låthet, någre wår S: Herr Faders och Frw Moders breff, dem gifuidt opå frihz på halfpartten af alle Owisse vtlagor, Ödhmiukeligen begärandes, att wij dem samme bref nådigest Confirmere och stadfeste wele. Så alldenstundh de ligge vthi en stor Allmenne wägh, och blifue myckett med gestningh och skiutzning betungade, hafwe wij sådan deres ödhmiuke begären nådigest Confirmeret, vndt och stadfest, som wij och medh dette wårt Öpne brefz krafft vnne gifue förb:te wåre vndersåter frihz opå halfpartten af alle Owisse Partzeler så wäl Boschapzhielpen som halfwe vtschrifningen. Förbiude etc.

Riksregistraturet.

Confirmation för vndersåterne vthi Wissnum, Warnum, Ölme heredh, Fögle och Carllskoga Sokner i Wermelandh på alle extraordinarie pålagor frihet, så wäl Boschapzhielpen som andre vthlagor. Dat. Telge den 6 Maj 1623.

Anm. Ordalydelsen af detta bref angifves icke, men torde ha varit enahanda med innehållet af de båda bekräftelsebref, som utfärdades 22 Mars 1611 och 28 April 1625.

Bekräftelsebref för Jon Månsson på skattefrihet för 1/3 *hemman Herrsjötorp i Karlskoga socken;* dat. Gripsholm 6 December 1623.

Kopior i Vestergötl. handl. 1624, n:r 14 och 1625, n:r 15.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nådhe Sweriges, Giötes och Wänndes konung, Storfurste till Finnlandh, Härtig wthi Estlandh och Carelen, Herre vthöffuer Ingermannelandh. Giöre witterligitt att breffuissare och förlambatt fänndrick Joen Månsson benempd haffuer waritt här hoos oss och vthi vnderdånigheett lathett oss præsentere ett breff som hann för sin gamble tienst skuldh aff wår kiere her broder, christelig och högloflig i åminnelsse, Hertig Carll Philip bekommitt haffuer, daterat i Philipstadh denn 5 Februarii 1621 opå ett tredingzhemman benämdh Härsiötorp vthi Carlskoga sochen i Wärmelandh belegett, frijtt vthi sin liffztidh både för wisse och owisse partzeler att behålla, ödmiukeligen begeratt wij nådeligen wille honom samma breff confirmere; Huarföre haffuo wij hans ödmiuke begiärann nådigest annsedt och höghbe:te wår s. her broders breff nådigest confirmere, att be:te Joen Månsson må dett niuta till godo alldeles medh sådane conditioner och willkor som

---

[1] I ett 15 Mars 1647 utfärdadt bekräftelsebref »för dem, som bo på Karlskoga, att vara frie för half utskrifning», anföres ett äldre bref af 3 Februari 1623, men då något sådant icke återfunnits, torde vara sannolikt att samma bref varit af enahanda innehåll, som det för Viby och Hackvads socknar samma dag utfärdade, hvadan utg. ansett sig böra i stället upptaga detta bref i föreliggande samling.

wår s. her broders förre breff vthi bookstaffwen innehåller och förmäler. Förbiude fördennskuld wårt Cammerådh, Ståthållare, Camererare och alla anndra som för wåre skuldh wele och skole giöre och låthe att tillfoga be:te Joen Månsson här emott hinder, meen eller förfång i nogenn måtto. Aff Grijpzholm den 6 Decembris åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Peder Erikssonn.

Att denne Copia sannfärdeligenn vthaff hufvudbreffet dragenn åhr wittnar iag medh mitt signete. Datum Carllskog Prestegård denn 28 Maij åhr 1625.

Olaus Johannis[1].
(Sigill.)

Bekräftelsebref för Erik Krabbe (jfr sid. 744); dat. Gripsholm 8 December 1623.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Gustaff Adolph medh Gudz nåde, Sweriges, Giötes och Wendes Konungh, Storfurste till Finlandh, Hertigh vthi Estlandh och Carelen, Herre vtöfuer Ingermanlandh. Giöre wijtterliget, at effter som wij tillförende hafue giffuit wår troo tienere och Jägemestare oss Elskeligh, Edle och welbördigh Erich Krabbe Fullmacht och Befaldningh at afsee platzer och legenheetter, der torph eller Heman på wåre och Cronones Skougar kunne bygges, igenom huilke wåre och Cronones Inkompster och måge förmeres och förökes, och dem vtfå till at besijttias på wisse åhrs frijheetter, så weele wij i dette wårt öpne breffz krafft det samma Confirmere; och der vtaff honom huart siette torph eller heman bestått hafua, effter wårt honom tillförene gifne Breff eller Fullmacht vtwijsser; och derhoss her medh allfwarligen och strängeligen biude och befale alle wåre Heredtzhöffdinger, Fogder och Laghlässere i dee häreder, som sådane Legenheter åhre till at för mode, at dee på be:te Erich Krabbes anfordran låtte sigh finna tillstedes och wara vtöfwer, ner dee torph, som besatte åhre och sine frijheetzåhr vtsutitt hafua och skattlegges skoole, så well som ner några platzer skole afsees och vtfåås på besättningh, och der elliest annan legenhet ickie åhre, s. åhn dee medh hank och stafwer intagas kvnne, så skole dee mindre flitt ickie giöre, at komma dem till besättningh. Och huilken heredzhöfdinge, fogde eller Lagläsere det ickie efflerkommer och oss der om till kienna giffues, då welle wij öfuer den samme såsom öffwer wår otrogne tienare rätta låte. Der huar och en weet sigh effter rätte. Datum Gripzholm den 8 Decembris åhr 1623.

GUSTAVUS ADOLPHUS.
(Locus sigilli.)

Förläningsbref för prestenkan Gunilla Svensdotter på hemmanet Fackstad i Östersysslet; dat. Karlsberg 3 Februari 1624.

Kopia i Vestergötl. handl. 1623, n:r 20.

Wij Gustaf Adolph med Gudz nåde, Swerigies, Giöthes och Wendes Konungh, Storfurste till Findland, Hertugh uthi Estland och Carelen, Herre

[1] Detta intyg tillika med namnteckningen är dock skrifvet af annan hand.

uthöf:r Ingermanneland. Giöre witterligit, att wij af gunst och nåde, hafue nådigest vndt och efterlåtit, som wij och her medh i dette vårt öpne brefs kraft vnne och efterlåthe denne brefwijserska, Hustru Gunnilla Suensdotter, salige her Anundz efterlefverska i Ölmehäradth, dett hem̄anet hon besitter i Wäsahärath uthi Östresyslet belägit, Faxstadh be:dh qvijtt och frijtt för Stafrumsweed, dagsvärcker, så wäll som alle andre owisse uthlagor, der af förbe:de hemman uthgiöres bör, oss till enn behagelig tijdh att niuta och behollа. Der vår Städthollare, Befaldingsman och alle andre weta sigh efterrätta. Gifvet på vår gård Carlsbergh then 3 Februarii åhr 1624.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

Kammarrådens bref om krigsfolkets boskapspenningar; dat. Stockholm 19 Januari 1625.

Original i Vestergötl. handl. 1625, n:r 15.

Wår wälwillighe wänlighe helssen, och alt mehre gått wij förmå kunne, mädh Gudh Alzmechtigh tilförene̅. Käre Herr Ståthållere Boo Ribbingh, Synnerlighe gode Wän, Näst all god wälfärdz önskende, hafwe wij eder skrifwelsse bekommit, om dhe Peninger, Pelsser och Skoor, som i hijtsändt hafwe, hwilket alt wäl framkommet är. Belangende dät i eder befråghe, huru dät skal förståås, at vthi Kongl. M:tz Breef warder förmält, dät på krigzfolkedz Boskaap skall hålles wisse Längder, och dem framdeeles dät afdragas; Så är dät förstående, både om deeres eighen, och tildeelingz Böndernes Booskaap, at Krigzfolket måghe dhee Peninger däraff göres böör, behålla. Doch så at sådant framdeeles när afräkningh mädh dem holles, warder dem vthi deeres besåldningh affdraget. Dätte wij eder till wänligit Swaar hafwe gifwe weehlet, Och befale eder härmädh och altidh vthi Gudz däns aldrehögstes guddomelige beskärm, wänlig:n. Aff Stockholms Slått dänn 19 Januarij An:o 1625.

W. k. b. a. t. w.

Johan Skytte. *Åke Axelson.*
Måns Mårthensson Palm. *Jöron Clason Oggla.*
Olof Erichson.

Bekräftelsebref om förmedling till hälften i extra ordinarie utskylderna för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Stockholm 28 April 1625.

Original i utg:s samlingar.

Wij Gustaf Adolph medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes Konung, Storfurste till Finland, Hertig vthi Estland och Carelen, Herre vtöfwer Jngermanland. Göre witterligit, Effter dett wåre Vndersåter vthi Wissnum, Warnum, Ölmehered, Fögle och Carlskoga i Wermeland hafue altijdh warit af framfarne Sweriges högberömmelige Konungar serdeles privilegerede och benådde, att de vthi alle hielper och extraordinarij pålagor skole vttgöra såsom Frelssesbönder, dett är halfparten emot Schatte eller Cronebönder: Dett samma de af Oss i vnderdånigheet begärendes äre, att wij dem nådigest effterlåte wille, Såsom och att de finge vttgöre Booskapzskatten som pålagdh är effter den Ordning som Frelssesbönderne vttgöra,

hwilken deres ödmiuke begäran wij hafue ansedt, och effter som förbe:tt är dem gunsteligen efterlåtet. Befale fördenskull wår Stadtthollere och Befalningzmän, att de icke late dem här emot något hinder vthi någen måtto tillfoges; Här alle och huar i sin stad hafue sig att effterrätte. Datum Stockholm den 28 Aprilis Anno 1625.

GUSTAVUS ADOLPHUS.
(Rikssigillet.)

Bekräftelsebref angående skattefriheter för vissa hemman invid Letstigen inom Visnums härad; dat. Nyköping 6 Maj 1626.

Original i utg:s samlingar.

Wij Gustaf Adolph med Gudz nåde Sweriges, Götes och Wendes Konungh, Storfurste till Finland, Hertigh vthi Estland och Carelen, Herre vtöfuer Jngermannelandh. Göre witterligitt, att wåre Vndersåter som nermast widh Littestigen äre boende, hafue egenom deres vtskickade oss i vnderdånighett låtidt Præsentera ett wårtt, Salig hoos Gudh (höghloflig i åminnellsse) wår käre Herr faders breff, Gifwitt i Örebro then 27 Januarij 1584[1], lydandes att efterskrefne gårdar i Wissnumss häradh i Wärmeland, som åhr, Åtorp, Engh, Giärdesboda, Refwesteen, Gottebool twå gårdar, Runnebool, Swenssbool, Grunnebacka, Prästegården, Gisslebacka, Lakabacka, Tokebool, Torpedh, Erichzbool, Biurswijk, Vglebööl, Fröstrudh, Kolerudh, Schotlandh, Norre och Södre Green, Vnnissebool, Bierkebool, Sunnebool, Vpland och Pedersbool, Jttem thesse Torp, Eedh, Näsitt, Bissebool, Ellgisrud, Gaterudh, Wäglöse, Moo, Rottetorp, Birckerudh och Kebberudh, Sammeledhes de tree gårder som Näricke tillyde, och doch ligge vnder stigen strax hoos de andre Nembligen, Sundered, Wårboo och Sundh, skole i alle gärder, hielper och annat som påbiudz vtöfuer deres hufwudskatt och åhrlige vtlagor, wara och blifua med hallfpartten befriade och förskonade, emot de andre Vndersåterne som i then Landzendan boo, alldenstundh de boo vthi een stoor Landzwägh, och blifue meer än andre der i Landedh betungade med longe Skiutzferder och mycken gästningh; Ödmiukeligen begärandes wij dem samme frijheett nådigest her effter vnna och efferlåtha wille; Hwillken deres vnderdånige begäran, wij nådigest hafue vptagedtt och af gunst och nådhe vndt och Confirmerat, som wij her med dette wårtt öpne breff nådigest vnne och Confirmere förbe:te wåre vndersåter som föresch:ne hemman åboo och besittie, att de samme frijheett nembligen, med hallfue owisse Pertzedlerne, skole warde med befrijede, Vndantagendes Boskapzskatten och Quarnetullen, huillken, samt med den andre hallfparten i owisse Pertzedlerne, och all åhrlige Skatten de skole i rättan tijdh åhrligen till oss och Chronan vtgifua. Der wårtt Cammerådh, Stådthollare, Cammererare, Befallningzmän, Arrendatorer och alle andre hafue sigh effterrätta. Aff Nyeköpingh Den 6 Maij Åhr 1626.

GUSTAVUS ADOLPHUS.
(Rikssigillet.)

(Ej kontrasigneradt.)

Confirmat: för bönderne wid Littestigen.

På brefvets rygg är antecknadt:

»Rudskoga Sochnz eenskylte medelz breff 1626».

---

[1] Intaget här ofvan sid. 664.

Kammarrådens bref till ståthållaren Bo Ribbing angående tillämpning af 1625 års förmedlingsbref för Karlskoga m. fl. socknar; dat. Stockholm 3 Juni 1626.

Original i Vestergötl. handl. 1625, n:r 15.

Wår Broderlige wänlige helssan medh sampt wälfärds flitige önskande och alt huadh mere gått wij förmå, medh Gudh Altzmechtigh tilförene Wälborne käre Broder Boo Ribbingh, synnerlige gode wän. Wij kunne wår käre Broder här medh wänligen icke förholle, at almogens vtskickede ifrån Wissnum, Warnum, Ölmehäredt, Fögle och CarlSkoga i Wärmelandh, hafue här warit med dädh besuär hans Kongl. Maij:t klageligen tilkenne gifua, att dem förfångh tilbiudes emot hans K. M:ts vnderskrefne breff och Priuilegium, som förmår att de halfparten lijka som Frälse i Owisse Partzeler ware och blifue skole, efter som dee af ålder nutit hafue. Och emäden wij icke hafue welet dem tilstå att beswäre hans K. M:t i denn måtto, vthan försäkrat aldeles åtniute hans K. M:tz vnderskrefne bref, så widt dätt i Bokstafuen förmäler sub Dato 28 Aprilis 1625, hwilket bör handthafues och holles. Fördenskuldh begäre wij att wår K. B. wille Arrendatorerne föreholla så wäl som der brede widh saken opå sij, att dem icke tilfoges något förfångh emot hans K. M:tz vtgifne bref, och deris gamble plägsedh, så att de icke måge hafue orsak Hans Kong:e M:t derom öfuerlöpa eller till otolighet förorsaka. Wele wår K. B. här medh och altidh Gudh Altzmechtigh till all begärligh wälfärdh, Broder wänligen hafua befallatt. Aff Stockholm denn 3 Junij 1626.

W. k. b. a. t. w.

Johan Skytte. *Åke Axelson.* *Pär Ärlandson.*
Olof Erichsson. *Nils Oloffzson.*

Häradsbevis om hemmanen Spikböl, Skarpetorp och Åsjötorp; dat. Karlstad 12 September 1626.

Original i Vestergötl. handl. 1626, n:r 4.

Anno 1626 Dän 27 Julij Effteer Wb. Ståthollarens Boo Ribbingz befaldningh: blef Ranssakat: af Häradznembd om Spickebööll i Ny S: i Elfuedalen skulle kune blifua vptagit och På Nyt besitias. Då befans dät at deet aldrigh kan vptagas Eleer besitias Efter Elfuen Hafuer vtskurit alla Ägorna både Åker och Ängh.

Samalunda: Waart och dän 19 Augustij effter wb. Ståthollarens befaldningh Ransakat om *Skarppetorph i Carlskoga Sochn* Som lengge Hafuer warit Ödee om deet icke kune finnas nogen Soom wille deet nu vptaga för same eller och ringere skaat åhn deet Tilförendee warit Hafuer. Dåå fans deet inggen som deet wille optaga eller sigh der Nedersätia.

Sammalunda åhr och i deetta förledna åhreet 1626 öde blifuit et $^1/_4$ heman *Åssiötorph i Carlskoga Sochn* och åhr offtast och Synnerligen På HäradzTingge Ransakat om noggen woro soom deet wille optaga igen, då hafuär inggen funnitz som deet nu will optaga Effter deer åhro Ringga både Åker och engh. Till wisso at så vtij saningh Ransakat och synt åhr vnder laglässarens Tideman Persons och Landsens Sijgneter. Datum Carolstadh Dän 12 7bris 626.

(Lagläsarens sigill.) (Häradssigill.)

Ståthållaren Karl Bondes bref om skattefrihet för Nils i Hytte; dat. 4 Juli 1628.

Original i Vestergötl. handl. 1628, n:r 11.

Effter det Carl Swenss. at Nils i Hytte haffuer klagelig:n gifuit tilkienna at han hafuer lidit ehn stor skada j det hans gårdh och alt thz han åtte bleff aff wåeldh opbrändt begerade at han måthe niuthe någon frijheet på vtlagorne på det han måthe deste snarare komma hemmanet till macht igenn Så emedan man förnimmer hans klagan san wara och hans husbonde hafuer gifuit honnom 3 åhrs frijheet på dee vtlagor han af honnom hafue skall och priuilegerna förmå at så länge åganden gefuer sin bonde frijheet med sinna vtlagor will och H. K. M:t dem frijheet niutha låtha, hwarföre hafuer Jagh på H. K. M:t min allernådegeste Konungs Nådige behagh gifuit honnom frijt alla K.ungslige wisse och owisse vtlagor Quarntullen vndantagandes vthi 3 åhr J skulle fördenskuld honnom samma frijheet Niutha låthe. Datum thenn 4 Julij åhr 1628.

Carl Bonde.

Original i Fernebo härads arkiv.

Rijkzens Rådz Swar och Förklaring på Menige Bergzmännens beswär vthi Philipstad Bergzlagh och Carlskoga Sochner. Actum Stockholm den 18 Martij A:o 1633.

Såsom Menige Bergsmännen widh Philipstad Bergzlagh och Carlskoga Sochner begäre att niutha dheres Nödtorfftige folk frija för Vthskriffningen, effter som framfarne Konungar, särdeles Saligh K. M:tt, dhem thet samma vndt och efferlåtit haffuer: Altså wele Rijkzens Rådh att dhe effter Salige K. M:ttz breffz lydelse, sitt Nödtorfftige folk niutha må, doch så att Vthskrifnings Commissarierne här om granneligen ransake, att här vnder icke förståendes dagakarlar och Löösdriffuare, hwilke tillijka medh andre, Vthskrifningen vnderkastade wara skole.

Jacobus De la Gardie.	*Carl Carlsson Gylldenhielm.*	*Nihls Bielcke* till Salstadh herre.
Boo Ribbingh till Säby.	*Clas Flemingh* mpria.	*Per Brahe* Greff. t. W: g:h mpp.
Jahan De la Gardie.	*Carl Bonde.*	*Erich Ryningh.*

Bekräftelsebref om förmedling i extra ordinarie utskylderna för Visnums och Ölme härad; dat. Stockholm 31 Juli 1634.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wändes vttkorade Drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh och Carelen, Fröken vttöfuer Jngermanneland. Göre witterligitt, att effter såsom wåre vndersåthare vthj Wissnums och Ölmehäradh under Littstigen Liggiandes i Wermeland, haffue Oss i underdånigheett låtitt præsentera ett Sahl. Kongl. Maij:ttz Wår högståhrade käre herfaders /: höglofflig uthi

åminnelses :/ breff daterat Stockholm den 28 Aprilis Anno 1628[1] dem giffuit oppå den frijheet dee altijdh aff framfarne Sweriges Konungar, haffwe waritt benådde medh, nembligen att dee alle hielper och extraordinarie pålagor skole vttgöra såsom Frälsebönderne, thett är halffparten emott Skatte- eller Cronebönder, såsom och frijheet för halff uttskriffningh: Ödmiukeligen begärandes här uppå wår nådige confirmation: Dy haffwe wij uppå deres ödmiuke begäran aff gunst och nåde undt och konfirmerat, som Wij här medh vnne och confirmere dem högstbem:te Sabl: Kongl: Maij:ttz breff, effter som dedt i bookstaffuen förmår; Och detta altt till wår widare ratification, widh wår angående myndige åhr och Regeringh. Der alle som wederböre, haffwe sigh att efftерrätta. Till yttermehra Wisse, är detta medh wårtt Secret, och Wårtt sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndares och Regerings underskrifft bekrefftadt. Datum Stockholm den 31 Julij A:o 1634.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn Sweriges Dråttzet. *Jacobus De la Gardie* Sueriess Rikes Marsk. *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Pär Baner i Rijkz Canslerens stelle. *Gabriel Oxenstierna* Frijhärre till Mörby och Lindhålm. S. R. Skattemästare.

Riksregistraturet.

Confirmation för Allmogen vthi Hoffwa, Lyrestadh och Amnehäradz Sochner[2], om frijheet opå halffparten aff alle owisse vthlagor, så wäll boskapshielpen som vthskriffningen. (Dat. Stockholm 31 Juli 1634.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att effter som wåre Vndersåthare uthi Hoffwa, Lyrestadh och Amnehäradz Sochner, haffwe Oss underdånigst låtidt præsentera ett Sahl. Kongl. May:ttz wår högståhrade käre Herfaders [högloffligh uthi åminnelses] confirmation uppå framfarne konungarnes breff, daterat Wästeråhs den 3 Februarij, Anno 1623, der uthinnan dem confirmeras frijheet uppå halffparten aff alle owisse vthlagor, så well Booskapshielpen, som halffwe Vthskriffningen, ödmiukeligen begärandes här uppå wår nådige Confirmation: Dy haffwe Wij aff gunst och nåde undt och confirmerat, som Wij här medh unne och confirmere dem samma frijheet än widare att niuta och behålla. Och detta allt till wår widare ratification, widh wår angående Regeringh. Der alle som wederböre, wette sigh att efftеrrätta. Till yttermehra wisso, är detta medh wårt secret etc.

G. G. O. *J. D. L. G.* *C. G.* *P. B.* *G. B. O.*

[1] Detta årtal torde vara misskrifning för 1625 (jfr sid. 747.)

[2] Enligt k. bref 15 Mars 1647 skall ett dylikt bekräftelsebref hafva blifvit utfärdadt jemväl för *Karlskoga* socken. Då något bref hårom icke återfunnits, meddelas detta i stället. (Jfr i öfrigt nästföregående bref och sid. 745 här ofvan.)

Gammal kopia i utg:s samlingar.

H:s May:tz Nådige Resolution och Förklaringh på menige Almogens i Wermelandh beswär. Actum Stockholm den 2 Augustj Anno 1634.

1. Såsom menige Almogens Vthj be:te Wermeland beswäre sigh öffuer den Nye förordningh om sädestijenden så haffuer H:s M:tt för denne gångh them nådigest tillåtet att ther vthinnan niuta förre ordningh, och som för detta sedwanliget warit haffuer.

2. Belangande Lantogzgierden, så skall menige almogen anthen sielfue pertzelerne eller åtta daler Silfuermynt derföre att Ehrläggia.

3. Medh förbudet på Odzmuntz Jernet, blifuer som förre warit haffuer, och kan här vthinnan ingen förändringh skee. Till yttermehre wisso, är detta med H:s May:tts Secret och H:s May:tts sampt Suerigies Rijkes Regerande Rådz och förmyndares vnderskrifft bekräftadt.

(Locus Sigilli.)

Gabriell Oxenstierna Gustaffson Suerigies Drotzet.

Jacobus De la Gardie Suerigies Rijkes Marsk.

Carll Carlson Gyllenhielm.

Peer Baneer i Rijkz Cantzelers Stelle.

Gabriell Oxenstierna Frijherre till Mörby, S. R. Skattmästare.

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och resolution vppå allmogens beswär i Wissnums heredh vtti Wärmeland. Acttum Stockholm den 31 Octobris 1635.

Hwadh then gemeene man i Wisnums häred i Wärmelandh sig beswära, öffuer swår gästning, Skiutzningh och pänninge fördssler, ödmiukeligen begärendes frijheet för heela Vthskriffningen. Så haffue wij them för detta af gunst och nåde Corfirmerat och bewilliadt den frijheet, dhe altijdh af framfarne Sweriges Konungar hafue warit benådde medh, Nämbligen att the alle hielper och extraordinarie pålagor skole vthgöra såsom Frälssebönder, thet är halff parten emot Skatte- eller Cronebönder, såsom och frijheet för halff Vthskriffningh, der med de måge låtha sig nöija, och deste willigere finnes altt annat, huad Cronan kan lända till nytta och gagn, vthgöra och erläggia. Till yttermeera wisso är detta med Hennes K: M:tz Secret och Hennes K. M:tz samptt Sweriges Rijkes respective Förmyndares och Regeringz Vnderskrifft bekräfftadt.

(Sigillet borta.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn Sweriges Dråttz.

Jacobus Da la Gardie Sueries Riks Marsk.

Carl Gylldenhielm Riks Ammiral.

Pär Sparre wthij RijkzCantzlerens stelle m. pra.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre till Mörby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

Samuel Kempe.

Riksregistraturet.

Till Landzhöfdingen H:r Gustaff Leijonhuffwudh för *Bonde i Vtterbäck.* (Dat. Stockholm 15 April 1636.)

Christina etc. Wår etc. Oss hafwer her Landzhöfding Gustaff Leijonhufwudh denne breffwisare wår vndersåthe Bonde i Vtterbäck Supplicando klageligen andraga låtidt, att ehuru wäll han hafwer dett Cronohemman Vtterbäck i Carllskoga Sochn belägett, thett han nu boor oppå till sig handladt för reda penningar af them som thet först af stubb och roott optagitt hafwe, thet sedan häfdadt, brukadt och efter sin förmögenheett förbättradt: skall och först hafwa vtgifwitt peninger till bookhollaren, hwillcke han intedt hafwer igentagidt för än köpedt på hem(ma)nen återsloges af Cronan, efter som med mehre af hans vnderdånige Supplication här Copijligen bijfogat, iempte Häradz bewijs är till att see och förnimma. Ödmiukeligen begärandes om wårtt nådige adsistence. Wij hafwe fördenskull till eder then saak hällst weeladt remittera, Med nådig befalning, att i här om pröfwe och ransake, och ther sig så förholler, som han här hoos oss ödmiukeligen föregifwitt hafwer och häredzbewijsedt betyger, befinne wij skäligst, att han såsom en gammal skattedragare hemmanett besitter oturberat, doch Cronones afgåendes vtlagor och rättigheet aldeles oss förbehollen.

G. G. O. *C. F.* *A. B.* *C. B.*

Bevis angående förläggande af Nysunds socken från Nerike till Vermland[1]*;* dat. Säby 6 Januari 1638.

Gammal kopia i utg:s samlingar.

Bekennes iagh migh Boo Ribbingh till Säby, Sweriges Rijkes Rådh, och her medh witterligit gör, att Anno 1638 d. 6 Januarij kom almogen her i Wissnums häredh och begärade itt sannfärdigh witnesbördh, om några gårder och torpp, som liggia (wnder) widt Littebron på andre sijdan om Elffwen, som tillförenne haffua legat till Närijke, så wett iagh[2] ther om att then tijdh iagh hade befalningh öffuer Närjke och Wermelandh, droge någre aff almogen här i Häredh till Saligh och Högloffligh Drottningh Kirstin, och beswärade sigh öffuer then stoore olägenheet och länge Kyrkiewägh som the hade, effter the hade myckit närmare till Kyrkia på Wermelandz sijdan, än till Närijke, och begärade att Hennes Kongl. M:t wille efterlåta att be:te Bönder, som bodde på andre sijdan om Lijttebroen, måtte bliffua lagde till Wermelandh, för theras Store olägenheet skull, thet så bleff bewilliat och beslutit, och haffua alt sedan legat till Wermelandh, och ligger ähn, och der någen annan för andringh ther uthi skier, bliffuer thet them till ett stort beswär. Detta sannfärdelighe witnesbördh, iagh them för rättwisan skull, icke kan förhålla. Att thetta så i sanningh är, witnar iagh medh egen handh vnderskriffuit och förseglat. Datum Säby.

Boo Ribbingh.
(L. S.)

---

[1] Jfr Fernows beskrifning sid. 857.

[2] I en annan, ej vidimerad kopia heter det: »så wett iagh så mökett där om att berätta som efterföllier, att den tijdh» etc.

Att denne Copia Concorderar medh en annan vidimerat copia, attesterar

Johannes Walnæus
Oluffzson Mppria
Civit. Carolst. Notarius.

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:tts Nådige Swar och Resolution på menige Allmogens Supplication aff Wistnums heradt i Wärmelandh. Actum Stockholm den 16 Februarij A:o 1638.

Mädan Allmogen dersammastädes sigh beswära, dett dem pålägges att emottaga dhe Vthlagors Peningar som Vpbäras j Wästergötlandh, och them sädan skiutza och förtzla öfuer Littstegen en långan wägh: Så är H: K: M:ts willia och befallning, att dhe Peneningar som komma från Wärmelandh, the skole föras öfuer Littstegen: Men dhe som komma från Wasboo och gå öfuer Gulldspång skole föras den wägen åth Tyewägen, Vndantagandes j dett fall, när allmenne körtzlor och förtzlor påbudne warde, thå ingen ther ifrån kan draga sigh vndan.

Oppå högstbe:te H: K: M:ts aff H: K: M:ts sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndare och Regering Vnderskrifwit.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna
Gustaffsonn
S. R. Dråttz.

Jacobus De la Gardie
S: R: Marsk.

Carl Gylldenhielm
Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern
S. R. Cantzler.

Gabriel Oxenstiern. Frijhärre
till Möreby och Lindhålm.
S. R. Skattmästare.

Sam. Kempe.

Bekräftelsebref om skattefriheter för vissa hemman vid Letstigen inom Visnums härad; dat. Stockholm 19 Febr. 1638.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina med Gudz nåde Swerigetz, Göthes och Wändes vthkorade Drottning och Arfförstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh ock Carelen, Fröken öfuer Jngermannelandh. Göre witterligen, att Wåre vndersåtere Menige almogen, som närmest widh Litstegen vthj Wermeland boendes äre, hafue underdånigst hoos oss anhålla låthet om Confirmation uppå ett S: K: M:tz wår högstährede K. Herrfaders, glorwurdigst i åminnellsse, Breeff[1], förmedelst huilket dem effterlåtes att någre Bondegårder skole j alla gärder, hiälper och annat som påbiudes vthöffuer deres åhrlige vttlagor, wara emot dhe andre der boendes äre med halfpartten befrijede ock förskontte, för den långe skiutz- och stoore gästning skull, huar med the meere änn somblige deres Grannar betungede bliffwa, Effter som siälfue brefuet thet med meere wijdere vttrycker och förmähler. Hwilken deres vnderdånige begäran Wij haffue opptaget och fördenschull af gunst och Nåde Confirmerat ock bekräff-

[1] Dat. 6 Maj 1626 och intaget här ofvan sid. 748.

tadt, som Wij ock med thetta Wårtt öpne breef nådigst confirmere ock bekräffte dem högstbem:te wår Sahl. K. Herrfaders breef, aldeles som thet j bookstaffwen lyder ock förmåår, så att alle Byar och Gårdar, som der j specificeras, skole niuta föresch:ne frijheet oturberat ock oklandratt. Wij hafue ok oppå bemälte Wåre Vndersåteres ödmiuke begäran här med nådigst bewilliatt, att dhe Twenne, *Norre* och *Södre Ölssbogårderne*, skole med lijka wilkor och frijheet, som desse andre förbe:de här effter som för detta, *lydha ock höra under Wärmelandh*. Och detta alt till wår egen wijdere ratification widh wåre angående myndige åhr och Regering. Der alle som wederböre wette sig att efterrätta. Till yttermeera wisso är detta med wårt Secret och Wåre samptt Sweriges Rijkes respective Förmynderes och Regeringz vnderskrifft bekräfftadt. Datum Stockholm denn 19 Februarij Anno 1638.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn S. R. Dråttz.

Jacobus De la Gardie S: R: Marsk.

Carl Gylldenhielm Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern S. R. Cantzler.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

Sam. Kempe.

Gammal kopia i utg:s samlingar.

Hennes Kongl: Maij:tz Nådhige Swar och Resolutionn, giffuenn mhenighe Allmoghenn af Östersysslett vthi Wermmelandh. Actum Örebroo denn 23 Februarij, Åhr 1639.

Hwadh mhenighe Allmoghenn aff Östersysslett j Wermmelandh begeree Tijonde Spannemåhlen Arrendewijss att niutha och giffua penninger der förre, Så kann det för Tijdzenns Legenheet jnthedt tillåthess, effter Chronnenn behöffuer Spannemåhlenn, och kann för dess tarfwer skulldh dhenn jntet mista. Allenest hwadh stoore Gierdepertzellernne anlangher, effter Landet jndet dragher ihnn Höö, Halm och andhre sådanne wahrur, åhre Hennes Kongl: Maij:t well tillfredz, att dee j dhenn Landzortten för Bergz Bruukenn skulldh giffuer j dess stelle för wahrur Otta daller SöllfwerMyndt, som dee för detta giordt haffwer, Och dedt för denne gångh till Kongl: Maij:tz wijdere förordningh.

Oppå Högstzbemellte Hennes Kongl: May:tz weghner. Aff Hennes K: M:tt Sampt Sweriges Rijckes respectiue Förmyndherre och Regeringh vnderschriffwitt.

Gabriell Oxenstiernna Gustafssonn S. R. Dråttz.

Claes Christiennssonn j Rijckz Marskens stelle.

Carll Gyllenhiellm R. Ammirall.

Axell Oxenstiernna S. R. Cantzleer.

Gabriell Oxenstiernne, Frijherre till Möreby och Lindholmenn S. R. Skattmestere.

Samuell Kiempe.

Riksregistraturet.

Till Hr Gustaff Leijonhuffwd för *Nilss Persson i Bodalen*, att bekomma Tuå T:nr Sp:ll för denne gång. (Dat. Örebroo 27 Februarii 1639.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Oss haffuer, Hr Landzhöffdinge, denne breffwijsare, Nilss Persson i Bodalen, som nu nyligen ähr satt till Postbonde, klageligen tillkenna giffuit, hurulедes han åhr boendes på ett Torp, där till fast ringa ägor åhre, och ligger i stoor stråkwägh på Wermelandz skogen, dijt wägfarande måste som offtast lända, ödmiukeligen bediandes wårt nådige bijstånd. Wij befalle eder derföre, att I låte honom för denne gång allenest sigh till hielp och vndsättning 2 T:or Sp:ll owägerligen bekomma. Gudh etc.

G. G. O. *C. C. H.* *C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

S. K.

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och Förklaring på allmogens aff Wäs, Ölmo och Wissnums Härader medh Carll Skoga Sochn vnderdånige Klagepunchter. Datum Örebroo den 28 Februa: A:o 1639.

Hennes Kongl. Maij:tt haffuer nådigst förnummit, hwadh meenige Allmogen aff Wäsa, Öllmo och Wissnums härader, sampt Carll Skoga Sochn vnderdånigst begära att bliffua förskonte medh tullen aff dee räntor och warur dee Cronan skyldige äre att framföra. Så wethe Allmogen sigh wäl påminna, hwadh på Allmenne Möthe häruthinnan slutit, och sedermehro är hållit wordet och tagit j acht, att alle ehoo han och är, ingen vndantagandes måtte aff dee wahrur, som framföres effter den Ordning som där öffuer fattadh är, giffua tull, dett ware sigh sedan den tull för dee wahrur som Cronan kommer till, eller andre effter som sådant j Tullordningen intet är vndantagit. Hwilken tull och dem icke så stoort skall beswära, j dett sielffue warun eller godzet den vthgiffuer, och delas så ibland månge, så att litet kommer på hwar, och kan den wara dett rättwiseste och drägeligeste, j dett den giffuer som något haffwer, och den andre sedan så mycket mindre, effter som förmögenheeten sigh sträcker, där öffuer han intet beswäras. Dett will och falla betenckeligit någon förandring häruthinnan att giöra, och vndantaga tullen aff Cronones godz och wahrur; hälst mädan där medh mycket vndersleff hända kunde, hwilket intet så lätt kan bothas, där medh Cronan sedan märckeligh affkårtning skulle skee, och sedan den hela lasten och beswäret gå omsijder iijkwäl på Allmogen allena vth. Dee wela fördenskull sådant som trogne vndersåthare öffuerläggia, och där jämpte betänckia hwadh stoore Krijgzlaster Landet öffuerhängia, och sedan dett oemotseijeligen vthgiöra, hwadh deres skyldigheet effter bewilliade och eenhälleligen samtykte Ordning, sampt Fädernesslandzens wilkor och lägenheet aff dem fordrar, och dett alt till att lätta och vnderstödia Rijkzens börda och beswär medh. Actum ut supra.

Oppå Högstbe:te H:nes Kongl. Maij:ttz wägnar af H. K. M:tz sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndare och Regering vnderskriffuit.

(Rikssigillet.)

Gabriel Oxenstierna Gustaffsonn. S. R. Dråttz. *Chlas Christersånn Horn.* J Rigs Marskens stelle. *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern S. R. Cantzler. *Gabriel Oxenstiern,* Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

(Ej kontrasigneradt.)

Riksregistraturet.

Resolution för Bönderne i Warnum Sochn vthi Wermelandh och Ölme häredt. (Dat. Örebroo 28 Februarii 1639.)

Hennes Kongl. M:t haffuer aff Allmogens i Warnums Sochn klagemåhl förnummit hwadh dee sigh öffuer skiutz- och gästning beswära; Så åhr H. K. M:t intet behageligit att dee medh oordentligit skiutzande warda betungade, vtan där något sådant skeer, weet Landzhöffdingen det bäst bota och lindra, nähr sådant för honom klagat warder, och så laga Allmogen emellan, att den ene icke mehre än den andre beswäras. Dee wette sigh elliest wäl påminna hwadh frijheet dee niuta i vtskriffningar, att dee hwar tiugunde åhre om en knecht och dessförvtan haffua halffue gården frij, derföre dee icke billigt haffue sigh att beklaga, vtan heller där emot draga det beswär som drägeligit åhr, såsom och det laga att den wägen emellan Warnum och Carlskoga må emot samme frijheet wäl rödias och wed macht hållas, dem och den resande man till gagn och godo. Elliest will H. K. M:t att dem i den Sochnen inge Hemman tilldeelas eller inrymmas krigsfollket, vtan där medh hålles, som före detta haffuer warit öffligit.

G. G. O. *C. C. H.* *C. G.* *A. O.* *G. B. O.* *S. K.*

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. May:tz Nådige Swar och Förklaringh opå Menige Almogens i Carllskoga vnderdånige klagemåhl. (Dat. Örebroo 5 Martii 1639.)

1. Det menige Allmogen i Carllskoga i vnderdånighet sig öfuer store gäst- och skiutzningers beswär beklaga: Så åhr Hennes K. M:t intet behageliget, det de med odrägelige, oordentelige och egenwillige Skiutzninger och Försslor skole wara betungade, effter som Hennes K. M:t hafuer som offtast låtit sigh wara anläget, det sådanne Landzbeswär förmedelst gode ordninger skole afstyrde blifua. Der nu någet kan vara handlat här emot, och Almogen sådant skääligen klagar, hafuer Landzhöfdingen befalning thet tillbörligen rätta, och så laga, at Allmogen öfuer ordningen icke må skee förnähr.

2. Eliest till det andra, at Hemmanen der i Sochnen icke må krigzfollcked och officererne inrymbde warda, på thet skiutz- och gästning, dem emillan fördelte, måge på huar af them falla så mycket drägeligare. Så will Hennes Kongl. M:t at them ingen oskääl skall tilfogas, vthan dee måge niuta

det wilckor, som dee för detta nutit haffue. Och der dee någrom kunna wara förlänte, skall han, som them i förlähning eller tilldeelning hafuer, bonden der ifrån intet affträngia, vthan låta honom der sittia, så lenge han af hemmanen giör all tilbörlig rätt och rättigheet såsom hans plicht fordrar.

G. O. G. C. C. H. C. C. G. A. O. G. B. O.
S. K.

Riksregistraturet.

Till Befalldningzmannen öfuer Östre Sysslet i Wärmeland Gilius Gilliuson at tillseya *Nembden i Carlskoga* begifua sigh till Örebroo den 7 Martij. (Dat. Örebroo 5 Martij 1639.)

Christina etc. Wår gunst tillförende etc. Det är wår befallning, det I tillsäyer Nämbden vthi Carllskoga förfoga sigh hijt till Öhrebroo, att dee, huar icke förr, då alldresidst nestkommande Torssdagh, som är den 7 Martij, kunne wara tillstädes, wår willie här widare förnimma. Gudh befallat etc.

G. O. G. C. C. H. C. C. G. A. O. G. B. O.
A. Gyll.

Riksregistraturet.

Till Her Gustaff Leijonhuffuud för *Mattz Hindrichsson i Åhsbergzwijken i Carlskoga Sochn.* (Dat. Örebro 11 Martii 1639.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Oss hafuer Her Landzhöfdinge Gustaf Leijonhufuud, brefwijsaren Mattias Hindersson, vnderdånigst föredraga låtet, huru som han skall effter Fougdens tillstånd och laga syn hafua optaget ett Torpeställe i Åhsbergzwijk vthi Carlskoga Sochn, och derpå mycket kostning anwendt, huilcket een annan nu skall vnderstå sigh att willia honom ifrån trängia: Ödmiukeligen begärandes wij honom nådigst derwid handhafua wille. Så emedan wij icke omständeligen wete huru hermed kan wara beskaffat. Dy hafue wij detta ährendet till eder remitterat; Nådeligen befallandes, at I herom förfara låta, och der I effter noga ransaakning befinne denne Matz Hinderssons berättan så i saning wara, at han torpet optaget hafuer af öde, och swårt arbete nederlagdt, Så är icke meer än billigt, at I, opræjudicerligit annars rätt, honom thet odrifuen för afgående Vtlagor fram för andre beholla låter. Gudh allzmechtigh etc.

G. O. G. C. C. H. C. C. G. A. O. G. B. O.
S. K.

Riksregistraturet.

Till R. Cammerråd på $1^1/_2$ Skepp:dh kopper för Carllskoga boerne. (Dat. Örebroo 18 Martii 1639.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Effter som trogne Män respective Rijkz och Cammerrådh, Wij hafue förährat wåre trogne Vndersåthere, menige Almogen i Callskoga halfannat Skeppundh kopper till kläckehiellp.

Huarföre wele I samme halftannat Skepp:dh kopper dem tillställa låta, enär någen der oppå fordrar. Eder Gudh allzmechtigh synnerligen nådeligen befallandes.

G. O. G. *C. C. H.* *C. C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. Maij:ttz Nådige Swar och Förklaring Upå Menige allmogens ifrån Carlskoga Sochn i Wermeland vnderdånige Supplication. Datum Nyköping den 20 Februari 1640.

Hwad Menige allmogen dersammastädes i vnderdånigheet begära fälla Skog, att the thess bättre må kunna göra sine Vthlagor till Chronan. Så emädan Hennes Kongl. Maij:tt hafwer förnummit, huru så allmänningz som andre Skogar emoot all skääl, lag och laga Stadgar förderfwede och afhuggne äre, Cronan till icke ringa skada och afsaknad. Derföre effter sådanne olaga hygger inthet står till lijda, hälst medan, om dermed, som här till skedt är, skulle fortfahras, thet Bergzbruken och derigenom, som nu förmedelst Guds wälsignelsse dageligen yppa sig, med tijden måtte lijda stort bräck och feel på Skog, Och Allmogen sielf och deres efftterkommande förlohra then fördeel, nytta och gagn, som the af Bärgzbruken och sielfwe Skogen fast större hade frambdeles att förmoda. Hwarföre all befahrande skada tijdigt att föreböija, Så hafwer Hennes Kongl. Maij:tt för skäligt erachtadt, strängeligen och alfwarligen förbiuda, att ingen ehoo han åhr, skall fördrista sig att taga något skadeligit Skogzfällande före, effter som och dem icke wijdere skall wara tilstådt att hugga än som på dee orther och wisse platzer dem som hafwa Hyttelag tilhopa vtaf Bergzfougden och Nämbden efterlåthet och tilordnat warder, blifwandes aldeles wid BergzOrdningen och Hen:s Kongl. Maij:ts för detta deröfwer vthgångne Mandats lydelsse, och må dem stå fritt att opbränna eller bortföhra de Quistar som huggas af trään, huilke de således till werkzens behoff hafwa loff att kulfälla.

G. O. *J. d. l. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O.*

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Swar och Förklaring Opå Menige Bergzmännernes vthi Wermeland Vnderdånige Supplication. Datum Nyköping den 21 Februari 1640.

1. Emädan Bergzmännerne vthi Värmelandz Bergzlag i Vnderdånigheet begära, att the saaklöst måtte få fälla någon Skog, then the till Kohl- och blåssning torfftigt behöfwa: Så tillåther Hennes Kongl. Maij:t nådigst, att the så wida then brwka, som dhe kunna till kohlning behöfwa, och icke widare: Doch på thet Cronan icke må skee någon skada, warder Landzhöffdingen pålagdt, att förmedelst Bergzfougdens och Nämbdens närwarelsse, noga opsicht hållas, thet Bergzwärcken genom någon sådan tillåthelse icke skee skada, eller att Bergzordningen och Hennes Kongl. Maij:ts vthgångne Mandat wthi ingen måtto blifwer öfwerträt.

2. Såsom Hennes Kongl. Maij:t förnimmer een stor Oordning och missbruk wara, thet Skattehemman i Bergzlagen warde fördeelte ibland många dess arfwinger och besittiare, som icke willia låtha lösa sig ther vth, Vthan be-

holla hwar sin anpart där vthi, där af sedan händer att Hemmanet blifwer förderfwat; Ty finner Hen:s K. M:t skäliget, effter som och Cronan länder till nytta och fördeel, att een vhr Slechten löser åth sig Hemmanet, och där gör reda och rätt före, på thet åboen må så myckit bättre blifwa behållen, och Cronan sin rättigheet, then henne tillkommer, vthan mindre beswär att niutha.

Mutatis mutandis *för Nora och Lindes Bergzlager.*

G. O. *J. d. l. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O.*

Riksregistraturet.

Till Cammeråd, för Församblingen vnder Kroppa bruuk på 1/2 Skepp. Koppar. (Dat. Nyköping 20 Februari 1640.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Effter som wij hafwe trogne Män, respective Rijkz och Cammerråd, nådigst skänkt och föråhrat Församblingen vnder Kroppa bruuk för een hielp till een Klocka, ett halfft Skeppund gahrkoppar: Det är fördenschuld wår nådige willje och befalning, att I be:te koppar, enär där opå fordras, dem tilställe och bekomma låthe.

G. O. G. *D. L. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O. B.*

Riksregistraturet.

Till Oluf Stake för Allmogen i Sundh *(Nysunds)* Sochn, att förordna dem Prestestompn. Item på ett Skepp. koppar, och att dem må effterlåtas vptaga Torpstellen. (Dat. Stockholm 5 Mars 1641.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Wij förhålle Eder Her Landzhöfdinge Oluff Stake nådeligen icke, att Samptlige allmogen ifrån Sundz Sochn vthi Wermeland, hafua hafft deres vthskickadhe här hooss oss och vthi vnderdånigheet föredragett, att dee för detta hafwa lydt och legat till Wissnumss giäldh till dess superintendenten i Mariestadh, efftersom be:te kyrkia ifrån deres heemwist långt är aflegen, hafuer för kort tijdh dem medh een serdeles kyrkioherde försorgt, Söndrat dem ifrån be:te Wissnums Giäldh, och att allmogen haffwer sigh der een kyrkia af nyo opbygt, Ödmiukeligast begerandes, att wij them een gårdh till Prestestombnen nådigest förvnna och effterlåta weele, Hwilcken deres vnderdånige begeran wij nådigst haffwe anhört, är altså till Eder här medh wår nådige willie och befallning, att i afsij någen bequemligh legenheet der vthi någden, och den till deres kyrkioherdes boning och Prestestohmn inrymma, låtandes honom niuta samma willkor, som andre af Presterskapet sine Prestestomer besittia. I lijka måtto hafwe wij och på deres vnderdånige ansökiande, skengt och föråhrat dem ett Skeppund kopper till deres klockas giutning, effter som wij till wårt Rijkz- och CammerRådh den order hafwe afgå låtit, att dee den anordning giöra skohle, hwarest dee be:te kopper bekomma och anamma kunna, såsom och bewilliat dem 2. T:r Spanmåhl till Wijnhåll wijdh deres kyrkia, huilkc 2. T:r wij befalle att i dem vthaf kyrkiotijenden vthi be:te Sunds Sochn åhrligen bekomma låthe.

Derhooss foge (låte?) wij Eder förnimme, att dee haffua oss tillkenna gifuit dett åthskilligestådes på Cronones Skogar och mark skoole legenheeter och tillfälle finnas, att optaga Torpestellen och Nybyggie, begerandes, att dem, som i sinnet och willia haffwa, be:te Torpestellen optaga, icke må sådant wägrätt och förnekat blifwa. Nu såsom wij på den ena sijdan gierna see, att landet kan blifua Excolerat och bebygt och Rijkzen(s) ingålder och inkomster i så måtto måge förmehras och ökas, och fördenskull icke obenegne finnas att tillstädia och efterlåta att sådanne nybyggien optagas måge, men der emoot och på andre sijdan befinne wij större skadha än fördeel oss deraf tillwexa, eenkannerligen huadh olegenheeter dervthaf nu så wäll som i längden föllia will, nembligen, först, att månge gamble bollbyar igenom slijke nybyggie blifwa öde och merkelig skadha afftage, sådan och till dett andra att Cronones Skogar blifua af detta tillfället igenom Swediande och annat olage och skadeligitt Skogzhyggie, bergwerken som frambättre till ewentyrs åå den orthen yppas kunne, sampt Skepzbygningen till een oboteligh skadha och afsaknat. Af desse skiäl hafwe wij betänckiande dem sådant att effterlåta. Icke dess mindre hafwe wij oss på detta deres ansökiande sålunde förklara weelat, att dee måge optage Torpestelle och Nybyggie å dee orther, som inge bollbyar liggia till mehn och andeel, doch medh sådan Condition och wilkor, att dee ingen mehra Skogh felle, den vndantagandes som dee till brennewedh och andre sine nödiga tarffuer behöfwe, än dee kunne oprödia, och der vthaf giöra anten Åker eller Äng, och sålunda för all ting innehålla med Swediande och andre skadelige skogzbruk. Wij befalle Eder fördenskull härmedh nådeligen, att i sampt medh Befallningzmannen och Häradznämbden afsij dee orther och platzer, der dee rödia och byggia weele, dem gifwom dess tillståndh nybyggen och Torpestellen att optaga så wijda dee som sagt är icke någen Bollby till mehn bygge, och förehållandes dem att dee ifrån alt olaga och förbudit Skogzbruk åtherhåldh hafwe, och sidst att be:te Nybyggie, som sålunda optagne blifwa, måge effter frijheetzåhrens förlopp, huilka i dem så månge gifuandes warde, effter som i kunne pröfwa legenheeten och platzen, der dee byggia, sådant fordra, skattleggias och i Cronones Jordeböker inföhras, och ahntächnas. Dett wij Eder till rättellse icke haffwe weelat förhålla. Befallandes Eder Gudh.

M. S. *J. D. L.* *C. C. G.* *A. O.* *G. O. B.*
S. A.

Rjksregistraturet.

Till Landzhöffdingen Oloff Stake, för twenne bönder *Clemet i Backa* och *Johan i Fiskesiö* att dhe odrefne aff Peder Dobero må besittia dheres hemman. (Dat. Stockholm 27 Juli 1641.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Wij förholle eder Her Landzhöffdinge Oloff Stake nådeligen icke, att desse wåre vndersåter ifrån Carllskoga i Wermeland, Clemet i Backa och Johan i Fiskesiötorp, haffua här hoos oss warit och vnderdånigst klageligen tilkänna giffuit, att Assessoren vthi Jönecköpings Hoffrätt Peder Doberus will dem drifwa ifrån dhe gårder som dhe åboo, ödmiukeligst begärandes där widh skyddade bliffua. Nu endoch be:te Päder Doberus haffuer sigh skatträttigheten oppå be:te gårder aff wår sahl. käre

Herfader, Loffwärdigst vthi åminnelse, förwerfwat; men såsom wij förnimmandes att offtbe:te Doberus vnder förswar aff sin förwerfwade Skatträttigheet, oss och Cronan till en merckeligh skada, icke allenest hindrar dhet Strömmen inthet må bebyggias, vthan och vnderstår sigh att driffua bönderne ifrån Hemmanen och sitt nederlagde arbete, iämväl och att wij inthet annat kunne see och dömma, än att Doberus haffuer sig offtbe:te Hemman oppå en wrång och orätt berättelse förwerfwat, effter som sahl. Kongl. M:t tilförende haffuer igenom sitt, Almogen der i Sochnen meddelte konglige breeff förbudit att ingen anten aff Ridderskapet, Krigsfolck eller andre skulle något hemman anten förlähningswijs eller till köps opdragas, och inrymmas, på dhet att Bergwercken så mycket bättre kunne excolerade och fortdrifne warda; Ty haffue wij hoos Oss resolverat be:te Hemman vnder oss och Cronan igen anten emot wederlagh i gårdar på någon annan orth här i Rijket eller och restitution aff sine vthlagde penninger, tilbakars kalla, effter som wij wårt Rijkz- och CammerRådh den ordning och befalning haffue giffuit, att dhe medh be:te Dobero här öffuer en richtigheet göra skole. Dhet är fördenskull till eder här medh wår nådige willie och befalning, att I bönderne widh Hemmanen handhaffua, alffuarligen tilhollandes mehrbe:te Dobero dhet han dem här emot inthet hinder eller mehn tilfogar, vthan att han söker sigh å någon annan orth här i Rijket wederlagh, eller anammar sine vthlagde penninger igen. Dhet I eder haffue att effterrätta.

P. Brahe. *J. D. L. G.* *C. G.* *A. O.* *G. O. B.*

S. A.

Riksregistraturet.

Hennes Kongl. M:tz nådige Resolution för gemene Allmogen ifrån Karlskoga. (Dat. Stockholm 25 Februari 1642.)

Hennes Kongl. M:t hafuer esomofftast icke vthan förtreet och misshagh af andres berättelsse spordt och förstådt, Ähr och iemwäl vthi förfarenheet kommen, huadh egenwilligheet, som af een och annan åhr widh Skogarnes vthödande och förhäriande föröfuat. Huar utaf, så frampt elliest der medh i längden så wille framhärdas, skulle Rijket widh dess Bergzwärk, Hambrar, Skepztimbrande och andre bygningar och nödige tarfuer, som Rijksens heder, säkerheet, gagn och wällferd kunne fordra, taga en obotelig och fast oöfuerwinnelig skada och afsaknadh, och sådane helssosamme wärck, huar utaf på Regementet icke ringa styrckia och lijsa härflyter, af feel och brist på dugeligh Skogh skulle stanna och falla. H:s K. M:t hafuer fördenskull warit förorsakat för 4. åhr sedan på den Rijkszdagh som här i Stockholm höltz A:o 1638. medh Ständerne här öfuer Communicera och rådföra, och deres betenkiande taga, och upå deres godtfinnande dess trychte mandat låta vthgå och publicera, att medh alt Svediande och olaga Skogzbruk skall inställas å dee orther, der anten Bergzwercken reda ähre opkomne, nyligen låtitt sigh see, eller man hopp hafuer, att dee medh tijden måtte yppas; H:s K. M:t hafuer och nu på denne wäll öfuerståndne Rijkzdagh be:te Ehrende emot Rijksens Ständer opreppat, och ändtligen medh dem förafskedat, att een Skogzordning medh forderligste må författas, dervthinnan sådane missbruk måtte

förebyggias, och een och annan icke dess mindre tillåtes bruka Skogen till sine nödige huusstarfuer och ägors förbättrande. H:s K. M:t will fördenskull att dess vndersåter vthi CarlSkoga, så wäll som annorstädes vthi Rijket, effter förre här vthöfuer vthgångne mandat, så wäll och den Skogzordningh, som med första skall publicerat blifua, sig rätta och regulera måge.

P. B. *L. K.* *C. G.* *A. O.* *G. B. O.*

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Resolution och förklaring opå Menige Almogens ifrån Wissnums Häredh vnderdånige Supplications puncter. Actum Stockholm den 25 Februarij Anno 1642.

Hennes K. M:tt hafuer af almogens hijt till denne påstående och nu meera fast ändade Rijkzdag Vthskickade och fullmechtige intaget deres klage- och beswärspuncter huilka så i gemeen och allmänt som een och annan i synnerheet kunne tryckia och der opå som effterföllier sigh nådigst förklarat.

1. Besware sigh H. K. M:tz Vndersåthere att dhe betungas åhrligen att hålla wedh macht det fisket wedh Nootöön, begärendes derföre blifwa förskonte effter Arrendatoren dem icke sådant vthi sine dagzwärcken afräkna will. Nu såsom H. K. M:tt är intet witterligit huru med denne deres begäran är beskaffat om dhe tillforenne och af ålder haffwe warit wahne be:te fiskie att oppehålla eller om Arrendatoren dem sådant nu nyligen pålagt hafwer. Ty will H. K. M:tt sigh der om först vnderrätta låtha och hafuer dess Vndersåther sedan H. K. M:tz förklaring här öfuer att förwäntta.

2. H. K. M:tt hafwer esomofftast icke vthan förtrett och misshagh af andres berättelse sport och förstådt, är och iämväl vthij förfarenheet kommen, hwad ägenwilligheet som af een och annan är widh Skogernes vthödende och förhärijande föröfwat. Hwaruthaf så frampt elliest der medh i längden så will framhärdas, skule Rijket widh dess Bärgzwärck Hambrar Skepztimbrande och andre nödige byggningar och tarffuer som Rijkzens heder säkerheet gagn och wälfärdh kunne fordra, taga een oboteligh och fast oöfwerwinnelig skada och afsaknadh, och sådanne hälssosamme wärck hwaruthaf på Regementet icke ringa styrckia och lijsa härflyter af fehl och brist på dugelig Skogh skule stanna och falla. H. K. M:tt hafuer fördenskull warit förorsakat för fyra åhr sedan på den Rijkzdagen som här i Stockholm hölts A:o 1638. medh Ständerne häröfwer communicera och rådföra och deres betänckiande taga, och oppå deres gottfinnende dess trychte Mandat låtha vthgåå och publicera, att med alt Swediande och olaga Skogzbruk skall inställas åå dhe ortter, der anten Bergwärcken reede äre inkompne, nyligen lâthet sigh see eller man hopp hafwer att dhe med tijdhen måtte yppas; Hennes K. M:tt hafuer och nu på denne wäl öfwerståndne Rijkzdagh be:te åhrender emot Rijkzens Ständer oppräppat och äntligen med dem förafskedat, att een Skogzordning med forderligeste må författas, Deruttinnan sådanne missbruk måtte förebyggias, och een och annan icke deste mindre tillåtes bruka Skogen till sine nödige Huustarffuer och ägors förbättrande. H. K. M:tt will fördenskull att dess Vndersåthere vthj Wissnums häredh så wäl som annorstädes vthj Rijket effter förre häruttöfuer vthgagne Mandat så wäl och den Skogz Ordning som med första skal publicerat blifua sigh rätta och regulera måge.

Oppå högstbe:te hennes K. M:tz wägnar af H. K. M. sampt Sweriges Rijkes respective Förmyndere och Regering vnderskriffuitt.

(Rikssigillet.)

Per Brahe Greffwe till Wissingsburg S: R: Dråtzet. — *H. Wrangell* J RigsMarss Stelle. — *Carl Gylldenhielm* Riks Ammiral.

Axell Oxenstiern S. R. Cantzler. — *Gabriel Oxenstiern,* Frijhärre till Möreby och Lindhålm. S. R. Skattmästare.

Bergsembetets bref till Filipstads och Vermlands bergsmän angående deras riksdagsbesvär; dat. Stockholm 4 Mars 1642.

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wänligh hellssen med Gud allzmechtigh tillföreude. Wij kunne eder samptlige Bergzmän j Philipstadz Bergzlagh, her med Wenligen icke förholla, att edre vttskickade Herredagzmän, som nu äre af färdige her ifrån tillbaker igen, hafwe inlagdt vthj H. K. M:tz Cantzlij, eder beswärs puncter; Och ehuruwäl att den Konungl: Regeringen åhre giärna benägne sigh der opå nådeligen resolvera, att samme edre vttskickade kunne hafwa fådt dem med sigh, Doch medan sådant icke så hastigt möyeligen skee kan, för månge andre högwichtige åhrenders infallande; Och Wij elliest befinne wara onödigt them her så lenge oppeholla, till des resolutionen dem föllia kan, Dy hafwe wij tillrådt dem sigh på hem reesan förfoga, och her iempte dem så wäl som eder samptligen försekrat göra, dett wij vthj deres frånwahru och hedanfärd, icke deste mindre skole göra wår flijtt samma resolution affordra, och så snartt wij blifwe den mechtigh wele senda den effter, Jcke twiflandes att alltt hwad wij kunne, ju skole wara willige eder Bergslags gagn och besta sökia och j acht taga. Och befahle eder samptligen Vthj Gudz mildrijka beskärm Wenligen. Aff Stockholm den 4 Martij År 1642.

Oppå Richs General Bergämbetets Wegnar:

Carl Bonde. — *Johann Berndes.*

Mårten Månsson.

Utanskrift:

De åhrlige och Förståndige Bergzmän vthj Philipstadz och Wärmelandz Bergzlag boendes, samptligen tillhanda. Wänligen.

Riksregistraturet.

Confirmation för Bergzmännen uthi Philipstadz Sochn, att wara frij för Vthskrifning. (Dat. Stockholm 22 Mars 1642.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att wij af gunst och nåde opå wåre trogne Vndersåtares samptlige bergzmännens vthi Philipstadz Sochn vnderdånige begäran, hafue vndt och Confirmerat, som wij här medh i detta wårt öpne brefz krafft, vnne och Confirmere dem dhen Vthskrifnings frijheet, som af S. Kongl. M:tt wår Högtärade Ellskelige kiäre her fader, Lofwärdigst i

åminnellse, den 27. Januarij Anno 1623, bebrefwedh åhr[1]. Förbiude fördenskull wåre Vthskrifningz Commissarier och andre som wederbör, att giöra eller tillfoga be:te Bergzmän i Philipstadz Sochn heremot med Vthskrifninger nogot qwal eller molest i någon måtto.

P. B. *H. W.* *C. G.* *A. O.* *G. O.*

S. Andersson.

Riksregistraturet.

Öpedt breeff om Kroppa kyrckia och dess pastorat. (Dat. Stockholm 30 April 1642.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att wij af den åhuga och försårgh, som Oss bör draga för Gudz åhra och hans Församblings oppbyggelse, hafwe, wår Sahl. K. Herfaders lofwårdigst och prijssligh i åminnelse, exempel och footspor effterfölliandes, den förordningh giöra låtet, att där som store och widtbegrepne Församblingar åhre, hwarest åhörerne af långe och mödesamme wägar sällan och icke vthan sin olägenheet och beswär kunne komma till kyrckia och af sine Siälesöriere vthi deres Saligheets stycker, som tillbörligit åhr, blifwa påachtade; Altså förspörie wij icke vthan hugnadh och serdeles behagh, att wåre vndersåthere vthi Wermelandh hafwe widh Kroppa bruk oppbygt een kyrckia, dijt Brukzfolcket, så wäl som där näst angrentzande Byar, Torp och Hyttor kunne sin Gudztiänst förrätta. Hwarföre hafwe wij till att både försöria den som der till kyrckioherde nu åhr eller här effter kan blifwa förordnat, så wäl som wåre vndersåthere widh Kroppa och där omkringh vthi sin begäran benåda och accommodera, af gunst och nådhe först effterlåtet kyrckioheerden dersammestädes till Prästegårdh ett Torp Edzbergh be:dt medh lijka condition och wilkor att niuta och bruka, som andre i Rijket sine Prästegårdhar besittia, och der hooss förordnat att effterfölliande Hemman och Hyttor vthi Carllskoga, Philipstadz och Hwarnums Sochn(er) skole till be:te Kroppa Församblingh förläggias, efter som wij här medh och i detta wårt öpne brefs kraft förordne och stadge, att ifrån Carllskoga soken, LilleForss, Slättbråten, Steglewijk, Rålandh och Flottuwa; Item ifrån Philipstadz Sockn: gamble Kroppa, Härehult, Swartesången, Åskawen, Lungtorperne, Siälestabacken, Biurbacken och Hammaren. Ifrån Warnums Sochn: Forss, Långsundet, Narfwewijk, Ackier, Ackierstorp, Hytte, Ellsiön, Matlenger, Empter, Gäddekraan, Klenoret, Gällskäret och Kongskogen till åfwanbe:te Kroppa Församblingh höra och lyda skole, så att dee der boandes åhre, skole här effter förrätta sin Gudz tiänst der widh Kroppa, iämwäl och wara skylldige att vthgiöra till be:te deres Kyrckioheerde den tijonden, och all annan rättigheet som åhörerne effther Laagh, recesser och een gammal plägsedh sin Siälesöriare böre och wahne åhre, att vthgiöra och contribuera. Och detta till wår egen ratification widh wåre angående myndige åhr och Konglige Regeringh. Till yttermehra wisso etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *A. O.* *G. B. O.*

---

[1] Detta bref har ej återfunnits, men torde hafva varit af liknande innehåll, som det här ofvan å sid. 745 meddelade.

Riksregistraturet.

Til Her Carl Bonde, swar på hans skrifwelse. (Dat. Stockholm 7 Februari 1643.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Wij hafwe bekommit eder skriffwelse her Carl Bonde, aff den 24 nästförleden Januarij månadh, der vthi I förmählen först *om tillståndet wedh Hellefårs Sillfwerbruk;* Sedan om dee medell, som både till *Slyssbyggningens fortsättiande* behöfwes, så wäl som ersättia och opfylla det feel, som för förledet åhr vthi anordningerna skedt åhr. Och sidst andragen Oss I *Philipstadz Bergzmäns beswär emoth mäster Lars, kyrckioherden i Kroppa.* Till nådigt swar förhålle wij Eder icke, att wij icke vthan serdeles hugnadt och glädie förstå och spörie om Silfwerbrukets tilltagande och förmehringh, önskandes att Gudh den högste wille där till än ytterligare sin wälsignelse förlähna; dragandes där hooss till Eder den gode tillförsicht och förtroende, att I ingen flijt och omak spare, vthan mehre edre tanckar och åhåga där hän anwände, att bemälte bruk må Oss och Chronan i framtijden till nytto, vnderstödh och styrckio excolerat och förbättrat blifwa. Hwadh som I ihugkomme om anordningerne till Slyssbyggningarnes fortsättiande, wele wij hafwa i nådige åtanckar, och hafwe I där om all godh beskedh vthur wår konglige Cammarcollegio att förwänta, när Staten fattat och sluten blifwer. Sidst wele wij och vthi åminne haffwa icke något oppå Kyrckioheerdens wid Kroppa ansökiande och begäran att statuera vthi dee åhrenden, som I vthi eder skrifwelse ihugkomma, och dem länder till skada, præiuditz och nachdeel. Och där något bref, som wij dock nu så i hastigheet Oss icke kunne ihogkomma, wore på orätt berättelse vthwärckat och expracticerat, wele wij sådant endrat och tillbakars kallat haffwa. Befalle Eder här medh etc.

Riksregistraturet.

Till Her Carl Bonde för någre Finnar ifrån Carlskoga, som hafwe hugget Swedior. (Dat. Stockholm 10 Febr. 1643.)

Christina etc. Wår synnerlige ynnest etc. Oss hafwe hr Landzhöfdinge Carl Bonde desse breffwijsare och Finnar vnderdånigest tillkänna gifwit att dee hafwa sig förseedt och förgripit emoth wårt kongl. förbudh af Swediefälle och Skogzhygge, och fördenskull skole wara saakfälte och dömbde till böther, iämwäl och mista hwadh dee i åhr feldt och huggit hafwa, ödmiukeligest begärandes, att wij dem medh någon skonsmål benåda wele; Nu ändock wij fuller kunne fogh och orsak hafwa, att låta dem vthöfwer gåå och vngella dedh straff som dee ähre saakfälte till, både för det dee wårt vthgångne förbodh öfwerträdt hafwe, så wäl som och att andre där af skole taga een warnagell, och medh slijke Skogzhygge och Swediefall inställa; likwäl hafwe wij af een och annan consideration oss vthöfwer deres begiäran sålunda welat förklara, att dee måge för hälfften af bötherne blifwa förskonte, och den andre helfften allenast erläggia och betala, Jcke heller åthniuta huadh arbethe som dee wedh bemälte Skogz- och swediefälle anwändt hafwe. Det wij eder till rättelse icke hafwe welat förhålla. Gudh etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *P. S.* *G. O.*

Riksregistraturet.

Till Her Carl Bonde för Enckian Hustru Ingridh i Biurkärn om ett hemman som Kyrkioherden, Her Jacob hafuer henne vndan kiöpt vnder Skatte. (Dat. Stockholm 11 April 1643.)

Christina etc. Wår ynnest etc. Hwad Oss h:r Landshöfdinge (Carl Bonde) denne brefwijserska och Enckia Ingredh i Biurkärn klageligen hafuer föredraga låtit, dett see och förnimme I af hooss fogade hennes Supplications copia. Nu emedan Oss icke är kunnigt huru medh denne hennes klagan månde förewetta, Enkannerligen om Presten H:r Jacob, som hon sigh beswärar öf:r, sålunda medh henne procederat hafuer, som hon Oss i vnderdånigbeet förebracht haf:r, Ty hafue Wij en nödtorft erachtat till eder henne att remittera och förwijsa, medh nådigh befallningh att I medh Superintendenten uthi Mariestadh, som wij i lijka måtto här öf:r hafue tillskrifuit, här om ransake, Förnimme I nu i sanningh wara som hon berättar att Presten henne hemmanet så illisteligen vndangått haf:r och der oppå sålunda förfölgt, och för sin privat haat och afwundh henne ifrån kyrkian och Sacramenten vtheslutet, måge I så wäl som förbe:te Superintendentens sådant emoth honom för Capitulo och tinget fullföllia, och huadh han derföre förtient haf:r vngella låtha. Gudh etc.

P. B. *G. H.* *C. F.* *A. O.* *G. B. O.*

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl: May:ts Nådige swar och förklaring oppå de puncter och åhrender, som Hennes Kongl: May:t dess trogne vndersåther ifrån Wissnums Härad i Wermeland igenom deres fullmechtige Herredagsman Nils Persson vthj vnderdånigheet haffwe föredraga låtit. Actum Stockholm den 27 Novembris 1643.

1. Såsom Hennes Kongl: May:t haffuer dess trogne vndersåther vthj Wissnum Härad confirmerat och bekräfftat den frijheet vthj vthskriffningar och deres vthlagor, som aff Hennes Kongl: M:ts Sahl: käre Herfader de åhre försedde med, att niutha till Hennes Kongl: May:ts ratification wed des angående myndige åhr, alltså will Hennes Kongl: May:t och åhn wijdare dem med be:de vndfångne breeff och frijheet nådigest handhaffua, till dess Hennes Kongl: May:t öffuer de beswärens afskaffande, vthi huillkes ahnseende, dem be:te frijheet förvnd åhr, kan fullkombligen stadga och förordna.

2. Såsom Hennes Kongl: Maij:t haffuer wäl besinnat och betrachtadt huad olägenheeter dett myckne Swediande och olaglige Skogsfällande som aff een och annan och fast vthan åthskilldnad på alle orther vthj Rijket åhr föröffwat wordet för Bergzbruken, Skepps timmeragien sampt eens och annors nödige tarffwer vthj huusshållen wille i Längden med sigh föra, Alltså hafwer Hennes Kongl: May:t aff den åhuga, som Hennes Kongl: M:t drager om dess Rijkes och sine trogne vndersåthers wälstånd och bästa, eenkannerligen att i tijdh och för åhn som man haffuer heelt skadan in om händerna, och sedan intet meehra ståår att bootha, förekomma och affwäria; Och fördenskulld medh Ständerne på åthskillige Rijkzdagar öffuerlagt och j betänckiande tagit, huru detta owäsendet måtte affskaffas och inställas. Och lijkwäl een och

annan till sine huuss nödtorffter wara effterlåtit att bruka Skogen sigh till nytto, så att han icke må blifffua vthöđd för Bergwercken och Skeppsbyggningen samt eens och annors huusslige tarffwer feehla och fattas, och icke heller vthan Rijkzens Jnbyggiares nytto förwissna och förfalla. Nu alldenstund Hennes Kongl: May:t på sidste så wäl som denna nu wäl öffuerståndne Rijkzdagh, haffuer Ständerne förtröstat, att wela låta een särdeeles Skogsordning författa, der effter een och annan må wetta, huruwijda som een och annan Skogen må bruka eller icke. Alltså will Hennes Kongl: M:t haffwa i åtancka med fordeligste aff trycket vthgåå låtha, der effter sedan een och annan kan haffua sigh rätta och effterleffwa.

3. Såsom Hennes Kongl: May:t offta hafuer warit klageligen ahndragit, Hennes Kongl: May:t och sielff nogsampt haffuer kunnadt besinna och skönia, huad olägenheet tunga och beswär, såsom allmogen i landet aff den Skiutz- och Gästningzfrijheet, som nu allt här till haffuer warit åå gånge, och aff dem mäst och offtast brukat, som minst der till hafwe warit befogade och berättigade, alltså hafuer Hennes Kongl: M:t warit förorsakat fuller offta för detta, dock eenkannerligen på den sidste holldne Rijkzdagh Ständerne om be:te frije Gestningz och Skiutzfärdz affskaffande, att proponera, och dem att förklara och resolvera till; Så snartt nu Hennes Kongl: M:t förnimmer att Krögare- och gästgiffuarehuuss åå den orthen med meehra derigenom den wägfahrandes reeda sampt andre nödige fördzlor måge befordras, åhr inrättat och förfärdigat, effter som åhr föraffskedat, will H. K. M:t med be:te frije Gest- och Skiutzning, sampt dee der emot bewilliade Penningars erläggiande aff huar gårdh, till H. K. M:ts och Chronans wärff och åhrenders förrättande, göra een begynnelsen, på dett Allmogen till sin lijsa måge bliffua för offtbe:te Skiutz- och Gestningz beswäret förskonte. Emedlertijdh att detta kommer å gång, will H. K. M:t dess Landzhöffdinge hafua befallat att han der hand öffuer håller, att meehr och offtbe:te Skiutz- och Gestningzfrijheet aff een och annan egenwillig icke må missbrukas, till dess allt kan komma vthi dett skick och lagh, som nu på denne så wäl som förre Rijkzdagh, offtbe:te Skiutzfärder och Gästningar bleff slutit och förafskedat.

Oppå Högstbe:te Hennes Kongl: M:ts wägnar aff Hennes Kongl: M:ts sampt Sweriges respective förmyndare och Regering vnderskriffuitt.

(Rikssigillet.)

Matthias Soop
j R. Drottzens stelle.

Gustaf Horn
j R: Marschens stelle.

Carl Gylldenhielm
Riks Ammiral.

Pär Baner
i Rijks Canzlerens stelle.

Gabriel Oxenstiern, Frijhärre
till Möreby och Lindhålm.
S. R. Skattmästare.

Kammarkollegii registratur.

Fullmacht för Olof Olofson, att wara Befalningzman öfwer Philipstadz Bärgzlagh, med Kroppa och Carlskoga Sochner. (Dat. Stockholm 10 Juli 1645.)

Wij vnderskrifne Sweriges Rijkes Rådh, Skattmäster och CammerRådh; Giöre witterligit, Oss hafwa på Hennes Kongl. Maij:tz wår nådigste Drottningz wegnar, tilbetrodt och förordnat, eftersom Wij ock i thetta brefs kraft,

tilbetro och i fullmacht gifwe, Ehrlig och förståndig Olof Olofson, at wara Cronones fougde öfwer PhilipStadz Bergzlag, med Kråppa och Carlskoga Sochnar, vthi hwilket ämbete, såsom han först och främst, skal låta sigh finna, en huldh, trogen och rätträdig tiänare, högstbem:te H. K. M:tz och Cronones gagn, altidh troligen sökia och fordra, och twärt om, all skada och afsaknadt, widh thes förmärckiande, hindra och i tidh til kenna gifwa; Altså skal han wara förplichtat at handhafwa H. K. M:tz trogne vndersåtare ther sammestedes, widh Lagh och rättwijso i alle måtto, och them ingen orätt tilfoga eller tilfoga låta. Alle Cronones räntor, som Arrendatoren hafwer på sitt slutne Arrende af Cronan, at fordra af Almogen, skall han opbära, och Arrendatoren richtigt lefwerera låta. Skal ock alle extra ordin. hielper, them Almogen plichtig är at vthgiöra, i rättan tidh vthfordra och til Cronan erleggia, hållandes öfwer alt en godh och richtig Räkning, och inge vthgifter eller lefwereringer ther af giöra, vthan wår serdeles order och befalning. Summa han skal sigh vthi alt så förhålla, som han in för Gudh, högstbem:te H. K. M:tt och hwar åhrligh Man wil och kan answara, eftersom hans och hans lyftesmäns ther emot gifne obligation widare vthwijser. Dess för vthom skal hans plicht wara, at giöra och bewijsa Lille tullernes Inspectoren Peter Flygge, alt godt och skäligt adsistence vthi bem:te Tullars vthfordrande, iämväl hafwa inseende med gästgifwerijen i Städerne och Krögerijen å Landet, så at the på beqwämlige orther inrättas och hållas gående til Cronones gagn och bästa, såsom ock, at medh wägerödningen noga opsicht hålles; Hwadh löhnen anlangar, så bestås honom then efter Staten, och så myckit som andre fougder niutha pläga. Wij befale förthenskuldh å H. K. M:tz wår nådigste Drottningz wegnar, them som vthi förbem:te Bergzlagh och Sochnar boendes äre, at the erkenna bem:te Olof Olofson för theras rätte befalningzman, och honom hörsambheet och lydno bewijsa, vthi thet han them till H. K. M:tz och Cronones gagn och bästa, biudandes och befalandes warder, godwilligen och i rättan tidh vthgiörandes then deel the plichtige äre, såsom ock sigh på Ting och stämpnor instella, när the tilsagde warda. Der alle thetta widkommer, hafwe sig at efterrätta. Til yttermehre wisso etc. Stockholm etc.

Knut Påsse. *Sewed Bååt.*
Gabriel Oxenstiern. *Gustaf Bonde.*
S. K. *N. J.*

Riksregistraturet.

Confirmation för dem, som boo på Carlskoga, att wara frij för 1/2 vthskrifningh. (Dat. Stockholm 15 Mars 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit att Oss hafwer Wåre Vndersåtare samptlige Allmogen, som boo på Carlskogha och liggia under Järnbergzlagen, i vnderdånighz låthit præsentera ett Wår Högståhrade Sahl. Kiere HerFadhers, glorwördigst i åminnelsse, bref, daterat Westeråhs den 3 Feb. A:o 1623[1], som sedermehre Wåre för dette warande Förmyndares och Rix Regeringz attestation där på, af dato Stockholm den 31 Julij A:o 1634[2], hwaruthinnan dem efsterlåthes och bewillies att wara frij för uthskrifningen, i anseende att

[1] Jfr sid. 745.
[2] Jfr sid. 751 här ofvan.

de både medh förslor och annat mycket blifwa betungade. Ödmiukeligst Oss bediandes om Wår nådige Confirmation. Denne deres underdånige begäran hafwe Wij medh nådher anhört, och fördenskull af gunst och nådhe undt och confirmerat, som Wij hermedh och i dette Wårt öpne brefs krafft unne och confirmere dem ofwanbe:te frijhz än wijdare att niutha och beholla, Och alldeles effter förre der å gifne Kongl. brefz lydelsse och inneholdh. Her Wåre Vthskrifningz Commissarier och alle andre, som wederböre, hafwe sigh tillbörligen att effterrätta.

CHRISTINA.

Bekräftelsebref på utskrifningsfriheten inom Filipstads bergslag; **dat.** Stockholm 20 Mars 1647[1].

Original i häradsarkivet i Filipstad.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottningh och Arffurstinna, Storfurstinna till Findlandh Hertiginna uthi Estlandh och Carelen, Fröken öfuer Jngermanlandh. Giöre witterligit, att wij af gunst och nådhe, Vppå wåre trogne Vndersåtares och Samptlige Bergzmäns, vthi PhilippeStadz Sochn Vnderdånige begerän hafwe vndt och Confirmerat som wij och här medh uthi detta wårt öpne breefz krafft vnne och Confirmere dem dee Vthskrifningz frijheeter, som af Sahl. Kongl. M:tt wår Högstährade ellskelige kiäre Herfader, Loffwördigst i åminnelsse, dhem den 2. Januarij Anno 1623[2]. Såsom och wåre för detta warande förmynderes och Rijkz Regeringz breff, daterat Stockholm den 22. Martij Anno 1642[3], förundte ähre. Wij förbiude fördenskull wåre Vthskrifningz Commissarier och alle andre som wederböre, att giöre eller tillfoga be:te Bergzmän i Philipe-Stadz Sochn här emot medh uthskrifninger något qwal eller Molest i någen mätto. Till yttermehra wisso ähr detta medh wårt Secret och ägen handh Vnderskrifwit och förseglat. Datum Stockhom dhen 20. Martij Anno 1647.

CHRISTINA.
(Rikssigill.)

Original i utg:s samlingar.

Hennes Kongl. Maij:tz Nådige Suar och Förklaringh, på dee puncter och ährander, som Hennes Kongl. Maij:tz Vndersåthere ifrån Wissnums häradt i Wermelandh, igenom deres fullmächtighe herredags man, Måns Olufson vthj vnderdånigheet, hafwe andragha låtet, Actum Stockholm den 24 Martij Anno 1647.

1. Såssom Hennes Kongl. Maij:t för Tw åhr sedan, bewecht af dedh medlijdande, Hennes Kongl. Maij:t hade medh allmogen, dess trogne vndersåthere, som sigh då vnderdånigst beswärade, antingen at wara vthi store Stråckwägen boandes, och af Krigsfollketz durctogh illa medhfahrne, eller af

[1] Brefvet är försedt med denna anteckning: »647. Confirmation på uthskrifningzplacatet. 623. 642».
[2] Bör vara 27 Januari 1623. Jfr sid. 745.
[3] Intaget här ofvan sid. 764.

fienden vthplundrade, och genom misswäxt och oåhr, vtharmade och förblottade, låtet af gåå sin Special ordre till dess landzhöfdingar, att dee skulle för dem vthlagorna lindra och förmedla, efftersom huars och ens vndfångne skaadha, kunne lijkmätigt wahra; Alltsså will Hennes Kongl. Maij:t dem som antingen sålunda förblåttade åhre, eller och igenom en häfftig boskapssiuka sin Boskap bortmisth hafue, och derigenom så vtharmade wordne, at dee intet mächta sine vthlagor erläggia och betahla, samma lindring och förmedling åhn wijdare nådigst prolongera och förlängia. Och skola Landzhöfdingerne effter förre vndfångne ordre, här öfwer skähligen Disponera, så at huadh Kongl. Maij:t och Chronan, kan wara till drägeligit, och huars och ens vndfångne skaade lijkmätigt, här vthinan skee må.

2. Hwadh deres vnderdånige besuär widh kommer som vthi sidste och wäländade danske feijde, hafwe waret med förtzlor och andre beswär betungade; Så hafwer Hennes Kongl: Maij:t sigh för denne gång så wijda nådigst förklarat, at dee medh heela Rijkzdahlers och halffwe Rooghiellpen skohla lijsadhe och benådde blifwa, efftersom sielfwe Rijkzdagsbeslutet derom wijdare förmåhler. Datum ut supra.

CHRISTINA.
(Rikssigillet.)

Riksregistraturet.

Confirmation för H:r Zacharias i Carllskoga, opå det hemmanet Wäster Lunetorp be:dh. (Dat. Stockholm 24 Mars 1647.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att Oss hafuer brefwijsare och Prästman H:r Zacharias Olai, Capellan i Carllskoga, vnderdånigst præsentera låtit, ett wår Sahl. kiärällskelige Farmoders Confirmations breef daterat Carllsbergs Gårdh den 8 Martij A:o 1614, deruthinnan åhr bewilliat och effterlåtit hans framledne Fader Hr Oluf Kyrckioheerde dersammestädes att niuta och behålla det Torpet Wästre Lunetorp odrifwen för de der af gående skat och vhtlagor; Ödmiukeligen begärandes här opå wår nådige Confirmation. Denne hans vnderdånige begäran hafue wij med nåder anhördt, och fördenskull af gunst och nåde, vthj anseende, att bem:te hans framledne Fader hafuer det af ödemarken optagit och sedan wäll häfdat och bebygdt, vndt och confirmerat, effter som wij her medh och i detta wårt öpne breefz krafft vnne och Confirmere honom Hr Zacharias Olai ofuanbe:te torp Wästre Lunetorp, att odrifwen niuta, bruka och behålla, för den till Oss och Chronan der af gående skatt och vtlagor, aldeles på sätt och wijss som förrige derå gifne breef i sielfue bokstafwen förmår och innehåller. Der alle etc.

CHRISTINA.

Riksregistraturet.

Wederlagzbref för Petro Dobero på någre hemman. (Dat. Stockholm 10 Maj 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att såsom wåre och Rijksens för dette warande Förmyndare och Regering, hafwe å wåre wägnar och i wår Minorennitet vnder Chronan låtit wederkänna twenne wår troo tiänares och Assessoris, Ehrligh och Förståndig Petri Doberi egne Skattegårdar vthi Wärmelandh, Backa och Fiskiesiön be:de, af den orsak, att be:te gårdar låge Wåre

och Chronones der hoos liggiande bruk så när, att dhe dher ifrån inthet mistas kunde, för hwilcke hemman och gårdar be:te Petrus Doberus alt här till inthet wederlag nutit hafwer; Och fördenskull hoos oss nu vnderdånigst anhållit, att wij honom medh något recompence för samme sin afstådde och nu en så rum tijdh bor(t)miste ägendomb, nådigst wille betänckia. Alltså hafwe wij detta hans vnderdånige ansökiande medh nåder förmärckt och i anseende af dhen flitige och trogne tiänst, som Oss och Sweriges Chrono han giordt och bewjst hafwer, iämwäll här effter, så länge han lefwer och förmår, troligen att göra och bewijsa förplichtat wara skall, welat vnna och effterlåta, effter som wij här medh och i detta wårt öpne brefz krafft vnne och effterlåte honom, Petro Dobero till wederlag den gården vthi Småland och Sansseridh Sochn, Åhsen ben:d, som han sielf bor oppå, såsom och ett hans Skattehemman vthi Wärmelandh och Carlskoga Sochn, Boo ben:d, dem quitt och fritt för alle der afgående wisse och owisse vthlagor, såsom och frijheet för vthskrifning, Skiutz- och Gästning på den gården han sielf boor opå, vthi sin och sin hustros lijfztijdh att niuta, bruka och oqualdt behålla. Här wårt Rijkz-CammerRådh, Camererare, Fougder och Befalningzmän, sampt alle andre dette widkommer hafwe sigh att efterrätta, icke görandes honom eller hans Hustro här emoth hinder, men eller förfång i någon måtto. Till yttermeera wisso etc.

N. T.

Riksregistraturet.

Confirmation för Gert Ysingh på ett Chronohemman Wallåhs be:dh, vthi Carlskoge Sochn i Östersysslet i Wermelandh beläget, att niuta effter dhe wilkor som sielfwe CammerRådz köpebref förmäler. (Dat. Stockholm 21 Maj 1647.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, att oss hafwer wår troo vndersåthe och Borgare vthi Örebro Stadh Gerdt Ysingh vnderdånigst tedt och præsentera låtet ett hans k:ttz Pfaltzgrefwens wår elskelige k. Swågers och frendes, sampt då warande Rijkz- och CammerRådz köpebref, gifwit till Kongl. M:tz wår Sahl. K. Herfaders wijdare ratification, sub dato Stockholm den 28 Junij åhr 1631, hwar vthinnan een Örebro Borgare Arfwedh Bengtsson be:dh, emoth 22 och $^1/_4$ rd:r för ett fast köp sällies och vplåtes, ett fierdedels Chronohemman vthi Carlskoga Gиäldh i Östersysslet vthi Wärmelandh beläget, Walåås be:dh, att niuta och bruka för sigh, sin hustro och Erfwingar vnder Skatterättigheet och till ewärdeligh egendomb; Ödmiukeligen bediandes, att emedan han Ysingh be:de hemman sedermehra köpt och sigh tilhandlat hafwer, wij då nådigst wille honom dett samma confirmera och stadfästa; Denne hans vnderdånige bön och begäran hafwe wij medh nåder anhördt och fördenskull confirmerat och bekräfftat, effter som wij här medh och i detta wårt öpne brefz krafft confirmere och bekräffte honom Gerdt Ysingh, hans hustro och Erfwingar för be:te sigh tillköpte hemman Walåås, dett medh alle dhe wilkor och lägenheeter som där till lyda, med rätta liggia böör och lagligen winnas kunne, att niuta, bruka och behålla till ewärdeligh egendomb, aldeles som ofwanbe:de köpebref in originali medh mehra innehåller och förmäler. Där alle som wederböre etc. Till etc.

L. Canthersteen.

Häradsbevis angående gränsen mellan Nerike och Vermland; dat. Medskog 2 September 1647.

Original i utg:s samlingar.

Jagh Thomas Klerich, Syndicus uti Ørebro Stadh, Lagförare öffwer Norha och Lindes Bergslager med een deell aff Wästra Närickie etc. Giör här med för allom kunnigt och witterligit: Att Anno Domini 1647 den 2 Septembris war Jagh med Cronans Befalningsmän aff Wermeland och Wästra Närikie, Ehr:l och Wälförståndige Gillius Gilliesson och Anders Larsson sampt efftersk:ne Erlige och beskiedelige Män aff Vissnums häradh från Wermeland och Edzberga Häradh med Lekebergslagen från Västra Närikie kallade och församblade uti Missskogh, til att ransake och Ehrfara den bäste Skildnad emillan Wermeland och Närikie på dhen sijdan, och bleff samme dagh aff Samptelige Nempden på bäggie sijdor om Skildnaden således affsagt samtyckt och föraffskiedat, att Skildnaden blifwer vti Löthebroden, och effter denne dagh Edzberga Härad holla halfve broden wjd macht emot Vermeland, och ljke deelachtige dhe ifrån Röskogh (Rudskoga) med broande och wägerödiande på Skogen, dhe gamble Byer på denne sijdan broden skole hielpe Edzberga vti Broen, så och Nybyggierne, hvilcke Lagligen Nedersyente, Sist bleff affsagt att ingen skall vnderståå eller drista sig något att häffda på Almenningen vtan Bohlbyens godha Jaa och Willia, Desse wore aff Nembdenne från Wermeland, Nilss Pedersson i Granbäcken, Mattes Nilsson i Brikan, Monss Oluffsson i Jonssbodha, Joen Pedersson i Håkansbodha, Cort Pedersson i Vpland, Bencht Folckesson i Åtorp, Larss Pedersson i Runnesbodha, Peder Oluffsson i Khijlan, Nilss Eloffsson i Hälla, Arf. Olaffsson i Frössru, Oluff Nilsson i Sonnekier, Aff Närike, Folcke på Ueekhyttan, Sven i Stickinge, Peder i Bärgha, Larss i Frösswij, Anders i Käreby, Joan i Härfwesta, Lars Nilsson i Hedinge, Erich i Wästanåss, Dan i Bälssåss, Oluff i Gyesta och Sven i Göckswalla. Till mehre wisso att sålunda, som ofvan förmäles, affsagt betygas vnder mit iämbte Wissnums och Edzberga Häraders Signetie. Actum ut supra.

Domarens sigill, visande T K i rödt lack är i behåll. Deremot synes endast spår efter häradssigillen.

Duplett af nästföregående handling, ehuru med någon förändring.

Original i utg:s samlingar.

Jagh Thomas Klerich, Syndicus uti Orebro Stadh Lagförare öffver Nora och Lindes Bergslagher med een deell aff Wästra Nerikie etc. Giör (här) med för allom kunnigt och witterligit, att Anno 1647 den 2 September war Jagh med Cronanss Befalningzmän aff Wermeland och Wästra Nerikie Er:e och wälförstånd:e Gillius Gilliesson och Anders Larsson med Nempden aff Visnums häradh från Wermeland och Edzberga Härad från Nerikie, kallade och Församblade vti Medskogh, tå att ransaka och Erfara den wisse Skildnad emillan Wermeland och Nerikie på den sijdan, och bleff samme dagh emillan Samptelige Nempden på Bäggie sijdor om Skildnaden således affsagt samtyckt och förafskiedat, att den bliffver vthi Löthebroden, och effter denne dagh Edzberga H:d holla halffve Broden wijd macht emoot Wermeland och lijka deelachtige dhe ifrån Röskogh med Broande och wägerödiande på skogen, dee gamble Byer på denne sijdan broden skole hielpa Edzberga

uti Broen, så och Nybyggierne hwilcke Lagligen nedersynte. Anbelangandes dätt torp eller Nybyggie Sesjön hwilcket Anders Larson Kock på Söderboderne seger skall wara på Bodernes ägor, berättas wara Bygt på Allmenningen till Quissbro och aldrig kan bliffva något torp vtaff vtan Bohlbyn till skade: Eliest berättas att Torparen intet skall wara införd uti någon längd utan Anderss Larsons fördeelskarl, hwar om wijdare wijd Häredztinget skall ransakas. Sist bleff affsagt att ingen skall vnderståå eller drista sig något att häffda på Almenningen vtan Bohlbyens godha Jaa och willie. Till yttermehra wisso att sålunda som offvanför måles passerat och slutit på bäggie sijdor, Betyger Jag med egen hand. Datum ut supra.

På Samptelige Nempdernes wegnar
Thomas Klerich.

Riksregistraturet.

Confirmation för Allmogen i Carllskoga att besittia deras Hemman odrifne så länge dee giöra der skääl före. (Dat. Stockholm 27 Oktober 1647.)

Wij Christina etc. Giöre witterligitt att Oss hafuer wåre trogne vndersåtere samptlige Allmogen vthi Carllskoga vnderdånigst tedt och præsenterat en resolution dem gifwen af wåre för detta warande respective Förmyndere och Rijkz Regeringh, de dato Öhrebro den 5. Martij Åhr 1639. hwar uthinnan dee, vpå deres vnderdånige klagan öfuer store gäst- och skiutznings beswär, för alt sådant oordenteligit och egenwilligt betungande, för medellst wår till Landzhöfdinge sammastädz afgångne ordre och befallning ähre befrijade, såsom och der deras hemman kunne wara någrom förlänte, att då den som them i förläningh eller tilldeelningh hafuer, intet skall hafua macht eller tillståndh att beträngia bonden ifrån hemmanet, uthan låta honom der sittia, så länge han der afgående rättigheet, effter sin plicht erlägger och der giör skääl före; Ödmiukeligst hos Oss ansökiandes om att bekomma der opå wår nådige Confirmation och bekräfftellse. Wij hafue denne deres vnderdånige böön och begäran medh nåde anhördt och fördenskull Confirmerat och bekräfftat, effter som wij här medh och i krafft af detta wårt öpne breef Confirmere och bekräffte samptlige allmogen uthi Carllskoga samma af wälbem:te wåre Förmyndare dem gifne resolution, så att dem den, effter som han i klara bookstafwen lyder, vthan någors intrångh skole hafua att niuta till godho. Här alle etc.

CHRISTINA.

N. T.

Riksregistraturet.

Confirmation för Kroppa brukzfolck och Församblingen på åthskillige wilckor. (Dat. Stockholm 21 Februari 1648.)

Wij Christina etc. Giöre witterligit, att såsom wår för detta warande respective Förmyndere och Regeringh, till att befordra wåre vndersåthere uthi Wärmelandh, serdeles dem af bruk(s)folcket sammastädz, som något widt och långdt ifrån deres ordinarie Sochnekyrckior hafua warit belägne, vthi deres Sahl:tz medell; hafua icke allenast efterlåtit dem en särdeles kyrkio widh

Kroppa bruuk der i Wermelandh at opbyggia dijt bruk(s)folcket, så wäl som dee näst angrändzande Byar, Torp och Hyttor, sin Gudztienst kunne förrätta; uthan och af gunst och nåde, efterlåtit den Kyrckioheerde, som dem der anten kunde wara, eller och framdeles blifua förordnadt, till Prästegårdh ett torp Edzbergh be:dh medh lijka Condition och wilckor, att niuta och bruka som andre i Rijket sinne Prästgårdar besittia, och der hoos forordnadt, att effterfölliande hemman och hyttor nembl. ifrån Carllskoga Sochn, Lillefors, Stålbroten, Steglewijk, Rålandh och Flotuwa, ifrån Philipstadh Sochn, Gamble Kroppa, Herehultet, Swartesången, Åskawen, Lungtorperne, Siälestabäcken, Biurbecken och Hammaren. Ifrån Warnums Sochn, Fårss, Långsundet, Narfwewijk, Akieer, Akierrstorp, Hytte, Elfön, Matlanger, Empter, Gäddekärn, Klenoret, Gälskäret och Kongskogen, skulle till bem:te Kråppa Försambling höra och lydha, så att dee der boendes ähre, skole her effter der sin Gudztienst förrätta, iämwäl och wara skyldige att uthgiöra till bem:te deres kyrckioheerde den Tijonde och all annan rättigheet, som åhörerne effter lagh, recesser och gamal plägsädh, sine siälesöriare böre och wahne ähre att Contribuera och uthgiöra; Altså och emedan bem:te Församblingh tillhörige, hooss Oss nu vnderdånigst anhålla om wår nådige Confirmation och bekräfftellse på alle ofuanbe:te wilckor att bekomma. Hwarföre aldenstundh wij be:de wåre Förmynderes å wåre wägnar giorde Stadga och förordningh funne nyttigh och helsosam; dy hafwe wij så i anseende der af, som elliest den åhoga och försorgh Oss åligger att draga för Gudz ähra och hans Församblingz opbyggellse, welat Confirmera och bekräffta, effter som wij här medh och i detta wårt öpne breefz krafft Confirmere, Stadfäste och bekräffte, ofuanbe:te wåre Vndersåthere i Wermelandh alle ofuan:de wilckor och lägenheeter, så medh bem:te dem widh Kroppa Församblingh förundte Prästegårdh, och förordnade kyrckioherdes vnderhåldh, som dee hemman och Hyttor uthi Carlskoga, Philipstadh och Warnums Sochn, huilke till bem:te Församblingh lagde ähre, aldeles som mehr wälb:te wåre Förmynderes der å gifne breef, dat. den 30. Aprilis A:o 1642, i bookstafwen innehåller och förmåhler. Här alle dette widkommer etc. Till yttermehra wisso etc.

GHRISTINA.

N. T.

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:ts Nådige resolution och förklaringh vppå samptlige Allmogens ifrån Wisnums Häradh, igenom deres Fullmäcktige Härredagsman Nils i Grenbaka inlefrerade Vnderdånige Supplication. Datum Stockholm d. 20 Martij A:o 1649.

1. Att Allmogen där sammestädes hafue på kårt tijdh vprättat twenne Krogar medh stor bekåstnadh, den ene widh Wall och den andra på Lättstigen, Misskogh be:dh och derföre begäre nogon wedergällningh, såsom och att dee som medh Kongl. M:ts Pass den wägen förskickade blifua, icke måge gästgifuaren för sin förtäringh qvittera, och sedan efter quittencetz innehåldh af allmogen det samma vthfordra och kräfia; Så alldenstundh dee be:te Kroger till sin egen nytta och fördeell förfärdigat hafue; Så will Kongl. M:t där till inthet förstå, dem medh nogon särdeles wedergällningh derföre att benåda; Men det att Gästgifuaren efter dee resandes quittance af Allmogen

fordrar betallning, håller Kongl. M:t heelt oskäligt, och hafuer fördenskull nu nyligen till dess Landzhöffdinge sin befallningh afgå låthet, att han Allmogen för sådan oskäligh fordran låther omolesterat blifua.

2. Dett Kongl. May:t täcktes på Allmogens vnderdånige ansöckiande, nådigst den förordningh göra låtha, att Frälssebönderne måge niutha sine frälsses frijheeter och Privilegier öfuer Knechterne, så att der i fall 20. Chrono- och Skattebönder tillhopa Roteras, då dubbelt der emoth 40. frälssebönder, vthj en rotha måge satte blifua, såsom och att dee vthj Extraordinarie hielpernes pålagor be:te frijheeter niutha och behålla måtte; Så kan Kongl. M:t där till inthet förstå, vthan will att dess trogne Vndersåthere sigh här vthinnan efter Rijkzdags beslutheet rätta skole. Actum ut supra.

CHRISTINA.

(Rikssigillet.)

J. Wijnblad.

Bekräftelsebref för Visnums härad på halfva utskrifningen och vissa skattefriheter; dat. Stockholm 31 Mars 1649.

Original i utg:s samlingar.

Wij Christina medh Gudz nåde, Sweriges, Göthes och Wendes vthkorade drottning och arffurstinna, Storfurstinna till Finlandh, Hertiginna vthj Estlandh och Carelen, Fröken öfwer Jngermanelandh; Göre vitterligen, at oss hafwe Wåre vndersåthere ifrån Wissnums häradh i Wermelandh vnderdånigst teedt och præsenterat en wåre för detta wahrande Förmyndares och Rijkz Regerings Resolution, daterat Stockholm den 31 Decemb: Anno 1635[1], Huaruthinnan dem Confirmeres och förunnes, at niuta frijheet för vthskrifningen, som dem framfarne Konungar är förundt wordin, efftersom dee swår gäst- och Skiutzningh af peninge förslor och annat beswär åhre vnderkastade, och sedan alle Extraordinarie hielper och pålagor lijka som Frälssebönder vthgöra skole. Ödmiukeligen oss bediandes om wår nådige Confirmation; detta deres vnderdånige anhollande, hafwe wij medh nåder så wijda optagit och anhört, efftersom wij här medh och i detta wårt öpne breef nådigst förordne och förklare, at dee här effter skole niuta frijheet för halfwe vthskrifningen och halfwe boskaps penningarne; Men allt annat skole de wara förplichtade, at erläggia och richtigt vthgöra, der alle som wederböre, hafwe sigh tilbörligen at effterrätta. Datum Stockholm den 31 Martij Anno 1649.

CHRISTINA.

(Rikssigillet.)

J. Wijnblad.

Confirmat. för Wissnums h:t på 1/2 vthskrifningen.

Riksregistraturet.

Resolution för samptlige Allmogen ifrån Wärmelandz Bergzlagz ingifne beswärs p:ter. (Dat. Stockholm 30 Oktober 1650.)

1. Hwadh hwijdkommer dheres vnderdånige begiäran att de måttee Nådigst medh krigzhiälperne lijsadhe och förskontee blifwa, emädan Gudh

---

[1] Intagen här ofvan sid. 752 med dat. 31 Oktober 1635.

Alzmächtigh hafweer Wällsignat K. M:tt och Fädernes Landet medh freedh och rooligheet vthi Tyskelandeet. Så haf:r K. M:tt däss trogne Vndersåter föör denne gången medh Vthskrifningz och Boskapzpenningers åhrläggiandhe nådigst förskont, som dhee medh mehra af sielfwe Richzdagz beeslutet förnimmandes wardhe.

2. Emädan dhee af Allmogen sigh vnderdånigst beswäre, att hela den orthen dheer omkringh ähr af Adhelsmän, Prästerskap och Kiöpmän medh Hambrar bebygdt, så att tillförssleen af spannemål och andre Victualie persedler blifwer Bärgzmännerne mycket betagen; Hwarföre och alldenstund medh sådant vnder tijdheen plägar drifwas och föröfwas ett stort Missbruuk och Landzkiööp, hwilket löper emoth lageen. Dy will K. M:tt dätta deeres ankompne beswäär på dääs Landzhöfdingees ransachningh och Correction ankomma låtha, att han alt olaga Landzkiööp och inritat Missbruuk afstyrer och förbiuder. Doch emädan dhe ofuanbe:te Hambrar för Jernetz vthsmidande nödhwändigt behöfues, dy kunne dhee icke afskaffadhe warda.

3. Emädan dhe af allmogen sigh beswäre, at enär någon aff Landet eller främmandhe föhrer till Philipstadh någon Spannemåhl eller och andhree Wahrur, och dhee dheem oppå wisse Timar om Torgdagen deersammestädhes icke kunna förytra, måste dhee dheem anten för ett ringa wärde sigh till skadha och afsaknadt åth Philipstadzboerne försällia och oplåta, elleer och föhra dheem samme wägh tillbakars igeen, af orsack att dheer i Philipstadh inge bodhar och huusrum finnes, hwareest dhee främmandhe, som dijt ankom̄e, sine Wahrur nedhsättia och förwahra kunne, Hwarföre och alldenstundh K. M:tt finner sådant oskiähligt, dy befalles heer medh Landzhöfdingen att han mehrbem:te Philipstadz Borgare alfuarligen dheer tillhåller och pålägger, att dhee tienlige bodher förfärdiga och opsättia låta, och dheem sedhan till dhee främmandhe, som ofuanbem:t ähr, för een billig penning vthleije och oplåte.

4. Belangandhe dheres vnderdånige beswäär, att enär Landtmannen medh sine Wahrur wele till Bärgzlagen ländha, och dheer hoos dheem sådant förytra och sällia, måstee dhee i sin reesa dijth åth, gifua på twå eller tree Orther Tullpänningar, att enär Allmogen som dijt ländandes warde, een gångh för sitt godz i Christinehabn Tullat hafua, och endtelig i Biurbäck bewijses, I lijka måtto i Carlstadh, och sådant wijdh Brattefors bewijsees, skulle dhee då medh sine förtulladee Persedler och Wahrur frijtt passera och omolesterade fortreesa. Kongl. M:tt will att Landshöfdingen heeroom ransaka låter, och dheer så befinnes, att vthi detta fallet emoth Tullordningen och vthgifne Resolutioner handlat warder, Landzhöfdingen då sådant Corrigere och rätte, hållandhees dheer handh öfwer, att enär godzet åhr een gång förtullat, och så länge dhet ähr i eens mans handh, då må dheet allenast ingeen Tull gifua och Tullfrijtt passera. Elliest will K. M:tt taga vthi ett nådigt betänkiandhe, at och handhelen i Philipstadh, som i Nohra och Lindesbergzlager må gifwes frij och löös.

5. Effter som K. M:tt förspörier att medh Tillförssleen och handelen i Philipstadh oordenteligen och orichtigt tillgåår. Ity, att Allmogen hafuer tagit sigh dheen owahnan föhre, att reesa medh sine Wahrur dijtt vthom Torgzdagen, hwarigenom Bergzmannen betagees lägeenheet och tillfälle att fåå medh Landtmannen handla och köpslaga, och måste således af Borgaren kiöpa sine Wahrur vthi dyresta werdet, Hwarföre will K. M:tt Landzhöfdingen i lijka måtto budit och befallat hafwe, att han Allmogen slijck inrijtadt oordningh

skiähligen remonstrerar och förehåller, Disponerandes och alfuarligen förmanandhes deem deer till, att dhee så wähl för sitt ägit, som Bergzmannens nytta och Interesse effter deres godtyckio och beqwemligheet, om rätte Torgedagen medh sine Wahrur till Stadz anländhe, då dhem frijtt och loffgifuit åhr medh främmandhe och andhre sine medhafdhee Wahrur att sluthe och föryttre.

6. Allmogens af Kroppa Sochn vnderdånige Begiäran anbelangandhee, att blifwa medh Bergzprivilegierne benådadhee, så finner K. M:tt skiähligit att de niute samme frijheet, som Philipstadhz Bergzlageen åthniuter, emädan bem:te Kroppa Sochn åhr i bem:te Bergzlagh belägeen, och thee icke mindre ähn dhe andre Bergzbruuk idke och drifwee, dock skole dhee wara förplichtadhee dherutinnan medh all flijth framgent Continuera och fortfahra.

7. Hwadh dheres vnderdånige begiäran widkommer, att dheem måtte dheer wijd Kroppa efterlåtas een Marknadzplatz, dheer dhee sine torftige Wahrur till huusbehoff ophandla kunne, kan K. M:tt dheer till intett förståå, Emädhan dhee ifrån Städherne icke wijdt boendes och aflägne åhre, vthan kunne wähll dheer vthi Marknadtz tijdher och om Torgdagerne sine Tarfwor vpkiöpa och afhämpta.

8. Anhålle och begiäre dhe vnderdånigst, at få till Prestebordh wijdh dheres nys oprättadhe Kyrkio ett lijtett Torp därsamestädes, hwarest kyrkioherdhen sitt heemwijst hafua kunne, vill K. M:tt dhem nådigst effterlåta, så frampt dhet elliest icke åhr bortsålt eller till någon Doneradt wordet. Actum ut supra.

(J. Wijnblad.)

Original i utg:s samlingar.

Kongl. May:tz Nådige Resolution och förklaring, opå dee puncter och åhrender, som K. M:ts vndersåthere ifrå Wissnums häradh, igenom deres fullmechtighe vthskickade herredagsman, vnderdånigst hafwe andragha låtit. Datum Stockholm den 30 Octobris Anno 1650.

1. Efftersom allmogen sigh underdånigst beswära, at dee nu i någre förflutne åhr, icke allenast medh misswäxt på Säden, vthan och medh Elfwens dersammestädes öfwerflödande, åhre hemsöchte wordne, så at dhe derigenom äre uthj stor fattigdomb råkade; Ödmiukeligen fördenskull bediandes, at nuta uthj deres vthlagor någon lindring och Skonsmåhl. Huarföre will K. M:t af warkundsamheet af deres undfångne skada, dess trogne vndersåthere för denne gången medh Boskaps och Vthskrifningzpeningarnes erläggande, nådigst förskont och efftergifwit hafwa, som dee medh mehra af sielfwe Rijkzdagsbeslutet widare förnimmandes warde.

2. Belangande den Länsmans och Krögaregårdhen Wall benämbdt, som dee begära, at blifwa återkallat; Så emedan Landzhöfdingen Bengt Ribbing hafwer samma gårdh köpt undan Chronan till Frälsse, och hafwer där opå Kongl. May:ts handh och Segel bekommit, doch medh dhe willkor och förordh, at han Krögeriet därsammestädes, den resande man till befordran widh macht hålla skall; Huarföre kan Kongl. Maij:t ingen förandring deruthinnan låta göra, vthan will nådigst wid sitt giorde köp låta bero, allenast at Landzhöfdingen tilhåller bemelte Bängt Ribbingh, at han sin vthgifne revers om Krögerietz hållande fullgör och effterkommer.

3. Belangande deres underdånige beswär, som Chronohemman besittia, at dee intet få blifwa widh sine sedwanlige vthlagor, som bestå uthj Partzeler, huilke dee förr till Kongl. Maij:t och Chronan uthgiordt och betalt hafwa, vthan twingas af sine hussbönder, at gifwa reda Peningar, så wäl som där opå åhrligen förhögningh, Will Kongl. M:tt sigh således här opå nådigst förklarat hafwa, at enär allmoghen sine wanlige penninge uthlagor, uthj godt gångbart mynt till deres hussbönder betalt hafwa, skole dee till ingen wijdare förhögningh strängias, eller och uthgöra sielfwe Partzelerne. Actum ut supra.

CHRISTINA.
(Rikssigillet.)

Riksregistraturet.

För Kyrkioherden widh Kroppa Bruuk i Wärmelandh, at niuta 30 Tunner Spannemåhl åhrl:n aff be:te Kroppa Sochens behållen Kyrckiotijonde, till Kongl. Maij:tz wijdare förordningh fram deles. (Dat. Stockholm 24 November 1650.)

Wij Christina etc. Göre witterligit, at Wij af gunst och nåde, så och för den idkesamma och flijtige tiänst, som wår troo vndersåthe och kyrckioherde widh Kroppa Bruuk i Wärmelandh, wyrdigh och wällärdhe M:r Lars Nicolai, widh be:de sitt förträdde pastoris Embete en rumb tijdh giordt hafwer, dhet han och här effter, så länge han lefwer och förmåhr medh all trooheet och flijt, at giöra och förrätta förplichtat wara skall, jämwähl betrachtandes den ringa lägenheet, som han widh be:de Kroppa församblingh skall wara med försårgd, hafwe vndt och efterlåtit, som wij här medh och i dette Wårt öpne breefz krafft, vnne och efterlåthe honom till en förbättringh af samme sitt vnderhåldh, att niuta medh den Spannemåhl, som honom för detta är förvndt worden, i alles 30 Tunner Spanmåhl af bem:te Kroppa Sochens behållen kyrckiotijonde åhrligen till wijdare wår förordning framdeles. Här wårt Rijkz-Cammer Rådh, Landzhöffdinge dhär i Wärmelandh, Cammererare, Fougdar och Befallningzmän, sampt alle andre dätte widhkommer, hafwe sigh at efterrätta, låtandes be:te M. Lars Nicolai samme 30 tunnor Spannemåhls vnderhåldh årlhigen richtigt tillstält och lefwererat blifwa. Till yttermehra wisso etc.

N. T.

Det torde böra erinras att de kursiveringar, som stundom förekomma i här ofvan meddelade handlingar, tillkommit genom utg:s försorg.

Riksdagsvalet i Nora domsaga 1869.

Protokoll, hållet vid val till Riksdagsman i Andra Kammaren för Nora Domsaga, förrättadt inför undertecknad, vice Häradshöfding och tillförordnad Domhafvande i orten, å Tingshuset i Nora stad den 10:de September 1869.

Sedan Landshöfdinge Embetet i Örebro Län, i skrifvelse af den 15:de sistlidne Juni, under åberopande af 16 och 18 §§ i Riksdagsordningen af den 22 Juni 1866, anmodat Domhafvanden om anställandet af val till Riksdagsman i Andra kammaren vid instundande Riksdag, hade, medelst kungörelser utfärdade den 5:te påföljda Augusti och, enligt åteknade bevis, upläste den 15:de i samma månad i Bjurkärns och den 8:de Augusti i alla öfriga inom Domsagan befintliga, äfvensom i Kihls och Lindes sockenkyrkor, blifvit kungjordt, att val till Riksdagsman i Andra kammaren för Nora Domsaga för en tid af tre år, räknade från och med den 1 Januari 1870, komme att förrättas inför Domhafvanden å tingshuset härstädes innevarande dag, klockan tolf på dagen, med erinran tillika, att Elektorsval borde hållas minst åtta dagar före Riksdagsmannavalet.

Då denna valförrättning nu vid ofvanbestämda timma företogs, uplästes till en början af valförrättaren såväl Landshöfdinge Embetets ofvanberörda skrifvelse och de om valet utfärdade kungörelser, som ock de detsamma närmast rörande §§ i gällande Riksdagsordning, hvarefter anmälde sig såsom närvarande, vid uprop, följande Elektorer, nemligen

för *Grythytte Socken*, med en folkmängd den 31 December 1868, enligt Statistiska Central Byråns underdåniga berättelse för samma år, af 4347 innevånare, på grund af protokoll vid sammanträde den 23:dje sistlidne Augusti inför Kommunalstämmans ordförande, Nämndemannen Hans Hansson i Halfvardstorp, Bergsbruksidkaren Henrik Hansson i Grythyttan, Orgelnisten L. G. Engvall i Grythyttehed, Nämndemannen Jan Göran Eriksson i Westgöthetorp och Bruksförvaltaren P. A. Cassel på Elfstorp;

för *Hellefors Socken*, med en folkmängd af 3600 innevånare, enligt protokoll vid sammanträde inför Kommunalstämmans ordförande den 15:de sistlidne Augusti, Bruksförvaltarne C. L. Nordqvist på Carlsdal och Fr. Nilsson på Silken samt Skogsförvaltaren C. A. Vogel på Säfsjön och Nämndemannen Jan Erik Jansson i Norra Ekeberg;

för *Nora Socken*, med en folkmängd af 8350 innevånare, enligt protokoll vid sammanträde inför Kommunalstämmans ordförande den 28 Augusti detta år, Nämndemannen Er. Eriksson i Skrikarhyttan, Bruksegaren C. H. Wedberg på Hammarby, förre Nämndemannen Peter Pers-

son i Nya Pershyttan, Bergsbruksidkaren Frans Ersson i Timanshyttan, Löjtnanten G. Bratt vid Dalkarlsberget, Bergsbruksidkaren P. O. Svensson i Ringshyttan, Nämndemannen Israel Ersson i Öskevik, Rådmannen J. N. Bergstrand på Elfstorp och Häradsdomaren Frans Beckius i Bondeborn;

för *Kihls Sockendel,* med en folkmängd af 314 innevånare, enligt utdrag af protokoll å allmän Kommunalstämma med församlingen den 15 sistlidne Augusti Bruksförvaltaren O. Andersson på Ramshyttan;

för *Jernboås Socken,* med en folkmängd af 1857 innevånare, enligt utdrag af protokoll, hållet med församlingens röstberättigade å sockenstugan den 22 Augusti detta år, undertecknadt af Kommunalnämndens ordförande, Bergsbruksidkaren Anders Persson i Gammelhyttan och Inspektoren C. Ax. Johansson på Petersfors;

för *Hjulsjö Socken,* med en folkmängd af 2488 innevånare, på grund af protokoll vid allmän Kommunalstämma med församlingen, likaledes den 22 sistlidne Augusti, Handlanden Aug. Åkergren, förre Inspektoren Fr. Malmberg och Handlanden J. G. Jansson, alla i Hjulsjö;

för *Carlskoga Socken,* med en folkmängd af 9660 innevånare, enligt serskilde transsumerade utdrag af Protokoll, hållet vid sammanträde inför Kommunalstämmans ordförande den 23 Augusti detta år, Bergsmannen Olof Olsson i Stockforstorp, förre Nämndemannen Nils Nilsson i Stora Strömtorp, Bergsmannen Erik Olsson i Brickegården, Riksdagsmannen Anders Eriksson i Östra Kärne, förre Nämndemannen Josef Olsson i Nyttorp, Bergsmannen Anders Ersson i Bohult, Byggmästaren Erik Olsson i Bregårdstorp, Gästgifvaren Josef Andersson i Högåsen och Inspektoren G. Udqvist på Bofors; hvarförutan Häradsdomaren Jan Magnus Nilsson i Stolpetorp jemväl anmälde sig vara till Elektor utsedd, ehuru han icke medhade det honom såsom fullmakt meddelade utdrag af valprotokollet, vid hvilket förhållande och då öfriga företedda protokollsutdragen i sistberörda afseende icke eller innefattade uplysning, valförrättaren förklarade Jan Magnus Nilsson icke kunna såsom Elektor få uti förestående val deltaga; samt

för *Bjurkärns Socken,* med en folkmängd af 2528 innevånare, på grund af protokoll vid sammanträde med församlingens till Riksdagsmannaval röstberättigade innevånare den 29 sistlidne Augusti, underskrifvet af Kommunalstämmans ordförande, Bergsmännen Peter Petersson i Herrnäs, Peter Olsson i Mörkvikstorp och Lars Petersson i Herrnäs.

För *Lindesbergs* till Domsagan hörande sockendel med 470 innevånare, lät någon elektor sig ej afhöra.

Efter det ofvanberörda, såsom fullmakter företedda protokollsutdrag blifvit af valförrättaren upläste, utan att anmärkning mot desamma framstäldes, skreds till val med slutna sedlar; och tillföllo härvid af ofvannämnde elektorers nu afgifna 36 (tretiosex) röster, 17 (sjutton) Bergsbruksidkaren Johan Johansson i Ringshyttan, 14 (fjorton) Bruksegaren N. W. Victorin på Bergsäng och 5 (fem) Bruksegaren Nils Sundin på Alkvettern.

I följd häraf förklarades Bergsbruksidkaren Johan Johansson i Ringshyttan vara utsedd till Riksdagsman i Andra Kammaren för Nora Domsaga för en tid af tre år, räknade från och med den 1:sta Januari 1870, i hvilket afseende fullmakt skulle för honom af Domhafvanden meddelas.

De närvarande blefvo underrättade, att den med valet missnöjde egde, att deröfver anföra besvär hos Konungens Befallningshafvande i Länet sist inom åtta dagar härefter vid förlust af vidare talan; hvarefter valförrättningen afslöts. År och dag, som ofvan.

På Domare Embetets vägnar

Fab. W. von Koch.

Den sålunda för första gången valde riksdagsmannen är, genom upprepade återval, numera (i Maj 1895) en af de tre medlemmar inom Andra kammaren, som bevistat de flesta riksdagarne. Af dessa tre kamrater är han till lefnadsåren den yngste. — Angående hans politiska verksamhet hänvisas till den dagliga tidningspressen, som derom i regeln anser sig ega vida större kännedom än han sjelf.

Ett blad ur bygdeforskarens minnesbok.

Nora 27 November 1875.

På framställning af styrelsen för sällskapet »Bergshandteringens vänner» hafva de flesta af ortens grufvebolag vid de i förra veckan hållna bolagsstämmorna beslutat större eller mindre tillskott, hvilka sammanlagdt torde uppgå till mera än 2,000 kronor [1], för att användas till åstadkommande af historiska och tekniska beskrifningar öfver ortens grufvefält. Ehuru vi med synnerlig tillfredsställelse förnummit denna af grufvebolagen visade frikostighet, och jemväl hysa den förhoppning att, med ett dylikt understöd, de tillämnade beskrifningarne icke skola stanna vid blotta förslaget, torde det dock icke vara ur vägen att meddela, huru en enskild person gått i land med ett likartadt företag. Vi åsyfta nämligen det i våras utkomna (första) häftet »om Noraskog», som, utom annat, innehöll en gammal, förut otryckt och af framstående granskare såsom ypperlig ansedd beskrifning öfver Nora bergslags äldre kulturförhållanden, dess grufvors och hyttors dåvarande beskaffenhet och den ordning som vid skötseln deraf begagnades o. s. v., äfvensom åtskilliga för grufvorna och orten vigtiga handlingar. Visserligen hade utgifvaren redan förut vunnit en ganska dyrköpt erfarenhet om vanskligheten af bergslagshandlingars befordrande till trycket; men han hyste likväl förhoppning att ortens befolkning med ett varmare intresse skulle understödja detta senare företag, då det närmast afsåg att i någon mån göra ortens äldre och nyare historia mera känd. Huru litet verkligheten dock motsvarade denna förhoppning, äro vi i tillfälle att med några siffror ådagalägga.

Af den 500 ex. starka upplagan, som i trycknings-, häftnings-, frakt- och annonskostnader medtagit ett belopp af 1,450 kronor, har hittills utlemnats 213 ex. à 4 kronor, deraf 50 till bokhandeln, hvarjemte 25 ex. blifvit aflemnade till arkivtjenstemän, litteratörer och tidningar. Då all efterfrågan för längesedan afstannat och då det är ganska antagligt, att en del af de till försäljning utlemnade exemplaren återkomma, så är det mycket sannolikt att förlusten å det ifrågavarande häftets utgifvande uppgår till omkring 700 kronor. Detta ogynsamma resultat må visserligen för utgifvaren vara ganska ledsamt, men naturligtvis har han sig sjelf att skylla, då ingen anmodat honom att befatta sig med en dylik angelägenhet, och då han hvarken förstått att bedöma bergslagsboernes smak i läsning eller att på förhand göra sig förvissad om andras offervillighet för dylika arbetens utgifvande. Att det, under sådana omständigheter, är högst sannolikt att den till hälften utlofvade fortsättningen »om Noraskog» kommer att torka in, lärer knappast någon beklaga, allra-

---

[1] *Stribergs* grufbolag anslog 800 kronor, *Pershytte* bolag 400 kronor o. s. v.

minst utgifvaren sjelf, som troligen förr eller senare kommer att undersöka de samlade »luntornas» värmegifvande egenskaper.

En omständighet vid de af grufvebolagen fattade besluten var dock temligen öfverraskande, nemligen den lättvindighet, för att icke säga lättsinnighet, hvarmed anslagen beviljades. Det förefanns icke det ringaste spår till utredning öfver hvad de ifrågavarande beskrifningarna skulle komma att kosta, eller hvilken omfattning de skulle erhålla eller om de skulle åtföljas af kartor o. s. v. Ej heller fick man veta om de begärda medlen skulle till större eller mindre del användas till bekostande af arkivundersökningar, till afskrifter af äldre handlingar, till författarearvoden, tryckningskostnader eller andra för ändamålets vinnande erforderliga utgifter. I fall det är meningen att allt detta skall ersättas, torde de hittills anslagna summorna icke förslå synnerligen långt, såvida man icke äfven från andra håll kan påräkna bidrag, antingen i penningar eller kostnadsfria arbeten. Ty icke lärer man kunna förutsätta, att en enda någorlunda fullständig grufvebeskrifning kan erhållas för samma billiga arvode, som då exempelvis »Oluf Bygmestare» för uppförande vid Dalekarlsgrufvan af den första vattenkonst »medh 2 Pumper. hwilka vtdrogo wattnet aff gruffuan vthann Menniskiors hiälp» för detta sitt mästerverk aflönades med 9 skeppund osmundsjern och — 2 par »drängeskoor», eller att en boktryckare för ett enda ark åtnöjer sig med den ersättning, som en bergsman för 300 år sedan ålades att utgifva för en olofligt bortbruten pelare i Pershyttegrufvan, nämligen 2 skeppund tackjern! Vill man endast erhålla afskrifter af en del äldre handlingar, så kunna dessa blifva dyra nog, hvarpå som exempel kan anföras, att i detta afseende för den förut omnämda fortsättningen af anteckningarna »om Noraskog» ett belopp af mellan 2 och 300 kronor utgifvits. Ehuru vi sakna kännedom om de resurser i öfrigt, som för »bergshandteringens vänner» möjligen kunna vara tillgängliga för uppnående af det mål man synes hafva utstakat, befara vi dock på goda skäl, att svårigheterna härvidlag skola blifva större än man måhända föreställer sig, och att det resultat man åsyftar endast i mindre omfattning blir vunnet. Emellertid bör det dock vara en hugnad att erfara, det grufvebolagen i viss mån åtagit sig ansvaret för det arbete, som af »bergshandteringens vänner» eller dess ombud kommer att nedläggas på beskrifning af bergslagens grufveförhållanden, och vi vilja gerna hoppas, att åtminstone *detta* företag må röna all den framgång, som ett oblidt öde icke velat beskära en oerfaren föregångare på ett mera vidsträckt område.

Hvad som uträttats med de sålunda beviljade medlen är för utg. obekant. Så mycket lär dock vara visst att hvarken grufbeskrifningar eller andra likartade verk kunna åstadkommas endast med penningar. Dertill fordras äfven någonting annat.

Vkaff s
olaus n
bekom
i hugs ko.
haff var
alt så
til gå
ihm hu
Under

[T]anna behåldna summa haffuer iagh
Johannis pastor i Karlskogha sochn
[u]pt mitt årligha vndergåld efftir saligh
minnelse hos gudi konungz Karls breff
[e]ffter aff kronans behåldne summa
och i samma år tijonde iagh mitt sign[et]
vnder

Är och offuitt laxefiskiare bekommit sitt
hälft aff them igen år

Rogh ——— 3 tunnor
Korn malt ——— 3 tunnor

Olaus
Johannis

